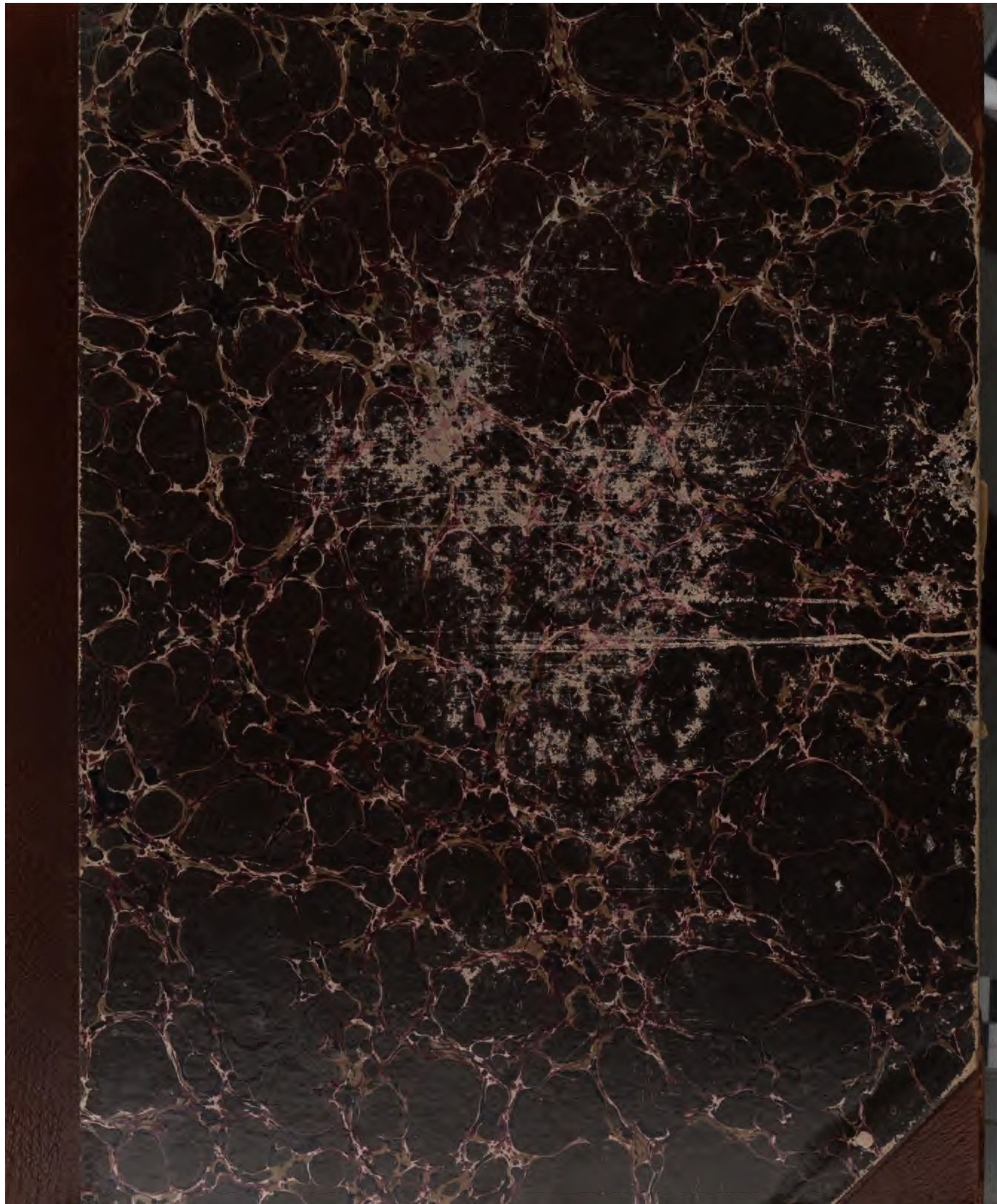

STANFORD·VNIVERSITY·LIBRARY

CORPUS REFORMATORUM.

VOLUMEN LXXXIII.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN LV.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM.

1896.

IOANNIS CALVINI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

AD FIDEM

EDITIONUM PRINCIPUM ET AUTHENTICARUM

EX PARTE ETIAM

CODICUM MANU SCRIPTORUM

ADDITIS PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS, ANNALIBUS CALVINIANIS

INDICIBUSQUE NOVIS ET COPIOSISSIMIS

EDIDERUNT

GUILIELMUS BAUM EDUARDUS CUNITZ EDUARDUS REUSS

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOLUMEN LV.

BRUNSVIGAE,

APUD C. A. SCHWETSCHKE ET FILIUM.

1896.

IOANNIS CALVINI

OPERA EXEGETICA ET HOMILETICA

AD FIDEM

EDITIONUM AUTHENTICARUM

CUM PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS ET INDICIBUS

EDIDERUNT

EDUARDUS REUSS ALFREDUS ERICHSON

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOL. XXXIII.

CONTINENTUR HOC VOLUMINE:

COMMENTARIUS IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

COMMENTARIUS IN EPISTOLAS CATHOLICAS.

COMMENTARIUS IN EPIST. PETRI I.

COMMENTARIUS IN EPIST. IOHANNIS.

COMMENTARIUS IN EPIST. IACOBI.

COMMENTARIUS IN EPIST. PETRI II.

COMMENTARIUS IN EPIST. IUDAE.

COMMENTAIRE SUR L'EPITRE DE IUDE 1542.

COMMENTARIUS

IN

EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

ARGUMENTUM.

Non tantum de autore huius epistolae varie olim disputatum fuit, sed ipsa quoque vix sero recepta fuit in latinis ecclesiis. Suspectam habebant quasi Novato suffragaretur in neganda lapsis venia: sed quam vana fuerit illa suspicio, suis locis tractabitur. Ego vero eam inter apostolicas sine controversia amplector: nec dubito Satanae artificio fuisse quondam factum ut illi autoritatem quidam detraherent. Nullus enim est ex sacris libris qui de Christi sacerdotio tam luculente disserat, unici quod morte sua obtulit sacrificii vim dignitatemque tam magnifice extollat, de caeremoniarum tam usu quam abrogatione uberius tractet: qui denique plenius explicet Christum esse finem legis. Quare ne patiamur Dei ecclesiam et nos ipsos tanto bono spoliari: sed eius possessionem constanter nobis asseramus. Quis porro eam composuerit, non magnopere curandum est. Putarunt alii Paulum esse, alii Lucam, alii Barnabam, alii Clementem, ut refert Hieronymus. Quamquam Lucae tantum et Clementis Eusebius meminit, libro sexto ecclesiasticae Historiae. Scio Chrysostomi tempore passim inter paulinas a Graecis fuisse receptam. Sed Latini aliter senserunt: praesertim qui propriores fuerunt apostolorum temporibus. Ego ut Paulum agnoscam autorem, adduci nequeo. Nam qui dicunt nomen fuisse de industria suppressum, quod odiosum esset Iudaeis, nihil afferunt. Cur enim mentionem fecisset Timothei, si ita esset? Hoc enim indicio se prodebat. Sed ipsa docendi ratio et stylus alium quam Paulum esse satis testantur: et scriptor ipse unum se ex apostolorum discipulis profitetur, capite secundo: quod est a paulina consuetudine longe alienum. Praeterea quae de catechismi consuetudine adducit capite 6, Pauli aetati minus congruerent. Alia sunt quae suis locis adnotabimus. Scio qualis de stylo excusatio adduci soleat: non posse scilicet iudicium inde fieri, eo quod epistolam hanc ex hebraica lingua in graecam vel Lucas, vel alius quispiam transtulerit. Atqui ea coniectura nullo negotio refellitur. Ut enim alios locos, qui ex scriptura citantur, praeteream: si hebraice scripta fuisset epistola, nulla in nomine testamenti fuisset allusio, in qua scriptor immoratur. Non potuit inquam ex alio fonte hauriri quod de iure testamenti capite nono disputat, quam ex graeca voce. Nam διαθήκη ambiguam apud Graecos significationem habet. ברית autem Hebraeis non nisi foedus significat. Haec una ratio sani iudicii hominibus sufficiet ad probandum quod dixi, graeco sermone scriptam fuisse epistolam. Quod autem obiicitur ex adverso, probabilius esse Iudaeis nonnisi sua lingua apostolum scripsisse, nihilo plus habet ponderis. Quotus enim quisque tunc fuit qui avitam linguam intelligeret? quam quisque regionem incolebat, eius idioma didicerat. Porro lingua graeca latius patebat quam aliae omnes. Iam venio ad argumentum. Principio, non hic est status causae, ut Iesum filium Mariae Iudaeis persuadeat esse Christum et redemptorem illis promissum. Quia enim ad eos scribit qui iam Christo nomen dederant, caput illud pro confesso sumit. Sed in hoc cardine versatur, ut probet quale sit officium Christi: unde pateat, eius adventu finem esse caeremoniis impositum. Hanc distinctionem notare operae pretium est. Nam sicuti apostolo supervacuus fuisset labor, hunc esse Christum qui exhibitus fuerat, apud eos probare qui iam ita persuasi erant: sic eos doceri qualis esset oportuit, quia finem, vim et fructum adventus eius nondum tenebant, sed falsa legis interpretatione occupati, umbram prehensabant pro corpore. Eiusmodi hodie negotium nobis est cum papistis. Nobiscum enim fatentur Christum esse filium Dei, qui redemptor mundo promissus fuerat: sed quam ad rem ventum est, eum plusquam dimidia virtutis suae parte nudant. Orditur autem a Christi dignitate: quia Iudaeis absurdum videbatur, legem evangelio posthaberi. Ac primum quidem illud statuit de quo erat disceptatio, allatam a Christo doctrinam primas tenere, quia sit omnium prophetiarum clausula. Sed

quoniam reverentia, quam Mosi deferebant, obstare poterat, docet Christum longe omnibus praecellere. Ac postquam summatim attigit quibus nominibus praecellat, nominatim angelos illi submittit, ut cum illis reliquos omnes cogat in ordinem. Prudenter autem hac ratione progreditur: nam si a Mose coepisset, magis odiosa fuisset comparatio. Ubi autem ex scripturis constat, coelestes quoque principatus subsidere infra Christum: non est cur recuset Moses, vel ullus quispiam mortalium, illis aggregari: ut supra omnes tam homines quam angelos filius Dei emineat. Itaque postquam angelos apostolus sub Christi dominium et potestatem redegit, mox quasi sumpta fiducia, quanto inferior sit Moses, pronuntiat: nempe quantum differt servus a domino. Quod ergo tribus primis capitibus Christum in summo gradu principatus collocat, huc tendit, ut eo loquente omnes sileant, nec quidquam nos impediat quominus eius doctrinae solidam audientiam praestemus. Quamquam secundo capite eum nobis fratris loco in carne nostra proponens, hoc modo nos allicit, ut libentius nos totos illi devoveamus ac tradamus. Et simul exhortationes minasque admiscet, si quis vel ad obsequendum sit tardior, vel contumaciter repugnet: idque agit prope ad finem usque quarti capitis. Inde transit ad explicandum Christi sacerdotium: cuius vera et pura cognitio omnes legis caeremonias abolet. Sed ubi breviter tantum indicavit quam debeat nobis illud esse amabile, et quam suaviter acquiescere in eo liceat, paulisper ad increpandos Iudaeos digreditur, eo quod in primis elementis, tanquam pueri, haesitarent, ubi etiam gravi et severa denuntiatione eos terret. Periculum enim esse ne si ad proficiendum adeo sint segnes, tandem abiiciantur a Domino. Verum hanc asperitatem mox temperat, quum dicit meliora se sperare: ut eorum potius animos erigat ad studium profectus quam deiiciat. Postea ad sacerdotii tractationem redit: in qua docet primo, differre ipsum a veteri sacerdotio quod sub lege fuit, deinde esse praestantius, quod in eius locum succedat, et iureiurando sanciatur: quod aeternum sit, semperque vigeat: quod qui eo fungitur, Aaronem et reliquos omnes ex genere levitico, honore superet. Quorum omnium adumbratam fuisse imaginem in persona Melchisedec ostendit. Quo autem certius abrogatas esse legis caeremonias probet, in alium finem institutas una cum tabernaculo fuisse commemorat: nempe ut coelesti prototypo servirent. Unde sequitur, non esse in illis manendum: nisi velimus contempta meta in medio viae desidere. Ad hoc Ieremiae locum adducit, ubi promittitur novum testamentum, quod nihil aliud est quam veteris correctio. Unde sequitur, infirmum illud fuisse et caducum. Postea de similitudine congruentiaque umbrarum et veritatis in Christo exhibitae disputans, concludit, unico Christi sacrificio abrogatos fuisse ritus omnes a Mose institutos: quia perpetua sit huius sacrificii efficacia, et in eo non modo absoluta sit novi testamenti sanctio, sed verum et spirituale complementum externi illius sacerdotii, quod sub lege viguit. Doctrinae rursus exhortationem annectit instar stimuli: ut impedimentis omnibus valere iussis, Christum quadecet reverentia excipiant. Tot patrum exempla, quae recenset capite undecimo, mihi videntur in hunc finem esse adducta, ut agnoscerent Iudaei, si a Mose traducti essent ad Christum, adeo se a sanctis patribus non discedere, ut hac maxime in re illis coniuncti forent. Nam si praecipua in illis virtus fuit fides, radixque omnium virtutum: sequitur, hanc esse praecipue qua censeantur Abrahae et prophetarum filii. Contra, degeneres esse omnes qui patrum fidem non sequuntur. Hoc ad evangelii commendationem non parum valet, quod nobis in eo cum universa quae ab initio mundi fuit ecclesia consensus est ac societas. Duo quae supersunt capita, varias formandae vitae praeceptiones continet, de spe, de tolerantia crucis, de perseverantia, de gratitudine erga Deum, de obedientia, de misericordia et caritatis officiis, de castitate, et similibus. Demum epistolam precatione claudit: nisi quod spem illis facit adventus sui.

CAPUT I.

1. *Deus olim multifariam multisque modis loquutus patribus per prophetas*, 2. *Extremis hisce diebus loquutus est nobis per filium, quem constituit haeredem omnium, per quem etiam saecula condidit.*

1. *Deus olim, etc.* Hoc exordium ad commendationem doctrinae Christi pertinet. Neque enim reverenter tantum excipiendam esse docet, sed in ea sola acquiescendum. Quo id melius intelligatur, notanda est singulorum membrorum antithesis. Primum, filium Dei prophetis opponit: deinde nos patribus: tertio variam ac multiplicem loquendi rationem, quam Deus apud patres tenuit, postremae revelationi, quae nobis per Christum allata est. Sed in hac diversitate unum tamen Deum nobis proponit: ne quis putet legem cum evangelio pugnare, vel alium esse huius, quam illius autorem. Itaque ut summam huius propositionis teneas, haec tibi figura pingenda est:

Deus loquutus est

Olim per prophetas:	Nunc per filium.
Tunc patribus:	Nunc autem nobis.
Tunc multifariam:	Nunc ut in fine temporum.

Hoc iacto fundamento, consensus inter legem et evangelium statuitur: quia Deus qui semper est sui similis, et cuius sermo constans est, ac immobilis veritas, utrisque communiter est loquutus. Sed notandum est inter nos et patres discrimen: quia aliter olim apud eos sermonem temperavit quam hodie apud nos. Ac primum quidem apud illos prophetis usus est: nobis vero proprium filium legatum constituit. Conditio igitur nostra in hac parte iam potior est. Porro in ordine prophetarum censetur et Moses: ut sit unus ex eorum numero, qui filio sunt longe minores. In modo quoque revelationis excellimus. Nam visionum et reliqui regiminis diversitas, quae fuit sub veteri testamento, argumento erat, nondum statum esse, fixumque regimen, quale rebus optime compositis esse decet. Huc pertinet quod dicit, multifariam multisque modis. Eandem enim formam perpetuo usque in finem prosequutus esset Deus, si fuisset illa numeris omnibus absoluta. Sequitur ergo, varietatem fuisse imperfectionis notam. Porro has duas voces ita accipio, ut multifariam referam ad diversas temporum vices. Est enim graece πολυμερῶς: quod licebit ad verbum transferre, per multas partes. Quemadmodum fieri solet, quum in posterum plenius loqui instituimus. Πολυτρόπως vero diversitatem (meo iudicio) in forma ipsa designat. Quum nobis loquutum esse dicit, his postremis temporibus, significat non amplius esse causam cur exspectatione novae revelationis simus suspensi. Neque enim particularis est sermo quem attulit Christus, sed extrema clausula. Hoc sensu, novissimum tempus et dies novissimos accipiunt apostoli. Atque id etiam est quod intelligit Paulus quum scribit (1. Cor. 10, 11), in nos fines aetatum incidisse. Quod si nunc postremum loquutus est Deus, huc usque progredi convenit: quemadmodum etiam quum eo perveneris, sistendus est gradus. Quorum utrumque cognitu valde necessarium est. Nam et Iudaeis magnum erat impedimentum quod non reputabant Deum in aliud tempus distulisse pleniorem doctrinam. Itaque lege sua contenti non properabant ad metam. Ex quo autem Christus apparuit, contrarium malum grassari coepit in mundo. Appetunt enim homines ultra Christum pergere. Quid enim est aliud totus papatus quam huius limitis transgressio, quem figit apostolus? Proinde sicuti omnes invitat hoc loco spiritus Dei ut ad Christum usque perveniant: ita novissimum sermonem cuius meminit, transsilire prohibet. Denique sapientiae nostrae terminus hic in evangelio locatur.

2. *Quem constituit haeredem.* His encomiis ornat Christum, ut nos in eius reverentiam adducat. Nam quum illi omnia subiecerit pater, ad eius imperium nos quoque pertinemus. Et simul indicat, nihil inveniri posse extra ipsum boni, quum haeres sit universalis. Unde sequitur, nos et miserrimos esse, et bonorum omnium inopes, nisi ille nos suis opibus iuvet. Porro hunc honorem iure deberi filio Dei addit, ut omnium habeat potestatem, quia per ipsum omnia sint condita: quamquam haec duo Christo tribuuntur diverso respectu. Per ipsum enim creatus est mundus, quatenus aeterna est Dei sapientia: quae omnium eius operum ab initio directrix fuit. Atque hinc colligitur Christi aeternitas. Fuisse

enim prius oportet quam per ipsum mundus crearetur. Quod si diuturnitas temporis quaeritur, nullum invenietur principium. Neque hoc eius derogat potestati, quod per ipsum dicitur creatus mundus: quasi non ipse creaverit. Haec usitata est loquendi ratio, patrem vocari creatorem: quod autem quibusdam locis additur, per sapientiam, vel sermonem, vel filium, perinde valet ac si ipsa sapientia creatrix nominaretur. Sed interea personalis distinctio notatur, non tantum respectu hominum, sed ut est in Deo ipso, inter patrem et filium. Unitas ergo essentiae facit ut quidquid essentiale in Deo est, tam patri quam filio competat: deinde ut quidquid simpliciter Deo competit, utrique sit commune. Sed hoc non impedit quin utrique personae sua sit proprietas. Nomen vero haeredis Christo in carne manifestato tribuitur. Nam quatenus homo factus eandem nobiscum induit naturam, haereditatem hanc accepit: idque, ut nobis recuperaret quod perdideramus in Adam. Hominem enim quasi filium Deus constituerat initio, bonorum omnium suorum haeredem. Sed per peccatum a Deo alienatus primus homo, se et posteritatem suam, tam Dei benedictione quam bonis omnibus privaverat. Tunc ergo incipimus iure frui Dei bonis, quum nos Christus, qui universalis est haeres, in societatem suam admittit. Nam ideo ille haeres, ut non suis opibus ditet. Quin hoc elogio nunc eum ornat apostolus ut sciamus nos sine ipso bonorum omnium esse inopes. Si omnium in masculino genere accipias, huc spectabit membrum istud: debere nos Christo subiectos esse, quia illi a patre dati simus. Sed ego potius in neutro genere lego: ut significet legitima coeli et terrae omniumque creaturarum possessione nos arceri, nisi Christo communicemus.

3. *Qui quum sit splendor gloriae, et character substantiae eius, portetque omnia verbo suo potenti, peccatorum nostrorum purgatione per se ipsum facta, consedit in dextera magnificentiae in excelsis.*

3. *Qui quum sit splendor gloriae.* Haec partim de divina Christi essentia, partim de ipso carne nostra induto praedicantur. Nam quod vocatur splendor gloriae, et character substantiae, divinitatis est proprium: alia ad humanam quoque naturam pertinent. Omnia tamen ad commendandam Christi dignitatem sunt posita. Porro eadem ratione filius splendor gloriae dicitur, et substantiae character. Utraque loquutio translatitia est. Nam de tantis rebus tamque reconditis nihil potest dici, nisi similitudine a creaturis mutuo sumpta. Quare non est quod nimis subtiliter disputemus qualiter filius qui unam cum patre essentiam habet, splendor sit ex illius lumine refulgens. Fatendum est, improprium quodammodo esse quod a creaturis ad arcanam Dei maiestatem transfertur. Sed tamen haec quae sensibus nostris conspicua sunt, apte ad Deum accommodantur, ut sciamus quid in Christo quaerendum sit, et quid nobis utilitatis afferat. Nam hoc quoque notandum est, non hic doceri frivolas speculationes: sed tradi solidam fidei doctrinam. Quare debemus in usum nostrum haec Christi elogia applicare: sicuti ad nos relationem habent. Dum igitur audis filium esse splendorem paternae gloriae, sic apud te cogita, gloriam patris esse tibi invisibilem donec in Christo refulgeat: ideo vocari characterem substantiae, quod patris maiestas sit recondita donec se veluti in imagine impressam ostendat. Qui hac relatione non observata, altius philosophantur, frustra se macerant, quia non tenent apostoli consilium. Neque enim hic tradere voluit quid simile intus habeat pater cum filio: sed quemadmodum dixi, fidem nostram aedificare cum fructu voluit: ut discamus, non aliter Deum nobis patefieri quam in Christo. Tam enim in Dei essentia immensus est fulgor, ut oculos nostros perstringat donec irradiet nos in Christo. Unde sequitur, nos caecutire ad lucem Dei, nisi in Christo nobis affulgeat. Haec vere utilis est philosophia, ex serio fidei sensu et experimento discere Christi excellentiam. Idem (ut iam dixi) et de charactere sentiendum est. Nam quum Deus per se nobis sit incomprehensibilis, in filio demum eius forma nobis apparet. Ergo ἀπαύγασμα hic nihil aliud significat quam lumen visibile, aut refulgentiam, cuius oculi nostri sint capaces: et χαρακτὴρ, vivam formam occultae substantiae. Priore voce admonemur, extra Christum nihil esse lucis, sed meras tenebras. Nam quum Deus unica lux sit, qua nos omnes illuminari oportet, hac tantum irradiatione (ut ita loquar) se in nos diffundit. Secundo admonemur, vere et solide Deum in Christo cognosci. Neque enim obscura est vel adumbrata eius imago duntaxat: sed expressa effigies quae ipsum refert, quemadmodum nummus matricem cunei, quo percussus est, formam. Quamquam plus etiam dicit apostolus: nempe patris substantiam quodammodo Christo insculptam esse. Nomen ὑποστάσεως, quod ego alios sequutus, verti substantiam (meo iudicio) non esse vel essentiam patris denotat, sed personam. Nam illud absurde diceretur, Dei essentiam in Christo impressam esse: quum eadem sit, et quidem simplex utriusque essentia. Sed vere apteque dicitur, quidquid proprium habet pater, in Christo expressum esse: ut qui hunc tenet, quidquid in patre est, simul teneat. Atque in hac significatione orthodoxi patres hypostasin usurpant: ut triplex in Deo sit, unica vero οὐσία. Et Hilarius passim latinum nomen substantiae pro persona accipit. Caeterum etsi hic non est propositum apostolo, disserere qualis in se sit Christus, sed qualem se nobis re ipsa declaret: tamen Arianos et Sabel-

lianos satis confutat, quum Christo vendicat quae solius sunt Dei, et simul duas in patre et filio distinctas hypostaseis notat. Nam hinc colligimus, filium esse unum cum patre Deum, et proprietate nihilominus distingui: ita ut sua cuique subsistentia constet.

Portetque omnia. Portare hic pro tueri accipitur, facereque ut in suo statu maneant creaturae. Intelligit enim omnia mox casura, nisi eius virtute sustinerentur. Quamquum pronomen demonstrativum αὐτος tam de patre quam de filio exponi potest: verti enim potest, vel ipsius, vel suae. Quia tamen secunda expositio magis est recepta, et optime quadrat contextui: ego eam libenter amplector. Ad verbum est, verbo potentiae. Sed genitivus more hebraico epithetum valet. Nam quod nonnulli ita torquent, Christum omnia sustinere verbo patris, hoc est, se ipso qui verbum est: nihil habet coloris. Deinde nihil opus est tam coacta expositione. Neque enim solet Christus vocari ῥῆμα, sed λόγος. Quare verbum hic simpliciter nutum significat. Et sensus est, Christum, qui solo nutu totum mundum conservat, non tamen recusasse munus peragendae nostrae purgationis. Atque hoc secundum est membrum doctrinae, quae in hac epistola tractatur. Status enim totius disputationis in his duobus capitibus versatur: Christum, quia summa autoritate praeditus est, prae omnibus aliis esse audiendum: et quia morte sua nos patri reconciliavit, veteribus sacrificiis finem imposuisse. Ideo prima haec sententia, quum sit generalis propositio, etiam bimembris est. Porro quum dicit, per se ipsum, subaudienda est antithesis: quod legis mosaicae umbris ad id non fuerit adiutus. Praeterea discrimen inter ipsum et leviticos sacerdotes ostendit. Nam et hi dicebantur peccata expiare: sed hanc vim aliunde mutuabantur. Denique excludere voluit omnia alia media, vel adminicula, quum purgationis et pretium et virtutem in Christo statuit.

Consedit in dextera. Ac si diceret, salute hominibus parta in mundo, receptus est in gloriam coelestem, ut omnia gubernet. Hoc autem subiecit, ut indicaret non esse temporariam salutem, quam nobis acquisivit. Nam alioqui potestatem metiri solemus ex praesenti adspectu. Christum ergo non ideo minoris faciendum admonet quia oculis non cernatur: sed potius hunc esse cumulum eius gloriae, quod receptus est ac evectus in summum: illud imperii fastigium. Nam dextera per similitudinem ad Deum transfertur, qui neque inclusus est loco, nec latus habet vel dextrum vel sinistrum. Sessio itaque Christi nihil aliud est quam regnum, quod illi a patre datum est, ac potestas illa cuius meminit Paulus (Philip. 2, 10), ut in nomine eius omne genu flectatur. Ergo sedere ad patris dexteram, nihil aliud est quam gubernare vice patris: qualiter solent principum legati, quibus libera rerum omnium potestas est concessa. Et ideo additum est epithetum magnificentiae: deinde, in excelsis: ut significet collocatum esse in excelso throno Christum, unde maiestas Dei refulgeat. Ergo sicuti amandus est redemptionis nomine, ita in hac magnificentia adorandus.

4. *Tanto praestantior angelis factus, quanto excellentius prae ipsis sortitus est nomen.* 5. *Cui enim unquam angelorum dixit: filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rursus: ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium?* 6. *Rursus autem quum introducit filium in orbem, dicit: et adorent eum omnes angeli Dei.*

4. *Tanto praestantior.* Postquam Christum Mosi et reliquis omnibus praetulit, nunc angelis etiam comparando, gloriam eius magis amplificat. Tritum erat apud Iudaeos, legem per angelos esse datam: audiebant quae passim de ipsis in scriptura leguntur honorifice dicta: et ut mire in superstitionem proclivis est mundus, angelos nimium extollendo, Dei gloriam obscurabant. Ergo opportuit ipsos cogi in suum ordinem, ne Christi splendori obstarent. Ac primum ex nomine argumentatur, Christum longe supra eos excellere, quia vocetur filius Dei. Hoc autem titulo Christum fuisse insignitum probat duobus scripturae testimoniis: quorum utrumque excutiendum nobis est: deinde summam rei colligemus.

5. *Filius meus es tu.* Non est negandum quin de Davide hoc praedicetur: nempe quatenus Christi personam sustinuit. Ergo quae habentur in hoc psalmo, in Davide oportuit adumbrari: sed in Christo sunt expressa. Nam quod multis hostibus circumcirca domitis, regni sui fines ampliavit ille: fuit aliqua huius promissionis adumbratio, Dabo tibi gentes in haereditatem. Sed quantulum hoc fuit prae amplitudine regni Christi, quae ab oriente in occidentem usque patet? Eadem ratione filius Dei vocatus fuit: hoc est, peculiariter a Deo selectus ad res egregias gerendas. Sed haec vix modica scintilla fuit eius gloriae, quae in Christo refulsit, cui pater imaginem suam insculpsit. Ita nomen filii singulari praerogativa in solum Christum competit: nec potest in alium quemvis transferri quin profanetur. Hunc enim et neminem alium signavit pater. Sed parum adhuc firmum etiam hoc modo videtur argumentum apostoli. Unde enim Christum superiorem esse angelis contendit, nisi quia nomen habet filii? Quasi vero non sit hoc illi commune cum principibus, et quicunque potestate eminent: de quibus scriptum est: vos dii estis, et filii excelsi omnes. Quasi non honorificentius de toto Israele

loquuius sit propheta, quum dixit (Ierem. 31, 9), Primogenitum Dei. Nam filii appellatio passim illi tribuitur. Quin etiam angelos ipsos David alibi nominat Dei filios, Psal. 89, 7; Quis similis, inquit, Iehovae inter filios Elohim? Responsio est facilis, principes secundum quid vocari hoc nomine: in Israele designari communem electionis gratiam: angelos vocari deorum filios figurate, propterea quod spiritus sint coelestes, et qui in beata immortalitate gustum aliquem habent divinitatis. Verum quum David sine adiectione se in Christi persona Dei filium appellat, singulare quiddam designat, et honore tam angelorum quam principum, nedum totius Israelis excellentius. Alioqui impropria esset ac inepta loquutio, si per excellentiam vocaretur Dei filius qui nihilo plus haberet quam alii. Eximitur enim ex grege et numero aliorum. Quum itaque exclusive hoc dictum sit de Christo: Filius meus es tu: sequitur nulli angelorum convenire talem honorem. Si quis rursum excipiat Davidem quoque hoc modo supra angelos evehi: respondeo, nihil esse absurdi si angelis praeferatur, quatenus imago est Christi: quemadmodum nulla fiebat angelis iniuria, quum summus sacerdos, mediator vocabatur qui peccata expiaret. Neque enim id habebant proprio iure: sed quum referrent Christi regnum, nomen quoque ab ipso mutuabantur. Quin etiam sacramenta, quum res sint per se mortuae, insigniuntur titulis quos angeli sibi absque sacrilegio non arrogarent. Hinc apparet validum esse argumentum a filii nomine. De generatione sic breviter habendum est: relative hoc loco accipi. Frivola enim Augustini argutia est, qui hodie aeternum et continuum fingit. Christus certe aeternus est Dei filius: quia sapientia eius est ante tempus genita. Sed hoc nihil ad praesentem locum, ubi respectus habetur ad homines: a quibus agnitus fuit Christus pro filio Dei, postquam eum pater manifestavit. Haec igitur declaratio, cuius etiam Paulus meminit ad Romanos cap. 1, 4, species quaedam fuit aeternae (ut ita loquar) generationis. Nam arcana illa et interior, quae praecesserat, hominibus erat incognita: nec in rationem venire poterat, nisi eam pater visibili revelatione approbasset.

Ero illi in patrem. In hoc etiam secundo testimonio valere debet illa observatio: tametsi designetur hic Solomo, qui alioqui erat angelis inferior, tamen ipsum ex communi omnium ordine segregari, quum Deus se promittit illi fore in patrem. Neque enim illi in patrem futurus erat tanquam uni ex Abrahae filiis, aut uni ex principibus: sed tanquam ei qui reliquos omnes supereminet. Privilegio igitur eodem, quo filius constituitur, omnes alii excluduntur a pari honore. Porro non aliter id de Solomone esse dictum, nisi quatenus Christum figurabat, patet ex loci contextu. Nam et totius mundi imperium filio cuius illic fit mentio, destinatur et asseritur imperii perpetuitas. Constat autem ex adverso, regnum Solomonis angustis finibus fuisse inclusum: et adeo non fuisse diuturnum, ut statim post eius mortem accisum, aliquanto post tempore conciderit. Atqui in psalmo citantur testes sol et luna, iuratque Dominus, quamdiu in coelo fulgebunt, regnum illud staturum incolume. Contra vero regnum Davidis brevi temporis spatio collapsum, tandem prorsus interiit. Deinde ex compluribus prophetarum locis colligere promptum est, illam promissionem nunquam aliter quam de Christo fuisse acceptam: ut cavillari nemo queat, esse istud novum commentum. Nam et inde invaluerat vulgo apud Iudaeos hic usus, ut Christum appellarent filium Davidis.

6. *Rursus autem quum introducit filium.* Nunc alia ratione Christum supra angelos attollit: quia iubeantur angeli ipsum adorare. Sequitur enim, ipsorum esse caput ac principem. Verum videri possit perperam hoc ad Christum torquere quod simpliciter de Deo praedicatur. Si respondeamus Christum esse Deum aeternum, ideoque iure in eum competere quaecunque Dei sunt: nondum omnibus satisfactum erit. Parum enim ad rei dubiae probationem valeret, ex communibus Dei elogiis in hac causa argumentari. Agitur enim de Christo in carne manifestato: et nominatim dicit apostolus, ita loquutum spiritum, quum introducitur in orbem: quod non esset vere dictum, nisi proprie psalmus de Christi manifestatione disserat. Et sane ita est: exordium enim psalmi exhortatio est ad laetitiam. Neque Iudaeos alloquitur David: sed totam terram usque ad insulas: hoc est, transmarinas regiones. Ratio ponitur: quia Dominus regnabit. Si deinde totum psalmum percurras, nihil aliud videbis quam regnum Christi, quod ab evangelii publicatione coepit. Nec aliud est argumentum psalmi quam veluti solenne diploma, quo in eius regni possessionem mittitur Christus. Porro quae laetitiae materia ex eius regno, nisi toti mundo salutare foret, hoc est, tam gentibus quam Iudaeis? Quamobrem apte hic apostolus quum dicit ipsum introduci in orbem: quia scilicet illic eius ad homines adventus describitur. Caeterum vox hebraica, pro qua hic angelos reddidit, est Elohim, quae et deos significat. Sed minime dubium quin de angelis loquatur propheta: quia sensus est, nullam esse tam sublimem potentiam quae non subiici debeat huius regis imperio, cuius adventus totum orbem exhilarare debet.

7. *Et ad angelos quidem dicit, Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* 8. *Ad Filium vero, Thronus tuus o Deus in saeculum saeculi: virga directionis, virga regni tui.* 9. *Dilexisti iusti-*

tiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis.

7. *Ad angelos quidem.* Ad angelos, pro de angelis. Sed locus, quem citat, videtur in alienum sensum trahi. Nam quum illic David ordinem describat, quem in mundi administratione cernimus, nihil certius est quam hic fieri mentionem ventorum, quos dicit a Domino fieri nuntios, quia pro cursoribus illis utatur: quemadmodum fulminibus dum terram perlustrat, quam celeres et expeditos ad obeunda sua iussa ministros habeat, ostendit. Nihil hoc ad angelos pertinet. Quidam ad allegoriam confugiunt, quasi apostolus apertum et literalem (ut vocant) sensum allegorice de angelis exponeret. Mihi autem magis placet hoc testimonium sic adductum esse, ut per similitudinem angelis accommodetur, hoc modo, David angelis comparat ventos, ut hic in mundo idem exerceant officium quod in coelo angeli: sunt enim venti quasi visibiles spiritus. Et sane quemadmodum Moses in creatione mundi tantum ea commemorat quae sub sensus nostros cadunt, et tamen vult superiora etiam intelligi: sic David in illa mundi et naturae descriptione, quasi in tabula nobis depingit quod etiam ex ordine coelesti intelligendum est. Quare argumentum a simili esse puto, quum ad angelos transfert apostolus quod proprie de ventis dictum est.

8. *Ad filium vero.* Fatendum est quidem de Salomone hunc psalmum fuisse compositum instar epithalamii: quia illic celebratur eius coniugium cum filia regis Aegypti. Sed negari rursus non potest quod hic refertur, multo esse excelsius quam ut in Salomonem competat. Iudaei ne cogantur agnoscere Christum esse Deum, cavillantur dici thronum Dei, vel subaudiendum esse verbum stabilivit. Ita secundum priorem expositionem, nomen אלהים vertendum foret thronus tuus, in genitivo casu thronus Dei. Altera expositio fingit orationem defectivam. Verum apparet eos quaerere mera effugia. Quisquis ergo composito animo, et citra rixandi studium hunc versum leget, non infitiabitur Messiam vocari Deum. Nec est quod excipias nomen hic poni angelis et iudicibus promiscuum. Nusquam enim legitur uni et simpliciter attributum, nisi soli Deo. Praeterea ut de voce non pugnem, cuius thronus in perpetuum stabilis praedicabitur, nisi solius Dei: Ergo regni perpetuitas testimonium est Divinitatis. Postea sceptrum regni Christi vocatur sceptrum rectitudinis. Cuius rei in Solomone quaedam fuerunt lineamenta, sed obscura: quatenus scilicet iustum et aequitatis studiosum regem se praestitit. Sed rectitudo in regno Christi latius patet: quia scilicet evangelio suo, quod sceptrum est spirituale, nos in Dei iustitiam reformat. Idem et de directione iustitiae sentiendum. Ideo enim quia diligit, facit ut in suis regnet.

9. *Propterea unxit.* Hoc quidem vere de Solomone dictum fuit: qui ideo rex creatus est quod Deus ipsum reliquis fratribus praetulit, qui alioqui aequales erant, et perinde ut ipse, regis filii. Sed hoc in Christum magis proprie competit, qui nos sibi adoptavit consortes, tametsi iure proprio non eramus. Unctus autem fuit supra nos omnes, quia sine mensura, nos autem ad certam quisque portionem, prout singulis ipse distribuit. Deinde nostra causa unctus fuit, ut hauriamus omnes ex eius plenitudine. Quare ipse Christus, nos ab eo Christiani, quasi rivuli a fonte. Quia vero unctionem hanc in carne sua recepit Christus, ideo dicitur hic unctus a Deo suo. Absurdum enim esset Deo subiici, nisi humanae naturae respectu.

10. *Et tu ab initio, Domine, terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt coeli.* 11. *Ipsi peribunt, tu autem permanes: et omnes quasi vestimentum veterascent,* 12. *Et tanquam amictum involves eos, et mutabuntur: tu autem idem es, et anni tui non deficient.* 13. *Ad quem vero angelorum dixit unquam: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* 14. *Annon omnes sunt administratorii spiritus, qui in ministerium emittuntur, propter eos qui haereditatem capiunt salutis?*

10. *Et tu ab initio.* Hoc testimonium prima specie ad Christum inepte trahi videri posset, praesertim in causa dubia qualis hic tractatur. Neque enim disputatio est de gloria Dei, sed quid proprie Christo conveniat. Atqui nulla illic Christi mentio, sed nuda proponitur Dei maiestas. Fateor quidem, toto psalmo non nominari Christum: sed palam est ita designari, ut nemo dubitet, ex professo nobis commendari eius regnum. Itaque accommodanda sunt eius personae quaecunque illic habentur. Non enim hoc nisi in Christo impletum est, Tu exsurgens misereberis Sion, ut timeant gentes nomen tuum, et omnes reges terrae gloriam tuam. Item, quum populi congregati fuerint simul, et regna ut serviant Domino. Frustra certe hunc Deum per quem totus mundus in unam fidem ac Dei cultum coaluit, nisi in Christo quaeremus. Ergo reliqua etiam, quae in psalmo continentur, apte quadrant Christi personae: atque hoc inter alia, quod Deus est aeternus, coeli et terrae creator: quod illi perpetuitas tribuitur ab omni mutatione exempta, quo et eius maiestas extollitur in summum fastigium, et ipse ab ordine omnium creaturarum eximitur. Quod David coelos perituros docet, ita quidam resolvunt, etiamsi ita contingeret: quasi nihil affirmet. Verum quid opus est hac coacta expositione, quum sciamus creaturas omnes vanitati esse subiectas? Quorsum enim re-

novatio, quam coeli quoque veluti parturientium desiderio exspectant, nisi quod ad interitum nunc inclinant? Caeterum perpetuitas Christi, quae hic commendatur, eximiam affert piis consolationem, quos eius fore participes psalmus tandem concludit. Quemadmodum Christus se et sua corpori suo communicat.

13. *Ad quem vero angelorum.* Rursus alio testimonio Christi praestantiam extollit: ut inde pateat quantum emineat supra angelos. Locus est ex Psalmo 110, 1, qui nonnisi de Christo exponi potest. Nam quum regibus nefas fuerit attingere sacerdotium, teste Uziae lepra: et constet neque Davidem, neque alium quempiam ex regni successoribus sacerdotem fuisse ordinatum: sequitur, tam novum regnum quam novum sacerdotium hic induci, quum idem rex et sacerdos constituitur. Praeterea aeternitas sacerdotii in solum Christum competit. Iam initio psalmi collocatur ad Dei dexteram. Quae loquutio (ut iam dixi) perinde valet ac si daretur illi secundus a patre locus. Est enim metaphora, quae significat illum patris esse vicarium, et primarium legatum in potestate exercenda, ut pater regnet par manum eius. Nemo est angelorum qui tam honorificam personam sustineat. Ergo longe omnibus praecellit Christus.

Donec ponam. Quoniam nunquam desunt hostes Christo qui regnum eius oppugnent, videri posset non esse extra periculum: praesertim quum polleant magnis viribus qui illud evertere moliuntur, varias habeant artes, furioso rursum impetu omnia conentur. Certe si reputemus quae sunt ante oculos, videtur subinde ruiturum Christi regnum. Sed haec promissio metum nobis omnem adimit, quod nunquam detrahetur Christus ex sua sede: quin potius hostes suos omnes prosternet. Duo igitur haec notanda sunt, nunquam quietum fore Christi regnum, sed multos fore illi infestos a quibus turbetur: deinde quidquid agant hostes, nunquam praevalituros: quia Christi sessio ad patris dexteram non est temporaria, sed usque ad finem mundi. Itaque omnes qui eius imperio se non submiserint, proterendos esse et pedibus eius calcandos. Si quis autem roget an tunc finiendum sit Christi regnum quum hostes suos prostraverit: respondeo, perpetuum quidem fore, sed eo modo quem Paulus declarat prioris ad Corinthios capite 15, 25. Sic enim habendum est, Deum tunc nobis in se ipso appariturum, qui nunc in Christo tantum vult cognosci. Neque tamen desinet Christus caput esse hominum et angelorum: nec propterea quidquam ex eius honore minuetur. Verum huius quaestionis solutio ex eo loco petenda est.

14. *Annon omnes.* Quo melius eluceat comparatio, nunc subiicit qualis sit conditio angelorum. Quod spiritus vocat, id quidem est excellentiae. Nam hac parte superiores sunt corporeis creaturis. Sed λειτουργία quam ipsis continuo post assignat, cogit eos in ordinem: utpote quae opposita est dominio. Idque expressius declarat quum dicit in ministerium. Prius enim epithetum perinde valet ac si dixisset esse officiarios. Ministri vero nomen humilius est ac abiectius. Est quidem honorifica servitus quam iniungit Deus angelis: hoc tamen ipso quod serviunt, patet longe dispares esse Christo qui Dominus est omnium. Si quis obiiciat, Christum similiter vocari compluribus locis et servum et ministrum, nec Dei modo, sed nostrum quoque, solutio in promptu est, non esse hoc naturae, sed voluntariae exinanitionis, quemadmodum testatur Paulus (Philipp. 2, 7): et interea manere illi nihilominus illibatum suum principatum. Contra autem angelos in hunc finem creatos esse ut serviant, totamque eorum conditionem ministerio contineri. Ergo magnum est discrimen: quia quod his naturale est, Christo est quasi adventitium, carnis nostrae quam induit respectu. Quod illis est necessarium, hic sponte subiit. Praeterea sic minister est Christus, ut nihil illi ex imperii maiestate decedat etiam in carne. Ex praesenti loco eximiam consolationem percipiunt fideles, quum ministros sibi attribui audiunt coelestes exercitus, ut salutem ipsorum procurent. Est enim non vulgare divini in nos amoris pignus, habere illos nostra causa assiduos in opere. Hinc etiam manat rara fidei confirmatio, quod salus nostra talibus praesidiis munita sit extra periculum. Optime ergo infirmitati nostrae consulit Deus quum tales dat nobis adiutores qui Satanae nobiscum resistant, suamque operam modis omnibus impendant ad nos tuendos. Sed hoc beneficio electos suos peculiariter dignatur. Ergo ut angeli nostri sint, Christi membra nos esse oportet. Quamquam possent exadverso obiici scripturae testimonia: unde constat reproborum etiam causa angelos interdum emitti. Nam apud Danielem (10, 20) commemorantur angeli Persarum et Graecorum. Sed respondeo, ita angelorum ope illos fuisse adiutos, ut Dominus hoc modo populi sui salutem promoveret. Successus enim et victoriae, quas obtinebant, semper ad ecclesiam tanquam ad scopum suum referebantur. Hoc certum est, quia exsulamus a regno Dei per peccatum, nullam nobis cum angelis esse communicationem, nisi reconciliatione per Christum facta: idque in scala, quae in visione patriarchae Iacob proposita fuit, cernere licet.

CAPUT II.

1. *Quamobrem oportet nos magis attendere iis quae audivimus, ne quando diffluamus.* 2. *Si enim qui per angelos enuntiatus erat sermo, firmus fuit, et*

omnis transgressio et inobedientia iustam accepit repensionem mercedis: 3. *Quomodo nos effugiemus tanta neglecta salute? quae quum initio coepisset enarrari per Dominum, ab iis qui audierant, erga nos confirmata fuit:* 4. *Simul attestante Deo, signis et prodigiis et virtutibus variis et distributionibus spiritus sancti, secundum eius voluntatem.*

1. *Quamobrem oportet.* Iam declarat quorsum hactenus spectaverit, Christum cum angelis comparando: nempe ut eius doctrinae summam autoritatem compareț. Nam si lex, quae per angelos data fuit, non debuit contemptim recipi, et eius transgressio gravibus poenis sancita fuit: quid futurum est, inquit, evangelii contemptoribus, quod et filium Dei habet autorem, et tot miraculis fuit confirmatum? Haec summa est, quo maior est Christi dignitas quam angelorum, eo plus reverentiae deberi evangelio quam legi. Ita ab autoris persona doctrinam commendat. Si cui autem videatur absurdum, quum utraque doctrina, tam legis quam evangelii, ex Deo sit, alteram alteri praeferri, quasi lege posthabita imminuatur Dei maiestas: responsio facilis est, semper quidem aeque audiendum quoties loquitur: quo tamen plenius se nobis manifestat, aequum esse ut pro modo revelationis simul crescat timor, et obediendi studium. Non quod Deus se ipso minor sit uno tempore quam alio: sed quia nos eius magnitudinem non aequaliter semper agnoscimus. Exoritur etiam hic quaestio, annon lex etiam data sit per manum Christi. Quod si ita est, videtur absurdum esse argumentum apostoli. Respondeo, in hac comparatione haberi rationem hinc occultae, illinc manifestae revelationis. Iam quum in lege ferenda Christus obscure se et quasi sub involucris insinuaverit: non mirum est si praeterita eius mentione, dicatur per angelos allata. Neque enim palam illic apparuit. At vero in evangelii promulgatione conspicua fuit eius gloria, ut iure censeatur eius autor.

Ne quando diffluamus. Si mavis, praeterfluamus. Quamquam in ea re parum est momenti: quia ex antitheto verus sensus colligi potest. Nam attendere et praeterfluere sunt opposita. Prius significat continere, secundum vero instar cribri aut pertusi dolii effundere quidquid iniectum est. Neque enim eorum opinionem probo qui pro interire accipiunt, qualiter dicitur secundi Samuelis 14, 14, Omnes perimus, et quasi aqua dilabimur. Potius (ut dixi) consideranda est antithesis inter retentionem et profusionem. Nam attenta mens similis est vasi bene obstructo: vaga autem et ignava, perforato.

2. *Firmus fuit.* Hoc est, obtinuit pondus suum: quia Deus fidem illi asseruit. Quod ex sanctionibus melius patet: quia nemo impune contempsit legem. *Ergo firmitas haec autoritatem significat: et quod de poenis additur, expositive intelligi debet, quia doctrinam minime inanem vel irritam esse constat, cuius Deus vindicem se ostendit.*

3. *Tanta neglecta salute.* Non tantum evangelii reiectio, sed etiam neglectus gravissimam poenam meretur: nempe pro magnitudine gratiae quae illic offertur. Ideo dicit, tanta salute. Deus enim dona sua vult a nobis pro dignitate aestimari. Ergo quo pretiosi ora sunt, eo foedior est nostra ingratitudo, si pretium suum apud nos non habent. Denique quantus est Christus, tam severa erit Dei vindicta in omnes evangelii contemptores. Et observa salutis nomen hic metonymice ad doctrinam transferri. Quia sicuti non aliter Dominus salvos vult fieri homines quam per evangelium: ita ipso neglecto respuitur omnis Dei salus: potentia enim Dei est in salutem credentibus. Ergo qui alibi salutem quaerit, vult eam consequi alia quam Dei virtute: quod nimiae est dementiae. Hoc vero encomium non modo ad evangelii commendationem valet, sed est eximia fidei nostrae fultura: quia testatur verbum minime esse inane, sed in eo contineri certam salutem.

Quae quum initio. Hic filium Dei primum evangelii praeconem angelis opponit, et simul anticipatione utitur ad tollendam dubitationem, quae multis obrepere poterat. Neque enim edocti erant ore Christi ipsius: quem magna ex parte nunquam viderant. Si ergo solos homines intuiti essent, quorum magisterio adducti erant ad fidem, minoris fecissent quod ab illis didicerant. Ergo admonet apostolus, a Christo nihilominus profectam esse doctrinam, quae sibi per aliorum manus fuit tradita. Dicit enim fuisse Christi discipulos, qui a Christo sibi mandata fideliter pertulerint. Ideo verbum confirmandi usurpat: ac si diceret, non fuisse rumorem sparsum sine capite, vel a dubiae fidei testibus, sed qui graves habeat autores. Caeterum hic locus indicio est, epistolam a Paulo non fuisse compositam. Neque enim tam humiliter loqui solet ut se unum fateatur ex apostolorum discipulis: neque id ambitione, sed quia improbi eiusmodi praetextu, tantundem detrahere eius doctrinae moliebantur. Apparet igitur non esse Paulum qui ex auditu se habere evangelium scribit, non autem ex revelatione.

4. *Simul attestante.* Praeterquam quod habebant a filio Dei apostoli quod praedicarunt, Dominus etiam miraculis tanquam solenni subscriptione, eorum praedicationem approbavit. Ergo iniuriam faciunt non tantum verbo Dei, sed etiam operibus, qui non reverenter amplectuntur evangelium quod talibus testimoniis commendatur. Tribus nominibus miracula designat ad maiorem amplificationem. Porro signa ideo vocantur, quod hominum mentes excitant ad considerandum altius quiddam quam quod

apparet: prodigia autem, quod novum aliquid et inusitatum continent: virtutes, quod Dominus in illis singulare et extraordinarium virtutis suae specimen edit. In vocabulo attestandi, notatur rectus miraculorum usus, nempe quod stabiliendo evangelio servire debent. Fere enim omnia quibuscunque saeculis edita fuerint miracula, hunc finem habuisse reperiemus, ut verbi Dei essent sigilla. Quo magis praepostera est papistarum superstitio, qui fictitia sua miracula ad veritatem Dei labefactandam detorquent. Coniunctio σὺν vel simul, hunc habet sensum, nos in fide evangelii confirmari symphonia quadam Dei et hominum: quoniam miracula Dei quasi testimonii vice cum hominum voce consentiant. Addit spiritus sancti distributiones, quibus etiam ornata fuit evangelii doctrina, cuius appendices fuerunt. Quorsum enim distribuit Deus spiritus sui dona, nisi partim ut illius promulgandae adiumenta essent, partim vero ut admiratione permoverent hominum animos ad obsequendum? Unde Paulus dicit, linguas esse in signum infidelibus. Particula, secundum eius voluntatem, admonet virtutes istas, quarum meminit, non posse adscribi nisi Deo: nec temere fuisse editas, sed certo eius consilio, ut evangelii fidem obsignarent.

5. *Non enim angelis subiecit orbem futurum, de quo loquimur.* 6. *Testatus est autem quidam alicubi, dicens: Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quod visitas eum?* 7. *Minuisti eum paululum ab angelis: gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum:* 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius. Subiiciendo certe illi omnia, nihil reliquit non subiectum. Atqui nunc nondum videmus illi omnia subiecta:* 9. *Iesum autem qui paululum imminutus fuit ab angelis, intuemur propter passionem mortis gloria et honore coronatum: ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem.*

5. *Non enim angelis.* Alio argumento rursus probat obediendum Christo esse: quia illi pater totius orbis imperium contulit, a quo honore procul absunt angeli. Unde sequitur, nihil angelicum debere esse impedimento quominus is, qui primatum solus tenet, emineat. Sed primo loco excutiendus est psalmus quem adducit: quia videtur inepte ad Christum trahi. Commemorat illic David beneficia, quibus humanum genus prosequitur Deus. Postquam enim in coelo et stellis consideravit Dei potentiam, ad homines descendit, in quibus peculiariter apparet mirabilis eius bonitas. Ergo non de uno quopiam homine loquitur, sed de universis. Respondeo, hoc totum non obstare quominus restringi debeant istae sententiae ad Christi personam. Fateor quidem initio collocatum fuisse hominem in possessione mundi, ut omnibus Dei operibus praeesset: verum sua defectione promeruit ut dominio hoc abdicaretur. Haec enim iusta in beneficiario ingratitudinis poena est, ut Dominus, quem agnoscere et debita fide colere recusat, iure prius a se concesso eum spoliet. Ergo simul atque Adam se per peccatum a Deo alienavit, bonis omnibus, quae acceperat, merito privatus est. Non quod usum perdiderit: sed quia ius legitimum retinere non potuit postquam Deum reliquerat. In usu etiam ipso Deus signa exstare privationis voluit: quale est quod belluae ferociter in nos insurgunt, et quae nostrum conspectum revereri debuerant, sunt nobis formidabiles: quod ad obsequium aliae nunquam, aliae vix assuescunt: quod nocent variis modis: quod terra culturae non respondet: quod coelum, aer, mare, et alia nobis saepe infesta sunt. Verum ut omnes creaturae in officio subiectionis manerent, quidquid tamen usurpant filii Adae, illis in furtum imputatur. Quid enim suum esse dicent, quum ipsi Dei non sint? Hoc iacto fundamento, patet istam Dei beneficentiam nihil ad nos pertinere, donec per Christum restitutum fuerit ius quod in Adam perdidimus. Qua ratione docet Paulus (1. Tim. 4, 5), sanctificari nobis cibos per fidem. Et alibi pronuntiat infidelibus nihil esse mundum, quia pollutam habeant conscientiam. Hoc est quod habuimus initio huius epistolae, Christum a patre ordinatum esse haeredem universorum. Certe totam uni haereditatem vendicando, reliquos omnes excludit tanquam alienos. Et merito: exsulamus enim omnes a regno Dei. Quae ergo suis domesticis alimenta destinavit, ad nos rapere fas non est. At Christus, per quem in familiam cooptamur, simul in societatem iuris sui nos admittit, ut toto mundo cum Dei benedictione fruamur. Unde et Paulus fide docet (Rom. 4, 13) Abraham factum esse haeredem mundi: quatenus scilicet in Christi corpus insitus fuit. Quod si ab omni Dei beneficentia arceantur homines, donec per Christum facti compotes fuerint: sequitur, dominium illud, cuius psalmus meminit, nobis periisse in Adam: ideoque de integro oportere nobis donationem instaurari. Porro instauratio a Christo tanquam a capite incipit. Non est ergo dubium quin respicere in ipsum debeamus quoties agitur de hominis principatu in omnes creaturas. Huc quoque pertinet quod nominatim dixit apostolus, orbem futurum: accipit enim pro renovato. Quod ut clarius fiat, concipiamus animis duplicem mundum: priorem vetustum qui peccato Adae corruptus est: alterum ordine posteriorem, ut est per Christum instauratus. Status enim primae creationis obsolevit, et una cum homine cecidit quoad ipsum hominem. Ergo quoad nova fiat restitutio per Christum, psalmus hic locum non habebit. Nunc apparet non vocari orbem futurum duntaxat qualem e resurrectione speramus, sed qui coepit ab exordio regni Christi: comple-

mentum vero suum habebit in ultima redemptione. Caeterum cur nomen Davidis suppresserit, mihi non constat. Certe quendam non contemptim, sed honoris causa, tanquam unum ex prophetis vel classicis scriptoribus appellat.

7. *Minuisti eum paululum ab angelis.* Nunc in verborum expositione emergit nova difficultas. Iam quidem ostendi locum apte exponi de filio Dei: sed nunc videtur apostolus verba trahere in diversum sensum quam intellexerit David. Nam βραχύ τι videtur ad tempus referre, ut sit paulisper, et imminutionem intelligit quum exinanitus fuit Christus: et gloriam ad resurrectionis diem restringit, quum David generaliter extendat ad totam hominis vitam. Respondeo, non fuisse propositum apostolo, genuinam verborum expositionem referre. Nihil enim est incommodi, si allusiones in verbis quaerat ad ornandam praesentem causam. Quemadmodum Paulus quum Rom. 10, 6, testimonium citat ex Mose: Quis ascendet in coelum, etc. statim non interpretationem, sed exornationem attexit, de coelo et inferis. Mens Davidis haec est, Domine, eo dignitatis extulisti hominem, ut parum distet a Divino vel angelico honore: quandoquidem praefectus est toti mundo. Hunc sensum noluit evertere apostolus, neque alio deflectere: sed tantum in Christo considerare iubet diminutionem quae ad exiguum tempus apparuit, deinde gloriam qua in perpetuum coronatus est. Idque facit alludens magis ad verba quam exprimens quid intellexerit David. Memorem esse et visitare pro eodem accipit, nisi quod secundum aliquanto plenius est: quia Dei praesentiam ab effectis designat.

8. *Subiiciendo certe illi omnia.* Posset aliquis putare tale esse argumentum, Homini, de quo loquitur David, omnia subiiciuntur. Atqui humano generi non sunt omnia subiecta. Ergo non de quolibet homine sermo est. Verum non staret hoc argumentum, quia minor etiam Christo convenit. Nam ne huic quidem subiecta sunt adhuc omnia: sicuti Paulus tractat prioris ad Corinthios 15, 28: quare alius est contextus. Nam postquam illud posuit, Christum sine exceptione dominari omnibus creaturis, vice contrariae obiectionis addit: Atqui nondum omnia parent Christ imperio. Cui ut satisfaciat, docet, in Christo tamen iam cerni completum quod continua post sequitur de gloria et honore. Ac si dixisset: Tametsi nondum universalis illa subiectio nobis patet, contenti simus quod morte obita in supremum honoris gradum fuerit evectus. Nam quod adhuc deest, tandem suo tempore complebitur. Sed primum hoc quosdam offendit, quod nimis argute colligit apostolus, nihil esse non subiectum Christo, quoniam generaliter omnia comprehendat David. Nam species, quas postea enumerat, nihil tale ostendunt: nempe agrestia animalia, pisces maris, et aves coeli. Respondeo, generalem sententiam non debere ad istas species restringi: quia nihil aliud voluit David quam dominationis illius specimen monstrare in rebus maxime conspicuis: vel certe extendere ad res usque infimas, ut sciamus nihil esse nostrum nisi Dei beneficio et Christi participatione. Quare sic orationem resolvere liceat, Omnia subiecisti, non modo quae ad aeternam beatitudinem faciunt, sed usque ad haec minuta quae serviunt corporis usibus. Quidquid sit, inferius istud in animalia dominium ex superiore pendet. Quaeritur iam quomodo neget videre nos omnia Christo subesse. Sed huius quaestionis solutionem invenies in loco Pauli nuper citato. Et primo capite huius epistolae aliquid attigimus. Quia assiduum cum variis hostibus bellum gerit Christus: nondum illi certe constat tranquilla regni sui possessio. Quamquam necessitate non cogitur ad bellandum, sed hoc fit eius voluntate quod non subiguntur hostes eius usque ad extremum diem: ut nos talibus exercitiis probemur.

9. *Iesum autem qui paululum imminutus fuit.* Quia ambigua est huius particulae significatio βραχύ τι, rem ipsam qualis exstitit in Christi persona, magis intuetur quam germanam verborum expositionem, ut iam dixi. Et gloriam in resurrectione considerandam proponit, quam David extendit ad omnes dotes quibus Dei beneficentia ornatus est homo. Verum nihil in hac exornatione est absurdi, quae sensum literalem integrum relinquit. Propter passionem mortis, tantundem valet ac[1]) *si dictum esset, Christum obita morte ad hanc gloriam, quam adeptus est, fuisse evectum: sicut et Paulus docet ad Philip. capite 2, 8. Non quod sibi quidquam privatim acquisierit Christus, sicut sophistae fingunt, primo sibi vitam aeternam fuisse promeritum, deinde nobis.* Medium enim (ut ita loquar) obtinendae gloriae tandummodo indicatur. Porro in hoc coronatus gloria Christus est, ut omne genu coram eo flectatur. Itaque a causa finali ratiocinari licet, omnia illi in manum esse data.

Ut gratia Dei. Causam fructumque mortis Christi refert, ne quid putetur eius dignitati detrahere. Nam quum audimus tantum boni nobis partum esse, nullus despectui locus relinquitur: quia totum occupat Divinae bonitatis admiratio. Quum dicit, pro omnibus, non tantum intelligit ut aliis exemplo esset: quemadmodum Chrysostomus similitudinem medici adducit, qui potionem amaram praegustat, ne recuset aegrotus bibere: sed intelligit Christum pro nobis esse mortuum, quia vicem nostram subeundo a mortis maledictione nos redemit. Et ideo additur: Gratia Dei id esse factum: quia redemptionis causa fuit immensus ille erga nos

---

[1]) mortem patiendo.

Dei amor, quo factum est ut ne proprio quidem filio pepercerit. Quod Chrysostomus gustare mortem exponit, quasi summis labris delibare, eo quod Christus victor e morte emerserit, non refello, neque improbo. Quamquam nescio an adeo subtiliter loqui voluerit apostolus.

10. *Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, quum multos filios gloriam adduceret, ducem salutis eorum per passiones consecrare.* 11. *Nam qui sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes: propter quam causam non erubescit fratres ipsos vocare,* 12. *Dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio ecclesiae canam te.* 13. *Et rursum: Ego ero fidens in ipso. Et rursum: Ecce ego et pueri quos mihi dedit Deus.*

10. *Decebat enim.* Hic status est, ut Christi humilitaionem apud pios gloriosam reddat. Nam quum induisse carnem nostram dicitur, videtur vulgo hominum aggregari. Crux autem infra omnes homines eum deiicit. Ergo cavendum ne minor censeatur Christus, quia sponte se propter nos exinanivit: quod nunc agitur. Nam ostendit apostolus hoc ipsum debere filio Dei esse honorificum, quia ita consecratus sit dux salutis nostrae. Principio istud pro confesso sumit, standum esse Dei decreto: quia sicuti eius virtute sustinentur, omnia ita illius gloriae servire debeant. Ergo non alia melior causa investiganda est quam ita placuisse Deo. Huc pertinat periphrasis qua utitur, propter quem et per quem omnia. Poterat uno verbo Deum appellare: sed admonere voluit pro optimo id habendum quod statuit ipse, cuius et voluntas et gloria rectus est omnium finis. Nondum tamen videtur constare quod intendit, decuisse Christum hoc modo consecrari: sed hoc pendet ex ordinaria ratione quam Deus in tractandis suis tenet. Vult enim eos variis aerumnis exerceri, totamque vitam sub cruce degere. Christum ergo ut est primogenitus, opportuit cruce inaugurari in suum primatum: quando ista est communis omnium lex et conditio. Haec est conformatio capitis cum membris, de qua disserit Paulus ad Romanos capite 8, 29. Haec autem est eximia consolatio ad mitigandam acerbitatem crucis, quum audiunt fideles miseriis et tribulationibus se una cum Christo sanctificari in gloriam: adeoque vident causam esse cur amanter osculentur potius crucem quam horreant. Id porro fieri nequit quin opprobrium crucis Christi protinus absorbeatur, et gloria refulgeat. Quis enim vilipendat quod sacrum est, imo quod Deus sanctificat? Quis ignominiosum ducat quo praeparamur ad gloriam? Atqui utrumque hic de Christi morte praedicatur.

Per quem omnia. Quum de creatione agitur, hoc filio tribuitur quasi proprium, quod per ipsum creata sint omnia: sed hic nihil aliud significat apostolus quam stare omnes creaturas, vel conservari in suo statu Dei virtute. Ubi nos consecrare vertimus, alii reddunt perficere. Sed quum verbum τελειῶσαι, quo usus est, ambiguae sit significationis, perspicuum esse arbitror quam posui melius contextu quadrare. Nam *solennis quaedam et legitima ordinatio notatur, qua initiantur filii Dei ut gradum suum obtineant, adeoque separentur a reliquo mundo:* et mox subiicitur mentio sanctificationis.

11. *Nam qui sanctificat.* Probat quod dixerat, decuisse impleri in Christi persona, propter coniunctionem ipsius cum membris. Et interea docet singulare hoc esse specimen divinae bonitatis, quod carnem nostram induit. Dicit ergo ex uno esse, hoc est, ex una natura (ut ego quidem interpretor) autorem sanctitatis, et nos qui sumus eius participes. Communiter intelligunt ex uno Adam: nonnulli ad Deum referunt, neque absurde. Sed ego potius eandem naturam designari existimo, et unum intelligo in neutro genere: ac si diceret ex una massa nos esse compositos. Hoc vero ad augendam nostram fiduciam non parum valet, nos cum filio Dei tam arcto necessitudinis vinculo cohaerere, ut sanctitatem, qua indigemus, reperire in natura nostra liceat. Neque enim tantum quatenus Deus est, nos sanctificat, sed humanae quoque naturae vis sanctificandi inest: non quod eam habeat a se ipsa, sed quod solidam plenitudinem sanctitatis in eam effudit Deus, ut inde hauriamus omnes. Quod pertinet illa sententia: Ego propter eos sanctifico me ipsum (Iohan. 17, 19). Ergo si nos profani et immundi, non procul quaerendum est remedium quod nobis offertur in carne nostra. Si de unitate spirituali accipere quis malit, quae alia est piis cum filio Dei, quam sit hominibus vulgo inter se: non repugno. Libenter tamen sequor quod magis receptum est, ubi non est a ratione dissentaneum.

Non erubescit fratres ipsos vocare. Locus hic sumptus est ex Psalmo 22, 23. Christum autem illic, vel Davidem in Christi persona loquentem induci, testes primum sunt evangelistae, qui plures versus inde citant: nempe, partiti sunt sibi vestimenta. Item, Dederunt in escam meam fel. Item, Deus meus, Deus meus utquid me dereliquisti? deinde res ipsa idem ostendit. Nam in historia passionis cernere licet vivam rerum omnium, quae illic narrantur, effigiem. Et psalmi clausula quae est de vocatione gentium, nonnisi uni Christo aptari potest: Convertentur ad Dominum universi fines terrae: adorabunt coram eo cunctae familiae gentium. Domini est regnum, et ipse dominabitur gentibus. Horum omnium veritas in solo Christo exstat, qui non exiguis spatiis (ut David) ampliavit regnum Dei, sed extendit per totum mundum:

quum ante certis finibus quasi conclusum foret. Quare non dubium quin haec quoque sit vox ipsius quae hoc loco adducta est. Proprie autem et significanter dicit eum non erubescere. Quantum enim inter nos et ipsum interest? Multum ergo se demittit, quum nos dignatur fratrum nomine: alias indigni sumus quos infra servos habeat. Atque hanc tantam eius erga nos dignationem amplificat circumstantia: loquitur enim Christus non amplius mortalis homo in specie servi, sed indutus immortali gloria post resurrectionem. Itaque perinde valet hic titulus ac si nos secum in coelum eveheret. Et nos quoties audimus fratres nos a Christo vocari, meminerimus eum hac (ut ita dicam) qualitate vestire, ut simul cum fraterno nomine beatam vitam et quidquid est coelestium bonorum, apprehendamus. Praeterea notandum est quas sibi partes sumat Christus: hoc est, praedicandi nominis Dei. Quod fiere coeptum est promulgato evangelio, et fit quotidie ministerio pastorum. Unde colligimus, in hunc finem offerri nobis evangelium, ut in Dei notitiam nos adducat, quo bonitas eius inter nos celebretur. Deinde Christum esse evangelii autorem, utcunque offeratur per homines. Atque hoc est quod dicit Paulus (2. Corin. 5, 20), se et alios pro Christo legatione fungi, et tanquam Christi nomine exhortari. Quod non parum addere debet reverentiae evangelio: si quidem non tam homines ipsos loqui reputandum est, quam Christum ipsorum ore. Nam quo tempore praedicaturum se hominibus Dei nomen promittit, desiit versari in mundo: neque tamen frustra hoc sibi officium vendicat. Ergo vere hoc per discipulos suos praestitit.

12. *In medio ecclesiae.* Hinc melius etiamnum patet, semper in evangelii doctrina contineri laudum Dei praeconium: quia simulatque innotescit nobis Deus personant in cordibus et auribus nostris infinitae eius laudes. Ac interea suo exemplo nos hortatur Christus ad eas publice canendas, ita ut a quamplurimis exaudiantur. Neque enim satis fuerit, unumquemque apud se Deo esse gratum pro acceptis beneficiis, nisi gratitudinis nostrae testimonium palam edentes, mutuo alii alios invitemus ad idem agendum. Atque haec doctrina acerrimi stimuli vice nobis est, quo ferventiore studio feramur ad laudandum Deum, quum audimus Christum nobis praecinere, et primum esse hymnorum modulatorem.

13. *Ero fidens in ipso.* Quando haec sententia habetur Psalmo 18, 3, credibile est inde huc fuisse adductam. Praeterquam enim quod Paulus ad Rom. capite 15, 9, alium versum de gentium vocatione regno Christi accommodat, ipsa argumenti series satis demonstrat Davidem sub aliena persona illic loqui. Si quidem tantae amplitudinis quae illic magnifice praedicatur, vix tenuis umbra in Davide appareret. Gloriatur se caput fuisse constitutum gentibus, et quidem alienos et incognitos ultro ad solam nominis famam in deditionem venisse David paucas gentes sibi vicinas et notissimas vi armorum subegit ac tributarias reddidit. Sed quid hoc aliorum multorum regum amplitudinem? Deinde ubi voluntaria subiectio? ubi populi tam remoti ut eos non cognosceret? Ubi denique solenne gratiae Dei praeconium inter gentes, cuius mentionem facit Psalmi clausula? Christus ergo est qui populis diversis in caput praeficitur, cui se alienigenae subiiciunt ab ultimis usque terrae finibus, et quidem solo auditu exciti: quia non armis coguntur ad suscipiendum iugum, sed doctrina subacti in spontaneum obsequium se offerunt. Perspicitur etiam in ecclesia simulata illa et mendax obediendi professio quae ibidem notatur, quia multi quotidie dant nomen Christi non ex corde. Si igitur extra controversiam, Psalmum apte de Christo exponi. Sed quid hoc ad praesentem causam? Neque enim videtur sequi, nos et Christum ex uno esse, ut maxime ipse in Deum fidat. Respondeo, valere argumentum: quia nisi homo esse necessitatibus humanis obnoxius, nequaquam opus haberet tali fiducia. Ergo quum ab auxilio Dei pendeat, communis illi nobiscum est conditio. Non frustra certe aut de nihilo in Deo fidimus: sed quia destituti eius gratia, miseri et perditi essemus. Fiducia ergo, quam reponimus in Deo, nostrae inopiae testimonium est. Quamquam in hoc differimus a Christo, quod infirmitatem, quae necessitate nobis est imposita, sponte ipse subiit. Porro non leviter hoc animare nos debet ad fidendum Deo, quod Christum habemus ducem et magistrum. Quis enim vereatur eius vestigia sequendo ne erret? Periculum, inquam, non est ne fides nostra sit irrita quam habemus cum Christo communem, quem scimus non posse falli.

Ecce ego et pueri. Certum est quidem Iesaiam (Iesa. 8, 18) de se loqui. Nam quum ipse spem liberationis daret populo, et promissio nullam inveniret fidem: ne tam obstinata vulgi incredulitate fractus deficiat, iubet Dominus illum obsignare inter paucos fideles doctrinam quam annuntiat: ac si diceret: Etiamsi a multitudine respuatur, fore tamen aliquos quamvis paucos, qui recipiant. Hoc responso fretus Iesaias animum colligit: seque et discipulos, qui sibi dati sunt, testatur fore semper promptos ad sequendum Deum. Nunc videndum cur sententiam hanc apostolus ad Christum trahat. Primum, quod ibidem legitur, Dominum fore in petram scandali et lapidem offensionis regno Israel et Iuda, in Christo impletum esse nemo sanus negat. Et sane sicuti restitutio ab exilio babylonico praeludium quoddam fuit praecipuae redemptionis quae nobis simul et patribus, Christi manu, fuit

comparata: ita etiam quod tam pauci ex Iudaeis illo Dei beneficio usi sunt, ut pauxillae tantum reliquiae salvae fuerint, praesagium fuit excaecationis futurae: qua factum est ut Christum reiicientes, ipsi vicissim a Deo reiecti perirent. Observandum est enim, quae de instauratione ecclesiae apud prophetas exstant promissiones, a tempore quo reducti sunt ab exilio Iudaei ad regnum usque Christi pertinere. Quemadmodum hunc reducendi populi finem habuit Dominus, ut staret ecclesia ad filii sui adventum, per quem vere demum constitueretur. Quum ita sit, non solum Iesaiam alloquitur Deus, quum iubet obsignare legem et testimonium: sed in eius persona omnes suos ministros, quibus futurum erat certamen cum populi incredulitate. Ideoque Christum in primis, quem maiore contumacia impetituri erant Iudaei quam superiores omnes prophetas. Et nunc videmus qui in locum Israelis subrogati sunt, non modo repudiare eius evangelium, sed furiose quoque in ipsum ruere. Verum utcunque evangelii doctrina ecclesiae domesticis lapis sit scandali: non vult tamen Deus ipsam intercidere, quin potius obsignari iubet inter discipulos, et Christus doctorum omnium nomine tanquam eorum caput, imo unicus doctor qui eorum ministerio nos regit: pronuntiat, in tam deplorata mundi ingratitudine semper tamen fore aliquos qui se Deo obsequentes reddant. En quomodo locus Iesaiae Christo recte aptetur. Hinc colligit apostolus nos cum eo unum esse, quia se nobis aggregat, dum se et nos pariter offert Deo patri. Unum enim corpus efficiunt qui sub eadem fidei regula Deo obsequuntur. Quid aptius ad fidei commendationem dici possit quam in ea nos esse filio Dei comites, qui suo exemplo nos hortatur ac viam praemonstrat? Ergo si verbum Dei sequamur, certo scimus nos habere Christum ducem: quemadmodum nihil ad Christum pertinent qui a verbi obedientia deflectunt. Quid, obsecro, magis optabile quam ut consentiamus cum filio Dei? Hic autem consensus fide constat. Ergo infidelitate ab eo dissidemus: quo nihil est magis detestabile. Nomen pueri, quod servum multis locis significat, hic pro discipulo capitur.

Quos dedit. Hic notatur prima obedientiae causa: nempe quod Deus sibi nos adoptavit. Nullos adducit Christus ad patrem, nisi ab ipso sibi datos. Hanc vero donationem ex aeterna electione pendere scimus: quia quos pater destinavit ad vitam, eos in custodiam filio suo tradit ut ipsos tueatur. Hoc est quod dicit apud Iohannem (6, 37), Quidquid dedit mihi pater, ad me veniet. Quod ergo nos Deo subiicimus in obsequium fidei, discamus hoc totum eius misericordiae acceptum ferre: quia nunquam aliter ad eum adduceremur Christi manu. Praeterea raram fiduciae materiam suppedit haec doctrina. Quis enim sub fide tutelaque Christi trepidet? Quis tali custode fretus secure pericula omnia non contemnat? Et sane quum dicit Christus: Ecce ego et pueri: implet re ipsa quod alibi (10, 28) promittit, se non passurum ut quisquam ex iis, quos a patre accepit, pereat. Postremo hinc notandum est, etiamsi mundus furiosa contumacia respuat evangelium, oves tamen semper agnituras vocem Pastoris. Quare ne ordinum fere omnium et aetatum et gentium impietas nos conturbet, modo suos colligat Christus, qui eius fidei commissi sunt. Si ruunt in mortem sua impietate reprobi, eradicantur hoc modo plantae, quas Deus non plantavit. Interea sciamus suos illi notos esse, et obsignatam apud eum omnium salutem, ne quis excidat. Hoc sigillo contenti simus.

14. *Quando igitur pueri carni et sanguini communicant, ipse quoque similiter eorundem fuit particeps, ut per mortem aboleret eum qui habebat mortis imperium, hoc est, diabolum:* 15. *et redimeret quicunque metu mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.*

14. *Quando igitur pueri.* Conclusio est superiorum, et simul plenior causae redditio quam prius breviter attigerat, cur oportuerit filium Dei carnem nostram induere: nempe ut eadem nobiscum participaret natura, et mortem subeundo nos ab ea redimeret. Locus hic observatu dignus est: quia non tantum veritatem humanae in Christo naturae asserit, sed quia fructum quoque ostendit qui inde ad nos emanat. Factus, inquit, homo est filius Dei ut conditionis eiusdem ac naturae nobiscum esset particeps. Quid ad fidei nostrae confirmationem aptius dici poterat? Inaestimabilis enim erga nos eius amor hic apparet. Sed cumulus exstat in eo, quod naturam nostram induit ut moriendi conditioni se subiiceret: mortem enim subire Deus non poterat. Quamquam autem breviter fructum mortis attingit, est tamen in hac verborum brevitate viva in primis et efficax rei expressio: nempe quod nos a diaboli tyrannide ita asseruerit, ut iam simus ab eo securi: et ita a morte redemerit, ne amplius nobis sit timenda. Caeterum quia pondus habent singulae particulae, diligentius paulo excutiendae sunt. Primum, ista diaboli abolitio, de qua loquitur, huc pertinet, ne quid in nos possit. Tametsi enim viget adhuc diabolus, et nobis assidue exitium molitur: tamen exstinctae vel retusae sunt eius vires ad nocendum. Haec ingens est consolatio, quod scimus, cum eo nobis hoste esse negotium qui nihil in nos potest. Nam id dictum esse respectu nostri, colligere licet ex proximo membro, aboleret eum qui habebat mortis imperium. Significat enim apostolus abolitum esse diabolum quatenus in nostrum exitium regnabat. Nam ab effectu sic vo-

catur, eo quod nobis sit exitiale et mortiferum. Non ergo tantum abrogatam morte Christi fuisse docet Satanae tyrannidem, sed ipsum quoque ita prostratum ut pro nihilo habendus sit ac si nullus foret. De diabolo in singulari numero loquitur, usitato scripturae more: non quia unus tantum sit, sed quia omnes simul corpus unum efficiunt quod sine capite non potest cogitari.

15. *Quicunque metu mortis.* Hic locus optime exprimit quam misera sit eorum vita qui mortem horrent: ut necesse est omnibus sentiri horribilem, qui eam extra Christum considerant: nam tunc in ea nihil apparet nisi maledictio. Unde enim mors nisi ex ira Dei adversus peccatum? Hinc ista servitus per totam vitam: hoc est, perpetua anxietas qua constringuntur infelices animae. Nam semper ex peccati conscientia Dei iudicium obversatur. Ab hoc metu nos Christus liberavit, qui maledictionem nostram subeundo sustulit quod in morte formidabile erat. Tametsi enim nunc quoque morte defungimur, vivendo tamen et moriendo tranquilli sumus et securi, ubi Christum habemus nobis praeeuntem. Quod si quis animum pacare non potest mortis contemptu, is sciat parum se adhuc profecisse in Christi fide. Nam ut nimia trepidatio ex ignorantia gratiae Christi nascitur: ita certum est infidelitatis signum. *Mors* hic non separationem modo animae a corpore significat, sed poenam quae ab irato Deo nobis infligitur: ut aeternum exitium comprehendat. Ubi enim coram Deo reatus, protinus etiam inferi se ostendunt.

16. *Nusquam enim angelos assumit: sed semen Abrahae assumit.* 17. *Unde fratribus debuit per omnia esse similis, ut misericors esset et fidelis pontifex in iis quae sunt erga Deum, ut peccata expiet populi.* 18. *Ex quo enim ipsi contigit tentari, potest et iis, qui tentantur, succurrere.*

16. *Nusquam enim angelos.* Hac comparatione amplificat beneficium ac honorem, quo nos dignatus est Christus carnem nostram induendo: quia nunquam angelis tantum praestitit. Quo igitur magis necessarium erat singulare remedium tam horrendae hominis ruinae, voluit exstare filius Dei incomparabile quoddam amoris erga nos sui pignus quod ne angelis quidem esset commune. Quod ergo nos angelis praetulit, non factum est excellentiae nostrae, sed miseriae respectu. Quare non est quod nos esse angelis superiores gloriemur: nisi quia ampliore misericordia, qua indigebamus, nos prosequutus est coelestis pater, ut tantam bonitatem in terras effusam angeli ipsi ex alto suspicerent. *Praesens verbi tempus ad scripturae testimonia refero, ac si ante oculos statueret quod ante a prophetis testatum fuerat.* Caeterum hic locus unus ad prosternendum Marcionem, Manichaeum et eiusmodi deliros homines, qui Christum negant verum hominem ex semine humano procreatum, abunde sufficit. Si enim hominis figuram gestavit duntaxat: prius etiam sub angeli specie saepius apparuit itaque nullum esset discrimen. Sed quia dici non potest, vere unquam angelum fuisse Christum, angelica natura vestitum: ideo dicitur hominem potius assumpsisse quam angelos. Loquitur autem apostolus de natura: ac significat Christum carne indutum, verum fuisse hominem: ut in duabus naturis sit personae unitas. Neque enim hic locus Nestorio suffragatur qui duplicem fingebat Christum, ac si filius Dei non verus fuisset homo, sed tantum in hominis carne habitasset. Videmus longe aliud fuisse consilium apostoli: docere enim vult in persona filii Dei nos fratrem, propter societatem communis naturae invenire. Quare hominem vocare non contentus, dicit ex humano semine progenitum. Nominatim exprimit semen Abrahae, quo plus fidei habeat quod dicit, quia ex scriptura sumptum.

17. *Unde fratribus.* In humana Christi natura duo consideranda sunt, essentia carnis et affectus. Quare apostolus docet, non carnem modo hominis ipsum induisse, sed affectus quoque omnes qui sunt hominum proprii. Fructum quoque inde manantem ostendit. Quae vera est fidei doctrina, dum in nobis sentimus cur nostras infirmitates susceperit filius Dei. Friget enim sine hoc fructu omnis scientia. Porro obnoxium fuisse Christum docet passionibus humanis, ut misericors esset ac fidelis pontifex. Quae verba sic interpretor: ut misericors esset, ideoque fidelis. Nam in sacerdote, cuius partes sunt iram Dei placare, opitulari miseris, erigere lapsos, sublevare laborantes: misericordia in primis requiritur, quam in nobis generat communis sensus. Rarum enim est ut tangantur aliorum aerumnis qui perpetuo beati fuerunt. Certe hoc Virgilianum ex quotidiana hominum consuetudine sumptum est:

Non ignara mali, miseris succurrere disco.[1]

Non quod experimentis necesse habuerit filius Dei formari ad misericordiae affectum: sed quia non aliter persuaderi nobis posset, ipsum esse clementem et propensum ad nos iuvandos, nisi exercitatus fuisset in nostris miseriis. Hoc enim ut alia, nobis datum est. Itaque quoties nos urgent quaevis malorum genera, mox succurrat, nihil nobis accidere quod non in se expertus sit filius Dei, ut nobis condolescat: nec dubitemus ipsum nobis perinde adesse ac si nobiscum angeretur. Fidelis, verum et legitimum significat. Ficto enim, aut partes suas non implenti opponitur. Experientia nostrarum miseriarum ita ad compassionem

[1]) Aen. 1. 630.

Christum flectit, ut de imploranda nobis Dei ope sit sollicitus. Quid praeterea? Peccatorum expiationem facturus, naturam nostram induit, ut reconciliationis pretium haberemus in carne nostra: denique ut communis naturae iure nos secum in Dei sanctuarium introduceret. Τὰ πρὸς τὸν θεὸν intelligit quae huc spectant ut conciliet homines Deo. *Quia autem primus ad Deum accessus est fidei libertas, mediatore opus est qui omnem dubitationem eximat.*

18. *Ex quo ipsi contigit.* Exercitatus, inquit, malis nostris, propensus est ad opem ferendam. Nam hic tentatio, nihil aliud quam experimentum vel probationem significat: et posse pro Idoneum esse, vel proclivem, vel accommodatum.

CAPUT III.

1. *Unde fratres sancti, vocationis coelestis participes, considerate apostolum et sacerdotem confessionis nostrae, Christum Iesum,* 2. *qui fidelis est ei qui constituit ipsum: quemadmodum et Moses in tota domo eius.* 3. *Maiore quippe gloria hic dignus habitus est quam Moses, quanto maiorem habet honorem architectus domus quam ipsa.* 4. *Omnis enim domus construitur ab aliquo. qui autem omnia construxit, Deus est.* 5. *Et Moses quidem fidelis in tota domo eius tanquam minister, in testimonium eorum quae post dicenda erant.* 6. *Christus autem tanquam filius supra domum ipsius: cuius nos domus sumus, si fiduciam et gloriationem spei ad finem usque firmam tenuerimus.*

1. *Unde fratres sancti.* Claudit superiorem doctrinam utili exhortatione, ut attente agnoscant Iudaei qualis et quantus sit Christus. Quia enim prius eum doctorem et pontificem nominando, breviter contulit cum Mose et Aarone, nunc utrumque membrum complectitur. Duobus enim elogiis ipsum ornat, sicuti duplicem sustinet personam in ecclesia Dei. Moses prophetae et doctoris officio, Aaron sacerdotio functus est. At Christo utrumque munus est impositum. Proinde si volumus eum rite suscipere, considerare oportet qualis sit: sua inquam virtute induendus est ne pro ipso inanem eius umbram apprehendamus. Principio verbum considerandi pondus habet: significat enim singularem attentionem requiri, quia impune contemni nequeat: et simul veram Christi notitiam discutiendis omnium errorum tenebris sufficere. Quo autem magis eos animet ad hoc studium, admonet suae ipsorum vocationis. Ac si diceret: Deus non vulgari gratia vos dignatus est, quum in regnum suum vocavit. Nunc restat ut in Christum tanquam viae ducem coniectos habeatis oculos. Neque enim aliter rata esse potest piorum vocatio, quam si totos se ad Christum convertant. Ideo non debemus existimare hoc Iudaeis solis dici: sed generalem proponi omnibus doctrinam qui in regnum Dei pervenire cupiunt, ut sedulo attendant ad Christum: quia et unicus fidei nostrae magister est, et eam sacrificio suo sancivit. Confessio enim pro fide hic capitur. Ac si diceret: fidem, quam profitemur, vanam et nihili esse nisi in Christum referatur.

2. *Qui fidelis est.* Commendatio est apostolatus Christi, ut tuto acquiescant in eo fideles. Ac duplici quidem nomine eum commendat: quod pater eum nobis doctorem praefecerit: et Christus ipse iniunctum sibi munus fideliter exsequutus sit. Duo haec semper necessaria sunt ad comparandam doctrinae autoritatem. Deus enim solus audiendus est, ut tota scriptura clamat. Ideo testatur Christus (Iohan. 7, 16), non suam esse doctrinam quam profert, sed patris. Et alibi (Luc. 9, 48): Qui me recipit, eum recipit qui misit me. Loquimur enim de Christo, quatenus carne nostra indutus patris minister est ad perferenda eius mandata. Ad Dei vocationem accedit fidelis sinceraque in Christo administratio, quae in veris ministris requiritur, ut fidem in ecclesia obtineant. Quod si utrumque in Christo invenitur, contemni certe non potest quin Deus in ipso spernatur.

Quemadmodum Moses. Omissa paulisper sacerdotii mentione, de apostolatu hic disserit. Nam quum duae sint partes foederis Dei, promulgatio doctrinae, et realis (ut ita loquar) confirmatio: non aliter constaret solida foederis perfectio in Christo nisi utrumque ius in eum competeret. Postquam ergo utriusque meminit scriptor epistolae, tandem quoque brevi exhortatione attentionem excitavit. Nunc vero longiorem tractationem ingreditur. Et a doctoris quidem officio incipit: ideo cum Mose tantum nunc Christum comparat. Quod autem dicit, in tota domo, ad Mosen posset referri. Ego tamen ad Christum malo: ut dicatur fidelis patri in tota domo administranda. Unde sequitur, nullos ex ecclesia Dei esse nisi qui Christum agnoscunt.

3. *Maiore quippe.* Ne videatur parem facere Christum Mosi, admonet quanto sit excellentior. Idque duobus argumentis probat: quia Moses sic praefuit ecclesiae, ut tamen pars eius ac membrum esset: Christus vero architectus est toto aedificio superior. Ille alios regendo, simul regebatur, quia servus: hic autem, quia filius est, principatum obtinet. Frequens est et scripturae familiaris metaphora, ut vocetur ecclesia domus Dei. Quia autem ex fidelibus componitur, ideo singuli nominantur vivi lapides: interdum etiam vasa quibus instruitur domus. Nemo ergo unus sic eminet quin membrum sit, et sub corpore universo contineatur. Solus Deus architectus supra opus suum collocandus est.

Porro Deus in Christo habitat: ut in eum competat quidquid de Deo praedicatur. Si quis obiiciat, Christum quoque esse partem aedificii, quia fundamentum est, quia frater noster, quia societatem nobiscum habet: deinde non esse architectum, quia et ipse a Deo formatus sit: prompta est solutio, fidem nostram ita in eo fundatam esse, ut nihilominus nobis praesideat: sic esse fratrem nostrum, ut sit interea et dominus: sic formatum esse a Deo quatenus homo est, ut spiritu suo vivificet tamen omnia et instauret quatenus aeternus est Deus. Variis translationibus utitur scriptura ad exprimendam erga nos Christi gratiam: sed nulla est quae deroget ipsius honori, de quo nunc disserit apostolus. Hic enim status est, ideo cogendos esse omnes in ordinem, quia subesse debent capiti: solum Christum eximi hac conditione, quia caput est. Si rursus obiicitur, Mosen non minus fuisse architectum quam Paulum qui hoc titulo gloriatur: respondeo, transferri ad prophetas et doctores hoc nomen, sed improprie: quum sint duntaxat organa et quidem mortua, nisi Dominus e coelo efficaciam inspiret: deinde sic eos laborare in exstruenda ecclesia, ut ipsi quoque ad aedificium accedant: at Christi diversam esse rationem. Ipsum enim propria spiritus sui virtute semper aedificasse ecclesiam: praeterea eum exstitisse supra communem sortem: quoniam ita erat verum Dei templum, ut simul Deus esset inhabitans.

4. *Qui autem omnia construxit.* Quamquam ad totius mundi creationem extendi possunt haec verba, tamen ad praesentem causam restringo. Ut intelligamus nihil fieri in ecclesia quod non Dei virtuti acceptum ferri debeat. Is enim est solus qui manu sua fundavit eam, Psalmo 87, 5. Et de Christo Paulus dicit (Ephes. 4, 15), eum esse caput ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum effectum in mensura cuiusque membri augmentum sumit. Quare et ministerii sui successum illius esse opus saepe praedicat. Denique si vere reputemus, utcunque hominum opera utatur in ecclesiae aedificationem, solus tamen ipse peragit omnia: nam instrumentum opifici nihil derogat.

5. *Moses fidelis ut minister.* Secundum discrimen, quod Mosi commissa fuit doctrina, cui ipse quoque una cum aliis subesset. Christus vero tametsi personam servi induit, magister tamen est ac dominus cui subesse omnes oportet. Constitutus est omnium haeres, ut habuimus capite 1, 2. In testimonium eorum quae post dicenda erant, simpliciter interpretor, ut Moses dum est eius doctrinae praeco, quae pro temporis ratione veteri populo erat publicanda:[1]) *simul testimonium evangelio, cuius nondum matura praedicatio erat, reddidit. Nam certe constat,* finem et complementum legis esse hanc perfectionem sapientiae quae evangelio continetur. *Atque hanc expositionem exigere videtur futurum participii tempus. Summa vero est,*[1]) Mosen scilicet fideliter populo tradidisse quae illi Dominus mandaverat: sed mensuram illi praescriptam fuisse, quam excedere fas non fuerit. Multifariam multisque modis loquutus est olim Deus per prophetas: ita ut differret in tempus plenitudinis solidam evangelii revelationem.

6. *Cuius nos sumus domus.* Quemadmodum Paulus ubi se gentibus destinatum esse apostolum praefatus est (Rom. 1, 6), addit ex earum numero esse Romanos quibus scribit, ut fidem sibi apud eos conciliet: ita nunc autor epistolae Iudaeos hortatur, qui iam Christo nomen dederant, ut perseverent in fide, quo in Dei familia censeantur. Dixerat prius Christi imperio domum Dei subiectam esse. Huic sententiae commodum additur haec admonitio, tunc eos in Dei familia locum habituros si Christo pareant. Porro quum iam coepissent evangelium amplecti, conditionem apponit, Si in eius fide persititerint. Nam spei vocabulum, pro fide accipio: et profecto spes alioqui nihil aliud est quam fidei constantia. Fiduciam et gloriationem ponit, ad vim eius magis exprimendam. Atque hinc colligimus, eos, qui trepide et vacillantium instar assentiuntur Evangelio, nihil minus quam credere. Fides enim sine composita animi tranquillitate esse non potest, unde secura gloriandi audacia emergit. Adeoque isti sunt duo perpetui fidei effectus, fiducia et gloriatio, ut diximus in quintum caput ad Romanos et tertium ad Ephesios. Quibus quum tota Papistarum doctrina sit adversa, hoc ipso etiamsi nihil aliud haberet mali, Dei ecclesiam diruit potius quam aedificat. Certitudinem enim, qua sola nos in templa Deo consecrari docet apostolus, non obscurant modo suis commentis, sed palam temeritatis damnant. Praeterea qualis confidentiae firmitudo esse potest, ubi ignorant homines quid credendum sit? Atqui monstrum illud fidei implicitae quod comminiscuntur, nihil aliud est quam errandi licentia. Hic locus admonet semper ad mortem usque esse progrediendum: quia tota vita quidam est veluti cursus.

7. *Quare (sicut dicit spiritus sanctus: Hodie si vocem eius audieritis,* 8. *ne obduretis corda vestra, sicut in exacerbatione in die tentationis in deserto,* 9. *ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea* 10. *quadraginta annis. Quamobrem infensus fui generationi illi, et dixi, Semper errant corde. Ipsi vero non cognoverunt vias meas:*

[1]) Alii trahunt ad evangelium. Et fateor quidem

[1]) Sed aliud voluit apostolus,

11. ***sicut iuravi in ira mea, Si ingressuri sint in requiem meam).*** **12.** ***Videte fratres, ne quando sit in ullo vestrum cor pravum incredulitatis, deficiendo a Deo vivente:*** **13.** ***sed exhortamini vos ipsos quotidie, quamdiu vocatur dies hodiernus: ne quis ex vobis induretur deceptione peccati.***

Pergit in sua exhortatione, ut Christo loquenti obediant. Ac quo plus gravitatis habeat, confirmat eam Davidis testimonio. Nam quum acrius pungendi essent, melius fuit vitandae offensionis causa opponere alienam personam. Si simpliciter illis exprobrasset patrum incredulitatem, minus benigne fuisset auditus. At quum Davidem adducit, res minus est odiosa. Summa autem est: Sicut ab initio Deus voci suae obediri voluit, pervicaciam autem ferre non potuit quin severe ulcisceretur: ita hodie nisi dociles nos illi praebeamus, non leviores de nostra contumacia poenas sumpturum. Caeterum suspensa est oratio usque ad illam partem ubi dicit, Videte fratres, ne quando sit in ullo, etc. Ideo ut melius contextus fluat, reliqua in parenthesin includere conveniet. Nunc singula ordine tractemus.

7. *Sicut dicit spiritus.* Hoc longe plus afficiendis animis valet, quam si Davidem nomine citaret. Et his loquutionibus utile est assuescere, ut meminerimus, Dei, non hominum esse voces quae ex prophetarum libris proferuntur. Porro quia haec sententia: Hodie si vocem eius audieritis, pars est superioris versus, quidam non male vertunt, utinam. Certum quidem est, quum David Iudaeos appellasset Dei populum et oves, inde statim inferre, audiendam ergo ab illis esse Dei vocem. Illic enim quos ad canendas Deo laudes bonitatemque eius celebrandam invitat, simul admonet obedientiam praecipuum esse cultum quem exigit, et sacrificiis omnibus potiorem. Hoc ergo primum est, ut se Dei verbo subiiciant. Sequitur deinde, Ne obduretis corda: quibus verbis indicatur non ex alio fonte manare nostram adversus Deum rebellionem, quam ex voluntaria improbitate, dum illius gratiae aditum obstruimus. Natura quidem iam cor habemus lapideum: estque omnibus ingenita haec durities ab utero, quam solus Deus emollire et corrigere potest. Quod tamen respuimus Dei vocem, id fit spontanea contumacia, non extraneo impulsu. Cuius rei quisque sibi testis est. Proinde merito spiritus omnes incredulos accusat quod se Deo opponant, et pervicaciae sibi magistri sint ac autores, ne forte culpam alio derivent. Inde tamen perperam colligitur, penes nos vicissim esse liberam formandi in Dei obsequium cordis facultatem. Quin potius id perpetuo accidere hominibus necesse est, ut cor suum obdurent, donec aliud e coelo datum fuerit. Nam ut sumus ad malitiam propensi, nunquam desinemus Deo resistere, donec eius manu domiti subactique fuerimus.

8. *Sicut in exacerbatione.* Duplici ratione utile fuit eos de patrum suorum inobedientia commonefieri. Nam quum stulte generis sui gloria inflati essent, patrum vitia saepe imitabantur pro virtutibus, et ab eorum exemplis defensionem captabant. Deinde quum audiebant patres Deo fuisse tam immorigeros, melius inde agnoscebant quam non supervacua foret ista admonitio. Quoniam tempore quoque apostoli utraque ratio valebat, libenter accommodat quod olim dictum erat a Davide in suum usum: ne patribus nimium addicti sint isti quoque quos alloquitur. Atque hinc colligenda est generalis doctrina, quousque patrum autoritate deferendum sit, ne scilicet nos ab uno Deo abducat. Nam si qui unquam patres fuerunt honore digni, Iudaei certe inter alios principatum obtinent. Atqui nominatim filiis praecipit David cavendum esse ne sint illorum similes. Non dubium autem mihi est quin hic ad historiam respiciat, quae legitur Exod. cap. 17. Nam duobus hic nominibus utitur David, quae loco fuisse ex re imposita, narrat Moses. מרבה, quod iurgium aut exacerbationem significat: מסה, quod perinde valet ac tentatio. Nam et Deum tentarunt, illum negantes in medio sui esse, propterea quod aquae penuria laborabant: et eundem exacerbarunt, cum Mose rixando. Porro quum plurima suae incredulitatis exempla edidissent, hoc praecipue eligit David, quia prae aliis memorabile erat. Deinde quoniam reliqua, magna saltem ex parte, temporis ordine subsequutum est, quemadmodum ex quarto libro Mosis melius constat: ubi perpetua multarum tentationum species contexitur a capite decimo, haec autem habentur vicesimo. Quae circumstantia non parum sceleris indignitatem auget. Nam quod toties experti Dei virtutem, adhuc tam proterve cum eo disceptant, et omnem illi fidem derogant, quantae est ingratitudinis? Ergo speciem unam posuit pro omnibus. Tentandi verbum in malam partem capitur, pro eo quod est superbe et quasi per contumeliam provocare: quod gallice dicimus, defier comme en despitant. Nam quum saepius illis auxilium Deus tulisset, omnium immemores, per ludibrium quaerebant ubinam esset eius potentia.

9. *Probaverunt.* Ita resolvi debet hoc membrum: Quum tamen probassent et vidissent opera mea. Nam impietatis crimen exaggerat, quod tot experimentis edocti tam male profecerant. Mira enim socordia fuit ac stupiditas, quod Dei virtutem tam solide comprobatam nihil aestimabant. Quod sequitur de quadraginta annis, apud Davidem cum sequentibus cohaeret. Scimus autem apostolos in citandis testimoniis magis attendere ad summam rei, quam de verbis esse solicitos. Et certe ideo populum hunc annis quadraginta molestum sibi fuisse Deus conqueritur, quod tot beneficia nihil ad eum erudiendum profecerint. Quum enim assidue

indignis benefaceret Deus, in eum insurgere non desinebant. Hinc continua indignatio. Ac si diceret: Non semel aut exiguo tempore me provocarunt: sed assiduis per annos quadraginta sceleribus. Generatio aetatem sonat, vel unis saeculi homines.

10. *Et dixi.* Sententia Dei, qua eos pronuntiat sana mente alienatos esse: et rationem addit, Quia vias suas non cognoverint. In summa, pro desperatis ipsos habet, quia sensu et ratione careant. *Atque hic personam hominis suscipit qui post longa demum experimenta se agnoscere dicit obstinatam amentiam dicit enim eos semper errare, quia nulla spes resipiscentiae appareat.*

11. *Sicut iuravi.* Amentiae poena, quod promissa sibi requie fuerunt privati. Porro Dominus requiem suam appellat terram ubi illis debuerat fixa esse sedes. Peregrinati enim erant in Aegypto, per desertum vagabantur. At terra Chanaan illis ex promissione perpetua esse haereditas debebat. Et promissionis respectu Deus suam vocat, quia nusquam stabilis est nobis sedes, nisi ubi sumus eius manu collocati. Ius autem certae possessionis in eo fundatum erat, quod Abrahae dixerat Deus: Semini tuo dabo terram hanc. Quod Deus iurat, eo clarius et vehementius exprimitur atrocitas mali. Est enim signum irae magis inflammatae.

Si ingressuri sint. Formula est iuramenti in qua aliquid subaudiendum est: ut imprecatio, vel aliquid simile quum homines loquuntur: ubi autem loquitur Deus ipse, perinde valet ac si diceret: Ne existimer verax, aut nulla posthac fides habeatur mihi, nisi ita sit. Defectiva tamen loquutio timorem et reverentiam commendat: ne temere prosiliamus ad iurandum, quemadmodum multi horrendas exsecrationes subinde effutire solent. Sed quod ad praesentem locum attinet, non debemus existimare, tunc primum Dei iureiurando fuisse deiectos a terrae ingressu quum eum tentassent in Raphidim. iam multo ante exclusi fuerant: ex quo scilicet auditis exploratoribus ultra progredi detrectaverant. Non ergo assignat hic Deus tentationi, tanquam primae causae, depulsionem a terra: sed nulla castigatione ad sanam mentem revocari potuisse significat, quin priores offensas novis subinde cumularent. Atque ita dignissimos fuisse ostendit quos tam severe mulctaret, quia non cessaverint iram eius variis peccatis magis ac augere: ac si diceret: Haec est generatio cui negavi promissae terrae possessionem, quae per totos postea quadraginta annos innumeris peccatis obstinatam suam amentiam prodidit.

12. *Videte fratres ne quando.*[1]) *Retinere malui quod ad verbum posuit apostolus, quam periphrasin accersere, nempe cor pravum incredulitatis:* quo significat coniunctam cum pravitate et malitia fore incredulitatem, si percepto Christi gustu ab eius fide discedant. Eos enim alloquitur qui imbuti erant Christianismi rudimentis. Ideo mox subiicit, deficiendo: nam defectionis crimen perfidia non caret. Remedium quoque hoc esse ostendit ne labantur in hanc pravitatem: ut scilicet exhortentur se mutuo. Nam ut natura sumus ad malum proclives, opus habemus variis adminiculis quae nos in Dei timore retineant. Nisi subinde erigatur fides nostra, iacet: nisi calefiat, congelascit: nisi excitetur, torpet. Vult ergo ut se mutuis hortationibus acuant, ne in eorum corda obrepat Satan, et suis fallaciis a Deo abducat. Quae ratio loquendi notanda est. Neque enim primo statim impetu ruimus in hunc furorem ut Deo reluctemur: sed obliquis artibus sensim nos adoritur Satan, donec irretitos suis imposturis teneat. Tum vero excaecati, in manifestam rebellionem erumpimus. Ergo mature occurrendum est. Et omnibus imminet periculum: quia nihil facilius est quam decipi. Atqui ex deceptione demum nascitur cordis durities. Hinc videmus quam necessarium nobis sit assiduis exhortationum stimulis incitari. Nec tantum in universum praecipit apostolus ut sibi omnes caveant: sed vult ita de salute cuiusque membri esse sollicitos, ne quem omnino ex iis, qui semel vocati fuerint, sua negligentia perire sinant. Atque in eo boni pastoris officium facit, qui ita excubare pro totius gregis salute debet ut nullam ovem negligat.

13. *Quamdiu vocatur.* Iam proprius ad suum institutum sententiam Davidis accommodat. Nam illud hodie cuius mentio fit in psalmo, admonet non debere ad saeculum Davidis restringi: sed complecti totum tempus quo nos Deus compellat. Ergo quoties et quamdiu sacrum os aperit ad nos docendos, veniat istud in mentem, hodie si vocem eius audieritis. Eadem ratione Paulus, quum nobis praedicatur evangelium, tempus esse illud acceptum docet quo nos Deus exaudit, et diem salutis quo adiuvat. Porro hac opportunitate utendum est: quia si per nostram socordiam elabi passi fuerimus, frustra postea deplorabimus ablatam. Quemadmodum Christus dicit (Iohan. 12, 35), Ambulate dum lucem habetis: veniet brevi nox. Ergo particula quamdiu, subindicat non semper fore commodum si pigri fuerimus ad sequendum ubi Dominus nos vocabat. Pulsat nunc Deus ad ostium nostrum. Nisi illi aperiamus, fiet ut vicissim regni sui ianuam nobis claudat. Denique seri erunt eorum gemitus, qui oblatam hodie gratiam contemnunt. Ergo quia nescimus an Deus in crastinum usque protendere vocationem suam velit, ne differamus. Hodie vocat, quamprimum respondeamus. Neque enim fides est nisi ubi talis est ad obsequendum promptitudo.

14. *Participes enim facti sumus Christi: si qui-*

[1]) Ad verbum est: cor pravum infidelitatis.

dem initium fiduciae ad finem usque firmum tenuerimus, 15. *in hoc quod dicitur: hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut in exacerbatione.* 16. *Quidam enim quum audissent, exacerbarunt: at non omnes qui egressi fuerant ex Aegypto per Mosen.* 17. *Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? annon iis qui peccaverant, quorum membra ceciderunt in deserto?* 18. *Quibus autem iuravit, non ingressuros in requiem suam, nisi incredulis?* 19. *Et videmus non potuisse ingredi propter infidelitatem.*

14. *Participes enim.* Laudat quod bene coeperint. Sed ne praetextu gratiae quam consequuti sunt, carnis indulgeant securitati, dicit opus esse perseverantia. Nam plerique delibato tantum evangelio, quasi ad summum pervenerint, de profectu non cogitant. Ita fit ut non modo in medio stadio, adeoque prope ipsos carceres desideant, sed alio vertant cursum suum. Speciosa quidem est ista obiectio, Quid ultra volumus postquam adepti sumus Christum? Verum si fide possidetur, in ea perstandum est ut nobis perpetua maneat possessio. Ergo hac lege se nobis fruendum dedit Christus, ut eadem qua in eius participationem admissi sumus fide, tantum bonum conservemus usque ad mortem. Ideo dicit initium, significans fidem duntaxat esse inchoatam. Quum hypostasis fiduciam interdum significet, posset hic in eo sensu accipi. Non tamen displicet nomen substantiae quod alii reddiderunt. Quamquam paulo secus interpretor. Illi enim sic dici fidem putant, quia totum esse hominis absque ea, nihil aliud sit quam vanitas. Ego autem, quia in eam recumbamus: sicuti nulla est alia fultura in qua possimus stare. Et convenit epitheton firmi: stabiles enim et extra vacillandi periculum erimus, modo in fide simus fundati. Summa igitur est, ut fides cuius initia duntaxat nobis constant, usque in finem constans et firma progrediatur.

15. *In hoc quod dicitur.* Significat proficiendi occasionam quamdiu vivimus, nunquam cessare, quia nos quotidie Deus vocat. Nam quum evangelii praedicationi respondeat fides: sicuti continuus est praedicationis usus toto vitae cursu, ita in fidei incrementis pergendum est. ἐν τῷ λέγεσθαι perinde valet ac si dixisset: Quandoquidem loquendi finem nunquam Deus facit, non satis fuerit prompto animo fuisse amplexos eius doctrinam, nisi eadem docilitate cras et perendie illi nos obsequentes praebeamus.

16. *Quidam enim quum audissent.* Ita loquitur David de patribus ac si tota illa aetas fuisset incredula. Atqui constat fuisse aliquos malis permistos qui Deum vere timerent. Hoc commemorat Apostolus temperans quod asperius fuerat dictum a Davide, ut sciamus in hunc finem omnibus proponi verbum ut omnes obediant *uno consensu: atque merito damnari incredulitatem in toto populo dum magnae partis defectione lacerum est ac mutilum corpus.* Caeterum quod dicit quosdam exacerbasse, quum tamen longe maior haec fuerit multitudo: id facit non tantum vitandae offensionis causa, sed ut Iudaeos animet ad eorum imitationem qui crediderunt: ac si diceret: Sicuti vos patrum incredulitatem sequi Deus vetat, ita patres alios vobis proponit in medium quorum fides sit exemplo. Ita mitigatur quod alioqui nimis durum in speciem videri poterat, si in totum iussi fuissent a patribus recedere. Egredi per Mosen, significat per manum Mosis: quia fuit minister liberationis. Est autem tacita comparatio eius beneficii, quod illis Deus contulerat per Mosen, et participationis Christi cuius prius meminit.

18. *Quibus autem infensus.* Significat nunquam iratum fuisse Deum populo suo, nisi iustis de causis: quemadmodum et Paulus monet prioris ad Corinthios cap. 10, 5. 6. Ergo quot Dei animadversiones leguntur in populum veterem, tot reperiemus gravissima peccata, quae Dei vindictam provocaverunt. Quamquam huc redeundum est semper, incredulitatem malorum omnium esse caput. Nam quamvis hanc posterius recenseat, intelligit tamen primam fuisse maledictionis causam. Et certe ex quo semel fuerunt increduli, non destiterunt aliud ex alio peccare, et ita nova subinde flagella sibi accersere. Iidem ergo illi, qui per diffidentiam respuerant oblatam sibi terrae possessionem, nunc concupiscendo, nunc murmurando, nunc scortando, nunc profanis superstitionibus se polluendo, contumaciam suam prosequuti sunt, quo magis testata esset eorum pravitas. Illa igitur incredulitas, quam ab initio prodiderunt, illis obstitit quominus fruerentur Dei beneficio: quia verbi contemptus eos ad peccandum semper incitavit. Ac sicut incredulitate primum sua meriti sunt ut requie promissa Deus eos privaret: ita quidquid postea peccarunt ex eodem fonte manavit. Porro quaeritur an Moses et Aaron, ac similes, in hoc numero comprehendantur. Respondeo, apostolum de universo magis corpore quam de singulis membris loqui. Certum est complures fuisse pios qui vel communi impietate non fuerunt impliciti, vel mox resipuerunt. Mosis quidem semel tantum concussa fuit fides, idque ad momentum. Quare in verbis apostoli est synecdoche, cuius satis frequens est usus quoties de aliqua multitudine aut corpore populi habetur sermo.

CAPUT IV.

1. *Timeamus ergo ne derelicta promissione introeundi in requiem eius, videatur quispiam nostrum*

esse frustratus. 2. *Nobis enim annuntiata est promissio quemadmodum et illis, at illis nihil profuit sermo auditus, quia non fuit cum fide coniunctus in iis qui audierant.*

1. *Timeamus ergo.* Concludit timendum esse ne priventur Iudaei, ad quos scribit, benedictione sibi oblata. Et iterum dicit, Ne quis, significans sibi hoc esse in animo ut omnes ad unum Deo adducat. Quemadmodum boni pastoris officium est, totum gregem curando ita intentum esse singulis ovibus, nequa omnino pereat: imo sic nos quoque alii erga alios vicissim affecti esse debemus, ut quisque proximis perinde ac sibi timeat. Caeterum hic nobis commendatur timor, non qui fidei certitudinem excutiat, sed tantam incutiat sollicitudinem ne securi torpeamus. Metuendum ergo, non quia trepidare aut diffidere nos oporteat quasi incertos de exitu, sed ne Dei gratiae desimus. Quum dicit, ne destituamur relicta promissione, significat neminem destitui nisi qui gratiam respuendo, prior se a promissione abdicaverit. Adeo enim a poenitentia benefaciendi abest Deus, ut sua dona continenter prosequatur, nisi quum eius vocationem contemnimus. Illativa particula significat, aliorum lapsu nos ad humilitatem et vigilantiam erudiri. Quemadmodum et Paulus loquitur, Isti per incredulitatem corruerunt: tu ergo noli superbire, sed time (Rom. 11, 20).

2. *Nobis enim.* Eandem esse doctrinam admonet, qua hodie nos ad se Deus invitat, et quam olim patribus destinavit. Quorsum hoc dicitur? ut sciamus nihilo plus nobis profuturam Dei vocationem quam illis profuit, nisi eam fide ratam faciamus. Est igitur hoc per modum concessionis additum, Nobis quidem evangelium proponi: sed ne frustra gloriemur, mox excipit incredulos quos tantorum bonorum participatione Deus olim dignatus est, nullum inde tamen fructum sensisse. Proinde nos quoque expertes fore benedictionis, nisi fide eam recipiamus. Ideo auditionem secundo repetit, ut sciamus auditum esse inutilem, etiamsi verbum ad nos dirigatur, nisi fides accedat. Caeterum hic observanda est relatio inter verbum et fidem, quae talis est ut fides a verbo separari nequeat: verbum autem a fide separatum nihil conferat. Non quod verbi efficacia a nobis pendeat. Neque enim si totus mundus sit mendax, ideo verax esse desinet qui mentiri non potest. Sed vim suam non aliter profert verbum erga nos, quam ubi fides aditum facit. Est enim potentia Dei in salutem, sed credentibus. In eo revelatur Dei iustitia, sed ex fide in fidem. Ita sit ut perpetuo sit efficax verbum Dei et salutare hominibus si ex se aestimetur ac sua natura, sed fructus non sentiatur nisi a credentibus. Quod ad prius membrum attinet, ubi dixi nullam amplius esse fidem ubi deest verbum: et qui tale divortium facere conatur, fidem prorsus extinguere redigereque in nihilum: res est observatu digna. Nam hinc apparet fidem esse non posse nisi in filiis Dei, quibus solis offertur adoptionis promissio. Qualem enim fidem haberent diaboli, quibus nulla salus promittitur? Qualem etiam omnes impii qui verbum ignorant? Ergo fidem semper praecedere debet auditus: et quidem ut sciamus Deum loqui, non homines.

3. *Ingredimur enim in eius requiem postquam credidimus: sicut dixit: Itaque iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam: tametsi operibus a creatione mundi perfectis.* 4. *Dixit enim alicubi sic de die septimo: Et requievit Deus septimo die ab omnibus operibus suis.* 5. *Et in hoc rursum: Si introibunt in requiem meam.* 6. *Quando igitur reliquum fit ut quidam ingrediantur in ipsam, et quibus prius evangelizatum fuit, non intrarunt propter incredulitatem:* 7. *rursum quendam praefinit diem hodiernum in David dicens post tantum temporis (quemadmodum dictum est): hodie si vocem eius audieritis, ne obduretis corda vestra.* 8. *Nam si Iesus requiem illis praestitisset, non de alia loqueretur post illos dies.* 9. *Ergo relinquitur sabbathismus populo Dei.* 10. *Nam qui ingreditur in requiem eius, requievit et ipse ab operibus propriis, quemadmodum a suis Deus.*

Iam locum illum, quem citaverat ex Davide, exornare incipit. Hactenus eum tractavit secundum literam, ut loquuntur: hoc est in genuino sensu: nunc autem expoliendo amplificat, ideoque alludit magis ad verba Davidis quam interpretetur. Eiusmodi ἐπεξεργασία est apud Paulum, ad Rom. capite 10, 6, in tractando Mosis testimonio, Ne dicas, Quis adscendet in coelum? Nec vero absurdum est, ut ad praesentem usum accommodetur scriptura, similitudinem (ut ita dicam) coloribus illustrare quod illic simplicius dicitur. Porro summa omnium huc redit, ad nos quoque pertinere quod de privatione requietis suae minatur Deus in psalmo: sicuti nos ad quandam requiem hodie quoque invitat. Praecipua huius loci difficultas hinc provenit, quod violenter a multis torquetur: quum apostolus nihil aliud velit quam requiem nobis quandam asserendo, eius desiderio nos acuere, et simul metu pungere, ne per incredulitatem ab ea prohibeamur. Interea tamen longe pluris esse requiem istam docet, in quam nunc ingressus nobis patet, quam fuerit terrae Chanaan. Sed veniamus ad singula.

3. *Ingredimur postquam credidimus.* Argumentum est a contrariis. Sola incredulitas arcet, ergo fide patet ingressus. Repetendum enim memoria quod iam exposuit, Deum incredulis iratum iurasse, non fore illius boni compotes. Intrant ergo quos

non impedit incredulitas: si modo Deus invitet. *Sed in prima persona loquendo, maiori eos dulcedine allicit, ab alienis ipsos separans.*

Tametsi operibus. Ut definiat qualis sit nostra requies, revocat nos ad id quod refert Moses, Deum statim a creatione mundi requievisse ab operibus suis. Et tandem concludit hanc esse veram fidelium requiem quae omnibus saeculis durat si Deo sint conformes. Et sane ut haec summa est hominis felicitas Deo suo adhaerere: ita ultimus finis esse debet quo consilia omnia et actiones referantur. Hoc probat, quia Deus, qui requievisse dicitur, longo post tempore incredulis requiem suam negat. Quod frustra faceret, nisi exemplo suo fideles vellet quiescere. Ideo dicit, reliquum fieri ut quidam ingrediantur. Nam si non intrare, poena est incredulitatis, ut iam dictum est: credentibus ingressus patet. Sed paulo plus habet difficultatis quod subiicit continuo post, alium nobis diem hodiernum statui in psalmo, quia priores exclusi fuerint. Nihil enim tale exprimere videntur verba Davidis: tantum enim hoc sonant quod Deus infidelitatem populi ultus sit, cum terrae possessione abdicando. Respondeo, valere consequentiam: nobis offerri quod illis ablatum est, quum admoneat spiritus sanctus, non esse committendum nostra culpa ut eodem poenae genere mulctemur. Quid enim? si nobis hodie nihil promitteretur, an locum haberet haec admonitio: Videte ne vobis idem quod patribus contingat? Proinde merito dicit apostolus, quia patrum infidelitas vacuam et desertam possessionem reliquit, filiis renovari promissionem, ut obtineant quod ab illis neglectum fuit.

8. *Nam si Iesus requiem.* Non vult negare quin per requiem David terram Chanaan intelligat, in quam Iosue populum induxit: sed hanc fuisse ultimam requiem negat ad quam adspirant fideles: quae illius etiam saeculi fidelibus nobiscum fuit communis. Certum est enim, altius eos respexisse quam ad terram illam. Imo terra Chanaan non aliunde tanti aestimabatur nisi quod spiritualis haereditatis imago erat ac symbolum. Ergo possessionem adepti non debuerunt quiescere ac si ad summam votorum perventum foret: sed potius meditari quod erat in ea spirituale. Possessione fruebantur illi quibus David psalmum dictavit: sed admonebantur de quaerenda meliori requie. Videmus ut terra Chanaan fuerit requies: sed umbratilis, et ultra quam fideles progredi oportuit. Hoc sensu negat apostolus requiem fuisse praestitam a Iosue: quia ipsius auspiciis ideo terram promissam ingressus est populus, ut in coelum alacriore studio contenderet. Atque hinc colligere promptum est quale sit inter nos et illos discrimen. Nam quum utrisque idem scopus sit praefixus, illis additi sunt externi typi quibus dirigerentur: nobis non item. Nec sane opus fuit: quum res ipsa nuda ponatur ante oculos. Nam etsi in spe adhuc posita est salus nostra, tamen quod ad doctrinam spectat, recta nos in coelum ducit. Nec Christus manum ideo nobis porrigit, ut nos per figuras circumducat: sed ut e mundo abductos in coelum erigat. Quod autem umbram separat apostolus a veritate, id facit quia illi cum Iudaeis erat negotium qui in externis rebus nimium haerebant. Concludit, relinqui populo Dei sabbathismum, hoc est, esse quandam spiritualem requiem ad quam nos quotidie Deus invitat.

10. *Nam qui requievit.* Est illius perpetui sabbathi definitio, in quo summa hominum beatitudo consistit, ubi quaedam est inter illos et Deum similitudo, qua cum ipso cohaereant. Quidquid enim unquam de summo bono disputarunt philosophi, insipidum ac nugatorium fuit, quia hominem in se ipso detinebant: quum necesse sit extra nos exire ut felicitatem reperiamus. Summum ergo hominis bonum nihil aliud est quam cum Deo coniunctio. Eo pervenitur quum ad eius exemplar sumus compositi. Porro istam conformationem apostolus in eo sitam esse docet, si ab operibus nostris quiescamus. Unde tandem sequitur, hominem se abnegando beatum fieri. Quid enim aliud est cessatio ab operibus notris quam carnis mortificatio, dum sibi homo renuntiat ut vivat Deo? Nam hinc semper faciendum est exordium, quum de regula pie sancteque vivendi agitur, ut homo sibi quodammodo mortuus Deum patiatur vivere: ferietur ab operibus propriis, ut locum Deo agenti concedat. Fateri enim necesse est, tunc recte demum constitutam esse vitam quum Deo subiecta est. Atqui propter ingenitam pravitatem hoc nunquam fit, donec a propriis operibus supersedemus. Talis inquam repugnantia est inter Dei gubernationem et nostros affectus, ut in nobis agere, nisi otiosis, nequeat. Quia vera huius quietis complementum nunquam exstat in hac vita, semper eo nitendum est. Ita fideles ingrediuntur: sed hac conditione, ut currendo assidue proficiant. Caeterum non dubito quin ad sabbathum data opera alluserit apostolus, ut Iudaeos revocaret ab externa eius observatione. Neque enim aliter potest eius abrogatio intelligi quam cognito spirituali fine. Proinde duo simul agit: nam et gratiae excellentiam commendando, nos ad eam fide recipiendam stimulat: et obiter interea ostendit quaenam vera sit sabbathi ratio: ne praepostere Iudaei in externa caeremonia haereant. De abrogatione quidem non aperte disserit: quia non hoc agit ex professo: sed quum alio spectasse docet illam caeremoniam, paulatim ita eos a superstitiosa opinione abducit. Qui enim alium fuisse finem praecepti tenet, quam externum otium vel cultum terrestrem, is in Christum respiciendo mox facile eius adventu caeremoniae

usum abolitum esse perspicit. Corporis enim aspectu umbrae protinus evanescunt. Ergo hoc primo semper agendum est ut Christum doceamus esse legis finem.

11. *Studeamus ergo ingredi in illam requiem, ne quis eodem cadat incredulitatis exemplo.* 12. *Vivus enim sermo Dei et efficax, et penetrantior quovis gladio utrinque scindente, et pertingens usque ad divisionem animae et spiritus, compagumque et medullarum, ac discretor cogitationum et intentionum cordis.* 13. *Nec ulla est creatura quae non appareat coram ipso: imo omnia nuda et resupina in oculis eius cum quo nobis est ratio.*

Postquam scopum ostendit quo tendere debemus, nunc ut viam ineamus admonet: quod fit dum assuescimus ad nostri abnegationem. Quia autem ingressum in requiem comparat recto cursui, huic casum opponit: atque ita utroque membro metaphoram continuat. Quamquam simul alludit ad historiam, quam ex Mose retulit, de iis qui ceciderunt in deserto quia fuerant Deo rebelles. Ideo dicit τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι, significans quasi in tabula nobis illic depictam representari poenam infidelitatis et contumaciae: nec vero dubium esse quin idem nos maneat exitus, si reperietur in nobis similis incredulitas. Ergo cadere pro perire accipitur: vel, ut clarius dicam, non pro peccato, sed pro poena. Sed tam priori verbo Ingrediendi translatio respondet, quam tristi excidio patrum, quorum exemplo terrere voluit Iudaeos.

12. *Vivus enim, etc.* Quidquid hic de verbi efficacia disserit, huc pertinet, ut sciant impune non posse contemni. Ac si diceret: quoties nos Dominus voce sua compellat, serio agit nobiscum, ut omnes interiores sensus nostros afficiat. Itaque nulla est pars animae quam non oporteat permoveri. Caeterum antequam ultra progredimur, videndum est loquaturne generaliter apostolus de verbo, an peculiariter ad fideles hoc referat. Constat enim non peraeque in omnibus efficax esse Dei verbum. Nam erga electos vim suam exserit, ut vera sui agnitione humiliati ad Christi gratiam confugiant. Quod fieri nequit quin usque ad intimum cor penetret: excutienda est enim hypocrisis, quae miros habet ac plusquam flexuosos recessus in cordibus hominum: deinde non leviter nos pungi vel lancinari, sed penitus vulnerari oportet, ut mortis aeternae sensu prostrati nobis mori discamus. Denique nunquam renovabimur tota mente (quod tamen Paulus praecipit) donec huius spiritualis gladii acie confectus fuerit vetus noster homo. Unde fideles alibi (Phil. 2, 17) Paulus dicit Deo immolari per evangelium: quia non possunt aliter in obsequium Dei redigi, quam si intereat propria ipsorum voluntas: nec aliter possunt lucem divinae sapientiae percipere, nisi exstincta carnis prudentia. In reprobis nihil tale apparet: nam vel secure despiciunt loquentem Deum, adeoque subsannant: vel obstrepunt eius doctrinae, ac contumaciter in eam insurgunt. Denique sicuti verbum Dei malleus est, ita cor illi habent incudis instar, ut ictus quantumvis validos sua duritia repellat. Ergo multum abest quin verbum Dei penetret in ipsos ad divisionem usque animae et spiritus. Unde videtur hoc elogium restringendum ad solos fideles, quando soli ita ad vivum examinantur. Verum contextus apostoli ostendit hanc sententiam esse universalem, et quae ad reprobos quoque ipsos patet. Nam utcunque non emolliantur, sed ferreum cor aut chalybeum verbo Dei opponant: necesse est tamen ipsos reatu suo constringi. Rident quidem, sed risum sardonium, quia intus se quasi strangulari sentiunt: tergiversantur variis modis, ne ad Dei tribunal accedant: sed inviti ab hoc ipso verbo, cui proterve insultant, protrahuntur: ut apte rabidis canibus conferri possint, qui mordentes, vel unguibus appetentes catenam cui sunt allegati, nihil tamen proficiunt, quia nihilominus manent constricti. Deinde etiamsi non primo statim die exstet hic verbi effectus, tandem ex eventu iudicare licebit, non frustra cuiquam fuisse praedicatum. Generale certe est quod Christus pronuntiat, spiritus quum venerit arguet mundum (Iohan. 16, 8). Atqui spiritus hoc iudicium per evangelii praedicationem exercet. Postremo etiamsi hanc vim non semper exserat erga homines verbum Dei, habet tamen in se quodammodo inclusam. Apostolus autes hic de eius natura proprioque officio disputat in hunc tantum finem, ut sciamus conscientias nostras, simul atque auribus insonuit, reas ad Dei tribunal citari. Ac si diceret: Si quis putet aerem inani sonitu verberari quum profertur Dei verbum, valde errat: res enim viva est, et occultae energiae plena, quae nihil in homine intactum relinquat. Haec ergo summa est, simul atque sacrum os aperuit Deus, debere sensus omnes nostros recipiendo eius verbo patefieri: quia non velit frustra voces spargere quae aut evanescant, aut neglectae in terram cadant: sed efficaciter compellare hominum conscientias, ut imperio suo subiiciat: itaque hanc vim indidisse verbo suo, ut omnes animae partes excutiat, examinet cogitationes, affectus diiudicet, se denique iudicem ostendat. Sed hic exoritur nova quaestio, de legene an de evangelio hoc sit intelligendum. Qui de lege apostolum loqui putant, adducunt illa Pauli testimonia: Ministerium esse mortis, literam esse quae occidat, nihil praeter iram afferre, et reliqua eiusmodi (2. Cor. 3, 6. 7; Rom. 4, 15). Sed hic diversos etiam effectus apostolus notat: est enim (ut diximus) vivifica quaedam occisio animae, quae fit

per evangelium. Sciamus ergo apostolum de universa Dei doctrina concionari, quum dicit vivam esse et efficacem. Ita Paulus testatur (2. Cor. 2, 16), ex sua praedicatione prodire odorem mortis in mortem incredulis, vitae in vitam fidelibus: ut Deus nunquam frustra loquatur quin alios ad salutem adducat, alios praecipiter in exitium. Haec est ligandi et solvendi potestas qua Dominus apostolos suos instruxit. Haec est spiritualis potentia de qua Paulus gloriatur, 2. ad Corinthios cap. 10, 4. Et sane nunquam in Christo salutem nobis promittit quin ex adverso vindictam incredulis denuntiet, qui Christum respuendo mortem sibi accersunt. Praeterea notandum est apostolum hic de verbo Dei disserere quod hominum ministerio ad nos affertur. Delirae enim sunt illae cogitationes, atque etiam perniciosae, internum quidem verbum esse efficax: sed quod prodit ex ore hominis esse mortuum, omnique carere effectu. Fateor sane efficaciam non provenire ex lingua hominis, nec in sonitu ipso residere: sed totam spiritui sancto debere acceptam ferri: hoc tamen non impedit quominus spiritus virtutem suam proferat in verbo praedicato. Deus enim quia non per se loquitur, sed per homines, sedulo huc incumbit, ne ideo contemptim excipiatur sua doctrina quod homines sint eius ministri. Sic Paulus, quum evangelium nominat potentiam Dei, data opera ornat hoc titulo suam pradicationem, quam aliis probrosam videbat esse, ab aliis contemni. Et quum alibi (Rom. 10, 8) docet salutem nobis conferri per fidei doctrinam, nominatim eam esse exprimit quae praedicatur. Videmus ut semper Deus ex professo doctrinam, quae nobis hominum opera administratur, commendet, quo nos contineat in eius reverentia. Porro quum vivus sermo vocatur, subaudienda est relatio ad homines, quod melius patet ex secundo epitheto: ostendit enim qualis haec sit vita, quum efficacem deinde nominat. Nam apostoli consilium est docere qualis sit erga nos verbi usus. Metaphoram gladii aliis etiam in locis scriptura usurpat: sed apostolus simplici comparatione non contentus sermonem Dei quovis gladio penetrantiorem esse dicit, et quidem utrinque scindentes quia tunc frequens erat gladiorum usus, qui partem unam obtusam habentes, altera tantum scindebant.

Pertingens usque, *etc.* Nomen animae saepe idem valet quod spiritus: sed quum simul iunguntur, prius comprehendit sub se affectus omnes: posterius facultatem quam vocant intellectualem, significat. Ita Paulus, 1. Thessal. capite 5, 23, quum Deum precatur ut integrum eorum spiritum et animam et corpus conservet usque in adventum Christi, nihil aliud sibi vult quam ut intellectu et voluntate externisque actionibus puri et casti maneant. Similiter Iesaias, cap. 26, 9, quum dicit: Anima mea desideravit te noctu, spiritu meo quaesivi te. Hoc certe intelligit, se ita quaerendo Deo intentum esse, ut mentem simul et cor illuc applicet. Scio alios secus interpretari: sed mihi facile omnes sani, ut spero, assentientur. Nunc veniamus ad praesentem locum. Pertingit verbum Dei ad divisionem animae et spiritus: hoc est, examen habet de tota hominis anima: inquirit enim in cogitationes, voluntatem cum suis omnibus desideriis scrutatur. Eodem pertinet quod subiicit de compagibus et medullis. Significat enim nihil esse tam durum aut solidum in homine, nihil tam reconditum quo non perveniat haec verbi efficacia. Hoc est quod dicit Paulus, 1. ad Corinthios capite 14, 24, valere prophetiam ad coarguendos et diiudicandos homines: ut occulta cordis in lucem prodeant. Et quum officium Christi sit retegere, proferreque in medium cogitationes ex cordis latebris: id per evangelium magna ex parte efficit. Est igitur sermo Dei κριτικὸς, quia mentem hominis quasi ex labyrintho, quo prius tenebatur implicita, in lucem cognitionis educit. Nullae enim densiores sunt tenebrae quam infidelitatis: et hypocrisis horrendum in modum nos excaecat. Tenebras illas discutit sermo Dei, hypocrisin profligat. Hinc discretio vel diiudicatio haec, cuius meminit apostolus: quoniam vitia, quae sub falsa virtutum specie latebant, cognosci incipiunt absterso fuco. Quod si in suis latebris ad tempus manent reprobi, sentiunt tamen demum illuc quoque verbi lucem penetrasse, ut non effugiant Dei iudicium. Hinc fremitus eorum, adeoque furor: quia nisi verbo perculsi essent, non ita proderent suam insaniam, cuperent enim eludere, vel tergiversando effugere vim ipsius. Dissimulare etiam cuperent: hoc illis Deus non permittit. Ergo quoties vel obloquuntur, vel excandescunt adversus Dei verbum, vim eius, quamlibet invitos ac repugnantes, intus sentire se fatentur.

13. *Nec ulla est creatura*, *etc.* Copula hic (meo iudicio) causalem particulam valet: nam ut confirmet illud, verbo Dei quidquid in homine absconditum est diiudicari, argumentum a natura Dei sumit. Nulla, inquit, creatura est quae lateat oculos Dei. Ergo nihil tam profundum erit in anima hominis quod non extrahatur in lucem eius verbo quod autorem suum refert. Sicuti enim officium Dei est scrutari corda: ita hanc cognitionem verbo suo exercet. Hoc dum non considerant interpretes, verbum Dei scilicet instar conti esse, quo experitur et inquirit quid in cordibus nostris lateat: violenter torserunt hunc totum locum, nec tamen se expediunt. At omnem difficultatem tollit ratiocinatio ista, verbo Dei sincere et serio cordis affectu esse obediendum: quia Deus, qui cordium est cognitor, has partes assignaverit verbo suo, ut penetret ad intimas usque cordis cogitationes. Fefellit etiam interpretes am-

bigua loquutio, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος: nam verterunt, ad quem nobis est sermo. Atqui potius vertendum erat, cum quo nobis est ratio: cuius orationis hic est sensus, Deum esse qui nobiscum agit: vel cum quo nobis est negotium, ideoque non esse ludendum quasi cum homine mortali. Sed quoties verbum eius nobis proponitur, contremiscendum esse: quia nihil ipsum lateat.

14. *Habentes igitur pontificem magnum qui coelos ingressus est, Iesum filium Dei, teneamus confessionem.* 15. *Neque enim habemus pontificem qui compati non possit infirmitatibus nostris: sed in omnibus tentatum, secundum similitudinem, absque peccato.* 16. *Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiae, ut obtineamus misericordiam, et gratiam inveniamus in auxilium opportunum.*

14. *Habentes igitur.* Hactenus disseruit de Christi apostolatu, nunc ad secundum eius munus transit. Diximus enim duplicem personam filio Dei fuisse impositam quum ad nos missus fuit, nempe doctoris et sacerdotis. Itaque postquam hortatus est apostolus Iudaeos ut obedienter amplectantur Christi doctrinam: nunc demonstrat quem fructum eius sacerdotium attulerit. Atque hoc secundum est ex duobus membris disputationis quam tractat. Apposite autem sacerdotium connectit cum apostolatu, quum admonet hunc utriusque esse finem, ut perveniamus ad Deum. Illatione utitur, quia prius hoc etiam caput attigerat, Christum esse nobis pontificem: sed quia sacerdotii vis non percipitur nisi ex doctrina, hanc viam sterni oportuit, ut animos ad Christum audiendum praepararet. Nunc restat, ut qui magistrum eum agnoscunt, seque dociles illi praebent discipulos, discant quoque ex ore eius vel schola, quaenam sit utilitas sacerdotii eius, et qualis usus ac finis. Primo dicit, habentes pontificem Iesum filium Dei, confessionem teneamus. Confessio hic, ut antea, pro fide capitur metonymice. Quia autem sacerdotium ad sanciendam doctrinam valere debet, hinc colligit apostolus, non esse cur haesitemus aut vacillemus in fide evangelii, quam filius Dei comprobavit ac sancivit. Quisquis enim ratam non habet hanc doctrinam, detrahit filio Dei, ac sacerdotis honore ipsum spoliat: tale inquam, ac tantum pignus fiduciam addere nobis debet, ut intrepide recumbamus in evangelium.

15. *Neque enim habemus, etc.* In nomine filii Dei, quod posuit, subest ea maiestas quae nos ad timorem et obsequium adigat. Verum si nihil in Christo aliud consideremus, nondum pacatae erunt conscientiae. Quis enim non reformidet filii Dei conspectum, praesertim quum reputamus qualis sit nostra conditio, nobisque in mentem veniunt peccata nostra? Deinde Iudaeis aliud obstare poterat, quia levitico sacerdotio assueverant: illic cernebant hominem mortalem unum ex aliis electum qui sanctuarium ingrediebatur, ut sua deprecatione reconciliaret fratres suos Deo. Hoc magnum est, quum mediator, qui placare erga nos Deum potest, unus est ex nobis. Haec illecebra poterat Iudaeos illaqueare, ut sacerdotio levitico semper essent addicti, nisi occurreret apostolus, ac ostenderet filium Dei non modo excellere gloria, sed aequa bonitate et indulgentia erga nos esse praeditum. In hoc igitur capite versatur quum dicit illum exercitatum esse nostris infirmitatibus, ut nobis condoleat. Quod ad συμπάθειαν pertinet, nolo subtilius de ea disputare. Frivola enim non minus quam curiosa est ista quaestio, num obnoxius sit nunc Christus nostris miseriis. Nec vero apostolus talibus argutiis et otiosis speculationibus fatigare nos voluit: sed tantum docere, non procul quaerendum esse mediatorem, quum nobis Christus ultro manum porrigat: non esse causam cur Christi maiestate absterreamur, quum nobis sit frater: non esse timendum ne quasi malorum expers nullo tangatur humanitatis sensu ad opem nobis ferendam, quum infirmitates nostras susceperit, quo esset ad succurrendum propensior. Tota igitur apostoli oratio ad fidei sensum referenda est: quia non disputat qualis sit in se Christus, sed qualem se nobis ostendat. Similitudinem naturae intelligit: quo significat Christum simul cum carne nostra affectus quoque induisse, ut non modo se verum hominem comprobaret, sed ipso experimento ad iuvandos miseros erudiretur: non quia opus talibus rudimentis habuerit filius Dei: sed quia nos aliter quam de salute nostra curam gerit, mente apprehendere non possumus. Quoties ergo sub carnis nostrae infirmitatibus laboramus, nobis in mentem veniat, easdem filium Dei expertum esse: ut nos sua virtute erigat ne illis obruamur. Sed quaeri potest quid per infirmitates intelligat: varie enim accipitur hoc nomen. Quidam frigus et calorem, famem, et alias corporis necessitates: deinde contemptum, inopiam, et reliqua eius generis intelligunt, sicuti apud Paulum multis locis: ac praesertim 2. ad Corinthios cap. 12, 10. Sed verius sentiunt qui simul cum externis aerumnis comprehendunt animi affectus, quales sunt metus, tristitia, horror mortis, et similes. Et certe frustra alioqui addita esset restrictio, absque peccato: nisi de affectibus sermo esset, qui semper in nobis vitiosi sunt propter naturae pravitatem: in Christo autem, in quo summa rectitudo et absoluta puritas fuit, immunes fuerunt ab omni vitio. Paupertas certe, et morbi, et quae extra nos sunt, in peccatum non imputantur. Ergo quum de infirmitatibus loquitur quae peccato sunt affines, minime dubium est quin affectus animi designet, quibus obnoxia est hominum natura, idque propter infirmitatem suam. Nam

potior in eo est angelorum conditio quam nostra, quod non dolent, non metuunt, non torquentur variis curis, mortem non formidant. Has infirmitates ultro Christus suscepit, et cum illis certare voluit: non modo ut de illis victoriam nobis acquireret, sed etiam ut certo simus persuasi illum nobis prope adesse quoties illas experimur. Ita non essentia tantum factus est homo, sed humanae etiam naturae qualitates in se recepit. Restrictio tamen additur, absque peccato: quia semper tenendum est hoc discrimen inter affectus Christi et nostros: quod illi recte semper compositi fuerunt ad veram iustitiae regulam: nostri autem qui ex turbido fonte manant, semper resipiunt originis suae naturam, quia turbulenti sunt et effraenes.

16. *Accedamus igitur cum fiducia, etc.* Concludit, accessum omnibus ad Deum patere qui freti mediatore Christo ad eum accedunt: imo hortatur fideles ut se in Dei conspectum offerre sine ulla dubitatione audeant. Atque hic praecipuus est spiritualis doctrinae fructus, certa invocandi Dei fiducia: sicuti rursum concidit ac perit tota religio quum eripitur haec certitudo conscientiis. Unde colligere promptum est, in papatu exstinctam fuisse evangelii lucem, ubi iubentur miseri homines dubitare sintne propitium Deum an infensum habituri. Praecipiunt quidem ut Deus quaeratur: sed neque via ostenditur qua perveniri ad eum possit, et obseratur ianua qua sola ingredi licebat. Verbo fatentur Christum mediatorem, sed re ipsa sacerdotii eius virtutem abolent, ipsumque honore spoliant. Nam ita statuendum est, Christum vere mediatorem non cognosci quin eximatur hominibus dubitatio, an adire ad Deum necne ipsis liceat. Alioqui non staret haec consequentia: Habemus pontificem qui ad nos iuvandos voluntarius est: ergo secure et citra ullam haesitationem adeundum nobis esse thronum Dei. Et sane si ita persuasi essemus, Christum ultro nobis manum protendere, quis non plenam adeundi fiduciam conciperet? Verum est igitur quod dixi, Christi sacerdotio suam adimi virtutem, quamdiu haesitant homines et anxii sunt in quaerendis mediatoribus: quasi unus ille non sufficiat, cuius patrocinio quicunque vere suffulti sunt (quemadmodum hic apostolus praecipit) certo constituunt exaudiri suas preces. Fundamentum huius fiduciae est, quod Dei thronus non maiestate nuda insignitur quae nos obstupefaciat: sed ornatur novo titulo, nempe gratiae, qui semper nobis in memoriam venire debet quum Dei conspectum refugimus. Nam fieri non potest quin Dei gloria, si eam solam mente apprehendamus, nos protinus desperatione absorbeat: ita thronus eius erit formidabilis. Apostolus ergo ut diffidentiae medeatur, omnique trepidatione mentes nostras liberet, illum vestit gratia, nomenque illi imponit quod suavitate nos sua alliciat: ac si diceret, quandoquidem Deus throno suo quasi insigne gratiae paternique erga nos amoris praefixit, non est quod ab aditu nos arceat eius maiestas. Summa est, tuto nos invocare Deum, quum nobis propitium esse scimus: id autem fieri Christi beneficio, quemadmodum habetur ad Ephesios capite 3, 12. Quia dum in suam fidem ac clientelam nos Christus recipit, Dei maiestatem, quae formidabilis alioqui esse poterat, bonitate velat, ne quid illic appareat, praeter gratiam paternumque favorem.

Ut obtineamus misericordiam, etc. Hoc non sine magna causa additur, ut nominatim eos confirmet qui misericordia indigent, ne quis miseriae suae sensu deiectus viam sibi sua diffidentia obstruat. Loquutio haec: Ut obtineamus misericordiam, primo suavissimam doctrinam continet: quicunque Christi patrocinio subnixi Deum precati fuerint, de obtinenda misericordia certos fore. Omnibus tamen qui hanc viam non tenuerint, oblique minatur apostolus, ac Deum illis fore inexorabilem significat, quia unicam eius placandi rationem contempserint. Addit, in auxilium opportunum: hoc est, si velimus impetrare quaecunque sunt in salutem nostram necessaria. Opportunitas autem ista ad tempus vocationis respicit, secundum illud Iesaiae (Iesa. 49, 8) quod Paulus ad evangelii publicationem accommodat (2. Corin. 6, 2). Ecce nunc tempus acceptum, etc. Respicit enim apostolus ad illum diem hodiernum quo Deus nobiscum loquitur. Quod si Deo hodie loquente in crastinum differimus, veniet nox intempesta, qua non amplius licebit quod iam licet, frustraque ostio clauso pulsabimus.

CAPUT V.

1. *Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur ad ea quae ad Deum pertinent, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis,* 2. *qui possit placabilem se praebere ignorantibus et errantibus: quando ipse quoque circumdatus est infirmitate.* 3. *Et propter hanc debet, quemadmodum pro populo, ita et pro se ipso offerre pro peccatis.* 4. *Ac nemo sibi usurpat honorem: sed qui vocatur a Deo, sicut et Aaron.* 5. *Quare nec Christus se ipsum glorificavit ut esset pontifex: sed qui loquutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* 6. *Quemadmodum et alibi dicit, Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.*

1. *Omnis namque pontifex.* Comparat Christum cum sacerdotibus leviticis: ac docet quid cum illis simile habeat vel diversum. Huc autem spectabit tota disputatio ut probe intelligatur officium Christi: deinde quidquid sub lege institutum fuit, eius causa fuisse institutum. Hinc tandem sibi transitum faciet

apostolus ad docendam veteris sacerdotii abrogationem. Primo dicit, assumi ex hominibus sacerdotes. Deinde non rem privatam, sed totius populi agere. Tertio non debere inanes accedere ad placandum Deum, sed sacrificiis instructos. Quarto infirmitatum nostrarum non debere esse expertes, quo libentius succurrant laborantibus. Postremo non temere ad munus obeundum debere prosilire: sed tunc demum honorem esse legitimum, ubi a Deo electi sunt et comprobati. Nunc de singulis membris breviter tractemus. Prius tamen coarguenda est eorum inscitia qui haec trahunt ad tempus nostrum, quasi idem hodie esset sacerdotum usus ad victimas offerendas: quamquam non longa refutatione opus habet. Quid enim apertius quam veritatem, quae in Christo est, cum figuris conferri: quae ut tempore fuerunt priores, ita nunc cessarunt? atque id melius ex contextu patebit. Quare plus quam ridiculi sunt qui missae sacrificium stabilire volunt ex hoc loco. Redeo ad verum apostoli sensum. Sacerdotes ex hominibus dicit assumi: hinc sequitur Christum oportuisse verum esse hominem. Nam quia longe a Deo distamus, in eius conspectu quodammodo sistimur in Sacerdotis persona: quod non fieret nisi unus esset ex nobis. Itaque quod communem nobiscum habet naturam filius Dei, adeo hoc non minuit eius dignitatem, ut magis nobis commendet. Nam ideo ad conciliandum nobis Deum est idoneus, quia homo est. Ideo nominatim Paulus ut ipsum mediatorem esse probet, hominem vocat: quandoquidem si ex angelis vel aliunde assumptus esset, quia ad nos usque non pertingeret, non possemus per ipsum Deo coniungi.

Pro hominibus. Secundum membrum: Quod non sibi privatim ministret Sacerdos, sed in commune populi bonum sit institutus. Atque hoc notare operae pretium est, ut sciamus nostram omnium salutem agi ac verti in Christi sacerdotio. Speciem utilitatis exprimunt haec verba: Ordinat ea quae ad Deum pertinent: quamquam hic potest esse duplex lectio, quia verbum καθίσταται, tam passivam quam activam significationem habet. Qui passive accipiunt ita vertunt: Constituitur in his: atque ita subaudiunt praepositionem quae serviat articulo τά. Mihi altera interpretatio non minus placet: Curat pontifex vel ordinat quae ad Deum pertinent: nam constructio melius fluit, et sententia est plenior. Utrovis tamen modo accipere libeat, huc tendit apostolus, nobis cum Deo nihil esse nisi adsit sacerdos. Nam quum profani simus, quid nobis cum sacris? Denique alieni sumus a Deo eiusque cultu, donec se interponat sacerdos, vicesque nostras suscipiat.

Ut offerat dona. Tertium quod in sacerdote ponit, est donorum oblatio. Duae tamen hic sunt voces, dona et victimae: quarum prior (meo iudicio) complectitur varias sacrificiorum species: ita est quasi genus. Secunda autem expiationis sacrificia specialiter designat. Summa tamen est, sacerdotem nonnisi intercedente victima, pacificatorem esse inter Deum et homines, quia sine sacrificio non expiantur peccata, nec placatur ira Dei. Proinde quoties de reconciliatione Dei et hominum agitur, praeeat semper hoc pignus necesse est. Ita videmus angelos impetrando Dei favori minime pares esse, quia sacrificio nullo instructi sunt. Idem et de prophetis atque apostolis sentiendum. Solus ergo Christus est qui sublatis per sacrificium suum peccatis Deum nobis exorat.

2. *Qui possit.* Quartum hoc membrum nonnullam habet cum primo affinitatem: distingui tamen debet. Nam illic docebat apostolus, in unius hominis persona coniungi Deo genus humanum: quia ex eadem carne et natura omnes homines constent. Nunc aliud attingit, Sacerdotem peccatoribus aequum et facilem esse debere, quia socius sit infirmitatum, Μετριοπαθεῖν, quod verbum hic apostolus usurpat, varie exponunt tam graeci quam latini interpretes. Ego tamen simpliciter idem valere puto, ac si dictum esset, accommodare se ad συμπάθειαν. Non omnia quidem, quae hic de leviticis sacerdotibus praedicantur, Christo conveniunt. Scimus enim Christum ab omni peccati contagione fuisse immunem. Quare in hoc differt ab aliis, quod non opus habuit sacrificium pro se offerre. Verum satis est quod infirmitates nostras ipse quoque sustinuerit, tametsi a peccato vacuas et puras. Ergo quod ad veteres illos et leviticos pertinet, dicit apostolus infirmitati humanae fuisse obnoxios. Et ideo propria quoque peccata expiasse sacrificiis, ut aliorum erratis non tantum aequiores essent, sed etiam condolescerent. Haec pars ad Christum eatenus debet accommodari, ut inseratur illa exceptio cuius prius meminit: nempe quod sine peccato expertus sit nostras infirmitates. Quamquam autem peccati semper expers fuerit: solus tamen ille infirmitatum sensus, de quo dictum est, abunde in eo valet, ut propensus sit ad nos iuvandos, clemens et facilis ad ignoscendum, sollicitus de malis nostris. Summa haec est, Christum non modo propter carnis et naturae unitatem nobis fratrem esse: sed infirmitatum nostrarum societate ad indulgentiam et facilitatem induci et quasi formari. Participium δυνάμενος plus valet quam in communi nostro sermone. Sumitur enim pro idoneo vel adto. Errantes et ignorantes pro peccantibus accepit, more hebraico. Nam שגגה pro quovis delicti genere Hebraei accipiunt: de qua re erit paulo post dicendi locus.

4. *Et nemo sibi honorem.* In hoc membro partim similitudo, partim diversitas notanda est. Munus legitimum facit Dei vocatio: ut nemo rite et ordine illo fungatur nisi a Deo creatus. Hoc

Christo et Aaroni commune est, quod utrumque Deus vocavit. In hoc differunt, quod quum secundum novam et diversam rationem successerit Christus, et constitutus fuerit perpetuus Sacerdos: inde patet, temporale fuisse Aaronis sacerdotium, quod cessare debuerit. Videmus quorsum tendat apostolus. Ius sacerdotii vendicandum erat Christo. Id facit ostendens Deum esse autorem. Sed hoc non sufficit, nisi constet, ut illi sit locus, finem veteri fuisse impositum. Id probat, quia respicienda est conditio qua institutus fuit Aaron (neque enim nostrum est longius extendere quam ferat Dei decretum): Mox autem palam faciet quousque durare priorem illum ordinem Deus voluerit. Christus ergo legitimus est sacerdos: quia Dei autoritate constitutus fuit. Quid de Aarone et reliquis eius successoribus dicendum? nempe tantum habent iuris quantum illis a Domino concessum est: non quantum illis sua opinione homines deferunt. Caeterum tametsi hoc pro causae praesentis circumstantia dictum est, licet tamen generalem doctrinam inde colligere: nullum in ecclesia regimen erigendum esse hominum arbitrio, sed exspectandum esse Dei iussum. Deinde certam eligendi regulam sequendam esse, ut se nemo propria libidine ingerat. Utrumque distincte notandum est. Neque enim hic de personis tantum disserit apostolus, sed de ipso officio. Negat inquam, probum et sanctum esse munus quod sibi homines finxerint absque Dei mandato. Ut enim Dei proprium est ecclesiam regere: ita sibi uni hoc asserit, ut modum rationemque administrationis praescribat. Unde constituo papale sacerdotium adulterinum esse, quia in hominum officina fabricatum est. Nusquam iubet Deus ut sibi nunc sacrificium offeratur expiandis peccatis: nusquam mandat ut in hunc usum instituantur sacerdotes. Quum ergo suos sacerdotes papa ad sacrificandum inauguret, pro legitimis esse habendos negat apostolus. Nisi forte novo quodam privilegio supra Christum se efferant, qui ultro suscipere honorem ausus non est, sed patris vocem exspectavit. Hoc quoque in personis valere debet: ne sibi quisque privatus hominem arripiat, sed ut praecedat publica autoritas. Loquor de officiis alioqui divinitus ordinatis. Quamquam fieri interdum poterit ut qui a Deo non erit vocatus, sit tamen tolerandus, utcunque minus probetur: modo sanctum et Deo probatum sit munus. Multi enim saepe aut ambitione, aut malis artibus obrepunt, quibus suae vocationis ratio minime constat: neque tamen protinus reiiciendi erunt: praesertim ubi id publico ecclesiae iudicio fieri nequit. Iam ducentis ante adventum Christi annis foedissimae corruptelae regnaverant in occupando sacerdotio. In ipso tamen officio ius honoris manebat ex Dei vocatione. Homines ipsi, quia oppressa erat ecclesiae libertas, tolerabantur. Unde apparet summum defectum esse in ipso genere officii: quum scilicet comminiscuntur a se ipsis homines quod nusquam Deus praecepit. Quo minus ferendi sunt sacrifici romanenses, qui nihil quam suos titulos crepant ut sacrosancti habeantur: quum tamen se ipsi legerint Deo inconsulto.

Filius meus es tu. Videri posset longe petitum hoc testimonium. Neque enim si a Deo patre genitus fuit Christus, ideo et sacerdos ordinatus. Verum si reputamus ad quid revelatus fuerit Christus mundo, facile constabit, illi qualitatem hanc necessario convenire. Primo tamen memoria repetendum est quod primo capite diximus, hanc Christi genituram, de qua psalmus loquitur, fuisse testimonium quod illi pater reddidit apud homines. Itaque non est hic mutua inter patrem et filium relatio: sed potius hominum respectus habetur, apud quos illustratus est. Nunc qualem nobis filium manifestavit Deus: At nullo honore, nullaque facultate praeditum? Imo ut inter se et homines mediator esset. Ergo sacerdotium continet genitura.

6. *Quemadmodum et alibi.* Hic clarius exprimitur quod apostolus intendit. Locus est celebris, et totus etiam psalmus unde sumptus est: quia vix aliud exstat luculentius vaticinium de aeterno Christi tam sacerdotio, quam regno. Et tamen Iudaei modis omnibus cavillari student ut obscurent Christi gloriam: sed nihil proficiunt. Nam quod ad Davidem trahunt, quasi is sit quem Deus ad dexteram suam sedere iubeat: nimis crassae impudentiae est. Scimus nefas fuisse regibus sacerdotium attingere. Quare Usias hoc solo crimine quod se immiscuit in alienum munus, iram Dei provocavit ut lepra percuteretur. Proinde certum est, neque Davidem, neque alium quempiam ex regibus hic designari. Si excipiant, כהנים interdum vocari principes: fateor id quidem, sed nego praesenti loco quadrare. Comparatio enim nihil ambiguitatis relinquit. Melchisedec sacerdos fuit Dei. Psalmus testatur hunc regem quem in dextera Dei collocavit, fore כהן secundum ordinem Melchisedec. Quis non videt de sacerdotio hoc debere intelligi? Nam quia rarum et prope singulare exemplum erat, ut idem rex esset ac sacerdos, saltem in populo Dei erat inusitatum: ideo Melchisedec proponit Messiae exemplar. Ac si diceret: Non fore impedimento regiam dignitatem quominus sacerdotio quoque fungatur, quia huius rei typus in Melchisedec praecesserit. Et certe quicunque inter Iudaeos sunt aliquantum verecundi, tum de Messia sermonem hic haberi concedunt, tum etiam sacerdotium eius commendari non dubitant. Ubi Graeci verterunt κατὰ, hebraice legitur, על דברתי, quod significat instar, vel pro ratione: quo confirmatur illud quod iam dixi, quia res erat minime usitata in populo ut idem regis et sacerdotis personam sustineret, vetus illud proponi

exemplar, quo Messias fuit adumbratus. Reliqua subtilius apostolus ipse edisseret in contextu.

7. *Qui in diebus carnis suae quum et precationes, et supplicationes obtulisset cum clamore valido et lacrymis, ei qui poterat eum ex morte servare, et exauditus esset ex suo metu:* 8. *tametsi filius erat, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam:* 9. *et sanctificatus, omnibus qui illi obediunt, factus fuit causa aeternae salutis,* 10. *cognominatus a Deo sacerdos, secundum ordinem Melchisedec:* 11. *de quo nobis multus sermo, et difficilis explicatu: quandoquidem tardi facti estis auribus.*

7. *Qui in diebus.* Quia cruce ut plurimum deformatur Christi species, dum non considerant homines quem in finem humiliatus fuerit: iterum docet apostolus quod prius attigerat, refulgere in hac parte miram illius bonitatem, quod in bonum nostrum se infirmitatibus nostris subiecerit. Unde apparet, confirmari fidem nostram: non imminui eius honorem, eo quod mala nostra subierit. Duas autem causas, cur oportuerit Christum pati, designat, proximam et ultimam. Haec proxima est, ut obedientiam disceret: ultima, ut in salutem nostram hoc modo consecraretur sacerdos. Dies carnis, nemini dubium est hic accipi pro praesenti vita. Unde sequitur, carnis nomine non substantiam notari, sed qualitatem. Quemadmodum 1. Corinth. cap. 15, 50, caro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Desipiunt ergo fanatici homines qui nunc Christum somniant carne sua exutum, quia dicatur superasse dies carnis. Aliud enim est, esse verum hominem, tam etsi beata immortalitate praeditum: aliud esse obnoxium humanis aerumnis et infirmitatibus quas sustinuit quamdiu in mundo versatus est, nunc vero in coelum receptus deposuit. Nunc rem inspiciamus. Christus qui filius erat, qui remedium quaesivit apud patrem, qui fuit exauditus: tamen mortem passus est ut hoc modo erudiretur ad obedientiam. Singulis inest magnum pondus. Nam per Dies carnis significat tempus nostris miseriis finitum esse: quod non exiguam levationem affert. Et certe dura esset ac minime tolerabilis conditio si nullus patiendi finis ostenderetur. Tria etiam, quae sequuntur, non parum addunt consolationis. Filius erat Christus, quem sua dignitas communi sorte eximebat: et tamen huc se nostra causa demisit. Quis nunc mortalium eandem recusare conditionem audeat? Accedit altera ratio, quod si rebus adversis premimur, non expungimur e filiorum Dei numero: quum praeeuntem cernamus eum qui solus natura filius erat. Nam quòd nos filii censemur, id fit adoptionis duntaxat beneficio, quatenus nos in societatem suam admittit qui solus iure suo hunc sibi honorem vendicat.

Quum preces. Secundum hoc in Christo ponit, ipsum ubi decebat, remedium quaesiisse ut a malis liberaretur. Atque hoc dicit ne quis imaginetur Christum ferreo fuisse animo, qui nihil senserit. Semper enim spectandum cur quidque dicatur. Si nullo dolore tactus fuisset Christus, nulla ex eius passionibus consolatio ad nos rediret. At quum audimus acerbissimos ipsum quoque animi cruciatus pertulisse, similitudo iam nobis constat. Christus, inquit, non ideo mortem et reliquas aerumnas subiit, quia contemneret, vel nullo mali sensu premeretur: deprecatus est enim cum lacrymis, quibus summum animi sui angorem testatus est. Ergo per lacrymas et validum clamorem apostolus vehementiam doloris exprimere voluit: ut satis usitatum est, rem a signis notare. Nec dubito quin de illa precatione loquatur quam evangelistae referunt: Pater, si fieri potest, tollatur a me calix iste. Item de altera, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Nam in secunda mentio fit apud evangelistas validi clamoris: in priore non est credibile siccos fuisse oculos, quum prae ingenti moestitia guttae sanguineae ex toto corpore fluerent. Certum quidem est, in extremas angustias tunc fuisse coactum. Ergo et veris doloribus pressus fuit, et serio oravit patrem ut sibi opem ferret. Quorsum hoc pertinet? nempe ut quoties nos urgent ac excruciant nostra mala, in memoriam nobis redeat filius Dei qui iisdem laboravit: quamdiu autem ille nos praeit, non est deficiendi causa. Simul tamen admonemur, non aliunde in malis salutem esse petendam quam ab uno Deo. Quae enim nobis melior orandi regula quam Christi exemplum? Ille autem recta ad patrem se contulit: atque ita debere fieri indicat apostolus, quum dicit obtulisse preces ei, qui eripere a morte poterat. Nam his verbis significat, rite eum orasse, quia ad unum Deum liberatorem confugerit. Lacrymae et clamor ardorem et intentius precandi studium nobis commendant. Neque enim defunctorie, sed ardentibus votis orandus est nobis Deus.

Et exauditus. Quod transtulerunt alii: Pro sua reverentia: mihi nequaquam placet. Primum, simpliciter εὐλάβειαν ponit, non suam: deinde est ἀπὸ, non ὑπὲρ, aut aliquid simile quod causam designet. Quum igitur εὐλάβεια Graecis plerumque sit metus vel sollicitudo, non dubito quin significet apostolus exauditum fuisse Christum ex eo quod timebat: ne scilicet malis obrutus succumberet, vel morte absorberetur. *Nam ad hoc quoque certamen descendit filius Dei, non quod diffidentia laboraverit. ex qua proveniunt omnes nostri metus, sed quod sensu carnis sustinuerit Dei iudicium, cuius terror sine arduo conatu vinci non poterat.* Chrysostomus Christi dignitatem interpretatur, quam reveritus quodammodo fuerit pater: quod est absurdum. Alii pietatem intelligunt:

verum expositio quam adduxi, multo aptior est, nec longa confirmatione indiget. Porro hoc tertium addidit, ne putemus Christi preces fuisse repudiatas, quia non statim exemptus a malis fuerit: nunquam enim illi Dei misericordia auxiliumque defuit. Atque hinc colligendum, saepe a nobis Deum exorari, etiam quum minime apparet. Tametsi enim neque nostrum est, certam quasi formulam illi praescribere, neque illum votis nostris, qualiacunque mente vel lingua concipere libuerit, obtemperare decet: quocunque tamen modo consulat saluti nostrae, se precibus annuisse ostendit. Ita quum in speciem videmur repulsam ferre, plus longe impetramus quam si penitus nobis indulgeret. Sed quomodo exauditus fuit Christus e suo metu, quum mortem, quam horrebat, subierit? Respondeo, finem timoris spectandum esse. Cur enim mortem refugiebat, nisi quod in ea cernebat maledictionem Dei, quod cum scelerum omnium reatu, ipsisque adeo inferis luctandum erat? Hinc trepidatio et anxietas, quod Dei iudicium plusquam formidabile est. Ergo quod volebat obtinuit, ut e mortis doloribus victor emergeret, ut salvifica patris manu sustineretur, ut post breve certamen de Satana, peccato, et inferis gloriosum triumphum ageret. Ita saepe fit ut hoc vel illud petamus, sed in alium finem. Ipse vero Deus quod petieramus non concedens, interea modum invenit quo nobis succurrat.

8. *Dicit obedientiam.* Proximus finis passionum Christi, quod assuefactus hac ratione fuit ad obsequium. Non quod vi cogendus esset, vel opus haberet talibus exercitiis: sicuti bovum vel equorum ferocia domatur. Satis enim superque voluntarius fuit ad praestandam Patri obedientiam quam debebat. Verum id factum est nostri respectu, ut experimentum specimenque ederet suae subiectionis ad mortem usque. Quamquam vere hoc dici potest, Christum morte sua ad plenum didicisse quid sit obedire Deo: quando tunc maxime ad sui abnegationem adductus est. Nam abdicata voluntate propria, eousque se patri addixit, ut mortem, ad quam expavescebat, sponte libenterque obierit. Sensus ergo est, passionum experientia Christum fuisse edoctum quousque Deo nos subiici ac parere oporteat. Quare nos quoque eius exemplo, variis aerumnis, et tandem morte ipsa erudiri formarique convenit ad Dei obedientiam. Imo nos multo magis, qui ingenio sumus contumaci et indomito, nisi Dominus ad ferendum iugum suum talibus rudimentis nos subigat. Haec utilitas quae ex cruce provenit, debet eius acerbitatem in animis nostris lenire. Quid enim optabilius est quam nos obsequentes reddi Deo? Id autem fieri nequit nisi cruce: nam in rebus prosperis quasi laxato fraeno exsultamus: imo plerumque excusso prorsus iugo, protervit carnis nostrae lascivia. Ubi autem vis nostrae voluntati afferenda est, ut velimus quidquid Deo placet, in eo demum obedientia nostra se vere prodit. Hoc inquam illustre est perfectae subiectionis documentum, quum mortem, ad quam Deus vocat, tametsi horrori est, praeferimus tamen vitae quam natura expetimus.

9. *Et sanctificatus.* Finis ultimus vel remotior (ut vocant) cur pati Christum necesse fuerit: nempe quod in suum sacerdotium hoc modo fuit inauguratus. Ac si diceret apostolus, crucis tolerantiam et mortem solenne fuisse consecrationis genus in Christo. Quo significat omnes eius passiones ad salutem nostram spectasse. Unde sequitur, adeo nihil obesse eius dignitati, ut potius gloriosae sint. Nam si pretiosa nobis est nostra salus, quam honorifice de eius causa sentiendum? Neque enim hic de exemplo tantum disputat, sed altius conscendit: nempe quod sua obedientia Christus deleverit nostras transgressiones. Factus ergo fuit causa salutis, quia iustitiam nobis comparavit apud Deum, quum inobedientiam Adae contrario remedio sustulit. Sanctificatus melius quadrat contextui, quam perfectus. Est graece τελειωθείς, quod utrumque significat. Sed quia hic de sacerdotio sermo est, apte et eleganter sanctificationis meminit. Et ita alibi (Iohan. 17, 19) loquitur Christus ipse: Propter eos sanctifico me ipsum. Unde constat hoc ad humanam eius naturam proprie referendum esse, in qua sacerdotis officio functus est, sicuti etiam passus.

Omnibus qui illi obediunt. Ergo si prodesse nobis volumus Christi obedientiam, nos eam imitemur: hoc enim apostolus significat, non pervenire ad alios eius fructum, quam qui obediunt. Porro hoc dicendo, fidem nobis commendat. Neque enim noster fit, neque eius bona, nisi quatenus haec et ipsum fide amplectimur. Quamquam videtur apposuisse universalem notam omnibus, ut indicaret neminem ab hac salute arceri, qui modo se evangelio Christi docilem obsequentemque praebeat.

10. *Cognominatus a Deo.* Quia operaepretium est fusius persequi quam attigit comparationem Christi et Melchisedec, erigendae autem Iudaeorum mentes ad maiorem attentionem: sic ad digressionem transit, ut tamen hoc argumentum sibi retineat. Itaque praefatur multa sibi esse dicenda: sed ipsos esse praeparandos, ne frustra dicantur. Difficilem fore sermonem admonet: non ut ipsos absterreat, sed magis ut acuat. Nam ut nos segniores facilitas reddere solet, ita acrius ad audiendum intenti sumus, si quid obscurum proponitur. Causam tamen difficultatis, non rei, sed ipsis assignat. Et certe ita clare semper nobiscum agit Dominus, et extra omnes ambages, ut eius verbum merito vocetur lux nostra: sed eius splendor tenebris nostris suffocatur. Hoc fit partim nostra hebetudine, partim socordia. Nam quum plusquam hebetes simus ad intelligen-

dam Dei doctrinam, accedit ad hoc vitium, affectuum quoque nostrorum pravitas. Nam ad vanitatem potius adiicimus animos quam ad veritatem Dei. Et nos vel contumacia, vel huius mundi curis, vel carnis cupiditatibus subinde impedimur. De quo, non refert Christum, sed Melchisedec: quamquam non refert ut hominem privatum, sed quatenus Christi typus fuit, et quodammodo sustinet eius personam.

12. *Nam quum debeatis esse doctores pro ratione temporis, rursum opus habetis, ut quis vos doceat elementa initii sermonum Dei: et facti estis ii quibus lacte opus sit, et non solido cibo.* 13. *Nam quisquis lactis est particeps, imperitus est sermonis iustitiae: infans est enim.* 14. *Perfectorum vero est solidus cibus, qui propter assuetudinem sensus habent exercitatos ad discretionem boni et mali.*

12. *Quum debeatis.* Obiurgatio haec non parvos aculeos continet, quibus ab ignavia sua excitentur Iudaei. Absurdum esse dicit et pudendum, ut adhuc elementarii sint, quum doctores esse deberent. Vos, inquit, aliis magistros esse decuerat: atqui ne discipuli quidem estis mediocris doctrinae capaces: nondum enim probe tenetis prima Christianismi rudimenta. Quo tamen plus incutiat pudoris, dicit elementa initii, perinde ac si quis alphabetum diceret. Discendum quidem est tota vita: quia is vere demum sapit, qui agnoscit quantum a perfecta intelligentia distet. Sed ita proficiendum est discendo, ne semper in principiis haereamus. Nec committendum est ut in nobis impleatur illud Iesaiae (28, 10), Erit vobis praeceptum ad praeceptum, praeceptum ad praeceptum, etc. Quin potius danda opera, ut progressus nostri tempori respondeant. Certe non anni modo, sed dies singuli ad calculum vocandi erant, ut se quisque ad profectum urgeret: sed pauci sunt qui praeteriti temporis rationem a se reposcant, vel se in posterum sollicitent. Itaque iustas ignaviae nostrae poenas damus, quod maxima pars in puerilibus elementis subsistit. Admonemur praeterea, uniuscuiusque officium esse, quo plus intelligentiae consequutus est, studere fratribus impartiri, ut nemo sibi privatim sapiat, sed singuli in mutuam aedificationem.

Quibus lacte opus sit. Eadem metaphora utitur Paulus prioris ad Corinthios capite 3, 1, quum illis idem quoque vitium exprobrat, vel saltem non multum dissimile. Dicit enim quia carnales sint, eos non ferre solidum cibum. Lac ergo est elementaris doctrina initiandis rudibus. Alio sensu Petrus accipit, quum iubet nos concupiscere lac absque fraude (1. Pet. 2, 2). Quemadmodum etiam duplex est pueritia, nempe malitiae et sensus. Sic enim alibi Paulus (1. Cor. 14, 20): Ne sitis sensibus pueri, sed malitia. Ergo qui adeo teneri sunt ut altiorem doctrinam non recipiant, vocantur per ignominiam pueri. Hic enim verus est doctrinae usus, nos coaptare ut adolescamus in virum perfectum, in mensuram plenae aetatis: nec simus pueri qui fluctuemus et circumferamur quovis vento doctrinae, ad Ephesios 4, 14. Ignoscendum quidem est iis qui nondum Christum gustarunt si adhuc solido cibo sunt impares. Verum qui per tempus crescere debuit, si puer semper maneat, venia indignus est. Videmus enim Iesaiam reprobis hanc notam inurere, quod pueris sint similes recens a mamma abstractis, cap. 28, 9. Doctrina quidem Christi tam pueris lac subministrat, quam adultis firmum cibum. Sed quemadmodum lacte nutricis alitur infans, non ut semper a mamma pendeat, sed ut paulatim formetur ad robustiorem victum: sic etiam initio lac e scriptura sugendum est, et eius pane deinde vescamur. Caeterum ita inter lac et firmum cibum discernit, ut sanam doctrinam utroque nomine intelligat. Sed aliter inchoantur rudes, aliter qui iam docti sunt confirmantur.

13. *Qui lactis est particeps.* Eos intelligit qui ob teneritudinem solidam adhuc doctrinam respuunt: nam alioqui a lacte non abhorret qui adultus est. Sed pueritiam sensus hic reprehendit, qua fit ut cogatur Deus perpetuo nobiscum balbutire. Tales ergo pueros negat esse idoneos ad percipiendum iustitiae sermonem: Iustitiae nomine perfectionem intelligens, de qua paulo post loquetur. Neque enim, meo iudicio, apostolus hic disputationem notat quomodo iustificemur coram Deo: sed simplicius accipit hoc nomen pro integritate cognitionis, quae nos ad perfectionem ducit. Quod officium attribuit evangelio Paulus, ad Coloss. cap. 1, 28, ac si diceret, eos, qui ruditati suae indulgent, a sincera Christi cognitione excludi. Et ideo infructuosam illis esse evangelii doctrinam, eo quod ad metam nunquam pertingunt, ac ne proprius quidem accedunt.

14. *Perfectorum vero, etc.* Perfectos vocat adultos. Nam infantibus opponit: quemadmodum prioris ad Corinthios capite 2, 6 et 14, 20: item ad Ephesios cap. 4, 13. Media enim ac virilis aetas, est quasi humanae vitae status: sed figurate viros in Christo appellat qui spirituales sunt. Tales autem vult omnes Christianos esse, qui habitum quendam ex continuo usu contraxerint ad boni et mali discretionem. Neque enim aliter in veritate rite sumus edocti, quam si eius praesidio muniamur adversus Satanae mendacia. Nam et ideo gladius spiritualis dicitur. Et Paulus hunc sanae doctrinae usum notat quum dicit (Eph. 4, 14): Ne circumferamur quovis vento, etc. Et sane qualis erit fides si inter verum et falsum suspensa nutet? Annon singulis momentis labefactari poterit? Nec conten-

tus mentem uno verbo dicere, sensus omnes ponit, ut ostendat nunquam cessandum esse, donec undique verbo Dei instructi armatique ad pugnandum simus, ne qua suis fallaciis Satan obrepat. Atque hinc apparet qualis sit Christianismus in papatu, ubi non tantum simplicitatis nomine commendatur crassissima ignorantia: sed a solidae intelligentiae studio populus severissime arcetur. Iudicare inquam promptum est quo spiritu agantur qui vix attingere permittunt quod assidue tractari praecipit apostolus: qui laudabilem incuriam esse fingunt quam hic tantopere reprehendit: qui verbum Dei unicam recte discernendi regulam tollunt, quum hic discretionem pronuntiet Christianis omnibus esse necessariam. Apud quos vero diabolica illa prohibitione abrogata discendi viget libertas, tam audiendo quam legendo nihilominus est torporis. Ita exercitationis expertes, stupidi sumus, omnique iudicio vacui.

CAPUT VI.

1. *Quare omisso sermone principi: Christi, ad perfectionem feramur, non iacientes rursum fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis et fidei in Deum,* 2. (*baptismatum doctrinae, et impositionis manum*) *et resurrectionis mortuorum, et iudicii aeterni.*

1. *Quare omisso, etc.* Obiurgationi subiicit hortationem, ut praeteritis initiis progrediantur ad metam. Nam sermonem principii, prima tyrocinia vocat, quibus imbuendi sunt rudes dum recipiuntur in ecclesiam. Iubet autem omitti eiusmodi rudimenta: non quod eorum oblivisci unquam debeant fideles, sed quia in illis minime est haerendum. Quod melius patet ex fundamenti similitudine quae mox sequitur. Nam in exstruenda domo nunquam a fundamento discedere oportet. In eo tamen iaciendo semper laborare, ridiculum. Nam quum fundamentum aedificii causa ponatur, qui in illius structura occupatus ad superficiem non transscendit, stulto et inutili se labore fatigat. Denique sicuti a fundamento inchoandum est, sic properare debet labor architecti ad domum erigendam. Similis est Christianismi ratio: nam in rudimentis quasi fundamur: sed continuo post sequi debet altior doctrina quae aedificium perficiat. Itaque praepostere faciunt qui subsidunt in primis elementis, quia nullum habent finem propositum. Ac si architectus totam operam in fundamento consumeret, relicta aedificandi cura. Ergo sic fidem nostram vult initio fundari, ut sursum se attollat, donec quotidianis incrementis tandem absolvatur.

Poenitentiae ab operibus mortuis. Hic respexit ad usitatam catechismi formulam. Unde probabilis coniectura sumi potest, epistolam hanc non statim ab exordio promulgati evangelii scriptam esse, sed quum iam aliquam politiae rationem in ecclesiis constitutam haberent: ea erat ut catechumenus priusquam admitteretur ad baptismum, fidei suae confessionem ederet. Erant autem certa capita de quibus pastor catechumenum interrogabat: quemadmodum ex variis patrum testimoniis constat. Praesertim de symbolo, quod apostolicum vocant, examen habebatur: ille primus quasi ingressus erat in ecclesiam iis, qui iam adulti Christo nomen dabant, quum prius alieni fuissent ab eius fide. Huius moris ideo meminit apostolus, quia breve tempus catechumenis praefixum erat, quo ita initiarentur in pietatis doctrina, quemadmodum pueros magister in alphabeto instituit, ut statim altius eos transmittat. Sed expendamus quae dicit. Poenitentiam et fidem nominat, quibus constat tota evangelii perfectio. Quid enim aliud apostolis suis mandat Christus, quam ut fidem et poenitentiam praedicent? Itaque quum testari vult Paulus se officio suo fideliter esse perfunctum, suam in his duobus inculcandis diligentiam et assiduitatem allegat. Absurdum ergo videtur quod apostolus poenitentiam et fidem omitti iubet, in quibus pergendum erat toto vitae cursu. Verum quum addit, ab operibus mortuis, significat se de initiali poenitentia loqui. Tametsi enim omne peccatum est opus, vel quia mortem generat, vel quia ex spirituali animae morte procedit: tamen fideles qui iam spiritu Dei renati sunt, non dicuntur proprie resipiscere ab operibus mortuis. Regeneratio quidem in illis est inchoata: sed quamlibet exiguum novae vitae semen hoc saltem facit ut non amplius mortui censeantur coram Deo. Ergo non generaliter totam poenitentiam comprehendit apostolus, cuius meditatio usque ad finem vigere debet: sed initium tantum poenitentiae notat, quo auspicantur vitae novitatem qui nuper, imo iam primum ad fidem conversi sunt. Ita et fidei nomen breve illud compendium significat pietatis doctrinae quod vulgo articulos fidei nominant. Huc pertinet mortuorum resurrectio, et iudicium aeternum. Sunt enim haec ex summis coelestis sapientiae mysteriis: imo hic totius religionis nostrae scopus est, ad quem tota vita intenti esse debemus. Verum quia res eadem aliter rudibus traditur, aliter iis qui iam aliquantum profecerint: apostolus vulgarem interrogandi ritum notat: Credisne mortuorum resurrectionem? credis vitam aeternam? Haec pueris conveniunt: et quidem semel. Ergo ad ea iterum revolvi, nihil aliud quam retrocedere est.

2. *Baptismatum doctrinae.* Aliqui disiunctim legunt baptismatum, et doctrinae. Ego coniunctim malo: quamquam secus interpretor quam alii, nempe ut sit appositio quam grammatici vocant, hoc sensu, Non iacientes rursus fundamentum poe-

nitentiae, fidei in Deum, mortuorum resurrectionis: quae doctrina est baptismi et impositionis manuum. Itaque si parenthesi includas haec duo membra, baptismatum doctrinae et manuum impositionis, contextus melius fluet. Nisi enim appositive legas, hoc erit absurdi quod bis idem repetet. Quae enim baptismalis est doctrina, nisi quam hic recenset de fide in Deum, de poenitentia, et de iudicio, ac similibus? Caeterum baptismos plurali numero Chrysostomus dici putat, quia priorem baptismum, redeundo ad principia, quodammodo abolerent. Cui ego non assentior: neque enim pluribus baptismis destinata est haec doctrina: sed baptismos nominat solennes ritus vel statos baptizandi dies. Manuum impositionem cum baptismo coniungit: quia ut duo erant catechumenorum ordines, ita duplex erat caeremonia. Nam qui erant extranei, non ante perveniebant ad baptismum quam edita fidei professione. In illis ergo catechesis baptismum praecedere solebat. At liberi fidelium, quoniam ab utero adoptati erant, et iure promissionis pertinebant ad corpus ecclesiae, infantes baptizabantur: transacta vero infantia, postquam instituti erant in fide, se quoque ad catechesin offerebant, quae in illis baptismo erat posterior. Sed aliud symbolum tunc adhibebatur, nempe manuum impositio. Hic unus locus abunde testatur huius caeremoniae originem fluxisse ab apostolis: quae tamen postea in superstitionem versa fuit: ut mundus semper fere ab optimis institutis ad corruptelas degenerat. Finxerunt enim esse sacramentum quo spiritus regenerationis conferatur. Quo figmento baptismum lacerarunt: nam quod erat eius proprium, ad impositionem manuum transtulerunt. Sciamus ergo, a primis autoribus institutum fuisse ut esset solennis precandi ritus, quemadmodum etiam Augustinus nuncupat. Fidei quidem professionem, quam adulescentes pueritiam egressi edebant, voluerunt approbare hoc symbolo: sed nihil minus cogitarunt quam vim baptismi discerpere. Quamobrem hodie retinenda pura institutio est: superstitio autem corrigenda. Atque hic locus ad paedobaptismi approbationem facit. Quorsum enim eadem doctrina in aliis vocaretur baptismi doctrina, in aliis vero impositionis manuum, nisi quia posteriores accepto iam baptismo in fide erudiebantur: ut non aliud restaret quam illis manus imponere?

3. *Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus.* 4. *Nam impossibile est eos, qui semel fuerunt illuminati, gustaveruntque donum coeleste, et participes facti fuerunt spiritus sancti,* 5. *ac gustarunt bonum Dei verbum, virtutesque futuri saeculi,* 6. *et prolapsi sunt: iterum renovari ad poenitentiam, rursum crucifigentes sibi ipsis filium Dei, et ostentui habentes.*

3. *Hoc faciemus.* Horribilis est ista denuntiatio: sed ita fulminat apostolus, ne Iudaei, dum sibi nimium indulgent in sua oscitantia, Dei gratiae illudant. Ac si diceret, non esse hic procrastinandum, quia non semper futura sit progrediendi opportunitas. Neque enim hoc in hominis manu positum, ut quoties libuerit, a carceribus ad metam transsiliat: sed singulare esse Dei donum cursus nostri confectionem.

4. *Nam impossibile.* Hic locus occasionem multis praebuit repudiandae epistolae: praesertim quum inde se armarent Novatiani ad negandam lapsis veniam. Ideo Occidentales potius fidem epistolae abrogarunt, quod illis infesta erat Novati secta: nec tantum valebant doctrina, ut refellendo argumento pares forent. Sed patefacta apostoli mente, mox patebit nihil hic esse quod tam deliro errori suffragetur. Alii quibus sancta erat epistolae autoritas, dum absurditatem conantur diluere, nihil quam cavillis effugiunt. Nam impossibile nonnulli pro raro et arduo accipiunt: quod a verbi significatione longe est alienum. Plures ad poenitentiam restringunt, qua solebant in veteri ecclesia catechumeni ad baptismum praeparari. Quasi vero apostoli ieiunium aut tale quiddam baptizandis indicerent. Deinde quid magnum diceret apostolus, si negaret iterari poenitentiam quae baptismi est appendix? Severissimam Dei vindictam omnibus minatur qui receptam semel gratiam abiecerint. Ad incutiendum securis et oscitantibus terrorem quid haberet haec sententia gravitatis, si admoneret primae poenitentiae non esse amplius locum? hoc enim ad quodvis delicti genus pateret. Quid ergo dicendum est? Nam quum omnibus sine exceptione Dominus spem misericordiae faciat: absurdum est, quemquam omnino ulla de causa arceri. Nodus huius quaestionis est in verbo: prolapsi sunt. Ergo quisquis vim eius intellexerit, facile se omni difficultate expediet. Porro notandum est, duplicem esse lapsum: alter est particularis, alter universalis. Qui in specie aliqua, aut etiam pluribus modis deliquit, a christiani hominis statu lapsus est. Itaque omnia peccata totidem sunt lapsus. Verum apostolus non de furto, aut periurio, aut caede, aut ebrietate, aut adulterio hic disputat: sed notat universalem ab evangelio defectionem, ubi non una aliqua in parte Deum offendit peccator, sed eius gratia se penitus abdicat. Atque ut hoc melius intelligatur, subaudienda est antithesis inter Dei gratias quas recensuit, et hunc lapsum. Labitur enim qui deficit a verbo Domini, qui lucem eius exstinguit, qui se gustu doni coelestis privat, qui participationem spiritus deserit. Hoc autem est in totum Deo renuntiare. Nunc videmus quosnam a spe veniae excludat: nempe apostatas, qui se a Christi evangelio quod prius amplexi erant, et a Dei gratia aliena-

runt: quod nemini contingit quin peccet in spiritum sanctum. Nam qui secundam legis tabulam violat, vel primam ignorantia transgreditur, nondum reus est huius defectionis: nec certe Deus alios ita gratia sua spoliat nisi reprobos, ut illis nihil faciat residuum. Si quis roget cur talis apostasiae mentionem hic faciat apostolus, quum fideles compellet qui procul aberant a tam scelerata perfidia: respondeo, mature ab eo indicari periculum, ut sibi praecaveant. Quod notatu operaepretium est: nam quum a recta via deflectimus, non tantum excusamus ad alios nostra vitia, sed nobis quoque ipsis imponimus. Furtim Satan obrepit, sensim nos allicit clandestinis artibus: ita ut errando nesciamus nos errare. Ita gradatim delabimur, donec tandem ruimus praecipites. Hoc quotidie animadvertere in multis licet. Proinde non immerito apostolus omnibus Christi discipulis praedicit, ut sibi in tempore caveant: nam diuturnus torpor fere veternum generat, quem sequitur mentis alienatio. Caeterum obiter notandum est quibus elogiis evangelii cognitionem insigniat. Vocat illuminationem: unde sequitur, caecos esse homines donec Christus, qui lux est mundi, illis affulgeat. Vocat gustum doni coelestis: quo significat, supra naturam et mundum esse quae nobis in Christo conferuntur: et tamen fide gustari. Vocat participationem spiritus: quia is est qui unicuique distribuit prout vult quidquid est lucis et intelligentiae: sine quo nemo potest dicere Dominum Iesum, qui nobis aperit oculos mentis, qui patefacit Dei arcana. Vocat gustum boni Dei verbi: quo significat, non quovis modo illic manifestari Dei voluntatem: sed quae suaviter nos delectet. Denique hoc epitheto notatur discrimen legis evangelii: quoniam illa nihil praeter severitatem et iudicium continet: hoc autem suave est divini erga nos amoris et paternae indulgentiae testimonium. Vocat postremo gustum virtutum futuri saeculi: quo significat nos fide quasi admitti in regnum coeleste, ut beatam immortalitatem, quae sensus nostros latet, spiritu cernamus. Sciamus ergo evangelium non aliter rite cognosci quam illuminatione spiritus: et ita ut e mundo abducti erigamur in coelum, et agnita Dei bonitate in eius verbum recumbamus. Sed hic oritur nova quaestio, qui fieri possit ut qui semel eo pervenerit, postea cadat. Neque enim Dominus efficaciter vocat nisi electos: et Paulus testatur (Rom. 8, 24) vere esse eius filios qui aguntur eius spiritu: docetque hoc certum esse pignus adoptionis, si quem spiritus sui participem Christus fecerit. Atqui electi sunt extra exitialis lapsus periculum. Pater enim qui eos Christo filio servandos dedit, maior omnibus est: et Christus curae sibi omnes fore promittit ne quis pereat. Respondeo, solos quidem electos Dei spiritu regenerationis dignari: et in hoc discerni a reprobis, quia reformantur ad illius imaginem, et arrham spiritus accipiunt in spem futurae haereditatis, et eodem spiritu obsignatur in eorum cordibus spiritus accipiunt in spem futurae haereditatis, et eodem spiritu obsignatur in eorum cordibus evangelium. Sed hoc obstare nego quominus reprobos etiam gustu gratiae suae aspergat, irradiet eorum mentes aliquibus lucis suae scintillis, afficiat eos bonitatis suae sensu, verbumque suum utcunque eorum animis insculpat. Alioqui ubi esset illa temporaria fides cuius meminit Marcus (4, 17)? Est igitur aliqua etiam in reprobis cognitio quae postea evanescit: vel quia minus altas radices quam oportebat egit, vel quia suffocata degenerat. Atque hoc fraeno in timore et humilitate nos Dominus retinet: et certe videmus quam proclive alioqui sit humanum ingenium ad securitatem stultamque confidentiam: quamquam talis debet esse nostra solicitudo quae conscientiae pacem non turbet. Nam Dominus simul fidem in nobis erigit, et carnem domat: ideoque illam vult tranquillam quasi in tuto portu manere et quiescere: hanc exercet variis certaminibus ne otio lasciviat.

6. *Renovari ad poenitentiam.* Tametsi durum hoc videtur, non est tamen cur Deum insimulet crudelitatis quisquis talem dat defectionis suae poenam. Neque hoc pugnat cum aliis scripturae locis, ubi Dei misericordia peccatoribus offertur simulatque ingemuerint. Illic enim requiritur poenitentia, qua nunquam vere tangitur qui ab evangelio prorsus semel defecit. Tales enim Dei spiritu privati ut merentur, coniiciuntur in sensum reprobum, ut diabolo mancipati rueri in suum exitium pergant. Ita fit ut non desinant aliud ex alio peccare, donec obstupefacti Deum contemnant, vel desperatorum in morem furiose oderint. Hunc habent exitum omnes apostatae, ut vel stupore percussi nihil timeant: vel Deum exsecrentur iudicem, quia fugere nequeunt. Denique admonet apostolus, poenitentiam non esse in hominis arbitrio: sed iis a Deo solis dari qui non prorsus exciderint a fide. Quae admonitio perquam nobis utilis est, ne in crastinum subinde differendo, magis ac magis nos a Deo alienemus. Hic quidem proverbiis ludunt impii: satis fore si inter ultimos spiritus ipsos sceleratae vitae poeniteat. Sed quum eo ventum est, diris conscientiae tormentis excruciati, documento sunt quam non vulgare sit opus hominis conversio. Ergo quum Dominus nullis veniam promittat nisi qui ab iniquitate resipiscunt: non mirum est si pereant qui vel desperatione, vel contemptu fuerunt obstinati in suum interitum. Quod si quis a lapsu resurgit, inde colligendum est, a defectione abfuisse, quamlibet graviter alias peccarit.

Rursum crucifigentes sibi. Hoc quoque addit, ut Dei severitatem vindicet ab hominum calumniis

Est enim indignum ut Deus ignoscendo defectoribus, filium suum ludibrio exponat. Indigni ergo sunt qui misericordiam consequantur. Porro haec ratio est cur iterum dicat Christum crucifigi, quia nos hac conditione illi commorimur, ut meditemur perpetuam vitae novitatem. Qui ergo in mortem recidunt, opus habent secundo sacrificio: ut capite decimo habebimus. Crucifigentes sibi, hoc est quantum in se est. Nam hoc fieret, quasique in triumpho traduceretur Christus, si hominibus liberum esset, post defectionem ad eum redire.

7. *Si quidem terra, quae imbrem saepius in se venientem combibit, et progignit herbam commodam iis opera quorum et colitur, recipit benedictionem a Deo.* 8. *At quae produxerit spinas et tribulos, reproba est, et obnoxia maledictioni, cuius exitus tendit ad combustionem.* 9. *Caeterum persuasimus nobis de vobis dilecti, quae sint iis meliora, et cum salute coniuncta: tametsi sic loquamur.* 10. *Non enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et laboris in caritatem impensi: quam ostendistis erga nomen eius, dum ministrastis sanctis, et ministratis.*

7. *Si quidem terra.* Aptissima similitudo ad excitandum mature proficiendi studium. Nam sicut terra bonam segetem proferre in messe nequit, nisi mox semente facta germinaverit: ita si pervenire ad bonam frugem volumus, simulatque verbum suum serit Dominus, radices in nobis agere debet quae statim emergant. Neque enim sperandum est ut fructificet, si vel suffocatur vel degenerat. Sed quemadmodum valde propria est similitudo: ita prudenter ad institutum apostoli accommodanda est. Terra, inquit, quae pluviam sugendo, statim a satione non degenerem herbam profert, Dei benedictione tandem ad segetis maturitatem perducitur. Ita qui concipiunt evangelii semen in cordibus suis, et genuinam inde herbam proferunt, semper augescent in melius, donec maturum fructum edant. Ex adverso, terra, quae post culturam et irrigationem nihil affert praeter spinas, spem nullam messis relinquit: imo quo magis crescit quod illic natum est, eo magis est desperata. Ideo unicum remedium est, ut vitiosis ac inutilibus herbis cultor ignem subiiciat. Ita qui evangelii semen corrumpunt vel torpore suo, vel pravis affectibus, ut nullum boni profectus signum in vita sua edant: se reprobos esse ostendunt, ut nulla inde messis speranda sit. Non ergo hic de solo evangelii fructu apostolus disputat: sed exhortationem suam prosequitur ut prompto alacrique animo amplectamur evangelium. Deinde ut mox post sementem factam herba appareat. Tertio, ut quotidianas sequatur incrementum, βοτάνην εὔθετον, alii opportunam vertunt, alii commodam. Utraque significatio convenit: sed prior ad tempus, posterior ad qualitatem referenda erit. Sensus allegoricos, quibus hic ludunt interpretes, omitto, quia a mente scriptoris procul absunt.

9. *Persuasi autem sumus.* Quia superiores sententiae quasi fulmina fuerunt, quibus exanimari poterant lectores, temperanda fuit illa asperitas: ideo nunc dicit non ita se loquutum, quasi talem de ipsis opinionem conceperit. Et certe quisquis docendo prodesse cupit, sic tractare debet suos discipulos, ut animum illis semper addat potius quam diminuat. Nihil enim est quod nos magis alienet ab audienda doctrina, quam dum videmus nos haberi pro desperatis. Testatur ergo apostolus se ideo monere Iudaeos, quia de illis bene speret, atque ad salutem adducere cupiat. Hinc colligimus, non reprobos tantum aspere et acri vehementia obiurgandos esse, sed electos quoque ipsos, et quos in filiis Dei censemus.

10. *Non enim iniustus.* Haec verba tantundem valent ac si diceret, ex bonis principiis se bonum finem sperare. Sed hinc nascitur difficultas, quod videtur hominum officiis Deum obstringere. Ego, inquit, de salute vestra sum persuasus, quia Deus operum vestrorum non potest oblivisci: hoc modo videtur eorum salutem in operibus fundare, et Deum statuere illis debitorem. Sophistae etiam, qui operum merita opponunt Dei gratiae, exagitant hanc partem, Non est iniustus Deus. Nam inde colligunt iniustum fore nisi praemium aeternae salutis operibus rependat. Ego breviter respondeo, apostolum non hic ex professo disputare quaenam sit salutis nostrae causa. Ideo non debere ex hoc loco iudicium fieri de operum meritis, neque hinc posse statui quid operibus debeatur. Scriptura ubique non alium salutis fontem ostendit quam gratuitam Dei misericordiam. Quod autem passim Deus mercedem operibus promittit, pendet id a gratuita promissione qua nos adoptat in filios, nosque sibi reconciliat, peccata non imputando. Merces ergo reposita est operibus, non ex merito, sed mera Dei liberalitate. Quamquam ne haec quidem liberalis operum retributio locum habet nisi postquam Christi beneficio recepti sumus in gratiam. Hinc colligimus, Deum non solvere nobis quod debeat, sed praestare fidem ultro datam: et ideo praestare, quoniam et nobis et nostris operibus ignoscat: imo non tam opera intuetur, quam suam in operibus gratiam. Hinc fit ut non obliviscatur operum, quia se et opus spiritus sui in illis agnoscit. Haec etiam est iustitia quam apostolus intelligit, quia se ipsum non potest abnegare. Itaque respondet hic locus Pauli sententiae: Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet (Philipp. 1, 6). Quid enim aliud reperiet in nobis Deus quo provocetur ad nos amandos, nisi quod prius nobis contulit? In summa, falluntur sophistae, qui mutuam relationem imaginantur

inter Dei iusitiam et operum nostrorum merita: quum potius se et sua dona respiciat Deus, ut prosequatur usque in finem quod sponte, nullo nostro officio provocatus, in nobis coepit. Haec inquam Dei iustitia est in compensandis operibus, quia fidelis est ac verax: se autem nobis debitorem fecit, non aliquid a nobis accipiendo, sed omnia liberaliter promittendo, ut Augustinus inquit.

Laboris in caritatem. Ad verbum est, labor caritatis: quo nomine significat labori non esse parcendum, si officiosi esse volumus erga proximos. Neque enim pecunia modo iuvandi sunt, sed consilio, opera, et rebus variis. Multa igitur adhibenda est sedulitas, devorandae multae molestiae, subeunda etiam interdum multa discrimina. Ita qui se volet exercere in officiis caritatis, ad laboriosum vitae genus se comparet. Caritatem eorum probat ex eo quod sanctis ministraverint, ac ministrent. Unde admonemur non esse recusandum quin fratribus nostris serviamus. Quum sanctos exprimit, non significat his solis nos esse debitores: caritas enim nostra patere et diffundi ad universum humanum genus debet. Sed quia nobis praecipue commendantur domestici fidei, horum peculiaris habenda est cura. Nam quum caritas ut ad benefaciendum provocetur, partim Deum respiciat, partim communem naturam: quo propius quisque ad Deum accedit, eo dignior est qui a nobis iuvetur. Denique ut quemque agnoscimus Dei filium, ita fraterno eum amore amplecti decet. Quum dicit, ministrasse et adhuc ministrare, perseverantiam laudat, quae hac in parte maxime necessaria est. Nihil enim proclivius est quam benefaciendo fatigari. Itaque quum satis multi reperiantur prompti ad iuvandos fratres: adeo tamen rara est virtus constantia, ut bona pars mox quasi refrigerato calore flaccescat. Atqui vel haec una vox assidue stimulare nos debebat, quum testatur apostolus, caritatem, quae exhibetur sanctis, ostendi erga nomen Domini. Nam significat Deum nobis acceptum ferre quidquid impendimus proximis: secundum illam sententiam, Quod uni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis (Matth. 25, 40). Item, Qui largitur pauperi, foeneratur Domino. (Prov. 19, 17.)

11. *Desideramus autem unumquemque vestrum idem ostendere studium ad certitudinem spei usque in finem,* 12. *ne segnes reddamini: sed potius imitatores eorum qui per fidem et patientiam haereditario obtinuerunt promissiones.* 13. *Abrahae enim promittens Deus, quandoquidem maiorem, per quem iuraret, non habebat, iuravit per se ipsum,* 14. *dicens: Nisi benedicens benedixero tibi, et multiplicavero te.* 15. *Atque ita quum patienter exspectasset, consequutus est promissionem.*

11. *Desideramus autem, etc.* Quemadmodum laudes permiscuit exhortationi, ne immodice exasperaret eorum animos: ita ne quid assentationis habeat illa comitas, libere quid adhuc illis desit, admonet. Caritatem, inquit, vestram multis experimentis testatam fecistis: superest tamen ut fides respondeat. Sedulo ne deessent hominibus vestra officia, laborastis: sed non minore studio incumbere vos decet ad fidei profectum, ut firmam plenamque eius certitudinem approbetis Deo. Atque his verbis ostendit apostolus duas esse Christianismi partes quae duabus legis tabulis respondeant. Itaque qui alteram ab altera separat, nihil habebit nisi mutilum et lacerum. Atque hinc apparet quales sint magistri qui praeterita fidei mentione, solam urgent innocentiam et probitatem erga homines. Haec inquam profana est philosophia, quae in externae iustitiae larva subsistit. Si tamen philosophia dici meretur, quae adeo perperam officia sua distribuit, ut Deum qui primas tenebat, iure suo fraudet. Meminerimus ergo, non aliter constare suis partibus christianam vitam, quam si studium nostrum in fidem simul et caritatem conferamus.

Ad certitudinem spei. Qua fidem christianam professi, variis opinionibus distrahebantur, vel multis adhuc superstitionibus impliciti erant: iubet in certa fide ita esse fixos, ut amplius non vacillent, neque suspensi inter alternos dubitationum ventos agantur. Omnibus tamen commune est hoc praeceptum. Nam ut stabilis est Dei veritas: ita fidem quae illi innititur, ut vera sit, certam et omni dubitatione superiorem esse orportet. Haec est πληροφορία, indubia scilicet persuasio, ubi secum pia mens constituit, fas non esse vocare in controversiam, quae Deus, qui fallere aut mentiri nequit, loquutus est. Spei nomen hic pro fide capitur, propter affinitatem. Videtur tamen data opera apostolus posuisse, quia de perseverantia sermo erat. Hinc etiam colligere licet quantum a fide distet generalis illa apprehensio, quae impiis etiam et diabolis communis est. Nam et illi Deum esse credunt iustum et veracem: nihil tamen inde concipiunt bonae spei, quia paternam eius gratiam in Christo non apprehendunt. Sciamus ergo veram fidem cum spe semper coniunctam esse. Dicit, usque in finem, vel perfectionem: ut sciant nondum se metam attigsse, ideoque de ulteriore progressu cogitent. Memiinit studii, ut sciant non segniter desidendum esse, sed serio nitendum. Neque enim parva res est, supra coelos conscendere, praesertim vix humi reptantibus. Accedunt innumera obstacula. Nihil vero difficilius quam mentes in coelo tenere elevatas, quum tota naturae nostrae vis deorsum inclinet, et nos infinitis machinis Satan in terram retrahat. Ideo segnitiem vel mollitiem animi cavere praecipit.

12. *Sed imitatores eorum.* Torpori hanc imita-

tionem opponit. Ergo perinde est ac si diceret constanti animi alacritate opus esse. Sed hoc longe plus habet ponderis, quum admonet, patres nonnisi invicta fidei fortitudine compotes promissionum esse factos. Nam exempla rem nobis melius exprimunt. Si nuda doctrina proponeretur, non ita afficeret, quemadmodum ubi cernimus in persona Abrahae impletum quod a nobis exigitur. Porro exemplum Abrahae adducitur: non quia unicum sit, sed quia prae aliis illustre. Habuit enim Abraham hoc commune cum omnibus piis: sed non immerito constitutus fuit pater fidelium. Quare non mirum est si eum peculiariter apostolus deligat ex omnibus in quem lectorum oculos convertat, ubi de clarissimo fidei speculo agitur. Fides et patientia per hypallagen, pro fide constanti, et quae patientiam comitem secum habet. Nam fides primum requiritur: sed quia multi qui fidem initio mirificam prae se tulerant, mox fatiscunt, vera fidei non fluxae nec evanidae probatio est tolerantia. Quum fide obtineri dicit promissiones, tollit opinionem meritorum: sed multo id clarius quum dicit, haereditate obvenire. Neque enim alio quam adoptionis iure haeredes sumus.

13. *Abrahae enim.* Vult probare, frustra nobis offerri Dei gratiam, nisi fide amplexi promissionem, patienter eam foveamus in cordis nostri sinu. Probat autem hoc argumento, quia quum Deus immensam Abrahae sobolem pollicitus est, videri poterat res incredibilis. Sara toto vitae suae decursu sterilis fuerat: ambo ad effoetam senectutem pervenerant: quum sepulcro fere propiores essent quam thoro coniugali, nullus esset ad generandum vigor, Sarae vulva, quae vegeta aetate sterilis fuerat, iam esset emortua: quis crederet gentem ex illis prodituram quae numerum stellarum aequaret, ac par esset arenae maris? Id vero abhorrebat ab omni ratione. Abraham nihilominus exspectat: nec frustrationem veretur, quamdiu ab ore Dei pendet. Notanda ergo est ista temporis circumstantia, ut constet apostoli ratiocinatio. Atque huc pertinet quod subiicit, compotem huius benedictionis esse factum: sed postquam exspectasset quod nemo putasset unquam fore. In hunc modum danda est Deo gloria, ut quieti speremus quod nondum sensibus nostris ostendit: sed occultat et in longum tempus differt, quo nostra tolerantia exerceatur. Cur Deus per se ipsum iuret, statim videbimus. Quid valeat haec iurandi formula, Nisi benedicens benedixero, exposuimus in tertium caput. Neque enim exprimitur hic Dei nomen, sed subaudiendum est: quia nisi praestet quod promittit, se veracem non habendum testatur.

16. *Nam homines quidem per eum iurant qui maior est, et omnis ipsis controversia finis est iusiurandum, in confirmationem.* 17. *In quo Deus volens uberius ostendere haeredibus promissionis immutabilem consilii sui firmitudinem, interposuit iusiurandum:* 18. *Ut per duas res immutabiles, in quibus impossibile sit Deum mentiri, validam consolationem habeamus nos qui confugimus ad obtinendam propositam spem,* 19. *quam velut ancoram habemus tutam et firmam, et quae ingreditur ad ea quae intra velum sunt:* 20. *quo praecursor noster ingressus est Iesus, secundum ordinem Melchisedec, factus in aeternum pontifex.*

16. *Nam homines.* Argumentatur a minori ad maius, Si homini, qui natura mendax est, iuranti habetur fides, quia intercedit confirmatio per Dei nomen: quanto plus fidei meretur Deus ipse qui aeterna est veritas, quum per se ipsum iurat? Pluribus autem verbis exornat hanc sententiam. Ac primum quidem dicit, homines iurare per maiorem. Quo significat, eos, quia iusta autoritate apud se carent, aliunde mutuari. Addit tantum religionis subesse iuramento, ut ad confirmationem sufficiat, finemque imponat omnibus controversiis, ubi desunt hominum testimonia et aliae probationes. Ergo quem omnes testem advocant, annon sibi ipse idoneus erit testis? Qui sua autoritate dubitationem omnem tollit inter alios, annon suis dictus fidem faciet? si tantum habet praestantiae Dei nomen, hominis lingua pronuntiatum: quanto plus habere debet, ubi Deus ipsi per nomen suum iurat? Hoc quantum ad principalem causam. Sed hic obiter duo notanda sunt: iurandum esse per Dei nomen, quum usus postulat ut iuremus: deinde iuramentum Christianis permitti, quia legitimum est dirimendis litibus remedium. Iubet Deus claris verbis per nomen suum iurare: si admisceantur aliena nomina, iurisiurandi profanationem esse testatur. Huius rei tres potissimum sunt causae. Nam ubi nos proferendae in lucem veritatis deficit ratio: non alio eius asserendae causa fas est confugere quam ad Deum, qui ipse est aeterna veritas. Deinde quum solus sit cordium cognitor, eripitur illi suum officium, si in rebus occultis et quae hominum iudicium latent, provocamus ad alium iudicem. Tertio, quia iurando, non ipsum modo citamus testem, sed etiam obtestamur ut sit periurii vindex si fallimus. Quare non mirum est si tam vehementer excandescat adversus eos qui per aliud nomen iurant. Tantundem enim illi adimitur ex suo honore. Quod autem diversae interdum formulae usurpantur in scriptura, nihil cum hac doctrina pugnat. Neque enim iurant per coelum et terram, quasi numen illis aliquod deferant, vel minimam divinitatis partem illis attribuant: sed hac obliqua (ut ita dicam) obtestatione in unum Deum respiciunt. Sunt enim variae obtestationis species. Praecipua illa, dum iudicem

appellamus, et recta provocamus ad eius tribunal. Altera est, dum nominamus res maxime nobis caras, ut vitam nostram, aut caput, aut aliquid simile. Tertia, dum creaturas statuimus testes coram Deo. Sed his omnibus modis proprie non per alium quam per Deum iuratur. Quare suam improbitatem non minus quam inscitiam produnt qui licitum esse contendunt, sanctos mortuos Deo adiungere, ut ius illis puniendi deferatur. Praeterea hic locus (ut dictum est) docet aliquem inter Christianos iurisiurandi usum esse legitimum. Quod observandum est contra homines fanaticos qui regulam sancte iurandi quam Deus lege sua praescripsit, libenter abrogarent. Nam apostolus certe hic de ratione iurandi tanquam de re pia et Deo probata disserit. Porro non dicit olim fuisse in usu, sed adhuc vigere pronuntiat. Sit ergo hoc subsidium asserendae veritatis ubi nos aliae probationes deficiunt.

17. *Deus volens uberius.* En quam indulgenter, ut optimum patrem decet, se Deus accommodet nostrae tarditati. Quia nos videt simplici suo sermoni non acquiescere, ut eum plenius sanciat in cordibus nostris, addit iusiurandum. Unde etiam apparet quantopere nostra intersit, tantam exstare certitudinem eius erga nos benevolentiae, ut nulla sit amplius vacillandi aut trepidandi occasio. Nam ut Deus vetat nomen suum nulla vel levi de causa sumi, severamque omnibus ultionem denuntiat qui eo temere abusi fuerint, ut reverentiam deferri praecipit eius maiestati: ita sibi in summo esse pretio ac honore docet. Necessaria ergo res est salutis certitudo, cuius fulciendae causa iurare dignatur is qui temere iurare prohibet. Atque etiam hinc colligere licet quanti sit illi nostra salus: cui ut consulat, non modo incredulitati nostrae ignoscit, sed iure suo cedens, nobisque longe plus tribuens quam oportuerat, comiter medetur.

Haeredibus. Videtur peculiariter designare Iudaeos. Tametsi enim ad gentes quoque tandem pervenit haereditas, illi tamen sui et primi legitimique haeredes fuerunt: hi autem extranei et secundi, ac praeter ius naturae facti. Sic Petrus Act. 2, 29, Iudaeos alloquens in prima sua concione; vobis, inquit, et filiis vestris facta est promissio, et iis qui longe sunt quos Dominus advocaverit. Adventitiis quidem haeredibus reliquit locum, sed Iudaeos statuit in primo ordine. Quemadmodum et capite 3, 25: vos estis filii prophetarum et testamenti, etc. Sic et hoc loco apostolus, ut promptiores habeat Iudaeos ad recipiendum foedus, eorum maxime causa iureiurando interposito sancitum fuisse docet. Quamquam hodie ad nos quoque pertinet haec sententia: quia in locum ipsorum incredulitate relictum sumus ingressi. Observa consilium Dei vocari, de quo nobis testimonium in evangelio redditur. Ne quis dubitet hanc doctrinam ex intimo Dei affectu esse depromptam. *Sed potius certo statuant fideles, quoties audiunt evangelii vocem, promulgari sibi arcanum Dei consilium quod apud eum latebat: atque hinc palam fieri quid de salute nostra ante mundi creationem decreverit.*

18. *Per duas res immutabiles.* In Deo tam dicere quam iurare, immutabile est: hominum longe alia esset ratio. Facit enim eorum vanitas ut parum firmus sit eorum sermo. At Dei sermo his elogiis ornatur, quod purus sit et castus similis auro septies purgato. Quin et Balaam quum professus hostis esset, testimonium hoc illi reddere cogitur: non est Deus similis filiis hominum qui mentiatur: nec instar hominum ut variet. Dixit ergo, et non faciet? loquutus est, et non implebit? Nume. 23, 19. Ergo sermo Dei certa est veritas, καὶ αὐτόπιστος: quum vero additur iusiurandum, quasi cumulus ad plenam mensuram accedit. Hinc nobis valida consolatio, quod Deus qui fallere loquendo non potest, promittere non contentus, etiam iurat.

Nos qui confugimus. Hoc verbo significat, non aliter Deo vere nos fidere, quam dum praesidiis omnibus aliis destituti ad solidam eius promissionem confugimus, et statuimus illic nobis unicum asylum. Ergo in participio καταφύγεντες, exprimitur nostra inopia et necessitas: quia non confugimus ad Deum nisi ea coacti. Sed quum addit, ad propositam spem, significat non procul quaerendum esse subsidium quo indigemus, quia Deus sponte occurrat, et nobis quasi in manum porrigat fidendi materiam, Sicuti autem hac sententia animare voluit Iudaeos ad amplectendum evangelium, ubi illis salus offerebatur: ita incredulis excusationem sustulit qui tam praesentem gratiam respuerent. Et certe hoc verius dici potuit post evangelii revelationem quam in promulgatione legis, Non est quod dicas amplius: quid adscendet in coelum, aut quis descendet in abyssum, aut quis traiiciet mare? prope est verbum in ore tuo et in corde tuo (Deut. 30, 12; Rom. 10, 6). Caeterum in vocabulo spei est metonymia, effectus enim pro causa accipitur. Nam ego promissionem intelligo cui spes nostra innititur. Neque enim iis assentior qui spem accipiunt pro re sperata: imo et hoc simul addendum est, non loqui apostolum de promissione nuda vel in aere suspensa, sed quae fide a nobis recipitur: aut si mavis uno verbo, spes hic significat promissionem fide apprehensam. In verbo κρατῆσαι, sicut in nomine spei, eandem quam prius constantiam notat.

19. *Quam veluti ancoram.* Elegans similitudo, dum fidem verbo Dei innixam ancorae comparat. Nam certe quamdiu peregrinamur in hoc mundo, non stamus in firma terra: sed quasi in medio mari, et quidem valde turbulento fluctuamur. Diabolus enim innumeras procellas excitare non cessat,

quae navem nostram protinus everterent ac submergerent nisi anchoram in fundo penitus figeremus. Neque enim usquam oculis nostris statio apparet: sed quaquaversum se extendant sensus nostri, sola aqua se ostendit, imo undae etiam insurgunt ac minantur. Quemadmodum autem anchora per medias aquas proiicitur in locum obscurum et abditum, et dum illic latet, navem fluctibus expositam retinet in statu ne obruatur: ita in Deo invisibili spes nostra figenda est. Hoc interest, quod anchora in mari deorsum iacitur, quia fundum in terra habet: spes autem nostra sursum attollitur et evolat, quia in mundo nihil cui insistat, reperit: nec haerere debet in creaturis, sed in solo Deo quiescit. Quemadmodum autem funis, ex quo pendet anchora, per longum et caecum intervallum navem ipsam coniungit cum terra: sic Dei veritas ad nos cum ipso colligandos vinculum est, ut nulla locorum distantia, nulla caligo impediat quominus illi adhaereamus. Sic cum Deo colligati, etiamsi conflictandum nobis sit cum assiduis procellis, sumus tamen extra naufragii periculum. Ideo dicit, anchoram hanc tutam esse ac firmam. Fieri enim potest ut fluctuum impetu aut revellatur anchora, aut rumpatur funis, aut navis concussa dissiliat. Hoc in mari accidit. Sed alia est Dei virtus ad nos fulciendos, alia est vis spei, alia verbi eius firmitas.

Qui ingreditur ad ea. Quemadmodum diximus donec ad Deum perveniat fides, nihil nisi instabile et fluxum reperit. Ergo necesse est ut in coelum usque penetret. Sed quia negotium habet apostolus cum Iudaeis, alludit ad vetus tabernaculum, ac dicit non debere in iis quae videntur, immorari, sed penetrare in ultima adyta quae post velum latent. Ac si diceret, superandas esse externas omnes ac veteres figuras, ut fides in solo Christo sistatur. Et haec ratio diligenter notanda est: quia Christus coelum ingressus est, fidem nostram illuc quoque esse dirigendam. Num hinc docemur non alio coniiciendum esse fidei intuitum. Et certe frustra Deum in sua maiestate quaererent homines, quia nimis procul ab ipsis est remota: sed Christus nobis manum porrigit ut nos in coelum ducat: atque hoc etiam olim sub lege adumbratum fuit. Nam pontifex non suo tantum, sed populi etiam nomine in sanctum sanctorum ingrediebatur: utpote qui duodecim tribus quodammodo in pectore et humeris gestabat, quum in eorum memoriam contexti essent in pectorali duodecim lapides, et in duobus onychinis lapidibus insculpta essent super humeros, eorum nomina, ut in unius hominis persona omnes sanctuarium simul ingrederentur. Bene ergo apostolus quum pontificem nostrum coelos ingressum esse admonet: quia non sibi tantum ingressus est, sed nobis. Et ideo timendum non est, ne clausus sit fidei nostrae coelorum additus, quae a Christo nunquam disiungitur. Quia autem nos praeeuntem Christum sequi decet, ideo praecursor vocatur.

CAPUT VII.

1. *Hic enim erat Melchisedec rex Salem, pontifex Dei altissimi, qui occurrit Abrahae revertenti a caede regum: et benedixit illi.* 2. *Cui et decimas ex omnibus impartitus est Abraham, qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex iustitiae: deinde etiam rex Salem, quod est rex pacis:* 3. *sine patre, sine matre, sine genere, nec initium dierum, nec vitae finem habens, sed assimilatus filio Dei manet sacerdos in perpetuum.*

1. *Hic enim erat.* Hactenus Iudaeos stimulavit suis exhortationibus, ut attente expenderent quid valeat Christ comparatio cum Melchisedec. In fine proximi capitis, ut ex digressione illa rediret ad suum institutum, rursus citavit locum ex Psalmo. Nunc ergo sermonem, quem leviter attigerat, copiose prosequitur. Nam singulatim enumerat quae sint consideranda in Melchisedec, in quibus similis sit Christo. Porro mirum non est quod tam accurate in hoc sermone insistit. Non erat certe res vulgaris, in regione tot superstitionum corruptelis referta inveniri hominem qui purum Dei cultum tueretur. Erat enim hinc Sodomae et Gomorrhae, inde Chananaeis vicinus. Ita undique septus erat impiis hominibus. Deinde sic totus mundus ad impietatem prolapsus erat, ut vix credibile esset Deum alibi sincere coli quam in familia Abrahae. Nam huius pater et avus, apud quos summa integritas esse debuerat, iam pridem ad idololatriam degeneraverant. Ergo fuit hoc memorabile, adhuc regem aliquem manere qui non tantum verae religioni serviret, sed obiret ipse munus sacerdotis. Et sane oportuit in eo, qui typus erat filii Dei, omnia esse praeclara. Christum vero fuisse hoc typo adumbratum patet ex psalmo. Neque enim hoc temere Davidi excidit: tu es sacerdos aeternus secundum ordinem Melchisedec: quin potius hac voce sublime mysterium ecclesiae commendatum fuit. Nunc singulas partes videamus, in quibus apostolus Christum ipsi Melchisedec facit similem. Prima similitudo est in nomine. Neque enim mysterio caret quod rex iustitiae vocatus est: quia et si hoc honoris tribuitur regibus qui moderate et ex aequitate dominantur: hic tamen titulus vere in solum Christum competit, qui non modo iustum imperium exercet ut alii, sed Dei iustitiam nobis communicat, partim dum efficit ut gratuita reconciliatione iusti censeamur, partim dum nos renovat spiritu suo, ut pie sancteque vivamus. Ergo rex iustitiae dicitur ab effectu, quia in omnes suos iustitiam diffundit.

Unde sequitur, extra eius regnum nonnisi peccatum in hominibus regnare. Itaque Zacharias (2, 10), quum eum velut solenni Dei edicto in regni sui possessionem mittit, hoc elogio ipsum ornat: Laetare, filia Sion, ecce rex tunc venit tibi iustus: significans iustitiam quae alioqui nobis deest, adferri Christi adventu. Secundo similitudo quam apostostolus notat, est in regno pacis. Haec vero pax fructus est illius iustitiae cuius meminit. Hinc sequitur, quaquaversum patet regnum Christi, illic debere esse pacem: ut habetur Iesaiae secundo et nono capite, ac similibus locis. Caeterum quum pax Hebraeis etiam prosperum ac felicem statum significet, posset hoc loco sic accipi. Mihi tamen magis placet ut intelligatur pax interior quae conscientias tranquillas coram Deo et securas reddit. Huius autem boni praestantia satis pro merito aestimari nequit, nisi exadverso consideres quam miserum sit assidua inquietudine torqueri: quod necesse est nobis omnibus accidere, donec per Christum reconciliati Deo conscientias habenmus pacatas.

3. *Sine patre.* Ita malo quam ignoti patris. Expressius enim quiddam voluit dicere apostolus, quam genus Melchisedec obscurum fuisse vel ignotum. Nec me movet obiectio, quod ita non responderet figurae veritas, quia patrem in coelis habeat Christus, matrem vero in terris. Nam apostolus uno verbo mentem suam mox explicat, ubi addit, sine genere. Eximit ergo ipsum Melchisedec a communi nascendi lege. Quo significat aeternum fuisse, ut recens eius origo in hominibus quaerenda non sit. Certum quidem est, a parentibus fuisse progenitum. Sed hic de eo tanquam privato homine apostolus non disputat: quin potius illum induit persona Christi. Itaque nihil aliud sibi in eo intueri permittit quam quod scriptura docet. Nam in omnibus, quae ad Christum pertinent, tractandis, ea adhibenda est religio, ut nihil sapiamus nisi ex verbo Domini. Nunc quum spiritus sanctus regem sui temporis praestantissimum inducens, de ortu eius taceat, nec postea mentionem ullam faciat mortis: nonne hoc perinde valet ac si commendata esset eius aeternitas? Quod autem in Melchisedec fuit adumbratum, vere in Christo exhibitum est. Ergo hac mediocritate contentos esse nos decet, quod dum scriptura Melchisedec talem nobis proponit, quasi qui nunquam vel natus sit, vel mortuus: velut in pictura demonstrat, nullum Christo esse nec principium nec finem. Caeterum hinc quoque discimus quanta requiratur in spiritualibus Dei mysteriis reverentia et sobrietas. Nam quod nusquam scriptum legitur, non tantum libenter ignorat apostolus, sed a nobis etiam nesciri vult. Et sane de Chriso nihil ex sensu nostro temere proferre fas est. Atqui Melchisedec non hic in privata (ut aiunt) qualitate, sed quatenus sacer est Christi typus, consideratur. Nec vero fortuito vel per incogitantiam id videri omissum debet, quod nulla illi cognatio tribuitur, nullus habetur de morte sermo: verum id potius consulto fecit spiritus ut nos supra vulgarem hominum ordinem attolleret. Ideo non videtur probabilis eorum coniectura, qui Melchisedec tradunt fuisse Sem filium Noah. Nam si ad hominem certum ac notum ventum fuerit, non stabit haec tertia similitudo Melchisedec et Christi.

Assimilatus. Nempe quod ferebat significandi ratio: semper enim analogia inter rem et signum tenenda est. Nam ridiculi sunt qui e coelo delapsum comminiscuntur, ut re ipsa assimilent. Satis est quod lineamenta Christi in eo conspicimus: sicuti vivi hominis effigies in tabula cerni potest, et tamen procul distat homo a sua pictura. Refutare eorum deliria qui vel Christum tunc iam apparuisse somniant, vel spiritum sanctum, vel angelum, non videtur operae pretium esse. *Nisi forte quis sobrii hominis esse existimet, cum Postello et similibus phreneticis disputare. Neque enim minore supercilio se nebulo ille Melchisedec esse asserit, quam olim vesani illi spiritus (quorum meminit Hieronymus) Christum esse fingebant.*

4. *Considerate autem quantus sit hic, cui et decimas dedit de spoliis Abraham patriarcha.* 5. *Atque ii quidem qui sacerdotium accipiunt, qui scilicet sunt ex filiis Levi, praeceptum habent a populo decimas sumendi iuxta legem, hoc est, a fratribus suis licet egressis ex lumbis Abrahae.* 6. *Cuius autem genus non recensetur ex ipsis, decimas sumpsit ab Abraham, et habentes promissiones benedixit.* 7. *Porro sine controversia quod minus est a potiore benedicitur.* 8. *Atque hic quidem homines qui moriuntur, decimas accipiunt: illic autem is de quo testatum est quod vivat:* 9. *et ut ita loquar, in Abraham decimatus est ipse Levi, qui decimas solet accipere.* 10. *Nam is adhuc in lumbis patris erat quum occurreret Abrahae Melchisedec.*

4. *Considerate autem.* Quarta notatio in comparatione Christi et Melchisedec, quod illi decimas obtulerit Abraham. Porro quum pluribus de causis institutae fuerint decimae, hic eam duntaxat respicit apostolus quae praesenti causae servit. Una illa causa fuit cur decimae solverentur Levitis, quia et ipsi filii Abrahae erant, cuius semini promissa erat terra. Ergo iure haereditario, terrae portio illis attribuenda erat. Quoniam possessione privantur, fit in decimis compensatio. Altera etiam haec erat causa, quod quum in Dei cultu et publico ecclesiae ministerio occuparentur, aequum fuit ipsos communi populi sumptu ali. Decimas ergo illis reliqui Israelitae debebant, tanquam iusta muneris stipendia. Sed

illae causae nihil ad praesentem disputationem: ideo illas praeterit apostolus. Una haec in rationem nunc venire debet, quod quum decimas populus quasi sacrum vectigal offerret Deo, eas Levitae recipiebant. Unde apparet, non parvum fuisse honorem, quia in locum suum Deus eos quodammodo subrogabat. Ergo quod Melchisedec sacerdoti primarius Dei servus et propheta Abraham obtulit decimas, eo confessus est, honoris gradu supra se excellere. Quod si prae illo in ordinem cogitur Abraham Patriarcha, raram et eximiam illius dignitatem esse oportet. Epithetum patriarchae ad amplificationem positum est. Est enim hoc in primis honorificum, quod Abraham in ecclesia Dei pater nominatur. Tale igitur est argumentum, Abraham qui reliquos omnes antecellit, ipso tamen Melchisedec est inferior. Ergo Melchisedec summum honorem obtinet, ac Levitis omnibus praeferendus est. Antecedens probatur. Nam quod debebat Abraham Deo, solvit in manum Melchisedec. Decimarum ergo solutione se minorem professus est.

5. *Qui scilicet sunt.* Hoc aptius est quam ita vertere: Eo quod sint ex numero filiorum. Neque enim causam reddit apostolus, ac si decimas ideo sacerdotes accipiant, quod sint ex filiis Levi: sed totam illam tribum confert cum Melchisedec, in hunc modum, Quum Levitis Deus concessit eius exigendi a populo decimas, ita Israelitis omnibus eos praefecit, tametsi ex eodem parente essent omnes simul progeniti. Atque Abraham qui omnium pater est, sacerdoti alienigenae solvit decimas. Ergo huic sacerdoti omnes posteri Abrahae subiecti sunt. Ita ius Levitis delatum particulare fuit in reliquos fratres: sed Melchisedec sine exceptione summo loco statuitur ut sibi omnes subiiciat. Quidam apostolum loqui putant de decimis decimarum, quas maioribus sacerdotibus Levitae solvebant: sed nulla est ratio cur generalem sermonem ita restringamus. Ergo probabilius est quod attuli.

6. *Benedixit.* Hoc quintum est quod in comparatione Christi et Melchisedec apostolus observat. Sumit autem quasi unum ex confessis principiis, Quod minus est benedici a maiori. Subiicit deinde Melchisedec benedixisse Abrahae. Unde conficitur, Abraham esse minorem. Sed amplificandi causa iterum Abraham ornat singulari elogio. Nam quo praestantior est Abraham, eo altius evehitur dignitas ipsius Melchisedec. In hunc finem dicit Abraham promissiones habuisse: quo significat illum esse primum sanctae autorem, quocum Deus foedus aeternae vitae pepigit. Haec enim non vulgaris fuit dignatio, quod unum elegit Deus ex omnibus, apud quem ius adoptionis et amoris sui testimonium deponeret. Atqui hoc totum non obstitit quominus se cum tota sua excellentia submitteret sacerdotio Melchisedec. Perspicere igitur licet quantus hic sit cui duabus in rebus cessit Abraham, et quod se benedici ab eo passus est, et quod decimas obtulit quasi Dei vicario.

7. *Quod minus est.* Primo sciendum est quid hoc loco significet Benedictionis nomen. Est autem solennis precatio, qua is qui praeditus est insigni aliquo et publico honore, privatos et suae administrationis homines Deo commendat. Est aliud benedicendi genus dum vicissim alii pro aliis precamur: quod piis omnibus est promiscuum. Sed haec benedictio, cuius apostolus meminit, maioris est potestatis symbolum. Ita Isaac benedixit filio suo Iacob, et Iacob ipse benedixit suis nepotibus Ephraim et Manasse. Neque enim fuit illud mutuum, ut par referret filius patri: sed maior autoritas ad legitimam benedictionem requirebatur. Quod melius constare potest ex sexto Numerorum capite (v. 23), ubi postquam sacerdotibus datum est mandatum benedicendi populi, statim promissio additur, benedictos fore quibus benedixerint. Hoc inquam iure subnixa est sacerdotalis benedictio, ut non tam hominis sit quam Dei. Nam ut sacerdos in victimis immolandis Christi vices gerebat, ita in populo benedicendo, nihil quam minister et legatus erat summi Dei. In hunc sensum accipi debet quod refert Lucas (24, 50), Christum sublatis manibus apostolos benedixisse. Ritum illum tollendi manus procul dubio a sacerdotibus mutuatus est, ut se ostenderet eum esse per quem Deus Pater nobis benedicat. De hac quoque benedictione mentio fit Psalmo 116, 17, et 118, 1. Nunc istam sententiam accommodemus ad id quod apostolus tractat. Benedictio sacerdotalis quum divinum sit opus, simul maioris est honoris testimonium. Ergo Melchisedec Abrahae benedicendo superiorem locum sibi sumpsit. Non fecit hoc temere, sed pro iure sacerdotali ergo eminet supra Abraham. Atqui Abraham is est cum quo dignatus est Deus salutis foedus pacisci. Ergo quum reliquis omnibus praecellat, a solo Melchisedec superatur.

8. *De quo testatum est quod vivat.* Silentium de morte (ut iam prius dixi) pro vitae testimonio accipit. Non valeret hoc quidem in aliis: sed in Melchisedec quatenus imago est Christi, merito valere debet. Nam quia hic agitur de spirituali Christi regno et sacerdotio, nihil loci humanis coniecturis relinquitur: nec scire aliud fas est quam quod scripturis proditum legimus. Neque vero hinc colligas, hominem illum qui Abrahae occurrit, adhuc vivere: sicuti pueriliter quidam nugati sunt. Nam hoc ad alienam personam quam sustinebat, nempe filii Dei, refertur. Caeterum his verbis apostolus contendit, dignitatem sacerdotii Melchisedec perpetuam esse, levitici vero temporalem. Sic enim ratiocinatur, Hi quibus decimas lex assignat, homines

sunt mortales: quo indicatum fuit abrogandum esse aliquando ius sacerdotii, quemadmodum finem habebat eorum vita. Scriptura autem nullam commemorat mortem Melchisedec, quum narrat solutas illi fuisse decimas: ita ius sacerdotii illius nullo temporis spatio terminat, quin potius subindicat aeternae esse durationis. Hoc autem ideo additum est ne videatur posterior lex (ut moris est) priori quidquam derogasse. Excipi enim alioqui poterat, ius illud, quo potitus olim erat Melchisedec, esse iam obsoletum: quia aliam legem Deus per Mosen tulisset, qua illud transferebat ad Levitas. Sed occurrit apostolus quum dicit, ad tempus decimas Levitis solutas fuisse, quia non semper viverent, Melchisedec vero, quia immortalis sit, retinere usque in finem quod a Deo semel illi datum est.

9. *Decimatus est ipse Levi.* Longius procedit, ne ipsum quidem Levi qui tunc in lumbis Abrahae erat, immunem ab eadem subiectione fuisse: quia Abraham decimas solvendo se et posteros sacerdotio Melchisedec subiecerit. Sed hic exadverso posset obiici, eadem ratione Iuda quoque, ex cuius semine genitus fuit Christus, fuisse decimatum. Verum hic nodus facile solvetur, si quis duo expendat quae inter Christianos extra controversiam constituta esse debent. Neque enim simpliciter Christus, unus quilibet hominum inter Abrahae filios censetur, sed privilegio singulari eximitur a communi ordine. Atque hoc est quod dicebat (Matth. 22, 42): Si filius est Davidis, quomodo eum David Dominum appellat? Videmus ergo iam ut argumentum perperam a Levi ad Christum ducatur. Deinde quum Melchisedec Christi sit figura, minime consentaneum esset rationi, illum quasi committi cum hoc in certamen. Tenendum est enim illud vulgare dictum: Quod subordinatur, non pugnat. Itaque figura quum infra veritatem suam subsidat, illi nequaquam opponi debet, aut potest. Parium enim est talis conflictus. His quinque membris apostolus comparationem Christi et Melchisedec absolvit: quo refellitur eorum commentum qui praecipuam in oblatione panis et vini similitudinem quaerunt. Videmus apostolum singula hic accurate et propemodum scrupulose excutere. Nomen hominis, sedem regni, perpetuitatem vitae, ius decimarum, benedictionem persequitur. In his certe minus erat momenti quam in oblatione. Dicemus ne oblivione lapsum esse Dei spiritum, ut dum rebus minutis immoratur, quod praecipuum erat et maxime ad causam valebat, omiserit? Quo magis tot veteres ecclesiae doctores hac opinione occupatos fuisse miror, ut in oblationem panis et vini insisterent. Sic autem loquuntur, Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedec. Atqui panem et vinum Melchisedec obtulit. Ergo panis et vini sacrificium Christi sacerdotio convenit. Copiose posthac de sacrificiis veteribus apostolus disseret: de hoc novo sacrificio panis et vini nullum faciet verbum. Unde ergo hoc in mentem venit ecclesiasticis scriptoribus? Certe ut error errorem trahere solet, quum ipsi sacrificium in Christi coena nullo eius mandato finxissent, adeoque coenam adulterassent addito sacrificio: colores postea hinc inde accersere conati sunt, quibus errorem suum fucarent. Arrisit haec panis et vini oblatio, et nullo iudicio protinus arrepta est. Nam quis concedat homines illos perspicaciores spiritu Dei fuisse? Atqui si recipimus quod tradunt, damnandus incogitantiae erit Dei spiritus a quo res tanta non esset animadversa: praesertim quum hanc quaestionem tractaret ex professo. Hinc constituo, veteres sibi finxisse sacrificium, de quo nunquam Moses cogitaverat. Neque enim scribit Melchisedec panem et vinum obtulisse Deo, sed potius Abrahae et comitibus. Haec eius verba sunt: Egressus est illi obviam Melchisedec rex Salem, ac protulit panem et vinum: et erat idem sacerdos Dei altissimi, et benedixit illum. Prius illud quod narrat, regium fuit, lassos ex praelio et itinere reficere: benedictio ad munus sacerdotale pertinebat. Ergo si quid mysterii habuit oblatio, non aliter in Christo completur, nisi dum esurientes nos et lassitudine confectos pascit. Caeterum bis ridiculi sunt papistae, qui postquam negarunt, in missa esse panem et vinum, de panis et vini sacrificio garriunt.

11. *Porro si consummatio per leviticum sacerdotium erat (populus enim sub eo legem accipit). quid adhuc opus fuit secundum ordinem Melchisedec alterum exoriri sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici?* 12. *Etenim dum transfertur sacerdotium, necessario etiam fit legis translatio.* 13. *Certe is de quo haec dicuntur, alterius fuit tribus particeps, ex qua nemo adstitit altari.* 14. *Clarum enim est quod ex tribu Iuda natus sit Dominus noster, de qua tribu nihil loquutus est Moses, quod ad sacerdotium spectat.*

11. *Si consummatio.* Ex eodem testimonio colligit apostolus, abrogatum fuisse Christi adventu vetus testamentum. Hactenus de officio personaque sacerdotis disseruit. Sed quia sacerdotium Deus instituerat sanciendae legis causa, illo abolito, sequitur hanc quoque cessare. Hoc ut melius intelligatur, tenendum est axioma, Nullum foedus inter Deum et homines firmum ratumque esse nisi sacerdotio fulciatur. Ideo dicit apostolus, legem fuisse veteri populo impositam sub levitico sacerdotio: quo significat non modo illud regnasse tempore legis, sed eius stabiliendae causa, ut diximus, fuisse institutum. Iam sic ratiocinatur: Si perfecta fuisset ecclesiae administratio sub ordine Aaron, quorsum oportuisset ad diversum ordinem redire? Nam in perfectione nihil mutatur. Sequitur ergo, administrationem

legis non fuisse perfectam: quia novus ordo erigendus fuit de quo loquitur David.

Populus enim sub eo legem accepit. Haec parenthesis ideo inseritur ut sciamus annexam fuisse legem sacerdotio. Vult apostolus probare, in lege Mosis non fuisse ultimum scopum in quo haerendum esset. Id probat ex sacerdotii abrogatione in hunc modum: Si ea fuisset vis sacerdotii veteris, ut legi in solidum confirmandae sufficeret: nunquam Deus aliud subrogasset novum et diversum. Nunc quia ambigere quispiam poterat an ex fine sacerdotii consequerentur legis abolitio, dicit *non modo* sub illo hanc fuisse latam, *sed per illud quoque confirmatam fuisse.*

12. *Dum transfertur sacerdotium.* Quum eadem sit legis et sacerdotii conditio, Christus non sacerdos modo, sed legislator etiam creatur. Ita non tantum ius Aaronis, sed Mosis quoque ad eum transfertur. Summa est, non minus temporale fuisse Mosis quam Aaronis ministerium: ideoque abrogari Christi adventu utrumque oportuisse, quia alterum sine altero stare non potuerit. Legis nomine intelligimus quod proprie ad Mosen spectabat. Lex enim et regulam bene vivendi, et gratuitum vitae foedus continet: illicque passim occurrunt multae insignes sententiae quibus tum ad fidem, tum ad timorem Dei instituimur. Horum nihil abolitum fuit a Christo, sed tantum pars illa quae cum veteri sacerdotio implicita erat. Nam hic confertur Christus cum Mose. Itaque quidquid commune est inter eos, in rationem non venit, sed ea tantum in quibus alter differt ab altero. Commune est ambobus offere nobis Dei misericordiam, regulam pie sancteque vivendi praescribere, tradere verum Dei cultum, ad fidem, ad patientiam, ad omnia pietatis officia nos hortari. Hoc autem diversum a Christo habuit Moses, quod nondum patefacta evangelii claritate, sub involucris populum continuit: quod re nondum exhibita, in figuris et umbris gustum proposuit Christi: quod denique ad rudis populi captum se attemperans, non ultra puerilia rudimenta conscendit. Meminerimus ergo legem dici partem illam ministerii quam propriam habuit Moses, et a Christo separatam. Ea quum veteri sacerdotio subiecta sit, hoc abolito simul cessat. Et Christus dum instituitur sacerdos, legislatoris etiam potestate instruitur, ut novi testamenti minister sit ac interpres. Quamquam improprie ad evangelium transfertur legis nomen. Sed haec catachresis adeo nihil habet absurdi, ut propter antithesin gratiam orationi conciliet, sicuti ad Romanos capite septimo. Porro nimis proterva fuit papae improbitas qui in suis Decretalibus hoc caput inseruit, se nunc eadem praeditum esse potestate quam olim Aaron habuerit, quia lex cum sacerdotio ad ipsum sit translata. Videmus quidnam agat apostolus. Caeremonias desiisse contendit ex quo prodiit Christus cum mandato novi foederis publicandi. Perperam inde colligemus, ad Christi ministros quidquam transiisse. Sola enim Christi persona Mosi et Aaroni opponitur. Quo igitur praetextu aliquid sibi iuris Antichristus arrogabit? Neque hic refellendae tam crassae impudentiae causa disputo. Sed hanc sacrilegam audaciam lectoribus indicari operaepretium fuit, ut agnoscant bonum hunc servum servorum Christi susque deque habere magistri honorem, foede scripturas lacerare ut suae tyrannidi qualemcunque fucum inducat.

13. *De quo haec dicuntur.* Quia apud eos verba facit apostolus, qui Iesum filium Mariae fatentur esse Christum: veteri sacerdotio finem esse impositum probat, quia hic novus sacerdos qui subrogatur, ex alia sit tribu quam Levi. Nam secundum legem, manere in illa tribu, singulari privilegio debuit sacerdotii dignitas. Porro clarum esse dicit, quod ex tribu Iuda progenitus sit Christus: quia tunc vulgo res nota erat. Praecipua tamen certitudo in promissione fundata erat. Ergo quum agnoscerent eum esse Christum, simul necesse erat ut persuasi essent esse filium Davidis. Nam is, qui promissus erat, non poterat aliunde ducere originem.

15. *Idque magis etiam liquet: si quidem ad similitudinem Melchisedec exoritur sacerdos alius,* 16. *qui non iuxta legem mandati carnalis factus fuit, sed secundum potentiam vitae insolubilis.* 17. *Testatur enim ad hunc modum: tu sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.* 18. *Abrogatio enim fit prioris mandati, propter imbecillitatem et inutilitatem.* 19. *Nihil enim lex perfecit, sed accessit introductis ad spem potiorem per quam appropinquamus Deo:* 20. *atque hoc potiorem, quod non absque iureiurando res acta sit. Nam illi quidem citra iusiurandum sacerdotes facti sunt:* 21. *his vero cum iureiurando, per eum qui dixit illi: tu sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec.* 22. *Tanto potioris testamenti sponsor factus est Iesus.*

15. *Idque magis liquet.* Alio argumento probat abolitam esse legem. Prius a sacerdotis persona ratiocinatus est: nunc a natura sacerdotii, et a ratione qua institutum fuit. Sacerdotium vetus, inquit, externis ritibus institutum fuit: in Christi sacerdotio nihil nisi spirituale est. Inde apparet illud fluxum fuisse et caducum: huius vero perpetuitas monstratur. Mandatum carnale pro corporeis, hoc est, externis, caeremoniis accipitur. Scimus quomodo inauguratus fuerit Aaron cum filiis suis. Quod arcana et coelesti spiritus virtute impletum est in Christo, illic oleo, multiplici vestitu, sanguinis adspersione, aliisque terrenis caeremoniis adumbratum fuit. Porro haec institutio sacerdotii naturae con-

gruebat. Unde sequitur, sacerdotium ipsum fuisse obnoxium mutationi. Quamquam ut postea videbimus, non sic fuit carnale sacerdotium quin simul spirituale esset: sed hic tantum respicit apostolus quid hic diversum a Christo Aaron habuerit. Ergo utcunque spiritualis esset umbrarum significatio, umbrae tamen ipsae, utpote quae huius mundi elementis constarent, terrenae merito dicuntur.

16. *Secundum potentiam.* Quia Christus perpetuus est sacerdos, discerni ab Aarone ipsum institutionis ritu oportuit. Hoc factum est, quia non Moses homo mortalis ipsum consecravit, sed spiritus sanctus: idque non oleo, nec sanguine hircorum, nec externa vestium pompa, sed coelesti virtute quam hic apostolus infirmis elementis opponit. Videmus ergo ut aeternitas sacerdotii in Christo commendata fuerit.

17. *Tu sacerdos in aeternum.* In una tantum voce perpetuitatis hoc loco insistit apostolus: confirmat enim quod dixit de vita insolubili. Differre ergo Christum a toto genere levitico ostendit, quia sit creatus in perpetuum sacerdos. Sed hic posset obiici (quemadmodum Iudaei etiam obiiciunt) לעולם, non semper aeternitatem sonare: sed potius saeculi unius spatium, aut certe longum tempus. Huc accedit, quod quum Moses de veteribus sacrificiis agit, saepe hac loquutione utitur: Erit haec observatio in saeculum. Respondeo, quoties de legalibus sacrificiis fit mentio, saeculum ad tempus legis restringi. Neque id absurdum videri debet: Christi enim adventu facta est quaedam mundi renovatio. Quoties ergo de ministerii sui statu loquitur Moses, longissimum tempus non extendit nisi ad Christum. Quamquam simul observandum est, non tam externae caeremoniae respectu, quam propter mysticam significationem, saeculi durationem attribui veteribus sacrificiis. In praesentia tamen sufficere nobis debet ea ratio, suum Mosi eiusque ministerio saeculum fuisse: cui finem attulit regnum Christi, sub quo renovatus fuit mundus. Nunc ubi consurgit Christus, et ei defertur perpetuum sacerdotium, finem in eius saeculo non reperiemus, ut certo temporis spatio terminari queat. Ita nihil hac voce quam aeternitas intelligi debet: nam ex hac circumstantia semper iudicandum est quid valeat particula לעולם.

18. *Abrogatio fit.* Quoniam in hoc cardine nunc versatur apostoli oratio, legem una cum sacerdotio cessasse: causam exponit cur hanc oportuerit aboleri: nempe quia infirma et inutilis fuerit. Sic autem loquitur caeremoniarum respectu, quae in se nihil habebant solidum, nec per se quidquam ad salutem valebant. Quod enim gratiae promissio illis erat annexa, quod passim testatur Moses placatum iri Deum sacrificiis, et expiatum iri peccata: id proprie non competebat sacrificiis, sed adventitium erat. Nam ut ad Christum referebantur figurae omnes, ita ab eo mutuabantur vim suam et effectum. Imo per se nihil poterant, vel agebant, sed tota vis a Christo uno pendebat. Porro quum Iudaei perperam eas Christo opponerent, apostolus sermonem, eorum opinioni accommodans, eas quoque a Christo discernit. Atqui simulac separatae sunt a Christo, nihil illis fit reliquum, praeter hanc infirmitatem de qua loquitur. Denique nulla in caeremoniis veteribus reperietur utilitas, donec ad Christum ventum fuerit: adeoque sic Iudaeos reddebant certiores de gratia Dei, ut suspensos quodammodo tenerent. Meminerimus ergo inutilem vocari legem quum Christo vacua est. Hoc quoque ad confirmationem huius doctrinae facit, quod vocat prius mandatum. Nam tritum illud ac vulgare est, priores leges posterioribus abrogari. Longe ante Davidem promulgata lex fuerat, tunc erat in suo regno quum vaticinium istud proferret de creando novo sacerdote, est igitur nova lex quae priorem antiquat.

19. *Nihil enim perfecit.* Quia paulo durius loquutus erat de lege, nunc asperitatem illam mitigat et quasi corrigit. Concedit enim illi utilitatem quandam, quod viam praemonstraverit, quae tandem ad salutem duceret. Ea tamen fuit eiusmodi, ut multum a perfectione distaret. Sic ergo argumentatur apostolus: lex inchoavit duntaxat: ergo aliquid perfectius sequi necesse fuit. Neque enim filios Dei semper in rudimentis puerilibus haerere decet. Introductionis[1]) nomine significat quandam fuisse in lege praeparationem: ut pueris traduntur elementa quae ad altiorem doctrinam illis deinde viam sternant. *Sed*[2]) *quia praepositio* ἐπὶ *consequentiam significat, ubi uni alterum succedit, ideo vertendum censui: Sed accessit. Nam duas, meo iudicio, introductiones ponit: priorem in figura Melchisedec, secundam in lege, quae posterior tempore fuit. Porro legis nomine sacerdotium leviticum designat, quod sacerdotio Melchisedec fuit superadditum.* Per spem potiorem intelligitur conditio fidelium sub regno Christi. Sed respectum habet ad patres, qui praesenti suo statu non poterant esse contenti quin longius adspirarent. Unde illud, Multi reges et prophetae optarunt videre quae vos videtis (Luc. 10, 14). Ergo legis paedagogia manuducebantur, ut ultra tenderent.

Per quam appropinquamus. Subest tacita antithesis inter nos et patres. Hac enim dignitate eos antecellimus, quod Deus se iam nobis familiariter communicat: quum eminus tantum illis et obscure apparuerit. Et est allusio ad formam tabernaculi

---

[1]) Subintroductionis nomine (id enim meo iudicio valet compositio in voce graeca. ἐπεισαγωγή)

[2]) *Haec iam in edit. a. 1551.*

vel templi. Nam populus in atrio procul stabat, nec cuiquam propior sanctuarii accessus patebat nisi sacerdotibus: interius vero sanctuarium ingrediebatur summus sacerdos. Nunc autem sublato tabernaculo, Deus nos in familiarem sui conspectum admittit, a quo prohibiti fuerunt patres. Ergo qui legis umbros adhuc retinet vel restituit, non tantum obscurat Christi gloriam, sed nos fraudat ingenti bono: quia interstitium inter nos et Deum ponit, ad quem appropinquandi libertas per evangelium nobis concessa est. Et quisquis in lege haeret, sciens ac volens se privat Dei propinquitate.

20. *Quod non absque iureiurando.* Aliud argumentum, cur cedere lex evangelio debeat: quia Deus sacerdotium Christi Aaronis sacerdotio praetulerit, quando in illius honorem iurare dignatus est. Nam quum veteres sacerdotes institueret, nullum iusiurandum interposuit. De Christo autem dicitur, Iuravit Dominus: quod procul dubio fit eius ornandi causa. Videmus in quem finem psalmum rursus adducat: nempe ut sciamus, iurante Deo, plus dignationis attribui Christi sacerdotio quam reliquis. Porro memoria repetendum est principium illud, sacerdotem creari ut sit sponsor foederis. Ideo concludit apostolus, foedus quod per manum Christi nobiscum Deus pepigit, illo veteri, cuius interpres fuit Moses, longe esse praestantius.

23. *Et illi quidem plures facti fuerunt sacerdotes, quod prohiberentur morte permanere:* 24. *hic autem quia perpetuo manet, immutabile habet sacerdotium.* 25. *Unde et servare in aeternum potest eos qui per ipsum Deo appropinquant: semper vivens ut intercedat pro nobis.* 26. *Talis enim nos decebat pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior coelis factus,* 27. *qui non necesse habeat quotidie, quemadmodum sacerdotes, primum pro suis peccatis hostias offerre, deinde pro populi, hoc enim semel fecit, quum se ipsum obtulit.* 28. *Lex quidem homines constituit sacerdotes habentes infirmitatem: sermo autem iurisiurandi quod lege posterius est, filium in aeternum perfectum.*

23. *Et illi quidem.* Iam prius attigerat hanc comparationem: sed quia res maiori animadversione digna est, iterum plenius explicat: quamquam alius est disputationis sensus quam antea. Tunc enim sacerdotium vetus aliquando debuisse interire colligebat, quod illi praeessent homines mortales: nunc simpliciter ostendit cur Christus maneat perpetuo sacerdos. Id facit argumento a disparatis sumpto. Veteres ideo plures fuerunt, quia mors sacerdotium finiebat: nulla est mors quae impediat Christum a sua functione. Ergo unus est ac perpetuus. Ita causae diversitas diversos facit effectus.

25. *Unde et servare, etc.* Hic fructus aeterni sacerdotii, nempe salus nostra: sit tamen fructum hunc fide colligimus ut oportet. Nam ubi interitus est vel mutatio, illic salutem frustra quaeras: ideo qui in veteri sacerdotio haerent, ad salutem nunquam pervenient. Quum dicit, eos qui appropinquant Deo, hac periphrasi fideles designat qui soli fruuntur salute per Christum parta. Sed interea tamen indicat quid in mediatore spectare debeat fides: hoc summum est hominis bonum, ut Deo suo sit coniunctus, apud quem fons vitae est ac omnium bonorum. Sed omnes arcet sua indignitas ab accessu. Ergo proprium mediatores officium, nobis hic succurrere, manumque porrigere ut in coelum nos deducat. Et semper ad veteres legis umbras alludit. Tametsi enim pontifex nomina duodecim tribuum in humeris gestabat, et symbola in pectore: solus tamen sanctuarium ingrediebatur, quum populus in atrio staret. Nunc vero Christo mediatore freti fide in coelum usque penetramus: quia nullum est amplius velum quod nobis obstet, sed Deus palam nobis apparet, blandeque ad familiarem accessum nos invitat.

Semper vivens ut intercedat. Quale hoc et quantum amoris erga nos pignus est: quod nobis Christus non sibi vivit, quod receptus est in beatam aeternitatem ut in coelo regnet: id causa nostra factum apostolus pronuntiat. Ergo et vita, et regnum, et gloria Christi in salutem nostram, tanquam in suum scopum, destinantur: nec quidquam habet Christus quod non in usum nostrum accommodare liceat: quia hac conditione semel nobis a patre datus est, ut omnia illius nostra sint. Simul ab effectu Christum docet fungi sacerdotis officio, quia proprium sacerdotis est intercedere ut populo gratiam apud Deum conciliet. Hoc semper facit Christus, quia in hunc finem resurrexit a mortuis. Ergo iure propter assiduum intercedendi munus, sacerdotii nomen sibi vendicat.

26. *Talis enim pontifex.* Ab annexis ratiocinatur. Conditiones istae vel qualitates (ut vulgo appellant) necessario requiruntur in sacerdote ut iustus sit, innocens et purus omni macula. In solum Christum competit hic honor. Ergo legis sacerdotibus defuit quod ad munus vere obeundum requirebatur. Unde sequitur, non constare perfectionem levitico sacerdotio: ac ne per se quidem fuisse legitimum, nisi quatenus Christi subserviebat. Et sane externus ornatus pontificis defectum hunc indicabat. Quorsum enim pretiosae ac splendidae illae vestes quibus Aaronem in sacris peragendis ornari Deus iubebat, nisi ut sanctitatis ac in omni virtutum genere praestantiae plus quam humanae essent symbola? Ideo autem adhibebantur figurae illae, quia res non aderat. Apparet igitur Christum solum esse idoneum sacerdotem. Membrum istud, segregatus a peccatoribus, reliqua comprehendit.

Fuit enim aliqua Aaronis sanctitas et innocentia et puritas, sed nonnisi ad exiguum duntaxat modulum: multis enim maculis foedatae erant. Christus autem, qui exemptus est e vulgo hominum, solus est a peccato immunis. Ideo vera sanctitas et innocentia in eo solo reperietur. Neque enim segregatus a nobis dicitur, quod nos a societate sua repellat: sed quia hoc habet prae nobis eximium, ut vacuus sit omni immunditia. Atque hinc colligimus, repudiari omnes preces, quae non suffultae sunt intercessione Christi. Quaeri tamen posset de angelis, an illi quoque a peccatoribus sint segregati. Quod si ita est, quid obstat quominus sacerdotio fungantur, et mediatores nostri sint apud Deum? Responsio facilis est: nemo enim legitimus sacerdos est nisi mandato Dei ordinatus. Nusquam hunc honorem angelis Deus detulit. Ergo sacrilega esset usurpatio, si vocatione destituti illuc se ingererent. Deinde ut statim videbimus initio proximi capitis, hominem esse oportet qui Dei sit et hominum mediator. Quamquam postrema conditio, quam apostolus hic recenset, abunde sola sufficeret ad solvendam hanc quaestionem, nos enim coniungere Deo non potest nisi qui ad Deum pertingit: hoc ne angelis quidem datum est, quia non leguntur supra omnes coelos evecti. Proinde solius Christi est conciliare nobis Deum: quandoquidem supra omnes coelos conscendit. Porro haec loquutio perinde valet ac si diceretur Christus supra omnes creaturarum ordines collocatus, ita ut supra angelos emineat.

27. *Qui non necesse habeat.* Prosequitur antithesin inter Christum et sacerdotes leviticos: in qua duos maxime (ut ita loquar) defectus notat veteris sacerdotii, ex quibus constet non fuisse suis numeris absolutum. Atque hic quidem summam breviter perstringit, sed postea singulas partes fusius exponit: praesertim vero alteram de quotidianis sacrificiis, sicut de ea praecipuum erat certamen. Ego quoque singula capita breviter attingam. Hic unus fuit veteris sacerdotii defectus, quod pontifex pro suis peccatis sacrificium offerebat. Quo modo autem aliis Deum placasset qui ipse sibi iure infensum habebat? ergo illi expiandis peccatis minime pares fuerunt. Alter defectus, quod varia quotidie sacrifia offerebant. Unde sequitur, nullam fuisse expiationem, quia ubi repetitur purgatio, manent peccata. Diversa Christi est ratio. Nam neque sacrificio ipse indiget, utpote qui nullo peccati naevo sit adspersus, et tale fuit eius sacrificium cuius unica oblatio sufficeret ad finem mundi: se ipsum enim obtulit.

28. *Lex quidem.* Ex hominum vitiis colligit sacerdotii infirmitatem, ac si diceret, Quando lex non constituit veros sacerdotes, aliunde hoc vitium corrigi necesse est. Corrigitur autem per sermonem iurisiurandi: creatur enim Christus non ex communi hominum ordine, sed filius Dei non ulli vitio obnoxius, sed ornatus et instructus summa perfectione. Iusiurandum lege posterius esse, iterum admonet, ut significet Deum legali sacerdotio non contentum, melius aliquid voluisse statuere. Nam in Dei institutis quod succedit, priora in meliorem statum promovet, vel etiam abolet quae nonnisi ad tempus vigere debebant.

CAPUT VIII.

1. *Porro eorum, quae dicuntur, summa est: talem habemus pontificem qui consedit in dextera throni maiestatis in coelis:* 2. *sanctorum minister, et tabernaculi veri quod fixit Dominus, et non homo.* 3. *Omnis enim pontifex ad offerendum dona et sacrificia constituitur. Unde necesse est, hunc quoque habere quod offerat.* 4. *Sane si in terra esset, ne pontifex quidem esset quamdiu essent sacerdotes qui secundum legem offerrent dona,* 5. *qui in exemplari et umbra ministrant coelestium: quemadmodum oraculo admonitus fuit Moses, quum tabernaculum esset perfecturus. Vide, inquit, ut facias omnia secundum typum qui tibi ostensus fuit in monte.* 6. *Nunc autem excellentius obtinuit ministerium, quanto et potioris testamenti mediator, quod super praestantioribus promissionibus promulgatum fuit.*

1. *Porro eorum.* Ut sciant lectores qua de re disputetur, admonet se hoc agere, ut probet spirituale esse Christi sacerdotium quo illud legale aboleatur. Pergit quidem in eodem argumento: sed quia variis rationibus pugnat, ideo hanc admonitionem inseruit, ut intentos ad scopum lectores teneret. Iam evicit, Christum esse pontificem: nunc contendit coeleste esse eius sacerdotium. Unde sequitur, eius adventu evanescere illud quod Moses sub lege instituerat, quia terrenum fuit. Quia autem passus est Christus in humilitate carnis, et assumpta etiam servi forma exinanitus fuit in mundo: ad eius ascensum nos apostolus revocat, quo non tantum absorpta fuit crucis ignominia, sed abiecta illa et ignobilis conditio quam simul cum carne nostra induerat. Nam ex illa spiritus virtute quae in resurrectione ascensusque Christi effulsit, aestimanda est sacerdotii eius dignitas. Sic ergo disputat: Quum ad dexteram Dei conscenderit Christus ut magnifice in coelo regnet, non est terreni sanctuarii minister, sed coelestis. Genitivus sanctorum hic in neutro genere accipitur. Et apostolus se ipsum explicat quum addit, veri tabernaculi. Sed id quaeri potest, an tabernaculum a Mose exstructum, falsum ac temere constructum fuerit. Subest enim tacita oppositio in istis verbis. Respondeo, hanc veritatem, de qua loquitur, non mendacio sed figuris

tantum opponi, quemadmodum Iohan. cap. 1, 17; lex per Mosen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est. Ergo vetus illud tabernaculum, non inane hominis commentum fuit, sed effigies coelestis tabernaculi: quia tamen umbra differt a corpore et significatio a reipsa, idea verum fuisse tabernaculum negat apostolus. Ac si diceret fuisse duntaxat umbratile.

2. *Quod fixit Dominus.* Quidnam sibi vult apostolus quod sacerdotium Christi locat in coelo? Nam certe in terris passus est: et sanguine terreno (quod ex semine Abrahae originem traxerat) peccata nostra expiavit: sacrificium mortis eius visibile fuit: denique ut se patri offerret, e coelo descendere in terram, et hominem, mortalis vitae aerumnis ac tandem morti obnoxium fieri ipsum opportuit. Respondeo, quidquid terrenum in Christo prima facie apparet, spiritualiter fidei oculo considerandum esse. Ita caro eius quae ex semine Abrahae orta erat, quum Dei templum esset, vivifica fuit, imo Christi mors totius mundi fuit vita: quod certe supra naturam est. Proinde apostolus non humanae tantum naturae proprietatem, sed potius arcanam vim Spiritus respicit: quo fit ut mors Christi nihil terrenum sapiat. Ideo quum de Christo agitur, discamus sensus omnes nostros attollere in regnum Dei: ita nihil scrupuli in nobis restabit. In eundem fere modum loquitur Paulus, 2. ad Corinthios capite quinto. Deum huius tabernaculi opificem nominat, ut notet stabilem ac perpetuum fore eius statum, quemadmodum econverso quae manibus hominum exstruuntur, caduca sunt, vel saltem ruinae subiecta. Hoc autem ideo dicit, quia vere divinum fuit opus redemptio morte Christi parta: et illic se mirifice Christi potentia exseruit.

3. *Omnis enim pontifex.* Hoc intendit apostolus, non posse Christi sacerdotium cum veteri illo levitico stare. Ratio probandi est: Instituit lex sacerdotes ut sacrificia Deo offerant: unde liquet, inanem fore sacerdotii titulum sine sacrificio. Christus autem nullam habet hostiam, quales sub lege usitatae fuerunt: hinc conficitur, non terrenum aut carnale esse eius sacerdotium, sed praestantioris generis. Nunc excutiamus singulas sententias. Prima haec observatu digna est, quae docet nullum institui sacerdotem nisi ad dona offerenda. Nam hinc constat non posse gratiam impetrari hominibus apud Deum nisi intercedente sacrificio. Itaque ut preces nostrae exaudiantur, in sacrificio fundatas esse convenit: ut sit prorsus exitialis eorum audacia qui praeterito Christo, et a mortis eius memoria aversi, in Dei conspectum perrumpunt. Nos autem si precari utiliter velimus, discamus semper in medio statuere Christi mortem quae preces nostras sanctificet. Nunquam enim Deus nos exaudiet nisi propitius, atqui placari ante oportet, quoniam peccata nostra eum nobis infensum reddunt: sic praeeat sacrificium necesse est, ut sit aliquis orationis profectus. Hinc praeterea colligendum est, nullum vel ex hominibus vel ex angelis idoneum esse pacificando Deo, quia omnes sacrificio quod ad placandum Deum offerant, sibi proprio carent. Quo abunde refellitur papistarum impudentia, quia apostolos et martyres promiscue cum Christo intercessionis mediatores faciunt. Frustra enim illis eiusmodi partes assignant nisi instruant eos victimis.

4. *Sane si in terra esset.* Iam extra controversiam est, Christum esse pontificem. Atqui sicut iudicis munus sine legibus et iudiciis non constat: sic in Christo cum s a c e r d o t i s nomine sacrificandi officium coniungi debet. Atqui nullum habet terrenum aut visibile sacrificium: terrenus ergo sacerdos esse non potest. Tenendum est semper illud axioma, Quum de Christi morte disserit apostolus, non externam actionem, sed spiritualem fructum ab ipso respici. Mortem vulgari hominum more patiebatur, sed divinitus expiabat peccata mundi ut sacerdos: externa erat sanguinis effusio, sed interior ac spiritualis erat purgatio: in terra denique moriebatur, sed vis et efficacia mortis ex coelo manabat. Quod continuo post sequitur, alii sic vertunt: Ex eorum numero qui secundum legem, etc. Sed aliud sonant apostoli verba. Proinde sic malo resolvere: quamdiu sunt, vel quum sint sacerdotes. Vult enim alterutrum ex his duobus evincere, aut non esse Christum sacerdotem, si legis sacerdotium vigeat, quia sacrificio destituitur: aut cessare legis sacrificia, simul ac prodit in medium Christus. Prius membrum absurdum est, quia nefas est spoliare Christum honore sacerdotii. Restat ergo ut fateamur leviticum ordinem nunc esse abolitum.

5. *Qui in exemplari, etc.* Λατρεύειν hic accipio pro sacra peragere: ideo in contextu graeco subaudienda est particula ἐν vel ἐπί. Hoc certe longe melius quadrat, quam quod alii vertunt: Umbrae et exemplari serviunt coelestium: et syntaxis graeca sensum hunc facile patitur. In summa, docet verum Dei cultum non contineri legalibus caeremoniis: ideoque leviticos sacerdotes, dum functionem suam exercent, nonnisi umbram habere et secundarium exemplar quod prototypo est inferius. Hoc enim significat nomen ὑποδείγματος. Atque ita antevertit quod contra obiici poterat, docet enim non supervacuum fuisse Dei cultum in sacrificiis veteribus, quia altius spectabat: nempe ad coelestem veritatem.

Quemadmodum oraculo, etc. Exstat hic locus Exodi capite 25, 40, quem hoc consilio huc apostolus adducit, ut probet totum legalem cultum nihil quam picturam fuisse, quae adumbraverit quod spirituale est in Christo. Iubet Deus ut omnes tabernaculi partes primario exemplari, quod Mosi osten-

sum fuerat in monte, respondeant. Quod si alio refertur forma tabernaculi, eadem est rituum et totius sacerdotii ratio. Unde sequitur, nihil in illis esse solidi. Insignis est hic locus, quia tres sententias observatu dignas continet. Inde enim primum discimus, veteres ritus non temere fuisse confictos, ut in illis Deus populum suum quasi in lusu puerili occuparet: nec inanem fuisse tabernaculi structuram quae tantum externo splendore spectantium alliceret oculos ac teneret. Vera enim et spiritualis fuit omnium significatio, quum omnia exigere iussus fuerit Moses ad primum exemplar quod coeleste erat. Quare nimis profana est eorum opinio, qui caeremonias in hoc tantum commendatas fuisse volunt, ut essent quasi retinacula ad cohibendam populi lasciviam, ne sibi extraneos gentium ritus accerseret. Hoc quidem est nonnihil, sed non totum. Nam quod longe pluris est omittunt, exercitia fuisse ad retinendum in fide mediatoris populum. Non est tamen quod hic ultra modum simus curiosi, ut in singulis clavis ac similibus minutiis quaeramus sublime aliquod mysterium, quemadmodum hac in re anxie laboravit Hesychius, et bona pars veterum scriptorum. Nam dum argute philosophari in rebus sibi ignotis volunt, pueriliter hallucinantur, seque ineptiendo faciunt ridiculos. Quare tenenda hic est mediocritas: quod fiet si non plus appetamus scire quam quod in Christo nobis fuit revelatum. Secundo hic docemur, perversos esse omnes cultus et adulterinos, quos sibi proprio ingenio et citra Dei mandatum comminisci homines permittunt. Nam quum praescribat Deus ut fiant omnia secundum suam regulam, nihil penitus alienum facere licet. Idem enim valent istae duae loquutiones, Vide ut facias omnia secundum typum, et, Vide ne quid praeter typum facias. Ergo traditam a se regulam urgendo, prohibet ne ab ea vel minimum declinemus. Hac ratione concidunt cultus omnes ab hominibus proditi: item quae vocantur sacramenta, et tamen a Deo profecta non sunt. Tertio hinc discendum est, nulla esse vera religionis symbola nisi quae ad Christum conformantur. Sed cavendum est ne dum volumus figmenta nostra Christo aptare, ipsum (ut papistae faciunt) transfiguremus: ita ut iam non sit sui similis. Neque enim nostrum est fingere quidquid libuerit, sed Dei solius est monstrare secundum exemplar, inquit, quod ostensum fuit.

6. *Nunc autem excellentius, etc.* Quemadmodum prius ex sacerdotii dignitate praestantiam foederis colligebat, sic etiam nunc contendit excellentius esse Christi sacerdotium, quia potioris foederis interpres sit ac mediator. Utrumque fuit necessarium, quoniam abstrahendi erant Iudaei a superstitiosa caeremoniarum observatione, qua impediebantur ne ad sinceram nudamque evangelii veritatem recta tenderent. Dicit autem apostolus, aequum esse ut Moses et Aaron Christo, tanquam praestantiori, cedant: quia et evangelium foedus sit excellentius lege, et mors Christi sacrificium multo nobilius legalibus victimis. Sed difficultate non caret quod adiicit, foedus evangelii super melioribus promissionibus fuisse promulgatum. Nam certum est, patribus, qui sub lege vixerunt, eandem vitae aeternae spem fuisse propositam, sicuti communis fuit adoptionis gratia. Iisdem ergo promissionibus subnixam fuisse oportet eorum fidem. Verum haec apostoli comparatio ad formam potius quam ad materiam referenda est. Nam utcunque eandem illis salutem Deus promiserit quam hodie nobis promittit: non eadem tamen, nec aequalis fuit revelationis vel mensura, vel species. Qua de re si quis plura desideret, petat ex quarto et quinto capitibus Epistolae ad Galatas, et ex nostra Institutione.

7. *Si enim primum illud reprehensione caruisset, non fuisset secundo quaesitus locus.* 8. *Porro incusans eos, dicit: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, quum perficiam super domum Israel et super domum Iuda foedus novum.* 9. *Non secundum foedus, quod feci cum patribus eorum, in die quo apprehendi manum eorum, ut educerem eos e terra Aegypti, quia ipsi non persliterunt in foedere meo, et ego neglexi eos: dicit Dominus.* 10. *Quia hoc est foedus quod disponam domui Israel illis diebus, dicit Dominus, ponam leges meas in mente ipsorum, et in cordibus eorum scribam eos: et ero illis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum,* 11. *et non docebunt unusquisque civem suum et unusquisque fratrem suum, dicendo: Cognosce Dominum, quia omnes me scient, a parvo inter eos usque ad magnum.* 12. *Quoniam propitius ero iniustitiis eorum, et peccatorum eorum et iniquitatum non recordabor amplius.* 13. *Dicendo novum, antiquavit prius: quod autem antiquatur et veterascit, prope est ut evanescat.*

7. *Si enim primum.* Confirmat quod dixit de foederis praestantia, quod nobiscum Deus pepigit per manum Christi: confirmat autem, quia foedus legis non fuerit firmum nec stabile. Nam si nihil illi defuisset, quid attinebat aliud subrogari? Atqui subrogatum est. Unde patet vetus illud non fuisse omni ex parte absolutum. Ad id probandum citat testimoniam Ieremiae, quod mox excutiemus. Sed hoc parum videtur consentaneum, quod postquam praefatus est non fuisse quaerendum secundo foederi locum, si prius reprehensione vacasset: dicit populum reprehendi, et hac causa remedium afferri novi foederis. Atqui iniquum est, si quid vitii fuerit in populo, eius culpam in foedus Dei conferri. Videtur ergo non stare argumentum. Quia ut centies Deus populum accuset, non tamen propterea

plexi sunt, quod Deum certo sciunt sibi propitium esse: nec sibi obstare peccatum, cui sunt obnoxii, quia promissionem veniae habent. Ac notandum est, non in unum diem tantum hoc illis promitti, sed usque in finem vitae, ut quotidiana sit ipsorum cum Deo reconciliatio. Nam ad totum Christi regnum extenditur haec gratia. Quod etiam satis demonstrat Paulus 2. ad Corinth. capite quinto. Et certe hoc unicum fidei nostrae asylum est: quo nisi confugiamus, manet nos assidua desperatio. Tenemur enim omnes sub reatu: nec aliter possumus explicari, quam si ad Dei misericordiam confugiamus, quae nos absolvat.

Et ipsi erunt mihi, etc. Hic fructus est foederis, quod nos Deus in populum cooptat, seque salutis nostrae fore praesidem asserit. Id enim valet haec loquendi forma, ero illis in Deum. Quia non est mortuorum Deus, nec in tutelam suam nos recipit quin iustitiae et vitae nos faciat participes: ut merito exclamet David (Psal. 144, 15), beatum esse populum cui Dominus est Deus. Porro minime dubium est quin ad nos pertineat haec doctrina. Tametsi enim primas tenent Israelitae, et proprii sunt ac legitimi foederis haeredes: eorum tamen praerogativa non impedit quominus locus nobis etiam pateat. Denique quam longe lateque patet Christi regnum, simul viget salutare hoc foedus. Sed quaeritur an sub lege nulla fuerit certa et efficax salutis promissio, an spiritus gratia destituti fuerint patres, an nullum paternae Dei indulgentiae in remittendis peccatis gustum habuerint. Imo constat eos sincero corde, puraque conscientia coluisse Deum, et ambulasse in eius mandatis. Quod fieri non poterat, nisi intus edocti fuissent a spiritu. Constat etiam quoties reputabant peccata sua, gratuitae veniae fiducia fuisse erectos. Atqui apostolus prophetiam Ieremiae reiiciendo in Christi adventum, videtur utroque bono illos privare. Respondeo, non simpliciter negari quin Deus olim suorum cordibus legem inscripserit, et illis condonaverit peccata: sed comparationem esse maioris et minoris. Quia ergo multo uberius sub Christi regno potentiam spiritus sui exseruit pater, suamque misericordiam in homines effudit: haec eminentia facit ut illa exigua gratiae portio, qua patres sub lege dignatus est, in rationem non veniat. Videmus etiam ut obscurae et involutae fuerint tunc promissiones, ut tantum emicarent instar lunae et stellarum, praeut est evangelii claritas quae nobis affulget. Si quis obiiciat, ita excelluisse Abrahae fidem et obedientiam, ut par hodie in toto mundo exemplum invenire non liceat: respondeo, hic non disputari de personis, sed de oeconomia regendae ecclesiae. Praeterea quidquid spiritualium donorum consequuti sunt patres, quasi accidentale fuisse eorum saeculo. Necesse enim erat oculos in Christum coniicere, ut eorum compotes fierent. Quare non absurde apostolus, evangelium cum lege conferendo, huic adimit quod illius est proprium. Interea tamen nihil obstat quominus novi foederis gratiam Deus ad patres extenderit. Haec vera est solutio.

11. *Et non docebunt, etc.* Diximus hoc tertium caput esse quasi secundi partem, ubi habetur: ponam leges meas in mente ipsorum. Est enim opus spiritus Dei, illuminare mentes nostras, ut sciamus quid Deus velit: et corda in obsequium flectere. Nam recta Dei cognitio sapientia est, quae humani ingenii captum longe exsuperat: ideo eam adipisci nemo potest, nisi arcana spiritus revelatione. Quamobrem Iesaias, quum de ecclesiae instauratione concionatur, dicit filios Dei omnes eius fore discipulos (Iesa. 28, 16). Eodem sensu propheta noster, quum Deum ita loquentem inducit: cognoscent me. Neque enim Deus promittit quod est in facultate nostra positum, sed quod ipse solus nobis praestat. Denique tantundem valent haec prophetae verba, ac si dixisset, mentes nostras caecas esse, rectaque intelligentia vacuas, donec spiritu Dei illustratae fuerint. Ita ab iis solis rite Deus cognoscitur, quibus se peculiari gratia patefacere dignatus est. Quum dicit, a parvo ad magnum: primum significat in omnes ordines effusum iri Dei gratiam, ita ut nullum sit hominum genus illius expers. Deinde admonet, neque rudes ac plebeios homines prohiberi a coelesti sapientia, et magnos ac nobiles ad eam sua perspicacia vel doctrinae adiumentis non pervenire. Sic infimos et ignobiles summis Deus coniungit, ut neque illos sua ruditas impediat, neque hi proprio acumine tam alte conscendant: sed unus peraeque omnium magister sit spiritus. Quod autem fanatici homines hinc occasionem arripiunt abolendae externae praedicationis, ac si sub Christi regno esset supervacua: facile eorum insania refellitur. Haec eorum est obiectio, post Christi adventum non debet quisque proximum suum docere: facessat igitur externum ministerium, ut internae Dei inspirationi detur locus. Atqui praetereunt quod imprimis animadversione dignum erat. Neque enim in totum propheta negat quin docturi sint alii alios, sed haec sunt verba: non docebunt dicendo: Cognosce Dominum. Ac si diceret, Non amplius occupabit hominum mentes ignorantia qualis antehac, ut nesciant quis sit Deus. Scimus autem duplicem esse doctrinae usum, primo, ut qui penitus rudes sunt, a primis elementis incipiant: deinde, ut qui iam sunt initiati, maiores faciant progressus. Quum ergo Christianis quamdiu vivunt, proficiendum sit, certum est, neminem usque adeo sapere quin doceri opus habeat, ut pars non postrema sapientiae nostrae sit docilitas. Quae autem proficiendi sit ratio si velimus Christi esse discipuli, Paulus ostendit ad Ephesios capite 4, 11, Constituit

pastores et doctores, etc. Hinc apparet nihil minus prophetae venisse in mentem, quam spoliare ecclesiam tam necessario bono. Tantum indicare voluit, Deum parvis ac magnis se patefacturum, quemadmodum et Ioel praedicit capite 2, 28. Est autem obiter hoc quoque notandum, peculiariter hanc sanae intelligentiae lucem ecclesiae promitti. Quare hic locus nonnisi ad domesticos fidei pertinet.

13. *Dicendo novum. Ab unius contrarii positione alterius eversionem colligit: etc.*, ex nomine veteris testamenti, argumentum assumit, oportuisse ipsum abrogari. Vetustas enim ad interitum propendet. Deinde quia novum substituitur, necesse est ut prius illud desinat: quia hoc secundum, alterius est generis, quemadmodum dictum est. Quod si totum Mosis ministerium, quatenus Christi ministerio opponitur, interit: cessant etiam caeremoniae.

CAPUT IX.

1. *Habebat quidem prius illud iustificationes cultus, et sanctum mundanum.* 2. *Tabernaculum enim primum compositum erat, in quo candelabrum et mensa, et panum propositio, quod dicitur sancta.* 3. *Post secundum autem velum, tabernaculum quod sancta sanctorum dicitur,* 4. *aureum habens thuribulum, et arcam foederis undique coopertam auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron quae floruerat, et tabulae testamenti.* 5. *Supra autem ipsam, Cherubim gloriae obumbrantes propitiatorium: de quibus non attinet nunc dicere sigillatim.*

1. *Habebat quidem prius.* Postquam in genere de abrogatione veteris testamenti loquutus est, nunc specialiter ad caeremonias sermonem illum accommodat. Consilium autem eius est, ostendere nihil tunc fuisse in usu cui finem non imposuerit Christi adventus. Principio dicit in veteri testamento certam fuisse Divini cultus regulam, et quae pecculiariter tempori congrueret. Postea ex comparatione patebit, quales fuerint omnes illi ritus qui in lege praescripti erant. Quaedam exemplaria habent πρώτη σκηνή, primum tabernaculum, sed mendum existimo in tabernaculi nomine: nec dubito quin aliquis indoctus lector, quum adiectivum sine substantivo legeret, pro sua inscitia ad tabernaculum referens quod de foedere dictum erat, σκηνὴν perperam addiderit. *Invaluisse vero errorem illum, ut magno consensu ita legatur apud Graecos, valde quidem miror: sed necessitas cogit vetustam lectionem sequi. Nam*[1]) apostolus (ut iam dixi) loquutus de veteri testamento, nunc ad caeremonias descendit quae erant ipsius veluti accessiones. Significat ergo, ritus omnes legis mosaicae partem esse veteris testamenti: et eandem sapere vetustatem, ut interire ipsos oporteat. Λατρείας multi in accusativo plurali accipiunt. Ego iis potius assentior qui δικαιώματα λατρείας simul coniungunt. Nam instituta vel ritus quos Hebraei חוקים vocant, Graeci δικαιώματα verterunt. Sensus est, veteri testamento annexam fuisse totam illam rationem colendi Dei, quae sacrificiis, ablutionibus, et reliquis symbolis constabat, una cum sanctuario. Et sanctum mundanum vocat, quia illis nondum suberat coelestis veritas. Quamquam enim imago erat primi exemplaris quod Mosi erat ostensum, tamen imago a reipsa differt: praesertim vero ubi inter se conferuntur tanquam res oppositae, sicuti hoc loco. Quare sanctuarium in se quidem terrenum fuit, et iure censetur inter mundi elementa: coeleste tamen fuit quoad significationem.

2. *Tabernaculum enim, etc.* Quia hic apostolus tabernaculi structuram leviter tantum attingit, neque plus in ea immoratur quam ferat argumenti necessitas: ego etiam ab ea subtilius explicanda consulto supersedeo. Ergo quod ad praesentem locum satis est, tabernaculum dividamus in tres partes: quarum prima sit atrium populi: media sit sanctuarium communiter appellatum: postrema sanctuarium interius, quod sancta sanctorum κατ' ἐξοχὴν vocant. Quod ad prius sanctuarium attinet, quod atrio populi contiguum erat, dicit illic fuisse candelabrum, et mensam in qua panes erant collocati sed locum illum in plurali vocat τὰ ἅγια. Subsequebatur adytum illud quod sancta sanctorum vocabant, magis remotum a populi conspectu: imo etiam sacerdotum qui in priore sanctuario ministrabant. Nam quum interposito velo clauderetur prius sanctuarium, alterum velum sacerdotes a sanctis sanctorum arcebat. Illic apostolus dicit fuisse θυμιατήριον, quo nomine altare suffitus vel thymiamatis potius intelligo, quam thuribulum. Deinde arcam foederis cum suo operculo, duos Cherubim, urnam auream manna refertam, virgam Aaron et duas tabulas. Hucusque apostolus in tabernaculi descriptione propreditur. Caeterum quod urnam ubi manna reposuerat Moses, et virgam Aaron quae floruerat, dicit in arca fuisse cum duabus tabulis, videtur pugnare cum sacra historia quae priore Regum libro, capite 8, 9, refert nihil in arca fuisse praeter duas tabulas. Sed facilis est horum locorum conciliatio: urnam et virgam Aaron Deus iusserat coram testimonio reponi. Quare probabile est, in arca simul cum tabulis fuisse inclusas. Quum autem templum exstructum est, tunc ordine singula digeruntur. Et certe historia hoc quasi novum commemorat, quod arca nihil praeter duas tabulas habuerit.

5. *De quibus non attinet nunc, etc.* Quoniam

[1]) Atqui.

nihil satis est curiosis hominibus, argutiis praesenti instituto non congruentibus ansam apostolus praecidit, ne longior harum rerum tractatio filum disputationis abrumpat. Quare intempestive faciet si quis hic contempta apostoli admonitione, scrupulosius immoretur. Esset fortassis alibi locus, sed nunc satius est intendere ad causam quam agit. Tametsi ultra iustum modum philosophari (quod nonnulli faciunt) non inutile modo, sed etiam periculosum est. Quaedam sunt non obscura, et apta ad fidei aedificationem: sed delectus adhibendus est ac sobrietas, ne plus sapere appetamus quam revelare Domino placuit.

6. ***His vero sic compositis, in prius tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes qui sacra peragunt.*** 7. ***At in secundum semel quotannis solus pontifex, non sine sanguine quem offert pro suis et populi ignorantiis:*** 8. ***hoc declarante spiritu sancto, nondum manifestatam esse sanctorum viam, stante adhuc priore tabernaculo.*** 9. ***Quae similitudo erat in praesens tempus, quo dona et hostiae offeruntur quae non possunt secundum conscientiam sanctificare cultorem:*** 10. ***solum in cibis et potibus, et diversis ablutionibus, et sanctificationibus carnis usque ad tempus correctionis imposita.*** 11. ***Christus autem superveniens pontifex futurorum bonorum, per maius et perfectius tabernaculum non manufactum, hoc est non huius creationis,*** 12. ***neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem intravit semel in sancta, aeterna redemptione inventa.***

6. *His vero sic compositis.* Aliis omissis sibi tractandum sumit de quo maxima controversia erat. Dicit sacerdotes, qui sacrificia peragunt, quotidie in prius tabernaculum ingredi solitos: at in sancta sanctorum quotannis summum pontificem cum solenni sacrificio ingredi. Hinc colligit, stante illo tabernaculo legali sanctuarium adhuc fuisse clausum: nec aliter quam illo everso viam nobis in regnum Dei apertam fuisse. Videmus ut ipsa tabernaculi veteris forma Iudaeos monuerit alio adspirandum esse. Stulte ergo faciunt qui umbras legis retinendo sponte sibi obviam obstruunt. Πρώτην σκηνὴν alio sensu hic posuit quam nuper. Nam prius significabat sanctuarium commune, nunc vero totum tabernaculi corpus. Opponitur enim spirituali sanctuario Christi, cuius statim mentionem faciet. Contendit illud concidisse nostro summo bono: quia per eius ruinam stratus nobis fuit ad Deum magis familiaris accessus.

7. *Pro suis et populi ignorantiis.* Quum שגג Hebraeis errare significet, inde nomen שגגה deducunt, quod proprie errorem denotat: sed tamen generaliter pro quovis peccato sumitur. Et certe nunquam peccamus nisi Satanae illecebris decepti. Simplicem quidem (ut vocant) ignorantiam non intelligit apostolus, quin potius voluntaria etiam peccata comprehendit hoc nomine: sed (ut iam dixi) nullum unquam peccatum errore vacat. Nam ut maxime sciens ac volens quis peccet, excaecatum tamen sua cupiditate esse oportet ne recte iudicet, imo ut se ac Deum obliviscatur. Nunquam enim consulto in suum exitium ruerent homines, nisi Satanae fallaciis impliciti a recto iudicio aberrarent.

9. *Quae similitudo erat, etc.* Graece est παραβολή: quod nomen hic, meo iudicio, tantum valet ac si dixisset ἀντίτυπον. Intelligit enim tabernaculum illud, secundarium fuisse exemplar quod primo respondeat. Sic enim conferri debet hominis imago cum ipso homine, ut illa conspecta mentes nostrae protinus ad hunc se referant. Praeterea dicit illam similitudinem fuisse in tempus praesens, nempe quamdiu vigebat externa observatio, ut eius usum ac durationem restringat ad aetatem legis. Nam idem valet atque quod addit paulo post, caeremonias omnes impositas fuisse usque ad tempus correctionis. Nec obstat quod usurpat praesens tempus, quum dicit offerri hostias: nam quia illi negotium est cum Iudaeis, per concessionem loquitur, quasi unus esset ex eorum numero qui sacrificant. Dona et hostiae inter se differunt ut genus et species.

Secundum conscientiam sanctificare. Hoc est, quae non penetrant in animas ut veram conferant sanctitatem. Alii legunt perficere: quod ego non reiicio: Sanctificandi tamen verbum contextui aptius mihi visum est. Porro ut apostoli mentem melius teneant lectores, notanda est antithesis inter carnem et conscientiam. Sacrificiis legalibus negat spiritualiter vel intus mundari potuisse cultores. Rationis vice additur, quia illi omnes ritus carnis fuerint, vel carnales. Quid ergo residuum illis facit? Vulgo intelligunt, utilem duntaxat inter homines fuisse paedagogiam quae honestate ac decoro serviret. Sed qui ita sentiunt, non expendunt satis pro merito additas promissiones. Quare hoc commentum prorsus repudiandum est. Et perperam ac imperite iustificationes carnis interpretantur, quae corpus tantum purgant vel sanctificant: quum apostolus hac voce terrena esse symbola intelligat quae ad animam usque non perveniunt. Nam utcunque vera fuerint perfectae sanctitatis testimonia, eam tamen minime in se continebant vel conferre poterant hominibus. Oportuit enim talibus adminiculis fideles ad Christum manu duci, ut ab eo peterent quod symbolis deerat. Si quaerat quispiam, cur tam parum honorifice et quasi contemptim de sacramentis divinitus institutis loquatur apostolus, vimque eorum extenuet: id fit quoniam ea a Christo separat. Scimus autem quum per se aestimantur, egena esse mundi elementa, sicuti

etiam Paulus vocat (Galat. 4, 9). Quum dicit tempus correctionis, alludit ad vaticinium Ieremiae (Ier. 31, 37). Novum enim testamentum veteri instar correctionis successit. Nominatim cibos ac potus recenset, ac similia quibus minus inerat momenti: quia ex levibus istis observatiunculis certius iudicium fieri poterat, quam procul ab evangelii perfectione lex distaret.

11. *Christus autem superveniens, etc.* Iam veritatem earum rerum, quae sub lege fuerunt, in medium profert, quae ab illis ad se oculos convertat. Nam qui vere in Christo exhibita fuisse credit quaecunque tunc fuerunt adumbrata, non amplius in umbris haeret, sed corpus ipsum et solidam veritatem amplectitur. Notandae autem sunt diligenter partes, in quibus Christum cum veteri pontifice comparat. Dixerat, unicum pontificem semel quotannis in sanctuarium ingredi cum sanguine quo peccata expiaret. Hoc simile Christus habet cum illo veteri, quod solus dignitatem et munus pontificis obtinet: hoc vero diversum quod supervenit, et aeterna bona secum adfert quae perpetuitatem conciliant eius sacerdotio. Secundo hoc simile est inter veterem pontificem et hunc nostrum, quod uterque per sanctuarium ingreditur ad sancta sanctorum: sed in hoc differunt, quod Christus solus in coelum ingressus est per templum corporis sui. Quod semel tantum quotannis sancta sanctorum aperiebantur pontifici ad peragendam solennem expiationem, id iam obscure figurabat unicam Christi oblationem. Ambobus igitur illud semel commune est, sed terreno fuit anniversarium: coelesti autem aeternum est usque ad finem mundi. Ambobus communis est sanguinis oblatio: sed magnum in sanguine discrimen, quia non pecuinum, sed proprium sanguinem Christus obtulit. Ambobus communis expiatio: sed legalis illa, quia inefficax erat, quotannis repetebatur: expiatio autem per Christum parta semper viget, et perpetuae nobis salutis causa est. Ita singulis prope verbis magnum inest pondus. Quod alii vertunt, Christus assistens, non vere exprimit mentem apostoli: significat enim postquam munere suo ad praefixum tempus defuncti sunt levitici sacerdotes, Christum fuisse subrogatum, sicuti supra septimo capite habuimus. Futura bona pro aeternis accipe. Nam sicuti μέλλων καιρὸς τῷ ἐνεστηκότι opponitur, ita futura bona praesentibus. Summa est, Christi sacerdotio nos in coeleste Dei regnum perduci, nosque spiritualis iustitiae et aeternae vitae sic fieri compotes, ut quidquam appetere melius fas non sit. Solus igitur Christus habet quo nos in se retineat ac sistat.

Per maius et perfectius. Etiamsi varie exponitur hic locus, mihi non dubium est quin Christi corpus intelligat. Sicuti enim accessus erat olim pontifici levitico in sancta sanctorum per sanctuarium commune: ita per corpus suum Christus in coelestem gloriam ingressus est. Quia dum induit carnem nostram, et in ea passus est: hanc sibi praerogativam comparavit, ut coram Deo nunc pro nobis mediator appareat. Primo sanctuarii nomen apte et cóngruenter ad corpus Christi transfertur: est enim templum, in quo tota Dei maiestas habitavit. Dicitur autem per corpus suum iter fecisse ut in coelum ascenderet, quia in corpore illo se Deo consecravit: in eo fuit sanctificatus in veram iustitiam, in eo se praeparavit ad peragendum sacrificium: denique quia in eo se exinanivit, et mortem crucis pertulit, ideo extulit illum pater, et dedit illi nomen quod sit supra omne nomen, cui flectatur omne genu, etc. Itaque per corpus suum coelos ingressus est, quia ideo nunc sedet ad patris dexteram: ideo in coelo pro nobis intercedit, quod carne nostra indutus eam Deo patri in templum consecravit: et in ea sanctificavit se ipsum ut nobis aeternam iustitiam, facta peccatorum expiatione, acquireret. Mirum tamen videri possit cur neget corpus Christi huius fuisse creationis. Nam certe creatum fuit ex Abrahae semine, et passionibus mortique obnoxium. Respondeo, non hic agi de corporis substantia, vel etiam corporea qualitate, sed de virtute spirituali, quae inde ad nos manat. Quatenus enim est vivifica Christi caro, et coelestis cibus ad pascendas animas, quatenus spiritualis potus est et lavacrum eius sanguis, nihil in illis terrenum vel elementale imaginari licet. Deinde meminerimus hoc dici veteris tabernaculi respectu, quod ex ligno, aere, pellibus, variis texturis, auro et argento compositum erat, hoc est ex rebus mortuis. At Christi carnem, ut vivum sit et spirituale templum, Dei potentia inspirat.

12. *Nec per sanguinem hircorum.* Huc spectant ista omnia, tantopere excellere quae in Christo sunt, ut merito in nihilum redigant omnes legis figuras. Quale enim sanguinis Christi pretium erit, si brutorum sanguini accenseatur? qualis erit expiatio morte eius parta, si legales purgationes vigorem suum retineant? Simul ergo atque in medium prodit Christus cum effectu mortis suae, figuras omnes cessare necesse est.

13. *Si enim sanguis taurorum et hircorum et cinis vitulae adspersus, eos qui communicant, sanctificat ad carnis puritatem,* 14. *quanto magis sanguis Christi qui per spiritum aeternum se ipsum obtulit irreprehensibilem Deo, mundabit conscientiam vestram a mortuis operibus, ad serviendum Deo viventi?* 15. *Ac propterea testamenti novi mediator est, ut morte intercedente in redemptionem transgressionum quae sub priore testamento erant, qui vocati sunt, promissionem accipiant aeternae haereditatis.* 16. *Nam ubi est testamentum, illic necesse est mortem testatoris intercedere.* 17. *Testa-*

mentum enim in mortuis firmum est, quia nunquam validum est quamdiu vivit testator.

13. *Si enim sanguis taurorum.* Hic locus multis errandi occasionem praebuit, quia non reputabant de sacramentis tractari, quorum spiritualis est significatio. Carnis emundationem exponunt quae tantum inter homines valeat: sicuti profani homines habebant sua piacula quibus scelerum infamiam delerent. Haec vero expositio nimis profana est. Nam iniuria fit Dei promissionibus, si earum effectum restringimus ad politiam duntaxat. Subinde occurrit haec sententia apud Mosem: Quum sacrificium rite perfectum fuerit, expiabitur iniquitas. Haec certe spiritualis est fidei doctrina. Praeterea quum huc destinatae fuerint omnes victimae, ut ad Christum ducerent: quemadmodum aeterna est in Christo animae salus, ita illa vera huius salutis testimonia erant. Quid ergo sibi vult apostolus quum de carnis purgatione meminit? Nempe symbolicum intelligit, vel sacramentalem: hoc sensu: Si pecudum sanguis verum fuit purgationis symbolum, ita ut sacramentali modo purgaret: quanto magis Christus ipse, qui veritas est, purgationem non modo externo ritu testabitur, sed re ipsa conscientiis praestabit? Itaque argumentum est a signis ad rem signatam, quia rei effectus longo intervallo praecedit signorum veritatem.

14. *Per spiritum aeternum.* Nunc clare ostendit unde aestimanda sit mors Christi, non ab externo actu scilicet, sed a spiritus virtute. Passus enim est Christus, ut homo, sed ut mors illa nobis salvifica esset, proveniebat ex efficacia spiritus. Sacrificium enim expiationis aeternae opus fuit plus quam humanum. Et ideo spiritum vocat aeternum, ut sciamus, reconciliationem, cuius est effector, aeternam esse. Quum dicit irreprehensibilem, tametsi alludit ad legales victimas, quae mutilae aut vitiosae esse non debebant: tamen significat, Christum solum legitimam esse victimam ac idoneam placando Deo. Semper enim in aliis fuit quod desiderari iure posset: *unde et prius dixit legale foedus non fuisse* ἄμεμπτον. Haec autem una nihil habet nisi summe perfectum. Mortua opera intellige vel quae mortem generant, vel quae fructus sunt mortis. Nam quum animae vita sit nostra cum Deo coniunctio: qui alienati sunt per peccatum, vere censentur mortui. Notandus est autem purgationis finis, ut serviamus Deo. Neque enim abluimur a Christo, ut in novas subinde sordes nos immergamus: sed ut nostra puritas Dei gloriae serviat. Praeterea docet, nihil posse a nobis prodire quod Deo gratum sit, donec Christi sanguine purgati simus. Nam quum inimici Deo simus omnes ante reconciliationem, exosa quoque opera nostra habet. Quare initium legitimi cultus est reconciliatio. Deinde quia nullum opus ita purum est, omnique macula vacuum, ut per se Deo placeat, necesse est purgationem ex sanguine Christi intervenire quae maculas omnes deleat. Et elegans est antithesis inter Deum vivum et opera mortua.

15. *Ac propterea novi testamenti.* Concludit non iam amplius alio sacerdote opus esse, quia Christus sub novo testamento has partes impleat. Neque enim Christo vendicat honorem mediatoris ut alii cum eo interea maneant, sed contendit alios omnes esse abdicatos quum iniunctum fuit munus Christo. Sed quo plenius id confirmet, simul recenset quo modo mediatoris officio defunctus sit, nempe morte intercedente. Si hoc in solo Christo reperitur, aliis omnibus deest: sequitur, ipsum solum iustum esse mediatorem. Commemorat praeterea vim et effectum mortis eius, quum dicit solutum esse pro peccatis pretium, quae sub priore testamento deleri pecudum sanguine non poterant: quibus verbis Iudaeos a lege ad Christum traducere voluit. Nam si tanta est legis imbecillitas, ut quaecunque expiandis peccatis remedia adhibet, minime praestent quod figurant: quis in ea tanquam in portu quiescat? Hoc inquam unum abunde eos stimulare debuit ad expetendam legis correctionem: quia fieri non poterat quin perpetuo anxii essent. Contra ubi ad Christum ventum est, quia in ipso obtinemus plenam redemptionem, nihil est quod nos amplius sollicitet. Ergo his verbis legem infirmat, ut in eam recumbere Iudaei desinant: et stare in Christo docet, quia in ipso reperitur quidquid pacandis conscientiis expeti potest. Si quis autem roget annon remissa fuerint patribus peccata etiam sub lege, tenenda est solutio quam ante dixi: fuisse remissa, sed Christi beneficio: ergo quod ad externas expiationes, semper tenebantur reatu alligati. Hac ratione Paulus dicit (Coloss. 2, 14), legem fuisse chirographum nobis contrarium. Nam quum prodiret in medium peccator, seque Deo obnoxium palam profiteretur, et innoxium animal mactando, se dignum aeterna morte esse agnosceret: quid consequebatur ex sua victima, nisi quod mortem suam hoc quasi chirographo obsignabat? Denique tunc demum in peccatorum remissione acquiescebant, quum respicerent in Christum. Quod si solus Christi respectus peccata abstulit, nunquam illi fuissent liberati, si in lege restitissent. Pronuntiat quidem David, beatum esse hominem cui non imputantur peccata (Psal. 32, 2): sed ut huius beatitudinis sit compos, necesse habet, relicta lege, coniicere oculos in Christum. Nam si in lege haereat, nunquam reatu eximetur.

Qui vocati sunt, promissionem, etc. Huc spectat divinum erga nos foedus, ut in filios adoptati vitae aeternae tandem simus haeredes. Hoc Christi beneficio nos consequi docet apostolus: unde patet, in

nobis est formidabilis: et via ad eam nihil quam exitialis est labyrinthus, donec Christi sanguine placatum nobis sciamus esse, et idem sanguis facilem nobis accessum praebeat. Omnes etiam cultus vitiosi sunt ac impuri, nisi Christus sanguinis sui adspersione eos mundet. Nam tabernaculum visibilis quaedam imago Dei fuit: vasa ministerii ut ad eum colendum erant destinata, sic veri cultus symbola erant. Quod si nihil eorum populo salutare erat sine sanguine, hinc facile colligimus, ubi Christus cum sanguine suo non apparet, nihil nobis esse cum Deo. Sic neque doctrina ipsa, utcunque immutabilis sit Dei voluntas, nobis ac in usum nostrum efficax erit, nisi sanguine dedicata: quemadmodum hoc verbo melius exprimitur. Scio alios secus interpretari. Nam illis tabernaculum est corpus ecclesiae: vasa singuli fideles, quorum Deus ministerio utitur. Sed illud quod dixi, longe aptius est. Nam quoties invocandus erat Deus, ad sanctuarium se vertebant. Et trita est illa loquutio, sistere se coram facie Domini, quum in templo apparerent.

20. *Sanguis testamenti quod mandavit.* Si ille sanguis testamenti: ergo nec testamentum sine sanguine ratum est, nec sanguis sine testamento ad expiationem valet. Ideo necesse est utrumque coniungi. Et videmus nonnisi exposita lege additum fuisse symbolum. Quale enim sacramentum foret, nisi praeeunte verbo? Proinde symbolum quaedam ad verbum accessio est. Et observa hoc verbum non ad magicam incantationem susurrari, sed clara voce proferri: quemadmodum populo destinatur, ita verba sonant foederis: Quod Deus mandavit vobis. Quare perversus est sacramentorum abusus, adeoque impia corruptela, ubi nulla auditur mandati expositio, quae est velut sacramenti anima. Quare papistae, qui a signis veram rerum intelligentiam tollunt, mortua duntaxat elementa retinent. Locus hic admonet, omnes Dei promissiones tunc demum utiles nobis esse, dum ex Christi sanguine accessit confirmatio. Nam quod in Christo Paulus omnes Dei promissiones Etiam et Amen esse testatur (2. Cor. 1, 20), id fit quum eius sanguis, instar sigilli, cordibus nostris insculptus est: vel quum non tantum audimus loquentem Deum, sed Christum cernimus se offerentem in pignus eorum quae dicuntur. Haec tantum cogitatio si in mentem nobis veniret, non tam atramento quam fiii Dei sanguine scriptum esse quidquid legimus: quum evangelium praedicatur, una cum voce sacrum illum sanguinem stillare: longe maior nostra esset tum attentio, tum reverentia. Huius rei symbolum fuit adspersio illa, cuius mentio fit apud Mosem. Quamquam plus hic habetur quam Mosis verba exprimant. Neque enim librum, sed populum fuisse adspersum narrat: neque hircos nominat, neque lanam coccineam, neque hyssopum. Quod ad librum spectat: etsi clare non potest evinci eius adspersio, probabili tamen coniectura elicitur ex eo quod dicitur Moses eum protulisse in medium postquam sacrificaverat, idque ut solenni stipulatione populum Deo obstringeret. Quod ad reliqua attinet, videtur mihi apostolus varias expiationes, quarum eadem erat ratio, permiscuisse. Nec sane in eo quidquam est absurdi: quum generalem quaestionem tractet de veteris testamenti purgatione, quae per sanguinem fiebat. Quod autem ex hyssopo adspergillum fiebat, et lana coccinea, non dubium est quin mysticam adsperginem quae fit per spiritum, repraesentaverit. Scimus hyssopum singulari purgandi et excoquendi efficacia pollere: ita Christus spiritu suo vice adspergilli utitur ad nos sanguine suo abluendos, dum serio poenitentiae sensu nos afficit, dum excoquit pravas carnis nostrae cupiditates, dum pretioso iustitiae suae colore nos tingit, neque enim de nihilo hoc Deus instituerat. Huc quoque allusit David Psal. 51, 9, quum dicit, Adsperges me Domine hyssopo, et mundabor. Haec sufficient quibus sobrie philosophari animus est.

22. *Et propemodum omnia.* Quum dicit propemodum, videtur indicare aliter quaedam purgari. Et certe aqua se et alias res immundas saepenumero abluebant. Verum et aqua illa vim abluendi habebat ex sacrificiis, ut vere apostolus tandem pronuntiet, nullam sine sanguine fuisse remissionem. Proinde imputabatur immunditíes, donec sacrificio esset expiata. Et quemadmodum extra Christum non est puritas neque salus, ita nihil sine sanguine vel purum, vel salutare esse potuit: quia nunquam a mortis suae sacrificio separandus est Christus. Sed apostolus simpliciter dicere voluit, fere semper adhibitum fuisse hoc symbolum. Quod siquando non fiebat purgatio, nihilominus erat in sanguine: quandoquidem omnes ritus vim suam quodammodo ex generali expiatione mutuabantur. Nam neque singuli ex populo adspersi fuerunt (quomodo enim modica sanguinis portio ad tantam multitudinem sufficere poterat?), purgatio tamen perveniebat simul ad omnes. Ergo particula propemodum, tantundem valet ac si dixisset, frequentissimum huius caeremoniae usum fuisse, ut ea raro abstinerent in purgationibus. Nam quod Chrysostomus improprietatem ita notari putat, quia figurae tantum illic fuerint: alienum est a mente apostoli.

Non fit remissio. Hoc modo prohibiti sunt homines a Dei conspectu: quia cum illis omnibus iure infensus sit, non est cur ullam sibi gratiam apud eum promittant, donec placatus fuerit. Porro una est ratio placandi per sanguinis expiationem: proinde nulla peccatorum venia speranda est nisi sanguinem afferamus. Hoc fit dum fide confugimus ad Christi mortem.

23. *Exempla eorum.* Ne quis obiiceret alium

fuisse quam testatoris sanguinem quo vetus testamentum dedicatum fuit: anticipat apostolus, ac dicit non esse mirum si pecudum victimis consecratum fuerit tabernaculum illud quod terrestre erat: analogiam enim ac similitudinem fuisse inter purgationem et res purgatas. At coeleste istud, de quo disserit, exemplar longe alio modo consecrari oportuisse: hic locum non habere hircos aut vitulos, unde sequitur, testatoris mortem esse necessariam. Hic ergo sensus est, Quum in lege terrestres duntaxat rerum spiritualium imagines fuerint, expiandi quoque ritus carnalis et figurativus (ut ita loquar) fuit. At quum coeleste exemplar nihil terrenum admittat, alium postulat quam pecudum sanguinem qui eius respondeat praestantiae: sic mors testatoris flagitatur, ut vera fiat testamenti consecratio. Coelestia vocat regnum Christi quod spirituale est, solidamque habet veritatis revelationem: potiores victimas pro victima, quia tantum una est: sed propter antithesim plurali numero libere abusus est.

24. *Neque enim in manufacta sancta ingressus est Christus, exempla verorum: sed in ipsum coelum, ut nunc appareat coram facie Dei pro nobis.* 25. *Neque ut saepe offerat se ipsum, quemadmodum pontifex ingreditur in sancta quotannis cum sanguine alieno*: 26. (*quandoquidem oportuisset illum saepius pati a creatione mundi*) *nunc autem in consummatione saeculorum, semel in destructionem peccati, per victimam sui ipsius apparuit.* 27. *Et quatenus constitutum est hominibus semel mori, post hoc vero, iudicium:* 28. *ita et Christus semel oblatus ut multorum auferret peccata: secundo absque peccato conspicietur iis qui eum exspectant in salutem.*

24. *Neque enim, etc.* Est confirmatio superioris sententiae. Loquutus erat de vero sanctuario, hoc est coelesti: nunc addit, Christum illuc ingressum esse, unde sequitur requiri etiam confirmationem quae congruat. Sancta pro sanctuario accipit. Vocat non manufactum quod inter creaturas corruptioni obnoxias censeri non debet. Neque enim coelum hic intelligit quod oculis cernimus, et in quo stellae lucent: sed gloriam regni Dei quae coelos omnes superat. Sanctuarium vetus ἀντίτυπον veri, hoc est spiritualis, appellat: quia externae omnes figurae, quasi in speculo repraesentant quod alioqui sub sensus corporeos non cadit. Eodem verbo interdum utuntur scriptores graeci quum de sacramentis nostris disputant: idque scite et congruenter, quia omne sacramentum visibilis est rerum invisibilium imago.

Ut nunc apparet. Sic olim sacerdos leviticus populi nomine se in Dei conspectum sistebat, sed in figura: in Christo autem solida veritas et plenus figurae effectus. Arca enim symbolum erat divinae praesentiae. At Christus se in Dei conspectum vere offert ac sistit ad impetrandam nobis gratiam: ut iam nulla sit causa cur fugiamus tribunal Dei, ubi tam bonum habemus patronum, cuius fide ac tutela salvi ac tuti sumus. Erat quidem iam tunc advocatus noster Christus quum in terris ageret: sed hoc praeterea infirmitati nostrae concessum est, ut coelos conscenderet ad subeundum patroni munus. Ita quoties de eius in coelum adscensu fit mentio, debet haec utilitas nobis venire in mentem, quod illic coram Deo apparet, ut nos suo patrocinio defendat. Stulte ergo et intempestive a quibusdam quaeritur an non semper apparuerit, quia hic tantum de intercessione apostolus disputat, cuius causa coeleste sanctuarium ingressus est.

25. *Neque ut saepe offerat.* Quomodo igitur sacerdos, dicet quispiam, si abstinet a sacrificiis? Respondeo, in officio vel persona sacerdotis non requiri continuum sacrificandi actum. Nam et in lege praecipuis sacrificiis stati erant quotannis dies: quotidiana etiam suas horas mane et vesperi praescriptas habebant. Quum autem unicum illud sacrificium quod semel Christus obtulit, semper vigeat, adeoque perpetuum sit quod ad efficaciam: non mirum est si eius virtute quae nunquam excidit, fulciatur aeternum Christi sacerdotium. Atque hic rursum quid et quibus in rebus differat Christus a levitico sacerdote, ostendit. De sanctuario iam dictum est prius: sed unum discrimen notat in sacrificii genere: quia se ipsum Christus, non brutum animal, obtulerit. Deinde alterum, quod sacrificium hoc non repetat, quemadmodum sub lege frequens repetitio fuit, et prope assidua.

26. *Alioqui oportuisset.* Ostendit quanta sequatur absurditas, si non satis habeamus expiari uno Christi sacrificio. Inde enim saepius mori oportuisse colligit, quia mors cum sacrificio semper sit coniuncta. Hoc autem posterius est absurdissimum. Sequitur ergo, virtutem unius sacrificii aeternam esse, et ad omnia saecula extendi. Dicit autem, a mundi origine: quia omnibus saeculis ab initio fuerunt peccata quae expiatione indigebant. Nisi ergo tunc efficax fuisset Christi sacrificium, nemo ex patribus salutem consequutus esset. Nam quum irae Dei obnoxii per se fuerint, deficeret eos liberationis remedium, nisi Christus semel patiendo, quantum ad reconciliandam hominibus Dei gratiam, a mundi origine usque in finem passus esset. Ergo nisi plures mortes exspectamus, contenti simus unico sacrificio. Atque hinc patet quam frivola sit distinctio illa, in cuius argutia sibi tantopere placent papistae, quum dicunt immolationem Christi in cruce fuisse sanguineam: missae vero sacrificium quod offerri quotidie Deo fingunt, esse incruentum. Nam si subtile illud effugium valeat, incogitantiae arguendus erit spiritus Dei cui non venit in mentem. Quandoquidem hoc pro confesso apostolus sumit,

non esse absque morte sacrificium. Nihil moror quod sic loquantur vetusti scriptores. Neque enim est in hominum arbitrio, cuiusmodi ipsis libuerit sacrificia fingere. Stat hoc spiritus sancti axioma, non expiari sacrificio peccata quin sanguis fundatur. Quare diabolicum est commentum, saepius Christum offerri.

Nunc autem in consummatione. Perfectionem saeculorum vocat, quae ad Galatas cap. 4, 4, Plenitudo dicitur. Fuit enim ista quaedam temporis maturitas quam Deus aeterno suo decreto statuerat. Atque hoc modo ansa praeciditur hominum curiositati, ne inquirere audeant cur non citius, cur illa potius aetate. Nos enim arcano Dei consilio acquiescere decet: cuius ratio tametsi nobis non est perspicua, illi tamen constat. In summa, significat apostolus tempestivam fuisse Christi mortem, quum a patre hac de causa missus fuit in mundum, penes quem legitima, ut rerum omnium, ita et temporum gubernatio est: quum eorum seriem summa, etsi nobis saepe abscondita, sapientia ordinet. Praeterea haec consummatio anteacti temporis imperfectioni opponitur. Sic enim suspensum tenuit Deus populum veterem, ut facile iudicari posset, nondum ad fixam conditionem ventum esse. Ideo prioris ad Corinthios cap. 10, 11, Paulus fines saeculorum in nos incidisse tradit. Quo significat, regnum Christi omnibus rebus complementum attulisse. Quod si haec fuit temporum plenitudo quum ad peccata expianda apparuit Christus, atrocem illi iniuriam faciunt qui volunt renovari sacrificium, ac si morte eius nondum completa essent omnia. Semel ergo apparuit: quia si fieret iterum vel tertio, aliquid ad primam oblationem deesset quod plenitudini repugnat.

In destructionem. Congruit hoc cum Danielis vaticinio (9, 14), quo postquam obsignatio et abolitio scelerum promissa est, finis sacrificiis indicitur. Quorsum enim piacula destructis sceleribus? Porro destructio haec in eo consistit, quod iam non imputantur peccata iis, qui ad Christi sacrificium confugiunt. Nam quamvis petenda sit quotidie venia, ut quotidie iram Dei provocamus: quia tamen non alio quam unicae Christi mortis pignore reconciliamur Deo, merito dicitur per eam destructum esse peccatum.

27. *Quatenus constitutum est.* Sensus est: Quum patienter a morte hominis exspectemus iudicii diem, quia haec communis sit lex naturae cui reluctari fas non est: cur minus esset patientiae in exspectando secundo Christi adventu? Nam si in hominum vulgo, beatae resurrectionis spei nihil derogat longum temporis intervallum: quam absurdum esset minus honoris deferri Christo? Minus autem deferemus, si eum vocemus ad secundam mortem, quum una in perpetuum defunctus sit. Si quis obiiciat, bis quosdam esse mortuos, ut Lazarum et similes: expedita est solutio, apostolum hic de ordinaria hominum conditione disputare, quin etiam ab hoc ordine eximuntur quos subita immutatio corruptione exuet: quia non comprehendit nisi eos qui diu in pulvere corporum suorum redemptionem exspectant.

Secundo absque peccato. Hoc unum apostolus urget, non debere nos inquietari inanibus pravisque novarum expiationum desideriis, quia una mors Christi nobis abunde sufficiat. Ideo dicit, semel apparuisse cum sacrificio ad delenda peccata: secundo adventu palam facturum quid efficaciae mors sua habuerit, ut amplius non sit peccato vis ad nocendum. Auferre peccata est liberare sua satisfactione a reatu eos qui peccarunt. Multos dicit, pro omnibus: sicuti ad Romanos capite 5, 15. Certum quidem est, non omnes ex Christi morte fructum percipere: sed hoc ideo fit, quia eos impedit sua incredulitas. Quamquam hic de nihilo agitaretur illa quaestio. Quia non disputat apostolus quam paucis, vel quam multis prosit mors Christi': sed intelligit simpliciter, aliis, non sibi esse mortuum. Itaque multos uni opponit. Sed quid est quod sine peccato appariturum tradit? Quidam piaculum aut victimam peccati expiatricem exponunt, sicuti ad Romanos cap. 8, 3, et 2. ad Corinth. cap. 5, 21, ac pluribus locis apud Mosem: sed expressius quiddam (meo iudicio) dicere voluit: nempe Christum, quum veniet, patefacturum quam vere abstulerit peccata, ut non alio ad placandum Deum sacrificio iam opus sit. Ac si diceret: ubi ad Christi tribunal ventum fuerit, sentiemus nihil eius morti defuisse. Quo etiam pertinet quod continuo post adiicit, in salutem iis qui eum exspectant. Alii secus contexunt, hoc scilicet modo, qui eum exspectant in salutem. Sed alter ille sensus aptior: significat enim eos plenam salutem sensuros ex Christi morte qui tranquillis animis in eam recumbunt. Nam exspectatio haec ad circumstantiam praesentis causae refertur. Hoc quidem in commune fidelibus alibi tribuit scriptura (1. Thes. 1, 10), quod adventum Domini exspectent, ut eos ab impiis discernat, quibus formidabilis est eius mentio: sed quia nunc apostolus contendit debere nos quiescere in unico Christi sacrificio, exspectationem Christi vocat, quum unica illa redemptione contenti, nova remedia vel subsidia non appetimus.

CAPUT X.

1. *Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam vivam imaginem rerum, sacrificiis quae quotannis eadem continenter offeruntur, nunquam potest eos qui accedunt, perficere.* 2. *Alioqui annon desiissent offerri? propterea quod nullam amplius conscien-*

tum est de me ut faciam, o Deus, voluntatem tuam. 8. *Quum prius dixisset, sacrificium et oblationem, holocausta et victimas pro peccato noluisti, neque comprobasti quae secundum legem offeruntur:* 9. *tunc dixit: ecce adsum ut faciam o Deus, voluntatem tuam. Tollit prius ut secundum statuat:* 10. *in qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel.*

5. *Quapropter ingrediens.* Hic in mundum ingressus, fuit manifestatio Christi in carne. Nam quum hominis naturam induit ut redemptorem mundo praestaret, et apparuit hominibus: tunc dicitur in mundum venisse, sicut alibi descendisse ex coelo. Psalmus tamen quadragesimus, quem citat, videtur ad Christum violenter torqueri: nam in eius personam minime competit quod illic habetur: iniquitates meae comprehenderunt me, nisi quod membrorum vitia Christus ultro in se recipit. Totum certe argumentum proprie Davidi convenit: sed quia notum est, Davidem Christi fuisse typum, nihil absurdi est si in Christum transferantur quae de se praedicat David: ac praesertim ubi mentio fit de abrogandis sacrificiis legalibus, sicuti hoc loco. Quamquam non concedunt omnes hunc verbis sensum inesse. Putant enim non simpliciter hic repudiari sacrificia: sed refutari superstitiosam opinionem quae vulgo invaluerat, quod vulgo in illis statueretur totus Dei cultus. Quod si ita esset, parum valeret hoc testimonium ad praesentem causam. Quare hunc locum propius excutere operae pretium est, ut constet an apposite eum huc apostolus adduxerit. Passim apud prophetas occurrunt istae sententiae, sacrificia non placere Deo, nec ab eo requiri, nec quidquam pretii habere: imo potius abominationi esse. At tunc non vitium quod haereat sacrificiis a natura, sed adventitium potius notatur. Nam quum hypocritae alioqui in sua impietate obstinati, Deum sacrificiis placare vellent, hoc modo arguendi fuerunt. Quare prophetae sacrificia reiiciunt: non quatenus instituta erant a Deo, sed ut a sceleratis hominibus vitiata erant et profanata ob impuras conscientias. Hic diversa est ratio. Neque enim sacrificia per hypocrisin oblata, vel alias non rite propter hominum pravitatem et nequitiam peracta, damnat: sed negat a piis et sinceris Dei cultoribus requiri. De se enim verba facit qui illa mundo corde priusque manibus offerebat: et tamen Deo non placere dicit. Si quis excipiat, non per se, neque dignitate propria accepta esse, sed propter alienum finem: rursus dico, intempestive hoc loco ingeri eiusmodi sermonem. Tunc enim ad spiritualem cultum revocantur homines, si externis caeremoniis plus aequo tribuerint. Tunc caeremonias nihil apud Deum esse pronuntiat spiritus sanctus, quum praeter modum efferuntur hominum errore. David certe, quum legi subiectus esset, sacrificandi morem negligere non debuit. Interiore cordis affectu Deum, fateor, debuit colere: sed praeterire quod illi Deus mandaverat, fas non fuit. Habuit autem commune una cum reliquis omnibus sacrificandi mandatum. Ita colligimus, longius quam ad aetatis suae rationem ipsum respexisse, quum diceret, sacrificium noluisti. Istud quidem etiam tempore Davidis verum aliqua ex parte fuit, Deum sacrificia non morari. Sed quia adhuc sub iugo paedagogiae tenebantur omnes: cultum Deo integrum praestare non poterat David nisi eiusmodi forma (ut ita loquar) vestitum. Ergo ad Christi regnum venire necesse est, ut penitus verum sit, Deum nolle. Similis est locus Psal. 16, 10, non sines sanctum tuum videre corruptionem. Nam etsi aliquousque Davidem a corruptione Deus eripuit, non fuit tamen hoc nisi in Christo vere completum. Multum ponderis hoc habet, quod quum se profiteatur facturum Dei voluntatem, sacrificiis locum nullum assignat. Nam inde colligimus, citra illa perfectam Dei obedientiam constare: quod nonnisi abrogata lege verum fuit. Neque tamen inficior, Davidem, tam hoc loco quam Psal. 51, 18, externa sacrificia sic extenuasse, ut quod praecipuum erat praeferret. Sed non dubium est quin utroque loco oculos coniecerit in regnum Christi. Atque adeo in hoc Psalmo iure Christum loquentem induci testis est apostolus, ubi inter Dei mandata ne infimus quidem locus relinquitur sacrificiis quae Deus sub lege tam severe exigebat.

Corpus aptasti. Verba Davidis aliud sonant, aurem perforasti mihi. Quam loquutionem nonnulli ductam putant ab antiquo legis ritu. Nam si quis contempta iubilaei manumissione, in perpetuam servitutem addicere se volebat, illi auris subula perforabatur. Hunc itaque sensum esse volunt, Domine tu me servum habes perpetuo tibi addictum. Ego tamen aliter accipio, pro eo quod est docilem et obsequentem reddere. Surdi enim sumus donec aures nobis Deus aperiat: hoc est, pervicaciam corrigat quae in nobis haeret. Quamquam inter promiscuum et crassum vulgus (cui sacrificia tantum spectra erant sine virtute) et inter Davidem cui subtilius ostenderat Deus spiritualem et legitimum usum, subest tacita antithesis. Apostolus autem Graecos sequutus dixit: corpus aptasti. Neque enim in verbis recitandis adeo religiosi fuerunt, modo ne scriptura in suum commodum falso abuterentur. Semper hoc spectandum est, quorsum litent testimonia: nam in scopo ipso diligenter cavent ne scripturam trahant in alienum sensum: sed tam in verbis, quam in aliis, quae praesentis instituti non sunt, sibi liberius indulgent.

7. *In capite libri.* Verbum hebraicum proprie volumen significat. Scimus enim libros antiquitus

in morem cylindri fuisse complicatos. Porro libri nomine legem intelligi, quae regulam sancte vivendi omnibus Dei filiis praescribit, absurdum non est. Quamquam mihi genuina magis videtur haec expositio, ut dicat se in eorum catalogo censeri qui se Deo praebent obsequentes. Lex quidem iubet nos omnes Deo obedire. Sed intelligit David, se inter eos numerari qui vocati sunt ut Deo obediant. Deinde testatur se vocationi obtemperare, quum addit: Volui. Quod in Christum peculiariter competit. Nam utcunque ad Dei iustitiam sancti omnes adspirent: unus tamen et Christus qui plane sit ad faciendam Dei voluntatem compositus. Hic tamen locus nos omnes ad obsequii promptitudinem stimulare debet. Nam ideo Christus perfectae obedientiae exemplar est, ut quicunque eius sunt, certatim ad eius imitationem contendant: ut simul respondeant Dei vocationi, totaque eorum vita hanc vocem comprobet, Ecce adsum. Eodem pertinet quod sequitur, scriptum esse in libro ut Dei faciamus voluntatem. Quemadmodum alibi dicitur, hunc electionis nostrae esse finem, ut sancti et irreprehensibiles simus in eius conspectu (Coloss. 1, 22).

9. *Tollit prius.* En cur et quorsum citetur hic locus: nempe ut sciamus plenam solidamque iustitiam sub regno Christi sacrificiis legalibus non indigere. Nam Dei voluntas quoad perfectionis regulam illis sublatis statuitur. Sequitur itaque, a Christi sacerdotio removendas esse pecudum victimas: quia commune nihil cum eo habent. Non enim, ut diximus, causa erat cur sacrificia reiiceret propter accidentale vitium: quia non agit cum hypocritis, nec superstitionem reprehendit cultus praeposteri, sed ab homine pio riteque instituto postulari negat usitata sacrificia, perfecteque obediri Deo testatur illis praeteritis.

10. *In qua voluntate.* Postquam Davidis testimonium causae suae accommodavit, nunc per occasionem verba quaedam inflectit ad suum commodum: idque exornandi magis quam explicandi causa. Profitetur David non tam in sua quam Christi persona, se ad faciendum Dei voluntatem paratum esse. Id ad omnia Christi membra extenditur: generalis enim est doctrina Pauli, quum dicit, (1. Thess. 4, 3), Haec voluntas est Christi, sanctificatio vestra, ut quisque ab immunditia abstineat. Sed quia in Christo hoc illustre prae aliis obedientiae specimen fuit, offerre se ad mortem crucis, et hac potissimum de causa induit servi personam: dicit apostolus, Christum se offerendo, patris mandata satisfecisse, atque ita nos fuisse sanctificatos. Quum addit, per oblationem corporis, alludit ad illam Psalmi partem, Corpus aptasti mihi: saltem ut graece habetur. Ita significat Christum in se ipso reperisse quod Deum placaret, ut externis adminiculis minime opus habuerit. Nam si leviticus sacerdos corpus habuisset aptatum, supervacuae fuissent pecudum victimae. Christus autem solus sufficit, ac per se idoneus est ad praestandum quidquid Deus requirit.

11. *Et omnis quidem sacerdos quotidie ad ministrandum adstat, et easdem saepius offerendum victimas, quae nunquam possunt tollere peccata.* 12. *Ipse autem una pro peccatis oblata victima, perpetuo sedet in dextera Dei,* 13. *quod reliquum est exspectans, donec ponantur inimici sui scabellum pedum suorum.* 14. *Una enim oblatione consecravit in perpetuum eos qui sanctificantur.* 15. *Testimonium autem reddit nobis etiam spiritus sanctus. Nam postquam praedixerat,* 16. *hoc est testamentum quod statuam cum ipsis, post dies illos, dicit Dominus, ut ponam leges meas in corda illorum, et in mentibus eorum inscribam illas,* 17. *et peccatorum et iniqnitatum eorum non recordabor amplius.* 18. *Porro ubi fit horum remissio, non est amplius oblatio pro peccato.*

11. *Omnis quidem sacerdos.* Hic est conclusio totius disputationis, dissentaneum esse et alienum prorsus a Christi sacerdotio quotidianum offerendi morem. Ideoque post eius adventum abdicatos officio esse leviticos sacerdotes, quorum ratio et institutum est quotidie offerre. Haec enim est repugnantium natura, ut uno posito, alterum concidat. Hactenus satis superque laboravit in asserendo Christi sacerdotio: restat igitur ut cesset antiquum illud quod cum eo non congruit. Plenam enim consecrationem habent sancti omnes in unica Christi oblatione. Quamquam verbum τετελείωκε, pro quo reddidi, consecravit: posset exponi, perfecit. Mihi altera significatio magis placuit, quia nunc de sacris agitur. Quum dicit, Eos qui sanctificantur, comprehendit hoc nomine omnes Dei filios: et admonet frustra aliunde peti sanctificationis gratiam. Sed ne otiosum nunc in coelo Christum iacere sibi fingant homines, iterum repetit eum sedere ad patris dexteram. Qua locutione (ut alibi visum est) designatur imperium et potestas. Quare timendum non est ne vim mortis suae exstingui patiatur vel sepultam iacere sinat, qui ideo vivit ut virtute sua impleat coelum et terram. Deinde admonet ex verbis psalmi, quousque durare hic status debeat: nempe donec inimicos omnes suos Christus prostraverit. Ergo si fides nostra Christum in dextera Dei sedentem quaerat, et quieta recumbat in hanc sessionem: tandem potiemur fructu huius victoriae: una inquam cum capite nostro, profligatis hostibus, Satana, peccato et morte, et toto mundo, carnis cornis corruptione exuti triumphabimus.

15. *Testimonium reddit spiritus.* Quod secundo adducit testimonium Ieremiae, non abs re, nec super-

vacuum est. Prius in alium finem citavit, ut ostenderet abrogari vetus testamentum oportuisse: quandoquidem novum aliud promissum erat, idque ad corrigendam veteris infirmitatem. Nunc autem alio respicit. Pugnat enim tantum ex illo verbo, Iniquitatum non recordabor. Ac inde colligit nullum amplius esse sacrificii usum quum deleta sint peccata. Videri quidem possit haec parum firma illatio. Nam quum olim innumerae exstarent in lege et prophetis de peccatorum remissione promissiones, victimas tamen pro illis offerre non desinebat ecclesia. Proinde remissio peccatorum sacrificia non excludit. Verum si singula propius consideres, habebant etiam patres sub lege easdem, quas hodie habemus, de peccatorum remissione promissiones. Illis freti Deum invocabant, et de impetrata venia gloriabantur. Atqui propheta, quasi novum quiddam et prius inauditum adferat, promittit nullam sub novo foedere peccatorum fore memoriam coram Deo. Hinc colligere, licet diverso modo nunc remitti peccata quam olim. Haec porro diversitas non in verbo nec in fide sita est, sed in ipso pretio remissionis. Nunc ergo peccatorum Deus non recordatur, quia omnium semel facta est expiatio. Alioqui frustra diceretur a propheta, fore hoc novi testamenti beneficium, quod Deus peccatorum non recordabitur.

Porro quando ad finem disputationis ventum est quae hic habita est de sacerdotio Christi: breviter admonendi sunt lectores, non magis hic abrogari legis sacrificia, quam papistarum commentum de sacrificio missae refutari. Missam suam asserunt sacrificium esse expiandis vivorum et mortuorum peccatis: apostolus iam sacrificio locum esse negat, ex quo impletum est Ieremiae vaticinium. Cavillantur illi, non esse novum aut aliud a Christi sacrificio, sed idem. At exadverso contendit apostolus, idem repeti non debere: nec unum Christi sacrificium modo pronuntiat, sed semel peractum. Adde quod saepius uni Christo vendicat honorem sacerdotii, ut nemo ad eum offerendum sit idoneus nisi solus ipse. Aliud effugium papistae habent, quum sacrificium ἀναίματον appellant. Atqui apostolus sine exceptione affirmat, morte opus esse ad sacrificium. Tergiversantur etiam papistae, dum excipiunt missam unius sacrificii, quod peregit Christus, applicationem esse. Atqui apostolus contra docet, ideo morte Christi abolita fuisse legis sacrificia quod illic peccatorum recordatio fiebat. Unde apparet, genus hoc applicandi, quod sibi fingunt, cessasse. Denique, ut se in omnes formas vertant papistae, elabi nunquam poterunt quin praesens apostoli disputatio missam ipsorum pluribus scatere sacrilegiis planum faciat. Primum enim, teste apostolo, unus Christus ad se offerendum idoneus fuit: in missa per alienas manus offertur. Secundo, non unicum modo sacrificium Christi apostolus asserit, sed nonnisi semel peractum, ut iterari sit nefas: in missa utcunque idem sacrificium esse garriant, tamen quotidie fieri apparet, et ipsi fatentur. Apostolus nullum sine sanguine et morte sacrificium agnoscit: isti ergo frustra negantur sacrificium, quod offerunt, esse incruentum. Apostolus quum de impetranda peccatorum venia agitur, confugere nos iubet ad unum illud sacrificium quo defunctus est Christus in cruce: et nos hac nota discernit a patribus, quod assiduus sacrificandi ritus Christi adventu obsolevit. Isti, ut mors Christi nobis sit efficax, quotidianas per sacrificium applicationes requirunt, ut nihil nisi in externo symbolo differant a Iudaeis Christiani.

19. *Habentes itaque fratres, fiduciam ingrediendi in sancta per sanguinem Iesu,* 20. *via quam dedicavit nobis recentem ac vivam per velum, hoc est carnem suam,* 21. *et sacerdotem magnum super domum Dei:* 22. *accedamus cum sincero corde in certitudine fidei, adspersi cordibus a conscientia mala, et abluti corpore aqua munda,* 23. *teneamus confessionem spei inflexibilem. Fidelis enim qui promisit.*

19. *Habentes itaque fratres.* Superioris doctrinae epilogum vel summam colligit, cui deinde opportune subiicit gravem exhortationem, et severe iis minatur qui Christi gratiam abiecerint. Summa autem est, caeremonias omnes, quibus sub lege patefiebat accessus in sanctuarium Dei, in Christo habere solidam veritatem: ut Christum habenti superfluus sit ac inutilis earum usus. Id quo melius exprimat, allegorice describit accessum quem nobis Christus patefacit. Coelum enim comparat veteri sanctuario: et quae in Christo spiritualiter impleta sunt, sub typicis loquutionibus proponit. Obscurant quidem magis rem interdum allegoriae quam illustrant. Sed haec non parum habet gratiae, nec parum lucis affert, quum veteres legis figuras ad Christum apostolus transfert: ut in eo recognosceamus vere nunc esse exhibita quaecunque lex adumbravit. Sicut autem singulis pene verbis pondus inest, ita meminerimus subesse antithesin, ut veritas quae in Christo conspicitur, veteres figuras aboleat. Primo dicit, nos fiduciam habere ingrediendi in sancta. Hoc iuris patribus nunquam concessum fuit sub lege: populo enim aditus in sanctuarium visibile prohibebatur, nisi quod nomina tribuum pontifex in humeris, et duodecim lapides in eorum memoriam ante pectus gestabat. Nunc vero longe alia ratio est. Non enim symbolice tantum, sed re ipsa in coelum ingressus nobis patet, Christi beneficio: quia nos fecit regale sacerdotium. Dicit per sanguinem Iesu, quia ad solennem pontificis ingressum non aperiebatur ostium sanctuarii nisi sanguine interposito. Sed postea discrimen

notat inter hunc et pecudum sanguinem. Nam pecudum sanguis quum statim tabesceret, non potuit diu vigorem suum retinere: at Christi sanguis qui nullo tabo corrumpitur, sed puro semper colore fluit, nobis in finem usque mundi sufficiet. Nihil mirum si caesae pecudum victimae vivificandi facultate non pollebant, quum essent mortuae. At Christus qui a morte resurrexit, ut nobis vitam conferat, suam in nos diffundit. Haec est perpetua viae dedicatio, quod coram facie patris semper quodammodo stillat sanguis Christi ad irrigandum coelum et terram.

20. *Per velum.* Sicuti velum operiebat arcana sanctuarii, et tamen aditum illuc reserabat: sic quum in Christi carne divinitas latuerit, nos tamen in coelum usque perducit: nec quisquam Deum inveniet, nisi cui via et ostium erit homo Christus. Ita admonemur, non aestimandam esse Christi gloriam ab externo carnis adspectu, nec despiciendam esse carnem, quia Dei maiestatem quasi velum occultet: quum eadem nobis ad fruenda omnia Dei bona sit directrix.

21. *Et sacerdotum magnum.* Quaecunque prius disseruit de abrogatione veteris sacerdotii, nunc memoria repetere docet. Nam aliter Christus sacerdos esse non potest quin priores illi munere abdicentur, quum alius fuerit ordo. Significat igitur relinquenda esse illa omnia quae suo adventu Christus mutavit. Ac ideo ipsum praeficit universae Dei domui, ut quisquis locum in ecclesia habere cupit, Christo se subiiciat, eumque sibi ducem ac praesidem eligat, non alium.

22. *Accedamus cum sincero corde.* Sicuti in Christo eiusque sacrificio nihil nisi spirituale, aut coeleste esse ostendit: ita quae ex parte nostra afferimus, vult congruere. Olim Iudaei variis adspersionibus se purgabant, ut essent ad cultum Dei praeparati. Ritus purgandi carnales fuisse, nihil mirum est, quum ipse Dei cultus umbris involutus carnem adhuc quodammodo separet. Sacerdos enim mortalis ex peccatoribus eligebatur qui ad tempus sacra faceret: ornatus erat pretioso quidem vestitu, sed tamen mundano, ut se in Dei conspectum sisteret: tantum ad arcam foederis accedebat, ut ingressum sanctificaret: victimam bruti animalis ex armento vel grege mutuabatur. In Christo omnia longe praecellunt. Ipse non modo purus et innocens, sed fons omnis sanctitatis et iustitiae coelesti oraculo constituitur sacerdos, non ad breve mortalis vitae spatium, sed perpetuo. Sanctionis causa iusiurandum interponitur. Prodit in medium omnibus spiritus sancti donis ad summam perfectionem ornatus: sanguine suo Deum propitiat, eumque pacificat cum hominibus: supra coelos conscendit, ut coram Dei pro nobis appareat mediator. Itaque vicissim nihil a nobis afferendum est quod non respondeat: quandoquidem mutuus inter sacerdotem et populum consensus esse debet. Proinde facessant externae carnis lotiones, ac esset totus ille caeremoniarum apparatus. Nam externis illis figuris apostolus sincerum cor opponit, et fidei certitudinem et abstersionem omnium vitiorum. Atque hinc colligimus qualiter nos comparatos esse deceat, ut fruamur Christi beneficiis. Neque enim ad eum acceditur, nisi integro corde seu veraci, certaque fide ac pura conscientia. Porro cor verax aut sincerum fucato ac duplici opponitur. In voce πληροφορίας fidei naturam designat apostolus: et simul nos admonet non posse percipi Christi gratiam, nisi ab iis qui fixam et indubiam persuasionem afferunt. Abstersionem cordis a mala conscientia appellat, vel quum impetrata peccatoram venia puri censemur coram Deo, vel dum cor ab omnibus pravis affectibus purgatum, carnis stimulis non pungit. Ego libenter utrumque comprehendo. Quod sequitur de corpore aqua pura abluto, plerique de baptismo accipiunt: sed mihi probabilius videtur, apostolum alludere ad veteres legis caeremonias: atque ita sub aquae nomine designare spiritum Dei, quemadmodum Ezechiel loquitur (36, 25), Effundam super vos aquas mundas, etc. Summa est, nos fieri Christi participes si corpore et anima sanctificati ad eum accedimus. Hanc porro sanctificationem esse, non quae visibili caeremoniarum pompa constat, sed firmam fidem, puram conscientiam, corporis et animae munditiem, quae in spiritu Dei manat ac perficitur. Ita Paulus 2. ad Cor. cap. 7, 1, fideles hortatur ut se purgent ab omni inquinamento carnis et spiritus, quum sint adoptati a Deo in filios.

23. *Teneamus confessionem spei.* Quoniam hic Iudaeos ad perseverantiam hortatur, spem potius quam fidem nominat. Nam spes sicuti ex fide nascitur, ita eam ad extremum usque alit ac sustinet. Confessionem praeterea requirit, quia non est vera fides nisi quae se exserit ad homines. Et videtur oblique perstringere eorum simulationem qui in gentis suae gratiam legales ritus nimis religiose servabant. Non ergo tantum corde credere, sed re ipsa quoque ostendere ac profiteri eos iubet quantum Christo deferant. Diligenter autem notanda est ratio quam subiicit, Deum, qui promisit, fidelem esse. Nam inde primum docemur, hoc fundamento niti fidem nostram, quod Deus verax sit. Porro haec veritas promissione continetur: nam ut credamus, praeire Dei vocem oportet. Nec quaelibet vox ad gignendam fidem erit idonea: sola promissio est in quam fides recumbit. Adeoque ex hoc loco mutua inter fidem hominum et Dei promissionem ratio colligi potest: nisi enim promittat Deus, nemo erit qui credat.

24. *Et consideremus nos mutuo in aemulationem caritatis et bonorum operum: 25. neque deseramus aggregationem nostri, quemadmodum mos est quibusdam: sed exhortemur, idque eo magis, quia videtis appropinquantem diem. 26. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam veritatis notitiam, non amplius relinquitur pro peccatis hostia: 27. sed terribilis exspectatio iudicii, et zelus ignis qui devorabit adversarios.*

24. *Consideremus nos mutuo.* Non dubito quin Iudaeos peculiariter compellet hac exhortatione. Scitur quanta fuerit gentis illius arrogantia. Quia posteri erant Abrahae, gloriabantur se solos, exclusis reliquis omnibus, in foedus vitae aeternae a Domino esse cooptatos. Tali praerogativa inflati quum prae se omnes alios populos despicerent, soli in Dei ecclesia censeri volebant: imo superciliose sibi vendicabant ecclesiae titulum. In hoc fastu corrigendo, multum operae sumere apostolos oportuit: idque nunc, meo iudicio, agit apostolus, ne aegreferant Iudaei sibi associari gentes, et in idem ecclesiae corpus secum coalescere. Ac primum quidem dicit: consideremus nos mutuo: nam tunc Deus ecclesiam colligebat ex gentibus et Iudaeis, inter quos semper fuerat magnum dissidium: ut haec societas esset veluti ignis et aquae coniunctio. Itaque Iudaei resiliebant, quod putarent indignum esse gentes sibi comparari. Huic perversae aemulationis stimulo, qui eos pungebat, alium contrarium opponit apostolus, nempe caritatis. Nam παροξυσμὸς, quo nomine utitur, contentionis ardorem significat. Ergo ne Iudaei invidia accensi ad certamen efferantur, eos ad piam aemulationem hortatur: nempe ut se vicissim ad caritatem exstimulent. Hanc expositionem confirmat quod proxime sequitur, ne deseramus, inquit, aggregationem. Notanda est nominis graeci compositio: nam ἐπὶ accessionem significat. Ideo ἐπισυναγωγὴ tantundem valet ac congregatio novis incrementis aucta. Tunc pariete diruto eos, qui alieni ab ecclesia fuerant, Deus ad filios suos aggregabat: ita gentes novum erant et insolitum ecclesiae augmentum. Id Iudaei sibi contumeliosum esse ducebant: ut multi ab ecclesia discessionem facerent, honestum se ex tali mistura praetextum habere putantes. Neque enim facile adduci poterant ut iure suo cederent. Porro ius adoptionis peculiare ac proprium sibi esse arbitrabantur. Monet igitur eos apostolus ne aequalitas illa ad deserendam ecclesiam ipsos incitet: ac ne videatur frustra eos monere, commemorat hoc multis esse commune vitium. Tenemus nunc consilium apostoli, et quae eum necessitas impulerit ad hanc exhortationem. Nobis tamen hinc colligenda est universalis doctrina. Regnat enim hic morbus passim in humano genere, ut se quisque aliis praeferat: ac praesertim ut qui videntur in re aliqua excellere, inferiores sibi aequari nonnisi aegre patiuntur. Deinde tanta est fere in omnibus morositas, ut sibi libenter proprias ecclesias singuli facturi sint si liceat, quia difficile est ad aliorum mores se accommodare. Divites inter se invident. Vix centesimus quisque divitum reperietur qui pauperes dignetur fratrum nomine et numero. Nisi morum similitudo et aliae blanditiae, vel commoditates nos alliciant, difficillimum est alere perpetuam inter nos concordiam. Quare plus quam necessaria nobis omnibus est ista admonitio, ut ad caritatem potius quam invidiam stimulemur: neque ab iis faciamus divortium, quos nobis Deus coniungit: sed fraterna benevolentia amplectamur eos omnes, qui se fidei consensu nobis associant. Et certe eo nos ad studium unitatis magis intentos esse decet, quo acrius advigilat Satan ut nos ab ecclesia quovis modo vel avellat, vel furtim abducat. Id fiet si nemo sibi plus aequo placeat, sed unum hoc propositum habeamus omnes, ut mutuo nos incitemus ad caritatem: neque alia inter nos quam bene agendi aemulatio vigeat. Nam certe fratrum contemptus, morositas, invidia, immodica nostri aestimatio, et aliae pravae punctiones, aut frigere in nobis caritatem, aut nullam prorsus esse testantur. Quum dixit: non deserentes aggregationem, subiicit, sed exhortantes. Quo significat, debere pios omnes, quibus possunt modis, ad colligendam undique ecclesiam eniti: nam hac conditione vocamur a Domino, ut postea studeat unusquisque alios adducere, errantes in viam reducere conetur, manum lapsis porrigat, alienos acquirat. Quod si tantum impendere debemus operae erga eos, qui adhuc extranei sunt a grege Christi, quanto maior in exhortandis fratribus requiritur sedulitas, quos iam nobis Deus adiunxit?

25. *Quemadmodum mos est.* Hinc apparet primam schismatum omnium originem hanc fuisse, quod superbi homines cum aliorum contemptu sibi plus iusto placuerint. Sed quum audimus, iam a saeculo apostolorum fuisse perfidos homines qui ab ecclesia discederent: minus percelli nos ac turbari convenit similibu sdefectionum exemplis, quae hodie cernere licet. Est quidem haec non levis offensio, quum homines qui aliquod pietatis signum dederant, et eandem nobiscum fidem erant professi, deficiunt a Deo vivo: sed quia nihil novum contingit, minus (ut iam dixi) commoveri nos decet. Porro hoc membrum inseruit apostolus, ut ostenderet se non abs re ita loqui: sed morbo iam grassanti necessariam medicinam afferre.

Idque eo magis. Nonnulli locum hunc congruere putant cum illo Pauli (Rom. 13, 11): Hora est surgendi e somno. Nunc enim propior nobis est salus quam quum credidimus. Ego vero potius sentio hic mentionem de ultimo Christi adventu fieri, cuius

exspectatio maxime acuere nos debet tam ad sanctae vitae meditationem, quam ad curam et ardentem conatum ecclesiae colligendae. Quorsum enim venturus est Christus, nisi ut nos omnes ex hac, in qua nunc vagamur, dispersione in unum colligat? Itaque quo propior est eius adventus, eo magis elaborandum ut qui dissipati sunt, coeant et coadunentur, fiatque unum ovile et unus pastor. Si quis roget quomodo dicat apostolus eos qui tam procul adhuc aberant a Christi revelatione, vidisse propinquum diem, ac iam fere instantem: respondeo, sic ab initio regni Christi constitutam fuisse ecclesiam, ut quasi mox venturum iudicem sibi proponere debuerint fideles. Nec vero fallaci imaginatione delusi fuerunt, quum ad excipiendum Christum singulis fere momentis parati essent. Talis enim ab evangelii promulgatione fuit ecclesiae status, ut vere et proprie totum illud tempus vocetur extremum. Proinde qui iam a multis saeculis sunt mortui, non minus quam nos, sub novissimis diebus vixerunt. Subsannant hac in parte simplicitatem nostram vafri et nasuti homines, quibus fabulosum est quidquid de carnis resurrectione et ultimo iudicio credimus. Sed ne suis ludibriis fidem nostram labefactent, exadverso nos spiritus sanctus admonet, primum mille annos coram Deo instar diei unius esse, ut quoties de regni coelestis aeternitate cogitamus, nullum nobis tempus videri longum debeat. Deinde ex quo Christus expletis omnibus salutis nostrae partibus in coelum ascendit, aequum esse ut continua secundae eius revelationis exspectatione suspensi, unumquemque diem perinde reputemus ac postremum.

26. *Voluntarie enim.* Ostendit quam severa Dei ultio manet eos omnes qui a Christi gratia deficiunt: quia privati unica salute, iam quasi certo exitio devoti sint. Hoc testimonio se olim armavit Novatus cum sua factione, ut omnibus post baptismum lapsis promiscue spem veniae tolleret. Qui diluere eius calumniam non poterant, fidem huic epistolae derogare maluerunt quam tantae absurditati subscribere. Atqui genuina loci expositio quamvis alieno suffragio non adiuta, satis per se ad refellendam Novati impudentiam valebit. Peccantes vocat apostolus: non qui in quovis genere delinquunt, sed qui prorsus deserta ecclesia se a Christo alienant. Non enim hic de hoc vel illo peccati genere tractat, sed eos nominatim arguit, qui ultro se ab ecclesiae societate abdicabant. Porro multum interest inter particulares lapsus et universalem eiusmodi defectionem, qua fit ut a Christi gratia in totum excidamus. Quia autem nemini hoc contingere potest nisi qui iam illuminatus fuit: ideo dixit, voluntarie post acceptam veritatis notitiam peccantibus. Ac si diceret, qui sciens ac volens gratiam, quam adeptus erat, abiecerit. Nunc videre est quantum haec doctrina a Novati errore dissideat. Quod autem solos apostatas hic comprehendat apostolus, patet ex contextu: hoc enim agit, ne ecclesiam deserant qui semel in eam fuerant cooptati, quemadmodum soliti quidam essent. Nunc talibus nullam restare amplius hostiam pronuntiat, quia voluntarie peccent post acceptam veritatis notitiam. Atqui peccatoribus qui uno aliquo in genere lapsi sunt, Christus se quotidie offert: ut non alia hostia quaerenda sit expiandis eorum peccatis. Hostiam ergo iis residuam esse negat, qui a Christi morte discedunt: quod non fit particulari aliquo delicto, sed abiecta in totum fide. Haec Dei severitas tametsi horrenda est, et ideo proponitur ut terrorem incutiat: non potest tamen insimulari saevitiae. Nam quum mors Christi unicum sit remedium quo ab aeterna morte liberamur: qui vim illius ac beneficium, quantum in se est, abolent, nonne digni sunt quibus praeter desperationem nihil reliquum fiat? Qui in Christo manent, eos ad quotidianam reconciliationem Deus invitat, quotidie irrigantur Christi sanguine, quotidie expiantur eorum peccata perpetuo eius sacrificio. Si extra eum non est quaerenda salus, ne miremur omnes, qui eum sponte relinquent, omni spe veniae privari. Hoc sibi vult adverbium ἔτι, vel amplius. Christi enim sacrificium usque ad mortem piis est efficax, etiamsi subinde peccent. Imo propterea vigorem suum semper retinet: quia fieri non potest ut vacui sint peccato, quamdiu in carne habitant. Eos igitur solos notat apostolus, qui Christum impie deserendo mortis eius beneficio se privant. Membrum illud, post acceptam veritatis notitiam, exaggerandae ingratitudinis causa positum est. Nam qui sponte ac deliberata improbitate lucem Dei in corde suo accensam exstinguit, nihil habet quod ad se excusandum Deo obiiciat. Proinde discamus non modo oblatam nobis veritatem reverenter promptaque animi docilitate amplecti, sed in eius notitia constanter perstare, ne tam atroces eius contemptae poenas demus.

27. *Sed terribilis exspectatio.* Cruciatum malae conscientiae significat quem sentiunt impii, qui non modo gustum gratiae nullum habent, sed percepto eius gustu, sua culpa in perpetuum se abdicatos esse norunt. Tales non pungi tantum ac morderi, sed horrendum in modum torqueri ac laniari necesse est. Hinc fit ut adversus Deum contumaciter fremant, quoniam tam severum iudicem ferre nequeunt. Tentant quidem omnia ut sensum irae Dei a se amoliantur: sed frustra id faciunt. Nam simul ac breves illis indutias Deus concessit, mox ad tribunal suum retractos, tormentis quae maxime fugiunt, eos exagitat. Addit ignis zelum: quo posteriore nomine vehementem impetum, aut violentum ardorem (meo iudicio) significat. In voce ignis trita est metaphora. Quemadmodum enim nunc impii di-

vinae irae formidine aestuant, ita praesenti sensu tunc conflagrabunt. Nec me latet, sophistas argute de hoc igne philosophari: sed eorum commenta nihil moror: quum palam sit, dum scriptura ignem cum verme coniungit (Sir. 7, 19), eandem esse loquendi rationem. Atqui nemo dubitat quin metaphorice vermem appellet dirum illud conscientiae tormentum quo roduntur impii.

Qui devorabit adversarios. Sic vorabit ut perdat, non consumat: quia inexstinguibilis erit. Atque ita admonet, in Christi hostibus censeri quicunque datum sibi inter fideles locum tenere recusaverint. Neque enim media est conditio. Quin Satanae se abdicant qui ab ecclesia discedunt.

28. *Qui abiecerit legem Mosis, sine misericordia sub duobus aut tribus testibus moritur.* 29. *Quanto putatis graviore dignus iudicabitur supplicio qui filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti, per quem fuerat sanctificatus, profanum duxerit, et spiritum gratiae contumelia affecerit?* 30. *Novimus enim quis dicat, mihi vindictam, et ego rependam, dicit Dominus. Et rursum, Dominus iudicabit populum suum* 31. *Horribile est, incidere in manus Dei viventis.*

28. *Qui abiecerit.* Argumentum a minori ad maius. Nam si capitale fuit legem Mosis violare, quanto graviorem meretur poenam Evangelii reiectio, quae tot ac tam atrocibus sacrilegiis est implicita? Aptissima porro ad Iudaeos permovendos haec ratiocinatio fuit. Illa tam severa in legis apostatas animadversio neque nova illis, neque aequo durior videri poterat. Ergo iustam agnoscere debent quantumvis severam ultionem, qua hodie evangelii sui maiestatem Deus sancit. Caeterum hinc confirmatur quod iam prius dixi, non de particularibus peccatis apostolum disputare, sed de universali abnegatione Christi. Neque enim lex quasvis transgressiones morte puniebat, sed apostasiam, si quis prorsus a religione descisceret. Respexit enim apostolus ad sententiam illam quae habetur Deut. cap. 17, 2, si quis violet pactum Dei tui, ut serviat diis alienis, educes eum extra portam, et lapidibus obrues. Quamquam autem lex a Deo profecta est, nec autor eius fuit Moses, sed minister duntaxat: apostolus tamen legem Mosis appellat, quia per manum eius tradita fuit: ut magis amplificet evangelii dignitatem quod a filio Dei proditum est.

Sub duobus aut tribus. Hoc nihil ad praesentem locum facit, sed pars est politiae mosaicae, quod duo vel tres flagitantur testes ad reum peragendum. Inde tamen certius colligimus quale crimen notare apostolus voluerit: nisi enim hoc fuisset additum, aperta fuisset fenestra pluribus falsis coniecturis. Nunc autem extra controversiam est, de apostasia sermonem haberi. Interea tamen observanda est illa aequitas quam sequuti sunt politici fere omnes, ne quis nisi duorum testimonio convictus damnetur.

29. *Qui filium Dei conculcaverit.* Hoc simile est inter legis et evangelii apostatas, quod utrique sine misericordia pereunt. Sed genus interitus est diversum: nam contemptoribus Christi non corporis tantum mortem denuntiat apostolus, sed aeternum exitium. Itaque hos deterius supplicium manere dicit. Tribus autem loquendi formulis christianismi desertionem exprimit. Dicit enim hoc modo conculcari filium Dei, profanari eius sanguinem, et s p i r i t u m g r a t i a e c o n t u m e l i a a f f i c i. Gravius autem est conculcare quam abiicere: et longe alia est Christi dignitas quam Mosis. Adde quod non simpliciter evangelium legi, sed Christi et spiritus sancti personam unius Mosis personae opponit.

Sanguinem testamenti. Comparatione beneficiorum ingratitudinem auget. Valde indignum est, sanguinem Christi, qui sanctificationis nostrae materia est, profanare. Hoc vero faciunt qui desciscunt a fide. Nam fides nostra non in nudam doctrinam respicit, sed in sanguinem quo sancita est nostra salus. Ideo vocat sanguinem testamenti, quia tunc demum ratae sunt nobis promissiones quum accedit pignus illud. Sed modum confirmationis notat, quum dicit nos sanctificatos: quia nihil prodesset fusus sanguis nisi nos per spiritum sanctum eo irrigaremur. Unde et expiatio et sanctitas. Simul tamen alludit apostolus ad veterem adspersionis ritum, qui ad veram sanctificationem non valebat, sed eius tantum umbra erat vel imago.

Spiritum gratiae. Spiritum gratiae vocat ab effectu, per quem et cuius virtute oblatam in Christo gratiam percipimus. Nam is est qui fide mentes nostras illustrat, qui Dei adoptionem obsignat cordibus nostris, qui nos regenerat in vitae novitatem, qui nos in Christi corpus inserit ut vivat in nobis, et nos in ipso. Merito itaque spiritus gratiae appellatur, per quem noster fit Christus cum omnibus suis bonis. Hunc vero contumelia afficere, a quo tot tantisque beneficiis affecti sumus, nimis scelesta est impietas. Hinc collige, in spiritum Dei contumelioses esse omnes qui gratiam eius, qua donati erant, sponte inutilem reddunt. Quare nihil mirum si eiusmodi sacrilegia Deus tam acriter vindicet: nihil mirum si inexorabilem se iis praebeat, qui Christum mediatorem pedibus calcarunt qui solus eum nobis exorat: non mirum si viam salutis praecludat iis, qui unicum ducem spiritum sanctum repulerunt.

30. *Novimus enim quis dicat.* Uterque locus ex Deut. cap. 23, 35, sumptus est. Quum autem illic Moses Deum illatas populo suo iniurias ulturum promittat, videtur improprie ac violenter huc torqueri quod meminit de vindicta. Quid enim nunc

agit apostolus? nempe eorum impietatem non fore impunitam qui Deo illuserint. Et Paulus ad Rom. 12, 19, genuinam loci intelligentiam sequutus, alio accommodat. Nam dum vult ad patientiam nos hortari, iubet ut Deo locum demus ad vindictam sumendam, quia hae sint eius partes: atque id probat hoc Mosis testimonio. Verum nihil obstat quominus speciales sententias transferamus ad doctrinam universalem. Tametsi ergo consilium Mosis est fideles consolari, quia Deum habituri sint iniuriarum suarum vindicem: tamen ex eius verbis colligere semper licet, proprium Dei officium esse poenas sumere de impiis. Nec eius testimonio abutitur qui inde probat non impunitum fore contemptum Dei, quia ipse iustus sit iudex qui munus vindicandi sibi asserat. Quamquam posset hic etiam apostolus ratiocinari a minori ad maius, hoc modo, Deus se passurum negat ut populus suus impune laedatur: seque profitetur certum fore ultorem. Si inultas hominum iniurias non sinit, an suas ipsius non vindicaret? An adeo parvam habebit vel nullam gloriae suae curam ac rationem, ut, quum probro afficitur, dissimulet ac negligat? Sed illud simplicius est ac minus coactum, ut apostolus tantummodo ostendat Deum non impune ludibrio habitum iri, quum eius proprium sit munus, impiis rependere quod meriti sunt.

Iudicabit populum suum. Hic eadem aut maior oritur difficultas: quia non videtur congruere Mosis sensus cum praesenti instituto. Videtur apostolus ita citare hunc locum, ac si Iudicare poneret Moses pro punire. Atqui quum expositionis vice continuo post addat, Erga sanctos suos erit misericors: inde liquet, illud iudicandi verbum accipi pro gubernatorem agere: ut frequens est linguae hebraicae usus. Videtur autem id parum facere ad praesentem causam. Verum qui omnia recte expenderit, hunc quoque locum apte et commode adduci agnoscet. Neque enim gubernare potest Deus ecclesiam suam, quin eam purget, ac quae illic confusa sunt, in ordinem restituat. Proinde haec gubernatio hypocritis merito formidabilis esse debet, qui tunc daturi sunt poenas, quod locum sibi inter pios usurpaverint, et sacro Dei nomine perfide fuerint abusi: quum ipse paterfamilias constituendae domus suae curam suscipiet. Hoc sensu dicitur Deus exsurgere ad populum suum iudicandum, quum vere pios ab hypocritis discernit, Psal. 50, 1. *Et Psal. 125, 3, ubi de exterminandis hypocritis loquitur propheta, ne amplius gloriari audeant, quia ipsis Deus indulget, se ex ecclesia esse: pacem Israeli denuntiat, postquam hoc iudicium completum fuerit.* Non ergo intempestive apostolus, dum admonet Deum ecclesiae suae praeesse, ac nihil omittere quod ad legitimam gubernationem faciat, quo sollicite se continere discant omnes sub eius imperio, ac meminerint reddendam esse suo iudici rationem. Inde concludit, horrendum esse incidere in manus Dei viventis: quia mortalis homo, ut sit infestissimus, non potest tamen ultra mortem saevire: at Dei potentiam tam angustis limitibus finita non est. Praeterea saepe eludimus homines: Dei iudicium effugere non licebit. Itaque quisquis sibi cum Deo esse negotium reputabit, eum (nisi valde sit stupidus) serio trepidare et expavescere necesse est. Imo fieri nequit quin ille Dei sensus totum hominem absorbeat: ut nulli dolores vel cruciatus cum eo sint conferendi. Denique quoties nobis delitias facit caro nostra, vel nobis ullo modo in peccatis blandimur: haec sola admonitio sufficere ad nos excitandos debet, quod horribile sit incidere in manus Dei viventis: cuius ira tot ac tam horrendis in aeternum exitium poenis armata est. Videtur tamen vox illa Davidis cum hac sententia pugnare, dum melius esse exclamat incidere in manus Dei quam hominum (2. Sam. 24, 14). Sed huius quaestionis facilis erit solutio, si cogitemus Davidem fiducia misericordiae Dei fretum, potius eligere ipsum iudicem quam homines. Tametsi enim Deum sibi iure iratum esse noverat, placatum tamen iri confidit: quia in se prostratus, nihilominus promissione gratiae erigebatur. Ergo quum exorabilem sibi Deum statuat, non mirum est si eius iram minus reformidet quam hominum. Hic autem apostolus iram Dei formidabilem reprobis esse pronuntiat, qui spe obtinendae veniae destituti, nihil praeter extremam severitatem exspectant, quia iam gratiae Dei aditum praecluserint. Scimus autem Deum varie describi pro ratione hominum ad quos sermo habetur. Atque hoc est quod vult David Psal. 18, 27, Cum benigno benignus eris, cum perverso perversus.

32. *Recordamini dierum superiorum, quibus illuminati multum certamen sustinuistis passionum,* 33. *partim dum probis et afflictionibus fuistis traducti, partim dum socii facti estis eorum qui sic conversabantur.* 34. *Etenim vinculis meis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum suscepistis cum gaudio, scientes vos habere meliorem substantiam in coelis et manentem.* 35. *Ne abiiciatis igitur fiduciam vestram quae remunerationem magnam habet.*

32. *Recordamini.* Ut stimulos illis addat, et alacritatem excitet ad pergendum: revocat illis in memoriam quae prius ediderant pietatis specimina. Turpe enim est quum bene coeperis, in medio cursu fatigari: turpius vero retrocedere, quum iam magnos feceris progressus. Haec demum utilis est anteactae militiae recordatio, si fideliter ac strenue nos sub Christo gessimus: non ut praetextum quaeramus ignaviae, quasi defuncti iam essemus: sed ut ad cursum, qui nobis restat, perficiendum reddamur

paratiores. Neque enim hac conditione nos Christus adscivit ut post aliquot annos, tanquam milites emeriti, petamus missionem: sed ut nostra stipendia ad finem usque persequamur. Porro exhortationem amplificat quum dicit, egregia strategemata iam tunc edidisse ipsos quo tempore adhuc novitii erant tyrones: quo magis pudendum esset, si nunc longo usu exercitati deficiant. Nam participium illuminati, ad tempus illud restringitur quo primum coeperant Christo nomen dare. Ac si diceret, simul atque initiati fuistis in fidem Christi, subiistis dura arduaque certamina: nunc usus ipse confirmare vos debuit, ut sitis animosiores. Et tamen simul admonet, hoc Dei beneficio consequutos, ut crediderint non proprio marte. Illuminantur enim qui et ante in tenebris erant demersi: nec oculis praediti sunt quibus videant, nisi lux aliunde affulgeat. Ergo quoties nobis in mentem veniunt quae egimus, vel sumus passi pro Christo, totidem sint nobis stimuli qui nos ad meliorem profectum acuant.

33. *Partim dum probris.* Videmus quos compellet, nempe quorum fides non vulgaribus experimentis probata fuerat: et tamen hortari eos ad maiora non desinit. Quare nemo se perversa adulatione fallat, ac si metam attigisset, vel non opus haberet alienis stimulis. Dicit autem ipsos fuisse traductos probris et afflictionibus, ac si in theatrum producti essent. Unde colligimus insignes fuisse persequutiones quas sustinuerant. Sed posterius membrum diligenter notandum est, ubi dicit socios fuisse piorum in persequutionibus. Nam quum Christi sit causa pro qua certant pii omnes, et inter eos sit communis: quidquid unus eorum patitur, quasi in suam personam transferre debent reliqui omnes. Atque omnino sic agendum est, nisi velimus nos a Christo ipso disiungere.

34. *Suscepistis cum gaudio.* Non dubium est quin ut homines erant affectibus obnoxii, moerorem illis attulerit bonorum suorum iactura. Verum talis fuit eorum tristitia quae gaudium hoc, de quo loquitur apostolus, non impediret: quia paupertas inter res adversas censetur, bonorum direptio in se considerata dolore eos tangebat: sed quum altius respicerent, gaudii materiam concipiebant, quo illud quidquid erat doloris, leniebatur. Sic enim sensus nostros coelestis remunerationis adspectu a mundo abduci convenit. Neque aliud dico quam quod experiuntur pii omnes. Et certe laeti amplectimur quod persuasi sumus cessurum nobis in salutem: hunc autem proculdubio sensum habent filii Dei de certaminibus, quae pro Christi gloria suscipiunt. Itaque nunquam in illis dolore obruendis ita praevalet carnis affectus, quin erectis in coelum mentibus emergant in spirituale gaudium. Atque hoc designat ratio quam subiicit, scientes, inquit, vos habere meliorem substantiam in coelis et manentem. Laeti ergo, bonorum suorum direptionem tolerabant: non quod libenter illis spoliari se viderent, sed quia animis intenti compensationem, facile conceptum ex praesentis mali sensu dolorem obliviscebantur. Et sane ubicunque viget coelestium bonorum gustus, non usque adeo sapit mundus cum suis illecebris, ut vel paupertatis, vel ignominiae sensus dolore animos obruat. Ergo si patienter et aequis animis quidvis pro Christo velimus ferre, ad frequentem eius felicitatis meditationem assuescamus, prae qua quisquiliae sunt omnia mundi bona. Nec praetereundum est quod dicit, scientes vos habere: nisi enim quis statuat ad se pertinere quam Deus haereditatem filiis suis promisit, frigebit universalis cognitio.

35. *Ne abiiciatis igitur.* Ostendit quid nos maxime ad perseverantiam confirmet: nempe si fiduciam nostram retineamus: quandoquidem ea abiecta, ipsi nos proposita mercede fraudamus. Unde apparet, ipsam pie sancteque vivendi fundamentum esse. Quod autem remunerationis nomine utitur, eo nihil diminuit de gratuita salutis promissione. Sic enim norunt fideles suum laborem in Domino non esse frustraneum, ut sola Dei misericordia nitantur. Sed hac de re alibi saepius dictum est, quomodo scilicet mercedis nomen cum gratuita iustitiae imputatione non pugnet.

36. *Patientia enim opus habetis: ut quum voluntatem Dei feceritis, obstineatis promissionem.* 37. *Adhuc enim pusillum temporis, quando qui venturus est, veniet, et non tardabit.* 38. *Iustus autem ex fide vivet. Et si subductus fuerit, non obtestabitur anima mea in eo.* 39. *Nos autem non sumus subductionis in perditionem, sed fidei in acquisitionem animae.*

CAPUT XI.

1. *Porro fides est rerum sperandarum substantia, demonstratio eorum quae non videntur.*

36. *Patientia enim opus.* Patientiam dicit necessariam esse, non tantum quia in finem usque durandum est, sed quia innumeras artes habet Satan quibus nos obturbet. Itaque nisi mira tolerantia essemus instructi, millies frangeremur antequam ad dimidium cursus nostri spatium ventum esset. Haereditas quidem vitae aeternae iam certa nobis est: sed quia vita haec instar stadii est, eniti ad metam oportet. In ipsa autem via plurima obstacula et difficultates occurrunt, quae non tantum nos morentur, sed cursum nostrum prorsus abrumpant, nisi ingens adsit animi fortitudo ad eluctan-

se nunquam subducant. Atque iterum fidem et subductionem inter se opponit, sicuti acquisitionem animae eiusdem exitio. Notemus autem, hanc sententiam ad nos quoque pertinere: nos enim quos semel dignatus est Deus evangelii sui luce, quia in salutem vocati sumus, hunc agnoscere debemus vocationis nostrae finem, ut proficiamus magis ac magis in Dei obedientia, et assidue propius ad eum accedere conemur. Haec vera est animae acquisitio: quia sic agendo effugimus aeternum interitum.

1. *Porro fides est.* Quisquis hic fecit initium capitis undecimi, perperam contextum obrupit. Nam apostoli consilium est probare quod dixerat, opus scilicet esse patientia. Citavit testimonium Habacuc, qui dicit iustum fide sua vivere. Nunc quod restabat ostendit, non magis a patientia fidem avelli quam a seipsa posse. Quare talis est orationis series. Nunquam perveniemus ad salutis metam nisi patientia simus instructi. Propheta enim iustum fide victurum asserit. Atqui fides ad res procul remotas nos vocat, et quibus nondum potimur. Necessario igitur patientiam in se continet. Itaque in syllogismo haec minor propositio erit: Fides est substantia, etc. Unde etiam apparet longe falli eos qui iustem fidei definitionem hic poni existimant: neque enim hic de tota fidei natura disserit apostolus, sed partem elegit suo instituto congruentem: nempe quod cum patientia semper coniuncta sit. Nunc verba expendamus. Hypostasin vocat rerum quae sperantur. Scimus autem sperari non quae nobis ad manum sunt, sed quae adhuc latent: vel quorum saltem fruitio in aliud tempus reiicitur. Idem ergo nunc docet apostolus quod Paulus ad Romanos capite 8, 24. Postquam enim dixit: Non videri quod speratur: ex eo infert, per patientiam exspectari. Sic apostolus noster admonet, non haberi Deo fidem de praesentibus, sed quorum exspectatio adhuc suspensa est. Nec vero gratia caret antilogiae species. Fides, inquit, est hypostasis, hoc est fultura vel possessio, in qua pedem figimus. Sed quarum rerum? absentium, quae adeo pedibus nostris non subiacent, ut longe superent ingenii nostri captum. Eadem est ratio secundi membri, ubi elenchum, id est, demonstrationem vocat rerum non apparentium. Demonstratio enim facit ut res appareant, nec vulgo pertinet nisi ad ea quae sub sensus nostros cadunt. Itaque pugnant haec duo in speciem: et tamen optime conveniunt ubi de fide agitur. Res enim absonditas nobis demonstrat spiritus Dei, quarum nulla ad sensus nostros pervenire potest cognitio. Nobis vita aeterna promittitur, sed mortuis: nobis sermo fit de beata resurrectione, interea putredine sumus obvoluti: iusti pronuntiamur, et habitat in nobis peccatum: audimus nos esse beatos, interea obruimur infinitis miseriis: promittitur bonorum omnium affluentia, prolixe vero esurimus et sitimus: clamat Deus, statim se nobis adfuturum, sed videtur surdus esse ad clamores nostros. Quid fieret nisi spei inniteremur, ac mens nostra praelucente Dei verbo ac spiritu per medias tenebras supra mundum emergeret? Quare merito fides subsistentia vocatur rerum, quae in spe adhuc positae sunt, et evidentia non apparentium. Quod Augustinus pro elencho aliquoties coniunctionem transtulit, non displicet: nam fideliter apostoli mentem exprimit. Sed ego demonstrationis aut evidentiae nomen malo: quia minus est coactum.

2. *Per hanc enim testimonium consequuti sunt seniores.* 3. *Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut non apparentium spectacula fierent.* 4. *Fide Abel praestantiorem hostiam quam Cain obtulit Deo: per quam testimonium obtinuit, quod iustus esset, testimonium reddente Deo eius donis: et per ipsam mortuus adhuc loquitur.*

2. *Per hanc enim testimonium.* Tractabit hoc argumentum usque ad finem capitis: non aliunde salutem adeptos esse patres, aut Deo gratos fuisse quam ex fide. Erat aliqua ratio cur Iudaei patribus suis multum deferrent: sed praepostera quaedam patrum admiratio sic inter eos obtinuerat, ut magnum impedimentum esset quominus se totos Christi gubernandos permitterent: sive hoc ambitio faciebat, sive superstitio, sive utrumque. Nam quum audirent benedictum ac sanctum esse Abrahae semen: hoc elegio inflati, in homines potius quam in Deum coniiciebant oculos. Deinde accedebat perversa aemulatio, quia non considerabant quid in patribus maxime imitatione dignum esset: ita fiebat ut caeremoniis veteribus insisterent, ac si tota religio perfectaque sanctitas illis constaret. Hunc errorem refellit apostolus, ac docet quid in illis fuerit praecipuum: ut intelligant posteri quomodo vere futuri sint illorum similes. Ergo meminerimus hunc esse statum et quasi cardinem, in quo versatur oratio apostoli. Patres quicunque ab initio mundi Deo probati fuerunt, non aliter quam fide illi fuisse coniunctos: ut sciant Iudaei sola fide se colligari cum patribus in sanctam unitatem: simul vero atque a fide discesserint, se abdicari ab ecclesia, nec iam legitimos esse Abrahae filios, sed degeneres ac spurios.

3. *Fide intelligimus.* Optima proximae sententiae haec probatio est. Nihil enim a brutis animalibus differimus, si non tenemus mundum a Deo esse conditum. Quorsum enim ratione ac intellectu praediti sunt homines, nisi ut creatorem suum agnoscant? Atqui sola fide percipimus mundum esse a Deo creatum. Ergo nihil mirum si fides in patri-

Abel, vel eius sanguis clamare dicitur, utrumque figuratum est. Porro singulare divini erga eum amoris hoc testimonium fuit, quod Deus curam habuit mortui: atque inde patet reputari inter Dei sanctos, quorum mors illi pretiosa est.

5. *Fide Enoch translatus est ne videret mortem: neque inventus est, propterea quod Deus illum transtulerat. Nam ante translationem suam testimonium adeptus erat quod placuisset Deo.* 6. *Sine fide autem impossibile est placere Deo: nam qui ad Deum accedit, eum credere oportet quod sit, et quod remunerator sit iis qui eum quaerunt.*

5. *Fide Enoch.* Paucos deligit ex vetustissimis, ut sibi ad Abraham et eius posteros transitum faciat. Fidei beneficio factum esse docet ut Enoch translatus fuerit. In primis vero tenenda est causa cur insolito modo eum Deus e terra subduxerit. Insigne hoc fuit specimen, unde omnes cognoscerent quam carus esset Deo. Impietas et omnes corruptelae ubique tunc grassabantur. Si vulgari hominum more mortuus fuisset, nemini venisset in mentem, ita servatum esse Dei providentia, ne contagione inficeretur: sed quum rapitur sine morte, palam se ostendit e coelo Dei manus, ut eum quasi ex incendio eripiat. Quare non vulgare hoc honoris signum est quo Deus eum dignatur. Id apostolus fide consequutum esse affirmat. Refert quidem Moses iustum huisse hominem, et coram Deo ambulasse: sed quoniam iustitia a fide incipit, merito hoc fidei tribuitur, quod dilectus fuerit Deo. Argutas quaestiones, quibus se curiosi homines torquere solent, negligere satius est. Quaerunt quid his duobus factum fuerit, Enoch et Elia. Postea ne videantur frustra quaesiisse, servari divinant usque ad ultimum ecclesiae tempus: ut tunc repente prodeant in mundum. Ad hanc rem citatur Apocalypsis Iohannis. Hanc aeream philosophiam levibus ingeniis relinquamus, quae in solido stare nequeunt. Nobis sufficiat quod eorum raptus mors quaedam fuerit extraordinaria: nec dubitemus quin exuendi sint mortali et corruptibili carne, ut cum aliis Christi membris in beatam immortalitatem renoventur.

6. *Sine fide autem.* Haec propositio exemplis omnibus, quae apostolus hoc capite recenset, communis est: sed quoniam nonnihil obscuritatis habet, operae pretium est eius sensum propius excutere. Nemo autem nobis melior erit interpres, quam is ipse qui loquitur. Itaque probatio quam continuo post subiicit, nobis vice expositionis esse potest. Haec inquam ratio est cur citra fidem nullus Deo placeat: quia nullus ad Deum unquam accedet nisi qui credet Deum esse, et statuet remuneratorem esse omnibus qui eum quaerunt. Si accessus ad Deum non patet nisi fide, sequitur, extra illam exosos Deo esse omnes. Primum hinc ostendit apostolus quo modo gratiam nobis conciliet fides: nempe quia nobis ad colendum verum Deum magistra est. Deinde quia nos de eius voluntate certiores reddit, ne frustra nobis videamur eum quaerere. Haec duo membra non leviter praetereunda sunt: nempe ut ipsum esse Deum credamus: secundo, ut persuasi simus, non frustra ipsum a nobis quaeri. Videtur quidem nihil hic magnum dici, quum postulat apostolus ut credamus esse Deum. Verum si propius attendas, reperies huberem hic ac reconditam sublimemque doctrinam contineri. Tametsi enim Deum esse, extra controversiam ab omnibus fere ponitur: nisi tamen nos Dominus in firma sui cognitione retineat, subinde obrepunt variae dubitationes quae totum divinitatis sensum excutiant. Ad hanc certe vanitatem propensum est hominis ingenium, ut facile Deum obliviscatur. Quamquam non hoc tantum vult apostolus, ut certo persuasum habeant homines esse aliquem Deum: sed hoc de vero Deo praedicat. Non sufficiet inquam si quemlibet apprehendas Deum, nisi discernas quisnam verus sit Deus. Quid enim proderit idolum fingere, cui Dei gloriam transscribas? Iam tenemus quid hoc membro apostolus significet. Negat ad Deum nobis esse accessum, nisi penitus hoc in animis nostris infixum habeamus, ipsum esse Deum: ne variis opinionibus huc et illuc circumferamur. Unde patet, frustra homines in colendo Deo fatigari nisi rectam viam teneant. Nec vanas modo, sed vitiosas quoque esse omnes religiones, quae certam Dei notitiam coniunctam non habent: quoniam a Dei accessu prohibentur omnes qui eum ab idolis non discernunt. Denique nulla est religio nisi in qua regnat veritas. Quod si vera Dei cognitio cordibus nostris insideat, fieri non poterit quin nos afficiat reverentia et timore. Deus enim sine maiestate sua non vere cognoscitur. Hinc studium eius colendi, hinc fit ut ad eum veluti scopum tota vita dirigatur. Secundum membrum est, ut persuasi simus Deum non frustra quaeri. Quae persuasio salutis vitaeque aeternae spem in se complectitur. Nemo enim, nisi percepto divinae bonitatis sensu, ita ut salutem ab eo speret, ad eum quaerendum erit animo comparatus. Fugimus enim vel contemnimus Deum ubi nulla salus apparet. Meminerimus autem id credendum esse, non opinandum: quia impii etiam si quid tale interdum concipiant, non tamen ad Deum propterea accedunt, quia non utuntur firma et stabili fide. Haec altera est pars fidei qua gratiam consequimur apud Deum: nempe dum certo statuimus salutem apud eum nobis esse repositam. Sed hoc membrum calumniose multi depravant, dum inde operum merita et merendi fiduciam eliciunt. Sic enim ratiocinantur: si ideo fide placemus Deo, quia illum credimus remuneratorem: ergo fides respectum habet ad operum merita.

Hic error non aliter melius poterit refutari, quam si consideremus quaerendi modum: neque enim si extra viam quis vagetur, Deum quaerere putandus est. Hanc porro quaerendi Dei rationem assignat scriptura, ut homo in se prostratus, perculsusque aeternae mortis reatu, ac de se desperans, ad Christum, tanquam unicum salutis asylum, confugiat. Nusquam certe hoc reperiemus, afferendum esse ullum operis meritum Deo quod nos apud eum in gratiam ponat. Ergo qui hanc definitionem quaerendi Dei probe tenebit, expeditus erit omni difficultate: quia remuneratio non ad operum dignitatem vel pretium, sed ad fidem refertur. Ita concidunt frigidae illae sophistarum glossae: per fidem placemus Deo, quia merendo intentionem habemus placendi. Longe altius nos apostolus evehere voluit: nempe ut certo secum statuat conscientia, in quaerendo Deo non irritum esse cursum. Quae certitudo longe captum nostrum superat, praesertim quum in se quisque descendit. Neque enim hoc in medio ponendum est, Deum iis esse remuneratorem qui ipsum quaerunt: sed privatim ad se quisque usum et fructum eius doctrinae accommodare debet, nempe ut sciamus nos a Deo respici: tantae illi curae salutem esse nostram, ut nobis nunquam sit defuturus: preces ab eo nostras exaudiri: illum nobis perpetuum fore liberatorem. Quum vero nihil horum sine Christo nobis constet, necesse est ut semper se in eum fides nostra referat, et in eo solo haereat. Ex his duobus membris colligere nunc licet quomodo et cur impossibile sit hominem sine fide placere Deo. Nam omnes nos iure exosos habet quum maledicti simus natura: nec vero in potestate nostra est remedium. Quare necesse est ut nos Deus gratia sua praeveniat. Id fit dum ipsum cognoscimus Deum esse, ut nulla prava superstitio nos alio abducat: deinde quum certam nobis ab eo salutem promittimus. Si quis pleniorem huius argumenti tractationem desideret, hinc faciendum erit exordium, nos frustra tentare omnia et moliri, nisi in Deum respicimus. Hinc enim unicus est rectae vitae finis, eius gloriae servire. Id nunquam fiet nisi praecedat eius cognitio. Sed haec tantum fidei dimidia est pars, parumque prodesset nisi accederet fiducia. Ergo tunc demum suis numeris absoluta est fides, ut gratiam nobis apud Deum comparet, quum certo confidimus, non frustra nos ipsum quaerere, adeoque certam ab eo salutem nobis promittimus. Porro nemo nisi excaecatus superbia, perversoque sui amore fascinatus, Deum suis meritis remuneratorem fore confidet. Ergo fiducia haec, de qua loquimur, non in opera neque in propriam hominis dignitatem, sed in solam Dei gratiam recumbet. Quum autem Dei gratia nonnisi in Christo inveniatur, is unus est in quem respicere debet fides.

7. ***Fide Noe, divinitus admonitus de iis quae nondum videbantur, veritus apparavit arcam in salutem domus suae: per quam condemnavit mundum, et eius (quae secundum fidem est) iustitiae factus est haeres.***

7. *Fide Noe.* Hoc admirabile virtutis exemplum fuit, quod quum totus mundus impunitatem sibi promittens, secure et licenter delitiis indulgeret: solus Noe vindictam Dei, quae diu tamen adhuc differenda erat, sibi ante oculos proposuit: quod centum et viginti annos misere se fatigavit in construenda arca: quod inter tot impiorum subsannationes stetit infractus: quod in totius mundi interitu se salvum fore non dubitavit, imo sibi vitam statuit in sepulcro, hoc est in arca ipsa. Rem breviter attingo: circumstantias per se quisque expendere melius potest. Huius tam praeclarae virtutis laudem apostolus fidei assignat. Hactenus disseruit de patrum fide qui sub prima mundi aetate vixerunt: haec vero quaedam palingenesia fuit, dum Noe cum sua familia emersit ex diluvio. Hinc conficitur, omnibus saeculis non aliter homines probatos fuisse Deo, nec quidquam laude dignum edidisse quam per fidem. Nunc videamus quid in Noe considerandum proponat: nempe quod de futuris, necdum manifestis rebus admonitus timuit: deinde quod construxit arcam: tertio quod mundum ea structura condemnavit: quarto quod iustitiae, quae secundum fidem est, fuerit haeres. Quod ordine primum posui, fidei vim maxime exprimit. Semper enim ad principium illud nos revocat, quod fides evidentia sit rerum non apparentium. Et certe proprium eius est, quae latent, atque a sensibus nostris remota sunt, in verbo Dei intueri. Quum ante vero diluvium post centum et viginti annos futurum denuntiaretur, primum temporis longitudo poterat metum demere: deinde res erat incredibilis: impios interea cernebat secure delitiari: denique terribilis ille diluvii nuntius inane terriculamentum videri poterat. Atqui tantum defert Noe Dei verbo, ut oculos a praesenti rerum adspectu advertens, interitum, quem Deus minatur, quasi praesentem timeat. Fides ergo, quam habet verbo Dei, ipsum ad Dei obedientiam format: cuius postea documentum praebet in fabricanda arca. Sed hic obiicitur quaestio, cur fidem timoris causam faciat apostolus, quum gratiae promissiones potius quam minas respiciat. Qua ratione Paulus evangelium, quo iustitia Dei nobis offertur in salutem, verbum fidei nuncupat (Rom. 10, 8). Improprie ergo dictum hoc videtur, quod Noe inductus fide fuerit ad timendum. Respondeo, proprie quidem ex promissionibus fidem nasci, in illis esse fundatam, in illas collimare. Ideo dicimus Christum esse verum fidei scopum, in quo nobis propitius est pater coelestis, et in quo

obsignatae ac ratae sunt omnes salutis promissiones. Neque tamen id obstat quominus fides Deum respiciat, ac reverenter excipiat quidquid ipse loquitur. Aut si brevius habere mavis, proprium fidei est loquentem audire Deum, et quidquid ex sacro eius ore prodit, sine dubitatione amplecti. Ita fides praeceptis ac minis, non secus ac gratuitis promissionibus, subiicitur. Sed quia nemo unquam ut decet, ac quantum satis est, Dei praeceptis ad parendum afficitur, nec minis commovetur ad deprecandam eius iram, nisi qui gratiae promissiones iam apprehendit, ut illum benevolum patrem agnoscat salutisque autorem: ideo a praecipua parte evangelium per synecdochen vocatur verbum fidei: et relatio inter hanc et illud mutua statuitur. Fides tamen utcunque recta in Dei promissiones se conferat, ad minas nihil omnius intenta est quatenus nos ad Dei timorem ac obsequium erudiri necesse est.

Apparavit arcam. Hic obedientia notatur quae ex fide manavit, tanquam ex fonte aqua. Longum erat et laboriosum opus structura arcae: quotidianis impiorum ludibriis impediri, adeoque millies abrumpi poterat: nec dubium quin undique sancto viro insultaverint. Quod ergo protervos eorum insultus infracto animo sustinuit, in eo prodidit non vulgare obsequendi studium. Sed unde id quod tam constanter obedivit Deo, nisi quod in promissione, quae spem illi salutis dabat, prius acquievit, et in hac fiducia perstitit usque ad extremum? Neque enim ad subeundas sponte tot molestias fuisset animatus, nec tot obstaculis vincendis par fuisset, nec tamdiu firmus stetisset in suo instituto, nisi praeeunte fiducia. Sola igitur fides obedientiae magistra est. Unde exadverso colligere licet, incredulitatem nobis obstare quominus Deo pareamus. Atque hodie horrendum in modum hac in parte se prodit mundi incredulitas, quod tam pauci Deo sint obsequentes.

Per quam damnavit mundum. Durum esset ad Noe salutem referre quod mundum damnaverit: de fide intelligi contextus vix patitur. Ergo de arca intelligamus. Duplici autem nomine dicitur mundum per arcam damnasse. Nam quod in ea construenda tamdiu occupatus fuit, id excusationem reprobis abstulit: et eventus, qui sequutus est, iustum mundi exitium comprobavit. Cur enim arca salutis custodia fuit uni familiae, nisi quod viro iusto parcit ira Domini, ne una cum impiis pereat? Ergo nisi reliquus superfuisset, non tam conspicua esset mundi damnatio. Quod ergo Dei mandato obtemperat Noe, mundi contumaciam suo exemplo damnat: quod mirabiliter eripitur ex media morte, id documento est, iuste perire totum mundum, quem proculdubio servaret Deus, nisi indignus esset salute.

Quae secundum fidem est, iustitiae. Hoc ultimum est quod observandum admonet apostolus in persona Noe. Moses refert illum fuisse iustum. Causam ac radicem huius iustitiae fidem fuisse quia ille historice non refert, ex re ipsa apostolus testatur. Quod non ideo tantum verum est quia nemo unquam se Deo in obsequium sincere addit, nisi qui paternae eius benevolentiae promissionibus fretus acceptam illi suam vitam fore confidit: sed quia nullius quamlibet sancti hominis vita, quum ad Dei regulam exigitur, placere sine venia potest. Ergo necesse est ut in fidem iustitia recumbat.

8. *Fide Abraham, quum vocatus esset, obedivit ut exiret in locum quem accepturus erat in haereditatem: et exivit nesciens quo veniret.* 9. *Fide peregrinatus est in terra promissa quasi aliena: in tabernaculis habitans cum Isaac et Iacob cohaeredibus eiusdem promissionis.* 10. *Exspectabat enim civitatem habentem fundamenta, cuius architectus et opifex est Deus.* 11. *Fide et ipsa Sara facultatem ad conceptionem seminis accepit, et praeter tempus aetatis peperit: quia fidelem existimavit eum qui promiserat.* 12. *Propterea etiam ex uno geniti sunt, et quidem emortuo, multitudine tanquam astra coeli, et quasi arena quae est iuxta marginem maris innumerabilis.*

8. *Fide Abraham.* Iam ad ipsum Abraham descendit, qui praecipuus est in terris ecclesiae Dei pater: et cuius nomine gloriabantur Iudaei, quasi hoc solo titulo exempti essent a communi hominum ordine, quia erant sancta Abrahae progenies. Quid autem potissimum habere debeant admonet, ut reputentur inter Abrahae filios: atque ita eos ad fidem revocat, quia nihil habuerit eximium ipse Abraham quod non ex fide processerit. Principio docet, fidem fuisse causam cur statim paruerit Deo quum iussus esset ex patria migrare: deinde eadem fide fuisse factum ut constanter in vocatione sua ad finem usque pergeret. His duobus testimoniis luculente comprobata fuit Abrahae fides, obsequendi promptitudine et pergendi constantia.

Quum vocatus esset. Vetus interpres et Erasmus ad nomen referunt: quod nimis dilutum est et frigidum. Ego potius de oraculo interpretor quo evocatus fuit extra patriam. Ita enim sibi voluntarium exilium sponte indixit, ut tamen nihil fecerit nisi Dei mandato. Et certe hoc unum est ex fidei principiis, ne pedem moveamus nisi viam nobis praemonstret Dei verbum, ac instar lucernae nobis praeluceat, quemadmodum inquit David (Psal. 119, 105). Quare hoc observare discamus tota vita, ne quid aggrediamur nisi vocante Deo.

Ut exiret in locum. Ad mandatum accessit promissio, quod terram illi daturus esset Deus in haereditatem. Hanc promissionem extemplo amplectitur, nec aliter festinat quam si in possessione

quod hospites et peregrini erant super terram. 14. *Sane qui haec dicunt, ostendunt se patriam inquirere.* 15. *Et si quidem illius meminissent a qua exierant, habebant tempus revertendi:* 16. *nunc vero meliorem appetunt, id est coelestem. Quare non erubescit Deus, vocari Deus ipsorum: paravit enim illis civitatem.*

13. *Secundum fidem.* Comparatione amplificat fidem patriarcharum: quia quum Dei promissiones tantum libassent, tanquam illarum dulcedine satiati, quidquid in mundo erat spreverunt: nec unquam illarum gustum, quantumvis tenuem, obliti sunt vel in vita vel in morte. Quamquam particula, Secundum fidem, bifariam exponitur. Quidam simpliciter intelligunt, secundum fidem esse mortuos, quia in hac vita nunquam promissis bonis potiti sint. Sicuti hodie quoque sub spe nobis abscondita est salus. Ego tamen iis potius assentior, qui hic notari inter nos et patres discrimen putant: atque ita expono: Quum Deus gratiam, quae in nos large effusa est, patribus duntaxat gustandam praebuerit, quum eminus illis ostenderit obscuram Christi imaginem, qui nunc se conspiciendum quasi sub oculos nostros offert: tamen acquieverunt, nec unquam exciderunt a sua fide: quanto nobis hodie amplior datur perseverandi materia? Si deficimus, bis sumus inexcusabiles. Haec ergo circumstantia plurimum auget, quod procul intuiti sunt patres spirituale Christi regnum, cuius hodie tam propinquus est adspectus: quod procul salutarunt promissiones, quae tam familiariter nobiscum habitant. Nam si illi nihilominus ad mortem usque sustinuerunt: quantae nunc ignaviae erit fatigari credendo, quum Dominus tot adminiculis nos fulciat? Si quis obiiciat, non potuisse eos credere nisi acceptis promissionibus, in quibus necessario fundanda est fides: respondeo, hoc per comparationem dici. Procul enim ab hoc gradu abfuerunt, in quem nos Deus evexit. Proinde tametsi eadem illi salus fuit promissa, promissionum tamen claritatem, qua sub Christi regno fruimur, non habebant: sed contenti fuerunt eam procul adspicere.

Et confessi quod hospites. Hoc Iacob confitetur quum Pharaoni respondet tempus peregrinationis suae breve fuisse prae tempore peregrinationis patrum suorum, plenumque multis aerumnis, Genes. 47, 9. Si Iacob peregrinum se agnoscit in ea terra, quae illi in perpetuam haereditatem promissa erat: satis patet, minime in mundo fuisse defixum, sed mentem supra coelos extulisse. Ideo infert apostolus, patres, ita loquendo, palam ostendisse sibi esse meliorem in coelo patriam: nam si hic peregrinantur, alibi patria est ac fixa sedes. Quod si illi inter obscuras nubes in coelestem patriam animis evolarunt, quid hodie nobis agendum est? Quibus e coelo conspicuam manum Christus porrigit, ut nos secum attollat? Si illos non detinuit terra Chanaan, quanto magis expediti esse debemus, quibus nulla ostenditur certa statio in mundo?

15. *Si quidem illius meminissent.* Praevenit obiectionem quae contra opponi poterat: nempe illos fuisse alienigenas, qui patriam reliquissent. Excipit apostolus, quum se peregrinos vocabant, de Mesopotamia non cogitasse: quia si eius tacti fuissent desiderio, integrum illis erat eo reverti. Atqui sponte ab ea exsulant, imo eam abnegant, quasi nihil ad se pertineat. Aliam igitur patriam designant, quae sit extra mundum.

16. *Quare non erubescit.* Respicit ad illam sententiam: Ego sum Deus Abrahae, Deus Isaac, et Deus Iacob. Rarus hic honor, quum Dominus se hominum nominibus insignit, et hac veluti nota discerni vult ab idolis. Hanc quoque praerogativam apostolus fide niti docet: quia quum sancti Patres ad coelestem patriam adspiraverint, Deus vicissim suorum civium ordine illos censeat. Sed hinc colligendum est, nobis inter filios Dei locum non fore, nisi mundo renuntiemus: nec fore nobis in coelo haereditatem, nisi peregrinemur in terra. Caeterum apostolus ex verbis illis, Ego sum Deus Abrahae, Isaac et Iacob, iure colligit ipsos esse coeli haeredes: quoniam qui sic loquitur, non Deus est mortuorum, sed vivorum.

17. *Fide Abraham obtulit Isaac, quum tentatus esset: ac unigenitum obtulit, quum promissiones accepisset:* 18. *ad quem dictum erat, In Isaac vocabitur tibi semen:* 19. *quum reputasset Deum etiam ex mortuis posse suscitare. Unde eum quoque in similitudine recuperavit.* 20. *Fide Isaac de futuris benedixit Iacob et Esau.* 21. *Fide Iacob moriens singulos filios Ioseph benedixit, et adoravit ad summitatem virgae eius.* 22. *Fide Ioseph moriens de exitu filiorum Israel meminit, et de ossibus suis mandavit.*

17. *Fide Abraham.* Prosequitur quod de Abraham restabat. Refert enim filii immolationem. Est autem hoc tam singulare virtutis exemplum, ut vix aliud simile reperire liceat. Ideo amplificandi causa addit, Quum tentatus esset. Iam multis quidem experimentis ostenderat Abraham qualis esset. Hanc tamen probationem, sicut reliquis omnibus longe excellit, ita apostolus prae omnibus vult aestimari. Perinde ergo hoc valet ac si dixisset: Summa Abrahae virtus fuit filii immolatio, quia tunc maxime Deus probasse eum dicitur. Atqui hoc opus ex fide manavit. Ergo nihil habuit Abraham fide praestantius, quae tam praeclarum fructum edidit. Verbum tentationis nihil quam probationem significat. Quod Iacobus (1, 13) negat nos a Deo tentari, alium sensum habet: nempe quod nos ad malum non sollicitet. Hoc enim vere fieri testatur

Dei verbum habet Isaac quod in filios suos conferat. Dubitari tamen potest an ulla fuerit in benedictione Esau fides, quum reprobus esset atque a Deo abdicatus. Solutio facilis est, quia in eo maxime enituit fides, quum gemellos ex se genitos discrevit: et ita quidem ut minori tribuerit priorem locum. Nam Dei oraculum sequutus, primogenito ordinarium ius naturae ademit. Hinc autem pendet totius gentis conditio, quod electus a Deo fuit Iacob, atque ea electio patris benedictione sancita fuit.

21. *Fide Iacob.* Quaecunque memoratu digna acciderunt in populo, apostoli consilium est fidei adscribere. Quia tamen omnia recensere nimis longum fuisset, pauca ex multis eligit: quale hoc est. Nam tribus Ephraim ita reliquas superavit, ut quodammodo laterent sub eius umbra. Saepe enim decem tribus comprehendit scriptura sub hoc nomine. Atqui Ephraim ex duobus filiis Ioseph minor natu fuit. Quo tempore ipsum et fratrem Iacob benedicebat, ambo erant pueri. Quid in minore cernebat Iacob cur primogenito eum praeferret? Quinetiam id dum facit, oculos habet senio obtusos et hebetes: nec fortuito dextram manum imponit capiti Ephraim: brachia enim decussatim componit, ut dextram manum in sinistram transferat. Praeterea duas illi portiones assignat, ac si iam eius terrae esset dominus unde eum fames abegerat. Nihil hic rationi consentaneum, nisi fides dominetur. Ergo si quid esse volunt Iudaei, non alibi quam in fide glorientur.

Adoravit ad summitatem. Hic unus est ex iis locis unde coniecturam facere licet, puncta olim apud Hebraeos non fuisse in usu: quia non ita hallucinari poterant graeci interpretes, ut virgam pro lecto redderent, si eadem tunc fuisset quae hodie scribendi ratio. Non dubium est quin Moses de lectuli capite loquatur, quum dicit על ראש המטה. Graeci autem, quasi scriptum esset, *Matthaeh*, transtulerunt caput virgae. Quod vulgo receptum erat apostolus non dubitat suo instituto accommodare. Iudaeis quidem scribebat, sed qui in varias regiones dispersi patriam linguam graeca mutaverant. Scimus autem apostolos hac in parte non adeo fuisse scrupulosos, quin se rudibus attemperarent, quibus adhuc lacte erat opus. Et in ea re nihil est periculi, modo semper revocentur lectores ad sinceram nativamque scripturae lectionem. Caeterum in re ipsa parum est discriminis: quia quod adoravit Iacob, id fuit gratiarum actionis symbolum: quare fide adductus est ut se filio submitteret.

22. *Fide Ioseph.* Hoc ultimum est quod ex patriarcharum gestis Moses, ut certe dignum est, narrat. Nam quod illa opulentia, delitiae, honores, promissionis oblivionem sancto viro non inducunt, neque eum in Aegypto remorantur: id vero non parvae fidei argumentum est. Unde enim tanta animi magnitudo, ut quidquid in mundo est sublime, despiciat, quidquid pretiosum est, ducat pro nihilo, nisi quod in coelum conscenderat? Quod ossa sua iubet exportari, in eo sui rationem non habet, quasi sepulcrum ei dulcius futurum esset vel melius in terra Chanaan quam in Aegypto: sed tantum voluit gentis suae desiderium acuere, ut vehementius ad redemptionem adspirarent. Voluit et fidem confirmare, ut certo sperarent se tandem liberatum iri.

23. Fide Moses, quum natus esset, occultatus fuit tres menses a parentibus suis, quia videbant elegantem puellum, et non timuerunt edictum regis. 24. Fide Moses iam grandis renuit vocari filius filiae Pharaonis. 25. Potius eligens malis affici cum populo Dei, quam temporales habere peccati delitias: 26. maiores existimans divitias probrum Christi quam Aegypti thesauros. Intuebatur enim in remunerationem. 27. Fide reliquit Aegyptum, nec timuit furorem regis: quasi enim invisibilem vidisset, obduruerat.

23. *Fide Moses.* Fuerunt etiam alii, et quidem profani homines, qui non Dei timore, sed tantum sobolis propagandae studio liberos suos non absque periculo servarunt. Sed apostolus alia ratione impulsos fuisse docet parentes Mosis ut eum servarent: nempe, quia Deus promiserat, quum servitute oppressi essent, vindicem aliquando se fore: hac fiducia freti infantem saluti suae praetulerunt. Sed videtur hoc fidei naturae contrarium, quod dicit eos formae elegantia adductos. Scimus enim reprehensum fuisse Isai, quum filios suos offerret Samueli, prout quisque forma excellebat. Et certe Deus nos in externis larvis non detinet. Respondeo, non illectos fuisse pulchritudine parentes Mosis, ut misericordia tangerentur ad eum servandum, qualiter vulgo solent affici homines: sed aliquam veluti notam futurae excellentiae fuisse insculptam in puero, quae rarum nescio quid de eo promitteret. Non ergo dubium est quin adspectu ipso in spem propinquae liberationis excitati fuerint, eo quod puerum magnis rebus gerendis confiderent destinatum esse. Porro hoc multum ponderis apud Iudaeos habere debuit, quum audirent Mosen redemptionis suae ministrum mirabiliter ex morte fuisse ereptum fidei beneficio. Notandum tamen est, fidem, quae hic laudatur, valde fuisse imbecillam. Nam quum posthabito mortis suae metu Mosen deberent educare, eum exponunt. Patet igitur illorum fidem brevi non tantum vacillasse, sed fuisse collapsam: saltem partes suas deserunt, ubi infantem proiiciunt ad ripam fluminis. Sed eo magis nos animari convenit, dum audimus fidem, licet infirmam, Deo

tamen sic probari, ut vitam Mosis impetret, ex qua pendebat ecclesiae liberatio.

24. *Mosis iam grandis.* Memorabile prae aliis apud Iudaeos esse debuit Mosis exemplum, per cuius manum fuerant ex servitute manumissi, foedus Dei cum illis renovatum, status ecclesiae publicata lege constitutus. Quod si fides in Mose praecipue est consideranda: nimis absurdum erit si inde ipsos alio abducat. Unde sequitur, male in lege proficere omnes qui ab ipsa non diriguntur ad fidem. Nunc videndum est quibus in rebus Mosis fidem praedicet. Hanc ordine primam virtutem ponit, quod iam grandis natu adoptionem filiae Pharaonis contempsit. Aetatis meminit, quia si puer hoc fecisset, levitati aut ignorantiae posset imputari: quandoquidem enim in pueris nondum viget consilium aut ratio, temere se quovis proiiciunt: adolescentes etiam saepe huc vel illuc rapit inconsideratus fervor. Ergo ut sciamus, nihil nisi consulto factum fuisse, et quod longo iam tempore meditatus erat: refert apostolus tunc fuisse grandem natu: quod etiam ex historia liquet. Porro adoptionem sprevisse dicitur, quia quum inviseret fratres suos, quum sublevare ipsos studeret, quum vindicaret eorum iniurias, huc spectabant omnia ut rediret potius ad genus suum, quam in aula regis maneret. Ergo perinde id valuit, ac si ultro se abdicasset. Id fidei adscribit apostolus: quia multo satius erat in Aegypto manere, nisi genus Abrahae benedictum esse persuasus esset: cuius benedictionis sola testis erat Dei promissio. Nam oculis nihil tale cernebat. Hinc apparet fide esse intuitum quod longe a conspectu remotum erat.

26. *Maiores existimans divitias, probrum Christi.* Sedulo notanda est haec loquutio, qua docemur, instar letalis veneni fugiendum esse quidquid obtineri nequit quin Dei offensa redimatur. Delitias enim peccati vocat illecebras mundi omnes, quae nos a Deo eiusque vocatione abducunt. Nam commoda vitae terrenae quibus pura conscientia et Dei permissu frui licet, ea hoc numero non censentur. Quare semper meminerimus discernere quid nobis Deus permittat. Sunt autem quaedam per se licita, quorum usum nobis prohibent vel temporis vel loci vel aliarum rerum circumstantiae. Quare in omnibus praesentis vitae commodis semper id spectandum, ut nobis ad sequendum Deum adminicula sint, non impedimenta. Et temporales quidem delitias peccati vocat, quae cito evanescunt simul cum vita. His opponit probrum Christi, quod libenter in se suscipere debent pii omnes. Nam quos elegit Deus, eos etiam praeordinavit ut fiant imagini filii sui conformes: non quod ad eundem omnes modum probris aut alio crucis genere exerceat, sed quod omnes ita comparatos esse decet ut crucis societatem cum Christo subire non recusent. Reputet igitur quisque apud se quatenus ad hanc communicationem vocetur, ut obstacula omnia abrumpat. Nec praetereundum est quod Christi probris annumerat quascunque ignominias fideles ab initio mundi pertulerunt. Nam sicuti membra fuerunt eiusdem corporis, ita nihil habebant a nobis separatum. Sunt quidem omnes aerumnae, sicut praemia peccati, ita etiam maledictionis fructus, quae primo homini fuit imposita: sed quascunque iniurias Christi nomine sustinemus ab impiis, eas ipse suas ducit. Unde gloriatur Paulus se supplere quod passionibus Christi deest. Id si rite expenderemus, non tam molestum nobis esset atque acerbum, pro Christo pati. Melius etiam hoc membro declarat quid significet per probrum Christi, ubi dicit: malis affici cum Dei populo. Non poterat aliter Moses se unum esse ex Dei populo profiteri, nisi gentis suae miseriis adiungeret se comitem. Ergo ubi hic finis est ne discedamus a corpore ecclesiae: quidquid patimur, sciamus capitis nomine esse consecratum. Ita exadverso thesauros Aegypti vocat, quos aliter possidere nemo potest quin ecclesiae renuntiet.

Intuebatur enim in remunerationem. Probat, illam animi magnitudinem fuisse fidei affectum, ex descriptione quam posuit: quia Moses oculos in Dei promissionem defixos habebat. Neque enim sibi melius fore sperasset cum populo israelitico quam apud Aegyptios, nisi sola promissione confisus. Porro si quis inde inferat, fidem non in solam Dei misericordiam recumbere, quia praemii respectum habeat: respondeo, non hic disputari de iustitia aut salutis causa: sed apostolum generaliter complecti quidquid fidei convenit. Ergo fides, quatenus quaerenda est iustitia coram Deo, non remunerationem, sed gratuitam Dei bonitatem, non opera nostra, sed Christum solum intuetur. Sed fides extra iustificationis causam, quia generaliter se extendit ad quodvis Dei verbum, remunerationis quae promittitur respectum habet. Fide inquam amplectimur quidquid Deus promittit: atqui operibus promittit remunerationem: ergo hanc apprehendit fides. Sed hoc totum in causa gratuitae iustificationis locum nullum habet: quia nulla operum remuneratio sperari potest, nisi gratuita iustitiae imputatio praecedat.

27. *Fide reliquit Aegyptum.* Tam de priore exitu hoc posset exponi quam de secundo, quum scilicet secum populum eduxit. Tunc enim proprie reliquit Aegyptum, quum ex domo Pharaonis aufugit. Huc accedit quod ante celebrationem paschatis hic egressus recensetur ab apostolo. Videtur ergo de Mosis fuga loqui. Nec obstat quod addit, non timuisse furorem regis: quum Moses ipse narret terrore se fuisse compulsum. Nam si initium spectamus, non timuit quum se populi vin-

dicem profiteretur. Omnibus tamen expensis, ad secundum exitum referre malo. Tunc enim intrepide regis ferociam despexit, tanta spiritus Dei virtute armatus, ut furiosam illam bestiam ultro subinde lacesseret. Haec certe mira fuit vis fidei, quod imbellem multitudinem secum trahens ac multis impedimentis onustam, iter sibi per innumeras difficultates, Dei manu patefactum iri speravit. Videbat potentissimum regem impotenter furere: sciebatque finem non facturum donec extrema quaeque tentasset. Verum quia autorem suae profectionis Deum esse novit eventum illi commendat, nec dubitat quin omnes Aegyptiorum impetus in tempore cohibiturus sit.

Quasi enim invisibilem. Imo Deum viderat in medio rubi ardentis: quare improprie hoc videtur dici, et parum apte ad causam praesentem. Fateor sane, visione illa confirmatum prius fuisse Mosen, quam praeclarum illud liberandi populi facinus aggrederetur. Sed nego talem fuisse Dei conspectum, qui eum exueret sensu carnis, et extra mundi pericula educeret. Signum duntaxat quoddam praesentiae suae tunc illi Deus ostendit: sed multum abfuit quin Deum qualis est, videret. Apostolus autem intelligit non secus obduruisse Mosen, quam si in coelum raptus Deum solum haberet ante oculos, negotium vero cum hominibus non haberet, non subiiceretur huius vitae periculis, nullum cum Pharaone haberet certamen. Atqui certum est, eum tot difficultatibus fuisse obrutum, ut posset animo interdum concipere Deum procul abesse: aut certe superiorem tandem fore regis contumaciam, tot praesidiis instructam ad resistendum. Denique ita se Deus Mosi videndum praebuerat, ut fidei tamen locum reliquerat: at Moses quum undique multi terrores instarent, omnes in Deum sensus suos convertit. Adiutus quidem fuit ad eam rem visione illa quam diximus: sed tamen plus in Deo vidit, quam ferebat signum illud visibile. Potentiam enim eius apprehendit, quae metus omnes omniaque discrimina absorberet. Promissione fretus certo statuit populum, tametsi Aegyptiorum tyrannide premebatur, iam terrae promissae esse dominum. Hinc colligimus, veram fidei naturam esse, Deum semper habere prae oculis. Secundo, fidem altiora et magis recondita in Deo intueri, quam quae sub sensus nostros cadant. Tertio, solum Dei conspectum sufficere ad mollitiem nostram corrigendam: ut simus contra omnes Satanae insultus plusquam saxei. Unde sequitur, quo quisque mollior est ac minus virili animo, eo minus habere fidei.

28. *Fide fecit pascha et adspersionem sanguinis, ut qui perdebat primogenita, non tangeret eos.* 29. *Fide transierunt mare rubrum quasi per terram siccam: quod quum tentassent Aegyptii, absorpti sunt.* 30. *Fide conciderunt moenia Iericho, circumdata per septem dies.* 31. *Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, quum excepisset exploratores cum pace.*

28. *Fide pascha.* Hoc ad fidei commendationem multum valere debuit apud Iudaeos, quibus praecipuum et maximae venerationis sacrificium pascha erat. Porro fide celebratum fuisse dicit, non quia agnus ille figura fuit Christi: sed quia quum postes adspergeret sanguine, nondum exstabat profectus. Quare ubi veritas ipsa adhuc latebat, fide exspectari necesse fuit. Imo ridiculum videri poterat, quod Moses paucas sanguinis guttulas Dei vindictae in remedium opponeret: sed solo tamen Dei verbo contentus immunem fore populum a plaga, quae Aegyptiis instabat, non dubitavit. Unde non immerito fidem eius apostolus hac in parte laudat. Qui fide celebratum fuisse pascha interpretantur, quia Moses in Christum respexerit, utrumquidem dicunt: sed apostolus simpliciter hic fidei meminit, quatenus in solo Dei verbo acquiescit, ubi res ipsa non apparet. Ideo intempestivum est subtilius hoc loco philosophari. Quod autem Mosen solum fecisse pascha commemorat, haec causa est, quod per eius manum Deus pascha instituit.

29. *Fide transierunt.* Certum est, complures in illa multitudine fuisse incredulos: at Dominus paucorum hoc fidei concessit, ut sicco pede per mare transiret tota multitudo. Nam in eadem re magnum inter Israelitas et Aegyptios discrimen fuit, quod quum alii incolumes transiissent, alii paulo post demersi sunt. Unde hoc discrimen? nisi quia verbum Dei priores amplexi sunt, quo destituebantur Aegyptii. Argumentum igitur est a contrariis, quum dicit Aegyptios fuisse submersos. Nam infelix ille eventus poena fuit temeritatis: quemadmodum ex adverso salutem consequuti sunt Israelitae, quod verbo Dei freti inter medias aquarum moles iter facere non recusarunt.

30. *Fide conciderunt moenia Iericho.* Sicuti prius fide abruptum fuisse servitutis iugum docuit, ita nunc eadem fide commemorat populum haereditatis sibi promissae possessionem fuisse adeptum. Nam primo terrae ingressu obiecta erat urbs Iericho, munita et fere inexpugnabilis, quae progredi ultra vetaret, quum nulla esset illius expugnandae ratio. Praecipit Dominus ut semel quotidie omnes viri bellicosi muros circumeant: septimo autem die septies. Puerilis erat circuitus ille plenusque ludibrio. Parent nihilominus mandato Dei, neque ludunt operam: feliciter enim succedit ut promissum illis fuerat. Certum est non hominum clamore, vel strepitu, nec clangore tubarum moenia corruisse: sed quia speravit populus quod se facturum Dominus promiserat. Haec quoque in usum nostrum accommodare licet: quia neque aliter quam

statuendum est non aliter quam fide locum Dei bonitati dari, ut se erga nos exserat. Praecipue notandum est membrum illud, ubi dicitur fide adeptos esse promissiones. Tametsi enim verax manet Deus, etiamsi omnes simus increduli: infidelitas tamen nostra facit ut promissiones nobis sint irritae, hoc est, effectu careant.

34. *Robusti facti sunt ex infirmitate.* Chrysostomus alio refert: nempe quod reducti sint Iudaei ab exsilio, in quo erant quasi desperati. Mihi de Ezechia hoc accipi non displicet. Quamquam possemus latius extendere: quod Dominus in altum manu sua extulerit sanctos, quoties prostrati erant, opemque tulerit eorum infirmitati, ut pleno robore vigerent.

35. *Receperunt mulieres resurrectione mortuos suos: alii vero distenti fuerunt, non amplexi redemptionem, ut meliorem resurrectionem obtinerent.* 36. *Alii autem ludibria et flagella experti sunt: praeterea vincula et carceres.* 37. *Lapidati sunt, dissecti sunt, tentati sunt, occisione gladii mortui sunt, oberrarunt in pellibus ovillis, in tergoribus caprinis, destituti, afflicti, malis affecti:* 38. *quibus mundus non erat dignus: in desertis errantes, in montibus, et speluncis, et cavernis terrae:* 39. *Et hi omnes testimonium consequuti per fidem, non consequuti sunt promissionem:* 40. *Deo quiddam pro nobis providente, ne sine nobis perficerentur.*

35. *Receperunt, etc.* Nuper prosperos successus recensuit quibus muneratus est Deus suorum fidem: nunc diversum argumentum tractat: nempe, sanctos, quum ad extremas quasque miserias reducti essent, fide tamen eluctatos esse, ut etiam ad mortem usque invicti perstiterint. Haec quidem primo adspectu multum inter se differunt: quod alii de victis hostibus magnifice triumphant, variis miraculis conservantur a Domino, eruuntur novis et insolitis modis ex media morte: alii autem probrose tractantur, et prope conspuuntur a toto mundo, conficiuntur inopia, exosi sunt omnibus, ut cogantur in latebras ferarum se abdere, trahuntur denique ad saeva et truculenta supplicia. Nam hi posteriores destituti prorsus videntur Dei auxilio, quum ita eos exponit superbiae et crudelitati impiorum. Multum ergo videntur a prioribus distare. Fides tamen in utrisque regnat, et in utrisque perinde est efficax: imo in secundis melius vis eius relucet. Nam in mortis contemptu splendidior est fidei victoria, quam si vita in quintum saeculum propagetur. Hic praestantior est fidei effectus, dignusque maiori laude, probra, inopiam, et extremas aerumnas perferre aequo et constanti animo, quam miraculo recuperare sanitatem, vel aliquod simile Dei beneficium consequi. Summa est, fortitudinem sanctorum, quae saeculis omnibus enituit, fidei esse opus: quod maior sit nostra imbecillitas quam ut malis superandis simus idonei, nisi nos fides sustineat. Atque hinc colligimus, quicunque vere Deo fidunt, virtute, qua oportet, instructos esse ad resistendum, quibuscunque ipsos modis impetat Satan: ac praesertim ferendis malis nunquam nobis patientiam defore, si adsit fides. Proinde infidelitatis nos convinci ubi in persequutionibus et cruce deficimus. Eadem enim hodie est fidei natura quae olim apparuit in sanctis patribus, quos hic apostolus commemorat. Quare si eorum imitaremur fidem, nunquam ita turpiter ob ignaviam concideremus. In verbo ἐτυμπανίσθησαν sequutus sum Erasmum: tametsi alii interpretantur carceratos fuisse. Sed hoc (meo iudicio) simplicius, quod distracti fuerint, quemadmodum corium in tympano distenditur. Quod dicit fuisse tentatos, videtur esse superfluum: nec dubito quin similitudo duarum vocum ἐπρίσθησαν et ἐπειράσθησαν, in causa fuerit ut secunda male ab imperito quopiam lectore addita, paulatim obrepserit in textum: sicuti etiam Erasmus divinat. Per ovillas et caprinas pelles, non tam puto designari tentoria quae ex pellibus conficiebantur, quam viles et asperos piorum amictus, quibus induebantur quum in deserta fugerent. Tametsi autem lapidatum fuisse Ieremiam tradunt, Esaiam vero dissectum, et sacra historia narrat, Eliam, Elisaeum atque alios prophetas in montibus et speluncis oberrasse: non tamen dubito quin saevas illas persequutiones designet, quibus grassatus est Antiochus in populum Dei, et quae postea sequutae sunt.

Non amplexi redemptionem. Aptissime loquitur: brevem enim huius vitae usuram eos redimere oportuisset, Deum abnegando. Fuisset autem hoc nimis indignum pretium. Ergo ut perpetuo in coelis viverent, vitam in terra repudiarunt quae tanti illis constitisset: nempe abnegatione Dei, ut diximus, suaeque vocationis desertione. Audimus autem quid Christus dicat: si animas nostras servare cupimus in hoc mundo, nos in perpetuum eas perdere. Proinde si verus futurae resurrectionis amor sedem in cordibus nostris occupat: facile nos ad mortis contemptum adducet. Et sane non aliter vivendum est quam ut Deo vivamus: simul atque Deo vivere non licet, libenter aut non aegre mors nobis oppetenda est. Porro hac sententia confirmat apostolus quod dixit, sanctos fide superasse omnia tormenta: nisi enim spe beatae resurrectionis retenti fuissent eorum animi, statim collapsi fuissent. Hinc praeterea colligenda est utilis exhortatio, qua nos in rebus adversis muniamus. Neque enim recusandum est ut Dominus tot sanctis hominibus nos aggreget, quos scimus tot miseriis fuisse exercitatos et vexatos. Neque vero hic nobis paucorum hominum miseriae narrantur, sed communes ec-

clesiae persequutiones: et hae quidem non unius aut alterius anni, sed quae ab avis usque ad nepotes interdum grassatae sunt. Quare nihil mirum si iisdem hodie experimentis fidem nostram probare Deo placeat: nec cogitandum est nos ab eo deseri, cui scimus fuisse curae sanctos patres qui eadem ante nos passi sunt.

38. *Quibus mundus non erat dignus.* Quum ita profugi inter feras vagabantur sancti prophetae, videri poterant indigni quos terra sustineret. Qui fit enim ut inter homines locum non inveniant? Sed apostolus in contrariam partem hoc retorquet: nempe quod mundus illis non esset dignus. Nam quocunque veniant servi Dei, eius benedictionem, quasi fragrantiam boni odoris, secum afferunt. Sic domus Putiphar benedicta fuit in gratiam Ioseph: et Sodoma salva futura erat, si in ea inventi fuissent decem iusti homines. Utcunque ergo mundus servos Dei quasi excrementa a se proiiciat: hoc tamen inter eius poenas deputandum est, quod illos ferre non potest: quia simul cum illis resideret aliqua Dei benedictio. Proinde quoties e medio tolluntur iusti, sciamus totidem adversa nobis esse praesagia: quoniam indigni simus eorum contubernio, ne simul nobiscum pereant. Interea habent pii amplam consolationis materiam, si eos mundus quasi catharmata eiiciat, quando vident idem accidisse prophetis, qui in feris animalibus plus experti sunt clementiae quam in hominibus ipsis. Hac se cogitatione erexit Hilarius, quum videret a sanguinariis tyrannis occupari ecclesiam, qui tunc imperatorem romanum, velut carnificem, in manu habebant. Tunc inquam sanctus vir memoria repetebat quae hic de prophetis recitat apostolus. Montes et sylvae, dicebat, et lacus et carceres mihi tutiores sunt quam magnus templorum splendor: nam in illis prophetae aut manentes, aut demersi, Dei spiritu prophetabant. Sic etiam nos animatos esse convenit, ut mundum intrepide spernamus, et si nos evomat, sciamus nos ab exitiali gurgite exire, Deumque ita prospicere nostrae saluti, ne eodem mergamur exitio.

39. *Et hi omnes.* Argumentum est a minori ad maius. Nam si illi quibus nondum tanta lux gratiae affulserat, tanta constantia in malis tolerandis excelluerunt: quid efficere in nobis debet plenus evangelii fulgor? Illos exigua lucis scintilla in coelum duxit: quum sol iustitiae nobis luceat, quo nos praetextu excusabimus si haereamus adhuc in terra? Haec est genuina mens apostoli. Scio Chrysostomum et alios quosdam secus exponere: sed orationis contextus facile ostendit, hic notari gratiae discrimen qua Deus sub lege prosequutus est fideles, et qua nos hodie dignatur. Nam quum uberior in nos effusa sit gratia, minus esse in nobis fidei valde absurdum esset. Dicit ergo, patres illos qui tam eximia fide praediti fuerunt, nondum habuisse tam uberem credendi materiam quam nos habemus. Rationem continuo post addit: quia Deus voluerit nos omnes coadunare in unum corpus: ideoque exiguam illis gratiae portionem distribuerit, ut solidam perfectionem in tempus nostrum, hoc est in adventum Christi, differret. Atque hoc singulare Dei erga nos benevolentiae est documentum, quod tametsi liberalem se ab initio mundi ostenderit suis filiis, sic tamen gratiam suam attemperavit, ut totius corporis saluti prospiceret. Quid amplius desiderare quisquam nostrum possit quam in omnibus beneficiis, quibus Deus Abraham, Mosen, Davidem et omnes patriarches, prophetas et pios reges prosequutus est, habitam esse sui rationem, ut cum illis in Christi corpus coalescat? Sciamus ergo nos bis ac ter ingratos esse Deo, si minus in nobis fidei sub Christi regno appareat, quam se habere patres sub lege tam insignibus patientiae exemplis probarunt. Quod dicit, nondum adeptos fuisse promissionem: de ultima promissionum clausula intelligi debet, quae nobis promulgata fuit in Christo. Qua de re aliquid iam ante dictum est.

CAPUT XII.

1. *Proinde, nos quoque quum tanta circumdati simus nube testium, deposito omni onere et peccato quod nos circumstat, per patientiam curramus in proposito nobis certamine:* 2. *intuentes in principem et perfectorem fidei Iesum, qui pro gaudio sibi proposito pertulit crucem, ignominia contempta, et in dextra throni Dei consedit.* 3. *Ac reputate quis hic fuerit qui tantam in se sustinuit ab impiis contradictionem, ut ne fatigemini animabus vestris soluti.*

1. *Proinde nos quoque.* Haec conclusio est quasi epilogus proximi capitis: ubi demonstrat quorsum recitaverit illum sanctorum catalogum, quorum fides sub lege excelluit: nempe ut se quisque compareat ad eorum imitationem. Et metaphorice copiosam multitudinem vocat nubem. Densum enim raro opponitur. Si pauci essent numero, tamen suo exemplo incitare nos deberent: sed ubi ingens est turba, acriores stimulos addere nobis debet. Praeterea dicit, nos densitate illa vel copia circumdari, ut quocunque oculos vertamus, statim occurrant multa fidei exempla. Nomen testium non accipio generaliter, ac si martyres Dei nuncuparet: sed refero ad praesentem causam. Ac si diceret, satis eorum testimonio comprobatam esse fidem, ut non sit haesitandum. Sunt enim virtutes sanctorum quasi testimonia quae nos confirment, ut illis vel ducibus vel sociis freti, alacrius ad Deum pergamus.

Deposito omni onere. Quia similitudinem cursus usurpat, simul expeditos esse iubet. Festinationi enim nihil magis adversum, quam si sarcinis onusti simus. Porro varia sunt onera, quae spiritualem cursum nostrum morantur ac impediunt: ut amor vitae praesentis, mundi delitiae, cupiditates carnis, curae terrenae, divitiae etiam ac honores, et quaecunque sunt eiusdem generis. Quisquis ergo vult in Christi stadio currere, primum se omnibus impedimentis abdicet: quia iam plus satis tardi sumus, ut non aliunde accedant remorae. Neque tamen iubemur divitias simpliciter abiicere, aut alia vitae commoda, nisi quatenus cursum nostrum retardant: quia Satan illis, quasi tricis, nos retinet atque implicat. Porro metaphora cursus satis frequens est in scripturis. Hic vero non quemlibet cursum designat, sed cursorium certamen, quod studia magis solet accendere. Summa igitur est, nos certamen ingressos esse, et quidem in celeberrimo stadio, undique circumstare multos testes, praesidem Dei filium, qui ad praemium nos invitat et hortatur: turpissimum igitur fore si in medio spatio fatigemur vel torpeamus. Quamquam autem sancti homines, de quibus meminit, non testes modo sunt, sed eiusdem cursus socii, qui viam nobis praemonstrant: testes tamen vocare maluit quam cursores, ut significaret non aemulos esse qui palmam nobis praeripiant, sed approbatores potius, qui plaudant et gratulentur nostrae victoriae. Quemadmodum etiam Christus non tantum agonotheta est, sed manum nobis porrigit, viros ac strenuitatem suppeditat: denique nos ad inchoandum cursum praeparat atque idoneos reddit, et sua virtute nos perducit usque ad metam.

Peccato quod nos circumstat. Hoc gravissimum est onus quod nobis obstat. Dicit autem nos esse implicitos, ut sciamus, neminem currendo aptum esse, nisi qui exuerit hos laqueos. Non loquitur autem de externis vel actualibus (ut vocant) peccatis: sed de ipso fonte, hoc est concupiscentia, quae ita omnes nostri partes occupat ut undique sentiamus nos teneri eius laqueis.

Per patientiam. Hac voce semper monemur quid praecipue in fide considerari velit apostolus: nempe, ut regnum Dei, quod carni est invisibile sensusque omnes nostros superat, spiritu quaeramus. Nam qui in hac meditatione occupantur, facile terrena omnia contemnunt. Ita Iudaeos non poterat melius abstrahere a suis caeremoniis, quam si eos ad vera fidei exercitia revocaret, ex quibus discerent spirituale esse Christi regnum, et huius mundi elementis longe superius.

2. *Pro gaudio sibi proposito.* Tametsi latina loquutio nonnihil habit ambiguitatis, tamen in verbis graecis perspicue apparet sensus apostoli. Significat enim, quum integrum esset Christo se eximere omni molestia, vitamque felicem et bonis omnibus affluentem degere: ipsum tamen ultro subiisse mortem acerbam et plenam ignominia. Nam, pro gaudio, idem valet atque Loco gaudii: et gaudium genus omne commoditatis comprehendit. Propositum autem dicit quod in manu Christi erat, ut si libuisset, facultas esset utendi. Quamquam si quis particulam ἀντί causam finalem notare putet, non multum reclamo: ut sit sensus, Christum non recusasse mortem crucis, quia videbat felicem eius exitum. Ego tamen priorem expositionem retineo. Duplici porro nomine, Christi nobis tolerantiam commendat, quod mortem acerbissimam pertulerit, et quod ignominiam despexerit. Finem deinde mortis gloriosum commemorat, ut sciant fideles in salutem et gloriam cessura sibi mala omnia quae sustinent, modo Christum sequantur. Sic etiam Iacobus: Patientiam Iob audistis, et finem nostis (Iac. 5, 11). Significat ergo apostolus, eundem fore miserarium nostrarum finem qui cernitur in Christo: secundum illud Pauli: Si compatimur, simul cum eo regnabimus (Rom. 8, 17).

3. *Reputate quis hic.* Amplificat suam exhortationem, Christum nobiscum conferendo: nam si filius Dei, quem ab omnibus adorari decuit, sponte subiit tam dura certamina, quis nostrum recusare audeat iisdem se cum illo subiicere? Una enim haec cogitatio ad vincendas omnes tentationes sufficere debet, quum intelligimus nos filii Dei esse comites: et eum qui supra nos adeo eminebat, voluisse ad conditionem nostram descendere, ut suo nos exemplo animaret. Ita, inquam, colligimus animos, qui alioqui liquescunt et quasi in desperationem solvuntur.

4. *Nondum ad sanguinem restitistis adversus peccatum certando.* 5. *Et obliti estis exhortationis quae vobis tanquam filiis loquitur: Fili mi, ne disciplinam Domini negligas, et ne deficias dum ab eo argueris.* 6. *Quem enim deligit Dominus castigat: flagellat omnem filium quem suscipit.* 7. *Si disciplinam sustinetis, Deus tanquam filiis offertur. Quis enim est filius quem pater non castiget?* 8. *Quod si disciplinae expertes estis, cuius participes sunt omnes: spurii igitur estis, non filii.*

4. *Nondum ad sanguinem.* Ultra progreditur: admonet enim, etiam quum nos impii persequuntur pro Christi nomine, tunc nos certare contra peccatum. In hanc luctam descendere Christus non potuit, qui purus et immunis erat ab omni peccato. At nos hac in parte illi sumus dissimiles, quia semper in nobis habitat peccatum: cui domando et profligando conveniunt afflictiones. Principio, scimus, quidquid malorum est in hoc mundo, ex peccato provenire, ac in primis mortem ipsam. Verum id

nunc non agit apostolus: tantum docet, persequutiones, quas pro evangelio sustinemus, alio quoque nomine esse nobis utiles: quia remedia sint ad destruendum peccatum. Nam hoc modo Deus sub disciplinae suae iugo nos retinet, ne caro nostra lasciviat: interdum etiam ferocientes coercet: delicta interdum nostra punit, ut in posterum nos reddat cautiores. Sive ergo vitiis nostris medeatur, sive antequam peccemus, occupet, ita nos exercet in hac, cuius meminit apostolus, contra peccatum lucta. Hoc quidem honore nos dignatur filius Dei, ut quae pro evangelio suo patimur, minime inter poenas peccati deputet. Nostrum tamen est agnoscere quod hic audimus ex apostolo, sic nos agere ac defendere adversus impios Christi causam, ut interea cum peccato, hoste intestino, bellum geramus. Haec duplex erga nos est Dei gratia: quod remedia, quae curandis vitiis nostris adhibet, in evangelii sui defensionem convertit. Meminerimus autem quos hic compellet: nempe qui laeto animo bonorum suorum iacturam fecerant, passique fuerant multas contumelias. Et tamen ignaviae eos insimulat, quod in medio certaminum cursu defessi, non strenue pergant ad mortem usque. Quare non est quod missionem nobis petamus a Domino, qualicunque militia perfuncti simus: quia nullos habere vult Christus emeritos milites, nisi qui mortem ipsam vicerunt.

5. *Et obliti estis.* Interrogative lego. Quaerit enim an obliti sint: significans nondum esse obliviscendi tempus. Hic vero ingreditur in illam doctrinae partem, quod utile nobis sit cruce erudiri. Ad eam rem utitur testimonio Solomonis: cuius duo sunt membra: prius est, non reiiciendam esse correctionem Domini: in secundo causa redditur, quia Dominus quos diligit castigat. Quoniam autem Solomon sic praefatur: Fili mi: monet apostolus, hac tam suavi blandaque appellatione debere nos allici ut haec exhortatio penitus in animos nostros penetret. Caeterum Solomonis argumentum hoc est, Si flagella Dei eius erga nos amorem testantur: indignum est fastidio vel odio ipsa haberi. Plusquam enim ingratos esse oportet qui in suam salutem a Deo castigari non sustinent: imo qui paternae eius benevolentiae signum respuunt.

6. *Quem diligit Dominus.* Haec ratio videtur parum firma esse. Promiscue enim animadvertit Deus tam in reprobos quam in electos: et eius flagella iram eius saepius quam amorem declarant. Sic enim et scriptura loquitur, et experientia etiam confirmat. Verum ubi sermo ad pios habetur, non mirum est eum duntaxat castigationis usum attingi quem illi sentiunt. Nam utcunque severum se et iratum iudicem erga reprobos Deus ostendat quoties eos punit: in electis tamen suis non alium finem spectat, quam ut eorum consulat saluti. Haec paterni amoris demonstratio est. Deinde reprobi quum se Dei manu gubernari ignorent, fortuito ut plurimum putant se affligi. Quemadmodum si quis puer contumax, relicta patris domo, longe erret: fame et frigore vel aliis malis confectus, dabit quidem iustas stultitiae suae poenas: suisque malis discet quid sit esse patri morigerum ac obsequentem: sed tamen hanc esse paternam castigationem non agnoscet. Ita impii, quum se a Deo eiusque familia quodammodo manciparint, non intelligunt Dei manum ad se usque pervenire. Meminerimus ergo, divini erga nos amoris gustum aliter a nobis percipi non posse in castigationibus, quam dum illud nobis persuasum est, paternas esse ferulas, quibus peccata nostra castigat. Nihil tale reprobis evenire potest, quorum fugitivae sunt mentes. Huc accedit quod iudicium incipere oportet a domo Dei. Proinde etiamsi communiter alienos et domesticos feriat, sic tamen manum suam erga posteriores exserit, ut demonstret se peculiarem habere eorum curam. Sed illa est vera solutio, quod quisquis a Deo se castigari novit et persuasus est, gradum protinus facere debet ad hanc cogitationem: id accidere, quoniam a Deo ametur. Nam quum Deum in poenis medium sentiant fideles, certum habent benevolentiae eius pignus, quia nisi amaret, non esset sollicitus de eorum salute. Ideo concludit apostolus, Deum omnibus offerri patrem qui correctionem sustinent Nam qui calcitrant, ut equi feroces solent, vel qui praefracte reluctantur, minime pertinent ad hunc ordinem. Quare in summa docet tunc nobis demum paternas esse Dei correctiones, quum illi nos obedienter subiicimus.

7. *Quis enim est filius.* A communi hominum more ratiocinatur, minime esse consentaneum ut filii Dei a crucis disciplina sint immunes. Nam si nemo inter homines invenitur, prudens saltem sanique iudicii, qui non liberos suos corrigat, quoniam sine disciplina ad bonam frugem adduci nequeunt: quanto minus hoc tam necessarium remedium Deus, qui optimus et sapientissimus est pater, negliget? Si quis obiiciat, cessare inter homines eiusmodi correctionem simulatque ex adolescentia egressi sunt liberi: respondeo, nos, quamdiu vivimus, Dei respectu esse magis quam pueros: atque hanc causam esse cur tergo nostro ferulam semper haerere conveniat. Quare merito infert apostolus, quisquis immunitatem a cruce appetit, eum se veluti abdicare e numero filiorum Dei. Unde sequitur, non aestimari a nobis, ut decet adoptionis beneficium, totamque Dei gratiam repudiari quum nos ab eius ferulis subducere volumus. Quod faciunt quicunque aequo animo afflictiones non tolerant. Cur autem spurios potius quam alienos vocat qui correctionem refugiunt? nempe, quia eos alloquitur qui in ecclesiam cooptati erant: ideoque filii Dei. Quare significat,

falsam et ementitam fore Christi professionem, si se a patris disciplina eximant, ut spurii magis sint quam legitimi.

9. *Quum carnis nostrae patres habuerimus castigatores, et reveriti simus illos: annon multo magis subiiciemur patri spirituum, et vivemus?* 10. *Et illi quidem ad paucos dies pro suo arbitratu nos castigarunt: hic vero ad utilitatem, ut nobis impertiat sanctimoniam suam.* 11. *Porro, omnis castigatio in praesens non videtur gaudii esse, sed tristitiae: in posterum tamen, fructum pacatum iustitiae affert exercitatis.*

9. *Quum carnis nostrae.* Haec comparatio multas habet partes. Prima est, si patribus ex quibus progeniti sumus secundum carnem, tantum detulimus reverentiae ut passi fuerimus eorum disciplinam: multo plus honoris deberi Deo, qui spiritualis est pater. Altera, disciplinam, qua patres liberos suos erudiunt, ad usum praesentis vitae utilem esse duntaxat: Deum vero longius respicere, ut scilicet in vitam aeternam nos sanctificet. Tertia, mortales homines liberos suos ut illis visum est castigare: Deum vero temperare suam disciplinam optima ratione summaque sapientia, ut nihil in ea sit nisi moderatum. Hoc ergo primo loco inter Deum et homines diversum ponit, quod hi quidem, patres sint carnis, ille autem, spirituum: idque amplificat, carnem cum spiritu conferendo. Sed quaeritur annon carnis etiam pater sit Deus: neque enim frustra hominis creationem inter praecipua Dei miracula commemorat historia Iob. Quare hac quoque parte merito patris nomen sibi vindicat. Si dicamus patrem vocari spirituum, quia solus animas creat et regenerat, sine hominis opera: rursus excipere licebit, Paulum non frustra gloriari, se spiritualem esse eorum patrem, quos in Christo per evangelium genuit. Respondeo, tam animae quam coporis patrem esse Deum, et quidem unicum, proprie loquendo: ac nomen hoc quadam veluti concessione transferri ad homines, sive de corpore sive de anima agatur. Quoniam tamen in creandis animabus non adhibet hominum operam, et eas etiam spiritus sui virtute mirabiliter reformat: peculiariter κατ᾽ ἐξοχὴν pater spirituum vocatur. Quum dicit, Et reveriti simus illos: affectum notat qui nobis a natura insitus est, ut patres, etiam quum aspere nos tractant, honore prosequamur. Quum dicit, subiiciemur patri spirituum: significat, hoc aequum esse, ut Deo imperium permittamus quod patris iure in nos obtinet. Quum dicit, Et vivemus, causam designat vel finem, itaque copula resolvenda est in particulam ut. Monemur autem hoc verbo, nihil esse nobis magis exitiale quam si nos in Dei obsequium tradere recusemus.

10. *Et illi quidem ad paucos dies.* Haec secunda est amplificatio, ut dixi, quod Dei castigationes carni domandae et mortificandae destinentur, ut renovemur in coelestem vitam. Unde apparet fructum esse perpetuum: idem ab hominibus non esse sperandum, quum hominum disciplina pars sit ordinis politici, ideoque proprie ad praesentem vitam spectet. Unde sequitur, illas longe plus utilitatis adferre, quanto scilicet spiritualis Dei sanctimonia corporis commodis praestat. Si quis obiiciat, patrum munus esse filios instituere in timore et cultu Dei, ac propterea eorum disciplinam ad tam breve tempus restringendam non videri: respondeo, id quidem esse verum: sed hic de oeconomia apostolus loquitur quemadmodum de politia solemus vulgo loqui. Nam etsi magistratuum est religionem tueri, eorum tamen officium huius vitae finibus dicemus contineri: quia aliter civilis ac terrena gubernatio a spirituali Christi regno distingui non posset. Porro quod correctiones Dei dicuntur utiles esse ad obtinendam eius sanctimoniam, hoc non ita accipiendum est quasi nos proprie sanctificent: sed quod adminicula sint ad nos praeparandos, quia per ea Dominus nos exercet ad mortificationem carnis.

11. *Omnis castigatio.* Hoc addit, ne Dei castigationes praesenti sensu metiamur. Nos enim pueris similes esse docet, qui ferulam horrent ac refugiunt quantum in se est: quia nondum per aetatem iudicant quantum sibi sit utilis. Huc ergo tendit admonitio, non recte aestimatum iri castigationes ex praesenti carnis nostrae sensu: ideo coniiciendos esse oculos in finem: ita apprehendemus tranquillum hunc iustitiae fructum. Fructus autem iustitiae dicitur timor Domini, et pia sanctaque vita: cuius crux magistra est. Pacatum[1]) vocat, quoniam in rebus adversis trepidamus et sumus inquieti. Tentamur enim impatientia, quae semper tumultuosa est: castigati autem, composita mente agnoscimus quam utile nobis fuerit quod ante acerbum et molestum videbatur.

12. *Quare manus remissas et genua soluta surrigite:* 13. *et rectas facite vias pedibus vestris: ne claudicatio aberret, sed magis sanetur.* 14. *Pacem sectamini cum omnibus, et sanctimoniam: sine qua nemo videbit Dominum.* 15. *Curam agentes ne quis deficiat a gratia Dei, ne qua radix amaritudinis sursum pullulans obturbet, et per eam inquinentur multi.* 16. *Ne quis scortator vel profanus, ut Esau, qui pro uno edulio vendidit primogenituram suam.* 17. *Nostis enim quod, quum postea vellet haereditariam obtinere benedictionem, reprobatus sit. Poenitentiae enim locum non invenit, etiamsi cum lacrymis quaesiisset eam.*

---

[1]) *Tranquillum*

12. *Quare manus remissas.* Postquam docuit, Deum saluti nostrae prospicere dum nos castigat, inde nos ad alacritatem hortatur: nihil enim est quod nos magis debilitet adeoque exanimet prorsus, quam quum falsa imaginatione occupati nullum gratiae Dei gustum habemus in rebus adversis. Ideo nihil est ad nos erigendos hac significatione efficacius, Deum nobis adesse etiam quum nos affligit, ac de nobis esse sollicitum. Caeterum his verbis non tantum ad ferendas magno animo afflictiones hortatur, sed admonet non esse causam cur resides ac pigri simus ad faciendum officium. Nam plus satis experimur quantum nos impediat metus crucis ne Deo, sicuti par erat, serviamus. Libenter multi profiterentur suam fidem: sed quia sibi a persequutione timent, manus et pedes pium illum animi affectum destituunt. Libenter certarent multi pro Dei gloria, susciperent bonas ac iustas causas privatim et publice, officia sua Deo et fratribus impenderent: sed quia periculum est ab odiis improborum, quia molestias complures sibi esse paratas vident, quasi manibus complicatis, otiosi quiescunt. Ergo si semel correctus fuerit in nobis nimius ille crucis timor, et ad tolerantiam compositi simus: nulla erit pars nostri quae non apta sit ac format ad munus suum Deo praestandum. Hoc est ergo quod intelligit apostolus. Manus, inquit, remissas ideo habetis, genua vestra ideo labascunt, quia non agnoscitis quae vera sit in rebus adversis consolatio: ideo ad officium tardi estis. Nunc vero quum ostenderim quam utilis sit vobis crucis disciplina, debet haec doctrina excitare novum in omninus vestris membris vigorem, ut manibus ac pedibus ad sequendam Dei vocationem alacres ac prompti sitis. Porro ad locum Esaiae alludere videtur, qui habetur cap. 35, 3. Praecipit illic propheta piis doctoribus, ut proposita spe gratiae genua trepidantia et debiles manus confirment. Apostolus universos fideles iubet id facere: nam si hic usus est consolationum quas nobis Dominus proponit: quemadmodum doctoris munus est totam ecclesiam erigere, ita unusquisque doctrinam peculariter sibi destinando, se ipsum erigit atque animat.

13. *Rectas vias facite.* Hactenus docuit nitendum esse Dei consolationibus, ut simus ad bene agendum fortes ac strenui: atque illam esse fulturam nostram. Nam secundum adiungit: nempe, ut prudenter ambulemus ac teneamus rectum cursum. Nihilo enim minus vitiosus est inconsideratus fervor quam inertia et mollities. Quamquam haec viae rectitudo, quam commendat, inde procedit quum mens hominis omni metu superior tantum quid Deo probetur reputat: nam timor ad quaerenda diverticula ingeniosus est plus satis. Quemadmodum ergo perverso metu impliciti flexuosas nobis vias quaerimus, ita econverso, quisquis se ad tolerantiam malorum comparavit, recta pergit quocunque Dominus vocat, neque vel ad dexteram, vel ad sinistram deflectit. In summa, hanc bene agendi regulam praescribit ut ad Dei voluntatem gressus nostros dirigamus, ne vel metus, vel mundi illecebrae, vel alia nos inde abducant. Ideo subiicit, Ne claudicatio aberret: hoc est, ne claudicando, tandem a via longius recedatis. Claudicationem vocat, quum mentes hominum alternant, nec sincere Deo se addicunt. Sic alloquebatur Elias illos duplices, qui cultum Dei superstitionibus suis miscebant: Quousque claudicatis in utramque partem (1. Reg. 18, 21)? Est autem elegans haec loquutio: multo enim deterius est errare quam claudicare. Iam, qui claudicare incipiunt, non statim avertunt se a via, sed paulatim magis ac magis ab ea recedunt, donec in errorem abrepti in medio Satanae labyrintho impliciti haereant. Monet igitur apostolus ut sanandae claudicationi mature demus operam: quia si illi indulgeamus, longius nos a Deo tandem avertet. Posset etiam verti, Ne claudicatio degeneret, aut discedat: manebit tamen idem sensus: quoniam significat apostolus, eos qui rectum cursum non tenent, sed paululum per incuriam huc vel illuc deflectere sibi permittunt, temporis successu penitus a Deo alienari.

14. *Pacem sectamini.* Ita nati sunt homines ut videatur unusquisque fugitare pacem: sibi enim privatim singuli student, mores suos volunt ferri, aliorum moribus se accommodare non dignantur. Ergo nisi magno labore sectemur pacem, eam nunquam retinebimus: multa enim quotidie accident quae occasionem praebeant dissidiis. Haec ratio est cur iubeat apostolus pacem sectari: ac si diceret, non colendam esse duntaxat quoad nobis erit commodum, sed enitendum esse summo studio ut salva inter nos maneat. Quod fieri non potest nisi multas offensas obliviscamur, atque alii aliis in multis rebus mutuam demus veniam. Quia tamen pax ab impiis alia conditione non potest impetrari, quam si eorum vitiis ac sceleribus assentiamur: ideo protinus addit apostolus, sanctimoniam una cum pace sectandam esse: ac si nobis eum hac exceptione pacem commendaret, ne malorum amicitia nos inquinet aut polluat. Sanctimonia enim Deum proprie respicit. Quare etiamsi totus mundus bello flagrare debeat, non est deserenda sanctimonia, quae vinculum est nostrae cum Deo coniunctionis. Denique placide foveamus cum hominibus concordiam, sed usque ad aras, ut habet proverbium. Negat quemquam posse Deum videre sine sanctimonia: quoniam non aliis oculis videbimus Deum, quam qui reformati fuerint ad eius imaginem.

15. *Curam agentes ne quis, etc. Vel, attente providentes.* His verbis indicat proclivem esse lapsum a Dei gratia: neque enim frustra attentionem re-

quirit in hac parte, quia simulatque securos esse aut remissos videt Satan, momento nos circumvenit. Denique contentione et vigilantia opus est, si velimus perseverare in Dei gratia. Porro gratiae nomine, totam nostram vocationem comprehendit. Si hinc quispiam inferat, non esse igitur efficacem Dei gratiam, nisi nos proprio motu cooperemur, frivolum erit argumentum. Scimus quanta sit carnis nostrae pigritia: continuis itaque stimulis indiget. Sed quum Dominus monendo et exhortando nos stimulat, simul etiam corda nostra afficit ne vanae sint exhortationes, vel sine effectu diffluant. Ergo a praeceptis et exhortationibus colligendum non est quid per se valeat homo, aut quae sit liberi arbitrii facultas: nam certe attentio, quam hic apostolus requirit, donum Dei est.

Ne qua radix. Non dubito quin ad locum Mosis respexerit, qui legitur Deut. capite 29. Nam promulgata lege Moses cavendum esse docet ne qua radix fel et absynthium germinans in populo Dei pollulet. Postea interpretatur quid sibi velit, ne quis scilicet animae suae in peccato benedicens, et quemadmodum ebrii sitim suam acuere solent, pravam cupiditatem irritans, impunitatis illecebra Dei contemptum inducat. Idem nunc agit apostolus: praedicit enim fore ut si talem radicem altius crescere sinamus, multos corrumpat ac depravet. Nec tantum iubet singulos eradicare ex cordibus suis talem pestem, sed prohibet etiam ne patiamur inter nos crescere. Fieri quidem non potest quin radices istae haereant in ecclesia Dei: quia bonis semper mixti sunt hypocritae et impii: sed ubi erumpunt, resecari debent, ne crescendo suffocent bonum semen, Amarulentiam ponit pro eo quod Moses dicit fel et absynthium: sed uterque venenosam ac mortiferam radicem exprimere voluit. Quum ergo tam exitiale sit hoc mali genus, eo acriore studio occurrere decet, ne longius surgat vel serpat.

16. *Ne quis scortator vel profanus.* Sicuti prius ad sanctimoniam hortatus est, ita ut a contrariis inquinamentis revocet, speciem unam ponit: ne quis sit scortator. Sed mox ad genus ipsum descendit: ne quis sit profanus. Nam hoc nomen proprie sanctimoniae opponitur. In hunc finem Dominus nos vocat ut in suum obsequium sanctificet. Id fit dum mundo renuntiamus. Quisquis autem in suis sordibus sibi ita placet ut in eas subinde revolvatur, se profanat. Quamquam generaliter profanos definire licet, quicunque non tanti aestimant Dei gratiam, ut ad eam, contempto mundo, adspirent. Quoniam autem variis modis profanescunt homines, eo maior danda est opera ne Satanae rima pateat ad nos suis corruptelis inquinandos. Et quemadmodum sine consecratione nulla est vera religio, semper in timore Dei, mortificatione carnis, totaque pietatis exercitatione proficiendum est. Nam quemadmodum profani sumus donec separemur a mundo, ita si revolvimur in mundi sordes, a sanctificationis gratia desciscimus.

Ut Esau. Hoc exemplum vice expositionis esse nobis potest, quantum ad profani nomen attinet: nam quum Esau pluris edulium unum quam primogenituram suam fecisset, benedictione privatus fuit. Profani ergo sunt in quibus ita regnat mundi amor ac praevalet, ut coelum obliviscantur: ut qui ambitione abrepti, addicti pecuniae et divitiis, gulae dediti, vel aliis delitiis irretiti, spirituale Christi regnum inter suas curas vel nullo vel postremo loco habent. Aptissimum porro hoc exemplum est: nam quum Dominus vim amoris, quo populum suum prosequitur, vult exprimere, primogenitos vocat omnes quos ad spem vitae aeternae vocavit. Inaestimabilis sane hic honor est quo nos dignatur: ad quem si conferantur omnes mundi opes, omnia commoda, honores, delitiae, et quaecunque ad beatam vitam pertinere vulgo existimantur, erunt instar vilis edulii. Quod autem ea, quae prope nihili sunt, habemus in tanto pretio, id fit quia prava cupiditas nobis perstringit oculos, adeoque nos excaecat. Ergo si velimus locum in Dei sanctuario tenere, contemnere discamus eiusmodi edulia, quibus inescare reprobos solet Satan.

17. *Quum vellet benedictionem.* Initio ludicrum ducebat factum illud, quo primogenituram vendiderat, ac si puerilis fuisset lusus: sero tandem quid damni fecisset sensit, quum benedictio in Iacob a patre translata illi abiudicaretur. Ita, qui illecebris huius mundi capti se a Deo alienant, et salutem suam vendunt ut se ingurgitent terrenis eduliis, non putant sibi quidquam perire, imo quasi tunc maxime beati essent, sibi placent ac plaudunt. Sero illis Dominus aperit oculos, ut mali sui conspectu admoniti, etiam iacturae quam negligebant sensu tangantur. Quamdiu famelicus est Esau, nihil curat nisi ut ventrem habeat bene refertum: satur ridet, ac fratrem qui se edulio sponte privavit, fatuum iudicat. Talis, inquam, est impiorum stupor, quamdiu pravis desideriis aestuant, vel intemperanter se demergunt in suam laetitiam. Post tempus, intelligunt quam exitiale sibi fuerit quidquid tam avide expetebant. Quod dicit reprobatum, perinde valet ac si dixisset repudiatum, vel repulsam passum esse.

Poenitentiae locum non invenit. Hoc est, nihil profecit vel consequutus est sera sua poenitentia: etsi cum lacrymis quaereret benedictionem, quam sua culpa amiserat. Quia autem omnibus gratiae Dei contemptoribus idem periculum denuntiat: quaeri potest an si contemptim recepta fuerit Dei gratia, et posthabitum mundo eius regnum, nulla spes veniae supersit. Respondeo, non praecise veniam talibus negari: sed admoneri ut sibi caveant, ne

idem illis quoque accidat. Et certe quotidie multa severitatis Dei exempla cernere licet, quibus ludibria et sannas profanorum hominum vindicat. Nam quum sibi crastinum semper promittant, novo et improviso mortis genere saepe eos repente e medio tollit: quum fabulosum esse ducant quidquid audiunt de Dei iudicio, eos ita persequitur ut cogantur agnoscere iudicem: quum stupidas habeant conscientias, diros postea cruciatus sentiunt huius stuporis vindices. Tametsi autem non accidit hoc omnibus: quia tamen periculum est ne accidat, merito omnes monet apostolus ut caveant. Altera etiam quaestio occurrit: an poenitentia sua nihil proficiat peccator quisquis ea praeditus erit. Videtur enim hoc innuere apostolus, quum tradit nihil ipsi Esau profuisse suam poenitentiam. Respondeo, poenitentiam hic non pro sincera ad Deum conversione accipi: sed tantum pro terrore quo Dominus impios percellit, postquam diu in sua nequitia delitiati sunt. Porro mirum non est si inutilis dicatur hic terror: quia interim neque resipiscunt, neque oderunt sua vitia, sed tantum poenae sensu cruciantur. Idem et de lacrymis dicendum est: Quoties ingemuerit peccator, paratus est Dominus ad dandam veniam: nec frustra unquam quaeritur Dei misericordia, quoniam pulsanti aperietur. Verum quia lacrymae Esau desperati hominis fuerant, non dirigebantur ad Deum: sic impii utcunque deplorent sortem suam, conquerantur, eiulent, non tamen pulsant ad Dei ianuam: quia hoc fieri non potest nisi fide. Atqui quo gravius pungit eos conscientia, eo magis adversus Deum fremunt, illique succensent. Cuperent quidem accessum sibi dari ad Deum: sed quia nonnisi eius iram apprehendunt, eius conspectum fugitant. Ita saepe videmus, eos qui per iocum dictitant satis opportunam inter extremos spiritus poenitentiam fore, quum eo ventum est, inter saeva tormenta clamitare non iam esse obtinendae gratiae tempus: se enim exitio esse devotos, quia nimis sero Deum quaesierint. Interdum quidem erumpunt in has voces, O si, o si: sed mox desperatio omnia illorum vota abrumpit, faucesque illis praecludit, ne longius procedant.

18. *Non enim accessistis ad mortem qui tangatur, vel ignem accensum, ac turbinem, et caliginem, et procellam,* 19. *et tubae sonitum, et vocem verborum: quam qui audierant, excusarunt, ne illis proponeretur sermo.* 20. *Non enim ferebant quod edicebatur, Etiamsi bestia tetigerit montem, lapidabitur, aut iaculo configetur.* 21. *Ac sic terribile erat visum quod apparuit, Moses dixit: Expavefactus sum, et tremefactus.* 22. *Sed accessistis ad Sion montem, civitatem Dei viventis, Ierusalem coelestem,* 23. *Et ad conventum innumerabilium angelorum, et ecclesiam primogenitorum qui scripti sunt in coelis, et iudicem omnium Deum, et spiritus iustorum consecratorum,* 24. *Et mediatorem novi testamenti Iesum: meliora loquentem quam loquebatur sanguis Abel.*

18. *Non enim accessistis.* Alio argumento nunc pugnat. Nam praedicat magnitudinem gratiae quae nobis patefacta fuit per evangelium, ut reverenter eam excipere discamus. Secundo, eius nobis suavitatem commendat, ut alliciat in eius amorem ac desiderium. Pondus utrique addit ex comparatione legis et evangelii. Nam quo altius supra Mosis administrationem excellit Christi regnum et splendidior est nostra quam veteris populi vocatio: eo foedior nostra ingratitudo et minus excusanda, nisi qua decet religione tantum bonum nobis oblatum amplectimur, ac humiliter suspicimus tantam Chriti maiestatem, quae hic apparet. Deinde quum non se nobis formidabilem, ut olim Iudaeis, Deus praebeat: sed tam amice et comiter nos ad se invitet: ita quasi duplicatur ingratitudinis crimen, nisi tam benignae invitationi ultro studiose occurrimus. Primum ergo meminerimus hic evangelium cum lege conferri: deinde, huius comparationis duas esse partes, quod se Dei gloria illustrius in evangelio proferat quam in lege, et quod amabilis hodie sit eius vocatio, quum olim nihil praeter meros terrores habuerit.

Ad montem qui tangitur. Varie exponunt hunc locum: sed ergo terrenum montem spirituali opponi arbitror: atque huc spectant quae postea sequuntur de igne accenso, de turbine et procella, et reliquis. Haec enim signa, quae Deus edidit ut legi suae fidem conciliaret ac reverentiam, si in se considerentur, magnifica sunt ac vere coelestia: sed quum venitur ad regnum Christi, quae illic Deus nobis proponit, coelos omnes superant. Unde fit ut tota legis dignitas quasi terrena esse incipiat. Ita mons Sinai manibus palpari potest, mons vero Sion nonnisi spiritu comprehenditur. Quaecunque Exodi decimo nono referuntur, fuerunt visibiles figurae: quae autem habemus in regno Christi, a sensu carnis sunt obscondita. Si quis obiiciat, spiritualem illorum omnium significationem fuisse, et hodie etiam externam esse pietatis exercitia quibus in coelum evehimur: respondeo, apostolum loqui secundum maius et minus. Nemini autem dubium est, ubi in certamen veniunt lex et evangelium, quin praeponderet in hac parte quod spirituale est: in illa autem priore, terrena symbola magis emineant.

19. *Qui audierant, excusarunt.* Hoc secundum membrum est, in quo tractat legem evangelio valde fuisse dissimilem, quia quum promulganda fuit, omnia terroribus variis plena erant. Huc enim spectant quaecunque legimus Exodi decimo nono, ut sciat populus Deum tribunal conscendere, quo

severum iudicem se ostendat. Si innoxium animal propius forte accessisset, iubebat illud confodi. Quanto durior poena imminebat peccatoribus qui sibi male conscii erant, imo qui se noverant reos mortis aeternae agi per legem? Evangelium autem nihil nisi amabile continet, si quidem fide recipitur. Reliqua pete ex 2. ad Corinthios capite 3. Caeterum quod dicit populum excusasse: non ita debet accipi, quasi populus renuerit audire Dei verba, sed deprecatus est ne Deum ipsum loquentem audire cogeretur. Persona enim Mosis interposita horrorem nonnihil mitigabat. Torquet tamen interpretes quod Mosi haec verba apostolus tribuit; Expavefactus sum et tremefactus: quae nusquam legimus Mosen protulisse. Verum solutio non erit difficilis, si consideremus Mosem nomine populi sic loquutum, cuius mandata, quasi internuntius, ad Deum referebat. Fuit igitur haec communis totius populi quaerimonia: sed Moses inducitur, qui fuit veluti commune os omnium.

22. *Ad montem Sion.* Respicit ad eas prophetias quibus olim Deus promiserat evangelium inde proditurum, ut Iesaiae secundo, et similibus locis. Ergo montem Sion committit cum monte Sinai: deinde Ierusalem coelestem. Et nominatim coelestem vocat, ne Iudaei in illa terrena haereant, quae sub lege floruerat: nam quum pertinaciter sub servili legis iugo manere appeteret, conversa erat in montem Sinai, sicut Paulus docet ad Galatas capite 4. Coelestem ergo Ierusalem intelligit, quae per totum mundum exstruenda erat, quemadmodum angelus apud Zachariam funiculum eius ab oriente usque in occidentem extendit.

23. *Conventum angelorum.* Significat nos angelis associari, cooptari in patriarcharum ordinem, et collocari in coelo inter omnes beatos spiritus, quum per evangelium nos ad se Christus vocat. Hic vero inestimabilis est honor quo nos dignatur coelestis pater, ut angelis et sanctis patribus nos accenseat. Quod autem myriadas angelorum dicit, ex Daniele sumptum est. Quamquam ego Erasmum sequutus, innumerabiles verti. Primogenitos, non quosvis Dei filios nominat, ut aliquando spiritu solet: sed peculiariter honoris causa patriarchas, et reliquos veteris ecclesiae proceres ornat hoc titulo. Dicit in coelis scriptos, quia electos omnes Deus conscriptos habere dicitur in libro suo *vel in arcano catalogo, ut Ezechiel loquitur.*

Ad iudicem omnium. Hoc dictum videtur ut metum incutiat: ac si diceret, ita nobis offerri gratiam, ut cogitandum tamen sit, nobis cum iudice nostro esse negotium, cui reddenda sit ratio, si polluti ac profani temere in eius sanctuarium irrumpimus. Addit spiritus iustorum, ut significet nos aggregari ad sanctas animas, quae corporibus exutae omnes mundi sordes reliquerunt: ideoque vocat consecratos vel perfectos: quia carnis infirmitatibus non sint amplius obnoxii, deposita ipsa carne. Atque hinc certo colligimus, pias animas, postquam a corporibus sunt separatae, vivere tamen apud Deum: quia aliter non possemus illis adiungi comites. Tandem subiicit Iesum mediatorem: quoniam is solus est per quem nobis placatur pater, et qui serenum atque amabilem eius vultum nobis reddit, ne metuamus ad ipsum accedere. Simul tamen exprimit qualiter se nobis mediatorem praebet Christus: nempe suo sanguine: quem adspersionis, *hebraico more, pro adsperso* nominat: quia ut semel pro nobis fusus est in expiationem, ita eo nunc animas nostras irrigari per fidem oportet. Quamquam apostolus interim ad veterem legis ritum alludit, cuius ante facta fuit mentio.

24. *Meliora loquentem.* Nihil prohibet quominus in adverbium resolvas, ut sit meliora pro melius, hoc sensu: Christi sanguinem efficacius clamare et melius exaudiri a Deo quam sanguinem Abel. Magis tamen placet sine figura accipere, ut vox ipsa sonat: et meliora dicitur loqui, quoniam ad impetrandam nobis peccatorum veniam efficax est. Proprie non clamabat sanguis Abel, sed ipsum parricidium vindictam exigebat coram Deo: sanguis autem Christi clamat, quia facta per ipsum expiatio quotidie exauditur.

25. *Videte ne adspernemini loquentem: nam si illi, quia adspernati sunt eum qui loquebatur in terra, non effugerunt, multo magis nos si aversemur loquentem e coelis:* 26. *cuius vox tunc terram concussit, nunc autem denuntiavit, dicens, Adhuc semel ego moveo non solum terram, sed etiam coelum.* 27. *Illud autem: Adhuc semel, significat eorum quae concutiuntur translationem, ut maneant ea quae non concutiuntur.* 28. *Quare regnum quod non concutitur apprehendentes, habemus gratiam: per quam colamus Deum, placentes illi cum reverentia et religione. Deus enim noster ignis consumens est.*

25. *Videte ne adspernemini, etc.* Utitur eodem verbo quo prius, quum dicebat populum excusasse, ne Deus verba sibi faceret. Aliud tamen intelligit: meo iudicio, hoc est, ne repudiemus sermonem qui nobis destinatur. Porro hic ostendit quid spectaverit proxima comparatione: nempe gravissimam poenam manere evangelii contemptores, quum legis contemptum veteres impune non tulerint. Et prosequitur suum argumentum a minori ad maius, quum dicit, Deum vel Mosen tunc in terra loquutum esse: nunc eundem Deum vel Christum loqui e coelo. Quamquam ego utrumque ad Deum referre malo. Dicitur autem Deus in terra loquutus, quia humilius loquebatur. Semper meminerimus de externa legis administratione tractari: quae talis fuit (si cum evangelio conferatur) ut terrenum quid-

dam saperet: nondum supra coelos eveheret hominum mentes ad perfectam sapientiam. Quamquam enim eandem lex doctrinam continebat: quia tamen paedagogia tantum fuit, perfectio semper illi detrahitur.

26. *Cuius vox terram.* Quum Deus terram concusserit in lege publicanda, probat nunc, magnificentius ipsum loqui, quia terram simul et coelum concutiat. In eam rem citat testimonium prophetae Hagai (2, 7). Neque tamen singula verba refert, sed quia propheta concussionem terrae et coeli futuram praedicit, hoc sumit apostolus, ut doceat evangelii vocem non in terra solum tonare, sed penetrare supra coelos. Porro illic agi de Christi regno, extra controversiam esse debet: nam mox in contextu sequitur; Commovebo omnes gentes, et veniet desiderium cunctarum gentium, et implebo domum istam gloria. Atqui certum est neque gentes omnes collectas fuisse in unum corpus, nisi Christi auspiciis: nec aliud esse desiderium in quo acquiescamus omnes quam ipsum Christum: nec templum Solomonis fuisse gloria superatum, nisi quum eius magnitudo per totum orbem diffusa fuit. Quare tempus Christi procul dubio designat propheta. Quod si exoriente Christi regno, non inferiores tantum mundi partes concuti, sed vim eius in coelum usque pervenire oportuit: merito colligit apostolus, sublimiorem esse evangelii doctrinam, et quae ab omnibus creaturis clarius exaudienda sit.

27. *Illud autem, adhuc semel.* Ad verbum sic loquitur propheta: Adhuc unum modicum. Significat autem non diuturnam fore calamitatem populi, quin Dominus succurrat. Sed apostolus in hac voce non insistit: tantum ex concussione coeli et terrae infert totius mundi statum debere Christi adventu mutari. Nam quae creata sunt, corruptioni subiacent. At Christi regnum aeternum est. Ergo creaturas omnes in melius reformari necesse est. Inde sibi transitum facit ad aliam exhortationem, ut regnum apprehendamus quod concuti non potest: quoniam ideo nos movet Dominus, ut vere et perpetuo apud se stabiliat. Quamquam magis probo diversam lectionem quam vetus interpres reddidit: Suscipientes regnum, habemus gratiam. Si affirmative legas, sensus optime fluet: nos, dum amplectimur evangelium, donari Christi spiritu, ut reverenter et pie colamus Deum. Si in modo hortandi legas: Habeamus: coacta et obscura erit loquutio. In summa hoc, meo iudicio, vult apostolus, modo fide ingrediamur in Christi regnum, nos firma gratia potituros, quae nos efficaciter in Dei cultu retineat: quia sicuti Christi regnum, ita et donum regenerationis mundo sit superius. Quum dicit, coli Deum εὐαρέστως cum reverentia et timore, *etsi promptitudinem et gaudium exigit in nostris obsequiis, simul tamen* nullum illi probari cultum significat, nisi cum humilitate et modestia coniunctum. Ita damnat tam praeposteram carnis fiduciam, quam desidiam, quae inde gigni solet.

28. *Deus enim noster ignis.* Quemadmodum blande nuper Dei gratiam proposuit: ita severitatem denuntiat: ac videtur hanc sententiam mutuatus ex Deuter. capite 4. Ita videmus Deum nihil omittere, quo nos ad se trahat: *quia a dulcedine quidem incipit, quo libentius sequamur: quod* si alliciendo parum proficit, terret. Et sane expedit, nunquam a Deo nobis promitti gratiam, quin minae admisceantur. Nam (ut nimium ad indulgendum nobis proclives sumus) nisi hi stimuli admoverentur, frigeret apud nos mitior doctrina. Ergo Dominus, ut timentibus se propitius est ac misericors in mille generationes: ita zelotes est ac iustus vindex in tertiam et quartam generationem, ubi contemnitur.

CAPUT XIII.

1. *Fraterna caritas maneat.* 2. *Hospitalitatis ne sitis immemores: per hanc enim quosdam latuit quum recepissent angelos.* 3. *Memores estote vinctorum, tanquam una vincti: eorum qui affliguntur, tanquam ipsi quoque sitis in corpore.* 4. *Honorabile in omnibus coniugium et thorus impollutus: scortatores autem et adulteros iudicabit Deus.* 5. *Sint mores sine avaritia. Contenti sitis iis quae adsunt: ipse enim dixit, non te desero neque te derelinquo:* 6. *ut fidentes dicamus, Dominus mihi adiutor, neque timebo quid faciat mihi homo.*

1. *Fraterna caritas. De amore fraterno forte ideo praecipit, quia obscura ex fastu Iudaeorum simultas ecclesias scindere poterat. Quamquam in genere* haec praeceptio valde est necessaria, quia nihil facilius diffluit quam caritas: dum sibi quisque plus aequo addictus, aliis minus tribuit. Deinde quotidie interveniunt multae offensae quae nos separent. Fraternam appellat, non tantum ut singulari et intimo amoris affectu debere nos mutuo esse coniunctos doceat: sed etiam ut meminerimus, non aliter nos Christianos esse posse quam si fratres simus. Nam de amore loquitur quem inter se colere debent domestici fidei: quemadmodum Dominus communi adoptionis vinculo arctius eos simul devinxit. Itaque utilis in prima ecclesia fuit loquendi consuetudo, quod se Christiani fratres vocitabant: nunc una cum re nomen ipsum fere obsolevit, nisi quod usum eius ab aliis relictum monachi ad se rapuerunt, *suis interea discordiis et intestinis factionibus testantes se ex patre diabolo omnes esse natos.*

2. *Hospitalitatis, etc.* Hoc quoque humanitatis

officium prope coli inter homines desiit[1]): *quia illa vetus hospitalitas, quae historiis celebratur, nobis ignota est: et cauponae hodie sunt pro hospitiis. Caeterum* non *tantum* loquitur de iure hospitii quod tunc inter divites erat usitatum, sed potius iubet excipi miseros atque egentes, ut tunc multi domo profugi erant propter Christi nomen. Atque ut hoc officii genus magis commendet, addit, receptos aliquando fuisse angelos hospitio ab iis qui putabant se homines recipere. Non dubito quin de Abraham et Loth hoc sit intelligendum. Nam quum ex quotidiano more hospitalitatem colerent, inscii et nihil tale cogitantes in angelos inciderunt: ita non vulgariter ornata fuit illorum domus. Et certe Deus probavit, hospitalitatem sibi in primis cordi esse, quum tale praemium Abrahae et Loth rependit. Si quis obiiciat, rarum illud fuisse: responsio in promptu est, non angelos tantum recipi, sed Christum ipsum, quum pauperes in eius nomine recipimus. In vocibus graecis elegans est allusio, quae latine exprimi non potest.

3. *Memores vinctorum.* Nihil est quod nos serio misericordiae sensu magis afficiat, quam si eorum qui affliguntur personam in nos transferamus. Ideo dicit perinde cogitandum de vinctis ac si essemus eorum loco. Quod postea in altero membro sequitur, tanquam ipsi quoque sitis in corpore, varie exponunt. Quidam generaliter, hoc modo: vos quoque iisdem estis malis obnoxii, ut fert communis humanae naturae conditio. Alii autem sic restringunt: ac si in corpore eorum essetis. Mihi neutrum placet: refero enim ad ecclesiae corpus, ut sit sensus, quandoquidem estis eiusdem corporis membra, communiter vos affici decet alios aliorum malis, ne quid inter vos sit separatum.

4. *Honorabile coniugum.* Nonnulli exhortationem esse putant ad coniuges, ut pudice et qua decet honestate matrimonium inter se colant: ut vir cum uxore temperanter et caste habitet, nec thorum maritalem indignis lasciviis profanent. Ita subaudiendum esset hortandi verbum, sit coniugium honorabile. Quamquam indicativus etiam modus non male congrueret: dum enim audimus honorabile esse coniugium, simul in mentem venire debet, honorifice et reverenter in eo versandum esse. Alii per concessionem dictum accipiunt, hoc modo: quamvis honorabile sit coniugium, non tamen scortari fas est. *Quem sensum vident omnes frigidum esse. Ego vero*[2]) potius sentio, apostolum hic coniugium scortationi, tanquam remedium morbo, opponere: et contextus clare ostendit hanc fuisse eius mentem. Nam priusquam Dominum minetur poenas de scortatoribus sumpturum, praefatur quae sit vera effugiendae huius vindictae ratio: nempe si honeste in coniugio vivamus. Sit ergo unum hoc membrum, scortationes non fore impunitas, quia Deum habeant vindicem. Et certe quum societatem viri et uxoris a se institutam Deus benedixerit: sequitur quamlibet ab ea diversam ab eo damnari et maledici. Quare non adulteris tantum, sed scortatoribus quibuslibet poenam denuntiat: quia utrique a sancto Dei instituto discedunt, imo illud violant atque evertunt, promiscue se miscendo, quum una sit coniunctio legitima, quae Dei nomine et auspiciis sancitur. Sed quoniam sine coniugii remedio promiscuae ac vagae libidines coerceri nequeunt, ideo nobis ipsum commendat, vocans honorabile. Quod addit de thoro impolluto, libenter huc refero ut sciant coniugati non quidvis sibi licere, sed usum thori legitimi debere esse moderatum, ne quid alienum a coniugii pudore et castimonia admittant. Quum dicit, in omnibus: intelligo nullum esse ordinem qui a coniugio prohibeatur. Nam quod Deus generi humano in universum concessit, omnes sine exceptione decet. Omnes intelligo, qui coniugio apti sunt, eoque opus habent. Hoc autem disertis verbis exprimi oportuit, ut superstitioni occurreret, cuius tunc iam forte semina occulte iaciebat Satan, coniugium rem profanam esse, aut certe a christiana perfectione procul remotam. Nam spiritus illi impostores, de quibus vaticinatus erat Paulus, mox exstiterunt, prohibentes coniugium. Ergo ne quis stulte imaginaretur, coniugium vulgo duntaxat hominum permitti, qui autem in ecclesia excellunt, debere eo abstinere: omnem exceptionem tollit apostolus: neque tantum docet per indulgentiam concedi (sicuti cavillatur Hieronymus), sed honore dignum esse asserit. Hac tam praecisa denuntiatione non fuisse territos qui matrimonii prohibitionem invexerunt mundo, plusquam mirum est: nisi quod fraenum ita Satanae laxari oportuit ad puniendam eorum ingratitudinem qui Deum audire abnuerant.

5. *Mores sine avaritia.* Dum avaritiam vult corrigere, recte et prudenter simul iubet nos praesentibus esse contentos. Hic enim verus est pecuniae contemptus, vel saltem magnanimitas in recto et moderato illius usu, dum eo contenti sumus quod Dominus dedit, sive illud multum sit, sive exiguum. Nam hoc certe raro contingit, ut avaro quidquam sufficiat. Quin potius quibus non satis est mediocritas, etiamsi maximis opibus abundent, semper plus appetunt. Haec est doctrina, quam se Paulus didicisse praedicat: nempe quod noverat abundare et penuriam pati. Ergo qui suae cupiditati modum imposuit, ut aequo animo acquiescat in sua sorte, is pecuniae amorem ex suo animo expulit.

[1]) Porro.
[2]) atqui.

Ipse enim dixit. Citat hic duo testimonia: prius sumptum putant ex Iosue capite 1. Ego vero magis arbitror sententiam hanc adductam esse ex communi scripturae doctrina. Ac si dixisset: passim Dominus se nobis nunquam defuturum pollicetur. Ex hac promissione infert quod habetur Psalmo 118, nobis suppetere timoris vincendi materiam, quum de auxilio Dei certi sumus. Hic vero morbum a radice ipsa evellit: sicuti necesse est, si volumus hominum animos eo vere purgatos esse. Fontem avaritiae certum est esse diffidentiam. Nam quisquis hoc animo infixum habebit, nunquam se a Domino relictum iri, non erit ultra modum sollicitus: quia pendebit ab illius providentia. Prudenter ergo apostolus, nos ab avaritiae morbo curare volens, ad Dei promissiones revocat: quibus testatur se nobis praesentem fore. Postea inde colligit, quamdiu talis nobis est adiutor, nullam esse timendi causam. Ita enim fiet ut nullae nos pravae cupiditates sollicitent, quia sola fides est quae pacare hominum mentes possit: *quarum alioqui plus satis nota est inquietudo.*

7. *Memores estote praefectorum vestrorum qui loquuti sunt vobis sermonem Dei, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem.* 8. *Iesus Christus heri et hodie, idem etiam in saecula.* 9. *Doctrinis variis et peregrinis ne circumferamini. Bonum enim gratia cor confirmari, non cibis, qui nihil profuerunt iis qui in illis versati sunt.*

7. *Memores estote.* Quae sequuntur, non tam ad mores quam ad doctrinam pertinent. Primo loco Iudaeis exemplum eorum proponit a quibus edocti fuerant: ac videtur peculiariter de iis loqui, qui doctrinam a se traditam proprio sanguine obsignaverant. Quiddam enim memorabile designat quum dicit, intuentes exitum conversationis. Tametsi nihil impedit quominus generaliter hoc intelligamus de iis, qui in sana fide ad extremum usque perstiterant, et tam in morte quam tota vita, fidele sanae doctrinae testimonium reddiderant. Hoc autem non parum valet, quod suos illis doctores ad imitandum proponit. Nam qui nos in Christo genuerunt, quasi patrum loco esse nobis debent. Quum ergo eos vidissent partim inter saevas persequutiones, partim inter varia certamina, constantes et infractos, merito debebant plus moveri.

8. *Iesus Christus heri.* Haec unica est ratio qua in recta fide perstemus, si retinemus fundamentum, neque ab eo vel tantillum discedimus. Qui enim Christum non tenet, etiamsi coelum et terram comprehendat, nihil sapit nisi meram vanitatem. In Christo enim inclusi sunt omnes coelestis sapientiae thesauri. Proinde hic est insignis locus, ex quo discimus non aliam recte sapiendi esse regulam, quam ut sistamus omnes nostros sensus in solo Christo. Caeterum quia cum Iudaeis agebat, docet, Christum semper eundem principatum tenuisse quem hodie tenet: ac semper sui fore similem usque ad finem mundi. Heri, inquit, et hodie, idem etiam in saecula. Quibus verbis significat, Christum, qui nunc mundo fuit exhibitus, ab initio mundi regnasse: nec ulterius fas esse progredi, postquam ad eum perventum est. Heri ergo totum veteris testamenti tempus complectitur. Ac ne quis subitam paulo post mutationem exspectaret, quia recens adhuc erat evangelii promulgatio, pronuntiat, sic nuper revelatum esse Christum, ut perpetuo duret eadem eius cognitio. Hinc apparet non de aeterna Christi essentia apostolum disputare, sed de eius notitia, quae omnibus saeculis viguit inter pios, ac perpetuum ecclesiae fundamentum fuit. Certum quidem est, prius fuisse Christum quam virtutem suam exsereret. Sed nunc quaeritur quid tractet apostolus. Ideo dico ad qualitatem (ut ita loquar) referri hunc sermonem, non ad essentiam: quia non disputatur an aeternus fuerit apud patrem, sed qualis fuerit eius notitia inter homines. Caeterum manifestatio Christi, quantum ad externam speciem et modum, diversa quidem fuit sub lege, ab ea quam hodie habemus: sed id non obstat quominus vere et proprie dicat apostolus, eundem semper esse Christum in quem respiciunt fideles.

9. *Doctrinis variis.* Colligit non esse fluctuandum: quandoquidem fixa est Christi veritas, in qua nos consistere oportet. Et certe hinc opinionum veritas, hinc omne superstitionum genus, hinc omnia errorum monstra, hinc denique omnes religionis corruptelae, quum in solo Christo non statur. Neque enim frustra docet Paulus, ipsum nobis esse datum a Deo in sapientiam. Ergo huius loci summa est, ut nobis constet firma Dei veritas in solo Christo acquiescendum esse. Unde colligimus, omnes, qui Christum ignorant, omnibus Satanae fallaciis esse expositos: quia extra eum nulla est fidei stabilitas, sed innumerae agitationes. Mirum ergo papistarum acumen, qui contrarium remedium profligandis erroribus excogitarunt: nempe si extincta sit vel sepulta Christi cognitio. Verum haec spiritus sancti admonitio cordibus nostris insideat, non aliter extra periculum nos fore, quam si Christi adhaereamus. Porro doctrinas, quae a Christo nos abducunt, varias appellat: quoniam non alia est simplex ac sincera veritas quam Christi cognitio. Peregrinas autem, quoniam quidquid extra Christum est, Deus pro suo non agnoscet. Quo etiam monemur quorsum tendere nos deceat, si rite volumus in scriptura proficere. Peregrinatur enim quisquis non recta in Christum collimat. Significat praeterea apostolus, ecclesiae Dei semper fore certamen cum peregrinis

doctrinis: nec aliud esse cavendi remedium, quam ut pura Christi cognitione munita sit.

Bonum enim gratia. Nunc a generali principio ad speciem descendit. Nimirum familiaris, ut notum est, Iudaeis superstitio erat in habendo ciborum delectu, quae multis rixis ac dissidiis occasionem praebebat. Erat autem haec una ex peregrinis doctrinis: quia oriebatur ex ignorantia Christi. Ergo postquam fidem nostram in Christo fundavit, ciborum observationem ad summam salutis veramque sanctitatem pertinere negat. Quum cibis opponit gratiam, non dubito quin spiritualem Dei cultum et regenerationem intelligat hoc nomine. Cordis confirmationem ponit, alludens ad verbum circumferendi: ac si diceret, spiritualis Dei gratia vere nos stabiliet, non ciborum observatio. Quod sequitur, nihil profuisse cibos iis qui in illis versati sunt: incertum est ad quos referat. Nam certe patribus, qui sub lege vixerunt, utilis fuit paedagogia, cuius pars erat ciborum discrimen. Videtur ergo hoc potius de superstitiosis intelligi, qui revelato evangelio perperam adhuc in veteribus caeremoniis haerebant. Quamquam si de patribus dextere exponas, nihil erit absurdi. Profuit quidem illis, impositum a Domino iugum subire, et se obedienter continere sub communi piorum et totius ecclesiae disciplina: verum apostolus significat, per se nihil valuisse ciborum abstinentiam. Et certe nihili reputanda est, nisi quatenus rudimentum fuit, quo tempore similes pueris erant filii Dei quoad externum regimen. *Versari*[1]) in cibis, capitur pro habere illorum rationem, ut discrimen sit inter mundum et immundum. Caeterum quod de cibis tradit, licebit ad alios legis ritus extendere.

10. *Habemus altare, de quo edendi non habent potestatem qui tabernaculo serviunt.* 11. *Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per sacerdotem, eorum corpora cremantur extra castra.* 12. *Quare et Iesus, ut sanctificaret per proprium sanguinem populum, extra portam passus est.* 13. *Proinde exeamus ad eum extra castra, probrum eius ferentes.* 14. *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* 15. *Per ipsum ergo offeramus semper hostiam laudis Deo, hoc est, fructum labiorum confitentium nomini eius.*

10. *Habemus altare.* Elegans est anagoge a veteri legis ritu ad praesentem ecclesiae statum. Solenne erat sacrificii genus, cuius mentio fit Levitici 16, unde nulla portio ad sacerdotes et levitas redibat. Hoc nunc impletum fuisse in Christo concinna allusione docet, quoniam hac lege immolatus fuit, ut eo non vescantur qui tabernaculo ministrant. Per ministros vero tabernaculi, intelligit omnes caeremoniarum cultores. Ergo ut Christo communicemus, tabernaculo renuntiandum esse significat. Nam sicuti altaris nomen immolationem et hostiam comprehendit: sic tabernaculum externas omnes figuras quae cum illo coniunctae erant. Proinde sensus est, Nihil mirum si hodie cessant legis ritus: nam illud figuratum fuit in sacrificio quod extra castra efferebant Levitae, ut illic cremarent. Nempe quia sicuti nihil inde gustabant tabernaculi ministri: ita si tabernaculo servimus, id est, retinemus eius caeremonias, non erimus participes eius sacrificii quod semel Christus obtulit, nec eius expiationis quam semel perfecit suo sanguine. Sanguinem enim suum, ut mundi peccata expiaret, in coeleste sanctuarium intulit.

13. *Proinde exeamus ad eum.* Ne frigeat superior allegoria, vel anagogica similitudo, coniungit serium exercitium, quod a Christianis omnibus requiritur. Et hunc similiter docendi ordinem tenere Paulus solet, ut fidelibus ostendat quibus in rebus Deus exerceri eos velit, dum a frivolis caeremoniis eos abducere studet. Perinde ac si diceret: Hoc est quod a vobis exigit Deus: non illud in quo frustra vos fatigatis. Ita nunc agit apostolus. Nos enim dum relicto tabernaculo ad sequendum Christum invitat, longe aliud a nobis postulari monet, quam ut in umbra Deum colamus sub magnifico templi splendore: quia per exilia, fugas, probra, et omne genus aerumnas pergendum sit. Hanc militiam, in qua usque ad sanguinem sudandum est, umbrosis meditationibus opponit, quas solas iactabant caeremoniarum magistri.

14. *Non enim habemus.* Longius extendit exitum cuius meminerat: nempe ut in hoc mundo peregrini ac vagi, nobis nusquam esse fixam stationem, nisi in coelo, cogitemus. Itaque quoties vel pellimur ex aliquo loco, vel aliqua nobis mutatio accidit, meditemur quod hic apostolus docet, non esse nobis certam in terra sedem, quia coelum sit nobis haereditas: magisque ac magis exercitati ad ultimum semper exitum nos comparemus. Nam quibus nimis quieta est vita, nidum sibi fere in hoc mundo fingunt. Quare nobis qui ad talem segnitiem propensi sumus, saepe huc illuc agitari prodest, ut in coelum convertere oculos discamus, qui nimium alioqui deorsum inclinant.

15. *Offeramus hostiam laudis.* Redit ad specialem illam doctrinam, quam attigerat, de abrogatis caeremoniis veteribus. Praevenit autem quod contra obiici poterat. Nam quum sacrificia tabernaculo subsint, quasi appendices: illo abolito, sequitur haec quoque desinere. Atqui apostolus docuerat, quum extra portam passus sit Christus, nos quoque illuc vocari, atque ideo ipsum sequi volentibus, deserendum esse tabernaculum. Hic oriebatur quaestio, nunquid

[1]) Ambulare.

Christianis nulla supersint sacrificia. Nam hoc absurdum foret, quum instituta fuerint ad professionem divini cultus. Mature itaque apostolus occurrit, ac dicit aliam sacrificandi formam nobis relictam esse, quae Deo non minus placeat: nempe ut illi vitulos labiorum offeramus, quemadmodum loquitur Oseas propheta (14, 3). Porro sacrificium laudis non tantum peraeque gratum esse Deo, sed pluris etiam quam omnia externa, quorum usus fuit sub lege, satis aperte ex Psalmo 50 constat. Nam Deus illa omnia repudians tanquam nihili, sibi laudis sacrificium offerri iubet. Videmus ergo, hunc praestantissimum esse Dei cultum, et qui merito aliis quibuslibet exercitiis praeferendus sit, quum Dei bonitatem gratiarum actione celebramus. Hic, inquam, sacrificandi ritus est, quem Dominus hodie nobis commendat. Quamquam non dubium est quin tota nominis Dei invocatio hic notetur sub una parte. Neque enim gratias illi agere possumus, nisi ab eo exauditi. Nihil autem impetrat, nisi qui precatur. In summa, significat sine brutis animalibus nos habere quod offeramus Deo, et eum hoc modo rite ac perfecte a nobis coli. Caeterum ut apostoli consilium est docere qualis sit sub novo testamento legitima colendi Dei forma, sic obiter admonet, non posse a nobis pure invocari Deum, et celebrari eius nomen, nisi per mediatorem Christum. Ille enim solus est qui labia nostra, quae alioqui polluta sunt, ad canendas Deo laudes sanctificat: qui precibus nostris dat aditum: qui denique sacerdotis munus peragit, ut se in conspectum Dei sistat nostro nomine.

16. *Beneficentiae autem et communicationis ne sitis immemores. Talibus enim hostiis delectatur Deus.* 17. *Parete praefectis vestris, ac deferte. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri: ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes. Id enim vobis non expedit.* 18. *Orate pro nobis. Confidimus enim quod bonam habemus conscientiam, cupientes in omnibus honeste versari.* 19. *Magis autem vos hortor ut id faciatis, quo celerius vobis restituar.*

16. *Beneficentiae.* Hic alteram quoque rite atque ordine sacrificandi rationem ostendit: nempe quod omnia caritatis officia, totidem sint hostiae. Quo significat, stulte ac perperam cupidos esse qui sibi aliquid deesse putant, nisi pecudes Deo secundum legem offerant, quum tam uberem ac multiplicem sacrificandi materiam nobis Deus suppeditet. Tametsi enim nihil habere a nobis commodi potest, tamen nominis sui invocationem in sacrificium deputat: et quidem sic praecipuum, ut unum pro omnibus sufficiat. Deinde quidquid in homines beneficiorum conferimus, sibi ipsi fert impensum, et sacrificii etiam nomine dignatur, ut legis rudimenta nunc non supervacua modo, sed noxia esse appareat, quando a vera sacrificandi regula nos abstrahunt. Summa haec est, si Deo sacrificare libeat, ipsum esse invocandum, et cum gratiarum actione praedicandam esse eius bonitatem, deinde fratribus nostris benefaciendum esse: haec esse vera sacrificia in quibus occupari veros Christianos deceat: aliis iam non esse tempus vel locum. Et quum dicit, talibus delectatur Deus, subest tacita antithesis, quod nunc vetera illa quae mandaverat usque ad legis abrogationem, amplius non postulet. Caeterum huic doctrinae annexa est exhortatio, quae vehementer stimulare nos debet ad exercendam erga proximos beneficentiam. Neque enim haec vulgaris est dignatio, quod quae hominibus impendimus, Deus in sacrificiis sibi oblatis deputat: et quod nostra officia, quae nullius erant pretii, tantopere ornat ut sacra esse pronuntiet. Quare ubi inter nos caritas non viget, non homines tantum fraudamus iure suo, sed Deum ipsum, qui solenni elogio sibi dicaverat quidquid iubebat hominibus impendi. Communicationis nomen latius patet quam Beneficentiae. Omnia enim officia complectitur quibus se mutuo iuvant homines: atque haec vera est caritatis nota, quum inter se communicant qui Dei spiritu simul sunt coniuncti.

17. *Parete.* Non dubito quin de pastoribus loquatur et reliquis ecclesiae gubernatoribus. Nam neque tunc christiani magistratus erant: et quod vigilare eos dicit pro animabus, ad spirituale regimen proprie pertinet. Primo obedientiam, deinde honorem illis deferri iubet. Haec duo necessario requiruntur, ut plebs fidem ac simul reverentiam pastoribus habeat. Sed notandum est simul, apostolum de iis tantum agere qui munus suum fideliter exercent. Nam qui nihil habent praeter titulum, imo qui pastorum titulo abutuntur ad perdendam ecclesiam, parum reverentiae merentur, et aliquanto minus fidei. Et hoc etiam diserte exprimit apostolus, quum dicit eos pro animabus vigilare: quod non pertinet nisi ad eos qui vere praesunt, ac re ipsa sunt quod vocantur. Bis igitur stulti papistae, qui sui idoli tyrannidem hinc stabiliunt. Iubet spiritus, piorum ac fidelium episcoporum doctrinam obedienter amplecti, sanisque consiliis obtemperare. Iubet etiam honore illos prosequi. Quid hoc episcoporum larvis suffragatur? Atqui non modo tales sunt omnes qui sub papatu vocantur episcopi, sed truculenti animarum carnifices, atque immanes lupi. Verum ut taceam quales sint, hoc tantum in praesentia dico, dum pastoribus nostris iubemur subesse, sedulo ac prudenter esse distinguendum quinam sint veri ac fidi praefecti: quia si quibuslibet hunc honorem promiscue deferimus, primum iniuria bonis fiet, deinde non valebit ratio quae hic additur, ideo honore esse dignos, quia pro animabus vigilant.

Proinde ut hoc testimonio iuvetur papa cum suis, necesse prius habebunt omnes, probare se ex eorum esse numero qui pro salute nostra vigilant. Hoc si constet: nihil iam erit controversiae quin reverenter ab omnibus piis colantur.

Ipsi enim vigilant. Quo plus oneris sustinent, eo maiori honore dignos significat. Nam quo quisque plus laboris suscipit nostra causa, et quo maiori difficultate vel periculo se nobis impendit, eo sumus illi magis obstricti. Talis autem episcoporum est functio, ut summas in se molestias, praeter summum periculum, comprehendat. Vix ergo, si grati esse volumus, licebit quantum illis debetur, rependere. *Praecipue vero* quum[1]) rationem de nobis reddituri sint Deo, indignum esset nullam apud nos haberi eorum rationem. Admonet praeterea, quanta in re nobis eorum opera prosit. Nam si pretiosa nobis est animarum nostrarum salus, minime viles erunt qui pro illa excubant. Ideo autem nos dociles esse iubet promptosque ad obsequendum, ut quod pro officii necessitate faciunt pastores, libenter quoque et alacri animo faciant. Nam si restrictum moestitia vel taedio animum habeant, ut alias probi sint ac fidi, reddentur tamen pigriores: quia una cum hilaritate concidet in agendo vigor. Ideo inutile fore plebi denuntiat apostolus, si ingratitudine sua pastoribus dolorem ac gemitum afferat: ut significet nos sine propriae salutis iactura, non fore pastoribus molestos vel immorigeros. Quum vix decimus quisque hoc cogitet, hinc apparet quantus vulgo sit salutis neglectus. Nec mirum est si tam pauci hodie reperiantur qui strenue pro ecclesia Dei vigilent. Praeterquam enim quod paucissimi sunt similes Paulo, qui os apertum habeant clausis populi auribus, et constricto populi corde, suum ipsi dilatent: Dominus etiam ingratitudinem vindicat quae ubique fere invaluit. Quare meminerimus de nostra pervicacia poenas sumi, quoties frigent in officio pastores, vel minus sunt seduli quam expediret.

18. *Confidimus enim.* Postquam se eorum precibus commendavit, ut eos ad precandum incitet, praedicat se bonam habere conscientiam. Quamvis enim totum mundum complecti debeant preces nostrae, sicuti caritas ex qua manant: peculiariter tamen nos de piis et sanctis hominibus convenit esse sollicitos, quorum nobis comperta est probitas, aut aliae virtutis notae. In hunc ergo finem conscientiae suae integritatem commemorat, ut eos magis commoveat ad suscipiendam sui curam. Quum dicit: Persuasus sum, vel confido, partim hoc modestiae servit, partim fiduciae. Particula in omnibus, tam ad res quam ad homines referri potest: itaque in medio relinquo. Aliud argumentum addit, non tam sibi uni privatim, quam illis omnibus utiles fore preces quas pro ipso concipient. Ac si diceret: Non tam mihi consulo quam vobis omnibus: quia in hoc commune omnium bonum agitur, ut vobis restituar. Hinc colligi forte posset probabilis coniectura, epistolae autorem tunc fuisse aut negotiis implicitum, aut detentum persequutionis metu, quominus sistere se tam cito coram posset quibus scribebat. *Quamquam fieri potest ut liber et expeditus sic loquatur, quia reputet hominis gressus in manu Dei esse. Idque verisimilius apparet ex fine epistolae.*[1])

[1]) ergo.

20. *Porro Deus pacis, qui eduxit ex mortuis pastorem ovium magnum in sanguine testamenti aeterni, Dominum nostrum Iesum,* 21. *confirmet vos in omni opere bono, ut faciatis eius voluntatem: faciens in vobis quod acceptum sit coram ipso, per Iesum Christum, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.* 22. *Hortor autem vos, fratres, suscipite sermonem exhortationis. Et enim brevibus vobis scripsi.* 23. *Scitote fratrem Timotheum solutum esse, cum quo, si celerius venerit, videbo vos.* 24. *Salutate omnes qui praesunt vobis et omnes sanctos. Salutant vos Itali.* 25. *Gratia cum omnibus vobis, Amen.*

20. *Deus pacis.* Ut mutuo faciat quod pro se fieri cupit, epistolam claudit precatione. Petit autem a Deo ut illos in omni opere bono confirmet, vel aptet, vel perficiat. Id enim valet καταρτίσαι. Unde colligimus, nos ad bene agendum minime aptos fore, donec a Deo formati simus: nec in bono diu staturos, nisi nos confirmet. Est enim proprium eius donum perseverantia. *Nec dubium est, quum iam in illis non vulgaria lucerent dona spiritus, ut visum est, non primam formam qua inchoentur, sed expolitionem qua perfecti reddantur, optari.* Iam definitionem bonorum operum ponit, quum Dei voluntatem statuit pro regula. Nam ita significat, non alia esse habenda bona opera, nisi quae ad Dei voluntatem exiguntur, sicuti etiam Paulus ad Romanos 12, 2, et pluribus aliis locis docet. Meminerimus ergo hanc esse bene et sancte vivendi perfectionem, dum vita ad eius obedientiam est composita. Quod proxime sequitur membrum, ad explicationem valet. Faciens, inquit, quod acceptum sit coram illo. *Loquutus erat de voluntate, quae in lege patefacta est: nunc ostendit, frustra Deo obtrudi quod non praecepit, quia sua placita pluris facit quam omnes mundi inventiones.* Quum dicit Per Iesum Christum, bifariam hoc potest exponi: vel, faciens per Iesum Christum: vel, quod illi placeat per Iesum Christum. Ac uterque sensus optime congruit. Scimus enim et spiritum re-

[1]) *Haec exstant iam in edit. a. 1541.*

COMMENTARIUS

IN

EPISTOLAS CATHOLICAS.

EPISTOLA PETRI APOSTOLI PRIOR.

ARGUMENTUM.

Consilium Petri est in hac epistola, fideles ad sui abnegationem mundique contemptum hortari, ut liberi carnis affectibus, terrenisque omnibus impedimentis soluti, ad coeleste Christi regnum toto animo adspirent: ut spe erecti, suffulti patientia, fortitudine et constantia muniti, tentationes omne genus superent, atque hoc studium et meditationem tota vita prosequantur. Itaque statim a principio, qua potest verborum amplitudine, Dei gratiam nobis in Christo patefactam praedicat. Simul autem addit, fide recipi ipsam, et spe possideri, ut mentes et corda pii supra mundum attollant. Inde ad sanctitatem hortatur, ne inane reddant pretium quo redempti sunt: et ne incorruptibile verbi semen, quo regeniti sunt in vitam aeternam, corrumpi vel emori patiantur. Quia autem verbo Dei renatos dixerat, simul mentionem facit spiritualis infantiae. Porro ne vacillet aut titubet eorum fides, quia Christum a toto fere mundo vel contemni, vel reiici vident, admonet hoc modo impleri quod de eo scriptum est, fore lapidem scandali. Sed rursus docet stabile esse iis qui in eum credunt salutis fundamentum. Hinc iterum commemorat in quantum honorem ipsos Deus extulerit, ut pristini sui status commemoratione, et praesentis beneficii sensu animentur ad pie vivendi studium. Postea delabitur ad particulares exhortationes: ut modeste et obedienter sub principum imperio se contineant: ut servi dominis sint subiecti: uxores pareant maritis suis, pudice et continenter se gerant: ac vicissim mariti uxores humaniter tractent. Deinde praecipit ut mutuam inter se aequitatem colant: quod ut libentius faciant, fructum illis proponit prosperam vitam et quietam. Quia tamen Christianis quasi fatale est, utcunque pacem quaerant, multis iniuriis non raro vexari, mundumque sibi nulla de causa habere infestum: hortatur ut aequis animis sustineant persequutiones, quas sciunt sibi in salutem cessuras. In eam rem adducit Christi exemplum. Ex adverso admonet quam infelix exitus impios maneat interea dum ecclesiam suam Dominus mirabiliter per mortem a morte liberat. Longius deinde profert Christi exemplum, nempe ad carnis mortificationem. Huic exhortationi subnectit varias et breves sententias: sed paulo post redit ad patientiae doctrinam, ut consolatione mala sua temperent fideles, dum reputant utile sibi esse paterna Dei manu castigari. Initio quinti capitis, seniores officii sui admonet, ne imperium usurpent in Ecclesiam, sed moderate sub Christo praesint. Iuvenibus modestiam ac docilitatem commendat. Tandem brevi exhortatione addita, epistolam precatione claudit. Unde autem scribat, non convenit inter omnes: nec tamen causam video cur dubitemus ipsum tum fuisse Babylone, diserte enim hoc affirmat. Sed quoniam invaluerat persuasio, ipsum Antiochia Romam migrasse, et Romae fuisse mortuum: hoc solo argumento adducti veteres, Babylonem allegorice Romam vocari finxerunt. Caeterum quum nulla probabili coniectura temere persuasum habuerint quidquid tradunt de romano Petri episcopatu: pro nihilo quoque ducendum est hoc allegoriae figmentum. Multo sane verisimilius est, Petrum, ut ferebat apostolatus ratio, peragrasse eas regiones in quibus plures habitabant Iudaei. Scimus autem Babylone et in illis partibus magnam fuisse copiam.

CAPUT I.

1. *Petrus apostolus Iesu Christi, electis inquilinis qui dispersi sunt per Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, et Bithyniam,* 2. *secundum praecognitionem Dei patris, in sanctificatione spiritus, in obedientiam et adspersionem sanguinis Iesu Christi: gratia vobis et pax multiplicetur.*

1. *Petrus apostolus.* Quidquid commune habet haec salutatio cum Paulinis, novam expositionem non desiderat. Quum Paulus gratiam et pacem precatur, verbum subticet: Petrus autem addit ut multiplicetur, sed eodem sensu. Neque enim gratiae aut pacis initium fidelibus Paulus optat, sed augmentum, donec absolvat Deus quod in illis coepit.

Electis. Quaeri potest unde hoc compertum habuerit: nam arcana est Dei electio, nec aliter cognoscitur quam singulari spiritus revelatione. Atqui ut suae quisque electionis certior fit spiritus testimonio, ita de aliis nihil certi tenet. Respondeo, de fratrum electione non esse anxie quaerendum, sed a vocatione potius aestimandam: ut pro electis habeantur quicunque per fidem in ecclesiam sunt cooptati. Eos enim Deus a reliquo mundo segregat, quod electionis signum est. Nec obstat quod plerique deficiunt, in quibusdam mera est dissimulatio: est enim hoc caritatis, non fidei indicium, quum electos censemus omnes in quibus divinae adoptionis nota apparet. Quod autem electionem eorum non petat ex abscondito Dei consilio, sed ex effectu eam colligat, patet ex contextu. Nam paulo post, eam in sanctificatione spiritus locat. Quatenus ergo prae se ferebant se Dei spiritu regenitos, in electis Dei ipsos numerat: quia non sanctificat Deus nisi quos prius elegit. Simul tamen admonet unde fluat electio qua segregamur in salutem, ne cum mundo pereamus: dicit enim secundum praecognitionem. Hic inquam fons et haec prima causa est, quod Deus apud se ante creatum mundum cognovit quos eligere vellet in salutem. Sed prudenter notandum est qualis sit haec praecognitio. Sophistae enim ut Dei gratiam obscurent, cuiusque merita a Deo praevideri fingunt: atque ita reprobos ab electis discerni, prout quisque hac vel illa sorte dignus est. Scriptura autem ubique Dei propositum, in quo fundata est nostra salus, meritis nostris opponit. Quum ergo Petrus electos vocat secundum praecognitionem Dei, significat non aliunde pendere eius causam, sed in solo Deo quaerendam esse: quia ipse sibi sponte ad nos eligendos autor fuerit. Ergo Dei praecognitio submovet omnem humanae dignitatis respectum. Qua de re diffusius tractavimus Ephesiorum primo capite, et aliis in locis. Quemadmodum tamen in electione nostra primas gratuito Dei beneplacito assignat: ita rursum vult eam ex effectu a nobis cognosci. Nihil enim periculosius ac magis praeposterum est, quam omissa vocatione, electionis nostrae certitudinem quaerere in abscondita Dei praescientia. Hic enim nimis profundus est labyrinthus. Quare ut huic periculo occurrat Petrus, optimum temperamentum adhibet. Quamquam enim primo loco vult considerari Dei consilium, cuius causa nonnisi in ipso est: mox tamen ad effectum nos revocat, quo electionem nostram nobis declarat ac testatur. Effectus ille est spiritus sanctificatio, hoc est, vocatio efficax, dum ad externam evangelii praedicationem accedit fides, quae ex interiore spiritus motu nascitur.

Inquilinis. Qui metaphorice sic vocari putant quoslibet pios, quia in mundo peregrini sint qui ad coelestem patriam contendunt, longe falluntur: et satis refelli potest eorum error ex dispersionis nomine quod proxime sequitur. Nam in solos Iudaeos competit, non tantum quia huc et illuc disiecti exsulabant a patria, sed quoniam eiecti erant ex ea terra, quae illis in perpetuam haereditatem a Domino promissa erat. Omnes quidem fideles postea vocabit inquilinos, quia in terra peregrinantur: sed hic alia est ratio. Ideo itaque inquilini erant, quod pars in Pontum, pars in Galatiam, pars in Bithyniam dispersa erat. Nec mirum quod Iudaeis hanc epistolam proprie destinet: quia sciebat illis se constitutum apostolum, quemadmodum Paulus docet secundo ad Galatas capite (v. 8). Sub regionibus, quas enumerat, comprehendit totum Asiae minoris tractum, a Ponto Euxino usque in Cappadociam.

In obedientiam. Quum sanctificationi duo haec subiiciat, videtur obedientiae nomine intelligere vitae

novitatem: per adspersionem vero sanguinis Christi, remissionem peccatorum designare. Quod si istae sunt partes vel effectus sanctificationis, aliter hic sanctificatio capitur quam saepe apud Paulum, hoc est magis generaliter. Sanctificat ergo nos Deus, efficaciter nos vocando. Id autem fit dum renovamur in obedientiam iustitiae eius, et Christi sanguine adspersi mundamur a peccatis. Ac videtur tacita esse allusio ad veterem adspersionis ritum, quo sub lege utebantur. Quemadmodum enim non satis tunc fuisset mactari hostiam et fundi sanguinem, nisi adspersus fuisset populus: ita nihil hodie nobis prodesset fusum Christi sanguinem fuisse, nisi ipso conscientiae nostrae abluerentur. Subaudienda igitur est antithesis, quod sicut olim sub lege manu sacerdotis fiebat sanguinis adspersio: ita nunc spiritus sanctus animas nostras Christi sanguine in expiationem adspergit. Nunc colligenda est summa, salutem nostram manare ex gratuita electione Dei: sed eam simul considerandam esse fidei experientia, in eo quod spiritu suo nos sanctificat. Postremo duos esse vocationis nostrae effectus aut fines: nempe ut reformemur in obedientiam Dei, et Christi sanguine abluamur: praeterea utrunque esse opus spiritus sancti. Unde colligimus nec electionem a vocatione, nec gratuitam fidei iustitiam a vitae novitate separandam esse.

3. *Benedictus Deus et pater Domini nostri Iesu Christi, qui secundum multam suam misericordiam regenuit nos in spem vivam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis,* 4. *in haereditatem incorruptibilem et incontaminatam et immarcescibilem, repositam in coelis erga vos,* 5. *qui virtute Dei custodimini per fidem in salutem quae parata est revelari tempore ultimo.*

3. *Benedictus Deus.* Diximus praecipuum esse statum epistolae, ut nos supra mundum erectos, ad sustinenda militiae spiritualis certamina compareat atque animet. Ad eam rem non parum valet beneficiorum Dei agnitio. Nam quum pretium suum apud nos obtinent, facile reliqua omnia vilescunt: praesertim quum reputamus quanti sit Christus cum suis bonis, quidquid extra ipsum est, nobis erit instar stercoris. Hac de causa magnifice hic extollit ingentem Dei gratiam in Christo, ne molestum nobis sit nos ipsos et mundum abnegare, ut potiamur inaestimabili vitae futurae thesauro. Deinde ne frangamur praesentibus aerumnis: sed patienter eas feramus, in aeterna felicitate acquiescentes. Porro quum gratias agit Deo, fideles ad spiritualem laetitiam invitat, quae omnes absorbeat contrarios carnis affectus.

Et pater Domini. Sic resolve, Deus qui pater est Iesu Christi. Nam sicuti olim se Deum Abrahae vocando, hac nota a diis omnibus fictitiis discerni voluit: ita postquam se manifestavit in filio suo, non aliter quam in ipso vult cognosci. Itaque qui nudam Dei maiestatem extra Christum mente concipiunt, idolum habent loco Dei: sicuti Iudaei et Turcae. Proinde quisquis verum Deum vere cognoscere cupit, hoc patris Christi titulo ipsum vestiat. Nisi enim quoties mens nostra Deum quaerit, Christus occurrat, vaga et confusa errabit, donec prorsus deficiat. Simul etiam indicare Petrus voluit quomodo tam liberalis et beneficus erga nos sit Deus. Nisi enim medius statuatur Christus, nunquam illius bonitas serio a nobis sentiri poterit.

Qui regenuit nos. Significat vitam supernaturale esse donum: quia filii irae nascimur. Nam si in spem vitae geniti essemus secundum carnem, supervacuum esset nos regigni a Deo. Docet itaque Petrus, nos qui natura morti aeternae eramus destinati, in vitam Dei misericordia restitutos esse. Haec autem veluti secunda est creatio: quemadmodum Ephesiorum primo habetur. Spes viva pro spe vitae capitur: quamquam videtur tacita esse antithesis inter spem, quae in regno Dei incorruptibili defixa est, et inter spes hominum fluxas ac evanidas.

Secundum multam misericordiam. Primo causam efficientem ponit: deinde medium (ut loquuntur) designat. Deum inquam nullis nostris meritis fuisse provocatum docet, ut nos regeneraret in spem vivam: quia hoc totum eius misericordiae assignat. Atque ut melius operum merita redigat in nihilum, dicit multam misericordiam. Fatentur quidem omnes Deum esse unicum salutis nostrae autorem: sed extraneas causas postea affingunt, quae tantundem eius misericordiae detrahant. Petrus vero solam misericordiam commendat, sed modum protinus adscribit, nempe resurrectionem Christi. Neque enim alibi aut aliter suam erga nos misericordiam explicat Deus: ideo semper ad hunc scopum scriptura nos dirigit. Quod autem praeterita Christi morte, solam resurrectionem commemorat, in eo nihil est absurdi. Illa enim sub hac includitur, quia perfectio non constat sine suo initio: resurrectionem vero potius adduxit, quia de nova vita agebat.

4. *In haereditatem.* Tria epitheta, quae sequuntur, ad gratiae Dei amplificationem posita sunt. In hoc enim laborat Petrus (quemadmodum prius dixi) ut eius excellentiam animis nostris bene ac penitus infigat. Porro haec duo membra, in haereditatem incorruptibilem, et in salutem quae parata est revelari, appositive lego, ut posterius sit prioris expositio. Nam rem unam duobus modis exprimit. Singulis verbis, quae sequuntur, suum inest pondus. Haereditas dicitur in coelis conservata, ut sciamus eam esse extra

periculum. Nisi enim in manu Dei esset, infinitis periculis esset obnoxia: si esset in hoc mundo, quomodo securi esse possemus inter tam varias inclinationes? Ergo ut nos omni trepidatione liberet, salutem nostram extra Satanae iniurias in tuto positam esse affirmat. Sed quia salutis certitudo parum nobis afferret consolationis, nisi eam unusquisque nostrum ad se pertinere sciret, addit Petrus, erga vos. Huc enim placide recumbunt conscientiae, quum Dominus e coelo clamat, En vestra salus in manu mea est, vobisque servatur. Caeterum quia non omnium promiscue est salus, ad fidem nos revocat: ut quicunque fide praediti sunt, a reliquis se discernant: nec dubitent quin veri ac legitimi sint regni Dei haeredes. Nam ut fides in coelos usque penetrat: ita et quae in coelo sunt bona, nobis applicat.

5. *Qui virtute Dei custodimini.* Notanda est relatio, quum dicit, nos in mundo custodiri, sicuti haereditas nostra in coelo servatur: alioqui statim obreperet haec cogitatio, Quid iuvat salutem nobis esse in coelo repositam, quum nos in mundo tanquam in turbulento mari iactemur? Quid iuvat salutem nostram statui in tranquillo portu, quum inter mille naufragia fluctuemur? Praevenit igitur apostolus eiusmodi obiectiones, quum docet nos etiam in mundo inter media discrimina fide tamen custodiri: atque ita morti esse propinquos ut tamen sub fidei custodia tuti simus. Caeterum quia in hac carnis infirmitate saepe labascit ipsa fides, possemus semper esse de crastino anxii: nisi hic nobis quoque Dominus succurreret. Ac videmus ut in papatu obtinuerit diabolica opinio, De finali perseverantia dubitandum esse, quia incerti sumus an staturi crassimus in eadem gratia. Atqui non ita nos Petrus suspensos relinquit: nam ideo virtute Dei stare nos affirmat, ne qua ex propriae infirmitatis conscientia haesitatio nos sollicitet. Quamlibet igitur infirmi simus, salus tamen nostra non est instabilis, quia Dei virtute fulcitur. Ergo sicuti fide protegimur, ita fides ipsa suam in Dei virtute stabilitatem habet. Unde non in praesens modo, sed etiam in futurum securitas.

In salutem. Quia natura impatientes sumus, morae et statim taedio succumbimus: ideo salutem admonet non differri quod nondum parata sit, sed quia nondum advenerit iustum revelationis tempus. Haec doctrina ad spem nostram alendam ac sustinendam pertinet. Porro ultimum tempus diem iudicii vocat, quia non ante speranda sit rerum omnium instauratio. Medium enim tempus est adhuc in progressu. Quod alibi totum a Christi adventu tempus ultimum dicitur, id fit superiorum aetatum comparatione: Petrus autem totum mundi curriculum adspexit.

6. *In quo exsultatis paulisper nunc, si opus est, contristati in variis tentationibus:* 7. *ut probatio fidei vestrae multo pretiosior auro quod perit, et tamen per ignem probatur, reperiatur in laudem et honorem et gloriam, quum revelabitur Iesus Christus.* 8. *Quem quum non videritis, diligitis: in quem nunc credentes, quum eum non adspicitis, exsultatis gaudio inenarrabili et glorificato:* 9. *Reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum.*

6. *In quo exsultatis.* Tametsi ambigua est graeci verbi terminatio, sensus tamen postulat ut legamus exsultatis potius quam exsultate. Articulus in quo, refert totum illud complexum de spe salutis in coelo repositae. Caeterum non tam eos laudat, quam hortatur. Consilium enim eius est docere quisnam ex spe salutis fructus nobis proveniat: nempe spirituale gaudium, quo non tantum mitigatur malorum omnium acerbitas, sed omnis etiam tristitia vincitur. Quamquam exsultandi verbum plus exprimit, quam gaudere. Sed hoc nonnullam habet repugnantiae speciem, dum fideles, qui gaudio exsultant, simul tristes esse dicit. Sunt enim contrarii affectus. Verum melius experimento norunt fideles, illos simul consistere, quam verbis exprimi queat. Et tamen ut paucis expediatur haec quaestio, sic habendum est, fideles non esse truncos, nec humanum sensum ita exuisse quin dolore tangantur, quin pericula metuant, quin molesta sit paupertas, quin difficiles ac durae persequutiones. Tristitiam ergo ex malis sentiunt: sed quae ita lenitur fide, ut gaudere propterea non desinant. Ita non impedit tristitia ipsorum gaudium, sed potius locum illi cedit. Rursus gaudium tametsi tristitiam superat, eam tamen non abolet: quia nos humanitate non spoliat. Atque hinc patet quae sit vera patientia. Initium eius et quasi radix est beneficiorum Dei agnitio, praesertim dum gratuitam, qua nos dignatus est, adoptionem reputamus. Nam quicunque mentem huc attollunt, iis facile est placide mala omnia devorare. Unde enim fit ut moerore animi opprimantur, nisi quia nullum spiritualium bonorum gustum habent? Verum qui omnes aerumnas statuunt exercitia esse sibi utilia in salutem, non tantum supra illas se erigunt, sed etiam vertunt in occasionem gaudii.

Contristati. Annon etiam reprobis communis est tristitia? neque enim a malis sunt immunes. Verum Petrus fideles spontaneam tristitiam suscipere intelligit: quum fremant impii, et contumaciter obluctentur Deo. Tristantur ergo pii, quemadmodum bos domitus iugum suscipit, vel equus subactus fraenari se etiam a puero sustinet. Tristitia Deus reprobos afficit, quemadmodum equo feroci ac refractario violenta manu fraenum imponitur. Calcitrant enim et contra nituntur: sed frustra. Laudat

ergo fideles Petrus, quia sponte, non autem necessitate coacti, se tristitiae subiiciant. Quod dicit Paulisper nunc, ad consolationem valet. Nam temporis brevitas, mala quantumvis alioqui dura, non parum temperat. Praesentis autem vitae duratio instar momenti est.

Si opus est. Conditio pro causa hic capitur. Ostendere enim voluit, non temere fieri quod ita Deus suos exerceat. Nam si nulla causa nos affligeret Deus, id toleratu grave esset. Petrus ergo argumentum consolationis sumpsit ex Dei consilio: non quod semper ratio nobis appareat, sed quia persuasum nobis esse debet sic fieri oportere, quia Deo placet. Notandum quod non unam tentationem ponit, sed plures: neque unum tentationis genus, sed diversa. Quamquam huius loci expositionem satius est ex primo capite Iacobi petere.

7. *Pretiosior auro.* Argumentum est a minori ad maius. Nam si aurum, quod metallum est corruptibile, tanti ducimus ut velimus igne probari, quo suum apud nos pretium obtineat: quid mirum si Deus in fide eandem exigat probationem, quum tanta sit apud eum fidei excellentia? Tametsi autem aliter sonant verba, fidem tamen auro comparat, et eam auro magis pretiosam facit: ut inde inferat dignam esse quae probe examinetur. Porro incertum est quousque extendat verbum δοκιμάζεσθαι, et nomen δοκίμιον. Si quidem bifariam probatur aurum igni: primo quum repurgatur a scoria: deinde quum de eius probitate faciendum est iudicium. Uterque probandi modus fidei optime congruit. Nam quum multae incredulitatis faeces in nobis resideant, dum variis afflictionibus quasi excoquimur in fornace Dei, purgantur fidei nostrae scoriae, ut pura et nitida sit coram Deo. Simul experimentum eius capitur, verane an ficta sit. Utramque speciem libenter amplector: atque huc spectat quod mox sequitur. Nam ut suus argento honor non ante habetur, quam purgatum fuerit: ita fidem nostram honorifice habendam esse et coronandam apud Deum significat, ubi rite examinata fuerit.

Quum revelabitur. Hoc additum est ut animos suos in ultimum usque diem suspendere fideles discant. Nunc enim abscondita est vita nostra in Christo, latebitque velut sepulta, donec e coelo Christus apparuerit: et totus vitae nostrae cursus ad interitum externi hominis inclinat: et quaecunque patimur, quasi mortis sunt praeludia. Ergo necesse est ut in Christum coniiciamus oculos, si in afflictionibus gloriam et laudem intueri volumus. Nam tentationes in nobis probri et pudoris sunt plenae, in Christo autem gloriosae sunt: sed gloria illa nondum in Christo plene conspicitur, quia nondum advenit consolationis dies.

8. *Quem quum non videritis.* Duo ponit, Quod Christum, quem non viderunt, diligant: in eum, quem non conspiciunt, credant. Sed prius ex posteriore nascitur. Dilectionis enim causa est fides, non ideo tantum quia nos beneficiorum quibus nos Christus prosequitur, cognitio ad eum redamandum provocat: sed quia perfectam felicitatem offerendo, nos ad se rapit. Laudat ergo Iudaeos quod in Christum credant quem non adspiciunt: ut cogitent hanc esse fidei naturam, in bonis, quae oculos nostros latent, acquiescere: nam eius rei aliquod habebant experimentum. Quamquam magis laudando praecipit. Atque hoc prius ordine membrum est, non metiendam esse fidem adspectu. Nam quum misera in speciem sit Christianorum vita, nisi felicitas eorum in spe sita esset, protinus conciderent. Habet quidem et fides suos oculos, sed qui in regnum Dei invisibile penetrant, et qui speculo verbi contenti sunt. Est enim demonstratio rerum invisibilium, ut habetur in Epistola ad Hebraeos (11, 1). Quare verum est illud Pauli (2. Corin. 5, 6), nos peregrinari a Domino quamdiu hac carne sumus circumdati, quia per fidem ambulamus, et non per adspectum. Secundum membrum est, Fidem non frigidam esse notitiam, sed quae corda nostra inflammat in amorem Christi. Neque enim (ut sophistae garriunt) fides confuse et implicite Deum apprehendit (quia hoc est vagari per invios errores), sed Christum pro scopo habet. Porro non arripit nudum Christi nomen, aut nudam essentiam: sed qualis sit nobis, et quid afferat bonorum, considerat. Quia fieri non potest quin eo feratur hominis affectus, ubi felicitatem suam statuit: secundum illud: ubi thesaurus tuus, ibi cor tuum (Matth. 6, 21).

Exsultatis. Iterum repetit fructum illum fidei cuius meminerat, nec immerito: est enim incomparabile hoc bonum, quod non modo pacatae sunt coram Deo conscientiae, sed iam vitae aeternae fiducia secure exsultant. Vocat autem gaudium inenarrabile, quia pax Dei sensum omnem exsuperat. Quod hic addit glorificatum, bifariam potest exponi: vel ut magnificum ac gloriosum significet: vel ut inani fluxoque opponatur, cuius homines paulo post pudet. Ita glorificatum perinde valebit atque solidum et stabile, et extra periculum frustrationis. Qui hac laetitia non efferuntur supra coelos, ut solo Christo contenti mundum despiciant, frustra iactant se habere fidem.

9. *Reportantes finem.* Admonet quorsum sensus omnes suos dirigere fideles debeant, nempe in salutem aeternam. Mundus enim hic affectus nostros suis illecebris irretitos tenet: vita haec et quaecunque ad corpus pertinent, magna sunt impedimenta, ne animus noster ad futurae et spiritualis vitae cogitationem se applicet. Hanc ergo nobis toto studio meditandam proponit apostolus: et tacite

subindicat susque deque habendam aliorum iacturam, modo salvae sint animae. Quum dicit **Reportantes**, dubitationem illis eximit, quo alacrius contendant dum certi sunt de salute obtinenda. Interea tamen hunc finem esse fidei docet, ne anxii sint quod adhuc differtur. Nunc enim sufficere nobis debet nostra adoptio: nec petendum est ut ante tempus mittamur in haereditatis possessionem. Posset etiam pro fine, legi merces: sed eodem sensu. Colligimus enim ex apostoli verbis, non aliter nos quam fide consequi salutem. Scimus autem fidem sola gratuitae adoptionis promissione niti. Quod si ita est, certe neque operum meritis debetur salus, neque inde speranda est. Cur autem animas tantum nominat, quum et corporibus promissa sit resurrectionis gloria? Quoniam immortalis est anima, proprie salus illi attribuitur: quemadmodum et Paulus interdum loqui solet, Ut spiritus salvus sit in die Domini (1. Corint. 5, 5). Atque hoc perinde valet ac si diceretur, salus aeterna. Est enim tacita comparatio vitae mortalis et caducae, quae ad corpus pertinet. Interea tamen non excluditur a gloriae societate corpus, quatenus animae est annexum.

10. *De qua salute exquisierunt et scrutati sunt prophetae, qui de futura erga vos gratia vaticinati sunt:* 11. *scrutantes in quem aut cuiusmodi temporis articulum significaret qui in illis erat spiritus Christi: prius testificans venturas in Christum afflictiones, et quae sequuturae erant, glorias.* 12. *Quibus relevatum est quod non sibi ipsis, sed nobis ministrabant haec, quae nunc annuntiata sunt vobis per eos qui vobis praedicarunt evangelium, per spiritum sanctum missum e coelo: in quae desiderant angeli prospicere.*

Salutis huius pretium inde commendat, quod in eam toto studio intenti fuerunt prophetae. Rem enim magnam et singularis excellentiae fuisse oportet, quae prophetas ita ad sui inquisitionem accenderit. Clarius vero etiamnum in eo relucet ingens erga nos Dei bonitas, quod multo plus nobis patefactum hodie est, quam olim diu et sollicite quaerendo consequuti sint prophetae omnes. Interea certitudinem salutis confirmat ab ipsa vetustate: quoniam ab initio mundi legitimum a spiritu sancto testimonium habuerit. Duo haec distincte notanda sunt: quod nobis plus datum esse quam antiquis patribus affirmat, ut hac comparatione evangelii gratiam amplificet: deinde quod de salute nobis praedicatur, non posse aliqua novitate esse suspectum, quia iam olim testatus de ea fuerit spiritus per prophetas. Ergo quum dicit prophetas sciscitatos esse, et sedulo inquisiisse, hoc ad eorum scripta aut doctrinam non pertinet, sed ad privatum desiderium quo quisque aestuavit. Quae postea sequuntur, ad publicam functionem referenda sunt. Verum ut singula melius pateant, digerendus est hic locus in certas propositiones. Sit itaque haec prima: quod prophetae qui de gratia, quam nobis exhibuit Christus suo adventu, vaticinati sunt, sedulo intenti fuerunt ut tempus plenae revelationis cognoscerent. Secunda: quod spiritus Christi per eos praedixit futurum regni Christi statum, qualis partim iam cernitur, partim vero speratur adhuc: nempe quod Christo et universo eius corporis destinatus sit per varias passiones ad gloriam ingressus. Tertia: quod prophetae nobis uberius quam suo saeculo ministrarunt: idque divinitus illis patefactum fuit: quia in Christo demum est solida earum rerum exhibitio, quarum tunc obscuram imaginem Deus adumbrabat. Quarta: quod non tantum in evangelio continetur luculenta propheticae doctrinae confirmatio, quando idem spiritus est qui loquitur, sed longe plenior et magis familiaris explicatio: quia salutem, quam eminus olim per prophetas indicabat, nunc palam et quasi oculis demonstrat. Ultima est: inde satis constare quam admirabilis sit salutis per evangelium nobis promissae gloria, quod angeli quoque ipsi, licet Dei conspectu in coelis fruantur, illius tamen visendae desiderio ardeant. Omnia vero in unum scopum tendunt, ut Christiani, dum in suae felicitatis altitudinem efferuntur, omnia mundi obstacula superent. Quid enim est quod non extenuet incomparabile hoc beneficium?

10. *De qua salute.* Annon patribus et nobis communis eademque est salus? Cur ergo patres quaesiisse dicit, quasi non adepti sint quod hodie nobis offertur? Facilis solutio est, salutem pro conspicua manifestatione accipi, quae nobis obtigit Christi adventu. Neque aliud sibi volunt haec Petri verba, quam illa Christi (Matth. 13, 16): multi reges et prophetae optarunt videre quae videtis, nec tamen viderunt: beati igitur oculi vestri, etc. Quum ergo prophetae non nisi tenuem haberent gustum allatae per Christum gratiae, quantum ad revelationis modum attinet, merito ultra votis suis tendebant. Dum Simeon post Christi conspectum placide et animo pacato se ad mortem comparat, se prius inquietum et anxium fuisse ostendit. Talis fuit omnium piorum sensus. Et modum inquisitionis denotat, quum addit, **in quem aut cuiusmodi temporis articulum.** Erat enim differentia legis et evangelii, quasi interpositum velum, ne propius ea, quae oculis nostris exposita sunt, adspicerent. Nec sane aequum erat, absente adhuc sole iustitiae, Christo, plenam lucem tanquam in meridie fulgere. Tametsi autem ipsis necesse fuit intra praescriptos fines se continere: nulla tamen religio fuit ingemiscere propioris adspectus desiderio. Neque enim quum accelerari redemptionem et quotidie eam videre cuperent, votum illud ob

tiam, nihilo tamen segniores in eius in praedicatione fuerunt, tantum abest, ut fracti taedio fuerint. Quod si tanta fuit illorum patientia, nos certe bis et ter ingrati, nisi gratiae, quae illis negata fuit, fruitio, nos in omnibus quae patiendae sunt aerumnis erectos sustineat.

Quae annuntiata sunt. Iterum discrimen notat inter veterem doctrinam et evangelii praedicationem Nam quemadmodum iustitia Dei in evangelio revelatur, testimonium habens a lege et prophetis, ita et coelestis Christi gloria, de qua olim testificatus est spiritus, nunc palam annuntiatur. Simul autem certitudinem evangelii inde comprobat, quod nihil continet nisi iampridem a spiritu Dei testatum. Deinde admonet, eiusdem spiritus auspiciis, adeoque ipso dictante et praeeunte, promulgatum esse evangelium, ne quid hic humanum cogitent.

In quae desiderant angeli. Hoc vero maximum evangelii encomium est, quod thesaurum sapientiae continet, angelis adhuc clausum et occultum. Sed obiiciet quispiam, minime esse consentaneum, nobis aperta et nota esse quae angelos lateant, qui semper vident faciem Dei, et in regenda ecclesia, omniumque bonorum administratione, eius ministri sunt. Respondeo aperta nobis esse quatenus ea in speculo verbi intuemur. Nec vero nostra altior notitia praedicatur, quam angelorum. Tantum intelligit Petrus ea nobis promitti, quorum complementum angeli videri cupiunt (Ephes. 3, 8). Dicit Paulus in gentium vocatione innotuisse angelis admirabilem Dei sapientiam. Nam hoc illis novum erat spectaculum, quod Christus mundum perditum, et tot saeculis a spe vitae alienatum aggregabat ad suum corpus. Ita quotidie cum admiratione cernunt magnifica Dei opera in ecclesiae gubernatione: quanto igitur magis stupebunt ad supremum illud divinae iustitiae, bonitatis ad sapientiae specimen, dum Christi regnum complebitur? Illud est igitur arcanum, cuius revelationem adhuc exspectant, et merito exoptant. Tametsi duplex huius loci potest esse sensus: vel quod referatur nobis thesaurus in evangelio, qui in sui desiderium rapit ipsos angelos, quia illis hoc maxime laetum est spectaculum: vel quod regnum Christi, cuius viva in evangelio effigies expressa est, cupide videre appetunt. Atque hic secundus magis videtur congruere.

13. *Quare succincti lumbis mentis vestrae, sobrii, perfecte sperate in eam, quae ad vos defertur, gratiam, in revelatione Iesu Christi:* 14. *tanquam filii obedientes, non conformati pristinis, quae in ignorantia vestra regnarunt, cupiditatibus:* 15. *sed quemadmodum is, qui vos vocavit, sanctus est, ita ipsi sancti in tota conversatione reddamini.* 16. *Propterea quod scriptum est: sancti estote, quia ego sanctus sum.*

Ex magnitudine et excellentia deducit exhortationem: ut certe eo magis intentos esse nos decet ad excipiendam Dei gratiam, quo se liberalius in nos effundit. Ac notandus est contextus. Dixerat tantam esse regni Christi altitudinem, ad quem nos vocat evangelium, ut coelestes quoque angeli in eius prospectum assurgant: quid ergo nobis, quia in mundo versamur, agendum est? Certe quamdiu in terra vivimus, tanta est inter nos et Christum distantia, ut frustra nos ad sei nvitet. Ergo necesse exuere imaginem Adae, et totum saeculum omniaque impedimenta abiicere, ut soluti sursum ad Christum feramur. Praecipit autem iis ad quos scribit, ut expediti et sobrii in oblatam sibi gratiam sperent: deinde ut renuntiantes mundo et priori vitae, se Deo conforment. Hoc ergo prius est exhortationis membrum, ut lumbis mentis succincti animos adiiciant ad spem gratiae sibi allatae. In secundo modum praescribit, ut mutato ingenio ad imaginem Dei formentur.

13. *Succincti lumbis.* Similitudo ex more vetusto sumpta, nam quum oblongas haberent vestes, neque iter facere, neque quidquam operis commode suscipere poterant, nisi succincti. Unde istae loquutiones, accingere se ad iter, vel ad opus et res gerendas. Ergo impedimenta tolli iubet, ut soluti ad Deum contendant. Qui in lumbis subtilius philosophantur, quasi praeciperet libidines restringi debere et arceri, discedunt a genuina apostoli mente. Neque enim aliud sibi volunt haec verba quam illa Christi (Luc. 12, 35): Sint lumbi vestri praecincti et lucernae ardentes in manibus verstris: nisi quod Petrus metaphoram duplicat, quum menti lumbos attribuit. Significat autem mentes nostras fluxis huius mundi curis, et supervacuis cupiditatibus implicitas teneri, ne sursum ad Deum tendant. Ergo quisquis vere sperare cupit, in primis se extricare discat, mentemque suam astringere, ne in evanidos affectus diffluat. Eodem et sobrietas pertinet, quam mox subiicit. Neque enim temperantiam solum in cibo et potu commendat, sed spiritualem potius sobrietatem, quum sensus omnes nostros continemus, ne se huius mundi illecebris inebrient. Nam si vel minimus earum gustus furtim nos a Deo abducit, quisquis se in illas ingurgitat, necesse est ut sopitus et stupidus Deum et quae Dei sunt obliviscatur.

Perfecte sperate. Subindicat eos, qui mentes suas laxant ad vanitatem, non solide, ut decebat, et sincere in Dei gratiam sperare. Etsi enim spem aliquam gratiae concipiunt: quia tamen vacillant et fluctuantur in mundo, nulla est in spe eorum soliditas. Dicit autem in gratiam quae defertur, quo sint ad eam recipiendam promptiores. Procul quaerendus esset Deus: ipse autem obviam ultro accurrit. Quanta igitur nostra ingratitudo,

minutis et prope nihili Dominus populum suum ad hanc meditationem assuefecerit, quo magis sollicite sibi caveret.

17. *Et si patrem invocatis eum, qui sine personae acceptione secundum cuiusque opus iudicat: in timore conversantes, tempus incolatus vestri transigite:* 18. *scientes quod non corruptibilibus argento vel auro redempti sitis a vana vestra conversatione a patribus tradita,* 19. *sed pretioso sanguine velut agni immaculati et incontaminati Christi:* 20 *qui praeordinatus quidem fuerat ante conditum mundum, manifestatus autem est extremis temporibus propter vos,* 21. *qui per ipsum creditis in Deum qui eum suscitavit ex mortuis, et gloriam illi dedit, ut fides vestra et spes sit in Deum:* 22. *purificantes animas vestras in obedientia veritatis per spiritum, in fraternam caritatem non fictam, ex puro corde diligite vos mutuo impense.*

17. *Et si patrem invocatis.* Invocare Deum patrem hic dicuntur, qui se profitentur eius filios. quemadmodum dicit Moses, Gen. 48, 16, invocandum esse nomen Iacob super Ephraim et Menassem, ut in eius filiis censeantur. Quo sensu etiam gallice dicimus reclamer. Respicit autem ad id quod prius dixerat, Tanquam filii obedientes. Atque ex patris ipsius natura declarat quale obedientiae genus praestandum sit. Iudicat, inquit, absque intuitu personae, hoc est, non ducitur externa larva, quemadmodum homines: sed cor intuetur, 1. Samuel. 16, 7. Et oculi eius in fidem respiciunt, Iere. 5, 3. Hoc etiam est quod sibi vult Paulus, Rom. 2, 2, quum Dei iudicium docet secundum veritatem esse. Nam illic in hypocritas invehitur, qui Deum inani colore ludi posse sperant. Summa est, nos minime erga Deum defungi, si ei ad oculum obsequamur: non enim hominem mortalem esse, cui satisfaciat persona: sed intus legere in corde nostro quales sumus: non pedimus aut manibus leges praescribere, sed spiritualem requirere iustitiam. Quum autem dicit secundum opus, hoc nihil vel ad meritum, vel ad mercedem. Hic enim non est de operum meritis disputatio, neque de salutis causa: sed tantum admonet Petrus, apud Dei tribunal personae respectui non esse locum, sed veram cordis sinceritatem aestimari. Hoc loco fides etiam sub operis nomine comprehenditur. Hinc facile liquet quam inepta sit et puerilis consequentia, Deus qualis sit quisque nostrum, ex integra conscientia, non ex specie externa iudicat: ergo operibus salutem consequimur. Porro timor, cuius meminit, securitati opponitur: qualis obrepere solet ubi spes est impune fallendi. Nam quum tam perspicax sit Dei oculus, ut in abditos usque cordis recessus penetret, sollicite non perfunctorie cum eo ambulandum. Incolatum vocat praesentem vitam, non quo sensu Iudaeos, quibus scribit, vocavit initio epistolae inquilinos: sed quia pii omnes in hoc mundo peregrinantur, Heb. 11, 13, 38.

18. *Scientes.* Aliud argumentum a redemptionis nostrae pretio, quod nobis semper in memoriam venire debet quum de salute nostra agitur. Nam qui evangelii gratiam repudiat aut spernit, ei non modo vilis est et abiecta sua salus, sed etiam sanguis Christi, quo eam aestimavit Deus. Scimus autem quam horrendum sit sacrilegium, sanguinem filii Dei profanare. Quare nihil est quod nos ad sanctitatis studium acrius stimulare debeat quam huius pretii memoria. Aurum et argentum amplificandi causa opponit ex adverso: ut sciamus totum mundum et quaecunque hominibus pretiosa sunt, ad huius pretii excellentiam nihil esse. Dicit autem redemptos a vana conversatione: ut sciamus totam hominis vitam exitialem esse errorum labyrinthum, donec ad Christum conversus fuerit. Deinde significat, non meritis nostris fieri ut in viam reducamur: sed quia Deus pretium, quod pro salute nostra impendit, vult in nobis esse efficax. Ergo sanguis Christi non modo salutis nostrae pignus est, sed vocationis etiam nostrae causa. Porro monet Petrus cavendum esse ne ipsum incredulitas nostra exinaniat, vel irritum reddat. Quum iactet Paulus se pura conscientia Deum colere usque a proavis: et idem Timotheo ad imitationem commendet pietatem aviae Loidos et matris Eunices: dicat etiam Christus de Iudaeis, ipsos scire quem Deum adorent: videri potest hoc absurdum, quod Petrus Iudaeos sui temporis nihil ex patrum institutione didicisse asserit praeter meram vanitatem. Respondeo, Christum, quum Iudaeis rationem, vel scientiam religionis quam tenent, constare praedicat, respicere ad legem potius et mandatum Dei quam ad vulgus hominum. Quia enim templum non temere erectum fuerat Ierosolymis, neque illic hominum arbitrio, sed iuxta legis praescriptum colebatur Deus: ideo dicit Iudaeos non errare in hac legis observatione. Quantum ad Pauli proavos, Loidem, Eunicen, et similes, non dubium est quin exiguas saltem reliquias in populo illo Deus semper habuerit, in quibus sincera pietas manebat: interea corpus ipsum populi mire corruptum erat, et diffluxerat in omne errorum genus. Regnabant innumerae superstitiones, invaluerat hypocrisis, salutis fiducia ad nugas nescio quas traducta erat: non modo pravis opinionibus imbuti erant, sed crassis etiam deliriis fascinati. Qui vero in diversas mundi plagas dispersi erant, maioribus corruptelis erant impliciti. Denique maxima ex parte gens illa a vera pietate vel defecerat prorsus, vel multum degeneraverat. Quum ergo patrum institutionem damnat Petrus, separat eam a Christo, qui solus est legis anima et veritas. Hinc vero colligimus,

corripi. Quod si appropinquamus, iustitia eius instar ignis est qui nos penitus consumat. Hinc apparet, non posse nos Deo credere, nisi per Christum, in quo se Deus quodammodo parvum facit, ut se ad captum nostrum submittat: et qui solus tranquillas reddit conscientias, ut familiariter ad Deum accedere audeant.

21. *Qui eum suscitavit.* Addit, Christum fuisse excitatum a mortuis, ut firmam haberent fulturam fides et spes nostra, qua niterentur. Quo rursus commentum de universali et confusa in Deum fide refellitur. Nam ut nulla sit Christi resurrectio: Deus nihilominus in coelo manet. Atqui Petrus negat in eum credi posse, nisi Christus resurrexit. Constat ergo, fidem aliud quam nudam Dei maiestatem intueri. Et merito ita Petrus loquitur: fidei enim est in coelos penetrare, ut illic Patrem inveniat. Quomodo id poterit, nisi Christum habeat ducem? Per ipsum (inquit Paulus) habemus adeundi fiduciam, Eph. 3, 12. Item Hebr. 4, 16: Freti nostro Pontifice, accedere possumus ad thronum gratiae cum fiducia. Spes est ancora animae, quae ad interius sanctuarii adytum intrat: sed non nisi praeeunte Christo, Hebr. 6, 19. Fides victoria est nostra adversus mundum, 1. Iohan. 5, 4. Quid autem ita eam reddit victricem, nisi quod Christus, coeli et terrae Dominus, nos in fide tutelaque sua habet? Quoniam ergo in Christi resurrectione et summo imperio sita est nobis salus, illic fides et spes inveniunt quo se fulciant. Nisi enim resurgendo, de morte triumphasset, ac nunc summum principatum teneret ad nos sua virtute protegendos, quid nobis fieret in tanta hostium potentia, et inter tam violentos insultus? Discamus itaque in quem scopum collimare nos oporteat, ut vere fidamus Deo.

22. *Purificantes animas vestras.* Erasmus male vertit, Qui purificastis. Non enim praedicat apostolus quales sint, sed quales debeant esse, admonet. Est quidem participium praeteriti temporis: sed quod in gerundium resolvi potest, animas purificando, etc. Sensus autem est, non fore capaces gratiae animas nostras, donec purgatae fuerint, quo immundities nostra arguitur. Sed ne vim purificandi animas videatur nobis adscribere: mox correctionem addit, per spiritum, ac si diceret: Purgandae sunt animae: sed quia id non potestis, offerte eas Deo, ut per spiritum suum tollat earum immunditiem. Animas tantum nominat: quamquam a carnis etiam inquinamentis nos mundari oportet: quemadmodum iubet Paulus 2. Corinth. 7, 1, sed quia praecipua est interior munditics, et externam secum necessario trahit, eius tantum mentionem facere satis habuit Petrus: ac si dixisset, non externas modo actiones corrigi oportere, sed corda ipsa penitus reformari. Modum postea designat: nam in eo sita est animae puritas, si nos Deo in obedientiam addicimus. Veritatem accipit pro regula, quam nobis Dominus in evangelio praescribit. Neque tantum de operibus agitur: quin potius hic fides primatum tenet. Ideo specialiter Paulus eam esse tradit, qua obedimus Deo, Rom. primo et ultimo capite, et Petrus in Act. 15, hoc elogium illi tribuit, quod per eam Deus corda purificet.

In fraternam caritatem. Breviter admonet quid praecipue in vita nostra exigat Deus, et in quem scopum studia omnia dirigenda sint. Sic Paulus, quum de fidelium perfectione concionatur, ad Ephesios primo, eam in caritate statuit. Quod eo diligentius notandum est, quia mundus suam sanctitatem in nugis nescio quibus concludens, hoc summum caput fere negligit. Videmus ut papistae in mille commentitiis superstitionibus se absque modo fatigent: interea ultima est caritas, quam in primis Deus commendat. Haec ergo causa est cur nos ad eius studium revocet Petrus, quum de vita rite instituenda agitur. Prius de carnis mortificatione loquutus est, et nostra cum Deo conformatione: nunc autem admonet qua in re exerceri nos velit Deus tota vita: nempe ut mutuam inter nos dilectionem colamus: nam ea testamur nos Deum quoque diligere. Atque hoc experimento probat Deus quinam ipsum vere diligant. Vocat eam ἀνυπόκριτον, sicut Paulus prioris ad Timotheum, cap. 1, 5, quia nihil difficilius quam sincere animum applicare ad proximos diligendos. Regnat enim amor nostri, qui plenus est simulatione: deinde suum quisque amorem, quo alios prosequitur, proprio commodo metitur potius quam pio communicandi studio. Addit, impense, nam quo sumus natura segniores, eo magis ad fervorem et contentionem acuere se quisque debet: neque id semel duntaxat, sed in dies magis ac magis.

23. *Regeniti non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per sermonem viventis Dei et manentis in aeternum.* 24. *Quandoquidem omnis caro tanquam herba, et omnis gloria eius tanquam flos herbae. Exaruit herba, et flos eius decidit:* 25. *Verbum autem Domini manet in aeternum. Hoc autem est verbum quod annuntiatum est vobis.*

23. *Regeniti, etc.* Aliud exhortationis argumentum, quod quum novi sint homines et a Deo regeniti, vitam Deo et spirituali regeneratione dignam ipsos instituere deceat. Videtur autem connecti hoc debere cum sententia quae proxime sequetur de rationali lacte appetendo, ut vivendi ratio geniturae respondeat. Potest tamen latius extendi, ut cohaereat etiam cum superioribus. Nam in genere colligit Petrus quae ad studium rectae et sanctae vitae incitare nos possunt. Hoc ergo est Petri consilium, ut doceat nos non sine regeneratione esse

Christianos: quia non praedicatur evangelium ut tantum audiatur a nobis, sed ut animas nostras, tanquam immortalis vitae semen, penitus refingat. Porro semen corruptibile ideo opponit verbo Dei, ut sciant fideles priori naturae renuntiandum esse, ac ut melius pateat quantum sit discrimen inter Adae filios, qui tantu min mundum nascuntur homines, et filios Dei qui renovantur in coelestem vitam. Caeterum quia ambigua est graecae orationis syntaxis, possumus legere tam sermonem viventem Dei, quam Dei viventis. Quia tamen minus coacta est haec posterior lectio, eam potius amplector. Quamquam notandum est, haec epitheta Deo attribui pro loci circumstantia. Nam sicuti ad Heb. cap. 4, 12, ex eo quod Deus omnia perspicit, ac nihil est illi absconditum, ratiocinatur apostolus, sermonem ipsius Dei ad intimas usque medullas penetrare, ut cogitationes et affectus discernat: ita quum hoc loco Petrus eum viventem nominat et semper manentem, hoc ad sermonem refertur, in quo illa Dei perpetuitas relucet, tanquam in vivo speculo.

24. *Quandoquidem omnis caro.* Locum Iesaiae (40, 6) apte citat ad probationem utriusque membri: hoc est, ut constet quam fluxa et misera sit prima hominis nativitas, et quanta regenerationis gratia. Nam quia illic propheta de restitutione ecclesiae concionatur, ut locum illi faciat, homines redigit in nihilum, ne sibi placeant. Scio a quibusdam torqueri haec verba in alium sensum. Quidam enim de Assyriis exponunt, ac si diceret propheta, non esse cur Iudaei sibi a carne tantopere metuant, quae similis est flori caduco. Alii inanem fiduciam reprehendi putant, quam Iudaei locabant in humanis praesidiis. Sed utrumque sensum refellit propheta ipse, dum subiicit: Utique herba est populus. Diserte enim vanitatis Iudaeos damnat, quibus promittit instaurationem a Domino. Hoc itaque est quod iam dixi, donec ostensa fuerit hominibus sua inanitas, non esse ad recipiendam Dei gratiam comparatos. In summa, talis est prophetae contextus, Quoniam Iudaeis exilium instar mortis cuiusdam erat, novam de integro consolationem illis promittit. Deum enim adhuc prophetas missurum cum eiusmodi mandato: Adhuc dicet Dominus, inquit, consolamini populum meum: ac in deserto et vastitate nihilominus vox prophetica resonabit, ut via Domino sternatur. Quoniam autem purgari animos perversa superbia, qua turgent, necesse est, ut Deo aditus pateat, subiicit quod hic refert Petrus de evanida carnis gloria. Quid est homo? inquit, gramen. Quid est hominis gloria? flos herbae. Nam quia difficile persuasu erat, hominem, in quo tantum praestantiae apparet, esse herbae similem, quadam concessionis specie utitur propheta: ac si diceret, Sit sane aliqua carnis gloria: sed ne ea vobis oculos perstringat, scitote emarcidum esse florem. Postea ostendit qualiter subito evanescat quidquid hominibus conciliat gratiam: nempe spiritus Dei flatu. Quo significat, hominem videri aliquid, donec ac Deum accedat, sed totum eius fulgorem nihil esse coram Deo: denique eius gloriam in mundo residere, locum non habere in regno coelesti.

Exaruit herba. Putant multi hoc non nisi ad externum hominem pertinere, sed falluntur: spectanda est enim comparatio verbi Dei cum homine. Nam si corpus tantum et ea quae sunt praesentis vitae intelligeret, dicendum secundo loco fuerat, animam longo excellentiorem esse. Atqui flori et herbae non nisi sermonem Dei opponit: sequitur ergo, in homine solam vanitatem inveniri. Ideo quum de carne et eius gratia loquitur Iesaias, totum hominem, qualis et quantus in se est, comprehendit, nam quod verbo Dei quasi proprium adscribit, vult homini detrahere. Denique idem agit propheta quod Christus Iohan. 3, 3, hominem prorsus a regno Dei esse alienum, nihil nisi terrenum, caducum et inane habere, nisi renatus fuerit.

25. *Verbum autem Domini.* Non docet propheta quale sit in se verbum Dei: sed quale a nobis sentiatur. Postquam enim exinanitus est homo in se ipso, restat ut alibi quaerat vitam. Hanc ergo vim atque efficaciam tribuit Petrus verbo Dei ex autoritate prophetae, ut esse solidum et aeternum nobis conferat. Huc enim respicit propheta, non esse stabilem vitam nisi in Deo: eam vero nobis communicari per verbum. Quamlibet ergo caduca sit hominis natura, aeternus tamen per verbum efficitur, quia refingitur in novam creaturam.

Verbum quod annuntiatum est vobis. Primum admonet, quum verbi Dei fit mentio, perperam nos facere, si illud in aere aut in coelo a nobis remotum imaginamur: debere enim agnosci ut nobis patefactum est a Domino. Quid est igitur sermo Domini, qui nos vivificat? Nempe lex, prophetae, evangelium. Extra hos revelationis fines qui vagantur, pro verbo Domini non nisi Satanae imposturas et sua deliria apprehendent. Quod eo diligentius notandum est, quia impii et lucinianici homines astute relinquentes verbo Dei suum honorem, interea nos a scripturis abducere conantur: ut impurus ille canis Agrippa, dum verbi Dei aeternitatem magnifice extollit, scurriliter illudit prophetis et apostolis, atque ita oblique verbum Dei subsannat. In summa, quemadmodum iam admonui non fieri hic de verbo mentionem quod in pectore Dei clausum lateat, sed quod ab ore eius profectum, ad nos manavit: ita rursus habendum est, Deum per apostolos et prophetas voluisse nobis loqui, et illorum ora os unius Dei esse. Deinde quum dicit

Petrus, vobis annuntiatum est, significat, verbum non alibi quam in praedicatione, quae nobis offertur, quaerendum esse: et sane non aliter vim illam aeternitatis sentimus quam fide. Atqui nulla erit fides, nisi verbum destinari nobis sciamus. Eodem pertinet quod dicebat Moses populo (Deut. 30, 12): ne dixeris in corde tuo, quis adscendet in coelum, etc. Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo. Illam enim concionem cum hac Petri congruere Paulus ostendit, Rom. 10, 6, quum tradit illud esse fidei verbum quod praedicabat. Praeterea hic non vulgari elogio externa praedicatio ornatur, quum Petrus illam esse vivificam pronuntiat. Solus quidem est Deus qui nos regenerat, sed ad eam rem utitur hominum ministerio. Qua ratione gloriatur Paulus Corinthios spiritualiter a se genitos (1. Cor. 4, 15). Certum quidem est eos qui plantant et rigant, nihil esse: sed quoties Dominus benedicere vult eorum labori, spiritus sui virtute facit ut efficax sit eorum doctrina: et vox quae per se mortua est, vitae aeternae sit organum.

CAPUT II.

1. *Proinde deposita omni malitia, et omni dolo, et simulationibus, et invidiis, et omnibus obtrectationibus,* 2. *tanquam modo geniti infantes, lac rationale et dolo vacuum appetite, ut per illud subolescatis:* 3. *Si quidem gustastis quod benignus sit Dominus:* 4. *Ad quem accedentes, qui est lapis vivus, ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum vero electus ac pretiosus:* 5. *ipsi quoque tanquam vivi lapides aedificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendas spirituales hostias, acceptas Deo per Iesum Christum.*

Postquam fideles docuit verbo Dei esse regenitos, nunc hortatur ad ducendam vitam quae geniturae respondeat. Si enim spiritu vivimus, etiam spiritu ambulandum est, ut inquit Paulus (Gal. 5, 25). Ergo non sufficit nos semel a Domino renovatos esse, nisi vivamus ut novas creaturas decet. Haec summa est. Verum quod pertinet ad verba, metaphoram suam continuat apostolus. Nam quia sumus regeniti, puerilem a nobis vitam exigit: quo significat exuendum esse cum operibus suis veterem hominem. Ideo congruit haec sententia cum illa Christi (Matth. 18, 2): nisi efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum Dei. Et infantia haec, carnis vetustati, quae ad corruptionem tendit, a Petro opponitur. Lactis vero nomine, affectus omnes spiritualis vitae comprehendit. Est enim in hac quoque parte antithesis inter vitia, quae recenset, et lac rationale. Ac si dixisset, malitia et simulatio eorum est, qui mundi corruptelis assuefacti haec vitia imbiberunt: infantiae sincera et omni dolo pura simplicitas convenit. Homines diu vivendo imbuuntur invidia, discunt obtrectare alii aliis, erudiuntur ad nocendi artes: denique ad omne mali genus veteratores fiunt: infantes, nondum per aetatem capiunt quid sit invidere, nocere, et similia. Vitia ergo in quibus exercitata est carnis vetustas, robustis cibis comparat: lac autem vocatur consentanea innoxiae naturae et simplici infantiae vivendi ratio.

1. *Omni malitia.* Non est integra omnium enumeratio quae deponi a nobis oportet: sed quum de veteri homine disputant apostoli, quaedam vitia proponunt in exemplum, quibus totum illius ingenium designant. Nota sunt carnis opera, inquit Paulus (Gal. 5, 19): neque tamen omnia illic colligit, sed in paucis illis, quasi in speculo conspicere licet immensam colluviem quae ex carne nostra scaturit. Ita et aliis locis, ubi reformare vult totam hominis vitam, paucas tamen species duntaxat attingit, unde intelligi possit genus universum. Perinde ergo valet quod dicit: Atque depositis prioris vitae fructibus, quales sunt, malitia, dolus, simulationes, invidiae, et eiusmodi reliqua, addicite vos contrariis studiis: bonitatem, sinceritatem, modestiam colite. Denique hoc contendit, ut novam vitam sequantur novi mores.

2. *Lac rationale.* Vulgo exponunt hunc locum, qualiter Erasmus transtulit, lac non corporis, sed animae: quasi apostolus hoc verbo se metaphorice loqui admoneat. Ego potius hoc verbum existimo convenire cum illa Pauli sententia (1. Cor. 14, 20): Ne sitis pueri sensu, sed malitia. Ne quis enim putaret intelligentiae expertem infantiam, fatuitatis vero plenam ab eo laudari, mature occurrit: ita lac dolo vacuum iubet appetere, ut tamen recta intelligentia conditum sit. Nunc videmus quorsum haec duo epitheta simul connectat, λογικὸν καὶ ἄδολον. Sunt enim res in speciem diversae, simplicitas et perspicientia: verum simul misceri oportet, ut ne insipida sit simplicitas: nec pro intelligentia, malitiosa vafrities obrepat. Sic bene temperata erit conditura, iuxta illud Christi, estote prudentes ut serpentes, et simplices ut columbae (Matth. 10, 6). Atque hoc modo solvitur quaestio, quae alioqui obiici poterat. Paulus exprobat Corinthiis, quod pueris sint similes, ideoque solidum cibum ferre nequeant, sed lacte alendi sint (1. Cor. 3, 1). Eadem fere sententia habetur in epistola ad Heb. 5, 12. Verum illic pueris comparantur, qui in pietatis doctrina semper novitii sunt ac rudes tyrunculi, qui in primis elementis haerent, nec unquam penetrant in altiorem Dei notitiam. Lac vocatur crassior et puerilis docendi forma, quum ultra prima rudimenta nunquam fit progressus. Merito itaque hoc vitio vertunt tam Paulus quam autor epistolae

ad Hebraeos. Hic vero lac, non elementaris est doctrina, ut perpetuo quis discat, nunquam ad veritatis perveniat notitiam: sed vitae ratio quae novam genituram sapiat, quum nos permittimus Deo educandos. Similiter **infantia**, non virili et plane adultae Christi aetati (ut alibi Paulus vocat [Eph. 4, 13]), sedvetustati carnis et prioris vitae opponitur. Porro sicuti perpetua est novae vitae infantia, ita continuum lactis alimentum Petrus commendat: vult enim nos ipso educatos grandescere.

3. *Si quidem gustastis.* Alludit ad illud Psal. 34: Gustate et videte, etc. Hunc vero gustum in Christo percipi significat: ut certe nullam unquam extra Christum requiem animae nostrae invenient. Duxit autem exhortationis argumentum a Dei bonitate, quod eius suavitas, quam in Christo sentimus, allicere nos debeat. Nam quod subiicitur: **ad quem accedentes**, non simpliciter ad Deum refertur: sed ipsum designat qualis patefactus est in persona Christi. Iam vero fieri nequit quin nos ad se totos rapiat Dei gratia, suique amore inflammet, ex quo serium eius sensum concepimus. Hoc si Plato de suo pulchro affirmat, cu iusumbratilem duntaxat ideam procul intuebatur: multo verius in Deum competit. Hoc ergo notandum, quod Petrus accessum ad Deum cum bonitatis eius gustu coniungit. Sicuti enim necessario Deum horret ac fugit mens humana, quamdiu rigidum ac severum sibi fingit: ita simul ac paternum suum amorem patefecit ipse fidelibus, nihil restat nisi ut posthabitis omnibus, seque adeo ipsos obliti, ad eum properent. In summa, profecit is demum in evangelio, qui corde ad Deum accedit. Verum simul ostendit in quem finem, et qua conditione accedere nos ad Christum oporteat: nempe ut in ipso fundemur. Nam quum in lapidem constitutus sit: hanc vim erga nos proferat oportet, ne frustra et inutiliter quidquam illi a patre iniunctum sit. Occurrit autem scandalo, quum fatetur ab hominibus reprobatum. Nam quia bona pars mundi Christum respuit, multi etiam ab ipso abhorrent: posset hac occasione a nobis contemni. Quemadmodum videmus quosdam imperitos alienari ab evangelio, quia non sit ubique plausibile, nec gratiam suis professoribus conciliet. Atqui Petrus minoris Christum a nobis fieri vetat, utcunque sit mundo contemptibilis: quia nihilominus suum coram Deo pretium honoremque retineat.

5. *Tanquam vivi lapides aedificamini.* Verbum hoc tam indicativi quam imperativi modi esse potest. Nam apud Graecos quoque ambigua est terminatio. Caeterum utrovis modo sumatur, non dubium est quin hortari Petrus velit fideles, ut se in spirituale Deo templum consecrent. Nam a fine vocationis, quale nostrum sit officium, apte ratiocinatur. Porro notandum est quod ex universo fidelium numero domum unam construit. Nam etsi quisque nostrum Dei templum est ac dicitur, omnes tamen coadunari in unum, et mutua caritate conglutinari necesse est, ut unum ex omnibus templum fiat. Ergo sicuti verum est singulos esse templa, in quibus Deus per spiritum suum habitat: ita singulos inter se aptari necesse est, ut ad structuram universalis templi conveniant. Hoc fit dum sua quisque mensura contentus, intra officii sui terminos se continet: omnes tamen quidquid habent facultatis in commune conferunt. Quod nos **lapides vivos** appellat, et **spirituale** aedificium, sicuti prius dixerat Christum, vivum lapidem: in eo subest tacita comparatio veteris templi: atque id valet ad gratiae amplificationem. Eodem pertinet quod subiicit de hostiis spiritualibus. Quanto enim figuris praestantior est veritas: eo magis excellunt omnia sub Christi regnum. Habemus enim coeleste illud exemplar, cui subserviebat vetus sanctuarium, et quidquid Moses in lege instituit.

Sacerdotium sanctum. Haec singularis est dignatio, quod Deus non modo nos sibi in templum consecrat in quo habitet ac colatur, sed vult simul esse sacerdotes. Atque hunc duplicem honorem ideo commemorat Petrus, ut nos ad Dei cultum acrius stimulet. Inter hostias spirituales primum locum obtinet generalis nostri oblatio, de qua Paulus ad Roman. 12, 1. Neque enim offerre quidquam possumus Deo, donec illi nos ipsos in sacrificium obtulerimus: quod fit nostri abnegatione. Sequuntur postea preces et gratiarum actiones, eleemosynae, et omnia pietatis exercitia.

Acceptas Deo. Hoc quoque non parum alacritatis addere nobis debet, quum scimus Deo placere quem illi praestamus cultum: sicuti dubitatio pigritiam secum necessario trahit. Ergo hic tertius est exhortationis stimulus, quod testatur accepta esse Deo nostra officia, ne trepidatio segniores nos reddat. Magno quidem fervore idololatrae feruntur ad fictitios suos cultus: sed hoc ideo fit, quia Satan inebriat eorum mentes, ne in operum suorum considerationem veniant. Quoties autem in examen vocantur eorum conscientiae, labascere incipiunt. Certum quidem est fieri non posse ut quisquam serio et ex animo se Deo addicat, nisi certo persuasus sit non frustra se laborare. Sed addit apostolus, **per Christum.** Nunquam enim ea reperietur in sacrificiis nostris puritas, ut per se Deo grata sint: nunquam integra ac plena est nostri abnegatio: nunquam tam sincerus precandi affectus, ut decebat: nunquam tam ardenter et strenue incumbimus ad bene agendum, quin mutila sint ac multis vitiis implicita nostra opera. Sed Christus nihilominus illis gratiam conciliat. Diffidentiae igitur, quam de operum nostrorum acceptione concipere possemus, hic Petrus occurrit, quum dicit accepta esse non praestantiae suae merito, sed

propter Christum. Atque hoc studii nostri ardorem magis accendere debet, quum audimus Deum tam indulgenter nobiscum agere, ut in Christo aestimet nostra opera quae in se ipsis nihil merebantur. Quamquam particula haec, per Christum, apte coniungi posset cum verbo offerendi. Nam similis loquutio habetur ad Hebraeos cap. 13, 15, per ipsum offeramus hostiam laudis Deo. Idem tamen manebit sensus, quia per Christum offerimus, ut Deo sacrificium placeat.

6. *Propterea etiam continet scriptura: ecce pono in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum: et qui crediderit in illo, non pudefiet.* 7. *Vobis ergo qui creditis, pretiosus: incredulis vero, lapis, quem reprobaverunt aedificantes, hic positus est in caput anguli:* 8. *et lapis impactionis, et petra offendiculi iis qui impingunt in sermonem, nec credunt in quod etiam ordinati fuerant.*

6. *Continet scriptura.* Qui verbum περιέχειν ad Christum referunt, et exponunt complecti, quia per ipsum inter se hi omnes cohaereant, procul discedunt a mente apostoli. Nihilo magis recipienda est altera expositio, Christum excellere. Simpliciter enim scripturae testimonium citare voluit Petrus. Significat ergo proditum a spiritu sancto in scripturis, vel (quod idem valet) illic comprehendi quod subiicit. Nec vero supervacua fuit proximae sententiae confirmatio. Videmus enim quam levibus de causis ac prope nullis abhorreant multi a Christo, nonnulli vero deficiant. Sed hoc offendiculum prae aliis maxime quosdam impedit: abducit alios quod Christum non modo vulgus hominum contemnit ac respuit, sed qui constituti sunt in aliquo dignitatis gradu, videnturque inter alios excellere. Hic error semper fere viguit in mundo, et hodie nimium grassatur, ut bona pars Christum aestimet ex perverso mundi iudicio. Porro, quae hominum est ingratitudo et impietas, passim contemnitur Christus. Ita fit, dum alii alios respiciunt, ut pauci iustum honorem illi habeant. Ideo admonet Petrus quid de Christo praedictum fuerit, ne eius contemptus aut reiectio a recta fide nos dimoveat. Caeterum primus locus, quem adducit, sumptus est ex Iesaiae cap. 28, 18, ubi, postquam invectus est propheta in deploratam gentis suae malitiam, tandem subiicit, Non efficiet vestra perfidia quin deus ecclesiam suam instauret, quae nunc per vos tota iacet in ruinis. Modum reparationis adscribit: Ponam in Sion lapidem. Unde colligimus, sine Christo nullum esse ecclesiae aedificium: neque enim alibi quam in ipso fundari potest, sicuti Paulus testatur (1. Cor. 3, 11). Nec mirum: in eo enim comprehenduntur omnes salutis nostrae partes. Ergo quisquis vel minimum ab eo deflectit, pro fultura praecipitium inveniet. Quare propheta non tantum lapidem angularem ipsum vocat, cui praecipua aedificii moles incumbit: sed lapidem probationis, ad quem exigi debet atque aptari structurae modus: deinde fundamentum solidum quod structuram universam continet. Proinde ita est lapis anguli, ut sit totius aedificii regula, ut sit unicum fundamentum. Sed Petrus ex prophetae verbis sumpsit quod praesenti instituto maxime quadrabat, nempe quod sit electus lapis, honorisque et praestantiae plenus: deinde quod in eo nos fundari oporteat. Honor huc pertinet, ne Christus, utcunque mundo sit contemptibilis, a nobis spernatur, quando apud Deum summo in pretio est. Quum autem vocat lapidem anguli, significat eos nullam habere suae salutis curam qui in Christum non recumbunt. Quod aliqui in voce anguli subtilius philosophantur, quasi hoc ideo dictum sit, quod Christus Iudaeos et gentes, tanquam duos parietes diversos, simul coniungat, non satis firmum est. Contenti ergo simus simplici expositione, ideo sic vocari, quia aedificii pondus illo nititur. Observandum praeterea est, quod propheta Deum inducit hic loquentem. Solus enim ipse opifex ecclesiae suae est ac architectus: quemadmudum in Psalmo (48, 9) habetur, quod manus eius Sionem fundavit. Utitur quidem hominum opera ad hanc structuram, et ministerio: sed hoc non obstat quin suum unius opus esse, vere asserat. Christus ergo nobis salutis est fundamentum, quia in hunc finem nobis ordinatus est a patre. Dicit autem in Sion, quia illuc inchoari oportuit spirituale Dei templum. Quare ut solide fides nostra Christo nitatur, veniendum est ad legem et prophetas. Tametsi enim totum orbem ad extremos usque angulos occupat hic lapis: primo tamen in Sion locari necesse fuit, ubi tunc erat ecclesiae sedes. Tunc enim positus fuisse dicitur, quum pater eum manifestavit, ut ecclesiam suam restitueret. Denique sic habendum est, eos Christo niti solos, qui ecclesiae unitatem colunt: quia non nisi in Sion positus est lapis fulturae. Quia autem ex Sione prodiit ecclesia quae nunc quaquaversum diffusa est, illinc quoque fides nostra habet exordium: *sicut dicit Iesaias: E Sion exibit lex, et verbum Domini e Ierusalem (Ies. 2, 3). Cui respondet illud Psalm. 110, 2, Sceptrum virtutis tuae emittet Dominus e Sion.*

Qui crediderit. Propheta non exprimit in ipso: sed generaliter dicit: Credens non festinabit. Quia tamen non dubium est quin Deus Christum illic nobis proponat in scopum fidei: fides de qua propheta loquitur, in hunc solum intueri debet. Et certe nemo rite credere potest, nisi qui Christum sibi statuit in quo tota mente consistat. Caeterum prophetae sententia bifariam potest exponi: nempe ut sit vel promissio, vel exhortatio. Futurum tem-

pus usurpat: Non festinabit, sed quod pro imperativo saepe capitur apud Hebraeos: Ne festinet. Ita sensus esset: Nolite in animis vestris tumultuari, sed placide sustinete vestrum desiderium: et cohibete vestros affectus, donec praestet Dominus quod promittit. Quemadmodum alibi dicit (Ies. 30, 15): In silentio et quiete erit fortitudo vestra. Sed quoniam altera lectio propius ad Petri interpretationem accedere videtur, eam magis amplector. Et sensus non male conveniet, Credens non nutabit, aut vacillabit: quia firmam ac stabilem fulturam habet. Atque haec insignis est doctrina, quod Christo subnixi, extra lapsus periculum simus. Porro idem valet pudefieri quod trepidare. Quare genuinum sensum prophetae retinuit Petrus, utcunque graecam versionem sequutus sit.

7. *Vobis ergo qui creditis.* Quum Deus Christum pronuntiet lapidem esse pretiosum et electum, talem nobis fore colligit apostolus. Nam certe illic describitur Christus, qualem ipsum apprehendimus fidei sensu, et qualem se veris experimentis probat. Quare diligenter notanda est illatio, Christus coram Deo electus est lapis: ergo fidelibus talis est. Sola enim est fides, quae pretium ac excellentiam Christi nobis patefacit. Quoniam autem apostoli consilium est obviare scandalo quod nobis multitudo impiorum gignit, statim alterum membrum subiicit de ipsis incredulis, quod Christum respuendo non auferant tamen honorem illi a patre datum. In eam rem citatur versus ex Psal. 118, quod lapis, quem reprobarunt aedificantes, statuatur nihilominus in caput anguli. Unde sequitur, Christum, invitis hostibus, manere tamen in suo gradu, in quo pater illum locavit. Quamquam duae sententiae hic notandae sunt. Prior est, Christum oportuisse reiici ab iis qui regimen in ecclesia Dei obtinebant. Altera vero, inanes fore ipsorum conatus: quia impleri oporteat quod Deus decrevit, ut tanquam lapis angularis sustineat aedificium. Porro locum hunc de Christo vere et proprie debere intelligi, non modo spiritus sanctus testis est, et Christus ipse Matth. 21, 42) qui sic exposuit: sed ex eo etiam colligi potest, quod antequam Christus veniret in mundum, vulgo ita receptum erat. Nec dubium quin a patribus quasi per manus tradita esset haec expositio. Itaque videmus pueris quoque ipsis quasi vulgarem fuisse de Messia cantilenam. Quare ego de hac re non longius disputabo. Sumamus itaque pro confesso, Davidem sic fuisse aetate sua lapidem reprobatum, ut Christi personam gesserit. Redeamus nunc ad prius membrum. Christus ab architectis reiicitur: hoc in Davide fuerat prius adumbratum. Nam qui rerum potiebantur, eum habebant pro damnato et perdito. Idem in Christo impletum fuit. Nam qui praeerant gubernandae ecclesiae, ipsum quoque reprobarunt, quantum in ipsis fuit. Hoc valde percellere infirmos poterat, quum viderent totidem esse Christi hostes, quot erant sacerdotes, presbyteri et doctores, in quibus solis conspicua erat imago ecclesiae. Huic scandalo dum mederi vult Petrus, Davidis testimonio praedictum fuisse admonet quod tunc cernebant fideles. Praesertim autem Iudaeos alloquitur, ad quos propie hoc pertinebat. Quamquam non minus hodie utilis nobis est haec admonitio. Nam qui sibi primatum arrogant in ecclesia, infestissimi sunt Christi hostes, ac diabolica rabie persequuntur eius evangelium. Papa se vicarium nominat: videmus autem quam atrociter illi adversetur. Simplices ac imperitos consternat hoc spectaculum. Cur istud? Nempe quia non reputant accidere quod David praedixit. Meminerimus itaque hoc vaticinio non tantum admonitos fuisse qui viderunt Christum a scribis et Pharisaeis reiici: sed nos etiam muniri adversus quotidiana scandala, quae fidem nostram alioqui labefactare possent. Quoties inquam videmus eos qui praesulum titulo gloriantur, insurgere adversus Christum, veniat hoc nobis in mentem, reprobari lapidem ab architectis, sicuti a Davide praedictum est. Quemadmodum autem trita est metaphora aedificii, quum de politico, vel spirituali regimine agitur: ita David architectos vocat quibus commissa est gubernandi cura et potestas: non quod recte aedificent, sed quia nomen habent, et ordinaria potestate sunt praediti. Unde sequitur, non semper fideles ac veros Dei ministros esse, qui sunt in officio constituti. Bis ergo ridiculus est papa cum suis, dum sibi hoc solo praetextu summam et indubiam autoritatem arrogant, quod ordinarii sunt ecclesiae praesides. Primum nihilo iustior aut magis legitima est illorum vocatio ad regendam ecclesiam, quam Heliogabali ad regendum imperium. Verum ut illis demus quod impudenter obtendunt, rite vocatos esse: videmus tamen quid de ordinariis ecclesiae praesulibus David pronuntiet, Christum scilicet ab ipsis reiici: ut porcis haram magis quam Deo templum aedificent. Sequiritur altera pars, quod non efficient magni omnes qui potentia et dignitate sua superbiunt, quin maneat Christus suo loco.

8. *Lapis impactionis.* Postquam fideles consolatus est, quod in Christo habituri sint fundamentum solidum et stabile, quamvis maior pars, adeoque primores ipsi nullum illi in aedificio locum assignent: nunc poenam denuntiat quae manet omnes incredulos, ut horum exemplo illi terreantur. In hunc finem citat Iesaiae testimonium ex capite 8, 14. Illic propheta Dominum minatur fore Iudaeis in lapidem offensionis et petram scandali. Hoc proprie in Christum competere, colligi potest ex textu: et Paulus ad Christum accommodat, Rom. 9, 32. Nam in eius persona Deus exercituum se plene

manifestavit. Hic ergo terribilis Dei ultio denuntiatur omnibus impiis, quod illis Christus in offendiculum et impactionem futurus sit, quia in eo fundari renuunt. Qualis enim est Christi firmitudo ad sustinendos omnes qui fide in ipsum recumbunt, talis est durities ad frangendos et conterendos omnes qui illi resistunt. Nihil enim inter ista duo medium est quin vel super eum nos exstrui, vel ad ipsum collidi oporteat.

Qui impingunt in sermonem. Modum hic designat quo in offendiculum Christus cedit: nempe dum se pervicaciter opponunt homines verbo Dei. Hoc fecerunt Iudaei: quia tametsi Messiam se velle amplecti profitebantur, ipsum tamen a Deo sibi oblatum, furiose repellebant. In eadem hodie causa sunt papistae: adorant nudum Christi nomen, evangelii doctrinam audire non sustinent. Significat ergo Petrus, omnes qui Christum evangelio suo vestitum non recipiunt, Dei esse adversarios, et eius verbo reluctari: deinde Christum nullis esse exitio, nisi qui caeco malitiae et obstinationis impetu adversus Dei verbum irruunt. Atque hoc notatu in primis utile est, ne vitii nostri culpa Christo imputetur. Nam quum nobis in fundamentum datus sit, illi accidentale est esse petram scandali. In summa, proprium eius munus est nos in spirituale Deo templum aptare: fit autem hominum vitio, ut in ipsum impingant: *quia scilicet incredulitas homines cum Deo in certamen committit. Itaque Petrus, ut conflictum exprimeret, dixit esse incredulos.*

In quod etiam ordinati. Bifariam exponi potest hic locus. Certum quidem est Petrum de Iudaeis loqui. Vulgo autem interpretantur, quod positi fuerint ad credendum, quia illis destinata erat salutis promissio: sed alter sensus peraeque quadrare potest, quod ad incredulitatem ordinati fuerint: quemadmodum Pharao dicitur in hoc positus ut Deo resistat, et reprobi omnes in suum finem destinati sunt.[1]) *Atque ut in hunc sensum inclinem, facit particula καὶ interposita. Quod si tamen prior expositio magis arridet, vehemens exprobratio est. Nam inde* Petrus incredulitatem populi a Deo electi exaggerat, quod salutem peculiariter sibi ordinatam respuerit. Et certe haec circumstantia bis eos reddit inexcusabiles, quod prae aliis vocati Deum audire recusaverint. Caeterum quod dicit positos fuisse ad credendum, ad externam duntaxat vocationem refertur: *nempe intuitu foederis quod Deus promiscue cum tota gente pepigerat.* Quamquam (ut dictum est) satis convicta est hominum ingratitudo, quum verbum sibi propositum reiiciunt.

9. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in acquisitionem, ut virtutes enarretis eius qui vos ex tenebris vocavit in admirabile lumen suum.* 10. *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consequuti eratis misericordiam, nunc misericordiam consequuti estis.*

9. *Vos genus electum.* Iterum eos ab incredulis separat, ne eorum exemplo in transversum acti (ut plerumque fieri solet) a recta fide deficiant. Quoniam ergo absurdum est ut se impiorum societate involvant quos Deus a mundo segregavit, fideles hic Petrus admonet in quantum honorem evecti fuerint: deinde quorsum et ad quid vocati. Porro iisdem elogiis, quae in eos confert, veterem populum ornabat Moses: sed docere vult, ipsos Christi beneficio tantam dignationem, a qua exciderant, de integro recuperasse. Quamquam simul verum est, terrenum duntaxat bonorum istorum gustum praebuisse Deum patribus, solidam exhibitionem in Christo constare. Perinde igitur valet haec sententia, ac si dixisset, patres vestros olim Moses gentem sanctam, regnum sacerdotale, et Dei peculium vocabat: nunc maiori iure in vos competunt isti omnes tituli: quare videndum est ne vos illis spoliet vestra incredulitas. Interea tamen quia maior pars gentis incredula erat, Iudaeos fideles apostolus reliquis omnibus tacite opponit, tametsi numero praevalebant: ac si diceret, eos demum genuinos esse filios Abrahae, qui in Christum credunt: eosque solos possessionem retinere bonorum omnium, quae Deus singulari quodam privilegio in totam gentem contulerat. Genus electum vocat, quod sibi Deus, praeteritis aliis, tanquam maxime eximium adoptavit: gentem sanctam, quam dicavit sibi et destinavit in puritatem vitae ac sanctimoniam: populum in acquisitionem, ut illi sit quasi peculium et haereditas. Sic enim simpliciter accipio, quod Dominus nos vocavit, ut tanquam vere suos et sibi addictos possideat. Quem sensum comprobant verba Mosis: si custodieritis pactum meum, eritis mihi in thesaurum peculiarem prae cunctis populis. In sacerdotio regali elegans est verborum Mosis inversio. Is enim dicit regnum sacerdotale: quod idem valet. Itaque hoc vult Petrus, patres vestros Moses vocabat sacrum regnum, quia totus populus quasi regia libertate praeditus erat, et ex eius corpore electi erant sacerdotes. Proinde utraque dignitas simul permista erat. Nunc vos estis sacerdotes regii, et quidem praestantiore modo: quia singuli in Christo consecrati estis, ut sitis et regni socii, et sacerdotii participes. Tametsi ergo aliquid vobiscum simile habuerint patres, illis tamen longe praestatis. Caeterum postquam diruta est a Christo maceria, ex quacunque simus gente, his omnibus titulis nos Dominus insignit, dum nos populo suo accenset. Porro in his omnibus bene-

[1]) Ego tamen magis in priorem sensum inclino. Videtur enim

ficiis consideranda est antithesis inter nos et reliquum genus humanum: unde melius apparet quam incomparabilis sit erga nos Dei bonitas, qui nos sanctificat, quum polluti simus natura: elegit, quum nihil inveniat in nobis nisi foedum et reprobum: nos ex nihili sordibus peculium suum facit: profanis sacerdotii honorem confert: Satanae, peccati, et mortis mancipia in regiam libertatem evehit.

Ut virtutes enarretis. Sedulo finem vocationis inculcat, ut eos stimulet ad dandam Deo gloriam. Summa autem est, Deum immensis beneficiis nos dignatum esse, et assidue prosequi, ut per nos illustretur sua gloria. Nam per virtutes sapientiam, et bonitatem, et potentiam, et iustitiam intelligit, et quidquid tale est in quo refulget Dei gloria. Porro has virtutes non lingua modo narrare nos decet, sed tota vita. Haec doctrina quotidie meditanda est, ac singulis momentis debet in memoriam recurrere, huc tendere omnia Dei beneficia quibus nos afficit, ut per nos eius gloria praedicetur. Notandum etiam quod dicit, vocatos esse ex tenebris in admirabile Dei lumen. Nam his verbis gratiae magnitudinem amplificat. Si Dominus in itinere nobis occurreret lumen quaerentibus, hoc mediocre esset beneficium: sed hoc multo excellentius, quod nos ex labyrintho caecitatis et tenebrarum abysso eruit. Unde discendum est qualis sit hominum conditio, antequam in regnum Dei transferantur. Atque hoc est quod ait Isaias (60, 2): Tenebrae operient terram, et caligo populos: super te autem videbitur Dominus, et gloria illius in te refulgebit. Et sane fieri aliter nequit quin simus in profundis tenebris demersi, postquam a Deo discessimus, qui lux nostra est. Qua de re fusius Ephes. cap. 2.

10. *Aliquando non populus.* Locum Oseae adducit in confirmationem: et optime instituto suo accommodat. Nam postquam Oseas Dei nomine repudium Iudaeis indixit, spem illis facit futurae reconciliationis. Hoc Petrus suo saeculo impletum fuisse admonet: nam huc illuc dispersi erant Iudaei, quasi laceri corporis membra: imo videbantur resecti esse ex Dei populo: nullus apud eos cultus restabat: gentium corruptelis erant impliciti. Aliud ergo dici non poterat, quam esse a Domino repudiatos. Quum autem in Christo colliguntur, vere ex non populo fiunt populus Dei. Paulus ad Rom. cap. 9, 26, hoc vaticinium ad gentes quoque trahit, nec immerito: ex quo enim ruptum est foedus Domini, quo solo Iudaei excellunt, gentibus sunt aequales. Unde sequitur, communiter ad utrosque pertinere quod Deus promittit, ut faciat sibi populum ex non populo.

Non consequuti misericordiam. Hoc ideo additum fuit a propheta, quo melius exprimeret gratuitum esse Dei foedus, quo nos in populum assumit: ac si dixisset, non aliam esse causam cur Dominus nos pro suis reputet, nisi quia nostri misertus, gratis nos adoptat. *Sola igitur est gratuita Dei bonitas quae nos facit ex non populo, Dei populum, vel alienatos conciliat.*

11. *Amici, adhortor vos tanquam inquilinos et peregrinos, ut abstineatis a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam.* 12. *Conversationem vestram inter gentes bonam habentes: ut in quo detrahunt de vobis tanquam maleficis, ex bonis operibus aestimantes, glorificent Deum in die visitationis.*

11. *Tanquam inquilinos.* Duae sunt huius exhortationis partes: ut animi intus pravis et vitiosis cupiditatibus vacui ac puri sint: deinde ut honeste versentur inter homines: ac bonae vitae exemplo non tantum confirment pios, sed infideles quoque Deo lucrifaciant. Primum autem ut a cupiditatibus carnis eos revocet, hoc argumento utitur, quod advenae sint et peregrini. Sic autem eos appellat, non quia a patria exsularent, ac dissipati essent in diversis regionibus: sed quia filii Dei ubicunque terrarum agant, mundi sunt hospites. Priore quidem sensu, initio epistolae eos vocavit inquilinos, quemadmodum ex circumstantia loci apparet: sed quod hic dicit, iis omnibus commune est. Ideo enim nos carnis desideria implicitos tenent, quia mente in mundo residemus, nec cogitamus coelum esse patriam: qui autem tanquam peregrini per hanc vitam transeunt, carni nunquam erunt addicti. Carnis autem desideria intelligit, non tantum crassos et cum pecudibus communes appetitus, sicuti sophistae exponunt: sed omnes animae nostrae affectus, ad quos natura ferimur ac ducimur. Certum enim est cogitationem omnem carnis, hoc est naturae non correctae, inimicitiam esse adversus Deum, Roma. 8, 7.

Quae militant adversus animam. Aliud argumentum, quod non possint carnis desideriis morem genere, nisi in suam perniciem. Neque enim certamen hic notat quale describitur a Paulo, septimo ad Rom. capite, et quinto ad Galatas, ut animam statuat tanquam antagonistam: sed hoc dicit, carnis affectus, utcunque illis anima consentiat, in eius exitium tendere. Socordiam enim nostram in eo arguit, quod quum anxie intenti simus ad cavendos hostes a quibus timemus corporis periculum: ita sponte admittimus sonticos animae hostes, ut nos interimant: imo quasi iugulum illis porrigimus.

12. *Conversationem vestram.* Alterum exhortationis membrum, ut se honeste gerant apud homines. Hoc quidem ordine praecedit, ut animi coram Deo purgati sint: sed habenda deinde est hominum ratio, ne scandalo illis simus. Nominatim autem dicit inter gentes quae detrahunt. Erant enim ubique Iudaei non tantum exosi, sed

fere detestabiles. Eo itaque magis studendum erat, ut sancta vita et moribus recte compositis, odium ac infamiam nominis sui delerent. Tenenda enim est illa Pauli admonitio, ne detur occasio iis qui eam captant (2. Cor. 11, 12). Itaque impiorum maledicentiae et sinistri sermones, stimuli nobis esse debent ad recte vivendum. Neque enim secure oscitandi tempus est, dum illi ad observandum quidquid delinquimus, acriter vigilant.

Glorificent Deum. Significat non esse nostra causa laborandum, ut bene de nobis sentiant homines ac loquantur: sed quaerendam esse Dei gloriam: quemadmodum et Christus docet. Modum autem ostendit Petrus: nempe quod bonis nostris operibus adducti infideles, se quoque Deo subiicient: atque ita in suae conversionis ratione dabunt Deo gloriam. Hoc enim significat dies visitationis. Scio quosdam ad extremum Christi adventum referre: sed ego aliter accipio: quod scilicet Deus sancta et honesta suorum vita, tanquam praeparatione utetur, ut in viam errantes reducat. Hoc enim conversionis nostrae initium est, quum Deus paterno oculo respicere nos dignatur: si autem adversa est eius a nobis facies, periimus. Quare dies visitationis merito dicitur, dum nos ad se revocat.

13. *Subditi ergo estote omni humanae ordinationi propter Dominum: sive regi, tanquam supereminenti:* 14. *sive praesidibus, tanquam iis qui per ipsum mittuntur, in vindictam quidem maleficorum, laudem vero bene agentium.* 15. *Sic enim est voluntas Dei, ut benefaciendo obstruatis ignorantiam stultorum hominum.* 16. *Ut liberi, et non quasi praetextum habentes malitiae libertatem: sed tanquam servi Dei.*

13. *Subditi ergo estote, etc.* Nunc ad particulares exhortationes descendit. Et quoniam obedientia erga magistratus, pars est honestae conversationis, ideo ex hac colligit, subditi ergo estote. Nam imperii iugum detrectando, non parvam obloquendi occasionem gentibus dedissent. Et sane hoc potissimum nomine odiosi et infames erant Iudaei, quod propter suam pervicaciam, indomiti habebantur. Et quoniam motus, quos in provinciis excitabant, magnarum calamitatum causae erant: ut quisque quieto ac pacato erat ingenio, ita ab illis tanquam a peste aliqua abhorrebat. Haec etiam causa Petrum impulit ut de subiectione tam sedulo praeciperet. Adde quod evangelium multi putabant tale esse praeconium libertatis, ut se quisque a servitute eximere posset. Indignum esse videbatur, servire Dei filios, et mundi haeredes ne corporis quidem sui liberam habere potestatem. Accedebat tunc alia tentatio, quod magistratus omnes Christi erant adversarii, suoque imperio abutebantur: ita nulla in illis relucebat imago Dei, quae praecipuam reverentiam conciliat. Tenemus nunc Petri consilium: nempe quod necessariis de causis Iudaeos hortatus fuerit ad colendum politiae ordinem.

Omni humanae ordinationi. Alii verterunt creaturam: sed in loquutione nimis obscura et ambigua multu se torquent ut sensum aliquem eliciant. Ego autem non dubito quin Petrus distinctam rationem notare voluerit, qua Deus gubernat humanum genus. Graecis enim verbum κτίζειν (unde nomen κτίσεως deducitur) fabricare ac aedificium struere significat. Convenit ergo nomen ordinationis, quo admonet Petrus, Deum mundi opificem non reliquisse humanum genus confusum, ut bellnino more vivat: sed velut in aedificio rite disposito singulas partes suo loco esse distributas. Et humana dicitur ordinatio, non quod humanitus inventa fuerit: sed quod propria hominum est digesta et ordinata vivendi ratio.

Sive regi. Caesarem ita appellat, meo iudicio, cuius imperium regiones illas continebat, quarum mentionem fecit initio epistolae. Tametsi enim nomen hoc odiosissimum erat Romanis: apud Graecos tamen in usu erat. Vocabant quidem saepe αὐτοκράτορα, sed interdum etiam βασιλεὺς illis dicebatur. Quod autem rationem subiicit, ideo parendum illi esse quia excellit vel eminet, non est comparatio Caesaris cum aliis magistratibus. Tenebat quidem ille summum imperium: sed ista eminentia, quam Petrus commendat, omnibus communis est qui publicam potestatem exercent. Itaque Paulus 13. ad Romanos capite ad omnes magistratus extendit. Sensus autem est, deberi omnibus qui praesunt obedientiam, quia non fortuito evecti sunt ad honorem, sed Dei providentia. Solent enim plerique nimium scrupulose inquirere quo quisque iure adeptus sit imperium: atqui hoc solo contentos esse decet, quod videmus eos praesidere. Ideo Paulus ansam supervacuis obiectionibus praecidit, dum pronuntiat, non esse potestatem nisi a Deo. Et hac ratione scriptura toties commemorat, Deum esse qui reges accingit balteo, qui erigit ipsos in sublime, qui regna transfert quocunque voluerit. Praesertim quum de imperatore romano ageret Petrus, hanc admonitionem addi necesse fuit. Certum enim est Romanos malis artibus potius quam legitima causa penetrasse in Asiam, et sibi regiones illas subegisse. Deinde Caesares, qui tunc rerum potiebantur, monarchiam vi tyrannica ad se rapuerant. Petrus itaque haec omnia in disceptationem vocari prohibet: quoniam subditi absque controversia obedire praefectis suis debeant, quia non eminent, nisi Dei manu in sublime evecti.

14. *Sive praesidibus.* Quoslibet magistratus designat, ac si diceret nullam esse speciem praefecturae cui non subiicere se debeant. Hoc confirmat, quia Dei sint ministri. Nam qui pronomen eum, ad

regem referunt, multum falluntur. Est igitur haec communis ratio ad commendandam omnium magistratuum autoritatem, quod mandato Dei praesunt et ab eo mittuntur: unde sequitur (quemadmodum et Paulus docet) Deo resistere qui potestati ab eo ordinatae non se obedienter submittunt.

In vindictam. Secunda ratio est cur politicum ordinem reverenter amplecti et colere deceat: quia in commune bonum humani generis constitutus est a Domino. Nimium enim feri et belluini sumus, nisi nobis cordi sit publica utilitas. Hoc itaque in summa vult Petrus, quum Deus mundum conservet magistratuum ministerio, quicunque eorum imperium detrectant, eos esse humani generis hostes. Sumit autem duo illa membra, quibus reipublicae statum contineri tradit Plato, bonorum honorem scilicet, et malorum poenam. Nam antiquitus non modo constitutae erant poenae improbis, sed bonis etiam praemia. Caeterum quamvis saepe contingat non recte distribui honores, nec rependi bene meritis praemia: hic tamen non poenitendus est honor, quod boni saltem sub fide et tutela magistratuum vivunt, quod non expositi sunt improborum violentiae et iniuriis, quod inter leges et iudicia multo quietius vivunt, suamque existimationem retinent melius, quam si singuli nullo fraeno cohibiti ad suum arbitrium viverent. In summa, haec singularis est Dei benedictio, quod improbis non licet quidquid libet. Obiici tamen hic posset, reges et alios magistratus saepe sua potentia abuti, et tyrannica saevitia grassari magis quam legitimum imperium exercere. Tales fere erant magistratus, quum scripta fuit haec epistola. Respondeo, tyrannos et similes non facere suo abusu quin maneat semper firma Dei ordinatio: quemadmodum non evertitur perpetua coniugii institutio, si uxor vel maritus aliter se gerat quam decet. Ergo utcunque aberrent homines, non tamen suo loco movetur fixus a Deo scopus. Si quis iterum excipiat, non obediendum esse principibus qui sacrum Dei ordinem, quantum in se est, pervertunt, adeoque immanes sunt belluae, quum magistratus imaginem Dei referre debeant. Respondeo, tanti debere fieri a nobis ordinem a Deo positum, ut tyrannis etiam, qui imperium obtinent, honor habeatur. Quamquam alia est clarior solutio, nullam unquam fuisse vel posse cogitari adeo saevam et effraenem tyrannidem, in qua non appareat aliqua aequitatis species. Deus enim nunquam hominum improbitate ordinem istum sic extingui patitur, quin lineamenta quaedam semper appareant: deinde genus regiminis quamvis deforme et corruptum, melius tamen sit et utilius quam ἀναρχία.

15. *Sic enim est voluntas.* Redit ad superiorem illam doctrinam, ne detur incredulis maledicendi occasio: tametsi minus exprimit quam prius dixerat. Tantum enim dicit os obstruendum esse stultis. Summa est, sic vivendum esse, ut increduli qui obloqui nobis volunt, obmutescere cogantur. Loquutio quam usurpat, obstruere ignorantiam, quamvis propter novitatem dura sit, sensum tamen non obscurat. Praeterquam enim quod incredulos appellat stultos, notare vult quam habeant causam maledicendi: nempe quia Deum ignorant. Caeterum quod mente et ratione incredulos privat, inde colligimus, rectam intelligentiam non esse nisi in Dei notitia. Ergo quantumvis sibi in suo acumine placeant increduli, et aliis etiam prudentes videantur: spiritus tamen Dei, stultitiae ipsos damnat: ut discamus non alibi quam in Deo sapere, sicuti extra ipsum nihil est solidi. Modum autem praescribit cohibendae infidelium maledicentiae: nempe benefaciendo. Quo verbo complectitur omnia humanitatis officia, quibus defungi nos oportet erga proximos. In his continetur obedientia erga magistratus, sine qua unitas inter homines coli non potest. Si quis obiiciat, nunquam adeo studiosos fore benefaciendi fideles quin male audiant ab incredulis: prompta est responsio, apostolum hic eos minime eximere a calumniis et probris: sed intelligit non habituros incredulos obloquendi materiam, utcunque maxime cupiant. Porro ne quis exciperet, incredulos nequaquam dignos esse ad quorum nutum vitam componant filii Dei: Petrus nominatim admonet, obstringi nos Dei mandato, ad os illis obstruendum.

16. *Ut liberi.* Est prolepsis qua occupat quae a nonnullis de libertate filiorum Dei obtendi solebant. Nam ut ingeniosi natura sunt homines in suis commodis captandis: multi, evangelii initio liberos se putabant, ut sibi tantum viverent. Hoc ergo delirium corrigit Petrus, breviter ostendens quantum ab effraeni licentia differat Christianorum libertas. Ac primo velum aut praetextum malitiae esse negat: quo significat, non ideo esse datam ut proximos laedamus, aut quidquam illis afferamus incommodi. Haec igitur vera est libertas, quae nemini damnosa est vel noxia. Ut hoc confirmet, eos pronuntiat liberos qui Deo serviunt. Unde colligere promptum est, hunc esse finem nostrae libertatis, ut promptiores et magis expediti simus ad obsequium Dei. Neque enim aliud est quam manumissio a peccato: atqui peccato dominium tollitur, ut se in subiectionem iustitiae homines addicant. In summa, est libera servitus, et serva libertas. Nam sicuti servos Dei esse nos oportet, ut hoc bono fruamur: ita moderatio requiritur in ipsius usu. Hoc modo liberae quidem sunt conscientiae, sed hoc non obstat quin Deo serviamus, qui etiam hominibus nos subiicit.

17. *Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorate.*

Est brevis conclusio superiorum, significat enim, nec Deum timeri, nec suum ius reddi hominibus, nisi ordo politicus inter nos vigeat, et ius imperii sui magistratus teneant. Quod honorem omnibus haberi iubet, sic interpretor, nullos esse negligendos. Est enim generale praeceptum quod ad fovendam hominum societatem spectat. Honoris nomen Hebraeis late patet. Scimus autem apostolos, licet graece scriberent, eius linguae phrasim sequutos esse. Quare mihi non aliud sonat haec loquutio, quam ut omnium ratio habeatur: quandoquidem pacem cum omnibus et amicitiam, quantum in nobis est, colere debemus: concordiae vero nihil magis adversum quam contemptus. Quod subiicit de fratrum amore, speciale est, prioris respectu. Loquitur enim, de singulari amore, quo domesticos fidei prosequi iubemur: quia magis arcta necessitudine cum illis sumus coniuncti. Hos itaque gradus Petrus noluit omittere: sed tamen admonet, utcunque praeferendi sint fratres, hoc tamen non obstare quin caritas nostra ad totum humanum genus se extendat. Nomen fraternitatis collective accipio pro ipsis fratribus.

Deum timete. Iam dixi has omnes sententias ad praesentem causam accommodari a Petro. Significat enim, honorem, qui regibus defertur, ex timore Dei et hominum caritate oriri, atque ideo esse cum ipsis coniunctum: ac si dixisset, Quisquis Deum timet, fratres suos amat, et totum humanum genus quo decet affectu complectitur, is regibus quoque honorem habebit. Atque interim Caesarem nominat, quia haec imperii species prae aliis erat odiosa, et sub ea reliquae continebantur.

18. *Famuli subiecti sint cum omni timore dominis suis: non solum nobis et humanis, sed etiam pravis.* 19. *Haec enim est gratia, si propter conscientiam Dei quispiam molestias ferat, patiens iniuste.* 20. *Qualis enim gloria, si quum peccantes alapis caedimini, suffertis? Sed si bene facientes et malis affecti suffertis, haec gratia apud Deum.*

18. *Famuli subiecti.* Tametsi haec est particularis admonitio, cohaeret tamen cum proxima, sicuti aliae quae sequuntur. Nam quod servi iubentur parere dominis, uxores item maritis, partes sunt subiectionis politicae. Primum servos vult esse cum omni timore: quo nomine significat purum et voluntarium reverentiae affectum: quia id se ex officio debere agnoscant. Ergo timorem tam simultationi quam violentiae coactioni opponit. Nam ὀφθαλμοδουλεία (ut Paulus vocat Colos. 3, 12) timori contraria est. Deinde si adversus necessitatem fremant servi, parati iugum excutere si liceret, proprie timere non dicuntur. In summa, hic timor ex officii cognitione nascitur. Tametsi autem nulla exceptio additur hoc loco, tamen ex aliis locis subaudienda est. Neque enim eo usque se extendit quae hominibus debetur subiectio, ut Dei imperium minuat. Ergo subiecti sint domino famuli, sed in Deo, et usque ad aras, ut loquuntur. Caeterum quoniam non hic habetur δοῦλοι sed οἰκέται, possumus intelligere libertos una cum servis: quamquam in ea re parum est momenti.

Non solum bonis. Tametsi eatenus parere debent servi dominis, ne quid praeter conscientiam: si tamen iniuste tractantur, quantum ad ipsos spectat, non debent recusare imperium. Qualescunque itaque sint domini, nulla est servis excusatio quin fideliter illis obsequia sua praestent. Nam superior si potestate sua abutitur, rationem quidem olim reddet Deo, non tamen in praesentia ius suum amittit. Haec enim conditio servis imposita est, ut dominis serviant, licet indignis. Pravos aequis opponit vel humanis: atque hoc verbo saevos et intractabiles designat, vel qui nihil humanitatis et clementiae habent. Mirum quid interpretem moverit, ut pro graeco nomine alterum graecum redderet: vertit enim dyscolos. Tacerem de turpi Sorbonicorum inscitia, qui dyscolos vulgo intelligunt dissolutos vel irregulares: nisi ex tam absurda interpretatione fidei articulum struere nobis vellent: quod papae et cornutis eius bestiis obediendum sit, quantumvis gravem et minime ferendam tyrannidem exerceant. Hic ergo locus ostendit quam secure verbo Dei illuserint.

19. *Haec enim est gratia.* Idem valet nomen gratiae quod laudis. Intelligit enim nullam gratiam vel laudem conciliari nobis coram Deo, si poenam sustinemus quam nostris delictis simus promeriti: sed qui patienter ferunt iniurias, eos laude dignos esse, et opus facere Deo acceptum. Quod gratum hoc fore Deo testatur, si quis propter Dei conscientiam retineatur in officio, etiamsi iniuste et indigne cum eo agant homines: valde necessarium fuit illo tempore. Erat enim perquam dura servorum conditio: contumeliose habebantur non secus ac pecudes: talis indignitas ad desperationem eos adigere poterat: hoc itaque unum reliquum fuit, ut in Deum respicerent. Hoc enim valet conscientia Dei, dum quis non hominum, sed Dei respectu, officio suo fungitur. Nam si uxor morigera sit et marito obsequens, ut se illi commendet, habet in mundo mercedem suam: quemadmodum Christus de ambitiosis loquitur, qui hominum favorem spectant (Matth. 6, 16). Idem de reliquis sentiendum. Si filius ut patrem habeat benevolum ac sibi faventem, illi obsequitur, mercedem habebit a patre, non a Deo. Denique haec generalis est sententia, probari

Deo nostra officia, si hunc finem habemus propositum, ut illi serviamus: non autem movemur solo hominum respectu. Porro qui sibi negotium esse cum Deo reputat, necesse est ut studeat malum bono vincere. Neque enim tantum exigit a nobis Deus ut tales erga unumquemque simus, qualem se ille vicissim erga nos praebuerit: sed etiam benefaciamus indignis, et qui nos persequuntur. Hoc tamen difficultate non caret, quod negat ullam patientiae laudem fore, si quis iuste plectitur. Nam certe quamvis Dominus peccata nostra puniat: patientia tamen nostra sacrificium illi est boni odoris, si poenas aequo animo ferimus. Respondeo, Petrum hic non simpliciter, sed comparative loqui: quoniam haec tenuis et obscura laus sit, iustam poenam aequo animo ferre, praeut est hominis innoxii, qui non recusat ferre hominum iniurias, tantum quia Deum timet. Quamquam videtur finem quoque tacite notare: quod hominum metu cogantur, qui delictorum suorum poenas luunt. Sed illa quam adduxi solutio sufficit.

21. *In hoc enim vocati estis, quoniam Christus quoque passus est pro vobis, relinquens vobis exemplum, ut sequeremini vestigia eius.* 22. *Qui quum peccatum non fecisset, nec inventus esset dolus in ore eius:* 23. *quum probro afficeretur, non regerebat probra: quum pateretur, non comminabatur: causam vero commendabat ei qui iuste iudicat.*

21. *In hoc vocati.* Tametsi de servis erat sermo, non tamen adeo restringi debet haec sententia. Nam communiter pios omnes admonet apostolus, qualis sit Christianismi conditio: ac si diceret, nos ea lege a Domino vocatos, ut patienter feramus iniurias: quemadmodum alibi dicit, nos ad hoc ordinatos esse. Porro ne id nobis sit molestum, exemplo Christi nos consolatur. Nihil magis indignum videtur ideo minus tolerabile, quam pati praeter meritum. Sed quum in filium Dei convertimus oculos, mitigatur illa acerbitas. Quis enim ipsum praeeuntem sequi renuat? Notanda autem est particula relinquens vobis exemplum. Nam quum de imitatione agitur, discernere opus est quid nobis in exemplum Christus proposuerit. Ambulavit siccis pedibus super mare, mundavit leprosos, mortuos suscitavit, caecis restituit visum: si eadem nos tentemus, praepostera erit aemulatio. Neque enim quum signa potentiae suae edidit, nobis proponere voluit quod imitaremur. Hinc factum est ut ieiunium quadraginta dierum temere in exemplum traherent. Atqui longe alius erat finis. Quare iudicium adhibendum est: sicuti etiam alicubi monet Augustinus, dum locum illum exponit: Discite a me quod mitis sum et humilis corde. Atque id ex Petri verbis colligi potest: discretione enim opus esse notat, quum nominatim dicit, Christi patientiam nobis in exemplum statui quod sequamur. Hoc argumentum fusius tractat Paulus, ad Romanos cap. 8, 29, quum omnes Dei filios praeordinatos esse docet ut conformes fiant Christi imagini, quo sit ipse primogenitus inter multos fratres. Ergo ut cum eo vivamus, prius nos commori oportet.

22. *Qui quum peccatum non fecisset.* Hoc ad praesentem causam pertinet. Nam si quis innocentiam suam iactet, Christus certe malefactorum poenam non sustinuit. Quamquam simul ostendit quantum a Christo distemus, quum dicit, ne dolum quidem inventum in ore eius. Nam qui lingua non delinquit, hic perfectus est, ut inquit Iacobus (3, 2). Summam ergo innocentiae perfectionem in Christo fuisse notat, quam nemo nostrum arrogare sibi ausit. Hinc melius apparet quam iniuste passus sit prae aliis omnibus. Proinde non est cur recuset quisquam nostrum exemplo eius pati: quandoquidem nemo adeo sibi bene conscius est, quin vitio aliquo laboret.

23. *Quum probro afficeretur.* Hic designat Petrus quid nos in Christo deceat imitari: nempe ut placide feramus iniurias, nec de illis vindicandis cogitemus. Ita enim fert ingenium nostrum, ut accepta iniuria, protinus animi ebulliant ad cupiditatem vindictae: at Christus ab omni talione abstinuit. Fraenandi igitur sunt animi, ne malum pro malo rependere appetant.

Causam vero commendabat. Nomen causae non exponitur, sed facile subintelligi potest. Addit autem hoc Petrus ad piorum consolationem, quod, si patienter ferant impiorum probra et violentiam, Deum habituri sint vindicem. Esset enim istud valde durum, subiici nos improborum libidini, et Deo curae non esse nostras miserias. Ideo insigni hoc epitheto Deum ornat Petrus, quod iuste iudicet: ac si diceret: Nostrum est aequo animo mala tolerare: Deus interea partes suas non negliget, quin se iustum iudicem ostendat. Ergo utcunque ad tempus lasciviant improbi, non tamen impune illis cedet, quod nunc Dei filiis molesti sint. Nec est quod sibi pii metuant, quasi destituti essent omni praesidio. Nam quum Dei officium sit tueri eos, et ipsorum causam suscipere, in patientia sua possidebunt animas suas. Porro sicuti non parum consolationis affert haec doctrina: ita ad placandos et domandos carnis impetus plurimum valet. Nemo enim in fidem ac patrocinium Dei recumbere potest, nisi qui mansueto animo exspectat eius iudicium. Nam qui ad vindictam prosilit, occupat ipse Dei vices, nec patitur Deum quod sui officii est, agere. Quo respicit etiam illud Pauli: Date locum irae (Rom. 12, 9). Significat enim quasi viam praecludi Deo ne ipse iudicet, quum ipsi antevertimus. Ita-

que dictum illud confirmat Mosis testimonio (Deut. 32, 35): Mihi vindictam. Denique hoc vult Petrus, nos Christi exemplo moderatos fore ad tolerandas iniurias, si tribuamus Deo suum honorem: nempe si illum statuentes esse iustum iudicem, ius nostrum ac causam illi permittamus. Quaeritur tamen quomodo causam suam patri Christus commendaverit. Nam si vindictam ab eo postulabat, hoc ipse nobis licere negat. Iubet enim benefacere iis qui nos laedunt, precari pro iis qui maledicunt. Respondeo, satis ex evangelica historia constare, Christum ita se retulisse ad iudicium Dei, ut tamen de hostibus suis vindictam non posceret: quin potius deprecatorem se pro illis constituit: Pater, inquit, ignosce. Et certe multum abest quin carnis nostrae affectus cum iudicio Dei consentiant. Ergo ut causam quis suam iuste iudicanti permittat, necesse est ut prius fraenum sibi imposuerit, ne quid alienum a iusto Dei iudicio exposcat. Nam qui sibi ad expetendam vindictam indulgent, non iudicis officium Deo concedunt, sed quodammodo facere volunt suum carnificem. Qui ergo sic animo compositus est, ut cupiat amicos sibi fieri qui nunc adversarii sunt, reducere eos in viam conetur: is causam suam rite Deo tradet, sic precando, tu Domine animum meum nosti, ut salvos optem qui me perditum volunt. Si conversi fuerint, illis gratulabor: quod si obstinati in malitia perstiterint, quia scio te excubare pro salute mea, causam tibi meam relinquo. Hanc modestiam tenuit Christus: ergo haec nobis quoque regula servanda est.

24. *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitiae vivamus: cuius livore sanati estis.* 25. *Eratis enim tanquam oves errantes: sed conversi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum.*

Si in morte Christi nihil commendasset praeter exemplum, hoc nimis frigidum fuisset: ideo fructum eius longe excellentiorem praedicat. Tria igitur consideranda sunt in hoc contextu. Primum est, quod nobis patientiae exemplum Christus morte sua prodidit. Alterum, quod a morte redemptos restituit in vitam: unde sequitur, nos ita illi obstrictos esse, ut eius exemplum libenter sequi debeamus. Tertio finem mortis magis generalem commemorat, ut peccatis mortui, iustitiae vivamus. Haec autem omnia proximam exhortationem confirmant.

24. *Peccata nostra pertulit.* Haec loquutio ad vim mortis Christi exprimendam apta est. Sicuti enim sub lege, peccator ut reatu solveretur, victimam substituebat suo loco: ita Christus maledictionem peccatis nostris debitam in se suscepit, ut ea coram Deo expiaret. Et diserte addit, super lignum: quia non potuit tale piaculum impleri nisi in cruce. Ergo optime expressit Petrus, mortem Christi fuisse sacrificium expiandis peccatis nostris: quoniam cruci affixus, et se hostiam pro nobis offerens, reatum nostrum et poenam in se susceperit. Iesaias (53, 5), ex quo summam eius doctrinae sumpsit Petrus, pluribus utitur loquendi formis: quod percussus fuerit manu Dei propter scelera nostra, vulneratus fuerit propter iniquitates nostras: quod afflictus et contritus nostra causa fuerit: quod castigatio pacis nostrae illi fuerit imposita. Sed Petrus idem exprimere voluit hoc verbo: nempe, hac lege nos fuisse reconciliatos Deo, quia apud eius tribunal Christus se vadem ac reum pro nobis constituit, ut poenam solveret cui obstricti eramus. Hoc beneficium sophistae in suis scholis, quantum possunt, obscurant: nam mortis Christi sacrificio nos tantum a culpa post baptismum liberari garriunt, poenam vero satisfactionibus redimi. Sed Petrus, quum dicit ipsum tulisse peccata nostra, non modo culpam illi imputatam fuisse intelligit, sed poena quoque defunctum, ut vere hoc modo esset expiatrix victima: secundum illud prophetae: Castigatio pacis nostrae super eum. Si excipiant, hoc duntaxat ante baptismum valere: circumstantia loci eos refellit, quia sermo ad fideles dirigitur. Caeterum hoc membrum, et quod proxime sequitur, livore eius sanati estis, praesenti quoque instituto accommodari potest: quod scilicet humeros nostros ferendis aliorum peccatis supponere nos deceat, non ad peragendam eorum expiationem, sed tantum ut onus nobis impositum feramus.

Peccatis mortui. Alterum finem prius notaverat, nempe tolerantiae exemplum: sed hic (ut dictum est) latius patet, ut sancte et iuste vivamus. Utriusque mentionem aliquoties facit scriptura: nempe quod aerumnis et rebus adversis nos Dominus exerceat, ut configuremur morti Christi: deinde quod in morte Christi crucifixus sit vetus homo noster, ut in novitate vitae ambulemus. Quamquam hic finis, de quo loquitur, non tantum a priore differt, ut genus a specie. Nam in patientia simplex erat exemplum. Quum autem passum esse Christum dicit, ut peccatis mortui, iustitiae vivamus. Hanc vim subesse morti Christi significat, ut carnem nostram mortificet, quemadmodum fusius tractat Paulus, ad Romanos capite 6. Neque enim hoc tantum boni nobis contulit, quod Deus gratis nos iustificat, non imputando peccata: sed quod mundo et carni morimur, ut resurgamus in novam vitam. Non quod mortem istam dies unus perficiat: sed quia ubicunque viget mors Christi ad expianda peccata, simul in carnis mortificatione est efficax.

25. *Eratis enim tanquam oves.* Hoc etiam mutuatus est Petrus ex Iesaia: nisi quod propheta universalem sententiam ponit: omnes quasi oves

erravimus. Caeterum in ovium nomine nulla est propria notatio: nam pecudibus nos comparat: sed tota vis est in epitheto, quod propheta exponit, addens, unumquemque declinasse in suam viam. Sensus est igitur, nos omnes alienos esse a via salutis, et tendere in exitium, donec Christus nos ex dissipatione colligat. Idque melius patet ex membro opposito, quum dicit conversos esse ad pastorem. Quicunque enim a Christo non reguntur, eos tanquam devias pecudes in errore vagari pronuntiat. Ita erroris damnatur tota mundi sapientia, quae se Christo regendam non submittit. Insignes autem sunt isti duo tituli, quod Christus animarum sit episcopus et pastor. Neque enim timendum est quin fideliter vigilet pro eorum salute, qui in eius ovili et custodia se continebunt. *Etsi autem eius officium est, nos integros corpore et anima praestare: Petrus tamen animas exprimit, quia spirituali suo praesidio nos custodit hic coelestis pastor in vitam aeternam.*

CAPUT III.

1. *Similiter mulieres subiectae sint propriis maritis: ut etiam si qui sunt increduli sermoni, per uxorum conversationem absque sermone lucrifiant.* 2. *Considerantes puram vestram in timore conversationem.* 3. *Quarum ornatus sit non externus, in plicatura capillorum et circumpositione auri, aut palliorum amictu:* 4. *sed interior cordis homo, qui in incorruptione situs est placidi et quieti spiritus: qui spiritus coram Deo pretiosus est.*

Alterum subiectionis ordinem nunc persequitur, quum iubet uxores viris suis subesse. Et quoniam plus coloris ad excutiendum iugum habere videntur quae viris infidelibus coniunctae sunt, nominatim eas admonet officii: ac peculiarem esse causam ostendit cur magis sedulo parere debeant, nempe ut probitate sua viros alliciant ad fidem. Quod si maritis impiis mulieres obedientiam debent, multo promptiores ad obsequium esse convenit, si maritos habeant fideles. Sed absurdum videri possit quod tradit Petrus, lucrifieri posse virum Domino absque sermone. Ubi enim erit illud: fides ex auditu (Rom. 10, 17)? Respondeo, non sic intelligenda esse Petri verba, quasi sola vitae sanctitas incredulos adducat ad Christum: sed quia mollit ac temperat eorum animos, ut a pietate minus abhorreant. Nam sicuti mala exempla offendiculo sunt: sic bona non parum adiuvant. Significat ergo Petrus, mulieres sancte et honeste vivendo hoc posse consequi, ut etiam tacentes, maritos praeparent ad amplexandam Christi fidem.

2. *Considerantes puram.* Franguntur enim animi quantumvis a recta fide alieni, dum vident ita compositos fidelium mores. Nam quia Christi doctrinam non tenent, eam aestimant ex vita nostra, fieri ergo non potest quin Christianismum laudent, qui ad puritatem et timorem instituit.

3. *Quarum ornatus.* Alterum exhortationis membrum: ut mulieres parce et modeste se ornent. Scimus enim in hac parte plus iusto curiosas esse ac cupidas: quare non abs re Petrus hanc in ipsis vanitatem corrigere studet. Tametsi autem sumptuosum ornatum in genere reprehendit: species tamen quasdam designat: ne capillos arte crispent vel torqueant, ut solebant ad eam rem calamistro uti: aut alias componant in cincinnos. Deinde ne aurum circumponant capiti: in his enim praecipue luxus eminet. Nunc quaeritur an simpliciter usum auri damnet apostolus in ornatu corporis. Si quis verba urgeat, non minus pretiosas vestes quam aurum prohibet: subiicit enim continuo post, amictum palliorum. Atqui immodici rigoris esset, omnem in vestibus nitorem et elegantiam simpliciter vetare. Si materia nimis sumptuosa dicitur, eam Dominus creavit. Artificia etiam scimus ab ipso prodiisse. Non igitur quemvis cultum reprehendere voluit Petrus: sed morbum vanitatis, quo mulieres laborant. Duo in vestitu spectanda sunt, commoditas et decorum: partes autem decori sunt, mediocritas et modestia. Proinde si lascive pexa et compta incedit mulier, si luxum et pompam ostentat, excusari non potest eius vanitas. Qui obiiciunt, rem esse indifferentem ac liberam hoc vel illo modo se vestire, nullo negotio refelli possunt. Nimia enim elegantia et superfluus splendor, omnis denique excessus, ex animi vitio oritur. Porro ambitio, superbia, luxus affectatio, et alia huiusmodi, non sunt res mediae. Quorum igitur animi ab omni vanitate purgati erunt, rite temperabunt omnia, ut modum non excedant.

4. *Sed interior cordis homo.* Haec antithesis diligenter notanda est. Dicebat Cato, qui anxie occupantur in corporis cultu, animi cultum negligere: ita Petrus cohibendae mulierum cupiditati hoc remedium affert, ut excolendis animis studium potius suum addicant. Cordis nomine, non dubium quin totam animam significet. Simul ostendit in quo spiritualis mulierum ornatus consistat, nempe in spiritus mansueti et quieti incorruptione. Incorruptio (meo iudicio) rebus fluxis et caducis, quae ad corporis ornatum serviunt, opponitur. Itaque Erasmi versio a genuino sensu dissidet. In summa, intelligit Petrus animae ornatum non similem esse flori emarcido, nec in evanido splendore positum, sed esse incorruptibilem. Quum dicit spiritum tranquillum et quietum, proprias mulierum virtutes notat: nihil enim est quod hunc sexum magis deceat, quam placidum et sedatum

ingenium. Scimus enim quam importunum sit animal imperiosa et refractaria mulier. Deinde nihil ad corrigendam vanitatem, de qua Petrus loquitur, aptius est quam placida quies spiritus. Quod postea sequitur pretiosum id esse coram Deo, tam ad totum complexum, quam ad nomen spiritus referri potest: idem tamen manebit sensus. Unde enim mulieribus tanta se ornandi cura, nisi ut in se hominum oculos convertant? Petrus autem contra magis sollicitas esse iubet ut in pretio sint apud Deum.

5. *Sic enim aliquando et sanctae mulieres, quae sperabant in Deum, ornabant se ipsas, subiectae propriis maritis:* 6. *quemadmodum et Sara obediebat Abrahae, dominum ipsum appellans, cuius filiae estis factae, si benefeceritis, et non terreamini ullo pavore.*

Piarum mulierum exemplum illis proponit, quae spiritualem potius ornatum sectatae sint, quam externi cultus lenociniis deditae fuerint. Saram vero prae aliis nominat: quae quum fidelium omnium sit mater, praesertim apud suum sexum honore et imitatione digna est. Porro iterum ad subiectionem redit, eamque confirmat Sarae exemplo: quae (ut habetur apud Mosem) maritum vocabat dominum (Gen. 18, 12). Non moratur quidem Deus istos titulos: et fieri interdum potest, ut quae maxime petulans fuerit et immorigera, hanc appellationem lingua usurpet: sed intelligit Petrus, Saram ita loqui solitam esse, quia hanc sibi legem a Domino impositam esse noverat, ut viro subesset. Subiicit Petrus, filias eius fore, hoc est, locum inter fideles habituras, quae eius probitatem imitatae fuerint.

6. *Et non terreamini.* Sexus imbecillitas facit ut magis suspiciosae ac timidae sint mulieres, ideoque magis morosae: quia verentur ne, si viris se subiiciant, magis contumeliose ab illis tractentur. Huc respicere videtur Petrus, quum vetat ne turbentur ullo pavore. Ac si diceret: Libenter subiicite vos virorum imperio, nec vos timor ab obsequio impediat, quasi deterior futura sit vestra conditio, si patientes sitis. Posset magis generalis esse sententia, Ne turbas domi concitent. Nam ut sunt ad consternationem proclives, saepe ob rem frivolam tumultuantur, seque et familiam frustra turbant. Alii putant in genere corrigi mulierum timiditatem, quae fidei contraria est: quasi Petrus eas hortetur ad obeundam forti et intrepido animo suam vocationem. Mihi tamen prima expositio magis placet: quamquam ab hac postremo non multum differt.

7. *Viri similiter cohabitent secundum scientiam, tanquam infirmiori vasi muliebri impertientes honorem: tanquam etiam cohaeredes gratiae, ne preces vestrae interrumpantur.*

7. *Viri cohabitent.* A viris exigit prudentiam. Neque enim illis dominum in uxores permissum est, nisi hac lege ut eas prudenter gubernent. Meminerint ergo mariti, sibi ad officium praestandum opus esse prudentia. Et sane multae ineptiae illis ferendae sunt, devoranda multa taedia, et simul cavendum ne sua indulgentia stultitiam foveant. Quare non supervacua est Petri admonitio, ut scienter cohabitent viri.

Tanquam infirmiori. Patrem eius prudentiae, de qua meminit, hic designat, ut viri in honore habeant suas uxores. Nihil enim est quod magis dirimat vitae societatem quam contemptus: nec possumus vere amare nisi quos habemus in pretio: ut sit amor cum reverentia coniunctus. Porro duplici argumento utitur, ut viris persuadeat, honeste et comiter tractandas esse uxores. Prius est ab infirmitate sexus: alterum, ab honore quo dignatur illas Deus. Videntur quidem haec quodammodo contraria: impendi honorem debere mulieribus, quod infirmae sint, et quod excellant: sed optime inter se consentiunt, ubi viget caritas. Hoc in confesso est, Deum contemni in suis donis, nisi honore afficimus quibus aliquid praestantiae contulit: verum dum reputamus non eiusdem esse corporis membra, discimus nos sufferre et obtegere mutuo nostras infirmitates venia. Hoc est quod sibi vult Paulus quum dicit membris infirmioribus maiorem honorem circumdari (1. Cor. 12, 23): quod scilicet magis solliciti simus de protegendo ipsorum pudore. Non ergo absurde Petrus, dum mulierum curam ideo haberi, et eas liberali tractatione cohonestari iubet, quia infirmae sunt. Deinde ut facilius pueris ignoscimus, si quid per aetatis imperitiam delinquunt: ita sexus infirmitas facere debet ne tam rigidi et austeri simus erga uxores. Vasis nomine, quodvis organum in scriptura designari, satis notum est.

Cohaeredes gratiae vitae. Alii codices habent: Multiplicis gratiae[1]): *alii, loco vitae, habent epithetum vivae. Quidam in dativo legunt cohaeredibus: quae varietas de sensu nihil mutat. In aliis interponitur copula inter gratiam multiplicem et vitam.* Quae lectio optime congruit. Nam quum Dominus viros communiter et mulieres iisdem gratiis dignetur, illos ad colendam cum his aequalitatem invitat. Scimus autem multiplices esse gratias, in quibus mulieres virorum sunt sociae. Nam aliae ad communis vita usum, aliae ad coeleste Dei regnum pertinent. Postea subiicit, esse etiam vitae cohae-

[1]) et vitae.

redes: quod est praecipuum. Tametsi autem aliquae a spe salutis alienae sunt, quia tamen ipsis non minus ac viris, a Domino offertur, hoc ad sexus honorem sufficit.

Ne preces vestrae. Nam rite invocari Deus nequit, nisi tranquillis ac sedatis animis. Inter iurgia et lites precibus non est locus. Alloquitur quidem Petrus maritum et uxorem, dum iubet concordes esse ut simul Deum uno animo precentur. Sed hinc colligi potest generalis doctrina, neminem ad Deum posse accedere, nisi qui fratribus suis coniunctus est. Ergo sicuti haec ratio domesticas omnes turbas et iurgia debet componere, ut in singulis familiis invocetur Deus: ita in communi omnium vita ad rixas omnes cohibendas, quasi fraenum esse debet. Sumus enim plusquam insani, si viam nobis ad invocadum Deum scientes ac volentes praecludimus: quum sit hoc unicum salutis nostrae asylum. Nonnulli exponunt: Parce et temperanter uxore utendum esse, ne frequens coitus precandi studium impediat: iuxta illud Pauli (1. Cor. 7, 5), Ne vos fraudetis mutuo, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis ieiunio et precationi. Sed latius patet haec Petri doctrina: deinde Paulus non intelligit preces abrumpi mutua cohabitatione. Ergo retineatur expositio quam attuli.

8. ***Denique sitis omnes idem sentientes, compatientes, fraterne vos diligentes, misericordes, humiles:* 9. *non reddentes malum pro malo, vel convicium pro convicio: imo potius benedicentes, scientes quod in hoc vocati sitis, ut benedictionem haereditate consequamini.***

Sequuntur nunc generales praeceptiones quae promiscue ad omnes pertinent. Porro summatim quaedam recenset, quae maxime ad fovendam amicitiam et caritatem necessaria sunt. Primum est, ut idem omnes sentiamus. Tametsi enim amicis liberum est diversa sentire: est tamen haec velut nubecula, quae amorem obscurat: imo ex hoc semine facile odium nascitur. Συμπάθεια ad omnes sensus extenditur, quam ea inter nos viget concordia, ut quisque proximorum malis non secus ac suis condoleat, prosperis rebus laetetur: non se ipsum modo curet, sed alios etiam complectatur. Quod proxime sequitur, fraterne vos diligentes, peculiariter inter fideles valet. Nam ubi Deus agnoscitur pater, illic demum vere regnat fraternitas. Misericordia, quam subiicit, non modo ad iuvandos fratres, levandasque eorum miserias nos sollicitat: sed etiam ad tolerandas eorum infirmitates nos instituit. In eo quod sequitur, duplex est lectio apud Graecos: mihi tamen probabilior videtur illa quam posui in contextu: quandoquidem scimus hoc praecipuum conservandae amicitiae vinculum, quum de se quisque modeste et submisse sentit: sicut rursum nihil est quod plures pariat discordias, quam dum nimium placemus nobis. Prudenter ergo Petrus, qui nos ταπεινόφρονας esse iubet, ne superbia et animorum altitudo ad proximorum contemptum nos stimulet.

9. *Non reddentes malum pro malo.* His verbis prohibetur omnis vindicta. Nam ut salva maneat caritas, necesse est multa ferre. Quamquam hic non de mutua benevolentia concionatur: sed nos iniuriarum vult esse patientes ubi impii homines nos lacessunt. Tametsi autem vulgo existiment pusilli hoc et abiecti esse animi, non ulcisci iniurias: summa tamen magnanimitas coram Deo censetur, quemadmodum superius dictum est. Nec vero sufficit abstinere a vindicta: sed hoc quoque Petrus postulat, ut iis bene precemur qui nos probris afficiunt. Benedicere hic pro bene precari accipitur: quia opponitur secundo membro. Sed in genere hoc docet Petrus, mala beneficiis vincenda esse. Hoc quidem valde arduum: sed patrem nostrum coelestem in eo nos imitari decet, qui solem suum oriri facit super indignos. Quod autem sophistae consilium esse fingunt, futile est cavillum. Simul enim atque hoc dixit Christus: Diligite inimicos, doctrinam suam confirmat, ut sitis filii Dei.

Scientes quod in hoc vocati estis. Significat hanc legem impositam esse fidelibus, quum a Deo vocati sunt, ut se non eatenus tantum mansuetos praebeant, ne retalient illatas sibi iniurias: sed etiam ut maledicentibus benedicant. Quia autem dura et propemodum iniqua videri posset haec conditio, ad praemium eos revocat. Ac si diceret, non esse cur fideles querantur: quia in suum bonum remittant iniurias. In summa, ostendit quantum sit patientiae lucrum: quia si aequo animo sustinemus iniurias, Dominus nos sua benedictione prosequitur. Verbum κληρονομεῖν positum videtur ad exprimendam perpetuitatem: ac si dixisset Petrus, nobis non ad breve tempus modo bene fore, sed semper, si in ferendis iniuriis moderati simus. Porro alio modo benedicit Deus quam homines. Nostrum enim est vota ad eum concipere: ipse effectum in manu habet. Ex adverso autem significat Petrus, qui ulcisci iniurias volent, illis infeliciter cessurum quidquid tentabunt: quia hoc modo se Dei benedictione abdicant.

10. ***Qui enim vult vitam diligere, et videre dies bonos, contineat linguam suam a malo, et labia sua ne loquantur dolum.* 11. *Declinet a malo, et faciat bonum: quaerat pacem, et persequatur eam.* 12. *Quoniam oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala.* 13. *Et quis est qui vobis male faciat, si boni aemuli sitis?* 14. *Verum etiam si patiamini propter***

iustitiam, beati. Timorem vero eorum ne timueritis, neque turbemini: **15.** ***Sed Dominum exercituum sanctificate in cordibus vestris.***

10. *Qui enim, etc.* Confirmat proximam sententiam Davidis testimonio. Locus ex Psal. 34, sumptus est, ubi spiritus testatur bene omnibus fore, qui sibi temperabunt ab omni maleficio et noxa. Communis quidem sensus longe aliud dictat: nam homines se inimicorum proterviae expositos fore putant, nisi strenue se vindicent. At spiritus Dei non aliis felicem vitam promittit, nisi mansuetis, et malorum patientibus. Neque enim aliter bene habere possumus, nisi Dominus vias nostras prosperet. Atqui bonis et beneficis, non truculentis et ferocibus, vult adesse. Sequutus est autem Petrus graecam versionem: quamquam in sensu parum est discriminis. Ad verbum sic habet David, Qui diligit vitam, et cupit dies videre bonos. Est autem hoc optabile, quum Deus in hoc mundo nos collocaverit, cursum nostrum in pace transigere. Modum ergo huius boni obtinendi indicat, si iuste et innoxie cum omnibus nos geramus. Ac primum notat quae linguae vitia cavenda sint: nempe ne contumeliosi ac petulantes simus: deinde ne fraudulenti ac duplices. Hinc ad facta descendit, ne quem laedamus, vel ne cui inferamus damnum: sed studeamus erga omnes esse benefici, ac humanitatis officia exerceamus.

11. *Quaerat pacem.* Neque enim satis est oblatam amplecti, sed dum fugere a nobis videtur, sectanda est. Saepe etiam accidit, ut dum eam quaerimus quantum in nobis est, alii non dent. Propter has difficultates et obstacula, iubet eam quaerere et persequi.

12. *Quoniam oculi Domini super iustos.* Hoc ad mitiganda quaevis mala satis efficax solatium esse debet, nos a Domino respici, ut in tempore opem ferat. Summa ergo est, quod prosperitas illa, cuius meminit, ex Dei pendeat tutela. Nisi enim suis prospiceret Dominus, essent veluti oves lupis in praedam expositae. Et sane quod tam leviter tumultuamur, quod subito accendimur ad iracundiam, quod ardemus vindictae libidine, hinc fit quia non reputamus nos curae esse Deo, nec in eius auxilio acquiescimus. Itaque frustra docebitur tolerantia, nisi prius imbuti hac doctrina animi fuerint, Deum nostri curam gerere, ut in tempore succurrat. Contra ubi hoc nobis persuasum est, iustorum causam Deum patrocinio suo tueri velle, primum innocentiae simpliciter studemus: deinde quum molesti et infesti sunt improbi, ad Dei praesidium confugimus. Nam quum dicit, aures Domini precibus apertas, ad precandi studium nos incitat.

Vultus autem Domini super, etc. Hoc membro Dominum significat, nostrum fore vindicem, quia non semper passurus sit impiorum proterviam grassari. Et simul denuntiat quid futurum sit, si vitam nostram maleficiis velimus tueri: nempe quod Deum habituri simus nobis adversum. Atqui obiici contra posset, nos longe aliud quotidie experiri. Nam quo quisque iustior est, pacisque amantior, eo magis vexatur a sceleratis. Respondeo, neminem adeo esse aequitatis et pacis studiosum, quin peccet interdum aliqua in parte. Sed hoc praecipue observandum est, promissiones huius vitae non longius extendi, quam quoad nobis expedit praestari quod continent. Saepe ergo turbatur pax nostra cum mundo, ut caro nostra in Dei obsequium dometur, et alias ob causas, ut nihil nobis depereat.

13. *Et quis est qui vobis, etc.* Rursus confirmat superiorem sententiam argumento a communi experientia sumpto. Hoc enim ut plurimum usu venit, ut nobis improbi negotium facessant, vel lacessiti a nobis, vel quia illis demerendis operam non impendimus, ut decebat. Nam qui beneficentiae student, etiam ferreos alioqui animos emolliunt. Eandem rationem adducit Plato libro 1. de Repub:[1]) *στάσεις γάρ που ἥ γε ἀδικία καὶ μίση καὶ μάχας ἐν αλλήλοις παρέχει· ἡ δὲ δικαιοσύνη ὁμόνοιαν καὶ φιλίαν.* Hoc est, seditiones et odia et pugnas iniustitia excitat: concordiam vero et amicitiam iustitia. Hoc tamen etsi communiter accidit, non est tamen perpetuum. Nam filii Dei quantumvis improbos placare beneficiis studeant, adeoque erga omnes beneficos se praestent: saepe tamen immerito a multis impetuntur. Ideo addit Petrus, Si propter iustitiam patiamini, etc. Summa est, fideles ad tranquillum vitae statum obtinendum plus beneficiis profecturos, quam violentia et ulciscendi promptitudine. Caeterum ubi nihil ad pacem comparandam omiserint, si contingat ipsos pati, hoc ipso beatos esse, quia patiuntur propter iustitiam. Hoc quidem posterius membrum longe a carnis nostrae sensu dissidet: sed non temere ita Christus pronuntiavit: nec temere Petrus ex ore magistri recitat. Aderit enim tandem Deus liberator, ac tum palam constabit quod nunc incredibile videtur, felices fuisse piorum miserias qui patienter sustinuerunt. Pati propter iustitiam, non modo significat damni aliquid vel incommodi propter bonae causae patrocinium subire: sed iniuste pati, ubi quis innocenter sub timore Dei versatus sit inter homines.

14. *Timorem vero eorum.* Iterum fontem ac causam impatientiae designat: nempe quod ultra modum turbamur, dum in nos insurgunt impii. Talis enim consternatio vel nos exanimat, vel de gradu deiicit, vel in nobis accendit vindictae libidinem. Interea non acquiescimus in Dei praesidio: hoc igitur ad turbulentos animorum motus cohi-

---

[1]) *Cap. 22 fin. pag. 351 D.*

bendos optimum erit remedium, si immodicos terrores, divini auxilii fiducia vicerimus. Porro non dubium est quin alludere Petrus ad locum Iesaiae voluerit, qui habetur cap. 8. Nam quum Iudaei adversus Dei prohibitionem profanis mundi opibus munire se appeterent, prophetam suum admonet Deus, ne illorum exemplo trepidet. Quamquam Petrus timoris nomen videtur in diversum sensum trahere. Passive enim accipitur a propheta, qui populum incredulitatis ideo accusat, quod quum auxilio Dei fretus, fortiter deberet pericula contemnere, metu sic prostratus et fractus erat, ut undique illicita subsidia accerseret. Atqui Petrus aliter timorem accipit, nempe pro formidine, quam sua violentia et truculentis minis impii nobis incutere solent. Ergo a prophetae sensu recedit: sed in eo nihil est absurdi. Neque enim eius consilium fuit, exponere prophetae locum: tantum indicare voluit, nihil ad patientiam esse aptius, quam quod Iesaias praescribit: nempe ut Deo tribuamus suum honorem, tota animi fiducia in eius potentiam recumbentes. Si quis tamen interpretari malit Petri verba Ne timueritis eorum timorem, ac si dixisset, Nolite quemadmodum infideles, vel filii huius mundi solent, expavescere, quia de providentia Dei nihil tenent: non valde repugno, nisi quod (meo iudicio) coacta expositio foret. Nec vero de ea re laborandum est, quando hic Petrus singula prophetae verba interpretari noluit: sed tantum in ea parte insistere, quod intrepide stabunt fideles, nec ulla perturbatione ullove metu a recta officii sui linea dimoveri unquam poterunt, si Dominum exercituum sanctificent. Porro haec sanctificatio ad circumstantiam praesentis causae restringi debet. Unde enim fit ut metu obruamur, et putemus nos esse perditos, dum aliquid periculi impendet, nisi quia plus potentiae ad nocendum homini mortali deferimus, quam Deo ad servandum? Salutis nostrae custodem se fore promittit Deus: eam contra evertere impii conantur. Nisi nos sustentet Dei promissio, annon eum afficimus iniuria et quodammodo profanamus? Docet igitur propheta, honorifice sentiendum esse de Domino exercituum, quod utcunque omnia machinentur impii ad nos perdendos, et magnis etiam viribus instructi sint, ipse unus ad salutem nostram satis superque sit potens. Ideo addit Petrus, in cordibus vestris. Nam si penitus animis nostris insideat haec persuasio, opem a Domino promissam nobis sufficere, optime ad repellendos omnes infidelitatis metus erimus muniti.

Parati autem sitis semper ad responsionem cuivis poscenti a vobis rationem eius, quae in vobis est, spei,
16. *cum mansuetudine et timore, conscientiam habentes bonam: ut in quo vobis obtrectant, tanquam maleficis, pudefiant, dum infamant bonam vestram in Christo conversationem.*

Tametsi haec nova praeceptio est, pendet tamen ex superioribus. Nam exigit a fidelibus eam constantiam, ut adversariis intrepide respondeant de fide sua. Haec autem pars est eius sanctificationis cuius nuper meminit: quia tunc vere suum honorem exhibemus Deo, quum nec metus nec pudor a recta fidei professione nos impedit. Caeterum non praecise iubet Petrus ut ubique et semper, et apud omnes promiscue asseramus ac publicemus quidquid nobis a Domino datum est. Nam in hunc finem Dominus suos spiritu discretionis instruit, ut iudicent quando, et quousque, et apud quos loqui expediat. Tantum iubet paratos esse ad responsionem, ne sua socordia vel ignavo carnis metu Christi doctrinam impiorum ludibriis silendo exponant. Summa ergo huc tendit, debere nobis in promptu esse fidei confessionem, ut eam proferamus quoties opus est, ne increduli ex nostro silentio totam religionem quam sequimur damnent. Porro notandum est, Petrum hic non mandare ut, quacunque de re agitata fuerit quaestio, parati ad eam solvendam simus. Neque enim omnium est de quovis argumento disserere. Atqui haec generalis est doctrina, quae ad rudes et idiotas pertinet. Ergo non aliud sibi vult Petrus, nisi ut infidelibus palam faciant Christiani, se Deum pure colere, et religionem habere sanctam ac rectam. Atque in eo nihil est difficultatis. Esset enim nimis absurdum, quum de fide nostra quispiam inquirit, nihil nos proferre ad eius defensionem. Danda enim semper opera est ut omnes agnoscant nos Deum timere, pieque ac reverenter sentire de legitimo eius cultu. Hoc etiam exigebat temporis ratio. Perquam odiosum et infame erat christianum nomen: multi nefariam multisque sacrilegiis refertam esse sectam putabant. Summa igitur in Deum perfidia fuisset, si rogati neglexissent pietatis suae testimonium reddere. Idque (meo iudicio) significat apologiae nomen quo Petrus utitur: nempe ut Christiani testatum mundo facerent, se procul ab omni impietate, veraeque pietatis corruptela abesse: quo nomine imperitis suspecti erant. Spes hic per synecdochen pro fide capitur. Neque tamen (ut dictum est) requirit Petrus ut distincte et subtiliter sciant de singulis fidei articulis disputare: sed tantum ut ostendant fidem in Christum verae pietati esse consentaneam. Hinc vero colligimus, perperam Christianorum nomine omnes abuti, qui nihil certi tenent, nec quidquam habent quod respondeant de fide sua. Sed rursum expendi sedulo debet quod dicit, eius quae in vobis est spei. Significat enim eam demum confessionem probari Deo, quae ex corde manat: quia nisi intus resideat fides, frustra garriet lingua:

piorum multitudine pene obruti fuerint. Nam (meo iudicio) dubitationi occurrit, quae fideles eius temporis angere poterat. Videbant totum fere mundum occupari ab incredulis, illos potiri rerum, penes illos esse vitam. Haec tentatio omnem fiduciam iis excutere poterat qui veluti sub morte conclusi erant. Eos itaque admonet Petrus, non aliam fuisse patrum conditionem: et tamen quum tunc impiorum multitudo totam terram operiret, illorum vitam Dei virtute salvam fuisse. Hoc modo solatur pios, ne propter suam paucitatem fracto sint vel abiecto animo. Exemplum vero ex tota vetustate prae aliis illustre deligit: nempe quum diluvio submersus fuit mundus. Nam tunc in communi generis humani interitu sola Noe familia evasit. Ac modum designat, speciem baptismi fuisse dicens: quare in hac etiam parte nihil est absurdi. Summa est, mundum semper fuisse plenum incredulis: ideo ingenti eorum numero non debere terreri pios. Quemadmodum Noe, tametsi undique obsidebatur ab impiis, et tam paucos secum habebat: non tamen abreptus fuit a recto fidei suae cursu.

20. *Quum semel exspectabatur.* Hoc ad impios referri debet, quos Dei patientia segniores reddebat. Nam si ultionem suam differt Deus, nec statim exsequitur, minas omnes secure eludunt impii: contra vero Noe oraculo monitus, diluvium multo ante habebat prae oculis. Hinc sedulitas in construenda arca, quod Dei iudicio tremefactus torporem omnem excusserat.

21. *Cuius figurae.* Omnino relativum in dativo casu legendum arbitror: ac errore factum esse ut ο in locum ω subierit. Sensus tamen minime ambiguus est, quod Noe per aquam servatus quandam baptismi speciem habuerit. Et hoc commemorat apostolus, ut melius constet inter illum et nos similitudo. Iam dictum est huc spectare membrum istud, ne pravis exemplis abducti a timore Domini, et recta salutis via, nos cum mundo misceamus. Hoc in baptismo liquido patet, ubi Christo consepelimur, ut mundo et carni mortui Deo vivamus. Hac ratione baptismum nostrum ἀντίτυπον esse dicit baptismo Noe: non quod baptismus Noe primarium fuerit exemplar, noster vero inferior sit figura: qualiter hoc nomen usurpat apostolus in epistola ad Hebraeos (9, 24), quum legis caeremonias ἀντίτυπα vocat rerum coelestium. Similiter graeci scriptores id sacramentis attribuunt: ut quum dicunt mysticum sacrae coenae panem, esse corporis Christi ἀντίτυπον. Sed hic non fit maioris aut minoris comparatio. Tantum significat apostolus mutuam similitudinem esse, ac (ut vulgo loquuntur) correspondentiam. Forsan magis proprie loquutus foret ἀντίστροφον vocando: qualiter Aristoteles dialecticam facit ἀντίστροφον rhetoricae. Sed de verbis non est laborandum ubi de re convenit. Ergo sicuti Noe vitam adeptus est per mortem, quum in arca non secus atque in sepulcro inclusus fuit, et toto mundo pereunte servatus fuit cum exigua familia: sic hodie mortificatio, quae in baptismo figuratur, nobis ingressus est in vitam: nec salus speranda est, nisi a mundo simus segregati.

Non abiectio sordium. Hoc ideo additum est, quoniam fieri interdum potest ut maior pars hominum Christi nomen profiteatur: ac eodem nobiscum baptismo initiati sunt fere omnes in ecclesiae societatem. Hoc modo non conveniret quod prius dixit, paucos hodie servari per baptismum: sicuti octo solum animas Deus per arcam liberavit. Hanc obiectionem Petrus occupat, quum testatur se non loqui de nudo signo, sed simul coniungere effectum. Ac si diceret, semper futurum quod saeculo Noe contigit, ut humanum genus in suum exitium ruat: pusillum vero gregem mirabiliter eripiat Dominus. Videmus nunc quid sibi velit haec correctio. Poterat enim quispiam obiicere, baptismo Noe nostrum esse longe dissimilem, quia plerosque hodie baptizari contingat. Respondet autem, non sufficere externum symbolum, nisi vere et efficaciter baptismum suscipiant. Atqui eius veritas in paucis reperietur. Unde sequitur non debere nos circumspicere quid agat vulgus hominum, ut ab exemplis pendeamus nec debere nos metuere, si pauci simus numero. Caeterum hoc testimonium perperam detorquent fanatici homines (ut Schvincfeldius) dum sacramentis omnem vim et effectum detrahere volunt. Neque enim hic docere voluit Petrus inane et inefficax esse Christi institutum, sed tantum excludere hypocritas a spe salutis, qui baptismum, quantum in se est, depravant ac corrumpunt. Porro quum de sacramentis agitur, duo sunt consideranda, signum et res. Ut in baptismum signum est aqua: res autem, ablutio animae per sanguinem Christi, et carnis mortificatio. Horum utrunque sub se complectitur Christi institutum. Quod autem saepe inefficax et absque fructu signum apparet, id fit hominum abusu, qui sacramenti naturam non tollit. Discamus ergo rem signatam a signo non divellere. Quamquam simul a diverso vitio cavendum est, quale inter papistas regnat. Quia enim inter rem et signum non distinguunt ut oportet, consistunt in externo elemento, et illic locant salutis fiduciam. Itaque aquae conspectus, eorum mentes a Christi sanguine et gratia spiritus abstrahit. Christum non cogitant bonorum omnium, quae illic offeruntur, unicum esse autorem, gloriam mortis eius ad aquam transferunt, arcanam spiritus virtutem alligant visibili signo. Quid ergo agendum est? Ne separemus quae a Domino coniuncta sunt. Debemus in baptismo agnoscere spirituale lavacrum debemus illic testimonium remissionis peccatorum, et renovationis nostrae pignus amplecti:

quod necesse non sit hanc similitudinem per omnia congruere: sufficit ergo quod aliquatenus configuramur morti Christi. Quo sensu etiam non inepte exponitur illud Pauli (Rom. 6, 5), nos inseri in similitudinem mortis eius: quia non eadem prorsus sit ratio, sed quia mors eius typus sit modo ac exemplar mortificationis nostrae. Proinde notandum est, carnis nomen hic diverso sensu bis esse positum. Nam quum passum carne Christum dicit, naturam humanam, quam a nobis sumpserat Christus, morti subiectam fuisse docet: hoc est, Christum, quatenus homo erat, naturaliter fuisse mortuum. In secundo autem membro, quum de nobis sermo est, caro est naturae nostrae corruptio ac vitiositas. Ita passio in carne significat nostri abnegationem. Nunc videmus quid inter Christum et nos simile, quid diversum sit: nempe quod sicut passus est in carne a nobis sumpta, sic totam carnem nostram crucifigi oporteat.

2. *Ne amplius.* Hic modum exprimit desistendi a peccato: ut scilicet renuntiantes hominum concupiscentiis, vitam nostram studeamus ad Dei voluntatem componere. Itaque duas renovationis nostrae partes hic comprehendit, carnis interitum, et vivificationem spiritus. Ab illo itaque inchoandus est bene vivendi cursus: ad hanc vero pergendum. Porro hic definit Petrus quae sit bene vivendi regula: quum scilicet a Dei voluntate pendet homo. Unde sequitur, nihil in vita esse rectum nec compositum, simulac inde aberrat. Praeterea notanda est antithesis inter Dei voluntatem et hominum concupiscentias. Unde intelligimus quanta sit nostra pravitas, et quantopere luctandum sit, ut Deo reddamur obsequentes. Quum dicit, reliquum temporis in carne, caro pro vita praesenti accipitur, sicuti ad Hebraeos capite 5, 7.

3. *Satis enim nobis.* Non intelligit Petrus, taedio nos voluptatum affici debere, quemadmodum solent qui ad satietatem illis sunt expleti: sed potius vitae praeteritae memoria ad poenitentiam eos stimulat. Et certe hic acerrimus nobis stimulus esse debet ad bene currendum, dum reputamus nos magna parta vitae extra viam errasse. Admonet autem Petrus, absurdum fore, si a Christo illuminati vitam in melius non mutent. Nam hic inter ignorantiae et fidei tempora discernit: ac si diceret aequum esse ut novos et alios se homines praebeant, ex quo Christus eos vocavit. Caeterum pro hominum concupiscentiis, nunc ponit gentium voluntatem: in quo Iudaeis exprobat quod gentibus in omni pollutionis genere permisti essent, quum eos Dominus segregasset. In posterum vero docet exuenda esse vitia quae caecitatem ac Dei ignorantiam in hominibus arguunt. Pondus etiam habet haec particula quod residuum est vitae. Significat enim ad finem usque perseverandum: sicuti quum dicit Paulus (Rom. 6, 9) Christum a mortuis excitatum, iam amplius non mori. Nam ideo redempti sumus a Domino, ut illi serviamus omnibus diebus vitae nostrae.

In lasciviis. Non recenset integrum catalogum: sed tantum quasdam species attingit ex quibus summatim, colligere liceat, quidnam appetant, et quorsum propensi sint homines spiritu Dei non regniti. Crassiora autem vitia nominat, ut fieri in proferendis exemplis solet. In verborum interpretatione non immorabor, quia nihil habent difficultatis. Sed hic exoritur quaestio: quia videtur multis iniuriam facere Petrus, quum omnes lasciviae, dissolutionis, libidinum, ebrietatis, et comessationum reos facit. Certum est enim non fuisse omnes his vitiis implicitos. Imo in gentibus quosdam scimus honeste et citra infamiae notam vixisse. Respondeo, Petrum non sic tribuere gentibus haec vitia, quasi omnium damnet singulos homines, sed quasi sic ad malum natura proclives sumus: neque id modo, sed etiam pravitati addicii, ut necessario isti fructus, quos enumerat, ex mala radice prodeant. Nemo quidem est qui non inclusum in se habeat vitiorum omnium semen: sed non omnia in singulis germinant atque emergunt. Sic tamen per totum humanum genus sparsa est ac diffusa contagio, ut appareat totum corpus innumeris malis refertum esse: nullum vero membrum a communi corruptela esse immune vel purum. Postremo quoque membrum aliam quaestionem gignere potest. Iudaeos enim alloquitur Petrus: et tamen in nefariis idololatriis versatos esse dicit. Atqui Iudaei ubicunque terrarum agerent, sollicite sibi cavebant ab idolis. Duplex solutio afferri potest: vel quod per synecdochen communiter de omnibus pronuntiet quod tantum ad paucos spectabat (neque enim dubium est quin ex Iudaeis promiscue a gentibus compositae fuerint ecclesiae ad quas scribebat) vel quod idolatrias appellet quasi superstitiones quarum tunc pleni erant Iudaei. Quamquam enim se Deum Israel colere profitebantur, scimus tamen nullam divini cultus partem apud eos synceram fuisse. Et quanta in regionibus barbaris ac in turmis dissipatis confusio esse poterat, quum ipsa Ierosolyma, ex cuius radiis lucem suam mutuabantur, ad extremum impietatis prolapsa esset. Scimus enim illic omne genus deliria impune grassata esse, ut summum quoque sacerdotium et praecipuum ecclesiae regimen penes Sadducaeos esset.

4. *Quod illis videtur.* Ad verbum sic Petrus habet, In quo peregrinantur, non concurrentibus vobis in eandem luxus profusionem, blasphemantes. Sed peregrinari capitur pro morari ut in re nova et insolita. Qua loquutione et Latini interdum utuntur: ut quum Cicero dicit, se hospitem

esse in urbe, quia quae illic aguntur non cognoscat. Caeterum hoc loco munit Petrus fideles, ne perversis impiorum iudiciis vel sermonibus turbari se vel corrumpi sinant. Est enim haec non levis tentatio, quum ii, inter quos versamur, vitam nostram insimulant quasi a communi humanitate abhorrentem. Istis, inquiunt, fabricandus esset novus mundus, quoniam ita ab humano genere dissident. Ita filios Dei accusant, quasi orbis divortium moliantur. Praevenit ergo apostolus, ac fideles vetat talibus probris vel calumniis frangi. Fulturam autem illis proponit, Dei iudicium. Hoc enim est quod nos contra omnes insultus sustinet, quum diem illum patienter exspectamus, quo vindicabit Christus eos omnes qui nunc temere nos damnant: sibique nos ac causam nostram probari ostendet. Dicit autem nominatim vivos ac mortuos: ne quid putemus nos damni pati, si morientibus nobis maneant illi superstites: quia non propterea manum Dei effugient. Porro quo sensu vivos et mortuos dicat, discere licebit ex 15. prioris ad Corinth. cap.

6. *In hoc enim et mortuis evangelizatus fuit, ut iudicentur quidem secundum homines carne, vivant autem secundum Deum spiritu.* 7. *Porro omnium finis propinquus est, sobrii itaque estote, et vigilantes ad precandum.* 8. *Ante omnia vero caritatem inter vos intentam habentes: quia caritas operiet multitudinem peccatorum.* 9. *Invicem hospitales sine murmurationibus.* 10. *Ut quisque accepit donum ministrantes illud inter vos, tanquam boni dispensatores multiplicis gratiae Dei.* 11. *Si quis loquitur, loquatur tanquam eloquia Dei: si quis ministrat, tanquam ex virtute quam suppeditat Deus: ut in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum: cui est gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.*

6. *Mortuis evangelizatus.* Videmus in quem sensum accommodet superiorem sententiam, quam capite 3, habuimus: nempe mortem nihil obstare quin Christus semper nihilominus sit vindex noster. Insignis itaque est piorum consolatio, quod eorum saluti mors nihil affert iacturae. Ergo utcunque in hac vita non appareat Christus liberator, non tamen inanis est aut irrita eius redemptio: quia ad mortuos usque extenditur eius virtus. Caeterum quod graeca vox ambigua est, tam in masculino genere quam in neutro verti potest, sed eodem fere sensu: nempe quod Christus mortuis patefactus fuerit redemptor: vel quod illis salus per evangelium patefacta fuerit. Quod si gratia Christi semel penetravit ad mortuos, non dubium est quin eam a morte quoque sensuri simus. Itaque nimis angustos limites illi statuimus, si restringimus ad praesentem vitam.

Ut iudicentur. Aliorum expositiones omitto, quia mihi videntur a mente apostoli procul remotae. Hoc enim (meo iudicio) per anticipationem dictum est: quia obiici poterat, nullum exstare evangelii erga mortuos profectum, quos minime restituit in vitam. Partem huius obiectionis concedit Petrus: sic tamen, ut salute a Christo parta non priventur. In priore itaque membro quum dicit, ut iudicentur carne secundum homines, concessio est: ac Iudicari hic pro damnari capitur, ut saepe alias: Caro autem pro externo homine: ut sit sensus, quamvis secundum rationem mundi, interitum patiantur mortui in carne sua: et damnati, quoad externum hominem, habeantur: vivere tamen apud Deum non desinunt, idque spiritu: quia Christus eos spiritu suo vivificat. Nunc addendum quod Paulus ad Rom. cap. 8, 10, docet, spiritum esse vitam: ac proinde futurum ut mortis reliquias, quae adhuc haerent in nobis, tandem absorbeat. Summa est, utcunque deterior sit mortuorum conditio in carne secundum homines, sufficere tamen quod eos spiritus Christi vivificat, qui aliquando eos ad perfectionem vitae adducet.

7. *Porro omnium finis.* Tametsi audiunt fideles, alibi quam in mundo suam felicitatem esse: quia tamen diu se victuros putant, haec prava imaginatio pigros, imo socordes reddit, ne studia sua applicent ad regnum Dei. Quamobrem apostolus ut eos excitet a sopore carnis, admonet, propinquum esse rerum omnium finem. Quo significat non desiderandum esse in hoc mundo, unde paulo post migrare nos oporteat. Quamquam non de privato tantum cuiusque fine loquitur, sed de universa mundi reparatione: ac si diceret, venturum brevi Christum qui finem omnibus imponet. Non mirum igitur si nos obruant mundi curae, sopitosque teneant: si oculos perstringat praesentium rerum adspectus: quia omnes fere nobis aeternitatem in mundo promittimus: saltem nunquam finis venit in mentem. Quod si auribus nostris insonaret Christi tuba, sensus omnes nostros acriter percelleret, neque ita torpere pateretur. Caeterum obiici posset, longam aetatum seriem fluxisse ex quo hoc scripsit Petrus, necdum tamen finem conspici. Respondeo, nobis ideo longum videri tempus, quia longitudinem metimur caducae huiusce vitae spatiis: verum si in perpetuitatem futurae vitae respicere possemus, multa saecula nobis instar momenti fore: quemadmodum et proxima epistola dicet. Praeterea tenendum est illud principium, ex quo semel apparuit Christus, nihil fidelibus relictum esse, nisi ut suspensis animis semper ad secundum eius adventum intenti essent. Vigilantia et sobrietas, ad quas eos hortatur, mentis sunt potius quam corporis, meo iudicio. Congruunt enim haec verba cum illis Christi (Matth. 25, 13): Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Nam

sicuti crapulae et somnii indulgentia gravatur corpus ne sit ad officia sua expeditum: ita vanae huius mundi curae aut delitiae mentem inebriant, redduntque somnolentam. Quum addit ad precandum, vel ad preces, maxime necessarium exercitium designat, in quo fideles praesertim occupari decet, quum tota eorum fortitudo a Domino pendeat: ac si diceret, quando nimium a vobis infirmi estis, petite a Domino ut vos confirmet. Interea vicissim admonet, serio non perfunctorie precandum esse.

8. *Ante omnia.* Caritatem in primis commendat, quia vinculum sit perfectionis. Et intentam esse iubet, aut vehementem, quod idem est: quia quisque amore sui ultra modum fervens, alios frigide amat. Commendat autem eam a fructu: quia innumera peccata sepeliat: quo nihil est optabilius. Est autem ex Solomone haec sumpta sententia, cuius verba sunt Proverb. 10, 12, odium convicia detegit: caritas autem operit multitudinem peccatorum. Quid velit Solomon satis clarum est. Membra enim antitheseos inter se respondent. Quum itaque priore membro dicat odium in causa esse ut mutuo se traducant ac infament homines, et quidquid probri est ac dedecoris, in medium proferant: sequitur tribui caritati contrarium effectum: nempe quod dum inter se amant homines, benigne et humaniter multa invicem condonant: unde fit ut sepultis ultro citroque vitiis, alter alterius honorem salvum esse cupiat. Hac ratione suam exhortationem confirmat Petrus, quod nihil ipsis utilius sit, quam fovere mutuam caritatem. Quis enim non multis vitiis laborat? Proinde venia opus habent omnes, et nemo est qui non sibi parci cupiat. Hoc singulare bonum nobis affert caritas, dum inter nos viget, ut innumera mala oblivione contegantur. Contra, ubi fraenum odio laxatur, necesse est ut homines invicem mordendo et lacerando, se consumant: quemadmodum Paulus dicit (Galat. 5, 15). Et notandum est quod non pauca tantum peccata obtegi tradit Solomon, sed multitudinem, iuxta Christi sententiam, qua iubet ignoscere fratribus septuagies septies (Matth. 18, 22). Caeterum quo pluribus peccatis medetur caritas, eo latius patet eius utilitas ad conservationem humani generis. Hic simplex est verborum sensus. Unde apparet quam ridiculi sint papistae, qui suas satisfactiones elicere hinc volunt: quasi eleemosynae, et alia caritatis officia, compensationis loco sint apud Deum in delendis peccatis. Crassam eorum inscitiam obiter notasse sufficiat: quia in re perspicua pluribus disputare supervacuum foret.

9. *Invicem hospitales.* Postquam in genere adhortatus est ad caritatem, unum eius officium specialiter commemorat. Erat illo tempore in usu communi hospitalitas, et sacra quodammodo species humanitatis fuit habita, ut alibi diximus. Iubet ergo ut eam mutuo exerceant: ne quis ab aliis plus requirat, quam ipse praestare sit paratus. Addit, sine murmurationibus. Quia rarum est exemplum ut quis proximo se ac sua impendat, quin maligne obtrectet. Vult ergo apostolus, liberaliter et hilari animo beneficentiam a nobis coli.

10. *Ut quisque accepit.* Admonet quid nobis sit considerandum, quum benefacimus proximis. Nihil enim ad corrigendas murmurationes aptius, quam dum reputamus non largiri nos de proprio, sed tantum dispensare quod a Domino commissum est. Quum ergo dicit: Administrantes quod quisque accepit donum, significat hac lege singulis distributum quod habent facultatis, ut in iuvandis fratribus Dei sint ministri. Itaque secundum membrum prioris est expositio: nam loco ministerii ponit oeconomiam. Pro eo quod dixerat: ut quisque donum accepit, commemorat multiplices gratias, quas varie distribuit nobis Deus, ut in commune singuli portiones suas conferant. Proinde si qua pollemus facultate supra alios, meminerimus nos eatenus oeconomos esse Dei, ut comiter impartiamus proximis, prout eorum necessitas vel usus postulat. Ita fiet ut ad communicationem propensi simus ac faciles. Sed haec quoque consideratio multum valet, quod sic Dominus multiplices gratias inter homines divisit, ut nemo se uno et suis facultatibus sit contentus, sed quisque fratris sui ope auxilioque indigeat. Hoc inquam vinculum retinendae inter homines societatis statuit Deus, quod sine mutuo auxilio vivere nequeant. Ita fit ut qui fratrum opem multis in rebus implorat, libentius quod accepit, cum illis communicet. Hoc fovendae unitatis vinculum a profanis hominibus animadversum fuit: sed Petrus hic docet Deum hoc consulto fecisse, ut alios aliis obligaret.

11. *Si quis loquitur.* Quia de recto puroque donorum usu loquutus erat, species duas, exempli causa, recitat: et eas quidem elegit in quibus plus est praestantiae, vel quae sunt prae aliis illustres. Docendi munus in ecclesia, est eximiae gratiae Dei distributio: praecipit ergo nominatim, ut qui ad illud vocati sunt, fideliter se gerant. Quamquam hic non tantum quid debeamus hominibus, tradit: sed quid etiam Deo: ne scilicet eum fraudemus sua gloria: qui loquitur ergo, hoc est, qui publica autoritate rite ordinatus est, loquatur ut eloquia Dei: hoc est, reverenter in timore Dei sinceroque affectu defungi iniuncta sibi cura studeat, reputans se in gerendis Dei negotiis versari: et verbum Dei esse, non suum, quod ministrat. Adhuc enim insistit in illa doctrina, quum aliquid conferimus in fratres nostros, Dei mandato nos illis ministrare quod in eum finem apud nos deposuit. Et sane si hoc unum expenderent quicunque se doctores ecclesiae profitentur, maior in illis fides ac religio esset. Quantum enim hoc est, quod in

tractandis Dei eloquiis, Christi personam sustinent? Inde igitur tanta securitas et licentia, quod paucis in mentem venit sacrosancta verbi Dei maiestas: ideoque tanquam in profana villicatione sibi indulgent. Interea colligimus ex Petri verbis, non aliud licere iis qui ad docendum praesunt, nisi ut fideliter acceptam a Deo doctrinam aliis per manus tradant. Vetat enim quemquam in medium prodire, nisi qui Dei sermone instructus, tanquam ex eius ore certa oracula proferat. Itaque nullum humanis commentis locum relinquit. Genus enim doctrinae quod ecclesiae tradendum est, breviter definit. Nec vero particula similitudinis, minuendi causa hic posita est, quasi profiteri sufficiat, verbum esse Dei quod traditur. Nam hoc olim pseudoprophetis tritum fuit: et hodie videmus quam arroganter papa cum suis hoc titulo praetexat impias omnes suas traditiones. At Petrus non voluit ad hypocrisim pastores instituere, ut tantum a Deo se habere praetenderent quamcunque ipsis libuerit proferre doctrinam: sed ex reipsa argumentum sumit, ut eos ad sobriam modestiam, ad Dei timorem, attentumque agendi studium hortetur.

Si quis ministrat. Haec secunda species latius patet, imo sub se continet docendi officium. Sed quoniam singula ministeria recensere nimis longum fuisset, summatim de omnibus simul pronuntiare maluit: ac si dixisset: quamcunque oneris partem sustineas in ecclesia, scias te nihil praestare posse nisi quod a Domino datum est: nec te aliud esse quam Dei organum. Cave igitur ne Dei gratia ad te efferendum abutaris: cave ne Dei virtutem supprimas, quae se exserit ac profert in tuo ministerio ad fratrum salutem. Ministret ergo tanquam ex Dei virtute, hoc est, nihil sibi proprium esse reputans, humiliter Deo eiusque ecclesiae suum obsequium impendat.

Ut in omnibus glorificetur. Quum dicit in omnibus, tam masculinum genus quam neutrum esse potest: atque ita vel ad dona, vel ad homines referri, perinde utrumque convenit. Sensus est, Deum non ideo nos ornare suis donis, ut se ipsum spoliet, seque velut inane idolum faciat, suam in nos gloriam transferendo: sed potius ut sua gloria ubique reluceat. Proinde sacrilegam esse donorum Dei pollutionem, quum aliud sibi homines proponunt, quam ut Deum glorificent. Dicit per Christum, quia quidquid habemus ad ministrandum virtutis, solus ipse nobis suggerit. Est enim caput, ex quo totum corpus per iuncturas et nexus compactum crescit Domino, prout singulis membris vim inspirat.

Cui gloria. Nonnulli ad Christum referunt: verum circumstantia loci postulat ut ad Deum potius referatur. Confirmat enim proximam exhortationem, quod Deus iure suo omnem gloriam sibi vindicet: ideoque illi scelerate eripiant homines quod suum est, dum eius gloriam ulla in re aut parte obscurant.

12. *Dilecti, ne miremini quum exploramini per ignem ad probationem vestri, perinde ac si novum aliquid vobis obtingat:* 13. *Sed quatenus consortes estis passionum Christi, gaudete: ut in revelatione quoque gloriae eius gaudeatis exsultantes.* 14. *Si probris afficimini in nomine Christi, beati estis: quoniam spiritus gloriae et Dei super vos re quiescit. Secundum ipsos quidem contumelia afficitur: secundum vos autem glorificatur.* 15. *Ne quis enim vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maleficus, aut cupide rebus alienis inhians.* 16. *Si autem ut Christianus, ne pudefiat, imo glorificet Deum in hac parte.* 17. *Quandoquidem et tempus est ut iudicium incipiat a domo Dei.*

12. *Dilecti, ne miremini.* Frequens in hac epistola afflictionum fit mentio: causam alibi exposuimus. Sed observandum est discrimen: quod interdum ubi ad patientiam hortari vult fideles, de communibus vitae humanae aerumnis in genere loquitur: hoc autem loco sermonem habet de iniuriis, quas sustinent fideles propter Christi nomen. Ac primum quidem admonet, non debere ipsos tanquam in re subita vel inopinata mirari: quo significat, eos prius longa meditatione ad ferendam crucem debere esse comparatos. Quisquis enim hoc sibi proposuit, militandum sub Christo esse, si qua persequutio inciderit, non consternabitur: sed tanquam assuefactus, patienter eam feret. Ergo ut praesenti simus animo, quum excipiendi sunt persequutionum fluctus, mature assuefieri nos oportet ad meditationem assiduam crucis. Porro, duobus argumentis utile nobis esse crucis exercitium probat: quod scilicet hoc modo fidei nostrae experimentum Deus capit: deinde quod sumus Christi consortes. Primo itaque loco hoc nobis in mentem veniat, examen hoc, quo probatur fides nostra, esse plusquam necessarium: itaque libenter obtemperandum esse Deo, dum saluti nostrae consulit. Praecipua tamen consolatio ex Christi societate petenda est. Ideo non tantum mirari vetat Petrus, quum eam nobis proponit: sed gaudere etiam iubet. Est quidem et illa gaudii materia, quod Deus ad fidei nostrae probationem, persequutionibus nos exercet: sed haec altera gaudii species longe exsuperat, quod in suum ordinem nos aggregat filius Dei, ut in beatam coelestis gloriae societatem nos secum adducat. Tenendum est enim axioma illud, nos mortificationem Christi in carne nostra ferre, ut vita eius manifestetur in nobis. Plurimas quidem afflictiones etiam reprobi sustinent: sed quia separati sunt a Christo, nihil praeter iram Dei et maledictionem concipiunt. Ita fit ut eos tristitia et horror penitus absorbeat. Hinc igitur tota

piorum consolatio, quod cum Christo communicant: idque in eum finem, ut aliquando gloriae sint consortes. Semper enim considerandus est transitus ille a cruce ad resurrectionem. Sed quia hic mundus labyrintho similis est, in quo nullus malorum exitus iis apparet, Petrus futuram gloriae Christi revelationem commemorat: ac si diceret, non ideo spernendam esse, quia sit nunc abscondita: sed exspectandum esse revelationis diem. Duplex autem gaudium ponit, alterum, quo iam fruimur in spe: alterum, cuius plenam fruitionem nobis adferet Christi adventus. Quia prius illud cum dolore et tristitia mistum est, secundum cum exultatione coniungit. Neque enim gaudium in mediis afflictionibus imaginari convenit, quod nos omnis molestiae expertes reddat: sed malorum sensum temperant Dei consolationes, ut simul tamen gaudeamus.

14. *Si probris afficimini.* Probrorum meminit, quoniam plus saepe acerbitatis in se habent quam bonorum iactura, vel etiam tormenta et cruciatus corporis. Itaque nihil est quod ingenuos animos magis frangant. Videmus enim multos ad ferendam inopiam fortes, animosos in tormentis, imo ad mortem quoque oppetendam intrepidos, ignominiae succumbere. Huic malo ut occurrat Petrus, beatos iuxta Christi sententiam pronuntiat, qui probris afficiuntur ob evangelium. Quod a communi hominum sensu abhorret. Sed causam reddit: quia spiritus Dei, qui idem est gloriae spiritus, super eos quiescit. Quidam disiunctim legunt, id quod gloriae est: ac si dictum esset, gloria et spiritus Dei. Sed illa prior lectio ad sensum aptior est, et quoad linguae proprietatem, simplicior. Ostendit ergo Petrus hoc nihil obesse piorum felicitati, si quid ignominiae propter Christi nomen sustineant: quia integram nihilominus gloriae possessionem retinent coram Deo, dum in illis habitat spiritus, qui gloriam secum perpetuo coniunctam habet. Ita quod carni videtur paradoxum, spiritus Dei certo sensu in eorum animis comprobat.

Secundum ipsos quidem. Proximae sententiae confirmatio. Significat enim debere hoc piis sufficere, quod spiritus Dei illis testatur, beata et plena gloriae esse probra quae Evangelii causa sustinent: utcunque reprobi longe aliud moliantur. Ac si diceret, Potestis secure impiorum contemnere protervviam, quia intus fixum manet apud vos gloriae testimonium, quod vobis reddit Dei spiritus. Dicit autem spiritum Dei probris affici, quia ludibrio habent infideles quidquid nobis ad consolationem suggerit ac dictat. Atque hoc κατὰ πρόληψιν: nam utcunque mundus pro sua caecitate nihil in probris Christi nisi probrosum cernat, non vult piorum oculos falsa hac opinione perstringi: quia potius in Deum respicere debeant. Ita non dissimulat quid vulgo sentiant homines: sed arcanum fidei sensum, quo praediti sunt filii Dei in suis conscientiis, illorum temeritati opponit. In hunc modum iactat Paulus (Gal. 6, 17) se ferre Christi stigmata, et catenis suis gloriatur: quum tamen satis compertum haberet quale de illis esset mundi iudicium. Interea subindicat perperam sentire, et cum mundo esse excaecatos, quibus ignominia carnis gloriosa non est.

15. *Ne quis enim vestrum.* Hic quoque obiectionem praevenit. Hortatus erat fideles ad tolerantiam, si contingeret ipsos ob Christi causam affligi: nunc subiicit cur tantum loquutus sit de illo afflictionum genere: quia scilicet abstinere ab omni maleficio debeant. Itaque hic inclusa est altera exhortatio, ne committant ut merito videantur plecti. Itaque particula causalis hic supervacua non est, quum velit apostolus causam reddere cur tantum ad societatem passionum Christi hortatus sit fideles: et simul per occasionem eos monere ut iuste et innoxie vivant, ne iustas sibi poenas accersant propria culpa. Ac si diceret, Christianorum esse de omnibus bene mereri, et interea male ac inhumaniter tractari a mundo. Si quis obiiciat, neminem adeo insontem posse inveniri, quin tamen ob multa delicta flagellis Dei dignus sit: respondeo, Petrum hic de sceleribus loqui, a quibus nos prorsus alienos esse decet, ut sunt furta, et homicidia: deinde respondeo, Christianis apostolum praecipere quales esse debeant. Non mirum est igitur, si discrimen inter eos et huius mundi filios statuit, qui Dei spiritu destituti ad omne flagitii genus se prostituunt. Filios Dei in eadem esse causa non vult, ut iniuste vivendo iustas legum poenas in se provocent. Porro alibi iam diximus, utcunque semper in electis multa sint peccata, quae Deus punire iure possit, ipsum tamen pro paterna sua indulgentia filiis suis parcere, ne poenas quas meriti sunt, exigat: interea vero, honoris causa, suis et Christi sui insignibus eos ornare, dum affligi ob evangelii testimonium patitur. Nomen ἀλλοτριοεπίσκοπος videtur mihi alieni cupidos designare. Nam qui ad rapinas vel fraudes inhiant, limis oculis (ut inquit Horatius) in res alienas inquirunt. Pecuniae autem contemptor (ut idem alibi loquitur) auri ingentes oculo irretorto spectat acervos.

16. *Si autem ut Christianus.* Postquam ab omni laesione et iniuria Christianos prohibuit, ne pariter cum incredulis ob sua maleficia mundo sint exosi: nunc Deo iubet gratias agere si persequutiones propter Christi nomen sustineant. Et sane hoc non vulgare est Dei beneficium, quod nos communibus peccatorum poenis solutos et exemptos, ad honorificam militiam vocat, ut pro evangelii sui testimonio, vel exsilia, vel carceres, vel probra, vel mortem ipsam subeamus. Ergo ingratos Deo esse significat, qui in persequutionibus fremunt vel murmurant,

quasi indigne tractentur: quum potius hoc in lucro reputare, et Dei gratiam agnoscere debeant. Caeterum quum dicit, ut Christianus, non tam nomen quam causam respicit. Certum est, nihil omittere Christi adversarios ut evangelium infament: ergo quascunque probrosas voces comminiscantur, sufficiat fidelibus quod non nisi pro evangelii defensione laborant.

In hac parte. Nam quum omnes afflictiones originem trahant a peccato, haec cogitatio in mentem venire piis debet. Ego quidem dignus eram cui Dominus et has et maiores poenas irrogaret pro peccatis: nunc autem vult me pati ob iustitiam, ac si essem innocens. Utcunque enim suam culpam agnoscant sancti, quia tamen in persequutionibus diversum finem considerant quem illis Dominus proponit, reatum suum deletum coram Deo et abolitum esse sentiunt. In hac parte causam habent glorificandi Dei.

17. *Quandoquidem et tempus est.* Consolationem illam amplificat, quam nobis affert causae, pro qua patimur, bonitas, dum affligimur pro Christi nomine. Nam haec, inquit, necessitas totam Dei ecclesiam manet, ut non tantum communibus hominum miseriis subiaceat, sed peculiariter et praecipue Dei manu castigetur: tanto igitur aequiore animo ferendae sunt pro Christo persequutiones. Nisi enim expungi e numero fidelium velimus, Dei ferulis nos tergum aptare convenit. Suave[1]) autem istud condimentum est, quod non ut in alios passim Deus sua in nos iudicia exercet, sed filii sui personam nobis imponit, ut non nisi eius causa et nomine laboremus. Porro hanc sententiam ex trita et perpetua scripturae doctrina sumpsit Petrus: idque mihi probabilius est, quam quod alii putant, certum aliquem locum notari. Hoc Domino iam olim fuisse usitatum, testes sunt omnes prophetae, ut prima castigationum exempla in populo suo ederet: quemadmodum paterfamilias in suos potius quam in alienos animadvertit. Quamquam enim totius mundi index est Deus, specialiter tamen in regenda sua ecclesia providentiam suam vult cognosci. Itaque quum surrecturum se totius mundi iudicem denuntiat, hoc fore subiicit postquam totum opus suum compleverit in monte Sion. Promiscue quidem in suos et alienos exserit manum suam: utrosque enim videmus communiter rebus adversis subiici: verum si fiat comparatio, videtur quodammodo reprobis parcere, prae ut in electos severus est. Unde illae piorum querelae, quod reprobi vitam in continuis delitiis transigunt: quod vino et cithara se oblectant, et tandem momento absque dolore descendunt in sepulcrum: quod pinguedo tegit oculos eorum: quod molestiis exempti, secure et suaviter, aliis contemptis, beata vita fruuntur, ita ut in coelum os suum efferre non dubitent. Denique sic Deus iudicia sua in hoc saeculo temperat, ut reprobos saginet usque ad diem mactationis. Multa igitur eorum scelera praeterit, quasi conniveat. Interim filios suos, quorum curam habet, simul atque lapsi sunt, correctionibus in viam revocat. Secundum hanc rationem dicit Petrus iudicium incipere a domo Dei. Nam iudicii nomine poenas omnes complectitur quas Dominus infligit hominum peccatis, et quidquid ad mundi reformationem spectat. Cur autem nunc dicit tempus esse? Significat (meo iudicio) quod de suo saeculo prophetae affirmant, in regnum Christi maxime competere, ut initium correctionis ab ecclesia fiat. Ideo dicit Paulus (1. Cor. 15, 19), Christianos sublata fide resurrectionis, omnium hominum miserrimos fore. Et merito: quia dum alii absque metu sibi indulgent, assidue ingemiscunt fideles: dum aliorum peccata dissimulat Deus, et alios torpere sinit, suos sub crucis disciplina multo rigidius exercet.

[1]) Inane

Si autem primum a nobis: quis finis eorum qui non obediunt evangelio Dei? 18. *Et si iustus vix servatur, impius et peccator ubi apparebunt?* 19. *Itaque qui patiuntur secundum Dei voluntatem, tanquam fideli possessori commendent animas suas benefaciendo.*

Quum fideles malis bene esse vident, fieri non potest quin aemulatione tangantur: atque haec valde periculosa tentatio est. Omnibus enim cordi est praesens felicitas. Itaque in hoc sedulo incumbit spiritus Dei, cum multis in locis, tum Psal. 37, Ne fideles prosperis rebus impiorum invideant. Idem nunc agit Petrus: docet enim afflictiones filiis Dei moderate ferendas esse, si aliorum sortem cum sua conferant. Sumit autem illud pro confesso, Deum esse mundi iudicem: ideoque neminem posse impune effugere ex eius manu. Hinc colligit, horrendam ultionem iis instare quorum nunc potior videtur conditio. Summa (quemadmodum dixi) huc spectat, ne filii Dei praesentium malorum acerbitate offensi, deficiant: quin potius afflictiones ad exiguum tempus placide ferant, quarum salutaris est exitus: quum prosperitatem fluxam et caducam impii redimant aeterno interitu. Porro argumentum est a minori ad maius: quia si filiis suis quos diligit, et quos sibi obsequentes habet, non parcit Deus: adversus inimicos et rebelles plusquam formidabilis erit eius severitas. Nihil ergo melius quam obedire evangelio, ut nos Deus clementer in salutem paterna manu corrigat.

18. *Et si iustus.* Putarunt hanc sententiam ex Proverb. cap. 11, 31, sumptam esse. Atque ita Graeci verterunt quod dicit Solomon: si iustus in terra plectitur, quanto magis impius? Sive autem

locum illum adducere voluerit Petrus, sive tritam ac proverbialem sententiam (quod mihi probabilius est) citaverit, sensus est, formidabile Dei fore iudicium adversus impios, quum tam spinosa et difficilis sit electis via ad salutem. Hoc autem ideo dictum est, ne secure delitiemur, sed in peragendo cursu nostro simus solliciti: deinde ne molle ac delicatum iter appetamus, cuius finis erit horrendum praecipitium. Porro quum dicit iustum vix servari, hoc ad praesentis vitae difficultates referri debet. Nam cursus noster in mundo, tanquam periculosa navigatio est inter multos scopulos, multisque procellis ac tempestatibus infesta. Nemo itaque ad portum pervenit, nisi qui effugerit ex mille mortibus. Interea certum est nos regi Dei manu, nec esse nobis periculum a naufragio, quamdiu illum habemus gubernatorem. Quare absurdi fuerunt interpretes, qui putarunt nos aegre ac difficulter servandos esse, ubi ad Dei iudicium ventum fuerit. Praesens enim tempus, non futurum Petrus designat: nec Dei rigorem praedicat, sed docet quot et quam ardua discrimina superanda sint homini christiano, priusquam ad metam pertingat. Peccator hic pro scelerato capitur: quemadmodum iustos nominat, non qui penitus absoluti sint in iustitia, sed qui recte vivere student.

19. *Itaque qui patiuntur.* Concludit, aequo animo ferendas esse persequutiones, quia in illis facilior multo est piorum conditio quam infidelium, quum prosperis rebus ad votum fruuntur. Reducit tamen in memoriam, nihil nisi Dei permissu nos pati: quod multum ad consolationem valet. Quum dicit, animas suas Deo commendent, perinde est ac si dixisset, se ipsos ac vitam suam tradant in fidem Dei. Porro eum vocat fidum possessorem, quia fideliter servat ac tuetur quidquid in tutelam suam vel dominium recepit. Alii conditorem vertunt: et κτίστης utrunque Graecis significat. Sed prior sensus mihi magis placet: quia dum vitam nostram deponi iubet apud Deum, ipsum eius custodem facit. Addit, in benefaciendo, ne fideles illatas sibi iniurias retalient, sed potius benefaciendo certent cum improbis a quibus laeduntur.

CAPUT V.

1. *Presbyteros qui inter vos sunt, hortor ego qui simul sum presbyter, et testis passionum Christi, et gloriae quae revelabitur, particeps:* 2. *pascite, quantum in vobis est, gregem Dei: episcopatu fungentes non coacte, sed voluntarie: neque turpis lucri causa, sed liberaliter:* 3. *nec tanquam dominium exercentes adversus cleros, sed ut sitis exemplaria gregis.* 4. *Et quum apparuerit princeps pastorum, reportabitis immarcessibilem gloriae coronam.*

Dum pastores ad officium hortari vult, tria potissimum vitia notat quae plurimum obesse solent: pigritiam scilicet, lucri captandi cupiditatem, et licentiam dominandi. Primo vitio opponit alacritatem aut voluntarium studium, secundo liberalem affectum, tertio moderationem ac modestiam, qua se ipsos in ordinem cogant. Dicit ergo pastores non debere sollicitos esse de grege Domini, quantum necessitas cogit duntaxat. Nam qui non plus praestare student quam necesse est, defunctorie et negligenter ad opus se applicant. Vult ergo quod agunt, sponte ipsos agere, ut sedulo ad munus suum intenti sint. Ut avaritiam corrigat, iubet ipsos propenso affectu facere officium. Quisquis enim hunc finem non habuerit propositum, ut se et operam suam ingenue et libenter ecclesiae impendat, non Christi minister erit, sed ventris aut crumenae mancipium. Tertium vitium, quod taxat, est dominandi libido. Sed quaeritur quale dominationis genus intelligat. Verum hoc mihi ex opposito membro posse colligi videtur, ubi iubet ipsos esse formam gregis vel exemplar. Perinde enim est ac si diceret, eos praeesse in hunc finem, ut sanctitate emineant: quod fieri non potest, nisi se ac suam vitam modeste subiiciant communi regulae. Huic virtuti opponitur tyrannica superbia, dum pastor, se ipsum omni subiectione eximens, ecclesiam servitute opprimit. Hoc pseudoprophetis Ezechiel (34, 4) exprobrat, quod austere dominentur et cum imperio. Christus etiam Pharisaeis (Matth. 23, 4), quod onera importabilia populi humeris imponant, quae ne digito quidem volunt attingere. Ergo non aliter corrigi potest imperiosus ille rigor quem mali pastores in ecclesiam exercent, nisi quum huc restringitur eorum autoritas, ut praesint honesto vitae exemplo.

1. *Presbyteros.* Hoc nomine pastores designat, et quicunque ad ecclesiae regimen constituti erant. Vocarunt autem presbyteros vel seniores honoris causa, non quod aetate omnes essent senes: sed quia ex senibus praecipue eligebantur. Senectus enim ut plurimum et prudentiae et gravitatis et experientiae plus habet. Caeterum quia interdum (ut graeco proverbio fertur) non est canities sapientia, et reperiuntur iuvenes magis idonei, qualis fuit Timotheus: hos quoque vocari presbyteros, postquam sunt in ordinem cooptati, usu receptum est. Quum Petrus se presbyterum similiter nominat, hinc apparet commune fuisse nomen: quod etiam ex compluribus locis clarius patet. Porro hoc titulo autoritatem sibi conciliat: ac si diceret se iure suo monere pastores, quia unus sit ex ipsis: debet enim mutua haec libertas inter collegas esse. Quod si ius primatus habuisset, poterat illud obtendere: idque ad praesentem causam aptius fuisset. Verum quamvis apostolus esset, sciebat tamen minime de-

latum sibi esse imperium in collegas: sed potius societate officii se reliquis esse coniunctum.

Testis passionum. Potest hoc de doctrina exponi, malo tamen ad vitam referre: quamquam utrumque probabile est, sed posterius hoc ideo magis amplector, quia melius inter se cohaerent haec duo membra, quod Christi passiones in carne sua repraesentet Petrus, et futurus sit etiam gloriae consors. Convenit enim haec sententia cum illa Pauli (2. Timo. 2, 12), Si compatimur, etiam conregnabimus. Deinde hoc ad faciendam verbis fidem non parum valet, quod per crucis tolerantiam fidei, suae experimentum dedit. Nam hinc constat serio eum loqui. Et Dominus quum suos hoc modo probat, quasi obsignat eorum ministerium, ut plus dignitatis et reverentiae habeat apud homines. Huc si quidem spectat Petri consilium, ut audiatur tanquam fidus Christi minister: cuius rei documentum proponit in persequutionibus quas passus erat, et in spe futurae vitae. Observandum autem quod Petrus intrepide se consortem gloriae praedicat, quae nondum revelata est. Haec enim est fidei natura, acquiescere in bonis absconditis.

2. *Pascite, quantum in vobis est.* Hinc colligimus quid valeat nomen presbyteri: nempe quod in se contineat pascendi munus. Longe in alium finem suos presbyteros creat papa, ut scilicet quotidie Christum immolent: in eorem ordinatione nulla pascendi mentio. Proinde meminerimus Christi ordinem a papae confusione discernere, tanquam lucem a tenebris. Tenenda est quoque verbi definitio: quia pasci grex Christi non potest, nisi pura doctrina, quae sola spiritualе est pabulum. Quare pastores non sunt vel mutae larvae, vel qui sua figmenta, quasi mortifera venena, ad necandas animas spargunt. Particula quantum in vobis est, tantundem valet ac si dixisset, Huc intendite omnes nervos, et quidquid facultatis vobis contulit Deus, impendite. Vetus interpres reddiderat: Qui in vobis est: atque hic potest esse verborum sensus: verior tamen est Erasmi interpretatio, quam sequutus sum: et si alteram illam non refello, neque improbo. Gregem Dei, an Domini, an Christi legas, parum refert. Nam haec tria leguntur in diversis codicibus.

Episcopatu fungentes. Erasmus reddidit: Curam illius agentes: sed quum sit graece ἐπισκοποῦντες, non dubito quin Petrus ipsum episcopatus officium et nomen exprimere voluerit. Colligi etiam potest ex aliis scripturae locis, haec duo esse synonyma, episcopum et presbyterum. Praecipit ergo quomodo munus pastorale recte exerceant. Quamquam verbum ἐπισκοπεῖν alias generaliter significat praeesse, vel inspectionem habere. Ubi posui, non coacte: ad verbum est, non necessario: quia dum agimus ad necessitatis praescriptum, lente et frigide, tanquam coacti, in opere progredimur.

3. *Dominium exercentes.* Quia Graecis propositio κατὰ fere in malam partem capitur, taxat hic Petrus praeposteram dominationem: qualis est eorum qui se ministros esse Christi et ecclesiae non reputantes, plus aliquid appetunt. Cleros autem appellat particulares ecclesias. Nam quum universum ecclesiae corpus haereditas sit Domini: ut per oppida et pagos distributae sunt ecclesiae, totidem sunt veluti praedia, quorum culturam singulis presbyteris assignat. Nimis imperite quidam de clericis (quos vocant) hoc dictum putant. Vetustus quidem fuit ille loquendi modus, ut totum ordinem ministrorum, clerum vocarent: sed utinam patribus nunquam venisset in mentem ita loqui: quia quod toti ecclesiae scriptura communiter tribuit, minime consentaneum fuit ad paucos homines restringere. *Et hic loquendi modus adulterinus fuit, vel saltem a recto apostolorum usu degener.* Nominatim vero Petrus ecclesias hoc titulo commendat, ut sciamus Domino eripi quidquid ad se homines trahunt: *sicuti multis locis peculium suum et virgam haereditatis suae ecclesiam nominat, dum integrum sibi dominium vult asserere.* Neque enim regnum pastoribus tradit, sed curam iniungit duntaxat, ut ius illi suum interea salvum maneat.

4. *Quum apparuerit.* Nisi in hunc finem intenti sint pastores, fieri nullo modo potest ut gnaviter in cursu vocationis suae pergant: quin potius subinde deficerent. Nam innumera sunt offendicula quae exanimare possent etiam optime cordatos. Saepe cum ingratis hominibus negotium est, a quibus rependitur indigna merces: longi et immensi labores saepe irriti: Satan perversis suis machinationibus interdum praevalet: ergo ne frangatur pius Christi servus, unicum hoc remedium habet, ut in Christi adventum oculos convertat. Ita fiet ut suum laborem, qui carere profectu videtur apud homines, gnaviter quisque obeat, cui tanta merces apud Dominum sit reposita. Porro ne longior exspectatio languorem gignat, simul praedicat amplitudinem mercedis, quae ad moram compensandam valere debet. Vos, inquit, immarcessibilis gloriae corona manet. Notandum etiam quod Christum vocat pastorum principem: quia non nisi sub ipso eiusque nomine ecclesiam regimus, ut sit nihilominus ipse in solidum pastor. Itaque princeps hic non praecipuum modo significat, sed eum cuius potestati reliquos omnes subesse oportet: *sicuti non nisi eius mandato et nomine personam hanc sustinent.*

5. *Similiter iuniores subiecti estote senioribus: sic et omnes alii aliis subiiciamini. Humilitatem animi induite: propterea quod Deus superbis resistit,*

humilibus vero dat gratiam. 6. *Humiliamini ergo sub potenti manu Dei, ut vos extollat quum erit opportunum:* 7. *Omni cura vestra in eum coniecta: quoniam illi cura est vestri.*

5. *Iuniores.* Seniores alio sensu hic ponit quam prius. Necesse enim est, quum antithesis sit inter eos et iuniores, ut membra inter se respondeant. Ergo aetate senes vocat, quum prius de officio loquutus sit: atque ita a specie conscendit ad genus. Iubet autem in summa, unumquemque, ut est aetate inferior, parere maiorum consiliis, seque docilem et modestum praebere. Est enim iuvenum praesertim lubrica aetas, quae fraeno opus habet. Deinde non poterunt officium facere pastores, nisi vigeat ac colatur haec reverentia, ut minores patiantur se gubernari. Nam si nulla est subiectio, eversa est politia. Ubi eorum qui vel iure vel naturae ordine praeesse debent, nulla est autoritas, statim proterve omnes lasciviunt.

Et omnes. Finem ostendit cur iuvenes senibus obtemperare debeant: ut scilicet inter omnes constet aequabilitas et temperatura. Neque enim quum senibus defertur autoritas, ius vel licentia illis datur excutiendi fraeni: sed ipsi quoque in ordinem coguntur, ut mutua sit subiectio. Sic maritus caput est uxoris: sed tamen illi aliquo modo vicissim subiectus est. Sic pater imperium habet in filios: nec tamen omni subiectione eximitur, quin ipsis aliquid debeat. Idem et de reliquis sentiendum. Denique omnes gradus politici ad tuendum universi corporis statum pertinent. Quod fieri non potest, nisi membra omnia mutuo subiectionis nexu inter se cohaereant.

Humilitatem animi induite. Nihil humano ingenio magis adversum est quam subiectio. Vere enim illud olim dictum est: regis animum quemque intra se habere. Donec ergo subacti fuerint alti illi spiritus, quibus turget hominum natura: nemo alteri cedere volet: quin potius singuli, aliis contemptis, omnia sibi arrogabunt. Quare prudenter apostolus, ut modestia inter nos locum habeat, fastum et superbiam corrigit. Elegans autem est metaphora qua utitur, ac si diceret: omni ex parte amplectimini humilitatem, sicuti vestis totum corpus tegit. Interea significat nullum pulchriorem esse ornatum aut decentiorem, quam ubi nos submittimus.

Propterea quod. Est gravissima comminatio, quod quicunque se efferre cupient, hostem habituri sint Deum, qui eos prosternet: contra vero humiles, propitium et faventem. Fingendae sunt nobis duae manus Dei: altera quae sursum, veluti malleus, deiiciat ac conterat qui se attollunt: altera quae humiles, qui sponte se demittunt, excipiat, veluti stabilis fultura ad eos sustinendos. Hoc si vere persuasum et animis nostris infixum esset, quis superbiendo auderet bellum cum Deo suscipere? Nunc spes impunitatis facit ut in coelum usque cornu attollere non horreamus. Sit igitur haec Petri sententia, quasi coeleste fulmen ad humiliandos homines. Caeterum h u m i l e s vocat qui omni propriae virtutis, sapientiae, et iustitiae fiducia exinaniti, quidquid boni est, in solo Deo quaerunt. Si non nisi hac via ad Deum pervenitur, quis non propriae gloriae oblitus, libenter submittere se debet?

6. *Humiliamini ergo.* Semper tenendum est in quem finem nos coram Deo humiles esse iubeat: ut scilicet faciles atque humani fratribus simus, nec recusemus nos illis subiicere quantum postulat caritatis ratio. Ergo qui fastuosi sunt vel praefracti erga homines, eos dicit adversus Deum protervire. Proinde hortatur omnes pios, ut Dei potentiae se subiiciant. Et m a n u m D e i p o t e n t e m vocat, quo plus incutiat terroris. Tametsi enim perpetuum est manus Dei epithetum: hic tamen ad praesentis causae circumstantiam accommodatur, caeterum quia timere vulgo solemus, ne damno sit nobis nostra humilitas, et alii hac occasione magis insolescant: occurrit Petrus, ac eminentiam promittit omnibus qui se submiserint. Sed addit i n t e m p o r e, ut nimiae festinationi simul obviam eat. Significat ergo opus esse ut humilitatem ad tempus discamus: Dominum vero satis tenere quando nos attolli expediat. Ita eius consilio permittere nos decet.

7. *Omni cura vestra.* Expressius adhuc nobis commendat Dei providentiam. Unde enim haec proverbia, ululandum esse inter lupos: item, stultos esse qui ovibus sunt similes, quia lupis se vorandos exponunt: nisi quia putamus nostra modestia fraenum laxari impiorum audaciae, ut petulantius nobis insultent? Porro hic motus ex divinae providentiae ignorantia nascitur. Contra autem simul atque hoc constitutum fuerit, curam nostri esse Deo, facile ad patientiam et mansuetudinem compositi erunt animi. Ergo ne hominum improbitas ad ferociam nos sollicitet, hoc remedium praescribit apostolus, sicut et David psalmo tricesimoseptimo, ut cura nostra in Deum reiecta interim quiescamus. Nam qui in Dei providentiam non recumbunt, eos omnes assidue secum tumultuari necesse est, et violento impetu adversus alios ruere. Quo magis in hanc meditationem incumbere nos oportet, Deum habere curam nostri: primum ut pax nobis interne constet: deinde ut erga homines modesti mansuetique simus. Caeterum non ita iubemur coniicere omnem in Deum curam, quasi nos lapideis cordibus praeditos, omnique sensu privatos esse Deus velit: sed ne trepidatio vel anxietas nimia ad impatientiam nos impellat. Similiter divinae providentiae cognitio non ita omni cura liberat, ut secure sibi homines indu

omnem nostrae dignitatis ac meriti respectum excludi. Nam quod Deus per evangelii praedicationem nos ad se invitat, id iam est gratuitum, maioris etiam gratiae, quod efficaciter corda nostra afficit, ut voci suae obediamus. Fideles autem peculiariter alloquitur Petrus: ideo cum externa doctrina, spiritus efficaciam coniungit. Pro tribus verbis, quae sequuntur, alii codices habent tria nomina ablativi casus, quae possunt in gerundia resolvi, fulciendo, roborando, stabiliendo. In eo tamen parum est momenti, quod ad sensum attinet. Caeterum quod pluribus verbis rem unam designat Petrus, nempe fidelium confirmationem, hoc ideo facit ut sciamus rarae esse difficultatis cursum nostrum persequi, et proinde singulari Dei gratia opus esse. Particula paulisper afflictos, quae hic inserta est, significat breve esse afflictionum tempus. Atque haec quoque non levis est consolationis materia.

11. *Ei gloria.* Quo plus fiduciae piis addat, statim prorumpit in gratiarum actionem. Quamquam hoc tam indicativo, quam optandi modo legi potest: eodem tamen fere sensu.

12. *Per Silvanum vobis fidum fratrem (ut arbitror) paucis scripsi, exhortans et testificans hanc esse veram gratiam in qua statis.* 13. *Salutat vos quae in Babylone est ecclesia simul vobiscum electa, et Marcus filius meus.* 14. *Salutate vos invicem in osculo caritatis. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Iesu.*

12. *Per Silvanum.* Hac epistolae clausula eos ad fidei constantiam hortatur: imo hoc scribendi consilium sibi fuisse asserit, ut eos in doctrinae, quam amplexi erant, obedientia retineret. Sed primo epistolam a brevitate commendat, ne illis molesta sit lectio: deinde addit brevem nuntii commendationem, ut viva etiam vox ad scriptum accedat. Huc enim spectat testimonium quod reddit eius fidei. Caeterum exceptio haec ut arbitror vel modestiae causa addita est, vel ut certo sciant eum ex animi sui sensu loqui. Erat autem absurdum ipsos tanti apostoli iudicio non subscribere.

Exhortans et testificans. Quam difficile sit in suscepta fide perstare, testes sunt quotidianae multorum defectiones: nec vero id mirum est in tanta hominum levitate et inconstantia, deinde in tanta ad vanitatem propensione. Porro quia firmas et perpetuas habere radices nulla doctrina potest in hominum cordibus, si qua dubitatione sit implicita, certam Dei veritatem esse testatur, in qua edocti sunt. Et certe nisi animis nostris constet haec certitudo, necesse erit subinde vacillare, et flexibiles esse ad quemvis novae doctrinae ventum. Per Dei gratiam, fidem cum suis effectis et fructibus intelligit.

13. *Quae in Babylone.* Multi ex veteribus Romam aenigmatice putarunt notari. Hoc commentum Papistae libenter arripiunt, ut videatur Petrus romanae ecclesiae praefuisse. Neque enim deterret eos nominis infamia, modo sedis apostolicae titulum praetexere ipsis liceat: nec Christum magnopere curant, modo Petrus ipsis relinquatur. Quin etiam modo retineant cathedrae Petri nomen, suam Romam in profundis inferis collocare non recusabunt. Atqui vetus illud commentum nihil habet coloris: nec video cur Eusebio ét aliis placuerit, nisi quia illo errore iam occupati erant, Petrum Romae fuisse. Adde quod secum ipsi pugnant. Marcum octavo Neronis anno Alexandriae mortuum esse tradunt: Petrum vero sex annis postea fingunt Romae a Nerone fuisse occisum. Si alexandrinam ecclesiam Marcus (ut volunt) constituit, diuque illic episcopatu functus est, nunquam potuit Romae esse cum Petro. Nam quod Eusebius et Hieronymus romanam Petri sessionem in vigintiquinque annos extendunt, id facile refellitur ex primo et secundo ad Galat. cap. Quum itaque Marcum tunc secum Petrus comitem habuerit, quum scripsit hanc epistolam: Babylone fuisse probabilius est. Atque id quoque eius vocationi fuit consentaneum. Scimus enim peculiariter datum fuisse apostolum Iudaeis: quare eas pracipue regiones lustrabat, in quibus maior erat gentis suae frequentia. Quod ecclesiam illic esse dicit eiusdem electionis participem, huc spectat, ut inde alii magis ac magis in fide se confirment. Erat enim hoc magnum, Iudaeos ex tam remotis mundi plagis in unam ecclesiam colligi.

Filius meus. Sic Marcum appellat honoris causa: ratio tamen est, quod eum in fide genuerat, sicut Timotheum Paulus. De osculo alibi dictum est. Vult autem hoc osculum esse caritatis, ut animi sinceritas externae caeremoniae respondeat.

COMMENTARIUS

IN

IOHANNIS APOSTOLI EPISTOLA.

ARGUMENTUM.

Haec epistola prorsus digna est eius discipuli spiritu, qui prae aliis ideo dilectus a Christo fuit, ut ipsum nobis familiarem redderet. Porro doctrinam exhortationibus mistam continet. Disserit enim de aeterna Christi deitate, simul et incomparabili, quam mundo patefactus secum attulit, gratia: tum de omnibus in genere beneficiis: ac praesertim inaestimabilem divinae adoptionis gratiam commendat atque extollit. Inde sumit exhortandi materiam: et nunc quidem in genere pie et sancte vivendum admonet: nunc de caritate nominatim praecipit. Verum nihil horum continua serie facit. Nam sparsim docendo et exhortando varius est: praesertim vero multus est in urgenda fraterna dilectione. Alia quoque breviter attingit: ut de cavendis impostoribus, et similia. Verum singula observari suis locis poterunt.

CAPUT I.

1. ***Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod intuiti sumus, quod manus nostrae contrectaverunt de sermone vitae:* 2. *et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam aeternam, quae erat apud patrem, et manifestata est nobis.***

Initio proponit exhibitam nobis fuisse in Christo vitam: quod ut est bonum incomparabile, ita sensus omnes nostros miro sui desiderio et amore rapere et inflammare debet. Paucis quidem et simplicibus verbis hoc dictum est, vitam esse manifestatam: verum si reputamus quam misera et horrenda sit mortis conditio: rursum quid Dei regnum et immortalis eius gloria valeant: aliquid hic magnificentius sentiemus, quam ullis verbis exprimi queat. Ergo hoc consilium est apostoli, proposito ingenti bono, imo summa et unica beatitudine, quam nobis in filio suo Deus contulit, animos nostros sursum attollere: sed quia rei magnitudo postulabat ut certa esset ac comprobata veritas, hac in parte multum insistit. Nam ista omnia, quod vidimus, quod audivimus, quod sumus intuiti, etc. ad sanciendam evangelii fidem valent. Nec vero tantum asseverandi studium frustra adhibet. Quum in evangelio salus nostra consistat, res plusquam necessaria est eius certitudo: nos vero quam simus ad credendum difficiles, propria experientia plus nimio quisque nostrum agnoscit. Credere appello, non leviter opinari, aut assentiendo tantum probare quod dicitur: sed firma indubiaque persuasione amplecti, ut audeamus tanquam compertae veritati subscribere. Hac ratione tam multa in evangelii confirmationem hic apostolus congerit.

1. *Quod erat ab initio.* Quoniam abrupta est et confusa oratio, ut sensus reddatur clarior, ita verba resolvere oportet, Nos verbum vitae, quod erat ab initio, et nobis vere modis omnibus testatum fuit, vobis annuntiamus, ut vita in eo manifestata fuerit. Vel si aliter mavis: Quidquid de verbo vitae annuntiamus vobis, ab initio erat, et nobis palam ostensum fuit: quia vita in eo manifestata est. Caeterum particula haec, quod erat ab initio, ad Christi divinitatem procul dubio refertur. Neque enim ab initio erat Deus in carne manifestatus: sed is qui semper vita fuit, et aeternus Dei sermo, in plenitudine temporum homo apparuit. Rursum quae sequuntur de intuitu et palpatione manuum, magis ad humanam naturam spectant. Verum quia duae naturae personam unam constituunt, et unus est Christus, qui a patre prodiit ut carnem nostram indueret, merito apostolus eundem et semper fuisse invisibilem, et postea visum esse, communiter praedicat. *Quo refellitur putidum Serveti cavillum, unam esse deitatis naturam et essentiam cum carne: adeoque verbum in carnem transformatum, quia ille sermo vivificus in carne visus fuerit.* Meminerimus ergo hanc asseri evangelii doctrinam, quod is qui in carne vere se filium Dei esse probavit, ac pro filio Dei fuit agnitus, semper invisibilis fuerit Dei sermo. Neque enim mundi initium hic designat: sed altius conscendit.

Quod audivimus, quod vidimus. Non rumoris fuit hic auditus, cui parum fidei haberi solet: sed intelligit Iohannes, se de iis, quae docuit, prius fuisse a magistro probe edoctum, ut nihil temere in medium protulerit. Et certe nemo erit in ecclesia idoneus doctor, qui non filii Dei ante fuerit discipulus, ac rite institutus in eius schola: quando sola eius autoritas valere debet. Quod dicit se oculis vidisse, non est pleonasmus, sed maior expressio amplificationis causa. Imo non contentus simplici adspectu, addit contemplati sumus, et manus nostrae palparunt. Quibus verbis testatur nihil se docuisse quod non solide perspectum habuerit. Videtur tamen ad praesentem causam parum valere sensuum approbatio. Neque enim vel oculis vel manibus comprehendi potuit virtus Christi. Respondeo, hic idem dici quod primo evangelii capite: Vidimus gloriam eius, gloriam unigenito Dei filio dignam. Neque enim ab externa corporis figura agnitus fuit Dei filius: sed ex eo quod illustria divinae suae potentiae documenta edidit: ita ut in eo, tanquam viva et expressa imagine, refulserit patris maiestas. Quum verba sint pluralis numeri, et res apostolis omnibus peraeque conveniat, libenter de illis interpretor: praesertim quia de testimonii auto-

ita omnes in ipso unum essent. Nam habent improbi quoque mutuam inter se coniunctionem, sed extra Deum: imo ut se a Deo magis ac magis alienent: quod malorum omnium extremum est. Haec vero (sicuti iam dictum est) unica nostra est beatitudo, a Deo recipi in gratiam, ut vere illi in Christo uniti simus: de qua Iohan. 17. capite. In summa, pronuntiat Iohannes, quemadmodum adoptati sunt a Christo apostoli in fratres, ut collecti in unum corpus Deo simul adhaereant: ita se hoc cum reliquis collegis agere, ut sacrae huius ac beatae unitatis multi sint consortes.

4. *Ut gaudium vestrum.* Nomine pleni gaudii melius integram et perfectam beatitudinem exprimit, quam ex evangelio consequimur. Simul admonet fideles ubinam defixos habere debeant omnes suos affectus. Verum est proverbium illud, ubi est thesaurus noster, ibi esse cor nostrum (Matth. 6, 21). Quisquis ergo vere percipit quid valeat illa cum Deo societas, hac una abunde contentus est, nec amplius variis desideriis aestuat. Dominus calix meus (inquit David [Psal. 16, 5]) et haereditas mea. Funes mihi ceciderunt in praeclaram sortem. Eodem modo Paulus (Philip. 3, 8) sibi omnia pro stercoribus esse praedicat, ut possideat unum Christum. Quare is demum in evangelio profecit, qui se Dei communicatione beatum existimans, in ea sola acquiescit: sicque eam praefert toti mundo, ut eius causa omnia relinquere sit paratus.

5. *Et haec est promissio.* Non minus probo quod reddidit vetus interpres: haec est annuntiatio. Quamvis enim ἐπαγγελία Graecis promissionem saepius significet: quia tamen generaliter hic loquitur Iohannes de testimonio cuius paulo ante meminit, videtur contextus potius exigere alterum illum sensum: nisi forte sic resolvas: promissio, quam vobis afferimus, hoc secum trahit, vel hanc conditionem habet annexam. Hoc modo nobis constabit mens apostoli. Neque enim hic vult complecti totam evangelii doctrinam: sed ostendit hoc requiri, si Christo et eius bonis frui volumus, ut Deo simus in iustitia et sanctitate conformes. Quemadmodum et Paulus dicit secundo ad Titum capite: apparuit gratia Dei salutifera omnibus, ut abnegata impietate, et mundanis desideriis, sobrie et iuste et sancte vivamus in hoc saeculo. Nisi quod hic metaphorice in luce ambulandum esse docet, quia Deus lux est. Porro quum Deum nunc vocet lucem, nunc dicat esse in luce, non sunt nimis urgendae voces. Cur Satan vocetur princeps tenebrarum, satis notum est: ergo quum Deus ex adverso pater lucis et lux vocatur, primum intelligamus, nihil in eo esse nisi liquidum, purum, et sincerum: deinde qui suo fulgore sic omnia illustrat, ut nihil vitiosum aut contortum, nullas maculas vel sordes, nullam hypocrisim vel fraudem latere patiatur. Proinde haec summa est: quum nulla sit consensio inter lucem et tenebras, quamdiu in tenebris ambulamus, nobis cum Deo esse dissidium: illam ergo, cuius meminit, societatem aliter non constare, quam si nos quoque puri et lucidi simus.

Tenebrae in eo non sunt. Haec loquendi forma valde est Iohanni familiaris, ut quod affirmavit, contraria negatione amplificet. Ergo sensus est, Deum eiusmodi lucem esse, ut nullas tenebras admittat. Unde sequitur, eum odisse malam conscientiam, pollutos ac perversos mores, et quidquid tenebras sapit.

6. *Si dixerimus.* Est quidem argumentum a repugnantibus, dum alienos a Deo esse colligit qui in tenebris ambulant. Pendet tamen haec sola doctrina ex altiore principio: nempe quod Deus suos sanctificet. Neque enim nudum est praeceptum quo sanctam a nobis vitam exigat: sed potius ostendit, ad hoc quoque valere Christi gratiam, ut discussis tenebris lucem Dei in nobis accendat. Ac si diceret, quod Deus se nobis communicat, non est inane figmentum: sed necesse est ut vis et effectus huius societatis in vita reluceat: alioqui mendax erit evangelii professio. Quod addit, non facimus veritatem, perinde valet ac si dixisset, non agimus veraciter: vel, non colimus verum et rectum. Est autem phrasis illa, quam prius annotavi esse illi in frequenti usu.

7. *Si autem in luce ambulamus.* Nunc dicit certum hoc esse symbolum nostrae cum Deo coniunctionis, si illi simus conformes. Non quod vitae puritas Deum nobis conciliet tanquam prior causa: sed intelligit apostolus, ab effectu constare nos Deo esse unitos, si eius puritas in nobis luceat. Et sane ita res habet, quocunque accedit Deus, sic eius sanctitate omnia perfundi, ut sordes omnes abstergat: extra eum vero nihil praeter immunditiem et tenebras nos habere. Hinc patet, neminem recte vivere, quin simul Deo adhaereat. Quod dicit, societatem esse nobis mutuam, non simpliciter ad homines refertur, sed Deum in una parte, nos autem in altera statuit. Quaeri tamen potest quisnam hominum lucem Dei sic exprimere possit in sua vita, ut exstet ista similitudo quam requirit Iohannes. Nam hoc modo necesse foret tenebris omnino purum esse ac vacuum. Respondeo, huius generis loquutiones ad captum hominum attemperandas esse. Itaque similis Deo esse dicitur, qui ad eius similitudinem adspirat, utcunque longe ab ea adhuc absit. Non aliunde petendum est exemplum quam ex praesenti loco. In tenebris ambulat quisquis non regitur timore Dei, nec pura conscientia hunc finem spectat, ut se Deo totum addicens eius gloriam promovere studeat. Ergo ex adverso, qui sincero cordis affectu vitam suam omnesque eius partes exigens ad Dei timorem et obsequium, puro

illum colit, etiamsi in multis delinquat, gematque sub carnis onere, in luce ambulare censetur: quia rectam viam tenet. Sola igitur est conscientiae integritas, quae lucem a tenebris discernit.

Et sanguis Iesu Christi. Postquam docuit quale sit nostrae cum Deo unitatis vinculum, fructum quoque inde manantem demonstrat: nempe quod tunc gratuito nobis remittuntur peccata. Haec autem est illa beatitudo, quam David psalmo tricesimo-secundo describit: ut sciamus nos esse miserrimos, donec spiritu Dei regeniti puro corde illi serviamus. Quid enim miserius homine fingi potest, quem Deus odio et abominationi habet, cuius capiti simul cum ira Dei incumbit mors aeterna? Insignis est hic locus, ex quo primum discimus, tunc ad nos proprie pertinere expiationem Christi morte partam, quum iustitiam recto cordis affectu colimus. Neque enim redemptor est Christus, nisi iis qui ab iniquitate conversi, novam vitam instituunt. Quare si Deum cupimus habere propitium, ut peccatis ignoscat, non debemus ipsi nobis ignoscere. Denique a poenitentia non potest avelli peccatorum remissio, nec pax cum Deo potest esse conscientiis, ubi non regnat Dei timor. Docet secundo hic locus, gratuitam peccatorum veniam non semel tantum nobis dari, sed hoc beneficium perpetuo in ecclesia residere, et quotidie offerri fidelibus. Nam apostolus hic alloquitur fideles: ut certe nemo unquam fuit, nec futurus est qui possit aliter placere Deo, quum omnes sint reatus obstricti apud Deum. Qualecunque enim in nobis sit recte agendi studium, semper claudicando ad Deum tendimus. Porro quidquid dimidium est, laudem apud Deum non meretur. Interea novis subinde peccatis, quantum in nobis est, abdicamus nos a Dei gratia: ita fit ut quotidiana peccatorum remissione opus habeant sancti omnes, quia haec sola in Dei familia nos retinet. Quum dicit ab omni peccato, significat multis nominibus coram Deo nos esse reos: ut certe nemo est qui non pluribus vitiis laboret: caeterum piis ac Deum timentibus nulla peccata obstare docet quominus Deo placeant. Modum etiam impetrandae veniae, et purgationis causam demonstrat: nempe quia peccata nostra Christus sanguine suo expiavit. Sed pios omnes indubie huius purgationis fore participes affirmat. Haec tota pars doctrinae impie corrupta fuit a sophistis: gratuitam enim peccatorum veniam nobis tantum in baptismo dari fingunt. Illic solum Christi sanguinem valere fatentur: sed a baptismo non aliter nos Deo reconciliari tradunt quam per satisfactiones. Relinquunt et hic quidem sanguini Christi partem aliquam: sed quum operibus vel ex minima parte laudem assignant, munus expiandi peccata Deumque placandi prorsus evertunt, quod hic dicit Iohannes. Nunquam enim haec inter se convenient, mundari nos Christi sanguine, et opera esse ablutiones: quia Iohannes non dimidium hic, sed totum Christi sanguini assignat. Haec igitur summa est, ut certo statuant fideles se acceptos esse Deo, quia sacrificio mortis Christi illis placatus est. Sacrificium vero, purgationem, expiationem, et satisfactionem sub se continet: quare horum omnium vis et effectus in solum Christi sanguinem competit. Quo refellitur sacrilegum papistarum commentum de indulgentiis. Nam quasi non sufficiat Christi sanguis, martyrum quoque sanguinem et merita in subsidium advocant. Quamquam haec blasphemia apud eos longius patet. Nam quum suas claves, quibus remissionem peccatorum inclusam tenent, partim ex martyrum sanguine et meritis, partim ex supererogationis operibus, quibus se quisque peccator redimit, conflatas esse dicant: nulla illis manet peccatorum remissio, quae non sanguini Christi deroget. Nam si locum habeat eorum doctrina, non purgabit nos Christi sanguis, sed tanquam adminiculum partiale concurret. Hoc etiam modo pendebunt conscientiae, quas hic in solida fiducia consistere apostolus iubet.

8. *Si dixerimus quod peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, et veritas non est in nobis.* 9. *Si confitemur peccata nostra, fidelis est et iustus, ut nobis peccata remittat, et purget nos ab omni iniustitia.* 10. *Si dixerimus quod non peccavimus, mendacem facimus eum, et sermo eius non est in nobis.*

8. *Si dixerimus.* Iam a necessitate commendat gratiam illam. Quia enim a peccato nemo est immunis, nos omnes perditos esse ac desperatos significat, nisi Dominus nobis succurrat veniae remedio. Haec ratio est cur tantopere urgeat, neminem esse innoxium, quo melius sciant omnes, indigere se misericordia, quae ipsos ab exsilio liberet: atque ita magis ad obtinendum hoc tam necessarium bonum incitentur. Nomine peccati non tantum prava et vitiosa inclinatio hic notatur: sed culpa quae vere nos efficit reos coram Deo. Porro quum sit universalis sententia, sequitur, neminem sanctorum qui sunt, fuerunt, vel futuri sunt, eximi ab hoc numero. Quare apposite Augustinus hoc testimonio Pelagianorum cavillum refellit: prudenter etiam expendit non exigi reatus confusionem humilitatis causa, sed ne mentiendo nos fallamus. Quum addit, veritas non est in nobis, suo more priorem sententiam iterando confirmat. Quamquam non est simplex iteratio (ut alibi), sed eos falli dicit, quia in mendacio glorientur.

9. *Si confitemur.* Iterum fidelibus promittit propitium illis Deum fore, modo se peccatores agnoscant. Magni enim interest, ut certo persuasi simus, promptam paratamque nobis esse cum Deo reconciliationem, ubi peccavimus: alioqui semper infernum

in nobis inclusum ferimus. Pauci hoc quidem expendunt, quam misera et infelix sit conscientiae vacillatio: sed ita res habet, infernum regnare ubi non est pax cum Deo. Quo magis amplecti toto animo hanc promissionem decet, quae certam omnibus peccata sua confitentibus veniam offert. Porro hanc in Dei fide et iustitia fundatam esse docet: quia Deus, qui promisit, verax est ac rectus. Nam qui iustum vocari putant quia nos gratis iustificet, nimium argute (meo iudicio) philosophantur. Iustitia enim haec a fide pendet: utraque vero promissioni annexa est. Posset enim alioqui iustus esse Deus, et tamen summo iure nobiscum agere: sed quia se verbo suo nobis constrinxit, iustus censeri non vult, nisi ignoscat. Caeterum confessio haec quum ad Deum referatur, sincerum cordis affectum requirit: cor autem loqui Deo non potest absque vitae novitate: ergo veram in se poenitentiam continet. Gratuito quidem remittit Deus, sed ita, ut misericordiae facilitas non sit illecebra peccandi.

Purget nos. Purgandi verbum videtur alio sensu capere quam prius. Nam Christi sanguine purgari nos dicebat, quia eius beneficio peccata non imputantur: nunc vero postquam de venia loquutus est, addit etiam, Deum nos purgare ab iniustitia: ut hoc secundum membrum diversum sit a priore. Ita duplicem ex confessione fructum ad nos redire significat: quod Deus Christi sacrificio placatus, nobis ignoscit, et quod nos corrigit ac reformat. Si quis obiiciat, nunquam, dum in mundo peregrinamur, ab omni iniustitia nos purgari: quantum ad reformationem spectat, verum id quidem est: sed Iohannes non docet quid Deus nunc perficiat in nobis. Fidelis est, inquit, ut nos mundet: non hodie scilicet, nec cras. Nam quamdiu carne circumdati sumus, nos in continuo profectu esse oportet: sed quod semel coepit quotidie pergit facere, donec tandem absolvat. Sic Paulus dicit (Colos. 1, 22), nos electos esse, ut irreprehensibiles appareamus coram Deo. Et alibi (Ephes. 5, 7), Mundatam esse ecclesiam, ut sit absque omni ruga et macula. Quamquam si quis praesentem locum secus interpretari malit, quasi idem bis dicat, liberum id relinquo.

10. *Mendacem facimus.* Ultra progreditur, quod Deum blasphement qui sibi puritatem arrogant. Videmus enim ut passim totum genus humanum peccati damnet: quare bellum cum Deo suscipit quisquis effugere tentat hanc damnationem: ipsumque arguit mendacii, quasi immeritos premat. Confirmationis causa addit, sermonem Dei non esse in nobis: ac si diceret nos tantem eius doctrinam reiicere, quae sub reatu omnes includit. Unde colligimus, nos tunc demum rite profecisse in verbo Domini, dum vere humiliati sumus: ut gementes sub vitiorum onere, confugere discamus ad Dei misericordiam: nec alibi quam in paterna Dei indulgentia acquiescamus.

CAPUT II.

1. *Filioli mei, haec scribo vobis ut non peccetis: quod si quis peccaverit, advocatum habemus apud patrem, Iesum Christum, iustum:* 2. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem solum, sed etiam pro totius mundi.*

3. *Filioli mei.* Est haec non modo, ἀνακεφαλαίωσις superioris doctrinae, sed totius fere evangelii summa, ut abstineamus a peccatis: et tamen quia semper obnoxii sumus Dei iudicio, certi simus Christum cum sacrificio mortis suae intercedere, ut patrem nobis propitiet. Interea occupatione etiam utitur, ne quis putet eum peccandi licentiam dare, quum de misericordia Dei concionatur, et eam docet nobis omnibus esse expositam. Duas ergo evangelii partes simul coniungit, quas separando, praeposteri homines illud lacerant ac mutilant. Praeterea semper doctrina gratiae, obnoxia fuit improborum calumniis. Quum proponitur in Christo peccatorum expiatio, peccandi licentiam concedi iactant. His malis ut occurrat apostolus, primo testatur hunc esse doctrinae suae finem, ut homines peccare desinant. Nam quum dicit, ut non peccetis, hoc tantum vult ut pro humanae infirmitatis modo abstineant a peccatis. Atque huc spectat quod iam tractavi de societate cum Deo, ut conformes illi simus. Interea tamen de gratuita peccatorum remissione non tacet: quia etiamsi, coelum ruere, et omnia misceri debeant, haec pars doctrinae nunquam omittenda: quin potius clare et diserte praedicandum est Christi officium. Sic etiam hodie nos agere decet. Quia proclivis est caro ad lasciviam, sedulo monendi sunt homines, iustitiam et salutem morte Christi ideo partam esse, ut simus sacrum Dei peculium. Utcunque tamen multos Dei misericordia proterve abuti contingat, multi etiam canes calumniose nos traducant, quasi vitiis fraena laxemus: fortiter in asserenda Christi gratia pergendum est, in qua maxime Dei gloria refulget, totaque hominum salus consistit. Spernendi sunt inquam isti impiorum latratus, quibus impetitos videmus fuisse apostolos. Hac de causa secundum membrum mox subiicit, advocatum nobis esse, ubi peccavimus. Quibus verbis confirmat quod iam prius habuimus, quia longe absumus a perfecta iustitia, imo quotidie reatum nobis accersimus: esse simul in promptu remedium Deo placando, si ad Christum confugimus. Atque hoc solum est, in quo acquiescere possunt conscientiae. in quo continetur hominum iustitia, in quo fundata est spes salutis. Conditionalis particula si quis, debet in causalem resolvi: nam fieri non potest quin peccemus. Denique significat Iohannes, non modo nos revocari a peccatis per evangelium, quia illic nos ad se Deus invitat, et spiritum regenerationis

offert: sed etiam consuli miseris peccatoribus, ut Deum semper propitium habeant: nec peccata, quibus obstricti tenentur, obstare quominus iusti sint, quia mediatorem habent qui ipsos Deo reconciliet. Porro dum ostendere vult quomodo redeamus cum Deo in gratiam, dicit Christum esse nobis advocatum. Nam in hoc apparet coram facie Dei, ut sacrificii sui vim et efficaciam erga nos exserat. Quo melius hoc possit intelligi, crassius loquar. Intercessio Christi continua est mortis eius applicatio in salutem nostram. Quod ergo Deus peccata nobis non imputat, hoc fit quia Christum deprecatorem respicit. Caeterum duo tituli, quibus postea Christum insignit, proprie ad circumstantiam huius loci spectant. Vocat iustum et propitiationem. Utroque praeditum esse oportet, ut munus personamque advocati sustineat. Quis enim peccator nobis Dei gratiam conciliet. Nam ideo arcemur omnes ab accessu, quia nemo purus est ac vacuus a peccato: nemo itaque idoneus pontifex, nisi innocens et a peccatoribus segregatus: quemadmodum etiam habetur ad Hebraeos 7, 26. Additur propitiatio, quia nemo absque sacrificio idoneus est pontifex. Itaque sub lege nunquam sanctuarium ingrediabatur sacerdos, nisi praeeunte sanguine: et victima in precibus quasi solenne sigillum, solebat ex Dei instituto adhiberi. Quo symbolo testatum esse Deus voluit, ut quis gratiam nobis impetret, oportere instructum esse sacrificio. Nam ubi offensus est Deus, ad ipsum placandum satisfactionis pretium exigitur. Hinc sequitur, opus habere advocato sanctos omnes qui fuerunt ac futuri sunt: neminem vero praeter unum Christum huic muneri obeundo parem esse. Et certe nominatim duo haec epitheta adscripsit Iohannes Christo, ut unicum esse advocatum ostenderet. Sicuti autem eximia inde consolatio ad nos redit, quum audimus Christum non semel modo esse mortuum, ut nobis patrem placaret: sed assidue intercedere pro nobis, ut aditus nobis in eius nomine ad Deum pateat, ut preces nostrae exaudiantur: ita summopere cavendum ne honor, qui illi proprius est, alio transferatur. Atqui scimus in papatu promiscue sanctis attributum fuisse hoc munus. Nunc sunt anni triginta, quum hoc tam insigne fidei nostrae caput fere sepultum erat, Christum esse advocatum. Hodie fatentur unum quidem esse ex multis, sed non solum. Qui inter papistas paulo plus habent verecundiae, non negant Christum eminere: sed postea ingentem comitum turbam illi associant. Atqui verba clare sonant, non posse advocatum esse qui non sit idem sacerdos. Sacerdotium porro nonnisi in Christum solum competit. Interea non tollimus mutuas sanctorum intercessiones, quibus inter se caritatem exercent: sed hoc nihil ad mortuos qui ex hominum contubernio migrarunt: nihil etiam ad ea patrocinia quae sibi confingunt, ne sint unius Christi clientes. Nam etsi fratres orant pro fratribus, unum tamen patronum omnes sine exceptione respiciunt. Dubium itaque non est quin totidem Christo idola opponant papistae quot sibi patronos comminiscuntur. Obiter vero notandum est, nimis crasse errare eos qui patris genibus Christum advolvunt, ut pro nobis oret. Tollendae sunt eiusmodi imaginationes, quae coelesti Christi gloriae derogant: ac retinenda simplex doctrina, fructum mortis eius recentem ac perpetuum nobis constare, quod sua intercessione Deum nobis propitiet, precesque nostras tam sacrificii sui odore sanctificet, quam patrocinii favore adiuvet.

2. *Non pro nostris solum.* Amplificationis causa hoc addidit, ut certo persuasi sint fideles, expiationem a Christo partam ad omnes extendi qui evangelium fide amplexi fuerint. Sed hic movetur quaestio, quomodo mundi totius peccata expientur. Omitto phreneticorum deliria, qui hoc praetextu reprobos omnes, adeoque Satanam ipsum in salutem admittunt Tale portentum refutatione indignum est. Qui hanc absurditatem volebant effugere, dixerunt, sufficienter pro toto mundo passum esse Christum: sed pro electis tantum efficaciter. Vulgo haec solutio in scholis obtinuit. Ego quamquam verum esse illud dictum fateor: nego tamen praesenti loco quadrare. Neque enim aliud fuit consilium Iohannis, quam toti ecclesiae commune facere hoc bonum. Ergo sub omnibus, reprobos non comprehendit: sed eos designat qui simul credituri erant, et qui per varias mundi plagas dispersi erant. Tunc enim vere, ut par est, illustratur Christi gratia, quum unica esse mundi salus praedicatur.

3. *Atque in hoc cognoscimus quod cognovimus eum, si praecepta eius servamus.* 4. *Qui dicit, Novi eum, et praecepta eius non servat, mendax est, et in eo veritas non est.* 5. *Qui vero servat eius sermonem, vere in ipso caritas Dei perfecta est. In hoc cognoscimus quod in ipso sumus.* 6. *Qui dicit se in eo manere, debet, sicuti ille ambulavit, ita et ipse ambulare.*

3. *Atque in hoc.* Postquam doctrinam illam de gratuita peccatorum remissione tractavit, iterum ad exhortationes redit illi annexas, et quae ab ea dependent. Ac primo quidem admonet, non otiosam esse Dei notitiam, quae ex evangelio concipitur: sed parere ex se obedientiam. Postea ostendit quid maxime a nobis Deus flagitet, quid sit in vita praecipuum: nempe ut Deum amemus. Quod de viva Dei cognitione hic legimus, non temere scriptura passim repetit. Mundo enim nihil magis tritum est, quam pietatis doctrinam trahere ad frigidas speculationes. In hunc modum a sorbonicis sophistis adulterata fuit theologia, ut ex tota eorum

scientia ne minima quidem scintilla pietatis emicare queat. Et passim curiosi homines tantum discunt ex verbo Dei, quod garriant ostentationis causa. Denique nimis vulgare hoc fuit saeculis omnibus malum, nomen Dei frustra iactare. Sumit ergo Iohannes hoc principium, quod Dei cognitio sit efficax. Unde colligit, minime Deum cognoscere qui praecepta eius non servant. Plato licet in tenebris palpitans, suum tamen illud pulchrum, quod imaginatur, cognosci posse negat, quin hominem rapiat in admirationem sui: in Phaedro, et aliis locis. Deum ergo qui fieri potest ut cognoscas, et nullo affectu tangaris: Nec vero hoc tantum ex Dei natura manat, ut cognitum statim amemus: sed idem spiritus, qui mentes nostras illuminat, inspirat etiam cordibus conformem scientiae affectum. Quamquam hoc secum fert Dei cognitio, ut eum timeamus et amemus. Neque enim Dominum et patrem, ut se ostendit, possumus agnoscere, quin praebeamus nos illi vicissim morigeros filios, et servos obsequentes. Breviter evangelii doctrina vivum est speculum, in quo Dei effigiem contemplantes, in eam transfiguramur: quemadmodum Paulus docet 2. ad Cor. 3, 18. Quare ubi non adest pura conscientia, non nisi inane scientiae spectrum esse potest. Notandus est hic ordo, quum dicit, nos cognoscere quod noverimus. Significat enim, Dei obedientiam sic coniunctam esse scientiae, ut tamen haec ordine sit prior: sicuti necesse est causam effectu suo esse superiorem.

Si praecepta eius. Atqui nemo est qui omni ex parte servet: ita nulla esset Dei cognitio in mundo. Respondeo, apostolum minime secum pugnare. Quum ergo nuper omnes reos statuerit coram Deo, non intelligit servare mandata, qui legi penitus satisfaciant (quod exemplum nusquam inveniri potest in mundo), sed qui pro humanae infirmitatis captu vitam suam formare student ad Dei obsequium. Nam quoties de fidelium iustitia scriptura loquitur, adeo peccatorum remissionem non excludit, ut potius ab ea faciat exordium. Nec vero inde colligendum est, fidem in opera recumbere. Tametsi enim suae quisque fidei testimonium habet ab operibus: non tamen sequitur illic fundatam esse, quum posterior haec probatio instar signi accedat. Certitudo itaque fidei in sola Christi gratia residet: sed pietas et sanctitas vitae veram fidem a ficta et mortua Dei notitia discernit: quia haec veritas est in Christo (ut ait Paulus Colos. 3, 9) exuisse veterem hominem, etc.

4. *Qui dicit, Novi eum.* Unde probat mentiri, qui fidem iactant absque pietate: nempe a contrario, quia iam illud posuit, quod Dei cognitio res sit efficax. Neque enim nuda imaginatione cognoscitur Deus: sed quum se intus cordibus nostris per spiritum patefacit. Caeterum quia multi hypocritae fidei titulo frustra superbiunt, tales mendacii damnat apostolus. Nam quod dicit, supervacuum foret, nisi per multorum ora volitaret falsa et inanis christianismi professio.

5. *Qui vero servat.* Nunc definit quaenam vera sit legis Dei observatio: nempe Deum amare. Locus hic perperam (meo iudicio) ab iis exponitur, qui intelligunt, vere Deo placere qui sermonem eius servant. Potius sic resolve, Diligere sincero cordis affectu Deum, est mandata eius servare. Breviter enim (ut iam admonui) indicare voluit quid a nobis Deus exigat: et in quo posita sit fidelium sanctitas. Idem Moses quoque dicebat, quum legis summam colligeret: Nunc Israel, quid petit abs te Dominus, nisi ut timeas ipsum, et diligas, ambulesque in praeceptis eius: Deuteronom. capite 10, 12. Item capite 30, 19: Elige vitam, nempe ut diligas Dominum Deum tuum, servias illi, et adhaereas, etc. Neque enim lex, quae spiritualis est, de externis tantum operibus praecipit: sed hoc praecipue nobis commendat, ut Deum ex toto corde diligamus. Quod nulla hic fit hominum mentio, pro absurdo haberi non debet: continuo enim ex Dei amore fluit fraterna caritas, ut postea videbimus. Quisquis itaque vitam suam Deo probare cupit, ad hunc scopum omnes eius partes dirigat. Si quis obiiciat, neminem unquam fuisse repertum qui Deum ita perfecte diligeret: respondeo, sufficere modo quisque pro gratiae sibi datae mensura, ad hanc perfectionem adspiret. Interim constat definitio, quod perfectus Dei amor sit legitima sermonis eius observatio. In ea nos progredi, sicut in notitia proficere decet.

Cognoscimus quod in ipso. Redit ad illum evangelii fructum, cuius meminerat, nempe societatem cum Deo et filio eius: atque ita confirmat superiorem sententiam a consequentibus. Nam si evangelii finis est ut Deo communicemus: communicatio autem nulla esse potest absque amore: nemo rite in fide profecit nisi qui Deo ex corde adhaeret.

6. *Qui dicit se in eo manere.* Quemadmodum prius lucem Dei nobis in exemplar proposuit: nunc quoque ad Christum nos vocat, ut eius simus imitatores. Quamquam non simpliciter hortatur ad imitationem Christi: sed ab unitate, quam habemus cum eo, arguit nos illi esse debere similes. Vitae, inquit, et operum similitudo probabit nos in Christo manere. Porro iis verbis ad proximum membrum, quod mox de amandis fratribus subiiciet, transitum sibi facit.

7. *Fratres, non mandatum novum scribo vobis: sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est sermo quem audistis ab initio.* 8. *Rursum mandatum novum scribo vobis: quae est veritas in ipso et in vobis: quia tenebrae transeunt, et*

lumen verum iam lucet. 9. *Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est adhuc.* 10. *Qui diligit fratrem suum, in luce manet, et offendiculum in eo non est.* 11. *Qui vero fratrem suum odit, in tenebris est, et in tenebris ambulat, nec scit quo vadat: quia tenebrae excaecarunt oculos eius.*

Fratres, non mandatum etc. Explicatio superioris doctrinae, quod scilicet amare Deum sit servare eius mandata. Non temere autem pluribus verbis in hoc insistit. Primum scimus ut semper odiosa sit vel suspecta novitas: deinde non facile insuetum iugum suscipimus: ad haec, ubi certum aliquod doctrinae genus sumus amplexi, quidquam in ea mutari vel novari, nobis molestum est. His de causis admonet Iohannes, nihil se docere de caritate, nisi quod iam ab initio auditum fidelibus, usu ipso inveteraverit. Alii vetustatem secus exponunt: quod scilicet non aliam nunc in evangelio vivendi regulam praescribat Christus, quam Deus olim sub lege. Idque verissimum est. Nec repugno quin hoc sensu paulo post evangelii sermonem appellet vetus mandatum. Verum hoc tantum nunc velle arbitror, Haec prima esse evangelii rudimenta, sic ipsos a principio fuisse institutos: non esse cur refugiant quasi insolitum, quo pridem imbutos esse oportebat. Nam relativum causae loco poni apparet: vetus ergo nominat, non quod ante multa saecula traditum fuerit patribus: sed in quo edocti fuerant statim a primo religionis ingressu. Id autem plurimum ad fidem asserendam valet: quia statuere debent lectores, ab eodem Christo profectum esse, a quo evangelium habent.

Mandatum vetus est. Vetustatis nomen hoc loco longius extendi probabile est. Plenior enim est oratio, quum dicit, sermo, quem audistis ab initio, est vetus mandatum. Ac (meo quidem iudicio) significat non debere accipi evangelium quasi doctrinam nuper natam: sed quae a Deo prodierit, sitque aeterna eius veritas. Ac si diceret, Non debetis evangelii antiquitatem metiri temporis spatio, quo vobis allatum est: si quidem illic patefecta vobis fuit aeterna Dei voluntas. Non solum ergo hanc pie vivendi regulam vobis tradidit Deus, quum vocati primum estis ad Christi fidem: sed eadem semper illi fixa probataque fuit. Et sane haec demum antiquitas censeri debet, fidemque et reverentiam meretur, quae originem habet a Deo. Nam hominum figmenta, quantumvis longa annorum praescriptione, non tantum autoritatis acquirent, ut obruant Dei veritatem.

8. *Rursum mandatum novum.* Non videntur mihi interpretes, apostoli mentem assequuti esse. Novum enim dicit, quod Deus quotidie suggerendo veluti renovat, ut se in eo tota vita exerceant fideles: quia nullum sit illis praestantius expetendum. Nam quae pueri discunt rudimenta, postea locum cedunt altiori et solidiori doctrinae. Contra Iohannes negat eiusmodi esse doctrinam de fratribus diligendis, quae tempore obsolescat: sed perpetuo vigere, ut non minus sit ultima perfectio, quam tyrocinium. Porro hoc necesse fuit addi: quia, ut curiosi plus iusto sunt homines, bona pars semper novi aliquid cupide appetit. Hinc simplicis doctrinae fastidium, quod innumera errorum portenta gignit: dum quisque novis subinde arcanis inhiat. Ubi autem hoc constitutum est, Dominum in eodem pergere tenore, ut in eo quod didicimus, tota vita nos retineat: iniectum est huiusmodi cupiditatibus fraenum. Ergo qui ad sapientiae metam pertingere cupit, quod ad vitam recte instituendam attinet, ille in caritate proficiat.

Quae est veritas. Probat ratione quod dixit: quia hoc uno caritatis mandato, quod ad institutionem vitae spectat, constat tota Christi veritas. Quae porro exspectanda est alia maior revelatio? Nam Christus certe omnium finis est ac complementum: proinde veritatis nomen huc spectat, ut subsistant quasi in meta. *Nam pro complemento vel absoluto statu accipitur.* Christum illis coniungit, ut membris caput: ac si diceret, corpus ecclesiae non aliam habere perfectionem: *vel tunc solide Christo unitos fore, si sanctus amor inter ipsos mutuo vigeat.* Alii secus exponunt, Quod est veritas in Christo, etiam in vobis est, sed non video quorsum id spectet.

Quia tenebrae transeunt. Praesens tempus loco praeteriti. Significat enim, simul ac Christus illuxit, nos habere plenum intelligentiae fulgorem. Non quod sapiat quisque fidelium primo die quantum oportet (nam et Paulus se eniti testatur ut apprehendat quod nondum assequutus est (Philip. 3, 12), sed quia Christi notitia ad discutiendas tenebras sola sufficit. Ergo necessarii sunt quotidiani progressus: et prius suam auroram habet cuiusque fides, quam ad meridiem perveniat. Sed quia eiusdem doctrinae tenorem continuat Deus, in qua proficere nos iubet: merito evangelii cognitio verum lumen dicitur, ubi Christus sol iustitiae affulget. Ita via praecluditur hominum audaciae, qui evangelii puritatem corrumpere suis figmentis tentant: ac tuto universam papae theologiam anathemate damnare licet, quae hoc verum lumen prorsus obscurat.

9. *Qui dicit se in luce.* Prosequitur suam metaphoram. Dixit caritatem unicam esse regulam ad quam exigenda sit vita: dixit hanc legem nobis in evangelio praescribi: dixit postremo illic esse quasi meridianam lucem, quae oculos nostros intuitu sui retinere debet. Nunc ex adverso colligit, caecutire omnes ac in tenebris errare qui a caritate alieni sunt. Quod autem prius amorem Dei posuit, nunc fratrum, nihilo plus est repugnantiae quam inter

effectum et causam: deinde ita inter se connexi sunt, ut divelli nequeant. Dicet postea Iohannes capite tertio, falso nos iactare dilectionem Dei, nisi proximos diligimus: atque id verissimum est. Nunc vero caritatem erga proximos, tanquam testimonium sumit, quo probamus Deum a nobis diligi. In summa, quum caritas sic Deum respiciat, ut in Deo complectatur homines: nihil in eo absurdi, quod de caritate disputans apostolus promiscue nunc ad Deum, nunc ad fratres refert. Atque hic familiaris est scripturae usus. Saepe tota vitae perfectio statuitur in amore Dei: rursum Paulus docet totam legem implere, qui proximum diligit (Rom. 13, 8): et Christus pronuntiat haec esse legis praecipua, iustitiam, iudicium, et veritatem (Matth. 23, 13). Utrumque verum est, ac optime convenit: quia et amor Dei nos ad homines diligendos instituit: et re ipsa testamur nostram in Deum pietatem, homines ex iussu eius amando. Quidquid sit, fixum hoc semper maneat, caritatem esse dirigendae vitae scopum. Quod eo diligentius notandum, quia quidvis potius omnes fere eligunt, quam unicum hoc Dei mandatum. Eodem pertinet quod sequitur, Non esse offendiculum ubi est studium caritatis. Nam qui vitam suam ita format, nunquam impinget.

11. *Fratrem suum odit.* Rursum admonet, quamlibet praeclaram virtutis speciem ostentes, nihil tamen esse non vitiosum ubi abest caritas. Conferatur hic locus cum 13. capite prioris ad Corinthios: et longa expositione non indigebit. Verum ideo obscura est mundo haec doctrina, quod bona pars in larvis nescio quibus obstupescit. Ita ficta sanctitas omnibus fere oculos perstringit: interim neglecta caritas, aut saltem in postremum angulum reiicitur.

12. *Scribo vobis, filioli: quoniam remittuntur vobis peccata vestra propter nomen eius.* 13. *Scribo vobis, patres: quoniam novistis eum qui est ab initio. Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malum illum.* 14. *Scribo vobis, pueri: quoniam novistis patrem. Scripsi vobis patres: quoniam novistis eum qui est ab initio. Scripsi vobis, adolescentes: quia fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malum illum.*

12. *Filioli.* Haec adhuc generalis est sententia. Neque enim teneram modo aetatem compellat, sed communiter filiolos intelligit omnium aetatum homines: quemadmodum primo capite, et hoc ipso paulo post. Hoc ideo dico, quod interpretes perperam restringunt ad pueros. Atqui Iohannes quum de pueris loquetur, παιδία vocabit, quod nomen aetati congruet: hic autem tanquam spiritualis pater, non senes minus quam pueros τεκνία appellat. Mox quidem speciales sententias accommodabit singulis aetatibus. Falluntur tamen qui hinc faciunt initium. Quin potius ne superior exhortatio gratuitae peccatorum remissioni obscuritatem induceret, doctrinam hanc, quae fidei propria est, iterum inculcat: ut certe hoc fundamentum semper retinendum est, in sola Christi gratia nobis salutem esse repositam. Urgenda quidem vitae sanctitas, sedulo praecipiendum de timore Dei, acriter stimulandi ad poenitentiam homines, commendanda vitae novitas cum suis fructibus: semper tamen cavendum ne suffocetur fidei doctrina, quae Christum unicum salutis bonorumque omnium autorem statuit. Quin potius servanda est haec moderatio ut primas semper fides obtineat. Hanc legem nobis praescribit Iohannes, quum de bonis operibus sedulo concionatus, ne tamen plus illis dare videatur quam oportet, adeo sollicite nos ad Christi gratiam revocat.

Remittuntur vobis peccata. Sine hac fiducia non nisi fluxa et umbratilis erit pietatis species. Imo qui gratuita peccatorum remissione posthabita, insistunt in aliis partibus, sine fundamento aedificant. Interea Iohannes significat, nihil stimulandis ad timorem Dei hominibus aptius esse, quam dum rite edocti sunt quid illis bonorum attulerit Christus: quemadmodum Paulus (Philip. 1, 8) obsecrat per viscera misericordiae Dei. Unde apparet quam improba sit papistarum calumnia, qui frigere bene agendi studium causantur, dum ea extollitur quae sola obsequentes Deo filios reddit. Nam inde sumit hortandi materiam, quod tam benevolum nobis Deum esse novimus, ut peccata non imputet.

Propter nomen eius. Causa materialis adscribitur, ne quaeramus alia media quae nos Deo reconcilient. Neque enim satis fuerit tenere, Deum nobis ignoscere peccata, nisi recta veniamus ad Christum, et pretium illud quod in cruce nobis persolvit. Idque eo magis observandum, quod videmus Satanae astu et pravis hominum figmentis hanc viam obstructam esse: dum variis satisfactionibus placare Deum conantur stulti homines, et innumera expiationum genera excogitant ad se redimendos. Nam quot promerendae veniae media Deo ingerimus, tot abstaculis arcemur ab eius accessu. Proinde Iohannes non contentus hac simplici doctrina, quod nobis peccata Deus remittat, nominatim addit, propitium nobis esse Christi respectu, ut alias omnes rationes excludat. Nos quoque ut hoc beneficio fruamur, omnia alia nomina omittere et oblivisci necesse est, solumque Christi nomen amplecti.

13. *Scribo vobis patres.* Iam ad aetatum enumerationem descendit, ut ostendat singulis convenire quod docet. Nam generalis sermo interdum minus afficit: imo, quae nostra est malignitas, pauci sunt qui putent ad se pertinere quod simul ad omnes dirigitur. Senes se ut plurimum subducunt, quasi ex-

cesserint discendi aetatem: pueri, quasi nondum maturuerint, recusant audire: mediae aetatis homines, quoniam aliis studiis occupantur, non adiiciunt huc animum. Ergo ne qui se eximant, evangelium ad singulorum usus accommodat. Designat autem tres aetates: quae magis recepta est humanae vitae partitio. Unde et celebris ille Lacedaemoniorum chorus tres ordines habebat, quorum primus canebat: Quod estis, erimus: postremus, Quod estis, fuimus: medius vero: Sumus quod alteri fuerunt, et alteri futuri sunt. In hos tres gradus Iohannes humanae vitae curriculum distribuit: ac incipit quidem a senibus, et illis congruere dicit evangelium, quia inde aeternum Dei filium discant. Nota est senum morositas: praesertim vero quia annorum multitudine metiuntur sapientiam, redduntur indociles. Praeterea hoc vitii merito in illis notavit Horatius in Arte poetica[1]), quod tempus pueritiae suae laudantes, respuunt quidquid fit aut dicitur. Huic vitio prudenter medetur Iohannes, quum in evangelio non antiquam modo scientiam contineri admonet, sed quae nos deducit usque ad ipsam Dei aeternitatem. Unde sequitur, nihil hic esse quod fastidiant. Quod dicit Christum fuisse ab initio, tam ad divinam eius praesentiam, in qua coaeternus est patri, quam ad virtutem refero, de qua apostolus loquitur ad Hebraeos (13, 8), quum dicit fuisse heri, sicuti est hodie, ac si diceret: Si placet vetustas, habetis Christum, qui est omni vetustate superior: quare ne pudeat eius esse discipulos qui in se omnia saecula comprehendit. Interea notandum quaenam sit vere antiqua religio, nempe quae in Christo fundata est. Nam alioqui parum valebit quantumvis longa annorum series, si originem ab errore ducat.

Scribo vobis, adolescentes. Tametsi diminutivo utitur, νεανίσκοι: non tamen dubium est quin sermonem ad omnes dirigat qui sunt in aetatis flore et statu. Scimus porro aetatem illam sic addictam esse inanibus mundi curis, ut de regno Dei parum cogitet. Nam ingenii vigor et corporis robur illos quodammodo inebriant. Proinde apostolus eos admonet ubi situm sit verum robur: ne amplius pro more suo in carne exsultent. Vos, inquit, fortes estis, quia vicistis Satanam. Copula enim causalem particulam valet. Et sane ea est fortitudo quam appetere decet: nempe spiritualis. Et simul non aliunde haberi indicat quam a Christo, bona enim, quae ex evangelio percipimus, commemorat. Vicisse dicit qui adhuc sunt in actu ipso bellandi: sed nostra conditio longe alia est quam eorum, qui sub hominum vexillis militant. Mars enim illis dubius, et eventus belli anceps: nos, priusquam congrediamur cum hoste, iam sumus victores: quia nobis caput nostrum Christus, totum semel mundum vicit.

14. *Sribo vobis, pueri.* Indigent pueri alieno regimine: itaque pueris optime quadrare evangelium, apostolus colligit, quia illic inveniant patrem. Nunc videmus quam diabolica sit tyrannis papae, quae minaciter ab evangelii doctrina omnes aetates arcet, quas spiritus Dei tam studiose provocat. Caeterum haec quae in species apostolus distribuit, etiam generalia sunt. Nam toti in vanitatem defluimus, nisi nitatur nostra firmitas aeterna Dei veritate. Nihil nobis magis fragile et caducum, nisi virtus Christi in nobis habitet: pupilli sumus omnes, donec in gratiam adoptionis per evangelium venimus. Quae ergo de iuvenibus praedicat, etiam senibus sunt communia: sed tamen voluit singulis aptare quod illis maxime necessarium est ut sine exceptione omnes indigere evangelii doctrina ostendat. Particula ὅτι bifariam exponi potest: sed hic sensus, quem posui, multo melior est: atque ita contextus melius cohaeret.

Scripsi vobis. Has repetitiones iudico esse supervacuas. Et probabile est, quum falso putarent imperiti lectores bis de pueris loquutum esse, temere alia duo membra supposuisse. Quamquam fieri potest ut Iohannes ipse sententiam de adolescentibus, augendi causa, secundo inseruerit: (illic enim addit, fortes esse, quod prius non dixerat) librarii autem temere numerum implere voluerint.

15. *Ne diligatis mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo.* 16. *Quia quidquid est in mundo (nempe concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitae) non est ex patre, sed ex mundo est.* 17. *Atqui mundus transit, et concupiscentia eius: qui autem facit voluntatem Dei, manet in aeternum.*

15. *Ne diligatis, etc.* Antea dixerat hanc esse unicam pie vivendi regulam, Deum amare: sed quia vano mundi amore occupati, sensus omnes nostros alio avertimus, vanitatem istam prius ex nobis revelli oportet, ut in nobis regnet Dei amor. Donec mentes purgatae fuerint, centies nullo profectu iterari posset superior illa concio: non secus ac si aquam supra globum effundens, ne unam quidem guttam colliges, quia nihil est illic vacuum quo aqua retineatur. Mundi nomine intellige quidquid ad praesentem vitam spectat, ubi separatur a regno Dei et spe vitae aeterna Ita in se comprehendit omne genus corruptelas, et malorum omnium abyssum. In mundo sunt voluptates, delitiae, et illecebrae omnes quibus homo capitur, ut se a Deo subducat. Porro tam severe damnatur mundi amor: quia ubi nihil quam terram respicimus, necesse est Deum et nos ipsos oblivisci. Ubi vero perversa eiusmodi

[1]) *Vide an respiciat v. 173 ss.*

cupiditas dominatur, et hominem ita implicitum tenet ut non cogitet de coelesti vita, illic est beluinus stupor.

Si quis diligit mundum. Argumento a contrariis probat quam necesse sit mundi amorem abiicere, si velimus placere Deo. Idque postea confirmat argumento a repugnantibus: quia quae propria sunt mundi, cum Deo prorsus dissideant. Tenendum est quod iam dixi, hic notari profanum vitae institutum, quod nihil habet cum regno Dei commune: ubi sic degenerant homines, ut praesenti vita contenti, nihilo plus de immortali vita cogitent quam brutae pecudes. Ergo quisquis ita se terrenis cupiditatibus mancipat, non potest Dei esse.

16. *Nempe concupiscentia carnis.* Vetus interpres aliter: nam ex una sententia duas facit. Melius Graeci, qui uno contextu legunt, Non esse ex Deo quidquid est mundi: et tres concupiscentiae species interserunt, oratione non abrupta. Nam explicationis vice interposuit Iohannes haec quasi tria exempla, ut summatim ostenderet qualia sunt studia et quales eorum meditationes qui mundo vivunt. Porro an plena sit et integra partitio, non magnopere refert. Quamquam non reperies hominem mundanum, in quo non regnent istae cupiditates, vel saltem una earum. Restat ut videamus quid per unamquamque intelligat. Primum membrum generaliter de vitiosis omnibus concupiscentiis exponi solet: quia caro totam hominis corruptam naturam significat. Ego tametsi nolim contendere, dissimulare tamen nolo, diversum sensum mihi probari. Quum vetat Paulus Ro. 13, 14, carnis curam haberi ad concupiscentias, mihi videtur optimus esse huius loci interpres. Quid est illic caro: Nempe corpus et eius accessiones. Quid ergo est carnis cupiditas, nisi quum homines terreni molliter et delicate vivere appetentes, suis tantum commodis intenti sunt: Nota est ex Cicerone et aliis trimembris Epicuri partitio, qua inter cupiditates discernit: quum alias facit naturales et necessarias: alias naturales, non tamen necessarias: alias nec naturales, nec necessarias. Verum Iohannes, cui nota erat cordis humani ἀταξία, secure damnat cupiditatem carnis, quia semper intemperanter diffluat, nec mediocritatem servet. Postea gradatim conscendit ad crassiora vitia. Cupiditas oculorum (meo iudicio) tam libidinosos adspectus comprehendit, quam vanitatem quae in pompis et inani splendore vagatur. Sequitur postremo loco fastus aut superbia, cui coniuncta est ambitio, iactantia, aliorum contemptus, caecus amor sui, praeceps confidentia. Summa est, simul ac mundus se offert, appetitus nostros, ut cor nostrum perversum est, quasi effraenes beluas, illuc rapi: ita dominari varias concupiscentias, quae omnes Deo sunt adversae. Pro vita, graece est βίος, hoc est vivendi genus et ratio.

Atqui mundus transit. Quia in mundo nihil est nisi caducum et quasi momentaneum, ex eo colligit quam male et misere sibi consulant qui hic sibi felicitatem constituunt: praesertim quum ad beatam aeternae vitae gloriam nos Deus vocet: ac si diceret: Vera felicitas, quam Deus filiis suis offert, aeterna est: indignum est igitur, nos mundo implicari, qui mox cum bonis suis omnibus evanescet. Concupiscentiam hic interpretor metonymice, quidquid concupiscitur, et hominum desideria ad se rapit. Sensus est, quidquid in mundo pretiosissimum et maxime optabile ducitur, nihil quam umbratile esse spectrum. Quum dicit, perpetuo manere qui faciunt Dei voluntatem: significat perpetuo fore beatos qui ad Deum adspirant. Si quis obiiciat, neminem facere quod Deus praecipit: responsio in promptu est, non de absoluta legis observatione hic agi, sed de fidei obedientia, quae utcunque perfecta non sit, Deo nihilominus probatur. Voluntas Dei primum in lege nobis monstratur: sed quia legi nemo satisfacit, nulla illinc felicitas sperari potest. Verum desperatis occurrit Christus cum novo subsidio, qui non tantum spiritu nos suo regenerat ut obediamus Deo: sed facit etiam ut qualiscunque noster conatus plenae iustitiae laudem obtineat.

18. *Filioli, novissima hora est: et sicut audistis quod Antichristus venturus sit, etiam nunc antichristi multi coeperunt esse: unde scimus esse novissimam horam.* 19. *Ex nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed ut manifesti fierent quod non erant omnes ex nobis.*

18. *Novissima hora.* Confirmat fideles adversus offendicula quibus poterant turbari. Iam exortae erant variae sectae quae et fidei unitatem scindebant, et dissipabant ecclesias. Apostolus autem non tantum fideles munit, ne titubent: sed in contrarium finem hoc totum vertit. Admonet enim eos, iam adesse tempus extremum, ideoque eos ad maiorem vigilantiam hortatur: ac si diceret, Dum emergunt errores diversi, potius expergefieri vos decet quam obrui. Inde enim colligendum est, non procul abesse Christum: ergo intenti simus in eius exspectationem, ne subito nos deprehendat. Eodem modo hodie quoque nos erigi decet, et propinquum Christi adventum fide apprehendere, dum omnia miscet Satan, turbandae ecclesiae causa. Haec enim sunt ultimi temporis signa. Verum tot saecula, quae a morte Iohannis fluxerunt, videntur hoc vaticinium falsi coarguere. Respondeo, apostolum vulgari scripturae more denuntiare fidelibus, nihil iam amplius restare, nisi ut Christus in mundi redemptionem appareat. Quia vero nullu tempus praefigit, neque

aetatis suae homines lactavit spe inani, neque in posterum voluit abscindere ecclesiae cursum, et multas annorum successiones, quibus huc usque duravit ecclesia in mundo. Et certe si regni Dei aeternitas nobis ante oculos versatur, nulla erit tam longa diuturnitas, quae non sit instar momenti. Tenendum apostoli consilium est, quod ultimum tempus vocet, in quo sic complentur omnia, ut nihil supersit, praeter ultimam Christi revelationem.

Audistis quod Antichristus. Loquitur tanquam de re nota: unde colligere promptum est, edoctos et admonitos ab initio fuisse fideles de futura ecclesiae dissipationem: tum ut sollicite ipsi se continerent in fide suspecta, tum ut posteros instruerent ad cavendum. Sic enim tentari Deus voluit ecclesiam, ne quis nisi sciens ac volens falleretur, nec ulla esset ignorantiae excusatio. Atqui videmus totum fere orbem misere fuisse deceptum, ac si verbum nunquam de Antichristo factum esset. Quin etiam in papatu nihil magis celebre ac tritum est, quam futurus Antichristi adventus: interea tam sunt stupidi, ut eius tyrannidem cervicibus suis impositam non sentiant. Idem scilicet omnino illis contingit, quod Iudaeis: nam quum ii promissiones de Messia teneant, longius tamen absunt a Christo, quam si nunquam illis auditum esset nomen. Nam imaginarius Messias, quem sibi finxerunt, eos a filio Dei prorsus avertit. Et si quis ex lege et prophetis Christum illis ostendere studeat, nihil quam ludet operam. Papistae Antichristum imaginati sunt, qui per tres annos et dimidium vexaturus sit ecclesiam. Omnes notae, quibus Antichristum designat spiritus Dei, in papa clare apparent: sed ille triennalis Antichristus stultos papistas tenet occupatos, ne videndo videant. Meminerimus itaque, non modo indicatum fuisse a spiritu Dei Antichristum, sed adscriptas simul fuisse notas quibus discerni queat.

Etiam nunc multi. Videri posset hoc correctionis vice additum, quasi falso existiment unum fore aliquod regnum: sed non ita est. Qui unum tantum hominem putant fore, delirant illi quidem: sed Paulus quum venturae defectionis meminit (2. Thess. 2, 3), aperte testatur certum fore corpus et regnum. Initio praedicit defectionem quae per totam ecclesiam grassabitur, ut sit quasi malum universale: deinde apostasiae caput constituit adversarium Christi, qui in templo Dei sedebit, numen et divinos honores sibi usurpans. Nisi velimus sponte errare, ex ista Pauli descriptione Antichristum agnoscere discamus: quam suo loco exposui, nunc obiter attigisse sufficit. Sed quomodo hoc conveniet cum verbis Iohannis, qui iam multos esse pronuntiat? Respondeo, Iohannem nihil velle aliud, quam speciales iam sectas emergere, quae sint futurae dissipationis praeludia. Cherinthus enim, Basilides, Marcion, Valentinus, Ebion, Arius, et reliqui, eius regni membra erant, quod diabolus postea adversus Christum erexit. Proprie loquendo, nondum Antichristus exstabat: sed arcanum suae impietatis clam moliebatur. Verum Iohannes utitur hoc nomine, ut piorum studium et sollicitudinem ad repellendas fraudes magis acuat. Quod si iam tunc in excubiis stare fideles iubebat Dei spiritus, quum signa duntaxat venturi hostis procul cernerent: multo minus nunc dormiendi tempus est quando ecclesiam saeva tyrannide oppressam tenet, ac palam Christo insultat.

19. *Ex nobis egressi sunt.* Alteram obiectionem praevertit, quod pestes illas videbatur genuisse ecclesia, et in sinu suo ad tempus fovisse. Nam certe hoc ad turbandos infirmos plus valet, si unus quispiam nobiscum veram fidem professus, deficiat, quam si mille extranei in nos conspirent. Sic ergo fatetur eos prodiisse ex ecclesiae gremio, ut tamen neget fuisse unquam ex ecclesia. Porro diducendae obiectionis ratio est, quod semper huic malo obnoxia sit ecclesia, ut multos ferre cogatur hypocritas, qui vere Christum non habent, utcunque eius nomen ore profiteantur ad tempus. Quum dicit, egressos esse a nobis, significat locum in ecclesia prius occupasse, et habitos esse in piorum numero. Negat tamen fuisse ex nobis, qui falso nomen obtenderint fidelium: sicuti paleae, *licet* tritico in eadem area permistae sint[1]), *non tamen in tritico censentur.*

Si fuissent ex nobis. Aperte pronuntiat, nunquam fuisse ecclesiae membra qui deficiunt. At certe sigillum Dei, sub quo suos custodit, firmum manet: ut inquit Paulus (2. Tim. 2, 19). Sed hic oritur difficultas. Multos enim, qui videbantur Christum amplexi, saepe excidere contingit. Respondeo, tres eorum esse gradus qui evangelium profitentur. Sunt enim qui pietatem simulant, quum tamen mala conscienta intus eos arguat. Aliorum magis fraudulenta hypocrisis: qui non modo fucum hominibus facere tentant, sed oculos sibi perstringunt, ut sibi videantur recte Deum colere. Tertii vivam habent fidei radicem, ac suae adoptionis testimonium penitus fixum cordibus gerunt. Priores duo ordines nihil stabilitatis habent: de postremis loquitur Iohannes, quum impossibile esse dicit ab ecclesia alienari. Neque enim sigillum, quod Deus spiritu suo insculpsit eorum conscientiis, deleri potest. Semen incorruptibile, quod radicem egit, non potest evelli, nec aboleri. Neque enim hic de hominum, sed Dei constantia agitur, cuius electionem ratam esse oportet. Quare non immerito dicit, ubi efficax est Dei vocatio, illic certam perseverantiam fore. In summa nunquam penitus imbutos fuisse Christi notitia intelligit, qui deficiunt: sed levem duntaxat et evanidum habuisse gustum.

[1]) sunt

Ut manifesti fierent. Utile ac necessarium esse ecclesiae examen docet: unde ex adverso sequitur non esse iustam perturbationis causam. Quum sit areae similis ecclesia, ventilari paleam oportet, ut triticum purum maneat: hoc facit Deus, quum emittit hypocritas ex ecclesia: eam enim quisquiliis et sordibus purgat.

20. *Et vos unctionem habetis a sancto: et novistis omnia.* 21. *Non scripsi nobis, quia non noveritis veritatem: sed quia novistis eam, et quia omne mendacium ex veritate non est.* 22. *Quis est mendax, nisi qui negat Iesum esse Christum? Hic est antichristus, qui negat patrem et filium.* 23. *Omnis qui negat filium, neque patrem habet.*

20. *Et vos unctionem.* Modeste excusat apostolus, quod eos tam sollicite admonet: ne putent oblique se perstringi, quasi rudes ignarosque eorum quae probe tenere debuerant. Sic Paulus (Rom. 1, 14) Romanis concedit prudentiam, ut aliis etiam monendis sint pares et idonei: simul tamen ostendit, non posse aliter se munere sibi iniuncto defungi, quin eos commonefaciat. Neque tamen adulatorie sic loquuntur apostoli: sed hoc modo prudenter cavent ne ab ullo hominum genere respuatur sua doctrina: quum non modo rudibus, sed in schola Domini eruditis congruere et utilem esse denuntiant. Usus ipse docet quam fastidiosae sint hominum aures. Tale quidem a piis debet abesse fastidium: boni tamen ac prudentis doctoris est nihil omittere, quo sibi audientiam apud omnes faciat. Certum est autem, nos minori attentione et reverentia excipere quod dicitur, si putamus eum, qui loquitur, intelligentiam, quae a Domino data est nobis, detrahere. Simul hac laude acuit apostolus lectores, quia minus excusationis habent qui dono intelligentiae sunt praediti, nisi alios profectu antecedant. Summa est, quod apostolus eos non docet tanquam rudes et elementarios, sed res iam cognitas in memoriam illis reducit: deinde quod ad excitandas spiritus scintillas eos hortatur, ut plenus in illis fulgor luceat. Ac se ipsum exponit proximis verbis, se ideo scripsisse negans quod veritatem ignorent, sed quod in ea probe sint edocti. Nam si rudes prorsus fuissent ac novitii, capere non potuissent hanc doctrinam. Quod autem omnia dicit novisse, non universaliter capi, sed ad praesentis loci circumstantiam restringi debet. Caeterum quum dicit eos habere unctionem a sancto, non dubito quin ad veteres figuras alludat. Nam e sanctuario petebatur oleum ad ungendos sacerdotes. Daniel autem adventum Christi tempus proprium esse definit ungendo sancto sanctorum (Dan. 9, 24). Nam ideo unctus a patre fuit, ut multiplices copias ex sua in nos plenitudine diffundat. Hinc sequitur, non acumine proprii sensus recte sapere homines, sed illuminatione spiritus: deinde non aliter quam per Christum nos fieri spiritus participes, qui et verum est sanctuarium, et unicus noster sacerdos.

21. *Et quia omne mendacium.* Concedit illis iudicium, quo verum a falso discernant. Neque enim dialectica est ista propositio, mendacium differre a veritate (qualiter in scholis generales regulae traduntur), sed ad praxin et usum accommodatus sermo: ac si diceret, Non tantum eos tenere quid verum sit: sed etiam adversus impiorum fallacias et imposturas munitos esse, ut prudenter sibi caveant. Porro non de una aut altera mendacii specie loquitur: sed quidquid fraudis intentet Satan, aut quacunque parte eos adoriatur, lucis et tenebrarum discretionem fore in promptu dicit, quia ducem habeant spiritum.

22. *Quis est mendax.* Non asserit solos esse eos mendaces qui negant apparuisse in carne Dei filium, ne quis in solvendo hoc nodo ultra modum se torqueat: sed alios omnes superare. Quasi diceret, nisi hoc censeatur mendacium, aliud nullum haberi posse. Quemadmodum vulgo solemus loqui, Si perfidia in Deum et homines crimen non est, quod amplius crimen vocabimus? Quod autem de pseudoprophetis in genere attigerat, nunc accommodat ad rationem sui temporis. Digito enim ostendit eos qui ecclesiam turbabant. Quod Cherinthum et Carpocratem notari veteres existimant, facile recipio. Caeterum Christi negatio late patet. Neque enim satis est uno verbo fateri Iesum esse Christum, nisi talis agnoscitur, qualem eum pater in evangelio nobis offert. Duo isti, quos nominavi, Christi titulum dabant filio Dei: sed purum fingebant hominem. Sicuti[1]) sunt alii, ut Arius, qui Dei nomine illum ornantes aeterna divinitate spoliabant. Marcion spectrum hominis fuisse somniabat. Sabellius nihil a patre differre commentus est. Illi omnes Dei filium negarunt: quia nemo eorum integrum Christum sincere agnovit: sed eius veritatem, quantum in se erat, adulterantes, idolum sibi pro Christo fabricarunt. Erupit deinde Pelagius, qui certamen quidem non movebat de Christi essentia, quin verum hominem et Deum esse concederet: sed totum fere eius honorem in nos transferebat. Hoc vero est Christum in nihilum redigere, quum eius gratia et vis aboletur. Sic papistae hodie liberum arbitrium spiritus sancti gratiae opponentes, partem iustitiae et salutis locantes in operum meritis, innumeros sibi patronos imaginantes, per quos Deum propitium habeant, factitium nescio quem Christum habent: at vivam genuinamque Dei imaginem, quae lucere in Christo debebat, pravis suis commentis deformant, virtutem enervant, officium obruunt et

---

[1]) Sequuti

pervertunt. Nunc videmus negari Christum, quoties quae habet propria, illi detrahuntur. Quemadmodum autem Christus legis et evangelii finis est, ac inclusos in se thesauros omnes habet sapientiae et intelligentiae: ita scopus est, in quem collimant haeretici omnes, ut sagittas illuc suas dirigant. Quare non immerito apostolus impostorum facit principes, qui Christum oppugnant: quando plena in eo veritas nobis est exhibita.

Hic est antichristus. Non loquitur de illo defectionis principe qui Dei sedem occupaturus erat: sed quicunque Christum evertere conantur, eos in scelerata illa cohorte ponit. Atque ut eorum crimen amplificet, non minus patrem ab illis quam filium negari asserit: ac si diceret, nullam amplius eos habere religionem, quia Deum penitus abiecerint. Quod ratione mox addita confirmat: quia nequeat pater a filio separari. Est autem haec insignis sententia, et quae inter prima religionis nostrae axiomata censeri debet. Imo postquam confessi sumus unum esse Deum, hoc secundum caput necessario connecti debet: non alium esse nisi qui in Christo cognoscitur. Neque hic argute disputat apostolus de essentiae unitate. Certum quidem est non posse divelli filium a patre, quia sit ὁμοούσιος, sed aliud nunc agitur: quod scilicet pater, qui alioqui invisibilis est, se in filio tantum patefecerit. Unde et imago patris vocatur, quia nobis repraesentat et exhibet quidquid de patre cognitu utile est. Nuda enim Dei maiestas semper immenso suo fulgore oculos nostros perstringet: ergo necesse est in Christum respicere. Hic accessus est ad lucem, quae alioqui merito inaccessa dicitur. Iterum dico, non hic agitari subtilem disputationem de aeterna Christi essentia quam unam cum patre habet. Abunde quidem ad eam probandam sufficit hic locus: sed Iohannes ad fidei praxin nos vocat: nempe quia Deus se totum nobis in Christo fruendum dedit, frustra alibi quaeri: vel (si quis malit clarius) quoniam in Christo habitat tota plenitudo divinitatis, extra eum nihil esse Dei. Unde sequitur, Turcas, Iudaeos, et similes, Dei loco merum habere idolum. Nam quibuscunque insigniant titulis Deum quem adorant: quia tamen eum reiiciunt sine quo ad Deum non pervenitur, et in quo nobis se Deus in solidum manifestat: quid habent praeter suam creaturam, vel suum figmentum: Blandiantur sibi ut volent in suis speculationibus, qui extra Christum philosophantur de rebus divinis: certum tamen est nihil quam desipere, quia non tenent caput, ut Paulus dicit (Colos. 2, 19). Unde colligere promptum est quam necessaria sit Christi cognitio. Multi codices habent oppositam sententiam: Qui confitetur filium, etc. Sed quia puto annotatam ab aliquo lectore obrepsisse in contextum, omittere non dubitavi. Quod si placeat ipsam inseri, sensus erit, non aliam esse legitimam Dei confessionem, quam dum in filio agnoscitur pater. Si obiiciat quispiam, multos ex veteribus recte sensisse de Deo, quibus tamen ignotus erat Christus: fateor non ita semper explicatam fuisse Christi notitiam: illud tamen semper fuisse verum contendo: quemadmodum solis lumen radiis ad vos usque diffunditur, ita Dei notitiam nonnisi per Christum communicatam.

24. *Ergo quod audistis ab initio, in vobis maneat. Si in vobis manserit quod ab initio audistis, et vos in patre et filio manebitis.* 25. *Atque haec est promissio quam ipse nobis promisit, nempe vita aeterna.* 26. *Haec scripsi vobis de iis qui seducunt vos.* 27. *Et unctio, quam accepistis ab eo, in vobis manet, neque opus habetis ut quis vos doceat: sed quemadmodum unctio docet vos de omnibus, et veritas est, et non est mendacium. Et quemadmodum docuit vos, manete in eo.* 28. *Et nunc, filioli, manete in eo: ut quum apparuerit, habeamus fiduciam: neque pudefiamus ab eius praesentia.* 29. *Si nostis quod iustus sit, cognoscite quod quisquis facit iustitiam, ex eo genitus est.*

24. *Ergo quod, etc.* Superiori doctrinae exhortationem attexit: et quo plus efficaciae habeat exhortatio, fructum demonstrat quem ex obedientia percipient. Ergo ad fidei constantiam eos hortatur, ut fixum in cordibus retineant quod didicerunt. Porro quum dicit ab initio, sola antiquitas minime ad probandam quamlibet doctrinam sufficeret: sed quia iam ostendit, rite in puro Christi evangelio fuisse institutos: iure in eo permanendum esse infert. Ac diligenter notandus est hic ordo. Nam si ab eo doctrinae genere, quod semel erimus amplexi, nolimus discedere, qualecunque illud sit: non constantia, sed perversa erit obstinatio. Quare delectus est habendus, ut nobis fidei nostrae ratio constet ex Dei verbo, tum sequatur inflexibilis constantia. Papistae initium iactant, quia superstitiones suas a pueritia imbiberint. Hoc praetextu apertam veritatem contumaciter repudiare sibi permittunt. Talis pertinacia nobis documento est, semper faciendum esse exordium a doctrinae certitudine.

Si in vobis manserit. Hic perseverantiae fructus est, quod in quibus manet Dei veritas, illi in Deo manent. Unde colligimus quid in tota pietatis doctrina sit quaerendum. Quare is demum optime profecit, qui huc usque progressus est, ut Deo penitus adhaereat. In quo autem non habitat pater per filium, is totus est vanus et inanis, quidquid scientiae teneat. Porro haec eximia laus sanae doctrinae, quod nos Deo coniungit, ac in ea reperimus quidquid ad veram Dei fruitionem pertinet. Postremo loco admonet hanc esse solidam felicitatem,

si Deus in nobis habitet. Loquutio, qua utitur, ambigua est: vel quod haec sit promissio qua nobis promisit vitam aeternam: vel appositive, quod haec sit promissio quam nobis dedit, nempe vita aeterna. Quia tamen utrovis modo accipias, idem manet sensus: libera sit electio. Summa est, non aliter nos victuros, quam si vitae semen in animis nostris conceptum, usque ad finem alamus. Multus est Iohannes in hoc capite tradendo, in cognitione Christi non modo beatae vitae principium esse situm, sed etiam perfectionem. Verum nulla eius repetitio nimia esse potest: quando hanc semper hominibus causam fuisse exitii notum est, quod Christo non contenti, extra simplicem evangelii doctrinam evagari gestierunt.

26. *Haec scripsi vobis.* Iterum excusat apostolus, quod eos admoneat qui intelligentia et iudicio alioqui praediti erant. Hoc autem ideo facit, ut iudicium spiritus adhibeant, ne inutilis sit admonitio. Ac si dixisset: ego quidem meas ago partes: sed interea necesse est ut vos Dei spiritus in omnibus dirigat. Nam frustra vocis meae sonitu aures, vel potius aerem verberabo, nisi ille intus loquatur. Quum audimus eum de seductoribus scripsisse, semper observemus, bono et sedulo pastori non modo curam incumbere ut oves aggreget, sed etiam ut lupos abigat. Quid enim profuerit puram evangelii vocem in medium afferre, si ad manifestas Satanae imposturas connivemus? Nemo itaque fideliter ecclesiam docere poterit, nisi qui profligandis erroribus, si quos spargi a seductoribus videt, erit intentus. Quod dicit, u n c t i o, q u a m a b e o a c c e p i s t i s, ego ad Christum refero.

27. *Neque opus habetis.* Ridiculus esset Iohannes, quemadmodum supra dixi, si inutilem doctrinam profunderet. Non igitur tantum illis tribuit sapientiae, ut Christi discipulos esse neget. Tantum significat illos minime esse rudes, ut docendi sint tanquam de rebus ignotis: nec se quidquam proponere quod non ultro illis suggerat Dei spiritus. Perperam itaque fanatici homines hoc testimonium arripiunt, ut ab ecclesia usum externi ministerii excludant. Dicit fideles, spiritus magisterio edoctos, iam tenere quae tradit: ut non opus habeant, quasi ignota discere. Hoc dicit quo plus autoritatis suae doctrinae conciliet: dum eius subscriptionem quisque in corde suo reperit digito Dei insculptam. Caeterum quum pro fidei mensura quisque intelligat: fides autem in aliis exigua sit, in aliis mediocris, in nemine absoluta: hinc sequitur, neminem tantum scire quin profectui adhuc sit locus. Deinde haec altera est doctrinae utilitas, quod ubi probe tenent homines quod expedit: commonefacimus tamen eos et excitamus, ut maior inde confirmatio illis accedat. Nam quod de omnibus eos a spiritu doceri pronuntiat Iohannes, non tam generaliter accipi debet, sed ad loci praesentis circumstantiam restringi. In summa, non alio spectat quam ad stabiliendam eorum fidem, dum eos ad spiritus examen revocat qui solus est idoneus doctrinae censor et approbator: dum eam cordibus nostris obsignat, ut certo sciamus Deum loqui. Nam quum in Deum respicere debeat fides, solus ipse sibi testis esse potest, ut cordibus nostris persuadeat, a se profectum esse quod aures nostrae percipiunt. Atque id sibi volunt haec verba, q u e m a d m o d u m v o s d o c e t, v e r i t a s e s t: spiritum scilicet instar sigilli esse, quo nobis testata fiat Dei veritas. Quum addit n o n e s s e m e n d a c i u m, hac particula alterum spiritus officium designat: nempe iudicio et discretione nos regere, ne mendacio fallamur, ne haereamus suspensi et perplexi: ne velut dubiis in rebus vacillemus.

Quemadmodum docuit, manete. Dixerat in illis manere spiritum: nunc ut in eius revelatione maneant, hortatur. Et speciem ipsam revelationis designat: Manete, inquit, in Christo, quemadmodum vos spiritus docuit. Scio aliter vulgo exponi: Manete in ea: ut unctionem referat. Sed quum repetitio, quae mox sequitur, non nisi Christo conveniat, mihi non dubium est quin de Christo hic quoque loquatur: et contextus hoc postulat. Nam in eo capite insistit apostolus, ut puram Christi notitiam retineant fideles, utque non alia via ad Deum contendant. Interea clare ostendit, non alium in finem Dei filios illuminari a spiritu, nisi ut Christum cognoscant. Quod si inde non deflexerint, perseverantiae fructum proponit: nempe quod fiduciam habituri sint, ne pudefiant ab eius conspectu. Non enim fides nuda est ac frigida Christi apprehensio, sed vivus et efficax potentiae eius sensus, qui fiduciam generat. Nec vero aliter staret fides, dum tot quotidie fluctibus impetitur, nisi et in Christi adventum respiceret, et eius virtute suffulta tranquillum afferret statum conscientiis. Porro optime fiduciae natura exprimitur, quum intrepide sustineri dicit Christi praesentiam. Nam qui secure in vitiis sibi indulgent, obvertunt tergum Deo: neque alibi quam in Dei oblivione pacem inveniunt. Haec est carnis securitas, quae homines obstupefacit: ut a Deo adversi, neque peccatum horreant, neque mortem metuant: interea refugiant Christi tribunal: pia autem fiducia in solum Dei intuitum recumbit. Unde fit ut placide Christum exspectent pii, neque eius conspectum reformident.

29. *Si nostis quod iustus sit.* Iterum ad exhortationes transit: ut eas doctrinae subinde in tota epistola permiscet. Multis autem argumentis probat fidem necessario cum sancta et pura vita coniunctam esse. Primum est, quod spiritualiter gignimur in Christi similitudinem. Unde sequitur, neminem ex Christo genitum, nisi qui iuste vivit. Quamquam incertum est, Christumne an Deum intelligat,

quum dicit ex eo esse genitos qui faciunt iustitiam. Illa certe usitata est loquendi ratio in scripturis, nos ex Deo gigni in Christo. Sed in hac quoque altera nihil absurdi est: ex Christo gigni qui eius spiritu renovantur.

CAPUT III.

1. *Videte qualem caritatem dedit nobis pater, ut filii Dei nominemur. Propterea mundus non novit nos, quia non novit ipsum.* 2. *Dilecti, nunc filii Dei simus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quod si apparuerit, similes ei erimus: quia videbimus eum sicuti est.* 3. *Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se ipsum: quemadmodum ille purus est.*

1. *Videte, etc.* Secundum argumentum, a vocationis nostrae dignitate et praestantia. Non vulgari honore, inquit, nos dignatus est coelestis pater, quum in filios adoptavit. Haec tanta gratia, puritatis studium accendere in nobis debet, ut simus illi conformes: nec vero fieri potest quin se purificet qui se unum ex Dei filiis agnoscit. Et quo plus vehementiae habeat exhortatio, Dei gratiam amplificat. Nam quod dicit datam esse caritatem, significat hoc merae esse liberalitatis, quod nos Deus pro filiis habet. Unde enim tanta nobis dignitas, nisi ex Dei amore? Amor porro hic gratuitus praedicatur. Est quidem impropria loquutio: sed maluit improprie loqui apostolus, quam non exprimere quod necesse cognitu erat. In summa, significat, quo amplior effusa est in nos Dei bonitas, illi nos eo magis obstrictos esse. Quemadmodum Paulus per eius misericordias Romanos obsecrat ut se illi puras hostias offerant (Rom. 12, 1). Interea docemur, gratuitam (ut dixi) esse piorum omnium adoptionem, nec ab ullo operum respectu pendere. Nam quod sophistae dicunt, adoptari quos fore dignos praevidet Deus, aperte his verbis refellitur. Neque enim hoc modo gratuitum esset donum. Hoc doctrinae caput tenere in primis operae pretium est. Nam quum unica salutis nostrae causa sit adoptio, et eam ex mero soloque Dei amore fluere testetur apostolus, nihil hic nostrae dignitati vel operum meritis fit reliquum. Cur enim sumus filii? quia scilicet nos coepit gratis amare Deus: quum odio potius digni simus quam amore. Quum autem spiritus adoptionis nostrae pignus sit: hinc sequitur, si quid est in nobis boni, Dei gratiae adeo opponi non debere, ut potius ei referendum sit acceptum. Nomen, de quo loquitur, inanis esse titulus non potest. Nam Deus est qui nos ore suo filios pronuntiat: quemadmodum Abrahae nomen imposuit ex re ipsa.

Propterea mundus. Haec tentatio graviter fidem oppugnat, adeo non reputari nos in filiis Dei, vel ullam tantae praestantiae notam in nobis conspici, ut potius nos totus fere mundus ludibrio habeat. Ergo ex praesenti statu vix colligi potest, Deum esse nobis patrem: sicuti diabolus omnia machinatur, ut hoc beneficium obscuret. Huic scandalo medetur quum dicit, nos hodie quales sumus nondum agnosci, quia mundus Deum non cognoscit: itaque non esse mirum, si eius filios contemnat. Cuius rei illustre speculum exstitit in Isaac et Iacob. Nam quum uterque a Deo electus esset, illum Ismael risu et sannis, hunc Esau minis et gladio persequebatur. Ergo utcunque videamur oppressi in mundo, stat nihilominus salus nostra recta et incolumis.

2. *Nunc filii Dei sumus.* Nunc ad proprium cuiusque sensum descendit. Nam quamvis impii nos ad spem abiiciendam non sollicitent, praesens tamen nostra conditio a gloria filiorum Dei multum abest. Nam quantum ad corpus spectat, pulvis et umbra sumus: mors semper ante oculos versatur: interea mille aerumnis sumus obnoxii: anima vero innumeris malis subiecta: ita in nobis infernum semper reperiemus. Quo magis necesse est sensus omnes nostros abstrahi a praesenti rerum adspectu, ne miseriae, quibus undique circumdati sumus et prope obruti, eius felicitatis, quae adhuc latet, fiduciam nobis excutiant. Hoc enim apostoli consilium est, perperam nos esse facturos, si ex praesenti statu aestimemus quid nobis Deus contulerit: sed indubia fide tenendum esse quod nondum apparet.

Scimus autem quod si apparuerit. Haec conditio resolvi debet in adverbium temporis Ubi, vel Quum. Porro verbum hoc, apparuerit, diverso sensu quam prius accipitur. Dicebat nuper apostolus, nondum apparuisse quod simus futuri, quod absconditus sit adoptionis nostrae fructus: quia in coelo est nostra felicitas, non autem procul inde in terra peregrinamur: quia haec caduca vita, et centum assidue mortibus subiecta, longe dissimilis est aeternae gloriae, quae Dei filios decet: quia carnis ergastulo servilem in modum inclusi, longe a libero coeli terraeque dominio distamus. Nunc vero ad Christum refert particulam istam, quum apparuerit. Idem enim docet quod Paulus ad Colossences cap. 3, 3, ubi dicit, Vita vestra cum Christo abscondita est: ubi vero Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos cum ipso apparebitis in gloria. Neque enim aliter stare fides nostra potest, quam dum in Christi adventum respicit. Nam haec causa est cur Deus gloriae nostrae manifestationem differat, quia nondum manifestatus sit Christus cum potentia regni sui. Haec inquam una est sustinendae fidei nostrae ratio, ut patienter vitam nobis promissam exspectemus. Simul ac paululum a Christo quispiam deflexerit, necesse

erit eum deficere. Sciendi verbo, fidei certitudinem designat, ut eam discernat ab opinione. Nec simplex aut universalis scientia hic notatur: sed quam sibi privatim quisque aptare debet, ut certo statuat se Christo aliquando fore similem. Ergo utcunque pendeat gloriae nostrae exhibitio usque in Christi adventum, eius tamen cognitio optime fundata est.

Similes. Non intelligit pares fore. Capitis enim et membrorum discrimen esse aliquod oportet: sed similes ei erimus, quia corpus nostrum humile conforme reddet corpori suo glorioso: ut Paulus quoque docet, ad Philippenses capite 3, 21. Nam breviter ostendere apostolus voluit, hunc ultimum esse adoptionis nostrae finem, ut quod ordine in Christi praecessit, tandem in nobis compleatur. Videtur tamen infirma esse quae subiicitur ratio, nam si Christi adspectus nos Christo similes faciet, communis nobiscum erit impiis gloria, qui eum similiter visuri sunt. Respondeo, hunc esse familiarem adspectum, quem impii ferre nequeunt quin expavescant: imo praeterquam quod fugient Dei conspectum et horrebunt, eius gloria illis oculos perstringet, ita ut confusi stupeant. Videmus enim ut Adam sibi male conscius Dei praesentiam reformidet. Et illud generaliter Deus de hominibus pronuntiat apud Mosem (Exod. 33, 20), Nemo me videbit, et vivet. Quia fieri aliter non potest quin Dei maiestas tanquam ignis consumens, non secus ac stipulam nos consumat: quae scilicet est carnis nostrae imbecillitas. Quatenus autem renovatur in nobis Dei imago, oculos habemus ad Dei adspectum comparatos. Et nunc quidem Deus imaginem suam instaurare in nobis incipit: sed quantula ex parte? Ergo, nisi omni carnis nostrae corruptione exuti Deum facie ad faciem adspicere non poterimus. Quod etiam exprimitur particula ista, sicuti nobis est. Neque enim omnem Dei adspectum nunc adimit: sed quemadmodum dicit Paulus (1. Cor. 13, 12), Nunc tantum per speculum cernimus in aenigmate. Hunc autem vivendi modum ab oculari intuitu alibi discernit. In summa, Deus nunc se nobis conspiciendum offert, non qualis est, sed qualem modulus noster eum capit. Ita impletur illud quod habetur apud Mosem, nos eum velut a tergo duntaxat videre: quia in eius facie nimius est fulgor (Exod. 33, 23). Notandum praeterea est rationem hanc, quam adducit apostolus, ab effectu sumptam esse, non a causa. Neque enim docet, similes ideo nos fore, quia fruemur adspectu: sed inde probat nos divinae gloriae fore participes, quia nisi spiritualis, et coelesti beataque immortalitate praedita esset natura, ad Deum nunquam tam prope accederet. Nec tamen tanta gloriae erit perfectio in nobis, ut totum Deum adspectus noster comprehendat. Longa enim tunc quoque erit inter nos et ipsum proportionis distantia. Sed quum dicit apostolus nos eum, qualis est, visuros, novum et ineffabilem videndi modum designat, cuius nunc sumus expertes. Quamdiu enim per fidem ambulamus, Paulus nos ab eo peregrinari docet (2. Cor. 5, 6). Et quoties se visendum patribus praebuit, non in sua essentia, sed sub symbolis semper visus est. Ergo tunc demum in se videbitur quae nunc latet Dei maiestas, ubi ablatum fuerit mortalis huius et corruptibilis naturae velum. Ab aliis argutis disputationibus supersedeo. Videmus enim quantopere se in illis Augustinus torqueat: nec tamen se expedit, cum in epistolis ad Paulinam et Fortunatianum, tum libro de Civitate Dei, 22, et aliis locis. Quod tamen illic dicit, observatu dignum est, plus valere in hac inquisitione, vivendi quam loquendi modum: et cavendum esse, ne dum altercando quaerimus quomodo possit Deus videri, pacem et sanctificationem perdamus, sine qua nemo eum videbit.

3. *Omnis qui habet hanc spem.* Nunc concludit, non ideo debere sanctitatis studium frigere in nobis, quia nondum appareat nostra felicitas: spem enim sufficere. Porro scimus sperari quae sunt abscondita. Sensus ergo est, utcunque Christum nondum habeamus oculis praesentem, si tamen in ipso speramus, fieri non posse quin spes ista nos ad sectandam puritatem excitet ac stimulet: quia ad Christum recta nos dirigit, quem scimus absolutum esse puritatis exemplar.

4. *Quicunque facit peccatum, etiam iniquitatem facit: et peccatum est iniquitas.* 5. *Porro nostis quod ille apparuit ut peccata nostra tolleret: et peccatum in eo non est.* 6. *Quisquis in eo manet, non peccat: quisquis peccat, non vidit eum.*

4. *Quicunque facit.* Iam supra ostendit apostolus quam ingrati simus Deo, si parvifacimus adoptionis honorem, quo nos ultro praevenit: ac non saltem mutuum illi amorem rependimus. Simul admonitionem illam interposuit, non debere affectum nostrum diminui, quia differtur promissa beatitudo. Nunc autem quia homines in malis plus aequo sibi blandiri solent, hanc perversam indulgentiam corrigit pronuntians iniquos esse, ac legis transgressores quicunque peccant. Credibile enim est tunc fuisse qui blanditiis istis extenuarent sua vitia, non mirum si peccemus, quia sumus homines: sed magnum est peccati et iniquitatis discrimen. Frivolam hanc excusationem illis excutit apostolus, quum peccatum definit esse divinae legis transgressionem. Nam illi propositum est peccati odium et horrorem inducere. Nomen ipsum peccati leve quibusdam videtur: iniquitas autem vel legis transgressio non tam facile ignosci potest. Caeterum non facit apos-

tolus aequalia peccata, quum iniquitatis damnat omnes qui peccant: sed simpliciter docere vult, ex contemptu Dei nasci peccatum, et peccando violari legis iustitiam. Quare nihil commune habet cum deliro Stoicorum paradoxo haec Iohannis doctrina. Deinde hic peccare non significat in aliquo opere delinquere: nec peccati nomen pro singulis delictis capitur: sed peccatum vocat, ubi homines toto cordis affectu ad malum ruunt. Nec alios peccare intelligit, nisi qui addicti sunt peccato. Neque enim fideles, qui adhuc carnis concupiscentiis laborant, iniqui censentur, quamvis a peccato non sint puri nec immunes: sed quia non regnat in ipsis peccatum, Iohannes dicit eos non peccare: ut mox fusius exponam. Summa huius sententiae est, perversam eorum vitam qui peccandi licentiam sibi indulgent, exosam esse Deo, nec posse ab eo ferri, quum ipsius legi sit adversa. Hinc non sequitur, neque potest colligi, fideles iniquos esse, quia subesse Deo cupiunt, sibique in suis vitiis displicent, idque in singulis delictis. Deinde vitam, quantum in se est, componunt ad legis obsequium. Verum ubi deliberata est peccandi voluntas vel continuus tenor, illic est legis transgressio.

5. *Porro nostis quod ille apparuit.* Alio argumento demonstrat quantum inter se dissideant peccatum et fides. Christi enim officium est peccata tollere, et in hunc finem a patre missus est: fide autem percipimus Christi virtutem: ergo qui in Christum credit, necesse est a peccatis purgari. Caeterum quum alibi dicatur Christus peccata tollere, quoniam mortis suae sacrificio ea expiavit, ne coram Deo nobis imputentur: hoc loco intelligit Iohannes vere et ipso actu (ut loquuntur) Christum tollere peccata, quia per ipsum crucifigitur vetus homo noster, et per poenitentiam, carnem nostram cum pravis concupiscentiis spiritus eius mortificat. Neque enim patitur contextus, de remissione exponi. Sic enim (ut dixi) ratiocinatur, eos qui peccare non desinunt, irritum facere Christi beneficium: quum ideo venerit, ut aboleret regnum peccati. Id autem ad spiritus sanctificationem refertur.

Peccatum in eo non est. Non de Christi persona hic agit, sed de toto corpore. Quocunque vim suam diffundit Christus, negat amplius locum esse peccato. Proinde statim colligit, non peccare qui in Christo manent. Nam si per fidem in nobis habitat, opus illud suum peragit, ut nos a peccatis purget. Unde apparet quid sit peccare. Neque enim suo nos spiritu perfecte uno die vel momento Christus renovat, sed renovationem ex parte coeptam continuat tota vita. Fieri ergo non potest quin peccato obnoxii sint fideles, quamdiu in mundo agunt. Sed quatenus viget in ipsis Christi regnum, peccatum abolitum est. Interea censentur a praecipua parte: hoc est, iusti esse et iuste vivere dicuntur, quia sincero cordis affectu ad iustitiam adspirant. Dicuntur non peccare: quia et si carnis infirmitate labuntur, peccato tamen non consentiunt: quin potius gemendo luctantur, ut vere testari cum Paulo (Rom. 7, 19) queant se malum facere quod nolunt. Manere in Christo fideles dicit, quia fide in eum inserimur, et unum efficimur cum ipso.

6. *Quisquis peccat, non vidit eum.* Oppositum membrum suo more addidit, ut sciamus falso praetexi Christi fidem et notitiam absque vitae novitate. Nusquam enim otiosus est Christus, ubi regnat: sed spiritus sui virtutem exserit. Proprium autem eius esse dictum est, peccatum fugare, non secus atque sol fulgore suo tenebras dispellit. Atque iterum hoc loco docemur quam viva res sit et efficax Christi cognitio: nempe quae nos in eius imaginem transformat. Ita per affectum et notitiam, nihil aliud intelligitur quam fides.

7. *Filioli, nemo vos decipiat: qui facit iustitiam iustus est, quemadmodum ille iustus est.* 8. *Qui facit peccatum, ex diabolo est: quia ab initio diabolus peccat. In hoc manifestatus est filius Dei, ut solvat opera diaboli.* 9. *Quisquis natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen eius in ipso manet. Et non potest peccare, quia ex Deo genitus est.* 10. *In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli.*

7. *Qui facit iustitiam.* Docet hic apostolus testandam esse bonis operibus vitae novitatem: nec constare illam, de qua loquutus est, Christi cum suis membris similitudinem, nisi fructus suos proferat: ac si diceret, quum nos esse Christo conformes deceat, huius rei veritas et testimonium in vita nostra exstet. Eadem est haec exhortatio cum illa Pauli, ad Galat. cap. 5, 25, si spiritu vivitis, spiritu et ambulate. Multi enim libenter persuaderent se habere sepultam in cordibus iustitiam, dum pedes, et manus, et linguam, et oculos palam occupat iniquitas.

8. *Qui facit peccatum.* Hoc quoque facere, ad externa opera refertur, ut sit sensus, nullam esse Dei et Christi vitam, ubi perverse et scelerate se homines gerunt: sed tales, diaboli potius esse mancipia. Qua loquutione melius exprimit quantopere a Christo dissideant. Quemadmodum enim Christum prius tanquam omnis iustitiae fontem posuit: ita nunc diabolum ex opposito statuit caput peccati. Negavit quemquam esse Christi, nisi qui iustus sit, talemque operibus se praestet: nunc alios omnes in diaboli societatem ablegat, eiusque imperio subiicit: ut sciamus nihil esse medium quin tyrannidem Satan occupet, ubi primatum non obtinet Christi iustitia. Neque tamen duo adversa principia, cum Manichaeis, fingenda sunt. Diabolum enim scimus non natura nec creationis origine, sed

defectionis suae vitio malum esse. Scimus praeterea non esse Deo aequalem, ut pari iure cum eo contendat: sed invitum constringi, ne quid nisi creatoris sui nutu et arbitrio possit. Postremo Iohannes quum alios ex Deo genitos, et alios ex diabolo esse dicit, nullam fingit traducem, qualem Manichaei somniabant: sed priores Christi spiritu gubernari significat: alteros autem a Satana abripi: sicut hoc illi potestatis adversus incredulos Deus concedit.

Quia ab initio diabolus peccat. Sicuti prius non de sola Christi persona loquebatur, quum dicebat esse iustum, sed illum statuebat fontem et causam iustitiae: ita nunc quum diabolum peccare dicit, comprehendit totum eius corpus, hoc est reprobos omnes. Ac si diceret, hoc diabolo proprium esse, ut ad peccandum impellat. Unde sequitur, eius esse membra, et ab eo regi quicunque peccato addicti sunt. Porro initium hoc cuius apostolus meminit, non est aeternitatis: quemadmodum ubi docet sermonem initio fuisse. Est enim longe diversa ratio in Deo et creaturis. Initium in Deo tempus non habet. Quare quum semper apud Deum sermo fuerit, non reperies aliquod temporis punctum, quo esse coeperit: sed necesse est ad ipsam aeternitatem venias. Hic autem nihil aliud vult Iohannes, quam diabolum statim a creatione mundi fuisse apostatam, et inde nullum spargendi in homines sui veneni finem fecisse.

In hoc manifestatus est filius Dei. Idem aliis verbis repetit quod prius dixerat, venisse Christum ut tolleret peccata. Hinc duo colligenda sunt: non posse censeri in Christi membris, nec ad eius corpus ullo modo pertinere, in quibus regnat peccatum. Nam ubicunque vim suam exserit Christus, diabolum una cum peccato profligat. Quod etiam mox subiicit Iohannes. Proxima enim sententia, ubi dicit, non peccare qui ex Deo geniti sunt, est conclusio superiorum. Argumentum ductum est a repugnantibus, ut iam dixi: quia Christi regnum, quod iustitiam necessario secum affert, stare cum peccato nequeat. Caeterum iam supra attigi quid hic significet non peccare. Neque enim immunes prorsus ab omni vitio facit Dei filios: sed negat hoc titulo vere gloriari, nisi qui ex animo vitam suam in Dei obsequium componere student. Pelagiani quidem et Cathari hoc testimonio olim abusi sunt: quum fideles angelica puritate fingerent in hoc mundo esse praeditos. Et hoc saeculo quidam ex Anabaptistis delirium illud renovarunt. Sed quicunque eiusmodi perfectionem somniant, satis produnt quam stupidam habeant conscientiam. Atque haec apostoli verba adeo nihil suffragantur eorum errori, ut ad eius refutationem sufficiant. Dicit non peccare qui ex Deo sunt geniti. Nunc videndum est an Deus momento uno nos regeneret. Atqui constat sic inchoari in nobis regenerationem, ut ad mortem usque veteris hominis reliquiae maneant. Quod si nondum plena est ac solida regeneratio, nonnisi pro modo suo a peccati servitute nos eximit. Hinc apparet fieri non posse quin vitiis laborent filii Dei, et quotidie peccent: quatenus scilicet residuum adhuc aliquid habent veteris naturae: et manet tamen illud fixum quod apostolus contendit, hunc esse regenerationis finem, ut peccatum aboleatur: ideoque iuste et pie vivere quicunque ex Deo geniti sint, quia spiritus Dei peccandi libidinem corrigat. Idque intelligit apostolus per semen Dei. Sic enim format Dei spiritus piorum corda ad rectos affectus, ut non praevaleat caro cum suis concupiscentiis: sed domita quasi sub iugo cohibeatur. In summa, superiores partes apostolus in electis spiritui tribuit, qui virtute sua peccatum reprimat, neque sinat vigere.

9. *Et non potest peccare.* Hic iam altius conscendit apostolus. Nam clare pronuntiat, efficaciter piorum corda gubernari a Dei spiritu, ut inflexibili affectu sequantur eius ductum. Hoc vero a papistica doctrina longe remotum est. Fatentur quidem Sorbonici, voluntatem hominis, nisi adiutam a Dei spiritu, non posse quod rectum est appetere: sed talem spiritus motum esse fingunt, qui liberam nobis relinquat boni et mali optionem. Hinc merita eliciunt: quia spiritus gratiae sponte obsequimur, quam in potestate nostra erat reiicere. Denique hanc solam spiritus gratiam esse definiunt, ut possimus bene velle, si libuerit. Iohannes hic longe aliter. Neque enim tantum docet posse nos non peccare: sed tam efficacem esse spiritus motum, ut necessario nos in constanti iustitiae obedientia retineat. Neque hic solus est scripturae locus, qui doceat sic formari voluntatem, ut non nisi recta esse possit. Testatur enim Deus se cor novum dare filiis suis, et facturum promittit ut in praeceptis suis ambulent. Adde quod Iohannes non solum docet quam efficaciter agat semel Deus in homine: sed clare affirmat, spiritum suam gratiam in nobis ad extremum usque persequi, ut ad vitae novitatem inflexibilis perseverantia accedat. Quare ne imaginemur cum sophistis medium aliquem motum, quem homini liberum sit vel sequi, vel respuere: sed sciamus corda nostra regi a Dei spiritu, ut iustitiae constanter adhaereant. Porro absurdum quod obiiciunt sophistae, facile refellitur. Dicunt hoc modo voluntatem tolli ab homine: sed falso. Voluntas enim a natura est: sed quia naturae corrupto pravos tantum affectus generat, ideo necesse est ut eam spiritus Dei reformet, quo bona esse incipiat. Deinde quia statim exciderent homines a bono, necesse est ut idem spiritus, quod coepit, ad finem usque perducat. De merito facilis est responsio. Neque enim pro absurdo habendum est, si nihil homines mereantur: et tamen bona

14. *Nos scimus quod transierimus a morte in vitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit fratrem, manet in morte.* 15. *Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est: et nostis quod omnis homicida non habet vitam aeternam in se manentem.* 16. *In hoc cognoscimus caritatem, quod ille pro nobis animam suam posuit: et nos debemus pro fratribus animas ponere.* 17. *Si quis habeat victum mundi, et videat fratrem suum egentem, et claudat viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei in ipso manet?* 18. *Filioli mei, ne diligamus sermone, neque lingua, sed opere et veritate.*

14. *Nos scimus.* Insigni elogio caritatem nobis commendat, quia testimonium sit nostri a morte in vitam transitus. Unde sequitur, si fratres diligamus, nos esse felices: miseros autem si odimus. Nemo est qui non a morte liberari et exire cupiat. Ergo plusquam stupidos esse oportet, qui odium fovendo, sponte morti suae indulgent. Porro quum dicit apostolus, ex dilectione cognosci quod transierimus in vitam: non significat hominem suum esse liberatorem, quasi fratres diligendo, a morte se eripiat, sibique vitam comparet. Neque enim hic de salutis causa disputat: sed quum caritas praecipuus sit fructus spiritus, certum quoque est regenerationis symbolum. Proinde a signo ratiocinatur apostolus, non autem a causa. Nam quia nemo sincere fratres diligit, nisi qui spiritu Dei regenitus est: hinc rite colligitur, spiritum Dei, qui vita est, in omnibus habitare qui fratres diligunt. Sed praepostere inde quispiam inferret, caritate vitam acquiri, quum sit caritas ordine posterior. Plus coloris haberet hoc argumentum, si vitae nostrae certiores facit nos caritas, salutis igitur fiduciam in opera recumbere. Sed eius quoque non difficilis est solutio. Etsi enim omnibus Dei gratiis, tanquam adminiculis, confirmatur fides, non tamen suum in una Dei misericordia fundamentum habere desinit. Exempli gratia, quum luce fruimur, certi sumus solem lucere: si locum, in quo sumus, sol irradiat, habemus clariorem quemdam adspectum: sed tamen ut non pertingant ad nos visibiles radii, hoc ipso contenti sumus, quod sol splendoris sui usum ad nos diffundit. Ita postquam in Christo fundata est fides, possunt quaedam accidere quae illam iuvent: in sola tamen Christi gratia interim acquiescit.

15. *Homicida est.* Quo nos melius ad caritatem stimulet, ostendit quam detestabilis coram Deo res sit odium. Nemo est qui non homicidium horreat: imo nomen ipsum exsecramur omnes. Apostolus autem homicidas esse pronuntiat quicunque fratrem odio habent. Nihil dici atrocius potuit: nec tamen hoc est hyperbolicum. Nam quem odimus, vellemus perisse. Nec refert si quis manus suas a noxa abstineat: ipsa enim nocendi cupiditas, non aliter ac conatus, damnatur coram Deo. Imo etiam ubi nocere non appetimus, si tamen aliunde cupimus malum fratri nostro accidere, tunc quoque homicidae sumus. Ergo apostolus rem, ut est, simpliciter definit, quum **homicidii** nomen tribuit odio. Unde convincitur hominum stultitia, quod quum nomen abominentur, crimen ipsum prope nihili faciunt. Unde id? Quia scilicet externa rerum facies sensus omnes nostros occupat, coram Deo interior affectus in rationem venit. Quare ne quis amplius tam grave malum extenuet, discamus nostra iudicia ad Dei tribunal revocare.

16. *In hoc cognovimus.* Nunc quaenam sit vera caritas ostendit. Neque enim eam laudare satis esset, nisi vis eius teneatur. Perfectam autem caritatis regulam proponit in Christi exemplo: quia propriae vitae non parcendo, testatum fecit quantopere nos diligeret. Ad hunc ergo scopum tendere iubet. Summa est, in eo probari nostram caritatem, si amorem nostri in fratres transferimus, ita ut sui quisque quodammodo oblitus, aliis consulat. Certum quidem est, nos Christo esse longe impares: sed apostolus imitationem nobis commendat, quia etsi ipsum non assequimur, procul tamen eius vestigia sequi convenit. Sane quum apostoli consilium sit, inanem hypocritis iactantiam excutere, qui fidem Christi, sine fraterno amore, se habere gloriantur: nisi in animis nostris vigeat hoc studium, nihil esse nobis cum Christo commune, his verbis significat. Neque tamen (ut dixi) Christi dilectionem nobis ita proponit, ut aequalem a nobis exigat. Quid enim hoc foret, quam ad unum omnes ad desperationem cogere? Sed ita vult compositos esse nostros affectus, ut vitam simul et mortem cupiamus primum Deo, tum etiam proximis impendere. Est alterum inter nos et Christum discrimen, quod non eadem mortis nostrae virtus esse potest. Neque enim sanguine nostro placatur ira Dei, nec morte vita acquiritur, nec debita aliis poena persolvitur. Sed apostolus in hac comparatione, qualis fuerit vel finis, vel effectus mortis Christi, non spectavit: sed tantum vitam nostram formari voluit ad eius exemplum.

17. *Si quis habeat victum.* Nunc concionatur de communibus caritatis officiis, quae ex summo illo fonte manant: ubi scilicet nos ad mortem usque proximis impendere parati sumus. Quamquam videtur a maiori ad minus argumentari. Nam qui facultatibus suis, salva et incolumi vita, fratris inopiam levare abnuit, multo minus vitam suam exponeret. Ergo caritatem in nobis esse negat, si proximos ope nostra fraudemus. Caeterum externam beneficentiam sic commendat, ut simul optime exprimat quaenam vera sit benefaciendi ratio, et qualis eam regere debeat affectus. Sit igitur haec

raliter verum est, nunquam nobis tranquillam constare pacem, nisi quam spiritus Dei purgatis cordibus praestat. Nam quos stupere diximus, illi tamen caecas punctiones subinde sentiunt, et in suo veterno torquentur.

21. *Si cor nostrum nos non accuset.* Iam exposui, neque ad hypocrisin, neque ad crassum Dei contemptum hoc pertinere. Nam utcunque reprobis viae suae placeant, Dominus tamen ponderat corda, inquit Solomon (Prov. 16, 2). Haec Dei trutina suo examine efficit ne quis gloriari queat se mundum habere cor. Hunc ergo sensum habent apostoli verba, tunc nos demum tranquilla fiducia venire in conspectum Dei, quum nobis bene conscii, recti et probi cordis testimonium nobiscum afferimus. Est quidem verum illud Pauli, fide, quae Christi gratia nititur, nobis additum ad Deum cum fiducia patefieri (Ephes. 3, 12). Item, Fide nobis pacem conferri, ut tranquillae coram Deo stent nostrae conscientiae. Sed inter istas sententias nihil est dissidii. Nam Paulus causam fiduciae ostendit: Iohannes vero tantum accidens inseparabile commemorat, quod necessario cohaeret, quamvis causa non sit. Hic tamen oritur maior difficultas, quod nihil videtur relinquere fiduciae in toto mundo, quis enim reperietur, quem nulla in re cor suum arguat? Respondeo, pios ita coargui ut se pariter absolvant: nam suis quidem eos peccatis intus serio pungi necesse est, ut terror ad humilitatem, suique displicentiam erudiat: sed mox ad Christi sacrificium confugiunt, ubi certam pacem habent. Quamquam apostolus alio sensu eos non accusari dicit: quia utcunque se in multis deficere agnoscant, sublevantur, tamen hoc conscientiae testimonio, quod vere et ex animo Deum timeant, seque subiicere cupiant eius iustitiae. Quicunque hoc pio affectu sunt praediti, et interea sciunt sua studia, quantumvis a perfectione distent, Deo tamen placere: merito cor sedatum vel pacatum habere dicuntur, quia nulla est interior punctio quae placidam eorum hilaritatem turbet.

22. *Et si quid petierimus.* Quia res sunt inter se connexae, fiducia et Dei invocatio: quemadmodum prius malam conscientiam docuit repugnare fiduciae ita nunc non posse invocari Deum pronuntiat, nisi ab iis qui eum puro corde timent, et rite colunt. Hoc posterius ex priore sequitur. Est illud generale scripturae axioma, Non exaudiri a Deo impios: quin potius sacrificia eorum et preces abominationi esse. Ergo ianua hic clauditur hypocritis, ne in Dei conspectum cum eius contemptu prorumpant. Interea non significat afferendam esse bonam conscientiam, quasi precibus nostris gratiam conciliet. Vae nobis si ad opera respicimus, quae nihil quam trepidationis materiam in se habent. Non aliter igitur quam Christo mediatore freti, ad Dei tribunal adspirant fideles. Sed quia cum fide semper coniunctus est amor Dei, quo magis hypocritas perstringat apostolus, hoc singulari privilegio quo Deus suos filios dignatur, eos privat: ne scilicet putent aditum esse ad Deum suis precibus. Quum dicit, quia servamus eius praecepta, non intelligit fundatam esse in operibus nostris orandi fiduciam: sed in hoc tantum insistit, non posse a fide disiungi pietatem et sincerum Dei cultum. Nec absurdum videri debet quod particulam causalem usurpet, utcunque de causa non disputet: nam accidens inseparabile, interdum causae loco poni solet. Quemadmodum si quis dicat: Quia sol meridie supra nos lucet, plus tunc esse caloris. *Neque enim sequitur, ex luce oriri calorem.*

23. *Et hoc est praeceptum eius, ut credamus nomini Filii eius Iesu Christi: et nos diligamus invicem sicuti praeceptum dedit nobis.* 24. *Qui servat praecepta eius, in ipso manet, et ipse in eo: atque in hoc cognoscimus quod manet in nobis, ex spiritu quem nobis dedit.*

23. *Et hoc est praeceptum.* Rursus generalem sententiam ad suum propositum accommodat. Summa est, nobis tale esse cum Deo dissidium, ut ab eius accessu arceamur, nisi fraterno inter nos amore simus coniuncti. Quamquam non solam hic caritatem, ut prius, commendat: sed fidei comitem et quasi pedisequam adiungit. Haec verba sophistae suis commentis depravant: quasi partim fide, partim operibus nobis comparetur orandi libertas. Quum Iohannes ad legitimam precandi rationem hoc requirat, ut servemus Dei mandata: et postea doceat fide et caritate hanc observationem constare: colligunt illi, ex his duobus orandi fiduciam concipi debere. Ego autem iam aliquoties monui, hic minime tractari unde vel quibus modis sibi hoc comparent homines ut Deum invocare audeant. Hic enim de causa vel dignitate non agitur: tantum ostendit Iohannes, Deum colloquii sui honore et privilegio nonnisi filios suos, et quidem spiritu suo regenitos, dignari. Proinde hic est orationis contextus: Ubi non regnat timor Dei et reverentia, fieri non potest ut Deus nos exaudiat. Quod si nobis propositum est eius mandatis obedire, videndum est quid praecipiat. Atqui fidem a caritate non separat: sed utramque uno velut complexu a nobis exigit. Atque haec ratio est cur nomen mandati, singulari numero posuerit. Caeterum hic locus insignis est: quia tam perspicue, quam breviter definit in quo consistat tota sanctae vitae perfectio. Non est ergo quod difficultatem causemur, quando nos Deus minime per longas ambages circumagit: sed simpliciter et uno verbo nobis exponit quid rectum sit, et quid sibi placeat. Adde quod nulla in hac bre-

vitate est obscuritas: quia nobis recte vivendi principium et finem clare demonstrat. Quod autem hic tantum fraternae caritatis fit mentio, praeterito Dei amore, ratio est (ut alibi diximus) quod fraterna caritas, sicuti ex solo amore Dei manat, ita certa sit et vera eius approbatio.

Nomini filii eius. Nomen ad praedicationem respicit: atque haec relatio notanda est, quia pauci quid sit in Christum credere intelligunt. Ex hac autem loquutione colligere promptum est, hanc esse demum rectam fidem quae Christum, qualis praedicatur in evangelio, amplectitur. Unde etiam conficitur, nullam esse absque doctrina fidem: quemadmodum et Paulus docet Rom. 10, 14. Simul et hoc notandum, quod fidem apostolus in Christi cognitione includit. Est enim viva patris imago, et in eo absconditi sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae. Quare simulatque ab eo deflEximus nihil possumus quam in errore vagari.

24. *Qui servat praecepta.* Confirmat quod iam prius dixit, ita patefieri quam habemus cum Deo coniunctionem, si nos mutuo diligimus. Non quod inde incipiat coniunctio, sed quia otiosa esse nequeat et absque effectu, ubicunque esse coepit. Atque id probat addita ratione: quia non maneat Deus in nobis, nisi spiritus eius in nobis habitet. Atqui spiritus eius ubicunque sit, necesse est ut vim et efficaciam suam exserat. Unde colligere promptum est, non alios manere in Deo, ac illi unitos esse, nisi qui eius mandata servant. Quum ergo dicit, Et in hoc cognoscimus: copula Et, quia pro causae redditione ponitur, tantum valet atque Nam aut Quia. Caeterum expendi debet praesentis causae circumstantia. Tametsi enim haec sententia verbis convenit cum illa Pauli (Rom. 8, 15), ubi spiritum dicit testari cordibus nostris nos esse Dei filios, et nos per eum clamare ad Deum, Abba pater: in sensu tamen est aliquid discriminis. Nam Paulus de gratuitae adoptionis certitudine loquitur, quam spiritus Dei cordibus nostris obsignat: Iohannes autem hic effectus respicit, quos profert spiritus in nobis habitans. Quemadmodum et Paulus ipse, quum dicit eos esse Dei filios, qui spiritu Dei aguntur. Nam illic quoque de mortificatione carnis, et vitae novitate disserit. Haec summa est, inde constare an filii Dei simus, si vitam nostram spiritus eius moderatur et gubernat. Interea docet Iohannes, quidquid est in nobis bonorum operum, provenire ex gratia spiritus: et hunc spiritum non acquiri nostra iustitia, sed gratuito nobis donari.

CAPUT IV.

1. *Dilecti, ne omni spiritui credatis, sed probate spiritus an ex Deo sint: quia multi pseudoprophetae exierunt in mundum.* 2. *In hoc cognoscite spiritum Dei: Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est:* 3. *et omnis spiritus qui non confitetur Iesum Chritum in carne venisse, ex Deo non est. Et hic est Antichristus, de quo audistis quod venturus sit, et nunc iam in mundo sit.*

Redit ad superiorem doctrinam, quam attigerat capite secundo. Plerique enim (ut in rebus novis fieri solet) Christi nomine abutebantur ad serendos suos errores. Alii dimidia ex parte profitebantur Christum: interea quum locum haberent inter domesticos, plus valebant ad nocendum. Praesertim in Christo ipso turbandae ecclesiae materiam captabat Satan. Nam hic est lapis offensionis, ad quem impingere necesse est omnes qui planam viam, ut a Deo nobis monstratur, non tenent. Porro tribus membris constat tota haec apostoli ratio. Nam primo malum ostendit unde periculum fidelibus instabat: atque hac ratione eos ad cavendum hortatur. Cavendi modum praescribit, ut diiudicent inter spiritus. Atque hoc est secundum membrum. Tandem speciem unam designat, a qua maximum erat illis periculum. Vetat igitur eos audire, qui filium Dei in carne manifestatum esse negant. Nunc singula ordine tractemus. Tametsi autem in contextu ratio ista subiicitur, quod multi pseudoprophetae in mundum exierint: tamen inde initium facere convenit. Continet autem haec sententia utilem admonitionem, quia si iam tunc multos impulerat Satan, qui sub Christi nomine suas imposturas spargerent: hodie simile exemplum consternare nos non debet. Haec enim perpetua est evangelii conditio, ut eius puritatem variis erroribus inficere ac corrumpere moliatur Satan. Hoc nostrum saeculum horrenda quaedam sectarum portenta protulit: qua occasione multi attoniti haerent, et quorsum se vertere debeant nescientes, omnem pietatis curam abiiciunt. Neque enim melius inveniunt compendium sese extricandi ab errorum periculo. Stulte id omnino: lucem enim veritatis fugiendo, sese ultro in errorum tenebras coniiciunt. Quare hoc in animis nostris fixum haereat, ex quo publicari coepit evangelium, statim exstitisse pseudoprophetas. Muniet etiam nos haec doctrina contra illud offendiculum. Plerosque errorum vetustas quasi vinctos retinet, ne inde emergere audeant. Atqui Iohannes intestinum ecclesiae malum hic designat. Quod si iam tum apostolis aliisque fidis doctoribus permisti fuerunt impostores, quid mirum si, iampridem oppressa evangelii doctrina, multae corruptelae in mundo grassatae sunt? Non est igitur quod nos impediat antiquitas, quo minus libere veritatem a mendacio discernamus.

1. *Ne omni spiritui credatis.* Multi (ut dictum est) quum ecclesia dissidiis et contentionibus vexa-

tur, expavefacti, ab evangelio discedunt. Spiritus autem longe diversum remedium praescribit: ne temere scilicet et absque delectu quamlibet doctrinam recipiant fideles. Cavendum igitur ne opinionum varietate offensi, doctores una cum verbo Dei valere iubeamus. Sed hoc temperamentum sufficiat, non esse promiscue omnes audiendos. Nomen **spiritus**, metonymice accipio pro eo, qui spiritus dono se praeditum esse iactat ad obeundum prophetae munus. Nam quum nemini permissum sit privato suo nomine loqui, nec fides loquentibus habenda sit, nisi quatenus spiritus sancti sunt organa: quo plus autoritatis haberent prophetae, hoc elogio Deus ipsos ornavit, ac si eos eximeret ex communi hominum numero. Spiritus ergo vocabantur qui linguam tantum praebentes oraculis spiritus sancti, ministram eius personam quodammodo sustinebant: nihil proferebant ex proprio sensu, nec privato suo nomine prodibant in medium. Huc autem spectabat tam honorificus titulus, ne quid ob ministri contemptum verbi Dei reverentiae decederet. Nam Deus semper verbum suum ex hominum ore non secus excipi voluit, quam si palam ipse e coelo apparuisset. Hic se medium iniecit Satan: et quum falsos doctores supponeret ad verbum Dei adulterandum, nomen quoque illis imposuit, sub quo melius fallerent. Ita pseudoprophetae superciliose et plenis buccis semper sibi arrogare soliti sunt quidquid Deus in servos suos honoris contulerat. Videtur autem consulto apostolus hoc nomine usus esse, ne suis larvis nos decipiant qui falso Dei nomen praetendunt: quemadmodum videmus hodie permultos nudo ecclesiae titulo obstupefieri, ut se in aeternum interitum papae addicere malint, quam illi quidquam vel minimum autoritatis abrogare. Notanda est igitur ista concessio. Poterat enim dicere apostolus, non esse quibusvis hominibus credendum: sed quoniam falsi doctores spiritus titulum mentiebantur, eum sic ipsis relinquit, ut simul admoneat frivolum ac nugatorium esse, nisi re ipsa exhibeant quod profitentur: stultos vero esse qui ad solum honorifici tituli strepitum attoniti, de re inquirere non audeant.

Probate spiritus. Quia non omnes verae sunt prophetiae, apostolus hic pronuntiat revocandas esse ad examen. Alloquitur autem non modo totum ecclesiae corpus: sed etiam singulos fideles. Sed quaeritur unde nobis ista discretio. Qui respondent, verbum Dei regulam esse ad quam exigi oporteat quidquid in medium proferunt homines, neque illi nihil dicunt, neque totum. Concedo probandas esse verbo Dei doctrinas: verum nisi adsit spiritus prudentiae, nihil aut parum proderit verbum Dei habere ad manum, cuius interpretatio nobis non constabit. Quemadmodum, exempli gratia, aurum igne aut lydio lapide probatur: sed ab iis qui artem tenent. Nam imperitis, nec lapis lydius, neque ignis usui esse poterit. Ergo ut simus idonei iudices, necesse est nos discretionis spiritu donari et dirigi. Quia autem frustra hoc nobis praeciperet apostolus, nisi iudicandi facultas suppeteret, certo statuendum est, pios nunquam destitutum iri spiritu prudentiae, quoad expediet, modo eum a Domino postulent. Sed ita demum ad veram discretionem nos spiritus diriget, si omnes nostros sensus verbo subiicimus. Est enim (ut dictum est) instar lydii lapidis: imo longe pluris esse nobis debet: quoniam ea demum legitima est doctrina, quae inde sumpta est. Sed hic nascitur difficilis quaestio: quia si penes singulos ius et arbitrium erit iudicandi, nihil unquam certi constitui poterit: quin potius vacillabit tota religio. Respondeo, duplex esse doctrinae examen: privatum, et publicum. Privatum, quo unusquisque fidem suam stabilit, ut tuto acquiescat in ea doctrina quam a Deo novit profectam esse. Neque enim alibi quam in Deo tutam et tranquillam stationem invenient conscientiae. Publicum examen ad communem ecclesiae consensum et πολιτέιαν spectat. Nam quia periculum est ne insurgant fanatici homines, qui se temere iactent spiritu Dei esse praeditos: necessarium est hoc remedium, ut simul conveniant fideles, et rationem pii purique consensus quaerant. Caeterum quum vetus illud proverbium nimis verum sit, Quot sunt capita, tot esse sensus: certum est hoc esse singulare Dei opus, ut domita omni pervicacia, nos unum sentire, atque in puram fidei unitatem coalescere faciat. Quod autem hoc praetextu quaecunque unquam in conciliis decreta sunt, pro certis oraculis papistae volunt haberi, quia ecclesia semel probavit ex Deo esse: id nimis est frivolum. Nam utcunque illa sit ordinaria consensus quaerendi ratio, pium sanctumque concilium cogere, ubi controversiae ex Dei verbo definiantur: nunquam tamen Deus cuiuslibet concilii decretis nos alligavit. Nec vero simul ac in unum aliquem locum coierunt episcopi centum vel plures, protinus sequitur eos rite invocasse Deum, et ex ore eius sciscitatos quidnam verum esset. Imo nihil clarius est, quam a sincero Dei verbo saepe eos recessisse. Ergo hic quoque valere debet examen quod praescribit apostolus, ut spiritus probentur.

2. *In hoc cognoscite.* Specialem notam apponit, qua melius discernere veros prophetas a falsis liceat. Quamquam hic tantum repetit quod prius habuimus, Christum scilicet, sicuti scopus est ad quem recta fides collimat, ita scopulum esse ad quem impingunt omnes haeretici. Quamdiu itaque in Christo manemus, salva res est: ubi autem ab eo disceditur, periit fides, et exinanita est omnis veritas. Caeterum meminerimus quid haec confessio contineat. Nam quum dicit apostolus **Christum** venisse,

tractet. Exiguus erat piorum numerus, incredulitas autem omnia fere occupabat: pauci evangelio vere adhaerebant, maior pars ad errores proclivis erat. Hinc scandali occasio: cui ut occurrat Iohannes, contentos esse nos iubet ista fidelium paucitate: quia omnes Dei filii honorem illi deferant, ac se eius doctrinae subiiciant. Nam contrarium membrum continuo post opponit, qui ex Deo non sunt, puram evangelii doctrinam non audire. Quibus verbis significat, ingentem illam turbam cui non sapit evangelium, ideo non audire probos ac legitimos Dei servos, quia a Deo ipso aliena sit: nihil ergo ex evangelii autoritate minui, dum a multis respuitur. Sed huic doctrinae annexa est utilis admonitio, ut fidei obedientia nos esse ex Deo probemus. Nihil facilius est quam iactare nos esse Dei: ideoque nihil inter homines magis vulgare. Quemadmodum hodie papistae superbe se venditant pro Dei cultoribus: interea non minus superbe verbum Dei repudiant. Nam quamvis se Dei verbo credere simulent: ubi tamen ad rem venitur, aures habent clausas. Atqui hoc unicum est timoris Dei testimonium, eius verbum revereri. Nec locum hic habet quae a multis obtendi solet excusatio, se ideo fugere evangelii doctrinam, quum illis proponitur, quia non sint ad iudicandum idonei. Fieri enim non potest quin Deum agnoscat in verbo suo quisquis ex animo eum timet, et illi obsequitur. Si quis obiiciat, multos ex electis non statim accedere ad fidem, imo proterve initio calcitrare: respondeo, eo tempore non habendos esse (nostro quidem iudicio) in Dei filiis. Caeterum hoc reprobi hominis signum est, quum pertinaciter ab eo reiicitur veritas. Obiter etiam notandum est, illud audire, cuius meminit apostolus, de interiore et serio cordis auditu, qui fide constat, intelligi.

In hoc cognoscimus. Relativum in hoc, duo superiora membra complectitur: ac si diceret, inde veritatem a mendacio discerni, quia alii ex Deo, alii ex mundo loquuntur. Quod autem per spiritum veritatis et erroris, quidam, auditores notari putant: ac si diceret, eos qui se impostoribus fallendos tradunt, esse natos ad errorem, et in se habere semen mendacii: eos autem qui verbo Dei consentiunt, hoc specimine monstrari veraces: non recipio. Nam quum apostolus μετωνυμικῶς spiritus hic accipiat pro doctoribus vel prophetis, nihil aliud velle eum existimo quam doctrinae examen esse ad ista duo revocandum, ex Deone, an ex mundo sit. Videtur tamen ita loquendo nihil dicere. Nam omnibus excipere promptum erit, se non nisi ex Deo loqui. Sic hodie papistae sua omnia commenta, spiritus oracula esse, magistrali supercilio iactant. Nec Mahometus aliunde se hausisse praedicat sua deliria quam e coelo. Quin etiam Aegyptii sibi olim divinitus revelatas esse mentiebantur putidas illas ineptias, quibus se et alios infatuabant. Sed respondeo, nos verbum Domini habere, quod in primis consulendum est. Ergo quum Dei nomen obtendunt spiritus fallaces, ex scripturis inquirere convenit, an res ita habeat. Modo pium a nobis studium adhibeatur cum humilitate et modestia, aderit spiritus discretionis, qui se ipsum in scripturis loquentem, tanquam fidus interpres, exponat.

7. *Dilecti, diligamus nos mutuo, quia dilectio ex Deo est: et omnis qui diligit, ex Deo genitus est, et cognoscit Deum.* 8. *Qui non diligit, non novit Deum: quia Deus dilectio est.* 9. *In hoc apparuit dilectio Dei in nobis, quod filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.* 10. *In hoc est dilectio, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod nos ipse dilexit, et misit filium propitiationem pro peccatis nostris.*

7. *Dilecti, etc.* Redit ad illam exhortationem quam tota fere epistola prosequitur. Diximus enim mistam esse fidei doctrina et exhortatione ad caritatem. In duobus capitibus ita insistit, ut ab uno ad alterum subinde transeat. Quum mutuum amorem commendat, non intelligit nos officio defunctos esse, si amicos nostros vicissim diligimus, quia nos diligunt. Sed quia fideles in commune alloquitur, aliter non debuit loqui quam ut se mutuo diligant. Confirmat hanc sententiam ratione iam aliquoties adducta: quia scilicet nemo se filium Dei probabit, nisi qui proximos diligit: et quia vera Dei cognitio amorem Dei necessario in nobis generat. Opponit etiam contrarium membrum, suo more, quod nulla sit Dei cognitio ubi non viget caritas. Sumit autem generale principium, quod Deus sit caritas: hoc est, quod eius natura sit homines diligere. Scio multos argutius philosophari, ac praesertim veteres hoc loco abusos esse, ut spiritus divinitatem probarent. Verum simplex est apostoli sensus, quia Deus sit fons caritatis, hunc affectum ab eo fluere et diffundi, quocunque pervenit eius notitia. Quemadmodum prius lucem vocavit, quia nihil sit in eo tenebrosum, sed potius omnia suo fulgore illustret. Hic ergo de essentia Dei non loquitur: sed tantum docet qualis a nobis sentiatur. Caeterum duo notanda sunt in verbis apostoli, hanc esse veram Dei notitiam quae nos regenerat et refingit, ut simus novae creaturae: deinde fieri non posse quin ipsa nos Deo conformet. Facessat igitur stultum illud commentum de fide informi: quia si quis fidem a caritate separat, perinde facit ac si calorem a sole auferre conetur.

9. *In hoc apparuit.* Aliis etiam plurimis documentis testatum habemus Dei erga nos amorem. Nam si quaeritur cur creatus sit mundus, cur simus in eo collocati ad obtinendum terrae dominum, cur

servemur in hac vita ut fruamur bonis innumeris, cur simus in spem melioris vitae conditi, cur luce et intelligentia praediti simus: non alia omnium causa adduci poterit quam gratuitus erga nos Dei amor: sed praecipuum specimen hic deligit apostolus, et quod reliquis omnibus longe praecellit. Hic enim non immensus tantum fuit Dei amor, quod proprio filio non pepercit, ut eius morte nos in vitam restitueret: sed plusquam mirifica bonitas, quae mentes nostras in stuporem rapere debet. Ergo Christus tam illustre est ac singulare divini erga nos amoris documentum, ut quoties ipsum intuemur, hanc doctrinam plane nobis confirmet, quod Deus sit dilectio. Quod unigenitum appellat, ad auxesin valet. In eo enim clarius ostendit quam unice nos amaret, quod unicum filium exposuit nostra causa in mortem. Interea qui unus est natura filius, gratia et adoptione multos facit: quoscunque scilicet fide inserit in corpus suum. Finem exprimit, cur missus a patre fuerit Christus, ut per eum vivamus. Nam extra ipsum sumus omnes mortui. Adventu autem suo vitam nobis attulit: et nisi obstet nostra incredulitas, hunc gratiae eius effectum in nobis sentimus.

10. *In hoc est dilectio.* Amplificat alia ratione Dei amorem, quod scilicet filium suum nobis dederit, quo tempore eramus inimici: quemadmodum etiam Paulus docet ad Romanos cap. 5, 8. Sed aliis verbis utitur, quod Deus nullo hominum amore provocatus eos ultro dilexerit. Quibus verbis docere voluit, gratuitum erga nos fuisse amorem Dei. Tametsi autem apostoli consilium est Deum nobis imitandum proponere: non tamen negligenda est fidei doctrina quam simul admiscet. Gratis nos Deus amavit. Cur? quia antequam nati essemus: deinde quia in ista naturae pravitate cor habemus ab eo adversum, et ad rectos piosque affectus minime flexibile. Si locum haberet papistarum argutia unumquenque electum esse a Deo prout amore dignum praevidit, non staret haec doctrina, priorem nos dilexisse. Tunc enim amor erga Deum noster, priores ordine teneret, etiamsi tempore esset posterior. Sed apostolus confessum scripturae axioma sumit, quod prophani isti sophistae ignorant: nos ita corruptos et pravos nasci, ut nobis quasi ingenitum sit Dei odium, ut nihil appetamus nisi quod illi displicet, ut singuli carnis nostrae affectus assiduum cum eius iustitia bellum gerant.

Et misit filium. Ergo ex mera Dei bonitate, tanquam ex fonte, fluxit nobis Christus cum suis omnibus bonis. Quemadmodum autem hoc cognitu necessarium est, nos ideo salutem habere in Christo, quia sponte nos dilexit coelestis pater: ita ubi quaerenda est solida et plena divini in nos amoris certitudo, non alio quam in Christum respicere convenit. Quare in suum exitium insaniunt quicunque omisso Christo, quidnam de se in arcano Dei consilio constitutum sit, inquirunt. Porro iterum causam adventus Christi, eiusque officium ostendit, quum ideo missum commemorat, ut esset propitiatio pro peccatis. Ac primum quidem his verbis docemur, nos omnes per peccatum fuisse alienatos a Deo, et manere hoc dissidium, donec interveniat Christus, qui nos reconciliet. Docemur secundo, hoc esse vitae nostrae initium, quod Deus morte filii sui placatus, nos in gratiam recipit. Nam quod propitiatio dicitur, hoc proprie ad mortis sacrificium pertinet. Habemus ergo, hoc honoris competere in solum Christum, ut mundi peccata expiet, atque ita inimicitias tollat inter nos et Deum. Sed hic emergit quaedam repugnantiae species. Nam si prius amabat Deus, quam se Christus pro nobis in mortem offerret, quid nova reconciliatione opus fuit? Ita supervacua videri Christi mors posset. Respondeo, quum dicitur Christus placasse nobis patrem, hoc ad sensum nostrum referri. Nam ut sumus male nobis conscii, Deum non nisi iratum et infestum concipere possumus, donec a reatu Christus nos absolvat. Deus enim ubicunque apparet peccatum, iram suam et aeternae mortis iudicium vult sentiri. Hinc sequitur, nihil quam praesenti mortis adspectu terreri nos posse, donec peccatum Christus morte sua aboleat, donec sanguinis sui pretio nos a morte liberet. Rursum Dei amor iustitiam requirit: ergo ut persuasi simus nos amari ad Christum venire necesse est, in quo solo nobis constat iustitia. Nunc videmus loquendi varietatem quae in scriptura occurrit, secundum diversos respectus, aptissimam et fidei apprime utilem esse. Ideo filium suum interposuit Deus, ad se nobis reconciliandum, quia nos amabat: sed occultus erat amor ille, quia interea nos Deo eramus hostes, iram eius assidue provocando. Deinde malae conscientiae formido et terror omnem vitae gustum nobis adimebant. Ergo quoad fidei nostrae sensum, Deus nos in Christo amare incipit. Quamquam autem hic apostolus de prima reconciliatione tractat, sciamus tamen hoc perpetuum esse Christi beneficium, ut peccata expiando, Deum nobis propitiet. Hoc papistae quoque aliqua ex parte concedunt: sed postea extenuant hanc gratiam ac fere in nihilum redigunt, fictas satisfactiones ingerendo. Atqui si homines se redimunt operum pretio, non erit Christus unica propitiatio, quemadmodum hic vocatur.

11. *Dilecti, si ita Deus nos dilexit, nos quoque debemus invicem diligere.* 12. *Deum nemo vidit unquam. Si diligimus nos invicem, Deus in nobis manet: et dilectio eius perfecta est in nobis.* 13. *In hoc cognoscimus quod in ipso manemus, et ipse in nobis: quia ex spiritu suo dedit nobis.* 14. *Et nos*

vidimus, et testamur quod pater misit filium servatorem mundi.* 15. *Qui confessus fuerit quod Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo.* 16. *Et nos cognovimus et credimus dilectionem quam habet Deus in nobis. Deus caritas est: et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo.

11. *Dilecti, etc.* Nunc apostolus, quae nuper docuit de gratuito Dei amore, ad suum institutum accommodat: nempe ut nos Dei exemplo hortetur ad fraternum amorem. Sicut etiam Paulus Christum nobis proponit (Ephes. 5, 2), qui se hostiam bonae fragrantiae obtulit patri, ut se quisque nostrum proximis impendat. Admonet autem Iohannes amorem nostrum non debere mercenarium esse, quum proximos diligere iubet, sicuti nos Deus dilexit. Nam illud repetendum est, gratis nos fuisse dilectos. Et certe ubi commodum nostrum respicimus, vel referimus amicis pares vices, philautia est, non caritas.

12. *Deum nemo vidit.* Eadem verba habentur primo evangelii capite: sed Iohannes baptista non eundem omnino finem illic respicit: tantum enim significat non posse aliter cognosci Deum, nisi quatenus se in Christo patefacit. Eandem doctrinam apostolus hic longius extendit, Dei virtutem fide ac dilectione a nobis comprehendi, ut sciamus nos esse eius filios, et eum in nobis habitare. Prius tamen de caritate loquitur, quum dicit, in nobis manere Deum, si nos diligimus mutuo: quia perfecta est, hoc est, vere comprobata in nobis eius dilectio: ac si diceret, Deum se quasi praesentem exhibere, dum spiritu suo corda nostra in fraternum amorem format. Eodem sensu repetit quod iam semel dixerat, Nos ex spiritu quem dedit nobis, cognoscere quod in nobis habitet. Est enim confirmatio proximae sententiae: quia caritas effectus est spiritus. Itaque haec summa est: Quum caritas sit ex Dei spiritu, non possumus vere et sincero corde fratres diligere, quin spiritus vim suam exserat. Hoc modo se in nobis habitare testatur. Porro Deus per spiritum suum in nobis habitat: ergo caritate probabimus Deum nos habere in nobis manentem. Rursum, quisquis se Deum habere iactat, nec fratres diligit: hoc uno refellitur eius vanitas, quia Deum a se ipso divellit. Quum dicit, Et caritas eius perfecta est, copulam accipit causalis particulae loco. Et caritas Dei hic bifariam exponi potest: vel qua illum prosequimur, vel quam nobis inspirat. Deum nobis spiritum suum dedisse, et dedisse ex spiritu suo, idem prorsus valent. Scimus enim spiritum singulis distribui ad mensuram.

14. *Et nos vidimus.* Nunc alteram notitiae Dei partem, quam attigimus, exponit: quod scilicet in filio se nobis communicat, ac fruendum offert: unde sequitur, fide a nobis percipi. Nam huc tendit apostoli consilium, nos fide et caritate sic Deo uniri, ut in nobis vere habitet, et virtutis suae effectu quodammodo visibilem se praebeat, qui alioque videri non potest. Quum dicit, vidimus et testamur, se et reliquos apostolos designat. Et adspectum non quemlibet intelligit, sed fidei adiunctum, quo agnoverint in Christo Dei gloriam: quemadmodum et sequitur, missum esse ut sit servator mundi. *Quae notitia ex spiritus illuminatione manat.*

15. *Qui confessus fuerit.* Repetit illud axioma, nos Deo uniri per Christum, nec posse Christo esse coniunctos, quin Deus in nobis maneat. Promiscue autem fides et confessio ponuntur eodem sensu. Nam quamvis hypocritae mendaciter fidem iactent, apostolus tamen nullos hic in ordine confitentium agnoscit, nisi qui vere et ex animo credunt. Praeterea quum dicit quod Iesus est filius Dei, paucis istis verbis totam fidei summam perstringit. Nihil enim est ad salutem necessarium, quod non in Christo inveniat fides. Caeterum postquam in genere dicit, sic fide inseri homines in Christum, ut Christus eos Deo coniungat, subiicit hypothesin, Quod viderint ipsi: ut generalem sententiam accommodet iis ad quos scribit. Tandem sequitur exhortatio, ut alios diligant, quemadmodum a Deo dilecti sunt. Quare haec series est, et hic contextus sermonis, fides Christi facit ut Deus in hominibus maneat: atqui nos sumus huius gratiae consortes. Porro quum Deus sit caritas, nullus in eo manere potest, quin diligat fratres suos. Ergo caritatem in nobis regnare decet, quando se Deus nobis coniunxit.

16. *Cognovimus et credimus.* Perinde est ac si diceret: Cognovimus credendo. Talis enim notitia non nisi fide percipitur. Sed hinc colligimus quantum a fide absit suspensa vel dubia opinio. Porro quum velit hic proximam sententiam accommodare ad lectores, quemadmodum iam dixi: ipsam tamen fidei substantiam varie definit. Prius dixerat: Qui credit Iesum esse filium Dei: nunc autem dicit, Fide cognoscimus amorem Dei erga nos. Unde apparet, in Christo apprehendi paternum Dei amorem, nec certi quidquam de Christo tenere, nisi qui se eius gratia Dei filios agnoscunt. Ideo enim filium suum pater quotidie nobis proponit, ut in eo nos adoptet.

Deus caritas est. Est veluti minor propositio in syllogismo: quia a fide caritatem ratiocinatur hoc modo, fide in nobis habitat Deus: atqui Deus est caritas: ergo ubicunque manet Deus, caritatem simul vigere oportet. Hinc sequitur, caritatem necessario fidei connexam esse.

17. *In hoc perfecta est caritas nobiscum, ut fi-*

duciam habeamus in die iudicii: quod sicut ille est, nos quoque sumus in hoc mundo. 18. *Timor non est in caritate: sed perfecta caritas foras pellit timorem, quia timor tormentum habet: qui autem timet, non est perfectus in caritate.*

18. *In hoc perfecta.* Duo huius orationis sunt membra: nos divinae adoptionis tunc esse compotes, quum Deum referimus, ut filii patrem: deinde hanc fiduciam incomparabile esse bonum, quia sine ea simus miserrimi. Priore itaque loco ostendit qua lege nos Deus complexus sit in amorem et quomodo hac demum gratia fruamur quam nobis in Christo exhibuit: ergo hic caritas Dei erga nos intelligenda est. Perfectam esse dicit, quia plena copia effusa est, ac in solidum praestita, ut veluti numeris omnibus constet. Caeterum non alios esse huius boni participes affirmat, quam qui Deo conformes eius se filios esse probant. Est igitur argumentum a coniunctis.

Ut fiduciam habeamus. Iam fructum divini erga nos amoris ostendere incipit: quamquam postea clarius a contrario ostendet. Sed tamen haec inaestimabilis est felicitas, quod nos audemus intrepide coram Deo sistere. Natura enim horremus Dei conspectum, et merito: nam quum ipse iudex sit mundi, nos autem peccata nostra reatu constrictos teneant, mortem et inferos una cum Deo nobis in mentem venire necesse est. Hinc illa, quam dixi, formido, ut Deum homines, quantum in se est, fugiant. Iohannes autem fideles negat expavescere, quum illis iudicii extremi fit mentio: sed potius securos et alacres ad Dei tribunal accedere: quia de paterno eius amore certo persuasi sunt. Tantum ergo quisque in fide profecit, quam bene animo compositus est ad exspectandum iudicii diem.

Sicut ille est. His verbis (ut iam dictum est) vicissim hoc a nobis requiri significat, ut imaginem Dei referamus. Qualis ergo Deus in coelo est, tales nos in hoc mundo esse iubet, ut censeamur eius filii. Nam imago Dei, quum in nobis apparet, veluti adoptionis eius est sigillum: sed ita videtur partem fiduciae statuere in operibus. Itaque cristas hic erigunt papistae, quasi neget Iohannes nos sola Dei gratia fretos, habere certam salutis fiduciam, nisi simul adiuvent opera: sed in eo falluntur, quod non expendunt apostolum hic a causa minime argumentum ducere, sed locum esse a coniunctis Nos autem libenter fatemur neminem reconciliari Deo per Christum. quin simul reformetur ad Dei imaginem: nec posse alterum ab altero disiungi. Recte ergo apostolus, qui omnes a fiducia gratiae repellit in quibus nulla conspicitur Dei similitudo. Tales enim certum est a Dei spiritu et Christo esse prorsus alienos. Neque etiam negamus, vitae novitatem, quia divinae adoptionis est effectus, valere ad confirmandam fiduciam: sed tanquam secundarium (ut ita loquar) adminiculum: sed interea nos in sola gratia fundatos esse oportet. Nec sane aliter sibi constaret Iohannis doctrina: nam experientia demonstrat, et fateri etiam papistae coguntur, semper in operum respectu esse trepidandi materiam. Quare nullus ad Dei tribunal tranquillo animo unquam accedet, nisi qui statuet gratuito se amari. Sed horum nihil gustare papistas, non est quod quispiam miretur, quando nullam miseri fidem noverunt, nisi dubitatione implicitam. Adde quod hypocrisis tenebras illis obducit ne serio reputent quam formidabile sit Dei iudicium, ubi non adest Christus mediator. Resurrectionem alii quasi fabulosam negligunt: nos autem ut laeti et alacres obviam Christo prodeamus, in sola eius gratia fidem nostram esse defixam oportet.

18. *Timor non est.* Iam a contrariis commendat eius boni praestantiam. Nos enim assidue torqueri dicit, donec amoris in nos sui remedio, a misero illo cruciatu Deus liberet. Summa est, quum nihil sit miserius quam continua inquietudine vexari, hoc nos consequi agnita Dei erga nos caritate, ut placide extra metum quiescamus. Unde apparet quam singulare sit Dei beneficium, nos amore suo dignari. Porro ex hac doctrina mox exhortationem ducet: sed priusquam nos ad officium hortetur, donum istud Dei nobis commendat, quod metum nobis fide eximit. Scio totum hunc locum a multis secus exponi: sed ego, quid voluerit apostolus, non quid alii sentiant, respicio. Dicunt illi metum non esse in caritate: quia ubi sponte Deum amamus, non cogimur vi et metu ad eius obsequium. Ergo secundum eos servilis timor hic voluntariae reverentiae opponitur: unde etiam inter servilem et filialem timorem nata est distinctio. Ego quidem verum esse illud fateor, quum liberaliter Deum amamus ut patrem, non cogi nos amplius timore poenae: sed doctrina illa nihil cum praesenti loco commune habet. Tantum enim docet apostolus, ubi perspectus est nobis, et fide cognitus Dei amor, conscientiis nostris pacem conferri, ne amplius tumultuentur. Potest tamen quaeri, quando timorem pellat perfecta caritas: quias aliquo tantum divini erga nos amoris gustu praediti, nunquam in solidum metu liberamur. Respondeo tametsi non plane excutitur timor: ubi tamen ad Deum confugimus, tanquam ad tranquillum portum, et ab omni naufragii ac tempestatum periculo tutum et immunem, metum vere pelli, quia fidei locum cedit. Ergo non ita pellitur timor, quin animos nostros sollicitet: sed ita pellitur, ut non turbet, neque impediat pacem nostram quam fide obtinemus.

Timor tormentum habet. Hic quoque apostolus gratiae, de qua loquitur , magnitudinem amplificat. Nam quum miserrima sit conditio, assiduos pati

cruciatus, nihil magis optabile est quam sedata conscientia et animo composito sese in Dei conspectum offerre. Quod alii dicunt, timere servos quia poenam et flagella sibi ante oculos proponunt, nec obire suum officium nisi coactos: nihil ad mentem apostoli, ut dictum est. Ita in proximo membro, quum exponunt, non esse perfectum in caritate, qui timet: quia non ultro se subiicit Deo quin potius libenter se emanciparet: contextui minime convenit. Potius enim admonet apostolus, hoc esse infidelitatis vitium, quum aliquis timet, hoc est, inquietum habet animum: quia amor Dei probe cognitus, animos tranquillat.

19. *Nos diligimus eum, quia prior dilexit nos.* 20. *Si quis dicit, Deum diligo: et proximum suum odio habeat, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem vidit, quomodo potest diligere?* 21. *Et hoc praeceptum habemus ab ipso, ut qui Deum diligit, diligat et fratrem suum.*

19. *Nos diligimus.* Verbum ἀγαπῶμεν tam indicativo, quam hortandi modo legi potest: prior tamen sensus longe melius quadrat, Repetit enim (meo iudicio) apostolus superiorem sententiam, quia Deus nos gratuito amore antevertit, reddere nos illi debitas vices: ut mox subsumat, ipsum in hominibus esse diligendum, vel testandum erga homines quem illi amorem deferimus. Si cui tamen placet hortandi modus, eodem tendet oratio, Quia nos gratis Deus amavit, mutuo nunc eum amemus. Atqui amor ille stare nequit, quin fraternum inter nos amorem generet: ideo mentiri eos dicit, qui Deum amare iactant, quum proximos oderint. Sed videtur parum firma esse ratio quam subiicit: est enim comparatio minoris et maioris. Si proximos, inquit, quibuscum versamur, non diligimus: multo minus Deum poterimus diligere, qui est invisibilis. Duplex autem exceptio in promptu est. Nam et amor, quo Deum prosequimur, ex fide, non ex adspectu manat: quemadmodum habetur 1. Petri 1, 8. Deinde longe diversa est Dei quam hominum ratio: quia quum in amorem sui nos Deus pro immensa sua bonitate rapiat, saepe odio digni sunt homines. Respondeo, apostolum, quod proculdubio inter nos constare debet, pro confesso hic sumere, Deum se nobis in hominibus offerre, qui insculptam gerunt eius imaginem: et officia, quibus ipse non indiget, ut illis praestemus, exigere: quemadmodum Psalmo 16, 2, legimus, Beneficentia mea ad te non pervenit, Domine. Erga sanctos, qui in terra sunt, affectus meus. Et certe eiusdem naturae societas, tot rerum usus, mutua communicatio, nisi valde ferrei essemus, ad amorem nos allicerent: sed Iohannes nihil aliud voluit, quam fallacem esse iactantiam, si quis Deum se amare dicat, et eius imaginem, quae ante oculos est, negligat.

21. *Et hoc praeceptum.* Firmius argumentum, ab autoritate et doctrina Christi. Nam ipse non de nudo Dei amore praecipit: sed fratres etiam diligere iubet. Quare sic incipiendum est a Deo, ut simul fiat transitus ad homines.

CAPUT V.

1. *Omnis qui credit quod Iesus est Christus, ex Deo genitus est: et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit etiam eum qui genitus est ab eo.* 2. *In hoc cognoscimus quod diligimus filios Dei, si Deum diligimus, et praecepta eius servamus.* 3. *Haec est dilectio Dei ut praecepta eius servemus. Et praecepta eius gravia non sunt.* 4. *Quoniam omne, quod ex Deo genitum est, vincit mundum. Et haec est victoria quae vincit mundum, fides vestra.* 5. *Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quod Iesus est filius Dei?*

1. *Omnis qui credit.* Alia ratione confirmat res esse coniunctas, fidem et fraternum amorem. Nam quum fide nos Deus regeneret, necesse est amari a nobis ut patrem: atqui amor ille complectitur omnes eius filios: non potest igitur fides caritate disiungi. Prima sententia est, ex Deo genitos esse quicunque credunt quod Iesus sit Christus. Ubi iterum vides, unum Christum, fidei scopum proponi: quemadmodum in eo iustitiam, vitam, quidquid optari potest bonorum, et totum Deum invenit. Quare haec vera est credendi ratio, quum in ipsum mentes nostras dirigimus. Caeterum credere quod sit Christus, est ab eo sperare quaecunque de Messia promissa sunt. Neque enim inanis ei Christi titulus hic tribuitur: sed potius munus quod a patre illi iniunctum est. Quemadmodum autem in lege plena rerum omnium instauratio, iustitia et felicitas per Messiam promissa est: ita hodie hoc totum in evangelio clarius exprimitur. Ergo Iesus pro Christo recipi non potest, quin ab eo petatur salus, quando in hunc finem missus est a patre, et quotidie nobis offertur. Unde merito apostolus omnes ex Deo genitos esse pronuntiat, qui vere credunt. Est enim fides longe supra humani ingenii captum posita: ut nos trahi a patre coelesti ad Christum oporteat: quia nunquam proprio marte quisquam nostrum conscenderet. Atque hoc est, quod idem apostolus, evangelii sui cap. 1, 13, docet: non ex sanguinibus, neque ex carne esse genitos qui credunt in nomen unigeniti. Et Paulus (1. Corin. 2, 12), non spiritu huius mundi, sed spiritu, qui ex Deo est, nos esse praeditos, ut sciamus quae ab eo nobis donata sunt. Quia neque oculus

vidit, nec auris audivit, nec sensus percepit, quae diligentibus Deum reposita sit merces: sed solus spiritus ad arcanum illud pervenit. Deinde quum datus sit nobis Christus in sanctificationem, et spiritum regenerationis secum simul afferat: denique quum nos inserat in corpus suum: haec quoque altera ratio est, cur fidem habere nemo possit, quin sit ex Deo genitus.

Diligit eum qui genitus est. Augustinus et alii quidam veterum ad Christum hoc traxerunt: sed falso. Nam sub numero singulari omnes fideles apostolus designat: et contextus aperte ostendit, non aliud esse illi consilium, nisi ut mutuum in fratres amorem ex fide, tanquam ex fonte, derivet. Est autem argumentum ex communi naturae ordine sumptum: sed quod in hominibus cernitur, ad Deum transfert. Notandum autem est apostolum non ideo de solis fidelibus sermonem habere praeteritis extraneis, quod illi soli amandi sint, horum autem nulla habenda sit cura vel ratio: sed nos hoc velut tyrocinio ad omnes sine exceptione amandos instituit, quum initium facere a piis iubet.

2. *In hoc cognoscimus.* His verbis breviter ostendit quaenam vera sit caritas, nempe quae ad Deum refertur. Hactenus docuit nusquam esse verum Dei amorem, nisi quum proximi etiam amantur, quia hic perpetuus sit effectus: nunc autem docet, recte et ordine amari homines, quum Deus priores obtinet. Atque haec definitio necessaria est: nam saepe fit ut homines amemus extra Deum: ut profanae et carnales amicitiae non alio quam ad privatum commodum, vel ad alios evanidos respectus tendunt. Ergo sicuti prius effectum urgebat, ita nunc causam urget: vult enim sic mutuam coli inter nos caritatem, ut Deus praeferatur. Amori Dei coniungit legis observationem, et merito: nam quum Deum amemus ut patrem et dominum, fieri non potest quin coniuncta sit reverentia cum amore. Deinde non potest a se ipso Deus avelli: quum itaque fons sit omnis iustitiae et rectitudinis, qui eum amat, necesse est ut compositos habeat suos affectus in obedientiam iustitiae. Non est igitur otiosa res amor Dei. Verum ex hoc loco simul colligimus, quaenam vera sit legis observatio: nam si metu tantum coacti Deo obsequimur in servandis eius mandatis, longe distamus a vera obedientia. Ergo hoc primum est, ut corda se Deo addicant in liberalem reverentiam: deinde vita ad legis regulam formetur. Hoc sibi vult Moses, quum in colligenda legis summa dicit, Israel, quid petit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut ipsum diligas, et ei obedias? (Deut. 10, 12).

3. *Praecepta eius gravia non sunt.* Hoc additum est ne difficultas (ut fieri solet) studium nostrum frangat vel minuat. Nam qui alacri animo magnoque fervore piam sanctamque vitam aggrediuntur, postea vires suas impares experti, pigrescunt: ergo Iohannes, ut conatus nostros incitet, mandata Dei gravia esse negat. Verum obiici contra potest, nos longe aliud experiri: et scriptura etiam testatur iugum legis esse importabile (Act. 15, 10). Ratio quoque manifesta est: nam quum nostri abnegatio sit quasi servandae legis praeludium, an facile homini esse dicemus, se ipsum negare? Imo quum lex spiritualis sit (quemadmodum Paulus docet [Rom. 7, 14]), nos autem nihil quam caro, ingens inter nos et Dei legem dissidium esse oportet. Respondeo, difficultatem hanc minime esse ex natura legis, sed ex carnis nostrae vitio. Quod etiam Paulus diserte exprimit: quia postquam dixit, impossibile fuisse legi conferre nobis iustitiam: mox culpam in carnem reiicit. Haec solutio Pauli et Davidis sententias, quae in speciem videntur multum pugnare, optime conciliat. Paulus legem facit mortis ministram (2. Corin. 3, 7), nihil quam iram Dei operari pronuntiat: datam esse ut peccatum augeret: vivere ut nos occidat. David contra, suavem prae melle, et prae auro desiderabilem sibi esse praedicat (Psal. 19, 11). Inter alia eius elogia, haec ponit, Quod exhilaret corda, ad Dominum convertat, et vivificet. Sed Paulus legem cum vitiosa hominis natura confert: inde hostilis ille conflictus. David autem, qualiter affecti sint, quos Deus spiritu suo regenuit, docet. Hinc suavitas illa et oblectatio, cuius nullum gustum caro percipit. Nec vero Iohannes distinctionem hanc omisit: ne quis enim generaliter hoc acciperet, praecepta Dei non esse gravia, restringit ad filios Dei: quo significat, fieri hoc spiritus virtute, ut Deo obsequi non sit nobis grave nec molestum. Nondum tamen videtur prorsus soluta quaestio. Nam fideles utcunque spiritu Dei regantur, durum tamen cum carne sua certamen sustinent: et quantumvis sudent, vix tamen dimidia ex parte ad officium se comparant: imo quasi inter sacrum (ut aiunt) et saxum constituti, fere sub onere deficiunt. Videmus ut Paulus se captivum teneri gemat, et infelicem exclamet, quia non potest libere Deo servire. Respondeo, facilem vocari legem, quatenus coelesti virtute praediti, superamus carnis concupiscentias. Nam utcunque recalcitret caro: sentiunt tamen fideles: nulla se alia re tam oblectari, quam ut Deum sequantur. Praeterea notandum est, Iohannem non loqui de nuda lege, quae nihil praeter mandata continet: sed paternam Dei indulgentiam coniungere, qua mitigatur legis rigor. Ergo quum nobis clementer ignosci a Domino scimus, si opera nostra legi non satisfaciant, id longe nos reddit ad obsequium promptiores: quemadmodum in Psalmo 130, 4, habetur: Apud te est propitiatio, ut timearis. Hinc ergo facilitas legis servandae, quod fideles venia sublevati, sicubi deficiunt, animos non des-

pondent. Interea admonet apostolus, pugnandum esse ut serviamus Domino, totus enim mundus nobis obsistit, ne pergamus quo Deus vocat. Ergo ille demum legem servabit, qui mundo fortiter resistet.

4. *Haec est victoria.* Quia dixerat, omnes qui ex Deo geniti sunt, mundi victores esse: vincendi quoque modum exprimit. Poterat enim adhuc quaeri, unde victoria: ergo in fide constituit victoriam totius mundi. Insignis locus: quia tametsi duros et horribiles insultus assidue ingerit Satan: spiritus Dei extra periculum nos esse pronuntians, exempto metu nos ad fortiter pugnandum animat. Et plus valet praeteritum tempus quam praesens vel futurum. Vicisse enim dicit, ut perinde certi simus, ac si iam profligatus esset hostis. Verum quidem est tota vita durare nostram militiam, quotidianos esse conflictus: imo singulis momentis nova et diversa proelia hinc inde ab hoste nobis moveri: sed quia non armat nos Deus tantum in unum diem, et fides etiam unius diei non est, sed perpetuum spiritus sancti opus: non aliter iam victoriae sumus compotes, quam si esset debellatum. Neque tamen fiducia haec torporem inducit, quin sollicite semper ad pugnam simus intenti. Sic enim certos esse Dominus suos iubet, ut tamen securos esse nolit: quin potius ideo vicisse ipsos pronuntiat, quo animosius et magis strenue pugnent. Mundi nomen hic late patet: comprehendit enim quidquid adversum est Dei spiritui: ita naturae nostrae pravitas pars mundi est, omnes concupiscentiae, omnes Satanae astus, quidquid denique nos a Deo abstrahit. In tam multiplici hominum copia, gravis belli moles in nos incumbit: ac iam ante congressum essemus victi, ac centies quotidie vincendi, nisi Deus victoriam nobis promitteret. Sed Deus hac lege ad pugnandum nos hortatur, ut prius victoriam promittat. Caeterum ut haec promissio nos invicta Dei virtute in perpetuum munit, ita ex adverso in nihilum redigit hominum vires. Neque enim hic apostolus Deum suppetias tantum nobis ferre docet, ut eius subsidio adiuti, pares simus ad resistendum: sed victoriam in sola fide locat: fides autem aliunde quo vincat, accipit. Quare Deo eripiunt quod suum est, qui propriae virtuti triumphum canunt.

5. *Quis est qui vincit mundum?* Ratio superioris sententiae: ideo scilicet nos fide vincere, quia robur a Christo mutuamur: quemadmodum et Paulus dicit (Philip. 4, 13): Omnia possum in eo qui me confirmat. Is ergo demum Satana et mundo superior erit, nec carni suae succumbet qui sibi diffidens, recumbet in solam Christi virtutem. Nam fidei nomine, vivam Christi apprehensionem intelligit, quae vim eius et officium ad nos accommodat.

6. *Hic est qui venit per aquam et sanguinem, Iesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et spiritus est qui testificatur: quandoquidem spiritus est veritas.* 7. *Nam tres sunt qui testificantur in coelo, pater, sermo, et spiritus sanctus: et hi tres unum sunt.* 8. *Et tres sunt qui testificantur in terra, spiritus, aqua, et sanguis: et hi tres in unum conveniunt.* 9. *Si testimonium hominum recipimus, testimonium Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod testificatus est de filio suo.*

6. *Hic est qui, etc.* Ut tuto fides nostra in Christo quiescat, solidam umbrarum legis substantiam in eo constare dicit. Neque enim dubito quin ad veteres legis ritus alludat in vocibus aquae et sanguinis. Huc porro tendit comparatio: non tantum ut legem Mosis abolitam esse sciamus Christi adventu, sed ut in ipso quaeramus eorum complementum, quae olim figurabant caeremoniae. Tametsi vero plures erant species, tamen sub his duabus totam sanctitatis et iustitiae perfectionem apostolus designat. Aqua enim abluebantur omnes sordes, ut homines nonnisi puri et mundi ad Deum accederent. In sanguine erat expiatio, et plenae cum Deo reconciliationis pignus: sed lex externis tantum symbolis adumbravit quod solide ac reipsa a Messia praestandum erat. Apte igitur probat Iohannes Iesum esse Christum Domini, olim promissum, quia secum attulit quo nos omni ex parte sanctificet. Ac de sanguine quidem, quo Christus Deum placavit, nulla est dubitatio: sed quomodo per aquam venerit, quaeri potest. Nam hoc ad baptismum referri non est probabile. Ego certe existimo Iohannem hic fructum et effectum exprimere eius rei quam in historia evangelica narrat. Nam quod illic dicit, ex Christi latere fluxisse aquam et sanguinem, haud dubie pro miraculo habendum est. Scio tale quiddam mortuis naturaliter accidere: vero certo Dei consilio factum est ut Christi latus sanguinis et aquae fons esset: ut scirent fideles veram munditiem (cuius figurae erant veteres baptismi) in eo sibi constare: ut scirent etiam completum, quod omnes sanguinis adspersiones olim promiserant. Quare haec brevis partitio plurimum habet gratiae, quia summatim ostendit quorsum praecipue tenderent caeremoniae veteres: nempe ut homines ab inquinamentis purgati, et soluti omnibus piaculis, Deum haberent propitium, et illi consecrarentur: deinde veritatem in Christo fuisse exhibitam, quia lex praeter visibiles figuras nihil habebat. Qua de re plura 9 et 10 ad Hebraeos capite diximus.

Spiritus est qui testificatur. Hoc membro docte quomodo vim illam Christi sentiant fideles: quia scilicet Dei spiritus eos certiores reddat: et ne vacillet eorum fides, addit plenam et solidam firmi-

tudinem constare spiritus testimonio. Vocatur enim spiritus, veritas: quia indubia sit autoritas ipsius, nobisque abunde sufficere debeat.

7. *Tres sunt in coelo.* Hoc totum a quibusdam omissum fuit. Hieronymus existimat malitia potius quam errore id fuisse factum: et quidem Latinis duntaxat. Sed quum ne graeci quidem codices inter se consentiant vix quidquam asserere audeo. Quia tamen optime fluit contextus si hoc membrum addatur, et video in optimis ac probatissimae fidei codicibus haberi, ego quoque libenter amplector. Sensus autem erit, quod Deus, quo uberius nostram in Christo fidem confirmet, triplici modo testatur in eo acquiescendum esse. Nam sicuti fides nostra in una Dei essentia tres personas agnoscit, ita totidem modis ad Christum vocatur, ut se in eo sistat. Quod dicit, tres esse unum, ad essentiam non refertur, sed ad consensum potius. Ac si diceret, patrem, et aeternum sermonem eius, ac spiritum, symphonia quadam Christum pariter approbare. Itaque nonnulli codices habent εἰς ἕν. Verum etiamsi legas ἕν εἰσιν, ut est in aliis exemplaribus, non tamen dubium est quin pater, sermo et spiritus eodem sensu dicantur unum esse, quo postea sanguis et aqua et spiritus. Sed quum spiritus, qui unus est testis, bis citetur: videtur esse absurda repetitio. Respondeo: quum varie de Christo testetur, apte duplicem illi attribui testandi locum. Nam e coelis pater cum aeterna sua sapientia et spiritu tanquam pro imperio pronuntiat Iesum esse Christum: ergo illic sola divinitatis maiestas nobis consideranda est. Quoniam vero spiritus in cordibus nostris habitans, arrha, pignus, et sigillum est ad obsignandum illud decretum: hoc modo iterum in terra per gratiam suam loquitur. Caeterum quia non omnes forte lectionem hanc recipient, quae sequntur, perinde exponam ac si apostolus hos solos in terra nominasset testes.

8. *Tres sunt.* Sententiam illam de aqua et sanguine nunc ad suum institutum accommodat, quod scilicet nihil excusationis habeant qui Christum respuunt: quum satis firmis ac luculentis testimoniis se illum esse probaverit, qui promissus olim fuerat: nam sanguis et aqua, quum pignora sint et effectus salutis per eum allatae, vere testantur a Deo missum esse. Accedit deinde tertius testis spiritus sanctus: qui tamen primas tenet partes, quia alioqui aqua et sanguis sine ullo profectu diffluerent. Ipse enim est qui cordibus nostris aquae et sanguinis testimonium obsignat: hic est qui efficit sua virtute ut fructus mortis Christi ad nos usque perveniat: imo ut sanguis in redemptionem nostram fusus penetret usque in animas nostras: vel (ut uno verbo omnia dicam) efficit ut Christus cum omnibus suis bonis sit noster. Ita Paulus ad Romanos 1, 4, postquam dixit Christum resurrectionis suae potentia ostensum esse filium Dei, continuo post addit, per sanctificationem spiritus. Quia quaecunque in Christo refulgent divinae gloriae signa: nihilominus obscura nobis essent, et effugerent conspectum nostrum, nisi fidei oculos nobis aperiret spiritus. Nunc intelligunt lectores cur spiritum cum aqua et sanguine Iohannes testem adduxerit: quia scilicet proprium spiritus officium est, Christi sanguine mundare conscientias nostras: facere ut allata ab ipso purgatio in nobis sit efficax. Qua de re aliquid dictum est initio proximae epistolae, ubi Petrus eandem fere loquutionem usurpat: nempe quod spiritus sanctus animas nostras sanguinis Christi adspersione purget. Caeterum ex his verbis colligere licet, fidem non apprehendere nudum vel inanem Christum: sed vivificam simul eius virtutem. Quorsum enim prodesset missum in terram Christum fuisse, nisi Deum mortis suae sacrificio placasset? nisi abluendi munus a patre illi esset iniunctum? Obiici tamen poterit, supervacuam esse distinctionem quae hic ponitur, quia Christus peccata expiando, nos mundaverit: ergo rem unam apostolus bis nominat. Fateor quidem in expiatione simul ablutionem includi: itaque non statui aquae et sanguinis discrimen, quasi res sint disiunctae: verum si quisque nostrum infirmitatem suam reputet, facile agnoscet non frustra nec temere sanguinem ab aqua discerni. Deinde (ut iam dictum est) apostolus ad legis ritus alludit. At quis Deus humanae infirmitatis causa non sacrificia tantum, sed ablutiones quoque olim instituerat. Utriusque partis veritatem in Christo fuisse exhibitam, distincte exprimere apostolus voluit. Qua ratione paulo ante dixerat, non in aqua solum. Significat enim non modo partem aliquam salutis nostrae in Christo inveniri, sed omnes numeros (ut ita dicam) completos: ita ut nihil alibi sit amplius quaerendum.

9. *Si testimonium hominum.* A minori ad maius ratiocinatur quam ingrati sint homines, si Christum divinitus (ita ut retulit) approbatum repudient. Nam si in negotiis humanis, hominum dictis stamus, qui mentiri et fallere possunt: quam absurdum erit, Deum minus fidei in suo foro (ut ita loquar), ubi summus est iudex, apud nos obtinere? Sola igitur nobis pravitas obstat ne Christum recipiamus, quando suae virtuti fidem legitima probatione facit. Porro Dei testimonium vocat non modo quod spiritus cordibus nostris reddit, sed quod etiam habemus ab aqua et sanguine. Vis enim illa purgandi et expiandi, non terrena, sed coelestis fuit. Quare non vulgari hominum more aestimandus est Christi sanguis: sed consilium Dei potius respicere convenit, quo fuit ordinatus ad delenda peccata, et vim illam divinam quae inde fluxit.

Porro hoc est testimonium Dei, quod testificatus est de filio suo. 10. *Qui credit in filium Dei, habet testimonium in se ipso, qui non credit Deo, mendacem fecit eum: quia non credidit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo.* 11. *Et hoc est testimonium, quod vitam aeternam dedit nobis Deus: et haec vita in filio eius est.* 12. *Qui habet filium, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non habet.*

Hoc est testimonium. Particula ὅτι, causam hic non notat, sed tantum exegetice capitur. Postquam enim admonuit apostolus, Deum multo plus fidei mereri quam homines: nunc subiicit, nullam haberi posse fidem Deo, nisi credendo in Christum: quia Deus hunc solum nobis proponit, et in eo nos sistit. Hinc colligit, nos tuto et tranquillis animis in Christum credere, quoniam autoritate sua Deus fidem nostram asserat. Nec dicit Deum extra loqui, sed unumquemque piorum intus in se ipso eum sentire fidei suae autorem. Unde apparet quantum a fide differat fluxa opinio, quae aliunde pendet.

10. *Qui non credit.* Sicut hoc boni habent fideles, quod se extra errandi periculum esse norunt, quia in Deo sunt fundati: ita impios extremae blasphemiae reos facit, quia Deum mendacii arguant. Certe nihil Deo pretiosius est quam sua veritas: quare nulla illi atrocior iniuria fieri potest, quam dum hoc honore spoliatur. Ergo ut nos ad credendum incitet, argumentum a contrario sumit. Nam si Deum facere mendacem, horribilis est et exsecranda impietas: quia tunc, quod illi maxime proprium est, eripitur: quis non horreat fidem evangelio derogare, in quo Deus unice verax et fidelis vult haberi? Hoc diligenter notandum est. Mirantur aliqui cur tantopere Deus fidem commendet, cur tam severe damnetur incredulitas: atqui hic vertitur summa Dei gloria. Nam quum praecipuum veritatis suae specimen in evangelio edere voluerit, nihil illi faciunt reliquum quicunque oblatum illic Christum respuunt. Quare ut quempiam in reliquis vitae partibus demus angelo esse parem: diabolica tamen est eius sanctitas, quamdiu Christum reiicit. Sicuti quosdam in papatu videmus nescio qua sanctimoniae larva multum sibi placere: quum tamen obstinatissime evangelio resistant. Ergo teneamus hoc pietatis initium esse, doctrinam illam obedienter amplecti, quam adeo sancte pro testimonio asseruit.

11. *Quod vitam aeternam dedit.* Nunc proposito fructu, ad credendum nos invitat. Haec quidem Deo reverentia debetur, ut quidquid nobis affirmat, protinus sit extra controversiam. Sed ubi gratuito vitam nobis offert, ingratitudo minime ferenda est, nisi prompta fide tam amabilem suavemque doctrinam excipimus. Et certe in hunc finem tendunt apostoli verba, non modo reverenter obediendum esse evangelio, ne Deo simus iniurii: sed amandum etiam illud esse, quia vitam aeternam nobis afferat. Unde etiam colligimus quid maxime in evangelio quaerendum sit: nempe gratuitum salutis donum. Nam quod illic Deus ad poenitentiam et timorem nos hortatur, non debet a Christi gratia separari. Atque ut nos prorsus in Christo retineat apostolus iterum repetit contineri in ipso vitam: ac si diceret, non aliud adipiscendae vitae medium nobis a Deo patre statui. Ac tria quidem summatim hic complexus est apostolus : nos scilicet omnes morti addictos esse, donec Deus gratuita sua bonitate nos in vitam restituat. Aperte enim pronuntiat vitam a Deo donari: unde et ipsa nos destitui sequitur, nec meritis posse acquiri. Deinde hanc vitam nobis per evangelium conferri docet, quia illic patefit Dei bonitas et paternus erga nos amor. Postremo non aliter eius vitae nos fieri compotes dicit, quam dum fide in Christum inserimur.

12. *Qui non habet.* Est proximae sententiae confirmatio. Sufficere quidem illud debebat, Deum non alibi quam in Christo vitam locasse ut inde petatur: verum ne quis alio deflectat, a spe vitae excludit omnes qui eam in Christo non quaerunt. Scimus quid sit habere Christum: nam fide possidetur: vita ergo privat omnes qui alieni sunt a Christi corpore. Sed videtur hoc rationi minime consentaneum: nam summos viros exstitisse, et heroicis virtutibus praeditos historiae narrant: qui tamen a Christo prorsus erant extranei. Absurdum autem videtur, tantae praestantiae nihil habere honoris. Respondeo, longe nos falli, si putamus probari Deo quidquid in oculis nostris excellit: quin potius (ut est apud Lucam 16, 15) quod altum est hominibus, abominatio est apud Deum. Quia enim abscondita est nobis cordis immundities, externa specie contenti sumus: atque Deus sub hac latentes foedissimas sordes videt. Itaque non mirum si illi foeteant speciosae virtutes, quae et ab impuro corde manant, neque in rectum finem tendunt. Porro unde cordis puritas, unde rectum pietatis studium. nisi a spiritu Christi? Nihil ergo laude dignum, nisi in Christo. Quamquam alia est ratio, quae omnem dubitationem eximit. Hominum enim iustitia in remissione peccatorum sita est. Hanc si tollas, certa Dei maledictio, et mors aeterna nos omnes manet. Solus autem Christus est qui patrem nobis conciliat, sicuti eum semel mortis suae sacrificio placavit. Unde sequitur, nemini propitium esse Deum, nisi in Christo: nullam quoque nisi in ipso iustitiam esse. Si quis Cornelium obiiciat, quem Lucas acceptum fuisse Deo testatur, priusquam vocatus esset ad fidem evangelii: respondeo breviter, sic interdum agere Deum in nobis, ut semen fidei non primo statim die emergat. Non habuit Cornelius claram et dilucidam Christi notitiam: sed

quum aliquo misericordiae Dei sensu fuerit praeditus, eum simul de mediatore aliquid tenere oportuit. Verum quia occultas et mirificas agendi rationes habet Deus, omissis quae nihil prosunt speculationibus, tantum planam viam salutis, quam nobis ostendit, teneamus.

13. *Haec scripsi vobis credentibus in nomen filii Dei, ut sciatis quod vitam habetis aeternam: et ut credatis in nomen filii Dei.* 14. *Atque haec est fiducia quam habemus erga eum, quod si quid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos.* 15. *Si autem novimus quod audit nos, quum quid petierimus: novimus quod habemus petitiones quas postulavimus ab eo.*

13. *Haec scripsi vobis.* Quia quotidianos fidei profectus esse oportet: ideo se iis, qui iam crediderunt, scribere dicit, ut firmius ac certius credant: atque ita plena vitae aeternae fiducia fruantur. Hic ergo doctrinae usus est, non tantum ut rudes initiet in Christo, sed ut qui iam eruditi sunt, magis ac magis confirmet. Ideo nos assidue incumbere oportet in studium discendi, ut fides nostra toto vitae cursu augescat. Nam et multae adhuc infidelitatis reliquiae in nobis supersunt, et adeo imbecilla est nostra fides, ut hoc ipsum quod credimus, nondum sit solide credere, nisi amplior confirmatio accedat. Porro operae pretium est notare quaenam vera sit confirmandae fidei ratio: nempe dum officium et virtus Christi explicatur. Dicit enim apostolus se haec scripsisse: nempe quod non alibi quam in Christo quaerenda sit vita aeterna: ut qui iam fideles sunt, credant, hoc est, proficiant credendo. Quare pii doctoris officium est, ut in fide discipulos confirmet, extollere quantum potest Christi gratiam: ut ea contenti nihil amplius appetamus. Hanc quum obscurent modis omnibus ac extenuent papistae: satis hoc uno produnt se nihil minus curare quam rectam fidei doctrinam. Imo hac causa magis fugiendae sunt eorum scholae quam omnes Scyllae vel Charybdes: quia vix ingredi quispiam eas possit sine certo fidei naufragio. Docet praeterea hoc loco apostolus, Christum esse proprium fidei scopum: et fidei, quam habemus in eius nomen, annexam esse salutis fiduciam. Hic enim credendi finis, ut Dei filii simus ac haeredes.

14. *Haec est fiducia.* Fidem, cuius meminit, a fructu commendat: vel ostendit in quo praecipue sita sit fiducia: nempe quod pii intrepido animo Deum invocare audent: sicuti et Paulus loquitur ad Ephesios cap. 3, 12, quod fide accessus nobis ad Deum patet cum fiducia. Et ad Romanos 8, 15, quod spiritus os nobis reserat, ut clamare non dubitemus, Abba, pater. Et sane si arcemur a Dei accessu, nihil nobis miserius. Rursum, modo hoc nobis asylum pateat, in malis omnibus nihilominus erimus beati. Imo hoc unum felices reddit nostras aerumnas, quod certo statuimus Deum fore liberatorem, et paterno eius erga nos amore freti, ad ipsum confugimus. Teneamus ergo hanc apostoli sententiam, invocationem Dei, summum fidei nostrae examen esse: Deum autem non rite, neque ex fide invocari, nisi quum certo persuasi sumus non irritas fore nostras preces. Nam qui suspensi haesitant, eos fiducia praeditos esse negat apostolus. Unde apparet sepultam ac prope exstinctam esse fidei doctrinam in papatu, ubi certitudo omnis tollitur. Multas quidem illic preces murmurant, et de invocando Deo multum garriunt: sed dubiis ac fluctuantibus animis orant, ac orare iubent: imo damnant hanc fiduciam, quam apostolus necessario exigit.

Secundum voluntatem. Hac particula obiter monere voluit quaenam vera sit precandi regula: nempe ubi vota sua Deo homines subiiciunt. Neque enim quum pollicitus est Dominus facturum se quidquid sui petierint, effraenem illis licentiam permisit petendi quidquid in mentem subierit: sed simul legem illis praescripsit rite orandi. Et sane hoc fraeno nihil nobis utilius: quia si unicuique nostrum petere liceat quidquid libet, et Deus votis nostris indulgeat, pessime nobis consultum erit. Nam quid expediat, nescimus: imo aestuamus pravis ac noxiis desideriis. Duplex autem remedium adhibet Deus, ne aliter oremus quam ad voluntatis suae praescriptum: quia et ex verbo suo nos docet, quidnam petere nos velit: et spiritum suum ducem ac moderatorem nobis praeficit, qui cohibeat affectus nostros, ne vagari extra metas sinat. Nam quid et qualiter oporteat orare, nescimus (inquit Paulus [Rom. 8, 26]), sed spiritus infirmitatibus nostris opem ferens excitat in nobis gemitus inenarrabiles. Interea os quoque Domini interrogandum est, ut preces nostras dirigat. Nam Deus in suis promissionibus legitimam orandi rationem (ut dictum est) nobis statuit.

15. *Si autem novimus.* Non est (ut in speciem videtur) superflua repetitio. Nam quod in genere de orationum successu pronuntiavit apostolus, nunc specialiter affirmat, nihil pios optare vel poscere a Deo, quod non impetrent. Quum autem omnia fidelium vota exaudiri dicit, de sanis modestisque votis loquitur, et quae ad obedientiae regulam sunt composita. Neque enim laxis habenis ruunt fideles, aut quidvis sibi indulgent: sed quid mandet Deus, semper in suis precibus respiciunt. Est igitur haec generalis doctrinae applicatio ad specialem et privatum cuiusque usum, ne dubitent fideles Deum se in omnibus ac singulis votis propitium habere, ut sedatis animis exspectent dum praestet Dominus quae precati sunt: atque ita omni molestia et

anxietate levati curas suas in Deum exonerent. Neque tamen haec quies et securitas precandi ardorem restinguere in nobis debet: ut qui certus est de felici eventu, ab invocando Deo abstineat. Fidei enim certitudo socordiam minime generat, vel pigritiam. Sed tantum vult apostolus in suis quemque necessitatibus tranquillum esse, ubi suos gemitus in Dei sinum deposuit.

16. *Si quis viderit fratrem suum peccantem peccato non ad mortem, petet, et dabit illi vitam. Peccanti dico non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut quis roget.* 17. *Omnis iniustitia peccatum est. Et est peccatum non ad mortem.* 18. *Novimus quod quisquis ex Deo genitus est, non peccat: sed qui genitus est ex Deo, servat se ipsum, et malignus non tangit eum.*

16. *Si quis, etc.* Fructum fidei, cuius meminit apostolus, iam longius extendit: ut pro fratribus etiam valeant preces nostrae. Magnum illud erat, quod simul ac premimur, benigne nos Deus ad se invitat, nobisque opem ferre paratus est: sed quod pro aliis quoque rogantes audire sustinet, non parva inde confirmatio fidei nostrae accedit: ut certo persuasi simus nos in propria causa repulsam minime unquam passuros. Interea hortatur apostolus, ut simus alii de aliorum salute mutuo solliciti: deinde vult fratrum lapsus nobis esse ad orandum incitamenta. Et certe ferrea esset ista durities, nullo misericordiae sensu tangi, quum animas Christi sanguine redemptas videmus in exitium ire. Ostendit autem in manu esse remedium, quo fratres fratribus succurrant. Vitam, inquit, pereunti restituet, qui pro eo orabit. Quamquam verbum Dabit, referri ad Deum potest: ac si dictum esset, fratris vitam Deus concedet precibus nostris. Verum idem semper erit sensus, eo usque valere fidelium preces, ut fratrem a morte eripiant. Si de homine intelligas, quod det fratri vitam, hyperbolica erit loquutio: nihil tamen continebit absurdi. Nam quod gratuita Dei bonitate nobis concessum est: imo quod in gratiam nostram aliis conceditur, dicimur aliis dare. Tanta utilitas non parum nos stimulare debet, ut peccata fratribus nostris remitti petamus. Quum autem συμπάθειαν nobis commendat apostolus, simul admonet quantopere in fratribus damnandis cavenda sit crudelitas, aut in desperanda eorum salute nimius rigor.

Peccato non ad mortem. Ne protinus spem abiiciamus de eorum salute qui peccant, Deum ostendit non tam graviter ulcisci suorum lapsus, ut propterea eos abdicet. Unde sequitur, nobis pro fratribus habendos, quando ipsos Dominus in filiorum numero retinet. Peccata vero ad mortem esse negat, non modo in quibus quotidie sancti delinquunt: sed etiam si quando graviter iram Dei ab ipsis provocari contingat. Quamdiu enim veniae relinquitur locus, mors prorsus imperium nondum occupat. Neque tamen hic inter veniale et mortale peccatum distinguit apostolus, sicuti postea vulgo factum est. Prorsus enim insulsa est illa distinctio, quae in papatu obtinuit. Nullum fere Sorbonici mortale peccatum agnoscunt, nisi in quibus tam crassa exstat turpitudo, ut manibus palpari queat. Ita in peccatis venialibus censent teterrimas foeditates, quae in animis latent. Omnes denique peccati originalis fructus, modo non erumpant in externum actum, levi adspersione aquae benedictae elui putant. Et quid mirum, quum ne blasphemas quidem de gratia Dei dubitationes, et quidquid est libidinum ac cupiditatum, modo consensus non accedat, peccata esse censeant? Si animus hominis infidelitate percellitur, si eum sollicitat impatientia ut adversus Deum fremat, quantumvis prodigiosae cupiditates eum titillent: hoc totum levius est papistis, quam ut in peccato deputetur, saltem post baptismum. Non mirum igitur si ex magnis sceleribus venialia delicta faciunt: sua enim, non Dei trutina appendunt. Atqui inter fideles indubium hoc axioma esse debet, quidquid cum lege Dei pugnat, peccatum esse, et quidem mortale sua natura. Ubi enim legis transgressio, illic et peccatum et mors. Quis ergo verborum apostoli sensus erit? Peccata negat mortifera esse, quae etsi morte digna sunt, non tamen tam atrociter a Deo puniuntur. Ideo peccata in se non aestimat: sed iudicium de illis ex paterna Dei indulgentia facit, quae reatum condonat, ubi tamen culpa erat. Denique morti non addicit quos Deus erigendo restituit in vitam, quamvis per eos non steterit quominus a vita alienati essent.

Est peccatum ad mortem. Iam dixi ita vocari peccatum, cui nulla spes veniae reliqua est. Sed quaeritur quale hoc sit. Valde enim atrox esse oportet, quod Deus tam severe ulciscitur. Ex contextu colligi potest, non esse partialem (ut vocant) lapsum, nec praecepti unius transgressionem: sed apostasiam, qua penitus homines a Deo se alienant. Nam postea subiicit apostolus, filios Dei non peccare: ut scilicet, relicto Deo, Satanae se in totum addicant ac mancipent. Talis defectio, non mirum est si mortalis sit lapsus. Neque enim suos Deus unquam ita privat spiritus gratia, quin aliquam pietatis scintillam retineant. Reprobos ergo et exitio devotos esse oportet, qui sic deficiunt ut timorem Dei abiiciant. Si quis quaerat an eorum poenitentiae praeclusa sit salutis ianua: in promptu est responsio, quum in reprobum sensum traditi sint, et spiritu sancto destituti, non aliud eos posse quam obstinatis animis semper ruere in deterius, et peccata addere peccatis. Porro quum peccatum aut blasphemia in spiritum eiusmodi defectionem per-

petuo secum trahat, non dubium est quin hic notetur. Sed quaeritur iterum, quibusnam indiciis cognoscere possimus letalem esse hominis casum. Nisi enim certa eius rei esset cognitio, frustra exciperet apostolus, non esse pro hoc peccati genere orandum. Licebit ergo interdum statuere, sitne deploratus qui cecidit, an adhuc locus sit remedio. *Id quidem verum esse fateor: et ex praesenti loco sine controversia evincitur.* Sed quia rarissime hoc accidit, et Deus immensas gratiae suae divitias commendans, nos suo exemplo misericordes esse iubet: non temere in quemquam ferendum est mortis aeternae iudicium: potius nos caritas ad bene sperandum flectat. Quod si desperata quorundam impietas non secus nobis apparet, ac si Dominus eam digito monstraret, non est quod certemus cum iusto Dei iudicio, vel clementiores eo esse appetamus.

17. *Omnis iniustitia.* Varie potest hic locus exponi. Nam si in adversativam resolvas, non male constabit sensus hoc modo: Tametsi omnis iniustitia peccatum est, aliquod tamen est peccatum non ad mortem. Aeque etiam congrueret diversus sensus, quia peccatum est omnis iniustitia, inde sequitur aliquod esse peccatum non ad mortem. Alii omnem iniustitiam accipiunt pro tota: ac si diceret apostolus, peccatum, de quo agit, esse iniustitiae cumulum. Ego tamen primam vel secundam expositionem libentius amplector: et quia eodem recidunt, liberum relinquo lectoribus iudicium, utra sit aptior.

18. *Novimus quod quisquis ex Deo.* Si filios Dei puros omnino et immunes a peccato esse intelligas, sicut fanatici contendunt, secum pugnabit apostolus. Nam hoc modo mutuum inter fratres precandi studium tolleret. Ergo non peccare dicit qui non prorsus a gratia Dei excidunt. Hinc autem inferre voluit, orandum pro omnibus Dei filiis esse: quia ad mortem non peccant. Additur probatio, quod quisquis ex Deo genitus est, se ipsum servat: hoc est, continet se in Dei timore: nec se ita abripi patitur, ut exstincto pietatis sensu diabolo et carni totum se permittat. Nam quum dicit non tangi eum a maligno, ad letale vulnus referendum est. Neque enim a Satanae vulneribus intacti manent filii Dei: sed ita fidei clypeo propulsant eius ictus, ut minime ad cor ipsum penetrent. Quare nunquam in ipsis exstinguitur spiritualis vita. Hoc istud est non peccare, quum labuntur quidem fideles infirmitate carnis: sed sub onere peccati gemunt, sibi displicent, Deum timere non desinunt.

Servat se ipsum. Quod Dei proprium est, ad nos transfert. Nam si quisque nostrum salutis suae sit custos, miserum erit praesidium. Itaque patrem rogat Christus (Iohan. 17, 11) ut nos servet, hoc opis nostrae non esse significans. Patroni liberi arbitrii vocem istam arripiunt, ut inde probent, partim Dei gratia, partim vero propria virtute nos servari a peccato. Atqui non animadvertunt non habere a se ipsis fideles custodiam de qua loquitur apostolus. Nec sane hic eorum virtutem praedicat, quasi proprio marte se custodiant: sed tantum docet, eos Satanae resistere, ut eius telis nunquam letaliter vulnerentur. Scimus autem non aliis quam Dei armis instructos pugnare. Servant ergo se a peccato fideles, quatenus a Deo servantur.

19. *Novimus quod ex Deo sumus: et mundus totus in maligno positus est.* 20. *Novimus autem quod filius Dei venit, et dedit nobis intelligentiam, ut cognoscamus illum verum: et sumus in ipso vero, in filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus, et vita aeterna.* 21. *Filioli, custodite vos ab idolis. Amen.*

19. *Ex Deo sumus.* Ex superiore doctrina sumit exhortandi materiam. Nam quod in commune pronuntiavit de omnibus Dei filiis, nunc ad eos, quibus scribit, accommodat: idque ut eos stimulet ad cavendum peccatum, et ad repellendos Satanae insultus animet. Observent lectores hanc demum esse veram fidem, quae Dei gratiam nobis (ut ita dicam) applicat. Neque enim alios fideles agnoscit apostolus, nisi qui se in ordinem filiorum Dei aggregant. Nec vero probabilem coniecturam (ut loquuntur sophistae) pro fiducia ingerit. Dicit enim nos scire. Summa huc tendit, quum ex Deo geniti simus, dandam esse operam ut a mundo segregati probemus vitae sanctitate, non frustra ad tantum honorem nos fuisse vocatos. Haec autem admonitio valde piis omnibus necessaria est. Quocunque enim vertant oculos, Satan paratas habet illecebras, quibus eos a Deo abducat. Difficile igitur illis foret rectum gradum tenere, nisi pluris sua illis esset vocatio quam omnia mundi obstacula. Ergo ut probe ad certandum muniti simus, duo haec tenenda sunt: mundum perversum esse, et a Deo esse nostram vocationem. Sub mundi nomine, non dubium est quin totum humanum genus apostolus comprehendat. Quum in maligno positum esse dicit, sub Satanae principatu eum locat. Non ergo est cur mundum fugere dubitemus, qui contempto Deo Satanae in servitutem se tradit: non est cur metuamus eius dissidium, quia a Deo alienus est. Denique, quando totam naturam occupat corruptio, abnegationi sui studere debent fideles: quando in mundo nihil praeter malitiam et pravitatem cernitur, carni et sanguini valedicant necesse est, ut Deum sequantur. Simul tamen addendum est alterum illud, Deum esse qui ipsos vocavit, ut eius praesidium omnibus mundi et Satanae machinis opponant.

20. *Novimus autem quod filius Dei venit.* Quia

undique impetuntur filii Dei, hac (ut diximus) ratione eos ad resistendi constantiam animat atque hortatur, quod sub Dei auspiciis militant, ac certo tenent eius spiritu se regi. Nunc autem unde notitia illa maxime petenda sit, admonet. Dicit igitur Deum in Christo nobis ita esse patefactum, ut iam nulla sit haesitandi ratio. Non temere in hanc partem incumbit apostolus: nisi enim solide in Deo fundata sit fides, nunquam firmi in pugna stabimus. Hoc consilio docet apostolus nos Christi beneficio consequutos esse certam veri Dei notitiam, ut non fluctuemus incerti. Verum Deum intelligit non veracem, sed eum qui re vera Deus est: ut eum ab idolis omnibus discernat. Ita verus fictitio opponitur. Est enim ἀληθινὸς, non ἀληθής. Quemadmodum Iohan. 17, 3, haec est vita aeterna, ut te cognoscant verum Deum, et quem misisti Iesum Christum. Christo autem has partes iure tribuit, ut mentes nostras in Dei notitiam illustret. Nam quum unica sit invisibilis Dei imago, quum unicus patris interpres, quum unus sit vitae director: imo vita, lux mundi, et veritas: simul atque ab eo discessimus, nos in figmentis nostris evanescere necesse est. Dicitur autem Christus nobis intelligentiam dedisse, non modo quia evangelii doctrina ostendit quisnam sit verus Deus, et spiritu quoque suo nos illuminat: sed quia in Christo ipso Deum habemus in carne manifestatum, ut inquit Paulus (Coloss. 2, 9), quandoquidem in eo habitat omnis plenitudo deitatis, et absconditi sunt omnes scientiae et intelligentiae thesauri. Ita fit ut conspicua quodammodo Dei facies nobis in Christo reluceat. Non quod nulla fuerit ante Christi adventum, vel dubia Dei cognitio: sed quia nunc se plenius et quasi ad liquidum patefecit. Atque hoc est quod dicit Paulus 2. ad Corinth. 4, 6, Deum qui iussit olim ex tenebris lucem splendescere in creatione mundi, nunc illuxisse cordibus nostris per fulgorem cognitionis gloriae suae, in facie Christi. Ac notandum est, solis electis peculiare esse hoc donum. Omnibus quidem promiscue evangelii sui facem Christus accendit: sed non omnibus oculatae sunt mentes ad videndum: quin potius velum caecitatis multis obducit Satan. Lucem ergo apostolus intelligit, quam intus accendit Christus in cordibus suorum, et quae semel accensa nunquam exstinguitur, etiamsi in quibusdam ad tempus suffocari interdum contingat.

Sumus in vero. Hoc verbo admonet quam efficax sit cognitio illa, cuius meminit: quia scilicet per eam inserimur in Christum, et unum efficimur cum Deo. Vivam enim radicem habet, ac cordibus penitus infixam: qua fit ut vivat in nobis Deus, et nos in ipso. Quoniam sine copula dicit, nos in vero esse, in filio eius, videtur modum exprimere nostrae cum Deo unitatis: ac si diceret, nos in Deo esse per Christum.

Hic est verus Deus. Tametsi hunc locum eludere Ariani conati sunt, et illis hodie subscribunt quidam: hic tamen insigne habemus divinitatis Christi elogium. Ariani transferunt hoc ad patrem: quasi apostolus eum rursus praedicet esse verum Deum. Atqui nimis frigida esset repetitio. Bis iam testatus erat verum esse Deum, qui nobis in Christo innotuit: quorsum mox subiiceret, hic est verus Deus? In Christum vero apposite competit. Postquam enim Christum docuit esse ducem, cuius manu ad Deum dirigimur: nunc amplificandi causa Christum esse Deum illum affirmat, ne procul quaerendum putemus. Idque confirmat epithetum vitae aeternae. De uno certe ac eodem utrumque praedicat, quod verus sit Deus, ac vita aeterna. Omitto quod relativum οὗτος ad proximam personam restringi solet. Hoc dico, Christum proprie vitam aeternam vocari: et hunc loquendi morem Iohanni esse perpetuum, negari non potest. Summa est, ubi Christum habemus, nos vero et aeterno Deo frui, quia non alibi quaerendus sit: deinde nos ita vitae aeternae fieri participes, quia in patre abscondita nobis in Christo offertur. Vitae quidem origo est pater: sed fons, ex quo haurire licet, Christus est.

21. *Custodite vos ab idolis.* Tametsi distincta est sententia, est tamen velut appendix superioris doctrinae. Nam vivifica lux evangelii non tenebras modo, sed nebulas quoque omnes discutere et fugare ex piorum mentibus debet. Nec idololatriam modo damnat apostolus, sed praecipit ut a simulacris ipsis caveant. Quo significat non posse integrum ac sincerum Dei cultum retineri, simulac simulacra appetere homines incipiunt. Sic enim nobis ingenita est superstitio, ut minima quaeque occasio nos contagione sua inficiat. Non tam facile ardebit lignum aridum carbone subiecto, quam cito idololatria hominum mentes corripit et occupat, dum illis materia obiicitur. Quis autem simulacra non videt scintillas esse? Quid scintillas dico? Imo potius faces quae ad totius mundi incendium sufficiant. Quamquam apostolus non de statuis modo loquitur: sed aras etiam et quaevis superstitionum instrumenta comprehendit. Ridiculi porro sunt papistae qui hoc ad statuas Iovis et Mercurii et similium detorquent: quasi vero non generaliter doceat apostolus, pietatis esse corruptelam, ubi corporea Deo figura affingitur, vel ubi eriguntur ad cultum statuae et picturae. Meminerimus ergo in spirituali Dei cultu ita sollicite manendum esse, ut quidquid nos ad crassas et carnales superstitiones flectere potest, procul a nobis arceamus.

CAPUT I.

1. *Iacobus, Dei ac Domini Iesu Christi servus, duodecim tribubus, quae in dispersione sunt, salutem.* 2. *Omne gaudium existimate, fratres mei, quum in tentationes varias incideritis.* 3. *Scientes quod probatio fidei vestrae, patientiam operatur.* 4. *Patientia vero opus perfectum habeat, ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes.*

1. *Duodecim tribubus.* Quum abductae sunt decem tribus, captivos Assyrius in diversis sedibus collocavit. Postea ut in regnorum mutationibus (quales tunc acciderunt) fieri solet: verisimile est, huc et illuc eos seorsum migrasse. Iudaei vero in omnes fere mundi regiones dissipati erant. Hos igitur omnes quos alloqui coram non poterat, quia procul dissiti erant, scripto hortatur. Quod autem de Christi gratia et fide in ipsum non disserit, haec videtur esse ratio, quod orationem ad eos dirigebat, qui iam ab aliis recte instituti erant: ut non tam doctrina, quam exhortationum stimulis opus haberent.

2. *Omne gaudium.* Prima exhortatio: ut hilari animo tentationes excipiant, quibus probatur eorum fides. Fuit autem in primis necessarium sublevari eo tempore Iudaeos, tot aerumnis pene oppressos. Sic enim erat infame gentis nomen, ut odio et contemptui essent omnibus populis, quocunque venerant. Christianorum vero miserior adhuc conditio erat, quod suos gentiles habebant hostes sibi infestissimos. Quamquam non ita uni tempori haec consolatio propria fuit, quin semper utilis sit fidelibus, quorum vita assidua est militia super terram. Caeterum ut melius sciamus quid velit, tentationes pro rebus adversis accipi non dubium est: quia sunt nostrae erga Deum obedientiae experimenta. His dum exercentur fideles, eos gaudere iubet: neque id dum in unam duntaxat tentationem incidunt, sed in plures: neque unius tantum generis, sed multiplices ac varias. Et certe quum ad mortificandam carnem nostram valeant, sicuti in nobis continenter pullulant carnis vitia: ita illas subinde repeti necesse est. Deinde sicuti diversis morbis laboramus: sic diversa remedia adhiberi illis curandis non mirum est. Varie ergo nos Dominus affligit: quia non eodem curari possent pharmaco, ambitio, avaritia, aemulatio, gulae intemperies, nimius mundi amor, et innumerae libidines quibus scatemus. Quum iubet existimare omne gaudium, perinde est ac si diceret, ita in lucro deputandas esse, ut nonnisi gaudendi sit materia. Denique nihil esse in afflictionibus significat, quod gaudium nostrum obturbet. Atque hoc modo, non tantum praecipit, placide et aequo animo ferre res adversas: sed causam esse docet cur gaudeant fideles, dum illis premuntur. Certum quidem est, ita comparatos esse omnes naturae nostrae sensus, ut nos dolore et tristitia afficiat quaevis tentatio. Neque vero potest quisquam nostrum naturam eatenus exuere, ut non doleat ac tristetur simulac sentit aliquid mali: sed hoc non obstat quin assurgant filii Dei, directione spiritus, supra carnis dolorem. Hinc fit ut vel in media tristitia non desinant tamen laetari.

3. *Scientes quod probatio.* Nunc videmus cur tentationes vocaverit res adversas: nempe quia fidei nostrae examinandae serviunt. Est autem hic causae redditio, ad confirmandam proximam sententiam. Poterat enim obiici ex adverso, Qui fieri potest ut quod amarum est sensu, dulce iudicemus? Ab effectu ergo ostendit, in afflictionibus gaudendum esse, quia fructum pariant magni aestimandum: nempe patientiam. Ergo si Deus saluti nostrae consulit, gaudendi materiam nobis praebet. Eodem utitur argumento Petrus, circa initium prioris epistolae: ut probatio fidei vestrae auro pretiosior sit in laudem, etc. Nam certe ideo et morbos, et inopiam, et exilium, et carcerem, et ignominiam, et mortem horremus, quia putamus mala esse. Quum autem intelligimus, Dei beneficio verti in salutis adiumenta, ingratitudinis esset obmurmurare, ac non sponte nos offerre illi adeo paterne tractandos. Paulus ad Romanos cap. 5, 3, gloriari dicit, pro eo quod Iacobus hic gaudere. Gloriamur, inquit, in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam efficit. Quamquam videtur quod mox subiicit, Iacobi verbis esse contrarium. Probationem enim tertio loco ponit, quasi patientiae effectum, quae hic prior ordine statuitur, tanquam causa. Verum

quantumvis largum nos fatigare pudet saepius petendo. Iacobus autem nihil in Deo simile esse admonet: quoniam priora beneficia sine fine ac modo novis subinde cumulare paratus sit.

6. *Postulet autem in fide.* Primum hic docet quae legitima sit orandi ratio. Nam sicuti orare, nisi praeeunte verbo, non possumus: ita antequam oremus, credere nos oportet. Precando enim testamur gratiam, quam Deus promisit, nos ab eo sperare. Ita quisquis fidem non habet promissionibus, simulate orat. Hinc quoque discimus quae sit vera fides: nam simul ac praecepit Iacobus cum fide petere, addit explicationem, nihil haesitando. Ergo fides est quae Dei promissionibus freta, nos impetrandi quod petimus, certos reddit: unde sequitur, cum fiducia et certitudine divini in nos amoris esse coniunctam. Verbum διακρίνεσθαι, quo utitur, proprie in utramque partem, disceptantium more, inquirere significat. Vult ergo sic nobis persuasum esse quod semel Deus promisit, ut in dubitationem non vocemus, exaudiendi simus necne.

Qui haesitat. Eleganter hac similitudine exprimit qualiter Deus eorum infidelitatem puniat, qui de promissis suis dubitant. Sua enim ipsi inquietudine intus se ipsos excruciant: quoniam nulla usquam est animis nostris tranquillitas, nisi dum recumbunt in Dei veritatem. Tandem concludit indignos esse tales qui a Deo quidquam impetrent. Insignis est hic locus ad refellendum impium illud dogma quod in toto papatu pro oraculo habetur: nempe dubitanter et incerta successus opinione esse orandum. Quare principium hoc teneamus, non aliter exaudiri preces nostras a Domino, nisi quum adest impetrandi fiducia. Fieri quidem non potest in hac carnis infirmitate quin variis tentationibus agitemur, quae sunt veluti machinae ad labefactandam nostram fiduciam: ita nemo reperietur qui non sensu carnis suae vacillet ac trepidet: sed oportet eiusmodi tentationes fide tandem superari. Quemadmodum arbor, quae firmas radices iecit, petitur quidem venti impulsu, sed non revellitur: quin potius suo loco stabilis manet.

8. *Vir duplici animo.* Potest haec sententia seorsum legi, ut generaliter de hypocritis loquatur: mihi tamen magis videtur superioris doctrinae esse clausula: atque ita erit tacita antithesis inter Dei simplicitatem, cuius meminit prius, et duplicem hominis animum. Sicuti enim exporrecta manu nobis Deus largitur: ita vicissim sinum cordis nostri expansum esse decet. Incredulos ergo, qui fluxuosos recessus habent, dicit esse instabiles, quia nunquam unum et idem constitutum habent: sed nunc turgent carnis confidentia, nunc desperatione in profundum merguntur.

9. *Porro glorietur frater humilis in sublimitate sua:* 10. *dives autem in humilitate sua, quia tanquam flos herbae praeteribit.* 11. *Nam sol exortus est cum aestu, et exarescit herba, et flos eius cecidit, et decor adspectus eius periit: sic et dives in suis viis marcescet.*

9. *Frater humilis.* Quemadmodum Paulus quum servos hortatur (1. Cor. 7, 22) ad tolerandam aequo animo sortem suam, hanc illis consolationem proponit, quod liberti sint Dei, manumissi eius gratia e miserrimo Satanae servitio: ingenuos autem admonet ut se Dei servos esse meminerint: ita hic noster eodem sensu iubet humiles in eo gloriari, quod a Domino adoptati fuerint in filios: divites autem, quod ostensa mundi vanitate, in ordinem coacti fuerint. Ita priores vult esse contentos humili et abiecta sua conditione: secundos autem superbire vetat. Quum haec summa et incomparabilis sit dignatio, quod in societatem angelorum allecti simus, imo Christi consortes facti: qui tantum Dei beneficium suo pretio aestimat, reliqua omnia susque deque faciet. Ergo nec paupertas, nec contemptus, nec nuditas, nec fames, nec sitis, eius animum ita anxium habebunt, quin se hac consolatione sustentet: quando mihi quod praecipuum erat, Dominus contulit, aliis minoribus carere aequo animo decet. En quomodo frater abiectus gloriari debeat in sua sublimitate: quia si gratus est Deo, in sola adoptione sua satis plenam habet consolationis materiam, ne minus prospero vitae statu ultra modum angatur.

10. *Dives in humilitate.* Speciem pro genere posuit. Pertinet enim haec admonitio ad omnes qui vel honore, vel nobilitate, vel aliis rebus externis excellunt. Eos in humilitate, vel parvitate sua gloriari iubet: ut comprimat altos illos spiritus, qui ex rebus prosperis inflari solent. Porro, humilitatem appellat, quia regnum Dei patefactum, nos in contemptum mundi adducere debet: ut sciamus omnia quae prius in magna admiratione erant, vel nihili, vel admodum exsilia esse. Christus enim, qui non nisi parvulorum magister est, omnem carnis fastum sua doctrina retundit. Ergo ne divites abripiat inane mundi gaudium, assuescant in suae carnalis excellentiae deiectione gloriari.

Tanquam flos herbae. Si quis ad verba Iesaiae alludere Iacobum putet, non valde repugno: sed non concedam testimonium prophetae ab eo citari, qui non de bonis fortunae tantum et evanida mundi figura loquitur, sed de toto homine: nec de corpore magis quam anima. Hic autem de opum vel bonorum pompa agitur. Summa autem est, stultam esse et praeposteram gloriationem in divitiis, quae momento effluunt. Idem docent philosophi: verum surdis canitur fabula, donec apertae sint aures a Domino, ad audiendam coelestis regni aeternitatem

Ideo dicit frater, significans non ante locum esse huic doctrinae, quam dum asciti in ordinem filiorum Dei sumus. Tametsi recepta est lectio ἐν ταῖς πορείαις: tamen Erasmo assentior, potius legendum esse πορίαις absque diphthongo, in opibus, vel cum opibus: quod posterius mihi magis placet.

12. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam promisit Deus diligentibus ipsum.* 13. *Nemo quum tentatur, dicat, a Deo tentor. Deus enim nec tentari malis potest, nec quemquam tentat.* 14. *Sed unusquisque tentatur, dum a sua concupiscentia abstrahitur et inescatur.* 15. *Postquam autem concupiscentia concepit, parit peccatum: peccatum vero perfectum, generat mortem.*

12. *Beatus vir.* Postquam adhibita consolatione, temperavit eorum dolorem qui duriter tractantur in hoc mundo, et rursum humiliavit magnorum supercilia: nunc concludit beatos esse qui aerumnas et alias tentationes magno animo perferunt, ita ut superiores emergant. Posset quidem nomen tentationis aliter accipi, nempe pro cupiditatum aculeis qui intus animum pungunt: sed existimo fortitudinem in perferendis rebus adversis hic laudari. Ut sit paradoxum, non esse beatos, ut vulgo putantur, quibus ex voto omnia proveniunt: sed qui malis non vincuntur.

Quoniam quum probatus. Rationem reddit superioris sententiae: nam corona sequitur certamen. Ergo si summa beatitudo est, in regno Dei coronari: sequitur, certamina, quibus nos Dominus exercet, adiumenta esse nostrae felicitatis. Ita argumentum est a fine, vel ab effectu: unde colligimus, ideo tot malis vexari fideles, ut manifesta fiat eorum pietas et obedientia: sicque demum ad recipiendam vitae coronam praeparari. Caeterum perperam ratiocinantur qui inde inferunt, nos coronam pugnando mereri. Nam quum eam gratuito nobis Deus destinaverit, tantum ad eam recipiendam nos aptat. Nam quod subiicit, promissam esse iis qui Deum diligunt: ita loquendo, non asserit dilectionem hominis esse causam (praevenit enim nos Deus suo erga nos amore), sed tantum significat, eos demum approbari Dei electos, qui ipsum diligunt. Interea admonet, victores omnium tentationum fore qui Deum amant: nec alia de causa nos animo defici quum tentamur, nisi quia praevalet mundi amor in nobis.

13. *Nemo quum tentatur.* Hic vero non dubium est quin de alio tentationis genere disserat. Plus satis notum est, tentationes omnes externas, quarum hactenus facta est mentio, nobis a Deo immitti. Hoc sensu tentavit Deus Abraham, et quotidie nos tentat: hoc est, experitur quales simus, obiecta patefaciendi animi nostri occasione. Sed longe aliud est, extra elicere quod in animis latebat, quam animos intus sollicitare pravis cupiditatibus. De tentationibus ergo internis hic tractat, quae nihil aliud sunt quam inordinati appetitus qui nos ad peccandum incitant. Illorum autorem merito Deum esse negat: quoniam ex carnis nostrae corruptione manant. Haec admonitio valde necessaria est, quia nihil hominibus est magis usitatum quam malorum, quae quisque perpetrat, culpam alio transscribere: tunc autem maxime videntur sibi liberari, si eam in Deum ipsum derivent. Hoc tergiversandi artificium a primo homine traditum sedulo imitamur. Hac de causa Iacobus nos ad proprii reatus confessionem vocat, ne Deum substituamus nostro loco, ac si nos ipse ad peccandum impelleret. Verum huic sententiae videtur reclamare tota scripturae doctrina, quae homines tradit excaecari a Deo, coniici in sensum reprobum, prostitui in cupiditates foedas et illicitas. Respondeo, hac quoque ratione fortassis inductum fuisse Iacobum ut negaret a Deo nos tentari, quia impii ad captandum colorem scripturae testimoniis se armant. Verum duo sunt hic notanda. Nam quum scriptura excaecationem vel obdurationem cordis tribuit Deo, neque illi initium assignat, neque facit mali autorem, ut culpam sustinere debeat. In his autem duobus solum Iacobus insistit. Scriptura reprobos a Domino coniici asserit in pravas cupiditates. An quia Dominus cor eorum depravet vel corrumpat? Minime: ideo enim subiicitur pravis desideriis, quia iam corruptum et vitiosum erat. An vero quum excaecat vel indurat Deus, peccati autor est vel minister? Imo hoc modo peccata ulciscitur, iustamque mercedem impiis rependit, qui spiritu suo regi abnuerunt. Sequitur ergo, neque peccati originem esse in Deo, neque illi culpam imputari posse quasi ex malis voluptatem capiat. Summa est, frustra tergiversari hominem qui vitiorum suorum culpam reiicere in Deum conatur: quia non ex alio fonte proveniat quidquid est malorum, quam ex perversa hominis concupiscentia. Atque ita sane res habet, non aliunde nos impelli, sed cuique pravum suum affectum esse ducem ac impulsorem. Deum vero neminem tentare, inde probat, quia malis non tentatur. Nam ideo nos ad peccandum diabolus sollicitat, quia insana peccandi cupiditate totus ardet: Deus autem malum non appetit: ergo neque male agendi nobis autor est.

14. *Dum a sua concupiscentia.* Quum interior sit ad malum motus et incitatio, frustra ab externo impulsu excusationis praetextum quaeret peccator. Quamquam notandi sunt hi duo concupiscentiae effectus, quod nos illecebris inescat, et quod nos abstrahit: quorum singuli ad reatum sufficiunt.

15. *Postquam concepit.* Principio concupis-

centiam hic appellat, non quemvis appetitum, sed appetituum omnium fontem. Ab eo docet concipi vitiosos foetus, qui tandem emergunt in peccata. Videtur tamen improprie, et nequaquam ex scripturae usu, ad externa opera restringere peccati vocem: quasi vero non esset ipsa concupiscentia per se peccatum: quasi etiam perversa desideria, quae intus clausa et suppressa manent, non totidem essent peccata. Verum quum multiplex sit verbi usus, nihil est absurdi si pro actuali peccato hic sumitur, quemadmodum et aliis pluribus locis. Ac imperite hoc testimonium arripiunt papistae, dum ex eo probare volunt, non esse peccata, vitiosas, imo foedas, sceleratas, et plusquam nefandas cupiditates, modo ne accedat consensus. Neque enim disputat Iacobus, quando incipiat nasci peccatum, ita ut peccatum sit, ac reputetur coram Deo: sed quando emergat. Sic enim gradatim procedit, mortis aeternae causam esse consummationem peccati: peccatum autem oriri ex illicitis desideriis: iam illic ita desideria radicem habere in concupiscentia. Unde sequitur, homines in aeterno interitu fructum colligere, quem ipsi protulerunt. Perfectum itaque peccatum non intelligo unum aliquod opus perpetratum, sed cursum peccandi completum: tametsi enim unicuique peccato mors debetur, dicitur tamen stipendium esse impiae et sceleratae vitae. Ita refellitur eorum delirium qui ex his verbis colligunt, non esse mortale peccatum, donec in exteriorem (ut vocant) actum proruperit. Neque enim hoc tractat Iacobus: sed tantum in hoc versatur, ut radicem nostri exitii in nobis esse doceat.

16. *Ne erretis, fratres mei dilecti:* 17. *omnis donatio bona, et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum: apud quem non est transmutatio, aut conversionis obumbratio.* 18. *Is sua voluntate genuit nos sermone veritatis, ut essemus primitiae quaedam suarum creaturarum.*

16. *Ne erretis.* Argumentum est a repugnantibus. Nam quum Deus omnis boni autor sit, absurdum est censeri malorum autorem. Proprium, inquam, et naturale illi est benefacere, a quo bona omnia nobis proveniunt: ergo quidquam mali agere, in eius naturam non cadit. Sed quia interdum accidit ut qui praeclare alias se gerit tota vita, simul labatur aliqua in parte: huic dubitationi occurrit, dum negat Deum instar hominum esse mutabilem. Quod si in omnibus et semper sui similis est, ex hac constantia sequitur, perpetuum in eo benefaciendi tenorem esse. Haec ratiocinatio longe alia est quam Platonis, qui contendit nullas hominibus calamitates a Deo immitti, quia bonus est. Nam quia aequum est puniri a Deo hominum scelera, eius respectu, in malis deputare non convenit quas iuste poenas irrogat. Plato quidem imperite: at Iacobus puniendi ius et officium Deo relinquens, tantum culpam ab eo avertit. Hic locus docet, ita innumeris Dei beneficiis, quae ex eius manu quotidie percipimus, affici nos debere, ut nihil cogitemus nisi in eius gloriam: quaecunque vero aut in mentem nobis veniunt, aut ab aliis ingeruntur, minus consentanea cum eius laude, toto pectore exhorreamus. Pater luminum vocatur Deus, quasi omnis et praestantiae et bene compositi ordinis. Et quum mox subiicit nullam in eo esse conversionis obumbrationem, perseverat in metaphora, ne Dei splendorem metiamur solis irradiatione quae nobis apparet.

18. *Is sua voluntate, etc.* Eius quam praedicavit divinae bonitatis praecipuum nunc specimen in medium adducit: nempe quod nos regeneravit in vitam aeternam. Hoc inaestimabile beneficium unusquisque fidelium in se sentit: ergo bonitas Dei omnibus experimento comperta tollere debet contrariam opinionem. Quum Deum volentem, aut sponte sua nos genuisse dicit, significat nulla externa causa fuisse inductum: quemadmodum saepe voluntas et consilium Dei hominum meritis opponi solent. Quid enim magni esset, si negaret Deum ad id fuisse coactum? Plus ergo quiddam exprimit, quod Deus pro suo beneplacito nos genuerit, atque ita sibi fuerit causa. Unde sequitur, naturale esse Deo benefacere. Caeterum hic locus docet, quemadmodum gratuita fuit nostra electio ante mundum conditum, ita nos mera Dei gratia illuminari in notitiam veritatis: ut vocatio electioni respondeat. Docet scriptura nos gratis adoptatos fuisse a Deo, antequam nasceremur: Iacobus autem hic plus quiddam exprimit, nos ius adoptionis consequi, quoniam gratis quoque nos vocat Deus. Praeterea hinc discimus proprium esse Dei officium, spiritualiter nos gignere. Nam quod idem adscribi interdum videtur evangelii ministris, non aliter valet nisi quia per illos agit Deus: et fit quidem per illos, ut solus nihilominus agat. Genitura nomen significat nos fieri novos homines, ut priorem naturam exuamus quum efficaciter vocamur a Deo. Addit quomodo nos regeneret Deus, nempe per sermonem veritatis: ut sciamus non alia ianua posse nos ingredi in regnum Dei.

Ut essemus primitiae quaedam. Τινὰ aut Quaedam, similitudinis est nota, ac si dixisset, nos quodammodo esse primitias. Porro id ad paucos fidelium restringi non debet, sed pertinet ad omnes communiter. Nam quum homo inter omnes creaturas excellat, Dominus fideles suos ex aliorum grege eligit ac segregat sibi in sanctam oblationem. Haec non vulgaris est nobilitas, in quam filios suos Deus extollit. Quare merito dicuntur eximi tanquam primitiae, dum in illis instauratur Dei imago.

19. *Itaque, fratres mei dilecti, sit omnis homo celer ad audiendum, tardus autem ad loquendum, tardus ad iram.* 20. *Ira enim hominis iustitiam Dei non operatur.* 21. *Quapropter deposita omni immunditie, et redundantia malitiae, cum mansuetudine suscipite insitum sermonem qui potest servare animas vestras.*

19. *Sit omnis homo.* Si haec sit generalis sententia, longe petita erit illatio: sed quia de sermone illo veritatis sententiam proximae congruentem mox annectit, non dubito quin hanc exhortationem peculiariter instituto suo accommodet. Ergo proposita Dei bonitate, ostendit qualiter ad recipiendum incomparabile istud beneficium quo nos afficit, comparatos esse deceat. Quae doctrina perquam utilis est. Neque enim unius momenti opus est spiritualis generatio: quando semper manent quaedam veteris hominis reliquiae, assidue nos refingi necesse est, donec aboleatur caro. Nostra autem vel ferocia, vel arrogantia, vel socordia, magnum est impedimentum Deo ne suum in nobis opus perficiat. Quare dum Iacobus nos celeres ad audiendum esse vult, promptitudinem commendat: ac si diceret: Quando se ita liberaliter vobis offert Deus, vos quoque illi dociles praebete: ne illi moram afferat vestra tarditas. Quoniam autem dum nimium sapere nobis videmur, non sustinemus placide loquentem audire Deum, sed nostra festinantia quodammodo abrumpimus eius sermonem: silentium apostolus nobis imperat. Et certo nemo unquam bonus erit Dei discipulus, nisi qui silendo eum audiet. Non imperat tamen pythagoricae scholae silentium, ne sit fas inquirere quoties discere cupimus quod est utile cognitu: sed tantum vult proterviam nostram corripere, ne, sicut fieri solet, intempestive obstrepamus Deo: et quamdiu sacrum os habet apertum, illi animos auresque nostras aperiamus, non autem occupemus ipsi loqui.

Tardus ad iram. Iram quoque damnari puto, quatenus audientiam, quam sibi Deus fieri postulat, quasi tumultuando perturbat vel impedit. Neque enim Deus, nisi sedato animo, audiri potest. Ideo addit, quamdiu ira regnum habet, non esse locum Dei iustitiae. Denique, nisi facessat contentionis fervor, nunquam Deo praestabimus illam silentii moderationem, de qua nuper loquutus est.

21. *Quapropter deposita.* Concludit iam qualiter recipiendus sit sermo vitae. Ac primum quidem rite suscipi negat nisi inseratur, vel radices agat in nobis. Nam haec loquutio s u s c i p e r e i n s i t u m s e r m o n e m, in hanc aut similem resolvi debet, Ita suscipite ut vere inseratur. Alludit enim ad semen quod saepe in arida loca cadit, nec humido terrae sinu excipitur: vel ad surculos qui in terram proiecti, aut ligno mortuo superiecti marcescunt. Praecipit igitur, ut viva fiat insitio, qua veluti cum corde nostro coalescat. Simul modum huius receptionis ostendit: nempe, i n m a n s u e t u d i n e. Quo verbo significat modestiam et facilitatem mentis ad discendum compositae: qualem Iesaias describit (57, 15), quum dicit: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum? Hinc fit ut tam pauci in Dei schola proficiant: quia vix centesimus quisque spiritus sui ferociam deponit, ut se Deo comiter subiiciat: sed omnes fere elati et refractarii accedunt. Nos vero, si cupimus esse viva Dei plantatio, subigendis in humilitatem nostris ingeniis demus operam, ut tanquam agni nos a pastore nostro regi sinamus. Sed quia nunquam ita cicurantur homines, ut pacato mitique sint animo, nisi ante pravis suis affectibus repurgati fuerint: ideo iubet immunditiem et malitiae redundantiam deponere. Et quoniam ab agricultura similitudinem mutuatur Iacobus: hic ordo tenendus fuit, ut ab herbis vitiosis exstirpandis inciperet. Quum autem omnes alloquatur, hinc colligendum est, ingenita naturae nostrae esse haec mala, et haerere in nobis omnibus. Imo quum apud fideles verba faciat, nunquam in hac vita nos penitus his mundari ostendit, verum subinde repullulare: ideoque assiduam eradicandi curam requirit. Primo quoniam sacra res est Dei sermo: ut ad eum recipiendum aptemur, exuere sordes, quibus inquinati sumus, convenit. Sub nomine κακίας, tam hypocrisin et contumaciam, quam perversas omnes cupiditates comprehendit. Nec contentus sedem malitiae assignare in hominis anima: adeo copiosam illic malitiam residere docet, ut exundet, vel quasi in cumulum assurgat. Et certe quisquis se bene excusserit, immensum in se reperiet malorum chaos.

Qui potest servare. Magnificum coelestis doctrinae encomium, quod certam ex ea salutem consequimur. Est autem additum, ut sermonem illum instar thesauri incomparabilis, et expetere, et amare, et magnificare discamus. Est ergo acris ad castigandam nostram ignaviam stimulus, sermonem, cui solemus tam negligenter aures praebere, salutis nostrae esse causam. Tametsi non in hunc finem, servandi vis sermoni adscribitur, quasi aut salus in externo vocis sonitu inclusa foret, aut servandi munus Deo ablatum, alio transferretur. Nam de sermone tractat Iacobus qui fide in corda hominum penetravit: et tantum indicat, Deum salutis autorem, evangelio suo eam peragere.

22. *Estote factores sermonis, et non auditores solum, fallentes vos ipsos.* 23. *Nam si quis auditor est sermonis, et non factor: hic similis est homini consideranti faciem nativitatis suae in speculo.* 24. *Consideravit enim se ipsum, et abiit, et protinus oblitus est qualis sit.* 25. *Qui vero intuitus fuerit in legem*

perfectam, quae est libertatis, et permanserit, hic non auditor obliviosus, sed factor operis, beatus in opere suo erit. 26. Si quis videtur religiosus esse inter vos, nec refraenat linguam suam, sed decipit cor suum: huius inanis est religio. 27. Religio pura et impolluta coram Deo et patre, haec est: visitare pupillos et viduas in afflictione ipsorum, immaculatum servare se a mundo.

22. *Estote factores.* Factor hic, non quemadmodum ad Romanos cap. 2, 13, eum significat, qui legi Dei satisfacit, omnique ex parte eam implet: sed qui sermonem Dei ex animo amplectitur, vitaque testatur, serio se credidisse, iuxta hanc Christi sententiam: Beati qui audiunt sermonem Dei, et custodiunt eum (Luc. 11, 28). Nam hic a fructibus declarat quaenam sit illa insitio cuius meminit. Observandum praeterea est, fidem simul cum aliis operibus a Iacobo comprehendi, imo eam in primis: sicuti praecipuum opus est quod a nobis Deus exigit. Summa est, dandam esse operam, ut radices agat in nobis verbum Domini, quo postea fructificet.

23. *Similis est homini.* Est quidem coelestis doctrina speculum, in quo se Deus conspiciendum nobis offert: sed ita, ut in eius imaginem transfiguremur, sicut ait Paulus 2. Corinth. 3, 18. Hic autem de externo oculorum coniectu agitur, non de viva et efficaci contemplatione quae in cor ipsum penetrat. Elegans similitudo, qua breviter significat, nihil prodesse quae auditu modo, non autem interiore cordis affectu percipitur doctrina: quia mox evanescit.

25. *In legem perfectam.* Postquam de inani speculatione loquutus est, nunc ad penetrabilem illum intuitum descendit qui nos in Dei similitudinem transformat. Quia autem negotium habet cum Iudaeis, nomen l e g i s familiariter illis notum, pro universa Dei doctrina usurpat. Porro cur l e g e m p e r f e c t a m vocet, ac l i b e r t a t i s, non assequuti sunt interpretes: quia antithesin hic notari non animadvertebant, quae ex aliis scripturae locis colligitur. Quamdiu externa hominis voce praedicatur lex, non autem digito aut spiritu Dei inscribitur in corda, mortua litera est, ac velut corpus exanime. Mutilam ergo legem censeri, donec corde recipiatur, mirum non est. Eadem et servitutis ratio. Nam (quemadmodum ad Galatas cap. 4, 24, docet Paulus) a Christo separata, in servitutem generat: et quemadmodum idem ad Rom. 8, 15, tradit, nihil quam diffidentia et metu deiicere nos potest. Spiritus vero regenerationis, qui eam visceribus nostris insculpit, adoptionis gratiam similiter affert. Perinde ergo hoc valet ac si dixisset Iacobus, Ne amplius servilis sit legis institutio, sed vos potius in libertatem asserat: ne amplius sit paedagogus tantum, sed ad perfectionem adducat: eam sincero cordis affectu a vobis recipi oportet, ut pie sancteque vivatis. Porro quum hoc esse novi testamenti beneficium, ut lex Dei nos reformet, ex Ieremiae (31, 33) testimonio et compluribus aliis pateat: sequitur id non posse obtineri donec ad Christum ventum fuerit. Et certe solus ipse est legis finis ac perfectio. Ideo l i b e r t a t e m addit Iacobus, velut individuam comitem: quia nunquam regenerat nos Christi spiritus, quin divinae adoptionis pariter sit testis atque arrhabo, ut metu et trepidatione corda nostra liberet.

Permanserit. Hoc est, fixus perstiterit in illa Dei cognitione. Et quum addit, b e a t u s e r i t i n o p e r e s u o, significat in ipsa actione sitam esse beatitudinem, non in auditione frigida.

26. *Videtur religiosus.* Nunc in iis etiam qui se legis factores esse prae se ferunt, vitium, quo laborant communiter hypocritae, reprehendit: nempe linguae protervíam ad detrahendum. Antehac de linguae continentia aliquid attigit: sed alio fine, nam tunc iubebat silentium nos praestare Deo, quo essemus ad discendum melius compositi. Iam aliud tractat, Ne maledicendo linguam exerceant fideles. Porro hoc vitium nominatim oportuit taxari quum de legis observatione sermo esset. Nam qui crassiora vitia exuerunt, huic morbo sunt utplurimum obnoxii. Qui neque adulter erit, neque fur, neque ebriosus, quin potius externa sanctimoniae specie fulgebit, aliorum famam lacerando, se iactabit: zeli quidem praetextu, sed obtrectandi libidine. Proinde hic veros Dei cultores discernere voluit ab hypocritis, qui pharisaico supercilio ita turgent ut laudem captent ex aliorum omnium sugillatione.

Si quis videtur, inquit, hoc est, alioqui speciem habet sanctimoniae: interea autem maledicendo se oblectat, hinc convincitur non vere Deum colere. Nam quum dicit, Religionem eius vanam esse, non modo significat reliquas virtutes maledicentiae labe corrumpi, sed colligit non sincerum esse pietatis studium quod apparet.

Sed cor suum decipit, Mihi non placet Erasmi versio: Sinit aberrare. Fontem enim petulantiae, cui addicti sunt hypocritae, designat quo immodico sui amore caeci, longe se meliores esse quam sunt, sibi persuadeant. Et certe hinc obtrectandi morbus, quia non conspicitur pendens a tergo mantica, ut est in Aesopi apologo. Bene ergo Iacobus, qui effectum corrigere volens, hoc est, maledicendi libidinem, causam attexuit, quod scilicet hypocritae plus aequo sibi indulgent. Propensi enim ad condonandum essent, si vicissim agnoscerent se indigere aliorum venia. Blanditiae ergo quibus se fallunt, vitiis suis parcendo, tam superciliosos faciunt aliorum censores.

27. *Religio pura.* Quum ea, quae maximi in

gratiam pauperes contemnunt. Prius est, indignum est deiicere quos Deus extollit, et quos honore dignatur, probrose tractare: atqui Deus pauperes honorat: ergo pervertit Dei ordinem quisquis eos reiicit. Alterum sumptum est ab experientia communi. Nam quum utplurimum molesti sint bonis et innoxiis divites, valde absurdum est, eorum iniuriis tale praemium rependere, ut nobis sint magis commendati quam pauperes, qui nos iuvant magis quam laedunt. Quousque vero utrumque procedat, distincte videbimus.

Elegit pauperes. Non solos quidem: sed ab illis exordium facere voluit, ut divitum superbiam retunderet. Hoc est quod dicit Paulus (1. Cor. 1, 25), Non multi nobiles, non multi potentes e saeculo: sed quae infirma erant, Deus elegit, ut fortia pudefaceret. In summa, quum Deus gratiam suam in divites communiter et pauperes effuderit: hos tamen illis voluit praeferre, ut discerent magni non sibi placere: ignobiles vero et obscuri, totum quod essent tribuerent misericordiae Dei: utrique ad modestiam et humilitatem erudirentur. Vocat autem Divites in fide, non qui fidei magnitudine abundant, sed quos Deus variis spiritus sui donis locupletavit: quae fide percipimus. Nam certe quum Dominus se liberaliter omnibus offert, unusquisque pro suae fidei mensura compos fit donorum eius. Quare si vacui sumus aut inopes, id fidei nostrae defectum arguit. Nam si modo fidei sinum extendamus, semper paratus est Deus implere. Promissum regnum iis dicit qui Deum diligunt: non quod a dilectione pendeat promissio: sed ut admoneat vocari nos a Deo in spem vitae aeternae, hac conditione et in hunc finem, ut vocati ipsum diligamus. Ergo finis, non initium hic notatur.

6. *Nonne divites.* Videtur instigare ad vindictam, dum in medium adducit iniustam dominationem divitum: ut qui ab illis inique tractantur, par pari referant. Atqui ubique iubemur, inimicis, qui nobis infesti sunt, benefacere. Verum aliud est Iacobi consilium. Non tantum ostendere vult, ratione carere et iudicio qui suos carnifices ambitiose honorant: ac interea iniurii sunt hominibus sibi amicis, vel saltem a quibus nunquam laesi sunt. Nam hinc melius apparet vanitas, quod nullis beneficiis provocati, ideo tantum mirantur divites, quia divites sunt: imo quos suo damno iniustos et crudeles sentiunt, iis serviliter blandiuntur. Sunt quidem ex divitibus nonnulli aequi et modesti, et ab omni iniustitia abhorrentes: sed pauci tales reperiuntur. Quod ergo utplurimum accidere solet, et quasi quotidiano usu compertum est, refert Iacobus. Quia enim homines fere vires suas experiuntur nocendo: inde fit ut quo plus quisque potest, eo sit deterior, et in proximos iniquior. Quo intentius sibi divites cavere debent, ne quid ex hac contagione, quae passim grassatur in eorum ordine, contrahant.

7. *Bonum nomen.* Non dubito quin Dei et Christi nomen intelligat. Invocari autem dicit super fideles, non in precibus, ut aliquando scriptura loqui solet, sed ratione professionis. Quemadmodum patris nomen super sobolem invocari dicitur, Genes. 48, 16. Et mariti nomen super uxorem, Iesa 4, 1. Idem ergo est ac si dixisset, Bonum nomen quo gloriamini, vel quo censeri vultis, honoris causa. Quod si illi Dei gloriam superbe infamant: quam indigni sunt quibus honorem impendant Christiani?

8. *Si legem quidem regiam perficitis, iuxta scripturam. Diliges proximum tuum sicut te ipsum: benefacitis.* 9. *Sin personam respicitis, peccatum committitis, et redarguimini a lege, veluti transgressores.* 10. *Quisquis enim totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus.* 11. *Nam qui dixit: Ne moecheris, dixit etiam: Ne occidas. Quod si non fueris moechatus, occideris tamen, factus es transgressor legis.*

Sequitur nunc plenior declaratio. Causam enim proximae reprehensionis aperte designat, quia non ex caritate in divites officiosi essent, sed potius inani captandae gratiae studio. Est autem prolepsis, in qua adversae partis excusationem occupat. Poterant enim excipere, non esse culpandum qui se humiliter etiam indignis submittit. Concedit quidem Iacobus id verum esse: sed ab illis falso praetexi docet: quia tale obsequium non proximis, sed personis exhibeant. Priore inquam membro, recta et laude digna esse agnoscit quaecunque caritatis officia in proximos conferimus. Altero negat ambitiosam personarum acceptionem in eo genere debere censeri: quia a legis regula multum absit. Huius autem responsionis cardo in nominibus proximi et personae vertitur: ac si diceret, Si obtenditis facto vestro caritatis speciem, facile id diluetur. Deus enim proximos iubet diligere, non eligere personas. Porro haec vox proximi, totum hominum genus comprehendit. Qui igitur pauculos suo arbitrio, aliis praeteritis, colendos sibi proponit, non Dei legem servat, sed pravo animi sui studio obsequitur. Nominatim Deus et alienos, et inimicos, et quicunque alioqui essent contemptibiles, nobis commendat. Huic doctrinae prorsus contraria est personarum acceptio. Quare merito Iacobus cum caritate pugnare προσωποληψίαν affirmat.

8. *Legem regiam perficitis.* Legem pro regula in principio sententiae simpliciter accipio: Perficere autem, pro sincera animi integritate et rotunde (ut aiunt) servare. Opponit autem partiali

incumbit, nisi misericordia subveniat. Dura et coacta est expositio eorum qui personam sub rei nomine designari volunt. Neque enim proprie gloriatur homo adversus Dei iudicium, sed ipsa Dei misericordia quodammodo triumphum agit, et sola regnum obtinet, quum cessat iudicii severitas.

14. *Quid prodest, fratres mei, si fidem dicat aliquis se habere, opera autem non habeat? numquid potest fides salvum facere ipsum?* 15. *Quod si frater aut soror nudi fuerint, et egentes quotidiano victu:* 16. *dicat autem aliquis vestrum illis: Abite cum pace, calescite et saturamini: non tamen dederitis illis quae sunt necessaria corpori: quae utilitas?* 17. *Sic et fides, si opera non habuerit, mortua est per se.*

14. *Quid prodest.* Pergit in commendanda misericordia. Quoniam autem Deum fore nobis severum et simul formidabilem iudicem minatus fuerat, nisi humani et misericordes simus erga proximos: contra vero excipiebant hypocritae, sufficere nobis fidem, in qua sita est hominum salus: nunc in illam inanem iactantiam invehitur. Summa igitur est, fidem sine caritate nihil conducere, adeoque penitus esse mortuam. Sed hic oritur quaestio, an separari a caritate possit fides. Et sane perversa huius loci expositio tritam illam apud sophistas distinctionem peperit fidei informis et formatae. Atqui, nihil tale Iacobus cogitavit: nam ipsum de falsa professione loqui, ex primis verbis constat. Neque enim sic incipit, Si fidem quis habeat: sed, si quis se habere dicat. Quo certe innuit iactare hypocritas inane fidei nomen, quod re ipsa minime in eos competit. Ergo quod ipse quoque f i d e m appellat, concessio est, ut rhetores vocant. Nam ubi in rem duntaxat insistimus, nihil nocet, imo expedit interdum causae, adversario verbum concedere quod postulat: quia statim re cognita, verbum quoque facile illi excutitur. Iacobus ergo quia satis habebat, falsum illum praetextum, quo se tegebant hypocritae, refellere, de verbo controversiam movere noluit. Meminerimus tamen eum non ex proprio animi sensu loqui quoties hic fidem nominat: sed potius adversus eos disputare qui fidem, qua prorsus carent, falso praetendunt.

Numquid potest fides. Hoc tantundem valet ac si dixisset: Nos frigida et nuda Dei notitia salutem minime consequi. Quod verissimum esse omnes fatentur. Ideo enim nobis salus ex fide, quia nos Deo coniungit. Hoc autem non aliter fit, quam dum inserimur in corpus Christi, ut eius spiritu viventes ab eo quoque gubernemur. Nihil tale est in hoc mortuo fidei simulacro: quare non mirum est si salutis effectum Iacobus illi adimit.

15. *Quod si frater.* Exemplum e re praesenti sumit. Hortatur enim, ut dictum est, ad caritatis officia. Si quis contra glorietur, fide se absque operibus contentum esse: umbratilem hanc fidem orationi comparat quae hominem famelicum saturari iubet, nec tamen cibum, quo destituitur, suppeditat. Quemadmodum ergo pauperem ludibrio habet qui verbis illum amandat, nec quidquam affert opis: ita Deo illudunt qui vitam sibi fingunt operibus et quovis pietatis officio vacuam.

17. *Mortua est per se.* Fidem per se mortuam dicit, quae bonis operibus vacua est. Unde colligimus ne fidem quidem esse: quia ubi mortua est, proprie nomen non retinet. *Voculam hanc urgent sophistae, quod fides ergo per se aliqua reperiatur: sed nullo negotio refellitur tam frivola cavillatio, quum satis liqueat apostolum ab impossibili ratiocinari: sicuti Paulus angelum vocat anathema qui evangelium subvertere tentabat* (*Galat.* *1*, *8*).

18. *Quin dicet quispiam: tu fidem habes, et ego opera habeo: ostende mihi fidem tuam sine operibus tuis, et ego tibi ex operibus meis ostendam fidem meam.* 19. *Tu credis quod Deus unus est. Bene facis: et daemones credunt, ac contremiscunt.*

18. *Quin dicet, etc.* Quod Erasmus duos hic colloquentes inducit: quorum alter fidem operibus carentem iactet, alter opera absque fide: ac tandem ambos medio apostoli responso refelli putat: mihi videtur esse nimis coactum. Absurdum esse putat, hoc dici in persona Iacobi, t u f i d e m h a b e s: qui nullam sine operibus fidem agnoscit. Sed multum in eo fallitur quod ipse εἰρωνείαν in his verbis non agnoscit. Proinde ἀλλὰ accipio pro quin potius: et τὶς, pro quolibet: ut refellatur stulta eorum gloriatio qui fidem se habere imaginantur, quum fideles se vita prodant. Nam Iacobus dicit, promptum fore piis omnibus sancte viventibus, excutere hypocritis talem iactantiam qua inflati sunt.

Ostende mihi. Tametsi magis recepta apud Graecos lectio est, ex operibus: melius tamen vetus latina convenit, quae in nonnullis graecis exemplaribus legitur. Itaque eam praeferre non dubitavi. Ergo quod fidem sine operibus ostendere iubet, ab impossibili argumentatur, ut nullam esse probet. Ita loquutio est εἰρωνικά. Quod si quis tamen diversam lectionem sequi malit, eodem recidet: Ostende mihi ex operibus fidem. Quia quum res otiosa non sit, operibus comprobari necesse est. Sensus ergo est, nisi fructus proferas tuae fidei, nego te ullam habere. Verum quaeri potest, an externa vitae probitas certa sit fidei demonstratio. Dicit enim Iacobus:

Ostendam tibi ex operibus. Respondeo, infideles quoque interdum excellere speciosis virtutibus, vel honestam vitam procul omni crimine degere: ideoque opera in speciem praeclara a fide posse separari.

dicamus. Quomodo igitur Iacobus id fuisse impletum dicit? Nempe ostendere vult, qualis illa fuerit fides quae iustificavit Abraham: non otiosa scilicet aut evanida, sed quae illum Deo reddidit obsequentem: sicuti etiam ad Hebraeos cap. 11, 8, habetur. Conclusio quae mox additur, quia inde pendet, non alium habet sensum. Non iustificatur homo sola fide, hoc est, nuda et inani cognitione Dei. Iustificatur operibus, hoc est, ex fructibus cognoscitur et approbatur eius iustitia.

25. *Similiter et Rahab.* Videtur absurde facere qui tam dispares simul copulat. Cur non ex magno potius insignium patrum numero aliquos delegit quos Abrahae adiungeret? Cur illis omnibus praetulit meretricem? Consulto duas personas tam diversas inter se commisit, quo evidentius monstraret, nullum unquam, cuiuscunque esset vel conditionis, vel gentis, vel ordinis, fuisse absque bonis operibus inter iustos ac fideles habitum. Patriarcham nominavit longe omnium excellentissimum: nunc sub meretricis persona comprehendit omnes, qui quum alieni essent ab ecclesia, inseruntur. Quisquis ergo iustus censeri cupit, etiam ut inter infimos locum aliquem habeat, bonis operibus se talem ostendat. Quod Iacobus (suo more) Rahab operibus fuisse iustificatam praedicat: inde colligunt sophistae, nos operum meritis iustitiam consequi. Nos autem negamus, hic de modo consequendae iustitiae esse certamen. Fatemur quidem requiri ad iustitiam bona opera: tantum illis vim conferendae iustitiae detrahimus: quia stare coram Dei tribunali nequeunt.

CAPUT III.

1. *Nolite plures magistri fieri, fratres mei: scientes quod maius iudicium sumpturi simus.* 2. *In multis enim labimur omnes. Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est vir, ut qui possit fraeno moderari totum etiam corpus.* 3. *Ecce equis fraena in ora iniicimus, ut obediunt nobis: et totum illorum corpus circumagimus.* 4. *Ecce etiam naves quum tantae sint, et a saevis ventis pulsentur, circumaguntur a minimo gubernaculo, quocunque affectus dirigentis voluerit.* 5. *Ita et lingua pusillum membrum est, et magna iactat.*

2. *Plures magistri.* Communis et fere recepta huius loci interpretatio est, quod deterreat a munere docendi appetendo: idque ea ratione quia periculosum sit, et gravi Dei iudicio obnoxium, si quis in eo delinquat. Putant autem dixisse, ne multi, vel plures sitis: quia aliquos esse oportet. Ego vero magistros intelligo, non qui publico munere funguntur in ecclesia: sed qui sibi ius censorum in alios usurpant. Tales enim reprehensores, quasi magistri morum haberi volunt. Atque haec loquutio tam Graecis quam Latinis est usitata, magistros vocare qui superciliose in alios animadvertunt. Quod autem multos fieri vetat, ideo est, quia se passim multi ingerunt. Est enim hic quasi ingenitus humano ingenio morbus, ex aliorum reprehensione famam captare. Duplex autem in hac parte vitium regnat, quod quum pauci dexteritate polleant, omnes promiscue in magisterium irrumpunt. Deinde pauci recto studio ducuntur: potius enim hypocrisis et ambitio eos quam cura fraternae salutis incitat. Notandum est enim Iacobum hic non dehortari a fraternibus monitionibus, quas spiritus toties et tantopere nobis commendat: sed immodicam illam cupiditatem damnare quae ex ambitione nascitur ac superbia, dum se quisque adversus proximos effert, dum obloquitur, carpit, mordet, et maligne inquirit quod in sinistram partem rapiat. Fieri enim solet ut importuni eiusmodi censores in sectandis aliorum vitiis se insolenter iactent. Ab hac intemperie et arrogantia Iacobus nos revocat. Addit rationem, Quia gravius iudicium subituri sint qui in alios ita sunt severi. Duram enim sibi legem imponit qui omnium dicta et facta ad summum rigorem exigit: nec veniam meretur qui nemini parcere sustinet. Sententia diligenter notanda, Dei severitatem in se provocare qui in fratres nimium sunt rigidi.

2. *In multis enim labimur.* Potest hoc accipi per concessionem dictum: ac si ita dixisset, Esto, tu in fratribus invenis quod culpes: nemo enim immunis est a vitiis: imo singuli pluribus vitiis laborant. Sed putasne te perfectum esse cum maledica et virulenta lingua? Mihi tamen potius videtur Iacobus hoc argumento nos hortari ad mansuetudinem: quia simus ipsi quoque multis infirmitatibus circumdati. Inique enim facit qui veniam, qua opus habet, aliis negat. Sic etiam Paulus, quum lapsos corrigi iubet clementer et in spiritu lenitatis, statim addit (Galat. 6, 1): Considerans te ipsum, ne et tu tenteris. Nihil enim est quod magis ad temperandum nimium rigorem valeat quam infirmitatis nostrae agnitio.

Si quis in sermone. Postquam neminem esse dixit qui non variis modis peccet: iam ostendit morbum obloquendi prae aliis peccatis odiosum esse. Nam quod dicit perfectum esse qui lingua non labitur: significat continentiam linguae virtutem esse eximiam, unamque ex praecipuis. Quare nimis perverse faciunt qui minima quaeque vitia curiose excutientes, in tam crasso sibi indulgent. Proinde eleganter hic perstringit censorum hypocrisin: qui in suo examine, quod praecipuum erat, maximique momenti, omittunt, maledicentiam scilicet. Nam qui alios castigant, zelum prae se ferunt perfecta

pore usus est, praesenti et praeterito. Praesens quidem potentiam significat et facultatem: praeteritum vero, usum vel experientiam, merito hinc concludit, plenam esse linguam mortifero veneno. *Etsi autem haec omnia primo loco ad circumstantiam praesentis loci referre convenit, quod nimis praepostere in alios magisterium sibi usurpent qui laborant deterrimo vitio: tenenda tamen est simul doctrina universalis, Si vitam recte componere volumus, corrigendae linguae summam operam esse dandam: quia nulla pars hominis est nocentior.*

9. *Per ipsam benedicimus.* Hoc mortiferi veneni luculentum est specimen, quod prodigiosa levitate se ita transfigurat. Nam quum simulet Deo se benedicere, protinus illum in imagine sua exsecratur, nempe dum homines maledicit. Nam si benedicendus est Deus in universis operibus suis, id praesertim valere in hominibus debet: in quibus peculiariter relucet imago eius et gloria. Hypocrisis igitur non ferenda est, quum eandem linguam vertit homo in Dei laudem et exsecrationem hominum. Proinde nulla potest esse Dei invocatio, et laudes eius cessare necesse est, ubi regnat maledicentia. Haec enim impia est nominis Dei profanatio, quum lingua in fratres virulenta ipsum sub laudis specie usurpat. Quare ut rite illum laudemus corrigendum est in primis maledicentiae adversus proximos vitium. *Interim tenenda quoque est particularis doctrina, virulentiam suam detegere austeros istos censores, qui postquam suaviter Deum laudarunt, subito evomunt adversus fratres quidquid fingi potest maledictionum.* Si quis obiiciat, deletam Adae peccato fuisse Dei imaginem in humana natura fatendum quidem est fuisse misere deformatam, sed ita ut lineamenta adhuc quaedam appareant. Iustitia et rectitudo, bonique appetendi libertas sublata est: sed manent praeclarae multae dotes quibus bestias praecellimus. Ergo qui Deum vere colit atque honorat, in hominem contumeliosus esse verebitur.

11. *An fons.* Similitudines istas adducit, ut ostendat linguam maledicam portentum quoddam esse, alienum a tota natura, et quod ordinem a Deo ubique positum evertit. Nam quae contraria sunt, Deus sic distinxit, ut res inanimatae nos a confusa permixtione, qualis est in lingua duplici, absterrere debeant.

13. *Quis sapiens et intelligens inter vos? ostendat ex honesta conversatione opera sua in mansuetudine sapientiae.* 14. *Si vero aemulationem amaram habetis, et contentionem in corde vestro, ne gloriemini, et mentiamini adversus veritatem.* 15. *Non est haec sapientia de sursum veniens: sed terrestris, animalis, daemoniaca.* 16. *Ubi enim aemulatio et contentio, ibi perturbatio, et omne pravum opus.* 17. *Quae autem e sursum est sapientia, primum pura est, deinde pacata, aequa, comis, plena misericordiae et bonorum operum: sine disquisitione, sine simulatione.* 18. *Fructus autem iustitiae in pace seminatur facientibus pacem.*

13. *Quis sapiens.* Quoniam maledicendi libido ex superbia fere nascitur: superbiam autem ut plurimum generat falsa persuasio sapientiae: ideo de sapientia hic loquitur. Solenne est hypocritis efferre se ac iactare, omnes criminando. Qualiter multi olim ex philosophis gloriam ex amarulenta ordinum omnium insectatione captabant. Talem fastum, quo turgent et excaecati sunt maledici homines, retundit Iacobus, quum sapientiae opinionem, qua sibi placent, quidquam divinum habere negat: sed potius esse ex diabolo contendit. Sensus est igitur: Superciliosi isti censores, qui sibi large indulgent, praeterea nemini parcunt, videntur sibi prae aliis sapere: sed multum falluntur. Nam aliter prorsus suos instituit Dominus: nempe ut mansueti sint et humani erga alios. Soli igitur vere coram Deo sapiunt qui hanc mansuetudinem coniungunt cum honesta conversatione: nam qui truces sunt ac inexorabiles, etiamsi alias multis virtutibus polleant, non tenent iustam sapiendi rationem.

14. *Si aemulationem amaram.* Notat fructus qui ex nimia austeritate nascuntur, quae mansuetudini est contraria. Necesse est enim ut immodicus rigor pravas aemulationes gignat, quae in contentionem mox erumpunt. Improprie quidem loquitur, dum in corde contentiones locat: sed hoc ad sensum nihil aut parum refert. Nam fontem istorum malorum indicare voluit, pravum cordis affectum. Aemulationem dixit amaram, quia non regnat, nisi dum animi veneno malignitatis infecti sunt, ut omnia in amarulentiam convertant. Ergo ut vere gloriemur nos esse Dei filios, iubet nos placide et modeste agere cum fratribus: aliqui mentiri nos pronuntiat dum christianum nomen iactamus. Caeterum non abs re aemulationi sociam addidit contentionem: quia ex malignitate et invidia, certamina et rixae semper ebulliunt.

15. *Non est haec sapientia.* Quia difficulter cedunt hypocritae: fastum eorum acriter retundit, negans veram esse sapientiam qua turgent, dum in excutiendis aliorum vitiis nimis sunt morosi. Nomen tamen sapientiae illis concedens, epithetis demonstrat qualis sit, nempe terrestris, animalis, daemoniaca: quum veram oporteat esse coelestem, spiritualem, divinam. Quae tria illis prioribus directe sunt opposita. Sumit enim pro confesso Iacobus, non aliter nos sapere quam si coelitus a Deo per spiritum simus illuminati. Ergo quaquaversum se extendat mens hominis, tota eius perspicacia erit vanitas: neque id modo, sed tandem

Satanae praestigiis implicita, pessime delirabit. A n i m a hic spiritui opponitur, sicuti primae ad Corinthios cap. 2, 14, quum dicit Paulus, animalem hominem non capere, quae sunt Dei. Nec magis deiici poterat hominis superbia, quam dum ita damnatur quidquid sapientiae habet ex sua ipsius anima, sine Dei spiritu: imo dum ab eius anima fit transitus ad daemonem. Perinde enim hoc valet ac si diceretur, Homines dum sequuntur proprium sensum, mox delabi ad Satanae imposturas.

16. *Ubi enim aemulatio.* Argumentum est a repugnantibus: nam aemulatio, qua incitantur hypocritae, contrarios sapientia effectus parit. Sapientia enim requirit statum mentis bene compositum: aemulatio autem eum perturbat, ut secum ipsa quodammodo tumultuetur, et sine modo in alios efferverat. Alii ἀκαταστασίαν vertunt inconstantiam: et interdum hoc significat. Sed quum sit etiam seditio et tumultus, nomen perturbationis aptius praesenti loco visum est. Gravius enim quiddam exprimere Iacobus voluit, quam levitatem: nempe quod malignus et obtrectator, quasi extra se ipsum esset, confuse et perperam agit omnia. Ideo addit o m n e o p u s p r a v u m.

17. *Quae autem e sursum est.* Nunc effectus coelestis sapientiae prioribus contrarios enumerat. Primo dicit esse p u r a m: quo epitheto excluditur hypocrisis et ambitio. Secundo vocat p a c a t a m: ut significet alienam esse a contentionibus. Tertio vocat a e q u a m vel humanam: ut sciamus procul distare ab immodica austeritate, quae nihil in fratribus tolerat. Vocat c o m e m ac tractabilem: quo significat abhorrere a superbia et malignitate. Postremo p l e n a m esse misericordia docet, quum hypocritae inhumani sint et inexorabiles. Per f r u c t u s b o n o s generaliter omnia officia designat quae benevoli homines fratribus impendunt: ac si uno verbo dixisset, plenam beneficentiae. Hinc sequitur mentiri eos qui tetrica austeritate gloriantur. Tametsi autem quum p u r a m vel sinceram dixerat, satis damnaverat hypocrisin: clarius tamen iterum in fine repetit. Unde admonemur, non alia de causa esse nos ultra modum morosos, nisi quia nimium nobis parcimus, et connivemus ad propria vitia. Sed hoc absurdum videri posset, quod vult esse s i n e d i i u d i c a t i o n e. Neque enim spiritus Dei, boni et mali tollit discrimen: neque ita nos reddit socordes, ut iudicio destituti vitium pro virtute laudemus. Respondeo, Iacobum hic d i i u d i c a t i o n i s verbo nimis anxiam ac scrupulosam inquisitionem notare, qualem fere in hypocritis cernere licet, qui dum nimis exacte inquirunt in fratrum dicta et facta, nihil non in sinistram partem rapiunt.

18. *Fructus autem iustitiae.* Duplex esse sensus potest, vel quod pacificis seminatur fructus, quem postea colligant: vel quod ipsi etiamsi multa in proximis modeste tolerent, non tamen desinunt iustitiam serere. Est autem anticipatio. Nam qui obtrectandi libidine ad maledicendum feruntur, habent semper hunc praetextum, Quid? ergone malum nostra facilitate fovebimus? Dicit itaque Iacobus: Qui vere ex Deo sapiunt, ita esse aequos, modestos, placidos, misericordes, ut non tamen dissimulent vitia, neque illis faveant: sed potius corrigere studeant, modo in pace, hoc est, tali moderatione adhibita, ut unitas salva maneat. Atque hoc modo testatur, minime huc spectare quae hactenus dixit, ut e medio tollantur placidae reprehensiones: sed ne carnifices sint qui vitiorum medici haberi volunt. Proinde, f a c i e n t i b u s p a c e m, est septimus casus, ut vocant grammatici: ac sic resolvi debet oratio, Qui pacis studiosi sunt, curam nihilominus habent serendae iustitiae: neque in promovendis et urgendis bonis operibus ignavi sunt aut inutiles, sed zelum suum temperant pacis condimento: quum hypocritae caeco et rabioso impetu omnia perturbent.

CAPUT IV.

1. *Unde bella et pugnae inter vos? nonne hinc, ex voluptatibus vestris quae militant in membris vestris?* 2. *Concupiscitis, et non habetis: invidetis, et aemulamini, et non potestis obtinere: pugnatis et belligeramini. Non habetis, propterea quod non petitis.* 3. *Petitis, et non accipitis: quia male petitis, ut in voluptates vestras insumatis.*

1. *Unde bella, etc.* Quia de pace tractaverat, et monuerat sic exterminanda esse vitia ut pax foveatur: hac occasione descendit ad contentiones, quibus se mutuo vexabant: ac ostendit, eas ex inordinatis potius cupiditatibus emergere quam ex studio recti. Nam si modum sibi quisque imponeret, non incitarent alii alios. Ergo ex eo quod impune grassantur libidines, effervent conflictus. Unde apparet, maiorem inter nos pacem futuram, si ab iniuria singuli abstinerent. Sed vitia, quae in nobis regnant, sunt quasi armati satellites, ad pugnas concitandas. M e m b r a vocat omnes nostri partes. V o l u p t a t e s accipit pro illicitis et libidinosis desideriis, quae nisi cum aliorum iniuria satiari nequeunt.

2. *Concupiscitis, et non habetis.* Videtur significare, inexplebilem esse hominis animum, ubi improbis cupiditatibus indulget. Ac sane ita est: nam qui suos appetitus licenter grassari sinit, nullum unquam habebit concupiscendi modum. Quin etiam si mundus illi daretur, cuperet novos sibi creari mundos. Ita fit, ut sibi homines tormenta accer-

sant quae superent omnium carnificum saevitiam. Nam illud vere ab Horatio[1]) dictum est: Invidia Siculi non invenere tyranni maius tormentum. Ubi quidam codices habent φονεύετε, non dubito quin legendum sit φθονεῖτε, quemadmodum transtuli. Occidendi enim verbum nullo modo aptari potest ad contextum.

Pugnatis. Non intelligit bella et pugnas, quibus inter se exsertis gladiis confligunt homines: sed quamlibet certaminum contentionem, dum quisque aliis oppressis emergere studet. Quod nihil eiusmodi certaminibus proficiunt, in eo pravitatis suae poenas dare affirmat. Merito enim frustratur eos Deus, quem non agnoscunt bonorum autorem. Nam dum ita illicitis modis contendunt, potius Satanae auspiciis ditari appetunt quam Dei beneficio. Hic fraude, ille violentia, alius calumniis, omnes malis et sceleratis artibus ad felicitatem nituntur. Felices ergo esse appetunt: sed non ex Deo. Quare non mirum si retro aguntur in suis studiis, quando non nisi a sola Dei benedictione exspectandi sunt prosperi successus.

3. *Petitis, et non accipitis.* Ultra progreditur, etiamsi petant, repulsa tamen esse dignos: quia Deum cuperent suarum libidinum ministrum facere. Neque enim votis suis, quale praecipit ille, temperamentum statuunt: sed effraeni licentia se proiiciunt ad ea postulanda quorum maxime puderet hominem ullum conscium habere. Ridet alicubi Plinius hanc impudentiam, et merito: quod homines, Dei auribus tam improbe abutantur. Quo minus toleranda est in Christianis, quibus a coelesti magistro tradita est orandi regula. Et certe nullam apud nos Dei reverentiam, nullum timorem, nullam denique existimationem esse constat, quum ab eo petere audemus quae nobis vel conscientia nostra negaret. In summa, hoc vult Iacobus, fraenandas esse nostras cupiditates. Hic porro est fraenandi modus, si Deo subiectae sint. Deinde quae moderate cupimus, a Deo ipso petenda esse docet. Quod si fiet, a pravis contentionibus, a fraude, a violentia, omnique iniuria inter nos abstinebimus.

4. Adulteri et adulterae, an nescitis quod amicitia mundi inimicitia Dei est? qui ergo voluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur. 5. An putatis quod frustra dicat scriptura? an ad invidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis? 6. Quin maiorem dat gratiam.

4. *Adulteri.* Hanc sententiam coniungo cum superioribus. Adulteros enim (meo iudicio) metaphorice appellat, qui huius mundi vanitatibus corrupti a Deo se alienant: ac si degeneres vocaret, aut alio nomine. Scimus quam frequens sit in scriptura sacri coniugii mentio quod nobiscum Deus contraxit. Nos itaque vult similes esse castae virgini: quemadmodum Paulus dicit (2. Corin. 11, 2). Hanc castitatem violant ac corrumpunt impuri omnes mundi affectus. Quare non sine causa Iacobus adulterio comparat amorem mundi. Qui sine translatione eius verba accipiunt, non satis observant contextum. Pergit enim adhuc invehi in hominum libidines, quae eos mundo implicitos a Deo abducunt, quemadmodum sequitur.

Amicitia mundi. Amicitiam mundi nominat quum se homines mundi corruptelis addicunt et mancipant. Tale enim tantumque est mundi cum Deo dissidium, ut quantum quisque in mundum inclinat, tantundem a Deo alienetur. Ideo toties scriptura renuntiare iubet mundo, si velimus Deo servire.

5. *An putatis.* Videtur proxime sequentem sententiam tanquam ex scriptura adducere. Multum itaque se torquent interpretes: quia nusquam invenitur in scriptura tale, aut saltem affine testimonium. Verum nihil obstat quominus ad id referatur quod iam dictum est, mundi scilicet amicitiam adversari Deo. Porro iam dictum est doctrinam esse quae passim occurrit in scripturis. Quod autem pronomen omisit, quod orationem magis perspicuam reddere poterat, nihil mirum: est enim ubique valde concisus, ut apparet.

An spiritus. Quidam de hominis anima istud dici putant. Ideo affirmative legunt in hunc sensum: quod hominis spiritus, ut malignus est, ita infectus sit invidia, suosque affectus semper invidiae permisceat. Rectius tamen sentiunt qui referunt ad Dei spiritum. Ille enim est qui nobis datus est ut habitet in nobis. Ego et de spiritu Dei accipio, et interrogative lego hanc sententiam. Probare enim vult ex quo invident, non regi eos Dei spiritu: quoniam ipse aliter fideles instituat: idque confirmat proximo membro, quum addit, maiorem potius dare gratiam. Est enim argumentum a contrariis. Invidia malignitatis signum est: spiritus autem Dei donorum affluentia se liberalem esse ostendit. Ergo nihil magis repugnat eius naturae quam invidia. In summa, negat Iacobus regnare Dei spiritum ubi vigent pravae cupiditates quae nos ad mutuam contentionem irritent: quia proprium spiritus est magis ac magis homines novis subinde donis locupletare. Aliis interpretationibus refutandis non immoror. Exponunt quidam, spiritum adversus invidiam concupiscere. Id nimis durum est et coactum. Exponunt dare maiorem gratiam qua domentur concupiscentiae, et cogantur in ordinem. Verum sensus quem adduxi magis genuinus est, quod scilicet sua beneficentia nos a maligna aemu-

[1]) Epp. l. I. Ep. 2, 58.

latione revocet. Continuativa particula δὲ, adversativam valet ἀλλὰ, vel ἀλλά γε. Itaque verti quin.

7. *Subiecti igitur estote Deo. Resistite diabolo, et fugiet a vobis.* 8. *Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Mundate manus, peccatores: purificate corda, duplici animo.* 9. *Affligimini, lugete, et plorate: risus vester in luctum vertatur, et gaudium in moerorem.* 10. *Humiliamini coram Deo, et eriget vos.*

7. *Subiecti igitur.* Subiectio ista, quam commendat, humilitatis est. Neque enim generaliter hortatur ut pareamus Deo, sed requirit submissionem: quia spiritus Domini super humiles et quietos requiescit. Ideo utitur illativa particula. Nam quia Dei spiritum in gratiis augendis liberalem praedicaverat, ex eo colligit, debere igitur nos aemulatione posita subiici Deo. Multi codices interpositam hanc sententiam habent, Quapropter dicit, Deus superbis resistit, humilibus vero dat gratiam. Sed quum in aliis non legatur: suspicatur Erasmus, a studioso quopiam annotatam in margine, postea in contextum obrepsisse. Atqui fieri potest: quamquam non male quadraret orationis contextui. Nam quod absurdum esse quidam putant, citari tanquam ex scriptura, quod non nisi apud Petrum exstat, facile diluitur. Quin potius coniicio, ex communi scripturae doctrina, hanc quasi proverbialem sententiam tunc fuisse tritam inter Iudaeos. Et sane nihil continet, nisi quod Psalmo 18, 28, habetur: Populum humilem servabis Domine, et oculos superborum deiicies: et aliis compluribus locis.

Resistite diabolo. Ostendit quorsum conferre deceat nostram contentionem: quemadmodum Paulus certamen nobis cum carne et sanguine esse negat, sed nos ad spiritualem pugnam acuit (Ephes. 6, 12). Ergo ubi modestiam erga homines, erga Deum submissionem docuit, Satanam proponit hostem, in quem insurgere deceat. Promissio tamen quam addit de fuga Satanae videtur quotidiana experientia refutari. Certum enim est, quo quisque fortius repugnat, eo acrius urgeri. Ludit enim quodammodo Satan ubi non repellitur serio conflictu: sed adversus renitentes quidquid habet roboris explicat. Deinde pugnando nunquam fatigatur: sed uno proelio victus, aliud subinde renovat. Respondeo, fugam loco profligationis accipi. Et sane quamvis continuos insultus repetat, semper tamen exclusus discedit.

8. *Appropinquate Deo.* Iterum admonet, non defuturum nobis Dei auxilium, modo locum illi demus. Nam quum appropinquare Deo iubet, ut illum propinquum sentiamus, significat nos eius gratia destitui, quia nos subducimus. Deo autem a partibus nostris stante, non est cur succumbere metuamus. Caeterum si quis ex hoc loco inferat priores in nobis partes sitas esse, Dei gratiam postea subsequi: nihil tale voluit apostolus. Neque enim si hoc facere debemus, protinus sequitur etiam nos posse. Et spiritus Dei quum nos ad officium hortatur, sibi aut suae virtuti nihil derogat quin hoc ipsum quod iubet, impleat idem quoque in nobis. In summa, nihil aliud voluit Iacobus hoc loco, quam nobis Deum nunquam deesse, nisi quia nos ab ipso alienamus: quemadmodum si quis famelicos ad mensam, et ad fontem sitientes abduceret. Hoc interest quod gressus nostros a Domino et regi et sustineri oportet: quia nos pedes deficiunt. Porro quod cavillantur, secundariam et quasi pedisequam esse Dei gratiam nostrae praeparationi, quia Deum appropinquare posteriore loco Iacobus dicat: frivolum est. Scimus enim non esse novum ut priores suas gratias novis augeat: hocque modo locupletet magis ac magis, quibus iam multum dederat.

Mundate manus. Compellat hic omnes a Deo alienatos. Neque vero duo hominum genera designat: sed eosdem vocat peccatores, et duplices animo. Neque quosvis peccatores intelligit: sed sceleratos et vitae corruptioris. Quemadmodum Iohan. cap. 9, 3, Deus peccatores non exaudit. Quo sensu mulier peccatrix a Luca dicitur (7, 37): ab eodem et reliquis evangelistis: Hic cum peccatoribus edit ac bibit. Quare non omnes promiscue ad poenitentiae speciem, cuius hic fit mentio, invitat: sed qui corde sunt pravo et corrupto, vita autem turpi et flagitiosa, vel certe scelerata, ab his exigit cordis puritatem et munditiem operum. Unde colligimus, quae vera sit poenitentiae ratio ac natura: ubi scilicet non tantum corrigitur vita exterior, sed initium fit ab animi repurgatione: sicuti econverso necesse est ut interioris resipiscentiae fructus in operum integritate appareant.

9. *Affligimini, lugete.* Moerorem Christus denuntiat iis qui rident, pro maledictione. Et Iacobus paulo post in eandem sententiam divitibus luctum minabitur. Verum hic agit de salutari tristitia quae nos ad poenitentiam adducit. Eos alloquitur qui mente inebriati Dei iudicium non sentiunt: ita fit ut sibi in vitiis placeant. Mortiferum hunc torporem ut illis excutiat, admonet ut lugere discant, conscientiae scilicet dolore tacti: ac sibi adulari et plaudere in propinquo exitio desinant. Risus ergo pro delitiis capitur, quas sibi faciunt impii, dum infatuati scelerum dulcedine, Dei iudicium obliviscuntur.

10. *Humiliamini.* Conclusio est superiorum: tunc expositam nobis fore Dei gratiam ad nos erigendos, ubi altos illos spiritus deposuisse nos viderit. Ideo aemulamur et invidemus, quia cupimus eminere. Haec praepostera est ratio. Dei enim pro-

prium est erigere abiectos, ac praesertim qui sponte se deiiciunt. Quisquis ergo firmam altitudinem appetit, propriae infirmitatis sensu deiectus, nihil de se nisi humile cogitet. Bene alicubi Augustinus: sicuti arborem, ut sursum crescat, profundas subtus radices agere oportet, ita quisquis in humilitatis radice fixum animum non habet, in ruinam suam extollitur.

11. *Ne detrahatis invicem: fratres qui detrahit fratri, aut iudicat fratrem suum, detrahit legi, et iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex.* 12. *Unus est legislator, qui potest servare et perdere, tu quis es qui iudicas alterum?*

11. *Ne detrahatis.* Videmus quantum operae insumat Iacobus in corrigenda obloquendi libidine. Semper enim superba est hypocrisis: atque a natura sumus hypocritae, non sine aliorum contumelia cupide nos efferentes. Alter etiam humano ingenio ingenitus est morbus, ut velit quisque suo arbitrio alios omnes vivere. Hanc temeritatem proprie castigat Iacobus hoc loco, quod vivendi legem fratribus nostris audemus imponere. Detractionem ergo accipit pro calumniis omnibus, sinistrisque sermonibus qui ex maligno et perverso iudicio manant. Late patet obloquendi malum. Sed hic in una illa specie, quam dixi, proprie insistit: nempe dum superciliose statuimus de aliorum factis ac dictis, ac si nostra morositas illis pro lege esset: dum secure damnamus quidquid nobis non arridet. Talem confidentiam hic perstringi, ex ratione mox addita patet.

Qui detrahit fratri. Significat tandem derogari legi, quantum sibi quisque in fratres usurpat. Detractio igitur adversus legem reverentiae opponitur, quam illi deferri a nobis decebat. Idem fere argumentum tractat Paulus ad Romanos capite 14: tametsi alia occasione inductus. Nam quum superstitio in ciborum delectu quosdam teneret: quod sibi non putabant esse licitum, in aliis quoque damnabant. Illic ergo admonet, unum esse Dominum cuius arbitrio stamus ac cadimus omnes et ad cuius tribunal sumus omnes sistendi. Unde concludit, eum, qui fratres iudicat ex suo sensu, quod Dei proprium est sibi arrogare. Iacobus autem reprehendit eos qui damnandis fratribus famam sanctitatis captant. Ideoque suam morositatem statuunt divinae legis loco. Eadem tamen ratione pugnat qua Paulus, nempe temere nos facere, si nobis imperium in fratrum vitam arripimus, quum lex Dei nos omnes sine exceptione in eundem cogat ordinem. Docemur ergo, non esse nisi ex lege Dei iudicandum.

Non es factor legis, sed iudex. Sic resolvi debet oratio, Quum censoriam tibi potestatem vindices supra legem Dei, iam eximis te a legis subiectione. Ergo qui fratrem temere iudicat, excudit Dei iugum: quia communi vivendi regulae se non submittit. Est igitur argumentum a contrariis: quia legis observatio multum ab hac arrogantia dissideat, quum homines stultae suae opinioni legis vim ac autoritatem tribuunt. Unde sequitur, tunc nos legem observare quum toti a sola eius doctrina pendemus, nec aliunde discernimus inter bonum et malum, sicuti etiam omnia hominum facta et dicta exigi debent. Si quis obiiciat, sanctos tamen fore mundi iudices: facilis est responsio, non competere in eos eiusmodi honorem proprio iure: sed quatenus sunt Christi membra. Quod autem nunc iudicant secundum legem, in eo non sunt existimandi iudices: quia Deo tantum suo et omnium iudici obedienter subscribunt. Quantum ad Deum spectat, legis factor censeri non debet: quoniam eius iustitia lege est superior. Fluit enim lex ex aeterna immensaque Dei iustitia, tanquam ex fonte rivulus.

12. *Unus legislator.* Quum servandi perdendique potestatem cum legislatoris officio coniungit, significat, totam Dei maiestatem ad se rapere eos qui sibi ius ferandae legis vindicant. Atqui tales sunt qui suum nutum aliis ingerunt pro lege. Meminerimus autem non de externa politia hic agi, in qua locum habent magistratuum edicta aut leges: sed de spirituali animae regimine, in quo solum Dei verbum dominari convenit. Unus ergo Deus est qui suis legibus conscientias iure subiectas habet: quemadmodum solus animae salutem vel interitum habet in manu sua. Hinc constat quid de humanis praeceptis sentiendum sit, quae conscientiis laqueum necessitatis iniiciunt. Modestiam in nobis quidam desiderant quum papam vocamus Antichristum, qui tyrannidem in animas exercet, se legislatorem faciens Deo aequalem. Atqui ex hoc loco longe plus colligimus: Antichristi scilicet membra esse qui tales laqueos sponte induunt: et Christo eatenus renuntiare dum illi non hominem tantum mortalem, sed qui se adversus eum extollit, associant. Est inquam praevaricatrix obedientia, et quae diabolo exhibetur, dum alium admittimus ad regendas animas legislatorem quam Deum.

Tu quis es. Putant quidam admoneri hic suorum vitiorum reprehensores, ut inchoent a se ipsis examen: ac dum reputant se nihilo esse aliis puriores, tam severi esse desinant. Ego simpliciter suam hominibus conditionem obiici puto, ut cogitent quantum absint ab eo gradu in quem se evehunt. Quemadmodum etiam Paulus loquitur: Tu quis es qui alienum servum iudicas (Rom. 14, 4)?

13. *Age nunc, qui dicitis, Hodie et cras eamus in civitatem, et transigamus illic annum unum, et mercemur, et lucremur:* 14. *qui nescitis quid cras futurum sit,*

enim omnia eo dicuntur, ut sciamus modum in delitiis tenendum esse, ac displicere Deo intemperantiam. Enutrire corda, significat sibi indulgere, non modo ad naturae satietatem, sed quantum fert cupiditas. Addit similitudinem, sicut in die mactationis, quia solebant in sacrificiis solennibus liberalius vesci quam pro quotidiano more. Dicit ergo divites tota vita continuare diem festum: quia in continuis voluptatibus sint demersi.

6. *Condemnastis.* Sequitur alia inhumanitatis species: quod divites sua potentia opprimunt atque evertunt infirmos. Metaphorice dicit, iustos ab illis occidi et damnari: nam utcunque manu sua non iugulent, nec fungantur iudicum munere: dum tamen autoritatem, qua pollent, convertunt ad nocendum, dum corrumpunt iudicia, dum varias artes excogitant ad perdendos innocentes, hoc est, vere occidere ac damnare. Quum addit, Iustum non resistere, significat crescere divitibus audaciam: quia omni praesidio destituantur quos praevertunt. Interea tamen admonet eo magis paratam promptamque fore vindictam Dei, quum nulla est pauperi ab hominibus defensio. Tametsi autem ideo non resistit iustus, quia patienter ferre debet iniurias: ego tamen simul imbecillitatem notari puto: quod scilicet non resistat, quia inermis est ac desertus hominum auxilio.

7. *Patienter ergo agite, fratres, usque in adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terrae, patienter se gerens erga eum, donec recipiat pluviam matutinam et vespertinam.* 8. *Patienter ergo agite et vos: confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini propinquus est.* 9. *Ne ingemiscatis alii in alios, fratres, ne condemnemini. Ecce iudex stat pro foribus.*

7. *Patienter ergo.* Ex hac illatione constat, quae hactenus dicta sunt in divites, pertinere ad eorum consolationem qui ad tempus impune videntur eorum iniuriis expositi. Postquam enim calamitatum, quae divitibus imminent, causas recensuit, et unam hanc posuit inter alias, quod superbe et crudeliter dominati sint in pauperes, protinus subiicit, nos qui iniuste affligimur, habere patientiae materiam, qui Deus futurus sit iudex. Hoc enim sibi vult, quum dicit, Usque in adventum Domini: non fore scilicet perpetuam rerum confusionem quae hodie in mundo cernitur, quia Dominus adventu suo mundum in ordinem revocaturus sit: ideoque animos in bonam spem colligendos. Neque enim abs re nobis promittitur illo die rerum omnium instauratio. Tametsi autem passim in scripturis dies Domini vocatur quaelibet iudicii et gratiae eius manifestatio, quum suis succurrit, et impios castigat: hunc tamen locum de postrema liberatione interpretari malo.

Ecce agricola. Eandem similitudinem breviter attingit Paulus in secunda ad Timoth. cap. 2, 6. quum dicit, laborare agricolam oportere, priusquam fructus colligat: sed expressior est Iacobi oratio. Diuturnam enim agricolae patientiam commemorat: qui postquam semen terrae mandavit, secure vel saltem patienter exspectat, dum adveniat tempus messis: nec moleste fert quod non statim terra maturum fructum reddat. Unde colligit, non debere nos ultra modum anxios esse, si nunc laborandum sit ac serendum, donec appareat, tanquam messis, dies Domini. Fructum pretiosum vocari interpretor, quoniam alimonia est, ac vitae sustinendae ratio. Significat autem Iacobus, quum agricola vitam suam, quae illi tam pretiosa est, in terrae gremio depositam latere diu sinat, votumque fructus colligendi placide suspendat: nos esse nimis praecipites ac importunos, nisi aequis animis redemptionis nostrae diem exspectemus. Alias similitudinis partes non opus est sigillatim persequi.

Pluviam matutinam. Duobus istis epithetis duo tempora notantur: prius, quod paulo post sementem sequitur: alterum, dum maturescunt segetes. Sic loquuntur prophetae, quum pluviae opportunitatem exprimere volunt, quam promisit Moses Deuter. 28, 12, Iocl. 2, 23, et Osee 6, 3. Utramque autem commemorat, ut melius exprimat, non frangi longi temporis taedio agricolas, quin sustineant moram.

3. *Confirmate corda vestra.* Ne quis obiiceret, nimium differri liberationis tempus, occurrit, dicens prope instare Dominum, vel (quod idem est) eius adventum appropinquasse. Interea iubet corrigere animi mollitiem, quae nos debilitat ne sperando perseveremus. Et certe longum ideo apparet tempus, quia nos teneri nimis ac delicati sumus. Ergo colligendum est robur ad durandum: colligi autem melius non potest quam ex spe et quasi intuitu propinqui adventus Domini.

9. *Ne ingemiscatis.* Quia audiuntur multorum querimoniae, se durius tractari quam alios, locus hic a quibusdam ita exponitur, quasi iubeat Iacobus unumquemque sorte sua contentum, non invidere aliis, neque indigne ferre si tolerabilior sit aliorum conditio. Sed ego aliter interpretor. Postquam enim de infausto eorum exitu disseruit, qui bonis et quietis hominibus molesti sunt sua tyrannide: iam fideles hortatur ut inter se aequi sint, et in condonandis offensis faciles. Hunc esse genuinum sensum, ex ratione addita colligi potest. Nolite, inquit, alii in alios queruli esse, ne omnes condemnemini. Ingemiscere quidem licet, quoties aliquid nos mali angit: sed gemitum accusatorium intelliget, ubi alii de aliis apud Dominum expostulant. Futurum autem hoc modo denuntiat

ut damnentur omnes: quia nemo est qui non fratres suos offendat, et materiam praebeat ingemiscendi. Iam si conquerantur singuli, omnes se mutuo accusabunt: nemo enim tam innocens, qui non aliquos laeserit: Deus communis erit omnium iudex. Quid ergo futurum est, nisi ut quod quisque iudicium in alios ferri cupit, in se ipsum admittat: atque ita exaudiantur omnes in mutuam perniciem? Nemo itaque vindictam de aliis exposcat, nisi qui in caput suum volet accersere. Ac ne temere ad eiusmodi querelas prosiliant, iudicem denuntiat stare pro foribus. *Nam, quae nostra est propensio ad profanandum Dei nomen, in levissimis quibusque offensis provocamus ad eius iudicium. Nullum autem aptius fraenum est cohibendae nostrae temeritati, quam si reputemus non in aerem evanescere nostras imprecationes, quia Dei iudicium propinquum sit.*

10. *Exemplum accipite afflictionis, fratres mei, et tolerantiae prophetas qui loquuti sunt nomine Domini.* 11. *Ecce beatos esse ducimus eos qui sustinent. Patientiam Iob audistis, et finem Domini vidistis, quod multum sit misericors et commiserans.*

10. *Exemplum accipite.* Solatium, quod affert, non illud est quod vulgari proverbio dicunt, miseros expetere ut qualescunque habeant malorum socios. Sed eos proponit socios, quorum numero aggregàri optabile sit: et quibuscum si communis sit nobis conditio, non potest misera esse. Nam sicuti necesse est extremo moerore nos affici, si quid nobis mali accidat, quod nunquam experti sint filii Dei: ita haec singularis est consolatio, quum scimus nos nihil pati ab illis diversum: imo ad idem iugum cum ipsis sustinendum nos aptari cognoscimus. Quum audiret Iob a suis amicis: Convertere ad sanctos: an aliquem reperies qui tibi sit similis (Iob. 5, 1)? erat haec vox Satanae, qua praecipitare in desperationem ipsum volebat. Ex adverso dum spiritus per os Iacobi nos vult in bonam spem erigere, sanctos omnes praeeuntes nobis ostendit, qui nobis veluti manum porrigant, suoque exemplo nos invitent ad subeundas et vincendas afflictiones. Promiscue quidem aerumnis et rebus adversis subiecta est hominum vita: sed Iacobus non quosvis adducit in exemplum, quia nihil iuvaret cum multitudine perire: verum prophetas eligit quorum felix est societas. Nihil est aliud quod nos frangat ac exanimet quam miseriae sensus. Proinde haec vera consolatio est, quae mala vulgo putantur, sentire nobis esse salutis adiumenta. Hoc quidem ab intelligentia carnis valde est alienum: sic tamen statuere debent fideles, se beatos esse quum variis aerumnis probantur a Domino. Hoc ut persuadeat Iacobus, finem afflictionum in prophetis considerandum esse admonet: nam quia in propriis malis, dolore, tristitia, aut quovis alio immoderato affectu praeoccupati, iudicio caremus, et quasi tempestate iactati, sub turbido coelo et inter medias procellas nihil cernimus: ideo necesse alio coniicere oculos, ubi coelum quodammodo serenum et liquidum est. Quum nobis sanctorum narrantur afflictiones, nemo est qui miseros, ac non potius beatos fuisse fateatur. Recte ergo Iacobus, qui exemplar illud ponit ante oculos, ut eo nos referre discamus quoties tentamur impatientia aut desperatione. Sumit autem principium illud, beatos censeri in suis afflictionibus prophetas, quia constanter eas sustineant. Quum ita sit, idem fieri iudicium debere colligit, dum nos affligimur. Dicit autem, prophetas qui loquuti sunt nomine Domini, quo significat illos Deo gratos et probatos fuisse. Ergo si utile illis fuisset eximi a miseriis, proculdubio praestitisset ipsos Deus immunes. Atqui non fecit: sequitur ergo salutares esse afflictiones fidelibus. Hoc sensu iubet illos assumi exemplar afflictionum: sed oportet patientiam simul accedere, quae verum est obedientiae nostrae testimonium: ideo utramque coniunxit.

11. *Patientiam Iob.* De prophetis generaliter loquutus est: nunc insigne prae aliis exemplum eligit. Nemo enim (quantum ex historiis colligi potest) tam duris ac tam variis aerumnis unquam fuit obrutus: emersit tamen ex tam profunda abysso. Quisquis ergo imitabitur eius patientiam, non dubium est quin manum Dei similiter sensurus sit, quae tandem eum liberet. Videmus in quem finem scriptae sint historiae. Deus servum suum Iob, quia patienter afflictiones suas sustinuit, non passus est opprimi: ergo nullius patientiam frustrabitur. Quaeritur tamen cur patientiam Iob tantopere commendet apostolus, quum tamen caeco impetu abreptus, multa impatientiae signa edat. Respondeo: etiamsi vel interdum carnis infirmitate labascat, vel secum tumultuetur: semper tamen huc redire ut se totum Deo permittat, seque ipsi fraenandum ac regendum offerat. Quare utcunque desit aliquid eius patientiae, non immerito tamen laudatur.

Finem Domini. Hoc verbo significat, a fine semper aestimandas esse afflictiones. Initio enim videtur procul abesse Deus: interea licentiose grassatur Satan in hac perturbatione: suggerit nobis caro, nos desertos a Deo esse ac proditos: longius ergo extendere intuitum nostrum oportet, quia prope nihil lucis apparet. Porro finem Domini dixit: quia eius est, prosperum successum rebus adversis dare: si nos officium nostrum praestemus obedienter sustinendo, ipse partibus suis vicissim minime deerit. Tantum nos in finem spes dirigat, Deus ipse vicissim se plusquam misericordem illic ostendet, quantumvis rigidus et austerus videatur quamdiu affligit.

ne symbolum abusu profanarent. Non aliud Iacobi consilium fuit quam Dei gratiam, qua tunc frui poterant fideles, commendare, ne contemptu aut negligentia periret eius utilitas. In hunc finem iubet accersi presbyteros. Unctionis vero usus ad effectum spiritus sancti restringi debet. Hunc locum magnifice iactant papistae, dum extremam suam unctionem venditare volunt. Quantum autem distet eorum corruptela a veteri instituto, cuius meminit Iacobus, in praesentia exponere supersedeo. Hanc partem lectores ex Institutione discant. Hoc tantum dico, male et inscite torqueri hunc locum, ut extrema unctio sit et vocetur sacramentum cuius in ecclesia perpetuo usus manere debeat. Fateor equidem pro sacramento usurpatam fuisse a Christi discipulis (neque enim illis assentior qui medicamentum fuisse putant), sed quemadmodum veritas huius signi nonnisi ad tempus duravit, symbolum dico similiter fuisse temporale. Atque hoc planum est: nihil enim absurdius quam sacramentum vocare quod inane sit, nec rem signatam vere nobis offerat. Donum sanationis fuisse temporale, fateri omnes coguntur, et res ipsa demonstrat: ergo signum eius perpetuum esse non oportuit. Unde sequitur non veros esse imitatores, sed simias esse apostolorum, qui unctionem inter sacramenta hodie reponunt, nisi effectum simul restituant, quem ante annos mille et quadringentos Deus mundo abstulit. Ita nobis certamen non est an unctio fuerit aliquando sacramentum: sed an nobis data fuerit ut hodie quoque apud nos sit in usu. Hoc posterius negamus, quia constat rem signatam pridem desiisse.

Presbyteros ecclesiae. Ego generaliter omnes comprehendo qui regendae ecclesiae praeerant. Neque enim soli pastores presbyteri vocabantur, sed qui deligebantur ex plebe quasi censores ad tuendam disciplinam. Unaquaeque enim ecclesia suum quasi senatum habebat, ex gravibus et probatae integritatis viris delectum. Quoniam autem eos potissimum eligere moris erat qui praediti erant excellentioribus donis: ideo accersere presbyteros iubet, utpote in quibus maxime vis et gratia spiritus sancti se exserebat.

Orent super eum. Huc spectat ritus orandi super aliquem, ut veluti coram Deo sistatur: quia ubi in rem praesentem ventum est, maiore affectu concipimus preces: *sicuti non modo Elisaeus et Paulus, sed Christus ipse hac caeremonia precandi ardorem excitarunt, et commendarunt Dei gratiam.* Notandum vero quod promissionem orationi annectit, ne fide vacua sit. Nam qui haesitat, sicuti rite non invocat Deum, ita indignus est qui impetret: ut habuimus capite primo. Quisquis ergo exaudiri volet, certo apud se statuat non frustra se orare. *Sicuti Iacobus donum illud speciale in medium profert, cuius accessio tantum erat externus ritus.* Unde colligimus, ne olei quidem legitimum esse usum absque fide. Atqui quum papistis adeo nulla constet certitudo suae unctionis, ut palam sit dono eos carere, illam adulterinam esse patet.

15. *Et si peccata, etc.* Non est hoc additum duntaxat augendi causa, ac si dixisset, maius aliquid Deum aegroto daturum quam corporis sanitatem: verum quia morbi saepissime irrogantur ob peccata, de horum remissione loquens, causam mali sublatum iri significat. Et sane videmus ut David morbo afflictus, dum levationem optat, totus sit in petenda peccatorum venia. Quorsum hoc nisi quia dum culpae suae effectum agnoscit in poenis, non aliud remedium esse iudicat, quam si Dominus peccata imputare desinat? Pleni sunt hac doctrina prophetae, malis levari homines, quum ab iniquitatum reatu solvuntur. Ergo hanc demum et morbis nostris et aliis calamitatibus sciamus aptam esse medicinam, si de placando Deo et obtinenda peccatorum venia solliciti, nos diligenter examinemus.

16. *Confitemini invicem peccata vestra, et orate invicem alii pro aliis, ut salvemini. Multum valet precatio iusti efficax.* 17. *Elias homo erat passionibus similiter obnoxius ut nos, et precatione precatus est ne plueret, et non pluit semper terram annos tres et sex menses.* 18. *Et rursum oravit, et coelum dedit pluviam, et terra protulit fructum suum.*

16. *Confitemini invicem.* In nonnullis codicibus inseritur illativa particula: neque male quadrat. Nam ut non exprimatur, subaudienda tamen est. Dixerat peccata remitti aegrotis super quos orarint presbyteri: nunc admonet quam utiliter peccata nostra fratribus retegamus: quia scilicet eorum intercessione poterimus veniam consequi. Scio locum hunc a multis exponi de reconciliandis offensis: nam qui redire in gratiam volunt, eos culpam suam agnoscere prius et fateri necesse est. Inde enim fit ut radices agant inimicitiae, imo augeantur, ac fiant irreconciliabiles: quia unusquisque causam suam pertinaciter defendit. Putant ergo multi Iacobum hanc ostendere viam fraternae reconciliationis, si mutuo agnoscant peccata sua: sed alio respexit, quemadmodum dictum est. Mutuam enim precationem cum mutua confessione coniungit: quo significat in hoc prodesse confessionem, ut fratrum precibus iuvemur apud Deum. Nam qui necessitatis nostrae conscii sunt, ad orandum incitantur, ut nobis subveniant: quos vero latent morbi nostri, ii ad opem nobis ferendam sunt segniores. Mira vero papistarum vel stultitia, vel improbitas, qui susurratoriam suam confessionem hoc testimonio astruere conantur. Nam ex verbis Iacobi inferre promptum esset, solos sacrificos debere confiteri. Quando enim mutua hic vel reciproca (ut crassius loquar) con-

fessio exigitur, non alii certe iubentur confiteri peccata sua, quam qui vicissim ad audiendam alterius confessionem sunt idonei: atqui hoc soli sacrifici sibi vindicant: ergo ad eos solos ableganda est confessio. Sed quum indignae sint eorum ineptiae quibus refutandis occupemur, sufficiat nobis vera et germana expositio quam attuli. Clare enim sonant verba, non alio fine confessionem nobis praecipi, nisi ut qui mala nostra noverint, ad opem ferendam magis sint solliciti.

Multum valet. Ne quis putet hoc fieri sine fructu, dum alii pro nobis orant, utilitatem et effectum orationis praedicat. Nominatim vero dicit precationem iusti: quia impios Deus non exaudit, nec ad Deum accessus patet, nisi per bonam conscientiam. Non quod in propria dignitate fundatae sint nostrae preces, sed quia fide purgatum cor habere oportet, ut nos in conspectum Dei offeramus. Testatur ergo Iacobus, iustos aut fideles utiliter, nec sine effectu pro nobis precari. Sed quid sibi vult quod addit efficax? Videtur enim hoc esse superfluum: nam si multum prodest oratio, proculdubio est efficax. Quod vetus interpres translulit, assiduam: nimis est coactum. Iacobus enim graeco participio utitur ἐνεργουμένη, quod tantundem valet atque operans. Posset autem sic resolvi oratio, multum prodest, quia est efficax: ut sit argumentum ductum ab illo principio, quod Deus non vult irritas vel otiosas esse fidelium preces. Inde non immerito colligit, multum valere. Sed ego potius ad praesentem circumstantiam restringo: proprie enim preces nostrae ἐνεργούμεναι dici possunt, dum nobis necessitas aliqua obiicitur, quae serium orandi affectum excitet. Quotidie oramus pro tota ecclesia, ut peccata illi Deus remittat: sed tunc vere in actu est oratio, quum succurrere contendimus iis qui laborant. Talis porro efficacia in fratrum precibus esse non potest, nisi nos laborare sciant. Ideo haec causae redditio non est generalis: sed ad priorem sententiam specialiter aptari debet.

17. *Elias homo erat.* Innumera huius rei, quam probare vult, exempla exstant in scripturis: sed unum elegit prae aliis illustre. Magnum enim hoc fuit, quod Deus precibus Eliae coelum quodammodo subiecit, ut eius votis obsequeretur. Coelum Elias duobus annis et sesqui clausum suis precibus tenuit: rursum aperuit, ut largam pluviam subito funderet: hinc ergo mirifica patet orationis virtus. Nota est ac celebris historia quae legitur 1. Reg. capite 17 et 18. Tametsi autem diserte illic non traditur Eliam orasse: siccitatem tamen et pluviam eius precibus datam esse colligi facile potest. Caeterum notanda est exempli applicatio. Non dicit Iacobus petendam esse siccitatem a Domino, quia hanc impetraverit Elias: possemus enim inconsiderato zelo temere ac stulte aemulari prophetam. Ergo tenenda est orandi regula, ut ex fide. In hoc ergo accommodat exemplum, quod si exauditus fuit Elias, nos quoque rite precando exaudiemur. Nam quum sit commune orandi praeceptum et communis promissio: sequitur effectum quoque fore communem. Ne quis autem obiiceret, longe nos distare a gradu Eliae, eum collocat in nostro ordine, quum dicit hominem fuisse mortalem et iisdem nobiscum passionibus obnoxium. Nam ideo minus proficimus ex sanctorum exemplis, quia ipsos fingimus semideos vel heroas, quibus peculiare fuerit cum Deo commercium: ita ex eo quod exauditi sunt, nihil fiduciae concipimus. Ut hanc ethnicam et profanam superstitionem Iacobus excutiat, sanctos in carnis infirmitate considerandos esse admonet: ut discamus non eorum meritis, sed orationis efficaciae tribuere quod omnia a Deo impetrarunt. Hinc apparet quam pueriliter nugentur papistae, qui ad sanctorum patrocinium confugere docent, quia exauditi fuerint a Domino. Sic enim colligunt: quia ille obtinuit quod petebat, quamdiu vixit in mundo, nunc optimus erit post mortem nobis patronus. Haec argutia spiritui sancto incognita fuit. Nam exadverso ratiocinatur Iacobus, quia tantum valuerunt eorum preces, debere nos similiter eorum exemplo hodie orare: idque nos non frustra facturos.

19. *Fratres mei, si quis inter vos erraverit a veritate, et converterit quispiam eum:* 20. *cognoscat quod qui converterit peccatorem ab errore viae suae, servabit animam a morte, et multitudinem operiet peccatorum.*

20. *Cognoscat.* Dubito annon potius scriptum fuerit γινώσκετε: Ita legendum esset: Cognoscite. Utroque tamen modo stabit idem sensus. Commendat enim nobis Iacobus fratrum correctionem ab effectu, ut maiore studio in eam intenti simus. Nihil praestantius aut magis optabile, quam animam eripere ex morte aeterna: hoc autem facit qui fratrem errantem reducit in viam: ergo tam praeclarum opus minime negligendum est. Cibum dare esurienti, et sitienti potum, videmus quanti Christus aestimet: atqui multo pretiosior est illi animae salus quam corporis vita. Cavendum ergo ne nostra ignavia pereant redemptae a Christo animae, quarum salutem quodammodo in manu nostra ponit Deus. Non quod salutem conferamus ipsi: sed quod Deus ministerio nostro liberat ac servat quod alioqui videbatur exitio propinquum. Aliqui codices habent, animam eius, quod de sensu nihil mutat. Ego tamen diversam lectionem sequi malo, quia plus energiae habet.

Operiet multitudinem peccatorum. Alludit potius

ad dictum Solomonis, quam pro testimonio citet. Solomon dicit, caritatem tegere peccata, quemadmodum odium ea profert (Prov. 10, 12). Nam qui oderunt, libidine sese mutuo infamandi ardent: qui amant, libenter inter se condonant multa: caritas ergo peccata sepelit apud homines. Iacobus hic altius quiddam docet, nempe quod deleantur coram Deo: ac si diceret, Solomon hunc caritatis fructum praedicat, quod tegat peccata: atqui nulla melior aut magis salutaris tegendi ratio, quam ubi in totum coram Deo aboleantur. Hoc autem fit quum peccator nostra admonitione reducitur in viam: ergo huc praecipue et magis sedulo incumbendum est.

ARGUMENTUM.

De hac epistola quod olim fuisse dubitatum refert Eusebius, ab eius lectione nos avertere non debet. Nam si nudae hominum autoritati stetur, quandoquidem a quibus mota sit haec quaestio, subticet, non plus illis deferre necesse esset, quam hominibus ignotis. Et postea subiicit, passim sine controversia fuisse receptam. Magis aliquanto me movet quod scribit Hieronymus, quosdam styli diversitate adductos Petrum autorem non putasse. Nam quamvis aliqua notari possit affinitas: fateor tamen manifestum esse discrimen quod diversos scriptores arguat. Sunt et aliae probabiles coniecturae ex quibus colligere liceat, alterius esse potius quam Petri. Interim omnium consensu, adeo nihil habet Petro indignum, ut vim spiritus apostolici et gratiam ubique exprimat. Quod si pro canonica recipitur, Petrum eius autorem fateri oportet: quando non tantum nomen eius inscriptum habet, sed ipse etiam testatur cum Christo se vixisse. Haec autem fictio indigna esset ministro Christi, obtendere alienam personam. Sic igitur constituo, si digna fide censetur epistola, a Petro fuisse profectam: non quod eam scripserit ipse, sed quod unus aliquis ex discipulis, ipsius mandato complexus fuerit quae temporum necessitas exigebat. Nam tunc eum extrema fuisse senectute, verisimile est: morti enim se vicinum esse dicit. Et fieri potest ut, piorum rogatu, hoc sensus sui testimonium sub mortem consignari passus fuerit, quod eo mortuo bonis fulciendis et impiis reprimendis nonnihil valeret. Certe quum in omnibus epistolae partibus spiritus Christi maiestas se exserat, eam prorsus repudiare mihi religio est, utcunque genuinam Petri phrasin hic non agnoscam. Caeterum quia de autore non constat, nunc Petri, nunc apostoli nomine promiscue uti mihi permittant. Iam venio ad argumentum, quod breviter tantum indicare sufficiet. Hic scopus est, ut qui semel rectam Christi fidem professi sunt, vocationi suae ad extremum respondeant. Postquam ergo Dei gratiam magnifice extulit, sanctitatem vitae illis commendat: quoniam Deus plerumque fallacem nominis sui praetextum horrenda excaecatione in hypocritis punire solet: contra autem dona sua auget iis qui pietatis doctrinam vere et ex animo amplexi sunt. Hortatur ergo ut suam vocationem pie vivendo approbent. Et quo plus habeat ponderis haec admonitio, se iam morti vicinum indicat: et simul excusat, se eadem ideo saepius repetere, ut qui se mortuo superstites in terra manebunt, altius animis infixa habeant quae vivus scripserit. Quoniam autem totius pietatis fundamentum est evangelii certitudo, quam indubia sit eius veritas, primum ex eo demonstrat, quod ipse omnium, quae illic habentur, oculatus fuerit testis: ac praesertim quod Christum audierit e coelo pronuntiari Dei filium: deinde quod prophetarum oraculis Deus illam testatam ac comprobatam esse voluerit. Simul tamen tam a falsis doctoribus qui impia figmenta spargant, quam a Dei contemptoribus qui totam religionem subsannent, periculum instare praedicit: quo fideles ad cavendum instructi sint ac muniti. Videtur autem hoc consulto dicere, ne sibi tranquillum et aequabilem, atque ab omni certamine remotum doctrinae cursum sub regno Christi promittant. Postea, quasi in tabula, ingenium moresque eorum depingit, qui suis corruptelis christianismum inquinaturi erant. Porro descriptio, quam prosequitur, in nostram aetatem maxime competit: sicuti melius patebit ex comparatione. Stylum enim praecipue stringit in Lucianicos homines, qui ad omnem nequitiam proiecti, profanam licentiam ad Dei contemptum inducunt: imo spem futurae vitae penitus ludibrio habent: qua hominum colluvie mundum videmus passim hodie refertum. Fideles porro hortatur, non modo ut suspensis erectisque animis Christi adventum semper exspectent: sed etiam ut diem illum quasi praesentem sibi ante oculos statuant: interea vero se Domino impollutos custodiant. In qua doctrina Paulum sibi facit socium ac suffragatorem: atque ut eius scripta ab impiorum calumniis vindicet, omnes, qui alio ipsa detorquent, severe damnat.

CAPUT I.

1. *Simeon Petrus, servus et apostolus Iesu Christi, iis qui aeque pretiosam nobiscum sortiti sunt fidem, per iustitiam Dei nostri et servatoris Iesu Christi, 2. gratia vobis et pax multiplicetur per cognitionem Dei et Iesu Domini nostri. 3. Quemadmodum divina eius potentia omnia nobis quae spectant ad vitam et pietatem dedit, per cognitionem eius qui vocavit nos propria gloria et virtute: 4. quibus et maximae et pretiosae promissiones nobis donatae sunt, ut per haec fieretis divinae consortes naturae, ubi fugeritis corruptionem quae in mundo est in concupiscentia.*

1. *Simeon Petrus.* In hoc epistolae exordio precatio primum locum obtinet: deinde sequitur gratiarum actio qua Iudaeos incitat ad gratitudinem, ne obliviscantur quae et quanta beneficia iam ex manu Dei acceperint. Cur se Iesu Christi servum et apostolum inscribat, alibi diximus: quia scilicet nemo in ecclesia audiendus, nisi tanquam ex ore Christi loquatur. Porro servi nomen magis generale est, quia omnes Christi ministros complectitur qui publicum aliquod munus in ecclesia sustinent. In apostolatu altior est honoris gradus: significat ergo se non quemvis esse ex grege ministrorum, sed a Domino constitutum esse in ordine apostolico, qui inter reliquos eminebat.

Iis qui aeque pretiosam. Hoc ad commendationem gratiae valet, qua Deus omnes suos electos promiscue dignatus erat. Neque enim hoc vulgare erat donum, quod in unam et eandem fidem omnes vocati fuerant: quum fides praecipuum sit ac summum hominis bonum. Porro aeque pretiosam vocat, non quod in omnibus sit aequalis: sed quia eundem omnes Christum cum eius iustitia, et eandem salutem fide possident. Tametsi ergo dispar est fidei mensura, id non impedit quin omnibus communis sit Dei cognitio et fructus qui inde provenit: ita nobis cum Petro et apostolis vera est fidei societas. Addit, per iustitiam Dei, ut sciant se non propria industria aut virtute fidem esse adeptos, sed habere ex mero Dei dono. Sunt enim res inter se oppositae, iustitia Dei (quo sensu hic capitur) et hominis meritum. Nam ideo effectrix fidei causa vocatur iustitia Dei, quod nemo ad eam sibi conferendam est idoneus. Ita iustitia intelligi debet, non quae inclusa in Deo maneat, sed quae in homines se diffundit: sicuti Rom. 3, 22, Praeterea hanc iustitiam communiter Deo et Christo attribuit, quia ex Deo manat: per Christum autem ad nos usque defluit.

2. *Gratia vobis et pax.* Gratiae nomine paternum erga nos Dei favorem notari certum est. Semel quidem reconciliati sumus Deo per Christi mortem, et fide in huius tanti boni possessionem venimus: sed quia pro fidei nostrae modo percipimus Dei gratiam, dicitur augeri quoad sensum nostrum, dum nobis familiarius innotescit. Additur pax, quia sicuti hoc nostrae beatitudinis initium est ut nos Deus in gratiam recipiat: ita quo magis suum in cordibus nostris amorem confirmat, eo locupletius sua nos benedictione prosequitur, ut nobis bene sit in omnibus ac prospere.

Per agnitionem. Ad verbum est, In agnitione: sed particula ἐν, valet Per vel Cum. Tametsi uterque sensus contextui quadrare potest: ego tamen priorem libentius amplector. Nam quo quisque magis in Dei cognitione proficit, in eo perinde una cum divini amoris sensu augescit omne bonorum genus. Ergo quisquis ad plenam beatae vitae fruitionem adspirat, hanc quae praescribitur a Petro viam tenere meminerit. Dei et Christi agnitionem simul connectit: quia rite non potest, nisi in Christo, Deus cognosci: iuxta illud: Nemo patrem novit, nisi filius: et cui voluerit filius revelare (Matth. 11, 27).

3. *Quemadmodum divina.* Immensam Dei bonitatem, quam experti iam erant, commemorat: quo plus in posterum fiduciae concipiant. Hoc enim Deo perpetuum est, ut beneficentiae suae cursum ad finem usque prosequatur: nisi dum ipsi nostra infidelitate eum abrumpimus. Nam et illi facultas est inexhausta, et par benefaciendi voluntas. Proinde merito apostolus ex superioribus Dei beneficiis, fideles ad bene sperandum animat. Eodem pertinet verborum amplificatio. Poterat enim simplicius loqui, Quemadmodum omnia nobis largitus est: sed divinae potentiae nomen exprimendo, altius consurgit: quod scilicet copiose explicuerit Deus im-

passim hoc summum hominis bonum esse definit, Deo fieri penitus conformem. Verum ut errorum nebulis obvolutus erat, postea ad sua commenta delabitur. Nos vero supervacuis speculationibus omissis, hoc uno contenti simus, ea lege reparari in nobis Dei imaginem in sanctitate et innocentia, ut simus tandem aeternae vitae et gloriae socii, quantum ad plenam beatudinem necesse est.

Ubi fugeritis. Iam exposuimus hoc esse apostoli consilium, ut proposita coelestis gloriae, ad quam nos Deus invitat, dignitate nos abstrahat a vanitate huius saeculi. Porro naturae divinae mundi corruptionem opponit. Sed hanc non in elementis quae nos circumstant, sed in corde nostro esse ostendit: quia illic regnant vitiosi et pravi affectus, quorum fontem vel radicem voce concupiscentiae notat. *Ergo ita locatur in mundo corruptio, ut sciamus in nobis esse mundum.*

5. *Atque in hoc ipsum omne studium applicantes, subministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam.* 6. *in scientia vero temperantiam, in temperantia autem patientiam, in patientia vero pietatem,* 7. *in pietate autem fraternum amorem, in fraterno vero amore caritatem.* 8. *Haec enim si vobis adsint, et abunde suppetant, non otiosos neque infructuosos constituent vos in cognitione Domini nostri Iesu Christi.* 9. *Cui enim haec non adsunt, caecus est, manu palpans, purgationis oblitus veterum delictorum.*

5. *Atque in hoc.* Quoniam arduum ac immensae molis opus est corruptionem quae in nobis est exuere: ad eam rem contendere et eniti iubet. Quo significat, non esse hic ignaviae locum, nec lente vel oscitanter obsequendum esse vocanti Deo: sed alacri studio opus esse: ac si diceret: exserite omnem conatum, ac in medium proferte. Id enim valet participium quo utitur.

Subministrate in fide. Ostendit quorsum fideles eniti deceat, nempe ut fidem habeant honestis moribus, prudentia, tolerantia, et caritate ornatam. Fidem ergo significat non debere nudam esse vel inanem, sed has esse individuas eius comites. Subministrare in fide, est fidei adiungere. Non tamen hic proprie est gradatio, quantum ad sensum attinet, utcunque verbis appareat. Neque enim tolerantiam ordine sequitur caritas, vel ex ea procedit. Quare ita simpliciter resolvi potest oratio: Date operam ut ad fidem vestram accedant virtus, prudentia, temperantia, et quae sequuntur. Virtutem pro honesta et bene composita vita accipio: neque enim hic est ἐνέργεια, sed ἀρετή. Scientiam, pro ratione prudenter agendi. Postquam enim generale nomen posuit, praecipuas quasdam homines christiani dotes enumerat. Φιλαδελφία mutuus est inter filios Dei amor. Caritate latius patet, quia totum humanum genus complectitur. Potest tamen hic quaeri, quum Petrus subministrandae virtutis partes nobis assignet, an eatenus extollat vim liberi arbitrii et facultatem. Qui liberum arbitrium statuere volunt in homine, Deo quidem concedunt priorem locum, ut agere in nobis incipiat: sed fingunt nos simul cooperari, atque ita hoc nostrum esse, quod non irriti sunt et inefficaces Dei motus. Atqui perpetua scripturae doctrina huic delirio reclamat. Palam enim testatur, rectos affectus formari in nobis a Deo, atque ad effectum perduci: testatur etiam profectus omnes nostros ac perseverantiam a solo Deo esse: praeterea nominatim prudentiam, caritatem, patientiam, Dei et spiritus dona esse praedicat. Quare dum haec requirit apostolus, minime asserit nos posse: sed tantum quid debeamus ostendit, et quid fieri oporteat. Piis autem hominibus, ubi infirmitatis propriae conscii, deficere se in officio vident, nihil aliud restat nisi ut ad Dei confugiant auxilium.

8. *Haec enim si vobis adsint.* Tunc, inquit, demum Christum a vobis vere fuisse cognitum probabitis, si virtute, et temperantia, et reliquis dotibus eritis praediti. Est enim res efficax Christi cognitio, et viva radix quae in fructus emergit. Nam quum dicit Haec, vos constituent non otiosos neque infructuosos, falso et inaniter Christi notitia gloriari significat quicunque eam sine caritate, patientia, et similibus donis iactat: quemadmodum et Paulus loquitur ad Ephes. capite 4, 20, Non ita didicistis Christum, si quidem eum audistis, et in eo edocti estis, quemadmodum est veritas in Christo, deponere veterem hominem qui corrumpitur, etc. Eos enim, qui Christum profitentur absque vitae novitate, nunquam in eius doctrina rite fuisse institutos significat. Nec vero fideles tantum instructos vult esse patientia, pietate, temperantia, caritate: sed continuos horum donorum profectus augmentaque requirit: atque id merito. Longe enim adhuc distamus a meta: quare semper ultra progrediendum, ut in nobis crescant Dei dona.

9. *Cui enim haec non adsunt.* Iam clarius exprimit, alienos prorsus esse a vera intelligentia qui nudam fidem obtendunt. Dicit ergo tanquam caecos in tenebris errare: quia viam non tenent quae nobis evangelii luce monstratur. Hoc quoque addita ratione confirmat: quia tales Christi beneficio a peccato se fuisse purgatos obliti sunt. Atqui, hoc christianismi nostri principium est: sequitur ergo, ne prima quidem fidei rudimenta tenere quibus nullum purae et sanctae vitae studium est. Sumit autem hoc pro confesso Petrus, purgationis suae oblitos esse, qui adhuc in carnis sordibus se volutant. Neque enim in hunc finem sanguis

Christi nobis lavacrum factus est, ut sordibus nostris inquinetur. Ideo vetera delicta nominat, quo intelligit, vitam aliter instituendam esse, ex quo a peccatis mundati sumus. Non quod purus esse quisquam possit ab omni vitio, quamdiu in mundo agit: vel quod munditiem, quam consequimur per Christum, unica tantum venia constet: sed quod ab infidelibus differre nos oporteat ex quo Deus nos sibi segregavit. Tametsi ergo quotidie peccamus, et quotidie nobis Deus ignoscit, et Christi sanguis nos a peccatis mundat: non tamen peccatum in nobis regnare debet, quin praevaleat sanctificatio spiritus. Ita enim Paulus 1. Corinth. capite 6, 11, Et haec quidam fuistis, sed abluti estis, etc.

10. *Quamobrem magis, fratres, studete firmam vestram vocationem et electionem facere: haec enim si feceritis, non cadetis unquam.* 11. *Sic enim abunde subministrabitur vobis ingressus in regnum aeternum Domini nostri et servatoris Iesu Christi.* 12. *Itaque non negligam vos semper de iis commonefacere, etiamsi noveritis, et confirmati sitis in praesenti veritate.* 13. *Iustum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos admonitione:* 14. *quum sciam brevi me depositurum hoc tabernaculum: quemadmodum et Dominus Iesus manifestavit mihi.* 15. *Dabo autem operam ut etiam semper post meum discessum possitis horum habere memoriam.*

10. *Magis, fratres, studete.* Concludit hanc esse unam rationem qua nos a Domino vere electos et non frustra vocatos probemus, si bona conscientia et vitae integritas fidei professioni respondeat. Infert autem plus adhibendum esse studii ac diligentiae, quia prius dixerat, fidem non debere esse sterilem. Nonnulli codices habent bonis operibus: sed hoc de sensu nihil mutat, quia subaudiendum est, etiamsi non exprimatur. Vocationem priore loco nominat, quae tamen ordine est posterior. Ratio est, quia electio plus habet momenti. Est autem haec recta orationis dispositio, ut subiiciatur quod praeponderat. Sensus ergo est: Studete ut re ipsa testatum fiat, vos non frustra vocatos esse, imo electos. Quamquam hic de vocatione loquitur, ut est effectus ac testimonium electionis. Si quis pro eodem sumere malit, non repugno: quia scriptura interdum discrimen, quod est inter duas istas voces, confundit. Ego tamen quod magis probabile mihi visum est, adduxi. Nunc exoritur quaestio, an vocationis nostrae et electionis stabilitas bonis operibus nitatur. Nam si ita est, sequetur a nobis pendere. Atqui tota scriptura docet, primum in aeterno Dei proposito fundatam esse Dei electionem: deinde vocationem gratuita eius bonitate inchoari et perfici. Sophistae, ut ad nos quod proprium est Dei gratiae transferant, hoc testimonio abuti solent. Sed nullo negotio refellitur eorum cavillum. Nam si quis intelligat firmam apud homines reddi vocationem, nihil in eo erit absurdi: longius tamen extendere licet, ut se quisque in vocatione sua pie ac sancte vivendo confirmet. Sed hinc perperam colligi dico quod sophistae contendunt: est enim haec probatio non ex causa sumpta, sed potius ex signo vel effectu. Porro hoc non obstat quominus gratuita sit electio: nec facit ut in manu nostra vel arbitrio sit, ratam facere electionem. Sic enim res habet: Deus efficaciter vocat quos ante mundum conditum arcano suo consilio praeordinavit ad vitam: idem perpetuum vocationis tenorem mera gratia prosequitur. Sed quia in hunc finem nos eligit et vocat ut puri simus et immaculati in conspectu suo: vitae puritas non immerito electionis specimen ac documentum vocatur, quo fideles non modo aliis testantur se Dei filios, sed se quoque in hac fide confirmant: sic tamen ut alibi statuant solidum fundamentum Quamquam firmitas ista, cuius meminit Petrus, ad conscientiam (meo iudicio) referenda non est: quasi se fideles coram Deo agnoscant electos et vocatos: verum simpliciter de re ipsa accipio, quod vocatio ex vitae sanctitate firma appareat. Posset etiam legi: Studete ut firma fiat vestra vocatio: verbum enim ποιεῖσθαι medium est: utrumvis tamen legas, non admodum diversus erit sensus. Summa est, discerni hac nota filios Dei a reprobis, dum pie et sancte vivunt: quia hic divinae electionis scopus est. Unde palam fit quam indigne Deo oblatrent impuri quidam canes, dum gratuitam eius electionem praetextum faciunt omnis licentiae: quasi vero impune ideo peccare fas sit, quia ad iustitiam et sanctitatem praedestinati sumus.

Haec enim si feceritis. Iterum videtur Petrus operum meritis tribuere quod Deus salutis nostrae cursum promovet, atque etiam quod constanter perstamus in eius gratia. Sed facilis est solutio: quia tantum docere voluit, in hypocritis nihil esse solidi: contra autem qui vocationem suam bonis operibus firmam esse comprobant, immunes esse a periculo cadendi: quia stabilis est Dei gratia qua fulciuntur. Hoc modo salutis nostrae stabilitas minime in nobis locatur: ut certe causa eius extra nos est. Verum qui spiritus efficaciam in se sentiunt, eos Petrus bono in posterum animo esse iubet: quia Dominus solidum in ipsis verae et certae vocationis fundamentum iecerit. Modum perseverantiae exponit, quum dicit, Subministrabitur vobis ingressus, cuius loquutionis sensus est, Deus novas identidem gratias large suggerendo, ad regnum usque suum vos perducet. Hoc autem ideo additum est, quia tametsi iam a morte in vitam transierimus, spei tamen est ille transitus: quantum vero spectat ad vitae fruitionem, longum iter adhuc nobis restat. Interea multis necessariis adminiculis

destituimur. Quare dubitationi occurrit Petrus, his verbis, Dominus inopiae vestrae satis superque succurret, donec in aeternum eius regnum ingressi fueritis. Regnum Christi appellat: quia nonnisi eo duce et auspice, in coelum contendimus.

12. *Itaque non negligam.* Quia eorum memoriae vel studio diffidere videmur quos saepe commonefacimus de re aliqua, modeste excusat apostolus, quod fidelibus rem notam et penitus eorum animis infixam inculcare tamen non desinat: nempe quia hoc postulet rei gravitas et magnitudo. Vos quidem, inquit, probe tenetis quaenam sit evangelii veritas: neque vos quasi fluctuantes confirmo, sed in re tanta monitiones nunquam sunt supervacuae: quare nunquam molestae esse debent. Simili etiam excusatione utitur Paulus ad Romanos capite 15, 14, Persuasus sum, inquit, de vobis fratres, quod referti sitis intelligentia, ut possitis alii alios monere. Sed confidentius scripsi vobis, quasi in memoriam reducens. Praesentem veritatem nominat, in cuius possessionem certa fide iam ingressi erant. Fidem ergo ipsorum commendat, quo constantius in ea infixi maneant.

13. *Iustum autem arbitror.* Hic clarius exprimit quam utilis adeoque necessarius sit monitionum usus: quia fideles excitare convenit: alioqui enim obrepit a carne torpor. Utcunque igitur doctrina non indigeant, utiles tamen monitionum stimulos esse dicit: ne securitas et indulgentia (ut fieri solet) quod recte didicerunt obruat, et tandem exstinguat. Addit alteram causam cur magis ad hoc sit intentus: quia breve sibi tempus restare noverit. Strenue, inquit, tempore utendum est: Dominus enim mihi manifestavit non diuturnam mihi fore vitam in hoc mundo. Hinc colligimus, sic temperandas esse monitiones, ne populus, cui volumus prodesse, sibi iniuriam fieri putet: sic rursus cavendas esse offensiones, ut tamen doctrina liberum cursum habeat, et exhortationes non cessent. Haec autem moderatio apud eos locum habet quibus acrior obiurgatio non convenit: sed qui blande potius iuvandi sunt, quum ad officium sponte sint propensi. Docemur etiam Petri exemplo, quo brevius nobis superest vitae spatium, diligentius ad munus nostrum exsequendum incumbere. Vulgo quidem nobis non datur finem nostrum praescire: sed qui vel aetate sunt provecta, vel minus firma valetudine, talibus indiciis de vitae suae brevitate admoniti, magis sedulo instare sibi debent, ut mature peragant quod Dominus iniunxit. Imo qui robustissimi sunt, et adhuc in medio aetatis flore, quia tamen non tam diuturnum obsequium praestare Deo possunt, quam optandum esset: mortis propinquae memoria acuere se ad eandem sollicitudinem debent: ne bene agendi occasio pigre et segniter ad opus accedentibus effluat. Interea non dubito quin plus autoritatis et ponderis doctrinae suae acquirere voluerit Petrus, quum sibi curae futurum dicit ut post mortem suam quae tunc instabat, harum rerum sint memores. Nam si quis paulo post ex hac vita migraturus, nos alloquitur, eius voces quodammodo vim testamenti habent, maioreque reverentia solent a nobis excipi.

14. *Depositurum hoc tabernaculum.* Ad verbum est: Brevis tabernaculi huius depositio. Hac loquutione, et postea discessus nomine, mortem designat. Quod notare operae pretium est: nam hinc docemur quantum ab interitu mors differat. Porro hinc nimius mortis horror nos consternat: quia nec satis reputamus quam fluida sit et evanida haec vita, nec perpetuum nobis vitae futurae statum proponimus. Quid autem Petrus? mortem pronuntiat exitum esse e mundo, ut alio migremus, nempe ad Dominum: formidolosa igitur esse nobis non debet, ac si pereundum nobis esset quum morimur. Pronuntiat, depositionem esse tabernaculi, quo duntaxat obtegimur ad breve tempus. Non ergo est cur aegre feramus, inde nos abduci. Subest autem tacita antithesis inter caducum tabernaculum et perpetuum domicilium: quam Paulus explicat 2. Corinth. cap. 5, 1. Quod dicit, revelatum sibi esse a Christo, hoc non ad genus mortis, sed ad tempus pertinet. *Quomodo autem, si Babylone oraculum accepit de propinqua morte, Romae crucifixus est? Certe nisi maria et terras momento transvolaverit, procul ab Italia mortuum esse constat. Nam quod papistae, ut sibi Petri cadaver vindicent, Babylonios se faciunt, et Romam dicunt a Petro vocari Babylonem, id suo loco refutabitur.* Quod de memoria harum rerum post mortem suam habenda dicit, huc pertinet ut posteri a mortuo etiam discant. Neque enim aetatis modo suae rationem habuerunt apostoli, sed nobis etiam prodesse voluerunt. Quare utcunque mortui sint, vivit ac viget eorum doctrina. Et nostrum est ex eorum scriptis proficere, perinde ac si palam essent ipsi *nobis ante oculos.*

16. *Neque enim fabulas subtiliter excogitatas sequuti, notam vobis fecimus Domini nostri Iesu Christi potentiam et adventum: sed spectatores facti eius magnificentiae.* 17. *Accepit enim a Deo patre honorem et gloriam, allata illi a magnifica gloria huiusmodi voce, hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* 18. *Et hanc vocem nos audivimus, dum essemus in monte sancto cum illo.*

16. *Neque enim fabulas.* Plurimum animi hoc nobis addit, quum scimus nos in re certa laborare. Itaque ne fideles aerem se verberare putent in suis laboribus, ad praedicandam evangelii certitudinem iam descendit: ac quidquam a se proditum negat, nisi optime compertum ac indubiae fidei. Hinc

quoque animantur ad constantiam, dum certiores de prospero vocationis successu redduntur. Ac primo quidem se oculatum esse testem asserit Petrus: quia gloriam Christi, quam annuntiat, ipse oculis spectaverit. Hanc notitiam captiosis fabulis opponit, quales comminisci astuti homines solent illaqueandis simplicium mentibus. Vetus interpres fictas vertit: Erasmus, arte compositas. Mihi videtur subtile ad fallendum artificium notari. Nam interdum Graecis est verbum σοφίζεσθαι. Scimus autem quantum studii impendant homines frivolis argutiis, tantum quia aliquid delectationis habent. Quare non minus serio applicandae sunt mentes ad veritatem minime fallacem et doctrinam minime nugatoriam, sed quae gloriam filii Dei nobis cum salute nostra patefacit.

Christi potentiam et adventum. Non dubium quin his vocibus evangelii summam comprehendere voluerit: ut certe nihil praeter Christum continet, in quo absconditi sunt omnes sapientiae thesauri. Duas autem partes distincte ponit: nempe quod exhibitus in carne fuerit Christus: deinde qualis sit virtus eius et efficacia. Sic enim integrum habemus evangelium, ubi eum qui promissus olim fuerat redemptor, scimus e coelo venisse, induisse carnem nostram, versatum esse in mundo, morte esse defunctum, et tandem resurrexisse. Secundo ubi finem horum omnium et fructum percipimus: nempe ut esset Deus nobiscum: ut certum adoptionis nostrae pignus in se exhiberet: ut spiritus sui gratia perfusos a carnis inquinamentis purgaret, ac consecraret Deo in templa: ut ab inferis emersos, in coelum attolleret: ut sacrificio mortis suae expiaret peccata mundi: ut nos patri conciliaret: ut iustitiae ac vitae nobis esset autor. Haec qui tenet, rite in evangelio profecit.

Spectatores facti. Hinc colligimus nequaquam servire Christo, aut similes esse apostolis, qui temere in suggestum prosiliunt, ut de speculationibus sibi ignotis garriant. Hic enim demum legitimus est Dei minister, cui testata est doctrinae, quam tradit, veritas. Non quod omnibus constet eadem certitudinis ratio: nam quod Petrus se praesentem fuisse dicit, quum coelesti oraculo pronuntiatus fuit Christus filius Dei, tres solum tunc aderant: alii nihilominus idonei fuerunt testes: nempe quia tot miraculis intuiti erant Christi gloriam, et illustre divinitatis eius specimen in resurrectione habuerant. Nos vero aliter certi quatenus expedit: licet enim non resurrexerit ante oculos nostros Christus, scimus tamen a quibus de manu in manum prodita nobis fuerit eius resurrectio. Et accedit interius conscientiae testimonium: illa inquam spiritus obsignatio quae omnes sensuum probationes longe superat. Verum meminerimus, evangelium initio ex vagis rumoribus non fuisse conflatum: sed apostolos, eorum, quae viderant, authenticos fuisse praecones.

17. *Accepit enim a Deo patre.* Exemplum unum prae aliis eligit memorabile, in quo Christus coelesti gloria ornatus, conspicuam divinae magnificentiae speciem tribus discipulis praebuit. Tametsi autem non omnes historiae circumstantias recenset Petrus, uno tamen verbo eas designat, quum dicit allatam esse vocem a magnifica gloria. Hic enim sensus est, quod nihil illic terrenum conspiciebatur: sed coelestis undique maiestas refulgebat. Proinde colligenda sunt magnificentiae signa quae narrant evangelistae. Atque ita fieri oportuit, quo sanctior esset vocis, quae allata est, autoritas: quemadmodum videmus non semel a Domino fuisse factum. Neque enim quum patribus loquutus est, nudas tantum voces personare in aere voluit: sed additis praesentiae suae symbolis, sua esse oracula testatus est.

Hic est filius meus. Perinde hanc vocem adducit Petrus, ac si sola ad plenam evangelii approbationem sufficeret: idque iure. Nam ubi agnoscitur Christus qualem eum nobis affert pater, haec ultima est sapientiae nostrae meta. Duo sunt huius sententiae membra. Quod enim dicitur Hic est, magnam habet emphasin: nempe hunc esse illum Messiam qui toties promissus fuerat. Quidquid ergo de Messia in lege et prophetis habetur, hac demonstratione pater in eius personam confert, quem isto elogio commendat. Altero membro pronuntiat Christum esse filium suum, in quo totus amor suus residet ac consistit. Unde sequitur, non aliter nos diligi quam in ipso: nec alibi quaerendum esse Dei amorem. Haec obiter nunc attingere mihi satis est.

18. *In monte sancto.* Montem sanctum appellat, qua ratione terra sancta dicitur, in qua Mosi Deus apparuit. Quocunque enim accedit Dominus, ut est fons omnis sanctitatis, praesentiae suae odore omnia sanctificat. Atque hac loquutione docemur, non modo reverenter Deum excipere ubicunque se ostendit, sed etiam nos ad sanctitatem comparare, simul ac nobis appropinquat: quemadmodum etiam populo mandatum fuit, quum lex promulganda esset in monte Sinai. Et illa est generalis doctrina: Sancti estote, quia ego sanctus, qui in medio vestri habito.

19. *Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, tanquam lucernae apparenti in caliginoso loco, donec illuceat dies, et lucifer oriatur in cordibus vestris:* 20. *hoc primum cognito quod omnis prophetia scripturae privatae interpretationis non est.* 21. *Neque enim voluntate hominis allata est quondam prophetia: sed a spiritu sancto impulsi, loquuti sunt sancti Dei homines.*

19. *Et habemus, etc.* Iam in prophetarum quoque oraculis fundatam esse docet evangelii certitudinem, ne dubitent qui illud amplexi sunt, totos se Christo addicere. Nam qui ambigunt, fieri non potest quin remissiore sint animo. Caeterum quum dicit, habemus, hoc tam ad ipsum et reliquos doctores, quam ad discipulos potest referri. Habebant apostoli prophetas tanquam patronos doctrinae suae: fideles quoque inde petebant evangelii confirmationem. Ego in hanc partem libentius inclino, quod de tota ecclesia loquatur, seque unum inter alios constituat. Quamquam Iudaeos proprie designat, quibus familiaris erat prophetarum doctrina. Ideoque vocat eam firmiorem, meo saltem iudicio. Nam qui positivi loco comparativum accipiunt, non satis expendunt totum contextum. Coactus est etiam sensus ille, firmiorem esse propheticum sermonem, ex quo re ipsa complevit Deus quae illic de filio suo promiserat. Nam hic simpliciter duplici testimonio probatur evangelii veritas: quod Christus magnifice solenni Dei elogio probatus fuerit: deinde quod omnia prophetarum vaticinia in eundem finem spectent. Sed hoc absurdum prima specie videtur, quod firmior dicitur sermo prophetarum, quam vox sacro ipso Dei ore pronuntiata. Primum eadem est, quae ab initio fuit, verbi Dei autoritas: deinde Christi adventu magis quam prius sancita fuit: quemadmodum in epistola ad Hebraeos fusius dictum fuit. Verum non difficilis est huius nodi solutio: quia hic respectum habet gentis suae apostolus quae prophetis assueverat, ut eorum doctrina prorsus extra controversiam esset. Quum ergo apud Iudaeos indubium esset, a Domino profectum quidquid prophetae docuerant, non mirum est si dicat Petrus firmiorem esse eorum sermonem. Iam vetustas quoque ipsa semper aliquid reverentiae secum trahit. Praeterea notandae sunt aliae circumstantiae, quod in vaticiniis, quibus tanto ante praedictum fuerat Christi regnum, nulla subesse poterat suspicio. Non ergo hic quaestio est an plus fidei mereantur prophetae quam evangelium: sed tantum respicit Petrus quantum illis deferrent Iudaei qui prophetas pro legitimis Dei ministris indubie habebant: et in eorum schola fuerant a pueritia educati.

Cui benefacitis, etc. Hic vero locus aliquanto plus habet difficultatis: quaeritur enim quisnam sit iste dies, cuius meminit Petrus. Quibusdam videtur esse dilucida Christi cognitio, dum plane in evangelio acquiescunt homines. Caliginem vero exponunt, dum suspensi adhuc haesitant, necdum evangelii doctrina tanquam αὐτόπισος recipitur. Ac si Petrus Iudaeos laudaret, qui in lege et prophetis Christum investigant: et hac quasi praeeunte lucerna, ad solem iustitiae Christum contendunt. Quemadmodum laudantur apud Lucam (Act. 17, 11), qui auditis Pauli concionibus, inquirunt ex scriptura, an ita sit. Verum in hoc sensu primum inest absurditas, quod videri possit usum prophetiarum ad exiguum tempus restringere, ac si perspecta evangelii luce iam supervacuae forent. Si quis excipiat, non sequi hoc necessario, quod particula donec non semper finem denotet: dico, in praeceptionibus non aliter posse accipi. Ambula, donec viam absolveris. Pugna, donec viceris. In his certe loquutionibus videmus aliquod praescribi temporis spatium. Atque ut concedam non prorsus hoc modo reiici propheticam lectionem: nemo tamen non videt quam frigida sit ista commendatio, utiles esse prophetas, donec patefactus sit nobis Christus: quum eorum doctrina ad finem usque vitae perinde sit necessaria. Deinde memoria tenendum est quosnam alloquatur Petrus. Neque enim rudes ac novitios instituit, qui in primis elementis adhuc subsistant: sed quos prius testatus est eiusdem pretii fidem adeptos esse, et in praesenti veritate confirmatos. Atqui crassa haec ignorantiae caligo in tales non competeret. Scio quid nonnulli obtendant, non fuisse pares omnium progressus: hic ergo specialiter tyrones moneri qui adhuc Christum quaerebant. Atqui quum ex contextu palam sit ad eosdem verba fieri, necesse est ut hic locus fidelibus aptetur qui iam Christo nomen dederunt, et qui facti sunt verae lucis participes. Ego itaque hanc caliginem, cuius Petrus meminit, ad totum vitae stadium extendo, ac diem tunc demum nobis illucere interpretor, quum facie ad faciem videbimus quod nunc cernimus per speculum et in aenigmate. Refulget quidem in evangelio sol iustitiae Christus: sed ita ut mentes nostras semper ex parte occupent mortis tenebrae, donec e carnis ergastulo educti, in coelum transferamur. Ille ergo erit diei fulgor, quum nullae ignorantiae nubes aut nebulae liquidum solis conspectum impedient. Et certe tantundem absumus a pleno die, quantum a perfectione fides nostra abest. Quare non mirum si praesentis vitae conditio caligo vocetur: quandoquidem ab ea notitia distamus, ad quam nos evangelium invitat. In summa, admonet Petrus, quamdiu peregrinamur in mundo, egere nos prophetarum doctrina, tanquam lucerna directrice: qua exstincta, nihil quam in tenebris errare possumus. Neque enim prophetias ab evangelio disiungit, quum illas nobis lucere tradit, ut viam monstrent. Tantum docere vult, totum vitae nostrae cursum debere regi Dei verbo, quia alioqui nos undique obvoluti simus ignorantiae tenebris, et Dominus non aliter nobis luceat, quam dum in eius verbum intuemur quasi lucernam. Nec vero lucernae similitudine utitur, ut tenuem et restrictam lucem significet: sed ut haec duo membra inter se respondeant, nos propria luce destitui, nec viam tenere magis posse, quam qui densa nocte

oppressus erat: Dominum tamen huic malo remedium afferre, dum facem accendit quae in media caligine nos dirigat. Huic tamen expositioni videtur esse minus consentaneum quod de lucifero mox annectit. Neque enim solida cognitio, ad quam tota vita tendimus, diei principium vocari potest. Respondeo, non inter se conferri diei partes: sed totum diem cum suis partibus caligini opponi, quae omnes sensus nostros penitus obrueret, nisi nobis Dominus subveniret verbi sui luce. Insignis est hic locus, unde discimus quomodo nos Deus gubernet. Papistae identidem in ore habent, ecclesiam non posse errare. Interea praeterito verbo, illam regi a spiritu fingunt. Petrus autem contra, in tenebris demersos esse omnes pronuntiat qui non intenti sunt ad verbi lucernam. Ergo nisi sponte in labyrinthum coniicere te velis, cavendum summopere ne a verbi directione vel tantillum declines. Imo ecclesia non aliter ducem potest Deum sequi, nisi hunc regiminis modum observet. Hac quoque sententia totam hominum sapientiam damnat Petrus, ut aliunde quam ex proprio sensu petere humiliter discamus veram intelligendi regulam. Nam extra verbum nihil hominibus praeter tenebras reliquum facit. Praeterea notatu dignum est quod de scripturae claritate pronuntiat. Falsum enim esset encomium istud, nisi ad monstrandam certo nobis viam scriptura idonea et par esset. Ergo quisquis oculos fidei obedientia aperiet, ipso experimento agnoscet non frustra scripturae impositum fuisse lucernae nomen. Incredulis quidem obscura est, sed qui exitio devoti, sponte caecutiunt. Quare exsecrabilis est papistarum blasphemia, qui scripturae luce nihil quam oculos perstringi fingunt, ut ab eius lectione simplices absterreant. Sed nihil mirum est superbos homines et perversae confidentiae vento inflatos, eam lucem non videre qua Dominus solos parvulos et humiles dignatur. Eodem elogio David legem Dei commendat, Psalmo 19 et 119.

20. *Hoc primum cognito.* Hic incipit docere Petrus qualiter nos comparatos animis esse deceat, si rite volumus in scriptura proficere. Quamquam potest esse duplex verborum sensus[1]), *si* ἐπηλύσεως *legas, ut quidam, quod est impetus: tantum tamen legi* ἐπιλύσεως, *quod interpretationem significat:* atque ita fere omnes accipiunt, quod non debeamus ad scripturam legendam temere irrumpere, proprio sensu confisi. Confirmationem huius dicti sequi putant: quia spiritus, qui per prophetas loquutus est, sit idem unicus sui interpres. Haec expositio veram et piam et uberem doctrinam continet, tunc demum cum fructu legi prophetias, ubi abdicato carnis sensu, spiritus sancti magisterio nos subiicimus: impiam vero esse eius profanationem, ubi arroganter acumen nostrum ingerimus ad ipsam intelligendam, quum mysteria Dei contineat carni nostrae abscondita, ac sublimes vitae thesauros modulum nostrum longe superantes. Atque id est quod diximus, lucem quae in ea refulget, ad solos humiles pervenire. Porro bis insulsi sunt papistae, dum hinc colligunt, nullam privati hominis interpretationem debere authenticam censeri. Nam hoc Petri testimonio abutuntur, ut suis conciliis summum ius interpretandae scripturae arrogent. In quo sane pueriliter ineptiunt. Nam Petrus interpretationem vocat privatam, non uniuscuiusque hominis, ut singulos tantum ab ipsa prohibeat: sed profanum esse docet quidquid de suo afferunt homines. Ergo ut totus mundus in unum conspiret, cunctaque hominum ingenia simul coalescant, quidquid tamen inde prodibit, privatum erit vel proprium: quia nomen hoc divinae revelationi opponitur, dum spiritu sancto intus illuminati fideles, quidnam verbo suo velit Deus, agnoscunt. Mihi tamen simplicior videtur alter sensus, ut scripturam Petrus non humanitus, vel humano impulsu proditam fuisse dicat. Nunquam enim ad eam legendam bene praeparatus accedes, nisi reverentiam, obsequium, ac docilitatem afferas. Porro iusta reverentia inde nascitur, quum statuimus Deum nobiscum loqui, non homines mortales. In primis ergo iubet Petrus, fidem prophetiis haberi, tanquam indubiis Dei oraculis: quia non fluxerint ex proprio hominum motu. Eodem spectat quod mox subiicit, quod sancti Dei homines spiritu impulsi, loquuti sint: non autem sponte vel suo arbitrio effutierint sua commenta. Summa est, hoc esse rectae intelligentiae initium, dum fidem, quae Deo debetur, tribuimus sanctis eius prophetis. Sanctos Dei homines appellat, qui iniunctum sibi munus fideliter exsequentes, divinam in suo ministerio personam sustinuerint. Impulsos fuisse dicit, non quod mente alienati fuerint (qualem in suis prophetis ἐνθουσιασμὸν fingunt gentiles) sed quia nihil a se ipsis ausi fuerint: tantum obedienter sequuti sint spiritum ducem, qui in ipsorum ore, tanquam in suo sacrario, regnabat. Prophetiam scripturae intellige, quae in scripturis sacris continetur.

[1]) Nam ἐπίλυσις tam motus et impetus Graecis est, quam interpretatio.

CAPUT II.

1. *Fuerunt autem et falsi prophetae in populo: sicuti et inter vos erunt falsi doctores qui subinducent sectas perditionis: etiam Dominum, qui eos redemit, abnegantes, accersentes sibi celerem interitum.* 2. *Et multi sequentur eorum exitia, per quos via veritatis blasphemabitur.* 3. *Et in avaritia fictis sermonibus*

de vobis negotiabuntur: quorum iudicium pridem non cessat, et quorum perditio non dormitat.

1. *Fuerunt autem, etc.* Quoniam hoc graviter et periculose infirmas conscientias concutere solet, dum insurgunt falsi doctores qui fidei doctrinam vel corrumpunt, vel lacerant: necesse fuit apostolo, quum fideles hortari vellet ad constantiam, eiusmodi scandalum tollere. Porro hoc argumento solatur eos quibus scribit, et confirmat quod Deus semper hoc genere tentationis ecclesiam suam exercuerit: ne forte eorum corda novitas percellat. Non alia, inquit, futura est sub evangelio ecclesiae conditio, quam olim sub lege fuerit: pseudoprophetae veterem ecclesiam turbarunt, idem et nobis exspectandum est. Hoc oportuit diserte testatum esse, quia multi tranquillum sub Christi regno ecclesiae statum sibi fingebant. Quia enim eius adventu prophetae solidam pacem, summam coelestis sapientiae lucem, plenamque rerum omnium instaurationem promittunt, non putabant ecclesiam amplius ullis certaminibus fore obnoxiam. Meminerimus ergo spiritum Dei hoc semel pronuntiasse, nunquam ab hoc intestino malo immunem fore ecclesiam: ac nobis semper in mentem veniat ista similitudo, communem nobis esse fidei probationem cum patribus, quia eadem sit ratio, nempe ut hoc modo appareat an vere Deum amemus: quemadmodum Deuteronomii cap. 13, 3, scriptum est. Porro hic singula exempla referre necesse non est: satis sit tenere in summa, quod patrum exemplo nobis adversus impias doctrinas pugnandum sit: quod ob dissidia et sectas minime labascere debeat fides nostra: quia inter turbulentas agitationes, quibus Satan toties omnia evertere conatus est, firma nihilominus perstiterit Dei veritas. Observa autem non unum notari a Petro tempus, quum dicit, erunt falsi doctores, sed omnes potius aetates comprehendi. Christianos enim cum veteri populo hic confert. Ideo hanc doctrinam ad tempus nostrum accommodare decet, ne haec tentatio nos frangat, quum insurgere videmus falsos doctores ut Dei veritatem oppugnent. Caeterum ideo nos admonet spiritus Dei, ut intenti simus ad cavendum: atque huc spectat tota descriptio quam mox subiiciet. Quamquam singulas sectas non pinget suis coloribus, sed peculiariter sermonem diriget in homines profanos qui Dei contemptum inducunt. Generalis quidem est sententia, cavendum esse a falsis doctoribus: sed interea speciem unam elegit unde plus instabat periculi. Quod ex Iudae verbis melius patet, qui idem prorsus argumentum tractat.

Qui subinducent. Hoc verbo Satanae astutiam notat, et impiorum omnium qui sub eodem vexillo militant, quod obliquis anfractibus, et quasi per cuniculos subituri sint. Quo magis advigilare debent pii ut clandestinas quoque eorum fraudes effugiant. Utcunque enim se insinuent, non tamen poterunt sedulo attentos circumvenire. Sectas exitiosas dicit, ut quantam quisque curam salutis suae habet, sectas istas, tanquam maxime noxias pestes exhorreat. Quod pertinet ad ipsum sectarum vel haereseos nomen, non abs re semper infame et exosum fuit inter Dei filios. Vinculum enim sanctae unitatis simplex est Dei veritas: simul atque ab ea disceditur, nihil aliud restat quam horrenda dissipatio.

Etiam Dominum qui illos redemit. Tametsi variis modis abnegatur Christus, eum tamen hic (meo iudicio) attingit Petrus, qui exprimitur apud Iudam: nempe dum gratia Dei in lasciviam convertitur. Redemit enim nos Christus, ut populum haberet segregatum ab omnibus mundi inquinamentis, addictum sanctitati et innocentiae. Qui igitur excusso fraeno in omnem licentiam se proiiciunt, non immerito dicuntur Christum abnegare a quo redempti sunt. Proinde ut salva et integra evangelii doctrina apud nos maneat, hoc animis nostris infixum sit, redemptos esse nos a Christo, ut vitae simul et mortis nostrae sit Dominus: itaque nobis hunc finem esse propositum, ut illi vivamus ac moriamur. Iterum celerem illis interitum instare dicit, ne alii se illis implicent.

2. *Et multi sequentur.* Hoc vero non leve est scandalum infirmis, quum vident communi mundi applausu excipi falsas doctrinas, et ingentem hominum numerum abripi, ita ut pauci in pura Christi obedientia maneant. Sic hodie nihil est quod vehementius turbet pias mentes quam talis defectio. Vix enim decimus quisque eorum, qui Christo nomen dederunt, fidei puritatem ad extremum usque retinet: omnes fere ad corruptelas degenerant, atque a magistris licentiae delusi, profanescunt. Ne hoc fidem nostram labefactet, occurret Petrus, et mature praedicit hoc ipsum fore ut impii doctores multos trahant in exitium. Porro hic duplex est lectio, etiam apud Graecos. Alii enim lascivias, alii exitia legunt: sequutus sum tamen quod magis receptum erat.

Per quos via veritatis. Hoc ideo dictum esse interpretor, quia sicuti ornatur religio dum instituuntur homines ad timorem Dei, vitae probitatem, castos mores ac honestos, vel saltem os improbis obstruitur, ne evangelio maledicant: ita quum fraena impune laxantur ad omnem lasciviam, exponitur Christi nomen et doctrina impiorum contumeliis. Alii diversum sensum afferunt, quod falsi isti doctores, tanquam impuri canes, oblatraturi sint sanae doctrinae. Sed mihi hoc potius significant Petri verba, daturos occasionem hostibus, ut Dei veritati proterve insultent. Utcunque ergo non

Hoc autem apostoli consilium est, iram Dei adversus reprobos ita nobis sub oculis ponere, ut interea ad sanctorum imitationem nos hortetur.

6. *Civitates Sodomorum.* Hoc divinae ultionis adeo memorabile fuit exemplum, ut scriptura, quoties de universali impiorum exitio loquitur, ad hunc typum fere alludat. Ideo dicit Petrus, constitutas esse has urbes in exemplum. Vere quidem hoc de aliis dici potest, sed quiddam singulare notat Petrus, quia haec praecipua sit et viva imago. Imo quia Dominus iram suam adversus impios testatam esse voluerit saeculis omnibus: sicuti quum populum suum ex Aegypto redemit, in hac una gratia perpetuam nobis depinxit ecclesiae salutem. Quod etiam expressit Iudas, poenam ignis aeterni vocans.

8. *Nam oculis et auribus.* Vulgo exponunt, Loth oculis et auribus iustum fuisse, quia omnes eius sensus a sceleribus Sodomae abhorrerent. Potest tamen auditus et adspectus alio referri: ut sit sensus: Quum iustus ille ageret inter Sodomitas, visu et auditu excruciabat animam. Multa enim audire et videre coactum fuisse scimus, quae eius animum misere torquerent. Summa huc redit, sanctum hominem, quum esset vitiorum omnium prodigiis undique obrutus, non tamen a recto cursu deflexisse. Plus autem exprimit Petrus quam antea, nempe quod voluntarios cruciatus iustus Loth subierit: sicuti par est, non parvo dolore affici pios omnes, ubi mundum ruere vident in omne mali genus. Quo magis necesse est, nos propriis peccatis ingemiscere. Atque hoc nominatim posuit apostolus, ne, ubi passim grassatur impietas, vitiorum illecebris capti et inebriati, una cum aliis nos perdamus: sed hunc dolorem a Domino benedictum praeferamus omnibus mundi delitiis.

9. *Novit Dominus pios ex tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicii puniendos servare:* 10. *praesertim vero eos qui post carnem in concupiscentia pollutionis ambulant, dominationem despiciunt, audaces, praefacti, qui excellentias non verentur probro afficere:* 11. *quum angeli qui sunt robore et potentia maiores, ne ferant adversus illas coram Domino contumeliosum iudicium.*

9. *Novit Dominus.* Hoc primum offendit infirmos, quod quum anxie suspirent fideles, praesenti Dei auxilio non statim levantur: quin potius interdum eos sinit Dominus diuturno taedio et languore veluti contabescere: deinde tum impune lasciviunt mali: et interim silet Deus quasi ad ipsorum scelera conniveret. Hoc duplex scandalum nunc avertit Petrus. Dominum enim scire testatur quando ex tentatione pios eripere expediat. Quibus verbis admonet, has illi partes relinquendas esse: itaque patienter durandum in tentationibus, nec deficiendum esse: si quando suam adversus impios ultionem differat. Haec consolatio nobis valde necessaria est. Solet enim obrepere ista cogitatio, Si Dominus suos habere vult integros, cur non omnes seorsum colligit in aliquem terrae angulum, ut se mutuo ad sanctitatem incitent? Cur malis eos permiscet a quibus inquinentur? Ubi autem Deus hoc sibi munus vindicat iuvandi suos ac protegendi ne in certamine deficiant, animos ad strenue certandum colligimus. Haec summa est prioris membri, hanc piis omnibus legem praescribi a Domino, ut variis tentationibus probentur: sed de successu bene sperandum esse, quia eiusdem auxilio nunquam destituendi sint.

Iniustos autem. Hoc membro ostendit Deum sic iudicia sua moderari, ut malos ad tempus tolerando, non tamen inultos relinquat. Ita nimiam festinationem corrigit, qua praecipites ferri solemus: praesertim ubi ipsa scelerum attrocitas nos gravius vulnerat. Tunc enim vellemus eodem momento Deum fulminare: si cessat, non videtur amplius esse iudex mundi. Ergo ne temporalis ista scelerum impunitas nos perturbet, in memoriam reducit Petrus, statutum esse a Domino iudicii diem: ideo reprobos minime poenam effugere, utcunque non statim exigatur. Emphasis est in verbo servandi: ac si diceret, non esse elapsos ex Dei manu, sed teneri occultis vinculis constrictos, ut aliquando in iudicium trahantur. Participium κολαζομένους, quamvis sit praesentis temporis, sic tamen resolvi debet, servari puniendos: vel, ut puniantur. Nam ab ultimi iudicii exspectatione pendere nos iubet, ut in spe et patientia usque ad vitae finem militemus.

10. *Praesertim vero eos, etc.* Hic ad hypothesin descendit, generalem doctrinam suo instituto accommodans. Nam illi negotium erat cum prostitutae nequitiae hominibus: docet ergo fieri non posse quin horribilis vindicta ipsos maneat. Quum enim de omnibus poenas sumpturus sit Deus, quomodo isti evaderent qui belluarum in morem se proiiciunt ad omne flagitium? Ambulare post carnem, est carni addictum esse: sicuti bruta animalia ratione et iudicio non aguntur, sed carnis suae appetitum pro summo duce habent. Per concupiscentiam pollutionis intelligit foedas et effraenes libidines, ubi abiecto honesti studio, excussoque pudore, ad immunditiem feruntur homines. Haec prima nota est quam eis inurit, quod homines sint impuri ac nequitiae dediti. Sequuntur aliae notae, quod dominationem despiciant, nec vereantur contumelia et probris afficere homines quos Deus honorifico gradu dignatur. Nam duas istas loquutiones eodem refero. Postquam enim dixit, contemptui illis esse dominationem: huius mali fontem mox indicat, quod audaces sint ac praefracti. Postremo quo magis exaggeret eorum superbiam, dicit eos non

tremere, quum adversus glorias probrose insurgunt. Est enim hoc prodigiosae arrogantiae, pro nihilo ducere gloriam quae in ordinibus a Deo positis refulget. Porro non dubium est quin hoc nomine imperia et magistratus designet. Tametsi enim nullum est legitimum vitae genus quod non sit laude dignum: scimus tamen prae aliis excellere magistratuum functionem: quia Dei vices gerunt in gubernando humano genere. Vere igitur gloriosa est haec potestas in qua Deus ipse eminet. Tenemus nunc quid hoc secundo membro velit apostolus: nempe istos de quibus loquitur, fuisse homines phreneticos, turbarumque et confusionis appetentes. Quia nemo potest ἀναρχίαν mundo inducere, quin ἀταξίαν inducat: isti autem intrepide probra evomebant in magistratus, ut omnem publici iuris reverentiam tollerent. Hoc autem erat Deum palam suis blasphemiis impetere. Multi hodie quoque eiusmodi turbulenti homines exstiterunt, qui potestatem gladii profanam et illicitam esse iactantes, omnem politiam furiose evertere satagerent. Tales furias excitat Satan, quae evangelii cursum disturbent. Sed praeclare egit nobiscum Dominus, qui non modo ab hoc exitiali veneno cavendum esse admonuit: sed veteri etiam exemplo nos munivit adversus scandalum. Itaque nimis improbe faciunt papistae, quum seditiosos homines nostra doctrina armari criminantur. Quasi vero non idem olim apostolis exprobrari potuerit, qui tamen ab hac culpa longissime aberant.

11. *Quum angeli.* Praecipitem eorum arrogantiam inde ostendit, quod plus sibi licentiae sumere audent quam angeli ipsi. Sed mirum est cur angelos contumeliosum de magistratibus iudicium ferre neget. Quorsum enim sancto ordini adversi essent, cuius autorem sciunt esse Deum? Quorsum in potestates insurgerent, quas norunt in eodem secum esse ministerio? Haec ratio quosdam movit ut de diabolis hoc putarent dictum: sed hoc modo absurditatem minime effugiunt. Quomodo enim hominibus parcendo, tam sobrius esset Satan, qui omnis in Deum blasphemiae autor est? Deinde eorum opinio Iudae verbis refellitur. De sanctis porro angelis apposite sic loquutus est, si reputamus temporis circumstantiam. Erant enim tunc omnes magistratus fere impii et sanguinarii evangelii hostes. Quare fieri non poterat quin angelis ecclesiae custodibus exosi essent. Sic tamen ab ipsis damnari dicit homines odio et exsecratione dignos, ut reverentiam deferant potestati divinitus ordinatae. Haec, inquit, in angelis quum sit moderatio, isti intrepide in dissolutas et effraenes blasphemias ruunt.

12. *Isti autem tanquam bruta animalia, naturaliter genita in capturam et perniciem, in quibus nihil intelligunt maledicentes, in sua corruptione peribunt:* 13. *recipientes mercedem iniustitiae: pro voluptate ducentes in diem frui delitiis, labes et maculae delitiantes in erroribus suis, conviventes vobiscum:* 14. *oculos habentes plenos adulterae, et inquietos ad peccandum, inescantes animas instabiles, cor habentes exercitatum cupiditatibus, exsecrabiles filii.* 15. *Qui relicta recta via aberraverunt, sequuti viam Balaam filii Bozor, qui mercedem iniustitiae dilexit:* 16. *sed redargutus fuit de sua iniquitate: animal subiugale mutum, humana voce loquens, prohibuit prophetae dementiam.*

12. *Isti autem, etc.* Prosequitur quod dicere coeperat de impiis et scelestis illis corruptoribus. Primum autem mores dissolutos et obscoenam totius vitae nequitiam taxat: deinde sic audaces et protervos esse dicit, ut scurrili sua garrulitate se insinuent in multorum gratiam. Primum comparat eos brutis animalibus, quae in hoc videntur nata ut se in plagas induant, et ad suum interitum proprio impetu ferantur: ac si diceret, nullis illecebris inductos, sponte properare ut se in Satanae et mortis laqueos proiiciant. Pro eo quod vertimus naturaliter genita, Petrus ad verbum habet naturalia genita: sed ad sensum parum refert, sive alterum ex his duobus ab alio quopiam suppositum fuerit, sive utrunque ponendo, magis exprimere voluerit quod dicebat. Quod addit, maledicentes in quibus nihil intelligunt, pertinet ad superbiam cuius proxime meminit. Dicit igitur, ideo petulanter ab aliis contemni omnem excellentiam, quia prorsus obstupuerint, ut nihil a pecudibus differant. Caeterum ubi posui, in perniciem, deinde in corruptione, utroque loco est nomen φθορᾶς, sed varie acceptum. Nam quum perituros dicit in sua corruptione, docet exitiales illis fore suas corruptelas.

13. *Pro voluptate ducentes.* Ac si diceret, felicitatem statuunt in praesentibus delitiis. Scimus in hoc praecellere brutis animalibus homines, quod animum longius circumagunt. Ergo istud indignum est homine, occupari in praesenti sensu. Quod admonet extricandas esse mentes a carnis delitiis, nisi velimus in pecudum ordinem redigi. Quod sequitur, hunc habet sensum, Isti vos ac coetum vestrum foedis maculis adspergunt: nam dum epulantur vobiscum, simul luxuriantur in suis erroribus, amores meretricios et perditam incontinentiam oculis gestuque exprimunt. Erasmus sic reddidit, Convivantes in erroribus suis, insultant vobis. Sed illud nimis coactum est. Posset non inepte ita exponi, vobiscum epulantes, vos petulanter ludibrio habent in suis erroribus. Ego tamen quod maxime probabile videbatur, reddidi. Plenos adulterae oculos vocat libidinosos, et qui intempe-

renter ad peccandum inquieto motu feruntur: sicuti etiam mox exprimit.

14. *Inescantes animas.* Metaphora inescandi, fideles admonet ut sibi caveant ab occultis et fraudulentis eorum captionibus: nam eorem imposturas hamis comparat qui possent incautos ad interitum rapere. Quum addit, animas instabiles, cavendi rationem demonstrat, si firmas in fide et timore Domini radices egerimus: ac simul indicat, nulla excusatione esse dignos qui se talibus blanditiis inescari sinunt: quia hoc eorum levitati sit imputandum. Adsit ergo fidei stabilitas, et ab impiorum capturis tuti erimus.

Cor exercitatum cupiditatibus. Erasmus rapinas vertit: et ambigua est graecae vocis significatio. Ego cupiditates malo: quia sicuti prius incontinentiam damnavit in eorum oculis, ita nunc videtur quae in corde latent vitia notare. Ad avaritiam porro hoc restringi non debet. Quod exsecrabiles filios nominat, tam active quam passive posset exponi: hoc est, qui maledictionem, quocunque veniant, secum afferunt, vel qui digni sunt exsecratione. Quoniam autem hactenus recensuit quantum perversae turpisque vitae exemplo noceant: iterum repetit, letale impietatis venenum in doctrina eos spargere, quo simplices interimant. Comparat eos cum Balaam filio Bozor, qui linguam habuit venalem ad maledicendum populo Dei. Atque ut indignos longa refutatione esse ostendat, dicit Balaam reprehensum fuisse ab asina, atque ita convictam fuisse eius amentiam. Sed eadem ratione fideles ab omni eorum societate absterret. Fuit enim horribile illud Dei iudicium, quod asinae prius se manifestavit angelus quam prophetae: quod asina infensum Deum sentiens, ultra progredi ausa non est, quin potius pedes retulit, quum propheta coeco avaritiae suae impulsu adversus certam Dei prohibitionem se ingereret. Nam quod illi tandem responsum fuit ut iret: signum divinae indignationis fuit magis quam permissus. Postremo in summum eius dedecus os apertum asinae fuit, ut illam haberet magistram qui Dei imperio subiicere se noluerat. Atque hoc prodigio ostendere voluit Dominus quam prodigiosa res sit, veritatem in mendacium mutare. Quaeritur nunc quo iure Balaam prophetae titulo insigniatur, quem constat multis pravis superstitionibus fuisse deditum. Respondeo vaticinandi donum sic esse particulare, ut qui alias nec verum Deum colit, nec puram religionem tenet, possit tamen illo esse praeditus. Porro Deus in media idololatria prophetiam ideo interdum exstare voluit, quo minus excusationis haberent homines. Nunc si quis summam eorum, quae dixit Petrus, colligat, videbit non minus nostro saeculo congruere hanc eius admonitionem. Nam passim grassatur haec pestis, quod homines scurrili dicacitate in Dei et Christi ludibrium abutuntur: imo facetiarum colore omnem religionem subsannant: et quum pecudum in morem carni suae sint addicti, fidelibus tamen se permiscent: garriunt aliquid de evangelio, sed interea linguam prostituunt in obsequium diaboli, ut totum mundum, quoad in se est, aeterno exitio devoveant: hac in parte peiores ipso Balaam, quod gratuito maledictiones suas fundunt, quum ille nonnisi mercede illectus, ad maledicendum proruperit.

17. *Ii sunt fontes sine aqua, nebulae quae a turbine aguntur, quibus caligo tenebrarum in aeternum parata est.* 18. *Nam ubi plusquam fastuosa vanitatis verba sonuerint, inescant per concupiscentias carnis lasciviis eos, qui vere aufugerant ab iis qui in errore versantur:* 19. *dum libertatem illis promittunt, quum ipsi sint servi corruptionis. A quo enim quis superatus est, huic in servitutem est addictus.*

17. *Fontes sine aqua.* Duabus istis metaphoris docet, eos nihil intus habere, quum magnam speciem ostentent. Fons adspectu suo homines ad se invitat, quia usum aquae promittit tam ad potum, quam alias vitae commoditates: simul ac apparent nebulae, spem imminentis pluviae faciunt ad terram irrigandam. Dicit ergo istos fontibus esse similes, quia pollent iactantia, acumen aliquod in sententiis, in verbis leporem prae se ferunt: intus tamen aridos esse ac steriles: ideo fallacem esse fontis figuram. Dicit nebulas esse quae a vento discutiuntur sine pluvia, aut in calamitosam procellam erumpunt. Quo denotat, nihil utilitatis unquam afferre, saepe autem esse valde noxios. Postea illis iterum denuntiat horribile iudicium Dei, ut hic metus retineat fideles. Quamquam dum tenebrarum caliginem nominat, alludit ad nebulas quae rem obscurant: ac si diceret, pro momentaneis tenebris quas nunc offundunt, illis multo densiores ac aeternas paratas esse.

18. *Ubi plusquam fastuosa.* Significat verborum ampullis perstringere simplicium oculos, ut fraudem animadvertere nequeant. Neque enim talibus deliriis mentes capi facile esset, nisi prius essent aliquo artificio obstupefactae. Sonorum ergo et inflatum orationis genus illis esse dicit, quo in admirationem incautos rapiant. Deinde grandiloquentia illa quam pulmo animae praelargus anhelat (ut inquit Persius [1]) tegendis ambagibus valde est apposita. Huiusmodi astutiam in Valentino et similibus olim fuisse, ex libris Irenaei colligere licet. Voces enim prius inauditas excuderant, quarum inani crepitu perculsi imperiti, eorum deliriis irretiebantur. Nec secus hodie phrenetici quidam, qui plausibili

[1]) *Satir.* I. 14.

titulo se Libertinos vocant. Nam plenis buccis spiritum et spiritualia crepantes, quasi supra nubes tonarent, multos suis praestigiis fascinant: ut dicas apostolum de his proprie vaticinatum esse. Ioco enim et sannis omnia excipiunt: et quamvis maxime sint insulsi, quia tamen vitiis omnibus indulgent, gratiam in suis nescio quibus facetiis inveniunt. Scopus est, ut sublato boni et mali delectu quidvis liceat: ab omni legum subiectione soluti homines, libidini suae obsequantur. Quare haec epistola non parum aetati nostrae prodest.

Inescant per concupiscentias. Eleganter hamis comparat impiorum illecebras, dum quidvis licitum faciunt. Nam ut cupiditates hominum caecae sunt ac famelicae, simul ac oblata est licentia, eam fervido impetu arripiunt: sed paulo post sentitur hamus intus strangulans. Caeterum expendere operae pretium est totam apostoli sententiam. Dicit eos qui re ipsa ab errantium consortio aufugerant, rursus novo erroris genere decipi: nempe dum illis ad omnem intemperantiam habenae laxantur. Quo admonet quam periculosae sint istorum insidiae. Illud enim iam erat horribile exemplum, quod caecitas et densae tenebrae totum fere humanum genus occupabant. Hoc itaque duplex quodammodo erat portentum, homines a communi mundi errore liberatos post perceptam Dei lucem in belluinum stuporem revolvi. Hinc monemur quid maxime nobis cavendum sit, postquam semel illuminati sumus: ne scilicet licentiae praetextu nos alliciat Satan, ut pro carnis libidine lasciviis nos dedamus. Porro ab hoc periculo tuti erunt qui serio incumbent in sanctificationis studium.

19. *Dum libertatem.* A repugnantibus ostendit, falso eos promittere libertatem, quum ipsi peccato se in pessimam servitutem addixerint. Nemo enim dare potest quod non habet. Videtur tamen non satis firma esse ratio: quia accidit interdum ut de Christi beneficiis utiliter concionentur homines nequam, et a Christo prorsus alieni. Sed notandum est, reprehendi vitiosam doctrinam quae cum vitae impuritate coniuncta erat. Consilium enim apostoli est, occurrere fallaci illecebrae qua stultos inescabant. Dulce est libertatis nomen: eo itaque abutebantur, ut solutus auditor divinae legis metu, in effraenem licentiam se proiiceret: Atqui longe alia est libertas quam nobis peperit Christus, et quam offert quotidie per evangelium. Sic enim nos eximit a legis iugo quatenus nos maledictione obstringit, ut simul a peccati tyrannide, quatenus suis concupiscentiis nos constringit, liberet. Quare ubi dominantur libidines, adeoque ubi caro regnum occupat, minime locum habet libertas Christi. Denuntiat ergo apostolus omnibus piis ne aliam libertatem appetant quam quae manumissos a peccato in liberum iustitiae obsequium ipsos adducat. Hinc colligimus, semper fuisse impuros homines qui nomen libertatis falso obtenderent: atque hanc vetustam fuisse Satanae fraudem: ne miremur hodie eandem a fanaticis hominibus Camarinam moveri. Quod autem papistae hunc adversus nos locum torquent, in eo ridiculam suam impudentiam produnt. Primum enim spurcissimae vitae homines ex suis foetidis popinis et lupanaribus hoc convitium eructant, quod simus corruptionis servi, quorum in vita nullum probrum notare queunt. Deinde quum de libertate christiana nihil tradamus nisi a Christo et apostolis sumptum, et interea carnis mortificationem veraque eius domandae exercitia multo severius exigamus quam illi ipsi qui nos infamant: sua maledicta non tam in nos evomunt, quam in filium Dei quem habemus certum autorem.

A quo enim quis. Sumpta est haec sententia ex iure militari: sed tamen hoc profanis quoque scriptoribus tritum est, nullam esse magis duram aut miseram servitutem, quam ubi regnant libidines. Quid ergo nobis agendum est, quibus ideo spiritum suum contulit filius Dei, ut non modo emancipemur a peccati imperio, sed carnis etiam et mundi simus victores?

20. *Nam si ii qui aufugerant ab inquinamentis mundi per cognitionem Domini et servatoris Iesu Christi, rursum iisdem impliciti superantur: facta sunt illis postrema peiora prioribus.* 21. *Melius enim ipsis esset non cognovisse viam iustitiae, quam ubi cognoverunt, converti ab eo, quod illis traditum fuit, sancto praecepto.* 22. *Sed accidit illis quod vero proverbio dicitur, canis reversus ad proprium vomitum: et, sus lota, ad volutabrum coeni.*

20. *Nam si ii, etc.* Iterum ostendit quam perniciosa sit haec secta quae homines Deo consecratos ad pristinam immunditiem et mundi corruptelas retrahit. Ac mali gravitatem comparatione exaggerat: quia non vulgare sit crimen defectio a sancta Dei institutione. Praestaret, inquit, nunquam novisse iustitiae viam. Nam etsi nulla est ignorantiae excusatio: servus tamen qui sciens ac volens contemnit Domini mandata, duplicem poenam meretur. Huc accedit ingratitudo, quod sponte lucem Dei exstingunt, abiiciunt gratiam sibi datam, excusso iugo contumaciter adversus Deum lasciviunt: imo quantum in se est, inviolabile Dei foedus, ac sancitum Christi sanguine, profanant et abrogant. Quo magis intentos esse nos decet ut reverenter et sollicite in cursu vocationis nostrae pergamus. Iam singulas partes proprius expendere operae pretium est. Quum inquinamenta mundi nominat, nos in sordibus volutari, totosque esse pollutos docet, donec mundo renuntiemus. Per cognitionem Christi, non dubium est quin evangelium in-

telligat. Usum eius esse testatur, ut nos a mundi inquinamentis eruat, et procul abducat. Qua ratione paulo post vocat viam iustitiae. Ille ergo demum rite in evangelio profecit, qui probe Christum didicit: Christum autem vere tenet, qui in ipso edoctus est exuere veterem hominem, et induere novum: quemadmodum et Paulus admonet ad Ephesios capite 4, 22. Quum dicit, relicto quod illis traditum fuerat praecepto revolvi ad suas pollutiones, primum quam sint inexcusabiles, innuit: deinde admonet, pie recteque vivendi doctrinam, quamvis omnibus communis sit, et promiscue ad omnes pertineat, peculiariter tamen iis tradi quos Deus evangelii sui luce dignatur. Porro ab evangelio deficere eos pronuntiat, qui mundi inquinamentis se deintegro mancipant. Peccant quidem et fideles: sed quia dominium peccato non permittunt, non excidunt a Dei gratia: nec deserunt quam semel sunt amplexi sanae doctrinae professionem. Neque enim victi censentur, quum strenue carni et eius concupiscentiis repugnant.

22. *Sed accidit illis.* Quia multos perturbat hoc exemplum, ubi homines qui se in Christi obedientiam subiecerant, sine metu et pudore in flagitia proruunt: ut scandalum praevertat apostolus, hoc ex eorum vitio provenire dicit: quia porci sint et canes. Unde sequitur, nullam culpae partem evangelio posse adscribi. In hunc finem duas citat veteres paroemias, quarum prior habetur apud Solomonem, Proverb. 26, 11. Hoc autem summatim vult Petrus, evangelium esse medicinam quae nos salubri vomitu purgat: sed multos esse canes qui in suam perniciem resorbent quod vomuerant. Item evangelium esse lavacrum quod immunditias omnes nostras abstergit: sed multos esse porcos qui statim a lotione in caenum se provolvant. Interea monentur pii ut sibi ab utroque caveant, nisi velint in canum et porcorum ordine censeri.

CAPUT III.

1. *Hanc iam, dilecti, secundam vobis scribo epistolam, in quibus excito per commonefactionem vestram puram mentem,* 2. *ut memores sitis verborum quae praedicta sunt a sanctis prophetis, et praecepti nostri, qui sumus apostoli Domini et servatoris.* 3. *Hoc primum scientes quod venient in extremo dierum illusores, secundum suas ipsorum concupiscentias ambulantes,* 4. *Ac dicentes: ubi est promissio adventus eius? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic permanent ab initio creationis.*

Ne secundam epistolam fastidiant, quasi prima sufficeret, utramque non frustra scriptam esse dicit, quia saepius excitandi sint. Quod ut melius constet, ostendit non fore extra periculum, nisi probe muniti sint: quia certamen habituri sint cum perditis hominibus qui non modo fidei puritatem corrumpent falsis dogmatibus, sed totam fidem, quantum in se erit, funditus evertent. Quum dicit, excito vestram puram mentem, perinde est ac si diceret: Volo ad sinceritatem mentis vos expergefacere. Atque ita debent resolvi verba: Mentem vestram excito, ut pura ac liquida sit. Sensus enim est, offuscari piorum mentes, et quasi rubiginem contrahere, ubi monitiones cessant. Porro hinc simul colligimus, etiam homines doctrina praeditos, nisi continuis monitionibus excitentur, sopitos quodammodo iacere. Nunc apparet qualis sit admonitionum usus, et quantopere nobis sit necessarius. Doctrinam enim semel perceptam suffocat carnis ignavia, et otiosam reddit, nisi eam adiuvent monitionum stimuli. Non ergo satis est edoctos esse homines, ut teneant quod oportet: sed pios doctores incumbere in hanc secundam partem decet, ut doctrinam auditorum memoriae penitus infigant. Et quia natura ut plurimum novitatis cupidi sunt homines, ideoque ad fastidium propensi, utile nobis est tenere quod hic dicit Petrus: ut non modo libenter sinamus nos ab aliis moneri, sed ut se quisque exerceat, doctrinam assidue memoria repetendo, ut mentes nostrae pura et liquida eius intelligentia niteant.

2. *Ut memores sitis.* His verbis significat, nos in prophetarum scriptis et evangelio satis habere quo excitemur, modo in his meditandis seduli simus quantum decet: quod ergo rubiginem interdum contrahunt mentes nostrae, vel caligine obducuntur, id nostra ignavia fieri. Ergo ut nobis perpetuo Deus illuceat, huic studio nos dedamus: interea fides nostra in testibus adeo certis et idoneis acquiescat. Nam si prophetas et apostolos habemus consentientes nobiscum, imo fidei nostrae ministros, Deum vero autorem, et angelos approbatores: non est quod nos e gradu moveat impiorum conspiratio. Praeceptum apostolorum vocat totam doctrinam qua pios instituerant.

3. *Hoc primum scientes.* Posset participium scientes referri ad apostoli personam, hoc sensu: Ideo laboro in vobis excitandis, quia scio quale et quantum vobis periculum ab illusoribus impendeat. Ego tamen malo aliter exponere, ut sit participium loco verbi, ac si dixisset: Scitote hoc in primis. Praedici enim hoc illis oportuit: quia concuti poterant, si repente eiusmodi ludibriis ipsos adorti essent impii. Vult igitur eos scire, ac reddi certiores, ut parati sint ad resistendum. Porro iterum ad eam doctrinam revocat fideles, quam cap. secundo attigit. Nam per dies extremos satis tritum est, regnum Christi designari, iuxta illud Pauli, ut fines saeculorum in nos inciderint, 1. Corinth. 10, 11.

menti evanescunt. Huc ergo nos revocat apostolus, ut sciamus non pendere diem resurrectionis ex praesenti temporum fluxu, sed ab aeterno Dei consilio: ac si diceret, ideo homines Deum praevertere cupiunt, quia carnis suae sensu tempus metiuntur: natura autem ad impatientiam sunt proclives, ut celeritas quoque illis mora sit: vos ergo mente in coelos conscendite, ita nullum erit vobis longum aut breve tempus.

9. *Non tardat Dominus in promissione, sicuti quidam tarditatem existimant: sed tolerantem se praebet erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad poenitentiam recipere.* 10. *Venit autem dies Domini tanquam fur in nocte: in qua coeli in modum procellae transibunt, elementa autem ardore solventur: et terra, quaeque in ea sunt opera ardebunt.* 11. *Quum haec igitur omnia solvantur, quales oportet non esse in sanctis conversationibus et pietatibus,* 12. *Exspectantes properando adventum diei Dei, propter quem coeli solventur, et elementa ardore consumentur?* 13. *Novos autem coelos et terram novam iuxta promissum eius exspectamus, in quibus habitat iustitia.*

9. *Non tardat Dominus.* Alia ratione nimiam ac praeposteram festinationem compescit: nempe quod Dominus adventum suum ideo differat ut totum humanum genus ad poenitentiam invitet. Semper enim nobis animi pruriunt, et subinde obrepit dubitatio, cur non citius venit. Sed ubi audimus Dominum saluti nostrae consulere ubi differt, et ideo differre quia nostri curam habet: non est cur de tarditate amplius queramur. Tardus enim is dicitur qui occasionem pigritia effluere sinit: in Deo nihil simile, qui temporum rationem ad salutem nostram optime attemperat. Atque omnino de totius mundi duratione idem quod de cuiusque hominis vita sentiendum est. Deus enim tempus singulis prorogando, sustinet eos quoad resipiscant. Similiter finem mundi ideo non accelerat, ut det omnibus resipiscendi spatium. Haec valde utilis admonitio est, ut tempore recte uti discamus, iustam alioqui ignaviae poenam daturi.

Nolens ullos perire. Mirus hic erga humanum genus amor, quod omnes vult esse salvos, et ultro pereuntes in salutem colligere paratus est. Notandus autem hic ordo, quod paratus est Deus omnes ad poenitentiam recipere, ne quis pereat. His enim verbis obtinendae salutis modus indicatur: proinde quisquis nostrum ad salutem adspirat, discat hac via ingredi. Sed hic quaeri potest, si neminem Deus perire velit, cur tam multi pereunt? Respondeo, non de arcano Dei consilio hic fieri mentionem quo destinati sunt reprobi in suum exitium: sed tantum de voluntate quae nobis in evangelio patefit. Omnibus enim promiscue manum illic porrigit Deus, sed eos tantum apprehendit ut ad se ducat quos ante conditum mundum elegit. Caeterum quum verbum χωρῆσαι apud Graecos saepe etiam neutrum sit: huic loco non minus apte quadraret quod in margine posui[1]), quod Deus velit ad poenitentiam simul venire omnes qui prius vagi et dissipati fuerant.

10. *Veniet autem dies Domini.* Hoc additum est ut semper in excubiis sint fideles, nec crastinum sibi promittant. Duobus enim longe diversis vitiis laboramus fere omnes, nimia festinatione et ignavia. Impatientiae enim rapimur ad diem Christi nunc iam exspectandum: interea ipsum secure procul reiicimus. Quare sicuti antehac apostolus importunum fervorem correxit: ita nunc somnolentiam nobis excutit, ut omnibus horis ad Christum exspectandum simus intenti, ne diffluamus ut fieri solet. Unde enim fit ut caro sibi indulgeat, nisi quod de propinquo Christi adventu nulla subit cogitatio? Quod postea sequitur de coeli et terrae incendio non longa expositione indiget, si quidem eius consilium expendamus. Neque enim hic subtiliter de igni et procella, et aliis rebus disputare voluit: sed tantum inde elicere exhortationem, quam mox attexit, nempe ut enitamur nos quoque ad vitae novitatem. Sic enim ratiocinatur, coelum et terram incendio purgatum iri, ut regno Christi respondeant: renovationem itaque in hominibus longe esse magis necessariam. Mali ergo sunt interpretes qui in argutis speculationibus multum consumunt operae: quum apostolus totam hanc doctrinam ad pias exhortationes accommodet. Coelum, inquit, et terra nostra causa transibunt: an ergo nos in terra demersos esse convenit, ac non potius sanctam ac piam vitam meditari? Corruptio coeli et terrae igne purgabitur, quum tamen purae sint Dei creaturae: quid ergo nobis agendum qui tot inquinamentis sumus referti? In voce pietatum, plurali numero abusus est loco singulari: nisi pro exercitiis pietatis accipias. De mundi elementis hoc unum dicam, absumptum iri, tantum ut novam qualitatem induant, manente substantia: sicuti ex octavo ad Romanos cap. v. 21, et aliis locis facile colligi potest.

12. *Exspectantes properando.* Ita vertere placuit, tametsi duo sunt participia. Nam quae seorsum prius habuimus, nunc in unam sententiam colligit, quod festinanter debeamus quiescere. Haec autem repugnantiae species non parum habet gratiae: ut in proverbio, festina lente. Quum dicit, exspectantes, hoc ad spei tolerantiam refertur, festinationem opponit torpori: utrunque apposite. Nam ut spei propria sunt silentium et quies, ita semper

[1]) colligi vel aggregari.

ARGUMENTUM.

Tametsi de hac quoque epistola diversis sententiis inter veteres certatum fuit: quia tamen utilis est lectu, nec quidquam a doctrinae apostolicae puritate alienum continet, iamque olim apud optimos quosque autoritatem obtinuit, eam libenter aliis adnumero. Brevitas porro ipsius longam argumenti tractationem non desiderat: et tota fere summa cum secundo proximae epistolae capite convenit. Quia enim sub christianismi titulo obrepserant impii nebulones, quibus summa voluptas erat, leves et infirmos inducere in profanum Dei contemptum: primum ostendit Iudas, non debere eiusmodi machinis percelli fideles, quibus semper impetita fuerit ecclesia: et tamen ut sibi ab eiusmodi pestibus sedulo caveant, hortatur. Quo autem magis exosos reddat ac detestabiles, severe propinquam Dei vindictam, qualem eorum meretur impietas, illis denuntiat. Iam si reputemus quid nostra hac quoque aetate ab exordio renascentis evangelii molitus sit Satan, et quibus adhuc artibus fidem et Dei timorem subvertere satagat: quae Iudae tempori utilis fuit admonitio, nostro plusquam necessaria est. Sed hoc totum ex epistolae lectione melius discetur.

1. *Iudas Iesu Christi servus, frater autem Iacobi, vocatis, qui in Deo patre sanctificati sunt, et in Iesu Christo custoditi,* 2. *misericordia vobis, et pax, et dilectio augeatur.*

1. *Iudas Iesu Christi, etc.* Christi servum se vocat, non qualiter promiscue nomen hoc in omnes pios competit, sed apostolatus sui respectu. Peculiariter enim censentur Christi servi, quibus publicum aliquod munus iniunxit. Scimus autem quorsum hoc titulo se ornare apostoli soleant. Ius ac potestatem docendi temere sibi arrogat quisquis vocatus non est: ergo apostolis testimonium est sua vocatio, quod non privato se arbitrio ingerant. Quamquam hoc solum per se non sufficeret, in officio esse constitutos, nisi fideliter in eo se gererent. Et certe utrumque complectitur qui se Dei servum esse praedicat: nempe et sibi functionis, quam exercet, autorem esse Deum, et bona fide se exsequi quod mandatum est. Quia vero hunc titulum plerique mentiuntur, ac se falso iactant esse, a quo longissime absunt, semper videndum an res ipsa professioni respondeat.

Frater Iacobi. Nomen adscripsit quod ecclesiis magis celebre ac notum erat. Etsi enim a nemine mortalium pendet doctrinae fides et autoritas: magnum tamen hoc fidei subsidium est, quum nobis comperta est hominis integritas qui doctoris partes suscipit. Adde quod Iacobi autoritas non quasi privati cuiuspiam hominis hic obtenditur: sed quia apud omnes ecclesias unus ex praecipuis Christi apostolis habebatur. Erat autem hic Alphaei filius: quemadmodum alibi dixi. Imo locus hic mihi suffragatur contra Eusebium et alios qui tradunt discipulum nescioquem Obliam cognomine, illum esse cuius meminit Lucas Act. 15, 13, et 21, 18, qui prae apostolis in illa ecclesia excelluerit. Atqui non dubium est quin Iudas fratrem suum hic nominet, quia inter apostolos fama eminebat. Ergo eum fuisse probabile est cui praecipuum honorem a reliquis concessum narrat Lucas.

Vocatis qui in Deo. Fideles omnes hoc nomine designat, quia Dominus sibi eos segregavit: sed quia vocatio nihil est quam aeternae electionis effectus, interdum pro ea capitur. In hoc loco parum refert utrovis modo exponas. Gratiam enim Dei procul dubio commendat, qua sibi eos in peculium cooptare dignatus est. Ac homines non praevenire Deum significat, neque unquam ad eum accedere, donec eos traxerit. Eosdem dicit s a n c t i f i c a t o s i n D e o p a t r e, quod transferre licet, Per Deum patrem. Ipsam tamen loquendi formam retinui, ut liberum esset iudicium lectoribus. Potest enim et hic esse sensus, Quod in se ipsis profani, in Deo sanctitatem habeant. Porro sanctificandi modus est, quum spiritu suo nos regenerat. Altera lectio, quam sequutus est vulgaris interpres, paulo durior, ἠγαπημένοις hoc est dilectis, in Deo patre. Itaque corruptam esse iudicio: et certe in paucis codicibus reperitur. Addit praeterea c u s t o d i t o s e s s e i n C h r i s t o. Satanae enim semper essemus in mortem expositi, adeoque singulis momentis nos centies quasi obviam praedam raperet, nisi tuti essemus Christi praesidio: quem ideo pater custodem nobis dedit, ut nihil eorum, quae recepit in fidem ac tutelam suam, pereat. Triplex ergo Dei beneficium in omnibus piis hic praedicat Iudas: quod eos sua vocatione fecerit evangelii participes: quod spiritu suo regenuerit eos in vitae novitatem: et quod per Christi manum eos custodierit, ne a salute exciderent.

2. *Misericordia vobis.* Idem fere valet misericordiae nomen, quod gratiae in salutationibus Paulinis. Si quis discrimen subtilius habere velit, proprie gratia effectus est misericordiae: quia non alia causa Deus nos in amorem complectitur, nisi quia miserias nostras respicit. *Dilectio*[1]) tam Dei erga homines, quam hominum inter se potest intelligi. Si ad Deum referas, sensus erit, ut in illis augescat, et magis in dies sanciatur in eorum cordibus divini amoris fiducia. Illud tamen alterum non male etiam quadrat, ut Deus accendat et confirmet in ipsis caritatem mutuam.

3. *Dilecti, quum omne studium adhiberem ad scribendum vobis de communi salute, necesse habui scribere vobis, ad vos hortandos ut certando adiuvetis eam, quae semel tradita est sanctis, fidem.* 4. *Sub-*

---

[1]) Caritas

semel noveritis, quod Dominus postquam ex terra Aegypti populum servaverat, postea non credentes perdidit. 6. *Angelos vero qui principatum suum non servaverant, sed reliquerant suum domicilium, in iudicium magnae diei vinculis aeternis sub caligine servavit.* 7. *Quemadmodum Sodoma et Gomorrha, et quae circum erant urbes, quum simili modo scortatae essent, et abiissent post carnem alienam, propositae sunt in exemplar, ignis aeterni iudicium sustinentes.*

5. *Commonefacere.* Vel modestiae causa excusat, ne videatur tanquam rudes de rebus incognitis docere: vel certe (quod mihi magis placet) maioris vehementiae causa, se nihil novum aut illis inauditum afferre profitetur: quo plus fidei et autoritatis obtineat quod dicturus est. Ego, inquit, tantum in memoriam vobis revoco quae iam semel dedicistis. Quemadmodum vero scientiam illis tribuit, ut ad cavendum magis sint attenti: ita ne supervacuum esse putent quem erga eos suscipit laborem, illos monitionibus opus habere dicit. Neque enim hic tantum est verbi Dei usus, ut discamus quae nunquam fuimus edocti, sed etiam ut nos excitet ad ea quae iam tenemus, serio meditanda, nec torpere nos in frigida notitia sinat. Summa autem est, postquam a Deo vocati sumus, non secure esse gloriandum eius gratia: sed potius sollicite in eius timore ambulandum. Quia si quis Deo in hunc modum illudat, non impune cessurus sit gratiae eius contemptus. Hoc tribus exemplis demonstrat. Primo enim ultionem commemorat quam de incredulis sumpsit Deus, quos virtute sua redemptos in populum cooptaverat. Eadem fere comparatio est apud Paulum, prioris ad Corinth. decimo capite. *Summa est*, quos Deus summis beneficiis ornaverat, quos extulerat in eundem honoris gradum quo nos hodie dignatur: postea severe ultus est. Ergo frustra Dei gratia superbiunt quicunque eius vocationi non respondent. Nomen p o p u l i honorifice capitur pro gente sancta et electa: ac si diceret, nihil illis profuisse quod singulari privilegio in foedus assumpti essent. Quum i n c r e d u l o s vocat, fontem designat malorum omnium. Inde enim quaecunque eorum peccata Moses commemorat, quod se Dei verbo regi non sustinebant. Nam ubi fidei subiectio, necesse est ut simul in omnibus vitae partibus constet erga Deum obedientia.

6. *Angelos vero, etc.* Argumentum a maiori ad minus. Angelorum enim conditio praestantior fuit quam nostra: et tamen eorum defectionem horribili exemplo ultus est Deus. Non igitur perfidiae nostrae ignoscet, si a gratia, in quam nos vocavit, desciverimus. Haec certe poena quae coelorum incolis et tam excellentibus ministris Dei inflicta fuit, assidue nobis ante oculos versari debet: ne quando in contemptum gratiae Dei efferamur, unde praecipites ruamus in exitium. Ἀρχή, hoc loco, tam pro origine quam principatu apte sumi potest. Significat enim Iudas, ideo poenas dedisse, quia spreta Dei bonitate, a prima vocatione exciderint. Et statim sequitur expositio, quum dicit, r e l i q u i s s e s u u m d o m i c i l i u m. Nam non secus ac fieri solet a militibus transfugis, statio, in qua collocati erant, ab illis deserta fuit. Notanda est etiam poenae atrocitas quam exprimit apostolus. Non modo liberi erant spiritus, sed coelestes dominationes: nunc perpetuis vinculis constricti tenentur. Non modo fruebantur gloriosa Dei luce, sed eius splendor in illis refulgebat: ut inde, quasi per radios, se ad omnes mundi partes diffunderet: nunc sub caligine demersi sunt. Porro nobis fingendus non est locus quo inclusi sint diaboli. Simpliciter enim docere voluit apostolus quam misera sit eorum conditio, ex quo propter apostasiam sua dignitate privati sunt. Nam quocunque pergant, secum trahunt sua vincula, et suis tenebris obvoluti manent. Interea in magnum diem, extremum eorum supplicium differtur.

7. *Quemadmodum Sodoma et Gomorrha.* Hoc exemplum magis generale est: testatur enim Deum, nullo hominum genere excepto, promiscue poenam sumere de omnibus impiis. Et Iudas ipse postea commemorat, incendium illud, quo perierunt quinque urbes, typum esse ignis aeterni. Ergo Deus tunc insigne documentum statuit, quod usque in finem mundi in timore homines contineret. Unde toties illius fit mentio in scriptura. Imo quoties memorabile aliquod vel tremendum Dei iudicium notare volunt prophetae, sub figura ignis sulphurei illud pingentes, ad Sodomae et Gomorrhae interitum alludunt. Quare non sine causa Iudas proposito eiusmodi speculo, terrorem saeculis omnibus incutit. Quum dicit v i c i n a s u r b e s i n s i m i l e m cum illis m o d u m s c o r t a t a s e s s e, hoc non ad Israelitas et angelos, sed mutuo ad Sodomam et Gomorrham refero. Nec obstat quod pronomen τούτοις masculinum est: nam ad incolas potius quam ad loca Iudas respexit. A b i r e p o s t a l i e n a m c a r n e m, posuit pro, abripi ad prodigiosas libidines. Scimus enim Sodomitas communi scortandi licentia non contentos, magis exsecranda et praepostera foeditate pollutos fuisse. Notandum est quod eos subiicit igni aeterno: nam hinc colligimus, formidabile illud spectaculum quod describit Moses, tantum gravioris poenae fuisse imaginem.

8. *Similiter isti quoque somniis delusi, carnem quidem contaminant, dominationem vero reiiciunt, et in glorias maledicta congerunt.* 9. *Atqui Michael archangelus, quando iudicio disceptans cum diabolo, disputabat de corpore Mosis, non ausus fuit iudicium*

inferre contumeliae: sed dixit: Increpet te Dominus. 10. *Isti vero quaecunque non noverunt, convitiis incessunt: quaecunque vero naturaliter tanquam bruta animalia sciunt, in iis corrumpuntur.*

8. *Similiter isti, etc.* Similitudo ista praecise urgenda non est, ac si in omnibus eos, quorum meminit, Sodomitis conferret, vel angelis apostatis, vel incredulo populo. Tantum indicat esse vasa irae ad interitum destinata, nec posse Dei manum effugere quin aliquando in ipsis quoque tale documentum statuat. Consilium enim eius est, absterrere pios quibus scribit, ne illorum consortio se involvant. Porro hoc loco incipit illos impostores clarius describere. Ac primum dicit eos velut somniando polluere carnem suam. Quibus verbis stupidam impudentiam notat: ac si diceret proiectos esse ad omnem foeditatem, a qua nequissimi etiam abhorrent, nisi somnus pudorem adeoque sensum tollat. Est igitur metaphorica loquutio qua significat ipsos tam esse hebetes, ut sine ulla verecundia ad omnem turpitudinem se prostituant. Notanda autem est antithesis, quum dicit eos c a r n e m c o n t a m i n a r e: hoc est, quod minus praestantiae habet, dehonestare: et tamen spernere quasi probrosum, quod in genere humano maxime excellit. Ex hoc secundo membro apparet, fuisse tumultuosos homines qui anarchiam quaererent, ut soluti legum metu, liberius peccarent. Atque haec duo semper fere coniuncta sunt: ut qui proiecti sunt ad nequitiam, simul omnem ordinem abolitum esse cupiant. Porro tametsi hic erat eorum scopus, absque iugo exsultare: apparet tamen ex Iudae verbis, proterve eos et contumeliose de magistratibus loqui solitos. Quemadmodum hodie fanatici homines non tantum fremunt se cohiberi magistratuum imperio, sed furiose adversus omnem politiam declamitant: ius gladii profanum esse dicunt et pietati adversum: denique ex ecclesia Dei reges et omnes magistratus superciliose abdicant. G l o r i a s vocat ordines excellentia praeditos, et qui honore supereminent.

9. *Atqui Michael archangelus.* Brevius hoc argumentum Petrus et in genere perstringit, quod angeli qui longe praestant hominibus, non tamen audeant contumeliosum iudicium inferre. Porro quia hanc historiam ex libro apocrypho sumptam putarunt, inde factum est ut minus ponderis haberet epistola. Sed quum Iudaei tum multa habuerint ex patrum traditionibus, nihil absurdi esse video si dicamus Iudam retulisse quod iam a multis saeculis fuerat per manus traditum. Scio equidem multas ineptias hoc titulo receptas fuisse: quemadmodum hodie papistae quaelibet insulsa monachorum deliria in hoc catalogo recensent: sed hoc non obstat quin historias quasdam habuerint scriptis non proditas. Hoc extra controversiam est, Mosem a Domino sepultum esse, hoc est, certo Dei consilio occultum fuisse eius sepulcrum. Absconditi autem sepulcri causa nemini obscura est: ne scilicet corpus eius in superstitionis materiam abducerent Iudaei. Quid ergo mirum si prophetae corpus divinitus absconditum, Satan in medium proferre conatus est? Angeli autem contra obstiterunt, sicuti eorum ministerium semper Deo promptum est. Et certe videmus Satanam omnibus fere saeculis hanc lapidem movisse, ut corpora servorum Dei totidem stultis hominibus idola essent. Quare ob hoc testimonium, quamvis in scriptura non reperiatur, suspecta nobis esse haec epistola non debet. Quod Michael adversus Satanam disceptans solus inducitur, novum non est. Scimus angelorum myriadas praesto semper esse ad Dei obsequium: sed ipse ad res gerendas hunc vel illum cum delectu adhibet, prout placuit. Quod a Michaele dictum refert Iudas, apud Zachariam (3, 2) quoque habetur, Increpet te Deus: vel, Compescat Satan. Est autem comparatio maioris et minoris, ut vocant. Non ausus est Michael atrocius maledicere Satanae (qui tamen reprobus est ac damnatus) quam ut illum Deo cohibendum traderet: isti autem potestates, quas singulari honore ornat Deus, extremis probris incessere non dubitant.

10. *Quaecunque non noverunt.* Significat eos nihil nisi crassum et quasi pecuarium sapere, ideoque non percipere quid honore dignum sit: tamen accedere hanc insanam audaciam, ut damnare non vereantur quae captum eorum superant. Item diverso vitio laborare, quod quum pecudum more ad ea ferantur quae sensibus corporis se ingerunt, in illis nihil servent modestiae: sed se penitus ingurgitent, non secus ac porcus in luti foetorem se provolvit. Adverbium n a t u r a l i t e r, rationi et iudicio opponitur. Solus enim naturae impetus in brutis animalibus regnat: ratio autem hominibus moderari debet, et eorum appetitus fraenare.

11. *Vae illis, quoniam viam Cain ingressi sunt: et deceptione mercedis Balaam effusi sunt: et contradictione Core perierunt.* 12. *Hi sunt in fraternis vestris conviviis maculae, inter se convivantes, secure pascentes se ipsos: nubes aqua carentes, quae a ventis circumaguntur: arbores autumni emarcidae, infrugiferae, bis emortuae, et eradicatae:* 13. *undae efferatae maris, despumantes sua ipsorum dedecora: stellae erraticae, quibus caligo tenebrarum in aeternum servata est.*

11. *Vae illis, etc.* Mirum est cur eos tam dure insectetur, quum ne adversus Satanam quidem contumeliae iudicium angelo permissum fuisse nuper dixerit. Sed noluit generalem regulam praefigere: tantum Michaelis exemplo breviter ostendit quam intolerabilis sit istorum furor, dum petulanter con-

vitiis proscindunt quod Deus honorat. Licebat certe Michaeli ultimo anathemate fulminare in Satanam: et videmus quam vehementer insurgant interdum prophetae contra impios: sed quum Michael ab extrema severitate (alioqui licita) abstineat, quam furiosum est erga creaturas gloria excellentes nullum modum tenere? Caeterum quum de illis pronuntiat, non tam illis malum imprecatur, quam praemonet qualis illos exitus maneat. Idque facit nequem incautum secum in perniciem rapiant. Dicit eos imitatores esse Cain, qui Deo ingratus, cultum eius impio et scelerato corde pervertens, ius primogeniturae sibi abdicavit. Dicit instar Balaam mercede fuisse deceptos, quia pietatis doctrinam turpis lucri gratia adulterant. Sed metaphora, qua utitur, aliquanto plus exprimit. Dicit enim effusos esse: quia scilicet instar aquae diffluentis proiecta sit eorum intemperies. Tertio dicit eos imitari contradictionem Core: quia scilicet bene compositum ecclesiae statum perturbent.

12. *In fraternis conviviis maculae.* Qui legunt: Inter caritates vestras, non satis germanum sensum (meo iudicio) explicant. Nam ἀγάπας vocat convivia quae inter se agitabant fideles, fraternae unitatis testandae causa. Tales epulas dehonestari dicit ab impuris hominibus, qui dissolute postea se ipsos pascunt. Erat enim illic summa frugalitas et moderatio. Fas erga non erat, gurgites illuc admitti, qui postea intemperanter abdomen suum alibi replerent. Nonnulli codices habent convivantes vobiscum: quae lectio si magis placeat, sensus erit, illos non dedecori modo esse, sed graves ac molestos, ut qui publicis ecclesiae sumptibus ventrem suum intrepide farcirent. Paulo aliter Petrus, qui eos in erroribus delitiari scribit, et una cum grege fidelium vesci: ac si diceret, inconsiderate facere eos qui tam noxios serpentes alunt: et bis stultos, qui profusae eorum luxuriae indulgent. Atque hodie utinam plus iudicii in quibusdam bonis viris foret, qui dum erga improbos nimis benigni esse appetunt, magnum toti ecclesiae damnum afferunt.

Nubes aqua carentes. Duas similitudines quae habentur apud Petrum, in unam colligit, eodem tamen sensu. Vanam enim ostentationem uterque taxat: quia nebulones isti, quum multa promittant, intus tamen aridi sunt atque inanes. Quemadmodum nubes procellis agitatae spem pluviae faciunt: sed statim evanescunt in nihilum. Petrus addit sicci et vacui fontis similitudinem. Iudas autem plures metaphoras in eundem finem congerit: quod arbores sint emarcidae, quemadmodum autumno defluit arborum vigor: postea vocat arbores infrugiferas, eradicatas, et bis emortuas. Ac si diceret, nihil intus esse succi, utcunque appareant folia.

13. *Undae efferatae maris.* Quorsum hoc additum sit, melius ex Petri verbis colligere licet: nempe quod inflati superbia, magni loco stylo verborum ampullas efflant, vel potius despumant. Interea adeo nihil afferunt spirituale, ut potius homines deiiciant ad brutorum animalium stuporem. Tales (ut prius dictum est) hodie sunt fanatici homines qui se Libertinos vocant. Dicas mera eos tonitrua sonare: nam communi sermone spreto, exoticum nescio quod idioma sibi fingunt: postquam visi sunt suos discipulos supra coelum rapere, repente in belluinos errores procidunt. Fingunt enim innocentiae esse statum, ubi nullum discrimen est turpis et honesti: fingunt spiritualem esse vitam, dum exstincto metu, secure sibi quisque indulget: nos fieri deos, quia spiritus ex corporibus migrantes Deus absorbeat. Quo maiore studio ac reverentia nobis colenda est scripturae simplicitas, ne argutius quam par est philosophando, non coelo appropinquemus, sed potius in multiplices labyrinthos mergamur. Ideo stellas erraticas vocat, quia evanida lucis specie oculos perstringant.

14. ***Prius autem etiam iis vaticinatus est septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis,*** 15. ***Ut faciat iudicium adversus omnes, et redarguat ex eis omnes impios de factis omnibus impietatis quae impie patrarunt, deque omnibus duris quae loquuti sunt adversus Deum peccatores impii.*** 16. ***Hi sunt murmuratores, queruli, iuxta concupiscentias suas ambulantes, et os illorum loquitur tumida, admirantes personas, utilitatis gratia.***

14. *Prius autem, etc.* Vaticinium hoc potius ἄγραφον fuisse puto quam ex apocrypho libro adductum. Fieri enim potest dictum hoc memorabile veteres commendarint posteris. Si quis roget, quum passim occurrant in scripturis non absimiles sententiae, cur non ex aliquo propheta scriptum testimonium citaverit: solutio in promptu est, voluisse ab ultima vetustate repetere quid spiritus de illis pronuntiaverit. Atque hoc verba sonant. Septimum enim ab Adam nominatim dicit, ut vaticinii antiquitatem commendet: quod scilicet iam priore mundo exstiterit. Quod autem prophetiam hanc dixi ex relatu notam fuisse Iudaeis, si quis aliter sentiat, non contendo: sicut nec de epistola quidem, sitne Iudae, an alterius cuiuspiam. Tantum in rebus dubiis quod probabile est, sequor.

Ecce venit. Praeteritum loco futuri, more prophetico. Dicit venturum in sanctorum millibus: sub quibus verbis tam fideles quam angelos designat. Nam ornabunt utrique Christi tribuna-

et trepidationem nos esse proclives, ut nemo Deum vocare patrem ausit, nisi illo eodem spiritu dictante. Nam hinc sollicitudo, hinc ardor et vehementia, hinc alacritas, hinc fiducia obtinendi, hinc denique gemitus illi inenarrabiles quorum meminit Paulus ad Romanos 8, 26. Ergo non abs re Iudas docet neminem posse orare ut oportet, nisi directore spiritu.

21. *Vosmet in caritate servate.* Caritatem velut custodem ac praesidem vitae nostrae statuit: non ut eam opponat Dei gratiae, sed quia hic rectus vocationis nostrae cursus est, si pergimus in caritate. Quoniam vero multa nos ad defectionem sollicitant, ut difficile sit nos servare Deo usque in finem integros, ad ultimum diem fideles revocat. Sola enim eius exspectatio sustinere nos debet, ne unquam animos despondeamus. Alioqui singulis momentis deficere necesse erit. Notandum autem quod vitam aeternam non vult sperari, nisi ex Christi misericordia. Nam ita iudex noster futurus est, ut gratuitum redemptionis a se partae beneficium pro iudicandi regula habeat.

22. *Hos quidem miseramini.* Adiungit alteram exhortationem, qualiter se gerere debeant fideles in corrigendis fratribus, ut eos ad Dominum reducant. Varie autem tractandos esse admonet, unumquemque scilicet pro suo ingenio. Nam erga mansuetos et dociles clementia utendum est. Aliorum maior est duritia: ergo terrore subigendi sunt. Haec est diiudicatio cuius meminit. Participium διακρινόμενοι, nescio cur Erasmus passive reddere maluerit, quum sit ambiguum: activa autem significatio contextui longe melius quadret. Summa ergo est: Si volumus errantium saluti consulere, considerandam esse cuiusque naturam: ut qui mites sunt ac tractabiles, placide revocentur in viam, tanquam digni misericordia: si quis autem contumax est, severius corrigatur. Et quoniam odiosa fere est asperitas, eam necessitate excusat, quod aliter servari nequeant qui non sponte sequuntur bona consilia. Porro, eleganti metaphora utitur. Nam ubi est incendii periculum, violenter rapere non dubitamus, quem cupimus habere incolumem: neque enim sufficeret innuere digito, vel blande manum porrigere. Sic etiam curanda est eorum salus, quia ad Deum, nisi duriter tracti, non venirent. Longe differt vetus interpretatio: quae tamen lectio in multis codicibus graecis invenitur. Arguite diiudicatos, inquit vetus interpres. Sed prior ille sensus melius congruit: et meo iudicio verus est ac genuinus. Servandi verbum, ad homines transfertur: non quod autores sint salutis, sed ministri.

23. *Odio prosequentes.* Locus hic, qui obscurus alioqui videtur, nihil habebit difficultatis, metaphora bene explicata. Vult fideles non tantum cavere a vitiorum contactu: sed neque ad eos contagio pertingat, quidquid affine est ac vicinum, fugiendum esse admonet. Quemadmodum si de impudicitia sermo habetur, dicemus tollenda esse omnia libidinum irritamenta. Id etiamnum clarius fiet si impleatur oratio: nempe ut oderimus non carnem modo, sed tunicam, quae eius contactu infecta sit. Nam particula καί, ad amplificationem valet. Malum igitur adeo non permittit indulgentia foveri, ut omnes praeparationes, omniaque accessoria (ut vocant) potius resecari iubeat.

24. *Ei autem qui servare.* Claudit epistolam, Dei laude: in qua ostendit nihil posse exhortationes nostros, nec studia, nisi ex Dei virtute effectus proveniat. Quaedam exemplaria habent eos. Quam lectionem si recipimus, sensus erit: Vestrum quidem est conari ut salvi fiant: sed Dei solius est hoc praestare. Mihi tamen altera lectio magis placet: in qua etiam est allusio ad superiorem sententiam. Postquam enim fideles hortatus est ad servandum quod periit: ut intelligant conatus omnes fore irritos, nisi Deus operetur: ne ipsos quidem aliter servari posse testatur, nisi Dei virtute. Quamquam in hoc posteriore membro, aliud est verbum, φυλάξαι scilicet, quod custodiam sonat: ita ad remotius illud membrum respiceret, ut dixit: Vos servare, vel custodite.

ARGUMENT SUR L'EPITRE DE SAINCT IUDAS.

Il escrit selon que la necessité du temps le requeroit, admonnestant toutes les Eglises en general, lesquelles desia avoyent receu l'Evangile de nostre Seigneur, de se donner garde d'aucuns seducteurs, qui taschoyent de destourner les coeurs des simples gens de la droicte congnoissance de Dieu et de sa verité. Et d'autant qu'on peut appercevoir, s'efforceoyent d'engendrer un contemnement de la iustice de Dieu, pour renverser les commencemens de l'Evangile, qui avoyent esté par les Disciples de Iesus Christ faicts et dressez iusques à lors. Or si une telle admonition a esté pour ce temps là propre et convenable, nous congnoistrons qu'elle nous est auiourd'huy plus que necessaire, si nous considerons quel est l'estat de l'Eglise, et par quelz assaulz elle est combatue.

Chapitre seul.

Iudas serviteur de Iesus Christ, et frere de Iaques, aux eleuz, qui sont sanctifiez par Dieu, et gardez par IESUS Christ, misericorde et paix dilection vous soit augmentée.

Il s'appelle serviteur de Iesus Christ, pour declairer par sa vocation, qu'il fait son devoir les enseignant et admonestant de ce qu'ilz ont à faire: afin qu'il ne semble pas vouloir entreprendre plus d'authorité et lieu de parler aux Eglises qu'il ne luy en appartient. Pareillement en ce mot est comprinse une protestation, qu'il ne veult exalter ne son nom ne de creature quelconque, mais de son seul Maistre Iesus. Il allegue le nom de son frere Iaques: afin de se donner plus à congnoistre par ceste enseigne, pour mieux gaigner les coeurs des fideles à escouter sa doctrine, non pas qu'il vueille prendre ou chercher sa gloire en la chair: mais pour faire servir toutes bonnes creatures à l'honneur de Dieu.

Au commencement il declaire quelz sont les fruictz de l'election eternelle de Dieu en ceux qu'il a eternellement preordonnez à salut: C'est qu'ilz sont sanctifiez en communiquant à la saincteté de Dieu, laquelle est espandue sus eux par son Esprit. Et que par Iesus ilz sont conservez. Car c'est nostre Pasteur et guide, auquel nous avons esté commis en garde de par le Pere, afin qu'il nous conserve en sa protection: tellement que le peché, ne la mort, ne le diable, ne nous puisse nuyre.

En cestre priere qu'il fait sont comprinses toutes les graces que nous povons desirer. Car il y a premierement la misericorde de Dieu, laquelle est sa bonne volunté sur nous, par laquelle nous sommes reconciliez à luy, l'ayant pour Pere, et estans faictz participans de son Royaume comme ses enfans bien aymez. De cela s'ensuit paix, qui signifie toute prosperité, afin que rien de tout ce qui nous est besoing ne nous defaille. Finalement, pour nous bien gouverner et sainctement avec nostre prochain, est requise charité, laquelle est nommée la troisiesme. Or il requiert que toutes ces choses soyent multipliées, en nous monstrant qu'il nous est bien mestier de croistre tous les iours de nostre vie en nostre Seigneur, iusques à ce que nous aurons achevé nostre course.

Bien aymez pour la solicitude que i'avois de vous escrire pour vostre commun salut, il m'a esté necessaire de vous escrire: en vous exhortant que vous vous efforciez de perseverer en la Foy, laquelle a esté une fois baillée aux Sainctz.

Combien que ce passage pour sa difficulté puisse recevoir divers sens, toutesfois cestuy cy est le plus certain, comme il appert de la raison incontinent suyvante: C'est que pourtant qu'il voyoit les tentations presentes, il pensoit estre expedient d'y obvier. Le sens doncques sera tel selon nostre intelligence. A cause que i'ay grand'solicitude en mon coeur de vous admonnester de tout ce qui appartient au salut de vous tous, la necessité requiert maintenant qu'en vous escrivant ie vous exhorte à perseverance: C'est assavoir que vous mettiez toute vostre estude et vous employez de toutes voz forces, pour estre confermez en la Foy, laquelle le Seigneur a une fois baillée aux siens, afin que iamais ilz n'en declinent. Voila comment un serviteur de Dieu doit animer et encourager les fideles à batailler constamment, quand il voit les appareilz du diable pour les opprimer.

Car aucuns hommes se sont mis en avant, lesquelz avoyent esté long temps a preordonnez à telle condemnation, sans pieté, ayant transferez la grace de nostre Dieu en dissolution, et renoncent Dieu le seul dominateur, et nostre Seigneur Iesus Christ.

C'est la raison pourquoy ilz avoyent meilleur besoing de bien batailler que iamais, pour ce qu'ilz estoyent assailliz par les tentations qui s'ensuyvent. Car ce sont grandes et dangereuses pestes de l'Eglise que gens de perverse vie et faulse doctrine, principalement telz contemteurs de toute religion, comme les descrit icy l'Apostre. Car il leur impose d'avoir converty la grace de Dieu en dissolution: C'est à dire d'avoir abusé de la grace de Dieu, et de la liberté, qu'il a donnée à noz consciences, à insolence et toute licence de mal faire. D'estre gens sans pieté: C'est à dire ne craignans Dieu. Finalement, ayans renoncé la domination d'un seul Dieu, ne le recongnoissant point pour celuy auquel nous devons servir, et auquel comme iuste Iuge fauldra rendre compte de nostre vie. Et aussi d'avoir reietté le ioug de Christ, lequel par iceluy nous a eté constitué Seigneur et Maistre. Il dit d'advantage, qu'ilz avoyent long temps auparavant esté predestinez à telle confusion, par ce que nostre Seigneur a preordonné la ruyne certaine à tous ceux qui n'obeiront à son sainct Evangile: et a en son iugement eternel determiné quelle seroit l'issue de leur perversité et malice.

Or ie vous vueil reduire en memoire, pour vous faire scavoir cela une fois, que le Seigneur ayant delivré d'Egypte le peuple, depuis a destruict ceux qui ne croyoyent pas.

Pour les induire à craindre le iugement de Dieu, afin que legierement ne se destournassent de la grace qu'il leur avoit faicte, il leur propose l'exemple du peuple d'Israel. Pour la delivrance duquel, combien que nostre Seigneur eust faict de grandes oeuvres et miracles, toutesfois il n'a pas laissé de punir sa rebellion et incredulité. Mesmes la vengeance a esté d'autant plus griefve, à cause qu'un tel benefice n'avoit de rien profité envers luy, pour l'entretenir à honnorer Dieu, et le glorifier comme il appertenoit. Les punitions que le Seigneur a faict au desert sont recitées en somme au dixiesme de la premiere aux Corinthiens.

Et les Anges qui n'ont pas gardé leur commencement, mais ont delaissé leur domicile, il les a mis en garde en obscurité et soubz liens eternelz, iusques au iugement du grand Iour.

Comme premierement il a monstré que si le Seigneur n'a pas pardonné à son peuple d'Israel, lequel il avoit choisi entre toutes nations de la terre, que non plus ne nous pardonnera il, si nous ensuyvons une mesme iniquité: maintenant il en donne encore une plus grande raison. Car il n'a pas mesme espargné ses propres Anges, incontinent qu'ilz ont degeneré de la bonne nature en laquelle ilz estoyent creez. Mais les a exterminez de son Royaume, les iettant en miserable captivité, iusques à ce que le grand Iour viendra, où ilz recevront leur derniere sentence. Où nous avons mis ce mot Commencement, le mot grec a signification doubteuse: tellement que les autres disent principaulté: mais le premier est le plus propre à la matiere presente: pour ce qu'il veult admonnester le peuple de ne se desvoyer du droict chemin.

Comme Sodome et Gomorrhe et les cinq villes prochaines d'icelles ayant paillardé en mesme maniere, et s'estant desbourdées à suyvre autre chair, sont laissées pour exemple, ayant receu iugement de feu eternel: aussi pareillement ceux icy estans de resverie eslourdiz, souillent leur chair, mesprisent domination, et mesdisent des puissances.

Il veult dire que comme Sodome et Gomorrhe et les villes voisines, pour l'horrible confusion, laquelle est tombée dessus icelles, sont exemple d'un merveilleux iugement de Dieu: ainsi il en adviendra de ceux dont il parle: lesquelz ne sont moins damnables en leurs oeuvres. Tellement que leur ruine ne sera en rien moins legiere que celle que nous lisons en Genese des dictes villes. Par l'autre chair, il entend les cupiditez desordonnées et estranges, dont estoyent souillez ces peuples. Car ilz sortoyent hors des limites de nature pour obeir à leur sensualité brutale. Quand il dit, qu'elles ont receu iugement de feu eternel: il demonstre que le feu subit qui y descendit du ciel, n'estoit sinon une monstre exterieure du feu spirituel, qui iamais ne s'esteindra. On voit en ce passage une partie des faultes de ces mal-heureux personnages, qui corrumpoyent les Eglises de ce temps là: Car il dit qu'ils estoyent eslourdiz en songes, signifiant qu'ilz estoyent du tout menez et transportez par leur affection charnelle, comme l'esprit du dormant est ravy et troublé par ce qu'il songe, d'autant qu'il n'y a nulle raison qui le retire de sa perturbation. Secondement, que eux mesmes se souilloyent par abominations lesquelles il a mieulx aymé seulement noter que exprimer. Finalement qu'ilz diffamoyent les puissances et superioritez que le Seigneur a ordonné pour gouverner les choses humaines: voulant introduire une confusion, à fin qu'on ne peust plus discerner entre bien et mal.

Or Michel archange, quand en questionnant disputoit avec le diable du corps de Moyse n'osa iecter iugement de malediction, ains dict: Que le Seigneur te redargue: Mais ceulx cy des choses qu'ilz ignorent ilz mesdisent: et celles que naturellement comme bestes brutes ilz approuvent.

Il est vray semblable que ceste histoire ait esté amenée de quelque livre de l'Escriture, lequel toutesfois nous n'avons auiourd'huy en usaige: Ou bien qu'elle avoit esté baillée entre le peuple iudaique de main en main tellement que c'estoit une chose vulgaire: Vray est qu'il est escript au Deuteronome chapitre trentequatriesme, que Moyse a esté ensepvely du Seigneur en une vallée de la terre de Moab: et que son sepulcre n'a esté congneu de nul homme. Ce qu'on iuge avoir esté faict (comme aussi la chose clairement le monstre) de peur que les Iuifz pour l'honneur qu'ilz luy portoient n'abusassent de son corps par idolatrie. Ce doncques que le diable en prenoit combat contre l'Ange de Dieu n'estoit que pour mettre en avant qu'il se pouvoit trouver afin d'induire le peuple d'Israel à l'adorer contre la volunté de Dieu. Maintenant il dict, que en ce combat, iamais Michel ne voulut iecter contre le Diable iugement de malediction: C'est à dire prononcer parolle d'execration contre luy comme le recongnoissant creature de Dieu: ains seulement au nom du Seigneur luy impose silence. Au contraire il dict que en ceulx cy y a telle temerité qu'ilz ne pardonnent à nulle creature combien qu'encores ilz n'y congnoissent rien à redire: et n'ont plaisir en aultres choses sinon en celles que de leur sens naturel sans raison et intelligence ilz comprennent ne plus ne moins que bestes brutes, lesquelles sont du tout menées par leurs affections charnelles d'autant qu'il n'y a en icelles aultre sentement. En ce qu'il dict qu'ilz s'y corrumpent, il fault noter que en tout ce que l'homme apprehende en sa charnalité, il n'y a que corruption.

Malheur à iceux, car ilz ont suyvy la voye de Cain, et selon l'erreur du loyer de Balaam se sont abandonnez, et sont peris en la contradiction de Coré.

Affin que nul ne soit si hardy de se ioindre à eulx, il declaire quelle en sera l'issue: ascavoir malediction. Ce qu'il prouve par l'exemple de ceulx desquelz ilz sont imitateurs. Car comme Cain (ainsi qu'il est escrit au second chapitre de Genese) estant en vieux que son frere estoit tant aggreable à Dieu le meurtrit, ainsi ces malleureux, desplaisans que les fidelles servent en saincteté et innocence de vie à leur Dieu, en les pervertissant s'esforcent de meurtrir leurs ames.

Item, comme Balaam pour loyer eust été content de renverser les benedictions de Dieu, et perdre le peuple d'Israel (comme nous lisons au douxiesme chapitre des Nombres) pareillement pour leur ventre et voluptez ilz ne demandent que à dissiper l'Eglise de Dieu et la faire tomber et ruyner en malediction, tellement qu'en cela faire ilz sont du tout desbordez sans mesure ayans comme la bride laschée à ne garder nul moyen.

Item, comme Coré avec Dathan et Abiron (comme il appert par le seziesme chapitre des Nombres) esleva un tumulte alencontre de Moyse pour le debouter du ministere et office auquel il estoit ordonné de Dieu, en cela se rebellant alencontre de Dieu, mesmes: pareillement ceux cy resistent et esmeuvent rebellion contre tous les serviteurs de Dieu et ministres de son Evangile, voire contre Iesus Christ qui est le principal et le Chef de tous. Or si nul de ceux n'est demeuré impuny, qui n'ait soubstenu une horrible vengeance de Dieu, comme les Escritures tesmoignent: il ne fault penser que ceux cy puissent non plus eschapper la main de ce grand Iuge.

Icèux sont macules en voz convives, mangeans hardiment, se paissans eux mesmes: nuées sans eaues, agitées çà et là des vens: arbres autumales infructueuses, doublement mortes et desracinées: undes aspres de la mer escumantes leur propre confusion: estoilles errantes: auxquelz est apprestée obscurité de tenebres eternellement.

Maintenant par diverses similitudes il monstre combien il y a en eux de paovreté et malheureté. Et premierement leur remonstre que leurs convives où ilz s'assemblayent, estoyent souillez et contaminez par gens ainsi vitieux, pour leur donner à entendre qu'ilz les devoyent reiecter de leur compagnie. Et rend la raison: pour ce qu'ilz ne povoyent dissimuler leur gourmandise en mangeant dissoluement et sans modestie aucune. En ce poinct il est à noter que les Chrestiens oultre la saincte Cene avoyent certains convives où ilz s'assembloyent pour entretenir charité: et principallement cela faisoyent ilz à cause des indigens, qui en estoyent refocillez et soulagez. Parquoy c'estoit une vie damnable en telz garnemens, de n'avoir autre esgard sinon de se repaistre eux mesmes, sans penser des paovres, desquelz on devoit avoir le principal soing.

Oultreplus, il les accompare aux nuées sans eaue, lesquelles sans propoz troublent l'air, tenant les hommes en suspend pour attendre pluye laquelle n'en sort iamais. Enquoy il demonstre leur vanité. Et adiouste encore l'agitation du vent çà et là: pour exprimer d'advantage leur inconstance et legiereté.

Secondement, il les fait semblables aux arbres d'autumne, après la cueillette des fruictz, lesquelz n'ont plus que les fueilles, et icelles prestes à tomber bientost. Toutesfois il met apres une dissimilitude: c'est que les arbres au printemps recommencent à verdoyer et fructifier. Mais en ceux cy il n'y a nulle esperance de fruictz non plus qu'aux

Iceux sont faisans divisions, sensuelz et sans esprit.

Il leur donne encor de rechef nouvelles enseignes pour se garder de ces corrupteurs. Et dit qu'ilz tachent à faire separations qui est le propre des faux prophetes. Car c'est leur but principal de rompre l'union que Iesus Christ a voulu estre entre ses membres. Ce qu'il les appelle sensuelz et sans esprit: se rapporte à ce qu'il en a dit dessus: car il entend, qu'il n'y a rien en eux de la regeneration spirituelle, par laquelle nous entrons au Royaume de Dieu, n'ayans rien que de la nature humaine vitieuse et corrumpue.

Mais vous bienaymez, vous edifians vousmesmes en vostre tressaincte Foy faisant prieres par le sainct Esprit, gardez vous en la charité de Dieu, en attendant la misericorde de nostre Seigneur Iesus Christ pour la vie eternelle.

Apres les avoir assez adverty des maulx dont ilz avoyent à se donner garde, il leur monstre de quelz remedes ilz doyvent user pour s'en povoir garentir. Et premierement les enseigne de s'edifier tousiours de mieux en mieux en la Foy, où ilz avoyent desia prins leur fondement: laquelle il appelle tres saincte, leur donnant à entendre que tous ceux qui se tiendront en icelle auront un trescertain appuy et asseurance de salut. Mais pource que cela n'est pas oeuvre d'humaine vertu, il leur commande apres de recourir à Dieu, par lequel, quand nous sommes corroborez en sa vertu, nous ouvrons vertueusement. Or il veult que les prieres soyent faictes parle S. Esprit: pource que nostre sens ne peut atteindre à demander ce qui est selon Dieu, si l'Esprit mesmes de Dieu n'aydoit nostre infirmité: dont il est escript plus amplement aux Romains huytiesme chapitre. Finalement il leur monstre quelle est la fin de ces choses: c'est qu'en esperance et patience ilz attendent la misericorde du Seigneur. Car l'homme charnel ne regardant que les choses presentes, n'estime pas qu'il y ait aultre vie ne felicité que celle qui se voit à l'oeil: pourtant il s'envelope en delices de ce monde comme le pourceau se veaultre en la fange. Il est doncq bien besoing que les fideles se incitent à attendre le Iour dernier, où toutes choses seront reduictes en leur droict estat. Il est bien à noter qu'il ne nous propose aultre fondement n'y attente de la vie eternelle que par la misericorde du Seigneur: afin que toute dignité de noz oeuvres soit abbatue, et toute gloire donnée à sa bonté.

Et recevez les uns en pitié, les iugeant: les aultres sauvez les par crainte, les retirant du feu: haissant aussi vestement de la chair contaminé.

D'avantage il les enseigne que ce n'est pas assez de s'estre retiré soymesmes de la voye de mort et perdition pour servir purement et saintement à Dieu, si on ne tache aussi de gaigner les aultres qu'on voit estre desvoyez, et de les edifier en nostre Seigneur. Pourtant il les exhorte de tellement fouyr et eviter ceste perverse nation qu'ilz mettent peine de les reduire en meilleure vie et ce en diverses manieres, selon qu'ilz verront estre expedient. Car les uns veulent estre menez par doulceur et benignité: les aultres par plus grande severité et rigueur, à quoy il nous fault estre prudens pour nous accommoder à une telle diversité d'esprit. Il dict doncques que envers ceulx que nous verrons estre plus dociles, nous moderions tellement l'asperité de condamner, que les traictions avec misericorde, au contraire que nous estonnions ceulx qui sont endurcis, par crainte du iugement de Dieu. Car il fault user envers eulx comme si on tiroit quelqu'un d'un feu ia embrasé: ce qui ne se faict sans effort violent. Ce pendant il veult que nous prenions desplaisir aux vices qui sont alentour d'eulx: lesquelz il appelle robe, selon commun usaige de l'Escriture: pource que l'homme en est environné comme de ses habillemens.

Or à celuy qui les peult garder sans offence, et les constituer devant sa gloire incoulpables avec liesse, qui est Dieu seul sage, nostre Sauveur, gloire et haultesse, domination et puissance soit maintenant et en tous siecles. Amen.

Comme il a commencé son Epistre par prieres, recongnoissant Dieu estre celuy dont il failloit demander tout bien: aussi maintenant il magnifie sa grandeur comme celle qui est seulement digne d'estre magnifiée. Entremeslans comment le principal que nous pouvons faire pour le salut, c'est de les recommander à Dieu: lequel seul a la puissance de les convertir à soy pour les amender: afin que sans offence ilz puissent comparoistre devant sa maiesté et siege iudicial avec ioiee et liesse laquelle sera lors espandue sur tous ses serviteurs, comme il est escript. Or il veult que toute gloire et hautesse soit rendue à Dieu: non pas qu'il ne les ait sans nous, et mesme contre le vouloir de ses ennemis: mais pour ce que nous devons tous desirer que tout le monde le recongnoisse tel qu'il est, pour luy rendre louenge à luy deuement appartenante.

Typis Appelhans & Co., Brunsvigae.

IOANNIS CALVINI

OPERA EXEGETICA ET HOMILETICA

AD FIDEM

EDITIONUM AUTHENTICARUM

CUM PROLEGOMENIS LITERARIIS

ANNOTATIONIBUS CRITICIS ET INDICIBUS

EDIDERUNT

EDUARDUS REUSS ALFREDUS ERICHSON

THEOLOGI ARGENTORATENSES.

VOL. XXXIV.

LA BIBLE FRANÇAISE
DE CALVIN.

AVANT-PROPOS ET DERNIER AVIS AU LECTEUR.

Nous avons tâché de réunir dans notre publication tout ce que nous avons pu découvrir en fait d'écrits du Réformateur, et nous n'avons épargné ni peines ni argent pour la rendre aussi complète que possible. La collection d'ouvrages imprimés que nous avons réussi à former est de beaucoup la plus riche qui existe, et comprend près de trois cents numéros[1]). Il y a dans ce nombre plus d'une plaquette rarissime, que nous avons dû payer pour ainsi dire au poids de l'or, et quant à ceux qu'il nous a été impossible de nous procurer autrement qu'au moyen d'emprunts faits à des bibliothèques publiques ou privées, comme c'était surtout le cas pour un certain nombre de sermons, nous les avons copiés nous-même afin de pouvoir les reproduire.

La seule exception que nous nous soyons permis de faire, concerne une douzaine de volumes manuscrits conservés à la Bibliothèque de Genève, et contenant des centaines de sermons recueillis par la voie de la sténographie pendant que l'orateur les débitait. Nous avons pensé que la postérité pouvait s'en passer, après tant d'autres qui sont compris dans notre édition. Ces derniers, imprimés du vivant même de l'auteur, peuvent être regardés comme parfaitement authentiques, et son esprit et sa méthode s'y trouvent suffisamment caractérisés. Il y a d'ailleurs à remarquer que les commentaires de Calvin sur les divers livres de la Bible poursuivent une tendance toute pratique, et que ses sermons, portant généralement, non sur des textes choisis, mais sur des livres entiers, forment, pour ainsi dire, des séries complètes de traités d'exégèse populaire. Il était donc à peu près superflu de publier ces pièces inédites à la suite de ses autres travaux parallèles, de forme plus savante.

Mais il nous reste un autre travail de Calvin, qu'aucun éditeur, aucun savant n'a encore songé à étudier jusqu'ici et qui pourtant peut intéresser, au moins dans une certaine mesure, jusqu'à des écrivains ou de simples lecteurs, s'occupant fort peu de questions théologiques; nous voulons parler de la part que notre auteur a prise à la traduction de la Bible en langue française. Nous avons estimé que notre tâche ne serait pas accomplie, si nous négligions cet élément de son oeuvre. On ne croirait certes pas avoir donné une édition complète des oeuvres de Luther, si on n'y comprenait une réimpression de sa traduction de l'Ecriture sainte telle qu'elle est sortie de sa plume. Or il est vrai qu'à l'égard de Calvin la chose n'est pas aussi simple. Il n'est pas, tant s'en faut, l'auteur de la traduction qui a servi de son temps à l'Eglise de Genève et aux autres communautés qui en relevaient en quelque sorte, mais il est certain qu'il y a coopéré. Lors même que cela ne serait pas attesté d'une manière directe, la position qu'il occupait dans cette église, et son influence prépondérante sur tout ce qui tenait à la vie re-

[1]) Cette collection comme toute la bibliothèque de M. Reuss est devenue après sa mort la propriété du Chapitre de St. Thomas à Strasbourg et se trouve déposée à la Bibliothèque de l'Université de cette ville. (Note de l'éditeur.)

ligieuse et sociale de Genève, nous autoriseraient à penser qu'un exégète aussi consommé et aussi supérieur n'y aurait pas facilement toléré l'usage d'une version non approuvée par lui. Il s'agit donc d'examiner jusqu'à quel point il peut s'être intéressé à cette entreprise d'une importance capitale, et s'il y a moyen de reconstruire un texte auquel on puisse rattacher son nom.

Malheureusement les origines de la Bible protestante française sont encore, à l'heure qu'il est, très-peu élucidées. Aucun écrivain contemporain de la Réforme ne nous fournit des détails au moyen desquels on pourroit essayer d'en écrire l'histoire; aucun bibliographe plus récent n'a entrepris l'examen comparatif des textes, et ceux qui se sont donné la peine d'enregistrer les diverses éditions, se sont bornés à ce travail, toujours méritoire, quelquefois très-difficile, mais absolument insuffisant pour combler la lacune que nous signalons. La plupart des éditions de la Bible française, publiées du vivant de Calvin, ont à peu près disparu. Aucune bibliothèque, pas même celle de Genève, n'en possède une série tant soit peu riche. Mais ce qui devrait nous faire désespérer surtout de la réussite de notre entreprise, c'est que personne n'oserait affirmer qu'il ait jamais été fait une édition due à l'initiative exclusive de Calvin. Malgré cela nous tenterons de retrouver cette Bible calvinienne, et nous osons croire que, jusqu'à un certain point, nous arriverons à des résultats justifiant l'insertion, dans la collection des Oeuvres, des textes que nous sommes parvenus à reconstituer.

Commençons par mettre sous les yeux de nos lecteurs les rares allusions à une participation de Calvin aux travaux en question, allusions que nous trouvons de côté et d'autre dans sa correspondance. On se convaincra facilement qu'elles ne sauraient guère nous aider dans nos recherches. Une première mention, d'ailleurs toute négative, se rencontre dans une lettre à Libertet, du 3 des Ides de Septembre 1535, (Tome X page 51), où Calvin dit qu'il a été chargé par Olivetan de revoir son Nouveau Testament, mais qu'il n'en a encore rien fait. De là nous devons passer au 15 Décembre 1542, date à laquelle le réformateur écrit à Farel (T. XI p. 474): *In corrigendo Novo Testamento sum occupatus.* Nous disions à cette occasion que de ce passage on pourrait être tenté de conclure qu'avant cette époque il ne s'était pas encore imposé cette tâche. Cependant nous avouons que cette conclusion est chose assez précaire. Dans une lettre de Textor, qui doit se rapporter à l'an 1544 (T. XI p. 822), il est fait mention d'un reproche qu'on aurait fait à Calvin d'avoir énoncé une hérésie à propos d'un texte du commencement de l'Evangile selon St. Jean, „*in Novo Testamento a se converso*". Nous ignorons à quelle phrase ou à quelle édition cela peut se rapporter. Deux années plus tard une lettre de Farel du 25 Février 1546 (T. XII. p. 297) fait mention d'une *recognitio bibliorum* entreprise à cette époque. Comme je possède un très-bel exemplaire d'une édition de la Bible imprimée en 1546 par Girard, je suis en mesure d'affirmer que s'il devait s'agir ici de celle-ci, la part de Calvin à la révision serait en tout cas plus que modeste, comme on s'en convaincra tantôt.

On voit que ces maigres données ne nous apprennent absolument rien qui puisse nous éclairer. Cependant nous tombons sur un dernier passage beaucoup plus important, dans une lettre de Calvin à Farel du 10 Novembre 1550 (T. XIII. p. 656) que nous transcrivons en entier: *His quatuor mensibus Novi Testamenti correctio me occupavit. Nunc ad bonam Veteris Testamenti partem invitus trahor. Typographos nostros in tempore admonueram ut idoneos ac mei dissimiles ad hanc provinciam obeundam sibi deligerent. Quum meo consilio non paruerint, ignaviae suae poenas mihi iniungunt. Effeci quidem ut L. Budaeus Davidem, Solomonem et Historiam Iob sibi sumat. Sed labore suo tantum me sublevabit, non prorsus eximet molestia. Apocrypha in Bezam reieci. Qui facerem? Multi sibi biblia postulant. Nullum pridem exemplar invenitur. Nemo est qui onus suscipiat. Ita ad bovem redeunt ephippia.*

Malgré le peu de faits positifs que nous fournissent ces quelques données, on peut en tirer pro—

visoirement certaines conclusions, pouvant servir de base à la critique. Nous y voyons d'abord que dès le début il est question de révisions, de corrections, de retouches à faire, relativement à un texte antérieur. Nous serons d'autant plus disposés à considérer ce genre de travail comme un fait acquis à l'histoire, que même après Calvin, et jusqu'à nos jours, la Bible de Genève a dû subir des remaniements incessants, de manière à finir par ne plus se ressembler à elle-même, sans qu'il ait jamais été question d'une traduction foncièrement nouvelle, du moins avant le milieu du siècle passé. En second lieu nous pouvons constater que, malgré ces variations incessantes, les éditions successives étaient toujours placées sous la surveillance de l'autorité ecclésiastique, du corps des pasteurs. Divers passages dans les procès-verbaux du Conseil d'État confirment ce fait. On avait la conscience de l'imperfection du travail primitif; on voulait profiter des progrès de la science pour les faire servir à l'amélioration du texte français; la langue elle-même était encore en voie de formation, et la rapidité avec laquelle s'écoulaient les éditions, offrait des occasions assez fréquentes de faire valoir ces considérations diverses.

Enfin on ne manquera pas de s'apercevoir que Calvin s'occupait de préférence du Nouveau Testament et qu'il se méfiait un peu (et non sans raison) de ses capacités pour une étude philologique du texte hébreu. En effet la traduction française de l'Ancien Testament était due à l'un des meilleurs hébraïsants de l'époque, à Pierre Robert de Noyon, dit Olivetanus, lequel (comme je l'ai prouvé autrefois dans un article de la *Revue de Strasbourg*, 3e série T. III. 1865) s'était donné fort peu de peine à l'égard des livres bibliques écrits en langue grecque. Ces derniers devaient donc paraître réclamer plus de soins, ou du moins plus directement intéresser les chefs de l'Eglise, soit en vue de l'usage qu'ils avaient à en faire, soit parce que les savants compétents en matière d'hébreu étaient plus rares.

Tout ce que nous venons de dire se rapporte aux vingt premières années qui suivirent la publication de la Bible d'Olivetan, laquelle, comme nous avons pu nous en convaincre, est restée pendant tout ce temps, du moins pour l'Ancien Testament, la traduction en usage, sauf un certain nombre de modifications de détail.

Voici maintenant une notice plus instructive encore, relativement à la question qui nous occupe, et qui pourra servir à nous indiquer la marche à suivre dans l'exécution de notre entreprise. C'est la préface imprimée au nom de la Vénérable Compagnie en tête des Bibles postérieures à 1559. Nous avons reproduit cette préface, à laquelle Calvin n'a sans doute pas été étranger, dans le tome IX de notre édition des Oeuvres p. 829. Nous en extrayons ici le passage suivant:

Combien que M. Iean Calvin, nostre frere et compagnon en l'oeuvre de nostre Seigneur, ait pieca diligemment travaillé en la translation française de toute la Bible, et notamment en celle du Nouveau Testament (laquelle il a plusieurs fois revue et conferee avec le texte Grec, autant songneusement que luy ont permis les continuelles occupations de son office), toutesfois cognoissans par experience qu'un tel ouvrage ne se peut amener à perfection que petit à petit, et sçachans qu'il n'y avoit homme qui se contentast moins du precedent labeur que celuy qui en ha eu la peine, nous avons requis et prié tres instamment deux de nostre compagnie que nous avons estimez le plus propres, asçavoir iceluy M. Iean Calvin et M. Theodore de Beze qu'en attendant qu'on puisse mettre la main à la translation du vieil Testament, ils voulussent s'employer à bon escient à revoir celle du Nouveau, laquelle charge ils ont acceptée et tellement executee, selon nostre iugement, que nous esperons que l'Eglise en recevra profit.

Cette notice nous autoriserait peut-être à faire une distinction entre les deux parties principales de la Bible, et à concentrer notre attention sur le Nouveau Testament. Cependant, à y regarder de plus près, ce procédé ne se justifierait pas. Et cela pour plusieurs raisons. Déjà dans la Bible imprimée par

Girard en 1546, et dans plusieurs éditions plus récentes on trouve une préface de Calvin (Oeuvres T. IX. p. 823) dont nous citons les lignes que voici:

Touchant la translation de la saincte Bible en langue Françoise, entre ceux qui ont travaillé apres, feu maistre Pierre Robert s'y est porté en sorte que son labeur est digne de grande louange. Et de fait il n'y a homme de sain iugement qui ne luy donne ce los. Toutesfoys il ne se faut pas esbahir s'il luy estoit eschappé beaucoup de fautes en un tel ouvrage, i'enten si long et si difficile. Premierement donc pource qu'en sa translation le langage estoit rude et aucunement eslongné de la façon commune et receue, il s'est trouvé homme qui a pris peine de l'adoucir, non seulement en le polissant, mais aussi en l'accommodant à une plus grande facilité, pour estre mieux entendu de tous. Secondement quant au sens, selon la faculté que Dieu luy a donnee, et le iugement qu'il a peu acquerir par le long et continuel exercice qu'il a en l'Escriture, il s'est diligemment employé à restituer en son entier ce qui avoit esté mal pris, ou corrompu, ou trop obscurement translaté. Comment il en est venu à bout, et combien son labeur ha este profitable on en pourra iuger en le lisant. Vray est que desia il declare et proteste qu'il ne se contente pas encore de ce qu'il y a fait. Qui plus est, son desir seroit que quelqu'un ayant bon loisir, et estant garni de tout ce qui est requis à une telle oeuvre, y vousist employer une demie douzaine d'ans, et puis communiquer ce qu'il auroit fait à gens entendus et expers tellement qu'il fust bien reveu de plusieurs yeux . . . . .

Il est impossible de ne pas voir que Calvin parle ic[1] de lui-même, et que dès 1546 (au moins) il s'attribue une part principale dans le travail de la révision de la Bible de son cousin, qui a été la première faite pour les églises protestantes de langue française. La question serait maintenant de savoir si Calvin n'entend parler ici que du Nouveau Testament seul. Nous ne le pensons point, et rien ne l'indique. Le *langage rude et eslongné de la façon commune* se fait sentir dans l'Ancien Testament d'Olivetan tout autant que dans le Nouveau et l'on verra que les changements introduits successivement dans les bibles genevoises du vivant de Calvin ne se bornent pas le moins du monde à ce dernier.

D'après cela voici ce qu'il y aurait eu à faire. Il aurait fallu recopier la bible d'Olivetan tout entière, et mettre en marge toutes les variantes des éditions imprimées à Genève avant la mort de Calvin, toujours en supposant qu'on n'y auroit rien changé sans son aveu. J'avoue que j'ai reculé devant une pareille tâche. Après avoir déjà copié, ou plutôt traduit la Bible entière une première fois avec un ample commentaire, je n'ai pu me décider à faire la besogne une seconde fois, à côté d'autres travaux de longue haleine qui me tenaient un peu plus à coeur. Cependant l'idée que l'oeuvre du grand homme et de l'infatigable écrivain, ne serait pas transmise intégralement à la postérité, dans une publication digne de lui, et que j'oserai dire monumentale, s'il y manquait un élément à la fois si notable et si intéressant, cette idée m'a suggéré un plan, qui pouvait mener au but sans écraser celui qui le mettrait à exécution.

Et d'abord je ferai remarquer qu'outre les éditions genevoises de la Bible, qui pourraient servir à la reconstruction d'une version française essentiellement et authentiquement calvinienne, nous avons à notre disposition d'autres textes plus sûrs et plus utiles peut-être. Ce sont les traductions françaises des commentaires du Réformateur, lesquelles, en tant qu'elles ont été publiées de son vivant, ont sans doute passé sous ses yeux, et dont quelques unes ont été rédigées par lui-même.

Ce dernier fait est élevé au-dessus de tout doute relativement au Pentateuque et au livre de Josué. A ce sujet les lecteurs trouveront les témoignages explicites des contemporains dans les Prolégomènes du tome XXIII des Oeuvres. Cette partie importante de l'Ancien Testament devra en tout cas être comprise dans notre édition. On trouvera donc ci-après la traduction telle qu'elle se lit dans l'édition française des livres mosaïques de 1564. En copiant ces textes j'ai eu sous les yeux: 1°. la

semblable qu'elles remontent jusqu'à lui. Quant aux différents livres historiques qui dans nos bibles suivent celui dit de Josué, et aux livres dits de Salomon, il n'existe pas d'ouvrage dû à la plume du Réformateur qui s'y rapporte, sauf un volume de sermons sur le premier livre de Samuel dont nous possédons une traduction latine. Il est vrai qu'on aurait pu encore tenir compte du livre de Daniel, et des autres petits prophètes. Le commentaire sur Daniel a été imprimé en français en 1562 et celui sur les Douze dès 1560; mais j'ai cru pouvoir me dispenser de les joindre aux autres textes, parce que rien ne me prouvait que Calvin en ait rédigé lui-même la traduction; et d'ailleurs les autres parties, qui sont positivement les plus intéressantes au point de vue de l'histoire soit de l'exégèse, soit de la langue française, remplissaient parfaitement le but que je me suis proposé.

Avant de continuer ces recherches je tiens à constater un fait qui n'a pas encore été relevé par les bibliographes et que j'avais moi-même ignoré jusque là: c'est que la version d'Olivetan a exercé pendant longtemps, et jusqu'à la mort de Calvin, une grande influence sur la constitution du texte de la Bible française, dans sa première partie. Il est vrai que cette influence s'amoindrit après 1546 en ce qui concerne le vocabulaire et l'orthographe; mais quant à l'élément exégétique proprement dit elle se fait sentir plus longtemps.

Si à l'égard de l'Ancien Testament j'ai cru pouvoir me contenter d'un choix de livres, et d'un moindre nombre de textes à comparer, j'ai tenu à être plus complet et plus exact en ce qui concerne le Nouveau Testament. On le trouvera tout entier dans cette édition, à l'exception de l'Apocalypse sur laquelle Calvin n'a jamais écrit un mot. Pour cette seconde partie de la Bible, j'ai pu me servir d'une part, des éditions genevoises de Girard 1546, de Badius 1554 et 1555, de Barbier 1559, de Jaquy 1562, d'autre part, des différentes éditions des commentaires, dont il sera parlé ci-après. J'ai comparé aussi deux Nouveaux Testaments imprimés à Lyon en 1548 et 1563. En revanche j'ai négligé Olivetan, parce que j'ai démontré ailleurs, que cette partie du travail de ce traducteur, non seulement était moins originale que son Ancien Testament, mais avait subi bientôt des changements entre les mains des théologiens genevois.

Pour ce qui est des quatre Evangiles, j'ai transcrit le texte de 1546. Quant aux variantes j'ai constaté que le N. T. de 1555 reproduit celui de 1554, et celui de 1563 correspond exactement à celui de l'année précédente. Celui de 1548 offre une recension à part, qui n'a point été consultée par les éditeurs genevois. En ce qui concerne les nombreuses éditions du Commentaire, celle de 1559 n'est qu'une reproduction pure et simple de l'édition primitive de 1555; de même les quatre éditions de 1561, 1562 (deux) et de 1563 contiennent le même texte. De fait il ne s'agit donc que de peu de recensions réellement différentes, dont celle du commentaire de 1561 est la plus importante et en vérité radicalement nouvelle, si bien que j'oserai hasarder l'opinion qu'elle est un travail authentique de Calvin.

Je n'aurais qu'à répéter ces mêmes remarques sur le texte des Actes des Apôtres, s'il ne fallait ajouter que l'année 1562 nous donne deux recensions différentes, celle du Commentaire et celle du N. T. de Jaquy. Les variantes de ce dernier sont marquées d'un astérisque.

Enfin pour ce qui concerne les Epîtres il y a plusieurs observations à faire. Tout d'abord les textes de celles aux Romains, aux Corinthiens, aux Galates, aux Ephésiens, aux Philippiens, aux Colossiens et aux Hébreux, ont été copiés dans les plus anciennes éditions françaises du Commentaire (Girard 1547—1550), dont chaque partie a été publiée séparément. Ces textes ont été soigneusement collationnés avec les éditions complètes de 1557, 1560, 1561, 1562, 1563 et en outre avec les Bibles déjà désignées plus haut; de sorte que le N. T. de Jaquy 1562 a encore dû être distingué par l'astérisque. Quant aux autres épîtres, ou bien il nous a été impossible de retrouver un exemplaire de l'édition primitive spéciale, ou

de confiance et d'affection, en m'adjoignant à partir du 47e volume (1892) M. Louis Horst, licencié en théologie, autre élève de M. Reuss et pasteur à l'Eglise française de Strasbourg. Malheureusement la mort ne permit pas que cette collaboration dévouée persistât jusqu'au bout: M. Horst nous a été enlevé, lui aussi, le 21 juin 1895.

Des trois professeurs de Strasbourg auxquels la science théologique devra cette édition de Calvin, aucun n'aura donc assez longtemps vécu pour assister à l'entier achévement de leur oeuvre commune. Mais je m'assure que les théologiens protestants de tous les pays conserveront une pieuse reconnaissance à la mémoire des savants éminents au labeur infatigable desquels est dû le monument durable, élevé à la gloire du grand réformateur. Ce sera pour moi l'honneur de ma carrière scientifique d'avoir été appelé à mettre en place, Dieu aidant, la dernière pierre de ce splendide édifice.

Strasbourg, le 15 avril 1896,
5e anniversaire du décés de M. Reuss.

Alfred Erichson,
licencié en théologie,
directeur de l'Internat théologique (Collège St. Guillaume).

ABRÉVIATIONS:

O = Bible d'Olivetan. 46 = Bible de 1546. 54 = 1554. 59 = 1559.
54 g = Commentaire sur la Genèse 1554.

Chapitre II.

1. Les cieux donc et la terre furent parfaits, et tout l'exercite d'iceux, 2. Et Dieu eut accompli au septieme iour son oeuvre qu'il avoit faite, et se reposa au septieme iour de toute son oeuvre qu'il avoit faite. 3. Et Dieu benit le septieme iour, et le sanctifia: pource qu'en iceluy il avoit cessé de toute son oeuvre, qu'il avoit creee pour estre faite. 4. Telles sont les generations du ciel et de la terre, quand ils furent creez, au iour que l'Eternel Dieu fit le ciel et la terre. 5. Et tout ietton du champ devant qu'il fust en la terre et tout herbage du champ devant qu'elle germast [1]): car l'Eternel [2]) Dieu n'avoit point fait pluvoir sur la terre, et n'y avoit homme pour labourer la terre. 6. Mais une vapeur montoit de la terre, qui arrousoit tout le dessus de la terre. 7. Et l'Eternel Dieu forma l'homme de la poudre de la terre, et souffla en la face d'iceluy respiration de vie, et l'homme fut fait en ame vivante. 8. Aussi l'Eternel Dieu planta un iardin en Eden, vers Orient, et mit là l'homme qu'il avoit formé. 9. Et l'Eternel Dieu fit germer de la terre tout arbre plaisant à voir, et bon à manger: et l'arbre de vie, et l'arbre de science de bien et de mal au milieu du iardin. 10. Et un fleuve sortoit d'Eden, pour arrouser le iardin, et de là se separoit en quatre chefs. 11. L'un est nommé Phison: c'est celuy qui environne la terre d'Hevila, là où croist l'or. 12. Et l'or de ceste terre est bon: là aussi se trouve Bdelion, et la pierre Onix. 13. Et le nom du second fleuve est Geon: c'est celuy qui circuit toute la terre d'Ethiope. 14. Et le nom du troisieme fleuve, est Hidecel: cestuy-là va vers l'Orient et Assyrie. Et le quatrieme fleuve est Euphrates, 15. Or l'Eternel Dieu preint l'homme, et le colloqua au iardin d'Eden, pour le cultiver et le garder. 16. Adonc l'Eternel Dieu commanda à l'homme, disant, De tout arbre du iardin tu mangeras: 17. Mais de l'arbre de science de bien et de mal, tu n'en mangeras point: Car dés le iour que tu mangeras d'iceluy, tu mourras de mort. 18. Apres l'Fternel Dieu dit, Il n'est pas bon que l'homme soit seul: ie luy feray une aide pour luy assister. 19. Or [3]) l'Eternel Dieu avoit formé de la terre tous animaux des champs, et tous oiseaux du ciel: puis les amena à Adam, afin qu'il veist comme il les appelleroit: et toute chose ayant ame vivante qu'Adam nomma, ce fut son nom. 20. Adam donc

[1]) Et tout getton du champ n'estoit encore en la terre et tout herbage ne germoit point encore. 46. 54g.

[2]) *A partir d'ici, jusqu'à la fin du Chap. III. les éditions antérieures mettent toujours* le Seigneur Dieu. *Et ainsi de suite* le Seigneur *pour* Jehova.

[3]) Ainsi le S. D. forma O. 46. 54g. avoit formé 54. 59.

imposa les noms à toutes bestes, et oiseaux du ciel, et à tous les animaux des champs: mais à Adam il ne se trouvoit point d'aide pour luy assister. 21. L'Eternel Dieu donc fit tomber un somme sur Adam: et quand il fut endormi, il preint une des costes d'iceluy, et resserra la chair au lieu d'icelle. 22. Et l'Eternel Dieu disposa la coste qu'il avoit prise d'Adam, pour estre faite femme, et l'amena à Adam. 23. Lors Adam dit, A ceste fois il y a os de mes os, chair de ma chair: on appellera icelle Hommace , car elle a esté prise de l'homme. 24. Et pourtant l'homme delaissera son pere et sa mere, et s'adioindra à sa femme, et seront une chair. 25. Et estoyent eux deux nuds: assavoir Adam et sa femme, et n'en avoyent point de honte.

Chapitre III.

1. Or le serpent estoit cauteleux par dessus [1]) tous animaux des champs, que l'Eternel Dieu avoit faits. Iceluy dit à la femme, Voyre, que Dieu ait dit, Vous ne mangerez point de tout arbre du iardin? 2. Adonc la femme respondit au serpent, Nous mangeons du fruict des arbres du iardin: 3. Mais du fruict de l'arbre qui est au milieu du iardin, Dieu a dit, Vous n'en mangerez point, et ne le toucherez point: de peur que ne mouriez. 4. Adonc le serpent dit à la femme, Vous ne mourrez nullement. Car Dieu sait qu'au iour auquel vous en mangerez, vos yeux seront ouverts: et serez comme Dieux, cognoissâns le bien et le mal. 6. La femme donc voyant que l'arbre estoit bon à manger, et qu'il estoit plaisant aux yeux, et arbre desirable pour acquerir science: preint du fruict d'iceluy, et en mangea, et en donna aussi à son mari qui estoit avec elle, lequel en mangea. 7. Lors les yeux d'eux furent ouverts, et cognurent qu'ils estoyent nuds: Si consurent ensemble des fueilles de figuier, et se firent des ceintures. 8, En apres ils ouirent la voix de l'Eternel Dieu, qui se pourmenoit par le iardin, au vent du iour: lors Adam et sa femme se cacherent de la face de lEternel Dieu entre les arbres du iardin. 9. Mais l'Eternel Dieu appela Adam, et luy dit, Où es tu? 10. Lequel respondit, I'ay ouy ta voix au iardin, et ay craint, pource que i'estoye nud: dont me suis caché. 11. Derechef il dit, Qui t'a demonstré que tu estois nud? de l'arbre que ie t'avoye commandé de n'en manger, n'en as-tu pas mangé? 12. Adonc Adam dit, La femme que tu m'as donnee pour estre avec moy, m'a baillé de l'arbre, dont en ay mangé. 13. Lors l'Eternel Dieu dit à la femme, Pourquoy as-tu fait cela? Et la femme dit, Le serpent m'a seduite, dont i'en ay mangé. 14. Alors l'Eternel Dieu dit

[1]) plus cauteleux que 46. plus rusé O,

Chapitre V.

1. C'est-ci le registre des generations d'Adam, depuis le temps que Dieu crea l'homme, et le fit à la similitude de Dieu. 2. Tant masle que femelle il les crea, et les benit: et appella leur nom Homme, au iour de leur creation. 3. Adam donc vesquit cent trente ans, et engendra *un fils* à sa semblance selon son image, et appela son nom Seth. 4. Et les iours d'Adam apres qu'il eut engendré Seth, furent huit cens ans: et engendra fils et filles. 5. Tout le temps donc qu'Adam vesquit, fut neuf cens trente ans: puis mourut. 6. Item Seth vesquit cent cinq ans, et engendra Enos. 7. Et Seth vesquit apres qu'il eut engendré Enos, huit cens sept ans, et engendra fils et filles. 8. Tout le temps donc que Seth vesquit, fut neuf cens douze ans: puis mourut. 9. Item Enos vesquit nonante ans, et engendra Cainan. 10. Et Enos apres qu'il eut engendré Cainan, vesquit huit cens quinze ans, et engendra fils et filles. 11. Tout le temps donc d'Enos fut neuf cens cinq ans: puis mourut. 12. Item Cainan vesquit septante ans, et engendra Mahalaleel. 13. Cainan apres qu'il eut engendré Mahalaleel, vesquit huit cens quarente ans, et engendra fils et filles. 14. Tout le temps donc de Cainan, fut neuf cens dix ans: puis mourut. 15. Item Mahalaleel vesquit soixante cinq ans, et engendra Iared. 16. Et Mahalaleel apres qu'il eut engendré Iared, vesquit huit cens trente ans, et engendra fils et filles. 17. Tout le temps donc de Mahalaleel, fut huit cens nonante cinq ans: puis mourut. 18. Item Iared vesquit cent soixante deux ans, et engendra Henoch. 19. Et Iared apres avoir engendré Henoch, vesquit huit cens ans, et engendra fils et filles. 20. Tout le temps donc de Iared, fut neuf cens soixante deux ans: puis mourut. 21. Item Henoch vesquit soixante cinq ans, et engendra Mathusala. 22. Et Henoch apres qu'il eut engendré Mathusala, chemina selon Dieu trois cens ans, et engendra fils et filles. 23. Tout le temps donc d'Henoch, fut trois cens soixante cinq ans. 24. Ainsi Henoch chemina selon Dieu et n'apparut plus: car Dieu le transporta. 25. Item Mathusala vesquit cent octante sept ans, et engendra Lamech. 26. Et Mathusala apres avoir eu engendré Lamech, vesquit sept cens et octante deux ans et engendra fils et filles. 27. Tout le temps donc de Mathusala, fut neuf cens soixante neuf ans: puis mourut. 28. Item Lamech vesquit cent octante deux ans, et engendra un fils. 29. Et appela son nom Noé, disant, Cestuy-ci nous consolera en nostre oeuvre, et au travail de nos mains, en la terre que l'Eternel a maudite. 30. Et Lamech apres qu'il eut engendré Noé, vesquit cinq cens nonante cinq ans, et engendra fils et filles. 31. Tout le temps donc de Lamech, fut sept cens septante sept ans: puis mourut. 32. Item, Noé fut de l'aage de cinq cens ans, et engendra Sem, Cham, et Iapheth.

Chapitre VI.

1. Or adveint, que quand les hommes commencerent à multiplier sur la terre, et qu'ils eurent engendré des filles: 2. Lors les fils de Dieu, voyans que les filles des hommes estoyent belles, ils en preinrent à femmes pour eux, de toutes celles qu'ils avoyent choisies. 3. Adonc l'Eternel dit, Mon esprit ne debatra point à tousiours avec l'homme, pour autant qu'il est aussi bien[1]) chair: et seront les iours d'iceluy cent et vingt ans. 4. En ce temps-là furent les geans sur la terre, mesme apres que les fils de Dieu conveinrent avec les filles des hommes, et qu'elles leur eurent engendré lignee: iceux sont les puissans, qui de tout temps ont esté gens de renom. 5. Lors l'Eternel voyant la malice de l'homme estre mout grande sur la terre, et toute l'imagination des pensees de son coeur n'estre que mal en tout temps: 6. Adonc il se repentit qu'il avoit fait l'homme en la terre, et fut dolent en son coeur. 7. Ainsi l'Eternel dit, Ie rafleray[2]) de dessus la terre l'homme que i'ay creé: depuis l'homme iusqu'au bestail, iusqu'au reptile, et iusqu'à la volaille du ciel. Car il me desplaist de les avoir faits. 8. Mais Noé trouva grace devant les yeux de l'Eternel. 9. Ce sont-ci les generations de Noé. Noé fut homme iuste et entier en son temps, cheminant selon Dieu. 10. Lequel engendra trois fils, Sem, Cham, et Iaphet. 11. Et la terre fut corrompue devant Dieu, et remplie d'extorsion. 12. Lors Dieu regarda la terre, et voici elle estoit corrompue: car toute chair avoit corrompu sa voye dessus la terre. 13. Adonc Dieu dit à Noé, La fin de toute chair est venue devant moy: car la terre est remplie d'outrage par iceux: et voici, ie les destruiray avec la terre. 14. Fay toy une arche de bois de sapin: tu feras des loges en l'arche, et la poisseras de poix par dedans et par dehors. 15. Et la feras en ceste *maniere,* La longueur de l'arche sera de trois cens coudees: sa largeur de cinquante coudees, et sa hauteur de trente coudees. 16. Tu feras une fenestre en l'arche, et la feras d'une coudee de haut, et mettras la porte de ladite arche au costé d'icelle: si la feras avec le bas, le second et le troisieme estage. 17. Voici ie feray venir un deluge d'eau sur la terre, pour destruire toute chair en laquelle il y a esprit de vie sous le ciel: et tout ce qui est en la terre perira. 18. Mais

---

[1]) aussi bien *om.* O. 46. 59.
[2]) O. 46. *suiv.:* Ie raseray, *et ainsi dans les deux textes Chap. VII,* 4.

qu'elle avoit arrachee: lors Noé cognut que les eaux s'estoyent retirees de dessus la terre. 12. Si attendit encore sept autres iours, puis envoya la colombe: mais elle ne retourna plus à luy. 13. Or adveint donc qu'en l'an six cens et un de l'aage de Noé, au premier iour du premier mois, les eaux furent sechees de dessus la terre: et Noé ostant la couverture de l'arche, regarda, et voici le dessus de la terre estoit desseché. 14. Et au vingtseptieme iour du second mois, la terre fut seche. 15. Puis Dieu parla à Noé, disant, 16. Sors hors de l'arche, ta femme, tes fils, et les femmes de tes fils avec toy. 17. Fay sortir avec toy tous les animaux qui sont avec toy de toute chair, tant des oiseaux que des bestes, et tous reptiles rampans sur la terre: et qu'ils produisent en la terre, et fructifient, et multiplient sur la terre. 18. Ainsi donc Noé sortit, ses fils, sa femme, et les femmes de ses fils avec luy. 19. Tous animaux, tous reptiles, toutes volailles, tout ce qui se mouvoit sur la terre, selon leurs generations, sortirent hors de l'arche. 20. Et Noé edifia un autel à l'Eternel, et preint de tout bestail net, et de toute volaille nette, si offrit holocauste sur l'autel. 21. Et l'Eternel sentit un odeur de repos: et dit en son coeur, Ie ne maudiray plus d'oresenavant la terre, pour l'occasion de l'homme: car la conception du coeur de l'homme est mauvaise dés sa ieunesse. Et si ne fraperay plus toute chose vivante comme i'ay fait. 22. Mais tant que la terre sera, les semailles et les moissons, le froid et le chaut, l'esté et l'hyver, le iour et la nuit ne cesseront point.

Chapitre IX.

1. Et Dieu benit Noé et ses fils, et leur dit, Fructifiez, multipliez, et remplissez la terre. 2. Et la crainte, et frayeur de vous sera sur tous animaux de la terre, et sur toutes volailles du ciel, avec tout ce qui se meut sur la terre, et tous poissons de la mer, lesquels vous sont baillez entre vos mains. 3. Tout ce qui se meut ayant vie, vous sera pour viande: ie vous ay donné le tout comme l'herbe verde. 4. Toutesfois vous ne mangerez point la chair avec son ame, qui est le sang d'icelle. 5. Et de faict, ie requerray vostre sang, le sang, di-ie, de vos ames: de la main de tous les animaux ie le requerray, et de la main de l'homme ie redemanderoy l'ame de l'homme: de la main, di-ie, de chacun sien frere. 6. Qui aura espandu le sang de l'homme en l'homme, son sang sera espandu: car Dieu a fait l'homme à son image. 7. Et vous, fructifiez, croissez, engendrez en la terre, et multipliez en icelle. 8. Semblablement Dieu parla à Noé, et à ses fils, qui estoyent avec luy, disant, 9. Or voici, i'establi mon alliance avec vous et avec votre semence apres vous. 10. Et avec toute creature vivante, qui est avec vous, tant des volailles que des bestes, et de tous animaux de la terre qui sont avec vous: de toutes celles qui sont sorties de l'arche, iusqu'à toutes bestes de la terre. 11. I'establi[1]) donc mon pact avec vous: afin que toute chair ne soit plus exterminee par les eaux du deluge, et qu'il n'y ait d'oresenavant nul deluge pour degaster la terre. 12. Puis Dieu dit, C'est-ci le signe de l'accord que ie donne entre moy et vous, et entre toute creature vivante qui est avec vous, à tousiours-mais. 13. Ie mettray[2]) mon arc en la nuee, lequel sera pour signe de l'alliance entre moy et la terre. 14. Et quand il aviendra que i'auray couvert de nuees le dessus de la terre, l'arc apparoistra és nuees. 15. Si seray recors de mon pact, qui est entre moy et vous, et entre toute ame qui vit en toute chair. Et n'adviendra plus que les eaux soyent en deluge, pour exterminer toute chair. 16. L'arc donc sera és nuees, et le regarderoy pour avoir memoire de l'alliance perpetuelle entre Dieu et toute ame vivante, en quelque chair qui soit sur la terre. 17. Ainsi Dieu dit à Noé, C'est le signe de l'alliance que i'ay establie entre moy et toute chair qui est sur la terre. 18. Or les fils de Noé, qui sortirent de l'arche, furent Sem, Cham, et Iaphet: et Cham fut le pere de Chanaan. 19. Ces trois sont les fils de Noé, desquels la terre universelle fut peuplee. 20. Et Noé commença à cultiver la terre, et planta la vigne: 21. Puis but du vin, si s'enyvra, et se descouvrit au millieu de son tabernacle. 22. Et Cham le pere de Chanaan voyant les parties honteuses de son pere, il l'annonça dehors à ses deux freres. 23. Adonc Sem et Iaphet preinrent un vestement, et le mirent sur leurs deux espaules, et en cheminant en arriere, couvrirent la vergogne de leur pere: et leurs faces estoyent destournees, si qu'ils ne virent point les parties honteuses de leur dit pere. 24. Puis Noé s'esveilla de son vin: et quand il sceut ce que son fils moindre luy avoit fait, 25. Lors il dit, Maudit soit Chanaan: il sera serviteur des serviteurs de ses freres. 26. En apres il dit, L'Eternel, le Dieu de Sem soit benit: et luy soit fait Chanaan serviteur. 27. Dieu persuade en douceur Iaphet, et habite és tabernacles de Sem: et leur soit fait Chanaan serviteur. 28. Et Noé vesquit apres le deluge trois cens cinquante ans. 29. Tout le temps donc de Noé fut neuf cens cinquante ans: puis mourut.

Chapitre X.

1. S'ensuyvent les genealogies des enfans de Noé, Sem, Cham et Iaphet: ausquels nasquirent

[1]) Ie constitue O. 46. 54. . . mon alliance 59.
[2]) I'ay mis 46. 54.

en la terre de sa nativité en Ur des Chaldeens. 29. Et Abram et Nachor preinrent femmes. Le nom de la femme d'Abram fut Sarai: et le nom de la femme de Nachor, fut Melcha fille d'Haran, lequel estoit pere tant de Melcha que d'Isca. 30. Mais Sarai estoit sterile, et n'avoit point d'enfant. 31. Or Tharé preint son fils Abram, et Lot fils de son fils, le fils d'Haran, et Sarai sa belle fille, femme d'Abram: et sortirent ensemble de Ur des Chaldeens, pour aller en la terre de Chanaan. Si veinrent iusqu'en Caran: et demeurerent là. 32. Et les iours de Tharé furent deux cens cinq ans: puis mourut en Caran.

Chapitre XII.

1. Or l'Eternel avoit dit à Abram, Va-t'en de ta terre et de ton parentage, et de la maison de ton pere, en la terre que ie te monstreray. 2. Et ie te feray *croistre* en grande gent, et te beniray, et magnifieray ton nom: afin que tu sois benediction. 3. Ie beniray ceux qui te beniront, et maudiray ceux qui te maudiront: et si en toy seront benites toutes les familles de la terre. 4. Abram donc s'en alla, ainsi que l'Eternel luy avoit dit: et Lot alla avec luy: adonc Abram estoit aagé de septantecinq ans quand il sortit hors de Charan. 5. Abram donc preint Sarai sa femme, et Lot fils de son frere, et toute leur chevance qu'ils avoyent acquise, et les ames qu'ils avoyent euës en Charan, si sortirent pour venir en la terre de Chanaan, puis parveinrent en icelle mesme terre. 6. Et Abram passa parmi la terre, iusques au lieu de Sichem, et iusques en la plaine de More: et lors les Chananeens estoyent en la terre. 7. Et l'Eternel apparut à Abram: et dit, Ie donneray ceste terre à ta semence: at Abram edifia illec un autel à l'Eternel qui luy estoit apparu. 8. Apres se transporta d'illec en la montagne vers l'Orient de Beth-el: et tendit son pavillon, ayant Beth-el pour Occident, et Hai pour Orient: et edifia là un autel à l'Eternel, et invoqua le nom de l'Eternel. 9. Puis Abram s'en alla, cheminant et s'avançant vers le Midi. 10. Adonc surveint une famine en la terre: et Abram descendit en Egypte, pour habiter là un temps: car il y avoit grieve famine en la terre. 11. Et comme il approchoit pour venir en Egypte, il dit à Sarai sa femme, Voici, ie cognoy que tu es belle femme à voir. 12. Et pourtant quand les Egyptiens te verront, ils diront, Ceste femme est sa femme: et m'occiront, mais ils te laisseront vivre. 13. Di donc, ie te prie, que tu es ma soeur, afin qu'à l'occasion de toy il me soit bien fait, et que par ton moyen ma vie me soit preservee. 14. Or adveint comme Abram fut venu en Egypte, que les Egyptiens virent ceste femme, qui estoit mout belle. 15. Les princes aussi de Pharao la virent, et la louerent envers luy, si fut transportee en la maison de Pharao. 16. Lequel fit du bien à Abram à raison d'elle: et eut brebis, beufs, asnes, serviteurs, chambrieres, asnesses et chameaux. 17. Mais l'Eternel frapa [1]) Pharao de grandes playes, et sa maison, à cause de Sarai femme d'Abram. 18. Adonc Pharao appela Abram, et luy dit, Pourquoy m'as-tu fait ceci? Que ne m'as-tu adverti que c'estoit ta femme? 19. Pourquoy as-tu dit, C'est ma soeur? Et ie l'avoye prise pour moy à femme: mais maintenant voici ta femme, pren-la et t'en-va. 20. Et il le recommanda à ses hommes: si le menerent hors, et sa femme, et tout ce qui luy appartenoit.

Chapitre XIII.

1. Abram donc monta d'Egypte vers Midi, luy, sa femme, et toutes les choses qu'il avoit: aussi Lot avec luy. 2. Et Abram estoit trespuissant en chevance, et en argent et en or. 3- Et s'en retourna par son chemin de Midi en Beth-el, iusqu'au lieu où paravant il avoit dressé son tabernacle, entre Beth-el et Hai, 4. Au lieu de l'autel que premierement il avoit là fait: et invoqua le nom de l'Eternel. 5. Lot aussi qui cheminoit avec Abram, avoit brebis, beufs et tentes. 6. Et la terre ne les pouvoit contenir pour demeurer ensemble: car leur chevance estoit abondante, tellement qu'ils ne pouvoyent habiter ensemble. 7. Ainsi il s'esmeut estrif entre les pasteurs des troupeaux d'Abram, et entre les pasteurs des troupeaux de Lot: et alors les Chananeens et les Pheresiens habitoyent en la terre. 8. Et Abram dit à Lot, Ie te prie qu'il n'y ait point de noise entre moy et toy, ni entre mes pasteurs et les tiens: car nous sommes freres. 9. Toute la terre n'est-elle point à ton commandement? Depars-toy, ie te supplie, d'avec moy: si tu vas à la senestre, i'iray à la dextre: et si tu elis la dextre, ie prendray la senestre. 10. Adonc Lot eslevant ses yeux, veit toute la plaine de Iordain, qui estoit (avant que l'Eternel eust destruit Sodome et Gomorre) par tout abruvee comme le iardin de l'Eternel, et comme la terre d'Egypte, quand tu entres en Zoar. 11. Et Lot eleut pour soy toute la plaine de Iordain, et s'en alla d'Orient, ainsi furent separez l'un de l'autre. 12. Abram donc habita en la terre de Chanaan, et Lot demeura aux villes de la plaine: et y dressa son tabernacle, iusques vers Sodome. 13. Or les gens de Sodome estoyent mauvais, et pecheurs grandement contre l'Eternel. 14. Alors d'Eternel dit à Abram, (apres que Lot fut separé d'avec luy) Leve tes yeux, et regarde du lieu où tu es vers Aquilon, Midi, Orient, et Occident. 15. Car toute

[1]) flagella O. 46. 54.

mais il ne divisa point les oiseaux, 11. Lors descendit une volee *d'oiseaux* sur les corps, et Abram les effaroucha. 12. Or adveint quand le soleil se couchoit, que le somme saisit Abram: et voici, une frayeur de grande obscurité qui tomba sur luy. 13. Adonc fut dit à Abram, Sache pour certain que ta semence conversera en terre non siene: et servira aux habitans d'icelle, et sera affligee d'eux par quatre cens ans. 14. Toutesfois ie iugeray les gens ausquelles ils serviront: et apres ce ils sortiront avec grans biens. 15. Et toy, tu t'en iras avec tes peres en paix, si seras enseveli en bonne vieillesse. 16. Et au quatrieme aage ils retourneront ici: car l'iniquité des Amorrheens n'est pas encore accomplie. 17. Or apres le soleil couché, il y eut une obscurité. Et voici un four fumant, et une lampe de feu passant entre ces choses divisees. 18. En ce iour-là l'Eternel fit alliance avec Abram, disant, Ie donneray ceste terre à ta semence, depuis le fleuve d'Egypte, iusques au grand fleuve d'Euphrates. 19. Les Ceniens, les Ceniziens. Cadmoniens, 20. Les Hethiens, les Phereziens, les Rephains, 21. Les Amorrheens, les Chananeens, les Gergesiens et les Iebusiens.

Chapitre XVI.

1. Lors Sarai femme d'Abram, ne luy avoit enfanté nul enfant: mais icelle ayant une chambriere Egyptiene nommee Agar, 2. Dit à Abram, Voici, maintenant l'Eternel m'a empeschee d'enfanter: va, ie te prie, à ma chambriere, si à l'aventure ie seray edifiee par elle. 3. Et Abram obeit à la voix de Sarai. Adonc Sarai femme d'Abram preint Agar sa chambriere Egyptiene, et la donna à femme à Abram son mari, apres qu'il eut habité dix ans en la terre de Chanaan. 4. Il entra donc à Agar, laquelle conceut. Or voyant qu'elle avoit conceu, elle desprisa en soy-mesme sa maistresse. 5. Alors Sarai dit à Abram, Le tort qu'on me fait est par toy: moi-mesme ie t'ay donné ma chambriere en ton sein: mais elle voyant qu'elle estoit enceinte, m'a mesprisee en soy-mesme. L'Eternel en iuge entre moy et toy. 6. Lors Abram respondit à Sarai, Voyci, ta chambriere est en tes mains, fay d'icelle comme bon te semblera. Et comme Sarai l'affigeoit, elle s'enfuit de sa presence. 7. Mais l'Ange de l'Eternel la trouva aupres d'une fontaine d'eau au desert: pres la fontaine qui est au chemin de Sur. 8. Si luy dit, O Agar chambriere de Sarai, d'ou viens-tu? et ou vas-tu? Et elle respondit, Ie m'enfuy de la presence de Sarai ma maistresse. 9. Et d'Ange de l'Eternel luy dit, Retourne à ta maistresse, et humilie toy sous sa main. 10. L'Ange aussi de l'Eternel dit, Ie multiplieray ta semence, tellement qu'elle ne se pourra nombrer pour la multitude. 11. En apres d'Ange de l'Eternel luy dit, Voici, tu as conceu, et enfanteras un fils, le nom duquel tu appeleras Ismael: car l'Eternel a ouy ton affliction. 12. Et iceluy sera homme rustaut, la main duquel sera contre un chacun, et les mains d'un chacun contre luy: si habitera à l'endroit de tous ses freres. 13. Adonc elle invoqua le nom de l'Eternel qui parloit à elle, Toi Dieu tu me vois: car elle dit, Ay-ie aussi veu ici [1]) apres celuy qui me voit? 14. Parquoy elle appela ce puits, Le puits de Lahai-roi. Iceluy est entre Cades et Bared. 15. Agar donc enfanta un fils à Abram. Et Abram appela le nom de son fils (que luy avoit enfanté Agar) Ismael. 16. Lors Abram estoit aagé d'octante et six ans, quand Agar luy enfanta Ismael.

Chapitre XVII.

1. Et Abram estant aagé de nonante neuf ans, l'Eternel s'apparut à luy, si luy dit, Ie suis le Dieu tout puissant, fay que tu chemines devant moy, et sois entier. 2. Et ie mettray mon alliance entre moy et toy, et si te multiplieray tresamplement. 3. Lors Abram se prosterna sur sa face: puis Dieu parla à luy, disant, 4. Me voici, et mon alliance sera avec toy, et tu seras pere de maintes gens. 5. Et ton nom ne plus appelé Abram, mais ton nom sera appelé Abraham: car ie t'ay constitué pere de maintes gens. 6. Si te feray fructifier tresabondamment, et te feray *croistre* en peuples, et des Rois procederont de toy. 7. I'establiray donc mon alliance entre moy et toy, et entre ta semence apres toy, en leurs generations, par alliance perpetuelle: afin que ie soye le Dieu de toy et de ta lignee toy. 8. Et ie donneray à toy et à tes successeurs apres toy, la terre où tu es estranger: assavoir toute la terre de Chanaan en possession perpetuelle: si seray leur Dieu: 9. Puis Dieu dit à Abraham, Tu garderas donc mon alliance, toy et ta semence apres toy en leurs aages. 10. Voici mon pact [2]) que vous garderez entre moy et vous, et entre ta race apres toy. Tout masle d'entre vous sera circonci. 11. Et circoncirez la chair de vostre prepuce: et sera en signe de mon alliance entre moy et vous. 12. Tout enfant masle de huit iours sera circonci entre vous et vos generations: tant le serviteur natif de la maison, que le serviteur acheté par argent, de tout homme forain, qui n'est point de ta semence. Celuy donc qui est né en ta maison, et celuy qui est acheté de ton argent sera circonci: si sera mon alliance en vostre chair pour confederation perpetuelle. 14. Mais le masle incirconci, duquel la chair de son prepuce ne sera point taillee, ceste personne-là sera exterminee d'entre

[1]) N'ay-ie point veu O. 46.
[2]) Ce est mon pact. O. 46. voici mon alliance 59.

son peuple, pourtant qu'il a enfreint mon pact. 15. En apres Dieu dit à Abraham, Tu n'appelleras plus le nom de ta femme Sarai: mais son nom sera Sara. 16. Et la beniray, et aussi d'icelle ie te donneray un fils. Ie la beniray, di-ie, et elle sera pour croistre en nations [1]): aussi Rois des peuples procederont d'icelle. 17. Adonc Abraham se prosterna sur sa face, et se sousrit, disant en son coeur, Assavoir-mon si à un homme aagé de cent ans peut advenir generation? et que Sara aagee de nonante ans engendre? 18. Puis Abraham dit à Dieu, A la miene volonté qu'Ismael vive devant toy. 19. Et Dieu dit, Certainement Sara ta femme t'enfantera un fils, et appeleras son nom Isaac: et establiray mon pact avec luy en alliance perpetuelle, et à sa semence apres luy. 20. Et quant est d'Ismael, ie t'en ay exaucé: voici, ie l'ay benit, et le feray fructifier et multiplier tresgrandement: il engendrera douze princes, si le constitueray pour croistre en grande gent. 21. Au reste, ie confermeray mon accord avec Isaac, lequel Sara t'enfantera l'an qui vient en ceste saison. 22. Et acheva de parler à luy, et Dieu remonta de devant Abraham. 23. Or Abraham preint son fils Ismael et tous les serviteurs natifs de sa maison, et tous ceux qu'il avoit achetez de son argent, assavoir tous masles qui estoyent des gens de sa maison: si trencha la chair de leur prepuce en ce mesme iour-là, comme Dieu luy avoit dit. 24. Or Abraham estoit aagé de nonante neuf ans, quand il circoncit la chair de son prepuce. 25. Mais Ismael son fils estoit en l'aage de treize ans, lors que la chair de son prepuce fut tranchee. 26. En ce iour-là mesme Abraham fut circonci, et Ismael son fils. 27. Aussi tous les masles de sa maison, tant les serviteurs natifs de la maison, que ceux qui avoyent este achetez des estrangers par argent, furent circoncis avec luy.

Chapitre XVIII.

1. Derechef, l'Eternel s'apparut à luy en la plaine de Mamre, comme il estoit assis à l'entree de son pavillon en la chaleur du iour. 2. Lors en iettant sa veuë, il regarda, et voici trois personnages se presenterent devant luy: et luy les ayant apperceus, courut au devant d'eux dés l'huis de son pavillon, et s'enclina en terre. 3. Puis dit, Mon Seigneur, ie te prie, si i'ay trouvé grace envers toy, ne passe point maintenant outre ton serviteur. 4. Qu'on prene à ceste heure un peu d'eau, et que vous laviez vos pieds: puis vous reposez sous un arbre. 5. Et i'apporteray un morceau de pain, afin que vous sustentiez vos coeurs, puis apres vous passerez: car pour ce estes-vous passez vers vostre serviteur. Et ils dirent, Fay ainsi comme tu l'as dit. 6. Et Abraham s'en alla hastivement en son pavillon vers Sara, à laquelle il dit, Despesche-toy, empaste trois mesures de fleur de farine, si en fay des gasteaux au fouyer. 7. Puis Abraham courut au troupeau, et preint un veau tendre et bon, si le donna au vallet qu'il se hastast de l'appareiller. 8. Et preint du beurre et du laict, et le veau qu'il avoit accoustré, si le mit devant eux, lequel aussi se tenoit aupres d'eux sous l'arbre, quand ils mangeoyent. 9. Adonc ils luy dirent, Où est Sara ta femme? Et il respondit, La voyla au pavillon. 10. Lors Dieu dit, Ie retourneray à toy selon le temps de la vie: et voici, Sara ta femme aura un fils. Et Sara l'ouit de l'huis de son pavillon, qui estoit derriere. 11. Or Abraham et Sara estoyent devenus vieux et en grand aage: si que les fleurs (qu'ont communément les femmes) estoyent cessees à Sara. 12. Lors Sara se sousrit en soy-mesme, disant, Apres que ie suis envieillie, et que monsieur est vieil, auroy-ie delectation? 13. Et l'Eternel dit à Abraham, Pour quelle cause a ri Sara, en disant, Assavoir-mon s'il est certain que i'enfanteray, veu que ie suis ancienne? 14. Est-il quelque chose difficile à l'Eternel? Ie retourneray à toy en ceste saison selon le temps de la vie, et Sara aura un fils. 15. Mais Sara le nia, disant, Ie n'ay point ri: Car elle eut crainte. Et il dit, Il n'est point ainsi, mais tu as ri. 16. Apres ces personnages se leverent de là, et regarderent contre Sodome: et Abraham cheminoit avec eux, les conduisant. 17. Et l'Eternel dit, Celeray-ie à Abraham ce que ie fay? 18. Veu que de luy doit venir un peuple grand et fort: et qu'en luy seront benites toutes les nations de la terre. 19. Car ie le cognoy qu'il commandera à ses enfans et à sa maison apres soy, qu'ils gardent la voye de l'Eternel, pour faire iustice et iugement, afin que l'Eternel face venir à Abraham tout ce qu'il luy a dit. 20. L'Eternel donc dit, Le cri de Sodome et Gomorre est multiplié, et leur peché est mout grief. 21. Ie descendray maintenant, et verray, assavoir s'ils ont accompli par faict, selon le cri qui est parvenu à moy: et s'il n'est ainsi que ie le sache. 22. Ces personnages donc se retournans d'illec cheminerent vers Sodome: mais Abraham se tenoit encore devant l'Eternel. 23. Lequel s'approchant, dit, Voire, mais destruiras-tu le iuste avec le meschant? 24. S'il y a cinquante iustes dedans la cité, les desconfiras-tu? Ne pardonneras-tu point à la ville pour les cinquante iustes qui sont en icelle? 25. Ia ne t'adviene, que tu faces ceste chose-là ainsi, de mettre à mort le iuste avec le meschant: et que le iuste soit comme le meschant: ia, di-ie, ne t'adviene. Celuy qui iuge toute la terre, ne fera-il point iugement? 26. Et l'Eternel respondit, Si ie trouve en Sodome cinquante iustes dedans la cité, ie pardon-

[1]) d'elle maistront beaucoup de peuples 59.

neray à tout le lieu pour l'amour d'eux. 27. Adonc Abraham respondit, disant, Voici, maintenant i'ay desia commencé de parler à mon Seigneur, combien que ie soye poudre et cendre. 28. Que s'il en defaut cinq de cinquante iustes, destruiras-tu toute la cité pour cinq? Et il luy respondit, Ie ne la destruiray point, si i'en trouve là quarante cinq. 29. Item, derechef parla à luy, disant, Que s'il s'en trouve là quarante? Et il respondit, Ie ne le feray point pour l'amour des quarante. 30. Outre plus il dit, Ie requier que mon Seigneur ne se courrouce point, et ie parleray, Que si là en sont trouvez trente? Auquel il respondit, Ie ne le feray point si i'en trouve là trente. 31. Encore dit, Voici, maintenant i'ay desia commencé de parler à mon Seigneur, Que si là en sont trouvez vingt? Et il luy respondit, Ie ne l'abysmeray point pour l'amour des vingt. 32. Item il dit, Ie requier que mon Seigneur ne se courrouce point, et ie parleray encore ceste fois, Que si là en sont trouvez dix? Auquel il dit, ie ne l'abysmeray point pour l'amour des dix. 33. Et l'Eternel s'en alla quand il eut fini de parler à Abraham. Et Abraham retourna en son lieu.

Chapitre XIX.

1. Et sur le vespre veinrent deux Anges en Sodome, et Lot estoit assis à la porte de Sodome: et les voyant, il se leva pour aller au devant d'eux, et enclina sa face en terre: puis dit, 2. Voici, ie vous prie messieurs, retirez vous maintenant en la maison de vostre serviteur, logez vous, lavez vos pieds: et de matin vous-vous leverez, si vous en irez vostre chemin. Lesquels respondirent, Non, mais nous passerons ceste nuit en la rue. 3. Mais il les contraignit tant qu'ils se retirerent chez luy. Or quand ils furent venus en sa maison, il leur fit un banquet, et cuit des pains sans levain, et mangerent. 4. Mais avant qu'ils s'en allassent coucher, les hommes de la cité de Sodome environnerent la maison, depuis le ieune iusques au vieil, et tout le peuple depuis un bout iusqu'à l'autre. 5. Et appelans Lot, luy dirent, Où sont les personnages qui sont venus de nuit vers toy? Amene-les nous hors, afin que nous les cognoissions. 6. Adonc Lot issit dehors à eux à la porte: et ayant fermé l'huis apres soy, 7. Il dit, Ie vous prie, mes freres, ne leur faites point de mal. 8. Voici, i'ay deux filles, lesquelles n'ont point encore cognu d'homme, ie les vous ameneray, si ferez d'elles comme bon vous semblera, moyenant que ne faciez aucune chose à ces personnages: car à ceste condition ils sont venus sous l'ombre de mon toict. 9. Et ils luy dirent, Approche-toy en çà. Puis dirent, Cestuy-ci est venu seul pour demeurer comme estranger, et il iugera? maintenant nous te ferons plus de mal qu'à eux. Si faisoyent grand effort audit Lot, tant qu'ils s'approcherent pour rompre l'huis. 10. Mais les personnages avancerent leurs mains, et retirerent Lot à eux en la maison: si cloirent l'huis. 11. Et fraperent d'aveuglement les hommes qui estoyent à la porte de la maison, depuis le petit iusqu'au grand, tellement qu'ils se lasserent à cercher la porte. 12. Alors les personnages dirent à Lot, Qui as-tu encore ici, soit gendre ou fils, ou filles, ou quelque chose qui soit en la ville? Retire-les du lieu: 13. Car nous destruirons ce lieu-ci, à cause que leur cri s'est eslevé devant l'Eterrnel: et l'Eternel nous a envoyez pour le destruire. 14. Lot donc sortit, et parla à ses gendres, qui devoyent prendre ses filles, si leur dit, Levez-vous, vuidez de ce lieu, Car l'Eternel destruira la ville: mais il sembloit à ses gendres, qu'il se iouoit. 15. Puis quand l'aube du iour fut venue, les Anges hasterent Lot, disans, Leve-toy, pren ta femme et tes deux filles qui se trouvent ici: afin que tu ne perisses en la punition de la cité. 16. Et comme il tardoit, les personnages luy preinrent sa main, et la main de sa femme, et de ses deux filles, pource que l'Eternel l'espargnoit: si l'emmenerent, et le mirent hors de la cité. 17. Or quand ils les eurent mis dehors l'un dit, Sauve ta vie: ne regarde point derriere toy, et ne t'arreste point en toute la plaine. Sauve toy en la montagne, afin que tu ne perisses. 18. Et Lot respondit, Non mon Seigneur, ie te prie, 19. Voici, ton serviteur a maintenant trouvé grace devant toy, et as magnifié ta misericorde, laquelle tu m'as faite: afin que tu preserves ma vie. Or ie ne me puis pas sauver en la montagne, que mal ne me surprene et que ie ne meure. 20. Voici ceste ville prochaine pour m'en fuir, laquelle est petite: ie m'y sauveray maintenant. N'est-elle point petite, et mon ame vivra? 21. Lors il luy dit, Voici, ie t'ay aussi exaucé en ceste chose-là: que ie ne subvertiray point la ville de laquelle tu as parlé. 22. Haste-toy, sauve toy là: car ie ne pourray rien faire iusqu'à ce que tu sois parvenu là. Partant fut appelé le nom de ceste ville Zoar. 23. Comme le Soleil se levoit sur la terre, Lot parveint en Zoar. 24. Adonc l'Eternel fit pluvoir du ciel sur Sodome et Gomorre, soulfre et feu de par l'Eternel. 25. Et subvertit icelles villes et toute la pleine, et tous les habitans des villes, et le germe de la terre. 26. Mais la femme de Lot regarda derriere soy, dont deveint statue de sel. 27. Et Abraham se levant de matin, veint vers le lieu où il s'estoit arresté avec l'Eternel. 28. Et regarda contre Sodome et Gomorre, et sur toute la terre de ceste plaine: et lors veit une fumee monter de la terre comme la fumee d'une fournaise. 29. Et adveint que quand Dieu destruisoit les villes de la plaine, Dieu eut souvenance d'Abraham, et envoya

Lot de la destruction, quand il subvertissoit les villes esquelles Lot habitoit. 30. Or Lot monta de Zoar, et habita en la montagne, et ses deux filles avec luy, car il craignoit de demeurer en Zoar: mais il habita en une caverne luy et ses deux filles. 31. Et l'aisnee dit à la plus ieune, Nostre pere est ancien, et si n'y a nul en la terre pour entrer à nous, selon la coustume de toute la terre. 32. Vien, et baillons du vin à boire à nostre pere, et couchons avec luy, afin que nous conservions semence de nostre pere. 33. Elles donnerent donc à leur pere du vin à boire ceste nuit-là: et l'aisnee veint et coucha avec son pere, mais il ne s'apperceut point quand elle se coucha, ne quand elle se leva. 34. Et le lendemain venu, l'aisnee dit à la plus ieune, Voici, ie couchay hier avec mon pere, baillons-luy encore ceste nuit du vin à boire: puis va, et couche avec luy, afin que reservions semence de nostre pere. 35. En ceste nuit-là donc, elles donnerent encore à boire du vin à leur pere, et la plus ieune se leva et coucha avec luy: mais il ne s'apperceut point quand elle se coucha ne quand elle se leva. 36. Ainsi les deux filles de Lot conceurent de leur pere. 37. Desquelles l'aisnee enfanta un fils, et appela son nom Moab. Iceluy est pere des Moabites iusques auiourd'huy. 38. Et la plus ieune aussi enfanta un fils, et appela le nom d'iceluy, Ben-ami: iceluy est pere des enfans des Ammoniens iusque auiourd'huy.

Chapitre XX.

1. Et Abraham s'en alla de là en la terre de Midi: et demeura entre Cades et Sur. Si fut estranger en Gerar. 2. Et dit de sa femme, C'est ma seur. Abimelech donc roy de Gerar, envoya et preint Sara. 3. Mais Dieu veint à Abimelech de nuit par songe, si luy dit, Voici tu mourras, pour la femme que tu as prise: Car elle a espousé un mari. 4. Toutesfois Abimelech ne s'estoit point approché d'elle. Il respondit donc, O Seigneur, occiras-tu aussi la gent iuste? 5.[1]) Ne m'a-il point dit, C'est ma seur: et elle aussi a dit, C'est mon frere? I'ay fait ceci en la simplicité de mon coeur, et en pureté de mes mains. 6. Et Dieu luy dit par songe, Voire, ie cognoy que tu as fait ceci en simplicité de ton coeur, mais aussi ie t'en ay engardé: afin que tu ne pechasses contre moy: au moyen de quoy ie ne t'ay point permis de la toucher. 7. Maintenant donc ren la femme à cest homme: Car il est Prophete, et prieras pour toy afin que tu vives. Mais si tu ne la rends, sache que tu mourras de mort, et tout ce qui est à toy. 8. Adonc Abimelech se leva de matin, si appela tous ses serviteurs, et dit toutes ces choses (eux escoutans) dont ils eurent grande crainte. 9. Puis Abimelech appela Abraham, et luy dit, Que nous as-tu fait? et en quoy t'ay-ie offensé, que tu as fait venir sur moy et mon royaume grand peché? Tu m'as fait choses qui ne sont point de faire. 10. Derechef Abimelech dit à Abraham, Qu'est-ce que tu as veu, au moyen de quoy tu ayes fait ceste chose-ci? 11. Auquel Abraham respondit, Pource que ie pensoye, Il n'y a point de crainte de Dieu en ce lieu-ci, et ils me tueront à cause de ma femme. 12. Mais aussi de faict elle est ma seur, fille de mon pere: combien qu'elle ne soit pas fille de ma mere, et si m'a esté *baillee* à femme. 13. Quand les Anges m'ont pourmené hors de la maison de mon pere, ie luy ay dit, Voici la grace que tu me feras, en tout lieu là où nous irons, di de moy, C'est mon frere. 14. Alors Abimelech preint ouailles, beufs, serviteurs et servantes, si les donna à Abraham, et luy restitua Sara sa femme. 15. Puis dit, Voici mon pays à ton commandement, habite là où il te plaira. 16. Et à Sara il dit, Voici i'ay donné à ton frere mille pieces d'argent: voici[2]) il t'est une couverture des yeux envers tous ceux qui sont avec toy, et envers tous autres. Et fut ainsi reprise. 17. Et Abraham fit priere à Dieu: et Dieu guairit Abimelech, sa femme et ses chambrieres, puis enfanterent. 18. Car l'Eternel avoit serree toute matrice de l'hostel d'Abimelech, à l'occasion de Sara femme d'Abraham.

Chapitre XXI.

1. Or l'Eternel visita Sara, comme il avoit predit: et l'Eternel fit à Sara ainsi qu'il avoit parlé. 2. Ainsi Sara conceut, et enfanta un fils à Abraham en sa vieillesse, en la saison, que Dieu luy avoit dit. 3. Et Abraham appela le nom de son fils (qui luy estoit né, et que luy avoit enfanté Sara) Isaac. 4. Puis Abraham circoncit son fils Isaac, aagé de huict iours, comme Dieu luy avoit commandé. 5. Or Abraham estoit en l'aage de cent ans quand Isaac son fils luy nasquit. 6. Lors Sara dit, Dieu m'a fait rire: tous ceux qui l'orront se riront avec moy. 7. Derechef dit, Qui eust dit à Abraham, que Sara allaitteroit enfans? car ie luy ay enfanté un fils en sa vieillesse. 8. Et l'enfant creut et fut sevré. Et Abraham fit un grand convive au iour qu'Isaac fut sevré. 9. Et Sara veit le fils d'Agar Egyptienne (lequel elle avoit enfanté à Abraham) se mocquer. 10. Dont dit à Abraham, Chasse ceste servante et son fils: car le fils de ceste servante n'heritera point avec mon fils Isaac. 11. Et ceste chose despleut grandement devant les yeux d'Abraham pour l'amour de son fils. 12. Mais Dieu dit à Abraham, N'aye desplaisance en toy-

[1]) *add.* Iceluy 54. 59. Celuy O. 46.

[2]) iceluy t'est . . . 46 *suiv.* ce qui te sera O.

mesme pour l'enfant, et pour ta servante: en toutes choses que te dira Sara, obei à sa voix: car en Isaac te sera appelee semence. 13. Ie feray aussi que le fils de la servante croistra en peuple, pource que c'est ta semence. 14. Adonc Abraham se leva de matin, et preint du pain et une bouteille d'eau, si les bailla à Agar, et les mettant sur l'espaule d'elle avec l'enfant, luy donna congé. Puis elle se mit en chemin, et fut errante au desert de Bersabé. 15. Or quand l'eau de la bouteille faillit, elle ietta l'enfant sous un arbrisseau. 16. Si s'en alla, et s'assit à l'endroit loin d'un trait d'arc: car elle dit, Ie ne verray point la mort de l'enfant. Et elle estant assise vis à vis, esleva sa voix et pleura. 17. Lors Dieu ouit la voix de l'enfant, et l'Ange de Dieu appela du ciel Agar, si luy dit, Qu'as-tu Agar? ne crain point: car Dieu a ouy la voix de l'enfant *du lieu* où il est. 18. Leve toy, pren l'enfant, et le reçoy en ta main: car ie le multiplieray en grand peuple. 19. Et Dieu ouvrit les yeux d'icelle, laquelle voyant une fontaine d'eau, s'en alla, et emplit la bouteille d'eau, si donna à boire à l'enfant. 20. Or Dieu fut avec l'enfant, lequel deveint grand, et habita au desert: il fut aussi excellent archer. 21. Et demeura au desert de Paran: et sa mere luy preint une femme de la terre d'Egypte. 22. Or adveint en ce temps-là, qu'Abimelech, et Phicol prince de son armee, parla à Abraham, disant, Dieu est avec toy en toutes les choses que tu fais. 23. Maintenant donc iure moy par Dieu, que tu ne me nuiras point, ni à mes enfans, ni à mes nepveus: selon la courtoisie que ie t'ay faite, tu me feras, et à la terre en laquelle tu as conversé. 24. Lors Abraham respondit, Ie iureray. 25. Et Abraham repreint Abimelech à l'occasion du puits d'eau, que luy avoyent osté les serviteurs d'Abimelech. 26. Auquel Abimelech dit, Ie n'ay point sceu qui a fait ceste chose, mais aussi tu m'en as point adverti: et si encore ne l'ay-ie point ouy, sinon auiourd'huy. 27. Adonc Abraham preint des ouailles, et des beufs, et les donna à Abimelech: et firent entr'eux deux alliance. 28. Et Abraham mit à part sept agneaux du troupeau. 29. Lors Abimelech dit à Abraham, Que veulent dire ces sept agneaux-là, lesquels tu as fait mettre à part? 30. Et il respondit, C'est que tu prendras les sept agneaux de ma main, à celle fin qu'ils me soyent en tesmoignage, que i'ay cavé ce puits-ci. 31. Et pource fut appelé ce puits-ci Bersabé: car illec tous les deux iurerent. 32. Ils traitterent donc alliance en Bersabé. Alors se leva Abimelech et Phicol prince de son armee: et retournerent à la terre des Philisthins. 33. Et Abraham planta des arbres en Bersabé: et là invoqua le nom de l'Eternel Dieu à perpetuité. 34. Et habita en la terre des Philisthins long temps.

Chapitre XXII.

1. Et apres ces choses, Dieu tenta Abraham, et luy dit, Abraham, et il respondit, Me voici, Puis luy dit, 2. Pren maintenant ton fils qui t'est unique, lequel tu aimes, Isaac, di-ie, et t'en va au pays de Moria, et l'offre là en holocauste sur l'une des montagnes, laquelle te diray. 3. Abraham donc se levant de matin, embasta son asne, et preint deux serviteurs avec luy, et Isaac son fils: et ayant coupé le bois pour l'holocauste, se mit en chemin, et s'en alla au lieu que Dieu luy avoit dit. 4. Au troisieme iour Abraham levant ses yeux, veit le lieu de loin. 5. Et dit à ses serviteurs, Arrestez-vous ici avec l'asne: moy et l'enfant cheminerons iusques là, et quant nous aurons adoré, nous retournerons à vous. 6. Et Abraham preint le bois de l'holocauste, et le mit sur Isaac son fils. Et luy il preint le feu en sa main, et un glaive, et s'en allerent eux deux ensemble. 7. Adonc Isaac dit à Abraham son pere, Mon pere. Abraham respondit, Me voici mon fils. Et il dit, Voici le feu et le bois: mais où est l'agneau pour l'holocauste? 8. Et Abraham respondit, Mon fils, Dieu se pourvoira d'agneau pour l'holocauste. Et cheminoyent eux deux ensemble. 9. Et eux estans venus au lieu que Dieu luy avoit dit, il edifia illec un autel, et ordonna le bois, si lia Isaac son fils, et le mit sur l'autel par dessus le bois. 10. Et avançant sa main empongna le glaive pour decoller son fils. 11. Lors l'Ange de l'Eternel luy cria du ciel, disant, Abraham, Abraham. Lequel respondit, Me voici. 12. Et il luy dit, Tu ne mettras point la main sur l'enfant: et ne luy feras aucune chose: car maintenant i'ay cognu que tu crains Dieu, veu que tu n'as point espargné ton fils unique pour moy. 13. Et Abraham leva ses yeux, et regarda: et voici derriere luy un mouton retenu en un buisson par ses cornes. Adonc Abraham s'en va, et preint le mouton, et l'offrit en holocauste en lieu de son fils. 14. Et Abraham appela le nom de ce lieu-là, l'Eternel verra. Dont on dit auiourd'huy de la montagne, l'Eternel sera veu. 15. Et l'Ange de l'Eternel appela Abraham du ciel pour la seconde fois, 16. Disant, I'ay iuré par moymesme, dit l'Eternel, Pour autant que tu as fait ceste chose, et que tu n'as point espargné ton fils, ton unique, 17. Ie te beniray, et multiplieray ta semence comme les estoilles du ciel, et comme le sablon qui est sur le rivage de la mer: et ta semence possedera la porte de ses ennemis. 18. Et toutes les nations de la terre seront benites en ta semence, pource que tu as obei à ma voix. 19. Ainsi Abraham retourna à ses serviteurs: lesquels se leverent et s'en allerent ensemble à Bersabé: et Abraham habita en Bersabé. 20. Et apres ces choses il fut annoncé à Abraham, en disant, Voici Melca

a aussi enfanté des enfans à Nachor ton frere: 21. Assavoir Uz son premier né, et Buz son frere, et Camuel pere d'Aram. 22. Et Cased, et Hazu, et Pheldas, et Ielaph, 23. Et Bathuel. Et Bathuel a engendré Rebeca. Melca enfanta iceux huit à Nachor frere d'Abraham. 24. Et la concubine d'iceluy nommee Reuma, enfanta aussi, assavoir Taba, Gaham, Thaas et Maaca.

Chapitre XXIII.

1. Or Sara vesquit cent vingt sept ans: c'est le temps de sa vie. 2. Puis mourut en Ciriatharba, qui est Hebron, en la terre de Chanaan. Lors Abraham veint pour la plaindre et pleurer. 3. Et s'estant levé de devant son mort, il parla aux enfans de Heth, disant, 4. Ie suis forain et estranger entre vous: donnez moy appartenance de sepulchre avec vous, afin que i'ensevelisse mon mort *l'ostant* de devant moy. 5. Les enfans de Heth respondirent à Abraham, en luy disant, 6. Seigneur, escoute nous, Tu es entre nous un prince de Dieu, enseveli ton mort en nos plus exquis sepulchres: nul de nous ne te refusera son sepulchre que tu n'y ensevelisses ton mort. 7. Adonc Abraham se leva, et s'enclina devant le peuple du pays, des Hethiens. 8. Et parla avec eux, disant, S'il vous plaist que i'ensevelisse mon mort de devant moy, escoutez moy, soyez intercesseurs pour moy envers Hephron fils de Zoar, 9. Afin qu'il me donne la caverne double, qu'il a au bout de son champ: qu'il la me baille à prix suffisant entre vous en possession de sepulchre. 10. Et Hephron residoit au milieu des Hethiens: Hephron donc Hethien respondit à Abraham (oyans tous les Hethiens, qui entroyent par la porte de sa cité) disant: 11. Non, mon seigneur, escoute moy, Ie te donne le champ et la caverne qui est en iceluy, ie te le baille en presence des fils de mon peuple: puis que ie te le donne ensevelis-y ton mort. 12. Et Abraham s'enclina devant le peuple du pays: 13. Et parla à Hephron, oyant tout le peuple du pays, disant, Mais s'il te plaist, ie te prie escoute moy, Ie bailleray l'argent du champ, reçoy-le de moy, puis i'enseveliray mon mort. 14. Et Hephron respondit à Abraham, en luy disant, 15. Mon seigneur, escoute moy, La terre *vaut* quatre cens sicles d'argent: mais qu'est-ce entre moy et toy? enseveli donc ton mort. 16. Et Abraham obeit à Hephron, et luy paya l'argent dont il avoit parlé oyans les Hethiens, c'est assavoir quatre cens sicles d'argent, ayant cours entre les marchans. 17. Et le champ d'Hephron qui estoit en la caverne double, regardant vers Mamre, tant le champ que la caverne, et tous les arbres qui estoyent au champ, et en tous les limites à l'environ, 18. Fut livré en possession à Abraham, en la presence de tous les Hethiens, entrans par la porte de la cité. 19. Et apres ce, Abraham ensevelit sa femme Sara, en la double caverne du champ vers Mamre, qui est Hebron, en la terre de Chanaan. 20. Le champ donc et la fosse, qui estoit en iceluy, fut livré par les Hethiens à Abraham en possession de sepulchre.

Chapitre XXIV

1. Et Abraham deveint ancien, et plein de iours, et l'Eternel l'avoit benit en toutes choses. 2. Or Abraham dit au plus ancien serviteur de sa maison, qui avoit le gouvernement de tout ce qui luy appartenoit, Mets ie te prie la main sous ma cuisse. 3. Et ie t'adiureray par l'Eternel Dieu du ciel et de la terre, que tu ne prenes point femme pour mon fils des filles des Chananeens, entre lesquels i'habite. 4. Mais tu iras en mon pays et en mon parentage, pour prendre femme à mon fils Isaac. 5. Le serviteur luy dit, Si paraventure la femme ne veust point venir avec moy en ce pays-ci, doy-ie remener ton fils au pays dont tu es sorti? 6. Abraham luy dit, Garde que tu ne remenes là mon fils. 7. L'Eternel Dieu du ciel, qui m'a retiré de la maison de mon pere, et de la terre de ma naissance, et qui a parlé à moy, qui m'a iuré en disant, Ie donneray à ta semence ceste terre: iceluy envoyera son Ange devant toy, et d'illec prendras femme à mon fils. 8. Mais si la femme ne veust venir avec toy, tu seras quitte de ce iurement-ci: tant seulement ne remene point là mon fils. 9. Adonc le serviteur mit la main sous la cuisse d'Abraham son seigneur, et luy iura pour ceste chose-là. 10. Ainsi le serviteur prenant dix chameaux, d'entre les chameaux de son maistre, s'en alla: car il avoit tous les biens de son maistre en sa main. Il partit donc, et s'en alla en Naharim, en la cité de Nachor. 11. Et fit coucher les chameaux hors de la cité à un puits d'eau, vers le soir, au temps qu'on sort pour puiser *de l'eau.* 12. Et dit, O Eternel Dieu de mon maistre Abraham, donne moy rencontre auiourd'huy, et fay misericorde envers mon maistre Abraham. 13. Voici, ie me tiendray aupres de la fontaine d'eau, pendant que les filles des gens de ceste cité sortent pour puiser de l'eau. 14. La iuvencelle donc à laquelle ie diray, Abaisse maintenant ta cruche, afin que ie boyve: et qui dira, Boy, et aussi ie donneray à boire à tes chameaux, soit celle que tu as preparee à ton serviteur Isaac. Par cela donc ie cognoistray que tu auras fait misericorde envers mon maistre. 15. Et adveint qu'avant qu'il eust achevé de parler, voici Rebeca, fille de Bathuel, fils de Melca, femme de Nachor, frere d'Abraham, sortoit, ayant sa cruche sur son espaule. 16. Et la iuvencelle estoit tresbelle de regard, vierge, si que homme ne l'avoit cognuë: et descendit à la fontaine et emplit sa

cruche, et remontoit. 17. Adonc le serviteur courut au devant d'elle, et dit, Donne moy maintenant un petit d'eau de ta cruche à boire. 18. Et elle dit, Mon seigneur, boy. Et incontinent descendit sa cruche sur sa main, et luy donna à boire. 19. Et apres luy avoir donné à boire, elle dit, Aussi i'en tireray pour tes chameaux tant qu'ils auront beu à suffisance. 20. Et legerement elle versa sa cruche és auges, et courut encore au puits pour y puiser, et puisa pour tous ses chameaux. 21. Et cest homme s'esmerveilloit d'elle, considerant sans sonner mot, pour savoir si l'Eternel avoit donné bon heur à son voyage, ou non. 22. Et quand les chameaux eurent achevé de boire, cest homme tira des aureillettes d'or d'un demi sicle, et deux bracelets sur ses mains, pesans dix sicles d'or: 23. Puis luy dit, A qui es-tu fille? Ie te prie fay-le moy savoir: et y a-il point lieu en la maison de ton pere pour nous loger? 24. Et elle luy respondit, Ie suis la fille de Bathuel fils de Melca, qu'elle a enfanté à Nachor. 25. Puis luy dit, Il y a chez nous beaucoup de paille, et de fourrage, et aussi lieu pour loger. 26. Et cest homme s'agenouilla, et adora l'Eternel. 27. Et dit, Benit soy l'Eternel le Dieu de mon maistre Abraham, qui n'a point quitté sa misericorde et fidelité envers mon maistre. Moy estant en la voye l'Eternel m'a conduit en la maison du frere de mon maistre. 28. Et la iouvencelle courut, et l'annonça en la maison de sa mere iouste ses propos. 29. Or Rebeca avoit un frere nommé Laban. Lors Laban courut dehors à cest homme vers la fontaine. 30. Et quand il veit les aureillettes, et les bracelets és mains de sa seur, et qu'il eut entendu les paroles de Rebeca sa seur, disant, Cest homme a ainsi parlé à moy: il veint à l'homme, lequel estoit aupres des chameaux vers la fontaine. 31. Et dit, Benit de l'Eternel, entre: pourquoy te tiens-tu dehors? I'ay preparé la maison et le lieu pour tes chameaux. 32. Alors l'homme veint en la maison, et Laban desarnacha les chameaux, et leur donna de la paille et du fourrage, et de l'eau pour laver tant les pieds d'iceluy, que les pieds des personnages qui estoyent avec luy: 33. Et luy presenta à manger. Mais il dit, Ie ne mangeray pas, iusqu'à ce que i'auray referé mon cas. Et iceluy dit, Parle. 34. Il dit donc, Ie suis le serviteur d'Abraham. 35. Et l'Eternel a benit grandement mon maistre, et magnifié: et luy a donné brebis, beufs, argent, or, serviteurs, chambrieres, chameaux et asnes. 36. Et Sara femme de mon maistre, a engendré un fils à mon maistre en la fin de sa vieillesse, auquel il a donné tout ce qu'il a. 37. Et mon maistre m'a fait iurer, disant, Tu ne prendras point femme à mon fils des filles des Chananeens, en la terre desquels i'habite: 38. Ains tu iras en la maison de mon pere et à ma famille, et prendras femme pour mon fils. 39. Lors ie di à mon maistre, Que si d'aventure la femme ne venoit avec moy? 40. Et il me respondit, L'Eternel (devant lequel i'ay cheminé) envoyera son Ange avec toy, et fera prosperer ta voye: et prendras femme à mon fils de ma famille, et de la maison de mon pere. 41. Alors seras exempt de mon adiuration, si tu parviens à ma famille: et si on ne te la donne, tu seras quitte de mon adiuration. 42. Ie suis donc venu auiourd'huy à la fontaine, et ay dit, O Eternel Dieu de mon maistre Abraham, s'il te plaist maintenant de faire prosperer ma voye par laquelle ie chemine: 43. Voici, ie m'arreste pres la fontaine d'eau: que si une pucelle sort pour y puiser, et que ie luy die, Donne moy maintenant à boire un peu d'eau de ta cruche. 44. Et qu'elle me die, Boy, toy, et aussi i'en puiseray pour tes chameaux: icelle soit la femme que l'Eternel a preparee au fils de mon seigneur. 45. Avant que i'eusse accompli de parler en mon coeur, lors voici, Rebeca est sortie, ayant sa cruche sur son espaule, et est descendue à la fontaine et a puisé. Puis ie luy ay dit, Donne moy maintenant à boire. 46. Et prestement a abaissé sa cruche de dessus son espaule, et a dit, Boy, et pareillement ie donneray à tes chameaux à boire: et i'ay beu, et aussi elle a donné à boire aux chameaux. 47. Puis ie l'ay interroguee, disant, De qui es-tu fille? Et elle a respondu, Fille de Bathuel, fils de Nachor, que Melca luy a enfanté. Lors luy ay mis les aureillettes sur sa face, et les bracelets sur ses mains. 48. Apres ie me suis agenouillé et ay adoré l'Eternel, et ay beni l'Eternel Dieu de mon maistre Abraham, lequel m'a conduit droitement: afin que ie preinsse la fille du frere de mon maistre pour son fils. 49. Or maintenant, s'il vous vient à plaisir de faire grace et fidelité à mon maistre, signifiez-le moy: ou autrement dites-le moy, afin que ie m'en retire à dextre ou à senestre. 50. Et Laban et Bathuel respondirent, disans, Cest affaire est procedé de l'Eternel. Nous ne pouvons dire contre toy ne bien ne mal. 51. Voici Rebeca à ton commandement, pren-la, et t'en va, et qu'elle soit femme du fils de ton maistre, comme l'Eternel l'a dit. 52. Et quand le serviteur d'Abraham eut ouy leurs paroles, il s'enclina en terre adorant l'Eternel. 53. Et apres le serviteur tira des bagues d'argent et d'or, et des vestemens, et les donna à Rebeca: et fit aussi des presens à son frere et à sa mere. 54. Puis mangerent et beurent, luy et les hommes qui estoyent avec luy, et logerent. Et quand ils furent levez de matin, il dit, Renvoyez-moy à mon maistre. 55. Et le frere et la mere luy dirent, Que la fille demeure avec nous à tout le moins dix iours: puis apres elle s'en ira. 56. Et il leur dit, Ne me retardez point, puis que l'Eternel a bien adressé

mon chemin. Renvoyez-moy et ie retourneray à mon maistre. 57. Lors dirent, Appelons la fille, et luy demandons son consentement. Ils appelerent donc Rebeca, luy disans, Veux-tu aller avec cest homme? 58. Laquelle respondit, l'iray. 59. Ainsi ils laisserent aller Rebeca leur seur, et sa nourrice avec le serviteur d'Abraham et ses gens. 60. Et ils benirent Rebeca, en luy disant, Tu es nostre seur, sois fertile par mille millions, et que ta semence possede la porte de ses ennemis. 61. Adonc se leva Rebeca et ses chambrieres, et monterent sur les chameaux et suyvirent l'homme, lequel preint Rebeca, et s'en alla. 62. Or Isaac retournoit du puits du Vivânt qui me voit: car il habitoit en la terre vers Midi. 63. Et Isaac estoit issu pour prier au champ envers le soir, et eslevant ses yeux il veit lors venir les chameaux. 64. Semblablement Rebeca iettant sa veuë, veit Isaac, et saillit ius du chameau, 65. Disant au serviteur, Qui est cest homme-là qui chemine par le champ au devant de nous? Et le serviteur respondit, C'est mon maistre. Adonc elle preint un voile, et s'en couvrit. 56. Et le serviteur raconta à Isaac toutes les choses qu'il avoit faites. 67. Et puis Isaac l'amena au tabernacle de Sara sa mere. Si la preint et luy fut à femme, et l'aima. Ainsi Isaac se consola, apres *le trespas* de sa mere.

Chapitre XXV.

1. Et Abraham preint une autre femme nommee Ceturai. 2. Lequelle luy enfanta Zamram, Iecsan, Madan, Madian, Iesbac, et Sua. 3. Et Iecsan engendra Saba et Dedan. Et les enfans de Dedan furent, Assurim, Latusim, Laomin. 4. Et les enfans de Madian furent, Epha, Epher, Henoch, Abida, Eldaah. Iceux tous sont les enfans de Cetura. 5. Et Abraham donna tout ce qui luy appartenoit à Isaac. 6. Mais aux fils de ses concubines il bailla dons: et les envoya arriere de son fils Isaac vers la region d'Orient, luy encore vivant. 7. Et les ans de la vie que vesquit Abraham, furent cent septante cinq ans. 8. Abraham donc defaillant mourut en bonne vieillesse, ia ancien et rassasié, et fut mis ensemble avec son peuple. 9. Et Isaac es Ismael ses fils l'ensevelirent en la caverne double, au champ d'Ephron fils de Zoar Hethien, laquelle est devant Mamre. 10. C'est le champ que le dit Abraham avoit acheté des Hethiens. Là donc fut enseveli Abraham avec Sara sa femme. 11. Or adveint apres la mort d'Abraham, que Dieu benit Isaac son fils, et Isaac habitoit pres du puits du Vivant qui me voit. 13. S'ensuyvent les generations d'Ismael fils d'Abraham, qu'Agar Egyptiene, chambriere de Sara enfanta à Abraham. 13. Ceux donc sont les noms des enfans d'Ismael, nommément, et selon leurs generations: le premier né d'Ismael, Nabaioth, apres Cedar, Adbeel, Mabsam, 14. Masma, Duma, Massa, 15. Hadar, Thema, Ietur Naphis, et Cedma, 16. Ceux-ci sont les enfans d'Ismael, et leurs noms selon leurs bourgades et chasteaux. Assavoir douze princes entre leurs gens. 17. Les ans donc de la vie d'Ismael, furent cent trente sept ans: ainsi defaillant mourut, et fut mis ensemble avec son peuple. 18. Et habiterent depuis Havila iusqu'à Sur, qui regarde sers Egypte quand tu viens en Assur, il habita [1]) aupres de tous ses freres. 19. S'ensuyvent les generations d'Isaac, fils d'Abraham. Abraham engendra Isaac. 20. Et Isaac estoit aagé de quarante ans quand il preint à femme Rebecca fille de Bathuel Syrien, de Mesopotamie, seur de Laban Syrien. 21 Et Isaac supplia l'Eternel pour sa femme, pourtant qu'elle estoit sterile, et l'Eternel l'exança: et Rebecca sa femme conceut: 22. Mais les enfans s'entrepoussoyent en son ventre: et elle dit, Si ainsi est, pourquoy suis-ie? lors s'en alla requerir l'Eternel. 23. Et l'Eternel luy dit, Deux gens sont en ton ventre, et deux peuples departiront de tes entrailles: et un peuple surmontera l'autre peuple: et le plus grand servira au moindre. 24. Et quand son temps d'enfanter fut accompli, voici il y avoit deux gemeaux en son ventre. 25. Dont le premier qui sortit estoit roux, et tout comme un vestement velu, et appelerent son nom Esau. 26. Et apres issit son frere, tenant de sa main le talon d'Esau: et son nom fut appelé Iacob. Et Isaac estoit aagé de soixante ans quand iceux nasquirent. 27. Depuis, les enfans deveinrent grans: et Esau estoit homme entendu à la chasse, homme des champs: mais Iacob estoit homme simple, se tenant es tabernacles. 28. Et Isaac aimoit Esau: car la venaison estoit sa viande: mais Rebecca aimoit Iacob. 29. Or comme Iacob cuisoit du potage, Esau reveint des champs, et estoit las. 30. Et Esau dit à Iacob, Donne moy à manger, ie te prie de ce potage roux: car ie suis las: parquoy on appela son nom Edom. 31. Mais Iacob luy dit, Ven-moy auiourd'huy le droit de ta primogeniture. 32. Et Esau respondit, Voici ie m'en vay mourir, à quoy me servira la primogeniture? 33. Et Iacob dit, Iure moy à ceste heure. Et il luy iura: ainsi il vendit sa primogeniture à Iacob. 34. Et Iacob donna à Esau du pain et le potage de lentilles, et il mangea et beut: et se leva, et s'en alla, ainsi Esau mesprisa sa primogeniture.

Chapitre XXVI.

1. Et adveint qu'il y eut famine au pays, outre la premiere famine, qui fut au temps d'Abraham.

---

[1]) Iceluy s'arresta aupres 54. 59. Iceluy (le susdict O) deceda avant 46.

Et Isaac s'en alla vers Abimelech Roy des Philisthins en Gerar. 2. Alors l'Eternel lui apparut, et dit, Ne descen point en Epypte: demeure en la terre que ie te diray. 3. Habite en ce pays-ci, et ie seray avec toy, et te beniray: car à toy et à ta semence ie donneray toutes ces regions, et ie ratifieray le iurement que i'ay iuré à Abraham ton pere. 4. Et feray multiplier ta semence comme les estoilles du ciel, et donneray à tes successeurs ces regions: et toutes les gens de la terre se beniront en ta semence: 5. Pource qu'Abraham a obei à ma voix, et a gardé mes ordonnances, mes commandemens, mes statuts et mes loix. 6. Isaac donc demeura en Gerar. 7. Et quand il fut interrogué touchant sa femme par les gens du lieu, il respondit, C'est ma seur. Car il craignoit dire, C'est ma femme: de peur que par aventure les hommes du lieu ne le tuassent à cause de Rebecca, car elle estoit belle de face[1]). 8. Or adveint apres plusieurs iours, luy estast là, qu'Abimelech Roy des Philisthins regardoit par la fenestre, et veit lors Isaac se iouant avec Rebecca sa femme. 9. Adonc Abimelech appela Isaac, et luy dit, Voici, certes c'est ta femme: et comment as-tu dit, C'est ma seur? Et Isaac luy respondit, Car i'ay pensé que par aventure ie mourroye à cause d'elle. 10. Et Abimelech dit, Pourquoy nous as-tu fait ceci? Gueres ne s'en a falu que quelqu'un du peuple n'ait couché avec ta femme, et que tu n'ayes fait venir un crime sur nous. 11. Abimelech donc commanda à tout le peuple, disant, Celuy qui touchera cest homme ou sa femme, il mourra de mort. 12. Et Isaac sema en ceste terre-là, et reueillit ceste annee-là cent muis: et l'Eternel le benit. 13. Lors cest homme accreut et continuellement profitoit et croissoit iusqu'à ce qu'il fut fort accreu. 14. Et eut acquests de bercages, et de beufs, et grand mesgnie. Dont les Philisthins en eurent envie sur luy. 15. Tellement qu'ils estouperent tous les puits, qu'avoyent cavez les serviteurs de son pere, au temps de son pere Abraham, et les remplirent de terre. 16. Aussi Abimelech dit à Isaac, Depars-toy arriere de nous: Car tu es beaucoup plus puissant que nous. 17. Isaac donc s'en alla d'illec, et s'arresta pres de la vallee[2]) de Gerar, et habita là. 18. Et Isaac derechef cava des puits d'eau, qu'on avoit cavez au temps d'Abraham son pere, lesquels les Philisthins avoyent estoupez apres la mort d'Abraham: et les nomma selon les noms que son pere leur avoit imposez. 19. Les serviteurs, donc d'Isaac fouyrent en la vallee[3]), et trouverent illec un puits d'eau vive. 20. Mais les Pasteurs de Gerar preinrent noise contre les pasteurs d'Isaac, disans, L'eau est nostre: dout il appela le nom du puits, Esec: par ce qu'ils avoyent eu dissension avec luy. 21. Apres fouyrent un autre puits pour lequel aussi estriverent, dont appela son nom Sitenach. 22. Lors se transporta de là, et cava un autre puits pour lequel ils n'eurent point de noise, dont il appela son nom Rehoboth, disant, Pource que maintenant l'Eternel nous a eslargis, et, nous a fait fructifier en la terre. 23. Puis de là monta en Bersabé. 24. Et l'Eternel luy apparut en ceste mesme nuit, disant, Ie suis le Dieu d'Abraham ton pere ne crain point: car ie suis avec toy, et te beniray, et multiplieray ta semence à cause d'Abraham mon serviteur. 25. Adonc il edifia illec un autel, et invoqua le Nom de l'Eternel, et dressa là son pavillon: et les serviteurs d'Isaac y caverent un puits. 26. Et Abimelech veint à luy de Gerar et Achuzat son ami, et Phicol, prince de son armee. 27. Mais Isaac leur dit, Pour quelle raison venez vous vers moy, veu que vous me hayez, et que m'avez deietté arriere de vous? 28. Et ils respondirent, Nous avons apperceu que l'Eternel estoit avec toy, ainsi nous avons dit, Qu'il y ait maintenant serment ensemble entre nous et toy, traittons alliance avec toy, 29. Afin que tu ne nous faces mal: si comme nous ne t'avons point attouché, et ainsi que ne t'avons fait que bien, et t'avons laissé aller en paix, entant que tu es benit de l'Eternel. 30. Adonc il leur fit un banquet, et mangerent et beurent. 31. Et se leverent au matin, et iurerent l'un à l'autre. Puis Isaac les laissa aller, et sen allerent d'avec luy en paix. 32. Or adveint en ce mesme temps que les serviteurs d'Isaac veinrent, et luy annoncerent des nouvelles du puits, qu'ils avoyent cavé, luy disans, Nous avons trouvé de l'eau. 33. Et il l'appela Seba. Pource le nom de la ville fut *dit* Ber-Seba, iusqu'au temps present. 34. Et Esau aagé de quarante ans preint à femme Iudith la fille de Beri Hethien, et Basemath fille d'Elon Hethien: 35. Et icelles furent en fascherie d'esprit à Isaac et Rebecca.

Chapitre XXVII.

1. Et Isaac devint ancien, et ses yeux estoyent esblouis tellement qu'il ne voyoit goutte. Lors appela Esau son fils aisné, et luy dit, Mon fils. Et il luy respondit, Me voici. 2. Il dit, Voici maintenant ie suis devenu vieil: ie ne say point le iour de ma mort. 3. Maintenant donc ie te prie, pren tes instrumens, ton carquois, et ton arc, et t'en va par les champs chasser de la venaison pour moy. 4. Et m'appreste viande appetissante comme ie l'aime: puis apporte-la moy, et que ie la mange, à celle fin que mon ame te benie avant que ie

[1]) de viaire O. 46.
[2]) du fleuve O. 46. 54.
[3]) au fleuve O. pres du fleuve 46. 54. en ceste vallee 59.

meure. 5. Or Rebecca escoutoit cependant qu'Isaac parloit à Esau son fils. Esau donc s'en alla par les champs chasser, pour apporter de la venaison. 6. Adonc Rebecca parla à Iacob son fils, disant, Voici, i'ay ouy ton pere parlant à Esau ton frere: disant, 7, Apporte-moy de la venaison, et me fay quelque chose savoureuse et i'en mangeray: puis te beniray en la presence de l'Eternel, avant que mourir. 8, Maintenant donc mon fils, obei à ma voix en ce que ie te commande. 9. Or t'en va au bercail, et me pren là deux bons chevreaux, afin que i'en face quelque chose d'appetit pour ton pere, ainsi qu'il aime: 10. Afin que quand tu l'auras portee à ton pere, et qu'il aura mangé, il te benisse avant sa mort. 11. Adonc Iacob respondit à Rebecca sa mere, Voici, Esau mon frere est homme velu, mais moy ie suis sans poil: 12. Si d'aventure mon pere me taste, lors ie seray reputé de luy comme un abuseur, et feray venir sur moy malediction, et non benediction. 13. Et sa mere luy dit, Mon fils, ta malediction soit sur moy: seulement obei à ma voix, et va, et m'en prens. 14. Parquoy il s'en alla et en preint, et l'apporta à sa mere. Et sa mere appresta les viandes telles que le pere d'iceluy aimoit. 15. Puis elle preint des precieux vestemens d'Esau son gran fils, qu'elle avoit chez elle en la maison, et en vestit Iacob son fils le plus ieune. 16. Et enveloppa des peaux des chevreaux ses mains, et la partie de son col qui estoit sans poil. 17. Apres, elle bailla en la main de son fils Iacob, la viande et le pain qu'elle avoit apresté. 18. Lors il veint à son pere, et luy dit, Mon pere. Lequel respondit, Me voici: qui es-tu mon fils? 19. Et Iacob dit à son pere, Ie suis Esau ton premier né, i'ay fait ainsi que tu m'avois dit: leve-toy maintenant, sieds-toy, et mange de ma venaison, afin que ton ame me benisse. 20. Adonc Isaac dit à son fils, Qu'est ceci que tu en ayes si tost trouvé, mon fils? Et il dit, L'Eternel ton Dieu me l'a fait venir au devant. 21. Derechef Isaac dit à Iacob, Mon fils approche toy maintenant, et ie te tasteray, assavoir si tu es iceluy mon fils Esau, ou non. 22. Iacob donc s'approcha de son pere Isaac, et il le tasta: puis dit, Ceste voix est la voix de Iacob, mais les mains sont les mains d'Esau. 23. Et il le mescognut: car ses mains estoyent velues comme les mains de son frere Esau: adonc il le benit, 24. Disant, Es tu toy mon fils Esau? Et il respondit, Ie le suis. Puis dit, 25. Approche toy de moy et que ie mange de la venaison de mon fils, afin que mon ame te benisse. Et il luy presenta, et puis en mangea. Il luy apporta aussi du vin, et il beut. 26. Apres, Isaac son pere luy dit, approche-toy maintenant, /et me baise, mon fils. 27. Et il s'approcha et le baisa. Adonc il sentit l'odeur de ses vestemens, et le benit, disant, Voici l'odeur de mon fils comme l'odeur du champ que l'Eternel a benit. 28. Dieu donc te doint de la rosee du ciel, et de la graisse de la terre, et abondance de froment et de moust. 29. Que les peuples te servent, et que les nations te facent reverence: que tu sois seigneur de tes freres, et que les fils de ta mere te portent honneur: ceux qui te maudiront seront maudits: et ceux qui te beniront seront benits. 30. Et adveint quand Isaac eut accompli de benir Iacob, et que tant seulement Iacob issoit de la presence de son pere Isaac, lors son frere Esau reveint de la chasse. 31. Lequel aussi mesme appresta des viandes, et les apporta à son pere: puis il luy dit, Que mon pere se leve et mange de la venaison de son fils, afin ton ame me benisse. 32. Et Isaac son pere luy dit, Qui es-tu? Et il respondit, Ie suis ton fils Esau, ton premier né. 33. Et Isaac fut estonné tant et plus, d'un grand espovantement: et dit, Qui est, et où est donc cestuy qui a chassé de la venaison, et m'en a apporté, et ay mangé de tout avant que tu veinsses, et l'ay beni, dont aussi il sera benit? 34. Or quand Esau eut entendu les paroles de son pere, il s'escria d'un grand cri, et fut tresfort marri. Puis dit à son pere, Beni moy aussi bien, mon pere. 35. Mais il dit, Ton frere est venu par fraude, et a soustrait ta benediction. 36. Lors il dit, A bon droict fut appelé son nom Iacob: Car voici la seconde fois qu'il m'a deceu: il a preins ma primogeniture, et voici maintenant il usurpe ma benediction. Puis dit, Ne m'as-tu point reservé de benediction. 37. Et Isaac respondit à Esau, disant, Voici, ie l'ay constitué seigneur sur toy, et luy ay donné tous ses freres pour serviteurs: si l'ay garni de froment et de vin: et que feray-ie donc, mon fils? 38. Et Esau dit à son pere, N'as-tu qu'une benediction, mon pere? Beni moy aussi bien, mon pere. Et Esau eslevant sa voix, pleura. 39. Et Isaac son pere respondit, luy disant, Voici, ton habitation sera en la graisse de la terre, et en la rosee du ciel en haut, 40. Et vivras par ton espee, et serviras à ton frere: mais il aviendra que tu domineras, et escourras ton ioug de dessus ton col. 41. Et Esau eut en haine Iacob, pour la benediction dont l'avoit benit son pere: et dit en son coeur, Les iours du dueil de mon pere s'approchent, adonc ie tueray Iacob mon frere. 42. On denonça à Rebecca les paroles d'Esau son fils aisné, et elle envoya, et appela Iacob son fils le plus ieune: et luy dit, Voici Esau ton frere qui se veust consoler en te tuant. 43. Maintenant donc mon fils, obei à ma voix: leve-toy, et t'en fuy en Charan à Laban mon frere. 44. Et demeure avec luy quelques iours, iusques à ce que la colere de ton frere soit passee. 45. Et

que sa fureur soit destournee de toy, et ait oublié les choses que tu luy as faites: puis i'envoyeray, et te retireray de là. Pourquoy seroye-ie privee de vous deux en un iour? 46. Et Rebecca dit à Isaac, Ie suis faschee de ma vie, pour les filles de Heth. Si Iacob prend femme des filles de Heth, comme sont cestes-ci du pays, à quoy me sert la vie?

Chapitre XXVIII.

1. Et Isaac appela Iacob, et le benit: et luy commanda disant, Tu ne prendras point femme des filles de Chanaan. 2. Leve-toy, Va en Padan-Aram, en la maison de Bathuel, pere de ta mere: et de là pren pour toy femme des filles de Laban frere de ta mere. 3. Et Dieu tout-puissant te benie, et te face fructifier, et te multiplie, afin que tu *croisses* en congregation de peuples: 4. Et te doint la benediction d'Abraham à toy. et à ta posterité avec toy, afin que tu obtienes par heritage la terre où tu as esté estranger, laquelle Dieu a donnee à Abraham. 5. Isaac donc envoya Iacob, lequel s'en alla en Padan-Aram à Laban fils de Bathuel Syrien frere de Rebecca, mere de Iacob et d'Esau. 6. Et Esau veit qu'Isaac avoit benit Iacob, et qu'il l'avoit envoyé en Padan-Aram, afin que là il preint femme pour soy: et qu'il luy avoit commandé, quand il le benissoit, disant, Ne pren point femme des filles de Chanaan: 7. Et que Iacob avoit obei à son pere et à sa mere, et s'en estoit allé en Padan-Aram. 8. Voyant donc Esau que les filles de Chanaan desplaisoyent ès yeux d'Isaac son pere: 9. Il s'en alla à Ismael, et preint à femme (outre ses autres femmes) Maheleth la fille d'Ismael, fils d'Abraham, seur de Nabaioth. 10. Or Iacob partit de Bersabé et s'en alla à Aram. 11. Et arriva en un lieu, auquel il passa la nuict, pource que le soleil estoit couché. Il preint donc des pierres du lieu, et les mit sous sa teste, et dormit là, 12. Lors il songea, et voici une eschelle estoit dressee sur la terre, et le sommet d'icelle touchoit au ciel, et si les Anges de Dieu montoyent et descendoyent par icelle. 13. Et voici l'Eternel estant sur icelle lequel dit, Ie suis l'Eternel Dieu d'Abraham ton pere, et le Dieu d'Isaac: ie donneray la terre sur laquelle tu dors, à toy et à ta semence. 14. Et ta semence sera comme la poudre de la terre, et sera multipliee en Occident, et Orient, et Septentrion et Midi: et toutes les lignees de la terre seront benites en toy et en ta semence. 15. Et voici, ie suis avec toy: et te garderay par tout où tu iras: et te feray retourner en ceste terre. Car ie ne te delaisseray point, iusques à ce que i'auray fait ce que ie t'ay dit. 16. Or quand Iacob fut esveillé de son dormir, il dit, Comment? l'Eternel est en ce lieu, et ie n'en savoye rien. 17. Et ayant peur, dit, Que ce lieu-ci est espovantable! ce n'est ici que la maison de Dieu, et ci est la porte du ciel. 18. Et Iacob se leva au matin, et preint la pierre qu'il avoit mise sous sa teste, et la posa pour enseigne, et versa de l'huile sur le sommet d'icelle. 19. Et appela le nom du lieu Beth-el: au reste la ville avoit nom paravant Lus. 20. Et Iacob voua un voeu, en disant, Si l'Eternel Dieu est avec moy et me preserve en la voye par laquelle ie chemine, et me donne du pain à manger, et vestement pour vestir, 21. Et que ie retourne en paix en la maison de mon pere: lors l'Eternel me sera Dieu. 22. Et ceste pierre que i'ay mise en signe, sera la maison de Dieu: et de toutes choses que tu m'auras donnees, ie te donneray la disme.

Chapitre XXIX.

1. Et Iacob se mit en chemin, et s'en alla vers la terre du peuple Oriental. 2. Et il regarde, et voici un puits, en un champ, et là aupres trois troupeaux de brebis gisans: Car de ce puits-là les brebis estoyent abruvees, et y avoit une grosse pierre sur la gueule du puits. 3. Et tous les troupeaux estant là reduits, ils rouloyent la pierre de gueule du puits, et abruvoyent les troupeaux: puis remettoyent la pierre en son lieu sur la gueule du puits. 4. Et Iacob leur dit, Mes freres, d'où estes-vous? Et ils respondirent, Nous sommes d'Haran. 5. Et il leur dit, Ne cognoissez-vous point Laban fils de Nachor? Et ils respondirent, Nous le cognoissons. 6. Derechef il leur dit, Se porte-il bien? Lesquels dirent, Bien: et voici Rachel sa fille, qui vient avec le troupeau. 7. Et il dit, Où est-il encore grand iour, il n'est point temps de rassembler le troupeau, abruvez les brebis et allez les repaistre. 8. Lesquels repondirent, Nous ne pouvons, iusques à ce que les troupeaux seront assemblez, et qu'on oste la pierre de la gueule du puits pour abruver les brebis. 9. Luy encore parlant avec eux, Rachel surveint avec ses brebis, qui appartenoyent à son pere: Car elle estoit bergere. 10. Or quand Iacob veit Rachel la fille de Laban, frere de sa mere, et les brebis dudit Laban frere de sa susdite mere, il s'approcha, et revira la pierre de dessus la gueule de puits, puis abruva les brebis de Laban frere de sa mere. 11. Et Iacob baisa Rachel, et en s'escriant pleura. 12. Adonc Iacob annonça à Rachel qu'il estoit frere de son pere, et aussi fils de Rebecca: apres elle s'encourut et l'annonça son pere. 13. Et quand Laban eut entendu les nouvelles de Iacob fils de sa seur, il courut au devant de luy, et l'embrassa, et le baisa, et le fit venir en sa maison: et iceluy recita à Laban toutes ces choses. 14. Et Laban luy dit, Certes tu es mon os et ma chair: et de-

iray: car tu as cognu mon service, duquel ie t'ay servi. 27. Et Laban luy respondit, Ie te prie que ie trouve grace devant toy. I'ay apperceu que l'Eternel m'a benit au moyen de toi. 28. Estime-moy ton salaire, et ie te le bailleray. 29. Et il luy respondit, Tu cognois comment ie t'ay servi, et quel a esté ton acquest avec moy. 30. Car tu avois peu avant que ie veinsse, mais il est accreu grandement: et si l'Eternel t'a benit à mon entree: et maintenant quand en feray-ie autant pour ma maison? 31. Et il luy dit, Que te donneray-ie? Et Iacob respondit, Tu ne ma donneras rien, si tu veux faire ceste chose-ci: encore ie paistray et garderay tes brebis. 32. Que ie passe auiourd'huy parmi tout le troupeau, separant d'illec toutes les brebis piccotees et tachetees, et tous les roux d'entre les agneaux: pareillement les tachetees et piccotees d'entre les chevres: et cela me sera pour salaire. 33. Et d'ici en là ma loyauté testifiera pour moy, et viendra en avant, pour mon loyer en ta presence. Ainsi tout ce qui ne sera point *trouvé* piccoté ou tacheté entre les chevres, et roux entre les agneaux, le larrecin sera sur moy. 34. Lors Laban dit, Voici, ie souhaitte qu'il soit fait selon ta parole. 35. Et en ce iour-là il separa les boucs marquez et tachetez, et toutes les chevres marquees et tachetees: tout ce en quoy estoit blancheur, et tout ce qui estoit roux entre les agneaux: puis les bailla en la main de ses fils. 36. Et interposa chemin de trois iours entre soy et Iacob. Et Iacob paissoit le residu du bercail de Laban. 37. Iacob donc preint des verges verdes de peuplier, de coudrier et de chastaignier, et pela les escorses blanches, descouvrant le blanc qui estoit sur les verges. 38. Et mit les verges qu'il avoit pelees dedans les auges aux guais des eaux, auxquels venoyent les brebis pour boire, l'une vis à vis de l'autre, afin qu'elles entrassent en chaleur quand elles viendroyent boire. 39. Es les brebis s'eschauffoyent pres des verges, et agneloyent des brebis marquees, piccotees et tachetees. 40. Iacob donc separa les agneaux, et les mit devant les brebis marquees, et tout ce qui estoit roux au troupeau de Laban: et posa son parc à part-soy, et ne le mit point aupres du troupeau de Laban. 41. Et quand les brebis hastives venoyent en chaleur, Iacob mettoit les verges dedans les auges devant les yeux du bercail, afin qu'elles conceussent en regardant les verges. 42. Mais quand les brebis estoyent tardives, il ne les mettoit point. Et les tardives appartenoyent à Laban, et les hastives à Iacob. 43. Ainsi cest homme fut enrichi tres grandement: et eut gros troupeaux, chambrieres et valets, chameaux et asnes.

Chapitre XXXI.

1. Or il ouit les paroles des enfans de Laban, disans, Iacob a emporté tout ce qui appartenoit à notre pere: et de ce qui estoit à nostre pere, il en a fait toute ceste gloire. 2. Et Iacob apperceut à la face de Laban, qu'il n'estoit point envers luy comme auparavant. 3. Et l'Eternel dit à Iacob, Retourne au pays de tes peres et à ta nation, et ie seray avec toy. 4. Iacob donc envoya, et appela Rachel et Lea au champ où il paissoit les brebis: ausquelles il dit, 5. Ie cognoy à la face de vostre pere qu'il n'est point envers moy comme par ci devant: toutesfois le Dieu de mon pere a esté avec moy. 6. Et vous savez que de toute ma puissance i'ay servi à vostre pere. 7. Lequel m'a abusé et changé mon loyer par dix fois: mais Dieu ne luy a point permis qu'il me fist mal. 8. Quand il disoit ainsi, Les piccotees seront ton loyer: lors toutes les brebis en agneloyent des marquees. 9. Et Dieu a osté le bien de vostre pere, et me l'a donné. 10. Et adveint au temps que les brebis sont en chaleur, ie levay mes yeux: et lors vi en songe les boucs saillir sur les chevres marquees, piccotees, et rayees. 11. Et l'Ange de Dieu me dit en songe, Iacob. Et ie di, Me voici. 12. Et il dit, Leve maintenant tes yeux, et regarde tous les boucs sautans sur les chevres marquees, piccotees et rayees. Car i'ay veu tout ce que Laban t'a fait. 13. Ie suis le Dieu de Beth-el, où tu oignis la pierre, quand tu me vouas là un veu: maintenant donc leve-toy, sors de ceste terre, et t'en retourne au pays de ta nativité. 14. Adonc Rachel et Lea respondirent, luy disant, Avons-nous encore nostre portion et heritage en la maison de nostre pere? 15. Ne nous a-il pas reputees comme estrangeres? Car il nous a vendues, et encore il a mangé nostre argent. 16. Puis que toutes les richesses que Dieu a ostees à nostre pere appartenoyent à nous et à nos enfans, maintenaut fay tout ce que Dieu t'a dit. 17. Ainsi Iacob se leva, et monta ses enfans et ses femmes sur des chameaux. 18. Et conduit toute sa chevance qu'il avoit acquise, et toute sa substance qu'il avoit acquise en Padan-Aram, pour venir à Isaac son pere, en la terre de Chanaan. 19. Or comme Laban estoit allé tondre ses brebis, Rachel desrobba les images qui estoyent à son pere. 20. Et Iacob se desrobba de Laban Syrien, sans luy signifier qu'il s'enfuyoit. 21. Il s'enfuit donc avec tout ce qui luy appartenoit: et tire et passe la riviere, et tourne sa face vers la montagne de Galaad. 22. Mais le tiers iour on advertit Laban que Iacob s'enfuyoit. 23. Lors il preint ses freres avec luy, et le poursuyvit le chemin de sept iournees, et l'acconsuyt en la montagne de Galaad. 24. Et Dieu veint à Laban Syrien au songe de la nuict, luy disant, Donne-toy

messagers retournerent à Iacob, disans, Nous sommes parvenus à ton frere Esau: et aussi il vient au devant de toy, ayant quatre cens hommes avec soy. 7. Lors Iacob craignit mout, et fut troublé, et divisa le peuple qui estoit avec luy, et les brebis, et les beufs, et les chameaux en deux bandes: et dit, 8. Si Esau vient à une bande, et la frape, la bande qui demeurera sera sauvee. 9. Derechef Iacob dit, O Dieu de mon pere Abraham, Dieu de mon pere Isaac, O Seigneur qui m'as dit, Retourne en ton pays et à ta parenté, ie te feray du bien. 10. Ie suis inferieur à toutes les graces et à toute la fidelité que tu as faite à ton serviteur: Car ie suis passé avec mon baston ce Iordain, mais maintenant ie suis avec deux bandes. 11. Ie te prie delivre moy de la main de mon frere Esau, car ie le crain qu'il ne viene et me frape, et la mere avec les enfans. 12. Tu as dit, Ie te feray bien, et te mettray *pour croistre* en semence comme le sablon de la mer, qu'on ne peut conter pour la multitude. 13. Et il se logea illec pour ceste nuit-là, et preint de ce qu'il avoit amené, des dons pour Esau son frere: 14. Assavoir deux cens chevres, vingt beufs, deux cens brebis, vingt moutons, 15. Trente chameaux allaittans avec leurs poulains, quarante vaches, dix taureaux, vingt asnesses avec dix poulains. 16. Et les bailla entre les mains de ses serviteurs, chacun son troupeau à part: et leur dit, Passez devant moy, et faites qu'il y ait distance entre un troupeau et l'autre. 17. Et commanda au premier, disant, Si Esau mon frere te rencontre, et te demande, disant, A qui es-tu? et où vas-tu? et à qui sont ces choses devant toy? 18. Lors tu diras, A ton serviteur Iacob, lequel envoye ce present à mon seigneur Esau: et le voici aussi apres nous. 19. Et commanda pareillement au second, et au troisieme, et à tous ceux aussi qui cheminoyent apres les troupeaux, disant, Vous parlerez selon ceste parole à Esau, quand vous l'aurez trouvé: et direz aussi, 20. Voici ton serviteur Iacob derriere nous. Car il disoit, I'appaiseray sa face avec le present qui ira devant moy, et apres ce ie verray sa face: à l'aventure qu'il me recevra. 21. Ainsi le present passa devant luy, mais il demeura ceste nuit-là avec la compagnie. 22. Et se leva ceste nuit et preint ses deux femmes et ses deux chambrieres, et ses onze enfans, et passa le gay [1]) de Iaboc. 23. Il les preint donc, et les fit passer le fleuve, et tout ce qu'il avoit, et resta seulet. 24. Adonc un homme luitta avec luy, iusqu'à ce que l'aube du iour fut venue. 25. Et quand il veit qu'il ne le pouvoit vaincre, il toucha le palleron de la hanche d'iceluy: ainsi le palleron de la hanche de Iacob fut desnoué quand l'homme luittoit avec luy. 26. Et il dit, Laisse moy: car l'aube du iour est venue. Mais il respondit, Ie ne te laisseray point, si tu ne me benis. 29. Et il luy dit, Quel est ton nom? Et il respondit, Iacob. 28. Alors il dit, Ton nom ne sera plus dit Iacob, ains Israel: car tu as avec Dieu et avec les hommes domination, et les as surmontez. 29. Et Iacob demanda, disant, Ie te prie signifie moy ton nom. Et il respondit, Pourquoy demandes-tu mon nom? Et il le benit. 30. Et Iacob appela le nom du lieu Phanuel: car i'ay veu Dieu face à face, et mon ame a este delivree. 31. Et le soleil luy levoit, quand il passa Phanuel, et clochoit de sa hanche. 32. Parquoy iusqu'au iour present les enfans d'Ismael ne mangent point du nerf desloyé qui est sur le palleron de la hanche: pourtant qu'il toucha le palleron de la hanche de Iacob au nerf retiré.

Chapitre XXXIII.

1. Et Iacob levant ses yeux, regarda, et voici Esau venir, et quatre cens hommes avec luy. Adonc il divisa les enfans de Lea et de Rachel et des deux chambrieres. 2. Et mit les chambrieres, et leurs enfans au devant, Lea et ses enfans apres: Rachel et Ioseph au derriere. 3. Et iceluy passoit avant eux, et s'enclina en terre par sept fois, iusqu'à tant qu'il s'approcha de son frere. 4. Mais Esau courut au devant de luy, et l'embrassa et cheut sur son col et le baisa, et pleurerent. 5. Puis levant ses yeux, veit les femmes et les enfans: et dit, Qui sont ceux-là? sont-ils à toy? Et il respondit, Ce sont les enfans que Dieu par sa misericorde a donnez à ton serviteur. 6. Et les chambrieres s'approcherent, et leurs enfans, faisans la reverence. 7. Puis Lea aussi s'approcha, et ses enfans, faisans la reverence: en apres aussi s'approcha Ioseph et Rachel faisans la reverence. 8. Et il dit, Que veux-tu avec toute ceste bande, que i'ay rencontree? Et il respondit, Pour trouver grace devant mon seigneur. 9. Et Esau dit, I'en ay assez mon frere, ce qui est tien te demeure. 10. Et Iacob respondit, Non: ie te prie, si maintenant i'ay trouvé grace devant toy, pren mon present de ma main: pourtant que i'ay veu ta face, comme si i'eusse veu la face de Dieu et m'a pleu. 11. Ie te prie reçoy ma benediction qui t'a este apportee: car Dieu m'a fait grace, et i'en ay à suffisance: dont le contraignit, et il les receut. 12. Et il dit, Partons et cheminons, et ie marcheray devant toy. 13. Et Iacob respondit, Mon seigneur sait que les enfans sont tendres, et si ay des brebis et des vaches preignes: que si ie les touche d'un iour, tout le bercail mourra. 14. Ie prie que

[1]) le passage O. 46 *suiv.* *Au lieu de* Iaboc, 46 *et* 54 *mettent* Iacob.

sence d'Esau ton frere. 2. Iacob donc dit à sa famille, et à tous ceux qui estoyent avec luy, Ostez les dieux estranges qui sont entre vous, et vous lavez, et changez vos vestemens. 3. Et nous levons pour monter en Beth-el, et ie feray illec un autel au Dieu qui m'a respondu au iour de ma tribulation, et a este avec moy en la voye, par laquelle i'ay cheminé. 4. Adonc baillerent à Iacob tous les dieux estranges qui estoyent en leur main, et les aureillettes qui estoyent en leurs aureilles, lequel les cacha sous un chesne aupres de Sichem. 5. Puis se partirent: et Dieu envoya une frayeur sur les villes qui estoyent à l'environ d'eux, tellement qu'ils ne poursuyvirent point les enfans de Iacob. 6. Ainsi Iacob, luy et tout le peuple qui estoit avec luy, veint en Luz, qui est en la terre de Chanaan, laquelle est Beth-el. 7. Et edifia là un autel, et appela le lieu, Dieu de Beth-el: car les Anges luy avoyent este là manifestez, quand il s'enfuyoit de devant son frere. 8. Alors mourut Debora la nourrice de Rebecca, et fut ensevelie au dessus de Beth-el, sous un chesne: le nom duquel fut appelé Alonbacuts. 9. Derechef Dieu apparut à Iacob, quand il venoit de Padan-Aram, et le benit, et luy dit, 10. Ton nom est Iacob, ton nom ne sera plus appelé Iacob, ains ton nom sera Israel: il appela donc son nom Israel. 11. Puis Dieu luy dit, Ie suis le Dieu tout-puissant, fructifie et multiplie: gens et amas de peuples viendront de toy, et des Rois sortiront de tes reins. 12. Et la terre que i'ay donnee à Abraham et à Isaac, ie te la bailleray: et la donneray à ta semence apres toy. 13. Ainsi Dieu remonta d'avec luy, du lieu auquel il avoit parlé à luy. 14. Et Iacob dressa une statue au lieu auquel il avoit parlé avec luy, une statue de pierre: et fit au dessus une aspersion, et versa de l'huile sur icelle. 15. Iacob donc appela le nom du lieu (auquel Dieu avoit parlé à luy) Beth-el. 16. En apres ils partirent de Beth-el, et y avoit encore environ une demie lieuë de pays pour venir en Ephrata: lors Rachel enfanta, et eut difficulté en son enfantement. 17. Et comme elle estoit au travail de son enfantement, la sage femme luy dit, Ne crain point, car ce te sera encore ici un fils. 18. Et au departement de son ame, quand elle mouroit, elle appela son nom Ben-oni, mais son pere l'appela Ben-iamin. 19. Ainsi mourut Rachel, et fut enseveli au chemin d'Ephrata, laquelle est Bethlehem. 20. Et Iacob fit un monument sur son sepulchre: c'est l'enseigne du sepulchre de Rahel, iusques aujourd'huy. 21. Puis Israel se partit, et tendit son tabernacle outre la tour d'Eder. 22. Et adveint quand Israel habitoit en ce pays là, que Ruben s'en alla et dormit avec Bala concubine de son pere: ce qu'Israel entendit. Or les enfans de Iacob estoyent douze. 23. Les fils de Lea, Ruben premier né de Iacob, Simeon, Levi, Iuda, Issachar, et Zabulon. 24. Les fils de Rachel, Ioseph et Ben-iamin. 25. Item les fils de Bala, chambriere de Rachel, Dan et Nephthali. 26. Item les fils de Zilpha, chambriere de Lea, Gad et Aser. Iceux sont les enfans de Iacob, lesquels luy nasquirent en Padan-Aram. 27. Et Iacob veint à Isaac son pere en Mamre Ciriat d'Arba: c'est Hebron, en laquelle habita Abraham et Isaac. 28. Et les iours d'Isaac furent cent octante ans. 29. Ainsi Isaac defaillit et mourut, et fut reduit avec son peuple, ancien et plein de iours: et Esau et Iacob ses fils l'ensevelirent.

Chapitre XXXVI.

1. S'ensuyvent les generations d'Esau, qui est aussi Edom. 2. Esau preint femme des filles de Chanaan, assavoir, Ada, fille d'Elon Hethien, et Aholibama fille d'Ana, qui estoit fille de Zebeon Hevien. 3. Et Basemat fille d'Ismael seur à Nabaiot. 4. Et Ada enfanta audit Esau, Eliphas, et Basemat enfanta Rauel. 5. Item Aholibama enfanta Ieus, et Iaelon et Coré. Iceux sont les enfans de Esau, qui luy nasquirent en la terre de Chanaan. 6. Et Esau preint ses femmes et ses fils et ses filles, et tous ceux de sa maison, et tout son bestail et ses troupeaux, et tout son acquest qu'il avoit acquis en la terre de Chanaan, et s'en alla en *autre* region, de devant Iacob son frere. 7. Car leur chevance estoit si grande, qu'ils ne pouvoyent habiter ensemble, et la terre où ils habitoyent, ne les pouvoit soustenir, à cause de leurs troupeaux. 8. Ainsi Esau demeura en la montagne de Seir. Esau est celuy mesme qui fut Edom. 9. Or les generations d'Esau pere d'Edom, en la montagne de Seir, sont telles. 10. Voici les noms des enfans d'Esau, Eliphas fils d'Ada, femme d'Esau: Rauel fils de Basemat, femme d'Esau. 11. Et les enfans d'Eliphas furent Theman, Omar, Zepho, Gatham et Cenez. 12. Et Thamna fut concubine d'Eliphas fils d'Esau, laquelle enfanta audit Eliphas, Amalec. Ceux-ci sont les enfans d'Ada, femme d'Esau. 13. Mais les enfans de Rauel furent, Nahath, Zara, Sama, et Meza. Ceux-ci sont les fils de Basemat femme d'Esau. 14. Ceux-ci ont este les enfans d'Aholibama, femme d'Esau, fille d'Ana, qui fut fille de Zebeon, laquelle enfanta audit Esau, Ieus, Iaelon et Coré. 15. S'ensuyvent les ducs des enfans d'Esau: les enfans d'Eliphas le premier né d'Esau, le duc Theman, le duc Omar, le duc Zepho, le duc Cenez, 16. Le duc Coré, le duc Gatham et le duc Amelec: ce sont les ducs d'Eliphas, en la terre d'Edom: iceux sont les enfans d'Ada. 17. Item des enfans de Rauel fils d'Esau, le duc Nahath, le duc Zara, le duc Zama, et le duc Meza: ce sont les ducs sortis de Rauel en la terre d'Edom. Iceux sont les fils de Basemat femme d'Esau. Item des

enfans d'Aholibama femme d'Esau, le duc Ieus, le duc Iaelon, et le duc Coré. 18. Ce sont les ducs sortis d'Aholibama femme d'Esau, fille d'Ana. 19. Ce sont donc les enfans d'Esau et leurs ducs: iceluy est Edom. 20. S'ensuyvent les enfans de Seir Horien, habitateurs de la terre: assavoir Lotan, Sobal, Zebeon, Ana, 21. Dison, Azer et Disan. Ce sont les ducs des Horiens, enfans de Seir, en la terre d'Edom. 22. Les enfans de Lotan furent, Hori et Heman: et Thamna estoit seur de Lotan. 23. Item les enfans de Sobal sont, assavoir Aluam, Manahat, Ebal, Sepho et Onan. 24. Item les enfans de Zebeon sont, assavoir Aia et Ana. Cest Ana est celuy qui trouva les mulets au desert, quand il paissoit les asnes de Zebeon son pere. 25. Les enfans d'Ana furent, Dison, Aholibama fille d'Ana. 26. S'ensuyvent les enfans de Dison, assavoir Hamadan, Esebam, Iethram et Caron. 27. Item les enfans d'Ezer sont, assavoir Balaham, Zavan et Aran. 28. Item les enfans de Disan furent, Uz, et Aran. 29. Voici les ducs des Horiens, le duc Lotan, le duc Sobal, le duc Zebeon, le duc Ana, 30. Le duc Dison, le duc Ezer, et le duc Disan. Iceux donc sont les ducs des Horiens selon leurs duchez en la terre de Seir. 31. Ce sont les Rois qui ont regné en la terre d'Edom, devant que Roy regnast sur les enfans d'Israel. 32. Bela donc fils de Beor regna en Edom, et le nom de sa cité estoit Denaba. 33. Or Bela mourut, et regna pour luy Iobab fils de Zare de Bozera. 34. Et Iobab mourut, et regna pour luy Husam de la terre de Theman. 35. Et Husam mourut, et regna pour luy Hadab fils de Badad, qui desconfit Madian au champ de Moab, et le nom de sa cité fut Avith. 36. Et Hadad mourut, et regna pour luy Semla de Masreca. 37. Et apres la mort de Semla regna pour luy Saul du fleuve de Rohoboth, 38. Et Saul mourut, et regna pour luy Baal-hanam, fils d'Acobor. 39. Et Baal-hanam fils d'Acobor mourut, et regna pour luy Hadar. Et le nom de sa cité estoit Phau, et le nom de sa femme, Mehetalbeet fille de Matred, qui estoit fille de Me-zaab. 40. Ainsi, voylà les noms des ducs d'Esau selon leurs familles: leurs lieux, selon leurs noms: le duc Thamna, le duc Alva, le duc Iethel, 41. Le duc Aholibama, le duc Ela, le duc Phinon. 42. Le duc Cenez, le duc Themam, le duc Mabzar, 43. Le duc Magdiel, et le duc Iram. Iceux sont les ducs d'Edom selon leurs habitations, en la terre de leur heritage. C'est Esau le pere des Idumeens.

Chapitre XXXVII.

1. Et Iacob habitoit au pays où avoit conversé son pere, assavoir en la terre de Chanaan. 2. Voici[1]) les generations de Iacob, Ioseph estant aagé de dixsept ans, paissoit avec ses freres le bestail, et estoit ieune garçon entre les enfans de Bala, et entre les enfans de Zelpha, femmes de son pere: et Ioseph rapporta leur mauvais bruit à leur pere. 3. Or Israel aimait Ioseph plus que tous ses fils, pourtant qu'il l'avoit eu en sa vieillesse: et luy fit un hoqueton bigarré. 4. Et ses freres virent que leur pere l'aimoit plus que tous ses freres, et le hayoyent, et ne pouvoyent parler à luy paisiblement. 5. Et Ioseph songea un songe, et le denonça à ses freres: dont encore l'eurent tant plus en haine. 6. Il leur dit donc, Oyez, ie vous prie, ce songe que i'ay songé. 7. Voici, nous amassions des gerbes au milieu d'un champ, et lors ma gerbe se levoit, et se tenoit droite: et voici, vos gerbes à l'environ, qui faisoyent la reverence à ma gerbe 8. Adonc ses freres luy dirent, Regneras-tu sur nous, ou si tu auras seigneurie en nous? Ainsi ils le hayrent encore plus pour son songe, et pour ses paroles. 9. Derechef il songea un autre songe, et le raconta à ses freres, disant, Voici, i'ay songé encore un songe: il me semblait que le soleil et et la lune, et onze estoilles me faisoyent reverence. 10. Et quand il le recita à son pere et à ses freres, son pere le repreint, et luy dit, Quel est ce songe-ci que tu as songé? viendrons-nous moy et ta mere, et tes freres, pour nous encliner à terre devant toy? 11. Et ses freres eurent envie contre luy: mais son pere gardoit le propos. 12. Et ses freres s'en allerent paistre le troupeau de leur pere en Sichem: et Israel dit à Ioseph, 13. Tes freres ne paissent-ils pas en Sichem? vien, et ie t'envoyeray à eux. Et il luy respondit. Me voici. 14. Et il luy dit. Va maintenant, sache si tes freres se portent bien, et si le troupeau prospere, et m'en rapporte des nouvelles. Ainsi il l'envoya de la vallee de Hebron, et veint en Sichem. 15. Lors un homme le trouva comme il estoit errant par les champs: et cest homme luy demanda, disant, Que cerches-tu? 16. Il respondit, Ie cerche mes freres, ie te prie enseigne-moy où ils paissent. 17. Et l'homme dit, Ils sont partis d'ici: car i'ay ouy qu'ils disoyent, Allons en Dothan. Et Ioseph s'en alla apres ses freres, et les trouva en Dothan. 18. Et ils le virent de loin. Et avant qu'il approchast d'eux, ils conspirerent contre luy, pour le mettre à mort. 19. Et disoyent l'un à l'autre. Voici le maistre des songes qui vient. 20. Maintenant donc venez, et le tuons, et le iettons en quelqu'un des puits et nous dirons, Une mauvaise beste l'a devoré, et verrons quels seront ses songes. 21. Ruben ouit cela, et le delivra de leurs mains, disant, Ne frapons point *en* l'ame. 22. Derechef Ruben leur dit, Ne respandons point le sang: mais iettons-le en ce puits qui est au desert, et

[1]) Cestes sont O. 46.

ne mettez point la main sur luy. Par ce moyen il le vouloit delivrer de leurs mains, pour le faire retourner à son pere. 23. Et comme Ioseph fut venu à ses freres, ils luy despouillerent son hoqueton, le hoqueton bigarré qui estoit sur luy: 24. Et l'apprehenderent, et le ietterent en un puits, mais le puits estoit vuide, auquel il n'y avoit point d'eau. 25. Puis s'assirent pour manger du pain: et eslevans leurs yeux, regarderent et voici une compagnie d'Ismaelites, qui venoyent de Galaad, et leurs chameaux qui portoyent des odeurs, de la raisine et du myrrhe, cheminans pour descendre en Egypte. 26. Lors Iuda dit à ses freres, Quel profit sera-ce, si nous tuons nostre frere et cachons son sang? 27. Venez et le vendons aux Ismaelites, et que nostre main ne soit point contre luy, car c'est nostre frere et nostre chair. Et ses freres luy obeirent. 28. Comme aucuns Madianites marchans passoyent, ils retirerent et firent remonter Ioseph du puits, et le vendirent aux Ismaelites vings *pieces* d'argent: lesquels emmenerent Ioseph en Egypte. 29. Et Ruben retourna au puits, et voici, Ioseph n'estoit plus au puits: lors il deschira ses vestemens. 30. Et retourna à ses freres, disant, L'enfant n'est point ici: et moy, moy *où* iray-ie? 31. Ils preinrent le hoqueton de Ioseph, et tuerent un chevreau d'entre les chevres, et teignirent la robbe au sang, et envoyerent la robbe bigarree. 32. Et la firent porter à leur pere, et dirent, Nous l'avons trouvee: considere maintenant si c'est la robbe de ton fils ou non. 33. Et il la cognut, et dit, C'est la robbe de mon fils, une mauvaise beste l'a mangé, elle a devoré Ioseph. 34. Iacob deschira ses vestemens, et mit un sac entour ses reins, et se lamentoit pour son fils par plusieurs iours. 35. Et tous ses fils et toutes ses filles se mirent à le consoler: mais il ne voulut point se consoler, et dit, Ie descendray lamentant au sepulchre avec mon fils. Ainsi son pere le pleuroit. 36. Et les Madianites le vendirent en Egypte à Putiphar Eunuque de Pharao, prevost des mareschaux.

Chapitre XXXVIII.

1. Il adveint qu'en ce temps-là Iuda descendit d'avec ses freres, et parveint iusques à un homme Adulamite, lequel avoit nom Hira. 2. Et Iuda veit illec la fille d'un homme Chananeen, laquelle avoit nom Sua: il la preint, et entra à elle. 3. Laquelle conceut et enfanta un fils: et elle appela le nom d'iceluy, Er. 4. Et elle conceut encore, et enfanta un fils, et elle appela son nom Onan. 5. Au surplus, elle enfanta encore un fils, et appela son nom Sela. Et il estoit en Cezib quand elle enfanta cestuy-ci. 6. Et Iuda preint femme pour Er son premier né, laquelle avoit nom Thamar. 7. Mair Er le premier né de Iuda estoit mauvais devant l'Eternel, dont le Seigneur le tua. 8. Lors Iuda dit à Onan, Entre à la femme de ton frere, et t'allie à elle, afin que tu suscites semence à ton frere. 9. Et Onan cognoissant que la lignee ne seroit pas siene: quand il entroit à la femme de son frere, il se corrompoit sur la terre, afin qu'il ne donnast semence à son fere. 10. Et ce qu'il faisoit despleut és yeux de l'Eternel, dont aussi le fit mourir. 11. Adonc Iuda dit à Thamar sa belle fille, Demeure vefve en la maison de ton pere, iusques à ce que Sela mon fils soit grand: car il pensoit que possible il mourroit aussi, comme ses freres. Ainsi Thamar s'en alla, et demeura en la maison de son pere. 12. Et plusieurs iours apres mourut la fille de Sua, femme de Iuda: depuis Iuda se reconforta, et monta aux tondeurs de ses brebis en Thimnat, luy et Hira son voisin Adulamite. 13. Adonc on le fit savoir à Thamar, disant, Voici ton beau-pere qui monte en Thimnat pour tondre ses brebis. 14. Lors elle osta de soy les vestemens de son vefvage, et se couvrit d'un voile et se cacha, et s'assit en lieu patent au regard, qui est sur le chemin de Thimnat: pourtant qu'elle voyoit que Sela estoit grand, et elle ne luy estoit point donnee à femme. 15. Et quand Iuda la veit, il estimoit qu'elle fust une paillarde, car elle avoit couvert sa face. 16. Et s'adressa vers elle de la voye, et dit, Permets, ie te prie, que i'entre à toy: (car il ne savoit point que ce fust sa belle-fille.) Et elle respondit que me donneras-tu, afin que tu entres à moy? 17. Et il dit, Ie t'envoyeray un chevreau des chevres de la bergerie. Elle respondit, Ouy bien si tu me bailles gage, iusques à ce que tu me l'envoyeras. Et il dit, 18. Quel gage veux-tu que ie te baille? Et elle respondit, Ton anneau, ton bracelet et ton baston, que tu as en ta main. Adonc il luy bailla, et entra à elle, et elle conceut de luy. 19. Lors elle se leve, et s'en va, et oste de soy son voile, et revest les habillemens de sa viduité. 20. Apres, Iuda envoya un chevreau des chevres, par la main de son compagnon Adulamite, afin qu'il reprist le gage de la main de la femme, mais il ne la trouva point. 21. Lors interrogua les hommes de ce lieu, disant, Où est ceste putain qui estoit en veuë sur le chemin? Et ils respondirent, Il n'y a point eu ici de putain. 22. Et il retourna à Iuda, et luy dit, Ie ne l'ay point trouvee, et aussi les hommes du lieu m'ont dit, Il n'y a eu point ici de putain. 23. Et Iuda dit, Qu'elle retiene le gage à soy, afin que ne soyons en mocquerie, voici i'ay envoyé ce chevreau, mais tu ne l'as point trouvee. 24. Et environ les trois mois apres, on advertit Iuda, disant, Thamar ta belle-fille a paillardé, et voici, aussi elle est enceinte de paillardise. Et Iuda dit,

Menez-la déhors, et qu'elle soit bruslee. 25. Et comme on la menoit, elle envoya à son beau-pere, disant, Ie suis enceinte de l'homme auquel appartienent ces choses. Si dit, Regarde, ie te prie, à qui sont l'anneau, les bracelets, et le baston. 26. Adonc Iuda le cognut, et dit, Elle est plus iuste que moy: car ie ne l'ay point donnee à Sela mon fils. Et il ne la cognut plus. 27. Au temps qu'elle devoit enfanter, deux enfans furent trouvez en son ventre. 28. Et quand elle enfantoit, l'un bailloit la main, et la sage femme la prit, et lia sur sa main de l'escarlate, disant, Cestuy-ci sortira le premier. 29. Quand il eut retiré sa main, lors voici son frere qui sort: et elle dit, Pourquoy as-tu fait irruption sur toy? Et son nom fut appelé Pharez. 30. Apres sortit son frere qui avoit sur sa main l'escarlate, et son nom fut appelé Zara.

Chapitre XXXIX.

1. Quand Ioseph fut descendu en Egypte, Putiphar l'Eunuque de Pharao, prevost des mareschaux, homme Egyptien, l'acheta de la main des Ismaelites, lesquels l'avoyent fait là descendre. 2. Et l'Eternel estoit avec Ioseph: ainsi il fut homme prosperant, et estoit en la maison de son maistre Egyptien. 3. Son maistre s'apperceut que l'Eternel estoit avec luy, et que toutes choses qu'il faisoit, l'Eternel les faisoit prosperer entre ses mains. 4. Ioseph donc trouva grace devant son maistre, et il luy administroit. Et iceluy le constitua sur sa maison, et mit en sa main tout ce qu'il avoit. 5. Depuis qu'il luy eut baillé la charge de sa maison et de tout ce qu'il avoit, l'Eternel benit la maison de l'Egyptien au moyen de Ioseph: la benediction de l'Eternel fut en toutes choses qui estoyent à luy, tant à la maison qu'aux champs. 6. Dont il laissa tout ce qui estoit sien, en la main de Ioseph: tellement qu'il n'avoit cognoissance de rien, sinon du pain qu'il mangeoit. Or Ioseph estoit beau de forme, et plaisant de regard. 7. Apres ces choses, adveint que la femme de son seigneur ietta ses yeux sur Ioseph, et dit, Couche avec moy. 8. Et il l'esconduit, et luy dit, Voici, mon maistre n'entre point en conte avec moy des choses qui sont en la maison, et tout ce qui luy appartenoit il me l'a baillé en ma main. 9. Il n'y a point plus grand en ceste maison-ci que moy: et si ne m'a defendu sinon toy, entant que tu es sa femme: et comment feray-ie ce mal si grand, et que ie peche contre Dieu? 10. Combien qu'elle parloit à Ioseph de iour en iour, toutesfois il ne luy obeissoit point de coucher aupres d'elle, pour estre avec elle. 11. Adveint un certain iour qu'il estoit venu en la maison pour faire sa besongne, et n'y avoit aucun des hommes domestiques en la maison: 12. Lors elle le prit par sa robbe, disant, Couche avec moy: et il laissa sa robbe en la main d'elle, et s'enfuit, et sortit dehors. 13. Adonc quand elle veit qu'il avoit laissé sa robbe en sa main, et s'en estoit fuy: 14. Elle appela les hommes de sa maison, et parla à eux, disant, Voyez, il nous a amené un homme Hebrieu pour se mocquer de nous: lequel est venu à moy, pour coucher avec moy, mais ie me suis escriee à haute voix. 15. Et quand il a ouy que i'ay eslevé ma voix et me suis escriee, il a laissé sa robbe aupres de moy, et s'en est fuy, et sorti dehors. 16. Et elle reteint la robbe de Ioseph vers soy, iusqu'à-ce que son maistre fust venu en la maison. 17. Lors elle parla à luy selon ces propos-là, disant, Le serviteur Hebrieu est venu à moy, lequel tu nous as amené, pour se gaudir de moy. 18. Mais comme i'ay eslevé ma voix, et me suis escriee, il a laissé sa robbe aupres de moy et s'en est fuy dehors. 19. Alors quand son maistre eut ouy les paroles que luy disoit sa femme, disant, Ton serviteur m'a fait selon ces propos: sa colere fut enflammee. 20. Ainsi le maistre prenant Ioseph, le mit en la prison, au lieu auquel les prisonniers du Roy estoyent enserrez. Il fut donc là en la prison. 21. Mais l'Eternel estoit avec luy, et eut compassion de luy, et luy donna grace envers le maistre de la prison. 22. Et le maistre de la prison bailla entre la main de Ioseph les prisonniers qui estoyent en la prison: et tout ce qu'on souloit là faire, il le faisoit. 23. Et le maistre de la prison ne revoyoit rien de tout ce qui estoit en sa main, pour autant que l'Eternel estoit avec luy: et ce qu'il faisoit l'Eternel le faisoit prosperer.

Chapitre XL.

1. Apres ces choses surveint que le sommelier du roy d'Egypte, et le panetier offenserent le roy d'Egypte leur maistre. 2. Et Pharao fut marri contre ses deux Eunuques: assavoir contre le maistre sommelier et le maistre panetier. 3. Et les mit en la garde de la maison du Prevost des mareschaux, en la prison, au lieu auquel Ioseph estoit prisonnier. 4. Et le Prevost des mareschaux bailla la charge d'eux à Ioseph, et il leur administroit, et furent aucuns iours en la prison. 5. Et songerent un songe tous deux, chacun son songe en une mesme nuit, et chacun selon l'intelligence de son songe, tant du sommelier que du panetier, qui estoyent au roy d'Egypte, lesquels estoyent detenus en la prison. 6 Lors Ioseph venant à eux du matin, les regarde, et voici ils estoyent contristez. 7. Et il demanda aux Eunuques de Pharao, qui estoyent avec luy en la prison de son maistre, disant, Pour quelle raison avez-vous auiourd'huy si mauvais visage? 8. Et ils luy respondirent, Nous avons songé des songes, et n'y a nul qui les interprete. Et Ioseph leur dit, Les interpretations ne sont-elles point

de Dieu? ie vous supplie racontez-les moy. 9. Et le maistre sommelier raconta son songe à Ioseph, luy disant, Il me sembloit en songeant que ie voyoye une vigne devant moy. 10. Et qu'en la vigne il y avoit trois ceps: or elle estoit comme bourgeonnante, et sa fleur sortoit, et ses grappes de raisins deveinrent meures. 11. Et la coupe de Pharao estoit en ma main, et prenoye les raisins et les pressoye en la coupe de Pharao, et bailloye la coupe en la main d'iceluy. 12. Et Ioseph luy dit, L'interpretation est telle, Les trois ceps, sont trois iours. 13. D'ici à trois iours Pharao haussera ta teste, et te fera retourner en ton estat, et presenteras la coupe à Pharao en sa main selon le premier office quand tu estois son sommelier. 14. Mais aye en toy recordation de moy, quand il te sera bien fait: et te prie que tu me faces misericorde, et que faces mention de moy vers Pharao, et me fais sortir de ceste maison-ci. 15. Car i'ay furtivement este desrobbé du pays des Hebrieux: et aussi n'ay-ie rien fait ici, dont on me deust mettre en chartre. 16. Adonc voyant le maistre panetier que l'interpretation estoit bonne, dit à Ioseph, Touchant moy, en mon songe il m'estoit avis qu'il y avoit trois corbeilles blanches sur ma teste. 17. Et en la plus haute corbeille y avoit de toutes viandes pour Pharao du mestiër de boulengerie, et les oiseaux les mangeoyent de la corbeille qui estoit sur ma teste. 18. Et Ioseph respondit, disant, Voici sa declaration: les trois corbeilles sont trois iours. 19. D'ici à trois iours Pharao haussera ta teste de dessus toy, et te pendra au bois, et les oiseaux mangeront ta chair de dessus toy. 20. Et adveint au troisieme iour qui estoit de la nativité de Pharao, qu'il fit un festin à tous ses serviteurs, et haussa la teste du maistre sommelier, et la teste du maistre panetier entre ses serviteurs: 21. Et fit retourner le maistre sommelier à sa sommelerie, et presenta la coupe en la main de Pharao: 22. Mais il pendit le maistre des panetiers, comme Ioseph leur avoit declaré. 23. Toutesfois le maistre des sommeliers n'ayant point souvenance de Ioseph, l'oublia.

Chapitre XLI.

1. Mais deux ans apres, Pharao songea, et luy sembloit avis qu'il estoit pres d'un fleuve. 2. Et voici, sept vaches belles à voir, et grasses de chair, montoyent du fleuve, et paissoyent en la prairie. 3. Apres, voici sept autres vaches laides à regarder, et maigres de chair, montoyent du fleuve, apres les autres, et estoyent aupres des autres vaches, à la rive du fleuve. 4. Et les vaches laides à regarder, et naigres de chair mangerent les sept vaches belles à regarder, et grasses. 5. Alors s'esveilla Pharao, puis se rendormit, et songea pour la seconde fois. Et voici, sept espis pleins et beaux sailloyent d'un tuyau. 6. Puis en veit sept autres vuides et flestris du vent d'Orient, sourdans apres eux. 7. Et les espis vuides engloutirent les sept espis grenus et pleins: alors s'esveilla Pharao, voyla donc le songe, 8. Et le matin venu son esprit fut effrayé, dont mànda et appela tous les devins et sages d'Egypte, et leur narra son songe, mais il n'y avoit nul qui luy interpretast. 9. Adonc le maistre sommelier parla à Pharao, disant, Il me souvient auiourd'huy de mon offense. 10. Quand Pharao fut courroucé contre ses serviteurs, et me mit moy et le maistre panetier en la garde de la maison du prevost des mareschaux: 11. Lors moy et luy songeasmes un songe en une mesme nuit, chacun songeant selon l'intelligence de son songe. 12. Et là estoit avec nous un garçon Hebrieu, serviteur au Prevost des mareschaux, et luy recitasmes, et nous exposa nos songes, à un chacun interpretant selon son songe. 13. Et adveint qu'ainsi fut fait, comme il nous l'avoit declaré: c'est, que le Roy me fit retourner en mon estat, et pendit l'autre. 14. Adonc Pharao manda et appela Ioseph, et le firent hastivement sortir de la chartre, et se tousa et changea ses vestemens, puis veint à Pharao. 15. Et Pharao dit à Ioseph, I'ay songé un songe, et n'y a nul qui l'explique. Or ay-ie ouy dire de toy, que tu entens le songe pour l'interpreter. 16. Et Ioseph respondit à Pharao, Dieu sans moy respondra ce qui est pour la prosperité de Pharao. 17. Derechef Pharao dit à Ioseph, Quand ie songeoye, il me sembloit que i'estoye aupres de la rive d'un fleuve. 18. Et voici sept vaches grasses de chair et de belle façon montoyent du fleuve et pasturoyent és marets. 19. Et voici sept autres vaches montans apres les autres, tant minces et de si laide façon et maigres de chair, qu'on n'en veit de semblables en laidure en toute la terre d'Egypte. 20. Mais les vaches maigres et meschantes, devorerent les sept premieres vaches grasses, 21. Qui parveinrent aux parties interieures d'icelles, sans qu'on s'apperceust qu'elles fussent parvenues dedans icelles: il les faisoit aussi laid voir qu'au commencement: lors ie me resveillay. 22. Outre ie vei en songeant, et voici, sept espis saillans d'un mesme tuyau, pleins et beaux. 23. Puis vei sept espis petis et vuides, et flestris du vent d'Orient, qui sourdoyent apres. 24. Mais les espis vuides transgloutirent les sept beaux espis. Et ie l'ay dit aux devins, mais nul ne me l'a revelé. 25. Et Ioseph respondit à Pharao, Les songes de Pharao ne sont qu'un: Dieu a revelé à Pharao ce qu'il doit faire. 26. Les sept belles vaches, sont sept ans: et les sept beaux espis, sont sept ans: qui est un mesme songe. 27. Et les sept vaches minces et meschantes qui montoyent apres elles, sont sept ans, et les sept espis minces et flestris du vent d'Orient,

il leur dit, Non: mais vous estes venus voir les lieux foibles de la terre. 13. Et ils respondirent, Nous sommes douze freres tes serviteurs, enfans d'un mesme homme en la terre de Chanaan: desquels le plus petit est auiourd'huy avec nostre pere, et un n'est plus. 14. Derechef Ioseph leur dit, C'est ce que ie vous disoye, vous estes espies: 15. En ce vous serez esprouvez: par la vie de Pharao vous ne sortirez d'ici, sinon quand vostre petit frere sera ici venu. 16. Envoyez-en l'un de vous qui amene vostre frere, mais vous serez liez, afin que vos paroles soyent esprouvees, assavoir si verité est avec vous: et sinon, par la vie de Pharao vous estes espies. 17. Et ainsi il les mit en prison par trois iours. Mais au troisieme iour Ioseph leur dit, 18. Faites cela, et vous vivrez: ie crain Dieu. 19. Si vous estes preud'hommes, l'un de vos freres soit lié en la maison de vostre garde, et vous en allez, remenans des victuailles, pour la famine de vostre maison. 20. Et m'amenez vostre petit frere, et vos paroles soyent verifiees: pour ainsi vous ne mourrez point: et ils firent ainsi. 21. Et ils disoyent l'un à l'autre, Certes nous avons forfait contre nostre frere: car nous avons veu l'angoisse de son ame, quand il nous supplioit, et ne l'avons point exaucé: au moyen de quoy ceste tribulation nous est advenue. 22. Et Ruben leur respondit, disant, Ne nous ay-ie point predit, disant, Ne pechez point contre l'enfant: et vous n'obeistes point? Et aussi voici son sang est requis. 23. Et iceux ignoroyent que Ioseph l'entendist: pour autant qu'il y avoit truchement entr'eux. 24. Luy se destourna d'eux, et pleura: puis reveint à eux, et preint Simeon d'entr'eux, et le garrota devant leurs yeux. 25. Apres, Ioseph commanda qu'on emplist leurs sacs de froment, et qu'on restituast l'argent d'un chacun d'eux en son sac, et qu'on leur donnast pourvoyance pour la voye. 26. Et ainsi leur fut fait. Et mirent leur blé sur leurs asnes, et s'en allerent de là. 27. Et l'un d'eux ouvrit son sac pour donner la provende à son asne à l'hostellerie: lors il veit son argent qui estoit à la gueule de son sac, et dit à ses freres, 28. Mon argent m'est rendu: et de faict le voici en mon sac. Et le coeur leur tressaillit, et furent espovantez ensemble, disans, Qu'est ceci que Dieu nous a fait? 29. Et ils parveinrent en la terre de Chanaan à Iacob leur pere, et luy raconterent tout ce qui leur estoit advenu, disans, 30. Un homme seigneur de la terre a parlé à nous rudement, et nous a reputez comme espies du pays. 31. Mais nous luy respondismes, Nous sommes feables, nous ne sommes point espies. 32. Nous sommes douze freres, fils de nostre pere: l'un ne reste plus, et le plus petit est auiourd'huy avec nostre pere en la terre de Chanaan. 33. Et cest homme seigneur de la terre nous respondit, En ce cognoistray-ie qu'estes preud'hommes, Laissez l'un de vos freres avec moy, et prenez *du froment* contre la famine de vos maisons, et vous en allez. 34. Et amenez-moy vostre petit frere. Lors ie cognoistray que vous n'estes point espieurs, mais feables: ie vous bailleray vostre frere, et traffiquerez en la terre. 35. Et adveint qu'eux vuidans leurs sacs, voici le paquet de l'argent d'un chacun estoit en son sac: et veirent les paquets de leur argent, eux et leur pere, et furent effrayez. 36. Adonc leur dit Iacob leur pere, Vous me destituez, Ioseph ne reste plus, Simeon n'y est point, et vous prenez Ben-iamin: toutes ces choses sont contre moy. 37. Et Ruben respondit à son pere, disant, Fay mourir mes deux enfans, si ie ne te le ramene: baille-le moy en ma main, et ie le te retourneray. 38. Et il respondit, Mon fils ne descendra point avec vous: car son frere est mort, et cestuy-ci seulement est resté: et la mort luy adviendroit en la voye par laquelle vous irez, dont feriez descendre ma vieillesse avec douleur au sepulchre.

Chapitre XLIII.

1. Or la famine fut grieve en la terre. 2. Et adveint comme ils eurent achevé de manger leurs vivres, qu'ils avoyent amenez d'Egypte, leur pere leur dit, Retournez, et achetez nous un peu de victuaille. 3. Et Iuda lui respondit, disant, Cest homme-là nous a protesté, disant, Vous ne verrez point ma face, sans que vostre frere soit avec vous. 4. S'il te plaist d'envoyer nostre frere avec nous, nous descendrons, et t'acheterons des victuailles: 5. Mais s'il ne te plaist de l'envoyer, nous n'y descendrons point: car l'homme nous dit, Vous ne verrez point ma face, sans vostre frere avec vous. 6. Et Israel dit, Pourquoy m'avez-vous fait ce desplaisir, de notifier à l'homme que vous aviez encore un frere? 7. Et ils respondirent, L'homme s'est enquis de nous, et de nostre parenté, disant, Vostre pere vit-il encore? avez-vous point de frere? lors nous luy racontasmes selon ces propos: savions-nous qu'il diroit, Faites descendre vostre frere? 8. Et Iuda dit à Israel son pere, Envoye l'enfant avec moy, et nous nous mettrons en chemin, nous en irons, et vivrons: par ainsi nous ne mourrons point, ne toy aussi ne nostre mesgnie. 9. Moymesme ie le plege, requier-le de ma main: si ie ne te le ramene, et si ie ne le restitue en ta presence, ie t'en seray obligé à la peine à tousiours-mais. 10. Que si nous n'eussions tardé, nous fussions ia de retour une autre fois. 11. Alors Israel leur pere leur dit, S'il est donc ainsi, faites-le: prenez des plus precieux fruits de la terre en vos vaisseaux, et portez à l'homme un petit present de raisine, et un petit de miel, odeurs, myrrhe, dactes, et amandes. 12. Et prenez argent au double entre

vos mains: et l'argent rendu en la gueule de vos sacs, vous le reporterez en vos mains: possible cela s'est fait par ignorance. 13. Et prenans vostre frere levez-vous, et retournez à cest homme. 14. Or le Dieu tout puissant vous doint misericorde envers cest homme, afin qu'il vous lasche vostre frere, et Ben-iamin: mais ie seray privé d'enfans, comme i'en suis ia privé. 15. Adonc ils preinrent ces dons et l'argent au double entre leurs mains, et Ben-iamin: et se partirent et descendirent en Egypte, puis se presenterent devant Ioseph. 16. Adonc Ioseph veit Ben-iamin avec eux, et dit à son maistre d'hostel, Amene ces personnages en ma maison, et tue quelque chose, et l'appreste, car ils mangeront à midi avec moy. 17. Et l'homme fit comme Ioseph luy avoit dit: et fit venir les personnages en la maison de Ioseph. 18. Lesquels estans amenez en la maison, eurent peur, et dirent, Nous sommes amenez à cause de l'argent qui fut remis premierement en nos sacs, afin qu'apres avoir tournoyé, il se revire[1]) sur nous, et nous prene pour serfs, nous et nos asnes. 19. Puis ils veinrent à l'homme qui estoit ordonné sur l'hostel de Ioseph, et parlerent à luy à la porte de la maison: 20. Disans, Helas, monseigneur, nous sommes descendus au commencement pour acheter des victuailles. 21. Et adveint quand nous arrivasmes à l'hostelerie, et eusmes ouvert nos sacs, voici, l'argent d'un chacun estoit en la gueule de son sac: voire selon son poids entier: et nous l'avons rapporté en nos mains. 22. Et si avons apporté autre argent en nos mains, pour acheter à manger: mais nous ne savons qui a remis nostre argent en nos sacs. 23. Et il dit, Tout va bien pour vous, ne craignez point, vostre Dieu et le Dieu de vostre pere vous a donné thresor en vos sacs, vostre argent est parvenu à moy: et leur amena Simeon. 24. Puis l'homme les fit venir en la maison de Ioseph: et leur donna de l'eau, et laverent leurs pieds, et bailla leur provende à leurs asnes. 25. Cependant ils preparerent leurs presens, iusqu'à ce que Ioseph reveint à midi: car ils avoyent entendu qu'ils mangeroyent là du pain. 26. Lors Ioseph reveint à la maison, et ils luy presenterent les dons qu'ils avoyent en leurs mains en la maison, et s'enclinerent en terre devant luy. 27. Et il leur demanda de la prosperité, disant, Comment va-il à vostre pere, le vieillard duquel vous m'avez parlé? Vit-il encore? 28. Et ils respondirent, Ton serviteur nostre pere se porte bien, il vit encore: et ils s'enclinerent et firent la reverence. 29. Et luy eslevant ses yeux, veit Ben-iamin son frere, fils de sa mere: et dit, Est-ceci vostre petit frere, duquel vous me parliez? Puis dit, Mon fils, Dieu te soit misericordieux. 30. Et Ioseph se retira incontinent, car son coeur s'eschauffoit par compassion sur son frere, et cercha lieu pour pleurer: et veint en la chambre et pleura là. 31. Puis lava son visage, et issit hors, et se conteint, et dit, Mettez le pain. 32. Et ils luy mirent à part, à eux à part, et aux Egyptiens à part, qui mangeoyent avec luy. Pourtant que les Egyptiens ne pouvoyent manger du pain avec les Hebrieux: car c'estoit abomination aux Egyptiens. 33. Ils s'assirent donc au devant de luy, l'aisné selon sa primogeniture, et le moindre selon sa petitesse: et les personnages s'esmerveilloyent entr'eux. 34. Et il leur presenta des mets de devant soy, mais la portion de Ben-iamin estoit plus grosse cinq fois que toutes les autres, et ils beurent, et s'enyvrerent avec luy.

[1]) *en marge* 46: c'est: cerche occasion et mette sus.

Chapitre XLIV.

1. Et *Ioseph* commanda à celuy qui estoit *ordonné* sur sa maison, disant, Empli les sacs de ces personnages de vivres, tant qu'ils en pourront porter, et remets l'argent d'un chacun en la gueule de son sac. 2. Et mets ma coupe, la coupe d'argent, à la gueule du sac du plus petit, et l'argent de son achet: et il le fit comme Ioseph luy avoit dit. 3. Le matin donc le iour venu, on laissa aller ces personnages avec leurs asnes. 4. Quand ils furent sortis de la cité, devant qu'ils fussent gueres loin, Ioseph dit à celuy qui estoit constitué sur sa maison, Leve-toy, poursuy ces personnages, et quand tu les auras atteints, di-leur, Pourquoy avez-vous rendu mal pour bien? c'est laschement fait, ce que vous avez fait. 6. Et le maistre d'hostel les acconceut, et leur dit ces paroles-là. 7. Et ils luy respondirent, Pourquoy mon seigneur dit-il telles paroles? ia n'adviene à tes serviteurs de faire telle chose. 8. Voici, l'argent qu'avons trouvé en la gueule de nos sacs, nous l'avons reporté de la terre de Chanaan, et comment desrobberions-nous de la maison de ton maistre argent ou or? 9. Celuy de tes serviteurs auquel sera trouvé, qu'il meure, et nous aussi serons serfs à monseigneur. 10. Et il dit, Qu'il soit donc maintenant ainsi fait selon vos paroles, que celuy auquel il sera trouvé, me soit serf, et vous, soyez innocens. 11. Et incontinent chacun posa son sac en terre, et si chacun ouvrit son sac: 12. Et iceluy cercha, commençant depuis le plus grand, et finissant au plus petit. Et la coupe fut trouvee au sac de Ben-iamin. 13. Lors ils deschirerent leurs vestemens, et rechargea un chacun son asne, et retournerent à la ville. 14. Et Iuda avec ses freres veint en la maison de Ioseph, lequel estoit encore illec, et se ietterent devant luy en terre. 15. Et Ioseph leur dit, Quel acte est-ce que vous avez fait? ne savez-vous pas qu'un homme tel que moy peut deviner? 16. Et Iuda dit, Que

dirons-nous à monseigneur, comment parlerons-nous, et comment nous iustifierons-nous? Dieu a trouvé l'iniquité de tes serviteurs: voici, nous sommes serfs à mon seigneur, tant nous qu'aussi celuy, en la main duquel a este trouvee la coupe. 17. Mais il dit, Ainsi ne m'adviene de ce faire: l'homme en la main duquel a este trouvee la coupe, iceluy me sera serf: mais vous, remontez en paix à vostre pere. 18. Adonc Iuda s'approcha de luy, disant, Las, mon seigneur, ie prie que ton serviteur parle un mot aux aureilles de mon seigneur, et que tu ne te courrouces point à ton serviteur: car tu es ainsi comme Pharao. 19. Mon seigneur interrogua ses serviteurs, disant, Avez-vous pere ou frere? 20. Adonc nous respondismes à mon seigneur, Nous avons nostre pere qui est ancien, et un ieune enfant né en sa vieillesse, duquel le frere est mort, et cestuy-ci est demeuré seul de sa mere, et son pere l'aime. 21. Or as-tu dit à tes serviteurs, Faites-le descendre vers moy, afin que ie le voye. 22. Et nous disions à mon seigneur, L'adolescent ne pourroit delaisser son pere, que s'il laisse son pere, iceluy mourra. 23. Lors tu dis à tes serviteurs, Si vostre frere ne descend avec vous, que vous ne voyez plus ma face. 24. Et quand nous fusmes montez vers ton serviteur mon pere, nous luy racontasmes les paroles de mon seigneur. 25. Depuis nostre pere dit, Retournez, et nous achetez un petit à manger. 26. Lors luy dismes, Nous n'y pouvons descendre, sinon que nostre petit frere soit avec nous. Puis nous y descendrons: car nous ne pouvons comparoistre devant l'homme, sinon que nostre petit frere soit avec nous. 27. Et ton serviteur mon pere nous respondit, Vous savez que ma femme m'a enfanté deux enfans, 28. Dont l'un s'en est allé de moy: et ie di, Certainement il a este devoré, et ne l'ay point veu iusqu'ici. 29. Que si vous prenez aussi cestuy de devant moy, et la mort luy adviene, vous ferez descendre ma vieillesse avec desplaisance en la fosse. 30. Et maintenant, quand ie seray parvenu à ton serviteur mon pere, et que l'enfant ne sera point avec nous (duquel il a l'ame liee avec la siene). 31. Quand donc il ne verra point l'enfant, il mourra, ainsi tes serviteurs feront descendre avec douleur la vieillesse de ton serviteur nostre pere au sepulchre. 32. Et de faict, ton serviteur est garent pour l'enfant vers mon pere, et a dit, Si ie ne te le ramene, ie seray obligé à peine à tousiours-mais vers mon pere. 33. Ainsi maintenant ie te prie que ton serviteur demeure pour *l'enfant* serf à monseigneur, et que l'enfant remonte avec ses freres. 34. Car comment monteray-ie à mon pere, si l'enfant n'est avec moy? que ie ne voye la desplaisance qui adviendra à mon pere.

Chapitre XLV.

1. Lors Ioseph ne se peut plus contenir devant tous les assistans, et cria: Faites vuider chacun arriere de moy. Et nul ne demeura avec luy, quand il se donna à cognoistre à ses freres. 2. Et en pleurant ietta un cri, que les Egyptiens ouyrent, et la maison de Pharao l'ouit. 3. Or Ioseph dit à ses freres, Ie suis Ioseph: mon pere vit-il encore? Mais ses freres ne luy pouvoyent respondre: car ils estoyent estonnez de sa presence. 4. Derechef Ioseph dit à ses freres, Ie vous prie approchez-vous de moy. Et ils s'approcherent. Puis dit, Ie suis Ioseph, vostre frere que vous avez vendu en Egypte. 5. Et maintenant, ne soyez contristez ne marris en vous-mesmes, que vous m'avez vendu ici: d'autant que Dieu m'a envoyé devant vous pour *vostre* vie. 6. Car il y a ia eu deux ans de famine parmi la terre, et encore restent cinq ans ausquels ne sera labeur ne moisson. 7. Mais Dieu m'a envoyé devant vous, afin de vous conserver comme un residu en la terre: et vous faire vivre par excellente delivrance. 8. Maintenant donc vous ne m'avez pas ici envoyé, mais Dieu, lequel m'a constitué pour pere à Pharao, et pour seigneur sur toute sa maison, et dominateur en toute la terre d'Egypte. 9. Depeschez-vous, et montez vers mon pere, et luy dites, Voici ce que dit ton fils Ioseph, Dieu m'a commis pour seigneur sur toute Egypte, descen donc à moy, n'arreste point. 10. Et tu habiteras en la terre de Gosen, et seras prochain de moy, toy et tes enfans, et les enfans de tes enfans, et tes brebis, et tes beufs, et tout ce qui t'appartient. 11. Et ie te sustanteray illec (car il y a encore cinq ans de famine) afin que tu ne perisses par povreté, toy et ta maison, et tout ce qui est tien. 12. Et voici vos yeux qui voyent, et les yeux de mon frere Ben-iamin, que ma bouche parle à vous. 13. Annoncez donc à mon pere toute ma gloire en Egypte, et tout ce qu'avez veu: or hastez-vous, et faites ici descendre mon pere. 14. Lors se ietta sur le col de Ben-iamin son frere, et pleura, pareillement Ben-iamin pleura sur son col. 15. Puis il baisa tous ses freres, et pleura sur eux, apres cela ses freres parlerent avec luy. 16. Et le bruit fut ouy en l'hostel de Pharao, qu'on disoit que les freres de Ioseph estoyent venus, ce qui pleut à Pharao, et à ses serviteurs. 17. Adonc Pharao dit à Ioseph, Di à tes freres, Faites ceci, chargez vos asnes, et vous en allez, entrez en la terre de Chanaan. 18. Et prenez vostre pere et vos mesnages, et revenez à moy: et ie vous donneray le bien du pays d'Egypte, et si mangerez la graisse de la terre. 19. Aussi toy, tu as commandement, Faites ceci, prenez des chars du pays d'Egypte pour vostre mesgnie, et pour vos femmes, et amenez vostre pere,

et vous en venez. 20. Ne laissez rien de vos utensiles: car le bien de toute la terre d'Egypte sera vostre. 21. Et les enfans d'Israel en firent ainsi, et Ioseph leur donna les chars selon le mandement de Pharao, et des viandes pour le chemin. 22. Et donna à un chacun d'eux tous changemens d'habits, et à Ben-iamin donna trois cens pieces d'argent, et cinq vestemens à rechanger. 23. Il envoya semblablement à son pere dix asnes portans du bien d'Egypte, et dix asnesses portans froment, pain, et viande à son pere, pour le chemin. 24. Il renvoya donc ses freres, qui se partirent: et leur dit, Ne tancez point en la voye. 25. Ainsi monterent d'Egypte, et parveinrent à Iacob leur pere, en la terre de Chanaan. 26. Et luy raconterent, disans, Ioseph vit encore: lequel domine en toute la terre d'Egypte. Et son coeur luy esvanouit, car il ne leur adioustoit point de foy. 27. Et ils luy direnttoutes les paroles que Ioseph leur avoit dit: puis veit les chars que Ioseph avoit envoyez pour l'emporter, et l'esprit reveint à Iacob leur pere. 28. Adonc Israel dit, Il suffit, puis que Ioseph mon fils vit encore: i'iray, et le verray avant que ie meure.

Chapitre XLVI.

1. Ainsi Israel partit avec tout ce qui estoit à luy, et veint en Bersabé, et sacrifia sacrifices au Dieu de son pere Isaac. 2. Et Dieu parla à Israel par vision de nuit, disant, Iacob, Iacob. Lequel respondit, Me voici. 3. Puis il dit, Ie suis Dieu, le Dieu de ton pere, ne crain point de descendre en Egypte: car ie te mettray *pour croistre* illec en grande gent. 4. Ie descendray avec toy en Egypte, et t'en feray aussi remonter: et Ioseph mettra sa main sur tes yeux. 5. Puis Iacob se leva de Bersabé, et les enfans d'Israel porterent Iacob leur pere, et leurs petits, et leurs femmes sur les chars lesquels Pharao avoit envoyez pour l'emporter. 6. Ils emporterent aussi leurs troupeaux et leur chevance qu'ils avoyent acquise en la terre de Chanaan: et Iacob et toute sa lignee avec luy veinrent en Egypte: 7. Et amena avec luy en Egypte ses enfans et les enfans de ses enfans avec luy: ses filles, et les filles de ses fils, et toute sa semence. 8. S'ensuyvent les noms des enfans d'Israel, lesquels veinrent en Egypte, Iacob et ses enfans: le premier, né de Iacob fut Ruben. 9. Et les enfans de Ruben Henoch, Phalu, Hezron, et Carmi. 10. Item, et les enfans de Simeon, Iemuel, Iamin, Ohad, Iacin, Zohar, et Saul, fils de la Chananee. 11. Item les enfans de Levi, Gerson, Cahath, et Merari. 12. Item les enfans de Iuda, Er, Onan, Sela, Pharez, et Zara: mais Er et Onan moururent en la terre de Chanaan. Les enfans aussi de Pharez furent, Hezron, et Hamul. 13. Item les enfans d'Issacar, Thola, Phua, Iob, et Semron. 14. Item les enfans de Zabulon, Sared, Elon, et Iehalel. 15. Ce sont les enfans de Lea, qu'elle enfanta à Iacob en Padan-Aram avec Dina sa fille. Toutes les personnes de ses fils et de ses filles furent trente et trois. 16. Et les enfans de Gad, Zepheon, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodi et Areli. 17. Item, les fils d'Aser, Iemne, Iesua, Iesui, Beria, et Sera leur soeur. Les enfans de Beria, Hebel, et Melcier. 18. Ce sont les enfans de Zilpha, laquelle Laban donna à Lea sa fille, et elle enfanta iceux à Iacob, assavoir seize personnes. 19. Les enfans de Rachel femme de Iacob, furent Ioseph, et Ben-iamin. 20. Et à Ioseph nasquirent en la terre d'Egypte, Manassé et Ephraim, que luy enfanta Aseneth, fille de Putiphara, gouverneur d'On. 21. Item les enfans de Ben-iamin, Bela, Beser, Asbel, Gerad, Naaman, Ehi, Ros, Muphin, Hophin, et Ared. 22. Ce sont les enfans de Rachel, qu'elle enfanta à Iacob, Toutes les personnes furent quatorze. 23. Et les enfans de Dan, Husim. 24. Et les enfans de Naphthali, Iahzeel, Guni, Iezer, et Silem. 25. Ce sont les enfans de Bala, que Laban donna à Rachel sa fille: et elle enfanta iceux à Iacob, assavoir sept personnes. 26. Toutes les personnes qui veinrent sous la conduite de Iacob en Egypte, lesquels estoyent sortis de sa hanche, sans les femmes des enfans de Iacob, sont en tout soixante six. 27. Et les enfans de Ioseph, qui luy estoyent nez en Egypte, furent deux personnes. Toutes personnes de la maison de Iacob, qui veinrent en Egypte, furent septante. 28. Et il envoya Iuda devant luy vers Ioseph, pour signifier qu'il venoit en Gosen. Puis veinrent en la terre de Gosen. 29. Lors Ioseph lia son chariot, et monta pour aller au devant d'Israel son pere, en Gosen: et le voyant il se ietta à son col, et pleura quelque temps sur son col. 30. Et Israel dit à Ioseph, Ie veux mourir à ceste fois, puis que i'ay veu ta face, et que tu vis encore. 31. Et Ioseph dit à ses freres, et à la famille de son pere, Ie remonteray et l'anonceray à Pharao: et luy diray, Mes freres, et la famille de mon pere, qui estoyent en la terre de Chanaan, sont venus à moy. 32. Et ces personnages sont pasteurs: et pource qu'ils sont gens de bestail, ils ont amené leurs brebis, et leurs beufs, et tout ce qui leur appartenoit. 33. Et quand Pharao vous appelera, et dira, Quel est vostre mestier? 34. Lors vous direz, Tes servireurs sont pasteurs de bestail dés nostre ieunesse, iusqu'à maintenant, et nous et aussi nos peres: afin que vous demeuriez en la terre de Gosen: car les Egyptiens ont en abomination les pasteurs de bestail.

Chapitre XLVII.

1. Ioseph donc veint, et fit savoir à Pharao, disant, Mon pere et mes freres, avec leurs brebis,

et leurs beufs, et tout ce qui est à eux, sont venus de la terre de Chanaan, et les voici en la terre de Gosen. 2. Et de la compagnie de ses freres il en preint cinq, et les presenta devant Pharao. 3. Et Pharao dit aux freres d'iceluy, De quel mestier estes-vous? Ils respondirent à Pharao, Tes serviteurs sont pasteurs, tant nous que nos peres. 4. Derechef dirent à Pharao, Nous sommes venus pour habiter au pays: car il n'y a point de pasture pour les brebis qui sont à tes serviteurs, et si a griève famine en la terre de Chanaan: maintenant donc nous te prions, que tes serviteurs habitent en la terre de Gosen. 5. Et Pharao parla à Ioseph, disant, Ton pere et tes freres sont venus vers toy. 6. Le pays d'Egypte est à ton commandement, fay habiter ton pere et tes freres en la meilleure terre. Qu'ils demeurent en la terre de Gosen. Et si tu cognois qu'entr'eux il y ait gens vertueux, tu les constitueras maistres des troupeaux qui sont miens. 7. Lors Ioseph amena Iacob son pere et le presenta devant Pharao, et Iacob salua ledit Pharao. 8. Et Pharao dit à Iacob, Quels sont les ans de ta vie? 9. Iacob respondit à Pharao, Le temps de ma peregrination est de cent trente ans: les iours de ma vie ont este cours et mauvais, et ne sont point parvenus aux ans de la vie de mes peres, au temps de leurs peregrinations. 10. Et Iacob benit Pharao, et sortit de devant luy. 11. Et Ioseph assigna à son pere et à ses freres lieu pour habiter, et leur donna possession au pays d'Egypte, en la meilleure terre, assavoir de Rameses, comme avoit commandé Pharao. 12. Et Ioseph nourrit son pere, et ses freres, et toute la maison de son pere, de pain comme petis enfans. 13. Et il n'y avoit point de pain en toute la terre: car la famine estoit tresgrieve, dont la terre d'Egypte et la terre de Chanaan avoyent fort à faire pour la famine. 14. Et Ioseph recueillit tout l'argent qui fut trouvé en la terre d'Egypte, et en la terre de Chanaan, pour le froment qu'on achetoit: et Ioseph porta l'argent à l'hostel de Pharao. 15. Lors defaillit l'argent de la terre d'Egypte, et de la terre de Chanaan: et tous les Egyptiens veinrent à Ioseph, disans, Baillenous du pain: et pourquoy mourrons-nous devant toy, veu que l'argent est failli? 16. Ioseph respondit, Baillez vos troupeaux, et ie vous en donneray pour vos troupeaux, si l'argent defaut. 17. Adonc ils amenerent à Ioseph leurs troupeaux, et Ioseph leur donna du pain pour des chevaux, pour troupeaux de brebis, pour troupeaux de beufs, et pour des asnes. Ainsi les sustanta de pain pour tous leurs troupeaux ceste annee-là. 18. Cest an fini, ils reveinrent pour la seconde annee, et luy dirent, Nous ne celerons point à mon Seigneur, que puis que l'argent est defailli, et les troupeaux du bestail sont par devers mon Seigneur, il ne reste rien devant mon Seigneur, fors nos corps, et nos terres. 19. Pourquoy mourrons-nous devant tes yeux, nous et nos terres? Achete tant nous que nostre terre pour le pain, et serons-nous et nos terres servans à Pharao: et nous donne de la semence, afin que vivions, et ne mourions point, et que la terre ne soit desolee. 20. Ainsi Ioseph aquit à Pharao toute la terre d'Egypte: car les Egyptiens vendirent chacun sa possession, pourtant que la famine s'estoit renforcee sur eux: la terre donc fut à Pharao. 21. Et fit passer le peuple és villes, depuis un bout des limites d'Egypte iusqu'à son autre bout. 22. Reste qu'il n'aquesta point la terre des sacrificateurs, car il y avoit provision destinee aux sacrificateurs por Pharao, et mangeoyent leur portion que Pharao leur avoit donnee: parquoy ils ne vendirent point leur terre. 23. Et Ioseph dit au peuple, Voici, ie vous ay aquis auiourd'huy, vous et vostre terre à Pharao. Vous avez ci de la semence, afin que vous semiez la terre. 24. Et quand ce viendra à la cueillé, vous en donnerez la cinquieme partie à Pharao, et les quatre pars seront vostres pour semer les champs, et pour vostre manger, et de ceux qui sont en vos maisons, et pour le manger de vos petis. 25. Et ils dirent, Tu nous as fait vivre, pourtant que nous trouvions grace és yeux de mon Seigneur, et que soyons serfs à Pharao. 26. Et Ioseph establit une ordonnance iusqu'au temps present sur la terre d'Egypte pour Pharao, de payer le quint à Pharao: excepté seulement la terre des sacrificateurs, laquelle ne fut point à Pharao. 27. Et Israel habite au pays d'Egypte en la terre de Gosen, et furent residens en icelle, et fructifierent, et multiplierent grandement. 28. Et Iacob vesquit au pays d'Egypte dixsept ans. Et les iours et ans de la vie de Iacob furent cent quarante sept ans. 29. Comme le temps de la mort d'Israel s'approchoit, il appela son fils Ioseph, et luy dit, Ie te prie, si i'ay trouvé grace envers toy, mets presentement ta main sous ma cuisse, et me feras grace et loyauté. Ie te prie ne m'enseveli point en Egypte. 30. Mais que ie dorme avec mes peres, et me transporte d'Egypte, et m'enseveli en leur sepulchre. Et il respondit, Ie feray selon ta parole. 31. Et il dit, Iure le moy: et il luy iura. Et Israel s'enclina vers le chevet de son lit.

Chapitre XLVIII.

1. Et apres ces choses, il fut dit à Ioseph, Voici, ton pere est malade: lors il preint ses deux fils avec luy, assavoir Manassé et Ephraim. 2. Et il fut annoncé et dit à Iacob, Voici ton fils Ioseph qui vient vers toy. Adonc Israel s'efforça, et s'assist sur le lict, 3. Et dit à Ioseph, Le Dieu tout-puissant s'est apparu à moy en Luz en la terre de Chanaan, et m'a benit, 4. Me disant, Voici, ie te

fay fructifier, et te feray multiplier, et te feray *croistre* en assemblee de peuples, et donneray ceste terre à ta lignee, venant apres toy, en heritage perpetuel. 5. Or maintenant tes deux enfans Ephraim et Manassé (qui te sont nez en la terre d'Egypte devant que ie veinsse à toy en icelle) seront miens, comme Ruben et Simeon. 6. Mais la lignee que tu auras engendree apres eux, sera à toy; et seront appelez selon le nom de leurs freres en leur heritage. 7. Or quand ie venoye de Padan, Rachel me mourut en la terre de Chanaan au chemin, environ une lieue de pays à venir en Ephrata, et l'enseveli-là au chemin d'Ephrata, laquelle est Bethlehem? 8. Puis Israel voyant les fils de Ioseph dit, A qui sont ceux-là? 9. Et Ioseph respondit à son pere, Ce sont les fils que Dieu m'a donnez ici. Lors il dit, Ie te prie amene les moy, afin que ie les benie. 10. (Or les yeux d'Israel estoyent appesantis de vieillesse, tellement qu'il ne pouvoit voir) et les fit approcher de soy, et les baisa et embrassa. 11. Et Israel dit à Ioseph, Ie ne pensoye point voir ta face, Dieu m'a fait voir aussi ta semence 12. Et Ioseph les retira de ses genoux, et enclina sa face en terre. 13. Ioseph donc les preint tous deux, Ephraim en sa dextre, à la senestre d'Israel: et Manassé en sa senestre, à la dextre d'Israel: et les fit approcher de luy. 14. Et Israel avança sa dextre, et la mit sur le chef d'Ephraim qui estoit le moindre, et sa senestre sur le chef de Manassé, transmuant de propos deliberé ses mains: car Manassé estoit l'aisné. 15. Et il benit Ioseph, disant, Le Dieu devant lequel ont cheminé mes[1]) peres Abraham et Isaac, le Dieu qui me paist depuis le temps passé iusqu'à ce iourci, 16. L'Ange qui m'a garenti de tout mal, benie ces enfans: et mon nom, et le nom de mes peres Abraham et Isaac soit reclamé sur eux, et croissent comme poissons en multipliant parmi la terre 17. Lors Ioseph voyant que son pere mettoit sa main dextre sur le chef d'Ephraim, il luy despleut, et sousteint la main de son pere pour la retourner de dessus le chef d'Ephraim, sur le chef de Manassé. 18. Et Ioseph dit à son pere, Ce n'est pas ainsi, mon pere: car cestuy-ci est l'aisné, mets ta dextre sur sa teste. 19. Mais son pere le refusa, disant, Ie le say bien, mon fils, ie le say. Cestuy-ci *croistra* aussi en peuple, et sera grand, mais toutesfois[2]) son petit frere croistra plus que luy, et sa semence sera plenitude de gens. 20. En ce iour-là il les benit, disant, Israel benira en toy, disant, Dieu te face ainsi qu'à Ephraim et Manassé: et mit Ephraim devant Manassé. 21. Derechef Israel dit à Ioseph, Voici ie me meurs, mais Dieu sera

[1]) nos O. 46. 54.
[2]) certes O. 46 semblablement 54. 59.

avec vous et vous fera retourner en la terre de vos peres. 22. Et ie te donne une partie outre tes freres, laquelle i'ay conquestee par mon glaive et mon arc, de la main des Amorrehens.

Chapitre XLIX.

1. Lors Iacob appela ses fils et dit, Assemblez-vous, et ie vous annonceray ce qui vous doit advenir aux derniers iours. 2. Assemblez-vous et oyez, fils de Iacob, et entendez Israel vostre pere. 3. Ruben mon premier né, tu es ma vertu et commencement de ma vigueur, principal en excellence, et principal en force. 4. Decoulant comme eau, tu ne profiteras point: car tu as monté sur la couche de ton pere, tu as souillé mon lict, et la dignité s'en est allée. 5. Simeon et Levi instrumens de violence en leurs habitations[1]). 6. Ma volonté ne condescende point en leur secret, ma langue ne soit unie à leur compagnie: car ils ont tué l'homme en leur fureur, et ont demoli la muraille pour leur plaisir.[2]) 7. Maudite soit leur fureur, car elle est imprudente: et leur indignation, car elle est dure: ie les diviseray en Iacob, et les espandray en Israel. 8. Toy Iuda, tes freres te loueront: ta main sera sur le col de tes ennemis, les fils de ton pere te feront reverence. 9. Iuda, mon fils, tu es monté de la proye comme le faon de la lionnesse: il se courbe et gist comme le lion et comme la lionnesse, qui l'esveillera? 10. Le sceptre ne sera point osté de Iuda, ne le legislateur d'entre ses pieds, iusqu'à ce que Silo viene: et à luy s'assembleront les peuples. 11. Liant à la vigne son asnon, et au cep le petit de son asnesse: il lavera en vin son vestement, et au ius des grappes son manteau. 12. Ayant les yeux vermeils de vin, et les dents blanches de laict. 13. Zabulon habitera au port de la mer, et sera au havre des navires, et son terme iusqu'en Sidon. 14. Issachar comme asne ossu, gisant entre deux fardeaux. 15. Il a veu que le repos estoit bon, et que la terre estoit plaisante, et a encliné ses espaules pour porter, et a esté servant au tribut. 16. Dan iugera son peuple, comme l'une des lignees d'Israel. 17. Dan sera comme le serpent aupres de la voye, et comme la couleuvre au sentier, poignant les pasturons du cheval, afin que le chevaucheur tombe à la renverse. 18. Seigneur i'ay attendu ton salut. 19. Touchant Gad, la gendarmerie le choquera: mais iceluy la rechoquera puis apres. 20. D'Aser proviendra le gras pain, et iceluy donnera delices royales. 21. Nephthali sera comme la bische laschee, donnant paroles

[1]) par leurs desconfitures. O. 46. 54. les armes d'iniquité sont és habitations d'iceux 59.
[2]) leur mauvais courage 59.

mignonnes. 22. Ioseph est comme un rameau croissant pres de la fontaine. Les filles ont couru sur la muraille. 23. Et les archiers l'ont troublé amerement: ils ont tiré contre luy, et l'ont hay. 24. Et son arc est demeuré en force, et les bras de ses mains ont este corroberez par la main du puissant *Dieu* de Iacob, dont il a este pasteur de la pierre d'Israel. 25. Et cela du Dieu de ton pere, lequel t'aidera: et du Tout-puissant qui te benira des benedictions du ciel en haut, des benedictions de l'abysme, gisant en bas, des benedictions des mammelles et matrice. 26. Les benedictions de ton pere seront plus puissantes que les benedictions de mes ancestres, iusqu'à la fin des montagnes du monde, sur la teste de Ioseph, et sur le sommet du separé de ses freres. 27. Ben-iamin ravira comme un loup au matin, il mangera sa proye, et au vespre divisera la despouille. 28. Ce sont les douze lignees d'Israel: aussi ce sont les choses que leur dit leur pere, et les benit un chacun d'eux, selon sa propre benediction. 29. Et leur commanda, en leur disant, Ie me redui avec mon peuple, ensevelissez-moy avec mes peres, 30. En la caverne qui est au champ d'Ephron Hethien, en la caverne qui est double au champ, lequel est vis à vis de Mamre, en la terre de Chanaan: laquelle Abraham acheta avec le champ d'Ephron Hethien, pour heritage de sepulchre. 31. Où on a enseveli Abraham avec Sara sa femme; où on a enseveli Isaac et Rebecca sa femme, illec aussi i'enseveli Lea. 32. L'aquisition du champ, et de la caverne qui est en iceluy, fut des fils de Heth. 33. Et quand Iacob eut fini de commander à ses fils, il mit ses iambes au lict, et expira: ainsi fut reduit avec ses peuples.

Chapitre L.

1. Adonc Ioseph se ietta sur la face de son pere, et pleura sur luy, et le baisa. 2. Et Ioseph commanda à ses serviteurs medecins, d'embaumer son pere, et les medecins embaumerent Israel. 3. Puis les quarante iours s'accomplirent: car ainsi s'accomplissoyent les iours de l'embaumement: les Egyptiens aussi le pleurerent septante iours. 4. Ainsi se passerent les iours de son dueil: et Ioseph parla à la maison de Pharao, disant, Ie vous prie, si i'ay trouvé grace envers vous, parlez à Pharao, disant, 5. Mon pere m'a fait iurer, en disant, Voici, ie meurs, tu m'enseveliras en mon sepulchre que i'ay cavé en la terre de Chanaan: maintenant donc ie requier[1]) d'y monter, et ensevelir mon pere: puis ie retourneray, 6. Et Pharao respondit, Monte, et enseveli ton pere, comme il t'a fait iurer. 7. Adonc Ioseph monta pour ensevelir son pere, avec lequel monterent tous les plus anciens serviteurs de l'hostel de Pharao, et tous les anciens de la terre d'Egypte. 8. Et toute la famille de Ioseph, et ses freres, et la famille de son pere: excepté leurs petis, et leurs brebis, et leurs beufs qu'ils laisserent en la terre de Gosen. 9. Et monterent aussi avec luy chariots, et chevaucheurs, et y eut tresgrosse bande. 10. Et parveinrent iusqu'en l'aire d'Atad, qui est outre de Iordain, et pleurerent là d'un grand pleur et mout grief: et Ioseph fit plaints de son pere par sept iours. 11. Et les habitans du pays des Chananeens, voyans les plaints en l'aire d'Atad, dirent, Ce plaint est grief aux Egyptiens: pource son nom fut appelé Abel-Mizraim, qui est outre le Iordain. 12. Ses fils donc luy firent ainsi comme il leur avoit commandé. 13. Car ses fils le transporterent en la terre de Chanaan, et l'ensevelirent en la caverne double du champ, vis à vis de Mamre, laquelle Abraham avoit achetee d'Ephron Hethien, avec le champ pour heritage de sepulchre. 14. Apres que Ioseph eut enseveli son pere, il s'en retourna en Egypte, luy et ses freres, et tous ceux qui estoyent montez avec luy ensevelir son pere. 15. Voyans les freres de Ioseph que leur pere estoit mort, ils dirent, Paraventure Ioseph nous aura en haine, et nous rendra tout le mal que nous luy avons fait. 16. Parquoy ils manderent à Ioseph, disant, Ton pere avoit commandé devant qu'il mourust, disant, 17. Vous direz ainsi à Ioseph, Ie te prie pardonne maintenant le forfait à tes freres, et leur peché, en ce qu'ils t'ont rendu le mal: or maintenant, ie te supplie pardonne au forfait des serviteurs du Dieu de ton pere. Mais Ioseph pleura quand on parla à luy. 18. Aussi ses freres y allerent, et se ietterent devant luy, disans, Voici, nous te sommes serviteurs. 19. Et Ioseph leur respondit, Ne creignez point: suis-ie au lieu de Dieu? 20. Vous aviez proposé mal sur moy, mais Dieu l'a disposé en bien pour faire selon que ce iour-ci le monstre, afin de faire vivre un gros peuple. 21. Ainsi, n'ayez crainte maintenant: moy-mesme ie vous nourriray, et vostre mesgnie. Et il les consola, et parla à eux amiablement. 22. Ioseph donc habita en Egypte, luy et la famille de son pere: et vesquit cent et dix ans. 23. Et veit les enfans d'Ephraim iusqu'à la tierce generation: aussi les enfans de Machir, fils de Manassé, nasquirent sur les genoux de Ioseph. 24. Or Ioseph dit à ses freres, Ie me meurs, et Dieu vous visitera, et vous fera remonter de ceste terre, en la terre qu'il a iuré à Abraham, Isaac et Iacob. 25. Et Ioseph fit iurer les fils d'Israel, et leur dit, Dieu vous visitera, or transportez mes os d'ici. 26. Puis Ioseph, aagé de cent dix ans, mourut: et l'embaumerent, et fut mis dedans un sarcueil en Egypte.

[1]) ie prie O. 46. 54 ie te prie 59.

Chapitre I.

1. S'ensuivent les noms des enfans d'Israel, qui entrerent en Egypte avec Iacob, chacun avec sa famille, 2. Ruben, Simeon, Levi et Iuda, 3. Issachar, Zabulon et Beniamin, 4. Dan, Nephthali, Gad et Aser. 5. Toutes les personnes issues des reins[1]) de Iacob, estoyent septante, et Ioseph estoit en Egypte. 6. Or Ioseph mourut, et tous ses freres, et tout cest aage-là. 7. Et les enfans d'Israel fructifierent, accrurent et se multiplierent, et se renforcerent bien fort, tellement que la terre fut rempli d'eux. 8. Depuis il se leva un nouveau roy sur Egypte, lequel n'avoit point cognu Ioseph. 9. Et dit à son peuple, Voyci, le peuple des enfans d'Israel plus grand et plus puissant que nous. 10. Sus donques, portons-nous sagement contre luy, afin que par aventure il ne se multiplie, et s'il advenoit guerre, qu'il ne s'adioigne aussi à nos ennemis, et guerroye contre nous, et s'en remonte du pays. 11. Ils ordonnerent donques par dessus des maistres de tributs pour l'affliger en leurs charges, et edifierent villes de munitions à Pharao Pithon en Rameses. 12. Or d'autant plus qu'il l'affligeoit, d'autant plus il croissoit et s'augmentoit, parquoy ils estoyent angoissez à cause des enfans d'Israel. 13. Et ainsi ils foulerent les enfans d'Israel avec rigueur. 14. Tellement que leur vie leur fut amere, pour la dure servitude, en mortier, en bricques, et en tout ouvrage des champs: car toute la servitude de laquelle ils servoyent, estoit rigoureuse. 15.[2]) Pharao roy d'Egypte dit aussi aux sages femmes des Hebrieux, desquelles le nom de l'une estoit Sephora, et le nom de l'autre Phua, 16. Et dit, Quand vous recevrez les enfans Hebrieuës, et les verrez sur les selles, si c'est un fils mettez-le à mort, mais si c'est une fille, qu'elle vive. 17. Et les sages femmes craignirent Deu, et ne firent pas ainsi que Pharao leur avoit dit, mais laisserent vivre les fils. 18. Adonc Pharao appela les sages femmes, et leur dit, A quelle occasion avez vous fait ceste chose, en laissant vivre les fils?

[1]) 59. — de la hanche O. *etc.*
[2]) Davantage 54 *suiv.*

19. Et les sages femmes respondirent à Pharao, Pource que les Hebrieuës ne sont pas comme les femmes Egyptienes: car elles sont si vigoureuses qu'elles ont enfanté devant que la sage femme parviene à elles. 20. Et Dieu fit maisons aux sages femmes, et le peuple augmenta, et furent corroborez grandement. 21. Et pourtant que les sages femmes craignirent Dieu, il leur edifia des familles.[1]) 22. Lors Pharao commanda à tout son peuple, disant, tout fils qui naistra, iettez-le en la riviere, mais reservez toute fille.

Chapitre II.

1. Or un homme de la maison de Levi estoit allé, et avoit prins à femme une fille de la lignee[2]) de Levi. 2. Laquelle conceut et enfanta un fils, et et le voyant estre beau, elle le cacha par trois mois. 3. Mais ne le pouvant plus celer, elle print un coffret[3]) fait de iones, et l'enduit d'argille et de poix, puis mit en iceluy l'enfant, et le posa en une rosiere aupres de la rive du fleuve. 4. Et sa soeur s'arresta de loin pour savoir qu'on luy feroit. 5. Or la fille de Pharao descendit pour se laver au fleuve, et ses demoiselles se pourmenoyent sur la rive du fleuve, et voyant le coffret au milieu de la rosiere, elle envoya une siene chambriere qui le print. 6. Et l'ouvrant elle veit l'enfant. Et voici l'enfant pleuroit: elle en eut donc compassion, et dit, Cest enfant est des Hebrieux. 7. Lors sa soeur dit à la fille de Pharao, Iray-ie pour t'appeler une femme nourrice d'entre les Hebrieuës qui t'allaitte l'enfant? 8. Et la fille de Pharao luy respondit, Va. Et la pucelle s'en alla, et appela la mere de l'enfant. 9. A laquelle la fille de Pharao dit, Porte[4]) cest enfant et me l'alette, et ie te donneray ton salaire: et la femme receut l'enfant, et le nourrit. 10. Et quand l'enfant fut devenu grand, elle l'amena à la fille de Pharao, et luy fut pour fils, et appela son nom Moyse, disant, Pource que ie l'ay tiré des eaux. 11. Et adveint qu'en ce

[1]) 46 *suiv.*
[2]) 54 *suiv.*
[3]) 54 *suiv.*
[4]) Emporte 46 suiv. (O. Emmeine).

temps-là, Moyse estant devenu grand, il sortit à ses freres, et veit leurs charges, il veit aussi un homme Egyptien frapant un homme Hebrieu d'entre ses freres. 12. Et regardant çà et là, il veit qu'il n'y avoit personne: ainsi il frapa l'Egyptien, et le cacha sous le sablon. 13. Derechef il sortit le second iour, et voici deux hommes Hebrieux qui estrivoyent: donc il dit à celuy qui faisoit outrage Pourquoy frapes-tu ton prochain? 14. Lequel respondit, Qui t'a constitué pour prince et iuge sur nous? me penses-tu tuer comme tu as tué l'Egyptien? Lors Moyse craignit et dit, Certes le cas est cognu. 15. Pharao ayant entendu l'affaire, cerchoit de mettre Moyse à mort. Mais Moyse s'enfuit de devant Pharao, et habita en la terre de Madian, et s'arresta aupres d'un puis. 16. Or le Sacrificateur de Madian avoit sept filles, lesquelles veinrent tirer de l'eau, et emplirent les auges pour abruver le bestail de leur pere. 17. Mais les bergers surveinrent, et les deschasserent, et Moyse se leva et les defendit, et abruva leur bestail. 18. Quand elles furent revenues à Raguel leur pere; il leur dit, Comment estes-vous retournees si tost auiourd'huy? 19. Elles respondirent, un homme Egyptien nous a delivrees de la main des bergers, mesme nous a puisé de l'eau, et a abruvé le bestail. 20. Lors il dit à ses filles, et où est-il? pourquoy avez-vous ainsi laissé cest homme? appelez-le afin qu'il mange du pain. 21. Et Moyse s'accorda d'habiter avec cest homme, lequel donna Sephora sa fille à Moyse. 22. Et elle enfanta un fils, et il appela son nom Gerson, disant, Ie suis habitant en terre estrange 23. Il adveint long temps apres, que le roy d'Egypte mourut: et les enfans d'Israel souspirerent à cause de la besongne,[1]) et leur cri monta à Dieu pour la besongne. 24. Dieu donques ouit leur cri, et Dieu se souveint de son alliance[2]) avec Abraham, Isaac, et Iacob. 25. Ainsi Dieu regarda[3]) les enfans d'Israel, et les recognut.

Chapitre III.

1. Or Moyse estoit pasteur du bestail de Iethro son beaupere Sacrificateur de Madian, et menant le bestail derriere le desert, il parveint en la montagne de Dieu en Horeb. 2. Et l'Ange du Seigneur s'apparut à luy du milieu d'un buisson, en flamme de feu, et il regarda: et voici le buisson ardoit en feu, et ne se consumoit point. 3. Lors Moyse dit, Ie me destourneray maintenant, et verray ceste grande vision, pourquoy le buisson ne brusle point. 4. Et le Seigneur veit qu'il se destournoit pour regarder: et Dieu l'appela du milieu du buisson, disant, Moyse, Moyse. Et il respondit, Me voici. 5. Lors il dit, ne t'approche point d'ici: deschausse tes souliers de tes pieds: car le lieu auquel tu marches est terre saincte. 6. Ie suis le Dieu de ton pere, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Iacob. Et Moyse couvrit son visage, pource qu'il craignoit de regarder à Dieu. 7. Lors le Seigneur dit, I'ay bien veu[1]) l'affliction de mon peuple qui est en Egypte.[2]) 8. Parquoy ie suis descendu pour le delivrer de la main d'Egypte, et le faire monter en ceste terre, terre bonne et large, terre affluente en laict et miel: assavoir au pays des Chananeens, et Hethiens, et Amorrheens, Pheresiens, Heviens et Iebusiens. 9. Maintenant, di-ie, le cry des enfans d'Israel est parvenu à moy: et aussi i'ay veu l'oppression dont les Egyptiens les oppriment. 10. Vien donc, et ie t'envoyeray à Pharao, afin que tu retires mon peuple les enfants d'Israel hors d'Egypte. 11. Lors Moyse dit à Dieu, Qui suis-ie moy que i'aille vers Pharao, et que ie retire les enfans d'Israel hors d'Egypte? 12. Il respondit, D'autant que ie seray avec toy: et auras pour signe que ce suis-ie qui t'ay envoyé, quand tu auras retiré mon peuple hors d'Egypte, vous servirez à Dieu pres ceste montagne. 13. Et Moyse dit à Dieu, Voici, quand ie seray venu aux enfans d'Israel, et leur auray dit, Le Dieu de vos Peres m'envoye à vous: adonc s'ils me disent, Quel est son nom? Que leur diray-ie? 14. Lors Dieu respondit à Moyse, Ie suis qui suis.[3]) Il dit aussi, tu diras ainsi aux enfans d'Israel, Si suis-ie,[4]) m'a envoyé vers vous. 15. Apres Dieu dit à Moyse, Tu diras ainsi aux enfans d'Israel, l'Eternel le Dieu de vos Peres, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Iacob, m'a envoyé vers vous: c'est mon nom eternellement, et le memorial de moy au siecle des siecles. 16. Va, et assemble les anciens d'Israël, et leur di, l'Eternel le Dieu de vos Peres m'est apparu, le Dieu d'Abraham, d'Isaac, et de Iacob, disant, I'ay pensé à vous,[5]) et à ce qui vous a este fait en Egypte. 17. Pourtant i'ay dit, Ie vous retireray de l'affliction d'Egypte en la terre du Chananeen, Hethien et Amorrheen, Pheresien, Evien, et Iebusien, terre affluente de laict et de miel. 18. Quand ils auront ouy ta voix, tu iras toy et les anciens au roy d'Egypte, et luy direz, L'Eternel le Dieu des Hebrieux nous est venu au devant: maintenant donques que nous marchions le chemin de trois iours au desert, et que nous sacri-

---

[1]) *En marge:* ou, servitude (O. *etc.*)
[2]) 59. (O. *etc.* pact.)
[3]) 46 *suiv.* (O. veit).

---

[1]) *En marge:* ou, Car i'ay cognu.
[2]) *Ici il manque dans le texte de 64 la phrase suivante:* et ay ouy leurs clameurs à cause de ses exacteurs, car i'ay cognu ses douleurs (O. *suiv.*)
[3]) Ie seray qui seray 46 *suiv.*
[4]) Ie suis O. — Celuy qui est. 46 *suiv.*
[5]) 46 *suiv.* — O. ie vous ay visité.

fions à l'Eternel nostre Dieu. 19. Or ie say que le roy d'Egypte ne vous permettra point de vous en aller, sinon par main forte. 20. Mais i'estendray[1]) ma main, et fraperay Egypte en toutes mes merveilles que ie feray au milieu d'icelle: et apres cela il vous laissera aller.[2]) 21. Et ie donneray grace à ce peuple envers les Egyptiens, tellement que vous ne sortirez point vuides. 22. Mais chacun demandera de sa voisine, et de l'hotesse de sa maison, vaisseaux d'argent et vaisseaux d'or, et vestemens: que vous mettrez sur vos fils et vos filles, et pillerez les Egyptiens.

Chapitre IV.

1. Moyse respondit encore, disant, Voici,[3]) ils n'obeiront point à ma voix: car ils diront, L'Eternel ne t'est point apparu. 2. Lors l'Eternel luy dit, Qu'est-ce que tu as en ta main? Il respondit Une verge. 3. Il respondit, iette la par terre. Et il la ietta par terre, et elle deveint un serpent: et Moyse s'en fuit arriere. 4. Lors l'Eternel dit à Moyse, Esten ta main, et empoigne sa queuë. Il estendit sa main, et l'empoigna[4]): et elle reveint en sa main en verge 5. Pour ce, dit-il, ils croiront que l'Eternel le Dieu de leurs Peres, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Iacob t'est apparu. 6. L'Eternel dit derechef, Mets ta main en ton sein. Et il mit sa main en son sein. puis la retira: et voici sa main estoit lepreuse comme neige. 7. Adonc il dit, Remets ta main en ton sein. Et il remeit sa main en son sein: et quand il l'eut retiree hors de son sein, voici elle estoit revenue comme sa chair. 8. S'il advient, qu'ils ne te croyent point, et n'obeissent point à la voix du signe precedent, ils croiront à la voix du signe subsequent. 9. Et s'il advient qu'ils n'adioustent point foy à ces deux signes, et n'obeissent à ta voix: tu prendras de l'eau du fleuve, et l'espandras sur la terre: et les eaux que tu auras prinses du fleuve deviendront sang en la terre. 10. Mais Moyse dit à l'Eternel, Helas, Monseigneur, ie ne suis pas d'hier, ne devant hier homme eloquent, ni depuis que tu as parlé à ton serviteur: car ma bouche est pesante et ma langue tardive. 11. Et l'Eternel luy respondit, Qui a donné la bouche à l'homme? ou qui a fait le muet, ou le sourd, ou le voyant, ou l'aveugle? n'est-ce pas moy l'Eternel? 12. Va donques maintenant, et ie seray avec ta bouche, et t'enseigneray ce que tu devras dire lors. 13. Et il dit, Helas, Monseigneur, par la main de

[1]) ie envoyeray O. 56. i'avanceray 54 *suiv.*
[2]) aller *om. avant* 59.
[3]) O. *suiv. ajoutent:* ils ne me croiront point *(d'après l'hébreu).*
[4]) 59. — O. *suiv.* happe.

celuy par laquelle tu dois envoyer. 14. Et l'ire de l'Eternel fut esmeuë contre Moyse, et dit, Ne cognoi-ie pas Aaron ton frere, de la lignee de Levi, lequel parlera luy-mesme? le voici aussi qui sortira au devant de toy, et en te voyant se resiouira en son coeur. 15. Tu parleras donques à luy, et luy mettras les paroles en sa bouche: et ie seray avec ta bouche, et la siene, et vous monstreray ce que vous avez à faire. 16. Il parlera pour toy au peuple, et il te sera pour bouche, et tu luy seras pour Dieu. 17. Tu prendras aussi ceste verge en ta main, avec laquelle tu feras les signes. 18. Ainsi Moyse s'en alla, et retourna vers Iethro, son beaupere, et luy dit, Ie m'en iray maintenant, et retourneray vers mes freres qui sont en Egypte, pour voir s'ils vivent. Et Iethro luy dit, Va en paix. 19. Or l'Eternel dit à Moyse en la terre de Madian, Va et retourne en Egypte: car tous ceux qui cerchoyent ta vie sont morts. 20. Ainsi Moyse print sa femme et ses fils, et les mit sur un asne: et retourna au pays d'Egypte. Moyse aussi print le baston de Dieu en sa main. 21. Et l'Eternel dit à Moyse, Quand tu seras allé et retourné en Egypte, avise de faire devant Pharao, tous les signes que i'ay mis en ta main. Mais i'estreindray son coeur, tellement qu'il ne laissera point aller le peuple. 22. Tu diras donques à Pharao, L'Eternel dit ainsi, Israel est mon fils, voire mon premier né.[1]) 23. Or ie t'ay dit, Laisse aller mon fils, afin qu'il me face service: et tu as refusé de le laisser aller. Voici ie tue ton fils, ton premier né. 24. Or il adveint comme il estoit sur le chemin, en l'hostelerie: l'Eternel le rencontra, et cercha de le mettre à mort. 25. Lors Sephora print un caillou aigu,[2]) et en coupa le prepuce à son fils,[3]) et dit, Certes tu m'es un mari de sang.[4]) 26. Comme donques elle se partoit de luy, lors elle dit, Mari de sang, à cause de la circoncision. 27. Et l'Eternel dit à Aaron, Va t'en au devant de Moyse au desert. Il y alla donques, et le rencontra en la montagne de Dieu et le baisa. 28. Et Moyse recita à Aaron toutes les paroles de l'Eternel qui l'avoit envoyé, et tous les signes qu'il luy avoit ordonnez. 29. Moyse doncques passa, et Aaron: et assemblerent tous les anciens des enfans d'Israel. 30. Et Aaron exposa[5]) les paroles que l'Eternel avoit dites à Moyse: et fit les signes devant les yeux du peuple. 31. Et le peuple creut: et cognurent que l'Eternel visitoit

[1]) Israel est mon fils aisné O. . . . mon fils, mon premier né 46 *suiv. Demême au v. suiv.*
[2]) *En marge:* ou glaive.
[3]) *Les édd. antérieures ajoutent d'après l'hébreu:* et toucha (la ietta 46 *suiv.*) à ses piedz.
[4]) 46 *suiv.* — espoux mortel O.
[5]) parla O. 46. porta 54. recita 59.

les enfans d'Israel, et qu'il avoit regardé leur affliction.[1])

Chapitre V.

1. Apres Moyse et Aaron veinrent, et dirent à Pharao, L'Eternel Dieu dit ainsi, Laisse aller mon peuple, afin qu'il me celebre la feste au desert. 2. Mais Pharao dit, Qui est l'Eternel, afin que i'obeisse à sa voix, pour laisser aller Israel? Ie ne cognoy point l'Eternel, aussi ne laisseray-ie point aller Israel. 3. Et ils dirent, Le Dieu des Hebrieux nous est venu au devant: que nous allions maintenant le chemin trois iours ou desert, et sacrifions à l'Eternel nostre Dieu, afin que paraventure peste ou glaive ne nous adviene. 4. Lors le Roy d'Egypte dit, Moyse et Aaron, pourquoy desbauchez-vous le peuple de son ouvrage? Allez maintenant à vostre ouvrage 5. Pharao donc dit, Voici maintenant un gros peuple du pays que vous faites chomer de ses charges. 6. Et Pharao commanda ce iour-là aux exacteurs qui estoyent sur le peuple et commissaires,[2]) disant, 7. Vous ne donnerez plus de paille au peuple,[3]) comme par ci devant: mais qu'ils voisent, et qu'ils se recueillent de la paille. 8. Cependant vous leur enioindrez[4]) la quantité des bricques qu'ils faisoyent par ci-devant, sans en rien diminuer: car ils sont oiseux, pourtant crient-ils, Allons, et sacrifions à nostre Dieu. 9. Que la servitude soit rengravee sur ces gens, pour s'y occuper, et qu'ils ne s'amusent point à des paroles de mensonge. 10. Ainsi les exacteurs du peuple, et ses commissaires sortirent, et dirent au peuple, Voici ce que dit Pharao, Ie ne vous donneray plus de paille. 11. Allez vous en, et prenez de la paille où vous en trouverez: et rien ne sera diminué de vostre labeur. 12. Adonc le peuple s'espandit par toute la terre d'Egypte, pour recueillir du chaume en lieu de paille. 13.[5]) Et les exacteurs les pressoyent, disans, Parfaites vos ouvrages, en chacun iour la tasche du iour, comme si on vous donnoit de la paille.[6]) 14. Mesmes les commissaires des enfans d'Israel, que les exacteurs de Pharao avoyent ordonnez sur eux, furent batus, disans, Pourquoy n'avez-vous point achevé vostre tasche de faire bricques, hier et auiord'huy, comme par ci devant. 15. Alors les commissaires des enfans d'Israel veinrent crier à Pharao, disans, Pourquoy fais-tu ainsi à tes serviteurs? 16. On ne donne point de paille à tes serviteurs, et si nous disent, Faites des bricques. Et voici tes serviteurs sont batus, ton peuple est puni comme ayant peché.[1]) 17. Et il respondit, Vous estes oiseux, vous estes oiseux: pourtant dites-vous, Allons, sacrifions à l'Eternel. 18. Or allez maintenant, besongnez: mais paille ne vous sera pas baillee, et si vous rendrez la quantité des bricques. 14. Et les commissaires des enfans d'Israel virent qu'ils estoyent en mauvais poinct, puisqu'on disoit, Vous ne diminuerez rien de vos bricques par chacun iour. 20. Et en sortant de Pharao rencontrerent Moyse et Aaron au devant d'eux. 21. Et leur dirent, L'Eternel iette sa veuë sur vous, et iuge de ce que vous faites puir nostre odeur devant Pharao et devant ses serviteurs, mettant le glaive en leur main pour nous meurtrir. 22. Lors Moyse retourna à l'Eternel, et dit, Mon Seigneur, pourquoy as tu mal traitté ce peuple? pourquoy m'as tu envoyé? 23. Car depuis, que ie suis venu à Pharao pour parler en ton nom, il a mal traitté ce peuple, mais tu n'as pas delivré ton peuple.

Chapitre VI.[2])

1. Lors le Seigneur dit à Moyse, Tu verras maintenant ce que ie feray à Pharao: car il les laissera aller en main forte, *voire* en main forte il les dechassera de son pays. 2. Le Seigneur aussi parla à Moyse, et luy dit, Ie suis l'Eternel. 3. Ie suis apparu en Dieu tout-puissant à Abraham, Isaac et Iacob: mais ie n'ay point este cognu d'eux en mon nom IEHOVA. 4. I'ay aussi establi mon alliance[3]) avec eux, de leur donner la terre de Chanaan, la terre de leur habitation, en laquelle ils ont habité comme estrangers. 5. Et pourtant i'ay entendu le cri des enfans d'Israel, que les Egyptiens detienent en servitude: et ay eu memoire de mon alliance.[4]) 6. Parquoy tu diras aux enfans d'Israel, Ie suis l'Eternel, qui vous retireray des fardeaux d'Egypte, et vous delivreray de leur servitude, et vous en racheteray en bras estendu et en grans iugemens. 7. Et vous prendray en peuple pour moy, et ie vous seray pour Dieu, et cognoistrez que ie suis l'Eternel vostre Dieu, vous retirant de dessous les fardeaux d'Egypte. 8. Puis ie vous emmeneray en la terre, pour laquelle i'ay levé la main pour la donner à Abraham, Isaac et Iacob, ie vous la donneray en possession. Ie suis l'Eternel. 9. Moyse parla en ceste maniere aux enfans d'Israel: mais

[1]) *Les édd. antérieures ajoutent d'après l'hébreu:* et s'enclinerent et adorerent.
[2]) 54 *suiv.* — sergeantz O. 46. *De même plus bas* v. 14 *suiv.*
[3]) *add.* pour faire des bricques O. *suiv. d'après l'hèbreu.*
[4]) 46 *suiv.* — remettrez O. *Le v. 9 aussi reproduit le texte de 46 suiv.*
[5]) *Ce v. manque dans* O.
[6]) *En marge:* ou, comme quand vous aviez de la paille.

[1]) 46 *suiv.* — mais c'est la faulte de ton peuple O.
[2]) *Les éditions antérieures à celle de 59 joignent le v. 1 au récit précédent comme le prescrit aussi la division synagogale.*
[3]) 59. — ordonnance O. *suiv.*
[4]) 59. — pact O. *suiv.*

ils n'obeirent point à Moyse pour la destresse de leur esprit, et pour la dure servitude. 10. Or l'Eternel parla à Moyse, disant, 11. Va, et parle à Pharao roy d'Egypte, qu'il laisse sortir les enfans d'Israel de sa terre. 12. Lors Moyse parla en la presence de l'Eternel, disant, Voici, les enfans d'Israel ne m'ont point ouy: et comment Pharao m'orra-il, moy qui suis incirconcis des levres? 13. Or l'Eternel avoit parlé à Moyse et à Aaron, et leur avoit donné mandement aux enfans d'Israel et à Pharao roy d'Egypte, pour faire sortir les enfans d'Israël de la terre d'Egypte. 14. S'ensuyvent les chefs des maisons de leurs peres. Les enfans de Ruben premier né des enfans d'Israel, Henoch et Phallu, Hesron et Charmi. Ce sont les familles de Ruben. 15. Les fils de Simeon, Iemuel et Iamin, Ohad et Iachin et Sohar, et Saul fils d'une femme Chananee. Ce sont les familles, de Simeon. 16. S'ensuyvent les noms des familles de Levi selon leurs generations, Gerson Cahath et Merari. Et les ans de Levi furent cent trente sept. 17. Les fils de Gerson, Libni et Simai selon leurs familles. 18. Les fils de Cahath, Amram, Ishar, Hebron et Uziel. Et les ans de la vie de Cahath furent cent trente trois. 19. Les fils de Merari, Mahli et Musi. Ce sont les familles de Levi selon leurs generations. 20. Or Amram preint Iochebed sa tante pour femme, laquelle luy enfanta Aaron et Moyse. Et les ans d'Amram furent cent trente sept. 21. Les fils d'Ishar, Choré, Nepheg et Zichri. 22. Les fils d'Uziel, Misael, Elsaphan et Sithri. 23. Et Aaron preint à femme Elizabeth fille d'Aminadab, soeur de Naason, laquelle luy enfanta Nadab, Abihu, Eleazar et Ithamar. 24. Les fils de Choré, Asser, Alcanah et Abiasaph. Ce sont les familles des Chorites. 25. Mais Eleazar fils d'Aaron preint pour femme une des filles de Phetuel, laquelle luy enfanta Phinees. Ce sont les chefs des Peres des Levites selon leurs familles. 26. C'est donc cest Aaron et ce Moyse, ausquels l'Eternel dit, Retirez les enfans d'Israel de la terre d'Egypte par leurs bandes.[1]) 27. Ce sont ceux qui ont parlé à Pharao roy d'Egypte, pour faire sortir les enfans d'Israel d'Egypte, C'est ce Moyse et cest Aaron. 28. Or il adveint au iour que l'Eternel parla à Moyse en la terre d'Egypte, 29. Quand doncques l'Eternel parla à Moyse, disant, Ie suis l'Eternel: di à Pharao roy d'Egypte toutes les paroles que ie t'ay dites: 30. Lors Moyse dit devant l'Eternel, Voici, ie suis incirconcis de levres, et comment Pharao m'escoutera-il?[2])

Chapitre VII.

1. Adoncques[3]) l'Eternel dit à Moyse, Voici, ie t'ay constitué pour Dieu à Pharao, et Aaron ton frere sera ton Prophete. 2. Tu prononceras toutes les choses que ie t'auray commandees, et Aaron ton frere le dira à Pharao, afin qu'il laisse aller les enfans d'Israel hors de sa terre. 3. Toutesfois i'endurciray le coeur de Pharao, et multiplieray mes signes, et mes miracles en la terre d'Egypte. 4. Et Pharao ne vous escoutera point: mais i'estendray ma main sur Egypte, et retireray mes armees, et mon peuple les enfans d'Israel de la terre d'Egypte, avec grans iugemens. 5. Lors les Egyptiens cognoistront que ie suis l'Eternel, quand i'auray estendu main sur Egypte, et auray retiré les enfans d'Israel d'entr'eux. 6. Moyse donc et Aaron firent ainsi comme l'Eternel leur avoit commandé. 7. Et Moyse estoit aagé d'octante ans, et Aaron d'octante trois, quand ils parlerent à Pharao. 8. Et l'Eternel parla à Moyse et à Aaron, disant, 9. Si Pharao parle à vous, disant, Mettez en avant un miracle: lors tu diras à Aaron, Pren ta verge, et la iette devant Pharao, et elle deviendra serpent. 10. Moyse donc veint avec Aaron à Pharao, et firent comme l'Eternel leur avoit commandé. Car Aaron ietta sa verge devant Pharao, et devant ses serviteurs, et elle deveint serpent. 11. Pharao aussi appela les sages et enchanteurs: et les devins d'Egypte firent le semblable[1]) par leurs enchantemens. 12. Ils ietterent donc chacun sa verge, et furent faites en serpent, mais la verge d'Aaron engloutit leurs verges. 13. Et le coeur de Pharao s'endurcit et ne les ouit point, selon que l'Eternel l'avoit prononcé. 14. Lors l'Eternel dit à Moyse, Le coeur de Pharao est endurci pour ne point laisser aller le peuple. 15. Vaten de matin à Pharao: voici, il sortira vers l'eau, et tien-toy au devant de luy au rivage[2]) du fleuve: et prendras en ta main la verge qui a este tournee en serpent. 16. Et luy diras, L'Eternel Dieu des Hebrieux m'avoit envoyé vers toy, disant, Laisse aller mon peuple, afin qu'il me sacrifie au desert: et voici, tu ne m'as point ouy iusques ici. 17. L'Eternel dit ainsi, En ceci tu cognoistras que ie suis l'Eternel: voici ie fraperay de la verge qui est en ma main l'eau du fleuve, et elle sera convertie en sang 18. Et les poissons du fleuve mourront: et le fleuve puira, et les Egyptiens seront angoissez buvans des eaux du fleuve. 19. L'Eternel aussi dit à Moyse, Di à Aaron, Pren ta verge et esten ta main sur les eaux d'Egypte, sur leurs rivieres, sur leurs ruisseaux et estangs, et sur tout amas[3]) de leurs eaux: et elles deviendront sang, et le sang sera par toute la terre d'Egypte, aux vaisseaux de bois et de terre; 20. Moyse donc et Aaron firent selon

[1]) selon leurs bandes, 46 *suiv.* — selon leurs exercites O.
[2]) 46 *suiv.* — me obeyra O.
[3]) 49 *suiv.* — Davantage O.

[1]) 54 *suiv.* — ainsi O. 46.
[2]) iouxte (aupres 54 *suiv.*) la rive O. 46.
[3]) toute la congregation O. 46. l'assemblee 54. 59.

que l'Eternel avoit commandé: et en eslevant le baston, il en frapa les eaux qui estoyent en la riviere, en la presence de Pharao et de ses serviteurs: et les eaux de la riviere furent converties en sang. 21. Les poissons aussi qui estoyent en la riviere moururent: et la riviere fut empunaisie,[1]) tellement que les Egyptiens ne pouvoyent boire des eaux de la riviere: et y eut sang par toute la terre d'Egypte. 22. Autant[2]) en firent aussi les magiciens d'Egypte par leurs enchantemens: et le coeur de Pharao s'endurcit,[3]) comme l'Eternel l'avoit prononcé. 23. Et Pharao s'en retournant[4]) veint en sa maison: et n'appliqua point non plus son coeur à ceci. 24. Or tous les Egyptiens fouyrent à l'environ du fleuve pour boire de l'eau, pource qu'ils ne pouvoyent boire de l'eau du fleuve. 25. Et sept iours passerent depuis que l'Eternel eut frapé le fleuve.

Chapitre VIII.[5])

1. Apres l'Eternel dit à Moyse, Va à Pharao, et luy di, L'Eternel dit ainsi, Laisse aller mon peuple afin qu'il me serve. 2. Si tu refuses de le laisser aller, ie batray toutes tes contrees de grenouilles.[6]) 3. Et le fleuve produira des grenouilles, lesquelles monteront, et viendront en ton hostel, et en la chambre où tu couches, et sur ton lict, et en la maison de tout ton peuple, et en tes fours et despenses. 4. Ainsi les grenouilles monteront sur toy, sur ton peuple, et sur tous tes serviteurs. 5. Aussi l'Eternel dit à Moyse, Di à Aaron, Esten ta main avec ta verge sur les fleuves, sur les ruisseaux et sur les estangs, afin de faire venir les grenouilles sur la terre d'Egypte. 6. Et Aaron estendit sa main sur les eaux d'Egypte: et les grenouilles monterent, et couvrirent la terre d'Egypte. 7. Les magiciens firent le semblable par leurs enchantemens: faisant venir les grenouilles sur la terre d'Egypte. 8. Lors Pharao appela Moyse et Aaron, et dit, Priez l'Eternel qu'il retire les grenouilles de moy et de mon peuple: et ie laisseray aller le peuple afin qu'il sacrifie à l'Eternel. 9. Et Moyse dit à Pharao, Glorifie-toy de moy, quand ie prieray pour toy et pour tes serviteurs, et ton peuple, afin qu'il extermine les grenouilles de toy, et de tes maisons: et qu'il n'y en ait de residu qu'en la riviere. 10. Lors il dit, Demain. Et il dit, Qu'il

[1]) le fleuve puyt O. *suiv.* fut puant 59.
[2]) Ainsi O. — Le semblable 46 *suiv.*
[3]) *Les éditions, antérieures ajoutent d'après l'hébreu:* tellement qu'il n'obeit point.
[4]) 54 *suiv.* soy retournant — se revirant O. 46.
[5]) *Toutes les éditions françaises commencent ici le Chap. VIII.*
[6]) ie feriray (O. 46) tous les termes (O.) de raines (O. suiv.) *(et ainsi dans la suite).*

soit selon ta parole, afin que tu saches qu'il n'y a nul tel que l'Eternel nostre Dieu. 11. Les grenouilles donc se retireront de toy, et de tes maisons: et de tes serviteurs, et de ton peuple: et demeureront seulement en la riviere. 12. Lors Moyse et Aaron sortirent d'avec Pharao. Et cria à l'Eternel sur l'affaire des grenouilles, lesquelles il avoit envoyees sur Pharao. 13. Et l'Eternel fit selon la parole de Moyse. Ainsi les grenouilles furent exterminees des maisons, des parvis, et des champs. 14. Et ils les assemblerent par monceaux,[1]) et la terre en fut empuantie. 15. Mais Pharao voyant qu'il avoit relasche, endurcit son coeur: et ne les ouit point, comme l'Eternel l'avoit prononcé. 16. Lors l'Eternel dit à Moyse, Di à Aaron, Esten ta verge, et frape la poussiere de la terre, afin qu'elle se tourne en poux par toute la terre d'Egypte. 17. Et ils le firent ainsi: et Aaron estendit sa main avec sa verge, et frapa la poussiere de la terre: laquelle deveint en poux, sur l'homme et sur le bestail, toute la poussiere deveint des poux en toute la terre d'Egypte. 18. Et les magiciens firent le semblable par leurs enchantemens pour produire des poux, mais ils ne peurent. 19. Lors les magiciens dirent à Pharao, C'est-ci le doigt de Dieu. Et le coeur de Pharao fut endurci, et ne les ouit point, comme l'Eternel avoit prononcé. 20. Lors l'Eternel dit à Moyse, Leve-toy de matin, et te presente devant Pharao. Voici, il sortira vers l'eau: et luy dis, L'Eternel dit ainsi, Laisse aller mon peuple, afin qu'il me serve. 21. Que si tu ne laisses aller mon peuple, et tes maisons, une meslee de bestes, et les maisons des Egyptens seront remplies de ladite meslee, et la terre aussi sur laquelle ils seront. 22. Mais ie separeray en ce iour la terre de Gosen, en laquelle ie tien mon peuple, tellement qu'il n'y aura illec nulle meslee de bestes, afin que tu cognoisses que ie suis l'Eternel au milieu de la terre. 23. Et mettray redemption entre ton peuple et mon peuple. Demain ce signe adviendra. 24. Et l'Eternel le fit ainsi: et une grieve meslee de bestes entra en la maison de Pharao, et en la maison de ses serviteurs, et en toute la terre d'Egypte: et la terre fut corrompue de la meslee. 25. Lors Pharao appela Moyse et Aaron, et dit, Allez, sacrifiez à vostre Dieu en ce pays. 26. Mais Moyse dit, Ce n'est pas raison de faire ainsi: car nous sacrifierions à l'Eternel nostre Dieu, l'abomination d'Egypte. Voici, si nous sacrifions l'abomination d'Egypte devant leurs yeux, ne nous lapideroyent-ils pas? 27. Nous marcherons le chemin de trois iours au desert, et sacrifierons à l'Eternel nostre Dieu, comme il le nous a commandé. 28. Lors Pharao dit, Ie vous

[1]) 59. — et s'assemblerent monceaux à monceaux. *O. suiv.*

laisseray aller pour sacrifier au desert à l'Eternel vostre Dieu: Toutesfois vous ne passerez point outre. Priez pour moy. 29. Et Moyse dit, Voici, ie pars d'avec toy, et prieray l'Eternel que la meslee se retire demain de Pharao, de ses serviteurs, et de son peuple. Mais que Pharao ne continue point à user de finesse, en ne laissant point aller le peuple pour sacrifier à l'Eternel. 30. Lors Moyse sortit d'avec Pharao, et pria l'Eternel. 31. Et l'Eternel fit selon la parole de Moyse: et la meslee se retira de Pharao[1]) et de son peuple: il n'y en resta pas un. 32. Et Pharao endurcit son coeur encore à ce coup, et ne laissa point aller le peuple.

Chapitre IX.

1. Lors l'Eternel dit à Moyse, Va et Pharao, et luy di, L'Eternel Dieu des Hebrieux dit ainsi, Laisse aller mon peuple, afin qu'il me serve. 2. Que si tu refuses de le laisser aller, et le retiens encore, 3. Voici, la main de l'Eternel, assavoir tresgrieve pestilence sera sur ton bestail qui est aux champs: tant sur chevaux, que sur asnes, chameaux, beufs, et brebis. 4. Et l'Eternel distinguera entre le bestail d'Israel, et le bestail d'Egypte: à ce que rien de ce qui est aux enfans d'Israel ne meure. 5. Et l'Eternel assigna terme, disant, L'Eternel fera ceci demain. 6. L'Eternel doncques le fit le lendemain: et tout le bestail d'Egypte mourut: mais du bestail des enfans d'Israel, il n'en mourut point une seule piece. 7. Et Pharao envoya: et voici, il n'y avoit pas une seule piece morte du bestail des enfans d'Israel. Et le coeur de Pharao fut endurci, pour ne point lascher le peuple 8. Lors l'Eternel dit à Moyse et à Aaron, Prenez plein vos poings de flammeches[2]): et que Moyse les espanche en l'air devant Pharao. 9. Et cela viendra en poudre sur toute la terre d'Egypte: et se fera ulcere sur tout homme et sur toute beste, produisant tumeurs en toute la terre d'Egypte. 10. Ils preinrent donc des flammeches[3]) de fournaise, et se presenterent devant Pharao: et Moyse les espancha en l'air, et il y veint ulcere produisant tumeur, tant en homme qu'en beste. 11. Et les magiciens ne peurent consister devant Moyse à cause de l'ulcere: car il y avoit ulcere aux magiciens comme en tous les Egyptiens. 12. Et l'Eternel endurcit le coeur de Pharao: et ne les ouit point: comme l'Eternel l'avoit prononcé à Moyse. 13. Puis l'Eternel dit à Moyse, Leve-toy de matin, et te presente à Pharao: et luy di, L'Eternel Dieu des Hebrieux dit ainsi, Laisse aller mon peuple qu'il me serve. 14. Car à ce coup ie feray venir toutes mes playes en ton coeur, et en tes serviteurs, et en ton peuple: afin que tu saches qu'il n'y a nul semblable à moy en toute la terre 15. Car i'ay à ceste heure estendu ma main, pour te fraper de peste, toy et ton peuple: et seras exterminé de la terre. 16. Et de faict, ie t'ay establi pour te monstrer ma puissance, et que mon nom soit celebré en toute la terre. 17. Te dresses-tu encore contre mon peuple, pour ne leur donner point congé? 18. Voici, ie pleuvroy demain à ceste heure gresle tresforte, à laquelle il n'y en a point eu de semblable en Egypte, depuis le iour qu'elle est fondee iusques auiourd'huy. 19. Maintenant donc envoye, et ramasse ton bestail, et tout ce que tu as aux champs. Car la gresle tombera sur tous hommes, et sur les bestes qui se trouveront aux champs, et n'auront point este retirez[1]) en la maison, et mourront. 20. Celuy des serviteurs de Pharao qui craignit à la parole du Seigneur, fit retirer en la maison ses serviteurs et ses bestes. 21. Mais celuy qui ne mit point son coeur à la parole du Seigneur, laissa ses serviteurs et ses bestes aux champs. 22. Lors l'Eternel dit à Moyse, Esten ta main vers la ciel, et il y aura gresle en toute la terre d'Egypte, sur les hommes et sur les bestes, et sur tout herbage des champs en la terre d'Egypte. 23. Moyse donc estendit sa verge vers la ciel, et l'Eternel envoya tonnerre et gresle, et le feu courut par toute la terre, et l'Eternel fit pleuvoir gresle sur toute la terre d'Egypte. 24. Et il y eut gresle merveilleusement forte, avec feu meslé parmi: à laquelle il n'y en a point eu de semblable en toute la terre d'Epypte, depuis qu'elle a este peuplee. 25. Et la gresle frapa en toute la terre d'Egypte, tout ce qui estoit aux champs, depuis l'homme iusques à la beste. La gresle batit aussi tout l'herbage des champs, et brisa tous les arbres des champs. 26. Seulement en la terre de Gosen, où estoyent les enfans d'Israel, il n'y eut point de gresle. 27. Lors Pharao envoya[2]) à Moyse et à Aaron: et leur dit, I'ay peché à ce coup: l'Eternel est iuste, moy et mon peuple sommes meschans. 28. Prie l'Eternel, ce sera beaucoup qu'il n'y ait point de tonnerre[3]) de Dieu et de gresle: ie vous laisseray aller, et ne demeurerez plus. 29. Lors Moyse dit, Quand ie seray sorti de la ville, i'estendray mes mains à l'Eternel: et les tonnerres cesseront, et n'y aura plus de gresle, afin que tu saches que la terre est à l'Eternel. 30. Mais ie cognoy de toy et de tes serviteurs, que vous ne craignez point encore devant

---

[1]) et de ses serviteurs *Add. des édd. précédentes d'après l'hébreu.*

[2]) *add.* de fourneau. *(hébr.)* O. *suiv.*

[3]) de la cendre de fourneau 59.

[1]) ne se seront retirez 54 *suiv.* — ne seront point reduictz O. 46.

[2]) O. *suiv. add.* et appela *(hébr.).*

[3]) *En marge:* C'est beaucoup qu'il y ait tonnerres.

la face du Dominateur l'Eternel. 31. Le lin et l'orge furent batus, pource que l'orge commençoit à meurir et le lin estoit en tuyau. 32. Mais le blé et la pelte ne furent point batus, pource qu'ilz estoyent cachez. 33. Moyse donc estant sorti hors la ville d'avec Pharao, estendit ses mains à l'Eternel: et les tonnerres cesserent, et la gresle, et la pluye ne se desborda plus sur la terre. 34. Or Pharao voyant que la pluye, la gresle et les tonnerres estoyent cessez, continua encore à faire des loyaument, et endurcit son coeur, luy et ses serviteurs. 35. Le coeur donc de Pharao fut endurci, et ne lascha point les enfans d'Israel, selon que le Seigneur l'avoit prononcé par la main de Moyse.

Chapitre X.

1. L'Eternel dit à Moyse, Va à Pharao: car i'ay endurci son coeur, et le coeur de ses serviteurs, pour mettre ces miens signes au milieu d'eux. 2. Afin que tu racontes à ton fils et à ton petit fils, tout ce que i'auroy fait en Egypte, et les signes que i'auray mis entr'eux, afin que vous sachiez que ie suis l'Eternel. 3. Moyse donc et Aaron veinrent à Pharao, et luy dirent, L'Eternel Dieu des Hebrieux dit ainsi, Iusques à quand refuses-tu de l'humilier devant ma face? Laisse aller mon peuple, afin qu'il me serve. 4. Que si tu refuses de laisser aller mon peuple, voici, i'ameneray demain des locustes en tes limites. 5. Et couvriront le dessus de la terre, tellement qu'on ne pourra voir la terre, et mangeront ce qui est de residu, ce qui est eschappé, ce qui vous a este laissé de la gresle: et mangeront tout arbre des champs qui vous produit fruit. 6. Et empliront tes maisons, et les maisons de tous tes serviteurs, et les maisons de tous les Egyptiens: tes peres n'en ont veu de telles, ni les peres de tes peres, depuis qu'ils ont este dessus la terre, iusques auiourd'huy. Et en s'en retournant, il sortit d'avec Pharao. 7. Or les serviteurs de Pharao luy dirent, Iusques à quand cestuy-ci nous sera-il en malencontre?[1]) Donne congé à ces hommes, qu'ils servent à l'Eternel leur Dieu. Sauras-tu devant qu'Egypte soit perie?[2]) 8. Lors Moyse et Aaron furent ramenez à Pharao: et il leur dit, Allez, et servez à l'Eternel vostre Dieu. Qui sont ceux qui y iront? 9. Et Moyse dit, Nous irons avec nos enfans, et nos vieilles gens, avec nos fils, et nos filles, avec nos brebis, et nos grosses bestes: car nous avons feste solennelle à l'Eternel. 10. Adonc il leur dit, Que l'Eternel soit avec vous, comme ie vous laisseray aller, vous et vos petis. Regardez, car le mal est devant vous. 11. Non pas ainsi. Mais entre vous hommes, allez, et servez à l'Eternel: puis que vous avez fait ceste requeste, et les chassa de la face de Pharao. 12. Lors l'Eternel dit à Moyse, Esten ta main sur la terre d'Egypte pour la locuste, afin qu'elle monte sur la terre d'Egypte, et brouste toute l'herbe de la terre, et tout ce qui est resté de la gresle. 13. Moyse donc estendit sa main sur la terre d'Egypte, et l'Eternel amena un vent Oriental tout ce iour-là et toute la nuict: et quand ce veint le matin, ce vent Oriental fit lever les locustes. 14. Et les locustes monterent sur toute la terre d'Egypte, et les envoya sur tous les quartiers d'Egypte fort pesantes. Il n'y en avoit point eu de telles devant, et n'y en aura point de telles apres. 15. Et elles couvrirent le dessus de toute la region, et la terre en fut obscurcie: et mangerent toute l'herbe de la terre, et tout le fruict des arbres que la gresle avoit laissé, et ne demeura nulle verdeur aux arbres et aux herbes des champs, en toute la terre d'Egypte. 16. Lors Pharao se hasta de rappeler Moyse et Aaron: et dit, I'ay peché contre l'Eternel vostre Dieu et vous. 17. Or maintenant ie te prie pardonne-moy mon peché, seulement pour ce coup: et priez l'Eternel vostre Dieu, afin que seulement il retire de moy ceste mort. 18. Il sortit d'avec Pharao, et pria l'Eternel. 19. Et l'Eternel leva à l'opposite un vent Occidental merveilleusement fort, lequel leva les locustes, et les ietta en la mer rouge[1]): il ne demeura point une seule locuste en toute la region d'Egypte. 20. Et l'Eternel endurcit le coeur de Pharao, et ne laissa point aller les enfans d'Israel. 21. Lors l'Eternel dit à Moyse, Esten ta main au ciel, et il y aura tenebres sur la terre d'Egypte, tant qu'on touchera les tenebres. 22. Moyse donc estendit sa main vers le ciel: et il se fit des tenebres obscures en tout le pays d'Egypte par trois iours. 23. Si que l'un ne voyoit pas l'autre, et nul ne se leva de son lieu par trois iours: mais à tous les enfans d'Israel, il y eut lumiere en leurs habitations. 24. Lors Pharao appela Moyse, et dit, Allez, servez à l'Eternel: seulement vos brebis et vos beufs demeureront, mesme vos petis enfans iront avec vous. 25. Mais Moyse respondit, Tu nous bailleras aussi en nostre main les sacrifices et holocaustes que nous ferons à l'Eternel nostre Dieu. 26. Et nos troupeaux aussi viendront avec nous, sans qu'il en demeure une ongle: car nous en prendrons pour servir à l'Eternel nostre Dieu, et nous ne savons pas de quoy nous devons servir à l'Eternel, iusques à ce que nous soyons là parvenus. 27. Mais l'Eternel endurcit le coeur de Pharao, et ne les voulut point laisser aller. 28. Et

[1]) empeschement O. 46. mauvaise rencontre 54 *suiv.*
[2]) *En marge:* ou, devant que tu saches qu'Egypte soit perie. — *Les édd. antérieures:* Ne cognois-tu pas encore qu'Egypte perit.

[1]) 46 *suiv.* — O. *conserve le terme hébreu.*

mangerez en toutes vos habitations des pains sans levain. 21. Moyse donc appela tous les anciens d'Israel, et leur dit, Retirez à part, et prenez un agneau selon vos familles, afin d'immoler la Pasque. 22. Puis vous prendrez un bouquet[1]) d'hyssope, et le plongerez au sang qui sera dedans un bassin et en ietterez au sursueil, et aux deux posteaux. Et ne sortirez aucun de la porte de sa maison, iusques au matin. 23. Car l'Eternel passera pour fraper Egypte: et verra le sang au sursueil et aux deux posteaux, et l'Eternel passera par dessus la porte, et ne permettra point que le destructeur entre en vos maisons pour fraper. 24. Vous garderez ceci comme ordonnance,[2]) à toy et à tes enfans à tousiours. 25. Quand vous serez entrez en la terre que l'Eternel vous donnera, comme il a dit, vous garderez ce service. 26. Et quand vos enfans vous diront, Quel est ce service que vous faites? 27. Vous direz, C'est le sacrifice de Pasque à l'Eternel, lequel passa en Egypte outre les maisons des enfans d'Israel, quand il frapa Egypte, et preserva nos maisons. Alors le peuple s'enclina, et se prosterna. 28. Ainsi les enfans d'Israel s'en allerent et firent comme l'Eternel avoit commandé à Moyse et à Aaron: ils le firent tout ainsi. 29. Il adveint que l'Eternel frapa à minuict tous les premiers nez du pays d'Egypte, depuis le premier né de Pharao, qui estoit assis dessus son throne, iusques au premier né de captif qui estoit en prison, et au premier né de la beste. 30. Et Pharao se leva de nuict, luy et serviteurs, et tous les Egyptiens: et se fit un grand cri en Egypte, pource qu'il n'y avoit nulle maison où il n'y eust un mort. 31. Il appela Moyse et Aaron de nuict, et dit, Levez-vous, sortez du milieu de mon peuple, tant vous que les enfans d'Israel: allez, et servez à l'Eternel selon vostre parole. 32. Prenez aussi vos brebis, et vos beufs, comme vous avez dit: et allez vous-en, et me benissez aussi. 33. Et les Egyptiens pressoyent le peuple, pour les faire hastivement sortir de la terre[3]): car ils disoyent, Nous sommes tous morts. 34. Le peuple donc preint sa paste devant qu'elle fust levee, l'ayant liee en leurs vestemens sur leurs espaules. 35. Et les enfans d'Israel firent selon la parole de Moyse, et demanderent aux Egyptiens vaisseaux d'argent, et d'or, et des meubles. 36. Et l'Eternel donna grace au peuple envers les Egyptiens, lesquels leur presterent:

[1]) 59. — O. *suiv.* bouchon.
[2]) *Les v. 24 à 27 sont traduits deux fois, p. 80 et p. 176, avec de petites variantes*: ceste chose (*en marge:* ou, ceste parole) en ordonnance . . . vous donne . . . ce service que vous avez? Lors . . . de la Pasque de l'Efernel . . . les Egyptiens . . .
[3]) 46 *suiv.* — O. Et Egypte pressoit le peuple de les envoyer hastivement de la terre.

dont ils despouillerent les Egyptiens. 37. Ainsi les enfans d'Israel partirent de Rameses tendant[1]) à Suchoth, environ six cent mille hommes de pied, sans les petis. 38. Il y monta aussi avec eux un grand amas de toutes sortes de gens, et brebis, et beufs, et bestail en grande abondance. 39. Ils cuirent la paste qu'ils avoyent retiree d'Egypte par gasteaux sans levain: car ils ne l'avoyent point faite lever, pource qu'ils estoyent chassez hors d'Egypte, et ne pouvoyent plus tarder. Ainsi ne s'estoyent point apprestez viandes. 40. Or le temps que les enfans d'Israel habiterent en Egypte, fut quatre cens et trente ans. 41. Et en la fin de quatre cens et trente ans, en un mesme iour, toutes les bandes de l'Eternel sortirent du pays d'Egypte. 42. Ceste nuict se doit observer à l'Eternel, en laquelle il les a retirez du pays d'Egypte: tous les enfans donc d'Israel doyvent observer ceste nuict en leurs aages.[2]) 43. L'Eternel dit à Moyse et à Aaron, Telle est l'ordonnance de la Pasque, nul estranger n'en mangera. 44. Mais tous serfs achetez d'homme par argent, quand tu l'auras circoncis, en mangera. 45. Le forain et le mercenaire n'en mangeront point. 46. Il se mangera en une maison, et ne porterez point de la chair hors de la maison, et ne casseras point d'os d'iceluy. 47. Toute la congregation d'Israel le sacrifiera.[3]) 48. Que si un estranger habite avec toy, et qu'il face la Pasque à l'Eternel, que tout masle appartenant à luy soit circoncis, et alors il s'approchera pour la faire, et sera comme celuy qui est né au pays: mais nul incirconcis n'en mangera. 49. Il n'y aura qu'une loy pour celuy qui est né au pays, et l'estranger qui converse avec vous. 50. Et tous les enfans d'Israel firent comme l'Eternel avoit commandé à Moyse et à Aaron: ils le firent tout ainsi. 51. Et ce iour-là mesme l'Eternel retira les enfans d'Israel du pays d'Egypte, selon leurs bandes.

Chapitre XIII.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Sanctifie moy tout premier né, ouvrant la matrice d'entre les enfans d'Israel, tant des hommes que des bestes, car il est mien. 3. Moyse dit au peuple, Ayez souvenance de ce iour auquel vous estes sortis d'Egypte, de la maison des serfs, car l'Eternel vous en a retirez, en la force de sa main: vous ne mangerez point doncques de pain levé. 4. Vous sortez auiourd'huy au mois des nouveaux fruits. 5. Quand l'Eternel t'aura introduit en la terre de Chananeen, de l'Hethien, Amorrheen, Hevien, et Iebusien, de laquelle il a iuré à tes Peres de te la

[1]) 46 *suiv.* — O. *om.*
[2]) 59. — O. *suiv.* temps.
[3]) 46. — O. fera.

cheurs. 18. Adonc les Egyptiens cognoistront que ie suis l'Eternel, quand i'auray este glorifié en Pharao, en ses chariots, et en ses chevaucheurs. 19. Et l'Ange de Dieu qui alloit devant l'ost[1]) d'Israel, se partit, et s'en alla derriere eux: et la colomne de nuee qui estoit au devant d'eux, fut au derriere[2]). 20. Et venoit entre l'ost des Egyptiens et l'ost d'Israel. Il y avoit doncques nuee et obscurité: mais la nuict fut esclairee, et l'un n'approcha point de l'autre toute la nuict. 21. Or Moyse avoit estendu sa main sur la mer: et l'Eternel fit reculer la mer toute la nuict par vent impetueux[3]) d'Orient: et mit la mer à sec, d'autant que les eaux furent divisees. 22. Et les enfans d'Israel marcherent[4]) par la milieu de la mer à sec: et les eaux leur estoyent comme une muraille à leur dextre et senestre. 23. Et les Egyptiens les poursuyvirent, et veinrent apres eux au milieu de la mer: assavoir tous les chevaux de Pharao, les chariots, et ses chevaucheurs. 24. Mais il adveint qu'en la veille du matin, l'Eternel estant en la colomne de feu, et en la nuee, regarda l'ost des Egyptiens et l'estonna. 29. Et osta les rouës de ses chariots, et les renversa impetueusement. Adonc l'Egyptien dit, Fuyons-nous en de devant Israel: car l'Eternel bataille pour eux contre les Egyptiens. 26. Et l'Eternel dit à Moyse, Esten ta main sur la mer, et les eaux retourneront sur l'Egyptien, sur ses chariots et sur ses chevaucheurs. 27. Moyse donc estendit sa main sur la mer, et la mer retourna sur le matin en sa force: et les Egyptiens fuyoyent à l'encontre. Ainsi l'Eternel poussa[5]) les Egyptiens au milieu de la mer. 28. Car les eaux retournerent et couvrirent les chariots et les chevaucheurs de l'armee de Pharao, qui estoyent entrez apres eux en la mer: et n'y en eust pas un de residu. 29. Mais les enfans d'Israel cheminerent par le sec au milieu de la mer: et les eaux leur estoyent comme une muraille, à leur dextre et à leur senestre. 30. L'Eternel donc en ce iour-là delivra Israel de la main des Egyptiens. Et Israel veit les Egyptiens morts sur le rivage de la mer. 31. Ainsi Israel veit la grande puissance[6]) que l'Eternel avoit exercee contre les Egyptiens. Et le peuple craignit l'Eternel, et creurent à l'Eternel et à Moyse son serviteur.

Chapitre XV.

1. Alors Moyse et les enfans d'Israel chanterent ce Cantique à l'Eternel, disans, Ie chanteray à l'Eternel, car il est magnifiquement exalté: il a rué ius en la mer, le cheval et son chevaucheur. 2. L'Eternel est ma force et louange, et m'est fait en salut. C'est mon Dieu, ie l'orneray:[1]) le Dieu de mon Pere, ie l'exalteray. 3. L'Eternel est un homme[2]) de guerre, son nom est l'Eternel. 4. Il a ietté les chariots de Pharao en la mer, et son armee:[3]) ses capitaines d'elite[4]) ont este plongez en la mer rouge. 5. Les gouffres les ont couverts: ils sont descendus aux abysmes,[5]) comme une pierre. 6. O Eternel ta dextre a este magnifiee en force, ta dextre o Eternel a brisé l'ennemi. 7. Tu as ruiné tes adversaires par la grandeur[6]) de ta maiesté. Tu as envoyé ton ire qui les a consumez comme le chaume. 8. Par le souffle[7]) de tes narines les eaux ont este assemblees: les flots se sont arrestez comme un monceau: les gouffres ont este gelez au coeur de la mer. 9. L'ennemi disoit, Ie poursuyvray, i'atteindray, ie departiray le butin: mon desir en sera assouvi:[8]) ie desgaineray mon glaive, ma main les destruira.[9]) 10. Tu as soufflé de ton vent, la mer les a couverts: ils ont este plongez[10]) comme du plomb és eaux violentes. 11. Qui est comme toy entre les dieux, o Eternel? qui est comme toy, magnifique en saincteté, terrible en louanges, faisant merveilles? 12. Tu as estendu ta dextre, la terre les a engloutis. 13. Tu meneras[11]) par ta benignité ce peuple que tu as sauvé, tu le meneras par ta force en l'habitation de ta sainctété. 14. Les peuples l'orront,[12]) et en trembleront: la douleur saisira les habitans de Palestine. 15. Alors les princes d'Edom seront espouvantez, et la frayeur saisira les forts de Moab: les habitans de Chanaan s'escouleront. 16. Crainte et espouvantement tomberont sur eux: à la grandeur de ton bras ils se tairont comme une pierre, iusques à ce que ton peuple, o Eternel, soit passé: iusques à ce que ce peuple que tu as acquis[13]) soit passé outre. 17. Tu les introduiras, et les planteras en la montagne de ton heritage, au lieu que tu as apresté, pour ta residence. Le Sanctuaire que tes mains ont establi, o Eternel. 18. L'Eternel regnera perpetuellement et à iamais. 19. Car Pharao estoit entré à cheval avec ses chariots et ses chevaucheurs en la mer, et l'Eternel

---

1) le camp 54. *Et de même dans la suite.*
2) 46 *suiv.* — O. et il assistoit au derriere de eulx.
3) 46 *suiv.* — O. tempetueux.
4) vindrent O, 46.
5) escouyt O.
6) main O. 46.

---

1) l'herbergeroy O.
2) droict homme O.
3) gendarmerie O. 46. 54. 59.
4) ducz exquis O. — capitaines exquis 46 *suiv.*
5) au profond O. 46. 54. 59.
6) multitude *(les mêmes).*
7) soufflement 46 *suiv.* — par le vent de ta fureur O.
8) sera rempli d'eux O. 46. 54.
9) 46 *suiv.* — appouvrira O.
10) enfonsez . . . . . vehementes *(Edd. antérieures).*
11) Tu as conduict *etc.* O. *suiv.* Tu conduiras 59.
12) l'ont entendu O. l'entendront *etc.* 46 *suiv.* *Partout dans ce qui suit O. seul met les verbes au prétérit.*
13) *En marge:* ou, que tu possede.

avoit fait retourner sur eux les eaux de la mer: mais les enfans d'Israel avoyent cheminé à sec par le milieu d'icelle. 20. Et Marie Prophetesse seur d'Aaron, preint un tabourin en sa main: et toutes les femmes sortirent apres elle avec tabourins et fleutes. 21. Et Marie leur respondoit, Chantez à l'Eternel, car il est magnifiquement exalté, il a ietté en la mer le cheval et son chevaucheur. 22. Puis Moyse fit partir Israel de la mer rouge: et entrerent au desert de Sur: et ayant cheminé trois iours par le desert, ne trouvoit point d'eau. 23. De là ils veinrent en Mara, et ne pouvoyent boire des eaux de Mara, pource qu'elles estoyent ameres: dont le nom fut appelé Mara. 24. Lors le peuple murmura contre Moyse, disant, Que boirons-nous? 25. Et il cria à l'Eternel: et l'Eternel luy enseigna du bois, qu'il ietta és eaux: et les eaux deveinrent douces. Il luy constitua là une ordonnance et iugement, et là aussi le tenta. 26. Et dit, Si tu escoute la voix de l'Eternel ton Dieu, et fais ce qui est droit devant luy, et obeis à ses commandemens, et garde tous ses statuts, ie ne mettray point sur toy infirmité quelconque, telle que i'ay mise en Egypte: car ie suis l'Eternel qui te guairit. 27. Or ils veinrent en Elim, où il y avoit douze fontaines d'eau, et septante palmes: et assirent illec leur ost aupres des eaux.

Chapitre XVI.

1. Apres, toutes les bandes des enfans d'Israel estant parties d'Elim, veinrent au desert de Sin, qui est entre Elim et Sinai, au quinzieme iour du second mois apres leur sortie du pays d'Egypte. 2. Et toutes les bandes des enfans d'Israel murmurerent au desert contre Moyse et Aaron. 3. Ainsi les enfans d'Israel leur dirent, Qui est-ce qui nous donneroit que nous fussions morts par la main de l'Eternel au pays d'Egypte, quand nous estions assis aupres des pottees de chair, quand nous mangions nostre soul de pain? Car vous nous avez retirez en ce desert, pour faire mourir de faim ceste compagnie. 4. Lors l'Eternel dit à Moyse, Voici, ie vous feray pleuvoir pain du ciel, et le peuple sortira, et l'amassera de iour en iour, afin que ie le tente, s'il chemine en ma Loy ou non. 5. Mais le sixieme iour qu'ils apprestent leur provision au double de ce qu'ils recueilleront de iour en iour. 6. Moyse donc et Aaron dirent à tous les enfans d'Israel, Vous cognoistrez au soir que c'est l'Eternel qui vous a tirez du pays d'Egypte. 7. Et au matin vous verrez la gloire de l'Eternel, car il a ouy vos murmures contre l'Eternel. Et de faict, que sommes-nous, que vous murmurez contre nous? 8. Outreplus, Moyse dit, L'Eternel vous donnera au soir de la chair à manger, et au matin vostre soul de pain, car il a ouy vos murmures, desquelles vous avez murmuré contre luy. Car que sommes-nous? vos murmures ne sont pas contre nous, mais contre l'Eternel. 9. Et Moyse dit à Aaron, Di à toute l'assemblee des enfans d'Israel, Approchez-vous de la presence de l'Eternel, car il a ouy vos murmures. 10. Or comme Aaron parloit à toute l'assemblee des enfans d'Israel, ils regarderent vers le desert: et voici, la gloire de l'Eternel apparut en la nuee. 11. Car l'Eternel avoit parlé à Moyse, disant, 12. I'ay ouy les murmures des enfans d'Israel: parle à eux, disant, Entre deux vespres[1]) vous mangerez de la chair, et au matin vous serez soulez de pain: et cognoistrez que ie suis l'Eternel vostre Dieu. 13. Quand ce veint au vespre, les cailles monterent, et couvrirent l'ost: et au matin la rosee estoit espandue à l'environ de l'ost. 14. Et la descente de la rosee estant esvanouye, voici parmi le desert une petite chose ronde menue, comme bruine sur la terre. 15. Ce que voyant les enfans d'Israel, dirent l'un à l'autre, C'est Man: car ils ne savoyent que c'estoit, et Moyse leur dit, C'est-ci le pain que l'Eternel vous a donné à manger. 16. Voici que l'Eternel commande, Recueillez-en chacun pour la portion de son manger un Omer en somme, selon le nombre de vos personnes: chacun en prendra pour ceux qui sont en son tabernacle. 17. Ainsi donc en firent les enfans d'Israel: et les uns en recueillirent plus, les autres moins. 18. Mais quand ils le mesuroyent par Omer, celuy qui en avoit recueilli beaucoup n'en avoit point d'avantage, et celuy qui en avoit recueilli peu, n'en avoit point faute: mais un chacun en retiroit selon la portion de son manger. 19. Or Moyse leur dit, Que nul n'en laisse de residu iusques au lendemain. 20. Ils n'obeirent point à Moyse: mais aucuns en laisserent iusques au lendemain. Et il si engendra[2]) des vers, et puit: dont Moyse fut courroucé contr'eux. 21. Ainsi ils recueilloyent tous les matins, chacun selon sa mesure: et quand le soleil estoit en sa chaleur, il se fondoit. 22. Il adveint au sixieme iour, qu'ils recueillirent double pitance, assavoir deux Omer pour chacun. Adonc les chefs de la congregation veinrent pour l'annoncer à Moyse. 23. Lequel leur respondit, C'est ce que l'Eternel a dit, Demain est le repos du Sabbath, sainct à l'Eternel: ce que vous avez à cuire, cuisez-le, et ce que vous avez à bouillir, bouillez-le: et ce qui vous restera, mettez-le en garde pour demain. 24. Ils le reserverent donc iusques au matin, comme Moyse l'avoit commandé: et ne puit point, et nulle vermine n'entra dedans. 25. Lors Moyse dit, Mangez-le auiourd'huy: car c'est auiourd'huy le Repos

[1]) 59. — Sur le vespre O. *suiv.*
[2]) 46 *suiv.* — O. vermina.

du Seigneur. Vous n'en trouverez point auiourd'huy aux champs. 26. Vous la recueillerez par six iours: mais le septieme est le Repos, il n'y en aura point en iceluy. 27. Il adveint qu'au septieme iour aucuns du peuple issirent pour en recueillir: mais ils n'en trouverent point. 28. Lors l'Eternel dit à Moyse, Iusques à quand refuserez-vous de garder mes commandemens et loix? 29. Voyez que l'Eternel vous a ordonné le repos: et pource vous donne-il au sixieme iour pitance pour deux iours: demeurez un chacun en son lieu, et que nul ne sorte de son lieu au septieme iour. 30. Le peuple donc se reposa au septieme iour. 31. Or la maison d'Israel appela son nom Man: lequel estoit comme semence de coriandre, et blanc, et son goust comme de bignetz au miel. 32. Moyse dit, Voici que l'Eternel a commandé, Empli un Omer d'iceluy pour le garder en vos aages, afin qu'on voye la viande que ie vous ay fait manger au desert, apres vous avoir retirez du pays d'Egypte. 33. Ainsi Moyse dit à Aaron, Pren une phiole, et y mets un plein Omer de Manne, et la pose devant l'Eternel pour estre en garde à vos aages. 34. Comme le Seigneur avoit commandé à Moyse, Aaron le posa devant le tesmoignage pour estre en garde. 35. Et les enfans d'Israel mangerent la Manne par quarante ans, iusques à ce qu'ils fussent parvenus en la terre où ils devoyent habiter: ils mangerent die la Manne, iusques à ce qu'ils fussent parvenus aux fins de la terre de Chanaan. 36. Or Omer est la dixieme partie d'Epha.

Chapitre XVII.

1. Et puis toute l'assemblee[1]) des enfans d'Israel partit du desert de Sin, selon leurs bandes, suyvant le mandement de l'Eternel: et assirent leur ost en Raphidim, où il n'y avoit point d'eau à boire pour le peuple. 2. Dont le peuple preint noise contre Moyse, et dirent, Donnez-nous de l'eau pour boire. Et Moyse leur dit, Pourquoy estrivez-vous contre moy? pourquoy tentez-vous l'Eternel? 3. Le peuple donc eust soif par faute d'eau: et ainsi le peuple murmura contre Moyse, disant, Pourquoy nous as-tu fait monter d'Egypte, pour faire mourir de soif, nous, et nos enfans, et nostre bestail? 4. Et Moyse cria à l'Eternel, disant, Que feray-ie à ce peuple? Encore un petit,[2]) et il me lapidera. 5. Et l'Eternel respondit à Moyse, Passe devant le peuple, et pren avec toy les anciens d'Israel: et pren en ta main la verge, de laquelle tu as frapé le fleuve, et t'en va. 6. Voici, ie me tiendray illec devant toy sur le rocher en Oreb, et tu fraperas le rocher, et il en sortira des eaux, afin que le peuple boyve. Et Moyse donc fit ainsi en la presence des anciens d'Israel. 7. Et appela le nom du lieu Masa et Meriba: pour l'estrif[1]) des enfans d'Israel, et pourautant qu'ils avoyent tenté l'Eternel, en disant, L'Eternel est-il au milieu de nous ou non? 8. Lors Amalech veint pour livrer la bataille en Raphidim. 9. Et Moyse dit à Iosué, Esli-nous gens, et sors pour combatre contre Amalech: et ie me tiendray demain au sommet de la montagne, et la verge de Dieu sera en ma main. 10. Et Iosué fit comme Moyse luy avoit commandé, en guerroyant contre Amalech. Mais Moyse et Aaron et Hur, monterent au sommet de la montagne, 11. Or quand Moyse eslevoit sa main, Israel vainquoit: mais quand il abaissoit sa main, Amalech vainquoit. 12. Et les mains de Moyse estoyent pesantes: dont iceux preinrent une pierre, et la mirent sous luy, sur laquelle il s'assit. Aussi Aaron et Hur soustenoyent ses mains, l'un deçà et l'autre delà, pourtant ses mains furent fermes iusques au soleil couchant. 13. Ainsi Iosué desconfit Amalech avec son peuple à la pointe de l'espee. 14. Lors l'Eternel dit à Moyse, Escri ceci pour memoire au livre, et le propose devant Iosué: car i'effaceray la memoire d'Amalech de dessous le ciel 15. Et Moyse edifia un autel: et appela son nom L'Eternel mon miracle.[2]) Il dit aussi, Pour vray la main est sur le throne de l'Eternel: que la guerre sera à l'Eternel contre Amalech d'aage en aage.

Chapitre XVIII.

1. Iethro sacrificateur de Madian, beau-pere de Moyse, ayant entendu toutes les choses, que l'Eternel avoit faites à Moyse, et au peuple, assavoir que l'Eternel avoit retiré Israel d'Egypte: 2. Lors il preint Sephora la femme de Moyse, apres qu'il l'eut envoyee. 3. Et les deux fils d'icelle: dont le nom de l'un estoit Gerson (d'autant qu'il avoit dit, I'ay habité en pays estrange). 4. Et le nom du second Elieser (car le Dieu de mon Pere, dit-il, a este mon aide, et m'a delivré du glaive de Pharao). 5. Iethro doncques beau-pere de Moyse veint au desert à Moyse, avec ses enfans, et sa femme, où il estoit, pres la montagne de Dieu. 6. Et il dit à Moyse, Moy Iethro ton beau-pere, vien à toy, avec ta femme, et ses deux fils avec elle. 7. Et Moyse issit au devant de son beau-pere, et s'enclina, et le baisa: et s'enquirent l'un à l'autre de leur prosperité, puis veinrent au pavillon. 8. Lors Moyse raconta à son beau-pere toutes les choses que l'Eternel avoit faites à Pharao, et aux Egyptiens, à cause d'Israel,

[1]) 46 *suiv. O. met toujours* la congregation.
[2]) O. Peu s'en faut qu'il ne me aye lapidé.

[1]) 29. — O. *suiv.* la noyse.
[2]) *En marge:* ou, ma baniere. *Les éditions antérieures disent:* Iehova-nisi.

et toutes les peines qui leurs estoyent survenues par le chemin, et comment l'Eternel les en avoit delivrez. 9. Et Iethro s'esiouit de tout le bien que l'Eternel avoit fait à Israel, en le delivrant de la main des Egyptiens. 10. Et Iethro dit, Benit soit l'Eternel, qui vous a delivrez de la main des Egyptiens, et de la main de Pharao, qui a delivré le peuple de la suietion d'Egypte. 11. Ie cognoy maintenant, que l'Eternel est grand par dessus tous les dieux: car selon qu'ils les ont traittez fierement, il leur a fait.[1]) 12. Iethro aussi beau-pere de Moyse, offrit holocaustes et sacrifice à Dieu, et Aaron et tous les anciens d'Israel veinrent pour manger du pain avec le beau-pere de Moyse, en la presence de Dieu. 13. Il adveint le lendemain, comme Moyse tenoit le siege pour iuger le peuple, et que le peuple se presentoit[2]) à Moyse, depuis le matin iusques au vespre. 14. Lors le beau-pere de Moyse voyant tout ce qu'il faisoit au peuple, dit, Qu'est ceci que tu fais au peuple? pourquoy es-tu assis seul, et tout le peuple se tient aupres de toy, depuis le matin iusques au vespre? 15. Et Moyse respondit à son beau-pere, C'est que le peuple vient à moy, pour cercher Dieu. 16. Quand ils ont quelque cause, ils vienent à moy: lors ie iuge entre l'un et l'autre, et notifie les ordonnances de Dieu, et ses loix. 17. Mais le beau-pere de Moyse luy dit, La chose que tu fais n'est pas bonne. 18. Tu defaudras,[3]) toy et ce peuple qui est avec toy. Car l'affaire est trop grief pour toy: tu n'y pourrois fournir toy seul. 19. Escoute à ceste heure ma voix: Ie te conseilleray, et Dieu sera avec toy. Sois pour le peuple envers Dieu, et rapporte les causes à Dieu. 20. Et les instruy des ordonnances et loix, et leur fay cognoistre la voye par laquelle ils chemineront, et l'oeuvre qu'ils feront. 21. Et toy, prouvoy d'entre tout le peuple, d'hommes vertueux, craignans Dieu, d'hommes veritables, haissans avarice: et les constitue sur eux gouverneurs, sur mille hommes, et centeniers, cinquanteniers, et dizeniers. 22. Lesquels iugeront le peuple en tout temps: mais ils te rapporteront[4]) toute cause d'importance: et iugeront toute petite cause. Ainsi tu seras soulagé, quand ils porteront leur part avec toy. 23. Si tu fais ceci, et que Dieu te le commande, tu pourras consister, et tout le peuple s'en ira paisiblement en son lieu. 24. Moyse obeit à la voix de son beau-pere, et fit tout ce qu'il luy avoit dit. 25. Ainsi, Moyse eleut de tout Israel, hommes vertueux, et les constitua chefs sur le peuple, gouverneurs sur milliers, centeniers, cinquanteniers, et dizeniers. 26. Lesquels iugeoyent le peuple en tout temps: mais ils rapportoyent les choses d'importance à Moyse: et iugeoyent de toutes choses moindres. 27. Et Moyse laissa aller son beau-pere, lequel s'en alla en son quartier.

Chapitre XIX.

1. En ce temps-là, au troisieme mois, apres que les enfans d'Israel furent sortis de la terre d'Egypte, ils veinrent au desert de Sinai. 2. Estans donc partis de Raphidim, ils parveinrent au desert de Sinai, et assirent leur ost au desert: Israel assit illec son ost contre la montagne. 3. Et Moyse monta à Dieu: car l'Eternel l'appela de la montagne, disant, Tu diras ainsi à la maison de Iacob, et annonceras aux enfans d'Israel, 4. Vous avez veu ce que i'ay fait aux Egyptiens, et comment ie vous ay portez comme sur des ailes d'aigles et vous ay amenez à moy. 5. Or maintenant si vous obeissez à ma voix, et gardez mon alliance[1]), vous serez mon propre heritage[2]) sur tous peuples, combien que toute la terre m'appartiene[3]). 6. Et vous me serez un royaume sacerdotal, et une gent saincte. Voici les propos que tu tiendras aux enfans d'Israel. 7. Puis Moyse veint, et appela les anciens du peuple, et proposa devant eux toutes ces choses, que l'Eternel avoit commandees. 8. Lors tout le peuple respondit ensemble, disant, Nous ferons tout ce que l'Eternel a commandé. Et Moyse relata à l'Eternel les paroles du peuple. 9. Lors l'Eternel dit à Moyse, Voici, ie vien à toy en obscurité de nuee, afin que le peuple entende quand ie parleray à toy, et aussi qu'il te croye à perpetuité. Or Moyse avoit annoncé les paroles du peuple à l'Eternel. 10. Puis l'Eternel dit à Moyse, Va-t'en au peuple, et les sanctifie auiourd'huy et demain, et qu'ils lavent leurs vestemens. 11. Et soyent prests au troisieme iour: car au troisieme iour l'Eternel descendra devant les yeux de tout le peuple sur la montagne de Sinai. 12. Or tu assigneras bornes[4]) au peuple à l'environ, disant, Donnez-vous garde de monter à la montagne, et n'attouchez à son extremité. Quiconque touchera à la montagne, mourra de mort. 13. Nulle main ne la touchera: autrement il sera lapidé de pierres, ou tiré de fleches: soit beste soit homme, il ne vivra point. Quand le cornet aura longuement sonné, ils monteront à la montagne. 14. Et Moyse descendit de la montagne au peuple, et sanctifia le peuple, et laverent leurs vestemens. 15. Et il dit au peuple, Soyez preparez au tiers iour, et n'approchez point des femmes. 16. Il adveint le troi-

---

[1]) 46 *suiv.* — O. *omet les derniers mots.*
[2]) 54 *suiv.* — O. 46 assistoit aupres. *De même au v. 14.*
[3]) 59. — O *suiv.* tu t'amatis.
[4]) O. refereront (*v.* 26).

---

[1]) O. *suiv.* pact.
[2]) *En marge:* ou, thresor.
[3]) O.: car à moy appartient *etc.*
[4]) 54 *suiv.* — termes O. *suiv.* (*et au v. 24) le dernier mot est conservé partout au v. 23.*

sieme iour au matin, qu'il y eut tonnerre, esclairs, nuee fort espesse sur la montagne, et son impetueux de cornet: dont tout le peuple qui estoit en l'ost fust espovanté. 17. Lors Moyse fit sortir le peuple de l'ost au devant de Dieu: et ils s'arresterent au dessous de la montagne. 18. Or le mont de Sinai estoit tout en fumee, pource que l'Eternel y estoit descendu dessus en feu: et la fumee d'iceluy montoit comme la fumee d'une fornaise, et toute la montagne trembloit fort[1]). 19. Le son aussi de cornet retentissoit et se renforçoit grandement: et Moyse parla, et Dieu luy respondit de voix. 20. Or l'Eternel estoit descendu au coupeau de la montagne: et l'Eternel appela Moyse au coupeau de la montagne, et Moyse y monta. 21. L'Eternel dit à Moyse, Descen, admoneste le peuple, de peur qu'il n'outrepasse la borne[2]) de l'Eternel, pour voir, et qu'il ne perisse multitude de gens d'entr'eux. 22. Mesme que les Sacrificateurs s'approchans de l'Eternel, soyent sanctifiez, de peur que paraventure l'Eternel ne les dissipe. 23. Et Moyse dit à l'Eternel, Le peuple ne pourra monter en la montagne de Sinai, pource que tu nous as admonestez, disant, Mets des bornes en la montagne, et la sanctifie. 24. Et l'Eternel luy dit, Va, descen, puis tu monteras, toy et Aaron avec toy: mais que les Sacrificateurs et le peuple ne rompent point les limites, pour monter à l'Eternel, que paraventure il ne face desrompement entr'eux. 25. Moyse donc descendit au peuple: et leur dit:

Chapitre XX.

1. Dieu prononça[3]) toutes ces paroles, disant, 2. Ie suis l'Eternel ton Dieu, qui t'ay tiré de la terre d'Egypte, de la maison des serfs. 3. Tu n'auras point d'autres dieux devant ma face. 4. Tu ne te feras image taillee, ne semblance[4]) quelconque des choses qui sont là sus au ciel, ni ci bas en la terre, ni ès eaux dessous la terre. 5. Tu ne les adoreras point, et ne les serviras: car ie suis l'Eternel ton Dieu, Dieu ialoux, visitant l'iniquité des peres sur les enfans, en la troisieme et quatrieme generation de ceux qui me hayent: 6. Et faisant misericorde en mille generations, à ceux qui m'aiment et gardent mes commandemens. 7. Tu ne prendras point le nom de l'Eternel ton Dieu en vain: car l'Eternel ne tiendra point innocent celuy qui prendra son nom en vain. 8. Aye souvenance du iour du Repos pour le sanctifier. 9. Six iours tu travailleras et feras toute ton oeuvre. 10. Mais le septieme iour est le Repos de l'Eternel ton Dieu. Tu ne feras aucune oeuvre en iceluy, toy, ne ton

[1]) 54 *suiv.* — vehementement *les mêmes.*
[2]) 46 *suiv.* — O. qu'il ne rompe le terme.
[3]) parla O. 46; profera 54. 59.
[4]) similitude O. 46.

fils, ne ta fille, ne ton serviteur ne ta servante, ni l'estranger qui est dedans tes portes. 11. Car en six iours l'Eternel fit le ciel et la terre, et la mer, et tout ce qui est en iceux, et se reposa au septieme iour: et pourtant l'Eternel a benit le iour du Repos, et l'a sanctifié. 12. Honore ton pere et ta mere, afin que tes iours soyent prolongez sur la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne. 13. Tu n'occiras point. 14. Tu ne seras[1]) point adultere. 15. Tu ne desrobberas point. 16. Tu ne diras point faux tesmoignage contre ton prochain. 17. Tu ne convoiteras point la maison de ton prochain, tu ne convoiteras la femme d'iceluy, ne son serviteur, ne sa servante, ne son beuf, ne son asne, ni aucune chose qui soit siene. 18. Tout le peuple appercevoit les tonnerres, les esclairs, le son du cornet et la montagne fumante: le peuple *donc* voyant cela, trembloit, et se tenoit loin. 19. Ainsi ils dirent à Moyse, Parle toy avec nous, et nous orrons: mais que l'Eternel ne parle point avec nous afin que par aventure nous ne mourions. 20. Lors Moyse respondit au peuple, et leur dit, Ne craignez point: car Dieu est venu afin de vous esprouver, et que sa crainte soit devant vos yeux, et que vous ne pechez point. 21. Le peuple donc se teint loin, mais Moyse s'approcha de l'obscurité en laquelle Dieu estoit. 22. L'Eternel dit à Moyse, Tu diras ainsi aux enfans d'Israel, vous avez veu que i'ay parlé à vous du ciel. 23. Vous ne vous ferez point avec moy des dieux d'argent, et ne vous ferez point des dieux d'or. 24. Tu me feras un autel de terre, sur lequel tu sacrifieras tes holocaustes, et tes oblations de prosperitez,[2]) tes moutons, et tes beufs: en quelque lieu que ce soit que ie mettray la memoire[3]) de mon nom, ie viendray à toy, et te beniray. 25. Que si tu me fais un autel de pierres, tu ne les edifieras point de taille: si tu esleves le marteau sur iceluy, tu le pollueras. 26. Tu ne monteras point à mon autel par degrez, de peur que ta turpitude ne soit descouverte aupres d'iceluy.

Chapitre XXI.

1. Voici les droits que tu leur mettras en avant. 2. Si tu as acheté un serf Hebrieu, il te servira six ans, et au septieme il sortira franc pour neant. 3. S'il est venu seulet, qu'il sorte seulet: s'il a femme, sa femme aussi sorte avec luy. 4. Si son maistre luy a donné femme, laquelle luy ait donné fils, ou filles, la femme et les enfans d'icelle seront à son maistre, et luy sortira tout seul. 5. Que si le serviteur dit, i'aime mon maistre, ma femme, et mes enfans, ie

[1]) feras O. *suiv.*
[2]) pacifiques O. *suiv.*
[3]) O. feray faire mention 46 *suiv.* feray faire memoire.

ne sortiray point franc: 6. Son maistre le fera convenir devant les iuges, et approcher à la porte, et au poteau, et percera son aureille d'une alesne, et il luy servira à tousiours. 7. Si aucun a vendu sa fille à estre serve, elle ne sortira point comme les serfs sortent: 8. Si elle desplaist à son maistre lequel l'aura fiancee, il permettra la racheter: et n'aura point permission de la vendre à peuple estrange, apres qu'il l'aura mesprisee. 9. Mais s'il l'a fiancee à son fils, il luy fera à la façon des filles. 10. Que s'il en prend une autre pour luy, il ne retiendra point sa pension, sa vesture ni sa paction.[1]) 11. S'il ne luy fait ces trois choses, elle sortira pour neant sans argent. 12. Qui aura frapé un homme à mort, mourra de mort. 13. Au reste, celuy qui n'aura point aguetté, mais Dieu l'aura fait eschoir entre ses mains, ie t'ordonneray un lieu auquel il aura refuge. 14. Mais si quelqu'un a machiné[2]) contre son prochain en le tuant malicieusement, tu le tireras de mon autel afin qu'il meure. 15. Celuy qui aura frapé son pere ou sa mere, mourra de mort. 16.[3]) Item, qui aura desrobbé un homme, l'aura vendu, et sera trouvé entre ses mains, il mourra de mort. 17. Celuy qui aura maudit son pere ou sa mere, mourra de mort. 18. Si aucuns ont estrivé, et qu'un ait frapé l'autre de pierre ou du poing, dont il ne soit point mort, mais soit gisant au lict: 19. S'il se leve, et chemine dehors s'appuyant sur son baston, celuy qui l'aura frapé sera exempt, seulement il rendra l'interest de sa vacation, et le fera guairir. 20. Si quelqu'un a frapé son serf ou servante d'un baston, tellement qu'il soit mort sous sa main, il en sera puni. 21. Toutesfois s'il survit[4]) par un iour ou par deux, il n'en sera point puni, car c'est son argent. 22. Si aucuns en noisant, ont poussé une femme grosse, et que son enfant soit sorti, et que mort ne s'en soit ensuyvie, il sera puni selon que le mari de la femme luy imposera, et baillera selon qu'en ordonneront les arbitres. 23. Mais si la mort y est, tu livreras vie pour vie, 24. Oeil pour oeil, dent pour dent, pied pour pied, 25. Bruslure pour bruslure, playe pour playe, meurtrissure pour meurtrissure. 26. Si quelqu'un frape l'oeil de son serf, ou l'oeil de sa serve, et l'oeil est gasté, il le laissera aller franc pour son oeil. 27. Que s'il fait tomber une dent de son serf, ou de sa serve, il le laissera aller franc pour sa dent. 28. Si un beuf heurte homme ou femme, tellement qu'il en meure, le beuf sera lapidé, et ne mangera-on point de sa chair:

[1]) *En marge:* ou, convenance. *Les édd. précédentes:* son pucelage.

[2]) 46 *suiv.* — O. fait temerairement.

[3]) *Ce verset manque dans le commentaire. Nous le copions dans les textes antérieurs.*

[4]) 46 *suiv.* — O. reste.

et le maistre du beuf en sera quitte. 29. Que si le beuf heurtoit auparavant, et que son maistre en eust este admonesté, et ne l'ait gardé, puis ait occis homme ou femme, le beuf sera lapidé, aussi son maistre mourra. 30. Que si on luy impose amende, il baillera la rançon de sa vie, selon tout ce qui luy sera imposé. 31. S'il heurte son fils, ou sa fille, il luy sera fait selon ce iugement. 32. Si le beuf heurte serf, ou serve, trente sicles seront baillez à son maistre, et le beuf sera lapidé. 33. Si aucun ouvre un puits, ou si aucun perce un puits, et ne le couvre point, et il y chee un beuf ou un asne: 34. Le maistre de puits recompensera, et rendra l'argent au maistre d'iceluy: mais ce qui est mort, sera sien.[1]) 35. Et si le beuf d'aucun blesse le beuf de son prochain, et qu'il en meure, ils vendront le beuf vif, et en diviseront l'argent: et aussi diviseront[2]) le mort par moitié. 36. Mais s'il est notoire que le beuf heurtoit auparavant, et le maistre ne l'aye point gardé, il restituera beuf pour beuf, et le mort sera sien.

Chapitre XXII.

1. Si aucun a desrobbé un beuf ou une brebis, et qu'il l'ait tué ou vendu: il restituera cinq beufs pour le beuf, et quatre brebis pour la brebis. 2. (Si un larron est trouvé en perceure,[3]) et est frapé, dont il meure, celuy qui l'aura frapé ne sera point coulpable de mort. 3. Si le soleil est levé sur luy, il sera coulpable de mort,) il fera donc restitution: et s'il n'a de quoy, il sera vendu pour son larrecin. 4. Si le larrecin est trouvé entre ses mains (soit beuf, asne, ou brebis) il le rendra vif au double. 5. Si quelqu'un fait paistre champ ou vigne, et laisse aller son bestail paistre au champ d'autruy: il recompensera le bien du champ d'iceluy, et le bien de sa vigne. 6. Si le feu sort, et trouve des espines, et consume les blez qui sont en tas, ou debout, ou au champ: celuy qui les aura bruslez en fera restitution. 7. Si aucun a baillé à son prochain argent, ou vaisseaux à garder, et que cela soit emblé de la maison d'iceluy, si le larron est trouvé, il rendra le double. Mais si le larron, n'est point trouvé, le maistre de la maison viendra devant les iuges, pour savoir[4]) s'il n'a point estendu sa main à la substance de son prochain. 9. Sur tout ce où il y gist forfait, tant au beuf, qu'en l'asne, en brebis, vestemens, et sur toute chose perdue: laquelle quelqu'un dira estre siene, la cause des deux parviendra iusques aux iuges: et celuy que les iuges auront condamné, rendra le double

[1]) 46 *suiv.* — O luy appartiendra.

[2]) 54 *suiv.* — O. 46. mettront.

[3]) 54 *suiv.* — O. à tout ung pic. 46 en cachettes . . . . obligé à mort. O. 46.

[4]) O. *suiv.* iurer; 59: iuger.

à son prochain. 10. Si aucun baille à son prochain asne, beuf, brebis, ou beste quelconque, et qu'elle meure, ou soit quassee, ou prise sans que nul l'ait veu: 11. Le iugement de l'Eternel entreviendra entr'eux deux, assavoir s'il n'a point mis sa main en la substance de son prochain, et le maistre d'icelle recevra le iurement, et l'autre ne la rendra point. 12. Mais si elle luy a este prinse par larrecin, il la rendra à son maistre. 13. Si elle a este devoree, il produira tesmoins, et ne rendra point ce qui a este devoré. 14. Si aucun a emprunté quelque beste, et elle soit quassee ou meurt son maistre n'y estant point present: il la rendra. 15. Mais si le maistre d'icelle est avec luy, il ne la rendra point: si elle a este louee, elle viendra pour son loyer.[1]) 16. Si quelqu'un a suborné une vierge qui ne soit point fiancee, et a couché avec elle, il la douera l'ayant pour femme. 17. Que si le pere d'elle refuse de la luy bailler, il contera argent selon le douaire des vierges. 18. Tu ne laisseras point vivre la sorciere. 19. Quiconque aura eu compagnie d'une beste, qu'il meure. 20.[2]) Celuy qui sacrifie aux dieux (fors qu'au seul Seigneur) soit occis. 21. Tu n'outrageras, et n'oppprimeras point l'estranger: vous avez este estrangers en la terre d'Egypte. 22. Vous n'affligerez point la vefve ni l'orphelin. 23. Si vous les affligez, et ils crient à moy, i'orray leur cri. 24. Lors mon ire s'esmouvera, et vous tueray de glaive, et vos femmes seront vefves, et vos enfans orphelins. 25. Si tu prestes argent à mon povre peuple qui est avec toy, tu ne luy seras point comme usurier: vous ne mettrez point sur luy d'usure. 26. Si tu prens en gage le vestement de ton prochain, tu luy rendras devant le soleil couchant. 27. Car c'est sa couverture, c'est le seul vestement auquel il doit dormir: et s'il advient qu'il crie à moy, ie l'exauceray: car ie suis misericordieux. 28. Tu ne detracteras point des iuges, et ne maudiras point le Prince de ton peuple. 29. Tu ne retarderas point ton abondance et liqueur. Tu me donneras le premier né de tes fils. 30. Ainsi en feras-tu de ton beuf, et de ta brebis: il[3]) sera sept iours avec sa mere, et au huitieme iour tu me le donneras. 31. Vous me serez gens saincts: vous ne mangerez point doncques de chair deschiree aux champs, mais la ietterez aux chiens.

Chapitre XXIII.

1. Tu ne recevras point de faux blasme[4]): et ne mettras ta main avec le meschant pour estre faux tesmoin. 2. Tu n'ensuyvras point la multitude pour mal faire: et ne consentiras en une cause pour decliner apres plusieurs faisans errer. 3. Tu ne prefereras point le povre en sa cause. 4. Si tu rencontres le beuf de ton ennemi, ou son asne esgaré, tu le luy rameneras. 5. Si tu vois l'asne de ton ennemi gisant sous son fardeau, tu t'arresteras pour le delivrer, et le leveras[1]) avec luy. 6. Tu ne pervertiras point le droit[2]) de ton pauvre en sa cause. 7. Tu t'eslongneras de fausse parole: et n'occiras l'innocent et le iuste: car ie ne iustifieray point le meschant. 8. Tu ne prendras point de don: car le don aveugle les prudens, et renverse les paroles des iustes. 9.[3]) Tu n'oppprimeras point l'estranger: veu que vous cognoissez l'affection[4]) de l'estranger: car vous avez este estrangers, au pays d'Egypte. 10. Par six ans tu semeras la terre, et recueilleras le reveuu d'icelle: 11. Mais au septieme tu la laisseras, et luy donneras repos, afin que les povres de ton peuple en mangent, et les bestes des champs mangeront le demeurant. Ainsi feras de ta vigne et de tes oliviers. 12. Par six iours tu feras ta besogne: mais au septieme tu te reposeras, afin que ton beuf, ton asne, le fils de ta servante, et l'estranger se reposent. 13. Vous prendrez garde à toutes les choses que ie vous ay commandees. Vous ne ferez mention du nom des dieux estranges, et ne sera ouy de ta bouche. 14. Tu me feras feste trois fois l'an. 15. Tu garderas la solennité des pains sans levain: mangeant pain sans levain par sept iours, comme ie t'ay commandé au temps du mois Abib[5]): car en iceluy tu sortis hors d'Egypte: et si n'apparoistras point vuide en ma presence. 16. La solennité aussi de la moisson de tes premiers labeurs, quand tu auras semé au champ, et la solennité de la despouille à l'issue de l'an, quand tu auras recueilli tes ouvrages du champ. 17. Trois fois l'an tous les masles apparoistront en la presence du Dominateur l'Eternel. 18. Tu ne sacrifieras point le sang de mon sacrifice avec pain levé: et la graisse de mon sacrifice ne demeurera point iusques au lendemain. 19. Tu apporteras en la maison de l'Eternel ton Dieu les premices, des nouveaux fruits de ta terre. Tu ne cuiras point le chevreau au lait de sa mere 20. Voici, i'envoye un Ange devant toy, afin qu'il te garde en la voye, et qu'il t'introduise au lieu que ie t'ay preparé. 21. Donne toy garde de sa presence, et escoute sa

---

[1]) O. s'il est mercenaire ce luy sera deduict sur son loyer. 46: Voire si elle a este louee et luy est venue avec loyer.

[2]) *Ce v. est omis dans le commentaire.*

[3]) *Cette phrase est reproduite une seconde fois ailleurs:* La beste premier nee.

[4]) 46 *suiv.* — O. fausse renommee.

[1]) le secourras O. — demeureras 46. 54 — souleveras 59.

[2]) iugement O.

[3]) *Verset omis dans le commentaire.*

[4]) la personne O. 46.

[5]) *Toutes les éditions antérieures mettent:* le mois des nouveaux fruicts.

voix, et ne l'irrite point, car il ne pardonnera point à vostre forfait: mon nom sera en luy. 22. Mais si tu escoute sa voix, et fais tout ce que ie diray, ie seray ennemi à tous tes ennemis, et affligeray ceux qui t'affligent. 23. Et mon Ange marchera devant toy, et t'introduira à l'Amorrheen, Hetien, Phereslen, Chananeen, Hevien, et Iebusien, et les extermineray. 24. Tu n'adoreras point leurs dieux, et ne les serviras, et ne feras point selon leurs oeuvres. Tu destruiras et briseras leurs statues. 25. Vous servirez à l'Eternel vostre Dieu, et il benira ton pain, et tes eaux: et osteray les maladies du milieu de toy. 26. Il n'y aura point qui avorte ou soit sterile en ta terre: i'accompliray le nombre de tes iours. 27. I'envoyeray ma frayeur devant toy, et desferay tout le peuple auquel tu viendras, et feray tourner le dos de tous tes ennemis devant toy. 28. Et envoyeray des froillons devant toy pour chasser l'Hevien, Chananeen et Hetien de devant ta face. 29. Ie ne les dechasseray point de devant ta face en un an, afin que la terre ne soit desolee, et que les bestes des champs se multiplient contre toy. 30. Mais ie les dechasseray petit à petit de devant toy, iusques à ce que tu croisse et herite la terre. 31. Et mettray tes limites depuis la mer rouge, iusqnes à la mer des Philistins: et depuis le desert, iusques au fleuve: ie livreray en tes mains les habitans du pays, et les dechasseray de devant toy. 32. Tu ne traitteras point alliance avec eux, ne avec leurs dieux. 33. Ils n'habiteront point en la terre: afin que par aventure ils ne te facent pecher contre moy: car si tu sers à leurs dieux, cela te sera en malencontre.[1])

Chapitre XXIV.

1. Et il dit à Moyse, Monte à l'Eternel, toy et Aaron, Nadab et Abiu, et septante des anciens d'Israel, et adorerez de loin. 2. Mais Moyse s'approchera seul de l'Eternel: et iceux n'approcheront, ne le peuple ne montera point avec toy. 3. Lors Moyse veint, et annonça au peuple toutes les paroles de l'Eternel, et tous ses droits. Et tout le peuple respondit d'une voix: disant, Nous ferons toutes les choses que l'Eternel a prononcees.[2]) 4. (Or Moyse avoit escrit toutes les paroles de l'Eternel:) et luy levé au matin edifia un autel sous la montagne, et douze titres selon les douze lignees d'Israel. 5. Et envoya de ieunes gens des enfans d'Israel, lesquels amenerent[3]) holocaustes de veaux, et sacrifierent sacrifice de prosperitez à l'Eternel. 6. Et Moyse preint la moitié du sang, et le mit en des bassins: et estendit l'autre moitié sur l'autel. 7. Apres il preint le livre de l'alliance, et le leut le peuple oyant: lequel dit, Nous ferons tout ce que l'Eternel a prononcé, et y obeirons. 8. Moyse doncques preint le sang, et l'espandit sur le peuple: disant, Voici, le sang de l'alliance, que l'Eternel a traittee avec vous sur toutes ces paroles. 9. Puis Moyse, Aaron, Nadab, Abiu, et septante des anciens d'Israel monterent. 10. Et veirent le Dieu d'Israel sous les pieds duquel estoit comme un ouvrage de tableau de Sapphir, et comme le regard du ciel serain. 11. Et n'estendit point sa main sur les princes des enfans d'Israel: ainsi ils virent Dieu, et mangerent, et beurent. 12. Et l'Eternel dit à Moyse, Monte à moy en la montagne, et sois là: et ie te donneray deux tables de pierres, la Loy et les commandemens, que i'ay escritz pour les enseigner. 13. Lors Moyse se leva et Iosué son ministre, et Moyse monta en la montagne de Dieu, 14. Disant aux enfans d'Israel, Attendez-nous ici iusques à ce que nous retournions à vous: et voici, Aaron et Hur sont avec vous: quiconques aura quelques contraversies,[1]) qu'il se retire à eux. 15. Moyse doncques monta en la montagne, et une nuee couvrit la montagne. 16. Et la gloire de l'Eternel reposa sur la montagne de Sinai, et la nuee la couvrit par six iours: et au septieme iour il appela Moyse du milieu de la nuee. 17. Et le regard de la gloire de l'Eternel estoit au sommet de la montagne comme feu ardent, devant les yeux des enfans d'Israel. 18. Et Moyse entra dedans la nuee, et monta en la montagne: et fut en la montagne quarante iours et quarante nuits.

Chapitre XXV.

1. Or l'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle aux enfans d'Israel, afin qu'ils reçoyvent oblation pour moy: vous recevrez mon oblation de tout homme duquel le coeur l'offrira franchement.[2]) 3. Et c'est l'oblation que vous recevrez d'eux, assavoir, or, argent, airain: 4. Hiacinthe, escarlate, vermeil, fin lin, poils de chevres: 5. Peaux de moutons teintes en rouge, et peaux de taissons, et bois de Setim: 6. Huile pour le luminaire, choses aromatiques pour l'huile d'onction, et pour les perfums de souefve odeur.[3]) 7. Pierre d'Onix, et pierres pour le remplissage de l'Ephod et Hosen. 8. Ils me feront aussi un Sanctuaire, et habiteray au milieu d'eux. 9. Selon toutes les choses que ie te monstre, vous ferez la figure du tabernacle, et la figure de tous les vaisseaux. 10. Ils feront aussi une Arche de bois de Setim, et sa longueur sera

[1]) scandale O. 46. achopement. 54. 59.
[2]) parlé O. — dict 46. dites 54 *suiv.*
[3]) afin qu'ils offrissent . . . . et sacrifiassent O.

[1]) 46 *suiv.* — O. causes.
[2]) O. 46: volentier.
[3]) O. souefflairans.

de deux coudees et demie, et d'une coudee et demie sa largeur, et d'une coudee et demie sa hauteur. 11. Puis la revestiras dehors et dedans, de pur or, et feras sur icelle une couronne d'or à l'environ. 12. Et luy fondras quatre anneaux d'or, que tu mettras és quatre coins d'icelle: assavoir deux anneaux à l'un de ses costez: et deux autres à l'autre costé. 13. Aussi feras des barres de bois de Setim, et les doreras d'or. 14. Puis feras entrer les barres dedans les anneaux des costez de l'Arche pour porter l'Arche avec icelles. 15. Dedans les anneaux de l'Arche seront les barres, sans les oster d'icelle. 16. Puis tu mettras en l'Arche le tesmoignage que ie te donneray. 17. Item tu feras un Propitiatoire de pur or, dont la longueur sera de deux coudees et demie, et sa largeur de coudee et demie. 18. Et feras deux Cherubins d'or duit au marteau, les mettant aux deux bouts du Propitiatoire. 19. Fay donc un Cherubin au bout de deçà: et l'autre Cherubin au bout de delà du Propitiatoire: si mettras les Cherubins sur les deux bouts d'iceluy. 20. Et les Cherubins estendront les ailes en haut, couvrant de leurs ailes le Propitiatoire, et leurs faces seront l'une vers l'autre, ainsi le regard des Cherubins estoit vers le Propitiatoire. 21. Et tu poseras le Propitiatoire en haut sur l'Arche, et dedans l'Arche mettras le tesmoignage que ie te donneray. 22. Et là ie conviendray avec toy, et te proposeray[1]) toutes les choses que ie te commanderay pour les enfans d'Israel, de dessus le Propitiatoire qui est entre les deux Cherubins, sur l'Arche de tesmoignage. 23. Tu feras une table de bois de Setim: sa longueur sera de deux coudees, et sa largeur d'une coudee, et sa hauteur d'une coudee et demie. 24. Tu la doreras de fin or: et luy feras une couronne d'or à l'entour. 25. Tu luy feras aussi à l'environ un embastement d'une paume, et à l'entour de l'embastement tu feras un couronnement d'or. 26. Tu luy feras aussi quatre anneaux d'or, lesquels tu mettras aux quatre coins qui seront à ses quatre pieds. 27. Les anneaux seront à l'endroit de l'embastement pour y mettre les barres pour porter la table avec icelles. 28. Tu feras les barres de bois de Setim: et les doreras d'or, afin qu'on porte la table avec icelles. 29. Tu feras aussi ses escuelles, et ses cuillers, ses hanaps, et ses gobelets pour verser: tu les feras de fin or. 30. Et mettras sur ceste table le pain de proposition continuellement devant moy. 31. Tu feras un chandelier de fin or: le chandelier sera duit au marteau: sa iambe, et ses branches, ses platelets, ses pommeaux, et ses fleurs seront de mesme. 32. Il y sortira six branches des costez d'iceluy: assavoir trois branches du costé du chandelier, et trois autres de l'autre

[1]) parleray O. 46.

costé du chandelier. 33. Il y aura en une branche trois platelets: en façon d'amande, un pommeau et une fleur: en l'autre branche trois platelets en façon d'amande, un pommeau et une fleur: ainsi aux six branches procedantes du chandelier. 34. Il y aura aussi au chandelier quatre platelets en façon d'amande, ses pommeaux et ses fleurs. 35. Un pommeau sous deux branches d'iceluy: un autre pommeau sous les autres branches d'iceluy:[1]) ainsi des six branches sortans du chandelier. 36. Leurs pommeaux et leurs brauches sortans d'iceluy, d'une mesme façon, duits au marteau: et le tout de pur or. 37. Fay aussi les sept lampes d'iceluy, et les mets au dessus, afin qu'elles luisent chacune en son endroit. 38. Et ses mouchettes, et ses cruseaux seront de fin or. 39. Tu le feras avec ses vaisseaux d'un talent de fin or. 40. Regarde donques et fay selon le patron, qui t'a este monstré[2]) en la montagne.

Chapitre XXVI.

1. Outre, tu feras le tabernacle de dix courtines de lin retors, de hyacinthe, d'escarlate, et de vermeil: et y feras des Cherubins d'ouvrage subtil.[3]) 2. La longueur d'une courtine sera de vingthuit coudees, et la largeur d'une courtine de quatre coudees: toutes les courtines seront d'une mesure. 3. Cinq courtines seront coniointes l'une à l'autre, et autres cinq seront aussi coniointes l'une à l'autre. 4. Fay aussi des lacets de hyacinthe sur le bord d'une courtine, d'un bout en l'accouplement, et ainsi feras au bord de la derniere courtine en l'accouplement de l'autre. 5. Tu feras cinquante lacets en une courtine, et feras cinquante lacets au bout de la courtine qui est l'accouplement de l'autre: les lacets seront à l'opposite l'un de l'autre. 6. Tu feras aussi cinquante crochets d'or et accoupleras les courtines l'une à l'autre avec les crochets: ainsi sera fait un tabernacle. 7. Tu feras aussi des courtines de poils de chevres pour le pavillon au dessus du tabernacle. Tu y feras onze courtines. 8. La longueur d'une courtine sera de trente coudees, et la largeur de ladite courtine de quatre coudees: les onze courtines seront d'une mesme mesure. 9. Puis tu conioindras cinq courtines à part, et six courtines à part: mais tu redoubleras la sixieme courtine contre le devant du tabernacle. 10. Aussi feras cinquante lacets sur le bord de l'une des courtines de derriere en accouplement, et cinquante lacets sur le bord de la courtine de l'autre accouple-

[1]) *Le texte de Calvin omet ici les mots:* outre, un pommeau sous les autres branches d'iceluy.

[2]) l'exemplaire que tu as veu O. — le patron que tu as veu 46 *suiv.*

[3]) ingenieux O. 46. *Au v. 31.* 46 *met aussi* subtil *et ainsi dans la suite.*

ment. 11. Pareillement feras cinquante crochets d'airain, et feras entrer les crochets ès lacets, et conioindras le pavillon: ainsi il sera fait un. 12. Mais la reste du superflu des courtines du pavillon, assavoir la moitie de la courtine qui est superflue, restera sur le derriere du tabernacle. 13. Et aura une coudee deçà, et une coudee delà, de la superabondance au long des courtines du pavillon, laquelle restera sur les costez du tabernacle çà et là, pour le couvrir. 14. Outre, sur ledit pavillon feras une couverture de peaux de moutons teintes en rouge,[1]) et une couverture de peaux de taisson par dessus. 15. Item, tu feras au tabernacle des ais de bois de Setim qui se tiendront debout. 16. La longueur d'un ais sera de dix coudees, et la largeur du dit ais de coudee et demie. 17. Deux enchasseures à chacun, enclavees l'une à l'autre: et ainsi feras tous les ais du tabernacle. 18. Tu feras donc les ais du tabernacle, assavoir, vingt ais au costé de Midi de Theman.[2]) 19. Et au dessous des vingt ais tu feras quarante soubassemens d'argent: deux soubassemens sous chacun ais pour les enchasseures: et deux soubassemens sous l'autre ais pour ses deux enchasseures. 20. Et vingt ais à l'autre costé du tabernacle vers la partie d'Aquilon. 21. Et les quarante soubassemens d'iceux seront d'argent, deux soubassemens sous un ais, et deux soubassemens sous l'autre ais. 22. Et au costé du tabernacle vers Occident, tu feras six ais: 23. Tu feras aussi deux ais aux coins du tabernacle par les costez. 24. Et si seront conioints par le bas, et pareillement seront conioints par le haut à un anneau, ainsi sera-il des deux autres qui seront aux deux coins. 25. Il y aura aussi huit ais à seze soubassemens d'argent: assavoir deux soubassemens sous un ais, et deux soubassemens sous l'autre ais. 26. Apres tu feras cinq verroux de bois de Setim, pour les ais d'un des costez du tabernacle. 27. Pareillement cinq verroux, pour les ais de l'autre costé du tabernacle: aussi cinq verroux pour les ais du costé du tabernacle, vers les costez d'Occident. 28. Et le verrouil du milieu sera au milieu des ais, couvrant[3]) de bout en bout. 29. Tu doreras aussi les ais d'or: et si feras leurs anneaux d'or, pour mettre les verroux: et doreras les verroux d'or. 30. Tu esleveras donc le tabernacle selon la disposition que tu as veuë en la montagne. 31. Item, feras un voile de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de lin retors, le faisant d'ouvrage subtil avec des Cherubins. 32. Si le mettras sur quatre piliers de Setim dorez d'or, avec leurs crampons d'or, lesquels seront sur quatre soubassemens d'argent. 33. Apres tu mettras le voile dessous les crochets: et illec feras entrer l'Arche du tesmoignage dedans le voile: lequel voile vous fera separation d'entre le Sainct lieu et le lieu Tressainct. 34. Item, au lieu Tressainct tu poseras le Propitiatoire sur l'Arche du tesmoignage. 35. Item tu mettras la table dehors du voile et le chandelier à l'encontre de la table au costé du tabernacle, vers le Midi.[1]) Et poseras la table au costé d'Aquilon. 36. Item à l'entree du tabernacle tu feras une tapisserie de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de lin retors, d'ouvrage de broderie. 37. Apres feras à la tapisserie cinq piliers de Setim, lesquels tu doreras d'or, et seront leurs crampons d'or: et fondras pour iceux cinq soubassemens d'airain.

[1]) moutons roux O.
[2]) austral O. 46.
[3]) courant O.

Chapitre XXVII.

1. En apres tu feras un autel de bois de Setim: ayant cinq coudees de long, et cinq coudees de large: l'autel sera quarré, et sa hauteur sera de trois coudees. 2. Tu feras ses cornes à ses quatre coins: ses cornes sortiront[2]) d'iceluy, et le couvriras d'airain. 3. Tu feras ses chauderons pour oster ses cendres, et ses ballais, et ses bassins, et ses havets, et ses paeles: tu feras tous ses vaisseaux d'airain. 4. Tu luy feras une grille d'airain ouvrage de treillis, et feras aux treillis quatre anneaux d'airain, à ses quatre extremitez. 5. Et le mettras dessous l'environnement de l'autel en bas, et le treillis sera iusques au milieu de l'autel. 6. Tu feras aussi des barres à l'autel, des barres de bois de Setim, et les couvriras d'airain. 7. Et on fera passer les barres d'iceluy dedans des anneaux: les barres seront aux deux costez de l'autel, pour le porter. 8. Tu le feras creux dedans les entableures: ils le feront ainsi qu'il t'a este monstré en la montagne. 9. Tu feras aussi le parvis du tabernacle au costé de Midi du vent d'Auton.[3]) Les courtines du parvis seront de lin retors: la longueur de l'un des costez sera de cent coudees. 10. Il y aura vingt piliers avec leurs soubassemens d'airain: mais les chapiteaux des piliers avec leurs liaisons seront d'argent. 11. Ainsi au costé d'Aquilon les courtines seront de cent coudees de long, et ses vingt piliers, avec leurs vingt soubassemens seront d'airain: mais les chapiteaux[4]) des piliers avec leurs liaisons seront d'argent. 12. La largeur du parvis du costé d'Occident aura des courtines de cinquante coudees: lesquelles auront dix piliers, avec leurs dix soubassemens. 13. Et la largeur du parvis du costé d'Orient aura cinquante coudees. 14. A l'un des

[1]) vers Auster O. 46.
[2]) yssiront O. 46.
[3]) Midi austral O. 46. Midi de Theman 54.
[4]) 59. crampons O. *suiv.*

costez il y aura des courtines de quinze coudees: avec leurs trois piliers, et leurs trois soubassemens. 15. Et au second costé des courtines de quinze coudees: avec leurs trois piliers et leurs trois soubassemens. 16. Il y aura aussi un tapis disposé pour la porte du parvis de vint coudees, fait d'hyacinthe, de pourpre, de vermeillon et lin retors, ouvrage de broderie: à quatre piliers, et quatre soubassemens. 17. Tous les piliers du parvis seront ceints à l'entour de liaison d'argent: et leurs chapiteaux[1]) seront d'argent, mais leurs soubassemens seront d'airain. 18. La longueur du parvis sera de cent coudees, et la largeur sera de cinquante et cinquante: et la hauteur de cinq coudees, de lin retors, et leurs soubassemens d'airain. 19. Tous les vaisseaux du tabernacle pour tout le service, et tous les cloux d'iceluy, avec les cloux du parvis, seront d'airain. 20. Tu commanderas aussi aux enfans d'Israel qu'ils t'apportent de l'huile d'olive pure, et espreinte, pour le luminaire, afin de faire tousiours luire les lampes. 21. Aaron les disposera avec ses fils en la presence de l'Eternel, depuis le soir iusques au matin au tabernacle de convenance,[2]) hors le voile qui est à l'endroit du tesmoignage: ce sera une ordonnance perpetuelle pour leurs aages de la part des enfans d'Israel.

Chapitre XXVIII.

1. Et toy, fay approcher de toy Aaron ton frere: et ses fils avec luy d'entre les enfans d'Israel, pour m'exercer[3]) la sacrificature: assavoir Aaron avec Nadab, Abihu, et Eleazar, et Ithamar fils dudit Aaron. 2. Puis feras à Aaron des saincts vestemens en gloire et ornement. 3. Et parleras à tous ceux qui sont sages de coeur, que i'ay remplis de l'Esprit de sapience, afin qu'ils facent des vestemens à Aaron pour le sanctifier: afin qu'il me soit Sacrificateur. 4. Et tels seront les vestemens qu'ils feront. Le Pectoral,[4]) l'Ephod, la robbe, la tunique francee, la mitre, et le baudrier. Ils feront donc les saincts vestemens à Aaron ton frere, et à ses fils, pour me faire la sacrificature. 5. Ils prendront de l'or, du hyacinthe, de l'escarlate, du vermeil, et du fin lin. 6. Et feront l'Ephod d'or, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil et de lin retors d'ouvrage subtil. 7. Les deux espaulieres luy seront conioìntes par les deux extremitez d'iceluy, afin qu'il soit accouplé. 8. Et l'artifice de sa bordure[5]) qui sera dessus, sera mesme comme son ouvrage, d'or, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de lin retors. 9. Et prendras deux pierres d'Onix, et graveras sur icelles les noms des enfans d'Israel. 10. Six noms d'iceux sur une pierre, et les six noms des autres sur l'autre pierre, selon leurs nativitez. 11. Tu graveras d'ouvrage de lapidaire avec engraveure de seaux les deux pierres, selon les noms des enfans d'Israel, y faisant à l'entour enchassures d'or. 12. Et mettras les deux pierres sur les espaulieres de l'Ephod, afin qu'elles soyent pierres memoriales aux enfans d'Israel. Et Aaron portera les noms d'iceux sur ses deux espaulieres devant le Seigneur, pour memoire. 13. Aussi feras enchassures d'or. 14. Et deux chainetes de fin or, aux extremitez, le faisant en façon de corde, et mettras les chainetes entrelassees sur les enchassures. 15. Item, tu feras le Pectoral du iugement, d'ouvrage subtil, le faisant à la façon de l'Ephod, d'or, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil et de lin retors. 16. Il sera quarré et double, et sa longueur d'une paume: et sa largeur d'une autre paume. 17. Puis le rempliras de pierrerie de quatre rangees de pierres. A la premiere rangee une Sardoine, une Topaze, et une Emeraude. 18. Et à la seconde rangee une Escarboucle, un Sapphir, et un Iaspe. 19. Et à la troisieme rangee, un Ligure, une Agathe, et un Amatiste. 20. Et à la quatrieme rangee un Chrysolite, un Onix, et un Beril: lesquelles seront enchassees en or, selon leurs remplages. 21. Et seront les pierres avec les noms des enfans d'Israel, douze selon leurs noms, comme engraveures de seaux, chacun selon son nom: estans pour les douze lignees. 22. Puis tu feras sur le Pectoral des chainetes prenantes aux bouts de fin or, en façon de corde. 23. Et feras sur ledit Pectoral deux anneaux d'or: et mettras les deux anneaux aux deux bouts du Pectoral, 24. Si mettras les deux chainetes d'or cordees, aux deux anneaux aux bouts du Pectoral. 25. Et mettras les deux autres bouts des deux chainetes cordees aux deux enchassures et les mettras sur les deux espaulieres de l'Ephod, au devant de luy. 26. Item, feras deux anneaux d'or, lesquels mettras aux deux bouts du Pectoral sur son bord, qui est du costé de l'Ephod par dedans. 27. Item feras deux anneaux d'or, lesquels mettras aux deux espaulieres de l'Ephod par le bas et au devant, contre son accouplement au dessus de la bordure[1]) de l'Ephod: 28. Et attacheront le Pectoral par les anneaux, aux anneaux de l'Ephod: d'un cordon de hyacinthe, afin qu'il tiene sur la bordure de l'Ephod, et que le Pectoral ne bouge de dessus l'Ephod. 29. Ainsi Aaron portera sur son coeur les noms des enfans d'Israel au Pectoral de iugement, quand il entrera au lieu sainct, en memoire devant l'Eternel, à tousiours. 30. Item, mettras au Pectoral de iugement Urim

[1]) 46 *suiv.*
[2]) de la congregation O. 46.
[3]) me administer O. *De même v. 3.*
[4]) Hosen O.
[5]) ceinture O.

[1]) l'artifice O.

levain qui est devant l'Eternel 24. Et mettras toutes ces choses és mains d'Aaron, et és mains de ses fils, et les tourneras çà et là[1]) en oblation tournee[2]) devant l'Eternel. 25. Et les recevant de leurs mains, tu les feras fumer sur l'autel, en holocauste, pour souef odeur devant l'Eternel: car c'est sacrifice fait par feu à l'Eternel. 26. Item, tu prendras la poictrine du mouton de la consecration qui est pour Aaron, et la tourneras çà et là devant l'Eternel, et elle sera pour ta part. 27. Aussi tu sanctifieras la poictrine de tournement,[3]) et l'espaule de l'eslevation, qui aussi ont este tournees et eslevees[4]) du mouton des consecrations pour Aaron et ses fils. 28. Et ceci sera audit Aaron et à ses fils en ordonnance perpetuelle des enfans d'Israel,[5]) pour leurs sacrifices pacifiques, et leur oblation à l'Eternel. 29. Et les saincts vestemens qui appartienent à Aaron seront à ses enfans apres luy, pour estre oincts en iceux, et pour consacrer leurs mains avec iceux. 30. Le Sacrificateur qui succedera en son lieu d'entre les enfans d'Israel (lequel viendra au tabernacle de convenance, pour ministrer au lieu sainct) les vestira par sept iours. 31. Tu prendras donc le mouton de consecration, et cuiras sa chair au sainct lieu. 32. Et Aaron et ses fils mangeront à l'entree du tabernacle de convenance, la chair du mouton, et le pain qui sera en la corbeille. 33. Iceux mangeront ces choses, par lesquelles est faite la propitiation, pour consacrer leurs mains, et les sanctifier: mais l'estranger n'en mangera point, pourtant qu'elles sont sainctes. 34. Que s'il demeure de la chair des consecrations, et du pain iusqu'au lendemain, tu en brusleras les reliefs au feu. On n'en mangera point, pourtant que c'est chose saincte. 35. Tu feras donc ainsi à Aaron et à ses enfans, selon toutes les choses que ie t'ay commandees: par sept iours tu consacreras leurs mains. 36. Tu sacrifieras tous les iours un veau pour le peché en propiciation: et nettoyeras l'autel en immolant dessus,[6]) et l'oindras pour le sanctifier. 37. Par sept iours tu nettoyeras l'autel, et le sanctifieras: et il sera sainteté tressaincte: tout ce qui attouchera à l'autel sera sainct. 38. Voici que tu feras sur l'autel, c'est d'offrir tous les iours continuellement deux agneaux d'un an. 39. Tu sacrifieras au matin un agneau, et l'autre agneau vers le soir. 40. La dixieme partie de fine farine pestrie en huile espreinte, qui sera de la quatrieme partie

[1]) Et les esleveras devant le Seigneur O. (*v. 26 etc.*).
[2]) *Ces trois mots manquent* O. 46.
[3]) *O met deux fois:* eslevation, 46 *deux fois:* tournement.
[4]) O. eslevees et offertes. 46: tournees et offertes.
[5]) *Toutes les éditions antérieures ajoutent:* car c'est offrande et l'offrande sera.
[6]) *Les éditions antérieures:* quand tu auras immolé dessus pour la propitiation.

de Hin, et l'aspersion de vin de la quatrieme partie de Hin pour chacun agneau. 41. Et offriras l'autre agneau vers le vespre, selon l'oblation du matin, et luy feras telle aspersion en odeur de repos, et sacrifice fait par feu à l'Eternel. 42. Ce sera l'holocauste continuel en vos aages, à l'entree du tabernacle de convenance devant l'Eternel, auquel ie conviendray avec vous, pour parler à toy. 43. Ie conviendray là avec les enfans d'Israel, et il sera sanctifié en ma gloire. 44. Ie sanctifieray, di-ie, pareillement le tabernacle de convenance avec l'autel, Aaron avec ses fils, afin qu'ils me soyent Sacrificateurs. 45. Aussi i'habiteray au milieu des enfans d'Israel, et seray leur Dieu: 46. Et cognoistront que ie suis l'Eternel leur Dieu, qui les ay retirez du pays d'Egypte, pour habiter au milieu d'eux. Ie suis l'Eternel leur Dieu.

Chapitre XXX.

1. Tu feras aussi de bois de Setim l'autel de perfumigation. 2. Sa longueur sera d'une coudee, et sa largeur d'une coudee en quarre, sa hauteur de deux coudees, et ses cornes issantes dehors. 3. Et couvriras de fin or le dessus, et ses parois à l'environ, et ses cornes: et luy feras une couronne d'or à l'environ. 4. Tu luy feras aussi quatre anneaux d'or au dessus de sa couronne, aux deux coins de ses deux costez: ausquels on mettra les barres pour le porter. 5. Tu feras les barres de bois de Setim, et les couvriras d'or. 6. Et le mettras devant le voile, qui est à l'endroit de l'Arche de tesmoignage, devant le Propitiatoire, lequel est sur le tesmoignage, auquel ie conviendray avec toy. 7. Et tous les matins Aaron fera sur iceluy encensemens aromatiques quand il accoustrera les lampes, il y fera la perfumigation. 8. Ainsi quand Aaron allumera les lampes vers le vespre, il fera la perfumigation continuellement devant l'Eternel en vos aages. 9. Vous n'offrirez point sur iceluy autre perfumigation, ne holocauste, ne offerte: et ne verserez nulle aspersion sur iceluy. 10. Et Aaron fera une fois l'an reconciliation sur les cornes d'iceluy du sang pour la reconciliation du peché. Il fera doncques une fois l'an la reconciliation sur iceluy en vos aages. C'est sainctete tressaincte au Seigneur. 11. En apres l'Eternel parla à Moyse, disant, 12. Tu leveras la somme des enfans d'Israel, et selon leur nombre: ils donneront chacun la redemption de leur personne à l'Eternel, quand tu les auras contez, et n'y aura point de playe en eux quand tu les auras contez.[1]) 13. Tous ceux qui passeront par le conte, donneront ceci: assavoir demi sicle selon le sicle du sanctuaire, lequel est de vingt oboles: le demi sicle

[1]) revisitez O. nombrez 46 *suiv.*

donc sera l'oblation à l'Eternel. 14. Tous ceux qui passeront par le conte, depuis vingt ans et au dessus, donneront telle oblation à l'Eternel. 15. Le riche n'augmentera rien, et le povre ne diminuera rien du demi sicle, quand ils donneront l'oblation à l'Eternel pour la redemption de leurs personnes. 16. Tu prendras doncques l'argent des enfans d'Israel, l'argent de la reconciliation, et l'appliqueras au service du tabernacle de convenance, lequel sera pour memoire aux enfans d'Israel devant l'Eternel pour la redemption de leurs personnes. 17. L'Eternel parla à Moyse, disant, 18. Fay aussi un cuvier d'airain, et son soubassement d'airain pour laver, lequel tu mettras entre le tabernacle de convenance et l'autel, et mettras de l'eau dedans. 19. Et Aaron et ses fils y laveront leurs mains et leurs pieds. 20. Quand ils entreront au tabernacle de convenance ils se laveront d'eau, afin qu'ils ne meurent, ou quand ils approcheront de l'autel pour ministrer, afin de faire fumer l'oblation bruslee à l'Eternel. 21. Ils laveront leurs pieds et leurs mains, afin de ne point mourir: ce leur sera une ordonnance perpetuelle tant à luy qu'à sa posterité en leurs aages. 22. L'Eternel parla à Moyse, disant, 23. Tu prendras des choses aromatiques les plus exquises: de la franche mirrhe à cinq cens sicles: de la cinnamome odoriferante à la moitié, assavoir deux cens cinquante: et du roseau aromatique deux cens cinquante. 24. De casia cinquante sicles, au poids du Sanctuaire: et une mesure de hin d'huile d'olive. 25. Et en feras de l'huile pour l'onction saincte, en oignement confit par art d'apothicaire: ce sera l'huile de saincteté. 26. Tu en oindras le tabernacle de convenance, et l'Arche du tesmoignage. 27. La table avec tous ses vaisseaux, le chandelier avec les utensiles d'iceluy, et l'autel de perfumigation: 28. L'autel aussi des holocaustes et tous ses vaisseaux, le cuveau avec son soubassement. 29. Tu les sanctifieras, et ils seront sainctete tressaincte: tout ce qui les attouchera sera sanctifié. 30. Tu oindras aussi Aaron et ses fils, et les sanctifieras, pour me servir en la sacrificature. 31. D'avantage tu parleras aux enfans d'Israel, disant, Ceste huile de saincte onction me sera gardee en vos aages. 32. On n'en oindra nulle chair d'homme, et ne ferez point de composition semblable à icelle: car elle est saincte, elle vous sera doncques saincte. 33. Quiconque composera oignement semblable, et qui mettra d'iceluy sur un estranger, sera exterminé de son peuple. 34. Item l'Eternel dit à Moyse, Pren des choses aromatiques de Stacte, Onyche, Galbanum odoriferant, et de l'encens pur: le tout en poids egal. 35. Et en feras perfumigation aromatique selon l'art d'apothicaire, mixtionné, pour estre pur et sainct. 36. Et quand tu l'auras moulu bien delié: tu en mettras au tabernacle de convenance devant le tesmoignage, auquel ie conviendray avec toy. Ce vous sera saincteté tressaincte. 37. Et de ce perfum que tu fais, vous ne vous en ferez point selon ceste composition. Ce te sera sainctete à l'Eternel. 38. Quiconque en aura fait de semblable pour en perfumer, sera exterminé de ses peuples.

Chapitre XXXI.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Regarde, i'ay appelé par son nom Beseleel le fils d'Uri, fils de Hur, de la lignee de Iuda. 3. Lequel i'ay rempli de l'Esprit de Dieu, de sapience, d'intelligence, de science, et de tout artifice.[1]) 4. Pour imaginer inventions à besongner, en or, en argent, et en airain: 5. En artifice de pierre pour remplissage, et en artifice de bois, pour le disposer en tout ouvrage. 6. Et voici, ie luy donne pour compagnon Aoliab fils d'Ahisamach, de la lignee de Dan: et si ay mis au coeur de tout homme entendu l'Esprit d'intelligence[2]) afin qu'ils facent toutes les choses que ie t'ay commandees. 7. Assavoir le tabernacle de convenance, l'Arche de tesmoignage, et le Propitiatoire qui sera dessus, avec tous les vaisseaux du tabernacle. 8. Item, la table avec tous ses vaisseaux, et le chandelier pur avec tous ses utensiles, et l'autel des perfumigations. 9. Item, l'autel de l'holocauste, avec tous ses vaisseaux, le cuveau, et son soubassement. 10. Item, les vestemens, servans au ministere, les saincts vestemens d'Aaron Sacrificateur, et les vestemens de ses fils, pour exercer la sacrificature. 11. Item l'huile d'onction, et la perfumigation aromatique pour le Sanctuaire, ils feront doncques selon toutes les choses que ie t'ay commandees. 12. Puis l'Eternel parla à Moyse, disant, 13. Toi aussi parle aux enfans d'Israel, disant, Quoy qu'il soit, vous garderez mon Repos, car c'est un signe entre moy et vous en vos aages, afin que vous sachiez que ie suis l'Eternel, qui vous sanctifie. 14. Gardez donc le Repos, car ce vous est sainctete: qui le violera, mourra de mort: ainsi quiconque fera oeuvre en iceluy, tel personnage sera exterminé du milieu de son peuple. 15. Par six iours on besongnera: mais au septieme c'est la vacation du Repos, sainctete à l'Eternel: quiconque fera oeuvre le iour du Repos, mourra de mort. 16. Ainsi les enfans d'Israel garderont le Repos, pour celebrer le Repos en leurs aages par alliance perpetuelle. 17. C'est un signe entre moy et les enfans d'Israel à perpetuité: car en six iours l'Eternel fit le ciel et la terre, et au septieme il cessa et se reposa. 18. Et Dieu

[1]) ouvrage O.
[2]) ie leur ay mis au coeur la sapience de tous sages de coeur O. 46.

donna à Moyse, quand il eut achevé et parlé avec luy en la montagne de Sinai, deux Tables du tesmoignage, Tables de pierre, escrites du doigt de Dieu.

Chapitre XXXII.

1. Or le peuple voyant que Moyse tardoit à descendre de la montagne, s'assembla à l'encontre d'Aaron, et luy dirent, Leve-toy, fay nous des dieux qui marchent devant nous: car quant à cest homme Moyse qui nous a fait monter de la terre d'Egypte, nous ne savons qu'il luy est advenu.
2. Et Aaron leur respondit, Destachez les aureillettes d'or, qui sont aux aureilles de vos femmes, de vos fils, et de vos filles, si me les apportez.
3. Lors tout le peuple destacha les aureillettes d'or, qui estoyent à leurs aureilles, et les apporterent à Aaron. 4. Lequel les ayant receues de leurs mains, forma l'or en un moule, et en fit un veau de fonte: adonc ils dirent, Voici tes dieux Israel, qui t'ont fait monter de la terre d'Egypte. 5. Ce que voyant Aaron, il edifia un autel devant iceluy: et cria, disant, Demain il y aura solennité à l'Eternel.
6. Ainsi ils se leverent le lendemain, et offrirent holocaustes, et presenterent oblations de prosperitez: puis le peuple s'assit pour manger et pour boire, et se leverent pour iouer. 7. Adonc l'Eternel dit à Moyse, Va, descen, car ton peuple que tu as fait monter du pays d'Egypte s'est corrompu.[1] 8. Ils se sont tantost fourvoyez du chemin que ie[2] leur avoye commandé: ils se sont fait un veau de fonte, et se sont enclinez devant luy, et luy ont sacrifié, disans, Voyci tes dieux, o Israel, qui t'ont fait monter du pays d'Egypte. 9. Derechef l'Eternel dit à Moyse, i'ay veu ce peuple: et voyci, c'est un peuple de dur col. 10. Et maintenant laisse-moy, et ma fureur s'embrasera contr'eux, si les consumeray: mais ie te feray croistre en grand peuple.
11. Lors Moyse supplia l'Eternel son Dieu, O Eternel pourquoy s'embrase ta fureur contre ton peuple, lequel tu as retiré du pays d'Egypte en grande vertu, et en main forte. 12. Pourquoy les Egyptiens diront-ils, Il les a retirez à mal pour les occir és montagnes, et pour les consumer de dessus la terre? Destourne-toy de ta fureur et de ton ire, et te repen de ce mal que tu veux faire à ton peuple. 13. Aye memoire d'Abraham, d'Isaac, et Israel tes serviteurs, ausquels tu as iuré par toymesme, en leur disant, Ie multiplieray vostre semence comme les estoilles du ciel, et donneray toute ceste terre que i'ay dit à vostre semence, et l'heriteront à tout iamais. 14. Adonc l'Eternel se repentit du mal qu'il avoit dit qu'il feroit à son

[1]) a corrompu sa voye O.
[2]) tu O.

peuple. 15. Lors Moyse retourna, et descendit de la montagne ayant les deux Tables du tesmoignage en sa main, les Tables escrites de leurs deux costez, voire escrites deçà et delà. 16. Et les Tables estoyent oeuvre de Dieu, aussi l'escriture estoit escriture de Dieu, gravee sur les Tables. 17. Lors Iosué oyant la voix du peuple qui crioit, dit à Moyse, Il y a voix de bataille en l'ost: 18. Auquel il respondit, Ce n'est point voix de victoire, ne voix de desconfiture, mais c'est voix de chanterie que i'oy. 19. Et adveint quand Moyse s'approcha de l'ost qu'il veit le veau et les flageols:[1]) il se courrouça asprement, et ietta de ses mains les tables, et les rompit sous la montagne. 20. Apres il preint le veau qu'ils avoyent fait, et le brusla au feu, et le brisa tant qu'il fust en poudre: puis l'espandit au dessus de l'eau, et en fit boire aux enfans d'Israel. 21. Et Moyse dit à Aaron, Que t'a fait ce peuple, que tu ayes amené sur luy ce grand peché? 22. Et Aaron luy respondit, Que le courroux de mon seigneur ne s'enflamme point: tu as cognu le peuple qu'il est adonné[2]) à mal. 23. Or ils m'ont dit, Fay nous des dieux qui cheminent devant nous: car de cest homme Moyse qui nous a fait monter hors du pays d'Egypte, nous ne savons qu'il luy est advenu. 24. Lors ie leur di, Qui a de l'or qu'il le destache. Et ils me le baillerent: et ie le iettay au feu, dont ce veau en est sorti. 25. Or Moyse veit que le peuple estoit desnué: (car Aaron l'avoit desnué en vitupere entre leurs ennemis.) 26. Moyse doncques se tenant à la porte de l'ost, dit, Qui est de l'Eternel? *qu'il viene* à moy. Et tous les enfans de Levi s'assemblerent vers luy. 27. Et puis il leur dit, L'Eternel le Dieu d'Israel dit ainsi, Mettez un chacun son espee sur sa cuisse: passez et repassez de porte en porte au camp, et que chacun de vous tue son frere, son ami, et son prochain. 28. Et les enfans de Levi firent selon la parole de Moyse: et en ce iour il tomba du peuple environ trois mille hommes. 29. Car Moyse avoit dit, Consacrez auiourd'huy vos mains à l'Eternel, un chacun sur son fils et sur son frere: afin qu'auiourd'huy vous soit donnee benediction. 30. Le lendemain venu Moyse dit au peuple, Vous avez perpetré un grand peché: mais ie monteray à ceste heure vers l'Eternel, si paraventure ie le pourray rappaiser pour vos pechez. 31. Moyse doncques retourna à l'Eternel, et dit, Ie te prie: ce peuple a perpetré un grand peché: en se faisant des dieux d'or. 32. Or maintenant si tu leur pardonnes leur peché: ou sinon, efface moy maintenant de ton livre, que tu as escrit. 33. Adonc l'Eternel respondit à Moyse, Qui aura

[1]) *En marge:* ou, les danses.
[2]) enclin O.

milieu de nous: car c'est un peuple de dur col, et pardonneras à nos iniquitez et à nos pechez, afin que tu nous possedes. 10. Et il respondit, Voici, ie traitteray alliance devant tout ton peuple, faisant merveilles qui n'ont point este creees en toute la terre, ne en toutes gens: et tout le peuple au milieu duquel tu es verra l'oeuvre de l'Eternel: car ce sera chose terrible que ie feray avec toy. 11. Garde vers toy ce que ie te commande auiourd'huy. Voici ie dechasse de devant toy l'Amorrheen, Chananeen, Hethien, Pheresien, Hevien, et Iebusien. 12. Donne-toy garde de faire alliance avec les habitans de la terre à laquelle tu iras, de peur que paraventure ils ne te soyent en ruine au milieu de toy. 13. Mais vous demolirez leurs autels et briserez leurs images, et couperez leurs bois. 14. Tu ne t'enclineras point devant autre Dieu: car l'Eternel qui a nom Ialoux, est Dieu ialoux. 15. Item, afin que par adventure tu ne faces alliance avec les habitans de la terre, quand ils viendront à faire fornication apres leurs dieux, et sacrifier à leurs dieux: qu'ils t'appelent, et que tu manges de leurs sacrifices. 16. Et que tu prenes de leurs filles pour tes fils, lesquelles faisans fornication apres leurs dieux, feront faire fornication à tes fils apres iceux. 17.[1]) Tu ne te feras nul dieu de fonte. Tu garderas la solennité des pains sans levain. 18. Par sept iours tu mangeras les pains sans levain, comme ie t'ay commandé, au temps du mois des nouveaux fruits, car au temps du mois des nouveaux fruits tu es sorti de la terre d'Egypte. 19. Tout ce qui ouvre la matrice, sera mien: aussi le premier né de ton troupeau, tant des beufs que des brebis. 20. Mais tu racheteras le premier né d'un asne d'une brebis: si tu ne le rachetes, tu le descolleras. Tu racheteras tout premier né de tes fils. 21. Six iours tu besongneras, mais au septieme tu cesseras de labourer et de moissonner. 22. Tu feras la solennité des sepmaines aux premices de la moisson du froument, la solennité de la despouille à l'issue de l'an. 23. Trois fois l'an tout masle apparoistra devant le Dominateur l'Eternel le Dieu d'Israel. 24. Car ie dechasseray les gens de devant toy, et eslargiray tes fins: et nul ne desirera ta terre, quand tu monteras pour comparoir trois fois l'an devant l'Eternel ton Dieu. 26. Tu n'immoleras point le sang de mon sacrifice avec pain levé: et ne demeurera rien iusques au matin du sacrifice de la solennité de Pasque. 26. Tu apporteras en la maison de l'Eternel ton Dieu les premices des nouveaux fruits de la terre. Tu ne cuiras point le chevreau au lait de sa mere. 27. Item, l'Eternel dit à Moyse, Escri ces paroles: car sur la teneur de ces[2]) paroles i'ay

[1]) *Ce v. manque dans le commentaire.*
[2]) à raison d'icelles O. sur icelles 46 *suiv.*

fait alliance avec toy, et avec Israel. 28. Et fut illec avec l'Eternel par quarante iours et quarante nuits: sans manger pain et sans boire d'eau: et il escrivit sur les tables les paroles de l'alliance, assavoir les dix paroles. 29. Et lorsque Moyse descendoit de la montagne de Sinai, tenant en sa main les deux tables du tesmoignage: en descendant de la montagne, il ne cognoissoit point que la peau de sa face estoit resplendissante depuis qu'il avoit parlé avec Dieu. 30. Et Aaron et les enfans d'Israel veirent Moyse, et voici, la peau de sa face resplendissoit: dont ils craignirent d'approcher de luy. 31. Mais Moyse les appela: et Aaron et tous les princes de la congregation retournerent.[1]) Et Moyse parla à eux. 32. Et apres tous les enfans d'Israel s'approcherent, ausquels il commanda toutes les choses que l'Eternel luy avoit dites en la montagne de Sinai. 33. Ainsi Moyse acheva de parler à eux, ayant mis un voile sur sa face. 34. Mais quand Moyse comparoissoit devant l'Eternel pour parler avec luy, il ostoit le voile tant qu'il en sortist: et estant sorti, il exposoit aux enfans d'Israel ce qui luy estoit enioint. 35. Les enfans doncques d'Israel voyoyent la face de Moyse, c'est[2]) que la peau de sa face estoit resplendissante, et Moyse remettoit le voile sur sa face, iusques à ce qu'il retournast pour parler avec Dieu.

Chapitre XXXV.

1. Apres Moyse assembla toute la congregation des enfans d'Israel, et leur dit, Voici les choses que l'Eternel vous a commandees de faire. 2. Tu besongneras[3]) par six iours, mais le septieme iour vous sera sainctété, vacation saincte du Repos à l'Eternel: quiconque fera oeuvre en iceluy, mourra. 3. Vous n'allumerez point le feu en toutes vos maisons le iour du Repos. 4. Derechef Moyse parla à toute la congregation des enfans d'Israel, disant: Voici que l'Eternel vous commande, en disant, 5. Prenez d'entre vous oblation pour l'Eternel: quiconque sera de franche volonté,[4]) apportera ceste oblation à l'Eternel: assavoir, or, argent, et airain. 6. Hiacinthe, escarlate, vermeil, et fin lin, poils de chevres, 7. Peaux de moutons teintes en rouge,[5]) et peaux de taissons, bois de Setim, 8. De l'huile pour le luminaire, choses aromatiques pour l'huile d'onction, et perfumigations odoriferantes. 9. Pierres d'Onix, pierres pour le remplage d'Ephod, et pour le Pectoral. 10. Et tous les sages de coeur d'entre vous viendront, et feront tout ce que l'Eternel a commandé: 11. Assavoir, le tabernacle, son

[1]) retournerent à luy en la congregation O.
[2]) lequel avoit la peau de sadicte face respl. O.
[3]) L'oeuvre se fera O.
[4]) est liberal de coeur O. 46.
[5]) rousses peaux O.

de hyacinthe au bord d'une courtine, du costé de l'accouplement: et ainsi en fit-il au bord de la derniere courtine, à l'accouplement de la seconde. 12. Il fit en une courtine cinquante lacets, et cinquante lacets en l'extremité de la courtine qui estoyent en l'accouplement de la seconde, les lacets estans opposites l'un à l'autre. 13. Puis il fit cinquante crochets d'or, et accoupla les courtines l'une à l'autre avec les crochets: ainsi fut fait le tabernacle. 14. Et fit des courtines de poils de chevres pour le pavillon sur le tabernacle. Il y fit onze courtines. 15. La longueur d'une courtine estoit de trente coudees, et la largeur de ladite courtine de quatre coudees, les onze courtines d'une mesme mesure. 16. Et accoupla cinq courtines à part, et six courtines à part. 17. Item, fit cinquante lacets sur le bord de l'une des courtines, assavoir la derniere: et cinquante lacets sur le bord de l'autre accouplement. 18. Item, fit cinquante crochets d'airain pour conioindre le pavillon, afin de le faire un. 19. Et fit une couverture sur le pavillon de peaux de moutons teintes en rouge, et une couverture de peaux de taissons par dessus. 20. Item, il fit des ais pour le tabernacle de bois de Setim, qui se dressoyent. 21. La longueur d'un ais de dix coudees, et la largeur du dit ais de coudee et demie. 22. Deux enchasseures en chacun ais enclavees l'une à l'autre, faisant ainsi à tout le reste du tabernacle. 23. Il fit doncques les ais pour le tabernacle: assavoir vingt ais au costé du midi Austral. 24. Et au dessous des vingt ais il fit quarente soubassemens d'argent: deux soubassemens sous chacun ais, pour ses deux enchasseures, et deux soubassemens sous l'autre ais, pour ses deux enchasseures. 25. Et fit aussi vingt ais à l'autre costé du tabernacle, vers la partie d'Aquilon. 26. Et les quarante soubassemens d'iceux, d'argent: deux soubassemens sous un ais, et deux soubassemens sous l'autre ais. 27. Et au costé du tabernacle vers Occident il fit six ais. 28. Et fit deux ais aux coins du tabernacle aux deux costez. 29. Et estoyent conioints par bas, et pareillement estoyent conioints par haut en un anneau, et ainsi en fit-il aux deux qui estoyent aux deux coins. 30. Il y avoit doncques huit ais à seize soubassemens d'argent: assavoir deux soubassemens sous chacun ais. 31. Apres il fit cinq verroux[1]) de bois de Setim, pour les ais de l'un des coins[2]) du tabernacle: 32. Pareillement cinq verroux[1]) pour l'autre coin[2]) du tabernacle: aussi cinq verroux pour les ais du tabernacle vers le costé de l'Occident. 33. Et fit le verrouil du milieu des ais courant de bout en bout. 34. Et couvrit les ais d'or, et fit leurs anneaux d'or pour y faire

[1]) barres 50. *et ainsi de suite.*
[2]) costez O. *suiv.*

passer les verroux, et dora les verroux d'or. 35. Item il fit le voile de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de fin lin retors, le faisant d'ouvrage subtil[1]) avec des Cherubins. 36. Et luy fit quatre piliers de Setim lesquels il couvrit d'or, avec leurs chapiteaux d'or: et fondit pour iceux quatre soubassemens d'argent. 37. Item, à l'entree du pavillon, il fit le voile de hyacinthe, escarlate, vermeil, et fin lin retors, d'ouvrage de broderie. 38. Aussi couvrit ces cinq piliers avec leurs chapiteaux: il couvrit, di-ie, d'or leurs chapiteaux, et leurs liaisons: mais leurs cinq soubassemens estoyent d'airain.

Chapitre XXXVII.

1. Puis Beseleel fit l'Arche de bois de Setim: sa longueur de deux coudees et demie, sa largeur d'une coudee et demie et sa hauteur d'une coudee et demie. 2. Et la couvrit dedans et dehors de pur or, et luy fit un couronnement d'or à l'entour. 3. Et luy fondit quatre anneaux d'or pour ses quatre coins: assavoir deux anneaux pour un de ses costez, et deux autres pour son autre costé. 4. Aussi fit des barres de bois de Setim et les dora d'or. 5. Et mit les barres dedans les anneaux aux costez de l'Arche, pour porter l'Arche. 6. Item, il fit le Propiciatoire de fin or, dont la longueur estoit de deux coudees et demie, et sa largeur d'une coudee et demie. 7. Et fit aux deux bouts du Propiciatoire deux Cherubins d'or, duit au marteau. 8. Assavoir un Cherubin qui estoit au bout de deçà, et l'autre Cherubin qui estoit au bout de delà du Propiciatoire, disposant les Cherubins à ses deux bouts. 9. Et les Cherubins estendoyent les ailes en haut, couvrant de leurs ailes le Propiciatoire: et leurs faces estoyent l'une vers l'autre. Et ainsi le regard des Cherubins estoit vers le Propiciatoire. 10. Item, il fit la table de bois de Setim, sa longueur de deux coudees, sa largeur d'une coudee, et sa hauteur de coudee et demie. 11. Et la couvrit de fin or, et luy fit un couronnement d'or à l'entour. 12. Aussi luy fit l'embastement d'une paume à l'entour, et fit à l'entour de son embastement un couronnement d'or. 13. Et luy fondit quatre anneaux d'or, et mit les anneaux aux quatre coins vers les quatre pieds. 14. Les anneaux estoyent contre l'embastement pour y mettre les barres à porter la table. 15. Et fit lesdites barres de bois de Setim, lesquelles il dora d'or pour porter la table. 16. Item, il fit des vaisseaux pour poser sur la tables ses escuelles, ses cueilleres, ses hanaps, et ses gobelets (desquels on devoit verser) de pur or. 17. Item, il fit le chandelier de fin or duit au marteau, sa iambe, ses branches, ses platelets, ses pommeaux, et ses fleurs

[1]) *En marge:* ou, à l'esguille.

Sanctuaire, de tous ceux qui passerent par le denombrement[1]) depuis l'aage de vingt ans et au dessous,[2]) ils furent six cens trois mille et cinq cens cinquante. 27. Or il y eut cent talens d'argent pour fondre les soubassemens du Sanctuaire et les soubassemens du voile: assavoir cent soubassemens de cent talens, un talent pour soubassement. 28. Mais il fit les chapiteaux pour les piliers et mille sept cens et septante cinq, il revestit le dessus d'iceux, et les entoura de liaisons. 29. L'airain d'oblation de septante talens, et deux mille quatre cens sicles. 30. Dont il fit les soubassemens de la porte du tabernacle de convenance, et l'autel d'airain avec la grille d'airain appartenant à iceluy, et tous les vaisseaux de l'autel. 31. Et les soubassemens à l'entour du parvis, et les soubassemens de la porte du parvis, et tous les cloux du tabernacle, et tous les cloux du parvis à l'entour.

Chapitre XXXIX.

1. Ils firent de hyacinthe, d'escarlate, et de vermeil, les vestemens du ministere[3]) pour administrer au sanctuaire: si firent les saincts vestemens qui estoyent pour Aaron, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 2. Il fit donc l'Ephod d'or, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de fin lin retors. 3. Et estendirent les lames d'or, et decouperent par filets pour les brocher parmi le hyacinthe, parmi l'escarlate, parmi le vermeil, et parmi le fin lin, d'ouvrage d'esguille. 4. Auquel ils firent les espaulieres qui s'accouployent à ses deux extremitez. 5. Et l'artifice de la ceinture[4]) qui estoit par dessus, estoit de mesme selon l'ouvrage d'iceluy: assavoir d'or, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de fin lin retors, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 6. Item, firent les pierres d'Onix environnees d'enchasseures d'or, et entaillees avec les noms des enfans d'Israel d'engraveure de cachet. 7. Et les mit sur les espaulieres d'Ephod pour pierres memoriales des enfans d'Israel, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 8. Item, il fit le pectoral en façon de broderie comme l'ouvrage d'Ephod: assavoir d'or, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de fin lin retors. 9. Il estoit quarré, et le firent double. Sa longueur d'une paume, et sa largeur d'une autre paume en quarré. 10. Et le remplirent de quatre rangees de pierres: en la premiere rangee une Sardoine, une Topaze, et une Esmeraude. 11. Et à la seconde rangee un Escarboucle, un Saphir, et un Iaspe. 12. Et à la troisieme rangee un Ligure, une Agathe, et un Amathiste. 13. Et à la quatrieme rangee un Chrysolite, un Onix, et un Beril, lesquels furent environnez d'enchasseures d'or, selon leur remplage. 14. Ainsi les pierres selon les noms des enfans d'Israel, estoyent douze, selon leurs noms, d'engraveures de seaux, pour une chacune, selon leurs douze lignees. 15. Puis ils firent sur le pectoral les chainettes des extremitez de pur or, d'ouvrage cordé.[1]) 16. Ils firent aussi deux enchasseures d'or, et deux anneaux d'or, et mirent les deux anneaux aux deux bouts du Pectoral. 17. Et mirent les deux chainettes d'or cordees aux deux anneaux aux bouts dudit Pectoral. 18. Et enclaverent les deux autres bouts des deux chainettes cordees en deux enchasseures, les mettans sur les espaulieres de l'Ephod au devant. 19. Item, firent deux anneaux d'or, et les mirent aux deux autres bouts du Pectoral sur son bord, du costé de l'Ephod par dedans. 20. Item, ils firent deux anneaux d'or, et les mirent sur les deux espaulieres de l'Ephod au devant, contre son accouplement au dessus de la bordure[2]) de l'Ephod. 21. Et attacherent le Pectoral par ses anneaux aux anneaux de l'Ephod, d'un cordon de hyacinthe: afin qu'il teint sur la bordure de l'Ephod, et que le Pectoral ne bougeast de dessus l'Ephod, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 22. Item, il fit la robbe pour l'Ephod totalement de hyacinthe, d'ouvrage tissu. 23. Il y avoit une gueule au milieu de la robbe (comme la gueule d'un haubergeon) ayant un orlet à l'entour de sa gueule, afin qu'elle ne se deschirast point. 24. Et aux franges de la robbe ils firent des grenades de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, et de fin lin retors. 25. Si firent des sonnettes de fin or, et poserent les sonnettes aux bors de la robbe à l'entour, voire parmi les grenades: 26. Assavoir une sonnette, puis une grenade, une sonnette, puis une grenade aux franges à l'entour de la robbe, pour administrer, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 27. Item, ils firent à Aaron et à ses fils des tuniques de fin lin d'ouvrage de tessier.[3]) 28. Et la mitre de fin lin, et les ornemens des chapeaux de fin lin, et les brayes de fin lin retors. 29. Et le baudrier de fin lin retors, de hyacinthe, d'escarlate, de vermeil, d'ouvrage de broderie, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 30. Item, la lame de la saincte couronne de pur or, sur laquelle ils escrivirent l'escriture comme en engraveure de cachet, SAINCTETE A L'ETERNEL. 31. Si mirent dessus un cordon de hyacinthe, en l'appliquant à la mitre par dessus, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse.

[1]) les comptes O.
[2]) *Lisez:* dessus.
[3]) ministraux O. 46.
[4]) bauldrier O. bordure 46 *suiv.*

[1]) en façon de corde O.
[2]) de l'artifice O.
[3]) tissotier O. tissier 59.

ment que Moyse ne pouvoit entrer au tabernacle de convenance, car la nuee se tenoit dessus, et la gloire de l'Eternel remplissoit le tabernacle. 36. Quand la nuee remontoit de dessus le tabernacle, les enfans d'Israel se partoyent en toutes leurs traittes.[1]

[1]) tous leurs trains O. 46.

37. Mais si la nuee ne remontoit, ils ne departoyent point iusques au iour qu'elle remontoit. 38. Car la nuee de l'Eternel estoit sur le tabernacle de iour: et le feu de nuit en iceluy, devant les yeux de toute la maison d'Israel, par toutes leurs traittes.

ferez point fumer oblation faite par feu à l'Eternel. 12. Vous offrirez l'oblation des premices à l'Eternel: mais ils ne seront point bruslez sur l'autel en odeur paisible. 13. Item, tu salleras avec sel tout present de tes offertes, et ne laisseras point defaillir le sel de l'alliance de ton Dieu de dessus ton offerte, mais tu offriras en toutes tes offertes du sel. 14. Item, si tu offre oblation des premiers fruits à l'Eternel, que l'espi soit rosti[1]) au feu: ainsi offriras le grain bastu en offerte pour tes premiers fruits. 15. Puis mettras dessus de l'huile, et de l'encens: car c'est offerte. 16. Et le Sacrificateur (pour commemoration d'icelle) fera brusler de son grain batu, et de son huile avec tout l'encens: car c'est oblation faite par feu à l'Eternel.

Chapitre III.

1. Item, si l'oblation de quelqu'un est sacrifice de prosperitez, s'il veut offrir des beufs, soit masle soit femelle, il l'offrira entier devant l'Eternel. 2. Et appuyera sa main sur la teste de son sacrifice, et le tuera à la porte du tabernacle de convenance. Et les fils d'Aaron sacrificateurs respandront le sang sur l'autel à l'entour. 3. Et offrira du sacrifice de prosperitez, oblation faite par feu à l'Eternel, assavoir la graisse qui couvre les entrailles, et toute la graisse qui est aux entrailles. 4. Il prendra aussi les deux rongnons avec la graisse qui est sur iceux, sur les flans, et la taye qui est sur le foye avec les rongnons. 5. Et les fils d'Aaron feront de cela perfum sur l'holocauste qui est sur le bois au feu. C'est oblation bruslée en paisible odeur à l'Eternel. 6. Et si son oblation est d'une brebis pour le sacrifice de prosperitez à l'Eternel, soit masle ou femelle, qu'il l'offre sans macule. 7. S'il veut offrir un agneau pour son oblation, il l'offrira devant l'Eternel. 8. Et appuyera sa main sur la teste de son sacrifice, et le tuera devant le tabernacle de convenance. Et les fils d'Aaron respandront son sang sur l'autel à l'entour. 9. Et s'il offre en sacrifice de prosperitez oblation faite par feu à l'Eternel, il ostera sa graisse, et sa queuë entiere contre l'eschine, aussi ostera la graisse qui couvre les entrailles, et toute la graisse qui est aux entrailles, 10. Et les deux rongnons avec la graisse qui est sur iceux, sur les flans, et la taye qui est sur le foye avec les rongnons. 11. Puis le Sacrificateur en fera perfum sur l'autel, pour viande d'oblation faite par feu à l'Eternel. 12. Item, si son oblation est d'une chevre, il l'offrira devant l'Eternel. 13. Et appuyera sa main sur la teste d'icelle, et la tuera devant le tabernacle de convenance. Et les enfans d'Aaron respandront son sang sur l'autel à l'entour. 14. Et on offrira son oblation, sacrifice fait par feu à l'Eternel, assavoir, prenant la graisse qui couvre les entrailles, et toute la graisse qui est aux entrailles. 15. Et les deux rongnons, et la graisse qui est sur iceux, sur les flans, et la taye qui est sur le foye avec les rongnons. 16. Puis le Sacrificateur en fera perfum sur l'autel, pour l'oblation faite par feu en odeur de repos. Toute graisse est à l'Eternel. 17. C'est une ordonnance perpetuelle en vos generations, par toutes vos habitations, que vous ne mangerez point aucune graisse, n'aucun sang.

Chapitre IV.

1. Outre l'Eternel parla à Moyse, en disant, 2. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Quand la personne aura peché par inadvertence en aucun des commandemens de l'Eternel en ce qui n'est point de faire,[1]) mais aura fait contre l'un d'iceux: 3. Si c'est le Sacrificateur oingt qui a peché, selon le peché du peuple,[2]) il offrira pour son peché qu'il a perpetré, un ieune veau sans macule à l'Eternel, en oblation du peché. 4. Et amenera le veau à la porte du tabernacle de convenance devant l'Eternel, et appuyera sa main sur la teste du veau, et le tuera devant l'Eternel. 5. Et le Sacrificateur qui est oingt, prendra du sang du veau, et l'apportera au tabernacle de convenance. 6. Et mouillera son doigt au sang, et fera aspersion[3]) du sang par sept fois devant l'Eternel contre le voile du Sanctuaire. 7. Le Sacrificateur aussi mettra du sang sur les cornes de l'autel des perfumigations aromatiques devant l'Eternel, lequel est au tabernacle de convenance. Mais il respandra tout le sang du veau au soubassement de l'autel de l'holocauste qui est à la porte du tabernacle de convenance. 8. Et ostera toute la graisse du veau pour le peché, assavoir la graisse qui couvre les entrailles, et la graisse qui est aux entrailles: 9. Et les deux rongnons avec la graisse qui est sur iceux, sur les flans, et à la taye qui est sur le foye avec les rongnons. 10. Comme on prend du boeuf du sacrifice de prosperitez. Et le Sacrificateur en fera perfum sur l'autel de l'holocauste. 11. Mais il portera hors de l'ost la peau du veau, et toute sa chair avec sa teste, ses iambes, ses entrailles, et sa fiente. 12. Et tout le veau en un lieu net, où on espand les cendres, et le bruslera sur le bois au feu. Il sera bruslé au lieu où on espand la cendre. 13. Et si toute la congregation a offensé ignoramment, et le cas soit caché à la congregation, et ont fait quant à l'un des commandemens de l'Eternel

[1]) le verd en sera bruslé O. 46. 54. l'offerte de tes premices sera d'espics rostis 59.

[1]) ne faisant point ce qui convient. O. 46. 54 qui ne se doit faire 59.
[2]) faisant offenser le peuple O.
[3]) arrousera O.

ce qui ne se doit faire, et ont peché, 14. Puis leur soit cognu le peché qu'ils ont commis, la congregation offrira un veau pour le peché, et l'amenera devant le tabernacle de convenance. 15. Et les anciens de la congregation appuyeront leurs mains sur la teste du veau devant l'Eternel: et on tuera le veau devant l'Eternel. 16. Et le Sacrificateur qui est oingt, portera du sang au tabernacle de convenance. 17. Lequel mouillera son doigt au sang, et en fera aspersion devant l'Eternel contre le voile, par sept fois. 18. Et en mettra sur les cornes de l'autel qui est devant l'Eternel au tabernacle de convenance. Puis espandra tout le sang du veau contre le soubassement de l'autel de l'holocauste qui est à la porte du tabernacle de convenance. 19. Et ostera toute la graisse d'iceluy, et en fera perfum sur l'autel: 20. Et fera de ce veau comme il a fait du veau pour son peché. Et le Sacrificateur fera la reconciliation pour eux, et il leur sera pardonné. 21. Et retirera hors de l'ost le veau, et le bruslera comme il a bruslé le premier veau, car c'est l'offrande pour le peché de la congregation. 22. Que si le prince a peché, et ait fait par ignorance quant à un de tous les commandemens de l'Eternel son Dieu, ce qu'il ne doit faire, et ait delinqué. 23. Puis luy soit cognu son peché par lequel il a offensé, il apportera pour sacrifice un chevreau des chevres, masle, sans macule. 24. Et appuyera sa main sur la teste du chevreau, et le tuera au lieu où on tue l'holocauste devant l'Eternel: car c'est offrande pour le peché. 25. Puis le Sacrificateur prendra avec son doigt du sang de l'offrande pour le peché, et le mettra sur les cornes de l'autel de l'holocauste, et espandra son sang contre le soubassement de l'autel de l'holocauste. 26. Et fera perfum de toute sa graisse sur l'autel, comme la graisse du sacrifice de prosperitez. Ainsi le Sacrificateur fera la reconciliation pour luy, touchant son peché, et il luy sera pardonné. 27. Item, si une personne offense par inadvertence d'entre le peuple du pays, en faisant quant à un des commandemens de l'Eternel ce qu'on ne doit faire, et ait peché. 28. Puis son peché qu'il a perpetré luy soit cognu, il apportera son oblation d'un chevreau des chevres, femelle sans macule, pour son peché qu'il a perpetré. 29. Et appuyera sa main sur la teste de l'oblation pour le peché, et immolera l'oblation pour le peché au lieu de l'holocauste. 30. Lors le Sacrificateur prendra du sang avec son doigt, et le mettra sur les cornes de l'autel de l'holocauste: et espandra tout le sang du sacrifice vers le soubassement de l'autel. 31. Et ostera toute sa graisse, comme la graisse s'oste de dessus le sacrifice de prosperitez: le Sacrificateur aussi en fera perfumigation sur l'autel, en odeur de repos à l'Eternel, et fera la reconciliation pour luy: et il luy sera pardonné. 32. Et s'il veut apporter un agneau pour l'oblation de son peché, il apportera une femelle sans macule. 33. Et appuyera sa main sur la teste de l'offrande pour le peché, et l'immolera pour le peché au lieu où on immole l'holocauste. 34. Puis le Sacrificateur prendra avec son doigt du sang du sacrifice pour le peché, et le mettra sur les cornes de l'autel de l'holocauste, et espandra tout son sang contre le soubassement de l'autel. 35. Si ostera toute sa graisse, comme s'oste la graisse de l'agneau du sacrifice de prosperitez: le Sacrificateur aussi en fera perfum sur l'autel, selon[1]) le sacrifice du Seigneur fait par feu, et fera reconciliation pour luy, touchant son peché qu'il a perpetré: et il luy sera pardonné.

Chapitre V.

1. Item, si une personne peche, ayant ouy la voix du iurement, s'il l'a veu ou qu'il l'ait ouy: s'il ne le denonce, il portera son iniquité. 2. Ou si la personne touche à quelque chose souillee, soit à la charongne des animaux immondes, soit à la charongne des bestes immondes, soit à la charongne des reptiles immondes, et luy est caché, il est souillé, et a peché. 3. Ou s'il touche à l'ordure de l'homme, selon toute son ordure en laquelle il se souille, et luy est caché, puis le cognoist, il a peché. 4. Or si la personne iure en proferant des levres de se mal faire ou bien faire, selon toutes les choses que l'homme prononce en iurant, et luy est caché, puis le sait, il est coulpable pour un de ces points. 5. Et quand il aura offensé en l'un d'iceux, il confessera qu'il a peché en cela. 6. Puis apportera l'offerte de son offense à l'Eternel pour son peché qu'il a perpetré: assavoir une femelle de la bergerie, soit agneau ou chevreau des chevres pour le peché. Lors le Sacrificateur fera reconciliation pour luy de son peché. 7. Et s'il n'a pas en main[2]) une brebis, il offrira à l'Eternel deux tourterelles, ou deux pigeons de colombe pour son peché, qu'il aura commis: l'un pour le peché, et l'autre pour l'holocauste. 8. Et les apportera au Sacrificateur, lequel presentera premierement celuy qui est pour le peché. Et taillera sa teste vers le col sans la diviser. 9. Lors espandra sur le costé de l'autel du sang pour le peché: et ce qui restera du sang, il le pressera contre le soubassement de l'autel: car c'est oblation pour le peché. 10. Et de l'autre en fera un holocauste selon la coustume: et le Sacrificateur le reconciliera de son peché qu'il a perpetré: et il luy sera pardonné. 11 Que si celuy qui a peché n'a en main deux tourterelles, ou deux pigeons de colombe: il apportera pour son peché,

[1]) sur O.
[2]) Et s'il ne luy est possible de offrir O.

son oblation de la fine farine: la dixieme partie d'Epha, sans mettre sur icelle ni huile ni encens: car c'est oblation pour le peché. 12. Il apportera donc au Sacrificateur, lequel empongnera une plene pongnee d'icelle pour sa commemoration, et le fera fumer sur l'autel selon le sacrifice de l'Eternel fait par feu: car c'est oblation pour le peché. 13. Ainsi le Sacrificateur le reconciliera de son peché qu'il a perpetré par l'une de ces choses, et luy sera pardonné. Et appartiendra au Sacrificateur comme d'oblation.[1]) 14. L'Eternel parla à Moyse, disant, 15. Quand la personne aura commis prevarication et peché par inadvertence ès choses sanctifiees à l'Eternel, il apporte l'offerte pour son peché à l'Eternel: assavoir un mouton entier d'entre les brebis, du prix de deux sicles de ton estimation[2]) pour le peché, selon le poids du sanctuaire. 16. Et ce en quoy il a offensé de la chose saincte, il le restituera, et y adioustera la cinquieme partie, en la baillant au Sacrificateur. Et le Sacrificateur le reconciliera par le mouton d'oblation pour le peché, et luy sera pardonné. 17. Item, si la personne a peché, faisant quant à l'un de tous les commandemens de l'Eternel ce qui ne doit estre fait, et ne le cognoisse point en pechant, il portera la peine de son iniquité. 18. Il apportera donc au Sacrificateur un mouton sans macule de la bergerie, selon l'estime du delict. Et le Sacrificateur le reconciliera de son erreur qu'il ne cognoissoit point, et en estoit ignorant: lors luy sera pardonné. 19. Car c'est l'oblation pource qu'il a commis peché contre l'Eternel.

Chapitre VI.[3])

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Quand la personne aura peché, et aura transgressé contre l'Eternel deniant à son prochain le depost ou la chose mise entre ses mains, ou qui l'aura ravie ou prise par violence à son prochain: 3. Ou s'il a trouvé quelque chose perdue, et la denie iurant faussement, sur l'une de toutes les choses qui advient l'homme[4]) de faire en y pechant: 4. Parquoy ayant offensé et peché, il rendra la chose ravie qu'il a ravie: soit le pillage qu'il a prins par violence, ou le depost qui luy avoit esté donné en charge. 5. Soit la chose perdue qu'il a retrouvee, ou toute chose de quoy il avoit iuré faussement. Il restituera le sort, et adioustera le quint par dessus à celuy à qui il appartenoit, luy baillant au iour de l'oblation faite pour son delict. 6. Il apportera aussi au Sacrificateur pour l'Eternel, l'oblation pour son peché, un mouton entier d'entre les brebis, selon ton estime pour sacrifice du delict. 7. Et le Sacrificateur le reconciliera devant l'Eternel: et luy sera fait pardon, il le reconciliera, di-ie, de chacune chose que les hommes font en pechant. 8. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 9. Commande à Aaron et à ses fils, disant, Voici la loy de l'holocauste, (c'est que l'holocauste demeurera bruslant sur l'autel toute la nuict iusques au matin, et le feu ardra à l'autel.) 10. Et le Sacrificateur vestira sa robbe de lin, et chaussera ses brayes sur sa chair, et ostera les cendres quand le feu aura consumé l'holocauste sur l'autel, puis il les mettra aupres de l'autel. 11. Lors il se despouillera de ses vestemens, et se vestant d'autres vestemens: il transportera les cendres hors de l'ost en un lieu net. 12. Mais le feu bruslera sur l'autel sans esteindre, et le Sacrificateur fera brusler le bois sur iceluy tout les matins, et ordonnera un holocauste sur iceluy, faisant perfumigation des graisses des oblations de prosperitez. 13. Le feu ardra incessament sur l'autel sans esteindre. 14. Item, la loy de l'offerte que les fils d'Aaron offriront devant l'Eternel à l'autel, sera telle. 15. Il ostera une pongnee de fleur de farine de l'offerte, et de son huile, avec tout l'encens qui est sur l'offerte: et fera brusler en odeur de repos, pour commemoration à l'Eternel. 16. Ce qui restera de l'offerte, Aaron et ses fils le màngeront: il le mangera sans levain au sainct lieu, au parvis du tabernacle de convenance. 17. Il ne sera point pestri avec levain: ie leur ay donné ceste portion de mes offertes faites pàr feu: C'est chose tressaincte, ainsi que le sacrifice pour le peché, et pour le delict. 18. Tout masle entre les fils d'Aaron en mangera: ce vous est une ordonnance perpetuelle en vos aages des oblations faites par feu à l'Eternel, quiconque les touchera sera sanctifié. 19. L'Eternel parla à Moyse, disant, 20. Voici l'oblation d'Aaron et de ses fils, qu'ils offriront à l'Eternel au iour de leur onction, assavoir une dixieme partie d'Epha de fine farine, pour oblation perpetuelle: la moitié d'icelle au matin et l'autre moitié au soir. 21. On l'apprestera en une paele avec de l'huile, tu la porteras ainsi fritte, et offriras les pieces cuites de l'oblation en souefve odeur à l'Eternel. 22. Et le Sacrificateur d'entre ses fils qui sera oingt au lieu de luy, le fera par ordonnance perpetuelle à l'Eternel: on la bruslera du tout. 23. Toute l'offerte du Sacrificateur sera consumee, sans en manger. 24. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 25. Parle à Aaron et à ses fils, disant, La loy du sacrifice pour le peché sera telle, au lieu où sera tué l'holocauste, le sacrifice pour le peché sera tué devant l'Eternel: car c'est chose tressaincte.

---

[1]) comme le sacrifice O. comme offerte d'oblation 46. *suiv.*

[2]) de l'estimation de deux sicles O. du pris de deux sicles 46 *suiv.*

[3]) *Dans nos éditions antérieures à 54 les v. 1—7 de ce chapitre font encore partie du cinquieme.*

[4]) que l'homme a acoustumé O. 46.

26. Le Sacrificateur mangera l'oblation pour le peché, elle se mangera au lieu sainct, au parvis du tabernacle de convenance. 27. Quiconque la touchera sera sainct, que si le vestement est arrousé du sang, ce qui en sera arrousé sera lavé au lieu sainct. 28. Le vaisseau de terre auquel elle aura cuit, sera cassé: mais si elle est cuitte en vaisseau d'airain, il sera escuré et lavé en eau. 29. Tout masle d'entre les Sacrificateurs en mangera: c'est chose tressaincte. 30. Toute oblation pour le peché, de laquelle le sang se porte dedans le tabernacle de convenance, pour faire reconciliation au Sanctuaire ne sera point mangee, mais elle sera bruslee au feu.

Chapitre VII.

1. S'ensuit la loy de l'oblation pour le delict: c'est chose tressaincte. 2. Au lieu où on tue l'holocauste, on tuera l'oblation pour le delict, et le sang d'icelle sera espandu sur l'autel. 3. Et en offriras la graisse d'icelle, avec sa queuë, et sa graisse qui couvre les entrailles. 4. Et le Sacrificateur ostera les deux rongnons, avec la graisse qui est sur iceux aux flans, et la taye qui est sur le foye. 5. Puis il le fera fumer sur l'autel en oblation faite par feu à l'Eternel: c'est sacrifice pour le delict. 6. Tout masle d'entre les Sacrificateurs le mangera, il sera mangé au lieu sainct, car c'est chose tressaincte. 7. L'oblation pour le delict, sera comme l'oblation pour le peché, il y aura une mesme loy pour les deux: ce sera au Sacrificateur qui aura fait la reconciliation. 8. Aussi le Sacrificateur offrant l'holocauste pour quelqu'un, aura la peau de l'holocauste qu'il a offert. 9. Et toute offerte cuitte au four, et qui sera appretee en chauderon, ou en paelle, sera au Sacrificateur qui l'offre. 10. Item toute offerte pestrie à l'huile, ou seche, sera à tous les fils d'Aaron: autant à l'un, comme à l'autre. 11. Voici la loy du sacrifice de prosperitez, qu'on offrira à l'Eternel. 12. Si quelqu'un l'offre pour rendre graces, il offrira des gasteaux sans levain pestris à l'huile, et des tourteaux sans levain oingts d'huile, et de la fine farine fritte comme gasteaux pestris à l'huile, pour le sacrifice d'action de graces. 13. Il offrira aussi pour son present des gasteaux de pain levé pour le sacrifice de recognoissance, l'oblation de ses prosperitez. 14. Et en offrira l'un de toute l'oblation pour eslevation à l'Eternel, et sera au Sacrificateur qui respendra le sang de l'oblation de prosperitez. 15. Pareillement la chair du sacrifice de recognoissance de ses prosperitez, sera mangee au iour de son oblation, sans en laisser d'icelle iusques au lendemain. 16. Si le sacrifice de son oblation est par voeu, ou fait volontairement, il sera mangé au iour qu'il offrira son sacrifice, et s'il y a quelque reste, il se mangera au l'endemain. 17. Mais ce qui sera demeuré de la chair du sacrifice au troisieme iour, sera bruslé au feu. 18. Si quelqu'un mange de la chair du sacrifice de ses prosperitez au troisieme iour, il ne sera point agreable l'ayant offert, il ne luy sera point alloué, mais sera souillure: et la personne qui en aura mangé emportera son iniquité. 19. La chair aussi qui aura touché à quelque chose souillee, ne sera point mangee, mais sera bruslee au feu: et quiconque sera net, mangera de ceste chair.[1] 20. Mais la personne qui mangera de la chair du sacrifice de prosperitez dedié à l'Eternel, et son ordure sera sur elle: telle personne sera exterminee de son peuple. 21. Si la personne touche quelque chose souillee que ce soit, ordure d'homme, ou d'une beste immonde, ou de quelque reptile, et viene à manger de la chair du sacrifice de prosperitez, qui est à l'Eternel: ceste personne sera exterminee de son peuple. 22. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 23. Parle aux enfans d'Israel et leur di, Vous ne mangerez point aucune graisse de beuf, d'agneau, ou de chevre. 24. La graisse de beste morte, ou estranglee, se pourra bien appliquer à tout usage, mais vous ne mangerez point d'icelle. 25. Car quiconque mangera de la graisse des bestes, dont on offre sacrifice fait par feu à l'Eternel: la personne qui en aura mangé sera exterminee de son peuple. 26. Vous ne mangerez point de nul sang en vos habitations, soit d'oiseaux, ou de bestes. 27. Toute personne qui mangera de quelque sang, sera exterminee de son peuple. 28. L'Eternel parla à Moyse, disant, 29. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Celuy qui offrira le sacrifice de ses prosperitez à l'Eternel, il apportera à l'Eternel son oblation du sacrifice de ses prosperitez. 30. Ses mains apporteront l'oblation de l'Eternel faite par feu, il apportera la graisse avec la poitrine, offrant la poitrine en eslevation devant l'Eternel. 31. Puis le Sacrificateur fera brusler la graisse sur l'autel, mais la poitrine sera à Aaron et à ses fils. 32. Vous donnerez aussi au Sacrificateur l'espaule dextre pour l'eslevation de vos sacrifices de prosperitez. 33. A celuy d'entre les fils d'Aaron, qui offrira le sang, et la graisse des sacrifices de prosperitez, appartiendra l'espaule droite pour sa part. 34. Car i'ay retenu des enfans d'Israel la poitrine, et l'espaule de toutes les offertes des sacrifices de leurs prosperitez, et les ay donnees à Aaron Sacrificateur, et à ses fils en ordonnance perpetuelle des enfans d'Israel. 35. L'onction d'Aaron est telle, et l'onction de ses fils quant aux oblations de l'Eternel faites par feu, depuis le iour qu'il les a introduits pour exercer la sacrificature. 36. L'Eternel a commandé de les leur

[1]) net de ceste chair en mangera O. 46. 54.

donner depuis le iour qu'il les a oingts d'entre les enfans d'Israel en leurs aages. 37. Telle est donc la loy de l'holocauste, de l'offerte, du sacrifice pour le peché, et du sacrifice pour le deliet, des consecrations, et du sacrifice de prosperitez. 38. Laquelle l'Eternel a commandee à Moyse en la montagne de Sinai, au iour qu'il commanda aux enfans d'Israel d'offrir leurs oblations au desert de Sinai.

Chapitre VIII.

1. En apres l'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Pren Aaron, et ses fils avec luy, les vestemens, l'huile d'onction, et un bouveau pour oblation du peché, deux moutons, et une corbeille de pains sans levain. 3. Et assemble toute la congregation à la porte du tabernacle de convenance. 4. Moyse donc fit comme l'Eternel luy avoit commandé, en assemblant toute l'Eglise à la porte du tabernacle de convenance. 5. Et Moyse dit à l'assemblee, Voici ce que l'Eternel a commandé de faire. 6. Et Moyse fit approcher Aaron et ses fils: et les lava d'eau. 7. Et mit sur luy la tunique, et le ceignit du baudrier, et le vestit de la robbe, et mit sur luy l'Ephod, et le ceignit avec la bordure[1]) d'Ephod, et l'estreignit avec le mesme. 8. Puis il mit sur luy le pectoral, posant au pectoral Urim et Thumim. 9. Item, mit la mitre dessus son chef, posant sur la mitre vers sa face, la lamme d'or sainct couronnement, comme l'Eternel l'avoit commandé à Moyse. 10. Adonc Moyse preint l'huile d'onction, et oignit le tabernacle, et toutes les choses qui estoyent en iceluy, et les sanctifia. 11. Et d'iceluy arrousa l'autel par sept fois, oignant ledit autel, tous ses vaisseaux, le cuveau, et son soubassement pour les sanctifier. 12. Item, espandit de l'huile de l'onction sur le chef d'Aaron, et l'oignit pour le sanctifier. 13. Puis Moyse fit approcher les fils d'Aaron, et leur fit vestir les tuniques, et les ceignit de baudriers, et leur lia les chapeaux, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 14. Lors il fit approcher le bouveau de *l'oblation pour* le peché, et Aaron avec ses fils appuya sa main sur la teste du bouveau de l'oblation pour le peché. 15. Et Moyse le tua, puis preint le sang, et le mit avec son doigt sur les cornes de l'autel à l'entour, et nettoya l'autel, et respandit le sang au soubassement dudit autel: ainsi le sanctifia pour faire reconciliation sur iceluy. 16. Puis il preint toute la graisse qui estoit sur les entrailles, et la taye du foye, les deux rongnons avec leur graisse, lesquels Moyse fit fumer sur l'autel. 17. Mais il fit brusler au feu hors de l'ost le bouveau avec sa peau, sa chair, et sa fiente, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 18. Item, il fit amener le mouton de l'holocauste: et Aaron et ses fils appuyerent leurs mains sur la teste dudit mouton. 19. Puis Moyse le tua, et respandit le sang sur l'autel à l'entour. 20. Et le departit par pieces, et fit brusler la teste, les membres, et la taye. 21. Si lava d'eau les entrailles et les iambes, et fit brusler tout le mouton sur l'autel. Car c'estoit holocauste en odeur de repos, d'oblation bruslee à l'Eternel, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 22. Pareillement fit presenter le second mouton, assavoir le mouton de la consecration: puis Aaron et ses fils appuyerent leurs mains sur la teste dudit mouton. 23. Et Moyse le tua, et preint du sang d'iceluy, et le mit sur le mol de l'aureille dextre d'Aaron, et sur le pouce de sa main dextre, et sur le pouce de son pied dextre. 24. Puis fit approcher les fils d'Aaron, et mit du sang sur le mol de leur aureille dextre, sur leur main dextre, et sur le pouce de leur pied dextre: et respandit le sang sur l'autel à l'entour. 25. Apres il preint la graisse, la queuë, et toute la graisse qui est sur les entrailles, et la taye du foye, et les deux rongnons avec leur graisse, et l'espaule dextre. 26. Il preint aussi de la corbeille des pains sans levain qui estoit devant l'Eternel, assavoir, un gasteau sans levain, et un gasteau de pain fait à l'huile, et un tourteau, et les mit sur les graisses, et sur l'espaule dextre. 27. Puis mit toutes ces choses sur les mains d'Aaron, et sur les mains de ses fils, et les esleva[1]) devant l'Eternel. 28. Apres, Moyse les receut de leurs mains, et les fit brusler sur l'autel en holocauste. Car c'est consecration en odeur de repos d'oblation, bruslee à l'Eternel. 29. Aussi Moyse preint la poitrine du mouton de la consecration, et l'esleva en la tournant devant l'Eternel, laquelle Moyse eut pour part, comme l'Eternel luy avoit commandé. 30. Item, Moyse preint de l'huile d'onction, et du sang qui estoit sur l'autel, et en fit aspersion[2]) sur Aaron et sur ses vestemens, sur ses fils, et sur les vestemens de ses fils avec luy. Ainsi il sanctifia Aaron et ses vestemens, ses fils et les vestemens de ses fils avec luy. 31. En apres Moyse dit à Aaron, et à ses fils, Cuisez la chair à la porte du tabernacle de convenance, et illec la mangerez, et le pain qui est en la corbeille des consecrations: comme il m'est commandé, disant, Aaron et ses fils mangeront ces choses. 32. Mais vous bruslerez au feu le relief de la chair et du pain. 33. Et ne sortirez de sept iours de la porte du tabernacle de convenance, iusqu'au temps que les iours de vostre consecration soyent accomplis: car en sept iours on consacrera vos mains. 34. Comme en ce iour-ci il en a esté fait, aussi l'Eternel a commandé de faire ci apres pour vostre reconciliation. 35. Vous demeurerez

[1]) ceincture O.

[1]) *O. ajoute:* en offerte. 46. 54: en les tournant.
[2]) arrousa O.

donc à la porte du tabernacle de convenance par sept iours, iour et nuit, et observerez la garde de l'Eternel, afin que vous ne mouriez: car ainsi m'a-il este commandé. 36. Ainsi Aaron et ses fils firent toutes les choses que l'Eternel avoit commandees par la main de Moyse.

Chapitre IX.

1. Et au huitieme iour Moyse appela Aaron et ses fils, et les anciens d'Israel. 2. Puis il dit à Aaron, Pren un ieune veau pour le peché, et un mouton pour l'holocauste, entiers, et les presente devant l'Eternel. 3. Si parleras aux enfans d'Israel, disant, Prenez un bouc des chevres pour le peché, un veau et un agneau d'un an, qui soyent entiers pour l'holocauste: 4. Et un beuf, et un mouton pour les prosperitez, à sacrifier devant l'Eternel, et une offerte pestrie à l'huile: car auiourd'huy l'Eternel vous apparoistra. 5. Adonc ils preinrent les choses que Moyse avoit commandees devant le tabernacle de convenance. Et toute la congregation s'approcha: et assista devant l'Eternel. 6. Puis Moyse dit, Faites ceci que l'Eternel vous commande, et la gloire de l'Eternel vous apparoistra. 7. Et Moyse dit à Aaron, Approche toy de l'autel, et fay l'oblation pour ton peché, et ton holocauste, et fay reconciliation tant pour toy que pour le peuple: fay aussi l'oblation pour le peuple, et l'offerte pour la reconciliation d'iceux, comme l'Eternel l'a commandé. 8. Alors Aaron s'approcha de l'autel, et tua le veau de l'oblation pour son peché, 9. Et les fils d'Aaron luy presenterent le sang, et trempa son doigt dedans le sang, et le mit sur les cornes de l'autel. Puis espandit le sang au soubassement de l'autel. 10. Mais de la graisse et des rongnons, et de la taye du foye de l'oblation pour le peché, il en fit perfum sur l'autel, comme l'Eternel l'avoit commandé à Moyse. 11. Et brusla au feu la chair et la peau hors de l'ost. 12. Aussi il tua l'holocauste: et les fils d'Aaron luy baillerent le sang, lequel il respandit sur l'autel à l'entour. 13. Et luy appareillerent l'holocauste avec ses pieces, et la teste, delaquelle il fit perfum sur l'autel. 14. Et lava les entrailles et les iambes, desquelles il fit perfum sur l'holocauste par dessus l'autel. 15. Puis offrit l'oblation pour le peuple, et preint un bouc pour le peché du peuple, et le tua, et le nettoya comme le premier. 16. Et l'offrit en holocauste, et en fit selon la coustume. 17. Et presenta l'offerte, et emplit sa main d'icelle, et le fit fumer sur l'autel outre l'holocauste du matin. 18. Il tua aussi un beuf et un mouton pour le sacrifice des prosperitez, qui estoit au peuple: et les fils d'Aaron lui appresterent le sang, lequel il espandit sur l'autel à l'entour. 19. Et *apporterent* les graisses du beuf et du mouton, la queuë et ce qui couvre les entrailles, et les rongnons, et la taye du foye. 20. Et mirent les graisses sur la poictrine, et fit fumer les graisses sur l'autel. 21. Et Aaron esleva la poictrine et l'espaule dextre en la tournant[1]) devant l'Eternel, comme il avoit commandé à Moyse. 22. Aaron aussi esleva sa main, au peuple, et les benit, et descendit apres avoir fait l'oblation pour le peché, l'holocauste et le sacrifice des prosperitez. 23. Apres, Moyse et Aaron veinrent au tabernacle de convenance, et estans sortis, benirent le peuple: et la gloire de l'Eternel apparut à tout le peuple. 24. Et le feu issit de la face de l'Eternel, et consuma sur l'autel l'holocauste, et les graisses. Ce que voyant tout le peuple, le loua, et se prosterna en s'escriant sur sa face.

Chapitre X.

1. Mais les enfans d'Aaron Nadab et Abiu preinrent chacun son encensoir, et y mirent du feu, et y firent perfumigation, et offrirent devant l'Eternel du feu estrange,[2]) ce qu'il ne leur avoit point commandé. 2. Adonc le feu issit de devant l'Eternel, et les devora, et moururent devant l'Eternel. 3. Lors Moyse dit à Aaron, C'est ce que l'Eternel avoit prononcé, disant, Ie seray sanctifié en ceux qui s'approcheront de moy, et seray glorifié en la presence de tout le peuple: et Aaron se teint coy. 4. Et Moyse appela Misael et Elisaphan les fils d'Oziel oncle d'Aaron, ausquels il dit, Approchez, et emportez vos freres de devant le Sanctuaire hors de l'ost. 5. Adonc ils s'approcherent, et les emporterent avec leurs tunicques hors le tabernacle, comme Moyse l'avoit dit. 6. Puis Moyse dit à Aaron, à Eleazar et à Ithamar, ses fils, Ne descouvrez point vos chefs, et ne deschirez vos vestemens, afin que ne mouriez, et que l'indignation viene sur toute la congregation: que vos freres (toute la maison d'Israel) pleurent la bruslure que l'Eternel a enflammee. 7. Et ne sortez de la porte du tabernacle de convenance, que paraventure vous ne mouriez: car l'huile de l'onction de l'Eternel est sur vous. Et ils firent selon la parole de Moyse. 8. L'Eternel parla à Aaron, disant, 9. Vous ne boirez point de vin ni de cervoise toy et tes fils avec toy, quand vous entrerez au tabernacle de convenance, afin que vous ne mouriez: c'est ordonnance perpetuelle en vos aages. 10. Et c'est afin de discerner entre la chose saincte et profane, entre la chose souillee et nette. 11. Et afin d'enseigner aux enfans d'Israel toutes les ordonnances que l'Eternel leur a prononcees par la main de Moyse. 12. Et Moyse parla à Aaron, à Eleazar, et à Ithamar ses fils, qui estoyent restez, Prenez, *dit-il*,

[1]) en offerte O.
[2]) d'autruy O.

l'offerte qui est demeuree des sacrifices de l'Eternel
faits par feu, et la mangez sans levain aupres de
l'autel, car c'est chose tressaincte. 13. Vous la
mangerez au lieu sainct: car c'est ordonnance à
toy et à tes fils du sacrifice fait par feu à l'Eternel:
pourtant qu'il m'est ainsi commandé. 14. Si man-
gerez la poitrine et l'espaule d'eslevation en lieu
net, toy et tes fils, et tes filles avecques toy: car
c'est ordonnance à toy et à tes fils, donnee des
sacrifices de prosperitez des enfans d'Israel. 15. Ils
offriront l'espaule, et la poitrine d'eslevation avec
le sacrifice fait par feu des graisses, en l'eslevant
devant l'Eternel: et ce te sera et à tes fils en
ordonnance perpetuelle, comme l'Eternel l'a com-
mandé. 16. Or Moyse cerchoit le bouc de l'ob-
lation pour le peché, et voici, il estoit bruslé: dont
il fut courroucé contre Eleazar et Ithamar les fils
d'Aaron, qui estoyent demeurez, disant, 17. Pour
quelle raison n'avez vous point mangé l'oblation du
peché au lieu sainct? car c'est chose tressaincte, si
vous est donnee pour porter l'iniquité de l'assem-
blee, afin de les reconcilier devant l'Eternel. 18. Voici,
son sang n'a point este porté dedans le Sanctuaire:
et vous la deviez manger au sanctuaire, comme ie
l'avoye commandé. 19. Lors Aaron respondit à
Moyse, Voici, auiourd'huy ils ont offert leur ob-
lation pour le peché, et leur holocauste devant
l'Eternel: et telle chose m'est advenue, et si i'eusse
mangé auiourd'huy l'oblation pour le peché, eust-il
pleu à l'Eternel? 20. Quand Moyse eust ouy cela,
il luy pleut.

Chapitre XI.

1. Puis l'Eternel parla à Moyse et à Aaron,
leur disant, 2. Parlez aux enfans d'Israel, et leur
dites, Ceci sont tous les animaux que vous mangerez
d'entre toutes les bestes qui sont sur la terre.
3. Vous mangerez de tout ce qui a l'ongle divisé,
et a fente aux ongles, et rumine d'entre les bestes.
4. Toutesfois vous ne mangerez point ceux qui
ruminent, ou qui ont l'ongle divisé seulement:
comme le chameau, car il rumine, mais il n'a point
l'ongle divisé, dont iceluy vous est souillé. 5. Item,
le connil: car il rumine, mais il ne divise point
l'ongle: dont iceluy vous est souillé. 6. Item, le
lievre: car il rumine mais il ne divise point l'ongle:
dont iceluy vous est souillé. 7. Item, le pourceau:
car il a l'ongle divisé, et l'ongle fendu, et ne rumine
point: dont iceluy vous est souillé. 8. Vous ne
mangerez point de leur chair, et ne toucherez point
à leur charongne: car elles vous sont souillees.
9. Vous mangerez ce qui s'ensuit de tout ce qui
est és eaux. Vous mangerez tout ce qui a nageoires
et escailles és eaux, tant en la mer qu'és fleuves.
10. Mais vous ne mangerez point de tout ce qui
n'a nulles nageoires et escailles, soit en la mer ou
és fleuves, tant de tout reptile des eaux, que de
toute chose vivante és eaux: car ce vous est abomi-
nation. 11. Elles vous seront donc en abomination,
vous ne mangerez point de leur chair, et aurez en
abomination leur charongne. 12. Car tout ce qui
n'a point d'ailettes et escailles vous est abomination
13. Item, d'entre la volaille vous aurez ces choses
en abomination, et n'en mangerez point, l'Aigle,
l'Orphray, le Faucon, 14. Le Milan,[1]) l'Autour
selon leur espece. 15. Tout Corbeau selon son
espece. 16. L'Austruche, la Hullotte, le Cocu, et
l'Espervier, selon leur espece. 17. La Chuette, le
Plongeon, le Hibou. 18. Le Cigne, le Cormorant,
le Pellican. 19. La Cigogne, et le heron, selon
leur espece. Et la huppe, et la chauve souris.
20. Et tout reptile d'oiseau cheminant sur les quatre
pieds, vous sera abominable. 21. Toutesfois vous
mangerez ce qui s'ensuit de tout reptile volant,
cheminant à quatre pieds, lequel n'a nuls genoux
sur ses pieds pour sauter avec eux sur la terre.
22. Voici donc ce que vous en mangerez: assavoir,
la Sauterelle selon son espece, et Selaam selon son
espece: et Hargol selon son espece: et Hagab selon
son espece. 23. Mais tout reptile volant, ayant
quatre pieds vous est abominable. 24. Et par eux
serez pollus. Quiconque attouchera leur charongne
sera souillé iusqu'au vespre. 25. Quiconque aussi
portera leur charongne, lavera ses habillemens, et
sera souillé iusqu'au soir. 26. Toute beste qui a
l'ongle divisé, et n'a point l'ongle fendu, et ne
rumine point, vous sera souillee. Quiconque donc
les touchera, sera souillé. 27. Et tout ce qui che-
mine sur ses pates entre tous animaux qui chemi-
nent à quatre pieds, vous sera souillé. Quiconque
touchera à leur charongne, sera souillé iusqu'au
vespre. 28. Et celuy qui portera leur charongne,
lavera ses vestemens, et sera souillé iusqu'au vespre:
car elles vous sont souillees. 29. Ceci vous sera
souillé entre les reptiles rampans sur la terre, as-
savoir, la Mustelle, la Souris, la Grenouille, selon
leur espece. 30. Le Herisson, la Tortue, la Lesarde,
la Limace et la Taupe. 31. Ces choses vous sont
souillees entre toutes les reptiles: quiconque donc
les touchera quand elles seront mortes, sera souillé
iusqu'au vespre. 32. Aussi tout ce sur quoy il
tombera quelque chose d'icelles, quand elles seront
mortes, sera souillé, tant le vaisseau de bois, que
la robbe, ou la peau, ou le sac, et tout le vaisseau
de quoy on mesnage: il sera mis en l'eau, si sera
souillé iusqu'au vespre: ainsi sera net. 33. Mais
tous vaisseaux de terre dedans lesquels tombera
quelque chose d'icelles, tout ce qui est dedans iceux
sera souillé, et les casserez. 34. Et toute viande
qu'on mange, sur laquelle sera respandue ceste eau,

[1]) le Tercelet O. 46. 54.

sa chair, il iugera la playe estre nette, pourtant qu'elle est toute tournee en blancheur: et il sera net. 14. Mais au iour auquel on aura veu en icelle la chair vive, il sera souillé. 15. Lors le Sacrificateur verra la chair vive, et le iugera souillé: car la chair vive est souillee. C'est donc lepre. 16. Ou si la chair vive est retournee et convertie en blancheur, il viendra au Sacrificateur, 17. et le Sacrificateur le verra. Que si la playe est convertie en blancheur, le Sacrificateur iugera la playe estre nette: car il est net. 18. Si la chair a en sa peau une apostume, et soit guairie: 19. Et qu'au lieu de l'apostume il y ait enflure blanche, ou tache blanche et roussette, il sera veu par le Sacrificateur. 20. Le Sacrificateur donc le verra: que si l'apparence d'icelle est plus abaissee que la peau, et que son poil soit converti en blancheur, le Sacrificateur le iugera souillé: car la playe de lepre est fleurie en l'apostume. 21. Et si le Sacrificateur voit qu'en icelle le poil ne soit point blanc, et ne soit point plus bas que la peau, ains qu'elle soit aucunement obscure, le Sacrificateur le fera enclorre par sept iours. 22. Que si elle est accreuë en la peau, le Sacrificateur le iugera souillé: car c'est playe. 23. Mais si la tache blanche s'est tenue en son lieu, ne croissant point, c'est ardeur d'apostume, dont le Sacrificateur le iugera net. 24. Ou si la chair a en sa peau bruslure de feu, et que la graisse de la bruslure ait tache blanche, roussette ou palle, 25. Le Sacrificateur la verra: et si le poil est converti en blancheur dedans la tache, et l'apparence d'icelle est plus enfoncee que la peau, c'est lepre fleurie en la bruslure. Le Sacrificateur donc le iugera estre souillé: car c'est playe de lepre. 26. Mais si le Sacrificateur la voit sans qu'elle ait poil blanc en la tache, et n'est point plus abaissee que la peau, ains est aucunement obscure, le Sacrificateur le fera enclorre par sept iours. 27. Puis le Sacrificateur le verra au septieme iour: et si elle est accreuë en la peau, le Sacrificateur le iugera souillé: car c'est playe de lepre. 28. Que si la tache blanche s'arreste en son lieu sans croistre en la peau, et soit aucunement obscure, c'est enfleure de bruslure, dont le Sacrificateur le iugera net: car c'est ardeur de bruslure. 29. Item, si l'homme ou la femme a playe en son chef ou en sa barbe, 30. Le Sacrificateur verra la playe, et si l'apparence d'icelle est plus enfoncee que la peau, ayant en soi poil iaune delié, le Sacrificateur le condamnera souillé: car c'est la tigne et la lepre du chef ou de la barbe. 31. Et si le Sacrificateur voit la playe de la tigne, et l'apparence d'icelle n'est point plus enfoncee que la peau, et n'y ait en soy nul poil noir, le Sacrificateur enclorra par sept iours *celuy qui a* la playe de la tigne. 32. Puis au septieme iour le Sacrificateur verra la playe: et si la tigne n'est point accreuë, et qu'elle n'ait en soy nul poil iaune, et l'apparence de la tigne ne soit point plus enfoncee que la peau, 33. Il sera rais: mais il ne raira point le lieu de la tigne, ains le Sacrificateur enclorra sept autres iours *celuy qui a* la tigne. 34. Apres le Sacrificateur verra la tigne au septieme iour, et si la tigne n'est point accreuë en la peau, et son apparence n'est point plus enfoncee que la peau, le Sacrificateur le iugera estre net, et lavera ses habillemens: il sera donc net. 35. Mais si la tigne recroist en la peau, apres qu'il l'a eu iugé net, 36. Le Sacrificateur la verra. Que si la tigne est recreuë en la peau, le Sacrificateur ne cerchera point de poil iaune: car il est souillé. 37. Mais si la tigne s'est arrestee depuis son regard, et que le poil noir soit creu en icelle, la tigne est guairie, car il est net: dont le Sacrificateur le iugera net. 38. Item, si l'homme ou la femme ont en la peau de leur chair plusieurs taches blanches, 39. Le Sacrificateur le verra: et si en la peau de leur chair il y a taches blanches aucunement obscures sur le blanc, c'est tache blanche fleurissante en la peau: il est donc net, 40. Item, si l'homme a le chef pelé, dont il soit chauve, il est net: 41. Et si sa teste est deschevelee de sa perruque, dont il soit chauve, il est net. 42. Mais si en la partie chauve devant ou derriere y a playe blanche et roussastre, c'est lepre fleurissante en sa partie chauve devant ou derriere. 43. Et le Sacrificateur le verra. Et si l'enfleure de la playe est blanche, et roussastre en sa partie chauve devant ou derriere, comme apparence de la lepre estant en la peau de la chair, 44. L'homme est ladre et souillé: dont le Sacrificateur le condamnera souillé: car sa playe est en son chef. 45. Or le ladre (auquel sera la playe) aura ses vestemens deschirez, et sa teste nue, et[1]) sera couvert d'une barbute, et s'appelera sale et ord. 46. Tous les iours durans lesquels ceste playe sera en luy, il sera sale et ord, habitant seul: l'habitation duquel sera hors l'ost. 47. Item, si le vestement a en soy playe de lepre, soit vestement de laine, ou vestement de lin, 48. Ou en ordissure, ou en tissu de lin ou de laine: ou aussi en peau, ou en tout ouvrage de pelleterie. 49. S'il y a donc playe verde ou rougeastre au vestement, ou en la peau, ou en l'ordissure, ou en la tissure, ou en toutes choses de peau, ce sera playe de lepre, et sera veuë du Sacrificateur. 50. Et le Sacrificateur verra la playe, et fera enclorre sept iours *ce qui a* la playe. 51. Et au septieme iour il verra la playe. Si la dite playe est accreuë au vestement, ou en l'ordissure, ou en la tissure, ou

[1]) 59: et couvrira sa levre de dessus, et criera, ie suis souillé, ie suis souillé.

en la peau, et en tout ce qui est fait d'ouvrage de pelleterie, c'est lepre poignante et orde playe. 52. Il bruslera donc le vestement, l'ordissure, ou la tissure de laine, ou de lin, et toutes choses de peau, esquelles y aura playe: car c'est lepre poignante: dont sera bruslé au feu. 53. Et si le Sacrificateur voit que la playe n'est point accreuë au vestement, ou en l'ordissure, ou en la tissure, ou en toute chose de pelleterie, 54. Ledit Sacrificateur commandera de laver ce en quoy est la playe, et le fera enfermer par sept autres iours. 55. Que si le Sacrificateur apres que la playe est lavee, voit que ladite playe n'a point changé sa monstre, et n'est point accreuë, c'est chose souillee, dont tu la brusleras au feu: car c'est enfonceure en sa playe tondue ou pelee. 56. Et si le Sacrificateur voit la playe estre aucunement obscure depuis l'avoir lavee, il la deschirera du vestement, ou de la peau, ou de l'ordissure, ou de la tissure. 57. Que si elle apparoist encore au vestement, ou à l'ordissure, ou à la tissure, ou en toute chose de peau, elle est fleurie: dont vous bruslerez au feu la chose où est la playe. 58. Si tu as lavé le vestement, ou l'ordissure, ou la tissure, ou toute chose de peau, et la playe s'en depart, il sera lavé derechef: dont sera net. 59. C'est la loy de la playe de lepre en vestement de laine ou de lin, ou d'ordissure, ou tissure, ou toute chose de peau, pour la iuger nette, ou la condamner pour souillee.

Chapitre XIV.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. S'ensuit la loy du ladre pour le iour de sa purgation: C'est qu'il sera amené au Sacrificateur: 3. Et le Sacrificateur sortira hors de l'ost, et le verra. Si la playe de la lepre est guairie au ladre, 4. Le Sacrificateur commandera qu'il prene pour la purgation deux passereaux vifs et nets, du bois de cedre, et du fil teint en graine,[1]) et de l'hyssope. 5. Et le Sacrificateur commandera de tuer un passereau dedans un vaisseau de terre, avec eau vive. 6. Puis prendra le passereau vif, le bois de cedre, le fil teint en graine, et l'hyssope: et les mouillera avec le passereau vif au sang de l'autre passereau tué, en l'eau vive. 7. Et en fera aspersion par sept fois sur celuy qui doit estre nettoyé de la lepre, et le purifiera, et laissera aller le passereau vif parmi les champs. 8. Et celuy qui se purge, lavera ses vestemens, et rasera tout son poil, et se lavera d'eau, afin qu'il soit net: apres il entrera en l'ost, et habitera dehors son tabernacle par sept iours. 9. Et quand ce viendra au septieme iour, il rasera tous les cheveux de sa teste, sa barbe, ses sourcils de ses yeux, et tout son poil: puis lavera ses vestemens et sa chair: ainsi sera nettoyé. 10. Et au huitieme iour il prendra deux agneaux sans macule, et une brebis d'un an sans macule, et trois dixiemes de fine farine pestrie à l'huile, pour oblation, et un pot d'huile. 11. Et le Sacrificateur qui fait la purgation, fera assister l'homme qu'on doit purger, et ces choses devant l'Eternel à la porte du tabernacle de convenance. 12. Lors le Sacrificateur prendra un agneau, et l'offrira pour le delict avec un pot d'huile, et eslevera ces choses devant l'Eternel. 13. Et tuera l'agneau au lieu auquel on tue l'oblation pour le peché, et l'holocauste au sanctuaire: car comme l'oblation pour le peché appartient au Sacrificateur, ainsi fait celle pour le delict: car c'est chose tressaincte. 14. Et le Sacrificateur prendra du sang de l'oblation pour le delict, et le mettra sur le mol de l'aureille dextre de celuy qui doit estre purgé: et sur le pouce de sa main dextre, et sur le pouce de son pied dextre. 15. Si prendra le Sacrificateur l'huile du pot, et la versera sur la paume de sa senestre. 16. Puis le Sacrificateur mouillera son doigt dextre en l'huile qui est sur sa paume senestre, et espandra de l'huile avec son doigt par sept fois en la presence de l'Eternel. 17. Et du residu de l'huile qui est sur sa paume, le Sacrificateur en mettra sur le mol de l'aureille dextre de celuy qui doit estre purgé, et sur le pouce de sa main dextre, et sur le pouce de son pied dextre, avec le sang qui est pour l'oblation du delict. 18. Mais ce qui restera de l'huile qui est sur la paume du Sacrificateur, il le mettra sur le chef de celuy qu'on doit purger, et ainsi le Sacrificateur fera reconciliation pour luy devant l'Eternel. 19. Et si fera ledit Sacrificateur oblation pour le peché, et reconciliera celuy qui doit estre purgé de son ordure: puis apres il tuera l'holocauste. 20. Et ledit Sacrificateur offrira holocauste, et sacrifice à l'autel, et le reconciliera: dont sera net. 21. Et s'il est povre, tellement qu'il n'ait pas cela en main, il prendra un agneau pour l'oblation du delict en eslevation: afin de le reconcilier, et une dixieme de fine farine pestrie à l'huile pour le sacrifice, avec un pot d'huile. 22. Item, deux tourterelles, ou deux pigeons de colombe, selon qu'il pourra: dont l'un sera pour le peché, et l'autre pour l'holocauste. 23. Et au huitieme iour de sa purification les apportera au Sacrificateur, à la porte du tabernacle de convenance, en la presence de l'Eternel. 24. Adonc le Sacrificateur recevra l'agneau de l'oblation pour le delict, et le pot d'huile, et les eslevera en la presence de l'Eternel. 25. Et tuera l'agneau de l'oblation pour le delict. Puis le Sacrificateur prendra du sang de l'oblation pour le delict, et le mettra sur le mol de l'aureille dextre de celuy qui doit estre purifié, et sur le pouce de

[1]) *O. dit simplement* de la graine.

sa main dextre, et sur le pouce de son pied dextre. 26. Et ledit Sacrificateur espandra de l'huile en la paume de sa senestre. 27. Et fera aspersion avec son doigt dextre de l'huile qui est en sa paume senestre par sept fois en la presence de l'Eternel. 28. Et mettra de ladite huile qui est en sa paume sur le mol de l'aureille dextre de celuy qui doit estre purgé, et sur le pouce de sa main dextre, et sur le pouce de son pied dextre, avec le sang pour l'oblation du delict. 29. Mais il mettra la reste de l'huile qui est en sa paume sur le chef de celuy qui doit estre purgé, pour le reconcilier devant l'Eternel. 30. Si sacrifiera l'une des tourterelles, ou des pigeons de colombe, selon qu'il les aura en main. 31. De ce donc qu'il aura en main l'un sera pour le peché, et l'autre en holocauste pour sacrifice. Et le Sacrificateur reconciliera en la presence de l'Eternel celuy qui doit estre purgé. 32. Telle est donc la loy de celuy auquel il y a playe de lepre, lequel ne peut recouvrer tout[1]) pour sa purgation. 33. Et l'Eternel parla à Moyse et à Aaron, disant, 34. Quand vous serez entrez en la terre de Chanaan laquelle ie vous donne en possession, si i'envoye playe de lepre en quelque maison de la terre de vostre possession, 35. Celuy à qui appartient la maison, viendra, et l'annoncera au Sacrificateur, disant, Il apparoist en ma maison comme une playe. 36. Lors le Sacrificateur commandera de vuider la maison devant qu'il y entre pour voir la playe: afin que tout ce qui est en la maison ne soit souillé. Apres le Sacrificateur entrera pour contempler la maison, 37. Et verra la playe: et si la playe qui est aux parois de la maison a aucunes fossettes verdoyantes ou rougeastres, desquelles l'apparence soit plus enfoncee que la paroy, 36. Le Sacrificateur sortira hors de la maison à la porte d'icelle, et fera fermer ladite maison par sept iours. 39. Et au septieme iour le Sacrificateur retournera et la reverra: et si la playe est accreuë aux parois de ladite maison, 40. Il commandera d'arracher les pierres, ausquelles est la playe, et de les ietter hors de la cité en un lieu immonde. 41. Aussi de racler la maison par dedans à l'entour, et d'espandre la poudre qu'ils auront raclee hors de la cité en un lieu immonde. 42. Puis ils prendront d'autres pierres, et les apporteront au lieu des premieres, et prendront d'autre mortier pour renduire la maison. 43. Mais si la playe retourne et fleurit en la maison apres qu'on aura arraché les pierres, et apres qu'on l'aura raclee et renduite, 44. Le Sacrificateur y entrera, et la verra. Et si la playe est accreuë en la maison, c'est lepre poignante en la maison: elle est donc souillee. 45. Il demolira la maison, ses pierres, ses bois, avec tout le mortier, et les transportera hors de la cité en un lieu immonde. 46. Et si aucun est entré en la maison, tout le temps durant qu'il l'avoit fait fermer, il sera souillé iusqu'au vespre. 47. Et qui dormira en la maison, il lavera ses vestemens: qui mangera aussi en la maison, il lavera ses vestemens. 48. Or quand le Sacrificateur y sera entré, et verra que la playe ne sera point accreuë en la maison apres l'avoir fait renduire, il iugera la maison estre nette: car sa playe est curee. 49. Lors il prendra pour purifier la maison, deux passereaux, du bois de cedre, du fil teint en graine, et de l'hyssope, 50. Et tuera l'un des passereaux en un vaisseau de terre avec eau vive. 51. Et prendra le bois de cedre, l'hyssope, le fil teint en graine, et le passereau vif, et les mouillera au sang du passereau tué, et en l'eau vive: puis arrousera la maison par sept fois. 52. Il purgera donc la maison avec le sang du passereau, et avec eau vive, et avec le passereau vif, le bois de cedre, l'hyssope et le fil teint en graine. 53. Puis il laissera aller le passereau vif hors de la cité, parmi les champs, et reconciliera la maison: ainsi sera nette. 54. C'est la loy de toute la playe de lepre, de la tigne, 55. De la lepre tant de robbe que de maison: 56. De l'enfleure, de la rongne, et de la tache blanche, 57. Pour apprendre en quel temps la chose est souillee, et en quel temps elle est nette. Telle est donc la loy de lepre.

Chapitre XV.

1. L'Eternel parla à Moyse, et à Aaron, disant, 2. Parlez aux enfans d'Israel, et leur dites, Quiconque sera decoulant par son membre, il sera immonde. 3. Et telle sera la souillure de son flux, quand son membre distillera son flux, ou son membre aura fait marque de son flux, c'est sa souillure. 4. Tout lit sur lequel aura dormi celuy qui decoule, sera souillé: et toute chose sur quoy il sera assis, sera souillee. 5. Quiconque aussi attouche à son lit, il lavera ses habillemens, et se lavera d'eau, et sera souillé iusqu'au vespre. 6. Qui pareillement s'asserra sur quelque chose sur quoy celuy qui decoule se soit assis, il lavera ses habillemens, et se lavera d'eau, et sera souillé iusqu'au vespre. 7. Item, celuy qui touchera la chair de cil qui decoule, il lavera ses vestemens, et se lavera d'eau, et sera souillé iusqu'au soir. 8. Item, si celuy qui decoule crache sur celuy qui est net, il lavera ses vestemens, et se lavera d'eau, et sera souillé iusqu'au vespre. 9. Item, toute monture sur laquelle chevauchera celuy qui decoule, sera souillee. 10. Item, quiconque attouchera à quelques choses qui auront este sous luy, sera souillé iusqu'au vespre. Et qui les portera, lavera ses vestemens

[1]) O. commodement avoir.

sur le tesmoignage: ainsi il ne mourra point. 14. Il prendra aussi du sang du bouveau, et en fera aspersion[1]) avec son doigt au devant du Propitiatoire vers Orient: il fera, di-ie, devant le Propitiatoire aspersion du sang sept fois avec son doigt. 15. Il tuera aussi le bouc pour le peché du peuple, et apportera son sang dedans le voile, et fera de son sang comme il a fait du sang du bouveau, en faisant aspersion sur et devant le Propitiatoire. 16. Et purgera[2]) le Sanctuaire pour les ordures des enfans d'Israel, et pour leurs prevarications et tous leurs pechez. Et fera ainsi au tabernacle de convenance, qui est avec eux au milieu de leurs ordures. 17. Et nul homme ne sera au tabernacle de convenance, quand iceluy y entrera pour faire reconciliation au Sanctuaire, iusqu'à ce qu'il en sorte: et il fera reconciliation, tant pour soy que pour sa maison, et pour toute la congregation d'Israel. 18. Et se retirera à l'autel qui est devant l'Eternel, faisant reconciliation sur iceluy:[3]) et prenant du sang du bouveau, et du sang du bouc, le mettra sur les cornes de l'autel à l'entour. 19. Si fera aspersion par sept fois sur iceluy du sang avec son doigt, le purgeant et sanctifiant de toutes les ordures des enfans d'Israel. 20. Apres qu'il aura achevé de purger[4]) le Sanctuaire, et le tabernacle de convenance, et l'autel: lors il offrira le bouc vif. 21. Et Aaron mettant ses deux mains sur la teste du bouc vif, confessera sur iceluy toutes les iniquitez des enfans d'Israel, et leurs prevarications en tous leurs pechez: si les mettra sur la teste du bouc, et l'envoyera au desert par la main d'un homme ordonné.[5]) 22. Le bouc donc portera sur soy toutes leurs iniquitez en terre inhabitable, et l'homme laissera aller le bouc parmi le desert. 23. Puis Aaron reviendra au tabernacle de convenance, et se devestira de ses habillemens de linge (desquels il s'estoit vestu quand il estoit entré au Sanctuaire) et les posera illec. 24. Il lavera aussi sa chair d'eau au lieu sainct, et se revestira de ses vestemens. Et luy estant sorti, sacrifiera son holocauste, et l'holocauste du peuple, et fera la reconciliation, tant pour soy que pour le peuple, 25. Faisant perfumer sur l'autel la graisse de l'hostie offerte pour le peché. 26. Et celuy qui aura laissé aller le bouc en Azazel, lavera ses vestemens, et sa chair en l'eau: puis il entrera en l'ost: 27. Mais on tirera hors de l'ost le bouveau et le bouc qui auront este offerts pour le peché, et desquels le sang a este porté au Sanctuaire pour faire reconciliation, et bruslera-on au feu leur peau, leur chair et leur fiente. 28. Et celuy qui les aura bruslez, lavera ses vestemens, et sa chair en l'eau: puis entrera en l'ost. 29. Et ceci vous sera en ordonnance perpetuelle. Le dixieme du septieme mois vous affligerez vos ames, et ne ferez nulle oeuvre, soit celuy qui est du pays, ou l'estranger qui converse entre vous. 30. Car en ce iour le Sacrificateur vous reconciliera pour vous purger de tous vos pechez: ainsi vous serez nettoyez en la presence de l'Eternel. 31. Ce vous sera donc vacation de repos, et affligerez vos ames par ordonnance perpetuelle. 32. Et le Sacrificateur qu'on aura oingt, et duquel on aura consacré la main pour faire sacrifice au lieu de son pere, se vestira de ses habillemens de linge, assavoir les saincts vestemens, 33. Et purgera le sainct Sanctuaire, le tabernacle de convenance, l'autel, et Sacrificateurs, et tout le peuple de la congregation. 34. Et cela vous sera en ordonnance perpetuelle pour reconcilier les enfans d'Israel de tous leurs pechez une fois l'an. Et Moyse fist comme l'Eternel l'avoit commandé.

[1]) arrousera O.
[2]) reconciliera O.
[3]) pour soy O.
[4]) reconcilier O.
[5]) qui souloit aller O.

Chapitre XVII.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle à Aaron, et à ses fils, et à tous les enfans d'Israel, et leur di, Voici, que l'Eternel a commandé, disant, 3. Quiconque de la maison d'Israel aura tué beuf, ou agneau, ou chevre dedans l'ost, ou bien qui l'aura tué hors de l'ost: 4. Et ne l'aura point amené à la porte du tabernacle de convenance, pour l'offrir en oblation à l'Eternel devant le tabernacle de l'Eternel: le sang sera imputé à cest homme-là: il a respandu du sang, pourtant cest homme sera exterminé du milieu de son peuple. 5. Ainsi que les enfans d'Israel amenent leurs sacrifices qu'ils sacrifieroyent aux champs: pour les presenter à l'Eternel à la porte du tabernacle de convenance au Sacrificateur, et offrir leurs sacrifices de prosperitez à l'Eternel. 6. Et le Sacrificateur espandra le sang sur l'autel de l'Eternel, à la porte du tabernacle de convenance, faisant perfum de la graisse en odeur paisible à l'Eternel. 7. Et qu'ils ne sacrifient plus leurs sacrifices aux diables apres lesquels ils ont paillardé:[1]) que ce leur soit ordonnance perpetuelle en leurs aages. 8. Item tu leur diras, Quiconque des enfans d'Israel, ou des estrangers qui habitent au milieu de vous, aura offert holocauste, ou sacrifice: 9. Et ne l'aura point amené à l'Eternel devant la porte du tabernacle de convenance: cest homme sera exterminé de son peuple. 10. Quiconque de la famille d'Israel, ou des estrangers conversans entr'eux, aura mangé de quelque sang, ie mettray ma face sur la personne

[1]) ils font (ont fait 46 *suiv.*) fornication O. *etc.*

qui aura mangé le sang, et l'extermineray du milieu de son peuple. 11. Car l'ame de la chair est au sang: lequel ie vous ai donné à offrir sur l'autel en reconciliation pour vos ames: car le sang sera reconciliation pour l'ame. 12. Pourtant i'ay dit aux enfans d'Israel, Qu'ame d'entre vous ne mange point de sang, ne celuy aussi qui est estranger parmi vous ne mange point de sang. 13. Pareillement quiconque des enfans d'Israel, et des estrangers conversant entre vous, aura prins à la chasse une beste ou oiseau qu'on mange, il espandra le sang d'iceux, et le couvrira de poudre. 14. Car l'ame de toute chair est son sang en son ame: pourtant i'ay dit aux enfans d'Israel, Vous ne mangerez le sang de nulle chair, car l'ame de toute chair est son sang: quiconque en mangera sera exterminé. 15. Toute personne qui aura mangé charongne, ou chair ravie, tant celuy qui est né au pays, que l'estranger, il lavera ses accoustremens, et se lavera d'eau: et sera souillé iusques au vespre, et puis il sera net. 16. Que s'il ne lave tous ses accoustremens, et ne lave sa chair, il portera son iniquité.

Chapitre XVIII.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Ie suis l'Eternel vostre Dieu. 3. Vous ne ferez point selon la façon du pays d'Egypte auquel vous avez habité, ne selon la façon de la terre de Chanaan, en laquelle ie vous amene: et ne cheminerez point selon leurs ordonnances. 4. Mais vous ferez mes iugemens, et garderez mes ordonnances, afin de cheminer en icelles: car ie suis l'Eternel vostre Dieu. 5. Gardez mes ordonnances, et mes iugemens, ausquels l'homme vivra en les faisant. 6. Nul ne s'approchera de celle qui est prochaine[1]) de sa chair, pour descouvrir sa vergongne: ie suis l'Eternel. 7. Tu ne descouvriras point la vergongne de ton pere, ni la vergongne de ta mere: car c'est ta mere, tu ne descouvriras point sa vergongne. 8. Tu ne descouvriras point la vergongne de la femme de ton pere: car c'est la vergongne de ton pere. 9. Tu ne descouvriras point la vergongne de ta soeur, fille de ton pere, ou fille de ta mere, laquelle est engendree en la maison, ou qui est engendree dehors, tu ne descouvriras point donc leur vergongne. 10. Tu ne descouvriras point la vergongne de la fille de ton fils, ou de la fille de ta fille: car c'est ta vergongne. 11. Tu ne descouvriras point la vergongne de la fille de ton pere,[2]) laquelle est engendree de ton pere: car c'est ta soeur. 12. Tu ne descouvriras point la vergongne de la soeur de ton pere: car elle est parente[1]) de ton pere. 13. Tu ne descouvriras point la vergongne de la seur de ta mere: car elle est prochaine parente de ta mere. 14. Tu ne descouvriras point la vergongne du frere de ton pere, et ne t'approcheras de sa femme: car elle est ta tante. 15. Tu ne descouvriras point la vergongne de ta belle fille: car elle est la femme de ton fils, tu ne descouvriras point doncques sa honte. 16. Tu ne descouvriras point la vergongne de la femme de ton frere, car c'est la vergongne de ton frere. 17. Tu ne descouvriras point la vergongne de sa femme ou de sa fille,[2]) et ne prendras point la fille de ton[3]) fils, ne la fille de sa fille pour descouvrir sa vergongne: car elles sont tes prochaines parentes.[4]) 18. Tu ne prendras point aussi la femme avec sa seur en son vivant, pour l'affliger en descouvrant sa vergongne sur elle. 19. Tu n'approcheras point de la femme durant la separation de ses fleurs, pour descouvrir sa vergongne. 20. Tu ne coucheras point avec la femme de ton prochain te contaminant en elle par effusion de semence. 21. Tu ne donneras point de ta semence pour la faire passer devant Moloch: et ne pollueras point le nom de ton Dieu. Ie suis l'Eternel. 22. Tu ne coucheras point avec le masle par copulation feminine: car c'est abomination. 23. Tu ne t'accoupleras point aussi avec aucune beste pour te souiller avec elle: et la femme ne se presentera point à une beste pour se soumettre à elle: car c'est abomination. 24. Ne soyez donc souillez en toutes ces choses: esquelles les gens que ie dechasse de devant vous se sont souillez. 25. Dont la terre est pollue, et i'ay visité sur elle son iniquité, et la terre a vomi ses habitans. 26. Vous garderez mes iustices, et iugemens: ne faisant nulle de ces abominations, tant celuy qui est né au pays, que l'estranger qui habite parmi vous. 27. Car les hommes de la terre qui ont este devant vous, ont fait toutes ces abominations dont la terre a este pollue. 28. Que doncques la terre ne vous vomisse point[5]) aussi bien si vous la contaminez, comme elle a vomi les gens qui y ont este avant vous. 29. Car quiconque fera aucune de ces abominations, la personne qui les aura faites sera exterminee du milieu de son peuple. 30. Gardez donc mes observations, afin que vous ne faciez rien des ordonnances abominables qui ont este faites avant vous, et que vous ne vous souilliez en icelles: ie suis l'Eternel vostre Dieu.

---

[1]) d'aucune affine O. d'aucune prochaine 46 *ss.*

[2]) *Lisez avec l'original et toutes les éditions:* de la fille de la femme de ton pere.

[1]) affine O.

[2]) de la femme et de sa fille O. *(hébr.).*

[3]) son O. *etc.* (hébr.).

[4]) *Les édd. antérieures ajoutent avec l'original:* c'est donc enormité.

[5]) *En marge:* ou, la terre ne vous vomira elle point (46 *ss.*).

Chapitre XIX.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle à toute la congregation des enfans d'Israel, et leur di, Soyez saincts: car moy l'Eternel vostre Dieu ie suis sainct. 3. Vous craindrez un chacun son pere et sa mere. Vous garderez mes Repos: car ie suis l'Eternel vostre Dieu. 4. Vous ne vous tournerez point aux idoles, et ne vous ferez nuls dieux de fonte: ie suis l'Eternel vostre Dieu. 5. Si vous sacrifiez sacrifices de properitez à l'Eternel, vous les sacrifierez pour estre agreables. 6. Il se mangera au iour que vous l'aurez sacrifié, ou le l'endemain: mais ce qui restera au tiers iour, sera bruslé au feu. 7. Que s'il est mangé au tiers iour, il sera abominable, et ne plaira point. 8. Celuy aussi qui en mangera, portera la peine de son iniquité: car il a pollu la chose saincte de l'Eternel: pourtant ceste personne sera exterminee de son peuple. 9. Quand vous moissonnerez la moisson de vostre terre, tu n'acheveras point de moissonner iusques au bors, et si ne recueilleras point les espis demeurez de ta moisson. 10. Item, tu ne grapperas point ta vigne, et ne recueilleras point les grains des grappes: mais tu les laisseras au povre et à l'estranger: ie suis l'Eternel vostre Dieu. 11. Vous ne desrobberez point, et ne desnierez point ce que vous devez, et ne mentirez aucun de vous à son prochain. 12. Vous ne iurerez point par mon nom en mentant: et ne souilleras le nom de ton Dieu: ie suis l'Eternel. 13. Tu ne feras point tort à ton prochain, et ne le pilleras: le loyer de ton mercenaire ne demeurera point vers toy iusques au l'endemain. 14. Tu ne maudiras point le sourd, et ne mettras point empeschement devant l'aveugle, mais tu craindras ton Dieu: ie suis l'Eternel. 15. Tu ne feras point d'iniquité en iugement, et n'aura point esgard à la personne du povre, et n'honoreras la personne du grand, mais iugeras iustement ton prochain. 16. Tu ne chemineras point comme detracteur parmi ton peuple, tu ne te dresseras point contre le sang de ton prochain: ie suis l'Eternel. 17. Tu ne hairas pas ton frere en ton coeur. Corrige ton prochain, et ne leve point de blasme sur luy. 18. Tu ne te vengeras point, et ne garderas point rancune contre les enfans de ton peuple: ains tu aimeras ton prochain comme toi-mesme: ie suis l'Eternel. 19. Vous garderez mes ordonnances. Tu ne feras point cohabiter ton bestail avec autre de divers genre. Tu ne semeras point ton champ de diverses especes, et ne te vestiras point d'accoustrement tissu de diverses especes.[1]) 20. Si un homme a couché avec une femme par cohabitation de semence, laquelle estant serve soit fiancee à mari, et ne soit point rachetee, ou qu'elle ne soit point affranchie, il y aura chastiement de baterie: mais ils ne mourront point, car elle n'a pas este affranchie. 21. Et l'homme portera son offerte d'un mouton pour le peché à l'Eternel, à la porte du tabernacle de convenance. 22. Lors le Sacrificateur le reconciliera par le mouton pour le peché devant l'Eternel, et il luy sera fait pardon du peché qu'il a perpetré. 23. Quand vous serez entrez en la terre, et y aurez planté tout arbre fruitier,[1]) vous tiendrez son fruict pour incirconcis, il vous sera incirconcis pour trois ans, et ne mangerez point du fruict. 24. Au quatrieme an tout son fruict sera sainct à la louange de l'Eternel. 25. L'annee cinquieme vous mangerez de son fruict, afin qu'elle vous multiplie son fruict. Ie suis l'Eternel vostre Dieu. 26. Vous ne mangerez rien avec le sang. Vous ne devirerez point, et ne serez point adornez à sorcelerie. 27. Vous ne rairez point la chevelure de vostre teste par coins, et ne destruirez point l'extremité de ta barbe. 28. Vous ne ferez point incision en vostre chair pour un mort, et ne ferez point de marque engravee en vous. Ie suis l'Eternel. 29. Tu ne pollueras point ta fille, la prostituant pour la faire paillarder: afin que la terre ne soit pollue par paillardise, et remplie d'enormité. 30. Vous garderez mes Repos, et craindrez mon Sanctuaire. Ie suis l'Eternel. 31. Vous ne vous destournerez point apres les esprits familiers, et ne vous enquesterez point des devins pour vous souiller en eux. Ie suis l'Eternel vostre Dieu. 32. Leve toy devant celuy qui ha les cheveux blancs,[2]) et honore la personne de l'ancien, et crain ton Dieu: ie suis l'Eternel. 33. Si quelque estranger habite en vostre terre, vous ne luy ferez nul tort. 34. L'estranger qui converse entre vous, vous sera comme celuy qui est né entre vous, et l'aimerez comme vous-mesmes: car vous avez este estrangers au pays d'Egypte: ie suis l'Eternel vostre Dieu. 35. Vous ne ferez rien iniustement en iugement, en regle, en poids, et en mesure.[3]) 36. Vous aurez les balances iustes, les poids iustes, l'Epha iuste, et le Hin iuste. Ie suis l'Eternel vostre Dieu qui vous ay tirez hors de la terre d'Egypte. 37. Gardez donc mes statuts et tous mes droits et les faites: ie suis l'Eternel.

Chapitre XX.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Tu diras aux enfans d'Israel, Quiconque des enfans d'Israel, ou des estrangers qui conversent en Israel,

---

[1]) vestement de choses diverses. O. *suiv.* *L'éd. de 35 ajoute:* comme de tiretainne.

[1]) mangeable O. *suiv.* bon à manger 59.
[2]) qui est chauve. O. 46.
[3]) *En marge:* ou, en arpentage ou en aunage.

donnera de sa generation à Moloch, mourra de mort: le peuple de la terre le lapidera de pierres. 3. Ie mettray ma face à l'encontre de cest homme, et l'extermineray du milieu de son peuple, d'autant qu'il a donné de sa generation à Moloch, pour polluer mon sanctuaire et contaminer mon sainct nom. 4. Si le peuple de la terre ferme les yeux pour ne point cognoistre l'homme qui a donné de sa semence à Moloch, ne le mettant point à mort: 5. Ie mettray ma face contre cest homme-là, et contre sa famille, et le retrancheray du milieu de son peuple, avec tous ceux qui paillardent apres luy, pour paillarder apres Moloch. 6. La personne qui se destournera aux sorciers et devins, paillardant apres eux, ie mettray ma face contre ceste personne-là, et l'extermineray du milieu de mon peuple. 7.[1]) Or sanctifiez vous et soyez saincts, car ie suis l'Eternel vostre Dieu. 8. Gardez mes statuts et les faites: ie suis l'Eternel qui vous sanctifie. 9. Si quelqu'un maudit son pere ou sa mere, il mourra de mort: puis qu'il a maudit son pere ou sa mere, son sang sera sur luy. 10. Si un homme a commis adultere avec la femme d'un autre, s'il a desia commis adultere avec la femme de son prochain, l'homme et la femme adulteres mourront. 11. L'homme qui aura couché avec la femme de son pere, a descouvert la vergongne de son pere, ils mourront tous deux, leur sang sera sur eux. 12. Item, si un homme a couché avec sa belle fille, ils mourront tous deux: car ils ont fait abomination, leur sang sera sur eux. 13. L'homme qui aura couché avec le masle par copulation feminine, ils ont tous deux fait chose execrable: ils mourront de mort, leur sang sera sur eux. 14. Item, l'homme qui aura prins une femme et la mere d'icelle, c'est enormité: on les bruslera luy et elles, afin qu'il n'y ait point d'enormité entre vous. 15. L'homme qui aura couché avec une beste, mourra, vous tuerez aussi la beste. 16. Item, la femme qui se sera accouplee à quelque beste pour se soumettre à icelle, tu occiras la femme et la beste, ils en mourront et leur sang sera sur eux. 17. L'homme qui prendra sa seur fille de son pere, ou fille de sa mere, et verra la vergongne d'icelle, et elle la vergongne de luy, c'est vilenie: dont ils seront exterminez en la presence des enfans de leur peuple: puis qu'il a descouvert la vergongne de sa seur, il portera son iniquité. 18. L'homme qui aura couché avec la femme ayant ses fleurs, et aura descouvert la vergongne d'icelle, en descouvrant sa veine, et elle aussi ait descouvert le flux de son sang: ils seront tous deux exterminez de son peuple. 19. Tu ne descouvriras point la vergongne de la seur de ta mere, ne de la seur de ton pere: car c'est descouvrir sa parente prochaine, dont tels porteront leur iniquité. 20. Item, l'homme qui aura couché avec sa tante, a descouvert la vergongne de son oncle, ils porteront la peine de leur peché, et mourront sans enfans. 21. Item, l'homme qui prendra la femme de son frere, c'est vilenie: il a descouvert la vergongne de son frere, dont ils seront destituez d'enfans. 22. Ainsi gardez toutes mes ordonnances, et tous mes iugemens, et les faites, et la terre en laquelle ie vous feray entrer pour habiter en icelle ne vous vomira point dehors. 23. Vous ne cheminerez pas aussi és ordonnances de la gent laquelle ie dechasse de devant vous: car ils ont fait toutes ces choses, dont ie les ay eus en horreur. 24. Or ie vous ay dit, Possedez leur terre, et ie vous la donneray en possession, une terre ayant affluence de lait et de miel: ie suis l'Eternel vostre Dieu, qui vous ay separez des peuples. 25. Mettez donc difference entre la beste nette et souillee, entre l'oiseau net et souillé, et ne contaminez point vos ames és bestes et oiseaux, et à tout ce qui rampe sur la terre, lesquels ie vous ay separez comme souillez. 26. Vous me serez doncques saincts: car ie suis sainct, moi l'Eternel, et vous ay separez des peuples pour estre miens. 27. L'homme ou la femme qui seront sorciers, mourront de mort: on les lapidera de pierres: leur sang sera sur eux.

Chapitre XXI.

1. L'Eternel parla à Moyse, Parle aux fils d'Aaron Sacrificateurs, et leur di, Que nul de vous ne se contamine sur un trespassé en son peuple: 2. Sinon qu'à son parent qui luy sera prochain, assavoir sur son pere, sur sa mere, sur son fils, sur sa fille, et sur son frere, 3. Et sur sa soeur vierge qui luy sera prochaine, et qui n'aura point eu de mari: sur icelle, di-ie, il se souillera. 4. Il ne se souillera point sur le prince de son peuple,[1]) pour se contaminer. 5. Ils ne se feront point la teste chauve, et ne raseront point les coins de leur barbe et ne feront incision en leur chair. 6. Ils seront saincts à leur Dieu, et ne pollueront point le nom de leur Dieu, car ils offrent les sacrifices de l'Eternel passans par le feu: ils offrent le pain de ton Dieu, pourtant ils seront saints. 7. Ils ne prendront point femme paillarde ou pollue, et ne prendront femme repudiee de son mari: car ils sont saincts à leur Dieu: 8. Tu les sanctifieras, car ils offrent les pains de ton Dieu: ils te seront donc saincts, car moy l'Eternel ie suis sainct, vous sanctifiant. 9. Si la fille du Sacrificateur vient à paillarder, elle contamine son pere, et pourtant elle sera bruslee au feu. 10. Or le Sacrificateur principal entre ses freres, sur le chef duquel l'huile

[1]) *Ce verset manque dans le commentaire.*

[1]) Le prince ne se souillera en son peuple. O. 46. 54.

d'onction aura este espandue, et qui aura consacré ses mains pour vestir les habillemens, ne descouvrira point sa teste, et ne deschirera ses vestemens. 11. Il n'entrera à nulle personne morte, mesmes il ne se contaminera point sur son pere, ne sur sa mere. 12. Et ne sortira point du Sanctuaire, afin de ne point contaminer le Sanctuaire de son Dieu: d'autant qu'il a sur soy le couronnement de l'huile de l'onction de son Dieu. Ie suis l'Eternel. 13. Il prendra pour femme une vierge. 14. Il ne prendra point une vefve, ne repudiee, ne paillarde: mais il prendra une femme vierge d'entre son peuple. 15. Il ne souillera point sa race en son peuple: car ie suis l'Eternel qui le sanctifie. 16. L'Eternel parla à Moyse, disant, 17. Parle à Aaron, et luy di, L'homme de ta semence selon ses aages, auquel il y aura macule, ne s'approchera point pour offrir le pain de ton Dieu. 18. Tout homme, di-ie, auquel il y aura macule, n'en approchera point: assavoir, s'il est aveugle, ou boiteux, ou camus, ou mal proportionné:[1]) 19. Ou l'homme auquel il y aura fraction de pieds, ou fraction de mains, 20. Ou bossu, ou chassieux, ou ayant une maille en l'oeil, ou ayant rongne seche, ou rongne perpetuelle, ou foulure de genitoires. 21. Tout homme doncques de la lignee d'Aaron Sacrificateur, auquel il y aura macule, n'approchera point pour offrir les oblations bruslees à l'Eternel: celuy auquel y aura macule n'approchera point pour offrir le pain de son Dieu. 22. Il mangera bien du pain de son Dieu, des choses sainctes et tressainctes. 23. Mais il n'entrera point dedans le voile, il ne s'approchera point de l'autel: pource qu'il y a macule en luy, afin de ne polluer mes Sanctuaires: car ie suis l'Eternel qui vous sanctifie. 24. Moyse donc parla ainsi à Aaron et à ses fils, et à tous les enfans d'Israel.

Chapitre XXII.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle à Aaron et à ses fils, qu'ils se separent des choses consacrees des enfans d'Israel, et qu'ils ne contaminent point mon sainct nom ès choses qu'ils me sanctifient: ie suis l'Eternel. 3. Di leur, En vos aages tout homme de vostre semence qui s'approchera des choses sacrees que les enfans d'Israel auront sanctifiees à l'Eternel, ayant souillure sur luy, ceste personne sera exterminee de ma presence: ie suis l'Eternel. 4. Tout homme de la lignee d'Aaron estant lepreux, ou decoulant de flux, ne mangera point des choses sanctifiees, iusques à tant qu'il se soit purifié: ou bien qui aura touché un homme souillé sur un mort, ou l'homme auquel la semence sera decoulee en dormant. 5. Pareillement celuy qui aura touché quelque reptile dont il soit souillé, ou homme par lequel il soit souillé, selon toute sa souillure: 6. La personne qui aura touché ces choses, sera souillee iusques au vespre: elle ne mangera point des choses sanctifiees, si elle ne lave sa chair en eau. 7. Mais apres le soleil couché, elle sera nette, et des lors elle mangera des choses sanctifiees: car c'est son pain. 8. Il ne mangera point de charongne ni de chose deschiree, pour s'y polluer: ie suis l'Eternel. 9. Qu'ils gardent mon observation, afin de ne point porter de peché à cause de cela, et afin de ne point mourir en l'ayant profané: ie suis l'Eternel qui les sanctifie. 10. Tout estranger ne mangera de chose sanctifiee: ni celuy qui demeure avec le Sacrificateur,[1]) ne le mercenaire: 11. Mais l'homme que le Sacrificateur aura acquis de son argent, en mangera, et celuy qui sera né en sa maison: iceux mangeront de sa viande. 12. Que si la fille du Sacrificateur est mariée à un homme estranger, elle ne mangera point de l'offerte des choses sanctifiees. 13. Mais si la fille du Sacrificateur est vefve, ou repudiee, et n'ait point de lignee, estant retournee en la maison de son pere, elle mangera du pain de son pere, comme elle faisoit en sa ieunesse: mais nul estranger n'en mangera. 14. Que si quelqu'un par ignorance mange de la chose sanctifiee, il adioustera la cinquieme partie par dessus, et la donnera au Sacrificateur avec la chose sanctifiee. 15. Et ne pollueront point les choses sanctifiees des enfans d'Israel, lesquelles ils auront offertes à l'Eternel. 16. Et ne leur feront point porter l'iniquité[2]) de leur delict, en mangeant leurs choses sanctifiees: car ie suis l'Eternel qui les sanctifie. 17. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 18. Parle à Aaron et à ses fils, et à tous les enfans d'Israel, et leur di, Quiconque de la maison d'Israel, ou des estrangers qui sont en Israel aura à offrir son oblation selon tous ses voeus, ou selon toutes ses choses volontaires, qu'il offrira, di-ie, en holocauste à l'Eternel: 19. Vous offrirez pour estre acceptez un masle entier d'entre les beufs, et d'entre les brebis, et les chevres. 20. Vous n'offrirez nulle chose qui ait macule: car elle ne seroit agreable pour vous. 21. Que si un homme offre sacrifice de prosperitez à l'Eternel, pour payer le voeu, ou l'offrande volontaire, soit des beufs ou des brebis, sera entier, afin d'estre acceptable, il n'y aura nul defaut. 22. Vous n'offrirez point à l'Eternel ce qui sera aveugle, ou rompu, ou mutilé, ou ayant porreau, ou rongne seche, ou rongne perdurable, et n'en donnerez point pour sacrifice qui se fait par feu sur l'autel de l'Eternel. 23. Tu pourras bien sacrifier

[1]) O: grand nez; 46 *suiv.* ayant membres superflux.

[1]) l'hoste du Sacr. O. 46. 54.

[2]) *En marge:* ou, Ils ne se feront point porter la peine.

29. Toute personne qui n'aura point este affligee ce iour mesme, sera exterminee d'entre son peuple. 30. Et toute personne qui aura fait oeuvre quelconque en ce iour mesme, ie luy feray perdre la vie du milieu de son peuple. 31. Vous ne ferez donc nulle oeuvre. Ce vous sera ordonnance perpetuelle en tous vos aages, par toutes vos habitations. 32. Ce vous est vacation de Repos: vous affligerez donc vos ames. Au vespre, au neuvieme iour du mois, depuis un vespre iusqu'à l'autre vespre, vous celebrerez vostre Repos. 33. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 34. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Le quinzieme iour du septieme mois par sept iours, sera la solennité des tabernacles à l'Eternel. 35. Le premier iour il y aura saincte convocation: vous ne ferez donc nulle oeuvre servile. 36. Par sept iours vous offrirez à l'Eternel sacrifice fait par feu: et au huitieme iour vous aurez saincte convocation, et offrirez à l'Eternel sacrifice fait par feu: c'est assemblee solennelle, dont vous ne ferez quelque oeuvre servile que ce soit. 37. Ce sont les solennitez de l'Eternel, que vous appelerez convocations sainctes, pour offrir par chacun iour à l'Eternel oblation faite par feu: assavoir, holocauste, offerte, sacrifice, et aspersion. 38. Outre le Repos de l'Eternel, et outre vos dons, et outre tous vos voeus, et toutes vos choses volontaires que vous presentez[1]) à l'Eternel. 39. Au reste, le quinzieme iour du septieme mois, quand vous aurez assemblé le fruict de la terre, vous celebrerez la solennité de l'Eternel, par sept iours. 40. Le premier iour sera le repos, aussi le huitieme iour il y aura repos. Et au premier iour vous prendrez le fruict d'un bel arbre, des branches de palme, et des rameaux d'arbres feuillus, et des saux du fleuve, et si vous resiouirez par sept iours en la presence de l'Eternel vostre Dieu. 41. Vous celebrerez donc à l'Eternel ceste solennité, par sept iours en l'an, laquelle sera en ordonnance perpetuelle par tous vos aages. Vous la celebrerez le septieme mois. 42. Vous habiterez sept iours ès tabernacles, tous les habitans d'Israel habiteront ès tabernacles, quand ie les retiray du pays d'Egypte. Ie suis l'Eternel vostre Dieu. 44. Ainsi Moyse parla aux enfans d'Israel des solennitez de l'Eternel.

Chapitre XXIV.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Commande aux enfans d'Israel qu'ils t'apportent de l'huile pure, esprinte pour le luminaire, pour allumer les lampes à tousiours. 3. Aaron les disposera devant l'Eternel à iamais depuis le soir iusques au matin, hors du voile de tesmoignage au tabernacle de convenance: ce sera un statut perpetuel en vos

[1]) baillez O.

aages. 4. Il ordonnera tousiours les lampes sur le chandelier pur devant l'Eternel. 5. Tu prendras de la fine farine, et cuiras d'icelle douze gasteaux: chacun gasteau sera de deux dixiemes. 6. Et les poseras devant l'Eternel par deux rangees sur la table nette: six à chacune rangee. 7. Aussi tu mettras sur les rangees de l'encens pur, et sera en memorial pour le pain estant perfumé à l'Eternel. 8. Il les ordonnera par chacun iour de Repos devant l'Eternel à iamais, de par les enfans d'Israel, en alliance perpetuelle. 9. Ce pain appartiendra à Aaron et à ses fils, et le mangeront au lieu sainct: car ce luy est chose tressaincte des oblations de l'Eternel faites par feu en ordonnance perpetuelle. 10. Or il sortit le fils d'une femme Israelite, qui estoit fils d'un homme Egyptien, entre les enfans d'Israel: et preinrent noise en l'ost, le fils de la femme Israelite et un homme Israelite. 11. Lors le fils de la femme Israelite transperça et blasphema le nom de l'Eternel: et ils l'amenerent à Moyse: (or le nom de la mere d'iceluy estoit Salomit, fille d'Abri, de la lignee de Dan). 12. Si le mirent en prison, tant qu'il leur en fut declaré selon la parole de l'Eternel. 13. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 14. Tire hors de l'ost le blasphemateur, et que tous ceux qui l'ont ouy, mettent les mains sur son chef, et que toute la congregation le lapide. 15. Tu parleras aux enfans d'Israel, disant, Quiconque aura maudit son Dieu, portera son offense. 16. Et celuy qui aura transpercé le nom de l'Eternel, mourra: toute la congregation le lapidera, tant l'estranger que celuy qui est né au pays, ayant transpercé le nom de l'Eternel mourra. 17. L'homme aussi qui aura navré la vie de l'homme, mourra de mort. 18. Celuy qui aura navré la vie d'une beste, rendra beste pour beste. 19. Item, quand l'homme aura fait outrage[1]) à son prochain, comme il a fait, qu'il luy soit ainsi fait. 20. Assavoir rompure pour rompure, oeil pour oeil, dent pour dent: comme il a fait outrage à l'homme, ainsi luy sera-il fait. 21. Qui frapera la beste à mort, il la rendra: mais qui frapera l'homme à mort il mourra. 22. Vous aurez un mesme iugement, l'estranger vous sera comme celuy qui est né au pays: car ie suis l'Eternel vostre Dieu. 23. Moyse[2]) donc parla aux enfans d'Israel, lesquels tirerent le blasphemateur hors de l'ost et le lapiderent de pierres. Ainsi les enfans d'Israel firent comme l'Eternel avoit commandé à Moyse.

Chapitre XXV.

1. L'Eternel parla à Moyse en la montagne de Sinai, disant, 2. Parle aux enfans d'Is-

[1]) exces O.
[2]) *Ce verset manque dans le commentaire.*

enfans avec luy, et s'en retournera en sa famille, et en la possession de ses peres. 42. Car ceux que i'ay retirez d'Egypte sont mes serviteurs: partant ne seront vendus par vendition servile. 43. Tu ne domineras point sur luy rigoureusement, ains tu craindras ton Dieu. 44. Or vos serfs et vos serves que vous aurez, vous les acheterez des gens qui sont à l'entour de vous. 45. Aussi vous en acheterez des forains qui conversent avec vous: et de la famille de ceux qui conversent entre vous, lesquels ils auront engendrez en vostre terre: et en seront en possession. 46. Et les aurez en heritage pour les laisser à vos enfans apres vous, à ce qu'ils les possedent par heritage: et vous servirez d'eux à perpetuité: mais sur vos freres, les enfans d'Israel, nul ne dominera rigoureusement. 47. Si l'estranger ou l'hoste qui est avec toy s'est enrichi, et ton frere qui est avec luy s'est appovri, tellement qu'il se soit vendu à l'estranger ou au forain qui est avec toy, ou au lignage de la famille de l'estranger: 48. Apres s'estre vendu, il sera rachetable: et un de ses freres le rachetera. 49. Soit son oncle, ou le fils de son oncle, ou autre parent de sa chair d'entre sa famille: ou s'il a de quoy[1]) luy-mesme se rachetera. 50. Et contera avec son acheteur, depuis l'an qu'il s'est vendu à luy, iusques à l'an du Iubilé, et sera l'argent de sa vendition selon le nombre des ans: appointant avec luy selon le temps d'un mercenaire. 51. S'il y a encore plusieurs annees, il restituera son rachet selon icelles de l'argent de sa vendition. 52. Mais s'il reste peu d'annees iusques à l'an du Iubilé, il contera avec luy: restituant son rachet selon ses annees. 53. Il sera avec luy en oeuvrant comme mercenaire. Or ne dominera-il point sur luy rigoureusement en ta presence. 54. Que s'il ne se rachete en telles façons, il sortira en l'an du Iubilé luy et ses fils avec luy: 55. Car les enfans d'Israel me sont serfs, ce sont mes serfs que i'ay retirez de la terre d'Egypte: ie suis l'Eternel vostre Dieu.

Chapitre XXVI.

1. Vous ne vous ferez point d'idole, ni d'image taillee: et ne vous dresserez point de statue, et ne mettrez pierre de representation[2]) en vostre terre pour vous encliner devant: car ie suis l'Eternel vostre Dieu. 2. Vous garderez mes Repos, et craindrez mon Sanctuaire. Ie suis l'Eternel. 3. Si vous cheminez en mes ordonnances, et gardez mes commandemens, et les faites: 4. Ie vous donneray vos pluyes en leur temps, la terre donnera son fruict, et les arbres des champs donneront leur fruict. 5. La bature des grains rencontrera la vendenge entre vous, et la vendenge rencontrera les semailles: et mangerez vostre pain à satieté, et reposerez seurement en vostre terre. 6. Et donneray paix en la terre, vous dormirez sans que nul vous espovante: ie feray cesser les bestes nuisantes de la terre, et le glaive ne passera point par vostre terre. 7. Vous poursuyvrez vos ennemis, et tomberont par glaive devant vous. 8. Cinq de vous en poursuyvront cent, et cent en poursuyvront dix mille: et vos ennemis tomberont par glaive devant vous. 9. Ie vous regarderay, et vous feray fructifier, et multiplier, et establiray mon alliance avec vous. 10. Vous mangerez aussi les vieilles provisions,[1]) et ferez sortir le vieil pour le nouveau. 11. Ie mettray mon tabernacle entre vous, et mon ame ne vous reiettera point. 12. Aussi ie chemineray au milieu de vous, ie vous seray Dieu, et vous me serez pour peuple. 13. Ie suis l'Eternel vostre Dieu qui vous ay retirez du pays d'Egypte, afin que ne leur fussiez serfs: et ay rompu le cordeau de vostre ioug, et vous ay fait cheminer la teste levee.[2]) 14. Mais si vous ne m'obeissez, et ne faites tous ces commandemens: 15. Et si vous mesprisez mes ordonnances, et que vostre ame ait en abomination mes droits, pour ne point faire tous mes commandemens, enfraignant mon alliance: 16. Adonc ie vous feray ceci:[3]) I'ordonneray sur vous frayeur, enfleure, et ardeur, qui consumeront les yeux, et contristeront l'ame. Item, vous semerez pour neant vostre semence: car vos ennemis la mangeront. 17. Et mettray ma face[4]) contre vous, et tomberez devant l'ost de vos ennemis, et ceux qui vous hayent domineront sur vous: et fuirez sans qu'aucun vous poursuyve. 18. Que si encore pour ces choses vous ne m'obeissez point, i'en adiousteray sept fois plus pour vous corriger, à cause de vos pechez. 19. Et briseray l'orgueil de vostre force, et rendray vostre ciel comme fer, et vostre terre comme airain. 20. Vostre vertu se consumera en vain, et vostre terre ne donnera point son fruict, et les arbres de la terre ne donneront point leur fruict. 21. Que si vous cheminez avec moy à l'aventure,[5]) et ne me vueillez obeir, i'adiousteray sur vous sept fois plus de playes selon vos pechez. 22. Ie vous envoyeray les bestes des champs, lesquelles vous desnueront, et deferont vostre bestail, et vous appetisseront, et vos voyes seront desertes. 23. Que si vous n'estes point instruits par ces choses, mais cheminez avec moy à l'aventure: 24. Ie chemineray aussi avec vous à l'aventure, et vous fraperay sept fois plus selon vos pechez.

[1]) s'il est enrichy O.
[2]) de adoration O.

[1]) le vieil du vieil O.
[2]) droict O.
[3]) *En marge:* ou, Ie vous visiteray en.
[4]) mon ire O.
[5]) par obstination O. *(v. 23 etc.)*.

25. Et feray venir sur vous le glaive vengeur pour la vengence de mon alliance: et quand vous serez assemblez en vos villes, ie vous envoyeray la pestilence au milieu de vous, et serez livrez en la main de l'ennemi. 26. Quand ie vous auray rompu le baston du pain,[1]) dix femmes cuiront vostre pain en un four, et vous rendront vostre pain en poids: mais quand vous en mangerez, vous n'en serez point soulez. 27. Que si pour cela vous ne m'obeissez, mais cheminez avec moy à l'aventure: 28. Ie chemineray avec vous en fureur à l'aventure, et vous corrigeray aussi sept fois plus selon vos pechez. 29. Vous mangerez la chair de vos fils et de vos filles. 30. Item, ie destruiray vos hauts lieux, et extermineray vos images, et mettray vos charongnes sur les charongnes de vos idoles.[2]) 31. Ie mettray aussi vos citez en desolation, et destruiray vos sanctuaires, et ne flaireray point vostre odeur paisible. 32. Et si gasteray vostre terre, tellement que vos ennemis qui habiteront en icelle s'en estonneront. 33. Item, ie vous espardray parmi les gens, et desguaineray mon glaive apres vous, et vostre terre sera desolee, et vos villes en desert. 34. Adonc la terre prendra plaisir[3]) à ses Repos tout le temps qu'elle sera desolee et que vous serez en la terre de vos ennemis: lors donc la terre se reposera et prendra plaisir à ses repos. 35. Tous les iours qu'elle sera desolee, elle se reposera: d'autant qu'elle ne chomoit point en vos Repos quand vous y habitiez. 36. Et à ceux qui resteront d'entre vous, i'induiray une lascheté en leur coeur, quand ils seront en la terre de leurs ennemis, et le son d'une fueille esmeuë[4]) les poursuyvra, et fuiront comme pour le glaive, et tomberont sans que nul les poursuyve. 37. Et s'entreheurteront l'un contre l'autre comme devant le glaive, sans que nul les poursuyve: et n'aurez point de resistance contre vos ennemis. 38. Et perirez entre les gens, et la terreur de vos ennemis vous consumera. 39. Et ceux qui resteront d'entre vous, languiront[5]) en la terre de leurs ennemis, pour leur iniquité, et aussi pour les iniquitez de leurs peres, ils languiront avec eux: 40. Puis ils confesseront leurs iniquitez, et les iniquitez de leurs peres, selon la prevarication qu'ils ont commise contre moy: et mesme qu'ils ont cheminé avec moy à l'aventure: 41. Dont aussi i'auray cheminé envers eux à l'aventure, et les auray menez en la terre de leurs ennemis: ou leur coeur incirconcis s'humiliera, et adonc supplieront pour leur iniquité. 42. Lors ie seray recors de mon alliance avec Iacob, et aussi de mon alliance avec Isaac, et aussi ie me souviendray de mon alliance avec Abraham, et auray memoire de la terre. 43. La terre sera laissee d'eux, et la terre prendra plaisir en ses Repos estant desolee d'eux: mais ils prieront tousiours pour leur iniquité, d'autant qu'ils ont reprouvé mes iugemens, et que leur ame a eu en abomination mes ordonnances. 44. Et neantmoins encore qu'ils soyent en la terre de leurs ennemis, si ne les auray-ie point reprouvez, et ne les auray point eu en abomination, pour les consumer, en rompant mon alliance avec eux: car ie suis l'Eternel leur Dieu. 45. Et auray memoire d'eux pour l'alliance du temps passé,[1]) les ayant retirez du pays d'Egypte devant les gens, pour estre leur Dieu: ie suis l'Eternel. 46.[2]) Telles sont les ordonnances, les iugemens et loix que l'Eternel a donnees entre soy et les enfans d'Israel en la montagne de Sinai par la main de Moyse.

Chapitre XXVII.

1. L'Eternel aussi parla à Moyse, disant, 2. Parle aux enfans d'Israel et leur di, Si quelqu'un a fait voeu de quelque personne à l'Eternel selon ton estimation. 3. Ton estimation du masle depuis l'aage de vingt ans iusqu'à l'aage de soixante ans, sera du prix de cinquante sicles d'argent selon le poids du Sanctuaire. 4. Mais si c'est une femelle, l'estimation sera de trente sicles. 5. Si c'est du masle depuis l'aage de cinq ans iusqu'à l'aage de vingt ans, l'estimation sera de vingt sicles: mais de la femelle, de dix sicles. 6. Item, si c'est de celuy qui est de l'aage d'un mois iusqu'à l'aage de cinq ans, l'estimation du masle sera de cinq sicles d'argent: mais l'estimation de la femelle sera de trois sicles d'argent. 7. Item, si c'est de celuy qui est aagé de soixante ans et au dessus, s'il est masle l'estimation sera de quinze sicles: mais de la femelle, de dix sicles. 8. Item, s'il est plus povre que ton estimation, il comparoistra devant le Sacrificateur, lequel l'estimera selon la possibilité de celuy qui a fait le voeu. 9. Item, si c'est une beste de quoy on offre oblation à l'Eternel, tout ce qui aura este donné à l'Eternel sera sainct. 10. Il ne la permutera point, et ne changera point ceste bonne pour une mauvaise, ou une mauvaise pour une bonne. Que s'il change une beste pour une autre beste, ceste-là et celle qui est changee seront sainctes. 11. Et si c'est quelque beste souillee de quoy on n'offre point à l'Eternel, on presentera la beste devant le Sacrificateur, 12. Lequel l'estimera soit bonne ou mauvaise, et selon l'estimation du Sacrificateur il en sera fait 13. Mais s'il la veust

[1]) osté la monition O.
[2]) *Le reste manque.*
[3]) *En marge:* ou, accomplira.
[4]) qui est poulsee O.
[5]) seront esperduz O.

[1]) *En marge:* ou, des predecesseurs. O. des premiers, lesquelz. 46 *suiv.* des predecesseurs, lesquels.
[2]) *Ce verset manque dans le commentaire.*

racheter, il adioustera la cinquieme partie d'icelle sur ton estimation. 14. Item, quand l'homme aura sanctifié sa maison en sanctification à l'Eternel, le Sacrificateur l'estimera tant bonne que mauvaise, et selon que le Sacrificateur l'aura estimee, elle sera ainsi taxee. 15. Mais si celuy qui l'a sanctifiee rachete sa maison, il adioustera la cinquieme partie de l'argent sur ton estimation, ainsi sera siene. 16. Item, si l'homme sanctifie à l'Eternel quelque partie des champs de son heritage, ton estimation sera selon la semence d'icelle, l'Omer de semence d'orge de cinquante sicles d'argent: 17. Que s'il a sanctifié son champ dés l'an du Iubilé, il sera confermé selon ton estimation. 18. Mais s'il sanctifie son champ apres le Iubilé, le Sacrificateur luy contera l'argent selon le nombre des ans qui restent iusqu'à l'an du Iubilé, et rabatra de ton estimation. 19. Et si celuy qui a sanctifié le champ le veut racheter, il adioustera sur iceluy la cinquieme partie de l'argent, et luy sera confermé. 20. Mais s'il ne rachete point le champ, et si ledit champ se vend à un autre homme, il ne se rachetera plus. 21. Mais apres le Iubilé passé, le champ sera sainct à l'Eternel. La possession d'iceluy sera au Sacrificateur, comme le champ interdit. 22. Item, s'il a sanctifié à l'Eternel le champ qu'il a acheté, lequel n'est point du champ de son heritage, 23. Le Sacrificateur lui contera la somme de ton estimation iusqu'à l'an du Iubilé, et baillera l'estimation en ce iour-là, de la chose sanctifiee à l'Eternel. 24. Mais en l'an du Iubilé le champ retournera à celuy duquel il l'avoit acheté, et auquel estoit la possession du fond. 25. Et ton estimation sera selon le sicle du Sanctuaire: le sicle est de vingt oboles. 26. Toutesfois nul ne sanctifiera le premier né d'entre les bestes qui est destiné à l'Eternel en titre de primogeniture: soit beuf soit brebis, il est à l'Eternel. 27. Mais s'il est des bestes souillees, il le rachetera selon ton estimation, et adioustera sur icelle sa cinquieme partie, et s'il n'est point racheté, il sera vendu selon ton estimation. 28. Neantmoins toute chose interdite qu'il a fait interdire pour l'Eternel de tout ce qui est à luy, soit d'homme ou de beste, iusqu'au champ de son heritage, il ne se vendra point et ne rachetera. Toute chose interdicte sera tres-saincte à l'Eternel. 29. Toute chose interdite, qui sera interdite et l'homme, ne se rachetera point, mais elle mourra de mort. 30. Toutes les dismes de la terre, tant de semence de la terre, que du fruict des arbres, sont à l'Eternel, c'est sainctetè à l'Eternel. 31. Mais celuy qui voudra racheter de ses dismes, y adioustera la cinquieme partie par dessus. 32. Et toutes les dismes des beufs, des brebis, de tout ce qui passe dessous la verge seront sanctifiees à l'Eternel. 33. On ne choisira point le bon ou le mauvais, et ne sera point changé: que si on le change, tant l'un que l'autre sera sanctifié sans le recouvrer. 34. Ce sont-ci les commandemens que l'Eternel commanda à Moyse en la montagne de Sinai pour les enfans d'Israel.

Chapitre I.

1. L'Eternel parla à Moyse au desert de Sinai, au tabernacle de convenance, au premier iour du second mois, en l'an second, apres qu'ils furent issus hors de la terre d'Egypte, disant, 2. Levez la somme de toute l'assemblee des enfans d'Israel selon leurs familles, et selon les maisons de leurs peres, avec le nombre des noms: assavoir tout masle selon leurs chefs, 3. Depuis l'aage de vingt ans et au dessus, quiconque peut aller en la guerre en Israel, lesquels vous conterez par leurs bandes toy et Aaron. 4. Et seront avec vous hommes de chacune lignee, chacun chef de la maison de ses peres. 5. Et voici les noms des personnages qui vous assisteront. De Ruben, Elisur fils de Sedeur. 6. De Simeon, Salamiel fils de Suri-Saddai. 7. De Iuda, Nahason fils d'Aminadab. 8. D'Issachar, Nathanael fils de Suar. 9. De Zabulon, Eliab fils de Helon. 10. Des enfans de Ioseph: d'Ephraim, Elisama fils d'Ammiud: de Manassé, Gamaliel fils de Phadassur. 11. De Beniamin, Abidan fils de Gidon. 12. De Dan, Ahiezer fils d'Ammi-Saddai. 13. D'Aser, Phegiel fils d'Ochran. 14. De Gad, Eliasaph fils de Duel. 15. De Nephthali, Ahira fils d'Enan. 16. Ceux-ci estoyent les renommez de l'assemblee, princes des lignees de leurs peres, qui estoyent les chefs des mille d'Israel. 17. Adonc Moyse preint ces personnages qui sont enroulez par leurs noms. 18. Lesquels assemblerent toute la congregation, au premier iour du second mois: et monstrerent leur genealogie par leurs familles: par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, par teste. 19. Si comme l'Eternel commanda à Moyse, il les conta au desert de Sinai. 20. Et les enfans de Ruben premier né d'Israel selon leurs generations, selon leurs familles, selon la maison de leurs peres, en nombre des noms selon leurs chefs, tout masle de l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 21. Furent contez de la lignee du dit Ruben, quarantesix mille et cinq cens. 22. Des enfans de Simeon, selon leurs generations, et selon leurs lignees, et selon la maison de leurs peres. Ceux qui furent contez d'iceluy en nombre des noms par leurs chefs, tout masle de l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 23. Furent contez de la lignee dudit Simeon, cinquante neuf mille trois cens. 24. Des enfans de Gad, par leurs generations, par leurs lignees, et par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 25. Furent contez de la lignee dudit Gad, quarantecinq mille six cens et cinquante. 26. Des enfans de Iuda, par leurs generations, par leurs lignees, et par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 27. Furent contez de la lignee dudit Iuda, septantequatre mille et six cens. 28. Des enfans d'Issachar, selon leurs generations, selon leurs familles, et selon la maison de leurs peres, avec le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 29. Furent contez de la lignee dudit Issachar, cinquantequatre mille et quatre cens. 30. Des enfans de Zabulon, selon leurs generations, selon leurs familles, et selon la maison de leurs peres, avec le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 31. Furent contez de la lignee dudit Zabulon, cinquantesept mille et quatre cens. 32. Des enfans de Ioseph: premierement des enfans d'Ephraim, par leurs generations, par leurs familles, et par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 33. Furent contez de la lignee dudit Ephraim, quarante mille et cinq cens. 34. Des enfans de Manassé: par leurs generations, par leurs familles, et par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 35. Furent contez de la lignee dudit Manassé, trentedeux mille et deux cens. 36. Des enfans de Beniamin, selon leurs generations, selon leurs familles, et selon la maison de leurs peres, avec le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 37. Furent contez de la lignee dudit Beniamin, trentecinq mille et quatre cens. 38. Des enfans de Dan selon leurs generations, selon leurs familles, et selon la maison de leurs peres, avec le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au

dessus, tous portans armes, 39. Furent contez de la lignee dudit Dan, soixantedeux mille et sept cens. 40. Des enfans d'Aser, par leurs generations, par leurs familles, et par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 41. Furent contez de la lignee dudit Aser, quarante et un mille cinq cens. 42. Des enfans de Nephthali, par leurs generations, par leurs familles, et par la maison de leurs peres, selon le nombre des noms, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes, 43. Furent contez de la lignee dudit Nephthali, cinquantetrois mille et quatre cens. 44. Ce sont les denombremens que Moyse et Aaron firent, et les douze princes d'Israel, chacun homme pour la maison de son pere. 45. Ainsi tous ceux qui furent contez des enfans d'Israel, par les maisons de leurs peres, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, tous portans armes en Israel, 46. Estoyent totalement en nombre, six cens trois mille cinq cens et cinquante. 47. Mais les Levites ne furent point contez entr'eux par la lignee de leurs peres. 48. Car l'Eternel avoit parlé à Moyse, disant, 49. Seulement tu ne conteras point la lignee de Levi, et ne leveras point le conte d'eux d'entre les enfans d'Israel. 50. Mais tu constitueras lesdits Levites sur le tabernacle de tesmoignage, et sur tous ses vaisseaux, et sur tout ce qui luy appartient. Iceux porteront le tabernacle, et tous ses vaisseaux: et administreront en iceluy, et s'arrengeront à l'entour du tabernacle. 51. Et quand le tabernacle departira, les Levites l'osteront: et quand il viendra à se poser, ils le dresseront: et l'estranger qui en approchera, mourra. 52. Mais les enfans d'Israel se rangeront chacun à sa bande, et chacun à sa banniere selon leurs osts. 53. Et les Levites s'arrengeront à l'entour du tabernacle de tesmoignage, afin qu'indignation ne soit sur l'assemblee des enfans d'Israel, et prendront la garde de la veille du tabernacle de tesmoignage. 54. Et les enfans d'Israel firent selon toutes les choses que l'Eternel commanda à Moyse.

Chapitre II.

1. Et l'Eternel parla à Moyse et à Aaron, disant, 2. Chacun des enfans d'Israel se rangera sous sa banniere, et sous ses enseignes, selon la maison de leurs peres, loin à l'entour du tabernacle de convenance. 3. Si poseront le camp ceux qui sont de la banniere de l'ost de Iuda vers Orient, selon leurs bandes. Et le prince des enfans de Iuda sera Nahason fils d'Aminadab. 4. Et son camp, et ceux qui ont este contez, septantequatre mille et six cens. 5. Et aupres de luy campera la lignee d'Issachar. Or le prince des enfans d'Issachar, sera Nathanael fils de Suar. 6. Et son camp, et ses denombrez, cinquantequatre mille et quatre cens. 7. Puis la lignee de Zabulon. Et le prince des enfans de Zabulon sera Eliab fils d'Helon. 8. Et son camp et ses nombrez, cinquante sept mille quatre cens. 9. Tous les denombrez de l'ost de Iuda, cent octantesix mille et quatre cens par leurs bandes, lesquels partiront premiers. 10. La banniere de l'ost de Ruben sera vers Midi par leurs bandes. Or le prince des enfans dudit Ruben sera Elisur fils de Sedeur. 11. Et son camp et ses denombrez quarante six mille et cinq cens. 12. Et aupres de luy campera la lignee de Simeon. Le prince des enfans dudit Simeon sera Salamiel fils de Suri-Saddai. 13. Et son camp et ses denombrez cinquante neuf mille et trois cens. 14. Puis la lignee de Gad. Et le prince des enfans dudit Gad sera Eliasaph fils de Ruel. 15. Et son camp et ses denombrez quarantecinq mille six cens et cinquante. 16. Tous les denombrez de l'ost de Ruben cent cinquante et un mille quatre cens et cinquante par leurs bandes. Iceux partiront les seconds. 17. Puis partira le tabernacle de convenance avec l'ost des Levites au milieu du camp: lesquels ainsi qu'ils seront posez, partiront un chacun en son ordre selon sa banniere. 18. La banniere de l'ost d'Ephraim, par leurs bandes, sera vers Occident, et le prince des enfans dudit Ephraim sera Elisama fils d'Amiud. 19. Et son camp et ses denombrez quarante mille et cinq cens. 20. Et aupres de luy la lignee de Manassé. Et le prince des enfans dudit Manassé sera Gamaliel fils de Phadassur. 21. Et son camp et ses denombrez, trentedeux mille et deux cens. 22. Puis la lignee de Beniamin, et le prince des enfans dudit Beniamin sera Abidam fils de Gidon. 23. Et son camp et ses denombrez trentecinq mille et quatre cens. 24. Tous les denombrez de l'ost d'Ephraim, cent huict mille et cent, par leurs bandes. Iceux partiront les troisiemes. 25. La banniere de l'ost de Dan par leurs bandes sera vers Aquilon. Et le prince des enfans dudit Dan sera Ahiezer fils d'Ammi-Saddai. 26. Et son camp et ses denombrez soixante deux mille et sept cens. 27. Et aupres de luy campera la lignee d'Aser. Et le prince des enfans dudit Aser sera Phegiel fils d'Ochran. 28. Et son camp et ses denombrez quarante et un mille et cinq cens. 29. Puis la lignee de Nephthali. Et le prince des enfans dudit Nephthali sera Ahira fils d'Enan. 30. Et son camp et ses denombrez cinquante trois mille et quatre cens. 31. Tous les denombrez de l'ost de Dan, cent cinquante sept mille et six cens. Iceux se partiront les derniers avec leurs bannieres. 32. Ce sont les denombrez des enfans d'Israel par les maisons de leurs peres. Tous les denombrez des osts selon leurs bandes, assavoir, six cens trois mille cinq cens

et cinquante. 33. Mais les Levites ne furent point contez d'entre les enfans d'Israel, comme l'Eternel l'avoit commandé à Moyse. 34. Et les enfans d'Israel firent selon toutes les choses que l'Eternel avoit commandees à Moyse, ainsi arrangeans leurs bannieres, et departans chacun par ses familles, selon les maisons de leurs peres.

Chapitre III.

1. S'ensuyvent aussi les generations d'Aaron et Moyse, au iour que l'Eternel parla en la montagne de Sinai à Moyse. 2. Les noms des enfans d'Aaron sont, Nadab le premier né, Abihu, Eleazar et Ithamar. 3. Ce sont les noms des enfans d'Aaron, Sacrificateurs qui furent oincts, desquels les mains furent consacrees pour exercer la sacrificature. 4. Et Nadab et Abihu moururent en la presence de l'Eternel quand ils offrirent le feu estrange devant l'Eternel au desert de Sinai, et n'eurent point d'enfans. Mais Eleazar et Ithamar exercerent l'office de sacrificature en la presence d'Aaron leur pere. 5. Lors l'Eternel parla à Moyse, disant, 6. Fay approcher la lignee de Levi, et la fay assister en la presence d'Aaron Sacrificateur, afin qu'ils luy administrent, 7. Et ayent le soin de sa garde, et de la garde de toute l'assemblee pour le tabernacle de tesmoignage pour faire le service du tabernacle. 8. Et gardent tous les vaisseaux d'iceluy: et la garde des enfans d'Israel, en faisant le service du tabernacle. 9. Ainsi tu bailleras à Aaron et à ses fils, les Levites, lesquels luy ont este donnez et baillez d'entre les enfans d'Israel. 10. Si constitueras Aaron et ses fils, afin qu'ils exercent leur office de sacrificature: l'estranger qui s'en ingerera, mourra.[1]) 11. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 12. Voici, i'ay prins les Levites au milieu des enfans d'Israel, pour tout premier né qui ouvre la matrice entre les enfans d'Israel, afin que les Levites soyent miens. 13. Car tout premier né m'appartient, depuis le temps que ie frapay tout premier né en la terre d'Egypte, ie me suis sanctifié tout premier né en Israel, lesquels sont miens depuis l'homme iusques à la beste, Ie suis l'Eternel. 14. Et l'Eternel parla à Moyse au desert de Sinai, disant, 15. Nombre les fils de Levi, par les maisons de leurs peres, et par leurs familles, en contant tout masle depuis l'aage d'un mois et au dessus. 16. Moyse donc les conta selon le mandement de l'Eternel, si comme il avoit commandé. 17. Et ceux-ci furent les fils de Levi par leurs noms: assavoir, Gerson, Caath, et Merari. 18. Or les noms des fils de Gerson, par leurs familles, sont Lebni et Semei, 19. Item, les fils de Caath par leurs familles: Amram, Iesaar, Hebron, et Oziel. 20. Item, les enfans de Merari, par leurs familles: Moholi, et Musi. Ce sont donc les familles de Levi selon les maisons de leurs peres. 21. De Gerson fut la famille Lebnite, et la famille Semeite. Icelles donc sont les familles Gersonites. 22. Desquelles tous les masles depuis l'aage d'un mois et au dessus furent contez en nombre, sept mille cinq cens. 23. Les familles des Gersonites mettront leur ost derriere le tabernacle vers Occident. 24. Et Heliasaph fils de Lael estoit le prince et pere de la maison des Gersonites. 25. Et ce que les enfans de Gerson auront en garde au tabernacle de convenance, sera, assavoir le tabernacle, le pavillon, la couverture, le voile[1]) de la porte du tabernacle de convenance. 26. Les courtines du parvis, le voile[1]) de la porte du parvis, estant aupres du tabernacle, et aupres de l'autel, par le circuit, et son cordage, pour tout son service.[2]) 27. Item, de Caath fut la famille des Amramites, la famille des Iesaarites, la famille des Hebronites, et la famille des Ozielites. Icelles donc sont les familles des Caathites. 28. Desquelles tous les masles depuis l'aage d'un mois, et au dessus, furent du nombre de huit mille six cens, gardans sur la garde du Sanctuaire. 29. Les familles des enfans dudit Caath mettront leur ost du costé du tabernacle vers le Midi. 30. Or Elisaphan fils d'Osiel estoit le prince et pere de la maison des familles des Chaathites. 31. Et auront en garde l'Arche, la table, le chandelier, les autels, les vaisseaux du Sanctuaire, desquels on administre: le voile, et tout son equipage. 32. Et le prince des princes des Levites sera Eleazar fils d'Aaron Sacrificateur, ayant superintendance sur les gardes de la garde du Sanctuaire. 33. Item, de Merari fut la famille des Moholites, et la famille des Musites. Icelles donc sont les familles de Merari, 34. Desquelles tous les masles qui furent contez depuis l'aage d'un mois et au dessus, estoyent au nombre de six mille deux cens. 35. Et Suriel fils d'Abihaiel estoit le prince et pere sur la maison des familles de Merari. Ils mettront leur ost du costé du tabernacle vers Aquilon. 36. Et la commission de garde des enfans de Merari estoit sur les tables du tabernacle, ses verroux, ses piliers, ses soubassemens, tous ses vaisseaux, tout son equipage. 37. Et les piliers du parvis par le circuit, avec leurs soubassemens, leurs

---

[1]) *Les versets 5 à 10 se lisent encore en un autre endroit du commentaire, avec des variantes dans la traduction:* Fay venir . . . . assister devant Aaron . . . . afin qu'elle . . . . et qu'ils observent leur garde . . . . devant le tabernacle de convenance, et facent . . . . et gardent les vaisseaux du tabernacle de convenance, ... et facent le service . . . . Tu bailleras doncques . . . . ils luy sont donnez: voire donnez . . . . et ordonneras Aaron . . . . pour exercer . . . . car l'estranger qui en approchera . . . .

[1]) la tapisserie O.
[2]) affaire O.

cloux, et leur cordage. 38. Item, Moyse et Aaron et ses fils ayans commission sur la garde du Sanctuaire, pour la garde des enfans d'Israel, mettront leur ost devant le tabernacle de convenance vers Orient: et l'estranger qui en approchera, mourra. 39. Tous ceux qui furent nombrez des Levites, lesquels Moyse conta avec Aaron, selon la parole de l'Eternel par leurs familles, tous les masles de l'aage d'un mois et au dessus furent vingt deux mille. 40. Et l'Eternel dit à Moyse, Conte tous les premiers nez masles des enfans d'Israel, depuis l'aage d'un mois et au dessus, et pren[1]) le nombre de leurs noms. 41. Et prendras pour moy (Ie suis l'Eternel,) les Levites, pour tous les premiers nez entre les enfans d'Israel, aussi les bestes des Levites pour tous les premiers nez des bestes des enfans d'Israel. 42. Moyse donc conta comme l'Eternel luy avoit commandé, tous les premiers nez des enfans d'Israel. 43. Et tous les premiers nez masles selon le nombre des noms, depuis l'aage d'un mois et au dessus, furent vingt deux mille deux cens septante et trois. 44. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 45. Pren les Levites pour tous les premiers nez des enfans d'Israel, et les bestes des Levites pour leurs bestes: et les Levites seront pour moy, qui suis l'Eternel. 46. Et pour le rachat des deux cens septante et trois, qui sont d'avantage que les Levites des premiers nez des enfans d'Israel, 47. Tu prendras cinq sicles par teste, selon le poids du Sanctuaire (le sicle est de vingt oboles). 48. Et bailleras l'argent à Aaron et à ses fils, pour le rachat de ceux qui sont d'avantage. 49. Moyse donc preint l'argent des rachats de ceux qui estoyent par dessus les rachetez par eschange des Levites.[2]) 50. Et receut des premiers nez des enfans d'Israel l'argent, assavoir mille trois cens soixante cinq sicles, selon le poids du Sanctuaire. 51. Puis Moyse donna l'argent des rachetez à Aaron et à ses fils, selon le mandement de l'Eternel, si comme l'Eternel avoit commandé à Moyse.

Chapitre IV.

1. L'Eternel parla à Moyse et Aaron, disant, 2. Leve le conte[3]) des enfans de Caath d'entre les enfans de Levi, par leurs familles, et par les maisons de leurs peres, 3. Depuis l'aage de trente ans et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans tous ceux qui entrent à l'assemblee,[4]) pour faire le service au tabernacle de convenance. 4. Voici le service de Cehat au tabernacle de convenance, assävoir le lieu Tressainct. 5. Quand l'ost partira, Aaron et ses fils viendront et osteront le voile de couverture, et en couvriront l'Arche du tesmoignage. 6. Puis ils mettront au dessus la couverture de peaux de taissons, et estendront par dessus un drap tout de hyacinthe, et appliqueront ses barres. 7. Item ils estendront un drap de hyacinthe sur la table des pains de proposition, et mettront sur icelles les escuelles, les cuilliers, et les gobelets, et les hanaps à verser: et le pain sera continuellement sur icelle. 8. Puis ils estendront au dessus un drap teint de vermeil, et le couvriront d'une couverture de peaux de taissons, et appliqueront ses barres. 9. Item ils prendront un drap de hyacinthe, et en couvriront le chandelier du luminaire, avec ses lampes, ses esmouchettes, ses cruseaux, et tous les vaisseaux d'huile, desquels ils administrent à l'entour. 10. Apres ils le mettront avec tous ses vaisseaux en une couverture de peaux de taissons, et appliqueront ses barres. 11. Item, ils appliqueront sur l'autel d'or un drap de hyacinthe , et le couvriront de couverture de peaux de taissons, et appliqueront ses barres. 12. Ils prendront aussi tous les vaisseaux du service desquels ils ministrent au Sanctuaire, et les mettront en un drap de hyacinthe, et les couvriront d'une couverture de peaux de taissons, et les mettront sur les barres. 13. Item, ils osteront les cendres de l'autel, et estendront sur iceluy un drap descarlate. 14. Et mettront sur iceluy les vaisseaux desquels ils ministrent, les paesles, les havets, les pallettes, les chauderons,[1]) et tous les vaisseaux de l'autel: et estendront sur iceluy une couverture de peaux de taissons, et appliqueront ses barres. 15. Apres qu'Aaron et ses fils auront achevé de couvrir le Sanctuaire, et tous ses vaisseaux, quand l'ost departira, les fils de Cehat viendront pour le porter, sans point toucher au Sanctuaire, afin qu'ils ne meurent: telle sera la charge des fils de Cehat au tabernacle de convenance. 16. Or Eleazar fils d'Aaron Sacrificateur aura la superintendence sur l'huile du luminaire: les perfums aromatiques, l'oblation continuelle, l'huile d'onction, avec la superintendence de tout le tabernacle, et de toutes les choses qui y sont, du Sanctuaire avec ses vaisseaux. 17. Et l'Eternel parla à Moyse et à Aaron disant, 18. Ne destruisez point la lignee des familles de Cehat du milieu des Levites. 19. Mais faites leur ceci, afin qu'ils vivent, et ne meurent point: quand ils approcheront au lieu tressainct, Aaron et ses fils viendront, qui les ordonneront un chacun sur son oeuvre et sur sa charge. 20. Et n'entreront point pour regarder quand on couvrira le Sanctuaire, afin qu'ils ne meurent. 21. L'Eter-

---

[1]) lieve O. 46. *Le verbe est omis* 54. 59.

[2]) qui estoyent davantage que les rachatz des Levites O. que les rachetez par eschange des Levites 46.

[3]) la somme O.

[4]) tous pouvans aller en guerre O. tous portans armes 46 *suiv.*

[1]) les seilles O.

nel parla à Moyse, disant, 22. Leve encore le conte des fils de Gerson, par les maisons de leurs peres, et par leurs familles. 23. Depuis l'aage de trente ans et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans, contant tous ceux qui entrent en l'assemblee, pour faire le service au tabernacle de convenance. 24. Voici le service des familles de Gerson à servir, et porter. 25. Ils porteront les courtines du tabernacle, le tabernacle de convenance, sa couverture, la couverture de taissons laquelle est sur iceluy par dessus, et le voile de la porte du tabernacle de convenance. 26. Les courtines du parvis, et le voile de la porte du parvis qui est à l'endroit du tabernacle, et à l'endroit de l'autel à l'entour, leur cordage, et tous les instrumens de leur service, et tout ce qui est fait pour iceux: et ainsi ils serviront. 27. Tout le service des fils de Gerson en toutes leurs charges, et en toutes leurs oeuvres sera selon le commandement d'Aaron et de ses fils, et leur commettrez en garde tout ce qui sera de leur charge. 28. Ce sera le service des familles des fils des Gersonites au tabernacle de convenance: et leur garde sera sous la main d'Ithamar fils d'Aaron Sacrificateur. 29. Tu conteras les fils de Merari, par leurs familles et par les maisons de leurs peres. 30. Depuis l'aage de trente ans et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans,[1]) pour faire le service au tabernacle de convenance. 31. S'ensuit la garde de la charge des fils de Merari, pour leur service au tabernacle de convenance, assavoir les ais du tabernacle, ses barres,[2]) ses piliers, avec ses soubassemens. 32. Les piliers du parvis par le circuit, et le soubassement, leurs cloux, leurs cordages avec tous leurs instrumens, et toute leur besogne: aussi vous conterez par nom les utensiles de la garde de leur charge. 33. Ce sera l'oeuvre des familles des fils de Merari, pour tout leur service au tabernacle de convenance sous la main d'Ithamar fils d'Aaron Sacrificateur. 34. Moyse donc et Aaron et les princes de la congregation, nombrerent les fils des Caathites par leurs familles, et par les maisons de leurs peres, 35. Depuis l'aage de trente ans, et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans: tous entrans en l'assemblee pour le service au tabernacle de convenance. 36. Et furent contez par leurs familles, deux mille sept cens cinquante. 37. Ce sont ceux qui furent contez des familles des Caathites, tous servans au tabernacle de convenance, lesquels Moyse et Aaron nombrerent selon le mandement de l'Eternel par la main de Moyse. 38. Les fils aussi de Gerson furent contez par leurs familles,

[1]) *Toutes les éditions antérieures ajoutent:* nombrant tous ceux qui peuvent aller en guerre.
[2]) verroux O. 46. 54.

et par les maisons de leurs peres, 39. Depuis l'aage de trente ans et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans tous entrans en l'assemblee pour faire le service au tabernacle de convenance. 40. Ils furent donc nombrez par leurs familles et par les maisons de leurs peres deux mille six cens et trente. 41. Ce sont ceux qui furent contez des familles des enfans de Gerson, tous servans au tabernacle de convenance: lesquels Moyse et Aaron nombrerent selon le mandement de l'Eternel. 42. S'ensuyvant les denombrez des familles des enfans de Merari, par leurs familles, et par les maisons de leurs peres, 43. Depuis l'aage de trente ans, et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans: tous entrans à l'assemblee pour le service du tabernacle de convenance. 44. Ils furent doncques nombrez par leurs familles, trois mille deux cens. 45. Ce sont ceux qui furent contez des familles de Merari lesquels Moyse et Aaron nombrerent selon le mandement de l'Eternel, donné par la main de Moyse. 46. Ainsi tous les Levites denombrez lesquels Moyse et Aaron et les princes d'Israel conterent, par leurs familles, et par les maisons de leurs peres, 47. Depuis l'aage de trente ans, et au dessus, iusques à l'aage de cinquante ans: tous marchans pour faire l'oeuvre du service, et l'oeuvre de la charge du tabernacle de convenance. 48. Tous les denombrez furent ensemble huit mille cinq cens et octante. 49. Selon le mandement de l'Eternel par la main de Moyse, un chacun selon son oeuvre, selon sa charge, selon son service: ainsi que l'Eternel l'avoit commandé à Moyse.

Chapitre V.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Commande aux enfans d'Israel qu'ils mettent hors de l'ost tout lepreux, tout homme ayant flux, et tout homme souillé sur un trespassé.[1]) 3. Vous les mettrez hors, tant masle que femelle, vous les envoyerez hors de l'ost, afin qu'ils ne souillent l'ost de ceux au milieu desquels i'habite. 4.[2]) Et les enfans d'Israel en firent ainsi, les mettans hors de l'ost, si comme l'Eternel avoit parlé à Moyse. 5. L'Eternel parla à Moyse, disant, 6. Parle aux enfans d'Israel, Quand l'homme ou la femme auront fait quelque offense humaine, en commettant prevarication contre l'Eternel, et que telle personne ait forfait: 7. Ils confesseront leur peché qu'ils ont fait, et restitueront le forfait en la somme totale[3]) adioustant par dessus la cinquieme partie, et la baillera à celuy contre lequel il a forfait. 8. S'il n'y a nul à qui l'homme restitue le forfait:

[1]) sur l'ame O. 46. 54.
[2]) *Ce verset manque dans le commentaire.*
[3]) avec son sort O.

que le forfait soit restitué à l'Eternel, et qu'il appartiene au Sacrificateur, outre le mouton de reconciliation par lequel il sera reconcilié. 9. Toute oblation de toutes les choses sanctifiees des enfans d'Israel, qu'ils offriront au Sacrificateur, sera siene. 10. Les choses donc sanctifiees d'un chacun seront à luy, ce que chacun aura mis entre les mains du Sacrificateur. 11. L'Eternel aussi parla à Moyse, disant, 12. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Quand la femme de quelqu'un aura defailli, et commis prevarication contre iceluy: 13. et qu'aucun ait couché avecques elle par cohabitation de semence, et cela ne soit sceu de son mari, ains luy soit caché.[1]) 14. S'il est esmeu d'esprit de ialousie: tellement qu'il soit ialoux de sa femme, laquelle est pollue: ou s'il est esmeu d'esprit de ialousie, tellement qu'il soit ialoux de sa femme, encore qu'elle ne soit point pollue. 15. Cest homme-là fera venir sa femme au Sacrificateur, et apportera son oblation avec elle, assavoir la dixieme partie d'Epha de farine d'orge: mais il ne respandra point d'huile sur icelle, et n'y mettra point d'encens: car c'est l'oblation de ialousie, l'oblation de memorial, reduisant en memoire l'iniquité. 16. Et le Sacrificateur la fera approcher, et assister en la presence de l'Eternel. 17. Puis le Sacrificateur prendra l'eau saincte en un vaisseau de terre, et de la poudre qui sera sur le pavé du tabernacle, et la mettra dedans l'eau. 18. Apres le Sacrificateur fera assister la femme en la presence de l'Eternel, et descouvrant le chef de ladite femme, mettra l'oblation de memorial sur ses mains: laquelle oblation est pour ialousie. Et le Sacrificateur aura en sa main l'eau d'amertume et de malediction. 19. Et le Sacrificateur fera iurer la femme, et luy dira, Si l'homme n'a point couché avec toy, et si tu n'es point declinee de ton mari à ordure, sois exempte de ceste eau d'amertume et de malediction. 20. Mais si tu as decliné de ton mari, et es pollue, et qu'aucun fors que ton mari ait couché avec toy: 21. (Lors le Sacrificateur fera iurer la femme par iurement d'execration, et luy dira,) L'Eternel te mette en malediction et execration[2]) de serment au milieu de ton peuple, faisant tomber ta cuisse, et crever ton ventre. 22. Et que ces eaux de malediction entrent en tes entrailles pour te crever le ventre, et faire tomber ta cuisse. Adonc la femme respondra, Amen, amen[3]). 23. Puis le Sacrificateur escrira ces maledictions en un livre, et les effacera avec l'eau d'amertume. 24. Et donnera à boire ladite eau d'amertume et de malediction à la femme, afin que l'eau de malediction et d'amertume entre en elle. 25. Et le Sacrificateur prendra de la main de la femme l'oblation de ialousie, laquelle il eslevera devant l'Eternel, et l'offrira sur l'autel. 26. Le Sacrificateur aussi prendra une pongnee de l'oblation en memorial d'icelle, et en fera perfumigation sur l'autel. 27. En apres il baillera l'eau à boire à la femme. Et apres avoir beu l'eau, s'il advient qu'elle ait este pollue, et qu'elle ait commis prevarication contre son mari, l'eau d'amertume et de malediction entrera en elle, et son ventre crevera, et sa cuisse cherra. Ainsi sera la femme en malediction au mileu de son peuple. 28. Que si la femme n'a point este pollue, ains est pure, elle en sera exempte, et engendrera lignee. 29. C'est la loy de ialousie, quand la femme s'est divertie de son mari, et qu'elle a este pollue. 30. Ou si l'homme est esmeu d'esprit de ialousie, tant qu'il soit ialoux de sa femme, il fera assister la femme devant l'Eternel, et le Sacrificateur fera à icelle selon toute ceste loy. 31. Et l'homme sera exempt de l'iniquité: mais ceste femme portera la peine de son iniquité.

[1]) *Toutes les éditions antérieures ajoutent d'après l'hébreu:* et qu'il n'y ait nul tesmoin contre elle et n'ait point este surprise.
[2]) iurement O.
[3]) Ainsi soit-il O.

Chapitre VI.

1. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Si l'homme ou la femme a fait voeu, assavoir le voeu de Nazarien, pour se sanctifier[1]) à l'Eternel. 3. Il s'abstiendra de vin et de cervoise, et ne boira nulle chose aigre de vin, ne de cervoise, ni de toute liqueur de raisins, et ne mangera point de grappes fraisches ou seches. 4. Tous les iours qu'il sera Nazarien, il ne mangera de nulle chose qui soit faite du vin de la vigne, depuis les grains iusques à la pelure. 5. Durant qu'il est separé par son voeu, le rasoir ne passera point sur sa teste, iusques à ce que les iours lesquels il s'est consacré à l'Eternel soyent passez, il sera sainct, et laissera croistre les cheveux de sa teste. 6. Durant le temps qu'il est separé à l'Eternel, iamais ne viendra à la personne du mort. 7. Il ne se souillera point sur son pere, sur sa mere, sur son frere, sur sa soeur, quand ils seront morts: car la consecration de son Dieu est dessus sa teste. 8. Tous les iours qu'il sera separé,[2]) il sera sainct à l'Eternel. 9. Item, si quelqu'un est mort aupres de luy subitement par cas fortuit, il aura pollué le chef de sa consecration, dont tousera son chef le iour de sa purification: il le tousera, di-ie, au septieme iour. 10. Et au huitieme iour il apportera deux tourterelles ou deux pigeons de colombe au Sacrificateur à la porte du tabernacle de convenance. 11. Lors le Sacrificateur en sacrifiera l'un

[1]) separer O.
[2]) Nazarien O.

pour le peché, et l'autre en holocauste: et fera reconciliation pour luy de ce qu'il a peché sur le mort. Il sanctifiera donc ainsi sa teste en ce iour-là. 12. Et consacrera à l'Eternel les iours esquels il a este separé, offrant un agneau d'un an pour le delict, et les premiers iours seront annullez: car il a pollué sa consecration. 13. Telle est la loy du Nazarien, au temps que les iours de sa consecration seront accomplis, il viendra à la porte du tabernacle de convenance. 14. Et fera son oblation à l'Eternel d'un agneau[1]) d'un an sans macule pour le peché, et un mouton sans macule pour les pacifiques. 15. Et une corbeille de pains de fine farine sans levain, des gasteaux pestris à l'huile, et des tourtes sans levain ointes d'huile, avec leur oblation et aspersions. 16. Lesquels le Sacrificateur offrira devant l'Eternel, et sacrifiera un sacrifice pour le peché d'iceluy, et un holocauste. 17. Et offrira le sacrifice du mouton pour les pacifiques à l'Eternel, avec la corbeille des pains sans levain. Aussi le Sacrificateur fera l'oblation et aspersion d'iceluy. 18. Et le Nazarien à la porte du tabernacle, tondra la teste de sa consecration, et prendra la perruque de la teste de sadite consecration, et la mettra sur le feu qui est dessous le sacrifice des pacifiques. 19. Lors le Sacrificateur prendra l'espaule cuitte du mouton, et un gasteau sans levain de la corbeille, et une tourte sans levain, si les mettra es mains du Nazarien apres qu'il aura tousé sa consecration. 20. Et le Sacrificateur eslevera ces choses en les tournant devant l'Eternel. La chose saincte appartient au Sacrificateur, tant la poitrine de l'eslevation, que l'espaule de l'eslevation. Puis apres le Nazarien pourra boire du vin. 21. C'est la loy du Nazarien qui a voué à l'Eternel son oblation pour sa consécration, outre ce qu'il pourra avoir selon son voeu qu'il a voué: ainsi en fera-il selon la Loy de sa consecration. 22. L'Eternel parla à Moyse, disant, 23. Parle à Aaron et à ses fils, et leur di, Vous benirez ainsi les enfans d'Israel, en leur disant, 24. L'Eternel te benie, et te garde: 25. L'Eternel face reluire sa face sur toy, et te face merci:[2]) 26. L'Eternel esleve sa face vers toy, et te donne paix. 27. Ils mettront donc mon nom sur Israel, et ie les beniray.

Chapitre VII.

1. Puis adveint, au temps que Moyse eut achevé de dresser le tabernacle, et de l'oindre, et le sanctifier avec tous ses vaisseaux, et l'autel avec tous ses vaisseaux. Apres doncques qu'il les eut oincts et sanctifiez: 2. Lors s'approcherent les princes d'Israel, chefs des familles de leurs peres, les princes des lignees, lesquels estoyent constituez sur les denombrez. 3. Et porterent leur oblation devant l'Eternel, assavoir six chariots couverts avec douze beufs: un chariot pour deux princes, et un beuf pour un chacun, lesquels ils offrirent devant le tabernacle. 4. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 5. Pren les d'iceux, et que ce soit pour faire le service du tabernacle de convenance, si les donneras aux Levites, à un chacun selon son service. 6. Moyse donc preint les chariots, et les beufs, et les donna aux Levites. 7. Il donna aux enfans de Gerson deux chariots, et quatre beufs, selon leur service. 8. Item, il donna aux enfans de Merari quatre chariots, et huit beufs, selon leur service, sous la main d'Ithamar fils d'Aaron Sacrificateur. 9. Mais il n'en donna point aux fils de Caath, pource que le service du Sanctuaire, qui leur appartenoit, se portoit sur leurs espaules. 10. Et les princes offrirent à la dedicace de l'autel, au iour qu'il fut oinct, leur oblation devant l'autel. 11. L'Eternel aussi dit à Moyse, Un prince offrira en un iour, et un autre prince à l'autre iour, son oblation pour la dedicace de l'autel. 12. Au premier iour donc Nahason fils d'Aminadab de la lignee de Iuda offrit son oblation. 13. Et son present fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, du poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie avec l'huile pour l'offerte, 14. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 15. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 16. Un chevreau de chevres pour le peché. 17. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Telle fut l'oblation de Nahason fils d'Aminadab. 18. Au second iour Nathanael fils de Suar prince de la *lignee* d'Issachar offrit. 19. Et presenta pour son oblation un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 20. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 21. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 22. Un chevreau de chevres pour le peché. 23. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. 24. Ce fut l'oblation de Nathanael fils de Suar. Au troisieme iour Eliab fils d'Helon prince des enfans de Zabulon *offrit.* 25. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 26. Une cuilier d'or de dix *sicles*, plene de perfum, 27. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste. 28. Un chevreau de chevres pour le

[1]) *Texte incomplet. Les éditions antérieures ont de plus*: d'un agneau d'un an sans macule en holocauste, d'un autre agneau *etc.*

[2]) ait merci de toy O. *suiv.*

peché. 29. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ceste fut l'oblation d'Eliab fils d'Helon. 30. Au quatrieme iour Elisur fils de Sedeur prince des enfans de Ruben *offrit.* 31. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 32. Une cuilier d'or de dix *sicles*, plene de perfum, 33. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 34. Un chevreau de chevres pour le peché. 35. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Telle fut l'oblation d'Elisur fils de Sedeur. 36. Au cinquieme iour Salamiel fils de Suri-Saddai prince des enfans de Simeon *offrit.* 37. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 38. Une cuilier d'or de dix *sicles*, plene de perfum, 39. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste. 40. Un chevreau de chevres pour le peché. 41. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation de Salamiel, fils de Suri-Saddai. 42. Au sixieme iour Eliasaph fils de Duel prince des enfans de Gad *offrit.* 43. Et fut son oblation un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles selon le poids du Sanctuaire, toutes deux, plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 44. Une cuilier d'or de dix *sicles*, plene de perfum, 45. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 46. Un chevreau de chevres pour le peché. 47. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation d'Eliasaph fils de Duel. 48. Au septieme iour Elisama fils d'Ammiud prince des enfans d'Ephraim *offrit.* 49. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 50. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 51. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 52. Un chevreau de chevres pour le peché. 53. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation d'Elisama fils d'Ammiud. 54. Au huitieme iour Gamaliel fils de Phadassur, prince des enfans de Manassé *offrit.* 55. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 56. Une cuilier d'or de dix *sicles*, plene de perfum, 57. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 58. Un chevreau de chevres pour le peché. 59. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation de Gamaliel fils de Phadassur. 60. Au neufieme iour Abidan fils de Gidon prince des enfans de Beniamin *offrit.* 61. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 62. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 63. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 64. Un chevreau de chevres pour le peché. 65. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation d'Abidan fils de Gidon. 66. Au dixieme iour Ahieser fils d'Ammi-Saddai prince des enfans de Dan *offrit.* 67. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 68. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 69. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 70. Un chevreau de chevres pour le peché. 71. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation d'Ahieser fils d'Ammi-Saddai. 72. En l'onzieme iour Phegiel fils d'Ochran prince des enfans d'Aser *offrit.* 73. Et fut son oblation un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles, selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 74. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 75. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste. 76. Un chevreau de chevres pour le peché. 77. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation de Phegiel fils d'Ochran. 78. Au douzieme iour Ahira fils d'Enan, prince des enfans de Nephthali *offrit.* 79. Et son oblation fut un plat d'argent de cent trente sicles, une phiole d'argent de septante sicles selon le poids du Sanctuaire, toutes deux plenes de fine farine pestrie à l'huile pour l'offerte, 80. Une cuilier d'or de dix *sicles* plene de perfum, 81. Un bouveau, un mouton, un agneau d'un an pour l'holocauste, 82. Un chevreau de chevres pour le peché. 83. Et pour le sacrifice des prosperitez deux beufs, cinq moutons, cinq boucs, et cinq agneaux d'un an. Ce fut l'oblation d'Ahira fils d'Enan. 84. C'est-ci la dedicace de l'autel, au iour qu'il fut oinct des princes d'Israel : Douze plats d'argent, douze phioles d'argent, douze cuiliers d'or. 85. Dont

chacun plat d'argent estoit de cent trente *sicles*, et chacune phiole de septante. Tout l'argent des vaisseaux *montoit* deux mille quatre cens sicles selon le poids du Sanctuaire. 86. Douze cuiliers d'or plenes de perfum, chacune de dix sicles, selon le poids du Sanctuaire. Tout l'or donc des cuiliers *montoit* cent vingt *sicles*. 87. Et tous les beufs pour l'holocauste: douze bouveaux, douze moutons, douze agneaux d'un an, avec leurs offertes, et douze chevreaux de chevres pour le peché. 88. Et tous les beufs du sacrifice des prosperitez vingt et quatre beufs, soixante moutons, soixante boucs, soixante agneaux d'un an. Ce fut, di-ie, la dedicace de l'autel, apres qu'il fut oinct. 89. Et quand Moyse entroit au tabernacle de convenance pour parler à Dieu, il oyoit la voix de celuy qui parloit à luy du Propitiatoire, qui estoit dessus l'Arche du tesmoignage, entre les deux Cherubins, et parloit à luy.

Chapitre VIII.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle à Aaron, et luy dit, Quand tu allumeras les lampes, les sept lampes luiront à l'endroit du chandelier. 3. Et Aaron en fit ainsi: allumant à l'endroit du chandelier ses sept lampes, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 4. Or la façon[1]) du chandelier estoit telle, il estoit d'or, duit au marteau, d'une mesme masse depuis sa iambe iusques à ses fleurs: selon le patron[2]) que l'Eternel fit apparoir à Moyse, il fit le chandelier tout ainsi. 5. L'Eternel parla à Moyse, disant, 6. Pren les Levites d'entre les enfans d'Israel, et les purifie. 7. Voici que tu feras pour les purifier: tu espandras sur eux de l'eau de sanctification, et ils feront passer le rasoir sur toute leur chair, et laveront leurs vestemens, et se nettoyeront. 8. Apres ils prendront un bouveau, avec son offerte de fine farine pestrie à l'huile: aussi tu prendras un autre bouveau pour le peché. 9. Lors tu feras venir les Levites devant le tabernacle de convenance, et assembleras toute la congregation des enfans d'Israel. 10. Tu presenteras di-ie les Levites devant l'Eternel, et les enfans d'Israel mettront leurs mains sur les Levites. 11. Et Aaron fera eslever les Levites en eslevation devant l'Eternel de par les enfans d'Israel, afin qu'ils exercent le service de l'Eternel. 12. Or les Levites mettront leurs mains sur la teste des bouveaux: si en sacrifieras un pour le peché, l'autre en holocauste à l'Eternel pour la reconciliation des Levites. 13. Puis tu feras assister les Levites devant Aaron et devant ses fils, et les esleveras en eslevation à l'Eternel. 14. Ainsi tu separeras les Levites d'entre les enfans d'Israel, afin que les Levites soyent miens. 15. Apres les Levites viendront pour ministrer au tabernacle de convenance, quand tu les auras purifiez et eslevez en eslevation. 16. Car ils me sont donnez, voire donnez d'entre les enfans d'Israel, pour ceux qui ouvrent la matrice, ie les ay retenus à moy pour tous premiers nez d'entre les enfans d'Israel. 17. Car tous premiers nez d'entre les enfans d'Israel sont miens, tant des hommes que des bestes: ie les ay sanctifiez pour moy, depuis le iour que ie frapay les premiers nez au pays d'Egypte. 18. Or i'ay pris les Levites pour tous les premiers nez d'entre les enfans d'Israel. 19. Et ay donné les Levites en don à Aaron et à ses fils d'entre les enfans d'Israel, pour exercer le service des enfans d'Israel au tabernacle de convenance, et pour reconcilier les enfans d'Israel: afin qu'il n'y ait nulle playe aux enfans d'Israel, s'ils approchoyent du Sanctuaire. 20. Moyse doncques et Aaron, et toute l'assemblee des enfans d'Israel, firent aux Levites selon toutes les choses que l'Eternel avoit commandees à Moyse touchant les Levites: les[1]) enfans d'Israel, di-ie, en firent ainsi. 21. Les Levites doncques se purifierent, et laverent leurs vestemens: et Aaron les tourna[2]) devant l'Eternel, et fit reconciliation pour eux les purifiant. 22. Cela fait, les Levites veinrent pour exercer leur service au tabernacle de convenance devant Aaron, et devant ses fils: comme l'Eternel avoit commandé à Moys edes Levites, ils leur firent ainsi. 23. L'Eternel parla à Moyse, disant, 24. Voici quant aux Levites, depuis vingt cinq ans et au dessus ils entreront pour exercer le service du tabernacle de convenance. 25. Depuis l'aage de cinquante ans ils retourneront de l'exercice du service, et ne ministreront plus. 26. Mais ils ministreront[3]) au tabernacle de convenance, pour se tenir à leur garde, et ne feront nul service: tu feras doncques ainsi aux Levites touchant leurs gardes.

Chapitre IX.

1. L'Eternel parla à Moyse au desert de Sinai, au premier mois de la seconde annee, apres qu'ils furent sortis de la terre d'Egypte, disant, 2. Les enfans d'Israel feront la Pasque en sa saison. 3. Le quatorzieme de ce mois au vespre vous la ferez en sa saison: selon toutes ses ordonnances et ses regles. 4. Moyse donc parla aux enfans d'Israel pour faire la Pasque. 5. Et firent la Pasque au premier mois, au quatorzieme iour du mois entre deux vespres[4]) au desert de Sinai: selon tout ce que l'Eternel avoit commandé à Moyse, les en-

[1]) l'oeuvre O.
[2]) la monstre O.

[1]) *Le reste du verset manque dans toutes les éditions antérieures.*
[2]) les esleva en eslevation O. les esleva en les tournant 46 *suiv.*
[3]) ils auront l'administration avec leurs freres O. *suiv.*
[4]) au vespre O. *suiv.*

fans d'Israel en firent ainsi. 6. Or il y avoit quelques personnages souillez sur un trespassé, dont ils ne peurent celebrer la Pasque ce iour-là: et se presenterent ce mesme iour devant Moyse et Aaron. 7. Et ces personnages luy dirent, Nous sommes souillez sur un trespassé: pourquoy serions-nous empeschez d'offrir l'oblation à l'Eternel en son temps parmi les enfans d'Israel? 8. Lors Moyse leur dit, Arrestez-vous et i'orray ce que l'Eternel commandera de vous. 9. Lors l'Eternel parla à Moyse, disant, 10. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Si quelqu'un d'entre vous ou de vos generations advenir est souillé sur un trespassé, ou qu'il soit en chemin[1]) lointain, il fera la Pasque à l'Eternel. 11. Ils la feront le quatorzieme iour du second mois entre deux vespres, et la mangeront avec pains sans levain, et herbes ameres. 12. Ils n'en laisseront rien iusques au matin, et n'en casseront point d'os: ils la celebreront selon toute l'ordonnance de la Pasque. 13. Et si l'homme est net, et qu'il ne soit point par chemin, et delaisse à celebrer la Pasque, ce personnage sera exterminé d'entre son peuple: d'autant qu'il n'a point offert l'oblation de l'Eternel en sa saison: cest homme portera son iniquité. 14. Que si un estranger habite entre vous, et qu'il celebre la Pasque à l'Eternel, il le fera ainsi selon l'ordonnance de la Pasque, et selon la regle d'icelle. Il y aura une mesme ordonnance entre vous, tant pour l'estranger que pour celuy qui est né au pays. 15. Au iour que le tabernacle fut dressé la nuee couvrit le tabernacle sur le pavillon du tesmoignage: et au vespre il y avoit sur le tabernacle comme apparence de feu iusques au matin. 16. Il en estoit ainsi continuellement, la nuee couvroit iceluy de iour, et l'apparence de feu de nuit. 17. Quand la nuee se levoit du tabernacle, les enfans d'Israel partoyent: et au lieu que s'arrestoit la nuee, illec les enfans d'Israel asseoyent leur ost. 18. Selon la parole de l'Eternel les enfans d'Israel cheminoyent, et selon la parole de l'Eternel ils asseoyent leur ost: tous les iours esquels la nuee demeuroit sur le tabernacle, ils s'arrestoyent. 19. Et si la nuee se tenoit par plusieurs iours sur le tabernacle, les enfans d'Israel observoyent la garde de l'Eternel, et ne se bougeoyent.[2]) 20. Et quand la nuee estoit peu de temps sur le tabernacle, à la parole de l'Eternel ils asseoyent leur ost, et à la parole de l'Eternel ils se partoyent. 21. Et si la nuee estoit depuis le vespre iusques au matin, et que la nuee se levast au matin, ils departoyent: fust iour ou nuit, quand la nuee se levoit ils departoyent. 22. Ou si par quelques iours, ou par un mois, ou par un an,

[1]) voye O. 46. voyage 54. 59
[2]) ne se departoyent point. O. 46.

la nuee se tenoit sur le tabernacle, et demeuroit sur iceluy, les enfans d'Israel tenoyent leur ost assis, et ne se departoyent point: mais quand elle se levoit, ils departoyent. 23. Doncques selon la parole de l'Eternel ils asseoyent leur ost, et selon la parole de l'Eternel ils partoyent: et gardoyent la garde de l'Eternel, selon le mandement d'iceluy par la main de Moyse.

Chapitre X.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Fay-toy deux trompettes d'argent, duit au marteau: lesquelles te seront pour convoquer l'assemblee, et faire partir les osts. 3. Quand on sonnera d'icelles, toute l'assemblee conviendra vers toy à la porte du tabernacle de convenance. 4. Si on sonne de l'une, les gouverneurs et chefs des milliers d'Israel conviendront vers toy. 5. Mais quand vous aurez sonné avec retentissement bruyant, l'ost de ceux qui sont logez vers Orient se partira. 6. Et quand vous aurez sonné la seconde fois avec retentissement bruyant, l'ost de ceux qui sont logez vers le Midi se partira: on sonnera avec retentissement bruyant.[1]) 7. Mais quand vous ferez assembler la congregation, vous sonnerez sans retentissement bruyant. 8. Les fils d'Aaron Sacrificateur sonneront les trompettes, lesquelles vous seront en ordonnance perpetuelle par vos aages. 9. Et quand vous marcherez en bataille en vostre terre à l'encontre de vostre adversaire qui vous outragera,[2]) vous sonnerez les trompettes, et serez en souvenance devant l'Eternel vostre Dieu, pour estre guarentis de vos ennemis. 10. Aussi au temps liesse en vos solennitez, et au commencement de vos mois, vous sonnerez les trompettes sur les holocaustes, et sur les sacrifices de vos prosperitez, afin qu'elles vous soyent pour souvenance devant vostre Dieu: ie suis l'Eternel vostre Dieu. 11. Et en l'an second, au second mois, au vingtieme du mois, la nuee s'esleva du tabernacle de tesmoignage. 12. Et les enfans d'Israel partirent selon leurs traittes[3]) du desert de Sinai, et la nuee s'arresta au desert de Pharan. 13. Lors doncques ils partirent premierement selon le mandement de l'Eternel, donné par la main de Moyse. 14. En premier lieu partit la banniere de l'ost[4]) des enfans de Iuda selon leurs bandes[5]): et Nahason fils d'Aminadab estoit sur sa bande. 15. Et sur la bande des enfans d'Issachar estoit Nathaneel fils de Suar. 16. Et sur la bande des enfans de Zebulon estoit Eliab fils d'Elon. 17. Or le tabernacle fut mis

[1]) *Les édd. antérieures ajoutent:* en leurs departemens.
[2]) qui vous a assiegé O. qui vous assaudra 46 *suiv.*
[3]) trains O. 46.
[4]) de la bende O. du camp 54.
[5]) leur exercite O.

ius: puis les fils de Gerson et les fils de Merari portans le tabernacle partirent. 18. Puis partit la banniere de l'ost de Ruben selon leurs bandes: et Elisur fils de Sedur estoit sur sa bande. 19. Item, sur la bande des enfans de Simeon estoit Salamiel fils de Suri-Saddai. 20. Et sur la bande des enfans de Gad estoit Eliazaph fils de Duel. 21. Lors les Caathites partirent portans le Sanctuaire: et ceux-là dressoyent le tabernacle iusques à ce que ceux-ci fussent venus. 22. Item, partit la banniere de l'ost des enfans d'Ephraim selon leurs bandes: et estoit sur la bande Elisamah fils d'Amiud. 23. Et sur la bande des enfans de Manassé estoit Gamaliel fils de Phadasur. 24. Et sur la bande des enfans de Beniamin estoit Abidam fils de Gidon. 25. Item, partit la banniere de l'ost des enfans de Dan, tirant avev soy tous les osts selon leurs bandes[1]): et sur sa bande estoit Alieser d'Ammi-Saddai. 26. Et sur la bande des enfans d'Asser estoit Pheger fils d'Ochran. 27. Et sur la bande des enfans de Nephthali estoit Ahira fils d'Enan. 28. Voyla le partement des enfans d'Israel selon leurs bandes. 29. Apres Moyse dit à Hobab fils de Raguel Madianite, beau-pere de Moyse, Nous allons au lieu duquel l'Eternel a dit, qu'il le nous donneroit: vien avec nous, et nous te ferons du bien: car l'Eternel a promis du bien à Israel. 30. Et il luy respondit, Ie n'y iray point: mais ie m'en iray en mon pays, et à mon parentage. 31. Lors il luy dit, Ie te prie ne nous delaisse point: car pour ceste cause tu as cognu nos traittes par le desert, et nous as servi d'yeux. 32. Or si tu viens avec nous, du bien que l'Eternel nous aura bien fait, nous te ferons aussi du bien. 33. Ainsi ils partirent de la montagne de l'Eternel, et allerent le chemin de trois iours: et l'Arche de l'alliance de l'Eternel alloit devant eux par l'espace de trois iours, pour espier lieu à les poser. 34. Et la nuee de l'Eternel estoit sur eux de iour, quand ils partoyent de l'ost. 35. Et quand l'Arche se departoit, Moyse disoit, Leve-toy, o Eternel, afin que tes ennemis soyent dispersez, et ceux qui te hayent s'enfuyent de devant toy. 36. Et quand elle estoit posee, il disoit, O Eternel, retourne au milieu des milliers d'Israel.

Chapitre XI.

1. Apres il adveint que le peuple fut comme gens decouragez,[2]) ce qui despleut aux aureilles de l'Eternel. Car il ouit, et en fut son courroux fort indigné, et le feu de l'Eternel s'alluma entr'eux et consuma une partie de l'ost. 2. Lors le peuple cria à Moyse, et Moyse pria l'Eternel, adoncques le feu s'esleignit. 3. Et appela le nom de ce lieu Tabera: pource que le feu de l'Eternel s'estoit allumé sur eux. 4. Le commun peuple qui estoit parmi eux, convoita, et retourna en arriere: aussi les enfans d'Israel pleurerent, disant, Qui nous fera manger de la chair. 5. Il nous souvient des poissons que nous mangions pour neant en Egypte, des concombres, des poupons, des porreaux, des oignons, et des aux. 6. Et maintenant nos ames[1]) sont sechez, car nos yeux ne voyent que Man. 7. Or le Man estoit semblable à un grain de coriandre et sa couleur comme la couleur de Bdellion. 8. Le peuple s'espardoit, et le recueilloit, puis le mouloit aux meules, ou le piloit au mortier, et le cuisoit en un chauderon, et en faisoit des gasteaux dont la saveur estoit comme le goust de liqueur d'huile. 9. Et quand la rosee descendoit de nuict sur l'ost, le Man descendoit sur iceluy. 10. Moyse donc ouit le peuple pleurant par ses familles, chacun à l'huis de son pavillon: de quoy le courroux de l'Eternel fut fort indigné, aussi cela despleut fort à Moyse. 11. Lors Moyse dit à l'Eternel, Pourquoy as-tu affligé ton serviteur?[2]) et pourquoy n'ay-ie trouvé grace devant toy, que tu as mis toute la charge de ce peuple sur moy? 12. Ay-ie mesme conceu tous ce peuple? ou l'ay-ie engendré, que tu me dis, Porte-le en ton sein, comme le nourricier porte un enfant, en la terre pour laquelle tu as iuré à ses Peres? 13. Dont auroy-ie de la chair pour en donner à tout ce peuple? car il pleure contre moy, disant, Donne-nous de la chair pour manger. 14. Ie ne puis seul soustenir tout ce peuple, car il est trop pesant[3]) pour moy. 15. Si tu me fais ainsi, ie te requier (si i'ay trouvé grace devant toy) que tu me faces mourir, afin que ie ne voye point mon mal. 16. Adonc l'Eternel dit à Moyse, Assemble-moy septante hommes des anciens d'Israel, lesquels tu cognois estre les anciens du peuple et ses gouverneurs, et les amene à la porte du tabernacle de convenance, afin qu'ils assistent là avec toy. 17. Puis ie descendray là, et parleray avec toy, lors ie separeray de l'Esprit qui est sur toy, et le mettray sur eux: afin qu'ils portent avec toy la charge du peuple, et que tu ne la portes point tout seul. 18. Et tu diras au peuple Apprestez vous pour demain, et vous mangerez de la chair: pourtant que vous avez pleuré aux aureilles de l'Eternel, disans, Qui nous fera manger de la chair? car il nous estoit mieux en Egypte: ainsi l'Eternel vous donnera de la chair à manger. 19. Vous n'en mangerez point un iour ni deux iours, ni cinq iours, ni dix iours, ni vingt iours:

---

[1]) assemblant toutes les bendes par ses exercites O.
[2]) *En marge:* ou, despitez.

[1]) personnes O.
[2]) mal faict à ce peuple O.
[3]) chargeable O.

20. Mais iusques à un mois durant, tant qu'elle vous sorte par les narines, qu'elle vous soit en fascherie: pourtant que vous avez vilipendé l'Eternel qui est au milieu de vous, et que vous avez pleuré devant luy, disant, Pourquoy sommes nous ici venus d'Egypte. 21. Et Moyse dit, Il y a six cens mille pietons en ce peuple au milieu duquel ie suis: et tu as dit, Ie leur donneray de la chair, afin qu'ils en mangent un mois durant. 22. Leur tuera-on des brebis et des beufs, qui leur puissent suffire? ou leur assemblera-on tous les poissons de la mer, qui leur puissent suffire? 23. Et l'Eternel respondit à Moyse, La main de l'Eternel sera-elle accourcie?[1]) tu veras maintenant si ma parole adviendra, ou non. 24. Moyse donc partit, et raconta les paroles de l'Eternel au peuple: et assembla septante hommes des anciens du peuple, lesquels il presenta à l'entour du tabernacle. 25. Adonc l'Eternel descendit en la nuee, et parla à luy: et separa de l'esprit qui estoit sur luy, et le mit sur les septante hommes anciens. Or adveint quand l'Esprit reposa sur eux qu'ils prophetizerent: sans y retourner. 26. Mais il en estoit demeuré deux en l'ost, le nom de l'un estoit Eldad, et le nom de l'autre Medad: sur lesquels l'Esprit de l'Eternel reposa (et iceux avoyent este escrits, mais ils n'estoyent point allez au tabernacle) et si prophetizoyent en l'ost. 27. Adonc un iuvenceau[2]) courut, et l'annonça à Moyse, disant Eldad et Medad prophetizent en l'ost. 28. Et Iosué fils de Nun ministre de Moyse, l'un de ses ieunes gens,[3]) respondit, disant, Mon seigneur Moyse empesche les. 29. Et Moyse luy respondit, Es-tu envieux pour moy? à la miene volonté que tout le peuple de l'Eternel fust Prophete: et que l'Eternel donnast sur eux son Esprit. 30. Puis Moyse se retira en l'ost, luy et les anciens d'Israel. 31. Adonc un vent issit de l'Eternel, et amena des cailles de la mer, et les lascha sur l'ost: le chemin d'une iournee çà et là à l'entour de l'ost: et estoyent presque du haut de deux coudees sur la terre. 32. Lors le peuple se leva tout ce iour-là, et toute la nuit, et tout le iour ensuyvant, et recueillit des cailles: celuy qui en avoit cueilli le moins en avoit assemblé dix Omer: et si les estendirent à l'entour de l'ost. 33. Or la chair estant encore entre leurs dents, devant qu'elle fust maschee,[4]) l'indignation de l'Eternel s'esmeut contre son peuple, lequel il frapa d'une tresgrosse playe. 34. Et on appela le nom de ce lieu Kibroth-Hathaavah: car on ensevelit illec le peuple convoiteux. 35. Et de Kibroth-Hathaavah le peuple s'en alla en Hazeroth, et s'arresterent en Hazeroth.

[1]) abbregee O.
[2]) adolescent O.
[3]) ieunes garsons O. 46.
[4]) digeree O.

Chapitre XII.

1. Lors Marie et Aaron parlerent contre Moyse à cause de la femme Ethiopiene qu'il avoit prinse: car il avoit prins une femme Ethiopiene. 2. Et dirent, Voire, l'Eternel a il parlé tant seulement par Moyse? n'a-il point aussi parlé par nous? Et l'Eternel ouit cela. 3. Or Moyse estoit debonnaire sur tous les hommes qui estoyent en la terre. 4. L'Eternel donc dit incontinent à Moyse, à Aaron, et à Marie, Venez vous trois au tabernacle de convenance. Et ils y allerent tous trois. 5. Lors l'Eternel descendit en la colonne de la nuee, et s'arresta à la porte du tabernacle: puis appela Aaron et Marie, et sortirent tous deux. 6. Il dit, Escoutez mes paroles, s'il y a quelque Prophete entre vous, moy qui suis l'Eternel ie me monstreray à luy par vision, et parleray à luy en songe. 7. Ce n'est pas ainsi de mon serviteur Moyse, lequel est fidele en toute ma maison. 8. Et car ie parle avec luy bouche à bouche, et verra en vision, non point en obscurité, ne par similitude, l'Eternel:[1]) et pourquoy n'avez vous point craint de parler contre mon serviteur Moyse? 9. Ainsi l'indignation de l'Eternel s'enflamma à l'encontre d'eux, puis il se departit. 10. Et la nuee se retira du tabernacle: et voici Marie estoit ladresse semblable à la neige, et Aaron regardant Marie, la veit ladresse. 11. Lors Aaron dit à Moyse, Helas mon seigneur, ie te prie, ne mets point le peché sur nous: car nous avons fait follement, et avons peché. 12. Ie te prie, qu'elle ne soit comme le mort, duquel quand il sort du ventre de sa mere la moitié de la chair est desia consumee. 13. Adoncques Moyse cria à l'Eternel, disant, O Dieu, ie te prie, guairi-la maintenant. 14. Et l'Eternel respondit à Moyse, Si son pere eust craché contre sa face, n'eust-elle point este honteuse par sept iours? qu'elle soit doncques sequestree par sept iours hors de l'ost, et apres on la revoquera. 15. Ainsi Marie fut sequestree hors de l'ost par sept iours: et le peuple ne se departit point, iusques à tant que Marie fust revoquee.

Chapitre XIII.

1.[2]) En apres le peuple se partit d'Haseroth, et assirent l'ost au desert de Pharan. 2. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 3. Envoye des hommes pour espier la terre de Chanaan, laquelle ie donne aux enfans d'Israel: vous envoyerez un homme de chacune lignee de leurs peres, tous ayant preeminence entr'eux.[3]) 4. Lors Moyse les envoya du desert de Pharan, selon la parole de l'Eternel: et tous

[1]) il verra la figure du Seigneur O.
[2]) *En hébreu Ch. XII, 16.*
[3]) assavoir tout prince qui est sus eux O. qui soyent tous des principaux entr'eux 46. 54. (des princes 59.)

feray croistre en un peuple plus grand et plus fort qu'il n'est. 13. Et Moyse dit à l'Eternel, Les Egyptiens l'entendront (veu que tu as fait monter ce peuple par ta force du milieu d'eux). 14. Et le diront aux habitans de ceste terre, qui ont ouy, o Eternel, que tu es au milieu de ce peuple: et que tu es apparu oeil à oeil, et que ta nuee s'arreste sur eux, et qu'en la colomne de nuee tu chemines devant eux par iour, et en la colomne de feu par nuit. 15. Quand tu auras fait mourir ce peuple comme un homme, lors les gens qui auront ouy ta renommee diront, 16. Pour autant que l'Eternel n'avoit point de pouvoir, pour mener ce peuple en la terre pour laquelle il avoit iuré, il les a occis au desert, 17. Or maintenant ie te prie que la vertu de mon Seigneur soit manifestee,[1]) comme il a parlé en disant, 18. L'Eternel est tardif à ire, et de grande misericorde, ostant l'iniquité et la transgression, et qui n'absout nullement,[2]) visitant l'iniquité des peres sur les fils, iusques à la troisieme et quatrieme generation. 19. Pardonne ie te prie à l'iniquité de ce peuple, selon la grandeur de ta misericorde: comme tu as pardonné à ce peuple depuis Egypte iusques ici. 20. Et l'Eternel dit, I'ay pardonné selon ta parole. 21. Au reste, ie vi, et la gloire de l'Eternel remplira toute la terre: 22. Quant à tous les hommes qui ont veu ma gloire, et les signes que i'ay faits en Egypte et au desert, ils m'ont desia tenté par dix fois, et n'ont point obei à ma vox. 23. Ils ne verront point la terre, pour laquelle i'ay iuré à leurs Peres, voire tous ceux qui m'ont irrité, ne la verront point. 24. Mais mon serviteur Caleb, d'autant qu'il a eu un autre esprit avec luy, et a perseveré de me suyvre,[3]) ie l'introduiray en la terre en laquelle il a este, et sa semence l'aura pour heritage. 25. Les Amalecites et Chananeens habitent en la plaine:[4]) retournez en arriere, et allez au desert par la voye de la mer rouge. 26. Apres l'Eternel parla à Moyse et à Aaron, disant, 27. Iusqu'à quand souffriray-ie ceste meschante assemblee, qui murmure à l'encontre de moy? I'ay ouy les murmures des enfans d'Israel, qui murmurent contre moy. 28. Di leur, Ie vi, dit l'Eternel, que comme vous avez parlé en ma presence, ainsi vous en feray-ie. 29. Vos charongnes tomberont en ce desert, et vous tous qui avez este contez, selon tout vostre nombre, depuis l'aage de vingt ans et au dessus, qui avez murmuré contre moy. 30. Vous n'entrerez point en la terre, pour laquelle i'ay levé ma main, pour vous faire habiter en icelle: sinon Caleb le fils de Iephone, et Iosué le fils de Nun.

[1]) magnifiee O.
[2]) vers lequel nul ne sera innocent O.
[3]) il est venu perseveramment apres moy O.
[4]) vallee O.

31. Et y meneray vos petits, desquels vous avez dit, qu'ils seroyent en proye: et cognoistront la terre, laquelle vous avez mesprisee. 32. Vos charongnes donc tomberont en ce desert. 33. Mais vos enfans seront paissans en ce desert quarante ans: et porteront vos fornications, iusqu'à ce que vos charonges seront consumees au desert. 34. Selon le nombre des iours, par lesquels vous avez espié la terre, assavoir quarante iours, un chacun iour pour chacun an, vous porterez la peine de vos iniquitez par quarante ans, afin que vous cognoissiez mon mensonge.[1]) 35. Ie suis l'Eternel qui ay parlé, si ie n'en fay ainsi à toute ceste meschante assemblee, qui s'est amassee contre moy, c'est qu'ils seront consumez en ce desert, et y mourront. 36. Et les personnages que Moyse avoit envoyez pour espier la terre, et qui estans retournez ont fait murmurer contre luy toute la congregation, en rapportant choses diffamatoires de la terre: 37. Les dits personnages qui ont rapporté choses diffamatoires de la terre mourront de playe devant l'Eternel. 38. Mais Iosué fils de Nun, et Caleb fils de Iephone vivront, d'entre ceux qui sont allez espier la terre. 39. Or Moyse dit toutes ces choses aux enfans d'Israel: dont le peuple mena fort grand dueil. 40. Et se leverent au matin, et monterent au coupeau de la montagne, disans, Voici, nous monterons au lieu que l'Eternel a dit: car nous avons peché. 41. Mais Moyse leur dit, Pourquoy transgressez-vous le commandement de l'Eternel? Il ne vous retournera point à bien. 42. N'y montez point: à ce que vous ne soyez ruinez devant vos ennemis: car l'Eternel n'est point au milieu de vous. 43. Aussi les Amalecites et Chananeens sont là devant vous, et vous tomberez par glaive. D'autant que vous vous estes destournez de suyvre l'Eternel, dont l'Eternel ne sera point avecques vous. 44. Mais ils s'ingererent de monter au coupeau de la montagne. Et l'Arche de l'alliance de l'Eternel et Moyse ne bougerent du milieu de l'ost. 45. Adonc les Amalecites et les Chananeens, habitans en ceste montagne, descendirent, et les fraperent, et les froisserent iusqu'en Horma.

Chapitre XV.

1. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle aux enfans d'Israel et leur di, Quand vous serez entrez en la terre de vos habitations, laquelle ie vous donne: 3. Et que voudrez faire oblation par feu à l'Eternel, holocauste ou sacrifice, pour rendre vostre voeu ou volontaire, ou pour vos solennitez, en faisant odeur paisible à l'Eternel de beuf ou de brebis: 4. Quiconque voudra offrir, qu'il offre en

[1]) mon aneantissement 59. l'empeschement que ie donneray O. 46. 54.

sacrifice à l'Eternel son offerte de fleur de farine, la dixieme partie d'Epha pestrie avecques la quatrieme partie de Hin d'huile. 5. Et de vin, la quatrieme partie de Hin pour verser sur l'holocauste, ou sur le sacrifice pour chacun agneau. 6. Pour un mouton, tu feras offerte de deux decimes de fine farine pestrie en huile, assavoir la troisieme partie de Hin. 7. Et offriras du vin pour l'aspersion, la troisieme partie de Hin en odeur paisible à l'Eternel. 8. Et en sacrifiant un veau en holocauste, ou sacrifice pour payer le voeu ou les prosperitez à l'Eternel: 9. Tu offriras sur le veau offerte de trois decimes de fine farine pestrie en l'huile, assavoir la moitié de Hin. 10. Et offriras du vin pour l'aspersion, la moitié de Hin: en oblation faite par feu d'odeur paisible à l'Eternel. 11. Tu en feras ainsi pour chacun beuf, ou chacun mouton, ou agneau des brebis et des chevres. 12. Selon le nombre que vous sacrifierez, vous en ferez ainsi un chacun selon leur nombre. 13. Tous ceux qui sont nez au pays feront ainsi ces choses, en offrant sacrifice fait par feu en odeur paisible à l'Eternel. 14. Et si l'estranger qui converse entre vous, ou qui sera parmi vous par vos aages, fait sacrifice par feu en odeur paisible à l'Eternel: qu'il face ainsi comme vos freres. 15. O congregation, qu'il n'y ait qu'une ordonnance à vous et à l'estranger qui converse entre vous: qu'il y ait un statut perpetuel par vos aages: tant à vous qu'à l'estranger en la presence de l'Eternel. 16. Qu'il y ait une mesme Loy et un mesme droict pour vous et pour l'estranger qui habite entre vous. 17. L'Eternel parla à Moyse, disant, 18. Parle aux enfans d'Israel et leur di, Quand vous serez entrez en la terre en laquelle ie vous mene, 19. Et que vous commencerez à manger du pain du pays, vous en offrirez l'eslevation à l'Eternel. 20. Vous offrirez en eslevation un gasteau de vos premieres pastes, selon la levee de laire, ainsi vous l'offrirez. 21. Vous donnerez doncques à l'Eternel de vos premieres pastes en eslevation par vos aages. 22. Que si vous avez erré, et n'avez fait tous ces commandemens que l'Eternel a declarez à Moyse, 23. Et tout ce que l'Eternel vous a commandé par la main de Moyse, depuis le iour qu'il le vous enioignit, et doresnavant par vos aages: 24. S'il advient qu'il ait este fait par inadvertence, voyant la congregation, toute la congregation sacrifiera[1]) en holocauste d'odeur de repos au Seigneur avec son offerte, et son aspersion selon la regle: et un bouc des chevres pour le peché. 25. Ainsi le Sacrificateur reconciliera toute la congregation des enfans d'Israel: si leur sera pardonné, pour ce que c'est inadvertence. Et iceux apporteront leur oblation en sacrifice fait par feu à l'Eternel pour leur inadvertence. 26. Lors il sera pardonné à toute la congregation des enfans d'Israel: et à l'estranger qui converse parmi vous, pour ce qui aura este en inadvertence. 27. Et si une personne peche par inadvertence, elle offrira une chevre d'un an pour le peché. 28. Et le Sacrificateur reconciliera la personne ayant erré, quand elle a peché par inadvertence devant l'Eternel: il la reconciliera, di-ie, et luy sera pardonné. 29. Tant pour celuy qui est né au pays des enfans d'Israel, que pour l'estranger qui converse parmi vous, il y aura une loy pour avoir fait quelque chose par inadvertence. 30. La personne qui aura forfait par fierté[1]) pour deshonorer l'Eternel, tant celuy qui est né au pays, que l'estranger, ceste personne sera exterminee du milieu de son peuple. 31. Car il a mesprisé la parole de l'Eternel, et a rompu son commandement: ceste personne donc sera exterminee, et portera son iniquité. 32. Or les enfans d'Israel estans au desert, trouverent un homme qui cueilloit du bois, le iour du repos. 33. Et ceux qui le trouverent cueillant le bois, l'amenerent à Moyse, et à Aaron, et à toute la congregation. 34. Et le mirent en prison: car il n'estoit point determiné[2]) qu'on luy devoit faire. 35. Lors l'Eternel dit à Moyse, Cest homme mourra de mort: et toute l'assemblee le lapidera de pierres hors de l'ost. 36. Toute la congregation donc le tira hors de l'ost, et le lapiderent de pierres, et mourut, comme l'Eternel l'avoit commandé à Moyse. 37. L'Eternel parla à Moyse, disant, 38. Parle aux enfans d'Israel, et leur di qu'ils se facent des franges aux bors de leurs vestemens, par leurs aages, et qu'ils mettent aux franges du bord un ruban de hyacinthe. 39. Vous aurez donc telles franges, afin qu'en les voyant, il vous souviene de tous les commandemens de l'Eternel, et que vous les faciez: et que vous ne regardiez point apres vostre coeur, ny apres vos yeux, apres lesquels vous paillardez. 40. Afin que vous reduisiez en memoire tous mes commandemens, et soyez saincts à vostre Dieu. 41. Ie suis l'Eternel vostre Dieu, qui vous ay retirez de la terre d'Egypte, pour estre vostre Dieu: Ie suis l'Eternel vostre Dieu.

Chapitre XVI.

1. Or Core le fils d'Isaar, fils de Caath, fils de Levi, et Dathan et Abiron les fils d'Eliab, et Hon le fils de Pheleth des fils de Ruben firent entreprinse. 2. Et s'eslevérent contre Moyse, et deux cens cinquante hommes des enfans d'Israel princes de l'assemblee, appelez à temps assigné, et personnages de renom. 3. Lesquels s'assemblerent contre

[1]) *Les édd. antérieures ajoutent:* un bouveau.

[1]) orgueil O. arrogance 46 *suiv.*
[2]) declairé O. 46.

Moyse et Aaron, et leur dirent, Qu'il vous suffise: puis que toute la congregation est toute saincte, et que l'Eternel est au milieu d'eux: pourquoy vous eslevez-vous contre la congregation de l'Eternel? 4. Moyse oyant cela, se prosterna sur sa face. 5. Et parla à Core et à toute la bande d'iceluy, disant, Le matin l'Eternel donnera à cognoistre qui est sien: et fera approcher de soy celuy qui est sainct, et celuy qu'il a eleu. 6. Voici que vous ferez, Prenez des encensoirs, Core et toute sa bande. 7. Et demain mettez-y du feu, pour faire le perfum devant l'Eternel: et l'homme que l'Eternel aura eleu sera sainct: O fils de Levi, c'est beaucoup fait à vous.[1]) 8. Derechef Moyse dit à Core, Escoutez ie vous prie fils de Levi, 9. Vous semble-il peu de chose que le Dieu d'Israel vous ait separez de la congregation d'Israel, vous faisant approcher de soy pour faire le service du tabernacle de l'Eternel, et pour assister devant la congregation en administrant en icelle: 10. Qu'il t'ait fait approcher, et tous tes freres, les fils de Levi avecques toy: que vous cerchez encore l'office de sacrificature? 11. Voyla pourquoy toy et toute ta bande vous estes assemblez contre l'Eternel. Et de faict, Aaron qu'est-il, que vous murmurez contre luy? 12. Et Moyse envoya appeler Dathan et Abiron fils d'Eliab: lesquels respondirent, Nous n'y monterons point. 13. Est-ce peu de chose que tu nous ayes fait monter hors de la terre ayant affluence de laict et de miel, pour nous faire mourir en ce desert, et tu te fais aussi prince sur nous en nous dominant? 14. Tant y a que tu ne nous as point fait venir à la terre affluente de laict et de miel, et si ne nous as point donné d'heritage de champs et de vignes: veux tu crever les yeux de ces hommes? nous n'y monterons point. 15. Lors Moyse fut fort courroucé, si dit à l'Eternel, Ne regarde point à leur oblation: ie n'ay point prins un seul asne d'eux, et si n'ay mesfait à nul d'eux. 16. Apres Moyse dit à Core, Soyez donc devant l'Eternel toy et toute ta bande, assavoir demain tant toy qu'eux et Aaron. 17. Et prenez un chacun son encensoir, et y mettez du perfum, puis vous approcherez en la presence de l'Eternel un chacun avecques son encensoir, qui seront deux cens cinquante encensoirs: aussi toy et Aaron avec son encensoir. 18. Ils preinrent doncques chacun son encensoir, et y mirent du feu et du perfum, et se presenterent[2]) à la porte du tabernacle de convenance, pareillement Moyse et Aaron. 19. Or Core fit assembler contr'eux toute l'assemblee à la porte du tabernacle de convenance: adonc la gloire de l'Eternel apparut à toute l'assemblee. 20. Puis

[1]) Ce vous doit suffire. O. 46 54
[2]) assisterent O. 46.

l'Eternel parla à Moyse, et à Aaron, disant, 21. Separez-vous du milieu de ceste compagnie, afin que ie les consume en un moment. 22. Et ils se prosternerent dessus leur face, en luy disant, O Dieu, le Dieu des esprits en toute chair, si un homme a peché, te courrouces-tu contre toute la congregation? 23. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 24. Parle à la congregation, disant, Ostez-vous d'alentour du tabernacle de Core, Dathan et Abiron. 25. Moyse donc se leva, et s'en alla à Dathan et Abiron: et apres luy les anciens[1]) d'Israel. 26. Si parla à la congregation, disant, Retirez-vous à ceste heure des pavillons de ces meschans, et n'attouchez à rien qui soit à eux, que par aventure vous ne perissiez en tout leur peché. 27. Ils se departirent d'entour le pavillon de Core, Dathan et Abiron. Et Dathan et Abiron sortirent, et se teinrent à l'huis de leurs pavillons, avecques leurs femmes, leurs enfans et leurs mesgnies. 28. Lors Moyse dit, Par ceci vous cognoistrez que l'Eternel m'a envoyé pour faire toutes ces choses, et non point de ma fantasie.[2]) 29. Si ceux-ci meurent, comme tous les hommes meurent, et qu'ils soyent visitez de la visitation de tous hommes, l'Eternel ne m'a point envoyé. 30. Mais si l'Eternel cree nouvelle chose, et que la terre ouvre sa bouche, et les engloutisse, avecques tout ce qui leur appartient, et descendent vifs au gouffre: vous saurez que ces gens ont irrité[3]) l'Eternel. 31. Et adveint quand il eut achevé toutes ces paroles, la terre qui estoit sous eux se fendit. 32. Et ouvrit sa bouche et les engloutit, avec leurs maisons, et tous les hommes qui estoyent à Core, avecques leur substance. 33. Ils descendirent donc eux, et tous ceux qui estoyent avec eux vifs dedans le gouffre. Et la terre les couvrit, et ainsi perirent du milieu de l'assemblee. 34. Et tout Israel qui estoit à l'entour d'eux, s'enfuit pour leur voix: car ils disoyent, Fuyons, que par aventure la terre ne nous engloutisse. 35. Mais le feu sortant de l'Eternel, consuma les deux cens cinquante hommes qui offroyent le perfum. 36.[4]) Apres l'Eternel parla à Moyse, disant, 37. Di à Eleazar Sacrificateur fils d'Aaron, qu'il releve les encensoirs d'entre la bruslure, et esparde le feu arriere, car ils sont sanctifiez. 38. Les encensoirs de ces meschans soyent sur leurs ames, qu'on face d'iceux des lammes larges, pour couvrir l'autel: pourtant qu'ils les ont offerts devant l'Eternel, ils seront sanctifiez: et seront pour signe aux enfans d'Israel. 39. Ainsi Eleazar Sacrificateur preint les encensoirs d'airain, desquels ceux qui furent bruslez avoyent offert, et les applatit pour la couverture de l'autel,

[1]) enfans O.
[2]) de mon coeur O. de ma teste 46 *suiv.*
[3]) mesprisé O. courroucé 46 *suiv.*
[4]) *Ici commence le Ch. XVII. dans le texte hébreu.*

40. C'est un memorial aux enfans d'Israel, afin que nul estranger qui n'est point de la semence d'Aaron n'offre faisant perfumigation en la presence de l'Eternel, et qu'il ne soit comme Core et comme sa bande: ainsi que l'Eternel en a parlé par la main de Moyse. 41. Or le lendemain toute l'assemblee des enfans d'Israel murmura contre Moyse et Aaron, disant, Vous avez fait mourir le peuple de l'Eternel. 42. Et comme l'assemblee s'amassoit contre Moyse et Aaron, ils regarderent vers le tabernacle de convenance, et voici une nuee qui les couvrit, et la gloire de l'Eternel apparut. 43. Moyse donc et Aaron veinrent devant le tabernacle de convenance. 44. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 45. Ostez-vous du milieu de ceste congregation, et ie les consumeray en un moment. Adonc ils se prosternerent sur leur face. 46. Puis Moyse dit à Aaron, Pren l'encensoir, et mets en iceluy du feu de l'autel, aussi mets y du perfum, et t'en va incontinent en la congregation, pour la reconcilier. Car la fureur est sortie de la face de l'Eternel. La playe est commencee. 47. Et Aaron le preint comme Moyse luy avoit dit, et s'en courut au milieu de la congregation: et voici la playe avoit ia commencé sur le peuple, lors il mit du perfum, et reconcilia le peuple. 48. Et comme il se tenoit entre les morts et les vifs, la playe fut restrainte. 49. Et ceux qui moururent de ceste playe, furent quatorze mille sept cens, outre les autres morts à cause de Core. 50. Puis Aaron retourna à Moyse à la porte de convenance, et la playe fut restrainte.

Chapitre XVII.

1. Apres cela l'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Parle aux enfans d'Israel, et pren de chacun d'eux une verge, selon la maison du pere, voire de tous les princes, selon la maison de leurs peres, assavoir douze verges: tu escriras le nom d'un chacun sur sa verge. 3. Mais tu escriras le nom d'Aaron sur la verge de Levi: il y aura une verge pour chacun prince de sa famille.[1]) 4. Tu les colloqueras au tabernacle de convenance devant le tesmoignage, où ie conviendray avecques vous. 5. Et la verge de l'homme que i'auray eleu, fleurira: et feray cesser d'entour de moy les murmures des enfans d'Israel, lesquels murmurent contre vous. 6. Quand Moyse eut parlé aux enfans d'Israel, tous leurs princes leur baillerent une verge: une verge pour chacun prince selon la maison de leurs peres, ainsi il y eut douze verges: et la verge d'Aaron estoit entre leurs verges. 7. Et Moyse posa les verges devant l'Eternel au tabernacle du tesmoignage. 8. Et quand Moyse veint le lendemain au tabernacle du tesmoignage, voici la verge d'Aaron qui estoit fleurie pour la maison de Levi, et avoit produit boutons et fleurs, et rendit des amandes. 9. Lors Moyse produit de la presence de l'Eternel toutes les verges envers les enfans d'Israel: et les veinrent, puis repreinrent chacun sa verge. 10. Apres l'Eternel dit à Moyse, Reporte la verge d'Aaron devant le tesmoignage en garde, pour signe aux enfans rebelles: et les feras cesser de leurs murmures d'entour de moy, et ainsi ne mourront plus. 11. Moyse donc fit ainsi que l'Eternel luy avoit commandé. 12. Et les enfans d'Israel parlerent à Moyse, disans, Voici, nous defaillons, nous defaillons, nous perissons tous. 13. Quiconque s'approchera du tabernacle de l'Eternel, mourra: serons-nous consumez pour defaillir?

Chapitre XVIII.

1. L'Eternel dit à Aaron, Toy et tes fils, et la maison de ton pere avec toy, porterez l'iniquité du Sanctuaire, et toy et tes fils avec toy porterez l'iniquité de vostre sacrificature. 2. Fay aussi approcher de toy tes freres de la lignee de Levi, de la famille de ton pere, afin qu'ils t'accompagnent et qu'ils t'assistent:[1]) toy aussi et tes fils avec toy comparoistrez[2]) devant le tabernacle du tesmoignage 3. Iceux veilleront sur ta garde, et sur la garde de tout le Sanctuaire: mais ils n'approcheront point des vaisseaux du Sanctuaire ne de l'autel, afin qu'ils ne meurent tant eux que vous. 4. Ils te feront compagnie pour veiller sur la garde du tabernacle de convenance, pour tout le service du tabernacle: et nul estranger n'approchera de vous. 5. Vous veillerez doncques sur la garde du Sainctuaire et de l'autel, afin qu'il n'y ait plus d'indignation sur les enfans d'Israel. 6. Car voici i'ay prins les Levites vos freres du milieu des enfans d'Israel, qui vous sont donnez pour don de l'Eternel, afin de faire le service du tabernacle de convenance. 7. Mais toy et tes fils avec toy garderez vostre sacrificature en tout ce qui concerne l'autel, et exercerez le service dedans le voile: ie vous ay donné l'office de sacrificature, si quelque estranger s'en approche, il mourra. 8. L'Eternel dit à Aaron, voici, ie t'ay donné la garde mes oblations, des choses sanctifiees des enfans d'Israel, ie te l'ay donné à cause de l'onction, et à tes enfans en ordonnance perpetuelle. 9. Ceci t'appartiendra des choses tressainctes qui auront passé par le feu: toute leur oblation, en toute leur offerte, et en sacrifice pour leur peché, et en sacrifice pour leur delict qu'ils m'apporteront, seront en sanctification saincte pour toy et tes fils. 10. Tu la mangeras

---

[1]) car c'est une lignee selon le chef de la maison de leurs peres. O.

[1]) administrent O. 46.
[2]) ministrerez O. serez 46 *suiv.*

au lieu tressainct, tout masle en mangera: car ce te sera saincteté. 11. Ceci aussi t'appartiendra, l'offerte de leur don, ie t'ay donné toutes les eslevations des enfans d'Israel, à toy et à tes fils, et à tes filles avec toy par ordonnance perpetuelle: quiconque sera pur en ta maison en mangera. 12. Ie t'ay donné aussi leurs premices qu'ils offriront à l'Eternel, toutes graisses d'huile, toutes graisses de moust, et de froment. 13. Les premices de toutes choses qui seront en leur terre lesquelles ils presenteront à l'Eternel seront tienes: quiconque sera pur en ta maison en mangera. 14. Toute chose qui sera interdite en Israel sera tiene. 15. Tout ce qui ouvre la matrice de toute creature qu'ils offriront à l'Eternel, tant des hommes que des bestes, sera tiene: mais tu prendras le rachet du premier né de l'homme et du premier né de la beste souillee. 16. Tu en prendras les rachets depuis le terme d'un mois selon ton estimation, de l'argent de cinq sicles, selon le sicle du Sanctuaires, lequel est de vingt oboles. 17. Mais tu ne prendras point de rachet pour le premier né de la vache, ou pour le premier né de la brebis, ou pour le premier né de la chevre, car ils sont sanctifiez. Tu espandras leur sang à l'autel, et feras perfumigation de leur graisse en sacrifice fait par feu: pour oblation paisible à l'Eternel. 18. La chair d'iceux sera à toy, comme le poictrine de l'eslevation, et comme l'espaule dextre. 19. Ie t'ay donné toutes les elevations des choses sanctifiees qu'offriront les enfans d'Israel à l'Eternel, à toy et à tes fils, et tes filles avec toy en ordonnance perpetuelle, que ce soit paction de sel devant l'Eternel à toy et à ta semence avec toy. 20. Or l'Eternel dit à Aaron, Tu n'auras point d'heritage en leur terre, tu n'auras point de portion au milieu d'eux: ie suis ta portion, et ton heritage au milieu des enfans d'Israel. 21. Quant aux enfans de Levi, voici ie leur ay donné en heritage toutes les dismes des enfans d'Israel pour leur service: d'autant qu'ils font le service du tabernacle de convenance: 22. Les enfans d'Israel n'approcheront plus du tabernacle de convenance, à ce qu'ils ne portent peché pour mourir. 23. Mais les Levites feront le service du tabernacle de convenance, lesquels porteront leur iniquité. C'est ordonnance perpetuelle en vos aages. Ils ne possederont point d'heritage au milieu des enfans d'Israel. 24. Car i'ay donné en heritage aux Levites les dismes des enfans d'Israel, qu'ils offriront à l'Eternel en eslavation: et pourtant i'ay dit d'eux, qu'ils n'auront point d'heritage entre les enfans d'Israel. 25. L'Eternel parla à Moyse, disant, 26. Tu parleras aux Levites, et leur diras, Quand vous aurez receu des enfans d'Israel les dismes que ie vous ay donnees d'eux pour vostre heritage, vous en offrirez eslevation à l'Eternel, assavoir le disme du disme. 27. Et vostre eslevation vous sera reputee comme le froment de l'aire, et comme l'abondance du pressoer. 28. Vous doncques aussi offrirez l'eslevation de l'Eternel de toutes vos decimes lesquelles vous aurez receuës des enfans d'Israel, et donnerez l'eslevation de l'Eternel à Aaron le Sacrificateur. 29. Vous offrirez, di-ie, toute l'eslevation à l'Eternel de toutes vos offertes, de toute la graisse[1]) d'icelles, pour la sanctification d'icelles. 30. Item, tu leur diras, Quand vous aurez offert la graisse d'icelles, elles seront reputees aux Levites comme le revenu de l'aire et comme le revenu du pressoer. 31. Et les mangerez en tout lieu vous et vostre maison: car c'est vostre loyer pour tout vostre service au tabernacle de convenance. 32. Et vous ne porterez point de peché pour cela, quand vous en aurez offert la graisse: et si ne polluerez point les sanctifications des enfans d'Israel, et ne mourrez point.

Chapitre XIX.

1. L'Eternel parla à Moyse et à Aaron, disant, 2. Voici l'ordonnance de la loy que l'Eternel commande, disant, Parle aux enfans d'Israel, afin qu'ils t'amenent une vache rousse entiere, en laquelle il n'y ait point de macule, et laquelle n'ait point porté le ioug. 3. Puis vous la baillerez à Eleazar Sacrificateur, lequel la tirera hors de l'ost et la fera tuer en sa presence. 4. Apres Eleazar Sacrificateur prendra du sang d'icelle avec son doigt, et espandra du sang d'icelle devant le tabernacle de convenance par sept fois. 5. Lors il fera brusler la vache en sa presence: on bruslera sa peau, sa chair, et son sang, avec sa fiente. 6. Et le Sacrificateur prendra du bois de cedre, de l'hyssope, et de la graine de pourpre, et les iettera parmi la bruslure de la vache. 7. Puis le Sacrificateur lavera d'eau ses vestemens et sa chair, et lors il entrera en l'ost et le Sacrificateur sera souillé iusques au vespre. 8. Pareillement, celuy qui l'aura bruslee lavera ses vestemens, il lavera d'eau sa chair, et sera souillé iusques au vespre. 9. Et un homme net recueillera les cendres de la vache, et les posera hors de l'ost en un lieu pur: et sera en garde à la congregation des enfans d'Israel pour eau de separation: car c'est reconciliation. 10. Et celuy qui aura recueilli les cendres de la vache, lavera ses vestemens, et sera souillé iusques au vespre: et ceci sera pour ordonnance perpetuelle aux enfans d'Israel, et à l'estranger qui converse au milieu d'eux. 11. Celuy qui touchera quelque corps mort de tout homme, sera souillé par sept

---

[1]) toutes les meilleures choses O. 46. tout le meilleur 54. 59.

iours. 12. Il s'en purifiera doncques au troisieme iour, et au septime iour il sera net: que s'il ne se purifie point au troisieme iour, au septieme il ne sera point net. 13. Quiconque aura touché un corps mort de quelque homme, et ne se sera point purifié, il a contaminé le tabernacle de l'Eternel: dont telle personne sera exterminee d'Israel d'autant que l'eau de separation n'aura pas este espandue sur luy, ainsi il sera souillé, et son ordure sera encores en luy. 14. Telle est la loy, Quand un homme sera mort au tabernacle, quiconque entrera au tabernacle, et tout ce qui est au tabernacle sera souillé par sept iours, 15. Tout vaisseau aussi descouvert, sur lequel il n'y a point de couvercle attaché, sera souillé. 16. Item, quiconque touchera parmi les champs un homme occis de glaive, ou quelque mort, ou l'os d'un homme, ou un sepulchre, sera souillé par sept iours. 17. Et on prendra pour le souillé de la poudre de la bruslure de l'oblàtion, pour le peché, et mettra-on dessus de l'eau fresche en un vaisseau. 18. Un homme net prendra de l'hyssope, et la mouillera en l'eau et en arrousera sur le pavillon, sur tous les vaisseaux, et sur toutes les personnes qui seront là, et sur celuy qui aura touché à l'os ou à l'homme occis, ou au mort, ou au sepulchre. 19. L'homme net doncques en arrousera sur le souillé au troisieme iour, et au septieme, et il sera nettoyé le septieme: puis il lavera ses accoustremens et se lavera d'eau, et il sera net au vespre. 20. Mais l'homme qui sera souillé, et ne se purifiera point, telle personne sera exterminee du milieu de la congregation: d'autant qu'il a pollué le Sanctuaire de l'Eternel: l'eau de separation n'a point este espandue sur luy, il est donc souillé. 21. Et ceci leur sera une ordonnance perpetuelle: et quiconque aura arrousé de l'eau de separation, lavera ses vestemens, et quiconque aura touché l'eau de separation, sera souillé iusques au vespre. 22. Et tout ce que l'homme souillé touchera, sera souillé: et la personne qui le touchera, sera souillee iusques au vespre.

Chapitre XX.

1. Au premier mois les enfans d'Israel veinrent au desert de Sin, voire toute l'assemblee: et le peuple demeura en Cadas, et là Marie mourut, et y fut ensevelie. 2. Or il n'y avoit point d'eau pour l'assemblee, laquelle s'amassa contre Moyse et contre Aaron. 3. Et le peuple estriva contre Moyse, et luy dirent, O, à nostre volonté que nous fussions peris quand nos freres perirent devant l'Eternel! 4. Pourquoy avez vous fait venir la congregation de l'Eternel en ce desert, afin que mourions ici nous et nostre bestail? 5. Pourquoy mesme nous avez vous fait monter d'Egypte, pour nous amener en ce mauvais lieu, qui n'est point lieu pour semer, et n'y a figues, ne vignes, ne grenades, ne d'eau pour boire? 6. Alors Moyse et Aaron se retirerent de l'assemblee à la porte du tabernacle de convenance, et eux estans prosternez sur leurs faces, la gloire de l'Eternel leur apparut. 7. Puis l'Eternel parla à Moyse, disant, 8. Pren la verge, et fais assembler la congregation toy et Aaron ton frere, et parlez à la pierre eux voyans, et elle donnera son eau, et leur feras sortir de l'eau de la pierre, si donneras à boire à la congregation et à leurs bestes. 9. Moyse donc preint la verge de la presence de l'Eternel, comme il luy avoit commandé. 10. Et Moyse et Aaron firent assembler la congregation devant la pierre, et leur dit, Escoutez maintenant rebelles, vous ferons-nous sortir de l'eau de ceste pierre? 11. Puis Moyse esleva sa main, et frapa de la verge la pierre par deux fois: lors en sortit abondance d'eau, dont la congregation beut et leur bestail. 12. Apres l'Eternel dit à Moyse et à Aaron, Pource que vous n'avez point creu à moy, pour me sanctifier en la presence des enfans d'Israel, ainsi vous ne menerez point ceste congregation en la terre que ie vous ay donnee. 13. Ce sont les eaux de l'estrif desquelles les enfans d'Israel estriverent contre l'Eternel, lequel se sanctifia en eux. 14. Adonc Moyse envoya des ambassadeurs de Cades au roy d'Edom, disant, Ton frere Israel dit ainsi, Tu sais tout le travail qui nous est advenu: 15. Comment nos peres descendirent en Egypte, où nous sommes demeurez long temps, et comment les Egyptiens nous ont mal traittez nous et nos peres. 17. Nous avons crié à l'Eternel, lequel ayant ouy nostre voix, a envoyé l'Ange et nous a retirez d'Egypte, Or voici, nous sommes en la ville de Cades, laquelle est à l'extremité de tes fins. 16. Ie te prie que nous passions par ton territoire, nous ne passerons point par les champs, ni par les vignes, et ne boirons de l'eau du puits, nous cheminerons par la voye royale: nous ne declinerons n'à dextre n'à senestre, iusqu'à ce que nous ayons passé tes confins. 18. Et Edom luy dit, Tu ne passeras point vers moy, afin que ie ne sorte en armes[1]) contre toy. 19. Les enfans d'Israel luy respondirent, Nous monterons par la voye, et si nous buvons de tes eaux moy et mon bestail, ie donneray le prix d'icelle, il n'y aura que cela seulement, que i'aye le passage de mes pieds.[2]) 20. Derechef il luy dit, Tu ne passeras point. Sur cela Edom issit au devant de luy avecques grosse compagnie et main forte. 21. Ainsi Edom ne voulut permettre à Israel qu'il passast par son quartier, dont Israel se

---

[1]) par glaive O. 46.
[2]) ie passeray à pied. O.

retira à l'escart de luy. 22. Et les enfans d'Israel et toute la congregation estans partis de Cades veinrent en la montagne de Hor. 23. Apres l'Eternel parla à Moyse et à Aaron en la montagne de Hor, aupres des confins de la terre d'Edom, disant, 24. Aaron sera reduit avecques son peuple. Car il n'entrera point en la terre laquelle i'ay donnee aux enfans d'Israel: pourtant que vous avez este rebelles à ma parolle aux eaux des estrifs. 25. Pren donc Aaron et Eleazar son fils, et les fay monter en la montagne de Hor. 26. Puis fay despouiller à Aaron ses vestemens, si les fay vestir à Eleazar son fils, et Aaron sera reduit et mourra illec. 27. Moyse donc fit ainsi que l'Eternel avoit commandé, et monterent en la montagne de Hor à la veuë de toute la congregation. 28. Et Moyse fit despouiller à Aaron ses vestemens, et les fit vestir à Eleazar son fils: ainsi Aaron mourut là au coupeau de la montagne. Puis Moyse et Eleazar descendirent de la montagne. 29. Et toute la congregation voyant qu'Aaron estoit trespassé ils le pleurerent trente iours, voire toute la maison d'Israel.

Chapitre XXI.

1. Quand le Chananeen roy d'Arad qui habitoit vers la Midi entendit Israel estre venu par la voye de ceux qui avoyent espié, il combatit contre Israel et preint des captifs[1]) d'iceluy. 2. Adonc Israel voua un voeu à l'Eternel, disant, Si tu mets ce peuple entre mes mains, ie destruiray ses villes. 3. Et l'Eternel exauça la voix d'Israel, et luy donna les Chananeens lesquels il destruit et leurs villes: dont il appela le nom du lieu Horma. 4. Puis ils marcherent de la montagne de Hor vers la mer rouge, pour circuir la terre d'Edom: et le peuple se fascha en la voye. 5. Le peuple donc parla contre Dieu, et contre Moyse, Pourquoy nous as-tu fait monter d'Egypte pour mourir au desert? Car il n'y a point de pain ne d'eau, et nostre ame est faschee de ce pain tant leger. 6. Lors l'Eternel envoya sur le peuple des serpens ardens qui mordoyent le peuple: tellement que plusieurs du peuple d'Israel en moururent. 7. Apres le peuple veint à Moyse, et dit, Nous avons peché parlans contre l'Eternel et contre toy: prie l'Eternel, et fay retirer de nous les serpens. Et Moyse pria pour le peuple. 8. Et l'Eternel dit à Moyse, Fay toy un serpent ardent, et le mets sur une perche, et quiconque sera mords et le verra, il vivra. 9. Moyse donc fit un serpent d'airain, et le mit sur une perche, et adveint quand quelque serpent avoit mords un homme, il regardoit le serpent d'airain, et estoit guairi. 10. Depuis les enfans d'Israel partirent, et assirent leur ost en Oboth. 11. Et estans departis d'Oboth, ils poserent leur ost en Ie-abarim, au desert qui est à l'endroit de Moab, vers le soleil levant. 12. Ils partirent d'illec, et assirent leur ost vers le torrent[1]) de Iared.[2]) Ils partirent d'illec et assirent leur ost outre Arnon, qui est au desert, sortant des fins de l'Amorrheen: car Arnon est és fins de Moab confinant entre les Moabites et les Amorrheens. 14. Pourtant[3]) il sera dit au recit des batailles de l'Eternel, Vaheben, Suphah, et les torrens vers Arnon. 15. Et le decours des fleuves qui decline pour tirer en Ar, et attouche és fins des Moabites. 16. Et de là *ils veinrent* en Beer. C'est le puits duquel l'Eternel dit à Moyse, assemble le peuple, et ie leur donneray de l'eau. 17. Alors Israel chanta ce cantique, O puits, monte, chantez de luy. 18. C'est le puits que les Seigneurs ont cavé, les princes du peuple l'ont cavé, avec le Legislateur, de leurs bastons. 19. Et du desert, ils veinrent en Mathana: et de Mathana en Nahaliel: et de Nahaliel en Bamoth: 20. Et de Bamoth en la vallee qui est en la marche de Moab, au coupeau de Phasga, qui regarde contre Iesimon. 21. Puis Israel envoya des ambassadeurs à Sehon le roy des Amorrheens, disant, 22. Que ie passe par ta terre: nous ne nous detournerons[4]) point en tes champs, ne en tes vignes: et ne buvrons point les eaux de tes puits, nous cheminerons par le chemin royal: iusqu'à tant que nous ayons passé tes limites. 23. Mais Sehon ne permit point qu'Israel passast par ses fins. Et Sehon assembla tout son peuple, et issit au devant d'Israel, au desert, et parveint iusqu'en Iasa et bataille contre Israel. 24. Mais Israel le frapa au trenchant de l'espee, et conquesta sa terre, depuis Arnon iusqu'à Iaboc, et iusques aux fins d'Ammon: car les frontieres des enfans d'Ammon estoyent fortes. 25. Et Israel preint toutes ces villes, et habita en toutes les villes des Amorrheens, en Hesebon, et en tous ses villages. 26. Or Hesebon estoit la cité de Sehon le roy des Amorrheens, lequel avoit bataillé paravant contre le roy de Moab, et avoit preins toute la terre d'iceluy de sa main iusqu'en Arnon. 27. Au moyen de quoy ceux qui usent de proverbe, disent, Venez en Hesebon qu'on redifie et repare la cité a Sehon: 28. Car le feu est sorti d'Hesebon et la flamme de la cité de Sehon, et a consumé Ar des Moabites, et les princes de Bamoth en Arnon. 29. Malheur à toy Moab, peuple de Chamos tu es perdu: il a mis en fuite ses fils,

[1]) *En marge:* ou, du butin.

[1]) la vallee O.
[2]) *sic.*
[3]) Pourtant est il dit au livre . . . . ce qu'il fit en la mer Suph et au fleuve de Arnon. O. 46. (sera il dit *etc.* 54 *suiv.* mer rouge 46 *suiv.*)
[4]) nous ne declinerons O. 46.

ainsi? Et il respondit, Non. 31. Et l'Eternel ouvrit les yeux de Balaam, dont il veit l'Ange de l'Eternel s'arrestant en la voye, et un glaive[1]) desgainé en sa main: lors il s'enclina et se prosterna sur sa face. 32. Et l'Ange de l'Eternel luy dit, Pourquoy as-tu batu ton asnesse par trois fois? Voici ie suis sorti pour me mettre à l'encontre de toy: car il s'est fourvoyé contre moy.[2]) 33. Mais l'asnesse me voyant, s'est ia destournee de devant moy par trois fois: autrement si elle ne se fust destournee de devant moy, desià mesme ie t'eusse occi,[3]) mais ie l'eusse reservee en vie. 34. Lors Balaam dit à l'Ange de l'Eternel, I'ay peché: ie ne savoye point que tu te teinsses[4]) en la voye contre moy: et si maintenant il te desplaist, ie retourneray. 35. Et l'Ange de l'Eternel dit à Balaam, Va avecques ces personnages: toutesfois tu diras ce que ie t'auray dit. Balaam donc s'en alla avec les princes de Balac. 36. Quand Balac entendit que Balaam venoit, il sortit pour aller au devant de luy en la cité de Moab, qui est aupres des limites d'Arnon, en la fin des frontieres. 37. Lors Balac dit à Balaam, N'ay-ie point envoyé vers toy pour t'appeler? Pourquoy n'es-tu venu vers moy? Est-ce que ie ne te puisse faire honneur? 38. Et Balaam respondit à Balac, Voici, ie suis venu à toy: pourray-ie maintenant proferer quelque chose? La parole que Dieu m'aura mise en la bouche, ie la prononceray. 39. Et Balaam s'en alla avec Balác, et veinrent en la cité de Husoth.[5]) 40. Et Balac tua des beufs et des brebis, et en envoya à Balaam et aux princes qui estoyent venus avec luy. 41. Et quand le matin fut venu il preint Balaam, et le fit monter aux hauts lieux de Baal, dont il veit le bout[6]) du peuple.

Chapitre XXIII.

1. Et Balaam dit à Balac, Edifie moy ici sept autels: et m'appreste ici sept bouveaux, et sept moutons. 2. Et Balac fit comme Balaam avoit dit: et Balac offrit avecques Balaam un beuf et un mouton à chacun autel. 3. Puis Balaam dit à Balac, Tien-toy aupres de ton holocauste, et ie m'en iray si d'aventure l'Eternel viendra au devant de moy, et ce qu'il me fera apparoistre ie le t'annonceray. Ainsi il s'en alla à mont.[7]) 4. Et Dieu rencontra Balaam, et Balaam luy dit, I'ay ordonné sept autels et ay sacrifié un bouveau et un mouton

[1]) couteau O.
[2]) pour t'empescher: car tu decline par la voye contre moy O. . . . . car tu as fourvoyé en la voye contre moy 46 *suiv.*
[3]) tué O. 46.
[4]) fusse arresté O.
[5]) *En marge:* ou, spacieuse. *(comme ont toutes les éditions antérieures).*
[6]) la fin O.
[7]) tout seul O. 46. à part 54. 59.

à chacun autel. 5. Et l'Eternel mit la parole en la bouche de Balaam, et dit, Retourne à Balac, et luy di ainsi. 6. Il s'en retourna donc à luy, et voici il se tenoit aupres de son holocauste, tant luy que tous les princes de Moab. 7. Lors il leva sa parabole, et dit, Balac roy de Moab m'a fait venir de Syrie des montagnes d'Orient, disant, Vien, maudi-moy Iacob, Vien, et deteste Israel. 8. Que maudiray-ie si Dieu ne le maudit? Et que detesteray-ie si l'Eternel ne l'a detesté? 9. Car ie le regarderay du coupeau des roches, et le contempleray des montagnes. Voici un peuple qui habitera seul, et ne sera point reputé entre les gens. 10. Qui contera la poudre de Iacob, et le nombre de la quatrieme partie d'Israel? Que ie meure de la mort des iustes, et que mon dernier departement soit semblable au leur. 11. Adonc Balac dit à Balaam, Qu'est-ce que tu me fais? Ie t'ay preins pour maudire mes ennemis, et voici tu les benis. 12. Et il respondit, et dit, Ce que l'Eternel a mis en ma bouche ne l'observeray-ie point pour le dire? 13. Ainsi Balac luy dit, Vien ie te prie avecques moy en un autre lieu, dont tu le verras, à tout le moins tu verras son extremité, mais tu ne le verras point totalement, tu le me maudiras donc d'illec. 14. Puis l'ayant conduit au champ de Sophim, sur le coupeau de Pasga, il edifia sept autels, et offrit un bouveau et un mouton à chasque autel. 15. Lors il dit à Balac, Tien-toy ici aupres de ton holocauste, et i'attendray la rencontre de là. 16. Et l'Eternel rencontra Balaam, mit la parole en sa bouche, et dit, Retourne à Balac, et parle ainsi à luy. 17. Et il veint à luy, et voici, il se tenoit aupres de son holocauste, et les princes de Moab avecques luy: et Balac luy dit, Qu'est-ce que l'Eternel a prononcé? 18. Adonc il produit[1]) sa parabole, disant, Leve-toy Balac, et escoute fils de Sephor, preste moy l'aureille. 19. Dieu n'est point comme l'homme pour mentir, ne comme le fils de l'homme pour se repentir: iceluy dira-il, et ne le fera point? parlera-il, et ne le ratifiera point? 20. Voici i'ay receu pour benir: puis qu'il a benit, ie ne le puis destourner? 21. Il ne voit point d'iniquité en Iacob, ni d'extorsion en Israel: l'Eternel son Dieu est avecques luy, et le triomphe du roy en luy. 22. Dieu les a retirez d'Egypte: sa force est semblable à la licorne. 23. Car il n'y a point d'enchantemens en Iacob ne de devinemens en Israel: selon ce temps il sera dit de Iacob et d'Israel, Qu'est-ce que Dieu a fait? 24. Voici un peuple qui s'eslevera comme un lion, et se haussera comme le lionceau: il ne se couchera point iusqu'à ce qu'il aura mangé la proye, et beu le sang des occis. 25. Alors Balac dit à Balaam, Ne le maudi point, et ne le beni point aussi. 26. Et

[1]) allega O.

Balaam respondit à Balac, disant, Ne t'ay-ie point dit, que ie feroye tout ce que l'Eternel diroit? 27. Derechef Balac dit à Balaam, Vien maintenant, ie te conduiray en un autre lieu, si d'aventure il plairoit à Dieu que tu le maudisses de là. 28. Balac donc conduit Balaam au sommet de Phegor, qui regarde contre Iesimon au desert. 29. Et Balaam luy dit, Edifie moy ici sept autels, et m'appareille ici sept bouveaux, et sept moutons. 30. Balac fit comme Balaam luy avoit dit, puis offrit un bouveau, et un mouton en chasque autel.

Chapitre XXIV.

1. Balaam voyant qu'il plaisoit à l'Eternel de benir Israel, n'alla point comme les autres fois au devant des enchantemens:[1]) mais il dressa sa face vers le desert. 2. Et eslevant ses yeux, il veit Israel qui estoit là campé selon ses lignees: et l'Esprit de Dieu fust sur luy. 3. Et produit sa parabole, disant, Balaam fils de Beor a dit, et l'homme qui a l'oeil ouvert a dit, 4. Celuy qui a ouy les paroles de Dieu, qui a eu la vision du Tout-puissant, qui tombe, et a les yeux ouverts, a dit, 5. Combien sont beaux tes pavillons, o Iacob, et tes tabernacles, o Israel! 6. Comme des plaines estendues,[2]) comme des iardins pres d'un fleuve, comme les arbres d'aloe, que l'Eternel a plantez, comme les cedres aupres de l'eau. 7. L'eau destillera de sa seille, et sa semence sera en quantitez[3]) d'eaux, et son Roy sera exalté plus qu'Agag, et son royaume sera haussé. 8. Dieu l'a retiré d'Egypte, sa force est semblable à la licorne: il consumera ses adversaires, et brisera leurs os, et les percera[4]) de ses fleches. 9. Il gist et couche comme le lionceau, et comme le lion: et qui le fera lever? Qui te benira, sera benit: et qui te maudira sera maudit. 10. Lors le courroux de Balac s'enflamma contre Balaam, et frapa de ses mains, puis Balac dit à Balaam, Ie t'ay appelé pour maudire mes ennemis, et voici, tu les as ia benis par trois fois. 11. Or maintenant fuy-t'en en ton lieu: i'avoye dit, que ie t'honoreroye, et voici, l'Eternel t'a privé de l'honneur. 12. Et Balaam respondit à Balac, N'avois-ie pas aussi parlé à tes ambassadeurs que tu avois envoyez vers moy, disant, 13. Si Balac me donnoit sa maison plene d'or et d'argent, ie ne pourroye transgresser le mandement de l'Eternel, pour faire bien ou mal de mon coeur: ce que l'Eternel dira, ie le diray. 14. Maintenant donc, ie m'en vay vers mon peuple: Vien, ie te conseilleray que fera ce peuple à ton peuple au dernier temps. 15. Et il mit en avant sa parabole, disant, Balaam fils de Beor, a dit, l'homme qui a l'oeil ouvert, a dit. 16. Celuy qui a ouy les paroles de Dieu, et qui sait la science du Souverain, qui a veu la vision du Tout-puissant: qui tombe, et les yeux luy sont ouverts, a dit. 17. Ie le verray,[1]) mais non point maintenant: ie le regarderay, mais non point de pres. Une estoille est sortie de Iacob, et un sceptre s'est eslevé d'Israel: et blessera les costez de Moab, et destruira tous les enfans de Seth. 18. Et Edom sera en possession,[2]) et Seir en heritage à ses ennemis, et Israel se portera vaillamment.[3]) 19. Et il y aura dominateur de Iacob, et abolira le reste de la ville.[4]) 20. Et quand il eust veu Amalec, il mit en avant sa parabole, disant, Amalec est le commencement des gens, mais son dernier perira à iamais. 21. Item, ayant veu le Cineen il mit en avant sa parabole, disant, Ton habitation est forte, et assieds ton nid au rocher.[5]) 22. Mais le Cineen sera dechassé,[6]) iusqu'à tant qu'Assur menera en captivité. 23. Derechef il profera sa parabole, disant, Las qui vivra, quand Dieu establira ceci?[7]). 24. Et les navires venans des parties[8]) de Cithim, ayant affligé Assur, affligeront Heber, mais iceux aussi periront à iamais. 25. Puis Balaam se leva, et s'en alla, et retourna en son lieu: et Balac aussi s'en alla son chemin.

Chapitre XXV.

1. Alors Israel demeuroit en Setim, et le peuple commença à paillarder avecques les filles de Moab, 2. Lesquelles appelerent le peuple aux sacrifices de leurs dieux: et le peuple y mangea, et s'enclina devant leurs dieux. 3. Et Israel s'adioignit à Beel-Phegor, Adonc l'Eternel fut courroucé contre Israel. 4. Et l'Eternel dit à Moyse, Pren tous les chefs du peuple, et les fay pendre devant l'Eternel, contre le soleil, afin que l'indignation de l'ire de l'Eternel se destourne d'Israel. 5. Moyse donc dit aux iuges d'Israel, Que chacun tue ses hommes qui se sont adioints à Beel-Phegor. 6. Et voici, un homme des enfans d'Israel veint, et fit approcher devant ses freres une Madianite, devant Moyse et devant toute la congregation des enfans d'Israel: lesquels pleuroyent à la porte du tabernacle de convenance. 7. Lors Phinees fils d'Eleazar, fils d'Aaron Sacrificateur voyant cela, se leva du milieu de la congregation, et preint une lance en sa main.

---

[1]) enchanteurs O.
[2]) ils sont estendus comme les fleuves O. 59. comme les possessions 46. 54.
[3]) plusieurs O. 46. beaucoup 54. 59.
[4]) blessera O.

[1]) Ie l'ay veu. . . . . ie l'ay regardé. O.
[2]) heritage O.
[3]) appareillera les richesses O.
[4]) fera perdre le demourant de la cité O.
[5]) en la pierre O.
[6]) Kain sera bruslé O.
[7]) fera ce O. 46. puisque Dieu a ordonné ceci 54. 59.
[8]) de la puissance O.

8. Et veint derriere l'homme Israelite en l'habitacle, et les perça tous deux, assavoir l'homme Israelite et la femme par son ventre: et la playe cessa des enfans d'Israel. 9. Et de ceste playe il en mourut vingt et quatre mille. 10. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 11. Phinees le fils d'Eleazar fils d'Aaron Sacrificateur a destourné ma fureur de dessus les enfans d'Israel, quand il a esté esmeu de mon zele au milieu d'eux, afin que ie ne consumasse les enfans d'Israel par mon zele. 12. Pourtant di luy, Voici, ie te donne mon alliance[1]) de paix. 13. Et l'alliance de sacrificature perpetuelle, sera tant à luy qu'à sa semence apres luy, pourtant qu'il a este meu de zele pour son Dieu, et a reconcilié les enfans d'Israel. 14. Et le nom de l'homme Israelite, qui fut occis avec la Madianite, estoit Zimri fils de Salu, prince de la maison d'un pere des Simeonites. 15. Mais le nom de la femme Madianite qui fut occise estoit Cosbi fille de Sur, prince des gens de la maison d'un pere des Madianites. 16. Derechef l'Eternel parla à Moyse, disant, 17. Affligez les Madianites, et les frapez: 18. Car ils vous ont affligez par leurs fraudes, et vous ont surprins en l'affaire de Pheor, et au fait de Cosbi, fille du prince des Madianites leur soeur, qui a este frapee au iour que la playe est advenue à l'occasion de Pheor.

Chapitre XXVI.

1. Et apres la playe, l'Eternel parla à Moyse et à Eleazar fils d'Aaron Sacrificateur, disant, 2. Levez le conte[2]) de toute la congregation des enfans d'Israel de l'aage de vingt ans et au dessus, par les maisons de leurs peres, toutes gens pouvans sortir à la guerre entre Israel. 3. Moyse donc et Eleazar Sacrificateur parlerent avec eux en la plaine de Moab aupres du Iordain vers Iericho, disans, 4. Depuis l'aage de vingt ans, et au dessus *vous conterez le peuple*, comme l'Eternel l'avoit commandé à Moyse, et aux enfans d'Israel, qui sortirent du pays d'Egypte. 5. Ruben premier né d'Israel. Les enfans dudit Ruben estoyent, Henoc, duquel estoit la famille des Henochites: Phallu, duquel estoit la famille des Phalluites. 6. Hesron, duquel estoit la famille des Hesronites: Charmi, duquel estoit la famille des Charmites. 7. Ce sont les familles des Rubenites desquels furent nombrez quarante trois mille, sept cens et trente. 8. Et les fils de Phallu, Eliab. 9. Et les enfans d'Eliab, Namuel, Dathan et Abiron: ceux-ci sont Dathan et Abiron renommez en la congregation, lesquels se mutinerent[3]) contre Moyse et contre Aaron en l'assemblee de Core,

[1]) appointement O. 46. 54.
[2]) la somme O.
[3]) prindrent noise O.

quand ils estriverent[1]) contre l'Eternel, 10. Dont la terre ouvrit sa bouche, et les devora, avec Core en la mort de la bande,[2]) quand le feu consuma deux cens cinquante hommes, et furent en signe. 11. Mais les enfans de Core ne moururent point. 12. Les enfans de Simeon par leurs familles sont, Namuel, duquel la famille des Namuelites, Iamin, duquel la famille des Iaminites, Iachin, duquel la famille des Iachinites. 13. Zare, duquel la famille des Zareites: Saul duquel la famille des Saulites. 14. Icelles donc sont les familles des Simeonites, desquels furent vingt deux mille, et deux cens. 15. Les enfans de Gad, par leurs familles, sont Sephon, duquel estoit la famille des Sephonites: Hagi, duquel la famille des Hagites: Suni, duquel la famille des Sunites. 16. Ozni, duquel la famille des Oznites: Eri, duquel la famille des Erites: 17. Arod, duquel la famille des Arodites: Ariel, duquel la famille des Arielites. 18. Icelles donc sont les familles des enfans de Gad selon leurs denombrez, quarante mille cinq cens. 19. Les enfans de Iuda: Er et Onan: mais Er et Onan moururent au pays de Chanaan. 20. Ainsi les enfans de Iuda par leurs familles furent, Sela, duquel la famille des Selaites: Phares, duquel la famille des Pharesites: Zare, duquel la famille des Zareites. 21. Et les enfans de Phares, Hesron, duquel la famille des Hesronites: et Hamul, duquel la famille des Hamulites. 22. Icelles donc sont les familles de Iuda, selon leurs denombrez, septante six mille cinq cens. 23. Les enfans d'Issachar, par leurs familles estoyent Thola, duquel la famille des Tholaites: Phua, duquel la famille des Phuaites: 24. Iasub, duquel la famille des Iasubites: Semran, duquel la famille des Semranites. 25. Icelles donc sont les familles d'Issachar, selon leurs denombrez, soixante quatre mille, trois cens. 26. Les enfans de Zabulon, par leurs familles estoyent, Sared, duquel la famille des Saredites: Elon, duquel la famille des Elonites: Iahelel, duquel la famille des Iahelelites. 27. Icelles donc sont les familles des Zabulonites, selon leurs denombrez, soixante mille cinq cens. 28. Les enfans de Ioseph, par leurs familles, estoyent Manassé et Ephraim. 29. Les enfans de Manassé estoyent Machir, duquel sortit la famille des Machirites: et Machir engendra Galaad, duquel sortit la famille des Galaadites. 30. S'ensuyvent les enfans de Galaad, Iezer, duquel la famille des Iezerites: Helec, duquel la famille des Helecites: 31. Asriel, duquel la famille des Asrielites: Sechem, duquel la famille des Sechemites: 32. Semida, duquel la famille des Semi-

[1]) noisoient O.
[2]) Koreh estoit à la mort de la congregation O. mourut en la compagnie 46 *suiv.*

daites: Hepher, duquel la famille des Hepherites. 33. Salphaad fils d'Hepher n'eut point de fils: mais des filles. Et les noms des filles de Salphaad sont, Mahala, Noa, Hegla, Melcha, et Thersa. 34. Icelles donc sont les familles de Manassé, et leurs denombrez, cinquante deux mille et sept cens. 35. Les enfans d'Ephraim, par leurs familles, furent Suthala, duquel la famille des Suthalaites: Becher, duquel la famille des Becherites: Thehen, duquel la famille des Thehenites: 36. Les enfans de Suthala furent, Heren, duquel la famille des Herenites. 37. Icelles sont les familles des enfans d'Ephraim selon leurs denombrez, trente deux mille cinq cens. Iceux donc sont les enfans de Ioseph par leurs familles. 38. Les enfans de Beniamin, par leurs familles, sont Bela, duquel la famille des Belaites: Asbel, duquel la famille des Asbelites: Achiram, duquel la famille des Achiramites. 39. Supham, duquel la famille des Suphamites: Hupham, duquel la famille des Huphamites. 40. Et les enfans de Bela estoyent, Harde et Noeman. De Harde estoit la famille des Hardites: et de Noeman, la famille des Noemanites. 41. Iceux donc sont les enfans de Beniamin par leurs familles, et leurs denombrez, quarante cinq mille et six cens. 42. Les enfans de Dan, par leurs familles, sont, Suham, duquel la famille des Suhamites. Icelles sont les familles de Dan, selon leurs familles. 43. Toutes les familles des Suhamites, selon leurs denombrez, soixante quatre mille et quatre cens. 44. Les enfans d'Aser par leurs familles sont, Iemna, duquel la famille des Iemnaites: Iesui, duquel la famille des Iesuites:[1]) Brie, duquel la famille des Brieites. 45. Les enfans de Brie: Heber, duquel la famille des Heberites: Melchi-el, duquel la famille des Melchielites. 46. Mais le nom de la fille d'Aser, fut Sara. 47. Iceux donc sont les enfans d'Aser, selon leurs denombrez, cinquante trois mille et quatre cens. 48. Les enfans de Nephthali par leurs familles sont, Iesiel, duquel estoit la famille des Iesielites: Guni, duquel la famille des Gunites. 49. Ieser, duquel la famille des Ieserites: Sellem, duquel la famille des Sellemites. 50. Icelles donc sont les familles de Nephthali, selon leurs familles, et leurs denombrez, quarante cinq mille et quatre cens. 51. Ainsi les denombrez des enfans d'Israel furent six cens et un mille sept cens et trente. 52. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 53. La terre sera divisee à ceux-ci par heritage, selon le nombre des noms. 54. A ceux qui sont le plus, tu multiplieras leur heritage, et à ceux qui sont le moins, tu leur diminueras leur heritage, l'heritage sera donné à un chacun selon leurs denombrez. 55. Toutesfois que la terre soit divisee par sort, selon les noms des lignages de leurs peres, laquelle ils possederont. 56. Que l'heritage d'icelle soit divisé selon le sort, entre le plus et le moins. 57. Item, ceux-ci sont les denombrez de Levi, par leurs familles: Gerson, duquel la famille des Gersonites: Caath, duquel la famille des Caathites: Merari, duquel la famille des Merarites. 58. Icelles sont les familles de Levi. La famille des Lebnites: la famille des Hebronites: la famille des Maholites: la famille des Musites: la famille des Corhites. Mais Caath engendra Amram. 59. Et le nom de la femme d'Amram, Iochabed, fille de Levi, laquelle fut nee à Levi en Egypte, et icelle enfanta à Amram, Aaron, Moyse, et Marie leur soeur. 60. Et à Aaron nasquirent, Nadab, Abiu, Eleazar, et Ithamar. 61. Desquels Nadab et Abiu moururent en offrant le feu estrange devant l'Eternel. 62. Et leurs denombrez furent vingt et trois mille: tous masles de l'aage d'un mois, et au dessus, lesquels ne furent point contez d'entre les enfans d'Israel. Car il ne leur fut point donné d'heritage entre les enfans d'Israel. 63. Iceux sont les denombrez quand Moyse et Eleazar Sacrificateur denombrerent les enfans d'Israel en la plaine de Moab pres du Iordain vers Iericho. 64. Entre lesquels nul ne fut des denombrez de Moyse et Aaron Sacrificateur, quand ils conterent les enfans d'Israel au desert de Sinai. 65. Car l'Eternel leur avoit dit qu'ils mourroyent au desert, et ainsi il n'y en resta nul, sinon Caleb fils de Iephone, et Iosué fils de Nun.

[1]) *Ainsi déjà* O.

Chapitre XXVII.

1. Adonc veinrent les filles de Salphaad, fils d'Epher, fils de Galaad, fils de Machir, fils de Manassé, de la famille de Manassé, fils de Ioseph: les noms des filles sont Mahala, Noa, Egla, Melcha, et Tersa. 2. Icelles doncques se presenterent devant Moyse et Eleazar Sacrificateur: et les princes de toute la congregation à la porte du tabernacle de convenance, disant, 3. Nostre pere est mort au desert, lequel n'a point este en l'assemblee qui conveint contre l'Eternel, en la bande de Chore: si est-ce qu'il est mort en son peché, et n'a eu nul fils. 4. Pourquoy seroit osté le nom de nostre pere du milieu de sa famille, entant qu'il n'a nul fils? Donne-nous heritage au milieu des freres de nostre pere. 5. Lors Moyse refera le iugement devant l'Eternel. 6. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 7. Les filles de Salphaad parlent droitement:[1]) donneleur possession d'heritage au milieu des freres de leur pere, et fais passer l'heritage de leur pere à icelles. 8. Tu parleras aussi aux enfans d'Israel, disant, Quand un homme mourra, et n'aura nul fils

[1]) comme les filles de Z. ont parlé O. 46. Les filles de Z. parlent bien. 54 *suiv.*

vous ferez passer l'heritage d'iceluy à sa fille. 9. Que s'il n'a nulle fille, vous donnerez l'heritage d'iceluy à ses freres. 10. Et s'il n'a nuls freres, vous donnerez l'heritage d'iceluy aux freres de son pere. 11. Que si son pere n'a nuls freres, vous donnerez l'heritage d'iceluy à son parent, qui est le plus prochain de sa famille, et le possedera: et ceci sera pour ordonnance iudiciale aux enfans d'Israel, comme l'Eternel l'a commandé à Moyse. 12. Derechef l'Eternel dit à Moyse, Monte en ceste montagne d'Abarim: et regarde la terre laquelle i'ay donnee aux enfans d'Israel. 13. Et quand tu l'auras regardee, toy aussi seras reduit à tes peuples, comme Aaron ton frere a este reduit. 14. D'autant que vous avez este desobeissans[1]) à ma parole au desert de Sin, en l'estrif de l'assemblee, pour ne me sanctifier és eaux devant leurs yeux. Ce sont les eaux d'estrif, de Cades au desert de Sin. 15. Et Moyse parla à l'Eternel, disant, 16. L'Eternel le Dieu des esprits de toute chair, pourvoye d'un homme sur toute la congregation. 17. Lequel sorte, et entre devant eux, et les face sortir, et entrer, et que la congregation de l'Eternel ne soit comme brebis qui n'ont point de pasteur. 18. Lors l'Eternel dit à Moyse, Pren Iosué fils de Nun, homme auquel est l'esprit, et pose ta main sur luy. 19. Et le presenteras[2]) devant Eleazar Sacrificateur, et devant toute la congregration: et l'instruiras en leur presence. 20. Et luy donneras de ta gloire, afin que toute la congregation des enfans d'Israel l'escoute. 21. Et il se presentera à Eleazar, lequel interroguera pour luy selon le iugement d'Urim devant l'Eternel: et ils sortiront et entreront selon sa parole, tant luy que tous les enfans d'Israel avecques luy, et toute la congregation. 22. Moyse doncques fit comme l'Eternel luy avoit commandé: et preint Iosué, et le presenta devant Eleazar le Sacrificateur, et devant toute la congregation. 23. Puis il posa ses mains sur luy, et luy donna commandement comme l'Eternel avoit parlé par la main de Moyse.

Chapitre XXVIII.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Commande aux enfans d'Israel, et leur di, Vous garderez mon oblation, et mon pain, et mes sacrifices faits par feu en odeur de mon repos, pour me les offrir en leur temps. 3. Aussi tu leur diras, Voici le sacrifice fait par feu que vous offrirez à l'Eternel, deux agneaux d'un an sans macule pour iour, en holocauste continuel. 4. Tu sacrifieras un agneau au matin, et l'autre vers le vespre. 5. Et la dixieme partie d'Epha de fine farine pour l'offerte, pestrie avec la quatrieme partie de Hin d'huile espreinte. 6. C'est l'holocauste perpetuel qui a este fait en la montagne de Sinai, en odeur de repos, en sacrifice fait pour feu à l'Eternel. 7. Que son aspersion soit de la quatrieme partie de Hin, pour un agneau, et feras au Sanctuaire l'aspersion de vin à l'Eternel. 8. L'autre agneau tu le sacrifieras vers le vespre, comme le sacrifice du matin, selon l'aspersion, tu feras sacrifice bruslé en odeur de repos à l'Eternel. 9. Mais au iour du repos, vous offrirez deux agneaux d'un an sans macule, et deux dixiemes d'Epha de fine farine pestrie à l'huile pour offerte, avec son aspersion. 10. C'est l'holocauste en son Sabbath, outre l'holocauste continuel avec son aspersion. 11. Semblablement au commencement de vos mois, vous offrirez holocauste à l'Eternel: deux bouveaux, un mouton, et sept agneaux d'un an sans macule. 12. Et trois decimes d'Epha de fine farine pestrie à l'huile pour chacun bouveau, et deux decimes de fine farine pestrie à l'huile pour chacun mouton. 13. Une dixieme partie de fine farine pestrie à l'huile en offerte pour chacun agneau, en holocauste d'odeur de repos, et sacrifice fait par feu à l'Eternel. 14. Leur aspersion sera de la moitié de Hin de vin pour le bouveau, et la troisieme partie de Hin pour le mouton, et la quatrieme partie de Hin pour chacun agneau. C'est l'holocauste de chacun mois pour tous les mois de l'an. 15. Il sacrifiera aussi un chevreau pour le peché à l'Eternel, outre l'holocauste continuel, et son aspersion. 16. Au quatorzieme iour du premier mois, est la Pasque à l'Eternel. 17. Et au quinzieme iour de ce mois c'est la solennité: par sept iours on mangera du pain sans levain. 18. Au premier iour il y aura saincte convocation, et ne ferez aucune oeuvre servile. 19. Vous offrirez sacrifice fait par feu, et holocauste à l'Eternel, assavoir deux bouveaux, et un mouton, et sept agneaux d'un an: qui vous soyent sans macule. 20. Leur offerte de Minha sera de la fine farine pestrie en huile, trois dixiemes parties pour bouveau, et deux dixiemes pour mouton. 21. Une dixieme à chacun agneau des sept agneaux. 22. Un bouc pour le peché, afin de vous reconcilier. 23. Vous ferez ces choses outre l'holocauste du matin, qui est l'holocauste continuel. 24. Vous ferez selon ces choses par chacun iour des sept iours, pour le pain du sacrifice bruslé en odeur de repos à l'Eternel: ce sera outre l'holocauste continuel, et son aspersion. 25. Au septieme iour vous aurez convocation saincte: vous ne ferez nulle oeuvre servile. 26. Aussi au iour des premices, quand vous offrirez offerte nouvelle à l'Eternel en vos sepmaines, vous aurez sainte convocation, et ne ferez aucune oeuvre servile. 27. Vous offrirez l'holocauste en odeur paisible à l'Eternel: deux bouveaux, un mouton et

[1]) inobediens O. 46.
[2]) le feras assister O. 46. *(de même dans les versets suivants.)*

sept agneaux d'un an. 28. Et lour offerte sera de fine farine pestrie à l'huile, trois dixiemes pour chacun bouveau, et deux dixiemes pour chacun mouton. 29. Une dixieme pour chacun agneau des sept agneaux. 30. Et un chevreau pour vous reconcilier. 31. Vous les sacrifierez outre l'holocauste continuel, avec son offerte: et vous seront sans macule, avec leurs aspersions.

Chapitre XXIX.

1. Le premier iour du septieme mois, vous aurez saincte convocation, auquel ne ferez aucune oeuvre servile: ce vous sera le iour du son de la trompette. 2. Aussi vous ferez l'holocauste en odeur paisible à l'Eternel, d'un bouveau, d'un mouton, et de sept agneaux d'un an sans macule: 3. Et leur offerte sera de fine farine pestrie à l'huile, trois dixiemes pour un bouveau, et deux dixiemes pour un mouton. 4. Et une dixieme pour chacun agneau des sept agneaux. 5. Et un chevrau des chevres pour le peché, afin de vous reconcilier. 6. Outre l'holocauste du mois, et son offerte: et l'holocauste continuel, et son offerte: et leur aspersion selon leur regle en odeur paisible de sacrifice fait par feu à l'Eternel. 7. Et au dixieme iour de ce septieme mois, ce vous sera saincte convocation, et affligerez vos ames, lors ne ferez aucune oeuvre servile. 8. Aussi vous presenterez en holocauste à l'Eternel en odeur paisible, un bouveau, un mouton, et sept agneaux d'un an sans macule: 9. Et leur offerte sera de fine farine pestrie à l'huile, trois decimes pour un bouveau, et deux decimes pour un mouton, 10. Une decime pour chacun agneau de sept agneaux. 11. Un chevreau de chevres pour le peché, outre l'offerte pour le peché de la reconciliation, et l'holocauste continuel, et son offerte, et leur aspersion. 12. Et au quinzieme iour du septieme mois, vous aurez saincte convocation, auquel ne ferez aucune oeuvre servile, et celebrerez la solennité à l'Eternel par sept iours. 13. Aussi vous offrirez en holocauste, sacrifice par feu en odeur paisible à l'Eternel: assavoir treize bouveaux, deux moutons, et quatorze agneaux d'un an, sans macule. 14. Et leur offerte sera de fine farine pestrie à l'huile, trois decimes pour chacun bouveau de treize bouveaux, deux decimes pour chacun mouton de deux moutons: 15. Et une decime pour chacun agneau de quatorze agneaux. 16. Et un chevreau de chevres pour le peché, outre l'holocauste continuel, son offerte et son aspersion. 17. Et au second iour *vous offrirez* douze bouveaux, deux moutons, et quatorze agneaux d'un an sans macule: 18. Et leur offerte, et leur aspersion pour les bouveaux, et pour les moutons, et agneaux selon le nombre et regle. 19. Et un chevreau de chevres pour le pesché, outre l'holocauste continuel, et son offerte, et leur aspersion. 20. Et au troisieme iour *vous offrirez* onze bouveaux, deux moutons, et quatorze agneaux d'un an sans macule: 21. Et leur offerte, et leurs aspersions pour les bouveaux, et pour les moutons ou brebis selon leur nombre et regle. 22. Et un bouc pour le peché, outre l'holocauste continuel, et son offerte, et son aspersion. 23. Et au quatrieme iour *vous offrirez* dix bouveaux, deux moutons, et quatorze agneaux d'un an, sans macule: 24. Leur offerte, et leur aspersion[1]) pour les moutons et agneaux, selon leur nombre et regle. 25. Et un chevreau de chevres pour le peché, outre l'holocauste continuel, son offerte, et son aspersion. 26. Et au cinquieme iour *vous offrirez* neuf bouveaux, deux moutons, et quatorze agneaux d'un an, sans macule: 27. Et leur offerte, et leur aspersion pour les bouveaux, pour les moutons, et les agneaux selon leur nombre et regle. 28. Et un chevreau de chevres, outre l'holocauste continuel, et son offerte et son aspersion. 29. Et au sixieme iour *vous offrirez* huit bouveaux, deux moutons, quatorze agneaux d'un an sans macule: 30. Et leur offerte, et leur aspersion pour les bouveaux et pour les moutons et agneaux, selon leur nombre et regle. 31. Et un bouc pour le peché, outre l'holocauste continuel, son offerte et ses aspersions. 32. Et au septieme iour *vous offrirez* sept bouveaux, deux moutons et quatorze agneaux d'un an, sans macule: 33. Et leur offerte, et leur aspersion pour les bouveaux, pour les moutons et agneaux, selon leur nombre et regle: 34. Et un bouc pour le peché, outre l'holocauste continuel, son offerte, et son aspersion. 35. Et au huitieme iour vous aurez assemblee, et ne ferez aucune oeuvre servile. 36. Aussi vous offrirez en holocauste, sacrifice fait par feu en odeur paisible à l'Eternel, d'un bouveau, d'un mouton, de sept agneaux d'un an sans macule: 37. Leur offerte, et leurs aspersions pour un bouveau, pour un mouton, et pour les agneaux selon leur nombre et regle. 38. Et un bouc pour le peché, outre l'holocauste continuel, son offerte, et son aspersion. 39. Vous ferez ces choses à l'Eternel en voz solennitez, outre vos voeus, et vos choses volontaires, selon vos holocaustes, vos offertes, vos aspersions et vos sacrifices de prosperitez.

Chapitre XXX.

1. Moyse donc dit aux enfans d'Israel, selon toutes les choses que l'Eternel luy avoit commandees. 2. Moyse aussi parla aux chefs des lignees des enfans d'Israel, disant, Voici la parole que l'Eternel a commandee: 3. Quand l'homme vouera un voeu à l'Eternel, ou aura iuré un iurement par obligation faite sur son ame, il ne violera point sa

[1]) *Omis:* pour les bouveaux et

parole: mais il fera selon toutes les choses qui sont procedees de sa bouche. 4. Et quand la femme vouera un voeu à l'Eternel, et qu'elle se sera obligee en sa ieunesse, en la maison de son pere: 5. Et son pere entende son voeu et son obligation, par laquelle elle s'est obligee en son ame, et son pere s'en taise, tous ses voeus seront ratifiez, et toute obligation de laquelle elle s'est obligee en son ame, sera ratifiee: 6. Mais si son pere la desavoue au iour qu'il a entendu tous ses voeus, et toutes les obligations desquelles elle s'est obligee en son ame, ne seront point ratifiez, et si l'Eternel luy pardonnera: car son pere l'a desavouee. 7. Et si elle a mari, et qu'elle ait voué, ou proferant de ses levres se soit obligee en son ame, 8. Et son mari l'ait entendu, et au iour qu'il l'a entendu, se taise, ses voeus et ses obligations desquelles elle s'est obligee en son ame, seront ratifiez. 9. Mais si au iour que son mari l'oit, la desavoue, et rompt son voeu qui estoit sur elle, et ce qu'elle avoit proferé de ses levres, dont elle s'estoit obligee en son ame, l'Eternel luy pardonnera: 10. Mais le voeu de la vefve, ou de la repudiee, et tout ce de quoy elle sera obligee en son ame, luy sera confirmé. 11. Et si en la maison de son mari elle vouë, ou elle s'oblige en son ame par iurement: 12. Et son mari l'entende et se taise, ne la desavouant point, tous ses voeus, et toute obligation par laquelle elle s'est obligee en son ame, seront ratifiez. 13. Que si son mari les rompt au iour qu'il l'a ouy, tout ce qui sera sorti de ses levres pour ses voeus ou obligation de son ame, ne sera point ratifié. Car son mari les a rompus: et si l'Eternel luy pardonnera. 14. Tout voeu, et tout iurement d'obligation pour affliger l'ame, le mari d'icelle le ratifiera ou le rompra. 15. Et si son mari en se taisant luy consent d'un iour à l'autre, il ratifiera tous ses voeus, et toutes ses obligations qui sont sur elle. Car il s'en est teu au iour qu'il l'a ouy. 16. Mais s'il les a rompus apres qu'il les a ouis, il portera l'iniquité d'icelle. 17. Telles sont les ordonnances que l'Eternel commanda à Moyse, d'entre l'homme et sa femme, d'entre le pere et sa fille estant en sa ieunesse en la maison de son pere.

Chapitre XXXI.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Fay la vengence des fils d'Israel sur les Madianites, apres tu seras reduit à ton peuple. 3. Moyse donc parla au peuple, disant, Que les hommes d'entre vous s'arment à la guerre, et vienent contre Madian, pour faire la vengence de l'Eternel contre Madian. 4. Vous envoyerez à la guerre mille de chacune lignee, de toutes les lignees d'Israel. 5. Ainsi furent baillez de la multitude d'Israel mille pour lignee, douze mille pour combatre.[1]) 6. Puis Moyse les envoya à la guerre, mille pour lignee, et avec iceux Phinees fils d'Eleazar Sacrificateur, et les vaisseaux du Sanctuaire, et les trompettes pour sonner en sa main. 7. Ils bataillerent donc contre Madian, comme l'Eternel l'avoit commandé à Moyse, et en occirent tous les masles. 8. Ils occirent aussi les rois de Madian avecques leurs occis, Evi, Recem, Sur, Hur, et Rebe, cinq rois de Madian: ils occirent aussi Balaam fils de Beor à l'espee. 9. Et les enfans d'Israel preinrent les femmes de Madian captives, avecques leurs petis, et pillerent tout leur bestail, et toute leur substance. 10. Et bruslerent[2]) par feu toutes leurs villes en leurs habitations et tous leurs logis. 11. Et preinrent toutes les despouilles, et tout le butin, tant des personnes que du bestail. 12. Puis ils amenerent les captifs, le butin, et les despouilles, à Moyse et à Eleazar Sacrificateur, et à la congregation des enfans d'Israel, ayans leur ost assis en la plaine de Moab, pres le Iordain vers Iericho. 13. Lors Moyse et Eleazar Sacrificateur, et tous les princes de la congregation sortirent au devant d'eux hors l'ost. 14. Et Moyse se courrouça contre les capitaines de l'armee,[3]) les chefs des milliers, et les centeniers, qui retournoyent de batailler de la guerre. 15. Moyse leur dit, Avez-vous reservé toutes les femmes? 16. Ne sont-ce pas celles qui à la parole de Balaam ont fait prevariquer les enfans d'Israel contre l'Eternel en l'affaire de Pheor, dont fut la playe en la congregation de l'Eternel? 17. Or maintenant tuez tous masles d'entre les petis enfans, et tuez toutes femmes ayans cognu hommes par copulation de masle. 18. Mais vous laisserez vivre pour vous toutes les petites d'entre les femelles lesquelles n'ont point este cognues par copulation de masle. 19. Au reste, vous demeurerez par sept iours hors de l'ost: quiconque occira quelqu'un, ou touchera l'occis, se purifiera au troisieme et septieme iour, tant vous que vos captifs. 20. Vous purifierez aussi tous vos vestemens et tous les vaisseaux de peau, et tous ouvrages de poil de chevres, et tout vaisseau de bois. 21. Et Eleazar Sacrificateur dit aux hommes de guerre qui estoyent retournez de la bataille, Voici l'ordonnance de la Loy que l'Eternel a commandee à Moyse. 22. Quoy qu'il en soit,[4]) or, argent, airain, fer, estain, plomb. 23. Et tout ce qui peut porter le feu vous le ferez passer par le feu et sera net: seulement il se purifiera avec l'eau de la purification: mais toutes choses qui n'entrent point par feu vous le ferez passer par l'eau. 24. Vous laverez aussi vos vestemens par

---

[1]) armez à la guerre O. armez pour combatre 46 *suiv.*
[2]) ardirent O.
[3]) l'exercite O. 46.
[4]) Toutesfoys O. — *Les autres omettent ces mots.*

sept iours, et serez nets, puis apres vous entrerez en l'ost. 25. L'Eternel parla à Moyse, disant, 26. Leve la somme du pillage des captifs, tant des personnes que des bestes, toy et Eleazar Sacrificateur, et les chefs des peres de la congregation. 27. Et divise le pillage entre les combatans qui sont sortis à la guerre, et entre toute la congregation. 28. Et separeras à l'Eternel les tributs des hommes de guerre qui sont sortis à la guerre, une ame de cinq cens, tant des personnes que des beufs, des asnes, et des brebis. 29. Tu prendras la moitié d'iceux et la donneras à Eleazar Sacrificateur en offerte à l'Eternel. 30. Item, de la moitié des enfans d'Israel tu en prendras une teste par cinquantaines, tant des personnes que des beufs, des asnes, des brebis, et de tout le bestail: puis le donneras aux Levites qui veillent sur la garde du tabernacle de l'Eternel. 31. Et Moyse et Eleazar Sacrificateur firent comme l'Eternel avoit commandé a Moyse. 32. Or le butin outre le pillage qu'avoit ravi la multitude des combatans[1]), estoit en brebis, six cens septante six mille. 33. En beufs, septante deux mille. 34. En asnes, soixante un mille. 35. Et les ames humaines des femelles qui n'avoyent point este cognues par compagnie de masle, estoyent en tout trente deux mille ames. 36. Et la moitié fut pour la portion de ceux qui estoyent sortis à la guerre, du nombre des brebis, trois cens trente sept mille cinq cens. 37. Et le tribut pour l'Eternel quand aux brebis, fut sixcens septante et cinq. 38. Et les beufs furent trentesix mille, desquels le tribut pour l'Eternel estoit septante deux. 39. Et les asnes trente mille et sept[2]) cens, desquels le tribut pour l'Eternel estoit soixante et un. 40. Et les ames humaines seize mille, desquelles le tribut pour l'Eternel estoit de trente deux ames. 41. Et Moyse donna le tribut de l'offerte de l'Eternel à Eleazar Sacrificateur, comme l'Eternel luy avoit commandé. 42. Et de l'autre moitié des enfans d'Israel laquelle Moyse avoit retiree des hommes qui avoyent guerroyé. 43. La moitié qui fut pour la congregation estoit en brebis trois cens trente sept mille cinq cens. 44. Les beufs trente six mille. 45. Les asnes trente mille cinq cens. 46. Les ames humaines seize mille. 47. Moyse donc preint de la moitié des enfans d'Israel une portion par cinquantaine, tant des personnes que du bestail, et les donna aux Levites qui tienent la garde du tabernacle de l'Eternel, comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 48. Et les capitaines qui estoyent sur la multitude de l'armee, les chefs des milliers, et les centeniers s'approchèrent de Moyse: 49. Et luy dirent, Tes

[1]) le peuple de la guerre O.
[2]) *Erreur de cette seule édition.*

serviteurs ont levé les contes[1]) des gendarmes qui sont sous nostre main, et ne s'en faut point un homme d'eux: 50. Ainsi nous offrons l'oblation de l'Eternel chacun ce qu'il a trouvé, vaissellle d'or, brasselets, poignets, anneaux, aureilletes, et chaines, pour reconcilier nos ames devant l'Eternel. 51. Et Moyse et Eleazar Sacrificateur receurent d'eux tout l'or, et tout vaisseau d'ouvrage. 52. Et tout l'or de l'offerte qu'ils offrirent à l'Eternel, fut seize mille sept cens cinquante sicles, des capitaines sur milliers, et des centeniers. 53. (Car les gendarmes avoyent ravi chacun pour soy). 54. Moyse donc et Eleazar Sacrificateur preinrent l'or des capitaines sur milliers, et des centeniers, et le presenterent au tabernacle de convenance, en memorial pour les enfans d'Israel.

Chapitre XXXII.

1. Or les enfans de Ruben, et les enfans de Gaad, avoyent fort grande quantité de bestail:[2]) et virent la terre de Iaser et la terre de Galaad, et voici, c'estoit un lieu propre pour bestail. 2. Lors les enfans de Gaad et les enfans de Ruben veinrent, et parlerent à Moyse et à Eleazar Sacrificateur, et aux princes de la congregation, disans, 3. Atharot, Dibon, Iaser, Nemra, Hesebon, Eleale, Sabam, Nebo et Beon: 4. La terre que l'Eternel a frapee devant la congregation d'Israel, a este pays de bestail, et tes serviteurs ont du bestail. 5. Ils dirent donc, Si nous avons trouvé grace vers toy, que ceste terre soit donnee à tes serviteurs en possession: et ne nous fay point passer le Iordain. 6. Mais Moyse respondit aux enfans de Gaad, et aux enfans de Ruben, Vos freres iront-ils à la guerre, et vous demeurerez ici? 7. Pourquoy rompez vous le courage des enfans d'Israel, pour ne point passer à la terre que l'Eternel leur a donnee? 8. Ainsi en ont fait vos peres quand ie les envoyay de Cades-Barné, pour voir la terre. 9. Ils monterent iusqu'à la vallee d'Escol, et virent la terre, puis ils rompirent le courage des enfans d'Israel, à ce qu'ils n'entrassent point en la terre que l'Eternel leur avoit donnee. 10. Dont l'ire de l'Eternel s'enflamma en ce iour-là, et iura, disant, 11. Les hommes qui sont montez d'Egypte despuis l'aage de vingt ans et au dessus, ne verront point la terre, pour laquelle i'ay iuré à Abraham, à Isaac, et à Iacob: car nul n'a perseveré de venir apres moy: 12. Sinon Caleb fils de Iephoné Cenesien, et Iosué fils de Nun: car ils ont perseveré à suyvre l'Eternel. 13. Ainsi l'ire de l'Eternel fut enflammee contre Israel, et le fit errer[3]) par le desert quarante ans, iusqu'à ce que toute la generation qui

[1]) la somme O.
[2]) tresgros et puissant troppeau O.
[3]) demena O.

avoit fait mal devant l'Eternel ait este consumee. 14. Et voici vous-vous estes levez au lieu de vos peres, comme accroissement d'hommes meschans, pour accumuler[1]) encore sur la fureur de l'Eternel contre Israel. 15. Que si vous-vous destournez de le suyvre, il le delaissera encore au desert, et ferez desfaire tout ce peuple-ci. 16. Lors ils s'approcherent de luy, et dirent, Nous edifierons ici des estables de bergerie pour nos troupeaux, et des villes pour nos petis enfans. 17. Et nous armerons, pour nous trouver promptement devant les enfans d'Israel, iusqu'à ce que nous les aurons menez en leur lieu, mais nos petis demeureront és villes murees, à cause des habitans de la terre. 18. Nous ne retournerons point en nos maisons, iusqu'à ce qu'un chacun des enfans d'Israel aura prins possession de son heritage. 19. Et si n'heriterons point avec eux par delà le Iordain et outre: pource que nostre heritage nous eschet par deçà le Iordain et vers Orient. 20. Et Moyse leur dit, Si vous faites ceci, et que vous-vous armiez devant l'Eternel à la guerre, 21. Et que chacun de vous estant armé passe le Iordain devant l'Eternel, iusqu'à ce qu'il aura dechassé ses ennemis de devant soy, 22. Et que la terre soit subiuguee devant l'Eternel: et qu'apres vous retourniez vous serez innocens envers l'Eternel, et envers Israel: et ceste terre vous sera en possession devant l'Eternel. 23. Et si vous ne faites ainsi, voici, vous pecherez contre l'Eternel, et cognoistrez vostre peché qui vous trouvera. 24. Or edifiez vous des villes pour vos petis, et des estables pour vos brebis, et faites ce que vous avez promis. 25. Alors les enfans de Gad, et les enfans de Ruben parlerent à Moyse, disans, Tes serviteurs feront comme mon seigneur a commandé. 26. Nos petis, nos femmes, nos troupeaux, et tout nostre bestail seront illec és villes de Galâad. 27. Et tes serviteurs passeront tous en armes en guerre devant l'Eternel pour la bataille, comme mon seigneur a parlé. 28. Lors Moyse commanda à Eleazar Sacrificateur, et à Iosué fils de Nun, et aux princes des peres des lignees des enfans d'Israel, 29. Et dit, Si les enfans de Gad et les enfans de Ruben passent avecques vous le Iordain, tous armez pour combatre devant l'Eternel, et que la terre soit subiuguee devant vous, vous leur donnerez la terre de Galaad en possession. 30. Mais s'ils ne passent point armez avecques vous, ils auront possession entre vous en la terre de Chanaan. 31. Les enfans de Gad et les enfans de Ruben respondirent, disans, Comme l'Eternel a parlé à tes serviteurs, ainsi en ferons nous. 32. Nous passerons armez devant l'Eternel en la terre de Chanaan, afin que l'heritage que nous avons prins de deça le Iordain nous

[1]) assembler O.

demeure.[1]) 33. Ainsi Moyse donna aux enfans de Gad et aux enfans de Ruben, et à la demie lignee de Manassé, le royaume de Sehon roy des Amorrheens, et le royaume d'Og roi de Basan, la terre avecques les villes, selon les bornes des villes du pays à l'entour. 34. Lors les enfans de Gad edifierent Dibon, 35. Ataroth, Aroer, Roth, Sophan, Iaser, Iegbaa, 36. Beth-nemra, Beth-aran, villes fortes, aussi des estables à brebis. 37. Mais les enfans de Ruben edifierent Hesebon, Eleale, et Ciriathaim, 38. Et Nabo, Baal-meon en changeant les noms, et Sabama: et imposerent nouveaux noms aux[2]) villes qu'ils avoyent edifiees. 39. Et les enfans de Machir, fils de Manassé, allerent en Galaad, et la preinrent, et dechasserent l'Amorrheen qui estoit en icelle. 40. Moyse donc donna Galaad à Machir fils de Manassé, lequel habita en icille. 41. Item Iair fils de Manassé, s'en alla et preint les villages d'iceux, et les appela Havoth-Iair. 42. Item Nobé s'en alla, et preint Canath avecques ses villages: et l'appela Nobé par son nom.

Chapitre XXXIII.

1. S'ensuyvent les traittes des enfans d'Israel, lesquels sortirent du pays d'Egypte, selon leurs bandes[3]) sous la main[4]) de Moyse et Aaron. 2. Et Moyse escrivit leurs issues, par leurs traittes selon le commandement de l'Eternel. S'ensuyvent donc les traittes selon leurs issues. 3. Les enfans d'Israel partirent de Ramesses au quinzieme iour du premier mois, le lendemain de la Pasque, lesquels sortirent en main eslevee en la presence de tous les Egyptiens. 4. Or lors les Egyptiens ensevelissoyent ceux que l'Eternel avoit frapez d'entr'eux: assavoir tous premiers nez: aussi l'Eternel fit iugemens és dieux d'iceux. 5. Et les enfans d'Israel estans partis de Ramesses, assirent leur ost en Socoth 6. Et se partirent de Socoth, et assirent leur ost en Etham, qui est en l'extremité du desert. 7. Et estans partis d'Etham, retournerent contre Phihahiroth, qui est à l'endroit de Beelsephon, et assirent leur ost devant Magdal. 8. Et estans partis de Phihahiroth, passerent parmi la mer du desert, et cheminerent la voye de trois iours par le desert d'Etham, et assirent leur ost en Mara. 9. Et estans partis de Mara, veinrent en Elim, là où il y avoit douze fontaines d'eaux, et septante palmes, et illec assirent leur ost. 10. Et estans partis d'Elim, assirent leur ost pres la mer rouge. 11. Et estans partis de la mer rouge, assirent leur ost au desert de Sin. 12. Et estans partis du desert de Sin,

[1]) affin que vers nous soit la possession de nostre heritage de deca le Iordan O.
[2]) et appelerent par noms les O.
[3]) exercites O.
[4]) commission O.

assirent leur ost en Daphca. 13. Et estans partis de Daphca, assirent leur ost en Alus. 14. Et estans partis d'Alus, assirent leur ost en Raphidim, là où il n'y avoit point d'eau à boire pour le peuple. 15. Et estans partis de Raphidim, assirent leur ost au desert de Sinai. 16. Et estans partis du desert de Sinai, assirent leur ost en Kibrot Hathaava. 17. Et estans partis de Kibrot Hathaava, assirent leur ost en Haseroth. 18. Et estans partis de Haseroth, assirent leur ost en Rethma. 19. Et estans partis de Rethma, assirent leur ost en Remmon-phares. 20. Et estans partis de Remmon-phares, assirent leur ost en Lebna. 21. Et estans partis de Lebna, assirent leur ost en Ressa. 22. Et estans partis de Ressa, assirent leur ost en Ceelatha. 23. Et estans partis de Ceelatha, assirent leur ost en la montagne de Sepher. 24. Et estans partis de la montagne de Sepher, assirent leur ost en Harada. 25. Et estans partis de Harada, assirent leur ost en Maceloth. 26. Et estans partis de Maceloth, assirent leur ost en Thahat. 27. Et estans partis de Thahat, assirent leur ost en Thare. 28. Et estans partis de Thare, assirent leur ost en Metcha. 29. Et estans partis de Metcha, assirent leur ost en Hesmona. 30. Et estans partis de Hesmona, assirent leur ost en Moseroth. 31. Et estans partis de Moseroth, assirent leur ost en Bene-iaacan. 32. Et estans partis de Bene-iaacan, assirent leur ost en Hor-gadgad. 33. Et estans partis de Hor-gadgad, assirent leur ost en Ietebatha. 34. Et estans partis de Ietebatha, assirent leur ost en Hebrona. 35. Et estans partis de Hebrona, assirent leur ost en Asion-gaber. 36. Et estans partis d'Asion-gaber, assirent leur ost au desert de Sin, qui est Cades. 37. Et estans partis de Cades, assirent leur ost en la montagne de Hor, qui est à l'extremité de la mer d'Edom. 38. Et Aaron Sacrificateur monta en la montagne de Hor, selon le mandement de l'Eternel, et mourut là, en l'an quarantieme de la sortie des enfans d'Israel hors de la terre d'Egypte, au premier iour du cinquieme mois. 39. Et Aaron estoit aagé de cent vingt et trois ans, quand il mourut en la montagne de Hor. 40. Et le Chananeen roy d'Arad, qui habitoit vers le Midi en la terre de Chanaan, entendit que les enfans d'Israel venoyent. 41. Et estans departis de la montagne de Hor, assirent leur ost en Salmona. 42. Et estans partis de Salmona, assirent leur ost en Phunon. 43. Et estans partis de Phunon, assirent leur ost en Oboth. 44. Et estans partis d'Oboth, assirent leur ost en Ie-abarim, és frontieres de Moab. 45. Et estans partis de Ie-abarim, assirent leur ost en Dibon-gad. 46. Et estans partis de Dibon-gad, assirent leur ost en Helmon-deblathaim. 47. Et estans partis d'Helmon-deblathaim, assirent leur ost és montagnes d'Abarim contre Nabo. 48. Et estans partis des montagnes d'Abarim, assirent leur ost en la plaine de Moab, pres le Iordain vers Iericho. 49. Et assirent le camp pres le Iordain, depuis Beth-simoth iusqu'à Abel-satim, en la plaine de Moab. 50. Et l'Eternel parla à Moyse en la plaine de Moab pres le Iordain vers Iericho, disant, 51. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Quand vous passerez le Iordain, tirans en la terre de Chanaan, 52. Vous dechasserez de devant vous tous les habitans, de la terre, et destruirez toutes leurs chapelles, et toutes leurs images de fonte, et dissiperez tous les hauts lieux. 53. Vous dechasserez donc *les habitans* de la terre, et habiterez en icelle. Car ie vous ay donné la terre pour la posseder. 54. Or vous heriterez la terre par sort selon vos familles: à ceux qui sont le plus, vous donnerez plus grand heritage: et à ceux qui sont moins, donnerez moins d'heritage: où le sort escherra à chacun, ce sera à luy, et heriterez selon les lignees de vos peres. 55. Mais si vous ne dechassez de devant vous les habitans de la terre, il adviendra que ceux que vous aurez delaissez d'eux, seront pour cloux en vos yeux, et pour espines à vos costez, pour vous tormenter sur la terre en laquelle vous serez habitans. 56. Et comme i'avoye pourpensé de leur faire, ainsi vous feray-ie.

Chapitre XXXIV.

1. L'Eternel parla à Moyse, disant, 2. Commande aux enfans d'Israel, et leur di, Quand vous viendrez au pays de Chanaan (voici la terre qui vous escherra en heritage, assavoir la terre de Chanaan selon ses confins). 3. Et vostre terme de Midi sera depuis le desert de Sin iusques és quartiers d'Edom: et vostre terme de Midi sera l'extremité de la mer salee vers Orient. 4. Et ce terme tournera de Midi vers Maale-Acrabim,[1]) et passera iusqu'à Sin: et ses issues du Midi seront en Cades-Barne, aussi il sortira en Hasar-adar, et passera Asemon. 5. Et ce terme tournera depuis Asemon iusqu'au fleuve d'Egypte: et ses issues seront à la mer. 6. Et pour le terme d'Occident vous aurez la grande mer, ainsi ce vous sera le terme Occidental. 7. Et le terme d'Aquilon vous sera tel, de la grande mer vous circuirez la montagne d'Hor. 8. Et de la montagne d'Hor vous circuirez venant en Hemat: et ses issues seront vers les fins de Sedad. 9. Et ce terme sortira iusqu'à Ziphon, et ses issues seront Hasar-enan, ce vous sera le terme d'Aquilon. 10. Puis vous circuirez le terme vers Orient de Hasar-enan vers Sephama. 11. Et ce terme descendra de Sephama à Zeblata de l'Orient d'Ain: et le terme descendant

[1]) vous environnera comme le tour des escorpions O. 46. 54. — le limite tournoyera du Midi iusques en M. A. 59.

rabatra sur le costé de la mer de Cenereth vers Orient. 12. Et ce terme descendra au Iordain, et ses issues seront à la mer salee: vous aurez ceste terre selon ses confins à l'entour. 13. Et Moyse commanda aux enfans d'Israel, disant, C'est la terre que vous heriterez par sort, laquelle l'Eternel a commandé de donner aux neuf lignees, et à une demie lignee. 14. Car la lignee des enfans de Ruben ont prins leur heritage selon les familles de leurs peres, et la lignee des enfans de Gad selon les familles de leurs peres, aussi la moitié de la lignee de Manassé. 15. Deux lignees et une demie lignee ont prins leur heritage deça le Iordain vers Iericho à la partie Orientale. 16. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 17. S'ensuyvent les noms des personnages lesquels vous departiront la terre, assavoir Eleazar Sacrificateur, et Iosué fils de Nun. 18. Si prendrez un prince de chacune lignee pour faire le partage de la terre. 19. Et les noms des personnages: de la lignee de Iuda, Caleb fils de Iephoné. 20. Item, de la lignee des enfans de Simeon, Samuel fils d'Amiud. 21. Item, de la lignee de Beniamin, Elidad fils de Chaselon. 22. Item, le prince de la lignee des enfans de Dan, sera Bocci fils de Iogli. 23. Item, le prince des enfans de Ioseph, de la lignee des enfans de Manassé, Haniel fils d'Ephod. 24. Item, le prince de la lignee des enfans d'Ephraim, Camuel fils de Sephthan. 25. Item, le prince de la lignee des enfans de Zabulon, Elisaphan fils de Pharnach. 26. Item, le prince de la lignee des enfans d'Issachar, Phaltiel fils d'Osan. 27. Item, le prince de la lignee des enfans d'Aser, Ahihud fils de Salomi. 28. Item, le prince de la lignee des enfans de Nephtali, Pedaer fils d'Amiud. 29. Ce sont ceux auxquels l'Eternel a commandé de partir l'heritage aux enfans d'Israel en la terre de Chanaan.

Chapitre XXXV.

1. L'Eternel parla à Moyse en la plaine de Moab pres le Iordain de Iericho, disant, 2. Commande aux enfans d'Israel que de l'heritage qu'ils possederont, ils donnent aux Levites des villes pour habiter, vous leur donnerez aussi les faubourgs à l'entour d'icelles. 3. Ainsi ils auront les villes pour habiter: et les faubourgs d'icelles seront pour leur bestail, pour leur substance, et toutes leurs bestes. 4. Les faubourgs des villes que vous donnerez aux Levites, depuis la muraille de la ville au dehors, seront de mille coudees à l'environ. 5. Et mesurerez au dehors de la ville le costé d'Orient deux mille coudees, et le costé de Midi deux mille coudees, et le costé du Soleil couchant deux mille coudees, et le costé de la Bise deux mille coudees: et la ville au milieu. Ce seront les faubourgs de leurs villes. 6. Et des villes que vous donnerez aux Levites, il y en aura six de refuge, lesquelles vous baillerez, afin que l'homicide s'y en fuye, et outre icelles vous donnerez quarante et deux villes. 7. Toutes les villes que vous donnerez aux Levites, seront quarante huit villes, vous les donnerez avec les faubourgs. 8. Et des villes que vous donnerez de la possession des enfans d'Israel, vous en prendrez plus de ceux qui en auront plus, et de ceux qui en auront moins, vous en prendrez moins: un chacun selon son heritage qu'il possedera, donnera de ses villes aux Levites. 9. Et l'Eternel parla à Moyse, disant, 10. Parle aux enfans d'Israel, et leur di, Quand vous serez passez le Iordain en la terre de Chanaan: 11. Constituez vous des villes qui vous seront villes de refuge, et que l'homicide qui aura frapé la personne par ignorance, fuye illec. 12. Et les villes vous seront pour le refuge, à cause du prochain: et l'homicide ne mourra point iusqu'à ce qu'il assistera devant la congregation pour en faire iugement. 13. Des villes donc que vous donnerez, il y aura six villes de refuge pour vous. 14. Desquelles en ordonnerez trois villes delà le Iordain, et les trois autres ordonnerez en la terre de Chanaan, lesquelles seront villes de refuge. 15. Ces six villes seront aux enfans d'Israel, et à l'estranger, et à celuy qui habite entre vous pour refuge, afin que quiconque aura frapé la personne par ignorance, s'enfuye illec. 16. Et s'il l'a frapé d'un instrument de fer, dont il soit mort, il est homicide: et l'homicide mourra de mort. 17. Et s'il l'a frapé d'une pierre qu'il eust en sa main (de laquelle il peut mourir) et soit mort, il est homicide: et l'homicide mourra de mort. 18. Ou s'il l'a frapé d'un instrument de bois qu'il tenoit en sa main (duquel il peut mourir) et soit mort, il est homicide: et l'homicide mourra de mort. 19. Et celuy qui est prochain du sang, mettra à mort l'homicide: quand il le rencontrera, il le pourra tuer. 20. Item, si par haine il l'a poussé: ou a ietté quelque chose sur luy par aguet, et est mort, 21. Ou l'a frapé par inimitié avec sa main, et soit mort, celuy qui l'a frapé mourra de mort: car il est homicide, le prochain du sang le pourra mettre à mort quand il le recontrera. 22. Mais si par cas fortuit sans inimitié il l'a poussé, ou a ietté sur luy quelque instrument sans aguet, 23. Ou aucune pierre, par laquelle il meure, sans le voir, et l'a fait tomber sur luy, et meure, et qu'iceluy ne luy ait point este ennemi, et n'ait point cerché[1]) son mal, 24. Lors la congregation iugera entre le frapeur et le prochain du sang, touchant ceste cause. 25. Et la congregation delivrera l'homicide de la main du prochain du sang, et le fera retourner à la ville de refuge, où il s'en

[1]) ne queroit point O.

estoit fuy, et demeurera en icelle iusqu'à la mort du grand Sacrificateur qui est oingt de la saincte huile. 26. Mais si l'homicide sort les limites de la ville de son refuge à laquelle il s'en est fuy, 27. Et le prochain du sang le trouve dehors les limites de la ville de son refuge, le prochain du sang pourra occir l'homicide, et ne sera point coulpable du sang. 28. Car il doit demeurer en la ville de son refuge iusqu'à la mort du grand Sacrificateur. Et apres la mort du grand Sacrificateur, l'homicide retournera en la terre de sa possession. 29. Et ces choses vous seront en ordonnance de iugement par vos aages en toutes vos habitations. 30. Quiconque frapera la personne, par le dit des tesmoins, on l'occira: mais un seul tesmoin ne portera point tesmoignage contre la personne pour la faire mourir. 31. Vous ne prendrez point de prix pour la vie de l'homicide, qui est meschant, digne de mourir: ains il mourra de mort. 32. Aussi ne prendrez point de prix de celuy qui est fuy à la ville de son refuge, afin qu'il retourne habiter en la terre iusqu'à la mort du Sacrificateur. 33. Et ne polluerez point la terre en laquelle vous estes: car le sang pollue la terre: et ne se fera point reconciliation de la terre pour le sang respandu en icelle, sinon par le sang de celuy qui l'a respandu. 34. Vous ne souillerez point donc la terre en laquelle vous estes habitans, au milieu de laquelle i'habite. Car ie suis l'Eternel qui habite entre les enfans d'Israel.

Chapitre XXXVI.

1. Lors les chefs des peres des familles des enfans de Galaad fils de Machir fils de Manassé de la famille des enfans de Ioseph approcherent: et parlerent devant Moyse, et des principaux chefs des parentez des enfans d'Israel. 2. Et dirent, L'Eternel a commandé à Mon seigneur de donner aux enfans d'Israel la terre de l'heritage par sort: et Mon seigneur a commandé de par l'Eternel de donner l'heritage de Salphaad nostre frere à ses filles.[1]) 3. Si elles sont mariees à aucun des fils des lignees d'Israel, l'heritage d'icelles sera soustrait de l'heritage de nos peres, et sera reduit à l'heritage de la lignee à laquelle elles seront, ainsi sera soustrait du sort de nostre heritage. 4. Quand aussi le Iubilé sera aux enfans d'Israel, l'heritage d'icelles se reduira à l'heritage de la lignee à laquelle elles seront: ainsi l'heritage d'icelles sera soustrait de l'heritage de nos peres. 5. Et Moyse commanda aux enfans d'Israel selon le commandement de l'Eternel, disant, La lignee des enfans de Ioseph parle droitement. 6. Voici que l'Eternel a commandé aux filles de Salphaad, disant, Elles se marieront à ceux qui leur plairont: toutesfois elles seront mariees à la famille de la lignee de leurs peres. 7. Ainsi l'heritage ne se remuera[2]) point entre les enfans d'Israel de lignee en lignee: car un chacun des enfans d'Israel se tiendra à l'heritage de ses peres. 8. Et toute fille ayant succedé à heritage des familles des enfans d'Israel, sera mariee à quelqu'un de sa famille et de la lignee de son pere, afin que les enfans d'Israel ayent en possession un chacun l'heritage de ses peres. 9. L'heritage donc ne se transmuera point de lignee en lignee: mais un chacun se tiendra à son heritage d'entre les lignees des enfans d'Israel. 10. Les filles de Salphaad firent ainsi comme l'Eternel avoit commandé à Moyse. 11. Et Maala, Tersa, Egla, Melcha, et Noa filles de Salphaad, se marierent aux enfans de leurs oncles. 12. Ainsi furent femmes de gens de la lignee des enfans de Manassé, fils de Ioseph, et l'heritage d'icelles fut en la lignee de la famille de leur pere. 13. Ce sont les commandemens et droits que l'Eternel commanda par la main de Moyse aux enfans d'Israel, en la plaine de Moab vers Iericho.

---

[1]) soeurs O.
[2]) retournera O.

Chapitre I.

1. S'ensuyvent les paroles que Moyse prononça à tout Israel outre le Iordain au desert en la plaine vis à vis de la mer rouge entre Pharan et Tophel, et Laban, et Hazeroth, et Dizahab. 2. Il y a onze iournees depuis Horeb, par le chemin de la montagne de Seir, iusques en Cades-barne. 3. Il adveint la quarantieme annee au premier iour de l'onzieme mois, que Moyse parla aux enfans d'Israel selon tout ce que l'Eternel luy avoit commandé de leur dire. 4. Apres qu'il eut desconfit[1]) Sehon Roy des Amorrheens, qui habitoit en Hesebon, et Or roy de Basan, qui habitoit en Astaroth et en Edrai. 5. Ainsi Moyse commença outre le Iordain en la terre de Moab, à declarer ceste Loy, disant, 6. L'Eternel nostre Dieu a parlé à nous en Horeb, disant, Vous avez assez demeuré en ceste montagne. 7. Tournez vous, et partez pour venir en la montagne des Amorrheens, et en tous les lieux circonvoisins, au desert, en la montagne, en la plaine, et vers le Midi, et sur la rive de la mer, au pays de Chanaan depuis le Liban iusques au grand fleuve Euphrates. 8. Regardez, i'ay mis devant vous la terre, entrez, et possedez ceste terre que l'Eternel a iuré de donner à vos Peres Abraham, Isaac, et Iacob, et à leur semence apres eux. 9. Ie vous di en ce temps-là, Ie ne vous puis plus porter moy seul. 10. L'Eternel vostre Dieu vous a tellement multipliez, que vous estes auiourd'huy en nombre, comme les estoilles du ciel. 11. Que l'Eternel Dieu de vos Peres, vous face croistre mille fois autant,[2]) par dessus ce que vous estes, et vous benie, comme il vous l'a dit. 12. Comment porteray-ie moi seul vos fascheries, vostre charge et vos proces? 13. Baillez-moy d'entre vous gens expers et entendus, et bien cognus, selon vos lignees, et ie les vous ordonneray[3]) pour chefs. 14. Lors vous me respondites, et dites, Il est bon que nous facions ce que tu as dit. 15. Alors ie preins des chefs de vos lignees, des hommes sages et expers, et les constituay chefs sur vous, gouverneurs sur milliers, et centeniers, et cinquanteniers, et dizeniers, et prevosts selon vos lignees. 16. Lors ie commanday à vos iuges, disant, Escoutez ce qui sera entre vos freres, et iugez droitement entre l'homme, et son frere, et l'estranger qui est avec luy. 17. Vous n'aurez esgard à personne en iugement: Vous orrez autant le petit comme le grand: vous ne craindrez la face de personne: car le iugement est à Dieu: et la cause qui vous sera difficile, vous la ferez venir devant moy, et ie l'orray. 18. En ce temps-là ie vous commanday toutes les choses que vous deviez faire. 19. Lors estans partis d'Horeb cheminasmes par tout le desert grand et hideux comme vous avez veu, par la voye de la montagne des Amorrheens, ainsi que l'Eternel nostre Dieu nous l'avoit commandé, et veinsmes iusques en Cades-Barne. 20. Et ie vous di, Vous estes arrivez iusques en la montagne des Amorrheens, laquelle l'Eternel nostre Dieu nous donne. 21. Regarde, l'Eternel ton Dieu met devant toy la terre, monte, et la possede ainsi que l'Eternel le Dieu de tes Peres t'a dit, ne crains point, et n'aye point de peur. 22. Lors vous approchastes tous de moy, et distes, Envoyons des hommes devant nous lesquels nous espient la terre et nous rapportent nouvelles, par quel chemin nous y monterons, et aussi les villes esquelles nous viendrons. 23. Et pourtant ceste parole me sembla bonne: et ie preins un chacun homme d'entre vous, de chacune lignee. 24. Et ils se mirent en chemin, et monterent en la montagne, et veinrent iusques au torrent d'Escol, et espierent la terre. 25. Et preinrent en leurs mains des fruits de la terre, et descendirent à nous, et nous en rapporterent nouvelles, et dirent, La terre laquelle l'Eternel nostre Dieu nous donne est bonne. 26. Mais vous ne voulustes point monter, ains fustes rebelles au commandement de l'Eternel vostre Dieu. 27 Et si murmurastes en vos tabernacles, disans, Pourtant que l'Eternel nous hait, il nous a fait sortir hors d'Egypte, afin de nous livrer en la main des Amorrheens, pour nous destruire. 28. Ou monterons nous? nos freres nous ont fait faillir le coeur, en disant, Le peuple est en plus grand nombre et plus haut de stature que

[1]) battu O.

[2]) vous accroisse comme vous estes en plusieurs milliers O.

[3]) mettray O.

nous: les villes sont grandes et murees iusques au ciel: et aussi nous avons là veu les enfans d'Enachin. 29. Mais ie vous di, Ne vous espovantez point et n'ayez crainte d'eux. 30. L'Eternel vostre Dieu qui marche devant vous, bataillera pour vous, tout ainsi qu'il a fait envers vous en Egypte devant vos yeux. 31. Et au desert auquel tu as veu comme l'Eternel ton Dieu t'a porté, comme un homme porte son fils, par toute la voye en laquelle vous avez cheminé, iusques à ce que vous estes venus en ce lieu. 32. Et en ce ceci vous n'avez point creu à l'Eternel vostre Dieu. 33. Lequel pour vous prouvoir de lieu à assoir vostre ost, alloit devant vous en la voye, par feu de nuit, afin de vous faire voir la voye par laquelle vous chemi-niez, et de iour par la nuee. 34. Lors l'Eternel ouit la voix de vos paroles, et si fut courroucé, et iura, disant, 35. Personne de ces hommes de ceste generation mauvaise ne verra ceste bonne terre, laquelle i'ay iuré de donner à vos Peres. 36. Fors Caleb fils de Iephone: lequel la verra, et ie luy donneray la terre sur laquelle il a marché et à ses enfans, pourtant qu'il a suyvi perseveramment l'Eternel. 37. Aussi l'Eternel se courrouça contre moy à l'occasion de vous, disant, Toy aussi n'entreras pas illec. 38. Mais Iosué fils de Nun, qui t'assiste y entrera: fortifie-le, car il partira l'heritage aux enfans d'Israel. 39. Vos petits,[1]) desquels vous avez dit, qu'ils seroyent donnez en proye, et vos enfans, lesquels auiourd'huy ne cognoissent bien ne mal, y entreront, et leur donneray ceste terre, et la possederont. 40. Mais vous, retournez-vous en, et allez au desert par la voye de la mer rouge. 41. Lors vous respondites, et me dites, Nous avons peché contre l'Eternel: nous monterons et bataillerons tout ainsi que l'Eternel nostre Dieu nous a commandé. Et vous armastes un chacun de son harnois de guerre, et voulustes monter la montagne. 42. Et l'Eternel me dit, Di leur, Ne montez point, et ne bataillez point: car ie ne suis point au milieu de vous, afin que vous ne soyez desconfits[2]) devant vos ennemis. 43. Ce que ie vous rapportay, et vous ne m'ouistes point, mais rebellastes contre le commandement de l'Eternel, et fustes presomptueux, et montastes sur la montagne. 44. Lors l'Amorrheen demeurant en ceste montagne sortit à l'encontre de vous, et vous poursuyvit comme font les es, et vous batit[3]) en Seir iusques en Horma. 45. Et estans retournez vous pleurastes devant l'Eternel: mais l'Eternel n'ouit point vostre voix, et n'enclina point son aureille vers vous. 46. Ainsi vous demeurastes en Cades

[1]) mesgnies O. 46. 54. — petits enfans . . . . fils 59.
[2]) frappez O.
[3]) brisa 59.

plusieurs iours, comme on sait les iours que vous y avez demeuré.

Chapitre II.

1. Lors nous tournasmes en arriere, et tirasmes au desert par la voye de la mer rouge, comme l'Eternel m'avoit dit, et tournoyasmes à l'entour de la montagne de Seir par plusieurs iours. 2. Et l'Eternel parla à Moyse,[1]) disant, 3. C'est assez que vous ayez tant tournoyé à l'entour de ceste montagne, tournez vous vers Aquilon. 4. Et commande au peuple, disant, Vous passerez par les marches[2]) de vos freres les enfans d'Esau, qui demeurent en Seir, et ils auront peur de vous. 5. Mais donnez-vous bien garde de les irriter: car ie ne vous donneray point de leur terre iusqu'à un seul pied,[3]) pource que i'ay donné à Esau en possession la montagne de Seir. 6. Vous acheterez d'eux les vivres à prix d'argent, et en mangerez: aussi vous acheterez d'eux l'eau au prix d'argent, et en buvrez. 7. Car l'Eternel ton Dieu t'a benit en toutes les oeuvres de tes mains, il cognoist ton chemin par ce grand desert: et l'Eternel ton Dieu a este avecques toy ces quarante ans tellement que rien ne t'a defailli. 8. Adonc nous passasmes d'errierre nos freres les enfans d'Esau demeurans en Seir, de la voye de la plaine d'Elath et d'Asion-gaber, nous tournasmes, di-ie, et passasmes[4]) par la voye du desert de Moab. 9. Lors l'Eternel me dit, Ne moleste point Moab, et ne le provoque point à bataille, car ie ne te donneray rien de sa possession, pourtant que i'ay donné Ar en possession au fils de Lot. 10. Les Emiens y habitoient auparavant, qui estoyent un peuple grand, et en grande multitude, et haut comme Enacim. 11. Les Raphaims aussi ont este reputez comme Enacim, et les Moabites les ont appelez Emim. 12. Pareillement les Horiens demeuroyent auparavant en Seir, mais les fils d'Esau les en dechasserent, et les destruisirent de devant eux: et y habiterent au lieu d'eux, ainsi que fera[5]) Israel en la terre de sa possession, que l'Eternel leur donnera. 13. Lors il dit, Maintenant donc levez vous, et passez le fleuve de Zared. Et nous passames le fleuve de Zared. 14. Et le temps que nous avons cheminé de Cades-Barne iusqu'à ce que nous ayons passé le fleuve de Zared, a duré trente-huit ans, iusqu'à ce que toute la generation des hommes de guerre a este abolie du milieu de l'ost, comme l'Eternel leur avoit iuré; 15. Aussi la main de l'Eternel a este contr'eux pour les destruire du milieu de l'ost, iusqu'à ce

[1]) *Sic.*
[2]) les fins O. 46. 54. de brief par les confins 59.
[3]) une marche de la plante d'un pied. O.
[4]) trecassames O. tracassames 46. 54.
[5]) fit . . . . donna O. 46. 54. a fait . . . . a donné 59.

qu'il les a eu consumez. 16. Ainsi tous les hommes de guerre ont este consumez pour perir[1]) du milieu du peuple. 17. Puis l'Eternel parla à Moyse, disant, 18. Tu passeras auiourd'huy les fils[2]) de Moab aupres d'Ar. 19. Et approcheras vers les enfans d'Ammon, lesquels tu n'assailliras point, et ne les irriteras: car ie ne te donneray en possession rien de la terre des enfans d'Ammon, pource que ie l'ay donnee en possession aux enfans de Lot. 20. Ceste terre aussi a este reputee terre des Raphaims: car les Raphaims habitoyent auparavant en icelle, lesquels les Ammonites appeloyent Zomzomin. 21. Un peuple grand et en grand nombre, et de haute stature comme Enacim: mais l'Eternel les fit destruire de devant iceux, et par ainsi la possederent, et y ont habité au lieu d'eux. 22. Ainsi qu'il avoit fait aux enfans d'Esau demeurans en Seir, quand il destruit les Horiens de devant eux, et par ainsi la possederent, et y ont habité au lieu d'eux iusqu'à ce iour. 23. Et les Caphthorins sortans de Caphthor destruirent les Heviens qui habitoyent en Haserim iusqu'en Gaza, et habiterent là au lieu d'eux. 24. Puis l'Eternel dit, Levez-vous sus, partez, et passez le fleuve d'Arnon. Regarde, i'ay livré en ta main Sehon roy d'Hesebon Amorrheen, avec sa terre: commence de la posseder, et l'attire en bataille. 25. Auiourdhuy ie commenceray de mettre la crainte et la peur de toy sur les peuples qui sont sous le ciel, afin qu'en oyant ta renommee, ils tremblent et soyent en angoisse pour ta presence. 26. Lors du desert d'Orient i'envoyay des messagers à Sehon roy d'Hesebon avecques paroles de paix, disant, 27. Que ie passe par ta terre et i'iray tout au long de la voye sans me destourner à dextre n'à senestre. 28. Tu me vendras des vivres pour argent, afin que ie mange, tu me donneras de l'eau pour l'argent, afin que ie boyve: seulement que i'aye le passage de mes pieds.[3]) 29. Ainsi comme ont fait les enfans d'Esau qui demeurent en Seir, et les Moabites qui demeurent en Ar: iusqu'à ce que ie passe le Iordain en la terre que l'Eternel nostre Dieu nous donne. 30. Mais Sehon roy d'Hesebon ne nous voulut point laisser passer par devers soy. Car l'Eternel ton Dieu avoit endurci son esprit, et obstiné son coeur, afin de te le donner en ta main comme il appert auiourd'huy. 31. Et l'Eternel nous dit, Regarde, i'ay commencé de donner devant toy Sehon avec sa terre, commence doncques à prendre sa terre en heritage. 32. Et Sehon sortit à l'encontre de nous, luy et tout son peuple, pour batailler en Iasa. 33. Mais l'Eternel nostre Dieu le livra devant nous, et le desconfismes,[1]) luy, ses enfans, et tout son peuple. 34. En ce temps-là nous preinsmes toutes ses villes, et destruisismes hommes, femmes, et enfans d'icelles: et n'y laissasmes creature vivante, 35. Excepté seulement que nous pillasmes le bestail pour nous, et que preinsmes pour nous la despouille des villes. 36. Depuis Aroer qui est sur la rive du fleuve d'Arnon, et depuis la ville qui est sur le fleuve[2]) iusqu'en Galaad il n'y eut pas une des villes qui se peust defendre de nous: car l'Eternel nostre Dieu les nous avoit toutes donnees à nostre commandement. 37. Tant seulement tu n'as point approché de la terre des enfans d'Ammon, ni à tout ce qui tient au fleuve de Iaboc, ni aux villes des montagnes ni à tout ce que l'Eternel vostre Dieu vous avoit defendu.

[1]) furent consommez (consumez) par mort O. 46. 54. — Et advint que quand . . . . furent consumez 59.
[2]) *Lisez:* fins.
[3]) ie passeray à pied. O.

Chapitre III.

1. Adonc nous tournasmes et montasmes par la voye de Basan, et Og le roy de Basan sortit à l'encontre de nous, luy et tout son peuple pour batailler en Edrai. 2. Et l'Eternel me dit, Ne crain point, car ie l'ay livré en ta main avec tout son peuple et sa terre, et luy feras comme tu as fait à Sehon roy des Amorrheens qui demeuroit en Hesebon. 3. Ainsi l'Eternel nostre Dieu livra en nos mains Og le roy de Basan, et tout son peuple: et le batismes,[3]) tellement qu'il ne luy en demeura nul sauf. 4. En ce mesme temps nous preinsmes toutes ses villes: et n'y eut ville que nous ne leur preinssions, assavoir soixante villes, toute la region d'Argob du royaume d'Og en Basan. 5. Toutes ces villes estoyent murees de hautes murailles, de portes et de verroux: outre beaucoup d'autres villes non murees. 6. Et le destruisismes ainsi qu'avions fait à Sehon roy d'Hesebon, en exterminant toutes les villes, hommes, femmes, et enfans. 7. Mais tout le bestail et la despouille des villes nous la pillasmes pour nous. 8. En ce temps-là donc nous preinsmes la terre de la main de deux rois des Amorrheens, laquelle estoit outre le Iordain, depuis le fleuve d'Arnon iusqu'en la montagne d'Hermon. 9. (Or les Sydoniens appellent Hermon Sarion, mais les Amorrheens le nomment Sanir.) 10. Outre les villes de la plaine, et tout Galaad, et tout Basan iusqu'à Selcha et Edrai, les villes du royaume d'Og en Basan. 11. Car Og roy de Basan estoit demeuré seul de la reste des Geans: Voici son lict qui est un lict de fer, n'est-il pas en Rabbath des enfans d'Ammon? Sa longueur est de neuf coudees et sa largeur de quatre

[1]) donna . . . . batismes O.
[2]) *En marge:* ou, vallee.
[3]) frapasmes 59.

coudees selon les coudees d'un homme. 12. En ce temps-là nous possedasmes ceste terre depuis Aroer, qui est sur le fleuve d'Arnon, et donnay la moitié de la montagne de Galaad, avecques ses villes aux Rubenites et Gadites. 13. Et la reste de Galaad, et tout Basan qui estoit du royaume d'Og, ie la donnay à la demie lignee de Manassé, assavoir toute la region d'Argob, et tout Basan qui est appelé la terre des Geans. 14. Iair fils de Manassé preint toute la region d'Argob, iusqu'aux fins de Gessuri et de Machari: et les appela selon son nom Basan Havot-Iair iusqu'auiourd'huy. 15. Ie donnay donc Galaad à Machir. 16. Et aux Rubenites et Gadites, ie donnay une partie de Galaad, et iusqu'au fleuve d'Arnon, le milieu du fleuve, et l'extremité: iusqu'au fleuve Iaboc aux confins des enfans d'Arnon.[1] 17. Et la plaine, et le Iordain, et les fins de Cinereth iusqu'à la mer de la plaine, assavoir la mer salee, au dessous de l'estendue de la montagne vers Orient. 18. Et en ce temps-là ie vous commanday, disant, L'Eternel vostre Dieu vous a donné ceste terre, pour la posseder, vous tous qui estes enfans vertueux passez armez devant vos freres les enfans d'Israel. 19. Excepté vos femmes, vos enfans, et vostre bestail (ie say que vous avez beaucoup de bestail) qui demeureront en vos villes lesquelles ie vous ay donnees: 20. Iusqu'à ce que l'Eternel aura donné le repos à vos freres comme à vous, et qu'ils possederont aussi la terre laquelle l'Eternel vostre Dieu leur donne outre le Iordain: lors vous retournerez un chacun en sa possession que ie vous ay donnee. 21. En ce temps-là ie commanday à Iosué, disant, Tes yeux ont veu tout ce que l'Eternel vostre Dieu a fait à ces deux rois: ainsi en fera l'Eternel à tous les royaumes par lesquels tu passeras. 22. Ne les craignez point, car l'Eternel vostre Dieu est celuy qui bataille pour vous. 23. En ce temps-là i'avoye fait priere à l'Eternel, disant, 24. Dominateur o Eternel, tu as commencé de monstrer à ton serviteur la grandeur de ta main forte. Car qui est le Dieu au ciel, et en terre, qui puisse faire selon tes oeuvres, et selon tes puissances? 25. Ie prie que ie passe, et voye la bonne terre, qui est outre le Iordain, et ceste bonne montagne, et le Liban. 26. Et l'Eternel se courrouça contre moy à cause de vous, aussi ne m'exauça point, mais il me dit, Qu'il te suffise, ne parle plus de cest affaire. 27. Monte au sommet de Phasga, et leve tes yeux vers Occident, et Septentrion, Midi, et Orient, et regarde de tes yeux. Car tu ne passeras point ce Iordain. 28. Mais donne charge à Iosué, et le fortifie, et conforte. Car il passera devant ce peuple, et leur departira en heritage la terre que tu auras veuë. 29. Ainsi nous demeurasmes en la vallee contre Beth-Phegor.

[1]) *Lisez:* Amon.

Chapitre IV.

1. Et maintenant Israel escoute les statuts et les droits, que ie vous enseigne, pour les faire: afin que vous viviez et entriez pour posseder la terre laquelle le Dieu de vos Peres vous donne. 2. Vous n'adiousterez point à la parole que ie vous commande, et n'en diminuerez rien, afin de garder les commandemens de l'Eternel vostre Dieu, lesquels ie vous commande. 3. Vos yeux ont veu ce que l'Eternel a fait à cause de Beel-Pheor. Car l'Eternel ton Dieu a exterminé du milieu de toy tout homme qui a cheminé apres Beel-Pheor. 4. Mais vous qui avez este ioints à l'Eternel vostre Dieu estes tous vivans auiourd'huy. 5. Voyez, ie vous ay enseignez les statuts et les droicts, comme l'Eternel mon Dieu me l'a commandé, afin que vous faciez ainsi au milieu de la terre, en laquelle vous entrez pour la posseder. 6. Vous les garderez donc, et les ferez: car c'est vostre sagesse et intelligence devant tous peuples: lesquels en oyant tous ces statuts, diront, Certes ce peuple est sage et entendu, c'est une nation excellente. 7. Quelle est la nation si excellente, de laquelle les dieux s'approchent ainsi, comme l'Eternel nostre Dieu en tout ce que nous l'invoquons? 8. Et quelle est la nation si excellente, laquelle ait des statuts et droits de iustice, comme toute ceste Loy, que ie mets auiourd'huy devant vos yeux. 9. Au reste, donne toy garde, et garde songneusement ton ame, afin de point oublier les choses que tes yeux ont veuës et qu'elles ne se departent point de ton coeur tous les iours de ta vie: mais que tu les enseignes à tes fils, et aux fils de tes fils. 10. Au iour que tu comparus devant l'Eternel ton Dieu en Horeb, quand l'Eternel me dit, Assemble-moy le peuple afin que ie leur declare mes paroles lesquelles ils apprendront afin qu'ils me craignent tout le temps qu'ils vivront sur la terre, et qu'ils les enseignent à leurs enfans. 11. Vous approchastes donc, et vous teintes dessous la montagne: or la montagne brusloit en feu iusques au milieu du ciel, tenebres, nuee, et obscurité. 12.[1]) Et l'Eternel parla à vous du milieu du feu: vous ouyez la voix de ses propos, et ne voyiez nulle image outre la voix. 13. Et il vous annonça sa paction, laquelle il vous ordonna pour la faire, assavoir les dix paroles et les escrivit en des tables

[1]) *Les v. 12—14 sont traduits une seconde fois dans un autre endroit du commentaire: c'est le texte antérieur:* Vous avez ouy la voix de ses paroles, mais vous n'avez point veu de similitude fors la voix. Lors il vous declara son alliance, laquelle il vous ordonna de faire . . . . sur deux tables de pierre . . . . les ordonnances et droits afin que vous les fissiez . . . . vous passez . . . .

de pierre. 14. L'Eternel aussi me commanda en ce temps-là de vous enseigner les statuts et iugemens afin que vous les faciez en la terre en laquelle vous entrez pour la posseder. 15. Vous prendrez doncques bien garde sur vos ames: (car vous n'avez veu aucune similitude au iour que l'Eternel vostre Dieu a parlé à vous en Horeb du milieu de feu:) 16. Que vous ne vous corrompiez, et que ne vous faciez image taillee, representation de quelque pourtraitture que ce soit, effigie[1]) de masle ou de femelle. 17. Effigie de toute beste qui est sur la terre: ou effigie de tout oiseau ayant ailes pour voler par le ciel: 18. Effigie de tout ce qui rampe sur la terre: ou effigie de poisson qui soit en l'eau dessous la terre. 19. Aussi qu'eslevant tes yeux au ciel: et voyant le soleil, la lune, et les estoilles, avec toute l'armee du ciel, que tu n'erres, et ne t'encline devant eux, et leur serve, veu que l'Eternel ton Dieu les a departies[2]) à tous peuples qui sont sous le ciel universel. 20. L'Eternel vous a prins, et vous a tirez hors d'Egypte, de la fournaise de fer,[3]) afin que vous luy soyez un peuple hereditaire,[4]) comme auiourd'huy il appert. 21. Et l'Eternel se courrouça contre moy pour vos paroles, et iura que ie ne passeroye point outre le Iordain, et ne viendroye en la bonne terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne en heritage. 22. Car ie mourray en ceste terre, sans que ie passe le Iordain: mais vous y passerez, et posséderez ceste bonne terre. 23. Donnez vous garde, que vous n'oubliez l'alliance de l'Eternel vostre Dieu, laquelle il a traittee avec vous, en vous faisant image taillee, ou effigie de tout ce que l'Eternel vostre Dieu vous a defendu. 24. Car l'Eternel ton Dieu est un feu consumant, un Dieu ialoux. 25. Quand tu auras engendré des enfans, et des enfans de tes enfans, et auras demeuré en la terre, si lors vous-vous corrompez et faites images taillees, semblance de choses quelconques, et que vous faciez mal devant l'Eternel ton Dieu, pour le provoquer à ire. 26. I'appelle auiourd'huy en tesmoignage le ciel et la terre contre vous, que vous perirez bien tost de la terre pour laquelle posseder vous passez le Iordain, et ne prolongerez vos iours sur icelle: car vous serez destruits. 27. Et l'Eternel vous dispersera entre les peuples, et resterez un petit nombre entre les gens esquelles l'Eternel vous menera. 28. Et vous servirez aux dieux, qui sont oeuvres des mains de l'homme, bois, pierre, qui ne voyent, et n'oyent, ne mangent et ne flairent point. 29. De là tu cercheras l'Eternel ton Dieu, et le trouveras, si tu le cerches de tout ton coeur, et de toute ton ame.

[1]) espece O. 46. 54. semblance 59.
[2]) communique O.
[3]) ferree O. 46. 54.
[4]) heritier O.

30. Quand tu auras este en angoisse, et que toutes ces choses te seront advenues, si finalement tu te retournes à l'Eternel ton Dieu, et obeis à sa voix. 31. D'autant que l'Eternel ton Dieu est un Dieu misericordieux, il ne t'abandonnera point, et ne te destruira, et n'oubliera pas l'alliance de tes peres qu'il leur a iuree. 32. Enquier-toy des iours anciens qui ont este devant toy, depuis que Dieu a creé l'homme sur la terre, et depuis un bout du ciel iusques à l'autre bout, si iamais il est rien advenu selon ceste chose grande, et si le semblable a este ouy. 33. Si un peuple a ouy la voix de Dieu, parlant du milieu du feu, comme tu l'as ouy, et qu'il soit demeuré vif. 34. Ou si Dieu a essayé de venir à choisir pour soy un peuple du milieu d'un peuple,[1]) par espreuve, signes et miracles, batailles, main forte, bras estendu, et visions grandes, selon tout ce que l'Eternel nostre Dieu a fait envers vous en Egypte devant vos yeux. 35. Il t'a este monstré manifestement, à ce que tu cognusses que l'Eternel est celuy qui est Dieu, et qu'il n'y en a point d'antre que luy. 36. Il t'a fait ouir sa voix pour t'instruire, et t'a monstré son grand feu en la terre, et as ouy ses paroles du milieu du feu. 37. Et pource qu'il a aimé tes Peres, il a eleu leur semence apres eux, et t'a retiré d'Egypte devant sa face,[2]) en sa grande vertu. 38. Pour dechasser devant ta face des grans peuples, et plus robustes que toy, et t'introduire pour te donner leur pays en heritage, comme il appert en ce iour.[3]) 39. Parquoy, que tu saches auiourd'huy, et que tu reduise en ton coeur, que l'Eternel est Dieu là haut aux cieux, et en la terre ici bas, et n'y en a nul outre luy. 40. Garde donc ses statuts et ses commandemens que ie t'ordonne auiourd'huy, afin qu'il te soit bien, et à tes enfans apres toy, et que tu prolonges tes iours sur la terre laquelle ton Dieu te donne à iamais. 41. Lors Moyse separa trois villes outre le Iordain vers le soleil levant: 42. Afin que l'homicide qui auroit tué son prochain non à son escient,[4]) et ne l'ayant hay auparavant s'y retirast: lequel fuyant en l'une de ces villes fust à sauveté.[5]) 43. Bosor au desert en la plaine entre les Rubenites: Ramoth en Galaad entre les Gadites, et Golan en Basan entre ceux de Manassé. 44. C'est la Loy que Moyse proposa aux enfans d'Israel. 45. Ce sont les tesmoignages ordonnances et droits lesquels Moyse exposa aux enfans d'Israel, apres qu'ils furent sortis hors d'Egypte. 46. Outre le Iordain en la vallee contre Beth-peor, en la terre

[1]) *En marge:* ou, des peuples.
[2]) par sa presence O. 46. en sa presence 54. 59.
[3]) ainsi comme auiourd'huy. O. ainsi qu'il apparoist auiourd'huy 46 *suiv.*
[4]) non sachant O.
[5]) et vivra O.

de Sehon Roy des Amorrheens, qui demeuroit en Hesebon, lequel Moyse et les enfans d'Israel desconfirent apres estre sortis hors d'Egypte. 47. Et possederent sa terre, et la terre d'Og Roy de Basan, deux rois des Amorrheens qui estoyent outre le Iordain vers le soleil levant. 48. Depuis Aroer qui est dessus la rive de la riviere d'Arnon, iusques en la montagne de Sehon, qui est en Hermon. 49. Et toute la pleine vers Orient, iusques à la mer qui est en la pleine sous les ruisseaux d'eaux.

Chapitre V.

1. Et Moyse appela tout Israel, et leur dit, Escoute Israel, les statuts et les droits que ie prononce auiourd'huy en vos aureilles, afin que vous les appreniez et les gardiez pour les faire. 2. L'Eternel nostre Dieu a contracté l'alliance avec nous en Horeb. 3. Dieu n'a pas contracté ceste alliance avec nos Peres: mais avec nous qui sommes auiourd'huy tous vivans. 4. L'Eternel a parlé à nous face à face en la montagne. 5. (Ie me tenois en ce temps-là entre l'Eternel et vous, pour vous annoncer la parole de l'Eternel pource que vous craigniez à cause du feu, et ne montastes pas en la montagne:) disant, 6. Ie suis l'Eternel ton Dieu, qui t'ay tiré de la terre d'Egypte de la maison des serfs. 7. Tu n'auras point d'autres dieux devant ma face. 8. Tu ne te feras image taillee, ne semblance quelconque de ce qui est là haut au ciel, ne de ce qui est bas en la terre, ni és eaux dessous la terre. 9. Tu ne les adoreras point, et ne les serviras: car ie suis l'Eternel ton Dieu, Dieu ialoux visitant l'iniquité des Peres sur les enfans, en la troisieme et quatrieme generation de ceux qui me hayent: 10. Et faisant misericorde en mille generations, à ceux qui m'aiment, et gardent mes commandemens. 11. Tu ne prendras point le nom de l'Eternel ton Dieu en vain: car l'Eternel ne tiendra point innocent celui qui prendra son nom en vain. 12. Garde le iour du Repos pour le sanctifier, ainsi que l'Eternel ton Dieu t'a commandé. 13. Tu travailleras six iours, et feras toutes tes oeuvres. 14. Mais le septieme c'est le Repos de l'Eternel ton Dieu: tu ne feras aucune oeuvre en iceluy, toy, ne ton fils, ne ta fille, ton serviteur, ne ta chambriere, ne ton beuf, ne ton asne, ne tout ton bestail, ne ton estranger qui est dedans tes portes, afin que ton serviteur et ta servante ait repos comme toy. 15. Aye memoire que tu as este serf en la terre d'Egypte, et que l'Eternel ton Dieu t'en a fait sortir par main forte, et bras estendu. Et pourtant l'Eternel ton Dieu t'a commandé de garder[1]) le iour du Repos. 16. Honore ton pere et ta mere, comme l'Eternel ton Dieu te commande, afin que tes iours soyent prolongez, et afin qu'il te soit bien sur la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne. 17. Tu n'occiras point. 18. Tu ne sera point adultere. 19. Tu ne desrobberas point. 20. Tu ne diras point faux tesmoignage contre ton prochain. 21. Tu ne convoiteras point la femme de ton prochain, et ne desireras point la maison de ton prochain, ne son champ, ne son serf, ne sa servante, ne son beuf, ne son asne, ne chose quelconque que soit à ton prochain. 22. Ce sont les paroles que l'Eternel a dites à vostre assemblee sur la montagne, du milieu du feu, de la nuee et obscurité, avec grande voix: et n'y adiousta rien: et les escrivit en deux tables de pierre, et me les donna. 23. Et quand vous ouistes la voix du milieu des tenebres, (d'autant que la montagne brusloit) vous approchastes de moy tous les chefs de vos lignees, et vos anciens. 24. Lors vous distes, Voici, l'Eternel nostre Dieu qui nous a monstré sa gloire et sa grandeur, et avons ouy sa voix du milieu du feu: auiourd'huy nous avons veu que Dieu a parlé avec l'homme, et est demeuré vivant. 25. Et maintenant pourquoy mourrons-nous? car ce grand feu nous consumera: si nous oyons derechef la voix de nostre Dieu, nous mourrons. 26. Car quel est l'homme,[1]) qui ait ouy comme nous la voix du Dieu vivant, parlant du milieu du feu, et vive? 27. Approche-toy et escoute tout ce que l'Eternel nostre Dieu dira, puis tu nous prononceras tout ce que l'Eternel nostre Dieu t'aura dit, et nous l'orrons, et le ferons. 28. Et l'Eternel ouit la voix de vos propos lesquels vous me teniez. Et l'Eternel me dit, I'ay ouy la voix des propos de ce peuple qu'ils t'ont tenus: tout ce qu'ils ont dit est bon. 29. Qui est-ce qui fera, qu'ils ayent tel coeur pour me craindre, et garder mes commandemens à tousiours, afin qu'il leur soit bien et à leurs enfans à iamais? 30. Va, di leur, Retournez en vos tentes. 31. Mais toy, demeure ici avec moy, et ie te declareray tous les commandemens, ordonnances et droits, lesquels tu leur enseigneras, afin qu'ils les facent en la terre laquelle ie leur donne pour la posseder. 32. Prenez donc garde, afin de faire[2]) comme l'Eternel vostre Dieu vous a commandé: ne declinez point ni à dextre ni à senestre. 33. Vous cheminerez par toute la voye que l'Eternel vostre Dieu vous a commandee, afin que vous viviez, et qu'il vous soit bien, et que vous prolongiez les iours en la terre laquelle vous possederez.

Chapitre VI.

1. Voici les commandemens, les ordonnances et les droits que l'Eternel vostre Dieu a commandez

[1]) faire O.

[1]) qui est la chair O. 46. 54.

[2]) Gardez donc pour faire O. Advisez donc de faire 46 *suiv.*

pour vous instruire, afin que vous les faciez en la terre en laquelle vous entrez pour la posseder. 2. Afin que tu craigne l'Eternel ton Dieu, en gardant tous les iours de ta vie, toy et ton fils, et le fils de ton fils, toutes ses ordonnances et commandemens que ie te commande, afin que tes iours soyent prolongez. 3. Tu escouteras donc Israel, et y prendras garde pour les faire, afin qu'il te soit bien, et que vous soyez fort multipliez en la terre distillante laict et miel, ainsi que l'Eternel Dieu de tes Peres t'a dit. 4. Escoute Israel, l'Eternel nostre Dieu est luy seul Dieu. 5. Tu aimeras l'Eternel ton Dieu de tout ton coeur, de toute ton ame, et de toute ta force. 6. Les paroles que ie te commande auiourd'huy, seront en ton coeur. 7. Tu les reciteras à tes enfans, et deviseras d'icelles, t'arrestant en ta maison, cheminant en la voye, estant couché au lit, et en te levant. 8. Et les lieras pour signe sur tes mains, et seront comme fronteaux entre tes yeux. Aussi tu les escriras aux entrees de tes maisons, et en tes portes. 10. Quand l'Eternel ton Dieu t'aura fait entrer en la terre de laquelle il a iuré à tes Peres, Abraham, Isaac, et Iacob, de la te donner, et grandes villes et belles, lesquelles tu n'as point edifiees: 11. Maisons plenes de tous biens, lesquelles tu n'as point remplies: des puis que tu n'as point creusez: vignes et oliviers lesquels tu n'as point plantez, que tu mangeras, et seras soulé: 12. Donne toy garde que tu n'oublie l'Eternel, qui t'a retiré du pays d'Egypte, de la maison des serfs. 13. Tu craindras l'Eternel ton Dieu, et le serviras luy seul, et iureras par son nom. 14. Vous ne cheminerez point apres les autres dieux d'entre les dieux des peuples lesquels sont à l'entour de vous: 15. Car l'Eternel ton Dieu est au milieu de toy, Dieu ialoux: de peur que l'ire de l'Eternel ton Dieu ne soit enflammee contre toy, et qu'il t'extermine de dessus la terre. 16. Vous ne tenterez point l'Eternel vostre Dieu, comme vous l'avez tenté en Masa. 17. Vous garderez songneusement les commandemens de l'Eternel vostre Dieu, et ses tesmoignages, et ordonnances qu'il vous a commandees. 18. Tu feras devant les yeux de l'Eternel ce qui est droit et bon, afin qu'il te soit bien, et que tu entres à posseder ceste bonne terre, laquelle l'Eternel a iuré à tes Peres. 19. Et qu'il repousse tous tes ennemis devant toy, comme l'Eternel l'a dit. 20. Quand ton enfant te demandera, demain ou pour demain, disant, Quels sont ces tesmoignages et ordonnances et droits, que l'Eternel nostre Dieu vous a commandez? 21. Lors tu diras à ton enfant, Nous avons esté serfs à Pharao en Egypte, et l'Eternel nous a retirez d'Egypte en main forte: 22. Et l'Eternel fit des signes et miracles, grans et mauvais en Egypte, sur Pharao, et sur toute sa maison, devant nos yeux: 23. Et nous fit sortir de là, afin de nous introduire, et nous donner la terre de laquelle il avoit iuré à nos Peres. 24. Ainsi l'Eternel nous a commandé de faire toutes ces ordonnances, et craindre l'Eternel nostre Dieu, afin qu'il nous soit tousiours bien, et que nous soyons preservez en vie selon ce iour-ci. 25. Et nous sera reputé à iustice, quand nous aurons gardé et fait tous ces commandemens devant l'Eternel nostre Dieu, selon qu'il nous a commandé.

Chapitre VII.

1. Quand l'Eternel ton Dieu t'aura fait entrer en la terre en laquelle entrez pour la posseder, et qu'il aura arraché de devant toy beaucoup de gens, assavoir les Hethiens, Gergesiens, Amorrheens, Chananeens, Pheresiens, Heviens: les[1]) peuples en plus grand nombre et plus forts que toy. 2. Et que l'Eternel ton Dieu les aura livrez devant toy, tu les fraperas,[2]) et les extermineras; tu ne feras alliance avec eux et ne leur feras grace. 3. Tu ne les allieras point par mariage avec toy, tu ne donneras point ta fille à leurs fils, et ne prendras leur fille pour ton fils. 4. Car elle esgareroit ton fils arrière de moy, pour servir aux autres dieux: et l'ire de l'Eternel s'enflammeroit contre vous, et te destruiroit soudain. 5. Mais vous leur ferez ainsi, et demolirez leurs autels, vous briserez leurs statues, vous couperez leurs bois, et bruslerez leurs images taillees au feu. 6. Car tu es un peuple sainct à l'Eternel ton Dieu: l'Eternel ton Dieu t'a eleu, pour luy estre un peuple peculier d'entre tous les peuples qui sont sur l'estendue de la terre. 7. Ce n'est pas que vous fussiez plus en nombre que les autres peuples, que l'Eternel vous a aimez, et vous a eleus: (car vous estiez moindres que tous les autres peuples). 8. Mais pource que l'Eternel vous aimoit, et vouloit garder le serment qu'il avoit iuré à vos Peres, l'Eternel vous a retirez en main forte, et vous a rachetez de la maison des serfs, de la main de Pharao roy d'Egypte. 9. Cognoy maintenant que l'Eternel ton Dieu, est Dieu, Dieu fidele, gardant l'alliance et beneficence en mille generations à ceux qui l'aiment, et gardent ses commandement. 10. Et rendant loyer à celuy qui le hait, en sa face, pour le faire perir: et ne tardera point qu'il ne rende à celuy qui le hait, en sa face. 11. Garde donc les commandemens, et ordonnances, et droits que ie t'ay auiourd'huy commandez, afin de les faire. 12. Lors il adviendra pourtant que vous aurez ouy ces droits, et les aurez gardez et faits: que l'Eternel ton Dieu te gardera l' alliance et la beneficence, qu'il a iuree à tes Peres. 13. Il

[1]) *Lisez:* sept, *et ajoutez:* Iebusiens.

[2]) donné . . . . afin que tu les combattes O.

t'aimera et benira, et te multipliera, et benira le fruict de ton ventre, et le fruict de ta terre, ton grain, ton moust, et ton huile, et les engences[1]) de tes vaches, et les troupeaux de tes ouailles, sur la terre qu'il a iuree à tes Peres de te donner. 14. Tu seras benit sur tous peuples: et n'y aura en toy masles ne femelles steriles, n'entre ton bestail. 15. L'Eternel ostera de toy toutes langueurs, et ne mettra point sur toy toutes les mauvaises maladies d'Egypte que tu as cognues: mais les mettras sur ceux qui te hairont. 16. Tu consumeras tous les peuples que l'Eternel ton Dieu te donne: ton oeil ne leur pardonnera point, et ne serviras à leurs dieux, car il te seroit malencontre. 17. Si tu dis en ton coeur, Ces gens là sont en plus grand nombre que moy, comment les pourroy-ie dechasser? 18. Que tu n'ayes point crainte d'eux: ains qu'il te souviene de ce que l'Eternel ton Dieu a fait à Pharao et à tous les Egyptiens. 19. Selon les grandes experiences lesquelles tes yeux ont veuës, les signes, et les miracles, et la main forte, et le bras estendu avec lequel l'Eternel ton Dieu t'a fait sortir: ainsi en fera l'Eternel ton Dieu à tous les peuples devant la face desquels tu crains. 20. Aussi l'Eternel ton Dieu leur envoyera des guespes, iusqu'à ce qu'il aura destruit le demeurant, et ceux qui se seront cachez de ta presence. 21. Tu ne craindras point devant eux: car l'Eternel ton Dieu est au milieu de toy, Dieu grand et terrible. 22. Or l'Eternel ton Dieu dechassera ces gens de devant toy petit à petit: tu ne les pourras pas mettre incontinent à fin: de peur que les bestes des champs ne se multiplient contre toy. 23. Mais l'Eternel ton Dieu les livrera devant toy, et les estonnera de grans estonnemens.[2]) 24. Et te livrera leurs rois en tes mains, et aboliras[3]) leur nom de dessous le ciel: et nul ne pourra resister devant toy, iusques à ce que tu les auras exterminez. 25. Or brusle au feu les images de leurs dieux: et ne convoite, et ne tire à toy, ni or ni argent qui y soit, de peur que tu ne t'y achoppes:[4]) car c'est abomination à l'Eternel ton Dieu. 26. Ainsi tu n'introduiras point d'abomination en ta maison, afin que tu ne soyes en execration comme cela: mais tu l'auras en horreur et en detestation, car c'est chose execrable.[5])

Chapitre VIII.

1. Gardez tous les commandemens lesquels ie vous ay commandez auiourd'huy, pour les faire, afin que vous viviez, et soyez multipliez, et entriez pour posseder la terre, de laquelle l'Eternel a iuré à vos Peres. 2. Qu'il te souviene de tout le chemin par lequel l'Eternel ton Dieu t'a fait marcher passé quarante ans au desert, afin de t'affliger, et esprouver, pour cognoistre ce qui estoit en ton coeur, si tu garderois ses commandemens, ou non. 3. Il t'a affligé, et t'a fait avoir faim, et t'a repeu de Manne, laquelle tu n'avois point cognue, ne tes Peres aussi: afin de te faire cognoistre que l'homme ne vivra point de pain seulement, mais que l'homme vivra de tout ce qui sort de la bouche de Dieu. 4. Ton vestement n'a point este usé sur toy, et ton pied n'a pas este deschaux[1]) passé quarante ans. 5. Cognois donc en ton coeur que l'Eternel ton Dieu t'a instruit, ainsi que l'homme instruit son enfant. 6. Et garde les commandemens de l'Eternel ton Dieu, pour cheminer en ses voyes et le craindre. 7. Car l'Eternel ton Dieu te mene en une terre bonne, une terre où il y a fleuves d'eau, fontaines et abysmes, lesquels sourdent des vallees et des montagnes. 8. Terre de froment, et d'orge, et de vignes, et de figuiers, et de grenades, terre où il y a oliviers, huile et miel. 9. Terre où tu ne mangeras point le pain en povreté, car il ne defaudra rien en icelle terre: en laquelle les pierres sont fer, et où tu couperas l'airain en ses montagnes. 10. Tu mangeras et seras rassasié, et beniras l'Eternel ton Dieu, pour la bonne terre qu'il t'avoit donnee. 11. Donne toy garde que tu n'oublies l'Eternel ton Dieu, ne gardant point ses commandemens, droits et ordonnances, que ie te commande auiourd'huy. 12. Afin que quand tu mangeras et seras soulé, et auras edifié belles maisons, et y demeureras: 13. Et que tes beufs et tes moutons seront multipliez, et que l'argent et l'or te sera multiplié, que tout ton bien te sera multiplié:[2]) 14. Lors ton coeur ne s'esleve, et n'oublie l'Eternel ton Dieu, qui t'a retiré de la terre d'Egypte. 15. Qui t'a amené par le desert grand et horrible, region de serpens iettans feu, et scorpions, et secheresse sans eau, lequel t'a fait sortir de l'eau d'un rocher dur: 16. Lequel t'a donné à manger la Manne au desert, laquelle tes Peres n'avoyent point cognue: afin de t'affliger et tenter, pour te bien faire puis apres. 17. Que tu ne die point[3]) en ton coeur, Ma puissance, et la force de ma main, m'a acquis ces biens. 18. Mais il te souviendra de l'Eternel ton Dieu, car c'est luy qui t'a donné ceste puissance pour acquerir[4]) ces biens, afin de ratifier son alliance, laquelle il avoit iuree à tes Peres, comme il appert auiourd'huy. 19. Si tu

[1]) le ieune omail O.
[2]) *Le reste du texte mangue.*
[3]) perdras O.
[4]) *En marge:* ou, que tu n'y soye attrappé.
[5]) interdite O. 46. 54.

[1]) enflé O. deschaussé 46 *suiv.*
[2]) et tout ce que tu as. O. 46. 54. et tout ce que tu as sera multiplié. 59.
[3]) Autrement tu eusses pu dire O.
[4]) Avoir O. 46. 54.

mets en oubli l'Eternel ton Dieu, et que tu chemine avec les autres dieux, et les serve, et t'encline devant eux, ie vous testifie[1] auiourd'huy que pour certain vous perirez: 20. Tout ainsi que les gens que l'Eternel fera[2] perir devant vous, aussi vous perirez: pourtant que vous n'aurez point obey à la voix de l'Eternel vostre Dieu.

Chapitre IX.

1. Escoute Israel, tu passeras auiourd'huy le Iordain, pour entrer et posseder des gens plus grandes et plus fortes que toy, des villes grandes et munies,[3] iusques au ciel. 2. Un peuple grand et fort, les fils d'Enacim, lesquels tu as cognus, et desquels tu as ouy dire, Qui est-ce qui resistera aux fils d'Enacim? 3. Saches donc auiourd'huy, que l'Eternel ton Dieu est celuy qui passe devant toy, comme un feu bruslant: C'est luy qui les destruira, et subiuguera devant ta face, pour les dechasser et desconfire bien tost, selon que l'Eternel t'a dit. 4. Ne di[4] point en ton coeur, quand l'Eternel ton Dieu les aura deboutez de devant ta face, C'est à cause de ma iustice que l'Eternel m'a fait entrer pour posseder ceste terre: veu que le Seigneur a dechassé[5] ces gens de devant ta face pour leur meschanceté. 5. Ce n'est point pour ta iustice et droiture de ton coeur, que tu es entré à posseder[6] leur terre, car c'est pour la meschanceté de ces gens que l'Eternel ton Dieu les dechasse de devant ta face: et afin de confermer la parole que l'Eternel a iuree à tes Peres, Abraham, Isaac, et Iacob. 6. Saches doncques que ce n'est point par ta iustice, que l'Eternel ton Dieu t'a donné à posseder ceste bonne terre: car tu es un peuple de dur col.[7] 7. Aye souvenance, et n'oublie pas que tu as irrité l'Eternel ton Dieu au desert, depuis le iour que vous estes sortis de la terre d'Egypte, iusques à ce que vous estes venus en ce lieu-ci, vous avez este rebelles contre l'Eternel. 8. Mesme en Horeb vous avez provoqué l'Eternel à courroux: dont l'Eternel se courrouça contre vous, pour vous destruire. 9. Quand ie montay en la montagne pour prendre les tables de pierre, les tables de l'alliance laquelle l'Eternel avoit traittee avec vous: et demeuray en la montagne quarante iours et quarante nuits, sans manger pain ne boire eau. 10. Lors l'Eternel me donna deux tables de pierre escrites du doigt de Dieu, sur lesquelles estoit contenu selon toutes les paroles, que l'Eternel vous avoit declarees[1] sur la montagne du milieu du feu, au iour de l'assemblee. 11. Et adveint qu'en la fin des quarante iours et quarante nuits, l'Eternel me donna les tables de pierre, les tables de l'alliance. 12. Puis l'Eternel me dit, Leve-toy, descen subitement d'ici: car ton peuple que tu as retiré d'Egypte s'est corrompu: ils ont tantost decliné de la voye que ie leur avoye commandee: et ont fait une image de fonte. 13. Lors l'Eternel parla à moy, disant, I'ay regardé ce peuple, et voici, c'est un peuple de dur col. 14. Laisse moy, ie les aboliray, et effaceray leur nom de dessous le ciel, et ie te feray croistre en une gent plus forte, et plus grande. 15. Ie me tournay donc, et descendi de la montagne (et la montagne brusloit en feu) et avoye les deux tables de l'alliance en mes deux mains. 16. Lors ie regarday, et voici, vous aviez peché contre l'Eternel vostre Dieu, et aviez fait un veau de fonte, et vous estiez bien tost destournez de la voye que l'Eternel vostre Dieu vous avoit commandee. 17. Adonc i'empongnay les deux tables, et les iettay bas de mes deux mains, et les rompis devant vos yeux. 18. Et me prosternay devant l'Eternel quarante iours et quarante nuits, comme paravant, sans manger pain, ne boire eau, pour tous vos pechez que vous aviez commis, en faisant mal devant les yeux de l'Eternel, pour le provoquer à ire. 19. Car ie craignoya l'ire et courroux dont l'Eternel estoit indigné contre vous pour vous destruire: et l'Eternel m'ouit aussi ceste fois-là. 20. Pareillement l'Eternel se courrouça fort contre Aaron pour le destruire: mais ie priay aussi lors pour Aaron. 21. Puis ie preins vostre peché que vous aviez fait, assavoir le veau, et le bruslay au feu, et le brisay en le bien broyant, iusques à ce qu'il fust menu comme poudre: et iettay la poudre d'iceluy au fleuve qui descend de la montagne. 22. Aussi vous le provoquastes à courroux en Tabera, et en Massa, et en Ribroth-Hathaava. 23. Quand l'Eternel vous envoye de Cades-Barne, disant, Montez, et possedez la terre que ie vous ay donnee, lors vous-vous rebellastes contre le commandement de l'Eternel vostre Dieu, et ne creustes pas à luy, et n'obeistes point à sa voix. 24. Vous avez este rebelles à l'Eternel dés le temps que ie vous ay cognus. 25. Lors ie me prosternay devant l'Eternel quarante iours et quarante nuits, esquels ie fus prosterné: pourtant que l'Eternel avoit dit qu'il vous destruiroit. 26. Et ie priay l'Eternel, et di, O Dominateur l'Eternel, ne gaste point ce peuple, et ton heritage que tu as racheté par ta grandeur, lequel tu as fait sortir d'Egypte en main forte. 27. Aye souvenance de tes serviteurs Abraham, Isaac, et Iacob: ne regarde point à la dureté de

[1] affie O. 46. 54.
[2] a fait O. 46. 54.
[3] murees O. 46. 54.
[4] pense O. 46. 54.
[5] extirpé *(les mêmes)*.
[6] heriter *(les mêmes)*.
[7] dure cervelle O. 46.

[1] avoit parlé avec vous O. 46. 54.

ce peuple, ni à son peché. 28. De peur qu'on ne die en la terre dont tu nous as fait sortir, L'Eternel ne les pouvoit introduire en la terre de laquelle il leur avoit parlé, et pource qu'il les haissoit, il les a tirez pour les mettre à mort au desert. 29. Or si sont-ils ton peuple, et ton heritage, lesquels tu as fait sortir par ta grande puissance, et en bras estendu.

Chapitre X.

1. En ce temps l'Eternel me dit, Taille-toy deux tables de pierre comme les premieres, et monte à moy en la montagne, et te fais une Arche de bois. 2. Et i'escriray sur les tables les paroles qui estoyent sur les premieres tables, lesquelles tu as rompues, et les mettras dedans l'Arche. 3. Ainsi ie fi une Arche de bois de Setim, et taillay deux tables de pierre comme les premieres: et montay en la montagne ayant les deux tables en ma main. 4. Adonc il escrivit sur les deux tables selon qu'il avoit escrit au commencement les dix paroles, lesquelles l'Eternel vous avoit prononcees sur la montagne, du milieu du feu au iour de l'assemblee: puis l'Eternel me les bailla. 5. Puis ie retournay et descendi de la montagne: et mis les tables en l'Arche que i'avoye faite: ayant este là comme l'Eternel me l'avoit commandé. 6. Les enfans d'Israel se partirent de Beroth des enfans de Iacan vers Mosera, où mourut Aaron, et y fut enseveli, et Eleazar son fils fut Sacrificateur en son lieu. 7. De là ils tirerent vers Gadgad, et de Gadgad vers Ietebatha en terre de rivieres courantes.[1]) 8. En ce temps l'Eternel separa la lignee de Levi, pour porter l'Arche de l'alliance de l'Eternel, et se tenir devant la face de l'Eternel pour luy ministrer, et benir en son nom iusques auiourd'huy. 9. Pourtant Levi n'a point eu de portion et heritage avec ses freres, mais l'Eternel est son heritage ainsi que l'Eternel ton Dieu luy a dit. 10. Et me teins en la montagne comme aux premiers iours, quarante iours et quarante nuits: et l'Eternel m'ouit aussi ceste fois-là, ainsi l'Eternel ne te voulut point destruire. 11. Mais l'Eternel me dit, Leve-toy, va, chemine devant le peuple, afin qu'il viene et possede la terre laquelle i'ay iuré à leurs peres de leur donner. 12. Or maintenant Israel, que demande l'Eternel ton Dieu de toy, sinon que tu craignes l'Eternel ton Dieu, et que tu chemines en toutes ses voyes, et que tu l'aimes, et que tu serves à l'Eternel ton Dieu de tout ton coeur, et de toute ton ame? 13. En gardant les commandemens de l'Eternel, et ses ordonnances, que ie te commande auiourd'huy, et qu'il te soit bien. 14. Voici, les cieux, et les cieux des cieux, la terre, et toutes

[1]) au pays ou sont les fleuves d'eaue O. 46.

choses qui y sont comprises, sont à l'Eternel ton Dieu. 15. L'Eternel a prins son bon plaisir seulement en tes Peres, pour les aimer: et a eleu leur semence apres eux: assavoir vous, d'entre tous les peuples, comme ce iour le monstre. 16. Circoncisez doncques le prepuce de vostre coeur, et n'endurcissez plus vostre col.[1]) 17. Car l'Eternel est vostre Dieu, le Dieu des dieux, Seigneur des seigneurs, Dieu grand, puissant, et terrible. Dieu n'a point esgard à la personne, et ne prend nuls dons. 18. Faisant droit à l'orphelin et à la vefve, aimant l'estranger, pour luy donner pain et vestement. 19. Aimez doncques l'estranger, car vous avez este estrangers en la terre d'Egypte. 20. Tu craindras l'Eternel ton Dieu, et luy serviras, et adhereras à luy et tu iureras par son nom. 21. L'Eternel est ta louange, c'est ton Dieu qui a fait envers toy ces choses grandes et terribles que tes yeux ont veuës. 22. Tes peres sont descendus en Egypte en nombre de soixante dix ames: et maintenant l'Eternel ton Dieu t'a mis en multitude, comme les estoilles du ciel.

Chapitre XI.

1. Aime donc l'Eternel ton Dieu, et garde son observation, ses ordonnances, ses droits, et ses commandemens à tousiours. 2. Et recognoissez auiourd'huy. Car ie ne parle pas à vos enfans, lesquels[2]) n'ont seu ne veu l'instruction de l'Eternel vostre Dieu, sa grandeur, sa main forte, et son bras estendu. 3. Et ses signes, et ses actes qu'il a faits au milieu d'Egypte, à Pharao roy d'Egypte, et à tout son pays. 4. Ce qu'il a fait à l'armee d'Egypte, à ses chevaux et chariots: quand il respandit[3]) les eaux de la mer rouge sur leurs faces, lorsqu'ils vous persecutoyent: et l'Eternel les desfit iusques auiourd'huy. 5. Ce qu'il vous a fait au desert, iusques à ce que vous fussiez parvenus en ce lieu. 6. Ce qu'il a fait à Dathon et Abiron, les fils d'Eliab, fils de Ruben, comme la terre ouvrit sa gueule, et les engloutit, avec leurs familles et leurs tentes, et toute la substance qui estoit sous leurs pieds, au milieu de tout Israel. 7. Car vos yeux ont veu toutes les grandes oeuvres qu'il a faites. 8. Gardez donc tous les commandemens que ie vous commande auiourd'huy, afin d'estre fortifiez, et que vous entriez pour posseder la terre, en laquelle vous entrez pour la posseder. 9. Afin que vous prolongiez vos iours sur la terre, de laquelle l'Eternel a iuré à vos Peres de leur donner et à leur semence une terre distilante de lait et de miel. 10. Car la terre en laquelle tu vas pour la posseder, n'est pas comme la terre d'Egypte de laquelle vous estes

[1]) voz cerveaux O.
[2]) Et vous scavez auiourd'huy que voz enfans O. Et vous scavez auiourd'huy. Car vous n'estes pas comme v. e. 46. 54.
[3]) fit deriver O.

destourner de l'Eternel ton Dieu, qui t'a tiré hors du pays d'Egypte, de la maison des serfs. 11. Afin que tout Israel oye, et craigne, et qu'il ne face plus selon ceste laschetè[1]) au milieu de toy. 12. Quand tu orras que de l'une de tes villes que l'Eternel ton Dieu te donne pour y habiter, on dira, 13. Aucuns hommes pervers sont sortis du milieu de toy, lesquels ont seduit les habitans[2]) de leur ville, disans, Allons, et servons aux autres dieux que vous ne cognoissez point: 14. Lors tu cercheras, et t'enquesteras, et demanderas songneusement: et si la verité est, et que le bruit soit certain, qu'une telle abomination se soit faite au milieu de toy: 15. Tu desconfiras les habitans[3]) de ceste ville-là au trenchant de l'espee, tu la destruiras, et tout ce qui y est, et le bestail d'icelle au trenchant de l'espee. 16. Et assembleras au milieu de la place d'icelle toutes ses despouilles, et brusleras au feu entierement ceste ville-là, et toute sa despouille à l'Eternel ton Dieu: et sera un monceau perpetuel, sans qu'elle se redifie plus. 17. Et rien de l'execration ne demeurera en ta main, afin que l'Eternel se destourne de l'ardeur de sa colere, et te face misericorde, et ait merci de toy, et te multiplie comme il a iuré à tes Peres. 18. Tu orras la voix de l'Eternel ton Dieu, pour garder tous ses commandemens, que ie te commande auiourd'huy, afin que tu face ce qui est droit devant les yeux de l'Eternel ton Dieu.

Chapitre XIV.

1. Vous estes enfans de l'Eternel, vostre Dieu. Ne vous faites nulles incisions, et ne faites nulles rasures sur vos yeux pour le mort. 2. Car tu es un peuple sainct à l'Eternel ton Dieu, et l'Eternel t'a esleu d'entre tous les peuples qui sont sur la face de la terre pour luy estre un peuple peculier. 3. Tu ne mangeras de toute abomination. 4. Ce sont-ci les bestes que vous mangerez: assavoir le beuf, la brebis, la chevre. 5. Le cerf, le daim, le buffle, le chevreau, la licorne, le beuf sauvage, le chameau pard, 6. Et toute beste laquelle a l'ongle divisé, et l'ongle fendu en deux, et aussi rumine: d'entre les bestes, vous la mangerez. 7. Mais voici de quoi vous ne mangerez pas: assavoir de celles[4]) qui ruminent, ou de celles qui ont leurs ongles departis seulement: assavoir le chameau, le lievre, et le connil. Car pourtant qu'ils ruminent et n'ont point leur ongle divisé, ils vous seront souillez. 8. Aussi le pourceau, pourtant qu'il a l'ongle fendu, et ne rumine pas, vous sera souillé. Vous ne mangerez point de leur chair, et ne toucherez point à leurs charongnes. 9. Voici ce que vous mangerez de tout ce qui est dans l'eau: assavoir tout ce qui a nageoires et escailles. 10. Mais vous ne mangerez point de tout ce qui n'a point de nageoires ne d'escailles, ains cela vous sera souillé. 11. Vous mangerez tout oiseau net: 12. Voici ceux desquels vous ne mangerez point: L'aigle, l'orfray, le faucon, 13. Le tercelet d'autour,[1]) l'autour, et le millan selon son espece: 14. Et tout corbeau selon son espece: 15. L'austruche, la hulote, le cocu, et l'espervier selon son espece. 16. Et la chuette, le hibou, le cigne, 17. Le cormorant, le pellican, le plongeon, 18. La cigogne, et le heron selon son espece: et la huppe, et la chauve souris. 19. Et tout oiseau rampant vous sera souillé, et si n'en mangera-on point. 20. Mais vous mangerez tout oiseau net. 21. Vous ne mangerez nulle chair morte de soy: mais la donneras à l'estranger qui est dedans tes portes, il en mangera, ou tu la vendras à un forain. Car tu es un peuple sainct à l'Eternel ton Dieu. Tu ne cuiras point le chevreau au lait de sa mere. 22. Tu donneras la disme de tout le revenu de ta semence, qui sortira de ton champ chacun an. 23. Tu mangeras devant l'Eternel ton Dieu, au lieu lequel il aura eleu pour y colloquer son nom, les dismes de ton grain, de ton vin, de ton huile, les premiers nez de tes vaches, et de tes brebis: afin que tu apprene à craindre l'Eternel ton Dieu à iamais. 24. Mais quand le chemin te sera si grand que tu ne les pourras porter, pource que le lieu que l'Eternel ton Dieu aura eleu pour y mettre son nom, sera trop loin de toy, quand l'Eternel ton Dieu t'aura benit: 25. Lors tu le mettras[2]) en argent, et serreras l'argent en ta main, et iras au lieu que l'Eternel ton Dieu aura eleu, 26. Et donneras l'argent pour tout ce que ton coeur desire, soit beuf, ou brebis, soit vin, ou cervoise, ou toute autre chose, que ton ame appete: et le mangeras là devant la face de l'Eternel ton Dieu, et t'esiouiras toy et ta maison. 27. Tu ne defaudras point au Levite qui est dedans tes portes: d'autant qu'il n'a point de portion ni d'heritage avec toy. 28. Au bout de trois ans tu retireras toutes les dismes de ton revenu d'icelle annee, et les serreras dedans tes portes. 29. Lors le Levite (lequel n'a point de portion et heritage avec toy) viendra, aussi l'estranger, l'orphelin, et la vefve, qui sont dedans tes portes: et mangeront, et seront rassasiez, afin que l'Eternel ton Dieu te benisse en tout l'ouvrage de ta main que tu feras.

[1]) un tel mauvais cas O. une si meschante chose 46, *suiv.*
[2]) citoyens O.
[3]) tu battras griefvement les citoyens O.
[4]) tant de celles . . . . que de celles O.

[1]) d'autour *ajouté en* 59.
[2]) bailleras O. 46. 54.

Chapitre XV.

1. Au bout de la septieme annee tu feras l'an de remission. 2. La façon de remission sera telle, tout crediteur quittera le prest de sa main, qu'il a presté à son prochain: et ne l'exigera point de son prochain, ne de son frere, car la remission de l'Eternel est proclamee. 3. Tu pourras contraindre l'estranger, mais celuy qui est ton frere, que ta main le quitte. 4. Quoy qu'il en soit,[1]) qu'il n'y ait en toy aucun souffreteux: car l'Eternel te benira en la terre que l'Eternel ton Dieu te donne pour la posseder. 5. Voire, si tu obeis à la voix de l'Eternel ton Dieu, garde et fay tous ces commandemens que ie te commande auiourd'huy. 6. Car l'Eternel ton Dieu te benira, selon qu'il t'a dit: ainsi tu presteras à plusieurs gens, et n'emprunteras point: tu domineras sur plusieurs gens, et elles ne domineront point sur toy. 7. Quand un de tes freres sera souffreteux en une de tes portes en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne, tu n'endurciras point ton coeur, et ne clorras point ta main à ton frere qui sera povre. 8. Mais ouvriras ta main, et luy presteras suffisamment pour son indigence, de laquelle il est pressé.[2]) 9. Garde-toy qu'il n'y ait en ton coeur parole perverse, de dire, La septieme annee, qui est l'annee de remission est prochaine: et que ton oeil ne soit malin contre ton frere souffreteux, pour ne luy rien donner, et qu'il crie contre toy à l'Eternel, et qu'il y ait peché en toy. 10. Tu luy donneras, et ton coeur ne se despitera point en luy donnant: car à cause de cela l'Eternel ton Dieu te benira en toute ton oeuvre, et en tout ce à quoy tu appliqueras tes mains. 11. Car il y aura tousiours quelque indigent au milieu de la terre: et pourtant ie te commande que tu ouvres ta main à ton frere, à ton affligé, et à ton indigent en la terre. 12. Quand ton frere Hebrieu ou Hebrieue te sera vendu, il te servira six ans: mais en la septieme annee tu le laisseras aller franc d'avec toy. 13. Et quand tu le laisseras aller franc d'avec toy, tu ne le laisseras point aller vuide. 14. Mais tu luy chargeras quelque chose de ta bergerie, de ton aire, et de ton pressoir: tu luy donneras de ce en quoy l'Eternel ton Dieu t'aura benit. 15. Aye memoire que tu as este serf en la terre d'Egypte, et que l'Eternel ton Dieu t'en a racheté: et pourtant ie te commande ceci auiourd'huy. 16. Et s'il advient qu'il te die, ie ne veux point sortir d'avec toy: pource qu'il t'aime et ta maison, d'autant qu'il se trouve bien avec toy: 17. Lors tu prendras une alesne, et luy perceras l'aureille contre la porte: il te sera serf à iamais: tu en feras aussi autant à la servante. 18. Qu'il ne te soit point grief de le laisser aller franc d'avec toy, car il t'a servi six ans au double par dessus le salaire du mercenaire: et l'Eternel ton Dieu te benira en tout ce que tu feras. 19. Tu sanctifieras à l'Eternel ton Dieu, tout premier né masle qui naistra de ton omail et de tõn bercail, tu ne laboureras point avec le premier né de ton beuf, et ne tondras point le premier né de tes brebis. 20. Tu le mangeras toy et ta famille d'an en an devant la face de l'Eternel ton Dieu, au lieu que l'Eternel aura eleu. 21.[3]) Mais s'il a aucune faute, tellement qu'il soit boiteux, ou aveugle, ou ayant aucune autre mauvaise tache, tu ne l'offriras point à l'Eternel ton Dieu. 22. Mais tu le mangeras entre tes portes, le souillé et le net, c'est tout un, comme le daim et le cerf. 23. Tant seulement tu ne mangeras point le sang d'iceluy, mais l'espandras sur la terre comme eau.

Chapitre XVI.

1. Tu garderas le mois d'Abib, afin de celebrer la Pasque à l'Eternel ton Dieu: car au mois d'Abib l'Eternel t'a fait sortir de nuict hors d'Egypte. 2. Et tu sacrifieras la Pasque à l'Eternel ton Dieu, brebis et beufs, au lieu que l'Eternel aura eleu pour y colloquer son nom. 3. Tu ne mangeras point de pain levé avec la Pasque: tu mangeras par sept iours pains sans levain, pain d'affliction: d'autant que tu es sorti hastivement de la terre d'Egypte, afin qu'il te souviene du iour de ton partement de la terre d'Egypte, tous les iours de ta vie. 4. Il ne se verra point de levain chez toy en tous tes quartiers par sept iours: aussi il ne demeurera rien la nuict de la chair que tu auras sacrifiee au vespre du premier iour iusques au matin. 5. Tu ne pourras sacrifier la Pasque en aucune de tes portes, que l'Eternel ton Dieu te donne. 6. Mais au lieu que l'Eternel ton Dieu aura eleu pour y colloquer son nom, illec tu sacrifieras la Pasque au soir, au soleil couchant, droitement au temps que tu sortis d'Egypte. 7. Et le cuiras, et mangeras au lieu que l'Eternel ton Dieu aura eleu pour soy. Et au matin t'en retourneras, et t'en iras en tes tentes. 8. Tu mangeras six iours pains sans levain, et au septieme iour, qui est la solennité de l'Eternel ton Dieu, tu ne feras aucune oeuvre. 9. Tu te conteras sept sepmaines: depuis que tu auras commencé à mettre la faucille en la moisson, tu commenceras à conter sept sepmaines: 10. Et feras la feste des sepmaines à l'Eternel ton Dieu, selon la suffisance de ta main volontaire, laquelle tu donneras, ainsi que l'Eternel ton Dieu t'aura benit. 11. Et t'esiouiras devant

[1]) Afin O.
[2]) indigent O.
[3]) *Les v. 21—23 manquent dans le commentaire.*

la face de l'Eternel ton Dieu, toy, ton fils, ta fille, ton serf, ta servante, et le Levite qui est en tes portes, et l'estranger, l'orphelin, et la vefve, qui sont au milieu de toy, au lieu que l'Eternel ton Dieu aura eleu, pour y colloquer son nom. 12. Et auras memoire que tu as este serf en Egppte, et garderas, et feras ces ordonnances. 13. Tu feras la solennité des tabernacles par sept iours, apres que tu auras recueilli de ton aire, et de ton pressoir. 14. Et t'esiouiras en ta feste, toy, ton fils, ta fille, ton serf et servante, le Levite, l'estranger, l'orphelin, et la vefve, qui sont en tes portes. 15. Tu feras par sept iours la feste à l'Eternel ton Dieu, au lieu que l'Eternel aura eleu. Quand l'Eternel ton Dieu t'aura benit[1]) en tous tes revenus, et en tout l'ouvrage de tes mains. Et de faict, tu seras ioyeux. 16. Trois fois en l'an tout masle d'entre toy apparoistra devant la face de l'Eternel ton Dieu, au lieu qu'il aura eleu: c'est assavoir, en la feste des pains sans levain, et en la feste des sepmaines, et en la feste des tabernacles. Et nul n'apparoistra vuide[2]) devant la face de l'Eternel. 17. Mais un chacun selon le don de sa main, selon la benediction de l'Eternel ton Dieu, laquelle il t'aura donnee. 18. Tu te constitueras iuges et gouverneurs en toutes tes villes que l'Eternel ton Dieu te donne selon tes lignees, afin qu'ils iugent le peuple par iuste iugement. 19. Tu ne renverseras point le droit, et n'auras respect aux personnes: si ne prendras aucun present: car le present aveugle les yeux des sages, et pervertit les paroles[3]) des iustes. 20. Tu poursuyvras iustice, iustice, afin que tu vives, et possedes la terre que l'Eternel ton Dieu te donne. 21. Tu ne planteras point de boscage de quelques arbres aupres de l'autel de l'Eternel ton Dieu, lequel tu feras. 22. Tu ne t'esleveras point statue: ce que l'Eternel ton Dieu a en haine.

Chapitre XVII.

1. Tu ne sacrifieras point à l'Eternel beuf ou brebis, qui ait en soy tache, ou quelque vice: car c'est abomination à l'Eternel ton Dieu. 2. Quand il se trouvera au milieu de toy, en une de tes portes, que l'Eternel ton Dieu te donne, homme ou femme qui face mal devant les yeux de l'Eternel ton Dieu, en transgressant son alliance: 3. Et qu'il aille et serve aux autres dieux, et s'encline devant eux, soit au soleil ou à la lune, ou à tout l'exercite du ciel, que ie n'ay pas commandé: 4. Et qu'il te soit annoncé, et l'ayes ouy: lors tu t'enquesteras bien, et si c'est chose vraye et certaine, que telle abomination ait este faite en Israel: 5. Adonc tu feras sortir hors de tes portes, cest homme, ou ceste femme, qui auront fait ce meschant acte, et les lapideras de pierres et mourront. 6. A la parole de deux ou trois tesmoins, celuy qui doit mourir meure, mais il ne mourra à la parole d'un tesmoin. 7. La main des tesmoins sera premierement sur luy pour le mettre à mort, puis la main de tout le peuple: ainsi purgeras le mal du milieu de toy. 8. Quand la chose te sera trop difficile pour iuger entre sang et sang, entre cause et cause, entre playe et playe, en affaires contentieux, en tes portes: lors tu te leveras, et monteras au lieu que l'Eternel ton Dieu aura eleu. 9. Et viendras aux Sacrificateurs Levites, et au iuge qui sera en ce iour-là, et t'enquerras, et ils te prononceront sentence[1]) en droiture. 10. Et tu feras selon la parole qu'ils t'auront annoncee du lieu qu'ils t'enseigneront: 11. Selon la regle qu'ils t'enseigneront, et selon le droit qu'ils te prononceront tu feras, et ne te destourneras point de la parole qu'ils t'auront annoncee, à dextre ni à gauche. 12. L'homme qui par arrogance ne voudra point obeir au Sacrificateur estant là pour ministrer à l'Eternel ton Dieu, et au iuge, cest homme mourra, et extermineras le mal d'Israel. 13. Afin que tout le peuple oye, et craigne, et ne soit doresenavant orgueilleux. 14. Quand tu seras venu en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne, et que tu la possederas, et y demeureras, si tu dis, Ie mettray un Roy sur moy, comme toutes les gens qui sont à l'entour de moy: 15. Tu constitueras sur toy un Roy celuy que l'Eternel ton Dieu aura eleu: tu constitueras sur toy le Roy du milieu de tes freres: et ne pourras constituer sur toy un homme estranger, qui ne soit ton frere. 16. Au reste, iceluy ne se fera point amas[2]) de chevaux, et ne remenera le peuple en Egypte pour avoir fait amas de chevaux: veu que l'Eternel vous a dit, vous ne retournerez plus iamais par ceste voye-là. 17. Et ne prendra point beaucoup de femmes, et son coeur ne se destournera point,[3]) aussi il ne s'amassera point beaucoup d'or ni d'argent. 18. Et quand il sera assis sur le throne de son regne, lors il escrira pour soy ceste Loy[4]) en un livre: de par les Sacrificateurs Levites: 19. Lequel demeurera vers luy, et le lira tous les iours de sa vie: afin qu'il aprene à craindre l'Eternel son Dieu, et de garder toutes les paroles de ceste Loy, et ces ordonnances, pour les faire. 20. Afin qu'il n'esleve point son coeur sur ses freres, et qu'il ne se destourne de ces com-

[1]) Car le Seigneur . . . . te benira O. 46. 54.
[2]) en vain O.
[3]) causes O.

[1]) *En marge:* Heb. Parole de iugement.
[2]) multitude *(deux fois)* O. *la seconde fois:* 46. 54.
[3]) afin qu'elles ne destournent son coeur O. 46. Afin que son coeur ne se destourne 59.
[4]) seconde loy. O. 46.

mandemens à dextre ou à senestre: afin de durer longuement en[1]) son royaume, luy et ses fils au milieu d'Israel.

Chapitre XVIII.

1. Les Sacrificateurs Levites, et toute la lignee de Levi, n'auront point de part ne d'heritage avec Israel, mais ils mangeront les sacrifices de l'Eternel faits par feu, et l'heritage d'iceluy. 2. Ils n'auront point donc d'heritage au milieu de leurs freres, veu que l'Eternel est leur heritage, comme il leur a dit. 3. Ce sera-ci le droit des Sacrificateurs sur le peuple. Quant à ceux qui sacrifient quelque sacrifice, soit beuf, ou brebis, on donnera au Sacrificateur l'espaule, les maschoueres, et la fressure. 4. Tu lui donneras les premiers fruits de ton grain, de ton moust et de ton huile, et les premices[2]) de la toison de tes brebis. 5. Car l'Eternel ton Dieu l'a eleu de toutes les lignees, pour assister et ministrer au nom de l'Eternel, luy et ses fils à tousiours. 6. Quand le Levite viendra d'une de tes villes, de tout Israel, là où il habite, et viendra selon tout le desir de son ame au lieu que l'Eternel aura eleu: 7. Il ministrera[3]) au nom de l'Eternel son Dieu comme tous ses freres Levites qui assistent en la presence de l'Eternel. 8. Ils mangeront esgale portion avec les autres, outre leur vendition de par leurs peres. 9. Quand tu seras entré en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne, tu n'apprendras point de faire selon les abominations de ces gens. 10. Il ne se trouvera point au milieu de toy qui face passer par le feu son fils ou sa fille, ni devin qui devine, ni homme ayant esgard aux nuees, ni magicien ni enchanteur. 11. Ni sorcier usant de sorcelerie, ni homme demandant conseil aux esprits familiers, ni diseur de Bonnaventure, ni qui s'enqueste aux trespassez. 12. Car quiconque fait telle chose, est abomination à l'Eternel, et à cause de telles abominations, l'Eternel ton Dieu les dechasse[4]) de devant ta face. 13. Tu seras entier avec l'Eternel ton Dieu. 14. Car ces gens-ci lesquels tu posséderas, oyent ceux qui disent la Bonnaventure et les devins: quant à toy, l'Eternel ton Dieu ne t'a point permis de faire ainsi. 15. L'Eternel ton Dieu te suscitera un Prophete comme moy du milieu de tes freres, vous luy obeirez. 16. Selon tout ce que tu as demandé à l'Eternel ton Dieu en Horeb, au iour de l'assemblee, disant, Que ie ne continue point à ouir la voix de l'Eternel mon Dieu: et que ie ne voye plus ce grand feu, de peur que ie ne meure. 17. Lors l'Eternel me dit, Ils ont bien fait d'ainsi dire. 18. Ie leur susciteray un Prophete

[1]) afin qu'il prolonge les iours de O.
[2]) premiers fruicts O. 46. 54. la premiere toison. 59.
[3]) afin qu'il ministre O. et qu'il ministre 46 *suiv.*
[4]) exterminera O. 46. 54.

comme toy du milieu de leurs freres, et mettray mes paroles en sa bouche: il leur dira tout ce que ie luy auray commandé. 19. Il sera fait que quiconque n'obeira à mes paroles lesquelles le Prophete dira en mon nom, ie luy en demanderay conte.[1]) 20.[2]) Mais le Prophete qui presumera d'annoncer paroles en mon nom, lesquelles ie ne luy auray point commandees de dire, ou qui parlera au nom des autres dieux, iceluy Prophete mourra. 21. Si tu dis en ton coeur, Comment cognoistrons-nous la parole laquelle l'Eternel n'aura point dite? 22. Quand un Prophete parlera au nom de l'Eternel, et que la chose n'adviendra point: c'est la parole que l'Eternel ne luy a point dite: mais le Prophete a parlé par presomption: ainsi n'aye point crainte de luy.

Chapitre XIX.

1. Quand l'Eternel ton Dieu aura exterminé les gens, desquels l'Eternel ton Dieu te donne la terre, et que tu les possederas, et demeureras en leurs villes, et en leurs maisons, 2. Lors tu separeras pour toy trois villes, au milieu de la terre que l'Eternel ton Dieu te donnera pour la posseder. 3. Tu ordonneras[3]) le chemin, et diviseras en trois les limites de ta terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donnera en heritage: afin que tout homicide puisse là fuir. 4. Voici le cas de l'homicide, lequel s'enfuira là, afin qu'il vive. Celuy qui frapera son prochain par ignorance, et ne l'ayant hay au passé: 5. Celuy qui ira avec son prochain à la forest, pour couper du bois, et que ayant ietté sa main sur la coignee en coupant le bois, le fer luy eschappe hors du manche, et atteigne son prochain, tellement qu'il meure, iceluy s'enfuira en une de ces villes, et vivra. 6. Afin que le prochain du sang ne poursuyve apres l'homicide, cependant que son coeur est eschauffé, et le conçoyve[4]) (pourtant que la voye sera grande) et le mette à mort, combien qu'il ne soit coulpable de mort: veu qu'il ne l'a point hay dés le passé. 7. Pourtant ie te commande, et di, que tu te separes trois villes. 8. Et quand l'Eternel aura eslargi tes limites, ainsi qu'il a iuré à tes peres: et qu'il t'aura donné toute la terre qu'il a promis de donner à tes peres: 9. (Mais que tu gardes tous ses commandemens en les faisant, lesquels ie te commande auiourd'huy, et que tu aimes l'Eternel ton Dieu, et que tu chemines en sa voye à tousiours) lors tu t'adiousteras encore trois villes à ces trois: 10. Afin qu'il ne soit espandu sang innocent au milieu de la terre, laquelle l'Eternel ton Dieu te donne en heritage, et

[1]) ie le redemanderay de luy. O. 46.
[2]) *Ce verset manque dans le commentaire.*
[3]) prepareras O.
[4]) consuyve O. 46. 54. attainde 59.

que le sang ne soit sur toy. 11. Mais quand un homme aura hay son prochain, et l'aura espié, et se sera levé contre luy, et l'aura frapé, tellement qu'il meure, et il s'en soit fuy en l'une de ces villes, 12. Lors les anciens de ceste ville-là envoyeront, et le prendront de là, et le donneront en la main du prochain du sang, et mourra. 13. Ton oeil ne luy pardonnera point: mais osteras le sang innocent d'Israel, afin qu'il te soit bien. 14. Tu ne transporteras les bornes de ton prochain, lesquelles les predecesseurs auront limitees en ton heritage que tu possederas, en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne pour la posseder. 15. Qu'un seul tesmoin ne s'esleve contre personne en quelque forfait et peché que ce soit, de quelque peché qu'on face: mais à la parole de deux ou trois tesmoins la chose sera arrestee. 16. Quand un faux tesmoin s'eslevera contre aucun, pour testifier chose perverse contre luy. 17. Adonc ces deux hommes qui ont debat entr'eux comparoistront devant l'Eternel, en la presence des Sacrificateurs et iuges qui seront en ces iours-là. 18. Lors les iuges s'enquerront bien, et s'il est cognu que ce faux tesmoin ait testifié faussement contre son frere: 19. Tu luy feras ainsi qu'il pensoit faire à son frere, et ainsi osteras le mal du milieu de toy. 20. Et les autres oyans cela craindront, et d'oresenavant ne feront plus selon ce meschant acte[1]) au milieu de toy. 21. Ton oeil ne luy pardonnera point: mais ame pour ame, oeil pour oeil, dent pour dent, main pour main, pied pour pied.

Chapitre XX.

1. Quand tu sortiras en bataille contre tes ennemis, et que tu verras chevaux, et chariots, un peuple plus grand que toy, n'aye point peur d'eux: car l'Eternel ton Dieu, qui t'a fait monter du pays d'Egypte, est avec toy. 2. Et quand vous viendrez en rencontre pour batailler, le Sacrificateur s'approchera du peuple. 3. Et parlera à eux, disant, Escoute Israel, vous venez auiourd'huy en rencontre pour batailler contre vos ennemis: que vostre coeur ne soit point affadi,[2]) ne craignez point, ne vous estonnez point, et ne soyez point effrayez de leur presence. 4. Car l'Eternel vostre Dieu marche avec vous pour batailler pour vous contre vos ennemis, et pour vous preserver. 5. Les commissaires parleront au peuple, en disant, Y a-il homme qui ait edifié nouvelle maison, et ne l'ait point dediee? qu'il s'en aille, et demeure en sa maison: de peur qu'il ne meure en la bataille, et qu'un autre la dedie. 6. Qui est l'homme qui a planté une vigne, et ne l'a point despouillee?[3]) qu'il s'en aille et demeure en sa maison: de peur qu'il ne meure en bataille, et un autre la despouille.[1]) 7. Qui est l'homme qui a fiancé une femme, et ne l'a point espousee? qu'il s'en aille et demeure en sa maison: de peur qu'il ne meure en bataille, puis un autre l'espouse. 8. D'avantage les commissaires parleront au peuple, et diront, Qui est l'homme qui craint et a le coeur lasche?[2]) qu'il s'en aille, et demeure en sa maison, afin qu'il ne face defaillir le coeur de ses freres comme le sien. 9. Quand les commissaires auront parachevé de parler au peuple, ils constitueront les capitaines[3]) de l'armee par dessus le peuple. 10. Quand vous approcherez d'une ville pour la combatre,[4]) tu luy presenteras la paix. 11. Lors si elle te respond en paix, et t'ouvre les portes, tout le peuple qui sera trouvé en icelle, te sera tributaire, et te servira. 12. Mais si elle n'appointe avec toy, ains face la guerre contre toy, tu mettras le siege à l'encontre. 13. Et quand l'Eternel ton Dieu te l'aura donnee en tes mains: tu occiras tout masle estant en icelle au trenchant du glaive. 14. Mais les femmes, les enfans, et le bestail, et tout ce qui sera en la ville, toute la despouille, tu la pilleras pour toy: et mangeras la despouille de tes ennemis, laquelle[5]) l'Eternel ton Dieu t'aura donnee. 15. Tu en feras ainsi à toutes les villes qui sont fort loin de toy, lesquelles ne sont point des villes de ces gens-ci. 16. Mais des villes des peuples lesquels l'Eternel ton Dieu te donne en heritage, tu n'en laisseras ame vivre:[6]) 17. Ains les extermineras, assavoir les Hethiens, Amorrheens, Chananeens, Pheresiens, Heviens, Iebusiens: comme l'Eternel ton Dieu t'a commandé. 18. Afin qu'ils ne vous apprenent de faire selon toutes leurs abominations qu'ils ont faites à leurs dieux, et que vous ne pechiez contre l'Eternel vostre Dieu. 19. Quand tu auras assiegé par plusieurs iours une ville en bataillant contre icelle pour la prendre, tu ne gasteras point les arbres d'icelle, mettant la congnee dessus: car tu pourras manger d'iceux, et pourtant tu ne les couperas point: (car l'arbre des champs est-il un homme) pour entrer de devant toy en la forteresse?[7]) 20. Mais tu gasteras et couperas seulement les arbres, que tu sais n'estre arbres fruitiers: et en edifieras bastillons[8]) contre la ville laquelle guerroye contre toy, iusques à tant que tu l'auras subiuguee.

---

[1]) ceste mauvaise chose O.
[2]) remis O. 46.
[3]) faict commune O.

---

[1]) iouisse d'icelle O.
[2]) remis O. 46.
[3]) princes O. 46. . . . . pour chefs O.
[4]) batailler contre elle O.
[5]) *En marge:* ou, lesquels.
[6]) rien vivre de tout ce qui a vie O.
[7]) comme si l'arbre . . . . fust un homme pour venir contre toy au siege. O. 46. 54. car la vie de l'homme est l'arbre . . . . pour venir etc. 59.
[8]) bolvartz O. 46.

Chapitre XXI.

1. Quand il se trouvera en la terre que l'Eternel ton Dieu te donne pour la posseder, un homme occis, gisant au champ, et on ne saura qui l'aura tué. 2. Lors tes anciens, et tes iuges sortiront, et mesureront les villes qui sont à l'entour de l'occis. 3.[1]) Lors les anciens d'icelle ville prendront une genisse du bercail,[2]) laquelle n'a point labouré, et qui n'a point tiré au ioug: 4. Et les anciens de ceste ville là feront descendre la genisse sur une vallee dure, en laquelle on ne laboure, ne seme, et decolleront illec en la vallee la genisse. 5. Aussi les Sacrificateurs fils de Levi s'approcheront (car l'Eternel ton Dieu les a eleus pour luy ministrer, et benir[3]) au nom de l'Eternel: et qu'à leur parole toute cause et toute playe soit definie). 6. Et tous les anciens de la ville estans approchez de cest occis, laveront leurs mains sur la genisse decollee en la vallee. 7. Et respondront, et diront, Nos mains n'ont point espandu ce sang-ci, nos yeux aussi ne l'ont point veu. 8. O Eternel, sois propice à ton peuple Israel que tu as racheté, et ne mets point le sang innocent au milieu de ton peuple d'Israel. Et l'homicide leur sera pardonné. 9. Et aussi tu osteras le sang innocent du milieu de toy: car tu feras ce qui plaist aux yeux de l'Eternel. 10. Quand tu seras sorti en bataille contre tes ennemis, et que l'Eternel ton Dieu les aura livrez en ta main, et en auras amené de captifs: 11. Si tu vois entre les captifs une femme belle à voir, et que tu l'aime, et la vueille prendre à femme pour toy: 12. Alors tu la meneras dans ta maison: et elle raira sa teste, et rongnera ses ongles. 13. Et ostera de dessus soy les vestemens qu'elle avoit en sa captivité, et demeurera en ta maison, et pleurera son pere, et sa mere un mois durant: et apres tu entreras à elle, et luy seras mari, et elle te sera pour femme. 14. S'il advient que la femme captive que tu auras espousee ne te plaise plus, tu l'envoyeras à son vouloir: mais tu ne la pourras vendre pour argent, ne marchander d'elle, pourtant que tu l'as humiliee. 15. Quand un homme aura deux femmes, l'une aimee, et l'autre haye, et qu'elles luy auront enfanté enfans, tant l'aimee que la haye, 16. Et que le iour soit venu qu'il vueille partir à ses enfans l'heritage qu'il a, alors il ne pourra faire l'aisné du fils de l'aimée devant le fils de la haye qui est premier né: 17. Mais il recognoistra le fils de la haye pour son aisné luy donnant la portion de deux de tout ce qui se trouvera chez luy: car iceluy est le commencement de sa force, auquel appartient le droit de primogeniture. 18. Quand un homme aura un enfant pervers[1]) et rebelle, lequel n'obeira point à la voix de son pere, ni à la voix de sa mere, et qu'ils luy ayent remonstré,[2]) et ne les vueille point ouir.[3]) 19. Lors le pere et la mere le prendront, et le meneront aux anciens de leur ville, et à la porte de leur lieu: 20. Et diront aux anciens de la ville, Nostre fils est pervers et rebelle, et ne veust obeir à nostre voix, il est gourmand et yvrongne. 21. Et tous les anciens de la ville le lapideront de pierres, et mourra: et ainsi osteras le mal du milieu de toy, afin que tout Israel oyant cela craigne. 22. Quand un homme aura commis quelque peché digne de mort, et qu'il sera mis à mort, et que tu l'auras pendu au bois: 23. Son corps mort ne demeurera point la nuict sur le bois, mais tu l'enseveliras le mesme iour: car celuy qui est pendu est malediction de ton Dieu: parquoy tu ne contamineras point la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne en heritage.

Chapitre XXII.

1. Tu ne verras point le beuf ou la brebis de ton frere esgarez, et te cacheras d'eux: mais que tu les ramenes à ton frere. 2. Si ton frere n'est point ton voisin,[4]) et tu ne le cognois point, lors tu les recueilleras dedans ta maison, et seront avec toy iusques à ce que ton frere les demande, et adonc tu les luy rendras. 3. Tu en feras ainsi à son asne, et ainsi à son vestement, et ainsi à toutes les choses perdues de ton frere lesquelles il aura perdues: quand tu les trouveras, tu ne les cacheras point. 4. Tu ne verras point l'asne de ton frere ou son beuf, estans tombez en la voye, te cachant d'iceux: mais les releveras avec luy. 5. La femme ne portera point les habits d'un homme, et l'homme ne vestira point les accoustremens de la femme: car quiconques le fait, est abomination à l'Eternel ton Dieu. 6. Quand tu rencontreras[5]) par le chemin en quelque arbre, ou sur la terre un nid d'oiseaux, avec les petis ou les oeufs, et que la mere couve sur les petis ou sur les oeufs, tu ne prendras point la mere avec les petits. 7. Mais tu laisseras aller la mere, et prendras les petits pour toy, afin qu'il te soit bien et que tu prolonges tes iours. 8. Quand tu edifieras une maison neufve, tu feras des appuis tout à l'entour de ton toit: afin que tu ne mettes point de sang sur ta maison, quand quelqu'un tomberoit en bas. 9. Tu ne semeras point

---

[1]) *Ajoutez, avec l'original et les éditions antérieures:* Et quand on aura cognu laquelle ville sera la plus prochaine de l'occis.

[2]) de l'omail O.

[3]) rendre grace O.

[1]) desdaigneux O. 46. 54. desbauché 59.

[2]) ils l'instruisent O. 46. 54. ils l'auront chastié 59.

[3]) il n'obeira point à eux 59.

[4]) pres de toy O.

[5]) te viendra au devant. O.

ta vigne de diverses especes meslees, afin que la plenitude de la semence que tu auras semee ne soit pollue, et le fruict de ta vigne. 10. Tu ne laboureras point avec un asne et un beuf ensemble. 11. Tu ne te vestiras point de drap[1]) de diverses especes de laine et de lin ensemble. 12. Tu te feras des lassets aux quatre coins de la robbe, de laquelle tu te couvres. 13. Quand quelqu'un aura prins femme, et qu'il sera entré à elle, et la haira: 14. Et luy mettra sus parole de blasme,[2]) en la diffamant, et dira, I'ay prins ceste femme, et quand ie suis approché d'elle, ie n'ay point trouvé en elle son pucelage: 15. Lors le pere et la mere de la ieune fille prendront les signes de sa virginité, et les produiront devant[3]) les anciens de la ville à la porte. 16. Et le pere de la ieune fille dira aux anciens, I'ay donné ma fille à cest homme-ci pour femme, et il la hait. 17. Et voici, il luy a mis sus parole de blasme, disant, Ie n'ay point trouvé en ta fille de pucelage: toutesfois voici les signes du pucelage de ma fille: et estendront les vestemens devant les anciens de la ville. 18. Lors les anciens de ceste ville-là prendront l'homme, et le chastieront. 19. Et le condamneront à cent pieces d'argent, lesquelles ils donneront au pere de la ieune fille, pourtant qu'il a diffamé une vierge d'Israel: et luy sera pour femme, et ne la pourra renvoyer tant qu'il vivra. 20. Mais si ceste parole est veritable, et que le pucelage ne soit trouvé en la ieune fille: 21. Lors on fera sortir la ieune fille à la porte de la maison de son pere, et les hommes de la ville l'assommeront de pierres, et mourra: car elle a fait lascheté[4]) en Israel, en commettant paillardise en la maison de son pere: et ainsi osteras le mal du milieu de toy. 22. Quand un homme sera trouvé avec une femme mariee à mari,[5]) ils mourront mesmes tous deux, assavoir l'homme qui a couché avec la femme, et icelle femme: ainsi osteras le mal d'Israel. 23. Quand une ieune pucelle sera fiancee[6]) à un homme à mari, et qu'aucun l'aura trouvee en la ville, et aura couché avec elle: 24. Vous les ferez sortir tous deux à la porte de la ville, et les lapiderez de pierres, et mourront: la ieune fille, à cause qu'elle n'a point crié estant en la ville, et l'homme à cause qu'il a humilié la femme de son prochain: et tu osteras le mal du milieu de toy. 25. Si un homme trouve és champs une ieune fille fiancee, et qu'il luy face force, et

[1]) drap tissu de laine *etc.* O. 46. 54. de diverses especes, assavoir 59.
[2]) opprobrieuses O. diffamatoires 59. et luy donnera un mauvais nom O. 46. 54. fera sortir d'elle un mauvais bruit 59.
[3]) prendront et feront apparoistre le pucelage devant ... O.
[4]) folie O.
[5]) à un homme O. 46. 54.
[6]) espousee O.

qu'il dorme avec elle, lors l'homme qui a dormi avec elle mourra luy seul. 26. Mais tu ne feras rien à la fille: car il n'y a point de crime mortel en la fille. Car comme l'homme quand il se leve contre son prochain et tue son ame, ainsi est ce en ce cas. 27. Il l'a trouvee és champs, la ieune fille fiancee a crié, et nul ne l'a delivree. 28.[1]) Quand aucun trouvera une ieune pucelle qui n'est point fiancee,[2]) et la prendra, et couchera avec elle, et seront trouvez: 29. Lors l'homme qui a couché avec elle donnera au pere de la ieune fille cinquante pieces d'argent, et luy sera pour femme: pource qu'il l'a humiliee, et ne la pourra delaisser tant qu'il vivra. 30. Nul ne prendra la femme de son pere, et ne descouvrira le pan de la robbe de son pere.

Chapitre XXIII.

1. Celuy qui est rompu par greveure, et celuy qui est chastré, n'entreront point en l'Eglise de l'Eternel. 2. Le bastard n'entrera point en l'Eglise de l'Eternel, mesme leur dixieme generation n'y entrera point. 3. L'Ammonite[3]) et le Moabite n'entreront point en l'Eglise de l'Eternel: voire leur dixieme generation n'entrera point en l'Eglise de l'Eternel à iamais. 4. Pource qu'ils ne sont point venus au devant de vous avec pain et d'eau, en la voye, quand vous fustes sortis d'Egypte, et pour ce aussi qu'ils ont loé contre vous Balaam fils de Beor de Pethor en Mesopotamie, pour vous maudire. 5. Et l'Eternel ton Dieu ne voulut ouir Balaam, mais l'Eternel ton Dieu convertit la malediction en benediction, pource que l'Eternel ton Dieu t'aimoit. 6. Tu ne cercheras ne leur paix ne leur bien tous les iours, eternellement. 7. Tu n'auras point en abomination l'Idumeen, car il est ton frere: tu n'auras point en abomination l'Egyptien, car tu as este estranger en sa terre: 8. Les enfans procreez d'eux[4]) entreront en la tierce generation en la congregation de l'Eternel. 9. Quand tu sortiras en campagne[5]) contre tes ennemis, tu te garderas de toute chose mauvaise. 10. S'il y en a quelqu'un d'entre vous qui ne soit point net, pour quelque accident qui luy sera advenu de nuit, lors il sortira hors du camp, et n'entrera point dedans le camp. 11. Et sur le soir, il se lavera d'eau: et apres le soleil couché il rentrera dedans le camp. 12. Tu auras un lieu hors du camp auquel tu sortiras. 13. Et auras un pieu[6]) entre tes utensiles: et quand

[1]) *Les v. 28 et 29 manquent dans le commentaire.*
[2]) mariee O.
[3]) L'Amorien O. 46. 54.
[4]) qui leur seront enfantez O. 46. qui leur seront nais 54. 59.
[5]) du camp O. en camp 46 *suiv.*
[6]) clou O. 46. 54. instrumens O.

tu voudras t'assoir dehors, tu fouyras avec, et apres que tu auras este assis, tu couvriras ce qui est sorti de toy. 14. Car l'Eternel ton Dieu chemine au milieu de ton camp, pour te delivrer, et te livrer tes ennemis devant toy. Qu'il y ait doncques saincteté en ton camp, afin qu'il ne voye chose vilene en toy, et ne se destourne de toy. 15. Tu ne livreras pas le serf à son seigneur, lequel se sera sauvé chez toy d'avec son seigneur. 16. Mais il demeurera avec toy au milieu de toy, au lieu qu'il elira en une de tes villes selon que bon luy semblera: tu ne le molesteras point. 17. Qu'il n'y ait entre les filles d'Israel aucune paillarde, ni entre les fils d'Israel aucun prostitué à paillardise. 18. Tu n'apporteras point en la maison de l'Eternel ton Dieu pour aucun voeu, le loyer d'une paillarde, ni le prix d'un chien: car ces deux choses sont abomination devant l'Eternel ton Dieu. 19. Tu ne rongeras point ton frere d'usure,[1]) soit usure d'argent, ou usure de vivres, soit usure de quelque chose en laquelle on commet usure. 20. Tu pourras donner à usure à l'estranger, mais tu ne presteras point à usure à ton frere: afin que l'Eternel ton Dieu te benisse en tout ce où tu mettras la main, sur la terre en laquelle tu entreras pour la posseder. 21. Quand tu auras voué voeu à l'Eternel ton Dieu, tu ne tarderas point de l'accomplir: car l'Eternel ton Dieu le requerra de toy, ainsi il y aura peché en toy. 22. Mais quand tu t'abstiendras de vouër, il n'y aura point en toy de peché: 23. tu garderas et feras ce qui est sorti de tes levres, ainsi que tu l'auras voué volontairement à l'Eternel ton Dieu, et comme tu l'auras prononcé de ta bouche. 24. Quand tu entreras en la vigne de ton prochain, tu pourras manger des raisins selon ton appetit iusques à en estre rassasié: mais tu n'en mettras point en ton vaisseau. 25. Quand tu entreras en la moisson de ton prochain, tu pourras arracher des espis en ta main: mais tu ne mettras point la faucille en la moisson de ton prochain.

Chapitre XXIV.

1. Quand quelqu'un aura prins une femme, et se sera marié à elle, s'il advient qu'elle ne trouve grace devant les yeux d'iceluy, d'autant qu'il aura trouvé quelque tache[2]) en elle, il luy escrira une lettre de divorse,[3]) et luy donnera en la main, et l'envoyera de sa maison: 2. Et quand elle sera sortie de sa maison, et que s'en estant allee elle soit à un autre mari: 3. Si cest autre mari la hait, et luy escrit une lettre de divorse, et luy baille en sa main, et l'envoye de sa maison, ou que cest autre mari qui l'avoit prinse pour sa femme meure: 4. Lors son premier mari qui l'avoit renvoyee, ne la pourra derechef prendre pour sa femme, depuis qu'elle est pollue: car c'est abomination devant l'Eternel: ainsi tu ne feras point pecher la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne en heritage. 5. Quand un homme aura prins nouvelle femme, il n'ira point à la guerre, et ne luy sera imposee aucune charge:[1]) mais un an durant sera exempt en sa maison, et s'esiouira avec sa femme laquelle il aura prinse. 6. On ne prendra point pour gage la meule d'embas ne la meule d'enhaut, car ce gage est la vie. 7. Quand un homme sera trouvé qui aura desrobbé quelqu'un[2]) de ses freres des fils d'Israel, et en aura abusé, et l'aura vendu, ce larron mourra, et osteras le mal du milieu de toy. 8. Garde toy de la playe de lepre, en gardant songneusement et faisant selon tout ce que les Sacrificateurs Levites vous enseigneront: comme ie leur ay commandé, vous y prendrez garde à le faire ainsi. 9. Qu'il te souviene de ce que l'Eternel ton Dieu fit à Marie par les chemins, apres que vous fustes sortis d'Egypte. 10. Quand tu presteras[3]) à ton prochain quelque prest, tu n'entreras point en sa maison pour prendre son gage. 11. Mais tu demeureras dehors, et l'homme auquel tu prestes t'apportera le gage dehors. 12. Et si l'homme est povre, tu ne te coucheras point en ayant encores son gage. 13. Mais tu luy rendras le gage à soleil couchant: afin qu'il couche en son vestement, et te benisse: et cela te sera iustice devant l'Eternel ton Dieu. 14. Tu ne feras point tort au loyer du povre mercenaire et souffreteux[4]) d'entre tes freres, ou de ton estranger qui est en tes portes. 15. Tu luy donneras son loyer à son iour, avant que le iour se couche: car il est povre, et c'est ce dont il soustient son ame: afin qu'il ne crie point contre toy à l'Eternel, et qu'il y ait peché en toy. 16. Les peres ne seront point mis à mort pour les fils, et les fils ne mourront point pour les peres: mais un chacun sera mis à mort pour son peché. 17. Tu ne pervertiras pas le droit de l'estranger ni de l'orphelin, et ne prendras pour gage le vestement de la vefve. 18. Ains qu'il te souviene que tu as este serf en Egypte, et que l'Eternel ton Dieu t'a delivré de là: pourtant ie te commande de faire ceci. 19. Quand tu moissonneras ta moisson en ton champ, et oublieras une pongnee d'espis au champ, tu ne retourneras point pour la prendre: mais cela sera pour l'estranger, pour l'orphelin, et pour la vefve: afin que l'Eternel ton Dieu te benie en toute l'oeuvre de ta main. 20. Quand tu re-

[1]) Tu ne donneras (bailleras 59) point à usure à ton frere O.
[2]) chose deshonneste O. quelque laide tache 46 *suiv.*
[3]) libelle de refus O. 46.

[1]) chose O.
[2]) une ame O.
[3]) redemanderas 59.
[4]) diseteux O.

cueilleras tes olives, tu ne retourneras point derriere: mais cela sera pour l'estranger, l'orphelin, et la vefve. 21. Quand tu vendengeras ta vigne, tu ne grapperas point les raisins demeurez apres toy: mais ils seront à l'estranger, l'orphelin, et la vefve. 22. Souviene toy que tu as este serf en la terre d'Egypte: pourtant ie te commande de faire ceci.

Chapitre XXV.

1. Quand il y aura eu debat entre quelques hommes, ils viendront en iugement, où on les iugera: en iustifiant le iuste, et condamnant le mal-faiteur. 2. Et si le malfaiteur est trouvé digne d'estre batu, le iuge le fera ietter par terre, et batre devant soy selon son mesfait par nombre de coups. 3. Il le fera doncques batre de quarante coups, et non plus, de peur qu'en adioustant bature sur ceste multitude de playes, ton frere ne soit vilené devant tes yeux. 4. Tu ne mettras point de museliere au beuf qui foule grain. 5. Quand il y aura des freres demeurans ensemble s'il advient que l'un d'entr'eux meure sans enfans, lors la femme du defunt ne s'alliera dehors à un estranger: mais son allié viendra à elle, et la prendra à soy pour femme, et se mariera avecques elle. 6. Et le premier né qu'elle enfantera, succedera au nom de son frere, afin que le nom d'iceluy ne soit effacé d'Israel. 7. Et s'il ne plaist point à l'homme de prendre son alliee, lors elle montera à la porte aux anciens, et dira, Le frere de mon mari refuse de susciter à son beau frere nom en Israel, et ne me veust avoir en mariage. 8. Lors les anciens de sa ville l'appeleront, et parleront à luy: et s'il persevere, et dit, Il ne me plaist point de la prendre: 9. Lors sa soeur s'approchera de luy devant les anciens, et luy deschaussera le soulier de son pied, et crachera en sa face: et respondra, disant, Ainsi sera fait à l'homme qui n'edifiera la maison de son frere. 10. Et sera son nom appelé en Israel, La maison du pied deschaux. 11. Quand quelques hommes auront debat ensemble l'un contre l'autre, si la femme de l'un s'approche pour delivrer son mari de la main de celuy qui le bat, et qu'avançant sa main le prene par les parties honteuses: 12. Lors tu luy couperas la main, et ton oeil ne luy pardonnera point. 13. Tu n'auras point en ton sachet deux manieres de poids, grand et petit. 14. Il n'y aura point aussi en ta maison deux manieres d'Epha, grand et petit. 15. Mais il y aura poids entier et iuste, pareillement Epha entier et iuste, afin que tes iours soyent prolongez sur la terre que l'Eternel ton Dieu te donne. 16. Car quiconque fait cela, est en abomination devant l'Eternel ton Dieu, aussi tout homme qui fait iniquité. 17. Aye memoire de ce que t'a fait Amalech au chemin, quand vous sortiez d'Egypte. 18. Comment il veint à l'encontre de toy au chemin, et tua en la queuë[1]) tous les debiles qui te suyvoyent, quand tu estois las et travaillé, et n'eut crainte de Dieu. 19. Quand doncques l'Eternel ton Dieu t'aura donné repos de tous tes ennemis qui sont à l'entour, en la terre que l'Eternel ton Dieu te donnera en heritage pour la posseder, lors tu effaceras la memoire d'Amalech de dessous le ciel, ne l'oublie point.

Chapitre XXVI.

1. Quand tu seras entré en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne en heritage et la posséderas, et y demeureras: 2. Lors tu prendras des premiers de tous les fruits de la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne, et les mettras en une corbeille, les apportans de ta terre: et iras au lieu lequel l'Eternel ton Dieu aura eleu pour y colloquer son nom. 3. Et viendras au Sacrificateur qui sera en ce iour-là, et luy diras, Ie proteste auiourd'huy à l'Eternel ton Dieu, que ie suis parvenu en la terre laquelle l'Eternel a iuré à nos Peres de nous donner. 4. Le Sacrificateur prendra la corbeille de ta main, et la posera devant l'autel de l'Eternel ton Dieu. 5. Et parleras, et diras devant la face de l'Eternel ton Dieu, Mon pere, ce Syrien, povre homme,[2]) descendit en Egypte, et fut là estranger en petit nombre de gens, et là deveint en grande gent, forte, et en grand nombre.[3]) 6. Et les Egyptiens nous molesterent, et affligerent, et mirent sur nous une dure servitude. 7. Adonc nous criasmes à l'Eternel Dieu de nos Peres, et l'Eternel ouit nostre voix, et regarda nostre affliction, nostre travail et nostre oppresse. 8. Et nous tira hors d'Egypte en main forte, et en bras estendu, avec grande crainte, et en signes et miracles. 9. Depuis il nous a amenez en ce lieu, et nous a donné ceste terre, terre distilante lait et miel. 10. Maintenant donc voyci, i'ay apporté les premiers fruits de la terre laquelle toy Eternel tu m'as donnee. Et les poseras devant l'Eternel ton Dieu, et t'enclineras devant l'Eternel ton Dieu. 11. Et t'esiouiras en tout le bien que l'Eternel ton Dieu t'aura donné et à ta maison, toy et le Levite, et l'estranger qui est parmi toy. 12. Quand tu auras achevé de dismer toutes les dismes de tes fruits en la troisieme annee, qui est l'an de dismer, et les auras donnees au Levite, à l'estranger, à l'orphelin, et à la vefve, et auront mangé en tes portes, et auront este rassasiez: 13. Lors tu diras en la presence de l'Eternel ton Dieu, I'ay retiré de la maison ce qui estoit sainct[4]) et l'ay donné au Levite, à l'estranger, à l'orphelin, et à la vefve,

[1]) et te scouyt O. frappa en la queue. 59.
[2]) Le Syrien voulut destruire mon pere. O.
[3]) peupleuse O. 46. 54.
[4]) sanctifié O. 46. 54.

selon tout ton commandement que tu m'as commandé: ie n'ay rien transgressé de tes commandemens, et ne les ay point oubliez. 14. Ie n'en ay point mangé en ma tristesse, et n'en ay point retiré en souillure,[1]) ie n'en ay point donné pour le mort: i'ay obei à la voix de l'Eternel mon Dieu, i'ay fait selon tout ce que tu m'avois commandé. 15. Regarde de ta saincte habitation, du ciel, et beni ton peuple Israel, et la terre que tu nous a donnee, comme tu avois iuré à nos Peres, terre affluente en lait et en miel. 16. Auiourd'huy l'Eternel ton Dieu t'a commandé de faire ces ordonnances et droits, que tu les gardes donc, et que tu les faces de tout ton coeur, et de toute ton ame: 17. Tu as auiourd'huy magnifié l'Eternel, en ce qu'il t'est pour Dieu, et que tu chemines en ses voyes, et garde ses ordonnances, ses commandemens et ses droits: et que tu obeisses à sa voix. 18. L'Eternel t'a aussi magnifié auiourd'huy, en ce que tu luy es un peuple peculier, selon qu'il t'a dit, et que tu gardes tous ses commandemens. 19. Et qu'il te mette treshaut en louange, et en renom, et en gloire sur toutes gens qu'il a creez: et que tu sois un peuple sainct à l'Eternel ton Dieu ainsi qu'il t'a dit.

Chapitre XXVII.

1. Moyse et les anciens d'Israel commanderent au peuple, disant, Gardez tous les commandemens que ie vous commande auiourd'huy. 2. Au iour que tu auras passé le Iordain, en la terre que l'Eternel ton Dieu te donne, tu te dresseras des grandes pierres, et les enduiras[2]) de chaux. 3. Et escriras sur icelles toutes les paroles de ceste Loy, quand tu auras passé pour entrer en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne, terre distilante laict et miel: ainsi que l'Eternel le Dieu de tes Peres le t'a dit. 4. Quand doncques vous aurez passé le Iordain, tu dresseras les pierres que ie te commande auiourd'huy en la montagne d'Ebal, et les enduiras de chaux. 5. Tu edifieras un autel de pierres à l'Eternel ton Dieu en la montagne d'Ebal: mais tu n'esleveras point de fer sur icelles. 6. Tu edifieras l'autel de l'Eternel ton Dieu de pierres entieres: et offriras holocaustes sur iceluy à l'Eternel ton Dieu. 7. Et y offriras les sacrifices de prosperitez, et mangeras là, et t'esiouiras devant l'Eternel ton Dieu. 8. Et escriras sur ces pierres toutes les paroles de ceste Loy, les distinguant bien. 9. Et Moyse et les Sacrificateurs et Levites[3]) parlerent à tout Israel disant, Enten et escoute, Israel, tu es auiourd'huy fait un peuple à l'Eternel ton Dieu. 10. Obei donc à la voix de l'Eternel ton Dieu, et fais ses commandemens, et ordonnances que ie te commande auiourd'huy. 11. En ce iour-là Moyse commanda au peuple, disant, 12. Ceux-ci se trouveront sur la montagne de Garizim, pour benir le peuple, quand vous aurez passé le Iordain, assavoir Simeon, Levi, Iuda, Issachar, Ioseph, et Beniamin. 13. Et ceux-ci se tiendront pour maudire sur la montagne de Hebal, assavoir Ruben, Gad, Aser, Zabulon, Dan, et Nephthali. 14. Et les Levites respondront, et diront à haute voix à tous les hommes d'Israel, 15. Maudit soit l'homme qui fera image de taille ou de fonte, qui est abomination à l'Eternel, ouvrage des mains d'un ouvrier, et la mettra en lieu secret: et tout le peuple respondra, et dira, Ainsi soit-il. 16. Maudit soit l'homme qui aura outragé[1]) son pere: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 17. Maudit soit celuy qui transporte les bornes de son prochain: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 18. Maudit soit celuy qui fait desvoyer l'aveugle en la voye: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 19. Maudit soit celuy qui pervertit le droit de l'estranger, de l'orphelin, et de la vefve: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 20. Maudit soit celuy qui couchera avec la femme de son pere: car il descouvre le pan[2]) de la robbe de son pere: et tout le peuple respondra, Ainsi soit-il. 21. Maudit soit celuy qui aura couché avec une beste: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 22. Maudit soit celuy qui aura couché avec sa seur, fille de son pere, ou fille de sa mere: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 23. Maudit soit celuy qui aura couché avec sa belle-mere: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 24. Maudit soit celuy qui frapera son prochain en cachete: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 25. Maudit soit celuy qui prendra dons pour fraper[3]) l'ame du sang innocent: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il. 26. Maudit soit-il qui ne ratifie point les paroles de ceste Loy pour les faire: et tout le peuple dira, Ainsi soit-il.

Chapitre XXVIII.

1. Si tu obeis à la voix de l'Eternel ton Dieu, en gardant et faisant tous ses commandemens que ie te commande auiourd'huy: lors l'Eternel ton Dieu te constituera le souverain par dessus toutes nations de la terre. 2. Et toutes ses benedictions viendront sur toy, et t'environneront,[4]) quand tu obeiras à la voix de l'Eternel ton Dieu. 3. Tu seras benit en la ville, et benit aux champs. 4. Le fruict de ton ventre sera benit, et le fruict de ta terre, et le

[1]) separé de chose souillee. O. retiré, pour ch. souillee 46.
[2]) plasteras O. 46. 54.
[3]) *Antérieurement:* sacrificateurs leviticques.

[1]) mesdit de (maudit 46 *suiv.*) son pere et de sa mère O. *suiv.*
[2]) bord O. 46. 54.
[3]) batre O. 46.
[4]) te apprehenderont O. 46.

fruict de ton bestail, le fruict de tes vaches, et les troupeaux de tes brebis. 5. Ta corbeille sera benite, et ta boulangerie.[1]). 6. Tu seras benit en ton entree, et benit en ton issue. 7. L'Eternel fera tomber devant toy les ennemis, qui s'esleveront contre toy: s'ils sortent contre toy par une voye, ils s'enfuiront devant toy par sept voyes. 8. L'Eternel commandera que la benediction soit avec toy en tes celliers, et en tout ce à quoy tu mettras ta main: et te benira en la terre laquelle l'Eternel ton Dieu te donne. 9. L'Eternel ton Dieu t'establira pour soy en un peuple sainct, quand tu garderas les commandemens de l'Eternel ton Dieu, et chemineras en ses voyes. 10. Et tous les peuples de la terre verront que le nom de l'Eternel est reclamé[2]) sur toy, et auront crainte de toy. 11. Et l'Eternel ton Dieu te fera abonder en tout bien, en fruict de ton ventre, et en fruict de ton bestail, et en fruict de ton territoire, sur la terre laquelle l'Eternel a iuree à tes Peres de te donner. 12. L'Eternel ouvrira son bon thresor du ciel, afin qu'il donne pluye sur ta terre en son temps, et qu'il benisse toute l'oeuvre de tes mains: et tu presteras à beaucoup de gens, et n'emprunteras point. 13. L'Eternel te mettra pour chef, et non pas pour queuë, et seras seulement au dessus, et non pas en bas: quand tu obeiras aux commandemens de l'Eternel ton Dieu, lesquels ie te commande auiourd'huy pour les garder et faire. 14. Et que de toutes les paroles que ie vous commande auiourd'huy, vous ne vous desvoyerez ne à dextre ne à senestre, en cheminant apres les dieux estranges, et les servant. 15. Que si tu n'obeis à la voix de l'Eternel ton Dieu, en gardant et faisant ses commandemens, et ses ordonnances que ie te commande auiourd'huy lors toutes ces maledictions viendront sur toy, et te saisiront.[3]) 16. Tu seras maudit en la ville, et maudit aux champs. 17. Ta corbeille sera maudite, et ta boulangerie.[4]) 18. Le fruict de ton ventre sera maudit, et le fruict de ta terre, les fruits de tes vaches, et les troupeaux de tes brebis. 19. Tu seras maudit en ton entree, et maudit en ton issue. 20. L'Eternel t'envoyera malediction, trouble, et dissipation[5]) en tout ce en quoy tu mettras ta main et que tu feras: iusques à ce qu'il t'aura destruit, et perdu soudain, à cause de tes mauvaises inventions par lesquelles tu m'auras delaissé. 21. L'Eternel attachera la peste à toy,[6]) iusques à ce qu'il t'aura consumé de dessus la terre en laquelle tu vas pour la posseder. 22. L'Eternel te frapera de

[1]) *En marge:* ou, ta paste.
[2]) invoqué O. 46.
[3]) apprehenderont O. 46.
[4]) ton remanant O. tes reliefz 46 *suiv.*
[5]) reprehension O. 46.
[6]) te fera prendre la pestilence. O. 46.

phthisie, de fievre, de chaut mal, et de maladie bruslante, et d'ardeur, et de glaive, et de secheresse, et de nielle; et te persecuteront iusques a ce que tu perisses. 23. Et ton ciel qui sera sur ta teste sera d'airain: et la terre qui sera dessous toy sera de fer. 24. L'Eternel te donnera pour la pluye de la terre, poudre et cendre: et descendra sur toy du ciel, iusques à ce que tu sois destruit. 25. Et l'Eternel te fera trebucher devant des ennemis: si tu sors par une voye contr'eux, tu t'enfuyras devant eux par sept voyes: et seras en remuement[1]) en tous les Royaumes de la terre. 26. Et sera ta charongne en viande à tous les oiseaux du ciel, et aux bestes de la terre, et n'y aura nul qui les effarouche.[2]) 27. Et l'Eternel te frapera d'apostume d'Egypte, et d'hemorrhoides, de rongne, et de gratelle, dont tu ne pourras guairir. 28. Aussi l'Eternel te frapera de forcenerie, et d'aveuglement, et d'espovantement de coeur. 29. Et seras tastonnant en plein midi, ainsi comme un aveugle tastonne en tenebres, et ta voye ne prosperera point: aussi tu seras souffrant iniures et pilleries incessamment, et n'auras qui te sauve. 30. Tu fianceras femme, mais un autre dormira avec elle: tu edifieras maison, mais tu n'y demeureras point: tu planteras vigne, mais tu ne la vendengeras point. 31. Ton beuf sera tué devant tes yeux, mais tu n'en mangeras point: ton asne te sera ravi devant tes yeux, et ne te sera point rendu: tes brebis seront livrees à tes ennemis, et n'y aura nul pour les recourre. 32. Tes fils et tes filles seront livrees à un autre peuple, et tes yeux les verront, et defaudront incessamment sur eux: et n'y aura aucune force en ta main. 33. Et le peuple que tu n'auras point cognu mangera le fruict de ta terre et tout ton labeur: et seras souffrant calomnies et oppressions incessamment. 34. Et seras forcené pour la vision que verront tes yeux. 35. L'Eternel te frapera d'apostume mauvaise sur les genoux et sur les cuisses, de quoy tu ne pourras estre guairi, depuis la plante du pied iusques au coupeau[3]) de la teste. 36. L'Eternel menera toy et ton roy que tu auras constitué sur toy, aux gens que tu n'auras point cognues toy ni tes peres: et là tu serviras aux dieux estranges, de bois et de pierres. 37. Et là tu seras en estonnement, en dicton, et en farcerie, à tous peuples esquels l'Eternel te menera. 38. Tu ietteras beaucoup de semence au champ, et recueilleras peu: car les sauterelles la mangeront. 39. Tu planteras des vignes, et les cultiveras:[4]) et n'en buvras point le vin, et n'en recueilleras rien: car les vers les mangeront. 40. Tu auras des oliviers en tous

[1]) branlement (de teste) O. seras transmué 46 *suiv.*
[2]) destourbe O.
[3]) coupelet O. 46. 54. sommet 59.
[4]) laboureras O.

tes confins, et ne t'oindras point de l'huile: car tes olives tomberont.[1]) 41. Tu engendreras fils et filles, mais ils ne seront pas chez toy: car elles iront en captivité. 42. La vermine degastera tous tes arbres, et le fruict de ta terre. 43. L'estranger qui est au milieu de toy montera sur toy bien haut: et tu descendras bien bas. 44. Il te prestera, et ne luy presteras pas: il sera en chef, et tu seras en queuë. 45. Et toutes ces maledictions viendront sur toy, et te poursuyvront, et te saisiront, iusques à ce que tu sois exterminé: pourtant que tu n'auras pas obey à la voix de l'Eternel ton Dieu, en gardant ses commandemens, et ses ordonnances que ie t'ay commandees. 46. Et ces choses te seront pour signes, et miracles, à toy et à ta semence à iamais: 47. Pourtant que tu n'auras point servi à l'Eternel ton Dieu en ioye, et de bon coeur, pour l'abondance de toutes choses. 48. Tu serviras à ton ennemi que l'Eternel t'envoyera en faim, et soif, et nudité, et en toute indigence: et mettra un ioug de fer sur ton col, iusques à ce qu'il t'ait exterminé. 49. L'Eternel eslevera sur toy une gent de loin, et du bout de la terre, laquelle avolera comme l'aigle: une gent de laquelle tu n'entendras point la langue: 50. Une gent effrontee, laquelle n'honorera point la face de l'ancien, et n'aura point merci de l'enfant.[2]) 51. Icelle mangera les fruits de ton bestail, et les fruits de ta terre, iusques à ce que tu soyes exterminé: elle ne te laissera rien de residu du grain, du vin,[3]) et de l'huile, ne des fruits de tes beufs, ne des troupeaux de tes brebis, iusques à ce qu'elle t'ait perdu. 52. Et t'assiegera en toutes tes villes, iusques à ce qu'elle ait mis bas tes murailles hautes et fortes, esquelles tu auras mis ta fiance, en toute la terre: elle t'assiegera en toutes tes villes, par toute la terre que l'Eternel ton Dieu t'a donnée. 53. Tu mangeras le fruict de ton ventre, la chair de tes fils et de tes filles, que l'Eternel ton Dieu t'aura donnez, au siege, et en la destresse, dont ton ennemi t'angoissera. 54. Tellement que l'homme qui sera en toy tendre et fort delicat, regardera de mauvais oeil sur son frere, et sur la femme de son sein, et la reste de ses fils qu'il aura reservez. 55. Et ne donnera point l'un d'iceux de la chair de ses enfans, laquelle il mangera: à cause qu'il ne luy sera rien demeuré du tout pour le siege, et la destresse dont ton ennemi t'angoissera en toutes tes villes. 56. Celle qui sera en toy tendre et delicate, qui n'aura point essayé de mettre la plante de son pied sur terre, pour ses delices et tendreté, regardera de mauvais oeil sur le mari de son sein, sur son fils et sa fille, 57. Et sur la taye

[1]) seront ruez ius O. seront escousses 46 *suiv.*
[2]) du ieune O.
[3]) moust O.

de son petit enfant qui sortira d'entre ses pieds, et sur ses enfans qu'elle enfantera, car elle les mangera secretement par faute de toutes choses au siege, et en angoisse dont ton ennemi t'angoissera en tes villes. 58. Si tu ne regardes pour faire toutes les paroles de ceste Loy lesquelles sont escrites en ce livre, et que tu ne craignes ce nom glorieux et terrible, assavoir l'Eternel ton Dieu: 59. Lors l'Eternel fera tes playes merveilleuses, et les playes de ta semence, playes grandes et certaines, langueurs mauvaises et certaines. 60. Et convertira sur toy toutes les maladies d'Egypte, devant lesquelles tu as craint, et s'attacheront à toy: 61. Mesme toute langueur, et toute playe[1]) qui ne sont point escrites au livre de ceste Loy, l'Eternel les fera monter sur toy, iusques à ce que tu soyes destruit. 62. Et demeurerez en petit nombre, au lieu que vous estiez en multitude comme les estoilles du ciel: pource que tu n'auras obei à la voix de l'Eternel ton Dieu. 63. Et adviendra, qu'ainsi que l'Eternel s'est esiouy sur toy en vous bien faisant, et en vous multipliant: semblablement l'Eternel s'esiouira sur vous, en vous perdant et destruisant: et serez desfaits de dessus la terre en laquelle tu vas pour la posseder. 64. Et l'Eternel t'espardra entre tous les peuples, depuis un bout de la terre iusques à l'autre, et là tu serviras aux dieux estranges, que toy ne tes peres n'avez cognus, au bois et à la pierre. 65. Mesme entre ces gens tu n'auras nul repos, il n'y aura nul repos à la plante de ton pied: et l'Eternel te donnera là un coeur tremblant, et defaillance d'yeux, et destresse d'ame.[2]) 66. Et ta vie sera pendante devant toy, tu craindras nuit et iour, et seras incertain de ta vie. 67. Tu diras au matin, Qui me donnera le soir? et au soir tu diras, Qui me donnera le matin? à cause de l'effroy de ton coeur dont tu seras effrayé, et à cause de la vision de tes yeux laquelle tu verras. 68. Et l'Eternel te fera retourner en Egypte par navires par la voye dont ie t'avoye dit, qu'il ne t'aviendroit plus de la revoir: et vous vous vendrez là à vos ennemis en serfs et en servantes, et n'y aura nul acheteur.

Chapitre XXIX.

1. Ce sont les paroles de l'alliance laquelle l'Eternel commanda à Moyse de traitter[3]) avec les enfans d'Israel en la terre de Moab, outre l'alliance qu'il avoit traitee avec eux en Horeb. 2. Moyse appela tout Israel, et leur dit, Vous avez veu tout ce que l'Eternel a fait devant vos yeux en la terre d'Egypte, à Pharao, et à tous ses serviteurs, et à tout son pays. 3. Les espreuves grandes que tes

[1]) batture O. 46. 54.
[2]) l'ame triste O. 46. 54. tristesse d'ame 59.
[3]) faire . . . . . faite O. 46. 54.

yeux ont veuës, les grans signes et miracles. 4. Et l'Eternel ne vous a point donné coeur pour entendre, yeux pour voir, et aureilles pour ouir, iusques auiourd'huy. 5. Et ie vous ay menez quarante ans par le desert: sans que vos vestemens soyent enviellis sur vous, ne que ton soulier se soit usé dessous [1]) ton pied. 6. Vous n'avez point mangé de pain, ni beu vin ou biere: afin de cognoistre que ie suis l'Eternel Dieu. 7. Ainsi vous estes venus en ce lieu: et Seon Roy d'Esebon, et Og roy de Basan sont sortis contre nous pour batailler, et les avons desconfits. 8. Et avons prins leurs terres, et les avons donnees en heritage aux Rubenites, et Gadites, et à la demie lignee de Manassé, 9. Gardez doncques les paroles de ceste alliance, et les faites, afin de prosperer [2]) en tout ce que vous ferez. 10. Vous estes auiourd'huy tous assistans devant la face de l'Eternel vostre Dieu, vos chefs de vos lignees, vos anciens, vos prevosts, et tout homme d'Israel. 11. Vos enfans, vos femmes, et l'estranger qui est au milieu de ton ost, depuis le bocheron [3]) de ton bois, iusques au puiseur de ton eau. 12. Afin de passer en l'alliance de l'Eternel ton Dieu, et en son iurement que l'Eternel ton Dieu fait auiourd'huy avec toy. 13. Afin qu'il t'establisse auiourd'huy en peuple à soy, et qu'il te soit pour Dieu, ainsi qu'il t'a dit, ainsi qu'il a iuré à tes peres Abraham, Isaac, et Iacob. 14. Et ce n'est pas seulement avec vous que ie traitte ce pacte et ce serment. 15. Mais tant avec celuy qui est avec vous, assistant auiourd'huy devant l'Eternel nostre Dieu, qu'aussi avec celuy qui n'est point ici avec nous auiourd'huy. 16. Car vous savez que nous avons demeuré serfs en la terre d'Egypte, et que nous avons passé au milieu des gens par lesquelles vous avez passé. 17. Et avez veu leurs abominations, et leurs images, bois et pierre, argent et or qui sont entr'eux. 18. Afin qu'il n'y eust entre vous homme, ou femme, ou famille, ou lignee, qui destourne auiourd'huy son coeur de l'Eternel nostre Dieu, pour aller servir aux dieux de ces gens: et qu'il n'y ait entre vous racine germant fiel et aluyne. [4]) 19. Et adviene que quelqu'un oyant les paroles de ce serment, se benisse en son coeur, disant, I'auray paix, encore que ie chemine selon l'entreprise de mon coeur: afin d'adiouster l'yvrongnerie avec la soif. 20. L'Eternel ne condescendra point à luy pardonner, mais alors l'ire de l'Eternel et son zele fumera contre cest homme: et se couchera sur luy toute malediction qui est escrite en ce livre, et l'Eternel effacera le nom d'iceluy de dessous le ciel. 21. Et l'Eternel le separera de toutes les lignees d'Israel en malheur, selon toutes les maledictions de l'alliance qui est escrite au livre de ceste Loy. 22. Voici que dira la generation advenir, vos enfans lesquels succederont apres vous, et le forain qui viendra de terre lointaine, quand ils verront les playes de ceste terre, et les langueurs d'icelle desquelles l'Eternel la fera languir. 23. Le souffre, et le feu bruslant toute la terre, tellement qu'elle ne sera point semee, et ne germera point, et nulle herbe n'y proviendra, ainsi comme en la suversion de Sodome et Gomorrhe, Adama, et Seboim, que l'Eternel destruit en son ire et en sa fureur. 24. Dont toutes gens diront, Pourquoy a ainsi fait l'Eternel à ceste terre? quelle est l'ardeur de ceste grande ire? 25. Et on respondra, Pour autant qu'ils ont laissé l'alliance de l'Eternel Dieu de leurs peres, laquelle il avoit faite avec eux, quand il les fit sortir du pays d'Egypte. 26. Car ils sont allez et ont servi aux dieux estranges, et se sont enclinez devant: voire des dieux, qu'ils n'ont point cognus, et qui ne leur ont fait nul bien. [1]) 27. Ainsi l'ire de l'Eternel a este enflammee contre ceste terre, pour faire venir sur icelle toutes les maledictions escrites en ce livre. 28. Et l'Eternel les a destruits de leur terre en ire, et en fureur, et en grande indignation, et les a dechassez en une autre terre, comme il appert en ce iour. 29. Les secrets sont à l'Eternel nostre Dieu: mais les choses revelees sont pour nous [2]) et pour nos enfans à iamais, afin que nous facions toutes les paroles de ceste Loy.

Chapitre XXX.

1. Quand toutes ces choses seront venues sur toy, soit benediction ou malediction que ie t'ay mises au devant, [3]) et qu'en retournant à ton coeur entre toutes les gens esquelles l'Eternel ton Dieu t'aura deietté: 2. Et que tu retourneras à l'Eternel ton Dieu, et obeiras à sa voix selon tout ce que ie te commande auiourd'huy, toy et tes fils de tout ton coeur, et de toute ton ame: 3. Lors l'Eternel ton Dieu ramenera tes captifs, et aura merci de toy: et se retournera [4]) pour te rassembler de tous les peuples esquels l'Eternel ton Dieu t'avoit espars. 4. Quand tu auras este ietté au bout du ciel, l'Eternel ton Dieu te rassemblera de là, et de là te prendra. 5. L'Eternel ton Dieu doncques te ramenera en la terre que tes peres auront possedee,

---

[1]) envielli dessus O. 46.
[2]) *En marge:* ou estre prudens. *d'apres* O. 46. 54.
[3]) bocquillon O. buscheron 54.
[4]) germinant . . . . . alloine O. 46.

---

[1]) ne leur ont rien communiqué O.
[2]) les secretz . . . . . nous sont revelez O. 54. 59. les choses patentes sont à nous 46.
[3]) devant ta face O. 46. 54. que l'ay proposee 59. retourneras à ton coeur O. 46. les revoqueras à ton coeur 59.
[4]) et toy converty te rassemblera O. et derechef te rassemblera 59.

et tu la posséderas: il te fera du bien, et t'augmen-
tera en plus grand nombre que n'ont este tes peres.
6. Et l'Eternel ton Dieu circoncira ton coeur, et
le coeur de ta semence,[1]) pour aimer l'Eternel ton
Dieu de tout ton coeur, et de toute ton ame, afin
que tu vives. 7. Et l'Eternel ton Dieu mettra
toutes ces maledictions-ci sur tes ennemis, et sur
ceux qui te hayent, et te persecutent. 8. Ainsi tu
retourneras, et obeiras à la voix de l'Eternel, et
feras tous ses commandemens lesquels ie te com-
mande auiourd'huy. 9. Et l'Eternel ton Dieu te
fera abonder en toute l'oeuvre de ta main, au fruict
de ton ventre, au fruict de ton bestail, et au fruict
de ta terre en bien: car l'Eternel ton Dieu se re-
tournera pour s'esiouir sur toy en bien, ainsi qu'il
s'est esiouy sur tes peres: 10. Quand tu obeiras à
la voix de l'Eternel ton Dieu, en gardant ses com-
mandemens, et ses ordonnances escrites au livre de
ceste Loy: quand tu retourneras à l'Eternel ton
Dieu de tout ton coeur, et de toute ton ame. 11. Ce
commandement que ie te commande auiourd'huy
n'est point caché de toy, et n'en est point loin.
12. Il n'est point au ciel, dont tu puisse dire, Qui
est-ce de nous qui montera au ciel, et le nous ap-
portera pour le nous faire ouir, afin que nous le
facions? 13. Aussi n'est-il pas outre mer, dont tu
puisse dire, Qui est-ce de nous qui passera outre
mer, et le nous apportera, afin de nous le faire
ouir et que nous le facions? 14. Car ceste parole
est bien pres de toy en ta bouche et en ton coeur,
pour la faire. 15. Regarde, i'ay mis auiourd'huy
devant toy la vie et le bien, la mort et le mal.
16. En ce que ie te commande auiourd'huy d'aimer
l'Eternel ton Dieu, de cheminer en ses voyes, et
de garder ses commandemens, et ses ordonnances,
et ses droits: afin que tu vives, et sois multiplié,
et que l'Eternel ton Dieu te benisse en la terre en
laquelle tu vas pour la posseder. 17. Mais si ton
coeur se destourne, et que tu n'obeisses, et que tu
soyes poussé pour t'encliner[2]) aux autres dieux, et
leur servir: 18. Ie vous annonce auiourd'huy que
vous perirez, et ne prolongerez vos iours en la
terre pour laquelle posseder tu passes le Iordain.
19. Ie pren auiourd'huy en tesmoin ciel et terre,
contre vous, que i'ay mis devant toy la vie et la
mort, la benediction et la malediction: eli doncques
la vie afin que tu vives toy et ta semence: 20. En
aimant l'Eternel ton Dieu, en obeissant à sa voix,
et en adherant à luy. Car c'est luy qui est ta
vie, et la longueur de tes iours, afin que tu de-
meures sur la terre laquelle l'Eternel a iuré à tes
Peres, Abraham, Isaac, et Iacob, de leur donner.

[1]) tes successeurs O. 46. 54.
[2]) tu seras debouté et te inclineras O. 46. 54. que tu sois induit et t'enclines 59.

Chapitre XXXI.

1. Lors Moyse s'en alla, et dit ces paroles à
tout Israel, 2. Leur disant, Ie suis auiourd'huy
aagé de six vingts ans, ie ne puis plus aller et
venir:[1]) aussi l'Eternel m'a dit, Tu ne passeras
point ce Iordain. 3. L'Eternel ton Dieu passera
devant toy, et luy-mesme destruira ces gens de
devant ta face, et tu les posséderas: Iosué sera
celuy qui passera devant ta face, comme l'Eternel
l'a dit. 4. Et l'Eternel leur fera ainsi qu'il a fait
à Sehon et à Og roy des Amorrheens, et à leur
pays lesquels il a destruits. 5. Et l'Eternel les
livrera[2]) devant vous, afin que vous leur faciez
selon le commandement que ie vous ay commandé.
6. Fortifiez-vous doncques, et vous portez vertu-
eusement,[3]) ne craignez point, et n'ayez peur devant
leurs faces: car l'Eternel ton Dieu chemine avec-
ques toy, il ne t'abandonnera point, et ne te de-
laissera point. 7. Et Moyse appela Iosué, et luy
dit en la presence de tout Israel, Fortifie-toy et te
porte vertueusement: car tu viendras avecques ce
peuple en la terre laquelle l'Eternel a iuré à leurs
peres de leur donner, et toy-mesme la leur depar-
tiras en heritage. 8. Et l'Eternel est celuy qui
chemine devant toy, et luy-mesme sera avecques
toy: il ne t'abandonnera point, et ne te delaissera:
ne crain point donc, et n'aye frayeur. 9. Moyse
escrit ceste Loy, et la donna aux Sacrificateurs fils
de Levi portant l'Arche de l'alliance de l'Eternel,
et à tous les anciens d'Israel. 10. Moyse commanda
aux Levites, disant, Au bout de sept ans, au temps
de l'an de remission, en la feste des Tabernacles,
11. Quand tout Israel sera venu pour comparoistre
devant la face de l'Eternel son Dieu, au lieu qu'il
elira, lors tu liras ceste Loy devant tout Israel,
eux oyans. 12. En assemblant le peuple, hommes,
et femmes, et enfans, et ton estranger qui est en
tes portes, afin qu'ils oyent, et apprenent, et craignent
l'Eternel vostre Dieu, et gardent toutes les paroles
de ceste Loy pour les faire. 13. Aussi que les
enfans qui ne l'ont point cognu l'oyent, et apprenent
pour craindre l'Eternel vostre Dieu, tout le temps
que vous serez vivans sur la terre, pour laquelle
posseder vous passez le Iordain. 14. Lors l'Eternel
dit à Moyse, Voici, les iours de ta mort sont pro-
chains: appelle Iosué, et vous presentez[4]) au taber-
nacle de convenance, afin que ie luy donne com-
mandement. Moyse donc et Iosué allerent, et se
teinrent au tabernacle de convenance. 15. Adonc
l'Eternel s'apparut au tabernacle, en colomne de

[1]) sortir ne entrer O.
[2]) donnera O.
[3]) Soyez confortez et fortifiez O. 46. 54. Soyez confortez, prenez courage 59.
[4]) assistez O. 46. 54.

nuee, et la colomne de nuee s'arresta sur la porte du tabernacle. 16. Et l'Eternel dit à Moyse, Voici, tu t'en vas dormir avecques tes Peres: et ce peuple se levera, et commettra fornication apres les dieux estranges de la terre à laquelle il va, et si me laissera, et rompra mon alliance que i'ay traittee avecques luy. 17. Et en ce iour-là ma face se courroucera contre luy, et le delaisseray, et cacheray ma face de luy: afin qu'il soit en proye: maints maux et tribulations le trouveront: dont il dira en ce iour-là, N'est-ce pas pource que mon Dieu n'est point entre moy que ces maux m'ont trouvé? 18. Mais en ce iour-là ie cacheray ma face, pour tout le mal qu'il aura fait, c'est qu'il se sera viré[1]) aux autres dieux. 19. Maintenant donc escrivez-vous ce cantique, et l'enseignez aux enfans d'Israel: le mettant en leurs bouches, afin que ce cantique me soit en tesmoignage contre les enfans d'Israel. 20. Car ie les introduiray en la terre laquelle i'ay iuré à leurs Peres, ayant affluence de laict et de miel: et ils mangeront, et seront rassasiez et engraissez: et lors ils se tourneront aux autres dieux, et leur serviront, et me reprouveront, et rompront mon alliance. 21. Et quand mout de maux et tribulations les auront trouvez, lors ce cantique respondra en leur face pour tesmoin: car il ne sera point oublié de la bouche de leur race.[2]) Car ie say leurs pensees, et ce qu'ils font desia auiourd'huy devant que ie les introduise en la terre pour laquelle i'ay iuré. 22. Ainsi Moyse escrivit ce cantique en ce iour-là, et l'enseigna aux enfans d'Israel. 23. Et Dieu commanda à Iosué fils de Nun, et dit, Fortifie-toy, et te porte vaillamment,[3]) car tu introduiras les fils d'Israel en la terre de laquelle ie leur ay iuré: et seray avec toy. 24. Et adveint que Moyse acheva d'escrire les paroles de ceste Loy au livre, iusqu'à ce que ce fust fait.[4]) 25. Puis Moyse commanda aux Levites portans l'Arche de l'alliance de l'Eternel, disant, 26. Prenez le livre de ceste Loy, et le mettez au costé de l'Arche de l'Alliance de l'Eternel vostre Dieu, afin qu'il soit là pour tesmoin contre toy. 27. Car ie say ta rebellion, et ton dur col: Voici, moy estant encore auiourd'huy vivant avecques vous, vous avez este rebelles contre l'Eternel, combien doncques le serez vous plus apres ma mort? 28. Faites assembler à moy les anciens de vos lignees, et vos prevosts, afin que ie profere[5]) ces paroles eux oyans, et que i'appelle en tesmoignage contre eux le ciel et la terre. 29. Car ie say qu'apres ma mort, vous-vous corromprez, et declinerez de la voye laquelle ie

[1]) destourné 59.
[2]) leurs successeurs O. 46. 54. leur semence 59.
[3]) Sois fort et robuste O. et de bon courage 46. *suiv.*
[4]) tant qu'il les parfeict O. 46. . . . . acheva 54. 59.
[5]) parle O. 46.

vous ay commandee, et finalement[1]) mal vous adviendra, pour avoir fait mal devant les yeux de l'Eternel, en le provoquant à ire par l'oeuvre de vos mains. 30. Ainsi Moyse prononça[2]) aux aureilles de toute la congregation d'Israel les paroles de ce cantique, iusqu'à les avoir achevees.[3])

Chapitre XXXII.

1. Escoutez cieux, et ie parleray, et que la terre oye les paroles de ma bouche. 2. Ma doctrine decoulera[4]) comme pluye: ma parole distillera comme rosee, comme la pluye deliee sur l'herbe, et comme la forte pluye sur la verdure. 3. Car i'invoqueray le nom de l'Eternel: donnez magnificence à nostre Dieu. 4. Les oeuvres du Puissant[5]) sont parfaites: car toutes ses voyes sont iugement. Dieu est verité, et sans iniquité, il est iuste et droit. 5. Ils se sont corrompus envers luy, ceux, di-ie, qui ne sont point ses enfans, c'est leur macule[6]) une generation perverse et revesche. 6. Est-ce ainsi que tu recompenses l'Eternel peuple fol et mal-avisé?[7]) n'est-il pas ton pere, et qui t'a acquis? ne t'a-il pas fait et formé? 7. Aye memoire du temps iadis, enten les ans de tant de generations: demande à ton pere et il t'annoncera, et à tes anciens: et ils te diront. 8. Quand le Souverain divisoit les Gens,[8]) quand il distribuoit les fils des hommes, lors il constitua les fins des peuples selon le nombre des enfans d'Israel. 9. Car la portion de l'Eternel est son peuple, et Iacob est le sort de son heritage. 10. Il l'a trouvé en la terre du desert, et en la solitude en l'hurlement du lieu sauvage:[9]) il l'a conduit çà et là,[10]) il l'a guidé et l'a gardé comme la prunelle de son oeil. 11. Comme l'aigle esmeut sa nichee, voltigeant[11]) sur ses petis, et estendant ses ailes, les prend et les porte sur ses ailes. 12. L'Eternel seul l'a mené et n'y avoit point avecques luy de dieu estrange. 13. Il l'a fait chevaucher sur les hauts lieux de la terre, pour luy faire manger les fruits des champs, et luy a fait succer le miel du rocher,[12]) et l'huile de la pierre dure. 14. Le beurre des vaches et le laict des brebis avecques la graisse des agneaux et des moutons gras, et des boucs avecques la graisse du

[1]) és iours suyvans O.
[2]) parla O. 46.
[3]) iusqu'à ce qu'il eust parfaict O. 46.
[4]) desgoutera O. 46. 54.
[5]) C'est la pierre duquel les oeuvres O.
[6]) en leurs macules O. 46. 54. par leur vice 59.
[7]) non sage O.
[8]) comme heritage O. 46. 54. aux gens l'heritage 59.
[9]) où est urlement et horreur O. 46. en l'horrible solitude où l'on oit qu'hurlement 59.
[10]) à l'environ O.
[11]) excite ses petis et volette O.
[12]) de la pierre O. 46.

froment,[1]) et t'a fait boire le ius[2]) du raisin exquis. 15. Et le droit s'est engraissé et a regimbé: tu t'es fait gras, gros et espes: et ainsi il a delaissé Dieu qui l'a fait, et n'a tenu conte du Puissant son salut.[3]) 16. Ils l'ont provoqué par les dieux estranges, et l'ont esmeu à indignation par abominations. 17. Ils ont sacrifié aux diables, et non pas à Dieu, aux dieux lesquels ils n'ont point cognus, *dieux* nouveaux qui sont venus puis n'agueres, lesquels vos peres n'ont point craint. 18. Tu as oublié le Tout-puissant[4]) qui t'a engendré et as mis en oubli le Dieu qui t'a formé. 19. Et l'Eternel l'a veu, et a este exasperé, pour l'irritation[5]) de ses fils, et de ses filles. 20. Et a dit, Ie cacheray ma face d'eux, et verray qui leur adviendra:[6]) car c'est une generation perverse, enfans esquels il n'y a nulle foy. 21. Ils m'ont esmeu à ialousie,[7]) en celuy qui n'est point dieu, et m'ont incité à indignation par leurs vanitez: ainsi ie les esmouveray à ialousie par celuy qui n'est point peuple: et les conciteray à indignation par une gent folle. 22. Car le feu est allumé en mon ire, et bruslera iusqu'au fonds des abysmes:[8]) et devorera la terre et le fruict d'icelle, et embrasera les fondemens des montagnes. 23. I'entasseray sur eux des maux, et employeray toutes mes fleches sur eux. 24. Ils seront bruslez de famine, et consumez d'ardeur, et d'extermination amere: si leur envoyeray les dents des bestes, avecques le venin des serpens[9]) qui se trainent en la pousseiere. 25. Le glaive les desfera[10]) par dehors, et la frayeur en leurs chambres: le ieune fils, et la vierge tout ensemble, l'enfant allaittant avecques l'homme chenu. 26. I'eusse dit, Ie les diesiperay,[11]) et feray cesser leur memoire d'entre les hommes. 27. Si ie ne craignoye l'indignation de l'ennemi, qu'il n'adveint que par aventure leurs adversaires ne s'estrangeassent:[12]) et qu'ils dissent, Nos mains sont hautaines, et l'Eternel n'a point fait tout ceci. 28. Car c'est une gent desnuee de conseil,[13]) et n'y a en eux nulle intelligence. 29. S'ils eussent este sages, ils seroyent avisez en

[1]) graisse des rains et le froment O.
[2]) *En marge:* ou, le sang. — le ius du raisin dont beuvrois le plus friant O. raisin tresbon 46. *suiv.*
[3]) a tenu vile la pierre de son salut O. n'a tenu conte du fort Dieu de son salut 46. *suiv.*
[4]) la pierre O. le fort Dieu 46. *suiv.*
[5]) provocation O.
[6]) quelles sont leurs choses advenir O.
[7]) ils m'ont provoqué . . . . . ie les provoqueray O.
[8]) d'enfer O. 46. 54. iusqu'en la profonde fosse 59.
[9]) de celles O.
[10]) les privera d'enfans 59.
[11]) I'ay dit, Ie les acculeray O. 46. 54. Ie diroye, Ie les espardray 59.
[12]) ne mescognussent . . . . Nostre main haute et non . . . 59.
[13]) gent de conseil perdu O. 46.

ceci, et entendroyent à leurs derniers advenemens.[1]) 30. Comment un en poursuyvroit-il mille, et deux en mettroyent-ils en fuite dix mille, si leur Dieu fort[2]) ne les avoit vendus, et l'Eternel ne les avoit enserrez? 31. Car nostre Dieu n'est pas comme leurs dieux, et nos ennemis en sont iuges. 32. Car leur vin est de la vigne de Sodome, et du terroir[3]) de Gomorrhe, et leurs grappes sont grappes de fiel, et leurs raisins amers. 33. Car leur vin est venin de dragon, et fiel cruel d'aspic. 34. Cela n'est-il point caché chez moy, et seellé[4]) en mes thresors? 35. La vengence m'appartient et la retribution: quand il sera temps leur pied glissera: car le iour de leur perdition est pres, et le temps qui leur doit advenir se haste. 36. Car l'Eternel iugera son peuple, et se repentira sur ses serviteurs: pourtant qu'il verra que la force s'en sera allee,[5]) et qu'il sera reduit à rien, tant l'enfermé[6]) que l'abandonné. 37. On dira, Où sont leurs dieux, les dieux[7]) auxquels ils se fioyent? 38. Desquels ils mangeoyent la graisse des sacrifices, et buvoyent le vin de leurs aspersions: qu'ils se levent, et qu'ils vous aident, et qu'ils vous soyent pour retraitte. 39. Regardez maintenant que ce suis, ce suis-ie moy,[8]) et n'y a point de Dieu avecques moy: ie fay mourir, et fay vivre: ie navre, et guairi, et n'y a nul qui puisse sauver de ma main. 40. Car ie leveray ma main au ciel, et diray, Moy, ie vi eternellement, 41. Si i'aiguise le taillant de mon glaive, et que ma main empongne le iugement, ie feray[9]) vengence sur mes adversaires, et rendray le loyer[10]) à ceux qui me haissent. 42. I'enyvreray mes fleches de sang, et mon glaive devorera la chair, voire du[11]) sang des occis, et de la captivité dés le chef en vengence d'ennemi.[12]) 43. Gens louez son peuple, car il vengera le sang de ses serviteurs, et rendra la vengence à ses adversaires, et sera propice à sa terre, et à son peuple. 44. Lors Moyse veint, et recita[13]) toutes les paroles de ce

[1]) A ma volente qu'ils fussent sages et prudens en ceci afin qu'ils entendissent les choses qui leur adviendront O. *suiv.* Or s'ils estoyent sages ils entendroyent à ceci et prendroyent garde 59.
[2]) leur pierre O. (*de même v. 31*).
[3]) des champs O. 46.
[4]) enfermé par seel O.
[5]) la puissance sera passee O.
[6]) enserré O. 46.
[7]) la pierre O. le Dieu 46. O. *suiv.*
[8]) que moy, moy suis cestuy O. que ce suis-ie moy qui suis Dieu 46. 54. que c'est moy, c'est moy qui suis Dieu 59.
[9]) rendray la v. O. 46.
[10]) retribueray O. 46.
[11]) et ce pour le sang O. 46. 54. la chair du sang des occis et des captifs 59.
[12]) commenceant depuis la teste de l'ennemi O. au commencement de la vengeance des ennemis commenceront par le chef 46. *Les édd. suivantes omettent les 4 derniers mots.*
[13]) parla O.

cantique aux aureilles du peuple, luy et Osee fils de Nun. 45. Et quand Moyse eut achevé de reciter toutes ces paroles, 46. Il leur dit, Mettez vos coeurs à toutes ces paroles, lesquelles ie vous proteste[1]) auiourd'huy, et vous commanderez à vos enfans de garder, et faire toutes les paroles de ceste Loy. 47. Car ceste parole ne vous sera point en vain,[2]) ains c'est vostre vie, et à ceste parole vous prolongerez vos iours sur la terre en laquelle vous passez outre le Iordain pour la posseder. 48. En ce mesme iour l'Eternel parla à Moyse, disant, 49. Monte sur ceste montagne d'Abarim, en la montagne de Nebo, qui est en la terre de Moab, à l'opposite de Iericho, puis regarde la terre de Chanaan, laquelle ie donne aux enfans d'Israel en possession. 50. Et meurs sur la montagne, à laquelle tu montes, et sois assemblé avecques tes peuples, ainsi qu'est mort Aaron ton frere en la montagne de Hor, et a este assemblé avecques ses peuples. 51. D'autant que vous avez este transgresseurs contre moy au milieu des enfans d'Israel, pres les eaux d'estrif en Cades au desert de Sin, car vous ne m'avez point sanctifié au milieu des enfans d'Israël. 52. Pourtant tu verras devant toy la terre, mais tu n'y entreras point, assavoir en la terre laquelle ie donne aux enfans d'Israel.

Chapitre XXXIII.

1. S'ensuit[3]) la benediction dont l'homme de Dieu Moyse benit les enfans d'Israel devant sa mort, 2. Et dit, L'Eternel est venu de Sinai, et leur est levé de Seir, il s'est apparu clairement de la montagne de Pharan, et est venu avecques dix milliers de saincts: ayant à sa dextre le feu de sa Loy pour eux.[4]) 3. Encore aime-il[5]) les peuples, et tous ses saincts sont en tes mains, ils se tienent[6]) à tes pieds, afin qu'ils prenent[7]) de tes paroles. 4. Moyse nous a commandé la Loy, en heritage de la congregation de Iacob. 5. Il a este Roy entre les droits,[8]) en assemblant les chefs du peuple, et ensemble les lignees d'Israel. 6. Vive Ruben, et ne meure pas, encore que[9]) ses hommes soyent en petit nombre. 7. Aussi quand à Iuda,[10]) il dit, O Eternel escoute la voix de Iuda, et l'introduy à

[1]) *En marge:* ou, testifie contre vous. — ie proteste à l'encontre de vous 59.

[2]) Si que vous ne aurez pas ung mot vain O. — ce n'est point parole vaine quant à vous.

[3]) c'est icy O.

[4]) de sa dextre leur fut baillee la loy de feu O. la loy donnee en feu pour eux 59. beaucoup de milliers O. 46.

[5]) *En marge:* ou, De faict il aime. — Certes il aime O. 46.

[6]) adherent O. s'abaissent 46. *suiv.*

[7]) emportent O.

[8]) et fut par droicture roy quand il eut assemblé O.

[9]) mais soit O. 46. et que ses hommes soyent 54. 59.

[10]) Item, ceste est *la benediction* de Iehuda O. 46.

son peuple, ses mains luy suffisent, quand tu luy seras en aide contre ses ennemis. 8. Il dit aussi à Levi, Tes clartez et perfections ont este à ton debonnaire,[1]) lequel tu as essayé en Massa: là où tu debatis avecques luy pres des eaux de Meriba. 9. Qui a dit à son pere et à sa mere, Ie ne l'ay point veu: et n'a point cognu ses freres, et n'a non plus cognu[2]) ses enfans: car ils garderont tes paroles et observeront ton pact.[3]) 10. Ils enseigneront tes iugemens à Iacob, et ta Loy à Israel: ils mettront le perfum en tes narines, et l'holocauste sur ton autel. 11. O Eternel beni sa faculté,[4]) et que l'oeuvre de sa main te soit plaisante: froisse les reins de ceux qui s'eslevent contre luy, et de ceux qui le haissent, sans qu'ils se relevent. 12. Il dit à Beniamin, L'aimé de l'Eternel habitera seurement[5]) vers luy, il luy sera ombre[6]) tout le iour, et habitera entre ses espaules. 13. Item, il dit à Ioseph, Sa terre est benite de l'Eternel pour l'excellence celeste, de la rosee, et de l'abysme gisant en bas. 14. Pour l'excellence des fruits du soleil, et l'excellence des fruits[7]) de la lune. 15. Et pour l'excellence du coupeau des montagnes anciennes, et pour l'excellence des montagnes eternelles. 16. Et pour l'excellence de la terre, et de la plenitude d'icelle: le bon plaisir de celuy qui a habité au buisson viendra sur le chef de Ioseph, et sur le sommet du chef du Nazarien entre ses freres. 17. Son honneur[8]) est comme du premier né d'un taureau, et ses cornes comme les cornes d'une licorne: il heurtera d'icelles les peuples ensemble iusques és fins de la terre.[9]) Ce sont les dix[10]) milliers d'Ephraim, et les milliers de Manassé. 18. Item il dit à Zabulon, Esiouy toy Zabulon en ta sortie: et toy Issachar en tes tabernacles. 19. Ils appeleront les peuples en la montagne, où ils sacrifieront sacrifices de iustice: car ils succeront l'abondance de la mer, et les thresors cachez au sablon. 20. Item il dit à Gad, Benit soit celuy qui fait eslargir Gad: il habite comme un lion, et ravit les bras avecques la teste. 21. Il a regardé le commencement pour soy, qu'illec il y avoit portion cachee du Legislateur, toutesfois il viendra avecques les princes du peuple: et fera la iustice de l'Eternel,

[1]) Ta perfection et ta lumiere soyent selon l'homme qui est misericordieux entre toy O. Tes Tumin et hurim ont este à ton debonnaire 46. 54. sont à celuy envers lequel tu t'es monstré benin 59.

[2]) sceu O. 46.

[3]) alliance 59.

[4]) substance 59.

[5]) en fiance sur O. 46.

[6]) il obumbrera sur luy O. 46. Il fera ombre sur luy 54. 59.

[7]) de la maturation O. de l'influence 46. *suiv.*

[8]) sa beauté 59.

[9]) il heurtera, di-ie, les fins 59.

[10]) dix *omis* O. 46. 54.

et son iugement avecques Israel.[1]) 22. Item il dit à Dan, Dan comme un faon du lion, sautera de Basan. 23. Item il dit à Nephthali, Nephthali rassasié du bon plaisir, et rempli de la benediction de l'Eternel, aura possession vers l'Occident et Midi. 24. Item il dit à Aser, Aser sera benit en enfans,[2]) et sera plaisant à ses freres, et trempera son pied en huile. 25. Ta closture[3]) sera fer, airain, et ta force sera selon tes iours.[4]) 26. Il n'y a point qui soit comme le Dieu du droict, lequel chevauche sur les cieux pour ton aide, et a sa magnificence és nues. 27. Ta demeure est le Dieu de tout temps: et seras sous les bras durans à iamais.[5]) Il dechassera de devant toy tes ennemis, et dira, Destruy-les. 28. Israel habitera seul en asseurance, l'oeil de Iacob sera sur la terre de froment et de vin: aussi son ciel distillera rosee. 29. Tu es bien-heureux Israel, qui est comme toy, o peuple, estant gardé par l'Eternel, bouclier de ton aide, et glaive de ta magnificence? tes ennemis seront affoiblis vers toy, et marcheras sur leur hautesse.

Chapitre XXXIV.

1. Lors Moyse monta de la plaine de Moab en la montagne de Nebo, au sommet de Phasga, qui est contre Iericho, et l'Eternel luy fit voir toute la terre de Galaad iusqu'à Dan. 2. Et toute la terre de Nephthali, et toute la terre d'Ephraim et Manassé, et toute la terre de Iuda, iusqu'à la derniere mer. 3. Et le Midi, et la pree de la plaine de Iericho ville des palmes, iusqu'à Zoar. 4. Et l'Eternel luy dit, C'est la terre de laquelle i'ay iuré à Abraham, à Isaac, et à Iacob, en disant, Ie la donneray à ta semence: ie te l'ay fait voir de tes yeux, mais tu n'y entreras point. 5. Ainsi Moyse serviteur de l'Eternel mourut là en la terre de Moab, selon la parole de l'Eternel. 6. Et l'ensevelit[1]) en la vallee en la terre de Moab contre Betphegor: et nul n'a cognu son sepulchre iusqu'auiourd'huy. 7. Moyse estoit aagé de six vingts ans quand il mourut: sa veuë n'estoit point obscurcie, et sa vigueur n'estoit point passee. 8. Et les enfans d'Israel pleurerent Moyse trente iours en la terre de Moab, et ainsi furent accomplis les iours du pleur et dueil de Moyse. 9. Or Iosué fils de Nun fut rempli de l'Esprit de sapience, pource que Moyse avoit mis sa main sur luy: et les enfans d'Israel luy obeirent, et firent ainsi que l'Eternel avoit commandé à Moyse. 10. Et depuis ne s'est levé Prophete en Israel comme Moyse, lequel l'Eternel ait cognu face à face. 11. En tous les signes et miracles pour lesquels l'Eternel l'avoit envoyé, afin qu'il les fit en la terre d'Egypte devant Pharao, et tous ses serviteurs, et toute sa terre. 12. En toute ceste main forte, et la grande frayeur, lesquelles Moyse a fait devant tout Israel.

---

[1]) Et veit son commencement pource que illec estoit la portion pour cacher le legislateur, et vint . . . et a faict O. — 46: Il a pourveu au commencement pour soy pource qu'illec *etc.* (= O.) Il a regardé *etc.* (= 46) toutes fois il viendra *etc.* 54.

[2]) *En marge:* ou, par dessus les enfans.

[3]) *En marge:* ou, chaussure. — tes fermetures O. 46.

[4]) ta vieillesse comme les iours *de ta ieunesse* O. 46. ta vie selon tes iours 54.

[5]) La demeure de Dieu est depuis le commencement et dessoubz ses bras est le monde O. Ta demeure est le D. eternel et seras tousiours soubz ses bras 46. *suiv.*

[1]) on l'ensevelit O. fut ensevely 46. *suiv.*

Chapitre I.

1. Or advint apres la mort de Moyse serviteur de l'Eternel, que l'Eternel parla à Iosué,[1]) disant, 2. Moyse mon serviteur est mort: maintenant donc leve toy, et passe outre ce Iordain, toy et tout ce peuple, à la terre laquelle ie leur donne, assavoir aux enfans d'Israel. 3. Ie vous ay donné tout lieu où la plante de vostre pied marchera, comme i'ay dit à Moyse. 4. Vos limites seront depuis le desert et ce Liban ici, iusqu'au grand fleuve, le fleuve Euphrates: toute la terre des Hethiens, iusqu'à la grand'mer contre le soleil couchant. 5. Nul ne pourra resister contre toy tous les iours de ta vie: pource que comme i'ay este avec Moyse, ainsi seray-ie avec toy: ie ne te laisseray point, et ne t'abandonneray. 6. Sois donc fort et robuste: car tu diviseras à ce peuple ici en heritage la terre, de laquelle i'ay iuré à leurs peres, que ie la leur donneroye. 7. Seulement fortifie toy et sois vaillant à bon escient:[2]) afin que tu gardes et faces selon toute la Loy que Moyse mon serviteur t'a commandee: tu ne declineras point d'icelle ni à dextre ni à senestre, afin que tu te gouvernes prudemment partout[3]) où tu iras. 8. Que le volume de ceste Loy ne bouge de ta bouche: ains mediteras en iceluy iour et nuict, afin que tu gardes et faces selon tout ce qui est escrit en iceluy. Car lors tu feras prosperer tes voyes, et lors te gouverneras[4]) prudemment. 9. Et t'ay-ie point commandé que tu fusses fort et vaillant? ne t'espovante point, et ne te descourage: car moy l'Eternel ton Dieu, suis avec toy en toutes les choses ausquelles tu vas. 10. Adonc Iosué commanda aux prevosts du peuple, disant: 11. Passez par le mileu du camp, et commandez au peuple, disant: Preparez vous de la provision: car apres trois iours vous passerez ce Iordain, afin que vous entriez et possediez la terre, laquelle l'Eternel vostre Dieu vous

[1]) *Les édd. antérieures ajoutent d'après l'hébreu:* ministre de Moyse.
[2]) tant que faire se pourra O. 46.
[3]) *En marge:* ou, prosperes partout. — afin que prudemment advise O.
[4]) procederas O. 46.

donne à posseder. 12. Iosué aussi parla aux Rubenites et aux Gadites, et à la moitié de la lignee de Manassé, disant: 13. Ayez souvenance de la parole que vous commanda Moyse serviteur de l'Eternel, disant: L'Eternel vostre Dieu vous a mis en repos, et vous a donné ceste terre: 14. Vos femmes, vos enfans, et vos bestes demeureront en la terre laquelle vous a donnee Moyse outre le Iordain: mais vous passerez equippez devant vos freres, tous gens de guerre[1]) d'entre vous, et leur serez en aide, 15. Iusqu'à ce que l'Eternel aura donné repos à vos freres comme à vous, et qu'iceux aussi possederont la terre, que l'Eternel vostre Dieu leur donne: puis vous retournerez en la terre de vostre heritage, et la possederez, assavoir celle que Moyse serviteur de l'Eternel vous a donnee par dela le Iordain vers le soleil levant. 16. Lors ils respondirent à Iosué, en disant: Nous ferons tout ce que nous as commandé, et irons par tout où tu nous envoyeras. 17. Comme nous avons obey en toutes choses à Moyse, ainsi t'obeirons nous: que seulement l'Eternel ton Dieu soit avec toy, comme il a esté avec Moyse. 18. Tout homme qui rebellera à ton mandement, et n'obeira à tes paroles en tout ce que tu commanderas, mourra. Tant seulement fortifie-toy, et te porte vaillamment.

Chapitre II.

1. Or Iosué fils de Nun avoit envoyé de Sitthim deux hommes qui secretement espiassent, disant: Allez et considerez la terre et Iericho. Ils cheminerent donc, et vindrent en la maison d'une femme paillarde, laquelle avoit nom Rahab, et logerent[2]) là. 2. Lors fut rapporté au roy de Iericho: Voici des hommes qui sont ici venus ceste nuict de la part des enfans d'Israel, pour espier toute la terre. 3. Adonc le roy de Iericho envoya vers Rahab, disant: Fay venir les personnages qui sont venus à toy, et sont entrez en ta maison: car ils sont venus pour espier toute la terre. 4. Or la femme avoit pris[3]) ces deux personnages, et les

[1]) puyssans à la g. O.
[2]) reposerent O.
[3]) prenant . . . . cacha O. 46. 54.

avoit cachez: puis dit, Vray est que des hommes sont venus vers moy: mais ie ne savoye d'où ils estoyent. 5. Et comme on fermoit la porte, qu'il faisoit desia noir,[1]) les dits personnages sont sortis, et ne say où ils sont allez, poursuyvez-les hastivement:[2]) car vous les atteindrez. 6. Mais elle les avoit fait monter au toict, et les avoit cachez de chenevotes de lin, qu'elle avoit estendues[3]) sur le toict. 7. Et aucunes gens les poursuyvirent par la voye du Iordain iusqu'au passage: et fermerent la porte apres qu'ils furent sortis, afin qu'ils les poursuyvissent. 8. Or devant qu'ils fussent encore endormis, elle monta vers eux sur le toict. 9. Et leur dit: Ie cognoy que l'Eternel vous a donné la terre: car la frayeur de vous est tombee sur nous, et tous les habitans de la terre sont esperdus pour l'amour de vous. 10. Pourautant qu'avons entendu, comment l'Eternel a fait dessecher les eaux de la mer rouge devant vous, quand vous sortiez du pays d'Egypte: et ce que vous avez fait aux deux rois des Amorrheens, qui estoyent delà le Iordain, assavoir Sihon et Og, lesquels vous avez exterminez. 11. Nous l'avons entendu: et[4]) nostre coeur est defailli, et depuis ne se leva esprit en aucun homme à cause de vous: car l'Eternel vostre Dieu, est le Dieu du ciel en haut, et de la terre en bas. 12. Maintenant donc ie vous prie, iurez moy par le Seigneur, que comme ie vous ay fait misericorde, aussi ferez misericorde à la maison de mon pere, et que vous me donniez un signe certain, 13. Que vous laisserez vivre mon pere, et ma mere, mes freres et mes soeurs, et tous ceux qui leur appartiennent, et delivrerez nos ames de mort. 14. Et les personnages luy respondirent: Nostre ame pour vous à mourir,[5]) moyennant que ne reveliez point ici nostre cas: et quand le Seigneur nous aura baillé la terre, nous ferons avec toy misericorde et verité.[6]) 15. Icelle donc les fit descendre avec une corde par la fenestre: car sa maison estoit en la paroy du mur, et elle habitoit en la muraille. 16. Et elle leur dit, Allez à la montagne, de peur que les poursuyvans ne vous rencontrent, et vous cachez là trois iours, tant que les poursuyvans seront de retour: puis apres vous irez vostre chemin. 17. Alors ces personnages luy dirent, Voici comment nous serons acquittez[7]) de ton iurement que tu nous as fait iurer. 18. Quand nous entrerons en la terre, tu lieras ce cordon de fil rouge à la fenestre, par

[1]) durant l'obscurité O.
[2]) prestement O.
[3]) qui estoyent ordonnez O.
[4]) Quoy oyans *O.* lesquelles choses ouyes 46. *suiv.*
[5]) Nostre ame pour vous *mettrons* à la mort O. 46. respondra pour vous iusqu'à la mort 54. 59.
[6]) beneficence et fidelité O. et loyauté 46. misericorde et loyauté 54. 59.
[7]) exemps O.

laquelle tu nous as descendus: et assembleras en ta maison ton pere et ta mere, tes freres, et toute la famille de ton pere. 19. Quiconque sortira hors de la porte de ta maison, son sang sera sur sa teste, et nous en serons innocens: mais quiconque sera avec toy en la maison, son sang sera sur nostre teste, si aucune main l'attouche. 20. Que si tu deceles nostre cas, nous serons quittes de ton iurement que tu nous as fait iurer. 21. Et elle respondit, Ainsi soit-il comme vous l'avez dit.[1]) Adonc elle les envoya, et s'en allerent: et elle lia le cordon de fil rouge à la fenestre. 22. Et eux cheminans parvindrent à la montagne, et demeurerent là trois iours, tant que les poursuivans fussent retournez. Et les poursuivans cercherent par tout le chemin, et ne les trouverent point. 23. Ainsi ces deux personnages s'en retournerent, et descendirent de la montagne: si passerent, et vindrent à Iosué fils de Nun, et luy raconterent toutes les choses qui leur estoyent survenues.[2]) 24. Et dirent à Iosué: l'Eternel a baillé[3]) toute la terre en nostre main, car tous les habitans de la terre sont esperdus devant nous.

Chapitre III.

1. Or Iosué se leva de matin, et partirent de Sitthim, et parvindrent iusques au Iordain, luy et tous les enfans d'Israel, et logerent là ceste nuict devant qu'ils passassent.[4]) Et advint au bout de trois iours que les prevosts passerent par le milieu du camp: 3. Et commanderent au peuple en disant, Quand vous verrez l'Arche de l'alliance de l'Eternel nostre Dieu, et les Levites Sacrificateurs la portans, vous departirez de vostre lieu, et cheminerez apres elle. 4. Toutesfois il y aura distance entre vous et elle de la mesure de deux mille coudees: vous n'approcherez point d'elle, afin que vous cognoissiez la voye par laquelle vous cheminerez, car vous n'avez point ci devant passé par telle voye. 5. Or Iosué avoit dit au peuple, Sanctifiez[5]) vous. Car l'Eternel fera demain entre vous choses merveilleuses. 6. Iosué aussi parla aux Sacrificateurs, disant: Portez l'Arche de l'alliance, et passez devant le peuple. Ainsi ils prindrent l'Arche de l'alliance, et cheminerent devant le peuple. 7. Or l'Eternel avoit dit à Iosué: Ce iourd'huy ie commenceray à te magnifier devant les yeux de tout Israel, afin qu'ils cognoissent que comme i'ay esté avec Moyse, ainsi seray-ie avec toy. 8. Tu commanderas donc aux Sacrificateurs portans l'Arche de l'alliance, disant: Quand vous parviendrez au bout de l'eau du Iordain, vous-vous arresterez au Iordain. 9. Et Iosué dit aux enfans

[1]) iouxte vos parolles O. 46.
[2]) entrevenues O.
[3]) donné O. 46. mis 54. 59.
[4]) partissent O.
[5]) *En marge:* ou, Preparez.

d'Israel, Approchez vous en çà, et escoutez les paroles de l'Eternel vostre Dieu. 10. Iosué dit aussi: En ce vous saurez que le Dieu vivant est au milieu de vous, et qu'il dechassera devant vous le Chananeen, le Hetthien et Hevien, le Pheresien et Gergesien, l'Amorrheen et le Iebusien. 11. Voici l'Arche de l'alliance du Dominateur de toute la terre passera devant vous par le Iordain. 12. Maintenant donc prenez douze hommes des lignees d'Israel, un homme de chacune lignee. 13. Et quand les plantes des pieds des Sacrificateurs qui portent l'Arche de l'Eternel dominateur de la terre universelle, seront posees dedans les eaux du Iordain, les eaux du Iordain se coupperont,[1] et les eaux qui coulent d'enhaut[2]) s'arresteront en un monceau. 14. Et advint quand le peuple partit de ses pavillons pour passer le Iordain, les Sacrificateurs portans l'Arche de l'alliance estoyent devant le peuple. 15. Et quand ceux qui portoyent l'Arche parvindrent iusques au Iordain, et que les pieds des Sacrificateurs portans l'Arche furent mouillez au bord de l'eau (or le Iordain estoit plein par dessus toutes ses rives tout le temps de la moisson). 16. Les eaux qui descendoyent d'enhaut s'arresterent,[3] et s'esleverent en un monceau fort loin, depuis la ville d'Adam[4] qui est à costé de Sarthan: et celles qui descendoyent en bas vers la mer du desert, la mer salee, defaillirent et s'escoulerent:[5] et le peuple passa vis à vis de Iericho. 17. Mais les Sacrificateurs qui portoyent l'Arche de l'alliance de l'Eternel, s'arresterent au sec au milieu du Iordain disposez:[6] et tout Israel passa à sec, tant que tout le peuple eut achevé[7] de passer le Iordain.

Chapitre IV.

1. Et advint, quand tout le peuple eut achevé de passer le Iordain: pource que[8] l'Eternel avoit parlé à Iosué, disant: 2. Prenez du peuple douze personnages, un homme de chaque lignee, 3. Et leur commandez en disant, Prenez ici du milieu du Iordain, du lieu où s'arrestent les pieds des Sacrificateurs disposez, douze pierres lesquelles porterez avec vous, et les poserez au logis où vous logerez ceste nuict. 4. Alors Iosué appela douze hommes, lesquels il avoit ordonnez d'entre les enfans d'Israel, un homme de chacune lignee. 5. Et leur dit, Passez devant l'Arche de l'Eternel vostre Dieu par le milieu du Iordain, et que chacun de vous leve

[1]) descopperont O. 46. 54. diviseront 59.
[2]) O. 46. 54 *ajoutent:* redescendront et
[3]) les eaues arrestees qui estoyent descendues d'en hault O. 46.
[4]) fort loing des hommes de la cité (ville) O. 46. 54.
[5]) se consommerent O.
[6]) *En marge:* ou, preparez. — appareillez O. 46.
[7]) mis fin O.
[8]) *En marge:* Hebr. et l'Eternel parla, ou a parlé.

une pierre sus son espaule, selon le nombre des lignees des enfans d'Israel: 6. A celle fin que ce soit un signe entre vous,[1]) et quand vos enfans interrogueront demain leurs peres. Que veulent dire[2]) ces pierres entre vous? 7. Adonc vous leur respondiez que les eaux du Iordain ont este entrecouppees de devant l'Arche de l'alliance de l'Eternel, que quand elle passa le Iordain, les eaux du Iordain furent entrecouppees, et lors ces pierres furent mises en memorial[3]) aux enfans d'Israel à tout iamais. 8. Les enfans donc d'Israel firent comme Iosué avoit commandé, et prindrent douze pierres du milieu de Iordain, comme l'Eternel avoit commandé à Iosué selon le nombre des lignees des enfans d'Israel, et les apporterent[4]) avec eux au logis, et les posèrent là. 9. Iosué aussi dressa douze pierres au milieu du Iordain, au lieu où s'estoyent arrestez les pieds des Sacrificateurs qui portoyent l'Arche de l'alliance, et sont demeurees là iusqu'au iour present. 10. Les Sacrificateurs donc qui portoyent l'Arche s'arresterent au milieu du Iordain, tant que tout ce que l'Eternel avoit commandé à Iosné pour parler au peuple, fust accompli: selon toutes les choses que Moyse avoit commandees à Iosué: mais le peuple s'avança incontinent, et passa. 11. Et quand tout le peuple eut achevé de passer, lors l'Arche de l'Eternel passa, et les Sacrificateurs devant le peuple. 12. Aussi les enfans de Ruben, et les enfans de Gad, et la moitié de la lignee de Manassé passerent equippez devant les enfans d'Israel, comme leur avoit dit Moyse. 13. Ils passerent par la campagne de Iericho environ quatre[5]) mille hommes, en equippage de guerre[6]) devant l'Eternel, prests[7]) à batailler. 14. En ce iour-là l'Eternel magnifia Iosué en la presence de tout Israel: et le craignirent comme ils avoyent craint Moyse tous les iours de sa vie. 15. Puis l'Eternel parla à Iosué, disant: 16. Commande aux Sacrificateurs qui portent l'Arche du tesmoignage, qu'ils montent du Iordain. 17. Iosué donc commanda aux Sacrificateurs, disant: Montez du Iordain. 18. Et quand les Sacrificateurs furent montez, portans l'Arche de l'alliance de l'Eternel du milieu du Iordain, et que les plantes des pieds des Sacrificateurs furent transportees sur le sec, les eaux du Iordain retournerent en leur lieu, et coulerent comme auparavant en toutes ses rives. 19. Or le peuple monta du Iordain le dixieme iour du premier mois, et assirent leur ost en Gilgal, au

[1]) *En marge:* Hebr. au milieu de vous.
[2]) representent O. 46. signifient 54. 59.
[3]) commemoration O. 46.
[4]) firent passer O.
[5]) *Lisez:* quarante.
[6]) armez pour la guerre O. 46.
[7]) à la bataille O. 46.

bout Oriental de Iericho. 20. Aussi Iosué dressa en Gilgal ces douze pierres, qu'ils avoyent apportees du Iordain. 21. Et parla aux enfans d'Israel, disant: Quand vos enfans interrogueront demain ou apres demain leurs peres, et diront: Que signifient ces pierres? 22. Vous donnerez à cognoistre à vos enfans en disant: Israel est passé par le Iordain à sec. 23. Car l'Eternel vostre Dieu a desseiché les eaux du Iordain de devant vostre face, tant que fussiez passez: comme l'Eternel vostre Dieu a fait en la mer rouge, laquelle il desseicha de devant nostre face iusqu'à ce que fusmes passez. 24. Afin que tous les peuples de la terre cognoissent la main de l'Eternel, comment elle est forte: afin que vous craigniez l'Eternel vostre Dieu à tout iamais.

Chapitre V.

1. Et quand tous les rois des Amorrheens qui estoyent outre le Iordain vers Occident, et tous les rois des Chananeens qui estoyent aupres de la mer, ouyrent que l'Eternel avoit desseiché les eaux du Iordain devant les enfans d'Israel, iusqu'à ce qu'ils fussent passez, le coeur leur defaillit,[1]) et n'y avoit plus d'esprit en eux à cause des enfans d'Israel. 2. En ce temps-là l'Eternel dit à Iosué: Fay toy des couteaux trenchans,[2]) et t'en retourne circoncir pour la seconde fois les enfans d'Israel. 3. Et Iosué se fit des couteaux trenchans, et circoncit les fils d'Israel en la montagne des prepuces. 4. Or telle est la cause pourquoy Iosué les circoncit. Tout le peuple qui estoit sorti d'Egypte, tous masles gens de guerre estoyent morts au desert en chemin, apres qu'ils estoyent sortis d'Egypte. 5. Car tout le peuple qui estoit sorti, avoit este circoncis: mais ils n'avoyent point circoncis tout le peuple qui fut nay au desert en chemin, apres qu'ils estoyent sortis d'Egypte. 6. Car les enfans d'Israel cheminerent par le desert quarante ans, tant que fust consumee toute la generation des hommes de guerre qui estoyent sortis d'Egypte, qui n'avoyent point obey à la voix de l'Eternel, ausquels l'Eternel avoit iuré qu'il ne leur monstreroit point la terre, de laquelle l'Eternel avoit iuré à leurs peres qu'il la leur donneroit, terre coulante en laict et en miel. 7. Iosué donc circoncit leurs fils, qu'il avoit suscitez pour eux, d'autant qu'ils estoyent incirconcis. Car il ne les avoit pas circoncis en chemin. 8. Or quand tout le peuple eut este circoncis, ils demeurerent en leur lieu au camp, tant qu'ils fussent gueris. 9. Et l'Eternel dit à Iosué, Auiourd'huy i'ay roulé de vous l'opprobre d'Egypte. Et appela le nom de ce lieu Gilgal iusqu'auiourd'huy. 10. Ainsi les enfans d'Israel assirent leur camp[3]) en Gilgal, et celebrerent la Pasque le quatorzieme iour du mois, au vespre, en la campagne de Iericho. 11. Et mangerent du fruict de la terre le lendemain de la Pasque, des pains sans levain, et de la farine d'orge seichee en ce mesme iour. 12. Et le Man cessa le lendemain apres qu'ils eurent mangé du bled de la terre: et les enfans d'Israel n'eurent plus de Man, mais mangerent du fruict de la terre de Chanaan ceste annee-là. 13. Or il advint comme Iosué estoit pres de Iericho, qu'il leva ses yeux et regarda: et voici un homme se tenoit contre luy, en la main duquel y avoit une espee desgainee: et Iosué alla vers luy, et luy dit: Es tu des nostres ou de nos adversaires? 14. Et il dit, Non: mais ie suis le prince de l'armee de l'Eternel: vien maintenant. Et Iosué cheut sur la face en terre, et l'adora, et luy dit, Qu'est-ce que mon Seigneur dit à son serviteur? 15. Et le prince de l'armee de l'Eternel dit à Iosué: Deslie ton soulier de tes pieds: car le lieu sur lequel tu te tiens est sainct. Et Iosué le fit ainsi.

[1]) fut paulme O. paumé 46. pasmé 54.
[2]) de gray O.
[3]) se poserent O. 46. 54. se camperent 59.

Chapitre VI.

1. Or Iericho estoit fermee et serree à cause des enfans d'Israel, et nul ne pouvoit sortir ni entrer. 2. Et l'Eternel dit à Iosué, Voici i'ay donné en ta main Iericho, et son roy, et ses hommes de guerre. 3. Vous tous donc hommes de guerre environnerez la ville, en tournant une fois à l'entour de la ville: ainsi feras par six iours. 4. Or sept Sacrificateurs porteront sept cors de belier devant l'Arche: mais au septieme iour vous environnerez la ville par sept fois, et les Sacrificateurs sonneront les cors. 5. Et quand ils auront continué à sonner avec le cor de belier, si tost que vous orrez la voix du cor, tant le peuple criera d'un grand cri, et la muraille de la ville tombera sous soy: et le peuple montera chacun à l'endroit de soy. 6. Iosué donc fils de Nun appela les Sacrificateurs, et leur dit: Portez l'Arche de l'alliance, et que sept Sacrificateurs prennent sept cors de belier devant l'Arche de l'Eternel. 7. Il dit aussi au peuple, Passez, et environnez la ville, et chacun en armes passe devant l'Arche de l'Eternel. 8. Et quand Iosué eut parlé au peuple, les sept Sacrificateurs porterent sept cors de belier, et passans devant l'Arche de l'Eternel sonnerent avec les cors: or l'Arche de l'alliance de l'Eternel les suyvoit. 9. Et chacun en armes alloit devant les Sacrificateurs sonnans les cors: mais ceux qui menoyent la queuë, suyvoyent l'Arche, en allant et sonnant des cors. 10. Or Iosué avoit commandé au peuple, en disant: Vous ne crierez point, et ne ferez ouyr vostre voix, et ne sortira un mot de vostre bouche, iusqu'au iour que ie vous diray, Criez: lors vous crierez. 11. Ainsi donc l'Arche de l'Eternel circuit

la ville en l'environnant une fois, et revindrent au camp, et demeurerent là.[1]) 12. Derechef Iosué se leva de matin, et les Sacrificateurs porterent l'Arche de l'Eternel. 13. Aussi les sept Sacrificateurs portans les sept cors de belier, marchoyent devant l'Arche de l'Eternel en allant, et sonnant des cors.[2]) 14. Ainsi ils environnerent une autre fois la ville au second iour, et retournerent au camp. si firent en ceste sorte par six iours. 15. Mais quand le septieme iour fut venu, ils se leverent si tost que l'aube du iour montoit, et environnerent la ville en la mesme maniere par sept fois. Tant seulement ce iour-là ils environnerent la ville par sept fois. 16. Or à la septieme fois quand les Sacrificateurs sonnoyent des cors, Iosué dit au peuple, Criez: car l'Eternel vous a donné la ville. 17. La ville sera mise en interdit à l'Eternel, elle et toutes les choses qui sont en icelle. seulement Rahab la paillarde vivra, elle et tous ceux qui seront avec elle en la maison: pource qu'elle a caché les messagers que nous avions envoyez. 18. Toutesfois donnez vous garde de l'interdit,[3]) que vous ne touchiez à rien de l'interdit, et preniez de l'interdit, et mettiez le camp d'Israel en interdit et le troubliez. 19. Mais tout l'or et l'argent, les vaisseaux d'airain et de fer seront santifiez à l'Eternel: ils entreront au thresor de l'Eternel. 20. Le peuple donc s'escria apres qu'ils eurent sonné des cors. Car quand le peuple eut ouy le son des cors, il cria d'un fort grand cri, et la muraille trebuscha sous soy, tellement que le peuple montoit en la ville, un chacun à l'endroit de soy, et la prindrent. 21. Et desconfirent au trenchant de l'espee tout ce qui estoit en la ville, depuis l'homme iusqu'à la femme, depuis l'enfant iusqu'à l'homme ancien, iusqu'au beuf, à l'ouaille et à l'asne. 22. Mais Iosué dit aux deux personnages qui avoyent espié la terre, Entrez en la maison de la femme paillarde, et la faites sortir de là et tout ce qui est à elle, comme vous luy avez iuré. 23. Les compagnons donc qui avoyent espié entrerent, et firent sortir Rahab, et son pere, et sa mere, et ses freres, et tout ce qui estoit à elle: aussi firent sortir tout son parentage, et les mirent hors du camp d'Israel. 24. Puis ils brulerent par feu la ville, et tout ce qui estoit en icelle: seulement mirent l'or et l'argent, les vaisseaux d'airain et de fer, au thresor de la maison de l'Eternel. 25. Ainsi

[1]) logerent audit camp. O. y passerent la nuit 46. *suiv.*

[2]) *Le reste du verset manque:* 59: et les gendarmes les precedoyent, puis la flotte du peuple suyvoit l'arche du Seigneur et ceux qui alloyent sonnans des cors.

[3]) du saccagement, que ne soyez excommuniez et preniez du saccagement O. de ce qui est destiné d'estre mis à sac, que ne soyez excommuniez et preniez du pillage interdit 46. 54. de l'execration, que n'attouchiez et preniez d'icelle execration, dont vous mettiez le camp d'Israel en execration 59.

Iosué laissa vivre Rahab la paillarde, et la maison de son pere, et tout ce qu'elle avoit: et elle a habité au milieu d'Israel iusqu'au iour present, pource qu'elle avoit caché les messagers que Iosué avoit envoyez pour espier Iericho. 26. Or en ce temps-là Iosué iura, disant, Maudit soit l'homme devant l'Eternel, lequel se levera pour edifier ceste ville de Iericho. Il mettra les fondemens d'icelle sur son premier-nay, et colloquera les portes d'icelle sur son fils puis-nay.[1]) 27. Or l'Eternel fut avec Iosué: et la renommee d'iceluy estoit par toute la terre.

Chapitre VII.

1. Mais les enfans d'Israel transgresserent de transgression[2]) en l'interdit. Car Achan le fils de Charmi, fils de Zabdi, fils de Zerah, de la lignee de Iehuda, print de l'interdit:[3]) et la fureur de l'Eternel s'enflamma contre les enfans d'Israel. 2. Or Iosué envoya des hommes de Iericho contre Hai, qui estoit pres de Beth-aven vers l'Orient de Beth-el, et parla à eux, disant, Montez et espiez la terre. Ces personnages donc monterent et espierent Hai. 3. Lesquels estans retournez à Iosué luy dirent: Que tout le peuple ne monte point, mais environ deux mille hommes, ou environ trois mille hommes y montent, et ils frapperont Hai.[4]) 4. Ainsi monterent là du peuple environ trois mil hommes, et s'enfuirent devant les hommes de Hai. 5. Et les hommes de Hai frapperent d'iceux environ trente six hommes, et les poursuyvirent depuis la porte iusqu'à Sebarim, et les frapperent en une descente: et ainsi le coeur du peuple se fondit, et fut comme eaux. 6. Adonc Iosué deschira ses vestemens, et cheut sur sa face en terre, devant l'Arche de l'Eternel iusqu'au soir, luy et les anciens d'Israel, et mirent de la poudre sur leur teste. 7. Et Iosué dit, Helas,[5]) Dominateur Eternel, pourquoy as-tu fait passer ce peuple ici outre le Iordain, pour nous livrer en la main de l'Amorrheen qui nous destruise? O que ie voudroye,[6]) que nous eussions prins à plaisir de demeurer au delà du Iordain. 8. Helas, Seigneur, que diray-ie, puis qu'Israel a tourné le dos devant ses ennemis? 9. Les Chananeens et tous les habitans de la terre l'orront, et se tourneront contre nous, et extermineront nostre nom de la terre. et que feras-tu à ton grand Nom? 10. Adonc l'Eternel dit à Iosué, Leve-toy: pour-

[1]) au moindre enfant O.

[2]) prevariquerent O. 46. 54.

[3]) du saccagement O. du pillage interdit 46. *suiv.*

[4]) *Le reste du verset manque*: 59: Ne fay point travailler iusque là tout le peuple, car ils sont peu illec.

[5]) Haie O.

[6]) A nostre volunté que fussions habitans O. 46. O si nous eussions voulu demeurer 54. 59.

quoy te prosternes-tu ainsi sur ta face? 11. Israel a peché, et mesmes ont transgressé mon pact que ie leur avoye commandé et aussi ils ont emporté de l'interdit et aussi l'ont desrobbé, et aussi ont menti, et aussi l'ont mis en leurs vaisseaux. 12. Par ce les enfans d'Israel n'ont peu consister devant leurs ennemis: mais ont tourné[1]) le dos devant leurs ennemis: car ils ont este en interdit. Ie ne seray plus avec vous, si vous n'exterminez l'interdit du milieu de vous. 13. Leve-toy, sanctifie le peuple: et diras, Sanctifiez-vous demain: car l'Eternel de Dieu d'Israel a dit ainsi, Il y a interdit[2]) entre Israel: et pourtant ne pourrez consister devant vos ennemis, iusqu'à ce que vous aurez osté l'interdit du milieu de vous. 14. Vous approcherez donc demain selon vos lignees, et la lignee que l'Eternel aura saisie[3]) s'approchera selon les familles, et la famille que l'Eternel aura saisie, approchera selon les maisons: et la maison que l'Eternel aura saisie, approchera selon les hommes. 15. Lors celuy qui sera saisie[4]) en l'interdit, on le bruslera au feu, luy et tout ce qui est à luy: pourtant qu'il a transgressé le pact de l'Eternel, et qu'il a fait une lascheté en Israel. 16. Iosué donc se leva de matin, et fit approcher Israel selon leurs lignees, et fut saisie la lignee de Iuda. 17. Lors fit approcher les parentez de Iuda, et saisit la parenté de Zari: et puis fit approcher la parenté de Zari selon les hommes, la famille de Zabdi fut saisie. 18. Et quand il eut fait approcher sa maison selon les hommes, Achan le fils de Charmi, fils de Zabdi, fils de Zaré de la lignee de Iuda fut saisi. 19. Adonc Iosué dit à Achan, Mon fils donne, ie te prie, gloire à l'Eternel Dieu d'Israel, et luy fay confession, et me declaire que tu as fait, ne me le cele pas. 20. Achan respondit à Iosué, et dit: Vrayement i'ay peché contre l'Eternel Dieu d'Israel, et ay fait ainsi et ainsi. 21. Ie vei entre les despouilles une manteline Babylonienne precieuse, et deux cens sicles d'argent, et une langue[5]) d'or, de laquelle le pois[6]) estoit de cinquante sicles. Adonc les convoitay, et les prins: et les voici cachees en la terre au milieu de mon pavillon: et l'argent au dessous. 22. Iosué donc envoya des messagiers, qui coururent au pavillon d'iceluy, et voici les choses estoyent cachees en son pavillon, et l'argent dessous. 23. Et ils les prindrent du milieu du pavillon, et les apporterent à Iosué et à tous les enfans d'Israel, et les mirent devant l'Eternel. 24. Iosué donc prenant Achan fils de Zerah, et l'argent, et la manteline, et la langue d'or, et ses filles, et ses boeufs, et ses asnes, et ses brebis, et son pavillon, et tout ce qu'il avoit: et tout Israel avec luy les amenerent en la vallee d'Achor. 25. Si dit Iosué, Pourquoy nous as-tu troublez? l'Eternel te trouble auiourd'huy. Et tous les Israelites l'accablerent de pierres, et les bruslerent au feu apres les avoir assommé de pierres. 26. Et dresserent sur iceluy une grande mont-ioye de pierres, iusqu'à ce iourd'huy. Et l'Eternel se retira de l'ire de sa fureur. Au moyen de quoy ils appelerent le nom de ce lieu-là, la vallee d'Achor iusqu'au iour present.

[1]) viré O. 46. 54.
[2]) l'execration 59.
[3]) prinse O.
[4]) apprehendé O.
[5]) verge 59.
[6]) la pesanteur O.

Chapitre VIII.

1. Puis l'Eternel dit à Iosué, Ne crain point, et ne t'effraye de rien: pren avec toy tout le peuple fait à la guerre,[1]) et te leve, monte en Hai: regarde, i'ay donné en ta main le Roy de Hai, et son peuple, sa ville, et sa terre. 2. Si feras à Hai et à son Roy, comme tu as fait à Iericho et à son Roy: toutesfois[2]) vous pillerez pour vous les despouilles d'icelle et ses bestes. Or mets des embusches à la ville au derriere. 3. Iosué donc se leva, et tout le peuple duit à la guerre,[3]) pour monter contre Hai: et Iosué esleut trente mille hommes forts et vaillans, et les envoya[4]) de nuict. 4. Et leur commanda disant, Prenez garde, vous mettrez des embusches à la ville derriere icelle: et ne vous esloignez point beaucoup de la ville, mais soyez prests vous tous. 5. Mais moy, et tout le peuple qui est avec moy, nous approcherons de la ville: et quand ils sortiront à l'encontre de nous, comme ils ont fait ci devant, nous-nous enfuirons devant eux. 6. Ainsi ils sortiront apres nous, tant que les attirerons hors la ville: car ils diront, Ils fuyent devant nous comme la premiere fois, et fuirons devant eux. 7. Mais vous-vous leverez des embusches, et dechasserez de la ville les habitans, et l'Eternel vostre Dieu la baillera en vos mains. 8. Et quand vous l'aurez prinse, vous y mettrez le feu: selon la parole de l'Eternel vous ferez: voyez, ie vous l'ay commandé. 9. Iosué donc les envoya, et ils allerent en embusche, et demeurerent entre Beth-el et Hai, à l'occident de Hai: mais Iosué demeura ceste nuict-là au milieu du peuple. 10. Apres, Iosué se leva de grand matin, et denombra le peuple: et monta luy et les anciens d'Israel devant le peuple vers Hai. 11. Aussi tout le peuple duit à la guerre qui estoit avec luy, monta et approcha, et ils vindrent vis à vis de la ville, et assirent leur camp[5]) vers le Septentrion de Hai: et la

[1]) bataille O. duit à la guerre 59.
[2]) nonobstant O. 46. sinon que 54. 49.
[3]) guerroyant O.
[4]) laissa aller O. 46. 54.
[5]) mettant l'ost devers Aquilon O. (Septentrion 46. *suiv.*) le camp 54.

vallee estoit entre luy et Hai. 12. Si print environ cinq mille hommes, lesquels il mit en embusche entre Beth-el et Hai, à l'Occident de la ville. 13. Et le peuple mit tout le camp qui estoit du costé de Septentrion contre la ville, et son aguet d'Occident contre la ville, et ceste nuict-là Iosué se pourmena parmi la vallee. 14. Ce que voyant le roy de Hai, ils se leverent hastivement de matin, et les hommes de la ville sortirent à l'encontre d'Israel, pour batailler, tant luy que tout son peuple, au temps ordonné,[1]) par la campaigne. Or ne savoit-il point qu'on luy eust mis des embusches derriere la ville. 15. Lors Iosué et tout Israel *comme*[2]) batus devant eux, s'enfuirent par la voye du desert. 16. Et tout le peuple qui estoit en la ville s'assembla[3]) pour les poursuyvre. Et poursuyvirent Iosué, et furent attirez hors la ville. 17. Et ne resta point un homme en Hai ni en Beth-el qui ne sortist apres Israel, et laisserent la ville ouverte, et poursuyvirent Israel. 18. Adonc l'Eternel dit à Iosué, Esten la lance[4]) qui est en ta main contre Hai: car ie la bailleray en ta main. Et Iosué estendit la lance qui estoit en sa main contre la ville. 19. Alors les embusches se leverent incontinent de leur lieu, et commencerent à courir quand il estendit sa main, et vindrent en la ville, et la prindrent, et se hasterent d'y mettre le feu. 20. Et les hommes de Hai se retournans derriere eux, virent que la fumee de la ville montoit iusques au ciel: et ils n'avoyent point d'espace de fuir çà ou là. Et le peuple qui s'en estoit fuy vers le desert, se revira[5]) contre les poursuyvans. 21. Iosué donc et tout Israel voyans que les embusches avoyent prins la ville, et que la fumee de la ville montoit, retournerent et frapperent les hommes de Hai. 22. Pareillement les autres sortirent de la ville à l'encontre d'eux: ainsi furent enclos au milieu d'Israel, les uns deçà, les autres delà: et les frapperent, tellement qu'ils n'en laisserent nul qui demeurast en vie,[6]) ou eschappast. 23. Ils prindrent aussi le roy de Hai vif, et l'amenerent à Iosué. 24. Et quand les Israelites eurent fait fin de tuer tous les habitans de Hai en la plaine du desert, où ils les avoyent poursuyvis, et que tous estoyent tombez par le tranchant de l'espee, iusques à estre desfaits: tous les Israelites retournerent en Hai, et la desconfirent au tranchant de l'espee. 25. Et le nombre de ceux qui furent mis bas en ce iour-là, tant des hommes que des femmes, fut de douze mille, toutes les personnes de Hai. 26. Or

[1]) prefix O.
[2]) faignans estre O. 46.
[3]) cria O. 46. 54.
[4]) hache O.
[5]) retourna 59.
[6]) restast O.

Iosué ne retira point sa main qu'il avoit estendue avec la lance, iusqu'à ce qu'il eust tué tous les habitans de Hai. 27. Seulement les Israelites pillerent le bestail et la despouille de ceste ville là, selon la parole que l'Eternel avoit commandee à Iosué. 28. Iosué donc brusla Hai, et la mit en un monceau perpetuel, et en desert iusqu'au iour present. 29. Apres il pendit le roy de Hai à un bois iusqu'au temps de vespre: et comme le soleil se couchoit, Iosué commanda, et on despendit du bois la charongne d'iceluy, et on le ietta à l'entree de la porte de la ville, et on dressa sur iceluy une grande monioye de pierres qui y est iusqu'au iour present. 30. Alors Iosué edifia un autel au Seigneur[1]) en la montagne d'Ebal, 31. Comme Moyse serviteur du Seigneur l'avoit commandé aux enfans d'Israel: ainsi qu'il est escrit au livre de la Loy de Moyse, un autel de pierres entieres, sur lesquelles nul n'avoit levé fer: et immolerent sur iceluy holocaustes au Seigneur, et sacrifierent hosties pour la prosperité. 32. Aussi il escrivit illec sur des pierres la repetition de la Loy de Moyse, laquelle il mit par escrit devant les enfans d'Israel. 33. Et tout Israel, et ses anciens, et ses prevosts, et ses iuges, estoyent deçà et delà devant l'Arche en la presence des Sacrificateurs Levites, qui portoyent l'Arche de l'alliance du Seigneur: tant l'estranger, comme celuy qui estoit du pays: une moitié d'iceluy contre la montagne de Garizin, et l'autre moitié d'iceluy contre la montagne d'Ebal, comme Moyse serviteur du Seigneur l'avoit commandé, à ce qu'il benist le peuple d'Israel pour le premier.[2]) 34. Et apres cela il leut toutes les paroles de la Loy, benediction et malediction, le tout entierement suivant ce qui est escrit au livre de la Loy. 35. Il n'y eut rien de tout ce que Moyse avoit commandé, que Iosué ne leut en la presence de toute l'assemblee d'Israel, et des femmes, et des petis enfans, et estrangers qui conversoyent[3]) au milieu d'eux.

Chapitre IX.

1. Or quand tous les rois qui estoyent outre le Iordain, en la montagne, et en la plaine, et en tout le rivage de la grand'mer, vis à vis du Liban, eurent ouy cela, assavoir l'Hethien, l'Amorrheen, le Chananeen, le Pheresien, l'Hevien, et Iebusien, 2. Ils s'amasserent[4]) ensemble d'un mesme accord pour combatre contre Iosué, et Israel. 3. Mais les habitans de Guibeon ayans entendu ce que Iosué avoit fait à la ville de Iericho, et d'Hai, 4. Eux aussi userent de finesse: car ils s'en allerent, et

[1]) *Les mots:* Dieu d'Israel *sont omis.*
[2]) par ci devant O. au paravant 46. *suiv.*
[3]) venans O.
[4]) se congregerent O. 46.

firent semblant d'estre ambassadeurs, et porterent de vieux sacs sur leurs asnes, et de vieux barils de vin, et rompus, et liez ensemble: 5. Et de vieux souliers et raboblinez en leurs pieds, et de vieux habillemens sur eux: et tout le pain qu'ils avoyent pour leur provision estoit sec et moisi.[1]) 6. Ils marcherent donques vers Iosué au camp en Gilgal, et luy dirent, et aux hommes d'Israel, Nous sommes venus de pays lointain: et pource faites maintenant alliance avec nous. 7. Alors les hommes d'Israel respondirent à l'Hevien, Peut-estre que tu habites au milieu de moy: et comment feray-ie alliance avec toy? 8. Mais ils dirent à Iosué, Nous sommes tes serviteurs: ausquels Iosué dit, Qui estes-vous? et d'où estes vous venus? 9. Ils luy respondirent, Tes serviteurs sont venus d'un pays fort lointain au nom du Seigneur ton Dieu: car nous avons ouy sa renommee, et toutes les choses qu'il a faites en Egypte. 10. D'avantage tout ce qu'il a fait aux deux rois de l'Amorrheen, qui estoyent outre le Iordain, Sehon roy d'Hesebon, et à Og roy de Basan en Astaroth. 11. Et nos anciens, et tous les habitans de nostre pays nous ont dit, Prenez en vostre main des vivres pour le chemin, et allez au devant d'eux, et leur dites, Nous sommes vos serviteurs, et maintenant faites alliance avec nous. 12. Voici nostre pain, nous l'avons pris tout chaut pour nostre provision en partant de nos maisons dés le iour que nous en sommes sortis pour venir vers vous: mais maintenant il est sec et moisi. 13. Et ces barils de vin ici estoyent tous neufs quand nous les remplismes, et voici ils sont rompus: et nos habillemens, et nos souliers sont usez à cause du long[2]) chemin. 14. Les hommes donques receurent ce qu'ils disoyent de leur provision du chemin:[3]) et n'interroguerent point la bouche[4]) du Seigneur. 15. Et Iosué fist paix avec eux, et traitta alliance avec eux, qu'il les laisseroit vivre: et les princes de l'assemblee leur iurerent.[5]) 16. Or trois iours apres l'alliance faite avec eux, ils entendirent qu'ils estoyent prochains d'eux, et qu'ils habitoyent au milieu d'eux. 17. Et les enfans d'Israel partirent, et vindrent aux villes d'iceux le troisieme iour. Or leurs villes estoyent Guibeon, Chephirat, Beeroth, Ciriath-iearim. 18. Et les enfans d'Israel ne les frapperent point, à cause que les princes de l'assemblee leur avoyent iuré par le Seigneur Dieu d'Israel: et toute l'assemblee murmura contre les princes. 19. Lors tous les princes dirent à toute

[1]) musy O.
[2]) tres grand O. fort long 46. *suiv.*
[3]) provoyance O. 46. 54.
[4]) l'advis O. 46.
[5]) *En marge:* ou firent serment *(comme portent les textes ant rieurs).*

l'assemblee, Nous leur avons iuré par le Seigneur Dieu d'Israel: et pourtant nous ne les pouvons pas maintenant toucher. 20. Nous leur ferons ceci, nous les laisserons[1]) vivre, afin que l'ire ne soit point contre nous, à cause du serment que nous leur avons fait. 21. Parquoy les princes leur dirent, Qu'ils vivent, et qu'ils couppent du bois, et qu'ils puisent de l'eau pour toute l'assemblee, comme tous les princes leur avoyent dit. 22. Iosué donc les appela, et parla à eux, disant, Pourquoy nous avez vous trompez, disans, Nous sommes fort eslongnez de vous, veu que vous habitez au milieu de nous? 23. Et pource maintenant vous estes maudits, et les serfs ne seront point effacez d'entre vous,[2]) et coupperont le bois, et puiseront l'eau pour la maison de mon Dieu. 24. Lesquels respondirent à Iosué, et dirent, Apres qu'il a este rapporté à tes serviteurs comment le Seigneur ton Dieu avoit commandé à Moyse son serviteur de vous donner la terre, et d'exterminer tous les habitans de la terre de devant vous, nous avons este grandement effrayez en nos ames de devant vostre face, et avons fait ceci. 25. Et maintenant voici nous sommes en ta main, tu feras de nous comme il te plaira, et selon qu'il est raisonnable et droit devant tes yeux de nous faire. 26. Et leur fit ainsi, et les livra en la main des enfans d'Israel, et ne les tuerent point. 27. En ce iour-là Iosué les ordonna pour coupper le bois, et pour puiser de l'eau à l'assemblee, et pour l'autel du Seigneur iusqu'auiourd'huy, au lieu qu'il aura choisi.[3])

Chapitre X.

1. Et apres qu'Adonisedech roy de Ierusalem eut entendu que Iosué avoit prins Hai, et l'avoit destruite (comme il avoit fait à Iericho et au roy d'icelle, qu'il avoit fait le semblable à Hai et au roy d'icelle) et que les habitans de Gibeon avoyent fait paix avec les Israelites, et estoyent parmi eux. 2. Alors ils commencerent à s'effrayer, d'autant que Gibeon estoit grande ville, comme l'une des citez royales: car elle estoit plus grande qu'Hai, et tous ses gens vaillans. 3. Pour ceste cause Adonisedech roy de Ierusalem envoya vers Hoham roy d'Hebron, et vers Piram roy de Iarmuth, et vers Iaphia roy de Lachis, et vers Debir roy d'Eglon, leur disant, 4. Montez vers moy et me donnez secours, afin de charger Gibeon qui a fait paix avec Iosué et les enfans d'Israel. 5. Ainsi donc s'assemblerent et monterent cinq rois Amorrheens, le roy de Ierusalem, le roy d'Hebron, le

[1]) permettrons O.
[2]) et si de vous ne sera point osté serviteur qui ne coppe O. Et n'y aura nul d'entre vous qui ne demeure serviteur à copper 46. *suiv.*
[3]) avoit esleu O. 46. esliroit 54. 59.

roy de Iarmuth, le roy de Lachis, le roy d'Eglon, eux et toutes leurs armees, et logerent leur camp[1]) contre Gibeon, et l'assaillirent. 6. Pourtant les hommes de Gibeon envoyerent vers Iosué au camp de Gilgal en disant, Ne retires point tes mains de tes serviteurs, monte promptement vers nous, et nous garde, et nous donne secours: car tous les rois Amorrheens qui habitent aux montagnes, se sont assemblez contre nous. 7. Iosué donc monta de Gilgal, luy et tous les gens de guerre avec luy, tous gens vaillans. 8. Mais le Seigneur dit à Iosué, Ne les crain point, car ie les ay livrez en ta main, et n'y aura aucun d'eux qui consiste devant toy. 9. Et Iosué vint soudainement vers eux: car toute la nuict il estoit monté de Gilgal. 10. Et le Seigneur les froissa en la presence des Israelites, et les frappa d'une grande playe pres Gibeon, et les poursuivit par le chemin qui monte en Bethoron, et les battit[2]) iusques à Azeach et iusques à Maccedah. 11. Et comme ils s'enfuyoyent devant Israel, et qu'ils estoyent en la descente de Bethoron, le Seigneur fit tomber sur eux de grosses pierres du ciel iusques en Azecha, et moururent: il en mourut plus des pierres de gresle, que les enfans d'Israel n'en tuerent de coups d'espee. 12. Alors Iosué parla au Seigneur, le iour que le Seigneur livra l'Amorrheen devant les enfans d'Israel. Il dit donques devant les yeux d'Israel, Soleil, atten en Gibeon, et toy lune en la vallee d'Aialon. 13. Et le soleil attendit, et la lune s'arresta iusques à ce que le peuple[3]) se fut vengé de ses ennemis. Ceci n'est-il pas escrit au livre de Iasar?[4]) Le soleil donc s'arresta au milieu du ciel, et ne se hasta point de se coucher environ un iour entier. 14. Et n'a point este de iour semblable à cestuy-là devant, ni apres iceluy, auquel le Seigneur exauça la voix de l'homme: car le Seigneur combatoit pour les Israelites. 15. Et Iosué et tout Israel avec luy s'en retourna au camp qui estoit en Gilgal. 16. Or les rois mesmes s'en estoyent fuis, et s'estoyent cachez en une caverne en Maceda. 17. Et cela fut annoncé à Iosué en telles paroles, On a trouvé cinq rois qui s'estoyent cachez en la caverne qui est en Maceda. 18. Lors Iosué dit, Roulez de grosses pierres sur la gueule de la caverne, et ordonnez pres d'icelle quelques personnages pour les garder. 19. Mais quant à vous, poursuyvez vos ennemis, et vous ruez sur leur queuë,[5]) et ne les laissez point entrer dans leurs villes: car le Seigneur vostre Dieu les

[1]) ost O. 46.
[2]) combatit O. 46. 54. frappa 59.
[3]) la gent O.
[4]) *En marge:* ou, du droit *(comme portent les édd. anterieures).*
[5]) ne demourez point . . . . . et les escouez O. ne vous arrestez point. . . . . frappez sur leur queuë 46. *suiv.*

a livrez en vostre main. 20. Et quand Iosué avec les enfans d'Israel, eut achevé de les frapper d'une grande playe, iusqu'à ce qu'ils fussent mis à sac, et que ceux d'entr'eux qui estoyent eschappez se furent retirez dans les villes fortes, 21. Tout le peuple retourna en paix au camp vers Iosué en Maceda, nul ne remua seulement sa langue contre les enfans d'Israel. 22. Alors Iosué dit, Ouvrez la gueule de la caverne, et m'amenez ces cinq rois-là de la caverne. 23. Et ainsi le firent: assavoir qu'ils luy tirerent hors de la caverne ces cinq rois-là, le roy de Ierusalem, le roy d'Hebron, le roy de Iarmuth, le roy de Lachis, le roy d'Eglon. 24. Apres avoir amené à Iosué ces cinq rois hors de la caverne, Iosué convoqua tous les hommes d'Israel, si dit aux capitaines des gens de guerre, qui avoyent este avec luy, Approchez-vous, mettez vos pieds sur le col de ces rois-ci. Et ils s'approcherent, et mirent leurs pieds sur leurs cols. 25. Adonc Iosué leur dit, Ne craignez point, et ne soyez point estonnez, soyez vaillans, et vous fortifiez:[1]) car le Seigneur fera en ceste sorte à tous vos ennemis, contre lesquels vous avez la guerre. 26. Et apres cela Iosué les frappa et les tua, et les pendit en cinq bois, et demeurerent pendus aux bois iusques au vespre. 27. Et advint d'avantage qu'apres que le soleil fut couché, Iosué leur commanda, et ils les osterent des bois, et les ietterent en la caverne en laquelle ils s'estoyent cachez, et mirent de grandes pierres à la bouche de la caverne iusques au iour present. 28. Et Iosué print Maceda ce mesme iour, et la frappa au tranchant de l'espee, et tua leur roy ensemble avec eux, et ne laissa vivre aucune ame d'icelle, et fit au roy de Maceda comme il avoit fait au roy de Iericho. 29. Apres cela Iosué et tout Israel passa avec luy de Maceda en Libna, et assiegea Libna.[2]) 30. Et le Seigneur la livra aussi bien en la main d'Israel, et le roy d'icelle: et la frappa au tranchant de l'espee, et toute ame qui estoit en icelle: il n'en laissa eschapper aucun, et fit au roy d'icelle, ainsi qu'il avoit fait au roy de Iericho. 31. Apres cela Iosué passa, et tout le peuple universellement avec luy, de Liban à Lachis, et assit son camp[3]) ioignant icelle, et l'assiegea. 32. Et le Seigneur livra Lachis en la main d'Israel, et la print le second iour, et la frappa au tranchant de l'espee, et toute ame qui esoit en icelle tout entierement, ainsi comme il avoit fait à Libna. 33. Or Horam roy de Geser monta pour secourir Lachis: et Iosué le desconfit,[4]) ensemble

[1]) portez-vous forts et gaillardz O. . . . . et vaillans 46. *suiv.*
[2]) *Ces trois derniers mots manquent en O. 46. 54.* — et batailla contre icelle 59.
[3]) l'ost O. 46. 59.
[4]) frappa O.

avec son peuple, de sorte qu'il ne luy en resta un seul. 34. Outreplus Iosué passa et tout Israel avec luy de Lachis en Eglon, et se camperent contr'elle et l'assiegerent. 35. Et la prindrent ce iour mesme, et la frapperent au tranchant de l'espee: et tua en ce iour-là toute ame qui estoit là, du tout ainsi qu'il avoit fait à Lachis. 36. Consequemment Iosué monta et tout Israel avec luy d'Eglon en Hebron, et l'assiegerent.[1]) 37. Et la prindrent, et la frapperent au fil de l'espee, et son roy, et toutes ses villes, et toute ame qui estoit illec: il n'en laissa aucune eschapper entierement, comme il avoit fait à Eglon: ainsi donc il la mit à sac et toute ame qui estoit là. 38. Apres cela Iosué retourna et tout Israel ensemble avec luy en Debir, et l'assiegea. 39. Et la prindrent et la frapperent au tranchant de l'espee, et le roy d'icelle et toutes ses villes, et les frapperent au fil de l'espee, et tuerent toute ame qui estoit là: il n'en laissa un seul, comme il avoit fait à Hebron ainsi fit-il à Debir et à son roy: et comme il avoit aussi fait à Libna et à son roy. 40. Iosué donc desconfit tout le pays des montagnes, et du Midi, et de la plaine, et tous les costaux,[2]) et tous leurs rois: il n'en laissa eschapper un seul: et tua toute ame, ainsi que le Seigneur le Dieu d'Israel avoit commandé. 41. Ainsi donc Iosué desconfit tout, depuis Cadesbarne iusqu'en Aza, et toute la terre de Gosen iusques en Guibeon. 42. Et quant à tous ces rois-ci et tout leur pays, Iosué les print tout à la fois: pour autant que le Seigneur le Dieu d'Israel combatoit pour Israel. 43. De là Iosué et tout Israel avec luy s'en retourna au camp en Gilgal.

Chapitre XI.

1. Et quand Iabin roy d'Hasor eut entendu *ces choses*, il envoya à Iobab roy de Madon, et au roy Simeron, et au roy Achsaph, 2. Aux rois aussi qui habitoyent vers la Bise aux montagnes, et en la plaine vers le Midi de[3]) Cineroth, et en la plaine en Naphsot-Dor d'Occident. 3. Au Chananeen devers Orient et Occident, et à l'Amorrheen, et l'Hettien, et le Pheresien, et le Iebusien, aux montagnes, et à l'Hiveen sous Hermon, en la terre de Mispath. 4. Et ceux-ci et toutes leurs armees[4]) avec eux sortirent, un grand peuple comme le sablon qui est aupres du rivage de la mer, à cause de la multitude, chevaux aussi, et chariots en fort grand nombre. 5. Tous ces rois-ci s'assemblerent,[5]) et estant venus camperent[6]) ensemble aupres des eaux

[1]) bataillerent contre elle O. luy donnerent l'assaut 46. *suiv.*
[2]) decours O.
[3]) plaine contre O.
[4]) leur camp O. 46.
[5]) se congregerent O. 46. s'amasserent 54. 59.
[6]) assirent l'ost O. 46. 59. le camp 54.

de Merom, pour combatre contre Israel. 6. Or le Seigneur dit à Iosué, Ne les crain point, car demain environ ceste heure ie les livreray tous tuez devant Israel: tu coupperas les nerfs à[1]) leurs chevaux, et brusleras au feu leurs chariots. 7. Iosué donc et tout le peuple combattant avec luy, vint soudainement contr'eux aupres des eaux de Merom, et se ruerent sur eux. 8. Et le Seigneur les livra en la main d'Israel, et les frapperent, et les poursuyvirent iusqu'à Sidon la grande, et iusqu'aux challeurs[2]) des eaux, et iusqu'en la campagne de Mispa vers Orient: et les frapperent[3]) tant qu'ils n'en laisserent un seul de reste. 9. Et Iosué leur fit comme le Seigneur luy avoit dit: il couppa les nerfs de leurs chevaux, et brusla au feu leurs chariots. 10. Et Iosué estant de retour, au mesme temps print Hasor, et frappa le roy d'icelle par glaive: car Hasor avoit este auparavant le chef de tous ces royaumes. 11. Ils frapperent aussi toute ame qui estoit là mettant tout au fil de l'espee: il n'y demeura aucune ame, et brusla au feu Hasor. 12. Iosué print toutes les villes de ces rois, et tous les rois d'icelles, et les mit au tranchant de l'espee, les exterminant selon que Moyse le serviteur du Seigneur avoit commandé. 13. Seulement Israel ne brusla point toutes les villes qui demeuroyent en leur entier,[4]) excepté Hasor seul, que Iosué brusla. 14. Et les enfans d'Israel pillerent pour eux toutes les despouilles de ces villes, et le bestail: toutesfois ils mirent au fil de l'espee tous les hommes, iusqu'à ce qu'ils les eussent exterminez: ils ne laisserent aucune ame, 15. Comme le Seigneur avoit commandé à Moyse son serviteur, ainsi Moyse commanda à Iosué: et Iosué fit ainsi, tellement qu'il n'obmit rien de tout ce que le Seigneur avoit commandé à Moyse. 16. Et Iosué print[5]) toute ceste terre des montagnes, et toute celle du Midi, et toute la terre de Gosen et la plaine, et les campagnes, et la montagne aussi d'Israel, et sa plaine. 17. Depuis la montagne egale, qui s'esleve vers Seir iusqu'à Baal-gad, en la campagne du Liban sous la montagne de Hermon: il print aussi tous leurs rois, et les frappa, et les mit à mort. 18. Iosué fit la guerre plusieurs iours contre tous ces rois. 19. Il n'y eut aucune ville qui fit la paix avec les enfans d'Israel, excepté les Hiveens qui habitoyent en Goibeon: ils les prindrent toutes par guerre.[6]) 20. Car cela venoit du Seigneur,

[1]) esnerveras O. *En marge:* ou, les iarreds.
[2]) au bruslement O. à la bruslure 46. *suiv.*
[3]) ferirent O. 46. 54. firent 59.
[4]) en leur forteresse 46. *suiv.* qui estoyent aupres de leur forteresse O.
[5]) gagna O. 46. 54.
[6]) ils gagnerent (prindrent 59) tout par (en 54. 59) bataille O. *suiv.*

qui endurcit leur coeur pour les faire sortir en bataille à l'encontre d'Israel, afin qu'il les exterminast, sans qu'il leur fist aucune grace: mais qu'il les raclast, ainsi que le Seigneur avoit commandé à Moyse. 21. Or en ce temps-là Iosué vint, et extermina les Anakins des montagnes *assavoir* d'Hebron, de Debir, de Anab, et de toute montagne de Iuda, et de toute montagne d'Israel: Iosué les extermina avec leurs villes. 22. Nul des Anakins ne demeura en la terre des enfans d'Israel: il en demeura seulement en Gad et en Asdod. 23. Iosué donc print toute la terre entierement, selon que le Seigneur avoit dit à Moyse, et la bailla en heritage à Israel, selon leurs portions par leurs lignees: et la terre se reposa sans avoir guerre.

Chapitre XII.

1. S'ensuyvent[1]) les rois de la terre que les enfans d'Israel frapperent, desquels ils posséderent la terre outre le Iordain vers le soleil levant, depuis le fleuve d'Arnon, iusques à la montagne d'Hermon, et toute la plaine Orientale. 2. *Assavoir* Sehon roy des Amorrheens, qui habitoit en Hesebon, ayant domination depuis Aroer, qui est aupres du rivage du fleuve Arnon, et *des parties* de dedans le fleuve, et du milieu de Galaad iusqu'à Iaboc, qui est le terme des enfans d'Ammon. 3. Et depuis la plaine iusqu'à la mer de Ceneroth contre Orient, et iusqu'à la mer de la plaine, *qui est en* la mer salee vers Orient, par la voye de Beth-Simoth et de Midi, sous Asedoth Phasga. 4. D'avantage les limites[2]) d'Og roy de Basan, qui estoit du reste des Rephaims qui habitoyent en Astaroth et en Hedrai. 5. Qui avoit domination en la montagne de Hermon, et en Salecha, et par tout Basan, iusqu'aux frontieres de Gessuri et Machati, et de la moitié de Gilead, la frontiere de Sehon roy d'Hesebon. 6. Moyse serviteur de l'Eternel et les enfans d'Israel les frapperent: et Moyse serviteur de l'Eternel bailla icelle terre en possession aux Rubenites et Gadites, et à la moitié de la lignee de Manassé. 7. S'ensuyvent les rois de la terre que Iosué et les enfans d'Israel frapperent deçà le Iordain vers Occident, depuis Baal-gad en la plaine du Liban, iusqu'à la montagne d'Halac, qui monte en Seir. Et Iosué la bailla aux lignees d'Israel en possession selon leurs portions. 8. En montagnes, et en plaine, et en campagnes, et en Asdod,[3]) et au desert, et au Midi: l'Hettien, l'Amorrheen, le Chananeen, le Pheresien, l'Hevien, et le Iebusien. 9. Le roy de Iericho, un: le roy de Hai qui estoit à costé de Bethel, un: 10. Le roy de Ierusalem, un: le roy d'Hebron, un: 11. Le roy de Ierimoth, un: le roy de Lachis, un: 12. Le roy d'Eglon, un:[1]) 13. Le roy de Debir, un: le roy de Geder, un: 14. Le roy de Horma, un: le roy d'Arad, un: 15. Le roy de Libna, un: le roy d'Adullam, un: 16. Le roy de Maceda, un: le roy de Beth-el, un: 17. Le roy de Taphua, un: le roy d'Epher, un. 18. Le roy d'Apher, un: le roy de Lassaron, un: 19. Le roy de Madon, un: le roy d'Asor, un: 20. Le roy de Simron Meron, un: le roy d'Aksaph, un: 21. Le roy de Tenach, un: le roy de Mageddo, un: 22. Le roy de Cedes, un: le roy de Iachanan pres du Carmel, un: 23. Le roy de Dor pres de Naphador, un: le roy de Goim, en Gilgal, un: 24. Le roy de Thirsa, un: tous furent trente et un rois.

Chapitre XIII.

1. Or quand Iosué fut devenu ancien et plein de iours, l'Eternel luy dit, Tu es devenu ancien et de grand aage: et si reste encore mout terre à posseder. 2. Ceste est la terre qui reste, assavoir toutes les provinces des Philisthins, et tout ce qui est de Gessuri: 3. Depuis le Nile qui est vis à vis d'Egypte, iusqu'aux limites d'Accaron qui est du costé de Septentrion: cela est reputé de Chanaan, assavoir cinq principautez des Philisthins, Aza, Asdod, Ascalon, Geth, Accaron, et les Aviens. 4. Du costé de Midi, toute la terre du Chananeen, et Meara qui est aux Sidoniens, iusqu'en Peka, iusqu'aux frontieres de l'Amorrheen. 5. Aussi la terre de Gibli, et tout le Liban vers le soleil levant, depuis Baalgad, sous la montagne Hermon, iusqu'à venir en Hemath. 6. Tous les habitans des montagnes depuis le Liban iusqu'à la bruslure des eaux, et tous les Sidoniens, moy-mesme ie les dechasseray de devant les enfans d'Israel: seulement iette les lots, afin qu'elle soit en heritage à Israel, comme ie t'ay commandé. 7. Maintenant donc divise ceste terre en heritage aux neuf lignees, et à la demie lignee de Manassé. 8. Outre celle avec laquelle les Rubenites et Gadites ont prins leurs portions, lesquelles Moyse leur donna delà le Iordain vers Orient, comme Moyse serviteur de l'Eternel leur donna. 9. Depuis Aroer, laquelle est sur le rivage du fleuve Arnon, et de la ville qui est entre le fleuve, et toute la plaine de Medaba iusqu'en Dibon. 10. Et toutes les villes de Sehon roy des Amorrheens, qui regnoit en Hesebon, iusques és frontieres des enfans d'Ammon. 11. Et Gilead, et les limites de Gessuri et de Maachati, et toute la montagne d'Hermon, et toute la terre de Basan iusqu'en Salecha. 12. Tout le royaume d'Og roy de Basan,

[1]) Ceux sont O. 46.
[2]) le terme O.
[3]) vallees, plaines et ruysseaux O. et costaux 46. *suiv.*

[1]) *Les édd. antérieures ajoutent avec l'hébreu:* le roy de Gazer, un.

l'Eternel dit ce iour-là. Car tu ouys ce iour-là que les Anakins sont là, et des villes grandes et munies: peut estre que l'Eternel sera avec moy, et ie les deschasseray, comme l'Eternel a dit. 13. Et Iosué le benit, et bailla Hebron en heritage à Caleb fils de Iephoné. 14. Et pourtant Hebron fut à Caleb fils de Iephoné Kenisien en heritage iusqu'au iour present, pource qu'il avoit accompli[1]) d'aller apres l'Eternel le Dieu d'Israel. 15. Or le nom d'Hebron estoit auparavant Ciriath-arba, lequel Arba estoit grand homme entre les Anakins: et la terre fut à repos sans avoir guerre.

Chapitre XV.

1. Et le sort de la lignee des enfans de Iuda par leurs familles fut aupres du limite[2]) d'Edom, et du desert de Sin vers Midi du dernier bout de Midi. 2. Et leur limite du costé de Midi[3]) fut depuis le dernier bout de la mer de sel, c'est à dire depuis la pierre qui regarde vers Midi. 3. Et passe vers Midi de Maale-acrabin, et de là passe en Sin: et passant de Midi en Cades-barnea passe de là en Hetzron, et derechef monte en Addar, dont il environne Carcaa. 4. De là il passe en Azmon, et sort au torrent d'Egypte: et les issues de ce limite sont vers Occident: ce sera ici vostre limite vers Midi. 5. Et le limite vers Orient est la mer de sel iusqu'au bout du Iordain: mais le limite de l'anglet de Septentrion, depuis la pierre de la mer du bout du Iordain. 6. Et ce limite monte iusqu'en Beth-hogla, et passe d'Aquilon en Beth-araba: et de là ce limite monte iusqu'à la pierre de Bohan, fils de Ruben. 7. D'avantage, ce limite monte en Debir, depuis la vallee d'Acor, et vers Aquilon il regarde Gilgal, laquelle est vis à vis de la montee d'Adumin, laquelle est du Midi du torrent, et ce limite passe aupres des eaux d'Ensemes, et ses issues sont en En-rogel. 8. Et ce limite monte par la vallee du fils d'Hinnon, à costé du Iebusien de devers Midi, laquelle est Ierusalem: d'avantage ce limite monte iusqu'au sommet de la montagne qui est vis à vis de la vallee d'Hinnon vers Occident, laquelle est au bout de la vallee de Raphaim vers Septentrion. 9. Or ce limite environne depuis le sommet de la montagne iusqu'à la fontaine de l'eau de Naphtoah, et sort aux villes de la montagne d'Ephron: et ce limite circuit en Baala: laquelle est Kiriath-iearim. 10. Et ce limite tournoye depuis Baala vers Occident, iusqu'à la montagne de Seir: et de là il passe à costé de la montagne de Iearim vers Septentrion, laquelle est Chesalon, et descend en Beth-semes, et passe en Thimna. 11. Et ce limite sort à costé d'Ecron vers Septentrion, et ce limite circuit[1]) vers Sichron, et passe iusqu'à la montagne de Baala, et de là il sort en Iabneel: et les issues de ce limite sont à la mer.[2]) 12. Au reste, le limite du costé d'Occident est à la grande mer: c'est le limite des enfans de Iuda à l'environ selon ses familles. 13. Or il donna à Caleb fils de Iephoné part et portion au milieu des enfans de Iuda, selon la parole de l'Eternel à Iosué, *assavoir* Kiriath-arba du pere d'Anac, laquelle est Hebron. 14. Et Caleb deschassa de là trois enfans d'Enac, *assavoir* Sezadi, et Ahiman et Thalmai, qui furent enfans d'Enac. 15. Et de là il monta aux habitans de Debir, de laquelle le nom estoit auparavant Kiriath-sepher. 16. Et Caleb dit, Qui frappera Kiriath-sepher, et la prendra, ie luy donneray ma fille Achsa pour femme. 17. Or Othoniel fils de Kenas qui estoit frere de Caleb, la print: et il luy donna sa fille Achsa pour femme. 18. Et advint quand elle entra à luy, qu'elle luy persuada de demander à son pere un champ: et elle descendit de dessus l'asne: et Caleb luy dit, Qu'as-tu? 19. Elle respondit, Donne moy benediction: puis que tu m'as donné une terre seche, donne moy aussi des fontaines d'eau. Et il luy donna les fontaines de dessus, et les fontaines de dessous. 20. C'est là l'heritage de la lignee des enfans de Iuda par leurs familles. 21. Or les villes frontieres[3]) de la lignee des enfans de Iuda pres le limite d'Edom vers Midi, furent Cabseel, et Eder, et Iagur, 22. Et Cina, et Dimona, et Adada, 23. Et Cedes, et Hazor, et Iithnan, 24. Ziph, et Telem, et Bealoth, 25. Et Hazor en Hadatha, et Cerioth, Hesron, laquelle est Hasor. 26. Amam, et Sema, et Molada, 27. Et Hazar Gadda, et Hesmon, Beth-pheleth, 28. Et Hasar-Sual, et Beerseba, et Bizothia, 29. Baala, Huni, et Azem, 30. Et Eltholad, et Chesil, et Horma, 31. Et Siglag, et Madmana, et Sausanna, 32. Et Lebarth, et Sithim, et Ain, et Rimon: toutes les villes vingt neuf, et leurs villages. 33. En la plaine d'Estaol, et Sora, et Asna, 34. Et Zaura, et Engannim, et Taphua, et Enam, 35. Iarmuth, et Adulam, Socho, et Azeca, 36. Et Saaraim, et Adithaim, et Gedera, et Gederothaim, quatorze villes et leurs villages. 37. Zenam, et Hadasa, et Migdalgad, 38. Et Dilan, et Mispé, et Iocteel, 39. Lachis, et Boschath, et Eglon, 40. Et Chabbon, et Lachmam, et Chitlisch, 41. Et Gederoth, Bethdagon, et Naama, et Maceda, seize villes et leurs villages. 42. Libna, et Ether, et Asan, 43. Et Iephtha, et Asma, et Nesib, 44. Et Keila, et Achzib,

---

[1]) *En marge:* ou, perseveré. — O. 46: perseveré apres; 54. 59: perseveré en suyvant.
[2]) vers le terme O. vers la frontiere 46. *suiv.*
[3]) le terme d'iceux fut le Midy O.

[1]) se retire O. s'estend 46. *suiv.*
[2]) *Les édd. antérieures ajoutent:* Occidentale.
[3]) dernieres O. 46.

et Maresa, neuf villes et leurs villages. 45. Ecron, et ses villes,[1]) et ses villages. 46. Depuis Ecron, et vers la mer[2]) toutes celles qui sont du costé d'Asdod et leurs villages, 47. Asdod, ses villes et ses villages: Aza, ses villes et villages iusqu'au torrent d'Egypte, et la grande mer, c'est le limite. 48. Et en la montagne: Samir, et Iathir, et Socho, 49. Et Danna, et Ciriath-sanna, laquelle est Debir. 50. Et Anab, et Esthemo, et Anim, 51. Et Gosan, et Holon, et Gilo, unze villes et leurs villages. 52. Arab, et Duma, et Essan, 53. Et Ianum, et Beth-tappuah, et Apheca, 54. Et Humtha, et Ciriath-arba, laquelle est Hebron, et Sior: et neuf villes et leurs villages. 55. Maon, Charmel, et Ziph, et Iuthah, 56. Et Iezrael, et Iocdean, et Zaura. 57. Cam, Giba, et Thimna, dix villes et leurs villages. 58. Halhul, et Beth-zur, et Gedor, 59. Et Maaroth, et Beth-avoth, et El-tecon, six villes et leurs villages. 60. Ciriath-baal, laquelle est Ciriath-iearim, et Rabba, deux villes et leurs villages. 61. Au desert de Beth-arabba, Middin et Sechacha, 62. Et Nisban, et la ville de sel,[3]) et En-gedi, six villes et leurs villages. 63. Au reste, les enfans de Iuda ne peurent dechasser les Iebusiens, qui habitoyent en Ierusalem: et pource le Iebusien demeura avec les enfans de Iuda en Ierusalem iusqu'au iour present.

Chapitre XVI.

1. Or le sort des enfans de Ioseph escheut depuis le Iordain vers Iericho, iusqu'aux eaux de Iericho vers Orient, vers le desert qui monte de Iericho au mont de Beth-el. 2. Et passe de Beth-el en Luz, et de là passe au limite d'Archi-Ataroth. 3. Et puis descend à la mer au limite de Iaphleti, iusqu'au limite de Beth-horon la basse, et iusqu'à Gazer, et ses issues sont à la mer. 4. Les enfans donques de Ioseph, assavoir Manassé et Ephraim, prindrent leur heritage. 5. Et fut le limite des enfans d'Ephraim selon leurs familles: ce fut, di-ie, le limite de leur heritage vers Orient, depuis Ataroth-addar iusqu'en Beth-horon la haute. 6. Et ce limite sort à la mer, vers Michmetha, du costé de Septentrion, et ce limite circuit[4]) vers Orient à Thaanath-silo, et de là passe d'Orient en Ianoah. 7. Et descend de Ianoah en Ataroth, et Naarath, et vient en Iericho, et sort au Iordain. 8. Et ce limite va de Tappuah à la mer, vers le torrent de roseau, et ses issues sont vers la mer. C'est l'heritage de la lignee des enfans d'Ephraim selon leurs familles. 9. Il y eut aussi des villes separees pour les enfans d'Ephraim au milieu de l'heritage des enfans de Manassé, toutes les villes, et les villages d'icelles. 10. Et ne dechasserent point le Chananeen qui habitoit en Gazer. Et pource le Chananeen habita au milieu d'Ephraim iusques au iour present, et fut tributaire.

Chapitre XVII.

1. La lignee de Manassé eut aussi bien son sort (car iceluy fut le premier nay de Ioseph). Machir premier nay de Manassé et pere de Gilead (qui fut aussi homme belliqueux) eut Gilead et Basan. 2. Les autres enfans de Manassé eurent aussi bien selon leurs familles: les enfans d'Abiezer, les enfans de Helec, et les enfans d'Ariel, et les enfans de Sichem, et les enfans de Hepher, et les enfans de Semida. Iceux sont les enfans masles de Manassé fils de Ioseph selon leurs familles. 3. Or Selaphead fils de Hepher, fils de Gilead, fils de Machir, fils de Manassé, n'eut point de fils, mais des filles: desquelles les noms sont, Mahala, et Noa, Hogla, Milcha, et Thirsa. 4. Celles-ci s'en vindrent devant la face[1]) d'Eleazar Sacrificateur, et en la presence de Iosué fils de Nun, et devant les princes, en disant, Le Seigneur a commandé à Moyse qu'il nous donnast heritage au milieu de nos freres. Et pourtant il leur donna heritage au milieu des freres de leur pere, suyvant la parole de l'Eternél. 5. Et dix heritages escheurent à Manassé, outre la terre de Gilead et de Basan, qui estoyent delà le Iordain. 6. Car les filles de Manassé eurent heritage au milieu des enfans d'iceluy: et la terre de Gilead fut pour le reste des enfans de Manassé. 7. Et les limites de Manassé furent depuis Asir iusques en Michmetha qui est devant Sichem, et ses limites vont à main dextre aux habitans d'En-thappua. 8. Or la terre de Thappua appartenoit à Manassé: mais Thappua qui estoit pres du terme de Manassé, appartient aux enfans d'Ephraim. 9. Et le terme descend au torrent de la canne du costé du Midi dudit torrent: ces citez sont de la lignee d'Ephraim, au milieu des citez de Manassé: mais le terme de Manassé est du costé de la Bise dudit torrent: et ses issues tendent vers la mer. 10. Du costé du Midi il appartient à Ephraim, et du costé de la Bise il est à Manassé, et a la mer pour son limite, et du costé de la Bise ils se remontoyent ensemble en Aser, et du costé d'Orient en Issachar. 11. D'avantage Manassé eut en Issachar, et en Aser, Beth-sean, et les villes qui luy appartiennent: et Iobleam, et les villes qui luy appartiennent: et les habitans de Dor, et ses villes: et les habitans d'Endor, et les villes qui luy appartiennent: et les habitans de Thaanach, et les villes qui luy appartiennent. Et les habitans de

[1]) chasteaux O. bourgades 46. *suiv.*
[2]) Occident O. 46. 54.
[3]) les citez du sel O. la ville du sel 46. *suiv.*
[4]) retourne O. 46. 54. tournoye 59.

[1]) en la presence O. se presenterent à 46. *suiv.*

Maggeddo, et ses villes, trois contrees. 12. Et les enfans de Manassé ne peurent dechasser les habitans de ces villes-là, mais le Chananeen commença à demeurer en ceste mesme terre. 13. Mais depuis que les enfans d'Israel se furent fortifiez, ils rendirent le Chananeen tributaire: toutesfois ils ne le dechasserent point. 14. Or les enfans de Ioseph parlerent à Iosué, disans, Pourquoy m'as-tu donné un seul lot, et un seul heritage, veu que ie suis un grand peuple, en sorte que l'Eternel m'a benit iusques à present? 15. Et Iosué leur dit, Si tu es si grand[1]) peuple, monte en la forest[2]) et la couppe pour te faire place en la terre du Pheriseen, et de Rephaim, si la montagne d'Ephraim t'est trop petite. 16. Auquel les enfans de Ioseph respondirent, ceste montagne ne nous suffira point: et il y a des chariots de fer entre tout Chananeen qui habite en la terre de la vallee, et de celuy qui habite en Beth-sean et és villes d'icelle, et de celuy qui habite en la vallee de Iezrael. 17. Et Iosué dit à la maison de Ioseph, assavoir à Ephraim et à Manassé, en disant, Tu es un grand peuple, et tu as une grande force: tu n'auras pas pour une seule portion: 18. Car tu auras la montagne, d'autant que c'est une forest: tu la coupperas donc, et les issues[3]) d'icelle t'appartiendront, à cause que tu en dechasseras le Chananeen, quoy qu'il ait des chariots de fer, quelque puissant qu'il soit.

Chapitre XVIII.

1. Or toute la multitude des enfans d'Israel s'assembla en Silo, et mirent là le tabernacle de convenance, apres que la terre fut assuiettie devant eux. 2. Et des enfans d'Israel ausquels ils n'avoyent point divisé leur heritage, il en estoit demeuré sept lignees. 3. Et Iosué dit aux enfans d'Israel, Iusqu'à quand cessez vous d'entrer,[4]) pour posseder la terre, que le Seigneur le Dieu de vos peres nous a donnée? 4. Baillez d'entre vous trois hommes pour lignee, lesquels i'envoyeray: et se leveront, et chemineront par la terre, et la descriront selon[5]) leur heritage, et puis ils retourneront à moy. 5. Et la diviseront en sept parts: Iuda se tiendra en ses limites du Midi: et les familles de Ioseph se tiendront en leurs limites[6]) du Septentrion. 6. Et vous, descrivez la terre en sept parts, et m'apportez ici *ce que vous en aurez fait:* alors ie vous ietteray ici le sort devant le Seigneur nostre Dieu. 7. Car il n'y a point de portion pour les

[1]) gros O. 46. 54.
[2]) et te prepare (dresse 46. *suiv.*) lieu illec O. *suiv.*
[3]) limites 46. *suiv.*
[4]) chommerez vous de venir O. 46. 54. cesserez vous de venir 59.
[5]) selon la relation de O. 46. 54. selon la part de 59.
[6]) leur quartier 46. *suiv.* terme O.

Levites[1]) entre vous, d'autant que la sacrificature du Seigneur est leur heritage. Mais Gad et Ruben, et la moitié de la lignee de Manassé ont prins leur heritage outre le Iordain vers Orient, que Moyse serviteur du Seigneur leur a donnee. 8. Et ces hommes-là se leverent, et s'en allerent, et Iosué commanda à ceux-ci qui s'en alloyent, de descrire la terre, disant, Allez, et cheminez par la terre, et la descrivez, et puis apres retournez vous-en à moy, et ie vous ietteray ici le sort devant le Seigneur en Silo. 9. Ces hommes donc s'en allerent, et passerent par la terre, et la descrivirent en un livre selon les villes, en sept parties: et retournerent à Iosué au camp en Silo. 10. Or Iosué leur ietta le sort en Silo devant le Seigneur: et là Iosué divisa la terre aux enfans d'Israel, selon leurs parts. 11. Or le sort de la lignee des enfans de Beniamin monta[2]) selon leurs familles, et le limite de leur sort escheut,[3]) entre les enfans de Iuda et les enfans de Ioseph. 12. Et leur limite fut à costé de Septentrion du Iordain: et le limite monta à costé de Iericho de devers Septentrion, et monte en la montagne vers la mer: et ses issues sont vers le desert de Beth-aven. 13. Et de là ce limite passe en Luz à costé de Luz vers le Midi (laquelle est Beth-el) et le limite descend en Atheroth-Adar aupres de la montagne qui est au Midi de Beth-horon la basse. 14. Et ce limite tournoye et environne à costé de la mer vers Midi, depuis la montagne qui est vis à vis de Beth-horon vers Midi: et ses issues sont iusqu'à Cariat-Baal (laquelle est Ciriath-iearim) ville des enfans de Iuda: c'est là le costé de la mer. 15. Mais le costé vers Midi, depuis le bout de Ciriath-iearim: et ainsi ce limite sort à la mer, il sort, di-ie, à la fontaine des eaux de Nephtoah. 16. Et le limite descend au bout de la montagne qui est vis à vis de la vallee de Ben-hinnon, et qui est en la vallee de Rephaim, vers Septentrion: et descend à la vallee de Hinnon, à costé du Iebusien vers le Midi, et de là il descend à En-Rogel. 17. Et circuit du costé de Septentrion, et sort à En-semes, et ressort en Geliloth, qui est à l'opposite aupres de la montee d'Adumim, et descend à Eben-Bohaa fils de Ruben. 18. De là il passe[4]) à costé, qui est vis à vis de la plaine vers Septentrion, et descend en Araba. 19. Et de là ce limite passe à costé de Beth-ogla vers Septentrion, et les issues de ce limite sont iusqu'au limite de la mer salee vers Septentrion, au bout du Iordain, vers Midi: c'est le limite de Midi. 20. Et le Iordain le termine du costé d'Orient. C'est l'heritage des enfans de Beniamin par ses

[1]) la portion des L. n'est point O.
[2]) issit 46. *suiv.*
[3]) issit O.
[4]) traverse O. 46. 54.

limites à l'environ par ses familles. 21. Or les villes de la lignee des enfans de Ben-iàmin, selon leurs familles, furent celles-ci, Iericho, et Beth-ogla, et la vallee de Cesis, 22. Et Beth-Araba, et Semaraim, et Beth-el, 23. Et Avim, et Parah, et Ophrah, 24. Et le village d'Hamonai, et Ophni, et Gaba, douze villes et leurs villages. 25. Gibeon, et Roma, et Beeroth, 26. Et Mispe, et Chephira, et Mosa, 27. Et Racem, et Iirpeel, et Tharala. 28. Et Sela, Eleph, et Iebusi (laquelle est Ierusalem) et Gibath, Ciriath, quatorze villes, et leurs villages. C'est l'heritage des enfans de Beniamin par leurs familles.

Chapitre XIX.

1. Or le second sort escheut à Simeon, à la lignee des enfans de Simeon par leurs familles: et leur heritage fut au milieu de l'heritage des enfans de Iuda. 2. Et en leur heritage fut Beerseba, et Seba, et Molada, 3. Et Hazar-sual, et Bala, et Azem, 4. Et El-tholad, et Betul, et Horma, 5. Et Siclag, et Beth-marcaboth, et Hazar-susa, 6. Et Beth-lebarth, et Saruhen, treze villes et leurs villages. 7. Aim, Rimon, et Ether, et Asan, quatre villes et leurs villages. 8. Et tous les villages qui estoyent à l'environ de ces villes iusqu'en Baalath beer, Ramath de devers le Midi. C'est l'heritage de la lignee des enfans de Simeon par leurs familles. 9. L'heritage des enfans de Simeon fut de la portion des enfans de Iuda. Car la part et portion des enfans de Iuda estoit trop grande pour eux: parquoy les enfans de Simeon eurent heritage au milieu de leur heritage. 10. Or le troisieme sort escheut [1]) aux enfans de Zabulon par leurs familles: et le limite de leur heritage fut iusqu'à Sarid. 11. Et leur limite monte iusqu'à la mer, et Marala, et touche iusqu'en Dabaseth, et parvient au fleuve qui est vis à vis de Iocneam. 12. Et retourne à Sarid vers Orient, c'est à dire vers soleil levant au limite de Chisloth Thabor, et de là il sort vers Dobrath, et monte en Iaphia. 13. Outre plus il passe de là vers Orient au soleil levant, à Gitah Hepher, et à Itha-casin: et de là il sort en Rimon, et tournoye vers Nea. 14. D'avantage le mesme limite tournoye de devers Septentrion en Hànathon: et ses issues sont à la vallee de Iephtah-el. 15. Et Catath, et Nahalal, et Simron, et Idala, et Beth-lehem, douze villes, et leurs villages. 16. C'est l'heritage des enfans de Zabulon par leurs familles: ce sont les villes et leurs villages. 17. Le quatrieme sort advint à Issachar, aux enfans, di-ie, d'Issachar par leurs familles. 18. Et leur limite fut Iezrael, et Chesuloth, et Sunem, 19. Et Hapharaim, et Sion, et Anaharath, 20. Et Rabbith, et Kision, et Abes, 21. Et Remeth, et En-gannim, et Enhadda, et Beth-pazeth. 22. Et le limite parvient en Thabor, et Sahazima, et Beth-semes: et les issues de leur limite seront au Iordain: seze villes et leurs villages. 23. C'est l'heritage de la lignee des enfans d'Issachar par leurs familles: les villes et leurs villages. 24. Or le cinquieme sort escheut sur la lignee des enfans d'Aser, par leurs familles. 25. Et leur limite fut Helcath, et Habi, et Beten, et Achsaph, 26. Et Alamelec, et Amad, et Misal: et parvient en Carmel vers la mer, et en Sihor-libnath. 27. Et retourne vers le soleil levant en Beth-dagon, et parvient en Zabulon et en la vallee d'Iphtael vers Septentrion, et en Beth-emec, et Nehiel: et sort en Chabul à la senestre. 28. Et à Ebron, et Rehob, et Hammon, et Kana, iusqu'à Sidon la grande: 29. Et le limite retourne en Rama, iusqu'à la ville munie de la pierre: de là ce limite retourne en Hosa, et ses issues sont vers la mer, depuis le cordeau à Achzib, 30. Et Umma, et Aphec, et Rehob: vingt deux villes et leurs villages. 31. C'est l'heritage de la lignee des enfans d'Aser par leurs familles: ce sont aussi les villes et leurs villages. 32. Le sixieme sort advint à Nephthali, aux enfans, di-ie, de Nephthali par leurs familles. 33. Et leur limite fut depuis Heleph, et depuis Elon en Saanannim, et Adami, Neceb, et Iabneel, iusqu'à Lacum: et ses issues sont au Iordain. 34. Puis apres le limite retourne à la mer à Azroth-thabor: et de là passe en Hucoc, et parvient à Zabulon du Midi, et parvient à Aser du Couchant et à Iuda au Iordain du costé du Soleil levant. 35. Et les villes munies *sont* Ziddim, Ser, Hammath, Racath, et Cinereth, 36. Et Adama, et Rama, et Azor, 37. Et Cedes, et Edrehi, et En-hasor, 38. Et Iron, et Migdalel, Horem, et Beth-hanath, et Beth-semes: dix-neuf villes et leurs villages. 39. C'est l'heritage de la lignee des enfans de Nephthali par leurs familles, les villes et leurs villages. 40. Le septieme sort escheut à la lignee des enfans de Dan par leurs familles. 41. Et le limite de leur heritage fut Soreah, et Esthaol, et Iosemes, 42. Et Saalabin, et Aialon, et Iethla, 43. Et Elon, et Thimnatha, et Ecron, 44. Et El-thece, et Gibbethon, et Baalath, 45. Et Iehu, et Bene-berac, et Gath-rimon, 46. Et Mehaiarcon, et Raccon, avec le limite qui est à l'opposite de Iapho. 47. Et d'iceux le limite des enfans de Dan sortit, et les enfans de Dan monterent, et combattirent contre Lesen, et la prindrent, et la frapperent au trenchant de l'espee, et l'eurent en heritage et habiterent en icelle: et l'appelerent Lesen Dan, du nom de Dan leur pere. 48. C'est l'heritage de la lignee des enfans de Dan par leurs familles: ce sont les villes et leurs villages. 49. Or apres qu'ils eurent mis fin aux

[1]) monta O. issit 46. *suiv.*

en la terre de Chanaan, pour s'en aller en Gilead, en la terre de leur heritage, en laquelle ils avoyent receu leur partage selon la parole de l'Eternel, par la main de Moyse. 10. Or vindrent-ils aux limites du Iordain, qui estoyent en la terre de Chanaan, et les enfans de Ruben, et les enfans de Gad, et la demie lignee de Manassé edifierent là un autel iouxte le Iordain, voire un autel fort grand à voir. 11. Et les enfans d'Israel ouirent dire, Voilà les enfans de Ruben et les enfans de Gad et la demie lignee de Manassé, qui ont basti un autel vis à vis de la terre de Chanaan, aux confins du Iordain, au passage des enfans d'Israel. 12. Les enfans, di-ie, d'Israel entendirent cela, et toute l'assemblee des enfans d'Israel se trouverent ensemble en Silo, pour monter en bataille à l'encontre d'eux. 13. Or les enfans d'Israel envoyerent vers les enfans de Ruben, et vers les enfans de Gad, et à la demie lignee de Manassé, en la terre de Gilead, Phinees fils du Sacrificateur Eleazar, 14. Et avec luy dix princes, chacun prince de chacune maison des ayeulx de toutes les lignees d'Israel: car il y avoit en tous les mille d'Israel un prince de chacune famille de leurs peres. 15. Ainsi donc ils vindrent aux enfans de Ruben, et aux enfans de Gad, et à la demie lignee de Manassé, en la terre de Gerad, et parlerent à eux en disant, 16. Voici que dit toute la congregation de l'Eternel, Quelle est ceste prevarication laquelle vous avez commise contre le Dieu d'Israel, pour vous destourner auiourd'huy, à ce que vous ne cheminiez point apres l'Eternel, en vous edifiant un autel pour vous revolter auiourd'huy contre l'Eternel? 17. L'iniquité de Pehor vous semble-elle peu de chose, de laquelle nous ne sommes pas bien nettoyez encores auiourd'huy: et neantmoins il en est advenu une punition sur la congregation d'Israel? 18. Mais vous-vous destournez auiourd'huy pour ne point cheminer apres l'Eternel: et il adviendra que vous-vous rebellerez auiourd'huy contre l'Eternel, et demain il se courroucera contre toute la congregation d'Israel. 19. Que si la terre de vostre possession est immonde, passez en la terre de la possession de l'Eternel, en laquelle le tabernacle de l'Eternel a sa demeurance, et ayez vos possessions entre nous, et ne vous rebellez point contre l'Eternel, et ne nous abandonnez point, en edifiant[1]) un autel autre que l'autel de l'Eternel nostre Dieu. 20. Achan fils de Zaré ne transgressa-il pas en l'interdit, dont toute la congregation d'Israel fut en l'ire et indignation de l'Eternel? et cest homme seul ne mourut pas pour[2]) son iniquité. 21. Et les fils de Ruben, et les fils de Gad, et la demie lignee de Manassé respondirent, et parlerent avec les princes des milliers de la lignee d'Israel. 22. L'Eternel le Dieu des dieux, l'Eternel le Dieu des dieux sait luy-mesme, et Israel le cognoistra, si c'est par rebellion, et si c'est par prevarication contre l'Eternel, que tu ne nous sauves point en ce iour-ci. 23. Si nous avons pensé de nous faire un autel, pour nous destourner, à ce que nous ne cheminions point apres l'Eternel, ou si ç'a esté pour immoler sur iceluy holocaustes et sacrifices, ou si ç'a esté pour faire sur iceluy sacrifices de prosperité, que le Seigneur luy-mesme s'en enquiere. 24. Et si plustost nous ne l'avons fait pour crainte de ceci,[1]) disans, Vos enfans diront pour demain à nos enfans, qu'avez vous à faire[2]) avec l'Eternel le Dieu d'Israel? 25. Car o vous enfans de Ruben et enfans de Gad, l'Eternel a mis pour limite entre nous et vous le Iordain, vous n'avez point de portion avec l'Eternel: et vos enfans feront cesser nos enfans pour ne plus craindre l'Eternel. 26. Et avons dit, Mettons peine à edifier[3]) un autel, non point pour l'holocauste, ne pour le sacrifice, 27. Ains à ce qu'il serve de tesmoignage entre vous et nous, et entre nos generations qui viendront apres nous pour exercer le service de l'Eternel devant iceluy en nos holocaustes, et en nos sacrifices, et en nos prosperitez, et que vos enfans ne disent point pour demain à nos enfans, Vous n'avez point de portion à l'Eternel. 28. Et pourtant nous avons dit, que s'ils veulent nous dire ainsi, ou à nostre posterité pour demain: alors nous leur dirons, Voyez la similitude de l'autel de l'Eternel que nos peres avoyent fait, non point pour l'holocauste, ne pour le sacrifice, ains à ce qu'il soit tesmoin entre nous et vous, 29. Ia ne nous advienne que nous-nous revoltions contre l'Eternel, et que nous-nous destournions auiourd'huy pour ne point suyvre l'Eternel, en edifiant un autel pour l'holocauste, pour l'oblation, et pour le sacrifice, outre l'autel de l'Eternel nostre Dieu, lequel est devant son tabernacle. 30. Or apres que Phinees le Sacrificateur, et les princes de la congregation, et les chefs des milles d'Israel qui estoyent avec luy, eurent ouy les propos que les enfans de Ruben, et les enfans de Gad, et les enfans de Manassé leur tenoyent, cela leur pleut.[4]) 31. Et Phinees fils d'Eleazar le Sacrificateur dit aux enfans de Ruben, et aux enfans de Gad, et aux enfans de Manassé, nous cognoissons auiourd'huy que l'Eternel est au milieu

[1]) ne vous provocquez point en voulant edifier O. 46. ne rebellez point contre nous en vous edifiant 54. 59.

[2]) cest homme ne perit point seul en O. cest homme qui estoit seul ne perit-il point en 46. *suiv.*

[1]) par solicitude et cause O. 46. pour crainte de propos 54. pour crainte de ceste chose 59.

[2]) Quelle chose y a il entre vous et O. Quelle convenance avez vous 46. *suiv.*

[3]) faisons nous maintenant edifier O. mettons nous maintenant edifier O. 46. *suiv.*

[4]) ils l'eurent a gré O. ils s'en contenterent 46. *suiv.*

de nous, que vous n'avez point commis ceste offense contre l'Eternel: maintenant vous avez delivré les enfans d'Israel de la main de l'Eternel. 32. Ainsi donc Phinees fils d'Eleazar Sacrificateur, et ces princes-là se departirent d'avec les enfans de Ruben, et des enfans de Gad, de la terre de Gilead, pour s'en retourner en la terre de Chanaan vers les autres enfans d'Israel, et leur rapporterent le faict. 33. Et la chose pleut devant les yeux des enfans d'Israel, et les enfans d'Israel benirent Dieu, et ne se disposerent plus pour monter en bataille à l'encontre d'eux,[1]) pour degaster la terre en laquelle habitoyent les enfans de Ruben et les enfans de Gad. 34. Et les enfans de Ruben, et les enfans de Gad nommerent l'autel El,[2]) en disant, Car il est tesmoin entre nous que l'Eternel est Dieu.

Chapitre XXIII.

1. Or il advint apres plusieurs iours, apres que l'Eternel eut donné repos à Israel de tous leurs ennemis à l'environ, Iosué devint vieil, et vint sur l'aage. 2. Lors Iosué appela tout Israel, ses anciens, ses chefs, et ses iuges, et ses prevosts, et leur dit, Ie suis devenu ancien, et sur l'aage. 3. Aussi vous avez veu tout ce que l'Eternel vostre Dieu a fait à toutes ces nations en vostre presence, que l'Eternel vostre Dieu a bataillé pour vous. 4. Voyez: ie vous ay departi[3]) en heritage selon vos lignees ces peuples qui sont de reste depuis le Iordain, et tous les peuples que i'ay exterminez iusqu'à la grand' mer vers le soleil couchant. 5. Or l'Eternel vostre Dieu les deboutera de devant vous, et les deschassera de vostre presence, et vous posséderez en heritage la terre d'iceux, comme l'Eternel vostre Dieu a parlé à vous. 6. Fortifiez vous donc à bon escient, pour garder et faire tout ce qui est escrit au livre de la Loy de Moyse, afin que vous ne vous en destourniez ni à dextre ni à senestre. 7. Et que vous ne vous mesliez parmi ces peuples qui demeurent de reste avec vous, et ne faciez mention de leurs dieux, et ne iuriez par le nom d'iceux, et ne les serviez, et ne vous encliniez à iceux: 8. Mais adheriez à l'Eternel vostre Dieu, comme vous avez fait iusqu'au iour present. 9. Pourtant l'Eternel a dechassé de vostre presence[4]) nations grandes et fortes, et nul n'a subsisté devant vostre face iusqu'au iour present. 10. Un seul homme d'entre vous en a poursuyvi mille: car l'Eternel vostre Dieu est celuy qui bataille pour vous, comme il vous avoit dit. 11. Prenez donc

[2]) et ne dirent rien de monter contre eux en guerre O. ne parlerent plus de monter contre eux en guerre 46. *suiv.*
[3]) *lisez:* Ed.
[4]) fait escheoir O.
[5]) dechassera arriere de vous O. 46. 54.

garde sur[1]) vos ames, que vous aimiez l'Eternel vostre Dieu. 12. Autrement si vous-vous destournez, et adherez à la reste de ces peuples, assavoir ceux qui demeurez avec vous, et vous alliez par mariage avec eux, et entrez à eux, et eux à vous: 13. Sachez que l'Eternel vostre Dieu ne poursuyvra plus à dechasser tous ces peuples arriere de vous: mais ils vous seront comme en laqs et ruine, et fleau à vos costez, et espines en vos yeux: tant que vous perirez de ceste bonne terre laquelle l'Eternel vostre Dieu vous a donnee. 14. Et voici, ie marche auiourd'huy par la voye de toute la terre, et vous cognoistrez en tout vostre coeur, et en toute vostre ame, qu'il n'est point cheu un mot de toutes les bonnes paroles que l'Eternel vostre Dieu a dites de vous: mais toutes les choses vous sont advenues, tellement qu'il n'est point cheu une parole. 15. Aussi comme toute bonne parole laquelle l'Eternel vostre Dieu vous avoit dite est advenue sur vous: ainsi l'Eternel amenera sur vous toute mauvaise parole, tant qu'il vous aura exterminez de ceste bonne terre, laquelle l'Eternel vostre Dieu vous a donnee. 16. Quand vous aurez transgressé le pact de l'Eternel vostre Dieu, lequel il vous a commandé, et que serez allez apres autres dieux, et les aurez servis et adorez: la fureur de l'Eternel s'enflammera contre vous, et perirez incontinent de ceste bonne terre qu'il vous a donnee.

Chapitre XXIV.

1. Iosué donc assembla toutes les lignees d'Israel en Sichem, et appela les anciens d'Israel, et ses princes, et ses iuges, et prevosts: et assisterent en la presence de Dieu. 2. Et Iosué dit à tout le peuple, Voici que dit l'Eternel le Dieu d'Israel, Vos peres ont habité iadis delà le fleuve, assavoir Tharé pere d'Abraham, pere de Nachor, et ont servi aux dieux estranges. 3. Et ie prins vostre pere Abraham delà le fleuve, et le fi aller par toute la terre de Chanaan, et multipliay sa semence, et luy donnay Isaac. 4. Et à Isaac ie donnay Iacob et Esau: et donnay à Esau le mont de Seir pour le posseder: mais Iacob et ses enfans descendirent en Egypte. 5. Puis i'envoyay Moyse et Aaron, et frappay Egypte: et apres que i'eu ce fait au milieu d'icelle, ie vous retiray. 6. Ainsi ie fi sortir vos peres hors d'Egypte, et vindrent iusques à la mer: et les Egyptiens poursuyvirent vos peres avec chariots et chevaucheurs iusques à la mer rouge. 7. Alors ils crierent à l'Eternel, et il mit une obscurité entre vous et les Egyptiens, et amena sur eux la mer, et les couvrit. Lors vos yeux virent ce que i'ay fait en Egypte: et avez demeuré long

[1]) partant vous serez gardez songneusement pour O. (sur vos gardes) 46. *suiv.*

temps au desert. 8. Et apres ie vous amenay en la terre des Amorrheens habitans delà le Iordain: et ils bataillerent contre vous, et ie les vous livray en vostre main, et vous avez possedé leur pays, et ie les desconfi devant vostre face. 9. Aussi Balac fils de Sippor roy de Moab s'esleva, et guerroya contre Israel: et envoya et appela Balaam fils de Beor, pour vous maudire. 10. Mais ie ne voulu point exaucer Balaam, ains vous beni en vous benissant, et vous delivray de la main d'iceluy. 11. Et passastes le Iordain, et vinstes en Iericho: et bataillerent contre vous les hommes de Iericho, l'Amorrheen, et Pheresien, et Chananeen, et Hettien, et Gergesien, et Hevien, et Iebusien: et ie les livray en vos mains. 12. Et envoyay devant vous des froillons, qui les dechasserent arriere de vous, assavoir les deux rois des Amorrheens, non point par ton espee, ou ton arc. 13. Et ie vous donnay la terre, en laquelle vous n'aviez point travaillé, et les villes que n'aviez edifiees, et en icelles vous habitez: et vous mangez les vignes et oliviers que vous n'aviez pas plantez. 14. Maintenant donc craignez l'Eternel, et le servez en simplicité et en verité: et ostez les dieux ausquels vos peres ont servi delà le fleuve, et en Egypte: et servez à l'Eternel. 15. Et s'il vous desplaist de servir à l'Eternel, eslisez vous auiourd'huy à qui vous voulez servir, ou aux dieux ausquels vos peres ont servi, lesquels estoyent delà le fleuve, ou aux dieux des Amorrheens, en la terre desquels vous habitez: mais moy et ma famille servirons à l'Eternel. 16. Auquel le peuple respondit, disant, Ia ne nous advienne d'abandonner l'Eternel pour servir aux autres dieux. 17. Car l'Eternel nostre Dieu est celuy qui nous a fait monter, et nous et nos peres, de la terre d'Egypte, de la maison de servitude, et qui a fait devant nos yeux ces grands signes, et nous a gardez en tout le chemin par lequel nous avons cheminé, et en tous les peuples par le milieu desquels nous avons passé. 18. Et l'Eternel a dechassé arriere de nous, tous les peuples, et mesmes l'Amorrheen habitant du pays. Aussi nous sevirons à l'Eternel: car il est nostre Dieu. 19. Et Iosué dit au peuple, Vous ne pourrez servir: car c'est un Dieu sainct, c'est un Dieu ialoux: il ne pardonnera point à vos forfaits, et à vos pechez. 20. Si vous delaissez l'Eternel, et servez aux dieux estranges, il se retournera, et vous traittera mal, et vous consumera, apres qu'il vous aura bien fait. 21. Auquel le peuple respondit, Non: mais nous servirons à l'Eternel. 22. Et Iosué dit au peuple, Vous estes tesmoins contre vous-mesmes, que vous avez esleu pour roy l'Eternel, pour luy servir. Et ils repondirent, Nous en sommes tesmoins. 23. Maintenant donc ostez les dieux estranges qui sont au milieu de vous, et enclinez vostre coeur à l'Eternel le Dieu d'Israel. 24. Auquel le peuple respondit, Nous servirons à l'Eternel nostre Dieu, et obeirons à sa voix. 25. Iosué donc traitta l'alliance en ce iour-là avec le peuple, et luy mit[1]) commandement, et iugement en Sichem. 26. Si escrivit ces paroles au livre de la Loy de Dieu: aussi il print une grande pierre, et l'esleva là sous un chesne qui estoit au sanctuaire de l'Eternel. 27. Et Iosué dit à tout le peuple, Voici ceste pierre nous sera en tesmoignage: car elle a ouy toutes les paroles de l'Eternel qu'il nous a dites: et elle sera pour tesmoignage, afin que par adventure ne mentiez contre vostre Dieu. 28. Et Iosué laissa aller le peuple, un chacun à son heritage. 29. Ces choses faites, mourut Iosué fils de Nun, serviteur de l'Eternel, aagé de cent et dix ans. 30. Et l'ensevelirent entre les limites de son heritage, en Thimnath-herah, qui est en la montagne d'Ephraim vers l'Aquilon du mont de Gaas. 31. Et Israel servit à l'Eternel tous les iours de Iosué, et tous les iours des anciens qui survesquirent[2]) apres Iosué, et qui avoyent cognu toutes les oeuvres de l'Eternel qu'il avoit faites pour Israel. 32. Aussi les os de Ioseph que les enfans d'Israel avoyent apportez d'Egypte, ils les ensevelirent en Sichem, en la partie du champ que Iacob avoit acheté cent pieces d'argent des enfans d'Hemor pere de Sichem: et furent en possession d'heritage[3]) aux enfans de Ioseph. 33. Pareillement Eleazar fils d'Aaron mourut, et l'ensevelirent en Gibeath de Phinees son fils, qui luy fut donnee en la montagne d'Ephraim.

[1]) proposa 59.
[2]) ont prolongez les iours O. vesquirent 59.
[3]) en heritage O. 46.

LE LIVRE DES PSEAUMES.

TEXTE TIRÉ DU COMMENTAIRE IMPRIMÉ EN 1558
AVEC LES VARIANTES DE CELUI D'OLIVETAN, DES ÉDITIONS GENEVOISES
DE 1546, 1554, 1559 ET DE L'ÉDITION DU COMMENTAIRE DE 1563.

L'asterisque des notes désigne le Commentaire de 1563.

Pseaume I.

1. Bien heureux est l'homme qui ne chemine point au conseil des meschans, et ne s'arreste point en la voye des pecheurs, et ne s'assied point au banc des mocqueurs. 2. Ains son desir est en la Loy du Seigneur, et en icelle medite[1]) iour et nuict. 3. Car il sera comme l'arbre planté aupres des ruisseaux des eaux, lequel rend son fruit en sa saison, dont le feuillage ne s'escoule[2]) point, et tout ce qu'il fera viendra à prosperité. 4. Les meschans ne seront pas ainsi, ains comme la paille menue que le vent chasse.[3]) 5. Pourtant les meschans ne consisteront[4]) point au iugement, ne les pecheurs en l'assemblee[5]) des iustes. 6. Car le Seigneur cognoist la voye des iustes, mais la voye des meschans perira.

Pseaume II.

1. Pourquoy se mutinent les gens, et murmurent[1]) les peuples en vain? 2. Les Rois de la terre se sont bandez,[2]) et les Princes de la terre sont assemblez[3]) contre le Seigneur et contre son Christ.[4]) 3. Rompons leurs liens, et reiettons de nous leur ioug.[5]) 4. Celuy qui reside aux cieux s'en rira: le Seigneur se mocquera d'eux. 5. Lors il parlera à eux en son courroux,[6]) et les estonnera[7]) par sa fureur. 6. I'ay ordonné[8]) mon Roy sur Sion ma saincte montagne. 7. Ie raconteray l'ordonnance: Le Seigneur m'a dit, Tu es mon Fils, ie t'ay auiourd'huy engendré. 8. Demande moy, et ie te donneray pour ton heritage les gens, et pour ta possession les bouts de la terre. 9. Tu les casseras[9]) d'un sceptre de fer, et les briseras comme un vaisseau de potier. 10. Et maintenant vous Rois entendez, et vous gouverneurs de[10]) la terre prenez instruction. 11. Servez au Seigneur en crainte, et vous esiouissez en tremblant.[11]) 12. Baisez le Fils, de peur qu'il ne se courrouce, et que ne perissiez de la voye, quand[12]) son ire s'embrasera en brief. O que bien-heureux sont tous ceux qui ont esperance en luy.

Pseaume III.

1. Pseaume de David quand il s'enfuyoit de devant la face d'Absalom son fils. 2. Seigneur, combien sont multipliez mes adversaires! et que meints se sont eslevez contre moy! 3. Plusieurs disent à mon ame, Il n'ha plus de secours[1]) en Dieu. Sela. 4. Or[2]) Seigneur tu es un bouclier pour moy, ma gloire, celuy qui exalte mon chef. 5. I'ay crié de ma voix au Seigneur, et il m'a respondu de sa saincte montagne. Sela. 6. Ie me suis couché et endormi, si me suis resveillé: car le Seigneur me soustiendra.[3]) 7. Ie ne craindroye dix mille personnes[4]) qui mettroyent le siege tout autour de moy. 8. Seigneur leve toy, mon Dieu sauve moy: car tu as frappé en la ioue tous mes ennemis, et as rompu les dents des meschans. 9. Le salut est du[5]) Seigneur, ta benediction est sur ton peuple. Sela.

Pseaume IV.

1. Au maistre chantre sur neginoth. Pseaume de David. 2. O Dieu de ma iustice, quand ie crie respon moy: car tu m'as donné[1]) espace au destroit: aye donc pitié[2]) de moy, et exauce mon oraison. 3. Fils des hommes, iusques à quand tascherez-vous de mettre ma gloire en diffame, et aimerez

---

1) rumine O.
2) *en marge:* ou, deschet O. fletrit 54. 59.
3) pousse O.
4) se dresseront O.
5) au concil O.

1) grumellent O.
2) pourquoy se opposent O. s'avancent 54. 59.
3) consultent O. *suiv.*
4) oinct O.
5) lacz O. chevestres 54. *suiv.*
6) Ire O.
7) estourdira O.
8) constitué O.
9) desrompras O.
10) qui iugez la terre, soyez instruictz O.
11) avec tremeur O.
12) *en marge*:* car O. 54.

1) il n'y a point de salut pour luy O.
2) Et* Mais O.
3) m'entretenoit O. me soustenoit 54. *suiv.*
4) milles peuples qui contre moy à l'environ se fussent mis O.
5) par devers le*

1) donne moy O.
2) mercy O.

vanité, et chercherez mensonge? Sela. 4. Or sachez que le Seigneur s'est choisi un debonnaire.[3]) le Seigneur m'exaucera quand ie l'invoqueray. 5. Tremblez donc, et ne pechez point: parlez[4]) en vous-mesmes sur vos couches, et vous tenez coy. Sela. 6. Sacrifiez sacrifice de iustice, et ayez confiance[5]) au Seigneur. 7. Plusieurs disent, Qui nous fera veoir le bien? mais Seigneur leve sur nous la clarté de ta face. 8. Tu m'as donné plus de liesse au coeur, qu'ils n'ont au temps que leur froment[6]) et leur moust ont foisonné. 9. Ie me coucheray et ensemble dormiray en repos:[7]) car toy Seigneur m'as mis seul *ou à part* en asseurance.

Pseaume V.

1. Au maistre chantre sur nehiloth, Pseaume de David. 2. Seigneur preste l'oreille à mes parolles, et enten à mon propos. 3. Mon Roy et mon Dieu enten à la voix de mon cri: car ie prieray à toy.[1]) 4. Seigneur, que tu exauces ma voix dés le matin, car du matin i'ordonneray[2]) à toy, et contempleray. 5. Car tu n'es point un Dieu qui aime meschanceté: le mauvais[3]) n'habitera point avec toy. 6. Les fols ne se trouveront[4]) point devant tes yeux: tu hais tous ceux qui sont ouvriers d'iniquité. 7. Tu destruiras ceux qui parlent mensonge: le Seigneur ha[5]) en horreur l'homme meurtrier et trompeur. 8. Mais moy en l'abondance de ta bonté ie viendray en ta maison, i'adoreray en ton sainct Temple avec ta crainte.[6]) 9. Seigneur conduy-moy en ta iustice, à cause de ceux qui m'aguettent,[7]) et dresse ta voye devant moy. 10. Car il n'y a point de droiture en leur bouche, le dedans d'eux est malice, leur gosier est un sepulchre ouvert, et flattent de leur langue. 11. O Dieu fay-les errer, qu'ils decheent[8]) de leurs conseils, reboute-[9])les pour la multitude de leurs transgressions:[10]) car ils sont rebelles. 12. Et que tous ceux qui esperent en toy s'esiouissent, et menent ioye[11]) perpetuellement: et les couvre, et que ceux qui aiment ton Nom s'esgayent[12]) en toy. 13. Car Seigneur, tu beniras le iuste, et le coronneras de bienveillance[13]) comme d'un pavois.

Pseaume VI.

1. Au maistre chantre en neginoth sur l'octave, Cantique de David. 2. Seigneur, ne me repren point en ton ire, et ne me chastie point en ta fureur. 3. Seigneur aye merci de moy: car c'est fait de moy:[1]) guari moy Seigneur, car mes os sont estonnez.[2]) 4. Mon ame aussi est grandement troublee: mais toy Seigneur, iusques à quand m'affligeras[3])-tu? 5. Seigneur retourne-[4])toy, et delivre mon ame, et me sauve pour l'amour de ta bonté.[5]) 6. Car il n'est fait nulle mention de toy en la mort: qui est-ce qui te louera au sepulchre? 7. I'ay ahenné en mon gemissement, ie baigne[6]) ma couche toutes les nuits, et trempe[7]) mon lit de mes larmes. 8. Mon oeil est esblouy de despit,[8]) et est envieilli entre tous ceux[9]) qui me travaillent. 9. Retirez-vous de moy, vous tous ouvriers d'iniquité: car le Seigneur a ouy la voix de mon pleur: 10. Le Seigneur a ouy ma priere, le Seigneur a receu mon oraison. 11. Tous mes ennemis soyent confus[10]) et troublez grandement: qu'ils[11]) s'en retournent, et soyent confus en un moment.

Pseaume VII.

1. Sigaion de David qu'il chanta au Seigneur touchant les parolles de Cus fils de Iemini. 2. Seigneur mon Dieu i'ay confiance en toy, sauve moy de tous ceux qui me poursuyvent, et me delivre. 3. De peur qu'il ne ravisse mon ame, comme un lion, et la deschire, et n'y ait nul qui la delivre. 4. Seigneur mon Dieu si i'ay commis ceci, s'il y a iniquité en mes mains: 5. Si i'ay mesfait[1]) à celuy qui avoit paix avec moy, voire si ie n'ay delivré celuy qui me molestoit sans cause:[2]) 6. Que l'ennemi poursuyve mon ame, et l'atteigne, et foulle ma vie en terre, et qu'il mette[3]) ma gloire en la

[3]) a separé à soy le gracieux O.
[4]) pensez 54. 59. meditez en voz coeurs O.
[5]) espoir O.
[6]) grain 54. 59. quand en la saison leur grain . . . . ont este multipliez O.
[7]) paix O.

[1]) ie te suppliray O. i'adresse à toy ma supplication54. *suiv.*
[2]) *add.* mon oraison 54. *suiv.* ie me prepareray vers toy. O.
[3]) la malice*
[4]) n'assisteront O.
[5]) aura* tu as O.
[6]) en la crainte de toy O.
[7]) de mes aguetteurs O.
[8]) tombent O.
[9]) repousse O.
[10]) meschancetez O.
[11]) se recreent O.
[12]) *en marge:** ou s'esiouiront . . . . meneront . . . s'esgayeront.
[13]) l'environneras de b. 54. *suiv.* l'environnant de bonne volunte O.

[1]) ie suis malade O.
[2]) troublez O.
[3]) poursuyvras O.
[4]) revire O.
[5]) misericorde* par ta grace O.
[6]) *en marge:* ou, ie fay nager O.
[7]) mouille O.
[8]) par mon marrissement obscurcy O.
[9]) tous mes ennemis O.
[10]) seront honteux O. sont confus 54. *suiv.*
[11]) ils s'en retourneront *etc.* 54. *suiv.* ils se revireront et seront peneux O.

[1]) rendu le mal O.
[2]) si i'ay pillé sans cause mes adversaires O.
[3]) colloque O.

poudre. Selah. 7. Dresse-toy Seigneur en ton ire, esleve-toy contre la furie[4]) de mes adversaires, et veille sur moy au iugement que tu as ordonné.[5]) 8. Et lors l'assemblee[6]) des peuples t'environnera, et pour l'amour d'icelle, retourne-toy en haut. 9. Le Seigneur iugera les peuples: iuge-moy donc Seigneur selon ma iustice, et selon l'integrité[7]) *qui est* en moy. 10. Que la malice des meschans prene fin,[8]) et addresse[9]) le iuste: car Dieu qui est iuste, esprouve les coeurs et les reins. 11. Mon bouclier est en Dieu, lequel sauve ceux qui sont droits de coeur. 12. Dieu iugeant le iuste, et le contempteur de Dieu iournellement.[10]) 13. S'il ne se convertit,[11]) il aiguisera son glaive: il a *ia* tendu son arc, et l'a dressé,[12]) *ascavoir pour tirer:* 14. Et luy a apresté armes mortelles,[13]) il mettra à poinct[14]) ses fleches *pour les bailler* aux persecuteurs. 15. Voyci, il travaillera pour enfanter iniquité, car il a conceu meschanceté[15]) *ou moleste,* mais il enfantera mensonge. 16. Il a fouy un puits, et l'a cavé: mais il est cheu[16]) en la fosse qu'il a faite. 17. Sa meschanceté[17]) retournera sur sa teste, et son outrage luy descendra sur le sommet.[18]) 18. *Dont* ie loueray le Seigneur selon sa iustice, et celebreray par Pseaumes le nom[19]) du Seigneur souverain.

Pseaume VIII.

1. Au souverain chantre sur Gitith, Pseaume de David. 2. O Eternel nostre Seigneur, que ton nom est admirable en[1]) toute la terre! pource que tu as mis ta gloire[2]) par dessus les cieux. 3. De la bouche des enfans et allaittans tu as fondé ta force à cause de tes adversaires, pour ruer ius[3]) l'ennemi et le vengeur. 4. Quand ie voy[4]) tes cieux *qui sont* l'ouvrage de tes doigts: la lune et les estoilles que tu as arrangees.[5]) 5. *Alors ie pense,* Qu'est-ce de l'homme, que tu as souvenance de luy? et *qu'est-ce* du fils de l'homme, que tu le visites?[6]) 6. Car[7]) tu l'as fait un peu moindre que Dieu,[8]) et l'as coronné de gloire et d'honneur. 7. Tu l'as constitué dominateur sur les oeuvres de tes mains: tu as mis toutes choses sous ses pieds. 8. Les ouailles et les boeufs entierement,[9]) et aussi les bestes des champs. 9. Les oiseaux du ciel, et les poissons de la mer, et ce qui se pourmeine[10]) par les sentiers des eaux. 10. O Eternel nostre Seigneur, que ton nom est admirable[11]) par toute la terre!

Pseaume IX.

1. Au souverain chantre Almuth Laben, Pseaume de David. 2. Ie loueray le Seigneur de tout mon coeur, ie raconteray toutes tes merveilles. 3. Ie m'esiouiray et m'esgayeray en toy, ie celebreray en pseaumes[1]) ton nom, o Souverain. 4. Quand[2]) mes ennemis retournent en arriere, ils trebuschent[3]) et sont ruinez devant ta face. 5. Car tu as fait[4]) mon iugement et ma cause, tu t'es assis sur le siege iuste iuge.[5]) 6. Tu as reprimé les gens, tu as destruit le meschant, tu as aboli leur nom à tousiours-mais. 7. O ennemi, les desolations sont consommees[6]) pour iamais: et as rasé[7]) les villes, leur memoire est perie avec elles. 8. Et le Seigneur sera assis eternellement: il a preparé son throne pour iuger. 9. Et il fera iugement du monde en iustice, et iugera les peuples en droiture. 10. Et si sera le Seigneur la retraite[8]) du povre, et sauvegarde au temps *opportun,* qu'il sera en tribulation. 11. Et ceux qui cognoissent ton nom auront confiance[9]) en toy: car Seigneur tu n'abandonnes point ceux qui te cherchent. 12. Chantez au Seigneur qui habite en Sion, et annoncez ses faits[10]) entre les peuples. 13. Car requerant le sang, il a eu[11]) memoire de luy, et n'a point oublié le cri des affligez. 14. Seigneur, aye merci de moy, voy mon affliction *que i'ay* de ceux qui me persecutent, toy qui m'esleves[12]) des portes de la mort. 15. A celle fin que ie raconte toutes tes lou-

---

[4]) pour l'indignation O.
[5]) m'exerce iugement comme tu as promis O. esveille toy vers moy selon le iugement que tu as ordonné 54. 59.
[6]) la congregation O.
[7]) mon innocence O. 54. 59.
[8]) ie requiers que le mal des meschans cesse O.
[9]) que tu affermisses O. affermi 54. *suiv.*
[10]) Dieu menace par chascun iour O. 54. 59.
[11]) retourne O. *suiv.*
[12]) le prepare O.
[13]) instrumens de mort O.
[14]) il forge O. employera . . . . contre mes pers 54. *suiv.*
[15]) affliction O. *suiv.*
[16]) il cherra O.
[17]) son labeur O. sa moleste 54. 59.
[18]) sa teste O.
[19]) chanteray au nom O.

[1]) magnifique par O. *suiv.*
[2]) louange O. maiesté 54. *suiv.*
[3]) afin de faire cesser O. *suiv.*
[4]) Car ie verray O. quand ie regarde 54. *suiv.*
[5]) disposé O. establies 54. *suiv.*

[6]) *en marge:* ou, as souvenance de luy.
[7]) Et*
[8]) *en marge:* ou, les Anges.
[9]) universellement O.
[10]) passe O. *suiv.*
[11]) triumphant O. *suiv.*

[1]) ie chanteray O.
[2]) en tant que O. pourceque 54. *suiv.*
[3]) ont esté chocquez O.
[4]) traitté O.
[5]) *en marge:* ou, pour iuger iustement.
[6]) les alarmes ont pris fin O.
[7]) desolé O.
[8]) deffense . . . . appuy O. retraicte . . . . retraicte 54. *suiv.*
[9]) esperance O.
[10]) oeuvres O.
[11]) de ceux dont il a O. et en a 54. *suiv.*
[12]) relieve moy O. toy qui me retires 54. *suiv.*

anges és portes de la fille de Sion, et m'esiouisse en ton salut. 16. Les gens sont enfondrez[13]) en la fosse qu'ils ont faite: leur pied a esté pris en la rets qu'ils ont mussee.[14]) 17. Le Seigneur est cognu en faisant iugement: le meschant est enlacé en l'ouvrage de ses mains. Higaion selah. 18. Les meschans retourneront[15]) en enfer: toutes les gens oublians[16]) Dieu. 19. Car le povre ne sera pas tousiours oublié: l'esperance des humbles ne perira pas à iamais. 20. Leve-toy Seigneur, et que l'homme mortel ne soit le plus fort,[17]) et que les gens soyent iugez devant toy. 21. Seigneur, donne-leur frayeur, afin que les gens cognoissent qu'ils sont hommes.[18])

Pseaume X.

1. Pourquoy Seigneur, te tiens-tu loin *de nous*, et te caches au temps[1]) *que sommes* en tribulation? 2. Le meschant en orgueil poursuit le povre:[2]) qu'ils soyent pris *eux-mesmes* par les entreprises qu'ils machinent.[3]) 3. Car le meschant *se* loue pour le souhait[4]) de son ame, et l'outrageux *se* benit, il desprise le Seigneur.[5]) 4. Le meschant en la hautesse de son nez n'enquiert point:[6]) toutes ses finesses, *c'est* qu'il n'est point de Dieu. 5. Ses voyes prosperent en tout temps: hauteur, tes iugemens devant luy:[7]) il souffle contre tous ses adversaires. 6. Il dit en son coeur, Ie ne chancelleray point en generation et generation, pource[8]) qu'il n'est point en mal. 7. Sa bouche est plene d'execration,[9]) et de tromperies et de malice: sous sa langue *gist* moleste et iniquité.[10]) 8. Il se tiendra aux embusches des villages, il occira l'innocent és cachetes: ses yeux aguetteront[11]) le povre. 9. Il espiera en cachete comme un lion en sa caverne: il guettera pour attraper le povre: il grippera[12]) le povre l'attirant en sa rets. 10. Il se serrera et abbaissera: lors tombera par ses forces[13]) une troupe d'affligez. 11. Il a dit en son coeur, Dieu l'a oublié, il a caché sa face, afin que iamais ne *le* voye. 12. Seigneur Dieu leve toy, hausse ta main, et n'oublie point les povres. 13. Pourquoy le meschant mesprise-[14])il Dieu? il dit en son coeur, Tu n'en feras point d'inquisition. 14. Tu l'as veu: car tu regardes la moleste[15]) et oppression, pour *les* mettre en ta main: le povre remettra sur toy, *car* tu seras adiuteur de l'orphelin. 15. Casse le bras du meschant et du malin: tu chercheras sa meschanceté et ne le trouveras.[16]) 16. Le Seigneur est Roy à perpetuité et à iamais: les Gens sont peris de sa terre. 17. Seigneur, tu as exaucé le desir des povres: tu disposeras[17]) leurs coeurs: et ton aureille *les* escoutera. 18. Afin que tu faces droict à l'orphelin et au povre, à ce que l'homme *qui est* de terre ne face plus doresenavant d'effroy.

Pseaume XI.

1. Au maistre chantre, Pseaume de David. I'ay ma fiance au Seigneur: comment *donc* ditesvous à mon ame, Fuyez[1]) en vostre montagne comme l'oiseau? 2. Certes voyci, les meschans ont tendu l'arc, ils ont accoustré[2]) leurs fleches sur la corde, pour tirer en cachete[3]) contre ceux qui sont droits de coeur. 3. Certes[4]) les fondemens sont ruinez: *mais* qu'a fait le iuste? 4. Le Seigneur *est* au palais de sa saincteté, le Seigneur *ha* son throne aux cieux: ses yeux verront, ses paupieres considereront les fils des hommes. 5. Le Seigneur esprouvera[5]) le iuste, mais son coeur hait le meschant, et celuy qui aime iniquité.[6]) 6. Il fera plouvoir sur les meschans, laqs,[7]) feu et soulphre, et vent de tourbillon: c'est la portion de leur hanap. 7. Car le Seigneur *est* iuste, et aime iustices, sa face approuve la droiture.[8])

Pseaume XII.

1. Au maistre des chantres sur l'octave Cantique de David. 2. Sauve Seigneur: car le misericordieux est defailli, et si sont les veritables consumez d'entre les fils des hommes. 3. Chacun

---

13) plongez O.
14) cachee O.
15) tourneront O. trebuscheront 54. 59.
16) qui ne pensent à 54. *suiv.*
17) ne s'efforce O.
18) mortelz O.

1) *en marge:* Hebr. aux opportunitez, ou aux temps opportuns
2) *en marge:* ou, le povre est persecuté, ou, il brusle en l'orgueil des meschans. — l'affligé O.
3) qu'ils ont pensé O.
4) selon le desir O.
5) et le pillart est prisé lequel blaspheme O. prise le pillard et blaspheme 54.
6) par l'oultrecuydance de sa face ne cerche point Dieu O. tant il est fier ne se soucie de D. 54. *suiv.*
7) tes iugemens sont ostez de sa presence O. . . . . esloignez 54. *suiv.*
8) sans aucun mal O. d'autant qu'il ne sent point d'adversité 54. *suiv.*
9) malediction O. maudisson 54. *suiv.*
10) felonie et vanité O. moleste et nuisance 54 *s.*
11) regardent O.
12) ravit O.

13) *en marge:* ou, par ses forts, ascavoir membres (54. *suiv.*) par sa violence O.
14) blasme O. blaspheme 54. *suiv.*
15) fascherie O. oppresse 54. *s.*
16) affin que plus ne se treuve O.
17) *en marge:* ou, fortifieras. tu prepares O.

1) Passe oultre O.
2) appareillé O.
3) en lieu obscur O. en obscurité 54. *suiv.*
4) Quand . . . . que fera O. Car 54. *suiv.*
5) approuvera*
6) extorsion O. violence 54. *suiv.*
7) charbons O. *suiv.*
8) *en marge:* ou, le droiturier O. *suiv.*

parle mensonge[1]) avec son compagnon, ils parlent des levres de flatteries en coeur et coeur.[2]) 4. Que le Seigneur retranche[3]) toutes levres de flatteries, la langue qui parle choses hautaines. 5. Qui ont dit, Nous serons fortifiez par nos langues, nos levres sont avec nous:[4]) qui est Seigneur sur nous? 6. Pour l'oppression[5]) des indigens, pour le gemissement des povres ie me leveray maintenant, dit le Seigneur: ie mettray en sauveté *celuy*[6]) à qui *le meschant* tend des laqs. 7. Les parolles[7]) du Seigneur *sont* parolles pures: argent fondu en un excellent creuset de terre, espuré par sept fois. 8. Toy Seigneur tu les garderas, tu le preserveras de ceste generation eternellement. 9. Car les meschans cheminent çà et là: quand ils sont exaltez, opprobre *est* aux fils des hommes.[8])

Pseaume XIII.

1. Au maistre chantre Pseaume de David. Iusques à quand Seigneur m'oublieras-tu à tousioursmais? iusques à quand cacheras-tu ta face de moy? 2. Iusques à quand mettray-ie[1]) conseils en mon ame? angoisse en mon coeur tous les iours? iusques à quand mon ennemi sera-il eslevé sur moy? 3. Regarde, respon-moy Seigneur mon Dieu: illumine mes yeux, de peur que ie ne dorme en la mort.[2]) 4. De peur que mon ennemi ne die, Ie l'ay vaincu: que ceux qui m'affligent ne s'esiouissent si ie venoye à tomber. 5. Mais moy i'ay confiance en ta bonté:[3]) mon coeur s'esiouira en ton salut: ie chanteray au Seigneur pour les bien-faits qu'il m'a faits.[4])

Pseaume XIV.

1. Au maistre chantre de David. Le fol a dit en son coeur, Il n'est point de Dieu: ils ont corrompu, ils ont fait oeuvre abominable: il n'y a nul qui face bien. 2. Le Seigneur a regardé[1]) des cieux sur les enfans des hommes, pour veoir s'il y en a *quelqu'un* qui entende, qui cherche Dieu. 3. Chacun s'est destourné,[2]) ils sont ensemble de-

[1]) chose vaine O.
[2]) *en marge*:* de coeur double O. *suiv.*
[3]) decoppe O.
[4]) à nostre commandement 54. *suiv.*
[5]) desolation O.
[6]) *en marge*:* Hebr. il luy tend des laqs. arriere de celuy qui bouffe contre luy O.
[7]) ditz . . . . netz O.
[8]) puis que les villains sont exaltez entre . . . O. quand les opprobres sont eslevez sur 54. *suiv.*

[1]) *en marge:* ou, consulteray-ie 54. *suiv.*
[2]) le somme de la mort 54. *suiv.*
[3]) benignité O.
[4]) quand il me l'aura contribué O. de ce qu'il m'a retribué 54. *suiv.*

[1]) contemplé O.
[2]) decliné O.

venus pourris,[3]) il n'est nul qui fasse bien, voire non pas un. 4. N'ont-ils point de cognoissance tous *ces* ouvriers d'iniquité? mangeans mon peuple ils mangent du pain: ils n'invoquent point le Seigneur. 5. Là ils tremblerent de tremblement, pource que Dieu *est* en[4]) la generation iuste.[5]) 6. Vous-vous mocquez du conseil du povre, de ce que le Seigneur est son esperance. 7. Qui donnera de Sion salut[6]) à Israel? quand le Seigneur aura ramené la captivité de son peuple, Iacob s'esiouira, et Israel aura liesse.

Pseaume XV.

1. Cantique de David. Seigneur qui habitera en ton Tabernacle, qui reposera en la montagne de ta saincteté? 2. Celuy qui chemine en integrité,[1]) et fait iustice,[2]) et qui parle verité en son coeur. 3. Qui ne detracte point de sa langue, et ne fait point de mal à son compaignon, et ne leve[3]) point de diffame contre son prochain. 4. Mesprisé *est* devant ses yeux le reietté:[4]) mais *il* honore ceux qui craignent le Seigneur: quand il a iuré pour faire dommage,[5]) il ne change point.[6]) 5. Il ne baille point son argent à usure, et ne reçoit present sur l'innocent: celuy qui fait ces choses ne bougera à iamais.

Pseaume XVI.

1. Michtam de David. O Dieu garde moy, car i'ay ma fiance en toy. 2. Tu diras à l'Eternel, Tu es mon Seigneur: mon bien ne vient point iusqu'à toy.[1]) 3. Aux Saincts qui sont en la terre et aux excellens,[2]) toute mon affection est vers iceux. 4. Les angoisses de celuy qui offre à l'estranger[3]) seront multipliees: ie ne gousteray point leurs sacrifices de sang: et ne prendray point leurs noms en mes levres. 5. Le Seigneur est la part de mon heritage et de mon hanap: tu tiens ferme mon lot. 6. Les cordeaux me sont escheus en *lieux* plaisans: aussi un tresbel[4]) heritage m'est advenu. 7. Ie

[3]) faicts abominables O. corrompus 54.
[4]) *en marge:* c. avec, ou pour avec 54. *suiv.*
[5]) saincte O.
[6]) *en marge:* c. delivrance (54. *suiv.*).

[1]) simplicité O.
[2]) ce qui est iuste O. travaille à faire iustice 54. *suiv.*
[3]) ne souffre point que diffame soit faict à O. reçoit 54. *suiv.*
[4]) *en marge:* c. meschant, ou vilain et abominable. envers lequel l'abominable n'est rien estimé O. se mesprise et deplait en soy mesme 54.
[5]) *en marge:* c. encore qu'il y eust dommage et perte pour luy combien que ce soit à . . . O. fust-ce 54. *s.*
[6]) propos O. il ne faussera point son serment 54. *suiv.*

[1]) ne te revient à rien O.
[2]) notables personnages O. vertueux 54. *suiv.*
[3]) *en marge:* à un Dieu estrange et autre que le vray Dieu.
[4]) excellent O.

magnifieray le Seigneur, lequel me donne conseil: mesme les nuits mes reins m'enseignent. 8. I'ay mis le Seigneur devant moy continuellement: puis qu'il est à ma dextre, ie ne bougeray point. 9. Pourtant mon coeur se resiouit, ma langue[5]) ha liesse: mesme ma chair habite asseureement. 10. Car tu ne delaisseras point mon ame au sepulchre, et ne mettras ton sainct tellement qu'il voye la fosse. 11. Tu me donneras à cognoistre la voye[6]) de vie: rassasiement[7]) de ioyes est en ta face: plaisances[8]) sont en ta dextre perpetuellement.

Pseaume XVII.

1. Oraison de David. Seigneur escoute ma iustice,[1]) enten mon cri: preste l'aureille à mon oraison, qui n'est point en levres de fraude. 2. Que mon iugement sorte de la presence de ta face: que tes yeux regardent droitures.[2]) 3. Tu as esprouvé[3]) mon coeur, tu l'as visité de nuit, tu l'as examiné, tu n'y trouveras *rien:* ma pensee ne passera point ma bouche.[4]) 4. Aux[5]) oeuvres des hommes, en la parolle de tes levres ie me suis donné garde des voyes du violent. 5. Asseure[6]) mes pas en tes sentiers, afin que les plantes de mes pieds ne glissent. 6. Ie t'ay invoqué, certes tu m'exauceras o Dieu: encline[7]) ton oreille vers moy, escoute mon propos. 7. Rend admirables tes misericordes, *toy* qui[8]) preserves ceux qui esperent, de ceux qui s'eslevent contre ta dextre. 8. Garde-moy comme la prunelle fille de l'oeil, cache-moy en l'ombre de tes ailes, 9. De devant[9]) les meschans qui taschent de me ruiner, mes ennemis qui m'assiegent en l'ame. 10. Ils se sont enserrez[10]) de leur graisse, ils ont parlé de leur bouche avec fierté. 11. Maintenant en nos pas[11]) ils m'ont environné, ils ont fiché[12]) leurs yeux pour mettre bas en terre. 12. Il est

[5]) gloire 54. 59.
[6]) le sentier O.
[7]) l'abondance O.
[8]) voluptez 54. *suiv.*

[1]) mon iuste propos O.
[2]) voyent l'equité O. regardent l'equité 54. *suiv.*
[3]) Et prouve *etc.* O. Quand tu auras esprouvé 54. *suiv.*
[4]) ma bouche ne passe point ma pensee 54. *suiv.*
[5]) ie me garde par ta parolle des faicts des hommes et des sentiers des pervers O. — Quant aux oeuvres des hommes, par la parolle de tes levres ie me suis *etc.* 54. *suiv.*
[6]) Soubstiens O. Mes pas ont esté fermes et les pl. *etc.* 54. *suiv.*
[7]) tendz . . . . . parolle O.
[8]) qui par ta main contregarde des resistans ceulx qui en toy se confient O.
[9]) A cause des m. qui me destruisent, et de mes ennemis qui m'environnent pour m'oster la vie O. pour l'amour des m. qui me font oppression *etc.* 54. *suiv.*
[10]) ils ont la bouche serree 54. *suiv.*
[11]) voyes O.
[12]) disposent . . . . . pour les tourner O. ils iettent leur regard pour tendre des laqz 54. *suiv.*

semblable au lion, il ne demande qu'à[13]) ravir, et au lionceau qui se tient aux lieux secrets. 13. Leve-toy Seigneur, previen sa face,[14]) mets-le par terre:[15]) delivre mon ame du meschant par ton glaive. 14. Des gens par ta main, Seigneur, des gens qui sont du monde:[16]) desquels la part est en la vie, desquels le ventre tu remplis de tes biens cachez: leurs enfans en ont leur soul,[17]) et laissent le reste[18]) à leurs petis. 15. *Mais* moy verray ta face en iustice: ie seray rassasié, quand ie seray resveillé, de ta semblance.

Pseaume XVIII.

1. Au maistre chantre, du serviteur du Seigneur: *ascavoir* David, lequel chanta au Seigneur les parolles de ce Cantique, au iour que le Seigneur le delivra de la main de tous ses ennemis, et de la main de Saul. 2. Et dit, Ie t'aimeray d'affection, Seigneur ma force. 3. Seigneur mon roc, et ma forteresse[1],) et mon liberateur: mon Dieu, ma roche: i'espereray en luy: mon bouclier et la corne de mon salut, ma retraite.[2]) 4. I'invoqueray le Seigneur loué, et seray sauvé de mes ennemis. 5. Les cordeaux[3]) de la mort m'avoyent environné: les torrens de meschanceté[4]) m'avoyent espovanté. 6. Les cordeaux du sepulchre[5]) m'avoyent environné, les laqs de mort m'avoyent prevenu. 7. En ma destresse i'invoquay le Seigneur, et criay à mon Dieu, et il ouit de son temple ma voix, et mon cri[6]) devant luy parveint à ses aureilles. 8. Lors la terre s'esmut, et trembla,[7]) et les fondemens des montagnes feirent bruit, et crollerent, pource qu'il estoit courroucé. 9. Fumee montoit en ses narines, et feu *sortant* de sa bouche consumoit, charbons s'embrasoyent de luy. 10. Il baissa[8]) les cieux, et descendit, et obscurité noire *estoit* sous ses pieds. 11. Il estoit monté sur un Cherub, et voloit, et estoit porté[9]) sur les ailes du vent. 12. Il mit tenebres sa cachete:[10]) autour de soy son tabernacle l'obscurité d'eaux, les nuees des cieux. 13. De

[13]) desire de O. est aspre à 54. *suiv.*
[14]) avance toy devant luy O.
[15]) l'accable O. abba-le 54. *suiv.*
[16]) *en marge:* c. dés un monde, ou un siecle.
[17]) ayent assez O.
[18]) leur residu O. leur demourant 54. *suiv.*

[1]) mon bastillon O.
[2]) mon refuge O.
[3]) *en marge:* ou, brisemens. — liens O. douleurs 54. *suiv.*
[4]) *en marge:* Hebr. de Belial. — fleuves du pervers O.
[5]) *en marge:* ou, de corruption. liens O. douleurs 54. *suiv.*
[6]) la clameur que ie fy 54. *suiv.*
[7]) croloit O.
[8]) enclina O.
[9]) se guindoit O.
[10]) couverture O.

la lueur *qui estoit* devant luy[11]) ses nuees passerent, graisle et charbons de feu. 14. Et le Seigneur tonna és cieux, le Souverain feit retentir sa voix, graisle et charbons[12]) de feu. 15. Il tira ses fleches, et les mit en route:[13]) il multiplia ses esclairs, et les mit en desarroy.[14]) 16. Et les gouffres[15]) des eaux apparurent, et les fondemens du monde furent descouvers par ta menace, Seigneur, par le souffle du vent de ton nez.[16]) 17. Il envoya d'enhaut, et me print, et me retira des grandes eaux. 18. Il me recourut[17]) de mon ennemi puissant, et de mon adversaire:[18]) pource qu'ils estoyent plus forts que moy. 19. Ils m'avoyent prevenu au iour de ma calamité: et le Seigneur fut mon appuy. 20. Et me tira au large,[19]) il me delivra, pourtant qu'il m'armoit. 21. Le Seigneur m'a retribué selon ma iustice, il m'a rendu selon la pureté de mes mains. 22. Pource que i'ay gardé les voyes du Seigneur, et ne me suis point meschamment revolté de mon Dieu: 23. Pource que i'ay eu tous ses iugemens devant moy,[20]) et n'ay point reietté[21]) ses ordonnances arriere de moy: 24. Et ay esté entier avec luy, et me suis gardé de mon iniquité.[22]) 25. Et le Seigneur m'a rendu selon ma iustice, selon la pureté de mes mains devant ses yeux.[23]) 26. Tu te monstreras debonnaire[24]) envers le debonnaire, tu seras entier avec l'homme entier. 27. Tu seras pur avec le pur: et envers le pervers tu seras pervers. 28. Car tu sauveras[25]) le peuple affligé,[26]) et abbaisseras les yeux hautains.[27]) 29. Car tu illumineras ma lampe, Seigneur: mon Dieu illuminera[28]) mes tenebres. 30. Car en toy[29]) ie rompray les bandes:[30]) et en mon Dieu ie sauteray[31]) la muraille. 31. La voye de Dieu est entiere: la parolle du Seigneur affinee,[32]) c'est un bouclier à tous ceux qui se confient en luy. 32. Car qui est Dieu outre le Seigneur? et qui est fort sinon nostre Dieu? 33. *C'est* Dieu qui m'a ceinct de vertu,[33]) et a mis ma voye entiere.[34]) 34. Mettant[35]) mes pieds comme ceux des biches,[36]) et m'a colloqué[37]) sur mes hauts lieux. 35. Duisant mes mains aux armes:[38]) et un arc d'acier sera brisé par mes bras. 36. Et tu m'as donné le bouclier de ton salut,[39]) et ta dextre m'a soustenu, et ta benignite m'a donné accroissement. 37. Tu as eslargi mes pas sous moy, et mes genoux n'ont point chancelé.[40]) 38. Ie poursuyvray mes ennemis, et les atteindray: et ne retourneray point iusques à ce que ie les aye du tout desfaits.[41]) 39. Ie les ay navrez,[42]) et ne se sont peu relever, ils sont tombez[43]) sous mes pieds. 40. Tu m'as ceint de force[44]) pour la guerre: tu as courbé mes ennemis sous moy.[45]) 41. Et m'a donné le col de mes ennemis, et ceux qui me hayssoyent tu les as destruits. 42. Ils crieront, et *n'y aura* point de Sauveur *pour eux:* au Seigneur, et il ne leur respondra point. 43. Et ie les briseray menu comme poudre qui est iettee par le vent: ie les foulleray comme[46]) la fange des rues. 44. Tu me deslivreras des esmeutes[47]) du peuple, tu me constitueras chef des nations: les peuples que ie ne cognoy point, me serviront. 45. A l'ouye de l'oreille ils m'obeiront: les enfans des estrangers me mentiront.[48]) 46. Les enfans des estrangers perdront courage, et trembleront dedans leurs cachetes.[49]) 47. Vive le Seigneur, et benit soit mon fort,[50]) et soit exalté le Dieu de mon salut. 48. Le Dieu qui me donne vengeances, et range[51]) les peuples sous

---

[11]) Pour la splendeur de sa presence les nuees passoyent O. ces grosses nuees partirent 54. *suiv.*
[12]) dards O.
[13]) dispersoit icelles O.
[14]) *en marge:* ou, les estourdit O.
[15]) flots O. canaux 54. *ss.*
[16]) *en marge:* ou, de ton ire. le soufflement de l'esprit de ton ire O.
[17]) delivroit O.
[18]) de ceux qui me hayssoyent O. de mes haineux 54.
[19]) m'a mené en lieu large O. me tira hors en lieu spacieux 54. *ss.*
[20]) Car tous ses droits sont en ma presence O.
[21]) n'osteray point de moy O.
[22]) de l'offenser 54. *s.*
[23]) qu'il a cognue 54. *s.*
[24]) beniray O.
[25]) tu as contregardé O.
[26]) chetif 54. *s.*
[27]) tu as humilié les yeux eslevés O.
[28]) esclaire 54. *s.*
[29]) *en marge:* par ta vertu. — par ton moyen O.
[30]) ie courray par l'armee O.
[31]) i'ay sailly sur 54. s.
[32]) esprouvee O.
[33]) armé de force O.
[34]) parfaite 54. *s.*
[35]) *en marge:* c. faisant, ascavoir me donnant legereté de pieds. — Il a mis O. il rend 54. *s.*
[36]) cerfz. O. chevreux 54. *s.*
[37]) fait tenir O. posé 54. *s.*
[38]) il a enseigné mes mains à la bataille O. c'est lui qui dresse 54. *s.*
[39]) l'escusson de ma sauvegarde O.
[40]) mes talons ne sont point glissez O.
[41]) ils ont esté mis à fin O.
[42]) torchez O. massacrez 54. *s.*
[43]) ils ont esté ruez ius O.
[44]) accoustré de vertu O. ceint de vertu belliqueuse 54. *s.*
[45]) ceux qui me resistoyent O. qui contre moy s'eslevoyent 54. *suiv.*
[46]) et ne les reputoye non plus que O.
[47]) contentions O.
[48]) *en marge:* c. si tost que le bruit de mon nom viendra à leurs oreilles, les peuples estrangers feront semblant d'estre des miens s'humilians de crainte.
[49]) les estrangers qui ont esté estourdiz et ont tremblé en leurs lieux fermez O. se sont fletriz . . . . de leurs prisons 54. *suiv.*
[50]) *en marge:* celuy qui me donne force. — createur O. protecteur 54. *s.*
[51]) reduit O.

moy. 49. Mon liberateur[52]) de mes ennemis: mesmes tu m'as eslevé d'entre ceux qui s'estoyent dressez contre moy: tu m'as delivré de l'homme outrageux.[53]) 50. Pourtant ie te loueray entre les gens Seigneur, et chanteray à ton nom. 51. Qui magnifie les saluts[54]) de son Roy, et fait misericorde à son Christ David, et à sa semence perpetuellement.

Pseaume XIX.

1. Au souverain chantre Cantique de David. Les cieux racontent la gloire de Dieu: et l'estendue[1]) annonce[2]) les oeuvres de ses mains. 2. *Un* iour desgorge propos[3]) à *l'autre* iour, et la nuict declare[4]) science à l'autre nuict. 3. Il n'y a langage,[5]) et n'y a parolles, *où*[6]) leur voix ne soit ouye. 4. Leur escriture[7]) est issue par toute la terre, et leurs propos iusques au bout du monde: il a mis en iceux un pavillon[8]) au soleil. 5. Et il sort comme un espoux de sa chambre,[9]) il s'esgaye comme un homme robuste[10]) pour faire sa course.[11]) 6. Son issue est *d'un* bout des cieux, et son circuit sur les bouts d'iceux, et n'y a personne qui se puisse cacher de sa chaleur. 7. La Loy du Seigneur est entiere, restaurant[12]) l'ame: le tesmoignage de l'Eternel est fidele[13]) instruisant en sapience le petit. 8. Les status de l'Eternel sont droits, resiouissans le coeur: le commandement du Seigneur est pur,[14]) illuminant les yeux. 9. La crainte de l'Eternel est nette,[15]) permanente à iamais: les iugemens de l'Eternel *sont* verité, iustifiez ensemble. 10. Desirables pardessus l'or, et beaucoup de fin or,[16]) et doux pardessus le miel, et ce qui distille des rais de miel. 11. Aussi ton serviteur par iceux est rendu avisé: et en l'observation d'iceux y a grand loyer. 12. Qui est celuy qui cognoistra ses fautes?[17]) nettoye-moy de mes *pechez* cachez.[18]) 13. Aussi destourne des arrogances[19]) ton serviteur, afin qu'elles ne dominent sur[20]) moy: alors ie seray entier, et net[21]) de beaucoup de forfaict. 14. Les propos de ma bouche, et la meditation de mon coeur soyent au bon plaisir[22]) devant toy Seigneur, ma force[23]) et mon Redempteur.

[52]) il me delivre O. qui m'a rescoux 54. *s.*
[53]) faisant violence O.
[54]) *en marye:* c. delivrances. — qui a fait de grandes delivrances 54. *suiv.*

[1]) *en marge:* c. l'entour du ciel et de l'air. — le firmament O. *suiv.*
[2]) declaire O.
[3]) profere la parolle O.
[4]) enseigne O.
[5]) langue *
[6]) et si . . . n'est point O *suiv.*
[7]) le cours d'iceux O. leur allignement 54. *suiv.*
[8]) une tente O.
[9]) couche O. chambre secrette 54. *s.*
[10]) vertueux 54. *s.* guay comme un geant O.
[11]) pour courir par la voye O.
[12]) recreant O.
[13]) certain O.
[14]) net O.
[15]) reverence . . . . pure O.
[16]) plusieurs gemmes precieuses O.
[17]) *en marge:* erreurs ou ignorances. — pourra entendre les f. O.
[18]) maulx secrets O. fautes cachees 54. *s.*

Pseaume XX.

1. Au maistre des chantres, Pseaume de David. 2. Le Seigneur t'exauce au iour de tribulation, le nom du Dieu de Iacob te defende. 3. Qu'il t'envoye secours du sainct lieu, et te soustiene de Sion. 4. Qu'il ait memoire de toutes tes offertes, et qu'il rende ton holocauste gras. Sela. 5. Qu'il te donne selon ton coeur, et accomplisse tout ton conseil. 6. Afin que nous nous esiouissions en[1]) ton salut, et dressions la banniere au nom de nostre Dieu, quand le Seigneur accomplira toutes tes requestes. 7. Maintenant i'ay cognu que le Seigneur a sauvé son Oinct, il luy respondra des cieux de son sanctuaire, és puissances du salut[2]) de sa dextre. 8. Les uns *se fioyent* en chariots, et les autres en chevaux: mais nous, du nom du Seigneur nostre Dieu aurons memoire.[3]) 9. Iceux ont esté courbez,[4]) et sont cheus:[5]) mais nous-nous sommes levez et redressez. 10. Sauve Seigneur: que le Roy nous responde au iour que nous invoquerons.

Pseaume XXI.

1. Au maistre des chantres, Pseaume de David. Seigneur, le Roy s'esiouira en ta vertu, et en ton salut combien s'esgayera-il beaucoup.[1]) 2. Tu luy as donné le desir de son coeur, et ne luy as refusé ce qu'il a prononcé[2]) de ses levres Selah. 3. Car tu le previendras de benedictions de bien: tu mettras sur son chef une coronne d'or. 4. Il t'a demandé vie, tu luy as donné longueur de iours à tousiours et à iamais. 5. Sa gloire est grande en ton salut: tu as mis sur luy resplendeur et beauté.[3]) 6. Car tu l'as mis benedictions à iamais,[4]) tu l'as esiouy de liesse devant ta face. 7. Pource que le Roy ha

[19]) *en marge:* c. pechez commis par contumace et rebellion. — retire . . . . de ce qu'il a commis par hardiesse O. Garde . . . . des offenses contumaces 54. *s.*
[20]) regnent en 54. *s.*
[21]) exempt O.
[22]) selon ta volunté O. plaisans 54. *s.*
[23]) createur O. roche 54. *s.*

[1]) Nous menerons ioye de 54. *s.*
[2]) *en marge:* ou, le salut.
[3]) recordation O.
[4]) ruez ius 54. *suiv.*
[5]) trebuschez O.

[1]) quant grande lyesse aura il de ton salut? O. a receu ioye indicible de ton secours 54. *suiv.*
[2]) n'as pas empeché la prolation O. ce qu'il t'a demandé 54. s.
[3]) honneur et magnificence O. honneur et triomphe 54. *suiv.*
[4]) pour abonder à tousiours O.

confiance[5]) au Seigneur, et en la bonté du Souverain, il ne trebuschera point. 8. Ta main rencontrera[6]) tous tes ennemis, et ta dextre rencontrera tous ceux qui te hayssent. 9. Tu les rendras comme une fournaise de feu au temps de ta cholere: le Seigneur les accablera en son ire, et le feu les consumera. 10. Tu perdras leur fruit de la terre, et leur semence d'entre les fils des hommes. 11. Car ils ont espandu[7]) mal sur toy: et ont machiné[8]) contre toy une entreprise, dont ils ne pourront venir à bout. 12. Car tu les mettras comme une butte, et en tes cordes te prepareras contre leurs faces. 13. Eleve-toy, Seigneur, en ta vertu, *lors* chanterons, et par pseaumes celebrerons ta puissance.

Pseaume XXII.

1. Au maistre chantre, sur la biche de l'aube du iour, Pseaume de David. 2. Mon Dieu, mon Dieu, pourquoy m'as tu laissé, t'eslongnant de mon secours,[1]) et des parolles de mon rugissement?[2]) 3. Mon Dieu, ie crie *tout* le[3]) iour, mais tu ne respons point: et de nuit, et si n'ay point de silence.[4]) 4. Toutesfois tu es *le* Sainct, habitant les louanges d'Israel.[5]). 5. Nos Peres ont eu fiance en toy: ils ont eu fiance, et tu les as delivrez. 6. Ils ont crié à toy, en ont esté delivrez:[6]) ils ont esperé en toy, et n'ont esté confus. 7. Mais moy, ie suis un ver, et non pas homme, l'opprobre des hommes, et mesprisé du peuple. 8. Tous ceux qui me voyent se mocquent de moy: ils font la mouë, et hochent la teste. 9. Il a remis,[7]) *disent-ils*, au Seigneur *son affaire*, qu'il le delivre, puis qu'il luy porte affection. 10. Certes c'est toy qui m'as retiré hors du ventre, et l'autheur de mon asseurance sur les mammelles de ma mere.[8]) 11. I'ay esté ietté[9]) sur toy dés la matrice, tu es mon Dieu dés le ventre de ma mere. 12. Ne t'eslongne donc point de moy, car la tribulation est prochaine, et n'y a nul qui *me* secoure. 13. Les taureaux puissans m'ont environné, les taureaux de Basan[10]) m'ont assiegé tout autour. 14. Ils ont ouvert leur gueule contre moy *comme* un lion ravissant et bruyant. 15. Ie suis escoulé comme eau, et tous mes os se sont desioints: mon coeur s'est fondu comme cire au milieu de mes entrailles. 16. Ma vigueur s'est assechee comme un test, et ma langue tient[11]) à mon palais, et tu m'as mis[12]) en la poudre de mort. 17. Car des chiens m'ont environné, *et* assemblee de gens malicieux m'a circuy: ils ont percé mes mains et mes pieds. 18. Ie nombreray tous mes os: ils me contemplent et iettent leur regard sur moy.[13]) 19. Ils partissent entr'eux mes vestemens, et iettent sort sur ma robbe. 20. Toy donc Seigneur, ne t'eslongne point: *toy qui es* ma force, haste toy de me secourir. 21. Delivre mon ame du glaive, et ma seule[14]) de la patte du chien. 22. Sauve moy de la gueule du lion, et me respon *en me sauvant*[15]) des cornes des licornes. 23. Ie raconteray[16]) ton nom à mes freres, ie te loueray au milieu de l'assemblee. 24. *Disant*, *Vous* qui craignez le Seigneur, louez-le: toute la semence de Iacob glorifiez-le, et le redoutez[17]) toute la semence d'Israel. 25. Car il n'a point mesprisé ne desdaigné[18]) le povre, et n'a point caché[19]) sa face d'iceluy: et quand il crioit à luy il l'a escouté. 26. Ma louange *proviendra* de toy en grande assemblee: ie rendray mes voeus en la presence de ceux qui le craignent. 27. Les povres[20]) mangeront, et seront soulez: ceux qui quierent le Seigneur, le loueront:[21]) vostre coeur vivra eternellement. 28. Tous les bouts[22]) de la terre en auront memoire, et se convertiront au Seigneur: et se prosterneront[23]) devant sa face toutes les lignees[24]) des gens. 29. Car le regne est à l'Eternel, à ce qu'il ait seigneurie sur les nations. 30. Tous les gros[25]) de la terre mangeront, et adoreront:[26]) tous ceux qui descendent en la poudre s'enclineront[26]) devant luy, et celuy qui ne vivifie point son ame.[27]) 31. La semence *d'iceux* luy servira, et sera enroulee[28]) au Seigneur

5) esperance O.
6) *tous les verbes au prétérit* O.
7) *en marge:* ou, decliné. — viré O. — intenté 54. *suiv.*
8) pensé O.

1) salut O.
2) cry O.
3) ie t'appelle par O.
4) cesse 54. *suiv.* mais il ne m'est pas donné occasion de me taire O.
5) en Israel lequel te loue O.
6) sont eschappez 54. *suiv.*
7) il a eu son refuge . . . afin que O.
8) *en marge:* c. qui m'as donné asseurance lors que ie suçoye *etc.* — 54. *suiv.* — m'as fait avoir esperance, estant encore és *etc.* O.
9) *en marge:* c. abandonné entre tes mains. — commis à O.
10) les gras taureaux O.

11) s'est affichee O.
12) m'as preparé pour mettre O. m'as mis en estat pour estre mis 54. *suiv.*
13) consideroient et veoyent O.
14) *en marge:* asçavoir vie qui est seule.
15) m'exauce à cause O.
16) reciteray O.
17) craignez le O.
18) eu en abomination O.
19) absconse O.
20) les humbles 54. *suiv.*
21) le loueront et le requerront O.
22) toutes les fins O.
23) s'enclineront O.
24) familles O.
25) riches O.
26) s'agenouilleront O.
27) lesquels ne peuvent reserver leur vie O. celuy qui ne peut conserver sa vie 54. *suiv.*
28) sera ce racompté du O.

en leur generation: ils viendront et annonceront sa iustice au peuple qui naistra, pource qu'il a fait[29]).

Pseaume XXIII.

1. Pseaume de David. Le Seigneur est mon Pasteur, *parquoy* ie n'auray faute *de rien.* 2. Il me fait gesir en pastis[1]) herbeux: il me mene aux eaux coyes. 3. Il restitue[2]) mon ame, et me conduit par les sentiers de iustice, pour l'amour de son nom. 4. Quand ores ie chemineroye par la vallee d'ombre de mort, *si* ne craindroye-ie *nul* mal, car tu es avec moy: ton baston[3]) et ta houlete sont ceux qui me consolent. 5. Tu appareilleras la table devant moy, presens ceux qui me persecutent,[4]) tu oindras[5]) d'huile mon chef: ma coupe *est*[6]) comble. 6. Certainement beneficence[7]) et benignité me poursuyvront tous les iours de ma vie, et demeureray en la maison du Seigneur en longueur de iours.[8])

Pseaume XXIV.

1. Pseaume de David. La terre et sa plenitude[1]) est au Seigneur: le monde, et ceux qui y habitent. 2. Car il l'a fondee sur la mer, et l'a disposee sur les fleuves. 3. Qui montera en la montagne du Seigneur, et qui aura ferme demeure[2]) en son sainct lieu? 4. *Celuy qui est* net de mains, et pur de coeur, *qui* n'a point eslevé son coeur à vanité,[3]) et ne iure point en fallace.[4]) 5. *Car tel*[5]) recevera benediction[6]) du Seigneur, et iustice du Dieu de son salut. 6. Ceste *est* la generation de ceux qui le quierent, qui cherchent ta face *ascavoir* Iacob.[7]) 7. *Vous* portes eslevez vos testes, et *vous* huis eternels haussez-vous, et le Roy de gloire entrera. 8. Qui est ce Roy de gloire? *C'est* le Seigneur fort et puissant, le Seigneur puissant en bataille. 9. *Vous* portes eslevez vos testes: et *vous* huis eternels haussez-vous, et le Roy de gloire entrera. 10. Qui est ce Roy de gloire? Le Seigneur des armees, *c'est* luy *qui* est le Roy de gloire.

---

[29]) qui sera engendré, pourquoy c'est qu'il la faicte O. — qui naistra d'eux qu'il aura faict 54. *s.*

[1]) pasquiers O. parcs 54. *suiv.*
[2]) refectionne O. restaure 54. *suiv.*
[3]) ta verge O.
[4]) tourmentent O. travaillent 54. *suiv.*
[5]) engraisseras de oignement O. as engraissé d'onguens 54. *suiv.*
[6]) remplie à O.
[7]) bonté O.
[8]) habiteray long temps O. feray longue demeure 54. *suiv.*

[1]) *en marge*: son contenu (O. 54. *s.*).
[2]) s'arrestera O.
[3]) son courage en chose vaine O. n'adonne son coeur à mensonge 54. n'abandonne *etc.* 59.
[4]) par fraude O.
[5]) Il * O.
[6]) benefice O.
[7]) en Iacob 54. *suiv.* qui quierent ta face o Iacob O.

Pseaume XXV.

1. De David. A toy Seigneur i'ay eslevé mon ame.[1]) 2. Mon Dieu i'ay esperé en toy: que ie ne soye confus: que mes ennemis ne s'esiouissent de moy. 3. Mesme tous ceux qui s'attendent à toy ne seront point confus: mais ceux qui font desloyaument sans cause,[2]) seront confus. 4. Seigneur fay-moy cognoistre tes voyes, et m'enseigne tes sentiers. 5. Addresse-moy en ta verité, et m'enseigne: car tu es le Dieu de mon salut: ie m'atten à toy tout le iour. 6. Aye souvenance de tes compassions, Seigneur, et de tes bontez: car elles sont de tout temps.[3]) 7. N'aye point souvenance des pechez de ma ieunesse, ne de mes transgressions: mais selon ta benignité aye memoire de moy, et pour l'amour de la bonté. 8. Le Seigneur est bon et droit: pource enseignera-il la voye aux pecheurs. 9. Il acheminera les povres en iugement,[4]) et enseignera ses voyes aux humbles. 10. Toutes les voyes[5]) du Seigneur sont benignité et fidelité à ceux qui gardent son alliance et ses tesmoignages.[6]) 11. Pour l'amour de ton nom Seigneur sois propice à mon iniquité: car elle est grande.[7]) 12. Qui est l'homme qui craint le Seigneur? il l'enseignera en la voye qu'il elira. 13. Son ame habitera parmi les biens, et sa semence possedera la terre en heritage. 14. Le conseil[8]) du Seigneur *est destiné*[9]) à ceux qui le craignent, afin qu'il leur face cognoistre son alliance. 15. Mes yeux sont continuellement vers le Seigneur: car *c'est* luy *qui* despestrera[10]) mes pieds de la rets. 16. Regarde[11]) vers moy, et aye pitié[12]) de moy: car ie suis unique[13]) et povre. 17. Les tribulations de mon coeur se sont dilatees,[14]) tire moy hors de mes angnoisses. 18. Regarde mon affliction et ma peine,[15]) et oste[16]) tous mes pechez. 19. Regarde mes ennemis: car ils sont en grand nombre[17]) et me hayssent d'une haine de violence.[18]) 20. Garde mon ame, et me delivre que ie ne soye confus: car i'ay mis mon espoir en toy. 21. Qu'integrité et

---

[1]) affection O.
[2]) à ceux qui ne l'ont point merité O.
[3]) des a tousiours mais O.
[4]) il addressera les debonnaires en iugement O. il acheminera les humbles en droiture 54. *suiv.*
[5]) tous les sentiers O.
[6]) protestations O.
[7]) il est moult grand O.
[8]) *en marge:* ou, secret (O. 54. *s.*).
[9]) revelé O.
[10]) tirera O.
[11]) Tourne ta face 54. *s.*
[12]) mercy O.
[13]) *en marge:* seul O. *suiv.*
[14]) eslargies O.
[15]) *en marge:* mon souci et travail.
[16]) pardonne O. remets 54. *s.*
[17]) plusieurs O.
[18]) *en marge:* c. cruelle (54. *s.*) violente O.

droiture me preservent: car ie t'ay attendu. 22. O Dieu rachete Israel de toutes ses tribulations.[19])

Pseaume XXVI.

1. De David. Seigneur iuge moy: car i'ay cheminé en mon integrité,[1]) et i'ay esperé[2]) au Seigneur: ie ne vacilleray point. 2. Seigneur esprouve moy, et me tente, examine mes reins et mon coeur. 3. D'autant que ta benignité est devant mes yeux: pource i'ay cheminé en ta verité. 4. Ie ne me suis point assis avec les hommes de vanité, et ne chemine pas[3]) avec *gens* cauteleux. 5. I'ay en haine la compagnie[4]) des mauvais, et ne seray point assis[5]) avec les transgresseurs. 6. Ie laveray mes mains en pureté,[6]) et environneray[7]) ton autel, Seigneur. 7. Afin que ie te face ouir voix de louange,[8]) et raconte toutes tes merveilles. 8. Seigneur i'ay aimé la demeure[9]) de ta maison, et le lieu du manoir[10]) de ta gloire. 9. N'assemble[11]) point mon ame avec les meschans, ne ma vie avec les hommes sanguinaires.[12]) 10. Car malice est en leurs mains, et leur dextre est plene de dons. 11. Mais *quant à* moy ie chemineray en mon integrité: rachete moy, et aye pitié de moy. 12. Mon pied est demeuré en droiture:[13]) pourtant ie te beniray és assemblees, Seigneur.

Pseaume XXVII.

1. De David. Le Seigneur *est* ma lumiere, et mon salut, de qui auray-ie crainte? Le Seigneur est la force de ma vie, de qui auray-ie peur? 2. Quand les malins[1]) se sont approchez de moy pour devorer ma chair, mes oppresseurs et mes ennemis ont choppé et sont cheus. 3. Quand un camp[2]) me viendroit assieger, mon coeur ne craindra point: s'il s'esleve guerre contre moy, en ceci i'auray confiance.[3]) 4. I'ay demandé au Seigneur une chose: laquelle ie requerray encore, *c'est* que i'habite en la maison du Seigneur tous les iours de ma vie, pour contempler la beauté[4]) du Seigneur, et visiter songneusement son Temple. 5. Car il me cachera en sa loge[5]) au iour du mal: il me retirera au secret de sa tente, et m'eslevera sur un roc. 6. Et maintenant il eslevera mon chef par dessus mes ennemis qui m'assiegent: et ie sacrifieray en son tabernacle sacrifice de triomphe, ie chanteray et diray Pseaumes au Seigneur. 7. Seigneur escoute ma voix par laquelle ie crie: aye pitié de moy, et me respon. 8. Mon coeur t'a dit,[6]) Cherchez ma face: *pourtant* ie chercheray ta face Seigneur. 9. Ne cache point ta face de moy: ne reiette point ton serf en courroux:[7]) tu as esté ma force, ne m'abandonne point, et ne me delaisse o Dieu de mon salut. 10. Quand mon pere et ma mere m'auront abandonné, le Seigneur me recueillera.[8]) 11. Seigneur, enseigne moy ta voye, et me conduy par le sentier de droiture, à cause de mes adversaires.[9]) 12. Ne m'abandonne point au plaisir[10]) de mes oppresseurs:[11]) car faux tesmoins se sont eslevez contre moy, et celuy qui profere violence.[12]) 13. Sinon que i'ay creu fermement[13]) de veoir *encores* les biens du Seigneur en la terre des vivans, *c'estoit fait de moy.* 14. Atten *donc* le Seigneur, sois fort,[14]) et il confortera[15]) ton coeur, atten-toy *di-ie* au Seigneur.

Pseaume XXVIII.

1. De David. A toy Seigneur ie crieray, *o* ma force[1]) ne fay point du sourd, de peur que si tu te tais de moy,[2]) ie soye fait semblable à ceux qui descendent au sepulchre. 2. Enten la voix de mes prieres[3]) lors que ie crie à toy, *et* que i'esleve mes mains vers le Sanctuaire de ta saincteté. 3. Ne me tire point avec les meschans, ni avec les ouvriers d'iniquité lesquels parlent paix avec leurs prochains,[4]) combien que malice[5]) soit en leurs

---

[19]) adversitez O.

[1]) innocence O.
[2]) mis ma confiance 54. *s.*
[3]) ie ne suis point allé O. ie ne me trouve point 54. *s.*
[4]) *en marge:* ou assemblee.
[5]) ne converse point 54. *s.*
[6]) *en marge:* c. innocence (O. *suiv.*).
[7]) circuy 54. *s.*
[8]) afin de te celebrer à haute voix 54. *s.*
[9]) l'habitation O.
[10]) tabernacle O.
[11]) reduis O. rase 54. range 59.
• [12]) espandans le sang O.
[13]) *en marge:* c. en lieu plain et droit c. à d. seur. — s'est arresté en la chose droite O.

[1]) malvueillans O.
[2]) ost O.
[3]) esperance O.
[4]) la plaisance 54. *suiv.* les choses plaisantes O. 46.
[5]) tabernacle O. 46.
[6]) *en marge:* ou, a dit de toy. a pensé de toy, ma face te requier O. a pensé à ce que tu as commandé, ascavoir 54. *suiv.* a pensé de toy chercher 46.
[7]) ne fais point par ire tirer ton serviteur arriere O. 46.
[8]) *les verbes au prétérit* O.
[9]) de ceux qui me travaillent O. 45. pour l'amour de mes ennemis 54. *suiv.*
[10]) desir * vouloir O. *suiv.*
[11]) de ceux qui m'assaillent O. 46. de mes adversaires 54. *suiv.*
[12]) ceux qui ont machiné quelque extorsion O. 46. gens qui machinent outrage 54. *suiv.*
[13]) non obstant ie suis certain O. que seroit-ce si ie ne croyais 46. n'eust esté que i'ay creu fermement 54. *suiv.*
[14]) porte toy vaillant O. 46. tien bon 54. *suiv.*
[15]) confermera O. 46. fortifiera 54. *s.*

[1]) ma pierre O.
[2]) afin que tu ne me mette en nonchaloir O. 46. de peur que si tu ne tiens conte de me respondre 54. *s.*
[3]) ma supplication 54. *suiv.*
[4]) compaignons O. 46.
[5]) mal O. 54. 59.

coeurs. 4. Rend[6]) leur selon leurs oeuvres, et selon la mauvaistie de leurs entreprises: rend leur selon le faict de leurs mains, *et* leur rend leur salaire. 5. Pource qu'ils ne prenent point garde aux faits du Seigneur, ni à l'oeuvre de ses mains, qu'il les ruine,[7]) et ne les edifie point. 6. Le Seigneur *soit* benit,[8]) car il a ouy la voix de ma supplication. 7. Le Seigneur *est* ma force et mon escusson, mon coeur a eu sa confiance en luy, et ay esté secouru:[9]) dont mon coeur se resiouira, et le loueray par mon cantique. 8. Le Seigneur *est* leur vertu, et la force des delivrances de[10]) son oinct. 9. Sauve ton peuple, et beni ton heritage: sois leur pasteur, et les exalte à perpetuité.

Pseaume XXIX.

1. Pseaume de David. Fils des forts,[1]) donnez au Seigneur, donnez au Seigneur gloire et force. 2. Donnez au Seigneur la gloire de son nom, adorez devant le Seigneur en la magnificence de son Sanctuaire.[2]) 3. La voix du Seigneur *est* sur les eaux, le Dieu de gloire fait tonner, le Seigneur *est* sur grandes[3]) eaux. 4. La voix du Seigneur *est* en force:[4]) la voix du Seigneur *est* en magnificence. 5. La voix du Seigneur rompt[5]) les cedres, voire le Seigneur brise les cedres du Liban. 6. Et fait sauter le Liban comme un veau, et Sirion comme un faon de licorne. 7. La voix du Seigneur taille flammes de feu. 8. La voix du Seigneur fait trembler le desert, le Seigneur fait trembler[6]) le desert de Cades. 9. La voix du Seigneur fait faonner les biches, et descouvre les forests,[7]) et tous *cependant* en son temple luy disent gloire.[8]) 10. Le Seigneur preside[9]) sur le deluge, le Seigneur, di-ie, preside Roy[10]) eternellement. 11. Le Seigneur donnera force[11]) à son peuple, le Seigneur benira son peuple en paix.

Pseaume XXX.

1. Pseaume de cantique de la dedicace de la maison de David. 2. Seigneur ie t'exalteray pource que tu m'as eslevé: et n'as point fait resiouir mes ennemis de moy. 3. Seigneur mon Dieu i'ay crié vers toy, et tu m'as guari, 4. Seigneur tu as fait monter[1]) du sepulchre mon ame, tu m'as vivifié d'entre ceux[2]) qui descendent en la fosse. 5. Psalmodiez[3]) au Seigneur *vous qui estes* ses debonnaires, et confessez à la[4]) memoire de sa sainctetė. 6. Car il n'y a qu'un instant en son ire, mais vie[5]) en son bon plaisir: pleur hebergera[6]) au soir, et le matin *reviendra* liesse.[7]) 7. Or i'avoye dit en mon repos,[8]) Ie ne bougeray[9]) iamais. 8. Seigneur en ton bon plaisir[10]) tu avois establi[11]) force à ma montagne: tu as caché[12]) ta face, i'ay este estonné. 9. O Eternel i'ay crié à toy, et ay fait supplication à mon Seigneur. 10. Quel proufit y aura-il en mon sang, si ie descen en la fosse? la poudre te louera-elle? annoncera-elle ta verité? 11. Seigneur exauce, et aye pitié de moy, Seigneur sois mon adiuteur. 12. Tu m'as changé ma lamentation en danse, tu as osté mon sac, et m'as ceint de liesse, 13. Afin que *ma* gloire[13]) te celebre par Pseaumes, et ne se taise: Seigneur mon Dieu ie te confesseray eternellement.

Pseaume XXXI.

1. Au maistre chantre. Pseaume de David. En toy Seigneur i'ay esperé, que ie ne soye confus à iamais, delivre moy par ta iustice. 2. Encline ton aureille vers moy, et me delivre hastivement: sois moy pour une forte roche,[1]) et pour une maison bien munie pour me sauver. 3. Pource que tu es mon roc et ma forteresse,[2]) et pour l'amour de ton nom tu m'adresseras[3]) et conduiras. 4. Tire moy hors du laqs qu'ils m'ont caché: car tu es ma force. 5. En tes mains ie recommanderay mon esprit, tu m'as racheté Seigneur Dieu de verité. 6. Ie hay ceux qui s'addonnent à choses vaines: mais moy i'ay esperé[4]) au Seigneur. 7. Ie m'es-

---

[6]) Donne O.
[7]) parquoy il les destruira O. 46. ruinera 54. *s.*
[8]) regracié O. 46.
[9]) esperance . . . . aydé O. 46.
[10]) qui a preservé O. pour preserver 46.

[1]) des princes O. *suiv.*
[2]) en sa saincte maiesté O. 46. en son sanctuaire magnifique 54. *s*,
[3]) plusieurs O. 46.
[4]) vertu O. 46. forte . . . . . magnifique 54. *s.*
[5]) froisse . . . froisse O. 46.
[6]) esbranle O. 46.
[7]) fortz O.
[8]) racontera sá gloire 46. *suiv.* en son palais 54. *s.*
[9]) sied O. 46. estoit assis au 54. *s.*
[10]) sera assis Roy 46. s'est assis pour regner 54. (sera assis 59).
[11]) vertu O. 46.

[1]) tu as tiré amont 54. retiré amont 59.
[2]) tu m'as restitué la vie afin que ne soye de ceux 46. O. me retiront de ceux 46. *suiv.* tu m'as rendu la vie 54. *s.*
[3]) chantez O. 46.
[4]) *en marge:* ou, chantez afin qu'il soit.
[5]) *en marge:* c. un long temps son bon pl. a duré (dure) à vie 46. *suiv.*
[6]) demoure O. 46.
[7]) liesse est au matin O.
[8]) *en marge:* c. en ma prosperité (O. *suiv.*).
[9]) tresbucheray O. 46.
[10]) par ta volunté O. par ton bon vouloir 54. *s.*
[11]) constitué O. donné 46.
[12]) absconsas O.
[13]) ma langue O. 46.

[1]) pierre O. 46.
[2]) mon dongeon O.
[3]) mene moy 54. 59.
[4]) i'ay confiance 54. *suiv.*

gayeray[5]) et esiouiray en ta benignité: pource que tu as regardé mon affliction, et as cognu mon ame és angoisses. 8. Et ne m'as point enclos en la main de l'ennemi: *ains* as mis mes pieds au large.[6]) 9. Seigneur aye pitié de moy, car ie suis en destresse:[7]) mon oeil, mon ame et mon ventre sont envieillis de despit.[8]) 10. Car ma vie est defaillie de fascherie,[9]) et mes ans de souspirer:[10]) ma vertu est descheute en mon affliction,[11]) et mes os sont pourris. 11. A cause de tous mes adversaires i'ay este en opprobre, voire à mes voisins grandement, et en frayeur[12]) à mes familiers: et ceux qui me voyoyent dehors s'en sont fuys[13]) arriere de moy. 12. I'ay este mis en oubli du coeur des hommes comme celuy qui est mort: i'ay este reputé comme un vaisseau cassé. 13. Car i'ay ouy le diffame de plusieurs:[14]) frayeur m'a saisi de tous costez,[15]) quand ils consultoyent ensemble contre moy, et machinoyent[16]) de prendre mon ame.[17]) 14. Toutesfois Seigneur, i'ay esperé en toy: i'ay dit, Tu es mon Dieu. 15. Mes temps sont en ta main: delivre-moy de la main de mes ennemis, et de ceux qui me poursuyvent. 16. Fay luire ta face sur ton serf, sauve-moy par ta bonté. 17. Seigneur que ie ne soye confus, puis que ie t'ay reclamé:[18]) que les meschans soyent confus, qu'ils se tienent cois au sepulchre. 18. Que les levres mensongeres soyent muettes, lesquelles parlent contre le iuste *chose* griefve avec orgueil et mespris. 19. O que ta bonté est grande, laquelle tu as cachee[19]) à ceux qui te craignent, tu l'as monstree envers ceux qui se confient en toy, en la presence des fils des hommes. 20. Tu les cacheras au secret de ta face, *de peur* de l'outrecuidance[20]) des hommes: tu les cacheras comme en une loge[21]) *à l'encontre* du debat des langues. 21. Le Seigneur soit benit:[22]) car il a usé merveilleusement de sa bonté[23]) envers moy *comme* en *une* cité munie. 22. I'avoye dit en mon tremblement,[24]) Ie suis retranché[25]) de devant tes yeux: toutesfois certes tu as exaucé la voix de mes supplications, quand i'ay crié à toy. 23. Aimez le Seigneur *vous* tous ses debonnaires: le Seigneur garde les fideles, et rend *le salaire* abondamment[26]) à celuy qui est orgueilleux. 24. Tenez bon,[27]) et il fortifiera vostre coeur, vous tous qui esperez au Seigneur.

5) i'auray liesse O. 46.
6) en lieu spacieux O.
7) angoisse O. 46.
8) aneantis par ennuy O. 46.
9) par douleur O. 46.
10) par gemissement O. 46.
11) par calamité O. par la peine de mon peché 46. 54. par le mal que i'endure 59.
12) en crainte (horreur 46.) à ceux qui m'ont cognu O. 46.
13) se retiroyent O. 46.
14) *en marge:* ou des grans. le vitupere O. 46.
15) i'ay este environné de crainte O. 46.
16) taschoyent O. 46.
17) de m'oster la vie 54. *suiv.*
18) invocqué O. 46.
19) *en marge:* ou reservee (54. *suiv.*).
20) à cause de l'orgueil O. 46.
21) au tabernacle O. 46. pour le murmure O. arriere du murmure 46. *suiv.*
22) regracié O. 46.
23) il a magnifié sa misericorde 46.
24) *en marge:* ou, perturbation, ou, hastiveté. — Quand ie m'en fuyoye hastivement ie disoye O. *suiv.*
25) debouté O. 46.
26) *en marge:* ou, par excellence.
27) employez vous (portez vous 46.) vaillamment O. 46.

Pseaume XXXII.

1. Pseaume de David, donnant instruction. Bien-heureux sont ceux ausquels l'iniquité est quittee, et desquels la transgression est converte. 2. Bien-heureux est l'homme auquel le Seigneur n'impute point l'iniquité, et en l'esprit duquel n'y a point de fraude. 3. Quand[1]) ie me suis teu, mes os sont envieillis,[2]) et quand ie ne faisoye que braire[3]) tout le iour. 4. Pourtant que ta main s'appesantissoit sur moy iour et nuit, ma vigueur s'est changee en secheresse d'esté. 5. Ie t'ay notifié mon peché, et n'ay point caché mon delict: i'ay dit *en moy-mesme,* Ie feray contre moy confession de mon forfait au Seigneur: et *soudain* tu as osté la coulpe[4]) de mon peché. 6. Pour ceste cause tout *homme* debonnaire te suppliera au temps de *te* trouver:[5]) tellement qu'en un deluge de grandes[6]) eaux *elles* ne parviendront à luy. 7. Tu m'es *pour* cachete, tu me garderas de tribulation: tu m'environneras de cantiques de delivrance. 8. Ie te rendray sage et avisé, et t'enseigneray la voye en laquelle tu dois cheminer: ie conseilleray sur toy[7]) de mon oeil. 9. Ne soyez point comme le cheval ne comme le mulet, lesquels sont sans raison: tu serreras leur museau par mors et bride,[8]) de peur qu'ils ne regimbent contre toy. 10. Meintes douleurs *seront* au meschant: mais benignité environnera celuy qui ha confiance au Seigneur. 11. Esiouissez-vous au Seigneur, et vous esgayez *entre vous* iustes: chantez *vous* tous qui estes de coeur droit.

1) Tandis que O. 46. Parce que 54. 59.
2) languissoyent O. 46.
3) par mon rugissement O. par force de braire 46. *suiv.*
4) *en marge:* ou peine.
5) de trouver grace O.
6) inundation de plusieurs eaues n'approcheront O.
7) *en marge:* ou, te guideray (46. *suiv.*). te feray signe O.
8) les museaux desquelz il faut estreindre de chevestre et de bride O. desquelz il faut tenir le museau serré en bride et en chevestre 46.

Pseaume XXXIII.

1. *Entre vous* iustes, esiouissez vous au Seigneur: la louange est bien seante aux[1]) droituriers. 2. Celebrez le Seigneur avec la harpe: chantez-luy pseaumes avec la viole, et l'instrument de dix chordes. 3. Chantez-luy cantique nouveau, chantez de courage avec haute voix.[2]) 4. Car la parolle du Seigneur *est* droite, et toutes ses oeuvres en foy.[3]) 5. Il aime iustice et iugement:[4]) la terre est remplie de la bonté du Seigneur. 6. Les cieux ont este faits par la parolle du Seigneur, et tout l'exercite d'iceux par l'esprit[5]) de sa bouche. 7. Il a assemblé les eaux de la mer comme en un monceau, et a mis les abysmes *comme* en thresors. 8. Que toute la terre *se* craigne du Seigneur, que tous les habitans du monde le redoutent.[6]) 9. Car il a dit, et a este: il a commandé, et a este establi. 10. Le Seigneur dissipe le conseil des nations, il met à neant les entreprises[7]) des peuples. 11. Le conseil du Seigneur demeurera eternellement: les pensees de son coeur d'aage en aage.[8]) 12. *O que* la gent est bien-heureuse, de laquelle le Seigneur est son Dieu: *et* le peuple qu'il a eleu pour son heritage! 13. Le Seigneur a regardé des cieux, il a veu tous les enfans d'Adam. 14. De la demeurance de son throne il a prins garde[9]) sur tous les habitans de la terre. 15. *Luy* qui a formé leurs coeurs *tous* ensemble, qui cognoist toutes leurs oeuvres. 16. Le Roy n'est point sauvé au grand nombre de l'armee, et le geant[10]) n'eschappera point par la grandeur de *sa* force.[11]) 17. Le cheval faut à sauver,[12]) et ne delivrera point par la grandeur de sa force. 18. Voyci, l'oeil du Seigneur est sur ceux qui le craignent, et esperent en sa misericorde. 19. Pour retirer[13]) leurs ames de la mort, et les vivifier durant la famine. 20. Nostre ame attend le Seigneur: il est nostre aide et nostre bouclier. 21. Certes en luy s'esiouira nostre coeur, pource que nous esperons[14]) en son sainct nom. 22. Ta misericorde soit sur nous, Seigneur, ainsi que nous avons esperé en toy.

[1]) *en marge:* ou, digne d'estre aimee. — Car c'est belle chose O. *suiv.* aux hommes droits 46. *suiv.*

[2]) traitez bien la sonnerie avec triumphe O. demenez *etc.* 46. sonnez bien des instrumens avec chant de haute voix. 54. *suiv.*

[3]) *en marge:* fideles, fermes et permanentes. — selon verité O. *suiv.*

[4]) equité O. 46. droiture 54. *suiv.*

[5]) *en marge:* c. le souffle, le vent. — le vent 54. *suiv.*

[6]) ayent peur de luy. O. 46.

[7]) empesche les pensees O. 46.

[8]) de generation en generation O. 46. par tous les aages. 54. *suiv.*

[9]) il considere de l'habitation de sa demeure O. 46. — il prend garde du lieu de sa residence. 54. *suiv.*

[10]) le puissant 54. 59.

[11]) n'est point delivré par la grande vertu O. 46.

[12]) *en marge:* Hebr. est mensonge à salut. — faulse à donner secours O. 46.

[13]) afin qu'il delivre O.

[14]) nous avons mis nostre confiance O. 46. nostre asseurance 54. *suiv.*

Pseaume XXXIV.

1. Pseaume de David quand il changea son maintien en la presence d'Abimelech, lequel le chassa et s'en alla. 2. Ie loueray le Seigneur en tout temps, sa louange *sera* sans cesse en ma bouche. 3. Mon ame se glorifiera[1]) au Seigneur: les humbles l'orront[2]) et s'en esiouiront. 4. Magnifiez le Seigneur avec moy, et exaltons son nom *tous* ensemble. 5. I'ay cherché le Seigneur, et il m'a respondu, et m'a delivré de toutes mes frayeurs.[3]) 6. Ils regarderont vers luy, et y accourront, et leurs faces ne seront point confuses. 7. *Mesmes* ce povre a crié, et le Seigneur l'a ouy,[4]) et l'a delivré de toutes ses angoisses. 8. L'Ange du Seigneur se campe[5]) à l'entour de ceux qui le craignent, et les delivrera.[6]) 9. Goustez et voyez que le Seigneur est bon: bien-heureux est l'homme qui espere en luy. 10. Craignez le Seigneur *vous qui estes* ses Saincts: car rien ne defaut à ceux qui le craignent. 11. Les lionceaux sont delaissez,[7]) et ont este affamez: mais ceux qui craignent le Seigneur n'auront faute d'aucun bien. 12. Venez enfans, escoutez-moy, *et* ie vous enseigneray la crainte du Seigneur. 13. Qui est l'homme desirant la vie *et* aimant les iours[8]) esquels il voye du bien? 14. Garde ta langue du mal, et tes levres de parler fallace.[9]) 15. Destourne-toy de malice, et fay le bien: cherche[10]) la paix, et la poursuy. 16. Les yeux du Seigneur sont sur les iustes, et ses aureilles à leur clameur. 17. La face[11]) du Seigneur *est* sur ceux qui font mal, pour exterminer leur memoire de la terre. 18. Ils ont crié, et le Seigneur les a exaucez, et les a delivrez de toutes leurs angoisses. 19. Le Seigneur est prochain de ceux qui sont rompus[12]) de coeur, et sauve ceux qui sont brisez[13]) d'esprit. 20. Meintes *sont* les afflictions du iuste:[14]) mais le Seigneur le

[1]) s'emploira à louer le S. O. prendra sa gloire au S. 46.

[2]) que les h. oyent ce *etc.* O.

[3]) toute ma crainte O. 46.

[4]) quand l'affligé invocque le S. il l'exauce O. 46.

[5]) assied l'ost O. 46.

[6]) garentis 54. *suiv.*

[7]) deviennent povres O. auront indigence 46. *suiv.*

[8]) longue vie 54. *suiv.*

[9]) fraude O. 46.

[10]) enquiers O. 46.

[11]) les regards O. 46.

[12]) desolez O. 46.

[13]) amatis O. affligez 46.

[14]) les adversitez du iuste sont en grand nombre O. plusieurs adversitez adviendront au iuste 46.

delivrera de toutes. 21. Il garde tous les os d'iceluy: pas un d'iceux n'est cassé. 22. *Mais* la malice mettra à mort le meschant, et ceux qui hayssent le iuste seront destruits.[15]) 23. Le Seigneur rachete l'ame de ses serviteurs, et ceux qui esperent en luy ne seront point desconfits.

Pseaume XXXV.

1. De David. Plaidoye[1]) Seigneur contre ceux qui plaidoyent contre moy, comba contre ceux qui me combatent. 2. Pren le bouclier en la targe,[2]) et te leve à mon aide. 3. Couche la lance, et fay teste[3]) à ceux qui me poursuyvent: di à mon ame, Ie suis ton salut. 4. Ceux qui cherchent[4]) mon ame soyent confus et peneux,[5]) et ceux qui machinent mon mal[6]) reculent en arriere, et soyent rendus infames.[7]) 5. Qu'ils soyent comme la paille devant le vent, et l'Ange du Seigneur les pousse. 6. Leurs voyes soyent tenebreuses et glissantes, et l'Ange du Seigneur les poursuyve. 7. Car ils m'ont caché sans cause la fosse de leurs laqs, ils ont fouy sans cause une fosse à mon ame.[8]) 8. Le bruit[9]) dont il ne s'avise point, viene sur luy: et sa rets qu'il a cachee le surprene, qu'il tombe en icelle avec bruit.[10]) 9. Et mon ame s'est esiouye au Seigneur, elle s'esgayera en son salut.[11]) 10. Tous mes os diront, Seigneur qui est semblable à toy, qui delivres le povre de celuy qui est plus fort que luy, le povre et souffreteux de celuy qui le pille? 11. Tesmoins outrageux s'eslevent, ils me demandent les[12]) choses que ie ne scay point. 12. Ils me rendent le mal pour le bien, pour desnuer[13]) mon ame. 13. Mais quant à moy, en leur maladie[14]) le sac a este mon vestement: i'ay affligé[15]) mon ame par ieusne, et ay espandu ma priere en mon

[15]) desconfits O. 46. despechez 54. *s.*

[1]) soustiens ma cause O. 46. deba ma cause 54. *suiv.*
[2]) l'escusson et la lance O. 46.
[3]) sacque la lance et sengle contre ceux. O. . . . . et serre ceux 46. . . . tire hors la lance et serre le passage à ceux 54. *suiv.*
[4]) quierent O. 46.
[5]) honteux O. 46.
[6]) qui pensent mal contre moy O. 46. — soyent repoulsez en arriere 46.
[7]) deshonnorez O. 46.
[8]) ont à tort fait un crot pour m. a. O. 46 . . . . cavé pour m. a. 54. *suiv.*
[9]) la calamité O. 46. la ruine 54. *s.*
[10]) en icelle mesme misere O. calamité 46. ruine 54. *s.*
[11]) prenne liesse à cause de sa delivrance O . . . . au salut qu'elle a de luy 46.
[12]) m'interroguoyent des choses que ie n'avoye point cogneu O. 46.
[13]) *en marge:* c. desconforter et taschoyent de me priver de ma vie O. 46. de m'oster la vie 54. *suiv.*
[14]) quand iceux estoyent debilitez O. 46. quand ils estoyent malades 54. *suiv.*
[15]) ie humilioye. O. 46.

sein.[16]) 14. Ie me suis porté envers luy,[17]) comme si c'eust este mon ami et mon frere, ie me suis humilié comme celuy qui mene deuil pour sa mere. 15. Mais eux en mon clochement se sont esiouis, ils se sont assemblez: contre moy, *di-ie*, se sont assemblez des malotrus,[18]) *lesquels* ie cognoissoye:[19]) ils ont decliqué de leurs levres, et ne se sont pas teus.[20]) 16. Entre les traistres gaudisseurs de gasteau, ils grincent de leurs dents contre moy. 17. Seigneur iusques à quand *le* verras-tu?[21]) delivre mon ame de leurs *efforts* bruyans,[22]) et des lions mon unique.[23]) 18. Ie te celebreray[24]) en grande assemblee, ie te loueray devant un grand[25]) peuple. 19. Que ceux qui me sont ennemis à tort, ne s'esiouissent point de moy: et ceux qui me hayssent sans cause, ne guignent[26]) de l'oeil. 20. Car ils ne parlent point paix,[27]) ains controuvent[28]) parolles de fraude sur les fentes[29]) de la terre. 21. Ils ont ouvert leur bouche contre moy: ils ont dit, Aha, Aha, nostre oeil l'a veu. 22. Tu l'as veu *aussi* o Eternel, ne te tay point:[30]) Seigneur ne t'eslongne de moy. 23. Esveille toy, et te resveille[31]) pour mon iugement, mon Dieu, et pour ma cause, mon Seigneur. 24. Iuge-moy selon ta iustice, Seigneur mon Dieu, et qu'ils ne s'esiouissent point de moy. 25. Qu'ils ne dient en leur coeur, Aha nostre ame:[32]) qu'ils ne dient, Nous l'avons englouti. 26. Que ceux qui s'esiouissent de mon mal, soyent confus et infames ensemble: que ceux qui se magnifient sur moy, soyent vestus de honte et vergongne. 27. Mais que ceux qui aiment[33]) ma iustice soyent en ioye et en liesse: et qu'ils disent incessamment, Le Seigneur soit magnifié, lequel aime la paix de son serf. 28. Lors ma langue annoncera[34]) ta iustice, et ta louange iournellement.

[16]) et estoye du tout addonné à oraison O. et prioye comme pour moy 46. *suiv.*
[17]) i'ay cheminé avec eulx O. 46.
[18]) mesme les boiteux O. 46.
[19]) et ne m'en appercevoye point O. 46. et n'en scavoye rien 54. *s.*
[20]) ils m'ont deschiré O. 54. 59. ils ont ouvert la bouche 46. et ne se sont point tenuz quoy O. et n'ont point cessé. 54. *suiv.*
[21]) quand regarderas-tu? O. 46.
[22]) des miseres qu'ils me font O. des maux *etc.* 46. de leurs calamitez 54. *s.*
[23]) ma seule vie O. ma vie esseullee 46. *suiv.*
[24]) collauderay O. 46.
[25]) puissant O. 46.
[26]) guinchent l'oeil O. 46.
[27]) ils ne tiennent propos d'amis 54. *suiv.*
[28]) ils pensent O. 46.
[29]) paisibles O. *suiv.*
[30]) ne dissimule pt. 54. *suiv.*
[31]) te lieve O. 46.
[32]) c'est ce que nous desirions 46. *suiv.*
[33]) auxquelz plaict O.
[34]) ruminera O. resonnera 46. *suiv.*

Pseaume XXXVI.

1. Au maistre des chantres: de David serviteur du Seigneur. 2. La rebellion[1]) dit au meschant au milieu de mon coeur. Il n'y a point de crainte de Dieu[2]) devant ses yeux. 3. Car il se flotte devant ses yeux,[3]) iusqu'à ce que son iniquité soit trouvee à haine. 4. Les parolles de sa bouche sont mensonge et fraude:[4]) il se deporte[5]) d'entendre, de peur de bien faire. 5. Il pense iniquité sur sa couche: il s'arreste au chemin *qui n'est* point bon, et n'ha point en horreur le mal. 6. Seigneur ta misericorde est iusqu'aux cieux, et ta verité iusques aux nues. 7. Ta iustice est comme hautes montagnes, tes iugemens un grand abysme: tu conserves[6]) homme et beste, o Seigneur. 8. O Dieu que ta benignité est excellente:[7]) parquoy les fils des hommes se confieront[8]) en l'ombre de tes ailes. 9. Ils seront rassasiez de la graisse de ta maison, et tu les abbruveras du fleuve de tes delices. 10. Car source[9]) de vie est en toy, et par ta clarté nous voyons clair.[10]) 11. Prolonge[11]) ta misericorde sur ceux qui te recognoissent, et ta iustice sur ceux qui sont droits de coeur. 12. Que le pied d'orgueil ne s'avance sur moy, et que la main des meschans ne me deboute de mon lieu.[12]) 13. Là sont tresbuchez ceux qui font iniquité: ils ont este ruez ius,[13]) et ne se pourront relever.

Pseaume XXXVII.

1. De David. Ne te fasche point pour raison[1]) des mauvais: et ne porte point d'envie à[2]) ceux qui font iniquité. 2. Car ils seront soudain coupez comme foin, et viendront à fener[3]) comme l'herbe verde. 3. Confie toy[4]) au Seigneur, et fay bien: habite[5]) la terre, et sois repeu fidelement.[6]) 4. Et pren ton plaisir au Seigneur, et il te donnera les demandes de ton coeur. 5. Roulle sur le[7]) Seigneur tes voyes, et te fie en luy, et il *le* fera. 6. Et mettra en avant ta iustice comme la clarté,[8]) et tes iugemens[9]) comme le midi. 7. Fay silence au Seigneur, et l'atten, n'aye despit de celuy duquel la voye prospere, et de l'homme qui fait meschanceté.[10]) 8. Remets[11]) ton courroux, delaisse la cholere,[12]) *et* n'aye point de despit,[13]) voire iusques à mal faire. 9. Car les meschans seront arrachez: mais ceux qui attendent le Seigneur possederont la terre en heritage. 10. Encore un peu, et le meschant ne sera plus: et tu prendras garde sur[14]) son lieu, et ne le trouveras.[15]) 11. Mais les benis[16]) heriteront la terre et s'esiouiront avec plaisir[17]) en l'abondance de paix. 12. Le meschant machine contre le iuste, et grince des dents sur luy: 13. *Mais* le Seigneur se mocquera de luy, pource qu'il voit que son iour vient. 14. Les meschans desgainent leur glaive, et bandent[18]) leur arc, pour abbatre le povre et l'indigent,[19]) et pour meurtrir les droits de voye.[20]) 15. *Mais* leur glaive entrera en leur *propre* coeur, et leur arc sera rompu. 16. Mieux vaut le peu au iuste, que l'abondance de plusieurs meschans.[21]) 17. Car les bras des meschans seront cassez: mais le Seigneur soustient les iustes. 18. Le Seigneur cognoist les iours de ceux qui sont entiers, et leur heritage sera à perpetuité. 19. Ils ne seront point confus au temps d'adversité, et seront soulez au temps de famine. 20. Car les meschans periront, et les ennemis du Seigneur seront consumez, comme le pris[22]) des agneaux, et seront consumez en fumee.[23]) 21. Le meschant emprunte, et ne rend point:[24]) mais le iuste est pitoyable[25]) et donne. 22. Car ceux qui sont de luy benits possederont la terre en heritage: mais ceux qui sont de luy maudits, seront exterminez. 23. Les pas de l'homme sont addressez par le Seigneur, et

---

1) *en marge:* ou, l'impieté. -- mon coeur a telle opinion de la mauvaistie du meschant O. La meschanceté du meschant parle en coeur 46.
2) point de Dieu O. 46.
3) plaisant à soy mesme O. 46.
4) iniques et frauduleuses O. 46.
5) cesse d'entendre de bien faire O. se deporte d'entendre et de b. f. 46. *suiv.*
6) contregardes O.
7) noble O. 46.
8) se retirent 54. *suiv.*
9) fontaine O. 46.
10) par le moyen de ta lueur nous verrons la clairté.
11) Estendz O.
12) face point mouvoir O.
13) deboutez O. 46.

1) Ne t'entremesle point avec O. ne te despite sur 46. *suiv.*
2) ne prens point d'envye de suyvre O.
3) faner 59.
4) aye ton espoir O. 46.
5) affin que tu habites O. 46.
6) vrayement O. 46. de verité 54. *s.*
7) revele ta voye au S. O. remets ton fait sur le S. 46. *suiv.*
8) l'aube du iour O. 46.
9) ton equité O. ton droit 45. *suiv.*
10) *en marge:* ou qui vient à bout de ses entreprises — lascheté 54. *suiv.*
11) retire toy de O. 46.
12) fureur O. 46.
13) d'envie O. 46.
14) tu considereras O. 46.
15) et ne sera nulle part O. et n'apparoistra point 46.
16) humbles possederont O. 46.
17) se delicteront O. 46. prendront leurs plaisirs 54. *suiv.*
18) ont tendu O. 46.
19) faire tresbucher l'affligé et le povre O. 46.
20) de coeur O. 46. ceux qui cheminent droit 54. *suiv.*
21) *en marge:* ou, aux grans qui sont meschans.
22) *en marge:* ou l'excellence.
23) deffauldront comme la f. O. s'esvanouiront en f. 46. *suiv.*
24) ne restitue rien O.
25) fait grace O. 46. eslargit 54. *s.*

il aimera sa voye.[26]) 24. Quand il sera tombé[27]) il ne sera point brisé:[28]) car le Seigneur met sa main au dessous. 25. I'ay este ieune, et ay atteint vieillesse,[29]) et si n'ay point veu le iuste delaissé, ne sa semence mendiant le pain. 26. Il fait iournellement aumone,[30]) et preste, et sa semence *est* en benediction.[31]) 27. Retire-toy du mal, et fay bien: et tu habiteras eternellement. 28. Car le Seigneur aime iugement, et ne delaisse point ses debonnaires: ils seront gardez à iamais, et la semence des meschans sera exterminee. 29. Les iustes possederont la terre en heritage, et habiteront à tousiours-mais sur icelle. 30. La bouche du iuste devisera de[32]) sapience, et sa langue parlera iugement. 31. La Loy de son Dieu est en son coeur: ses pas ne vacilleront point. 32. Le meschant espie[33]) le iuste, et cherche à le[34]) mettre à mort. 33. Le Seigneur ne l'abandonnera point és mains d'iceluy, et ne le condamnera point quand on le iugera.[35]) 34. Atten le Seigneur, et garde sa voye, et il t'exaltera, afin que tu possedes la terre en heritage: quand les meschans seront exterminez tu le verras. 35. I'ay veu le meschant, terrible,[36]) et s'estendant çà et là, comme le laurier verdoyant. 36. Mais il n'a fait que passer,[37]) et soudain n'y estoit plus: et i'ay cherché sa place, et ne l'ay point trouvee. 37. Pren garde *à l'homme* entier, et considere *l'homme* droit:[38]) car la fin d'un tel homme *est* paix.[39]) 38. Mais les transgresseurs seront *tous* ensemble desfaits, la fin des meschans sera rasee.[40]) 39. Le salut des iustes est du Seigneur, *il sera* leur force au temps de tribulation. 40. Et le Seigneur leur donnera aide, et les recourra,[41]) il les recourra des meschans: il les sauvera,[42]) car ils esperent en luy.

Pseaume XXXVIII.

1. Pseaume de David pour reduire en memoire, 2. Seigneur ne me repren point en ton courroux. et ne me chastie point en ta fureur. 3. Car tes fleches sont descendues en moy, et ta main s'est affaissee sur moy. 4. Il n'y a rien d'entier en ma chair, à cause de ton indignation: ne de paix en mes os, à cause[1]) de mon peché. 5. Car mes iniquitez ont passé par dessus mon chef,[2]) et comme un pesant fardeau[3]) sont appesanties outre ma force. 6. Elles[4]) sont pourries, elles sont corrompues, mes meurtrissures, à cause de ma folie. 7. Ie suis bossu et suis courbé outre mesure,[5]) ie chemine iournellement la face noire.[6]) 8. Car mes reins sont remplis d'ardeur,[7]) et en ma chair n'y a *nulle* santé. 9. Ie suis fort debile et cassé:[8]) i'ay rugi du fremissement[9]) de mon coeur. 10. Seigneur, tout mon desir est devant toy,[10]) et mon souspir ne t'est point caché.[11]) 11. Mon coeur n'a fait que tournoyer çà et là,[12]) ma vertu m'a delaissé, et la clarté mesme de mes yeux n'est plus avec moy. 12. Mes amis et mes compagnons se sont tenus vis à vis de ma playe, et mes prochains se sont arrestez de loin. 13. Mais ceux qui cherchoyent[13]) mon ame ont tendu des laqs: et ceux qui pourchassoyent mon mal ont traitté laschetez,[14]) et songent des tromperies tous les iours. 14. Mais moy comme un sourd ie n'oy goutte,[15]) et *suis* comme un muet *qui* n'ouvre point sa bouche: 15. Et suis comme un homme qui n'oit point,[16]) et qui n'ha point de repliques[17]) en sa bouche. 16. Car à toy Seigneur ie m'atten,[18]) tu *me* respondras mon Seigneur mon Dieu. 17. Car i'ay dit,[19]) De peur qu'ils ne s'esiouissent de moy: si tost que mon pied est glissé, ils se sont eslevez contre moy.[20]) 18. Certes ie suis disposé à clo-

---

[26]) sa voye luy plaist 54. *suiv.*
[27]) tresbuchera O. 46. S'il vient à tomber 54. *suiv.*
[28]) espouty O. froissé 46.
[29]) ieune enfant et si suis envieilli O. 46.
[30]) tousiours misericorde O. 46.
[31]) benite 54. *suiv.*
[32]) rumine O.
[33]) advise O. agguette 46.
[34]) le quiert O.
[35]) ne le tiendra pas pour meschant combien qu'il soit iugé tel O. 46. ne le laissera pas condamner quand *etc.* 54. *suiv.*
[36]) puissant O. 46.
[37]) il est passé O. 46. esvanouy 54. *suiv.*
[38]) Garde innocence et considere ce qui est droit O. 46.
[39]) le dernier bien pour l'h. est la paix O.
[40]) le dernier salaire des m. est perdition O. la fin des m. est perdition 46. la posterité des m. sera rasee 54. *suiv.*
[41]) leur aydera et les delivrera O. 46. les rescoust 54. *suiv.*
[42]) preservera O. 46.

[1]) pour l'amour O.
[2]) sont montees par dessus ma teste O. 46. ont surmonté mon chef 54. *suiv.*
[3]) une pesante charge O. 46. plus pesante que ie ne puis porter O.
[4]) mes playes O. 46. mes viceres 54. *suiv.*
[5]) affligé et humilié moult grandement O. courbé et humilié mout fort 46.
[6]) estant ennuyé O. noir 46. la face triste 54. *suiv.*
[7]) d'infameté O. mes hanches 54. *suiv.*
[8]) moult fort debilité et desrompu O. battu et cassé 46. debilité et cassé 54. *suiv.*
[9]) ie gemis pour le chagrin O. 46.
[10]) en ta presence O. 46.
[11]) celé O. 46.
[12]) est tourné d'un costé et d'autre O. se tourne *etc.* 46. s'est agité çà et là 54. *suiv.*
[13]) quierent O. 46.
[14]) parlent meschantement O. traictent meschancetez 46.
[15]) ie n'escoute point 54. *suiv.*
[16]) goutte O. 46.
[17]) chose qui puist respondre pour soy O. response 46.
[18]) i'ay mon espoir en toy O. 46.
[19]) 54. *suiv. ajoutent:* il me faut prier.
[20]) qu'ils ne s'eslievent . . . . . . quand m. p. aura chancelé O. 46.

cheure,[21]) et ma douleur est continuellement devant[22]) moy. 19. Certes ie raconte mon iniquité, et suis en esmoy pour mon peché. 20. Et *cependant* mes ennemis vivans se renforcent, et ceux qui me sont ennemis sans cause se magnifient. 21. Et ceux qui *me* rendent mal pour bien me sont contraires, pource que i'ensuy le bien.[23]) 22. Ne me delaisse point Seigneur mon Dieu, et ne t'eslongne point de moy. 23. Haste-toy *de venir* à mon aide, Seigneur, mon salut.[24])

Pseaume XXXIX.

1. Au maistre chantre Ieduthun, Pseaume de David. 2. I'ay dit, ie prendray garde à mes voyes: afin que ie ne peche[1]) par ma langue: ie garderay ma bouche avec une museliere,[2]) cependant que le meschant est debout devant moy. 3. I'ay este muet ne disant mot:[3]) ie me suis teu du bien, et ma douleur s'est troublee. 4. Mon coeur s'est eschauffé dedans moy: cependant que ie m'adonnoye à penser *en mon coeur* un feu s'est allumé,[4]) i'ay parlé de ma langue. 5. Seigneur donne-moy à cognoistre ma fin, et le nombre de mes iours, afin que ie scache de quelle duree ie suis.[5]) 6. Voyci, tu as mis[6]) mes iours *de la mesure* d'une palme, et ma duree comme si ce n'estoit rien devant toy: certes ce n'est que toute vanité de tout homme cependant qu'il est debout.[7]) Selah. 7. Certainement l'homme chemine en ombre:[8]) certainement il se tempeste[9]) pour neant: ils amassent et ne scavent qui recueillera. 8. Et maintenant qu'est-ce que i'atten, Seigneur? mon esperance[10]) est vers toy. 9. Delivre moy de tous mes pechez, ne me mets en vitupere du fol.[11]) 10. Ie me suis teu, ie n'ouvriray point ma bouche, pourtant que tu l'as fait. 11. Retire de moy ta playe, ie suis defailli par l'irritation[12]) de ta main. 12. Tu chasties l'homme en corrections à cause de l'iniquité: et comme la tigne, tu consumes toute son excellence:[13]) certes tout homme est vanité. Selah. 13. Escoute mon oraison Seigneur, et preste l'aureille à mon cri, et ne dissimule point à mes larmes: car ie suis estranger devant toy, et loager[14]) comme tous mes peres. 14. Desiste-toy de moy,[15]) afin que ie reprene vigueur, avant que ie m'en aille[16]) et ne soye plus.

Pseaume XL.

1. Au maistre chantre, Pseaume de David. 2. I'ay attendu, et attendu le Seigneur, et il s'est tourné vers moy, et a ouy mon cri.[1]) 3. Et m'a retiré du puits bruyant,[2]) et de la bourbe et fange:[3]) et ayant posé mes pieds sur un roc,[4]) a affermi mes pas: 4. Et a mis en ma bouche nouveau Cantique, ascavoir louange à nostre Dieu: plusieurs verront et craindront, et se confieront au Seigneur. 5. Bienheureux est l'homme qui s'est mis le Seigneur pour son esperance, et n'a point regardé aux orgueilleux qui se destournent[5]) à vanité. 6. Seigneur mon Dieu tu as fait tes merveilles infinies, et n'est pas possible de rediger tes pensees envers nous en leur ordre devant toy:[6]) I'annonceray et diray, elles surmontent le dire. 7. Tu n'as point prins plaisir en sacrifice ni oblation: *mais* tu m'as percé les aureilles: tu n'as point demandé d'holocauste ne d'offerte pour le peché. 8. Adonc i'ay dit, Voyci, ie vien: au roule du livre il est escrit de moy, 9. Que ie face ton bon plaisir, mon Dieu: ie le veux,[7]) et ta Loy est au milieu de mes entrailles. 10. I'ay presché[8]) *ta* iustice en grosse assemblee: voyci, ie ne retiendray[9]) point mes levres: tu le scais Seigneur. 11. Ie n'ay point caché ta iustice au milieu de mon coeur: i'ay declaré[10]) ta verité et ton salut: ie n'ay point celé ta benignité ne ta verité en

[21]) apresté à la ruine O. 46.
[22]) à l'endroict de O. 46.
[23]) au lieu que ie pourchasse leur bien 54. 59.
[24]) *en marge:* ou, de mon salut.

[1]) offense O. 46.
[2]) closture O. 46.
[3]) ie me suis tenu quoy comme un muet O. 46.
[4]) quelque feu ard en moy durant ma meditation O. en moy y a eu comme un feu ardant *etc.* 46. et sentoye en moy un f. a. durant que ie murmuroye tout bas 54. *suiv.*
[5]) que ie cognoisse quel rage m'est ordonné O. 46. combien i'ay à vivre en ce monde 54. *suiv.*
[6]) ordonné O. 46. assigné 54. *suiv.*
[7]) combien que tout homme qui est en estre est toute vanité O. de faict t. h. en son estre n'est que v. 46. en effect ce n'est . . . . . . de tout homme qui vit 54. *suiv.*
[8]) comme l'umbre O. passe comme l'ombre 46. chemine en image 54. *suiv.*
[9]) trouble O. 46.
[10]) attente 54. *suiv.*
[11]) *en marge:* ou vauneant et desbauché, ou meschant. — ne permets point que ie soye deshonnoré par le fol O. 46. ne fay que ie soye vitupere à l'h. fol 54. *suiv.*
[12]) la froissure O. 46.

[13]) fais aneantir comme la vermine ce qui est beau en luy O. 46.
[14]) hoste et habitant O. hoste faisant une demeure 46. estranger et hoste 54. *suiv.*
[15]) deporte toy de m'affliger O. 46.
[16]) voyse O. 46.

[1]) ma clameur 54. *suiv.*
[2]) hydeux O. 46.
[3]) bouc sale O. 46. du bourbier fangeux 54. *suiv.*
[4]) colloqué . . . . sur la pierre O. 46.
[5]) divertissent par (à) O. 46.
[6]) tu as fait moult de choses, tes merveilles et pensees sont envers nous: il n'y a pas de comparaison à toy O. tu as fait grandes tes merveilles et n'est question de desduire devant toy tes pensees envers nous 46. — . . . . mout de merveilles . . . . desduire *etc.* 54. *suiv.*
[7]) pour faire ta volunté il m'a pleu O. . . . i'y ay prins plaisir 46. i'ay prins plaisir à faire ta v. 54. 59.
[8]) i'annonceray O. 46.
[9]) ie n'ay point empesché O. 46. retenu 54. *suiv.*
[10]) recité O. 46.

grosse assemblee.[11]) 12. Toy *aussi* Seigneur ne retire point de moy tes compassions: que ta benignité et verité me gardent tousiours. 13. Car des maux sans nombre m'ont environné, mes iniquitez m'ont attrapé,[12]) *voire en si grand nombre* que ne *les* ay peu veoir: elles passent en nombre les cheveux de ma teste, et mon coeur m'a delaissé. 14. Seigneur ton plaisir soit de me delivrer: Seigneur haste-toy *de venir* à mon aide. 15. Que ceux soyent *tous* ensemble confus[13]) qui cherchent mon ame pour la perdre:[14]) et que ceux qui desirent mon mal reculent en arriere, et soyent infames.[15]) 16. Ceux soyent esperdus en recompense de leur honte,[16]) qui m'ont dit,[17]) Aha, aha. 17. Et que tous ceux qui te quierent soyent gais, et s'esiouissent[18]) en toy: et que ceux qui aiment ton secours dient continuellement, Le Seigneur soit magnifié. 18. Or suis-ie povre et chetif.[19]) Le Seigneur a pensé de moy: tu *es* mon aide et mon liberateur:[20]) o mon Dieu ne tarde point.

Pseaume XLI.

1. Au maistre chantre, Pseaume de David. 2. Bien-heureux est celuy qui iuge sagement du povre:[1]) au mauvais iour[2]) le Seigneur le delivrera. 3. Le Seigneur le gardera, et le preservera encores en vie, il prosperera[3]) en la terre: et tu ne l'abandonneras point au plaisir[4]) de ses ennemis. 4. Le Seigneur le confortera sur le lit de douleur:[5]) tu as reviré toute sa couche[6]) en sa maladie. 5. I'ay dit, Seigneur aye merci de moy, guari mon ame: car i'ay peché contre toy. 6. Mes ennemis ont dit mal de moy, Quand mourra-il, et son nom perira? 7. Et s'il vient *aucun d'eux* pour me visiter, il parle en mensonge:[7]) son coeur s'amasse iniquité:[8]) puis quand il sera sorti dehors, il parlera. 8. Tous ceux qui m'ont en haine babillent ensemble contre moy, et pensent mal sur moy.[9]) 9. Un acte[10]) de Belial est attaché à sa personne:[11]) et celuy qui est couché ne viendra plus à se relever. 10. Mesme l'homme de ma paix,[12]) auquel i'ay esperé, qui mange mon pain, a levé le talon[13]) contre moy. 11. Toy donc Seigneur aye pitié de moy: redresse moy, et ie leur rendray. 12. En cela i'ay cognu que ie t'ay este agreable:[14]) car mon ennemi ne triomphera point de moy. 13. Et moy, en mon integrité[15]) tu me maintiendras, et m'establiras devant ta face à iamais. 14. Benit *soit* le Seigneur le Dieu d'Israel, de siecle en autre à tousiours-mais. Amen et Amen.

Pseaume XLII.

1. Au maistre des chantres Maschil[1]) aux fils de Core. 2. Comme le cerf bruit apres le decours des eaux: ainsi brait mon ame apres toy o Dieu. 3. Mon ame a eu soif[2]) à Dieu, au Dieu vivant. Quand viendray-ie pour comparoistre devant la face de Dieu? 4. Mes larmes m'ont este pour pain iour et nuit, quand on me disoit chacun iour, Où est ton Dieu? 5. En reduisant en[3]) memoire ces choses, i'espan sur moy mon ame:[4]) c'est que ie passoye en nombre,[5]) les conduisant iusques à la maison de Dieu, en voix de ioye[6]) et de louange, la troupe s'esgayant.[7]) 6. Mon ame pourquoy t'abbas-tu et bruis[8]) dedans moy? atten Dieu, car ie luy confesseray encore les saluts de sa face. 7. Mon Dieu, mon ame est abbatue en moy-mesme, quand il me souvient de toy, de la region du Iordain et Hermonim, de la montagne Mizar. 8. *Un* abysme crie *à l'autre* abysme, au son de tes ventailles: tous tes flots et toutes tes vagues ont passé sur moy. 9. Le Seigneur mandera de iour sa bonté, et de nuit son cantique *sera* avec moy, et oraison au Dieu de ma vie.[9]) 10. Ie diray à Dieu ma roche, Pourquoy m'as-tu mis en oubli? pourquoy

---

[11]) nié . . . . compaignie O. 46.
[12]) apprehendé O. 46.
[13]) et deshonnorez O. 46. et peneux 54. *suiv.*
[14]) qui quierent ma vie pour l'estreindre O. 46.
[15]) peneux O. 46.
[16]) selon le salaire de leur confusion O. 46.
[17]) *en marge:* ou, dit de moy (O. *suiv.*) . . . la, la O. 46.
[18]) ayent liesse et soyent ioyeux O. 46.
[19]) affligé O. 46.
[20]) ma delivrance O. 46. mon garent 54. *suiv.*

[1]) entent au p. O. 46. au chetif 54. *s.*
[2]) au temps d'adversité O. 46. au mauvais temps 54. *s.*
[3]) le fera bienheureux O. 46.
[4]) plaisir O. 46.
[5]) d'infirmité 54. *suiv.*
[6]) retourné tout son lit O. 46. changé t. s. couche 54. *suiv.*
[7]) il parloit de bourdes O. 46.
[8]) recueilloit la malice O. amassoit malice 46. dans son coeur il s'amassoit m. 54. *s.*
[9]) machinoyent mon mal 54. *s.*
[10]) *en marge:* ou mesfait.
[11]) quelque mauvaise chose l'a serré O. 46. q. grande meschanceté le tient enserré 54. *suiv.*
[12]) mon familier O. 46. mon allié 54. *suiv.*
[13]) a regimbé 54. *suiv.*
[14]) que tu me favorises O. 46. que tu m'aimes 54. *suiv.*
[15]) *en marge:* ou, entier.

[1]) Admonition O. 46.
[2]) regret 54. *suiv.*
[3]) i'avoye O. me souvenant de 46. ie reduisoye 54. *s.*
[4]) ie deschargeoye mon courage O. . . . . mon coeur à part moy 54. *s.*
[5]) flotte O. 46. ie marchoye avec la troupe 54. *suiv.*
[6]) triumphe O. 46. chant 54. *suiv.*
[7]) de la multitude manifeste O. . . . solennelle 46. d'une grande compagnie menant feste 54. 59.
[8]) es tu abbaissee et fais trouble contre moy O. . . . te troubles 46. fremis 54. *suiv.*
[9]) le Dieu vivant O.

chemine-ie dolent pour l'oppression de mon ennemi? 11. Blessure[10]) en mes os, quand mes adversaires me diffament, me disans chaque iour, Où est ton Dieu? 12. Mon ame pourquoy est-tu abbatue? et pourquoy bruis-tu dedans moy?[11]) espere en Dieu, car encore luy confesseray-ie les saluts de ma face,[12]) et mon Dieu.

Pseaume XLIII.

1. Iuge-moy o Dieu, et deba[1]) ma cause: delivre moy de la gent inhumaine,[2]) de l'homme *plein* de fraude et perversité.[3]) 2. Car tu es le Dieu de ma force: pourquoy t'es-tu estrangé de moy? pourquoy chemine-ie dolent pour l'oppression de l'ennemi? 3. Envoye ta lumiere et ta verité: icelles m'addressent, et me conduisent à la montagne de ta sainctété, et en tes tabernacles. 4. Et i'entreray à l'autel de Dieu, au Dieu de la ioye[4]) de ma liesse: et te loueray sur la harpe o Dieu, mon Dieu. 5. Mon ame pourquoy t'abbas-tu, et pourquoy bruis-tu dedans moy? car encore le loueray-ie, *luy qui est* le salut de ma face, et mon Dieu.

Pseaume XLIV.

1. Au souverain chantre des fils de Core, Maschil.[1]) 2. O Dieu nous avons ouy de nos aureilles, nos Peres nous ont raconté l'oeuvre que tu as faite en leurs iours, és iours anciens. 3. Tu as de ta main deschassé les nations, et les as plantez: tu as brisé les peuples, et les as multipliez. 4. Car ils n'ont point conquesté la terre par leur glaive, et leur bras ne les a point sauvez: mais ta dextre et ton bras, et la lumiere de ta face, pource que tu les avois prins en amour.[2]) 5. Toy-mesme es mon Roy, o Dieu ordonne[3]) saluts à Iacob. 6. En toy nous avons heurté des cornes nos adversaires: en ton nom[4]) nous avons foullé ceux qui s'eslevoyent contre nous. 7. Car ie n'espereray point en mon arc, et mon espee ne me sauvera point. 8. Certes tu nous as sauvez de nos ennemis, et a rendu confus ceux qui nous hayssoyent. 9. En Dieu nous louerons[5]) tout le iour, et à ton nom rendrons graces eternellement.[6]) Selah. 10. Toutesfois tu nous as deboutez[7]) et nous as rendu infames,[8]) et ne sors *plus* avec nos armees. 11. Tu nous as fait tourner le dos à[9]) l'adversaire, et nos haineux[10]) nous ont pillez. 12. Tu nous as donnez comme brebis pour estre mangez, et nous as espars entre les Gens. 13. Tu as vendu ton peuple sans aucune chevance, et n'as point augmenté[11]) le pris d'iceux. 14. Tu nous as mis *en* opprobre[12]) à nos voisins, en mocqueri et blasonnement à ceux qui habitent autour de nous. 15. Tu nous as mis en dicton parmi les Gens, et en hochement[13]) de teste entre les peuples. 16. Iournellement mon opprobre est devant moy, et la vergongne de ma face m'a *tout* couvert. 17. Pour la voix de celuy qui *me* diffame, pour la face, de l'ennemi et du vindicatif.[14]) 18. Tout cela nous est advenu, et si ne t'avons point oublié, et n'avons point faussé ton alliance.[15]) 19. Nostre coeur ne s'est point destourné arriere, ne nostre pas decliné de ton sentier. 20. Combien que tu nous ayes mattez[16]) au lieu des dragons, et couverts d'ombre de mort. 21. Si nous eussions oublié le nom de nostre Dieu, et eussions estendu nos mains à un Dieu estrange, 22. Dieu n'en feroit-il point poursuyte?[17]) car c'est luy qui cognoist les secrets des coeurs. 23. Certes pour toy nous sommes tous les iours occis, nous sommes estimez comme brebis de la boucherie. 24. Leve-toy[18]) pourquoy dors-tu Seigneur? resveille-toy, ne nous deboute à iamais. 25. Pourquoy caches-tu ta face, et oublies nostre affliction, et nostre oppression? 26. Car nostre ame est abbatue iusqu'en en la poudre, nostre ventre est fiché en terre. 27. Leve-toy à nostre aide, et nous rachete[19]) pour l'amour de ta bonté.

---

[10]) *en marge:* ou, Tuerie — mes adv. me diffament comme en perçant mes os O. me percent les os en me diffamant 46. *suiv.*

[11]) murmures tu contre moy O. te debas tu . . . 46. *suiv.*

[12]) pourtant qu'il est la delivrance de ma personne O. comme la del. qui est en ma presence 46. pour les del. qu'il fera devant mes yeux 54. 59.

[1]) traicte O.

[2]) qui est sans humanité O.

[3]) iniquité O. 46.

[4]) resiouyssance O. 46.

[1]) instruction O. 46.

[2]) les as aymez O. 46.

[3]) mande O. envoye 46. ordonne que I. soit delivré 54. *suiv.*

[4]) par ta vertu 54. *suiv.* *(Partout ici il y a grande variété dans toutes les éditions relativement à l'emploi du prétérit et du futur.)*

[5]) prenons gloire 46. chanterons les louanges de D. 55. *suiv.*

[6]) collauderons à perpetuité O. 46.

[7]) *en marge:* ou mis en oubli.

[8]) confus O. 46.

[9]) en arriere par O. 46.

[10]) ceux qui nous hayssoyent O. 46.

[11]) amendé de O. 46. 54. demandé de 59.

[12]) deshonneur O. 46.

[13]) branslement O.

[14]) du diffamateur et blasphemateur à cause de l'ennemi et du vindicateur O. . . . . et de l'iniurieux 46. . . . . et m'iniurie à cause *etc.* 54. *suiv.*

[15]) ton pact O. 46.

[16]) amaty O. 46.

[17]) ne s'enquestera il point de ce? O. 46. ne cognoistroit-il point cela? 54. *suiv.*

[18]) esveille toy O. 46. debout, Seigneur 54. *suiv.*

[19]) rescous 54. 59.

Pseaume XLV.

1. Au maistre chantre sur les lis, des enfans de Core, Maschil, Cantique d'amours. 2. Mon coeur boult *pour dire* un bon propos:[1]) ie diray mes oeuvres du[2]) Roy: ma langue *est comme* la plume d'un escrivain leger. 3. Tu es parfait en beauté plus que les[3]) fils des hommes: grace est espandue en tes levres, pource que Dieu t'a benit eternellement. 4. Ceins ton espee sur ta cuisse o trespuissant, gloire[4]) et magnificence. 5. Et triomphe en ton honneur: tu chevauches sur la parolle de verité et de debonnaireté et de iustice: et ta dextre t'enseignera choses terribles. 6. Tes fleches sont aigues (tellement que les peuples cherront sous toy) dedans les coeurs des ennemis du Roy. 7. Ton throne o Dieu est à tousiours et à iamais: le sceptre de ton regne *est* le sceptre d'equité. 8. Tu aimes iustice et hais meschanceté: pource Dieu ton Dieu t'a oint[5]) d'huile de liesse plus que tes compagnons. 9. Myrrhe et aloe *en* tous tes vestemens, des[6]) palais d'yvoire, dont ils t'ont resiouy. 10. Filles de rois entre tes honorables:[7]) ta femme assiste à ta dextre en or d'Ophir. 11. Escoute fille et enten,[8]) et encline ton aureille: et oublie ton peuple et la maison de ton pere. 12. Et le Roy aimera ta beauté: car il est ton Seigneur, et l'adoreras. 13. Et la fille de Tyr avec present:[9]) les riches du peuple supplieront ta face.[10]) 14. La fille du Roy *est* toute glorieuse au[11]) dedans: son vestement *est* de robbes brochees d'or.[12]) 15. Elle sera amenee au Roy en vestemens, de broderie: vierges apres elle, ses prochaines te seront amenees. 16. Elles seront amenees en resiouissance et liesse: elles entreront au palais du Roy. 17. En lieu de tes peres seront tes enfans: tu les constitueras princes par toute la terre. 18. Ie rendray ton nom memorable en toute generation et generation:[13]) au moyen de quoy les peuples te celebreront à tousiours et à iamais.

[1]) a medité bonne parole O. est plein de bon propos 46. veut mettre hors bon propos 54. *suiv.*
[2]) mon faict au R. O. 46. mon oeuvre parlera du R. 54. 59.
[3]) le plus beau des O. 46.
[4]) qui est gloire * pour ton honneur et ta gl. O. 46. qui est ton h. et ta magnificence 54. *s.*
[5]) sacré 54. *suiv.*
[6]) toy sortant des O. 46. quand on les tire hors des 54. *suiv.*
[7]) *en marge:* ou dames d'honneur 54. *suiv.* demoiselles d'h. 46. sont ornees par ta noblesse en tes nobles lieux O.
[8]) regarde O. 46.
[9]) dons O. 46.
[10]) personne O.
[11]) pleine de toute gloire par O. 46.
[12]) est broché d'or O. 46. est fait de brodures d'or 54. *suiv.*
[13]) par tous les siecles 54. *suiv.* à tousiours de siecle en siecle 46. ie feray qu'on aura memoire de ton nom generalement en toute generation O.

Pseaume XLVI.

1. Au maistre chantre des enfans de Coré sur Alamoth Cantique. 2. Dieu nous est refuge et force: il est trouvé secours en tribulations tant et plus. 3. Pourtant nous ne craindrons point quand la terre sera transmuee, et que les montagnes tomberont[1]) au coeur de la mer. 4. Ses eaux bruyeront et tempesteront:[2]) les montagnes seront esbranlees en l'eslevation d'icelle.[3]) Selah. 5. Les ruisseaux de sa riviere resiouiront la cité de Dieu, le Sanctuaire des Tabernacles du Souverain. 6. Dieu est au milieu d'icelle, *dont* point ne bougera:[4]) Dieu luy donnera secours au regard de l'aube du iour.[5]) 7. Les peuples ont bruy, les royaumes se sont esmeus,[6]) il a donné sa voix, la terre s'est escoulee.[7]) 8. Le Seigneur des armees *est* avec nous: le Dieu de Iacob nous est forteresse.[8]) Selah. 9. Venez et considerez les faits du Seigneur, quelles desolations[9]) il a mis en la terre. 10. Il fait cesser les batailles iusqu'au bout de la terre, il rompt les arcs, il met en pieces les armes, il brusle les chariots par feu. 11. Desistez[10]) et cognoissez que ie suis Dieu: ie seray exalté[11]) entre les Gentils, ie seray exalté par toute la terre. 12. Le Seigneur des armees *est* avec nous: le Dieu de Iacob nous est forteresse. Selah.

Pseaume XLVII.

1. Au maistre chantre des enfans de Coré, Pseaume. 2. Tous peuples claquez[1]) des mains, chantez hautement à Dieu en voix d'esiouissance.[2]) 3. Car le Seigneur est haut, terrible, grand Roy sur toute la terre. 4. Il a ordonné[3]) les peuples dessous nous, et les nations dessous nos pieds. 5. Il nous a eleu nostre heritage, la gloire de Iacob

[1]) trebuscheroyent O. 46. se bougeassent 54. *suiv.*
[2]) *en marge:* ou, s'enfleront. — meneroyent bruyt et s'enfondreroyent O. bruyroyent escumant la boue 46. Bruissent et escumassent l. b. 54. *suiv.*
[3]) trembleroyent par sa haultesse O. en s'eslevant elle feroit trembler les montagnes 46. qu'elles fussent esmeues par l'elevation de ses vagues 54. *suiv.*
[4]) chancellera O. 46.
[5]) le matin O. le point du iour 46. *suiv.*
[6]) ont este esbranlez 54. *suiv.*
[7]) a este esmeute O. fondue 46. — il a tonné 54. *s.*
[8]) protection O. 46. refuge 54. 59.
[9]) *en marge:* ou, quels deserts. — choses merveilleuses O. 46.
[10]) *en marge:* ou, arrestez, demeurez coy.
[11]) grand . . . . grand 54. *suiv.*

[1]) frappans O. 46.
[2]) triumphez pour D. en voix ioyeuse O. menez triumphe avec voix de ioye 46. — en voix gaye 54. *s.*
[3]) *en marge:* ou, rangé (54. *suiv.*) il rend subietz O. 46.

lequel il a aimé. Selah. 6. Dieu est monté avec triomphe, le Seigneur au son de trompette. 7. Psalmodiez[4]) à Dieu, psalmodiez, psalmodiez à nostre Roy, psalmodiez. 8. Car Dieu est Roy de toute la terre, psalmodiez entendu.[5]) 9. Il a obtenu regne sur les Gentils, Dieu est assis sur le throne de sa sainteté. 10. Les Princes des peuples se sont assemblez[6]) au peuple du Dieu d'Abraham: car les boucliers[7]) de la terre sont à Dieu, il est mout exalté.

Pseaume XLVIII.

1. Cantique de Pseaume des fils de Coré. Le Seigneur est grand et mout louable en la cité de nostre Dieu, en la montagne de sa sainteté. 2. Belle *est* de situation, ioye de toute la terre, la montagne de Sion és costez d'Aquilon, la cité du grand Roy. 3. Dieu és palais d'icelle est cognu pour forteresse.[1]) 4. Car voyci les rois se sont assemblez:[2]) ils sont passez ensemble. 5. Eux-mesmes ont veu, ainsi ils se sont esmerveillez, ils ont este esperdus, ils s'en sont fuis grand erre.[3]) 6. Tremblement[4]) les a saisis illec, douleur comme de celle qui enfante. 7. Par le vent d'Orient tu mettras en pieces[5]) les navires de Tharsis. 8. Comme nous avons entendu, ainsi l'avons-nous veu en la cité du Seigneur des armees, en la cité de nostre Dieu: Dieu la confermera à tousiours-mais. Selah. 9. O Dieu nous avons attendu ta misericorde[6]) au milieu de ton Temple. 10. O Dieu comme *est* ton nom, ainsi *est* ta louange iusqu'aux bouts de la terre: ta dextre est pleine de iustice. 11. La montagne de Sion s'esiouira, les filles de Iuda auront liesse pour l'amour de tes iugemens. 12. Circuissez Sion, et l'entourez, nombrez ses tours. 13. Mettez vostre coeur[7]) à sa muraille, exaltez[8]) ses palais, afin que vous racomptiez à la generation a-venir. 14. Car iceluy Dieu est nostre Dieu à tousiours-mais: iceluy nous conduira iusqu'à la mort.[9])

[4]) chantez O. 46.
[5]) *en marge*: c. o. vous chacun entendu. — qui estes entenduz 54. *suiv.* chantez discrettement O. 46.
[6]) adioints avec O. — pour estre peuple de D. 46.
[7]) protecteurs O. protections 46.

[1]) secoras O. 46.
[2]) estoyent convenuz O. 46. — s'estoyent trouvez ensemble et avoyent tiré outre de compagnie 54. *suiv.*
[3]) estonnez et espovantez O. 46.
[4]) Crainte O. 46.
[5]) tu romps O. 46. — ils ont este dissipez comme par le v. d'O. qui despece les navires de la mer 54. *suiv.*
[6]) benignité O. 46. — grace 54. *s.*
[7]) considerez en vous mesmes O. 46. prenez bien garde à son avant-mur 54. *suiv.*
[8]) avisez la hauteur de s. p. 46. 54. *suiv.* que ses p. sont eslevez O.
[9]) *en marge*: ou, dés l'enfance.

Pseaume XLIX.

1. Au maistre chantre des fils de Coré, Pseaume. 2. Vous tous peuples oyez ceci: vous tous qui demeurez en ce monde, prestez l'aureille, 3. Tant les fils d'Adam, que les fils de l'homme,[1]) le riche et le povre ensemble. 4. Ma bouche dira sapience: et la meditation de mon coeur *est* intelligences.[2]) 5. I'enclineray l'aureille à *mon* proverbe:[3]) i'exposeray mon enigme[4]) sur la harpe. 6. Pourquoy craindray-ie aux iours du mal?[5]) l'iniquité[6]) de mon talon m'environnera. 7. Ils se confient en leurs biens,[7]) et se glorifient en l'abondance de leurs richesses. 8. Le frere ne pourra nullement racheter: l'homme ne donnera à Dieu pris de sa rançon. 9. Et sera precieux le rachat[8]) de leur ame, et leur duree à iamais.[9]) 10. Afin qu'il vive encore à iamais, et ne voye point le sepulchre. 11. Car il verra que les sages meurent, ensemble le fol et l'homme brutal[10]) perissent, et laisseront leurs richesses à des estrangers. 12. Le dedans d'iceux leurs maisons à iamais,[11]) leurs manoirs[12]) de generation en generation: ils ont appelé leurs noms[13]) sur les terres. 13. Mais l'homme ne demeurera point en honneur,[14]) il est fait semblable aux bestes brutes: ils perissent du tout. 14. Telle voye d'iceux leur *est* folie: et leurs successeurs accorderont à la bouche d'iceux.[15]) Selah. 15. Comme brebis ils sont mis au sepulchre, la mort les paistra, et les droituriers domineront sur eux au matin: et leur force[16]) viendra à defaillir, de son domicile le sepulchre les prendra. 16. Mais Dieu rachetera[17]) mon ame de la main du sepulchre,[18]) car il me prendra à soy.[19]) Selah. 17. Ne sois en crainte

[1]) du puissant 46. — tant ceux de bas estat comme nobles 54. *suiv.*
[2]) prudence O. 46. a conceu choses d'entendement 54. *suiv.*
[3]) *en marge*: ou, sentence grave. — ie presteray l'a. au pr. O. 46.
[4]) *en marge*: dire obscur — dicton obscur O. *suiv.*
[5]) au temps d'adversité O. 46. au mauvais temps 54. *suiv.*
[6]) la malice O. 46. de celuy qui est à mes talons O.
[7]) leur vertu O. 46.
[8]) la ranceon O. 46. est par trop cher 54. *suiv.*
[9]) leage de perpetuité O. renouvellement à p. 46. et ne se fera iamais 54. *suiv.*
[10]) le niayz O. 46.
[11]) leur desir (meditation 46. affection 54. *s.*) est que l. m. soit (durent) éternellement O. *suiv.*
[12]) habitations
[13]) se sont donné bruit par l. n. O. à leurs noms 46. ils imposent l. n. 54. *suiv.*
[14]) magnificence O. 46.
[15]) ensuyvent voluntiers leurs commandemens (enseignemens 54. *s.*) O. *suiv.*
[16]) *en marge*: ou, figure (O. *suiv.*).
[17]) delivrera O. 46.
[18]) de la puissance de la mort 54. *suiv.*
[19]) quand il me recevra O. 46.

quand l'homme enrichira, et quand la gloire de sa maison sera multipliee.[20]) 18. Car il n'emportera pas toutes ces choses quand il mourra, et sa gloire ne descendra point apres luy. 19. Car il benira son ame[21]) en sa vie: et ils te loueront quand tu te feras du bien. 20. Il viendra iusqu'à l'aage de ses peres, et ne verra point la lumiere à iamais. 21. L'homme *est* en honneur, et n'entendra point,[22]) il est fait semblable aux bestes brutes: ils periront.

Pseaume L.

1. Pseaume d'Asaph. Le Dieu des dieux le Seigneur a parlé, et a appelé la terre depuis le soleil levant iusques au soleil couchant. 2. De Sion, perfection de beauté,[1]) Dieu a resplendi. 3. Nostre Dieu viendra, et ne se taira point,[2]) feu devorera[3]) devant luy, et à l'entour de luy la tempeste s'esmouvera grandement. 4. Il appellera les cieux d'enhaut, et la terre pour iuger son peuple. 5. Assemblez-moy (dira-il) mes debonnaires, qui font mon alliance sur les sacrifices. 6. Et les cieux annonceront sa iustice, car c'est Dieu qui est iuge. Selah. 7. Escoute mon peuple, et ie parleray avec toy: toy Israel, et ie t'annonceray,[4]) Ie suis Dieu ton Dieu. 8. Ie ne te reprendray point pour tes sacrifices, et tes holocaustes sont[5]) continuellement devant moy. 9. Ie ne prendray point de veau de ta maison, ne des boucs de tes parcs. 10. Car toutes les bestes de la forest sont mienes, et les animaux en mille montagnes. 11. Ie cognoy tout oiseau[6]) des montagnes, et la beste sauvage des champs est à mon commandement.[7]) 12. Si i'ay faim, ie ne le te diray point: car le monde est mien, et le contenu d'iceluy. 13. Mangeray-ie la chair des taureaux, et bevray-ie le sang des boucs? 14. Sacrifie louange à Dieu, et rend tes voeus au treshaut. 15. Invoque-moy au temps d'affliction, ie t'en tireray,[8]) et tu me glorifieras. 16. Mais Dieu a dit au meschant, Qu'as-tu que faire[9]) de raconter mes ordonnances, que tu prenes mon alliance en ta bouche? 17. Tu hais correction, et as ietté mes parolles derriere toy. 8. Si tu apperçois un larron, tu courras avec luy, et ta portion est avec les adulteres. 19. Tu lasches[10]) ta bouche à mal, et ta langue brasse fraude.[11]) 20. Tu seras assis contre ton frere, tu parleras contre les fils de ta mere, tu leur donneras blasme.[12]) 21. Tu as fait ces choses, et ie me suis teu:[13]) tu as estimé que ie deusse estre semblable à toy: ie t'en reprendray et deduiray par ordre en ta presence.[14]) *22. Entendez maintenant cela vous qui oubliez[15]) Dieu: de peur que ie ne ravisse, et n'y ait nul qui puisse delivrer. 23. Celuy qui sacrifie louange me glorifiera:[16]) et à celuy qui dispose[17]) la voye ie monstreray le salut de Dieu.

Pseaume LI.

1. Au maistre chantre, Cantique de David. 2. Quand le Prophete Nathan veint à luy, apres qu'il fut entré à Beth-sabee. 3. O Dieu, aye merci de moi selon ta clemence:[1]) selon la multitude de tes compassions efface mes transgressions, 4. Multiplie de me laver de mon peché, et me nettoye de mon forfait. 5. Car ie recognoy mes transgressions, et mon peché est continuellement devant moy. 6. I'ay peché contre toy, contre toy seul, et ay fait ce qui t'estoit desplaisant,[2]) afin que tu sois[3]) cognu iuste en ton parler, et que tu sois trouvé pur en tes iugemens.[4]) 7. Voyla, i'ay este enfanté en iniquité, et ma mere m'a conceu en peché. 8. Voyla, tu aimes verité au dedans:[5]) et pourtant tu m'as enseigné sapience dedans le secret du coeur.[6]) 9. Tu me purgeras de peché avec hyssope, et ie seray net: tu me laveras, et ie seray plus blanc que neige. 10. Fay-moy entendre[7]) ioye et liesse: *et* les os que tu as brisez[8]) se resiouiront. 11. Cache ta face *arriere* de mes pechez, et efface toutes mes iniquitez. 12. O Dieu, forme en moy un coeur

---

[20]) augmenter O. 46. creuë 54. 59.
[21]) l'ame d'iceluy se tiendra bien ayse O. vray est que . . . . se benira 46.
[22]) qui est en magnificence et est sans raison O. n'a point de cognoissance 46. d'intelligence 54. *suiv.*

[1]) accomplie en beauté 54. *suiv.* de parfaicte b. O. Dieu de parfaicte b. 46.
[2]) ne dissimulera plus 54. *s.*
[3]) feu consumant ira 54. s.
[4]) ie te bailleray tesmoignage que O. 46. ie te protesteray car 54. *suiv.*
[5]) qui n'ont point este O. *suiv.*
[6]) toutes les volailles O. 46.
[7]) en ma puissance O. 46.
[8]) d'adversité, ie te delivreray O. 46.
[9]) A quoy t'appartient-il O. 46.

[10]) tu as addonné O. 46.
[11]) tu as appliqué ta langue à tromperie O. 46.
[12]) *les verbes au prétérit* (baillé) O. 46. *au présent* 54. *suiv.*
[13]) i'ay dissimulé 54. *suiv.*
[14]) mettray ordre devant toy O. mettray tout en avant en ta pr. 46.
[15]) ne pensez pas à 54. *suiv.*
[16]) ni honore O. 46.
[17]) qui en prend O. qui tient 46. *suiv.*

[1]) benignité O. 46.
[2]) ay mal fait devant tes yeux O. 46.
[3]) pourtant tu seras O. 46.
[4]) te monstreras net quand tu iugeras O. apparoistras net quand on te iugera 46.
[5]) tu prends plaisir en foy qui est es intentions O. . . . en loyauté qui est en secretes pensees 46.
[6]) donné à cognoistre les secretz de sapience O. . . . la sapience cachee 46.
[7]) appercevoir O. 46. entendre ioyeuses nouvelles 54. *suiv.*
[8]) froissé O. 46.

net, et renouvelle en mes entrailles un esprit droit, 13. Ne me reiette point de ta face, et n'oste point de moy l'Esprit de sainсteté. 14. Ren-moy la liesse de ton salut, et soustien-moy par un esprit franc. 15. I'enseigneray tes voyes aux transgresseurs, et pecheurs se convertiront à toy. 16. Delivre-moy des sangs, o Dieu, Dieu de mon salut, et ma langue chantera hautement ta iustice. 17. Seigneur, ouvre mes levres, et ma bouche annoncera ta louange. 18. Car tu n'auras point agreable sacrifice: encore que ie donne holocauste, il ne te plaira point. 19. Les sacrifices de Dieu *sont* l'esprit desolé: o Dieu, tu ne mesprises point le coeur contrit et abbatu. 20. Fay bien par ton bon plaisir[9]) à Sion, edifie les murs de Ierusalem. 21. Adonc te plairont[10]) les sacrifices de iustice, l'holocauste et l'offerte entiere: adonc les veaux monteront[11]) sur ton autel.

Pseaume LII.

1. Au maistre chantre, Maschil de David. 2. Quand Doeg Idumeen veint et annonça à Saul et luy dit, que David estoit venu en la maison d'Achimelech, 3. Pourquoy te glorifies-tu en malice,[1]) puissant? la bonté de Dieu est tous les iours. 4. Ta langue brasse des laschetez,[2]) elle trompe comme un rasoir affilé. 5. Tu aimes plus le mal que le bien, et la fallace plus que de parler en iustice.[3]) Selah. 6. Tu aimes tous propos de cachete, langue pleine de tromperies.[4]) 7. Aussi Dieu te destruira pour iamais,[5]) il te ravira, et t'arrachera[6]) de ton Tabernacle, et te desracinera de la terre des vivans. Selah. 8. Et les iustes le verront, et craindront, et se riront de luy. 9. Voyla l'homme qui n'a point mis[7]) Dieu pour sa force, et qui s'est confié en l'abondance de ses[8]) richesses, et s'est fortifié[9]) en sa malice. 10. Mais moy, ie seray comme un olivier verdoyant en la maison de Dieu: i'ay mis ma fiance en la benignité de Dieu pour tousiours et à iamais. 11. Ie te loueray perpetuellement de ce que tu auras fait *ceste vengence:* et attendray ton nom, pource qu'il est bon en la presence de tes benins.

[9]) ta benivolence O. 46. ton bon vouloir 54. *s.*
[10]) affecteras tu O. tu prendras plaisir 46.
[11]) ils offriront O. on t'offrira 46. *ss.*

[1]) te vante tu du mal O. *suiv.*
[2]) pense malice faisant fraude O. 46.
[3]) mentir plus que dire ce qui est iuste O. 46. mensonge plus que dire verité 54. *suiv.*
[4]) toutes choses qui menent à destruction et la langue de fraude O. 46. propos pernicieux et le parler frauduleux 54. *suiv.*
[5]) te ruinera eternellement O. 46.
[6]) te brisera et te rasera du t. O. 46.
[7]) ne proposoit point 54. *s.*
[8]) en ses grandes 54. *s.*
[9]) mettoit sa force 54. *s.*

Pseaume LIII.

1. Au maistre chantre sur Mahalath, Maschil de David. 2. Le fol a dit en son coeur, Il n'est point de Dieu: ils se sont corrompus, ils ont fait oeuvre abominable: il n'y a nul qui face bien. 3. Dieu a regardé[1]) des cieux sur les fils des hommes, pour veoir s'il y en avoit quelqu'un entendu qui cherchast Dieu. 4. Chacun s'est destourné, *tous* ensemble sont corrompus:[2]) il n'y a nul qui face bien, non iusqu'à un. 5. Tous *ces* ouvriers d'iniquité n'ont-ils nulle cognoissance?[3]) mangeans mon peuple ils mangent du pain:[4]) ils n'invoquent point le Seigneur. 6. Là ils ont tremblé de tremblement où il n'y avoit point de tremblement:[5]) car Dieu a espars les os de celuy qui t'assiege: tu les as rendus confus, pource que Dieu les a reiettez.[6]) 7. Qui *sera celuy qui* donnera de Sion delivrance[7]) à Israel? Quand[8]) Dieu aura ramené la captivité de son peuple, Iacob s'esiouira et Israel aura liesse.

Pseaume LIV.

1. Au maistre des chantres en Neginoth, Maschil de David. 2. Quand les Zyphiens veinrent à Saul, et luy dirent, David ne s'est-il pas caché vers nous? 3. O Dieu, sauve moy par ton nom, et me iuge[1]) par ta vertu. 4. O Dieu, escoute mon oraison, preste l'aureille aux parolles de ma bouche. 5. Car estrangers se sont eslevez contre moy, et gens terribles[2]) ont cherché mon ame: ils n'ont point mis Dieu devant leurs yeux.[3]) Selah. 6. Voyci, Dieu m'est adiuteur:[4]) le Seigneur est entre ceux qui soustienent mon ame. 7. Il rendra le mal à mes adversaires:[5]) selon ta verité retranche les. 8. Ie te sacrifieray volontairement, Seigneur, ie celebreray ton nom, pourtant qu'il est bon. 9. Car il m'a delivré de toute tribulation, et mon oeil a veu en mes adversaires.

[1]) contemplé O. 46.
[2]) faictz abominables O. 46.
[3]) ceux qui font iniquité ne l'ont ils point cognu? O. . . . . ne cognoissent ils rien? 46. qui sont ouvriers d'iniustice 54. *s.*
[4]) lesquels devorent . . . . comme si O. 46. qui mangent . . . . comme si 54. *s.*
[5]) Ils trembleront là de paour de ce qui n'est pas à craindre O. d'une peure à laquelle il n'y avoit iamais de peur semblable 46. . . . où il n'y aura nulle peur 54. *suiv.*
[6]) eu en horreur O. 46. mesprisez 54. *s.*
[7]) salut O. 46.
[8]) afin que O.

[1]) me venge O. 46. me fay droit 54. *s.*
[2]) hydeux O. cruels 46.
[3]) n'ont aucun souci de Dieu 54. *suiv.*
[4]) m'ayde O. 46.
[5]) envieux 54. *s.*

Pseaume LV.

1. Au maistre des chantres en Neginoth, Maschil de David. 2. O Dieu, preste l'aureille à mon oraison, et ne te cache point de ma supplication. 3. Enten à moy, et me respon: ie feray plainte en mon propos[1]) et meneray bruit, 4. Pour la voix[2]) de l'ennemi, devant l'affliction du meschant: pource qu'ils font tomber[3]) sur moy iniquité, et avec ire me sont contraires.[4]) 5. Mon coeur est tremblant[5]) dedans moy, et frayeurs de mort sont tombees sur moy.[6]) 6. Crainte et tremblement sont venus en moy, et espouvantement[7]) m'a couvert. 7. Et i'ay dit, Qui me donnera[8]) des ailes comme de pigeon?[9]) ie m'en voleray et me reposeray. 8. Voyla i'allongeray la fuite,[10]) ie me reposeray au desert. Selah. 9. Ie hasteroye delivrance pour moy, du vent esmeu[11]) du tourbillon. 10. Desfay, Seigneur, divise leur langue: car i'ay veu oppression[12]) et mutinerie en la ville. 11. Elles l'environnent iour et nuit sur ses murailles, et malice et moleste[13]) *sont* au milieu d'elle. 12. Perversitez sont au milieu d'elle: et de ses rues ne partent point dol[14]) et fraude. 13. Certes ce n'a pas este mon ennemi qui m'a diffamé,[15]) autrement ie l'eusse porté: ce n'a pas este mon adversaire qui s'est magnifié[16]) sur moy, car ie me fusse caché de luy. 14. Mais toy homme de mon ordre,[17]) mon gouverneur[18]) et mon familier, 15. Qui prenions plaisir à communiquer[19]) nos secrets ensemble, *et* allions[20]) à la maison de Dieu de compagnie. 16. Que la mort les viene saisir,[21]) qu'ils descendent tout vifs en la fosse: car malices sont en leur assemblee[22]) et au milieu d'eux. 17. *Mais* moy ie crieray à Dieu, et le Seigneur me sauvera.[23]) 18. Le soir, le matin, et à midi ie feray priere, et bruiray:[24]) et il orra ma voix. 19. Il a racheté mon ame[25]) en paix de la guerre qu'on me faisoit: car en plusieurs ils ont este avec[26]) moy. 20. Dieu escoutera, et les affligera, et luy qui est assis de toute ancienneté.[27]) Selah. 21. Car il n'y a point de changemens en eux: et ils ne craignent point Dieu. Il a ietté[28]) ses mains sur ses paix, il a violé son alliance. 22. Les parolles de sa bouche sont plus molles que beurre, et guerre est *en* son coeur: ses parolles sont plus douces qu'huile, et ce sont dards. 23. Reiette ton don[29]) sur le Seigneur, et il te paistra:[30]) il ne permettra point à iamais que le iuste chancelle. 24. Mais toy Dieu les precipiteras[31]) au puits de corruption: les hommes sanguinaires,[32]) et *addonnez* à fraude ne parviendront point à la moitié de leurs iours: mais moy i'espereray en toy.

[1]) ie lamente en mon parler O. 46. ie me plain en priant 54. *s.*
[2]) le cri 54. *s.*
[3]) ils ont renversé O. ils m'imposent 46. ils me brassent un lasche tour 54. *s.*
[4]) me hayent O. 46. . . . . serieusement 54. *s.*
[5]) dolent 59.
[6]) m'ont saisi 54. *suiv.*
[7]) horreur O. 46.
[8]) A la mienne volonté que i'eusse 54. *suiv.*
[9]) coulombe O. 46.
[10]) ie m'en fuiroye loing m'escartant O. 46. ie m'escarteroye bien loing 54. *s.*
[11]) vehement O. 46. impetueux 54. *s.*
[12]) extorsion O. 46.
[13]) iniquité et felonnie O. 46.
[14]) tromperie O. 46.
[15]) vituperé O. 46.
[16]) eslevé O. 46. bandé contre 54. *s.* mon hayneux 54. *s.* qui ne m'avoit pas en haine O. 46.
[17]) estimé comme moy O. pareil à m. 46. que ie prisoye autant que moy 54. *s.*
[18]) precepteur O.
[19]) qui communiquions O.
[20]) conversions. . . . en la multitude O. (en l'assemblee 46).
[21]) qu'il leur face venir la mort O. qu'ils soyent livrez à l. m. 46.
[22]) maulx . . . dans leurs habitations O. meschancetez dans leur compagnie 46.
[23]) reservera O. conservera 46.
[24]) meneroy bruyt, et il exaucera m. v. O. 46. me plain, tant qu'il a ouy m. v. 54. *s.*
[25]) il de livrera ma vie O. 46. il a recoux m. ame 54. *suiv.*
[26]) contre O. beaucoup de mon costé 54. *suiv.*
[27]) dés le commencement O. 46.
[28]) mis O. 46.
[29]) *en marge*: ou, ta charge (O. *suiv.*). commets O. remets 46.
[30]) t'entretiendra O. 46. te soulagera 54. *s.*
[31]) feras descendre O. 46.
[32]) espandans le sang O. 46.

Pseaume LVI.

1. Au maistre chantre sur la colombe muette, en *lieux* lointains, de David Michtham, quand les Philistins l'eurent prins en Gad. 2. O Dieu, aye pitié de moy: car l'homme m'engloutit: iournellement me combatant[1]) il m'enserre. 3. Mes ennemis[2]) m'engloutissent tous les iours: certes plusieurs[3]) *s'efforcent* pour m'enserrer, *o Seigneur* treshaut.[4]) 4. Au iour que ie crains, i'ay esperé en toy. 5. En Dieu ie loueray sa parolle:[5]) en Dieu i'ay esperé, ie ne craindray chose que la chair me puisse faire. 6. Tous les iours mes parolles me contristent: toutes leurs pensees sont à mal sur moy.[6]) 7. Ils s'assemblent, ils se cachent,[7]) ils prenent garde à mes talons, d'autant qu'ils desirent mon ame.[8]). 8. Ils pensent eschapper en *leur* ini-

[1]) *en marge*: ou, mangeant bataillant O. 46. me faisant . . . . la guerre 54. *s.*
[2]) ceux qui me troubloyent O. 46.
[3]) *en marge*: ou, des puissans et robustes.
[4]) tressouverain O. 46. hautain 54. *s.*
[5]) ie me glorifioye en D. de sa p. O. 46. en la vertu de D. ie magnifierey sa promesse 54. *s.*
[6]) pour me mal faire O. ne pensent à autre chose qu'à me nuire 54. *s.*
[7]) m'aguettant en cachette 54. *s.*
[8]) *en marge*: ou, ne demandent qu'à m'oster la vie.

quité,[9]) o Dieu, en *ton* ire tu renverseras[10]) les peuples. 9. Tu tiens par conte ma fuite:[11]) mets mes larmes en ta phiole:[12]) ne sont-elles pas en ton registre? 10. Lors mes ennemis tourneront en arriere au iour que i'auray crié: cela ie scay, que Dieu est avec moy. 11. En Dieu ie loueray[13]) la parolle: au Seigneur ie loueray la parolle. 12. En Dieu i'ay esperé,[14]) ie ne craindray point chose que l'homme me puisse faire. 13. O Dieu, tes voeus sont sur moy, ie te rendray louanges: 14. Car tu as delivré[15]) mon ame de la mort: n'as-tu pas aussi *delivré* mes pieds de choppement,[16]) afin que ie chemine devant Dieu en la lumiere des vivans?

Pseaume LVII.

1. Au maistre chantre, Ne destruy[1]) point: de David Michtham, quand il s'enfuyoit de la face de Saul, en la caverne. 2. Aye pitié de moy, o Dieu, aye pitié de moy: car mon ame se confie en toy, et i'espereray[2]) en l'ombre de tes ailes, tant que la malice soit passee. 3. Ie crieray au Dieu souverain, au Dieu qui conduit mon cas à perfection.[3]) 4. Il envoyera du ciel, et me sauvera de l'opprobre de celuy qui m'engloutit:[4]) Dieu envoyera sa benignité et sa verité. 5. Mon ame est au milieu des lions, ie demeure entre des enflambez,[5]) entre des fils des hommes, desquels les dents sont lances et flesches, et leur langue un glaive aigu. 6. O Dieu esleve-toy sur les cieux: ta gloire *soit* sur toute la terre. 7. Ils ont apresté la rets à mes pas: mon ame est courbee:[6]) ils ont creusé une fosse devant moy, *mais* ils sont tombez dedans. 8. Mon coeur est dispos,[7]) o Dieu, mon coeur est dispos: ie chanteray et diray Pseaumes. 9. Resveille-toy ma langue, resveillez-vous psalterion et harpe: ie seray resveillé à l'aube du iour. 10. Seigneur, ie te celebreray entre les peuples, ie te diray Pseaumes entre les nations. 11. Car ta benignité *est* grande iusqu'aux cieux, et ta verité iusques aux nues. 12. O Dieu esleve-toy sur les cieux, et ta gloire[8]) *soit* sur toute la terre.

Pseaume LVIII.

1. Au maistre des chantres, Ne destruy point: Michtham de David. 2. En verité, congregation, parlez-vous iustice? iugez-vous en droiture, o fils des hommes? 3. Plustost vous brassez choses iniques[1]) en vostre coeur, vos mains balancent[2]) violence en la terre. 4. Les meschans se sont estrangez de la matrice, ils se sont fourvoyez dés le ventre, ceux qui parlent mensonge. 5. Ils ont du venin semblable au venin du serpent, comme de l'aspic sourd qui estouppe son aureille. 6. Lequel n'escoute point la voix des enchanteurs, du charmeur fort expert en charmes.[3]) 7. O Dieu casse leurs dents en leur bouche: O Eternel romps les machoires des lions. 8. Qu'ils s'escoulent comme eau, qu'ils s'en aillent,[4]) qu'ils estendent leur arc,[5]) et que les fleches soyent comme rompues. 9. Qu'il s'evanouisse comme la limace s'escoulant en liqueur,[6]) comme l'avorton[7]) de la femme qui ne voit point le soleil. 10. Devant que vos pots[8]) ayent senti le feu de la ronce, comme chair crue, ainsi en fureur le ravisse comme un tourbillon. 11. Le iuste s'esiouira quand il aura veu la vengence: il lavera ses mains au sang du meschant. 12. Et l'homme dira, Si est-ce qu'il y a fruit au iuste, si est-ce qu'il y a un Dieu qui iuge en la terre.

Pseaume LIX.

1. Au maistre chantre, Ne dissipe point: Michtham de David, quand Saul envoya gens qui garderent[1]) la maison pour le tuer. 2. Delivre-moy de mes ennemis, o mon Dieu, sauve-moy de ceux qui s'eslevent contre moy. 3. Delivre-moy des ouvriers d'iniquité, et me garde des hommes qui espandent le sang. 4. Car voyci ils ont mis embusches à mon ame, gens forts se sont amassez contre moy, sans aucun mien forfait[2]) et sans aucune miene faute, Seigneur. 5. Ils sont accourus et se sont mis en

---

9) par meschanceté O. 46. par malice 54. *s.*
10) faitz descendre O. 46. precipite en colere 54. *s.*
11) tu as nombré mes virevoultes O. *suiv.* (virevoustes 54. *s.*).
12) ton barll O. *suiv.*
13) glorifieray O. 46. magnifieray sa promesse 54. *suiv.*
14) i'auray fiance O. 46. ie m'asseure 54. *suiv.*
15) retiré 54. *suiv.*
16) tresbuchement O. 46.

1) gaste 54. *suiv.* tu ne dissiperas O. 46.
2) *en marge*: ou hebergeray — me retire a sauveté 54. *suiv.*
3) qui oeuvre parfaitement envers moi 46. *suiv.*
4) *en marge*: en (à*) la confusion de celuy qui m'aguette (m'a guetté*).
5) boutefeux O. *suiv.*
6) il a faict courber O. 46. ils avoyent (il avoit 59) abbatu 54. *suiv.*
7) preparé O. 46.
8) ton honneur O.

1) traictez iniquité O. 46.
2) vous iustifiez . . . . de vos mains 46.
3) sorcier . . . . sorcelleries O. 46.
4) voisent O. 46.
5) qu'ils dressent leurs flesches comme si elles estoyent froyees O. . . . . et qu'elles soyent fr. 46. quand il tirera ses fl. elles soyent comme r. 54. *s.*
6) qui bave O. 46.
7) l'abortif O. 46.
8) *en marge*: on, espines.

1) qui assiegeassent 54. *suiv.*
2) non point pour ma deffaute ne pour mon peché O. 46.

ordre[3]) sans aucune miene iniquité, leve-toy pour venir au devant de moy, et regarde. 6. Et toy Eternel Dieu des armees, Dieu d'Israel, resveille-toy pour visiter toutes gens: n'aye point de pitié de tous ceux qui transgressent[4]) malicieusement. Selah. 7. Ils retourneront[5]) au vespre, et meneront bruit comme chiens, et environneront la cité. 8. Voyci, ils gazouilleront[6]) de leur bouche, glaives sont en leurs levres: car, *disent-ils*, qui l'entendra? 9. Mais toy, Seigneur, tu te riras d'eux, *et* te mocqueras de toutes les gens. 10. Ie garderay sa force à toy,[7]) car Dieu est mon seur refuge. 11. Le Dieu de ma benignité me previendra: Dieu me fera veoir *ce que ie desire* en mes ennemis. 12. Ne les occi point, de peur que mon peuple ne l'oublie: fay les errer[8]) par ta vertu, et les mets bas, Seigneur, qui es nostre bouclier. 13. Le peché de leur bouche, la parolle de leurs levres: qu'ils soyent surprins en leur orgueil, et parlent d'execration et mensonge.[9]) 14. Consume, consume *les* en *ta* fureur, de sorte qu'ils ne soyent plus, et que *les hommes* cognoissent iusqu'aux bouts de la terre que Dieu domine en Iacob. Selah. 15. Or ils retourneront vers le soir: ils abbayeront comme un chien, et courront à l'entour de la ville. 16. Ils iront d'un costé et d'autre *pour trouver* à manger: s'ils ne sont soulez, encore s'iront-ils coucher.[10]) 17. Mais moy, ie chanteray ta force: ie loueray sur le matin ta benignité, pourtant que tu m'as este forteresse[11]) et refuge au iour de ma tribulation.[12]) 18. Ma force *est* devers toy: ie chanteray Pseaumes, car Dieu est ma forteresse,[13]) le Dieu de ma benignité.

Pseaume LX.

1. Au maistre des chantres, sur Susan eduth, Michtham de David pour enseigner. 2. Lors qu'il batailla contre les Syriens de Mesopotamie, et contre les Syriens de Soba, et que Ioab estant retourné desfit les Idumees douze mille en la vallee des Salines. 3. O Dieu, tu nous as deboutez, tu nous as dissipez:[1]) tu t'es courroucé, retourne-toy vers

[3]) preparez O. apprestez 46.
[4]) font desloyauté 54. *suiv.*
[5]) *en marge*: ou, ils iront et viendront (vont et viennent 54. *s.*).
[6]) *en marge*: ou, bouillonneront ils iasent. 54. *s.*
[7]) *en marge*: ou, sa force est à toy, ie me tiendray coy, ou, ma force etc. — ie regarderay vers toy pour sa force O.
[8]) espars les O. 46.
[9]) qu'ils soyent descriez pour la faulseté O. qu'on parle de leur . . . . faulseté 46. pour la menterie qu'ils racontent 54. *suiv.*
[10]) et n'herbergeront point O. 46. avant que d'estre soulez ils iront gister 54. *s.*
[11]) deffence O. 46. seure retraicte 54. *s.*
[12]) destresse 54. *s.*
[13]) protection O. 46. haute tour 54. *s.*

[1]) departis O.

nous. 4. Tu as fait trembler la terre, tu l'as fait entr'ouvrir,[2]) guari ses cassures, car elle s'affaisse.[3]) 5. Tu as traitté ton peuple rudement,[4]) tu nous as abbruvez de vin d'estourdissement.[5]) Tu as donné[6]) une banniere à ceux qui te craignent, afin de l'eslever haut devant[7]) *ta* verité. Selah. 7. Afin que tes bien-aimez soyent delivrez, sauve par ta dextre, et me respon. 8. Dieu a parlé en sa sainctеté,[8]) ie m'en esiouiray:[9]) ie partiray Sichem, et mesureray la vallee de Suchoth. 9. Galaad *sera* mien,[10]) aussi *sera* mien Manassé, et Ephraim *sera* la force de mon chef, Iehudah mon legislateur.[11]) 10. Moab *sera* le pot de mon lavement, ie ietteray mon soulier[12]) sur Edom: o Palestine thriomphe de moy. 11. Qui sera celuy qui me conduira en la cité munie?[13]) qui est-ce qui me menera iusques en Edom? 12. Ne sera-ce pas toy, o Dieu, qui nous avois deboutez, et ne sortois,[14]) o Dieu, avec nos exercites? 13. Donne-[15])nous aide contre la tribulation, car le salut de l'homme est vain. 14. En Dieu nous ferons vertu,[16]) et il foulera nos adversaires.

Pseaume LXI.

1. Au maistre chantre sus Neginoth de David. 2. O Dieu escoute mon cri, entens mon oraison. 3. Ie crieray à toi du bout de la terre, quand mon coeur est transi:[1]) tu me meneras sus une roche qui est trop[2]) haute pour moy. 4. Car tu as este mon espoir et ma forte tour contre l'ennemi. 5. Ie logeray[3]) en ton tabernacle par tous siecles: ie seray seur en la cachete[4]) de tes ailes. Selah. 6. Car tu as, o Dieu, exaucé mes voeus: tu as donné l'heritage[5]) à ceux qui craignent ton nom. 7. Tu adiousteras iours sur les iours du Roy: ses ans *seront* generation et generation. 8. Il demeurera perpetuellement devant la face de Dieu: appareille benignité et fidelité, elles le preserveront.[6]) 9. Ainsi

[2]) . . . . froissee O. 46. fendue 54. *s.*
[3]) decline O. 46.
[4]) tu as demonstré chose dure à t. p. O. 46.
[5]) de perplexité O. 46.
[6]) tu donneras O. 46. mais depuis tu as donné 54. *s.*
[7]) la faire bondir pour l'amour O.
[8]) en son sainct lieu O. 46. en son sanctuaire 54.
[9]) ie m'esgayeray 54. *suiv.*
[10]) m'appartient . . . . est à moy O. 46.
[11]) *en marge*: ou, gouverneur — duc O. 46.
[12]) chaussement O. chaussure 46.
[13]) garnie O. 46.
[14]) yssiras O. 46.
[15]) baille O. 46.
[16]) vaillamment O. 46. prouesse 54. *s.*

[1]) deffauldra O. 46.
[2]) soit bien O. 46.
[3]) converseray . . . . à tousiours mais O. 46.
[4]) je me confieray au lieu secret O. 46.
[5]) la possession O. 46.
[6]) garderont O. 46.

ie chanteray à ton nom à iamais, en rendant mes voeus par chacun iour.

Pseaume LXII.

1. Au maistre chantre de Ieduthun, Pseaume de David. 2. Si est-ce que mon ame se taist envers Dieu:[1]) de luy est mon salut. 3 Si est-ce qu'il est mon rocher, et mon salut, ma haute tour,[2]) *donc* ie ne chopperay lourdement.[3]) 4. Iusques à quand prolongerez-vous embusches contre[4]) l'homme? vous serez meurtris tous, *et serez* comme le mur qui panche fort, et la paroy esbranlee.[5]) 5. Toutesfois ils consultent de sa hautesse pour le debouter,[6]) ils prenent plaisir à mensonge, ils benissent de bouche, et maudissent en leurs coeurs. Selah. 6. Toutesfois tay-toy envers Dieu,[7]) o mon ame: car mon attente est de luy. 7. Toutesfois luy seul est ma roche et mon salut, ma forteresse, ie ne seray point esbranlé.[8]) 8. Vers Dieu est mon salut, et ma gloire, la roche de ma force, mon esperance *est* en Dieu. 9. Esperez en luy en tout temps, o peuple, espandez vos coeurs devant sa face: Dieu *est* nostre esperance. Selah. 10. Toutesfois les fils d'Adam *sont* vanité, mensonge les fils de l'homme,[9]) *de sorte que* si on les mettoit tous ensemble en une balance, ils se trouveroyent plus legers que la vanité mesme.[10]) 11. Ne mettez vostre fiance en oppression[11]) ni en rapine, et ne soyez vains: si les richesses *nous* abondent, ni mettez point vostre coeur. 12. Dieu a une fois parlé, i'ay cela ouy deux fois, que la puissance est à Dieu. 13. Et à toy, Seigneur, benignité: certes tu rendras à chacun selon son oeuvre.

Pseaume LXIII.

1. Cantique de David quand il estoit au desert de Iehuda. 2. O toy Dieu, es mon Dieu, dés le matin[1]) ie te chercheray: mon ame a eu soif de toy, ma chair t'a fort souhaitté,[2]) en *ceste* terre deserte et seche sans eaux. 3. Ainsi ie t'ay contemplé au Sanctuaire, pour veoir ta force et ta gloire. 4. Car[3]) ta benignité est meillieure que la vie: mes levres te loueront. 5. Ainsi ie te beniray en ma vie, en ton Nom ie leveray mes mains. 6. Mon ame sera rassasiee comme de moelle[4]) et de graisse, et ma bouche *te* louera par levres de chant ioyeux.[5]) 7. Certes i'auray souvenance de toy sus mon lict: ie mediteray de toy durant les veilles *de la nuit.* 8. Pource que tu as este mon aide: et en l'ombre de tes ailes ie chanteray ioyeusement.[6]) 9. Mon ame a adheré apres[7]) toy, ta dextre me soustiendra.[8]) 10. Et iceux quand ils cherchent de destruire mon ame, iront aux plus basses parties de la terre. 11. Ils le renverseront[9]) au trenchant de l'espee, ils seront la portion des renards. 12. Mais le Roy s'esiouira en Dieu, et se glorifiera quiconque iure par luy: car la bouche de ceux qui parlent mensonge sera close.[10])

Pseaume LXIV.

1. Au maistre chantre, Pseaume de David. 2. O Dieu, escoute ma voix en ma priere,[1]) garde ma vie de la peur de l'ennemi. 3. Cache-moy du conseil des malins, de l'assemblee[2]) des gens addonnez à iniquité. 4. D'autant qu'ils ont aiguisé leur langue comme un glaive, ils ont tiré[3]) pour leur fleche parolle amere, 5. Pour en frapper en cachette[4]) l'homme innocent: ils feriront soudainement, et ne craindront rien. 6. Ils s'asseurent en acte meschant,[5]) et tienent propos[6]) de musser des pieges: ils disent, Qui les verra? 7. Ils cherchent songneusement perversitez,[7]) ils ont accompli inquisition diligemment enquise,[8]) et le dedans d'un chacun, et le coeur profond. 8. Et Dieu les ferira d'une sagette, leurs playes seront soudainement.[9])

---

[1]) mon ame ayt seulement son regard à D. O. se tient quoye à D. 46. se repose en D. 54. *s.*
[2]) sauvegarde et deffence O. 46. delivrance et h. t. 54. *s.*
[3]) vacilleray point O. 46.
[4]) *en marge*: ou, courrez-vous sus.
[5]) occis . . . . decline . . . . qui tombe O. 46.
[6]) d'abaisser son autorité O. 46.
[7]) aye soing seulement à D. O. 46. atten D. en patience 54. *s.*
[8]) *comme au v. 3.*
[9]) mensonge des grans seigneurs 54. *suiv.*
[10]) montent plus haut que la chose de neant O.
[11]) n'addonnez point vostre esperance en extorsion O. 46.

[1]) au poinct du iour 54. *s.*
[2]) te desire O. 46.
[3]) *en marge*: ou, pourceque.
[4]) cresme O. 46.
[5]) de resiouyssance O. 46.
[6]) ie m'esiouyray O. 46. ie suis ioyeux 54. *suiv.*
[7]) s'est conioincte après toy O. . . . , à toy 46. adiointe à 54. *suiv.*
[8]) m'a soustenu O. 46. me tient ferme 54. *s.*
[9]) On le destrenchera O. On les decouppera 46. ils espandront son sang 54. *suiv.*
[10]) faulsement, sera estouppee O. 46.

[1]) quand ie parle O. en ma complainte 46. quand ie prie 54. *suiv.*
[2]) la trouble O. la tourmente 46. la conspiration 54. *s.*
[3]) dressé O. 46.
[4]) pour tirer eu lieu secret contre O. 46.
[5]) ils ont proposé en eux chose mauvaise O. ils se sont resoluz en mauvais propros. 46. . . . . e mauvais affaire 54. *s.*
[6]) ont traicté O. 46.
[7]) les iniquitez O. 46. curieusement choses perverses 54. *suiv.*
[8]) ils ont achevé d'enquerir le cas qu'ils cherchoyent O. ils ont enquis iusqu'au bout pour prendre conseil iusques au profond du coeur de l'homme 46. ils ont cherché iusqu'au b. voire ce qu'un h. le plus inventif sauroit songer 54. *suiv.*
[9]) lesquelles seront cause de leurs playes O. et seront navrez de playes 46. navrez soudainement 54. *s.*

9. Et feront trebuscher leurs langues sur euxmesmes,[10]) et tous ceux qui les verront s'enfuiront.[11]) 10. Et tous hommes verront[12]) et raconteront l'oeuvre de Dieu, et entendront[13]) le fait d'iceluy. 11. Le iuste s'esiouira en l'Eternel, et esperera[14]) en luy, et tous ceux qui sont droits de coeur se glorifieront.

Pseaume LXV.

1. Au maistre chantre, Pseaume de David. Cantique. 2. O Dieu, louange t'attend[1]) en Sion, et voeu te sera rendu. 3. Tu exauces l'oraison, toute chair viendra à toy. 4. Parolles d'iniquité ont este plus fortes que moy:[2]) tu aboliras nos forfaits. 5. Bien-heureux est celuy que tu auras choisi, et auras fait approcher de toy: il habitera en tes parvis:[3]) nous serons rassasiez[4]) du bien de ta maison, du Sanctuaire de ton palais. 6. Tu nous respondras choses terribles en[5]) iustice o Dieu de nostre salut, esperance de tous les bouts de la terre et de la mer lointains. 7. Establissant[6]) les montagnes par ta vertu, ceint de puissance. 8. Appaisant le bruit de la mer, le bruit de ses ondes, et l'esmotion des peuples. 9. Et ceux qui habitent ès fins de la terre craindront de tes signes, et feras triompher de ioye les saillies[7]) du matin et du vespre. 10. Tu as visité la terre et l'as arroussee,[8]) tu l'as enrichie amplement: le ruisseau de Dieu est plein d'eaux: tu appareilleras leur blé,[9]) pource que tu la prepares[10]) ainsi. 11. Tu envyres ses rayons, tu fais descendre la pluye sur ses seillons,[11]) tu la mouilles de pluye qui chet dru, tu benis son germe. 12. Tu couronnes l'annee par ta beneficence, et tes sentiers degoutteront la graisse. 13. Ils degouttent sur les loges[12]) du desert, et les cousteaux[13]) seront ceints de liesse. 14. Les campagnes sont revestues de troupeaux,[14]) et les valees sont couvertes de froment, elles s'escrient de ioye, et si chantent.

Pseaume LXVI.

1. Au maistre chantre, Cantique de Pseaume. Toute la terre escriez-vous de ioye à Dieu.[1]) 2. Chantez[2]) la gloire de son nom, mettez gloire sa louange.[3]) 3. Dites à Dieu, O que tu es terrible en tes oeuvres! tes ennemis te mentiront pour la grandeur de ta force. 4. Toute la terre t'adorera: et te chanteront Pseaumes, ils chanteront ton nom. Selah 5. Venez et voyez les oeuvres de Dieu: il est terrible en oeuvre sur les fils des hommes. 6. Il a tourné[4]) la mer en terre seiche: ils ont passé le fleuve à pied: là nous-nous esiouismes en luy. 7. Il domine par sa puissance sur le monde, ses yeux prenent garde sur[5]) les gens: les apostats ne se pourront exalter. Selah. 8. Vous peuples benissez nostre Dieu, et resonnez[6]) la voix de sa louange. 9. Lequel a mis[7]) nos ames en vie, et n'a point permis que nos pieds glissassent. 10. Car, o Dieu, tu nous as esprouvez, Tu nous a examinez comme on examine l'argent. 11. Tu nous as amenez en la rets, Tu as mis lieu estraignant[8]) en nos reins. 12. Tu as fait monter l'homme[9]) sur nos testes: nous sommes venus au feu et en l'eau, et nous as fait sortir[10]) en lieu plantureux. 13. Ie viendray en ta maison avec holocaustes, ie te rendray mes voeus, 14. Lesquels mes levres ont prononcez, et ma bouche a parlé, en mon affliction.[11]) 15. Ie t'offriray holocaustes de gras agneaux avec encensemens de beliers,[12]) ie feray[13]) des boeufs avec des boucs. Selah. 16. Venez, oyez, et ie raconteray à tous ceux qui craignent Dieu ce qu'il a fait à mon ame. 17. I'ay crié à luy de ma bouche, et l'ay exalté sus ma langue. 18. Si i'ay regardé iniquité[14]) en mon coeur, le Seigneur ne m'escoutera

---

[10]) feront empeschement à eulx par leurs propres langues O. se battront eux mesmes *etc.* 46.
[11]) *en marge*: ou, trembleront.
[12]) auront crainte 54. *s.*
[13]) *en marge*: ou, feront entendre.
[14]) aura son asseurance 54. *s.* espoir O. 46.

[1]) t'est deue O.
[2]) les choses iniques m'avoyent vaincu O. les iniquitez avoyent gaigné sur moy 46. toutes sortes d'iniquitez *etc.* 54. *s.*
[3]) palais O. 46.
[4]) ils seront remplis O. 46.
[5]) merveilleusement par ta O. par ta i. avec merveilles 46. par ch. t. faites avec iustice 54. *suiv.*
[6]) il affermit. 54. *suiv.*
[7]) les rendz ioyeux de la sortie O. 46. les r. ioyeux pour les saillies 54. *suiv.*
[8]) et quand elle a faute tu l'enrichis 46. apres que tu l'as rendue alteree 54. *s.*
[9]) le froment d'iceux O. 46.
[10]) disposes O. 46.
[11]) tu abbaisse ses mottes O. 46.
[12]) *en marge*: ou, pasturages. — les habitations d. d. degouttent O. 46.
[13]) montagnes O. 46.

[14]) d'ouailles O. 46.

[1]) menez ioye en D. O. 46. chantez à D. à haute voix 54. *suiv.*
[2]) celebrez (en pseaumes 54. *s.*) O. *suiv.*
[3]) faites honneur à sa louange O. a sa hautesse 46. rendez sa l. glorieuse 54. *s.*
[4]) mué O. 46.
[5]) regardent O. 46.
[6]) faites ouyr. O. 46.
[7]) gardé 54. *suiv.*
[8]) angoisse O. 46.
[9]) les hommes 54. *s.*
[10]) issir O. 46.
[11]) a promis quand i'avoye tribulation O. 46. prononcez en mon affl. 54. *suiv.*
[12]) moutons O. 46.
[13]) sacrifieray O. 46. appareilleray 54. *s.*
[14]) si i'eusse eu regard . . . à ce qui est iniuste O. 46. si i'eusse pensé quelque malice 54. *suiv.*

point.[15]) 19. Mais vrayement Dieu m'a escouté, il a este attentif[16]) à la voix de ma priere. 20. Benit soit Dieu qui n'a pas rebouté ma priere, ne sa miséricorde arriere de moy.

Pseaume LXVII.

1. Au maistre chantre en Neginoth, Pseaume Cantique. 2. Dieu ait pitié de nous et nous benie: qu'il face luire sa face envers nous. Selah. 3. Afin qu'on cognoisse en la terre ta voye, et ton salut en toutes gens. 4. Que les peuples te louent, o Dieu, que tous peuples te louent. 5. Que les peuples s'esiouissent et chantent de liesse: car tu iugeras les peuples en equite, et addresseras les nations en la terre. Selah. 6. Que les peuples te louent, o Dieu, que tous peuples te louent. 7. La terre a produit son fruit,[1]) Dieu nostre Dieu nous benira. 8. Dieu nous benira, et tous les bouts de la terre le craindront.

Pseaume LXVIII.

1. Au maistre chantre, de David Pseaume Cantique. 2. Dieu s'eslevera,[1]) ses ennemis seront espars, et ceux qui le hayent s'enfuyront de devant sa face. 3. Tu les feras esvanouir comme la fumee s'esvanouit: comme la cire fond au devant du feu, ainsi les meschans periront de devant la face de Dieu. 4. Mais les iustes s'esiouiront, ils s'esgayeront[2]) devant la face de Dieu, et tressailleront de ioye. 5. Chantez à Dieu, celebrez en Pseaumes[3]) son nom, exaltez celuy qui chevauche sur les nuees en Iah son nom,[4]) et menez ioye[5]) devant sa face. 6. Le Pere des orphelins, et le iuge des vefves, c'est Dieu en la demeurance de sa sainctetė. 7. Dieu qui fait habiter en famille ceux qui estoyent seulets, qui delivre[6]) des ceps ceux qui estoyent prisonniers: mais les rebelles habiteront en terre seche. 8. O Dieu, quand tu passois[7]) devant ton peuple, quand tu cheminais[8]) par le desert: Selah. 9. La terre trembla,[9]) aussi les cieux degoutterent devant la face de ce Dieu, *le mont* Sinai devant la face de Dieu, le Dieu d'Israel. 10. O Dieu tu feras descouler la pluye volontaire sur ton heritage, et quand il sera lassé tu le redresses. 11. Ton assemblee y

[15]) ne m'eust point (O. *suiv*) exaucé O. 46.
[16]) a entendu . . . . de mon oraison O. 46.

[1]) que la terre pr. son germe O. 46.

[1]) D. veuille s'eslever O. Que D. s'esleve 46. *suiv.*
[2]) auront liesse O. 46.
[3]) dites psalmes à O. 46.
[4]) il a nom l'Eternel O. 46. et pour son nom l'Et. 54. *suiv.*
[5]) vous resiouyssez O. 46.
[6]) retire O. 46.
[7]) issois O. 46.
[8]) passois O. 46.
[9]) s'esmouvoit O. 46.

aura sa demeurance:[10]) o Dieu, en ta bonté tu appresteras au povre.[11]) 12. Le Seigneur donnera le propos aux femmes[12]) qui annoncent *de* la grande armee. 13. Les rois des armees s'enfuyront:[13]) et celle[14]) qui reside en la maison departira les despouilles. 14. Quand *bien* vous seriez entre les pots *aux cendres*,[15]) *si serez-vous comme* les ailes de la colombe couverte d'argent, et *laquelle* par derriere est *comme* fin or bien iaune. 15. Quand le tout-puissant mettoit en fuyte[16]) les rois en icelle, tu la blanchiras[17]) en Salmon. 16. La montagne de Dieu, la montagne Basan, la montagne des hauteurs,[18]) la montagne Basan. 17. Pourquoy sautez-vous montagnes des hauteurs? La montagne en laquelle il a pleu à Dieu d'habiter:[19]) voire l'Eternel y habitera à iamais.[20]) 18. Les chariots du Seigneur, vingt mille milliers d'Anges: Le Seigneur est en eux, au Sanctuaire *comme* en Sinai. 19. Tu es monté en haut, tu as ramené multitude de prisonniers captifs,[21]) tu as prins des dons entre les hommes: mesme aussi les rebelles, afin que le Dieu Iah habite *au milieu* de son peuple.[22]) 20. Benit soit le Seigneur iournellement, ce Dieu nous chargera de nos saluts. Selah. 21. Le Dieu nous est Dieu des aides,[23]) et l'Eternel le Seigneur ha les issues de la mort. 22. Certainement Dieu navrera le chef de ses ennemis, le sommet de la perruque de celuy qui chemine en ses forfaits. 23. Le Seigneur a dit, Ie rameneray de Basan, ie feray retourner des profons lieux de la mer. 24. Que ton pied soit teint en sang, la langue de tes chiens *sera teinte* des ennemis *et* d'iceluy.[24]) 25. Ils ont veu tes alleures,[25]) o Dieu, les alleures de mon Dieu mon Roy au Sanc-

[10]) a habité en icelle O. y habitera 46. y a sa demeure 54.
[11]) dresseras le povre O. tu l'as ordonné au p. 46. tu l'accoustres de tes biens pour le p. 54. *suiv.*
[12]) la parolle à celles O. donnera parolle: il y aura grande armee de celles qui annonceront les nouvelles 46. a donné le propos de celles qui annonçoyent de la gr. a. 54. *suiv.*
[13]) s'en sont fuiz (*bis*) 46. *suiv.*
[14]) la compaignie O . . . divisera O. divisoit 46. a desparti 54. *suiv.*
[15]) coucheriez entre les potz O. 46. auriez couché entre les chenetz 54. *suiv.*
[16]) dispersera . . . . par elle O. dissipoit . . . . pour elle 46. dissipa . . . . en icelle 54. *s.*
[17]) *en marge*: ou, elle fut blanche. devint blanche comme la neige en S. O. *suiv.*
[18]) bossue 46. *suiv.*
[19]) D. a. desiré (aimé 54. *s.*). ceste m. pour y habiter O. *s.*
[20]) eternellement O. 46. y demeurera à perpetuité 54. *suiv.*
[21]) emmené les captifz O. assubiecti les c. 46. emmené des prisonniers 54. *s.*
[22]) pour demeurer au lieu de l'Eternel Dieu 54. *s.*
[23]) pour la delivrance O. à salut 46. pour nous sauver 54. *suiv.*
[24]) que la l. de tes chiens le lesche O. 46. la l. de tes chiens du sang, di-ie, des ennemis et de luy-mesme 54. *s.*
[25]) entrees O. 46.

tuaire. 26. Les chantres alloyent devant, puis apres les ioueurs d'instrumens, au milieu les ieunes filles sonnans de tabourins. 27. Benissez Dieu ès assemblees,[26]) le Seigneur, *vous qui estes* de la source[27]) d'Israel. 28. Là *estoit* Beniamin le petit leur dominateur,[28]) les princes de Iehudah en leur assemblee,[29]) les princes de Zebulon, les princes de Nephthali. 29. Ton Dieu a ordonné[30]) ta force: o Dieu fortifie ce que tu as fait en nous. 30. De ton Temple sur Ierusalem[31]) les rois t'offriront don. 31. Destruy la troupe de roseau,[32]) l'assemblee[33]) des taureaux avec les veaux des peuples, qui foulle aux pieds avec pieces[34]) d'argent: dissipe[35]) les peuples qui aiment les guerres. 32. Grans seigneurs[36]) viendront d'Egypte, Ethiopie se hastera d'estendre ses mains vers Dieu. 33. Royaumes de la terre chantez à Dieu, chantez Pseaumes au Seigneur. Selah. 34. A celuy qui est monté sur les cieux des cieux[37]) qui sont de toute ancienneté: voyci il envoyera en sa voix une voix vehemente.[38]) 35. Donnez force à Dieu sur Israel: sa magnificence[39]) et sa force ès nues. 36. O Dieu tu es redouté de tes Sanctuaires:[40]) le Dieu d'Israel est celuy qui donnera force et puissance au peuple. Dieu soit benit.

Pseaume LXIX.

1. Au maistre chantre sur Sosanim de David. 2. O Dieu sauve-moy, car les eaux sont entrees iusques à l'ame. 3. Ie suis enfondré en un bourbier profond,[1]) où il n'y a point de fermeté:[2]) ie suis entré aux profonditez[3]) des eaux, et le flot[4]) de l'eau m'a tout couvert. 4. Ie suis las de crier, mon gosier en est enroué: mes yeux sont defaillis, attendans apres mon Dieu. 5. Ceux qui me haysent sans cause, passent en nombre les cheveux de ma teste: mes ennemis mensongers qui desirent de me perdre, sont augmentez:[5]) ce que ie n'ay point ravi, lors ie l'ay rendu. 6. O Dieu tu cognois ma folie: et mes delits[6]) ne te sont point cachez. 7. O Seigneur Dieu des armees, que ceux qui s'attendent à toy ne soyent point confus en moy: o Dieu d'Israel, que ceux qui te cherchent ne soyent rendus honteux en moy. 8. Car i'ay souffert opprobre pour toy, l'ignominie a couvert ma face. 9. I'ay este estranger à mes freres, et fait forain aux enfans de ma mere. 10. Car le zele de ta maison m'a mangé,[7]) et les blasmes[8]) de ceux qui te diffamoyent, sont tombez[9]) sur moy. 11. Et i'ay plouré, mon ame a iusné, et cela m'a esté en opprobre.[10]) 12. Et ay mis un sac pour mon vestement, et ie leur ay este en brocard. 13. Ceux qui sont assis à la porte tienent leur conte de moy, et les beuveurs de cervoise[11]) chantent de moy. 14. Mais moy, mon oraison à toy, Seigneur, au temps de ton bon plaisir: o Dieu respon-moy en la multitude de ta clemence, en la verité de ton salut.[12]) 15. Delivre-moy de la bourbe, afin que ie n'enfondre,[13]) que ie soye delivré de mes adversaires, et de la profondeur des eaux. 16. Que le flot[14]) des eaux ne me couvre point, et que l'abysme[15]) ne m'engloutisse point, et que le puits ne ferme point sa gueule sur moy. 17. Respon-moy, Seigneur, car ta clemence est bonne, regarde à moy[16]) en la multitude de tes compassions. 18. Et ne cache point ta face de ton serviteur: car ie suis affligé,[17]) haste-toy, respon-moy. 19. Approche-toy de mon ame, rachete-là, delivre-moy à cause[18]) de mes ennemis. 20. Tu cognois mon opprobre, et ma confusion,[19])

---

[26]) congregations O. 46.
[27]) race 54. *s.*
[28]) illec domine sur eux O. 46.
[29]) estoyent leur compaignie O. sont leurs pierres 46. leur force 54. *s.*
[30]) mandé pour toy la f. O. envoyé *etc.* 46.
[31]) en Ier. pour ton temple O. de ton T. tu presides sur Ier. 46. pour l'amour de ton T. qui est en Ier. 54. *suiv.*
[32]) Argue la compagnie munie de lances O. 46. il a deffaict la troupe garnie de l. 54. *s.*
[33]) la congregation O. 46.
[34]) se glorifient en sommes O. quilz se prosternent bas avec sommes 46. tant quilz se sont prosternez avec pieces 54. *s.*
[35]) destruy . . . desirent O. 46. a dissipé . . . aimoyent 54. *s.*
[36]) gens d'autorité O. les nobles 46.
[37]) sur les plus hauts c. 54. *s.* dés le commencement O. 46.
[38]) un son v. 46 *s.* un fort son O.
[39]) sa magnificence (sa hautesse 54. *s.*) est sur Isr. O. *suiv.*
[40]) tu te monstres terrible de tes saints lieux O. 46. redouté pour tes sanctuaires 54. *s.*

[1]) au profond du limon O. 46.
[2]) lieu ferme O. 46.
[3]) gouffres 54. *suiv.*
[4]) *en marge*: ou, la force et le fil. — la tempeste m'a plongé O. les vagues m'ont suffocqué 46. la force de l'eau m'emporte 54. *s.*
[5]) *en marge*: ou, fortifiez. — ceux qui faulsement me travaillent et mes ennemis ont este les plus fortz O. 46. — ceux qui taschent à me perdre et me sont faulsement ennemis, se sont renforcez 54. *s.*
[6]) vices O. 46.
[7]) consumé 54. *s.*
[8]) opprobres O. 46.
[9]) deshonnoroyent sont cheux O. 46.
[10]) tu m'as este en diffame 54. *s.*
[11]) ceux qui beuvoyent le vin O. 46. ceux qui yvrognent 54. *s.*
[12]) par la fidelité de ta sauvegarde O. selon la v. de ton secours 46. *s.*
[13]) boue, afin que ie n'y soye point fiché O. 46. et ne permets que i'y enfondre 54. *s.*
[14]) la tempeste O. 46. le fil 54. *s.*
[15]) le profond O. 46. le gouffre 54. *s.*
[16]) tourne ton visage vers moy 54. *s.*
[17]) i'ay affliction O. ie suis en affl. 46. ie suis en destresse 54. *s.*
[18]) recoux moy pour l'amour 54. *s.*
[19]) ma honte 54. *s.*

et mon ignominie: tous mes adversaires sont devant toy. 21. L'opprobre a rompu mon coeur, et suis affligé: et i'ay attendu que quelqu'un eust compassion de moy, et n'y avoit nul: et des consolateurs. et ie n'en ay point trouvé. 22. Et ils ont mis du fiel en ma viande,[20]) et en ma soif ils m'ont donné du vinaigre à boire. 23. Leur table soit en laqs devant eux, et leurs prosperitez en rets.[21]) 24. Leurs yeux soyent obscurcis, à celle fin qu'ils ne voyent point: et fay tousiours trembler[22]) leurs reins. 25. Espan ton ire sur eux, et que la fureur de ton indignation les attrappe. 26. Leur palais soit desert, qu'il n'y ait nul qui habite en leurs tabernacles. 27. Car ils ont persecuté celuy que tu avois frappé,[23]) et ont racouté[24]) de la douleur de tes blessez. 28. Adiouste iniquité sur leur iniquité, et qu'ils n'entrent point en ta iustice. 29. Qu'ils soyent effacez du livre des vivans, et qu'ils ne soyent point escrits avec les iustes. 30. Or de moy ie suis povre et dolent: ton salut m'exaltera.[25]) 31. Ie loueray le nom de Dieu en cantique, et le magnifieray en louange. 32. Et ceci plaira plus au Seigneur que le ieune boeuf, qui porte cornes et ongles. 33. Les affligez l'ont veu, et ceux qui cherchent Dieu s'en esiouiront, et vostre coeur vivra. 34. Car le Seigneur a presté l'aureille aux oppressez, et n'a point mesprisé ses prisonniers. 35. Que le ciel et la terre le louent, les mers, et tout ce qui se pourmene en icelles. 36. Car Dieu sauvera[26]) Sion, et edifiera les villes de Iuda, et là habiteront, et la possederont en heritage. 37. Et la semence de ses serviteurs en seront heritiers: et ceux qui aiment son nom demeureront en icelle.

Pseaume LXX.

1. Au maistre chantre de David, pour reduire en memoire. 2. O Dieu *haste-toy* pour me delivrer, haste-toy Seigneur à mon aide. 3. Que ceux qui pourchassent mon ame soyent peneux[1]) et confus, que ceux qui me desirent du mal soyent repoussez en arriere, et rougissent de honte.[2]) 4. Que ceux qui me disent aha aha, perissent pour le loyer de leur honte.[3]) 5. Et que tous ceux s'esgayent[4]) et s'esiouissent qui te cherchent: que ceux qui aiment ton salut[5]) dient aussi, Dieu soit tousiours magnifié. 6. Or moy ie suis povre et indigent,[6]) Dieu hastetoy de venir à moy, tu es mon secours et ma delivrance:[7]) Seigneur ne tarde point.

[20]) à mon repos 54. *s.*
[21]) leurs choses paisibles en ruine O. ce qui est à pr. leur soit tourné en ruine 46. *suiv.*
[22]) esbranler O. chanceler 46. *s.*
[23]) battu O. 46.
[24]) compté touchant O. fait leurs comptes 46. (contes 54. s.)
[25]) ta sauvegarde me deffendra O. 46. ton secours me garentira 54. *suiv.*
[26]) preservera O. 46.

[1]) deshonnorez O. 46.
[2]) remplis de honte O. 46. infames 54. *s.*
[3]) revirent le dos en leur confusion O. 46. s'en retournent pour loyer de leur h. 54. *s.*
[4]) ayent liesse de toy O. 46.
[5]) avoir delivrance de toy O. ton secours 54. *s.*
[6]) affligé O. 46.
[7]) celuy qui me delivre O. 46. mon liberateur 54. *s.*

Pseaume LXXI.

1. Ie me fie[1]) en toy Seigneur, que ie ne soye donc iamais confus. 2. Delivre moy par ta iustice, et me rescous,[2]) encline ton aureille vers moy et me delivre.[3]) 3. Sois moy pour rocher fort, auquel ie puisse tousiours entrer,[4]) tu as donné mandement pour me preserver, car tu es ma tour et ma forteresse.[5]). 4. Mon Dieu delivre moy de la main du meschant, et de la main du pervers et violent. 5. Car, Seigneur Eternel, tu es mon attente et ma confiance dés ma ieunesse. 6. I'ay este appuyé sur toy dés le ventre *de ma mere*, tu m'as tiré hors des entrailles d'icelle, ma louange *est* continuellement de toy. 7. I'ay este comme prodige aux grans,[6]) et *toutesfois* tu es ma ferme confiance. 8. Ma bouche sera remplie de ta louange, *et* de ta gloire tous les iours. 9. Ne me reiette point au temps de ma vieillesse: *et* ne m'abandonne[7]) point selon la defaillance de ma force. 10. Car mes ennemis ont parlé de moy, et ceux qui espient[8]) mon ame ont prins conseil ensemble, 11. Disans, Dieu l'a delaissé, poursuivez-le, et vous l'attraperez:[9]) car il n'y a nul qui le delivre. 12. O Dieu ne t'esloigne point de moy, mon Dieu haste-toy à mon aide. 13. Que ceux qui hayssent[10]) mon ame soyent confus, et defaillent: *et* que ceux qui cherchent[11]) à me nuire soyent couverts d'opprobre et de honte. 14. Mais moy i'espereray tousiours, et adiousteray à[12]) toute ta louange. 15. Ma bouche racontera ta iustice, *et* tous les iours ton salut, car ie n'en ay point sceu le nombre. 16. Ie chemineray par les forces[13]) du Seigneur Eternel: I'auray sou-

[1]) i'ay mis mon esperance O. 46. mon asseurance O. 54. *s.*
[2]) me metz hors de danger 46.
[3]) preserve O. 46. sauve 54. *s.*
[4]) m'y retirer 54. *s.*
[5]) pierre et mon dongeon O. pierre et f. 46. roc et f. 54. *s.*
[6]) *en marge*: ou, à plusieurs. (O. *suiv.*) — signe admirable O. 46.
[7]) laisse O. 46.
[8]) prenoyent garde à O. font le guet sur 46.
[9]) apprehenderez O. 46.
[10]) sont adversaires de (à) O. 46. ennemis 54. *s.*
[11]) quierent O. 46.
[12]) augmenteray O.
[13]) ie viendray par la puissance O. ie marcheray p. l. p. 46. i'entreray aux prouesses 54. *suiv.*

venance[14]) de ta seule iustice. 17. O Dieu, tu m'as enseigné dés ma ieunesse, et i'annonceray iusques yci tes merveilles. 18. Et encore, o Dieu, ne me delaisse point iusqu'en la vieillesse et ancien aage,[15]) tant que i'aye annoncé ta force à la generation, et à tous venans[16]) ta puissance. 19. Et ta iustice, o Dieu, est eslevee iusques en haut: car tu as fait choses magnifiques: o Dieu, qui est semblable à toy? 20. Car tu m'as fait voir[17]) des tribulations grandes et mauvaises, mais te convertissant tu me vivifieras,[18]) et te retournant estant appaisé m'esleveras des abysmes de la terre. 21. Tu multiplieras ma grandeur,[19]) et te retournant[20]) me consoleras. 22. Aussi mon Dieu ie te loueray pour ta verité avec orgues de musique, o sainct d'Israel, ie te chanteray[21]) avec la harpe. 23. Mes levres s'esiouiront,[22]) quand ie te psalmodieray,[23]) et mon ame que tu as rachetee. 24. Ma langue aussi annoncera[24]) tous les iours ta iustice: pource que ceux qui procurent mon mal[25]) sont confus et chargez d'ignominie.[26])

Pseaume LXXII.

1. De[1]) Salomon. O Dieu donne tes iugemens au Roy, et ta iustice au fils du Roy. 2. Il iugera ton peuple en iustice, et tes povres[2]) en equité. 3. Les montagnes produiront paix au peuple, et les coustaux en[3]) iustice. 4. Il fera droict aux chetifs[4]) du peuple, il sauvera les fils de l'affligé, et brisera le calomniateur.[5]) Ils te craindront avec le soleil, et la generation des generations *te craindra* en la presence de la lune. 6. Il descendra comme la pluye sur l'herbe fauchee, *et* comme les pluyes drues et longues qui arrousent la terre. 7. Le iuste florira en son temps: *et y aura* grande paix tant que la lune durera.[6]) 8. Il dominera depuis une mer iusqu'à l'autre, et depuis le fleuve iusqu'aux bouts[7]) de la terre. 9. Les habitans du desert[8]) s'enclineront devant luy, et ses ennemis lecheront la poudre. 10. Les rois de Tharsis et des isles apporteront des presens:[9]) les rois de Seheba et de Seba luy ameneront des dons. 11. Tous les rois se prosterneront devant luy, et toutes nations luy serviront. 12. Car il delivrera le povre criant *à luy* et l'affligé qui n'ha aucun qui le secoure. 13. Il sera pitoyable vers le chetif[10]) et indigent, et gardera les ames des souffreteux.[11]) 14. Il garentira[12]) leurs ames de fraude[13]) et violence: et leur sang sera precieux devant ses yeux. 15. Et il[14]) vivra, et luy donnera de l'or de Seba: et priera tousiours pour luy, et iournellement le benira. 16. Une poignee de blé[15]) sera *semee* en terre au sommet des montagnes, le fruit d'icelle menera bruit comme le Liban,[16]) et sortiront de la ville comme plantes de la terre. 17. Son nom sera à perpetuité, son nom durera avecques[17]) le soleil, et toutes nations se beniront en luy,[18]) et le diront bien-heureux. 18. Le Seigneur *Dieu* d'Israel, le Dieu des dieux soit benit, qui seul fait choses merveilleuses. 19. Et benit soit le nom de sa gloire eternellement, et que toute la terre soit remplie de sa gloire:[19]) Ainsi soit-il, ainsi soit-il. 20. Ci finissent les prieres[20]) de David fils d'Isai.

Pseaume LXXIII.

1. Pseaume d'Asaph. Si est-ce que Dieu *est* bon à Israel, à ceux qui sont droits de coeur. 2. Or *quant à* moy, mes pieds m'ont presque failli,[1]) et ne s'en a comme rien falu que mes pas ne soyent coulez.[2]) 3. Car i'ay porté envie aux insensez[3]) voyant la prosperité des meschans. 4. Car il n'y a point de liens à leur mort, et leur force *est* vigoureuse. 5. Ils ne sont point au travail humain, et ne sont point batus[4]) avec les *autres* hommes.

---

[14]) ie ramentevray O. il me souviendra 46.
[15]) chenure 54. *s.*
[16]) chacun qui est à venir O. tous ceux qui viendront apres 46. *suiv.*
[17]) experimenter O. 46. sentir 54. *s.*
[18]) quand tu seras rappaise tu me rendras la vie O. 46. derechef m'as rendu l. v. 54. *s.*
[19]) augmenteras ma gloire O. 46. tu as accreu mon estat 54. *s.*
[20]) quand tu seras rappaise O. 46.
[21]) celebreray O. 46. psalmodieray 54. *s.*
[22]) meneront ioye O. 46. chanteront de ioye 54. *s.*
[23]) chanteray de toy O. 46.
[24]) ruminera O. 46. devisera de 54. *s.*
[25]) de me nuire O. 46.
[26]) deshonnorez O. 46. peneux 54. *s.*

[1]) *en marge:* ou, pour.
[2]) affligez O. 46.
[3]) à cause de la 54. *s.* les montagnettes la i. O. 46.
[4]) il iugera les desolez O. il fera iustice des d. 46.
[5]) l'oppresseur 54. *s.*
[6]) iusqu'à tant que la lune ne sera plus O. 46.

[7]) termes O.
[8]) les Ethiopiens O. 46.
[9]) dons O. 46.
[10]) il aura pitié du povre O. 46.
[11]) delivrera O. 46. disetteux O.
[12]) rachetera * O. 46.
[13]) dol 54. *s.*
[14]) chacun povre 54. *s.*
[15]) Abondance de froment sera en la terre O. d'une poignee *etc.* 46. *suiv.*
[16]) du Liban *
[17]) en la presence du * — son renom perseverera tant que le soleil sera O. 46. sera perpetué tant . . . . durera 54. *s.*
[18]) seront benites par luy O. 46.
[19]) maiesté O. 46.
[20]) les oraisons . . . . sont finees O.

[1]) à peu pres decliné O. 46.
[2]) glissez O. 46.
[3]) il m'a pris envie d'ensuyvir les folz O. 46. et ay veu O.
[4]) flagellez O. 46.

6. Pour ceste cause orgueil les environne comme un carquan, accoustrement[5]) de violence les a couvers. 7. *A force* de graisse leur oeil est sorti, ils ont passé les pensees de leur coeur. 8. Ils se desbordent,[6]) et parlent rapine malitieusement,[7]) ils parlent d'en haut.[8]) 9. Ils ont mis leur bouche au ciel, et leur langue trotte[9]) par la terre. 10 Pource son peuple retournera là, et eaux de plein hanap leur seront espreintes.[10]) 11. Et disent, Comment Dieu entend-il? et y a-il cognoissance au Souverain?[11]) 12. Voyci, ceux-ci *sont* meschans, et en repos *un* siecle:[12]) ils amassent[13]) des richesses. 13. Certainement en vain i'ay tenu mon coeur pur, et lavé mes mains en netteté. 14. Et ay este flagellé iournellement, et ma correction[14]) *tous* les matins. 15. Si i'ay dit, Ie parleray ainsi, Voyla la generation de tes enfans: i'ay transgressé.[15]) 16. Et si ie me mettoye à penser pour scavoir cela, c'estoit chose fascheuse[16]) devant mes yeux. 17. Iusqu'à ce que soye entré aux Sanctuaires de Dieu, et aye consideré leur fin.[17]) 18. Certes tu les as mis en lieux glissans, tu les precipiteras[18]) en ruines. 19. Comment ont-ils este destruits comme en un instant?[19]) ils sont peris, ils ont este consumez des espovantemens.[20]) 20. Comme un songe apres que l'homme est resveillé: Seigneur, en resveillant tu mettras leur image en mespris. 21. Car mon coeur s'est aigri,[21]) et i'ay este poingt en mes reins. 22. Et moy fol, et n'ay rien entendu: i'ay este envers toy comme les bestes. 23. Toutesfois i'ay este continuellement avec toy, tu as tenu ma main dextre. 24. Tu me conduiras par ton conseil: et apres me receveras en gloire. 25. Qui ay-ie au ciel sinon toy?[22]) ie n'ay aussi desiré autre avec toy en la terre.[23]) 26. Ma chair et mon coeur sont defaillis: mais Dieu est la force de mon coeur et ma portion eternellement. 27. Car voyci, ceux qui se retirent de toy, periront: tu as destruit tous ceux qui ont fait fornication arriere de toy. 28. Quant à moy, il m'est bon[24]) de m'approcher de Dieu: i'ay mis mon esperance au Seigneur Dieu, afin que ie raconte tous tes ouvrages.

Pseaume LXXIV.

1. Maschil[1]) d'Asaph. O Dieu pourquoy nous as-tu deboutez pour iamais? pourquoy fumera ta narine contre le troupeau de ta pasture? 2. Aye memoire de ton assemblee[2]) que tu as iadis acquise, de la verge de ton heritage que tu as rachetee, de ceste montagne de Sion en laquelle tu as habité. 3. Esleve tes coups en desolations eternelles contre tout mal-faiteur ennemi du Sanctuaire.[3]) 4. Tes adversaires ont rugi comme lions au milieu de tes Sanctuaires,[4]) ils y ont mis leurs signes pour signes.[5]) 5. Celuy qui levoit la coignee sur les arbres espez, estoit renommé comme faisant une oeuvre haute.[6]) 6. Et maintenant avec barres[7]) et marteaux ensemble ils brisent ses entailleures.[8]) 7. Ils ont mis à feu tes Sanctuaires, ils ont pollué[9]) l'habitacle de ton nom l'abbatans par terre. 8. Ils ont dit en leur coeur, Saccageons-les[10]) tous ensemble: ils ont braslé tous les Tabernacles[11]) de Dieu sur la terre. 9. Nous ne voyons plus nos signes, il n'y a plus de Prophetes, et n'y a aucun avec nous qui scache iusqu'à quand. 10. O Dieu iusqu'à quand l'adversaire reprochera-il?[12]) et se mocquera[13]) l'ennemi perpetuellement? 11. Iusques à quand retireras-tu ta main et ta dextre? du milieu de ton sein consume-les.[14]) 12. Or Dieu est mon Roy dés le com-

[5]) habit O. 46.
[6]) ils sont dissoluz O. ils se departent 46. ils amolissent 54. *s.*
[7]) devisent de mal O. 46. devisent d'opprimer à tort 54. *s.*
[8]) de violence par outrecuidance O. 46.
[9]) chemine O. se pourmene 46.
[10]) l'eau du calice plein leur est pressee O. à plein hanap 46.
[11]) à celuy qui est en haut O. 46.
[12]) ces m. sont heureux au monde O. 46. — paisibles en ce m. 54. *s.*
[13]) ont attrapé O. 46. acquierent de plus en plus 54. *s.*
[14]) ay enduré castigation O. 46. chastié 54. *s.*
[15]) *en marge* *: i'ay tr. contre la generation *etc.* — Quand ie proposeroye de conferer selon ce (de parler ainsi 46). ie seroye iniurieux vers la g. O. 46. si ie proposaye de reciter choses semblables, or ça i'estoye trouvé desloyal à la g. 54. *s.*
[16]) difficile O. 46.
[17]) aux faicts derniers d'iceux O. 46.
[18]) feras trebuscher O. 46.
[19]) en desolation, ils sont soubdainement defailliz O. soudainement en des. et sont defaillis 46.
[20]) par horreur O. 46. d'une maniere espouvantable. 54. *s.*
[21]) estoit en frisson O. 46.
[22]) aussi comparé à toy O.

[23]) rien ne me vient à gré en la terre O. en la t. ie n'ay point autre auquel ie prenne plaisir 46. ie n'ay aussi autre que toy en la terre 54. *s.*
[24]) i'ay estimé bonne chose de s'adioindre O. . . . . qu'il m'estoit bon de m'ad. 46.

[1]) Instruction O. 46.
[2]) congregation O. 46.
[3]) lieve toy en avant pour deguester eternellement l'ennemy qui met à mal toutes choses au sainct lieu O. 46. . . . . pour venir destruire . . . . qui a tout gasté . . . . 54. *s.*
[4]) assemblees O. 46. synagogues 54. *s.*
[5]) enseignes pour enseignes 46.
[6]) on cognoist comme si aucun venoit lever la cognee sur les buissons de boys O.
[7]) coignees 54. *s.*
[8]) entretailleures O. lambris 46.
[9]) ils contaminent O. 46.
[10]) nous les desconfirons O. 46.
[11]) consistoires O. 46. synagogues 54. *s.*
[12]) diffamera-il O. blasmera-il 46. *suiv.*
[13]) blasphemera O.
[14]) Pourquoy retires tu . . . . et retiens ta dextre dedans ton sein O. . . . . que ta dextre ne soit plus cachee dans t. s. 46 . . . . et ta dextre? engarde-là du milieu de t. s. 54. *s.*

mencement[15]) oeuvrant saluts au milieu de la terre. 13. Tu as rompu[16]) la mer par ta vertu, et as cassé les testes des dragons[17]) sur les eaux. 14. Tu as brisé[18]) la teste de Leviathan, tu l'as mis *pour* viande à *ton* peuple au desert. 15. Tu as fendu[19]) la fontaine en le torrent: tu as desseché les grosses rivieres.[20]) 16. Le iour est tien, la nuit aussi est à toy: tu as ordonné[21]) la lumiere et le soleil. 17. Tu as posé[22]) tous les limites de la terre: tu as creé l'esté et l'hyver. 18. Aye memoire de ceci: l'ennemi a blasmé[23]) le Seigneur: et un peuple de neant[24]) a despité ton nom. 19. Ne donne point à la beste l'ame de la tourterelle, et n'oublie la troupe de tes povres[25]) à iamais. 20. Regarde à *ton*[26]) alliance: car les lieux tenebreux[27]) de la terre sont rempliz d'habitations de violence. 21. Que celuy qui est foullé[28]) ne s'en retourne confus: que le chetif[29]) et le povre louent ton nom. 22. O Dieu leve-toy, deba ta querele: aye memoire de ton opprobre, qui t'est fait par le fol iournellement. 23. N'oublie point le cri[30]) de tes adversaires, le bruit de ceux qui s'eslevent contre toy, monte continuellement.

Pseaume LXXV.

1. Au maistre chantre: Ne destruy point: Pseaume d'Asaph *et* cantique. 2. Nous te celebrerons, o Dieu, nous te celebrerons: et ton nom est prochain: *par ainsi* on racontera tes merveilles. 3. Quand i'auray prins assignation,[1]) ie iugeray droitures.[2]) 4. La terre est escoulee[3]) et tous les habitans d'icelle: *mais* i'affermiray ses colomnes. Selah. 5. I'ay dit aux insensez, Ne faites point les insensez: et aux meschans, n'eslevez point la corne. 6. N'eslevez point vostre corne en haut, *et* ne parlez point en col roide.[4]) 7. Car les exaltations ne sont ne de l'Orient, ne de l'Occident, ne du desert. 8. Car Dieu est iuge: c'est luy qui humilie et c'est luy qui exalte. 9. Car le Seigneur ha un hanap[5]) en sa main, *et* le vin en est trouble:[6]) il est rempli de mistion,[7]) et versera d'iceluy: ils espreindront la lie d'iceluy, et en beuront tous les meschans de la terre. 10. Mais moy i'annonceray tousiours, *et* chanteray Pseaume au Dieu de Iacob. 11. Et rompray[8]) toutes les cornes des meschans: *mais* les cornes du iuste seront exaltees.

Pseaume LXXVI.

1. Au maistre chantre, en Neginoth, Pseaume d'Asaph, Cantique. 2. Dieu est cognu en Iudee, *et* son nom *est* grand en Israel. 3. Et son tabernacle a este en Salem, et son habitation[1]) en Sion. 4. Il a rompu illec les fleches de l'arc, le bouclier, et le glaive, et la bataille. Selah. 5. Tu es resplendissant, tu es terrible[2]) par dessus les montagnes de proye. 6. Les robustes de coeur ont este despouillez, ils ont dormi leur somme, et tous les vaillans hommes n'ont peu trouver leurs mains.[3]) 7. O Dieu de Iacob, le char et le cheval ont este endormis par ton increpation.[4]) 8. Tu es terrible,[5]) toy: et qui consistera[6]) devant ta face, depuis que ton ire est enflambee? 9. Tu as fait ouir iugement du ciel: *dont* la terre a eu frayeur, et s'est tenue coye. 10. Quand Dieu se levoit *pour faire* iugement, *et* pour sauver tous les humbles[7]) de la terre. Selah. 11. Certes l'indignation des hommes te confessera,[8]) *et* tu lieras le reste des fureurs. 12. Vouez, et rendez *vos voeus* au Seigneur vostre Dieu, que tous ceux qui sont à l'entour de luy, apportent dons au Terrible.[9]) 13. Il vendengera[10]) l'Esprit des Princes, et est terrible aux rois de la terre.

Pseaume LXXVII.

1. Au maistre chantre sur Ieduthun, Pseaume d'Asaph. 2. Ma voix à Dieu, et ay crié: ma voix à Dieu, et il m'a exaucé. 3. I'ay cherché le Seigneur au iour de mon affliction: ma main s'est escoulee de nuit, et n'a cessé: mon ame a refusé consolation. 4. I'auray souvenance de Dieu, et ie

[15]) passé long temps O. 46. dés le temps iadis 54. *suiv.*
[16]) fendu 54. *s.* enfondré par ta force O. 46.
[17]) baleines O. 46.
[18]) escarbouillé O. 46. brisé les testes 54. *suiv.*
[19]) ouvert 54. *s.* divisé la f. et le fleuve O. 46.
[20]) puissans fleuves O. 46.
[21]) *en marge*: ou, establi.
[22]) estably tous les termes O. 46.
[23]) fait deshonneur au S. O. 46.
[24]) fol. O. 46. insensé 54. *s.*
[25]) les assemblees de tes affligez O. 46.
[26]) contemple l'all. O. 46.
[27]) obscurs O 46.
[28]) contrit O. 46.
[29]) l'humble O. 46.
[30]) la voix O. 46.

[1]) *en marge*: ou, assemblé la congregation. — ie prendray la congr. O. 46.
[2]) par (en) equité O. 46. droitement 54. *s.*
[3]) est declinee O. s'escouleroit 46. s'escouloit 54. *s.*
[4]) avec orgueil 54. *s.*
[5]) le calice est en la main du S. O. 46.
[6]) *en marge*: ou, rouge (46).
[7]) de la boisson O. de meslinge 46, de breuvage 54. *s.*
[8]) froisseray O. 46.

[1]) habitacle O. 46. manoir 54. *s.*
[2]) plus grand routier et magnificque O. eminent et m. 46. respl. et redoutable 54. *s.*
[3]) de vertu en l. m. O. 46.
[4]) reprehension O. 46.
[5]) horrible O. 46.
[6]) pourra se tenir O. 46.
[7]) contregarder tous les affligez O. sauver t. l. affligez 46.
[8]) l'ire de l'homme est ta louange O. 46. la colere de l'h. retournera à ta l. 54. *s.*
[9]) *en marge*: ou, à cause de la frayeur.
[10]) il destourbe O. il tollit 46. *suiv.*

seray en inquietude:[1]) ie mediteray, et mon esprit sera opprimé de tristesse.[2]) Selah. 5. Tu as retenu les veilles de mes yeux: ie suis froissé,[3]) et ne parleray point. 6. I'ay ramentu[4]) les iours anciens, les ans du temps iadis. 7. Ie reduiray en memoire ma chanson[5]) de nuit: ie mediteray en mon coeur, et mon esprit cherchera diligemment.[6]) 8. Le Seigneur deboutera-il[7]) iamais? et ne sera-il plus qu'il ait bonne volonté?[8]) 9. Sa clemence[9]) est-elle faillie à iamais? son oracle est-il consumé en generation et generation?[10]) 10. Dieu a-il oublié de faire misericorde? a-il enfermé[11]) ses compassions en courroux? Selah. 11. Et i'ay dit: Mon definement, les annees[12]) de la dextre du Tres-haut 12. I'auray souvenance[13]) des oeuvres de Dieu, certes i'auray souvenance de tes merveilles dés le commencement. 13. Et ie mediteray en toutes tes oeuvres, et ie penseray en tes faits.[14]) 14. O Dieu, tes voyes sont au Sanctuaire: qui est le Dieu si grand comme Dieu? 15. Tu es le Dieu faisant merveilles, tu as fait scavoir[15]) ta force entre les peuples. 16. Tu as recoux[16]) ton peuple en bras, les fils de Iacob et de Ioseph. Selah. 17. O Dieu, les eaux t'ont veu, les eaux t'ont veu: les abysmes ont craint, voire ils ont tremblé.[17]) 18. Les nuees ont fait croistre les eaux,[18]) les cieux ont retenti: et mesme tes fleches courent cà et là.[19]) 19. La voix de ton tonnerre en la sphere,[20]) les esclairs ont reluy[21]) par le monde: la terre en a tremblé, et a este esbranlee. 20. Tes voyes sont en la mer, et tes sentiers en grosses[22]) eaux: et tes traces[23])

[1]) i'avoye memoire de D. et menoye bruict O. 46. il me souvenoit de D. et fremissoye. 54. *s.*

[2]) defailloit O. 46. se tormentoit 54. *s.* (ie meditoye) (ie prioye).

[3]) tellement esterny que O. 46. tellement assommé 54. *s.*

[4]) ie reduisoye en memoire 46. ie rememoroye le temps passé 54. *s.*

[5]) il me souvenoit de mes cantiques que ie chantoye O. 46. de ma sonnerie de nuit 54. *s.*

[6]) faisoit inquisition O. 46.

[7]) *en marge*: ou, sera-il eslongné?

[8]) ne se mettra-il plus à faire plaisir? O. . . . à nous bien faire? 46. ne me portera-il plus bon vouloir? 54. *s.*

[9]) humanité O. 46. grace 54. *s.*

[10]) en generation quelconque O. à perpetuité 54. *s.*

[11]) retiendra-il O. 46. a-il reserré 54. *s.*

[12]) *en marge*: ou, mutations. — mon attente est que le temps vienne O. c'est ma maladie. Il y a temps pour 46. C'est ma mort. Lors me souvint des annees 54. *s.*

[13]) i'auray memoire O. 46. il me souvenoit 54. *s.*

[14]) parleray de tes gestes O. 46. devisoye de tes g. 54. *s.*

[15]) cognoistre O. 46. manifesté ta vertu 54. *s.*

[16]) racheté O. 46.

[17]) ont este esmeuz 54. *s.*

[18]) espandu de l'eau O. 46. . . . . inondations d'eau 54. *s.*

[19]) voloyent O. 46.

[20]) est au roulement O. a este en la rondeur de l'air 46. *suiv.*

[21]) eslidé O.

[22]) maintes O.

[23]) pas O. 46.

ne sont point cognues. 21. Tu as mené ton peuple comme ouailles sous la main de Moyse et d'Aaron.

Pseaume LXXVIII.

1. Asaph donnant instruction. Mon peuple escoute ma Loy:[1]) enclinez[2]) vos aureilles aux parolles de ma bouche. 2. I'ouvriray ma bouche en proverbe, ie deduiray propos[3]) obscurs du temps passé. 3. Que nous avons ouys et entendus, *et* que nos peres nous ont racontez. 4. Nous ne les celerons à leurs enfans, à[4]) la generation à-venir, racontans les louanges du Seigneur, et sa puissance, et les merveilles qu'il a faites. 5. Et si a establi un tesmoignage en Iacob, et a mis une Loy en Israel: car il a commandé à nos Peres de les faire entendre à leurs enfans: 6. Afin que la generation à-venir en ait cognoissance, *et* que les enfans qui naistront, croissent,[5]) et les racontent à leurs enfans. 7. Afin qu'ils mettent leur esperance en Dieu, et n'oublient les oeuvres de Dieu, et qu'ils gardent ses commandemens. 8. Et qu'ils ne soyent point comme leurs peres, generation se revoltant et irritant,[6]) generation qui n'a point dressé son coeur, et l'esprit de laquelle n'a este fidele envers[7]) Dieu. 9. Les fils d'Ephraim armez, tirant de l'arc, se sont tournez au iour de la bataille. 10. Ils n'ont point gardé l'alliance de Dieu, et ont refusé de cheminer en sa Loy. 11. Et ont mis ses oeuvres en oubli, et les merveilles qu'il leur a monstrees. 12. Il a fait des merveilles[8]) devant leurs peres en la terre d'Egypte au terroir[9]) de Zoan. 13. Il a fendu[10]) la mer, et les a fait passer au travers,[11]) et a mis les eaux comme en un monceau. 14. Et les mena de iour par la nuee, et toute la nuit par la lueur du feu. 15. Il a fendu les roches au desert, et les a fait boire en grans abysmes. 16. Et feit sortir eaux coulantes de la roche, et a fait descendre[12]) les eaux comme fleuves. 17. Et ils adiousterent encore[13]) à pecher contre luy, à irriter[14]) le treshaut au desert. 18. Et ont tenté Dieu en leur coeur à demander viande à leur ame.[15]) 19. Et

[1]) *en marge*: ou, ma doctrine.

[2]) tendez *O.* 46.

[3]) profereray questions O. 46.

[4]) qui raconteront à 54. *s.*

[5]) et succederont O. estans venuz en aage 46. *suiv.*

[6]) rebelle et inobediente O. r. et desobeissante 46. desobeissante 54. des. et rebelle 59.

[7]) ne s'est point fié à O. 46.

[8]) miracles 54. *s.*

[9]) champ O. 46.

[10]) divisa O. 46.

[11]) oultre O. 46.

[12]) decouler O. 54. *s.*

[13]) encore n'ont ils point cessé O. 46. toutesfois ils pecherent derechef 54. *s.*

[14]) provoquerent à ire O. 46.

[15]) *en marge*: ou, à leur cupidité. — pour (à) leur plaisir O. 46. par gourmandise 54. *s.*

ont parlé contre Dieu: ils ont dit, Dieu pourra-il dresser[16]) une table au desert? 20. Et voyci il frappa le rocher, et les eaux sont descoulees,[17]) et fleuves ont inonde:[18]) pourroit-il aussi bailler du pain? apprestera-il de la chair pour son peuple? 21. Pourtant le Seigneur ouit, et se despita,[19]) et le feu s'embrasa[20]) en Iacob, et aussi l'ire monta contre Israel: 22. Pource qu'ils n'ont point creu[21]) en Dieu, et n'ont point esperé[22]) en son salut. 23. Or il avoit commandé aux nuees d'enhaut, et ouvert les portes du ciel: 24. Et avoit fait plouvoir la Manne sur eux pour manger, et leur avoit donné du froment du ciel. 25. L'homme avoit mangé du pain des forts:[23]) il leur avoit envoyé de la viande à suffisance.[24]) 26. Il a fait cheminer le vent d'Orient és cieux, et a suscité le vent de Midi par sa force. 27. Et feit plouvoir sur eux de la chair comme poussiere, et volaille emplumee comme le sablon des mers. 28. Et la feit cheoir au milieu de son ost à l'entour aupres de ses tabernacles.[25]) 29. Et en mangerent, et en furent bien soulez, et leur apporta leur desir. 30. Ils n'ont point este eslongnez[26]) de leur desir: la viande estoit encore en leur bouche, 31. Quand l'ire de Dieu monta[27]) contr'eux, et occit les gras d'entre eux, et meit bas[28]) les gens d'elite d'Israel. 32. Encore pecherent-ils en toutes ces choses, et n'ont adiousté foy à ses merveilles. 33. Et consuma leurs iours en vanité,[29]) et leurs ans en hastiveté.[30]) 34. Quand il les mettoit à mort,[31]) ils le cherchoyent: ils se sont retournez, et s'en alloyent à Dieu du matin. 35. Et se sont souvenus[32]) que Dieu estoit leur rochier,[33]) et que le Dieu tres-haut estoit leur redempteur. 36. Et ont flatté[34]) de leur bouche, et luy ont menti de leur langue. 37. Mais le coeur n'a point este droit devant luy, et n'ont point este veritables[35]) en son alliance. 38. Et luy qui est misericordieux effaça l'iniquité,[36]) et n'a point destruit: et multiplia à destourner son ire, et n'a point incité toute son indignation. 39. Et s'est souvenu[37]) qu'ils estoyent chair: souffle[38]) passant, et ne retournant point. 40. Combien de fois l'ont-ils retiré[39]) au desert, l'ont contristé au lieu solitaire?[40]) 41. Et sont retournez, et ont tenté Dieu, et ont limité[41]) le sainct d'Israel. 42. Ils n'ont point eu souvenance de sa main au iour qu'il les racheta[42]) de celuy qui affligeoit. 43. Quand il mit ses signes en Egypte, et ses miracles en la contree de Zoan. 44. Quand il convertit leurs fleuves en sang, et leurs eaux coulantes, afin qu'ils n'en beussent. 45. Il envoya contr'eux une meslee qui les devora, et la grenouille qui les destruisit. 46. Et donna leur fruit à la chenille, et leur labeur aux sauterelles. 47. Et desfeit leur vigne par gresle, et leurs figuiers sauvages[43]) par la pierre de gresle.[44]) 48. Et livra leurs haraz[45]) à la gresle, et leur bestail aux pierres de feu. 49. Il envoya sur eux le despitement de son ire,[46]) fureur, courroux et affliction,[47]) envoya de mauvais anges. 50. Il dressa voye en son ire, il n'engarda point leur ame de la mort, et enferma leur bestail à la peste. 51. Et frappa tout premier nay en Egypte, le commencement des vertus[48]) és tabernacles de Cham. 52. Et feit passer son peuple comme ouailles, et les mena au desert comme un troupeau. 53. Et les conduisit en seurté, et ne craignirent point: et la mer couvrit leurs ennemis. 54. Et les amena au terme[49]) de sa saincteté, ceste montagne, que sa main[50]) a acquise.[51]) 55. Et a chassé les gens de devant leur face, et les a iettees en la part de l'heritage,[52]) et a fait habiter les enfans d'Israel en leurs tabernacles. 56. Et ils ont tenté et irrité le Dieu tres-haut, et n'ont point gardé ses tesmoignages. 57. Et

---

16) preparer O. 46. appareiller 54. *s.*
17) saillies O. 46.
18) les rivieres en sont sorties à foison O. 46. les torrens . . . . abondamment 54. *s.*
19) se courrouça O. 46. se colera 54. *s.*
20) se print O. 46.
21) eu de foy 54. *s.*
22) mis leur esperance O. 46. eu fiance 54. *s.*
23) des nues O. 46. des puissans 54. *s.*
24) iusqu'à saouler O. 46.
25) tentes 54. *s.*
26) privez O. 46. faschez 54. *s.*
27) s'alluma 54. *s.*
28) feit abbaisser O. abbattit 46. *suiv.*
29) miserablement O. en rien 46. en neant 54. *s.*
30) en trouble O. à la haste 46. hastivement 54. *s.*
31) occisoit O.
32) adonc avoyent-ils memoire O. 46. leur souvenoit 54. *s.*
33) createur O. 46.
34) le ont trompé O. 46. l'abusoyent 54. *s.*
35) loyaux O. 46. fideles 54. *s.*

36) leur pardonna leur faute O. 46.
37) a eu recordation O. 46. luy souvenoit 54. souvint 59.
38) esprit * — comme un vent allant et plus ne retournant O. 46. vent qui passe et ne revient 54. *s.*
39) provoqué à ire O. 46. irrité 54. *s.*
40) en la solitude O. en lieu inhabité 46. *suiv.*
41) pressé O. 46.
42) recouyt O. 46. recourut 54. *s.*
43) figuiers O. 46.
44) par la bruine O. 46. par la tempeste 54. *s.*
45) il accabla leurs iumens par O. 46. il livra leurs iumens à 54. *s.*
46) la vengeance de son fureur O. 46. l'embrasement de son ire 54. *s.*
47) courroux marrissement angoisse O. 46. colere indignation angoisse 54. *s.*
48) premices de leurs labeurs O. 46. premices de vigueur 54. *s.*
49) és limites * 54. *s.* terme de son sainct lieu O. 46.
50) sa dextre * O. *s.*
51) *en marge*: ou, possedee.
52) leur a fait eschoir l'heritage par sort O. 46. les feit choir en la part de son h. 54. *s.*

se sont destournez, et ont fait desloyaument, ainsi que leurs peres: ils se sont recourbez comme l'arc qui trompe.[53] 58. Et l'ont provoqué à courroux en leurs hauts lieux, et l'ont esmeu à cholere[54] en leurs images taillees. 59. Dieu l'ouyt, et se courrouça,[55] et eut grandement en execration[56] Israel. 60. Et laissa l'habitation de Siloh, et le tabernacle où il avoit habité[57] entre les hommes. 61. Et donna en captivité sa force, et sa beauté[58] en la main de l'ennemi. 62. Et feit que son peuple fut enclos par le glaive, et se courrouça[59] contre son heritage. 63. Le feu consuma ses eleus,[60] et ses vierges ne furent point louees.[61] 64. Ses sacrificateurs tomberent par l'espee, et ses vefves n'ont point mené deuil. 65. Mais le Seigneur s'esveilla comme *un homme* qui dort,[62] comme le fort s'escriant de force du vin.[63] 66. Et frappa ses ennemis derriere, il mit sur eux un opprobre eternel. 67. Or il a reietté[64] le tabernacle de Ioseph, et n'a point eleu la lignee d'Ephraim. 68. Mais il a eleu la lignee de Iuda, la montagne de Sion qu'il a aimee: 69. Et a basti son Sanctuaire comme hauts palais,[65] et comme la terre qu'il a fondee à perpetuité. 70. Et a choisi[66] David son serviteur, et l'a prins des parcs des ouailles. 71. Il l'a prins d'apres *les brebis* qui allaittent, pour paistre son peuple Iacob et Israel son heritage: 72. Aussi les a-il repeus en l'integrité de son coeur, et les a conduits en la prudence de ses mains.

Pseaume LXXIX.

1. Pseaume d'Asaph. O Dieu, les gens sont entrez en ton heritage, ils ont pollu le Temple de ta sainctete, et ont mis[1] Ierusalem en monceaux de pierres. 2. Ils ont donné les corps morts de tes serviteurs en viande aux oiseaux du ciel: la chair de tes debonnaires aux bestes de la terre. 3. Ils ont espandu le sang d'iceux comme eau à

[53]) l'arc roide O. 46.
[54]) indignation O. ialousie 46. *suiv.*
[55]) se colera 54. *s.*
[56]) en abomination O. 46. en mespris 54. *s.*
[57]) delaissa le habitacle . . . . colloqué O. 46. abandonna le tabernacle . . . . le pavillon 54. *s.*
[58]) et a permist prendre sa force et sa noblesse O. que sa force fust prinse et que sa dignité vint 46. . . . . et que son honneur vint 54. *s.*
[59]) s'est marry O. 46. s'enflamma de courroux 54. *s.*
[60]) leurs ieunes compaignons O. 46. ses ieunes gens. 54. *s.*
[61]) prisees O. 46.
[62]) comme s'il eust dormi O. 46.
[63]) comme l'homme qui est delivré de son vin (desenyvré 46). crie à l'effroy O. comme un vaillant homme qui estant desenyvré crie à l'effroy 54. s.
[64]) il a eu en detestation O. 46.
[65]) edifié son sainct lieu comme aux p. O. (hauts 46).
[66]) eleu O. 46.

[1]) redigé O. 46. reduit 54. *s.*

l'entour de Ierusalem: et n'y avoit *nul* qui *les* ensevelist. 4. Nous avons este *en* opprobre à nos voisins, *et en* mocquerie et derision[2] à ceux qui sont autour de nous. 5. Iusques à quand Seigneur seras-tu à tousiours courroucé? *et* s'embrasera[3] ton zele comme feu? 6. Espan ta fureur sur les gens qui ne te cognoissent point, et sur les royaumes qui n'invoquent point ton nom. 7. Car ils ont devoré Iacob, et ont desolé son habitation.[4] 8. Ne nous ramentoy point les iniquitez passees:[5] hastetoy que tes compassions nous previenent, car nous sommes fort affligez.[6] 9. O Dieu, de nostre salut, aide-nous pour l'amour de la gloire[7] de ton nom, et nous delivre, et sois propice à nos pechez pour l'amour de ton nom. 10. Pourquoy diroyent les gens, Où est leur Dieu? La vengence du sang de tes serviteurs espandu soit cognue parmi les gens en nostre presence.[8] 11. Que le gemissement du prisonnier viene iusqu'en ta precence: et reserve selon la grandeur de ta puissance les fils d'occision.[9] 12. Et rend à nos voisins en leur sein sept fois au double leur vitupere duquel ils t'ont, Seigneur, vitupere.[10] 13. Mais nous qui sommes ton peuple, et brebis[11] de ta pasture, te ferons confession à perpetuité, racontans tes louanges de siecle en siecle.[12]

Pseaume LXXX.

1. Au maistre chantre en Sosannim eduth d'Asaph, Pseaume. 2. O pasteur d'Israel escoute, qui mene Ioseph comme un troupeau,[1] toy qui es assis entre les Cherubins monstre ta splendeur. 3. Excite ta puissance devant[2] Ephraim, Beniamin, et Manassé et vien afin que tu nous sauves. 4. O Dieu converti[3] nous, et fay reluire ta face, si serons delivrez.[4] 5. O Seigneur Dieu des armees,[5] iusques à quand fumeras tu encontre[6] l'oraison de ton peuple? 6. Tu nous as repeus de[7] pain de

[2]) sornette O. 46.
[3]) s'enflammera O. 46.
[4]) manoir 54. *s.*
[5]) premieres O.
[6]) miserables O. abbatuz 46. *suiv.*
[7]) pour l'honneur O. 46.
[8]) soit donnee à cognoistre entre les gentils devant nos yeux O. 46.
[9]) de ton bras les fils de mort * ceux qui sont destinez à la mort O. 46. vouez à la m. 54. *s.*
[10]) leur opprobre duquel ils t'ont blasmé O. 46.
[11]) ouailles O. 46. troupeau 54. *s.*
[12]) de generation en generation O. 46. par tous les siècles 54. *s.*

[1]) le bercail O. 46.
[2]) present O. 46.
[3]) revocque O. 46.
[4]) guarentiz O. 46.
[5]) exercites O. 46.
[6]) sus O. de courroux en 46.
[7]) fait manger le O. 46.

larmes, et nous as donné en pleurs grande mesure à boire.[8]) 7. Tu nous as mis en debat[9]) à nos voisins, et nos ennemis se mocquent de nous entr'-eux. 8. O Dieu des armees, ramene nous, et fay reluire ta face sur nous, et nous serons sauvez.[10]) 9. Tu avois transporté une vigne hors d'Egypte, tu avois dechassé les peuples, tu l'avois plantee. 10. Tu avois nettoyé la place devant elle, tu luy avois fait prendre racine et avoit rempli la terre. 11. Les montagnes estoyent couvertes de son ombre, et ses rameaux estoyent comme cedres de Dieu. 12. Elle avoit estendu ses branches iusques à la mer, et ses iettons iusques au fleuve. 13. Pourquoy *donc* as-tu rompu ses hayes, de sorte que tous les passans l'ont vendengee? 14. Le sanglier de la forest l'a gastee, et la beste des champs l'a broutee.[11]) 15. O Dieu des exercites retourne-[12])toy ie te supplie, regarde des cieux et voy, et visite ceste vigne. 16. Et le plant[13]) que ta dextre a planté, et sur le prouin que ta dextre a fortifié à ta gloire.[14]) 17. Elle est bruslee par feu, et decoupee: ils[15]) perissent par l'increpation de ta face.[16]) 18. Ta main soit sur l'homme de ta dextre, et sur le fils de l'homme que tu as fortifié à[17]) toy. 19. Et nous ne nous destournerons[18]) point de toy: ren nous la vie, et nous invoquerons ton nom. 20. O Seigneur Dieu des armees reduy nous, fay reluire ta face et nous serons sauvez[19]).

Pseaume LXXXI.

1. Au maistre des Chantres sur Githith d'Asaph. 2. Chantez gayement[1]) à Dieu nostre force, chantez à haute voix au[2]) Dieu de Iacob. 3. Prenez le cantique,[3]) et donnez[4]) le tabour, la plaisante harpe avec le psalterion. 4. Sonnez la trompe en la nouvelle lune, au temps ordonné au iour de nostre sacrifice. 5. Car cela est un statut[5]) à Israel, un droict au[6]) Dieu de Iacob. 6. Il mit cela

[8]) fait boire larmes en gr. mes O. 46. les as abbruvez de pleurs en gr. mes 54. s.
[9]) contention O. picque 46.
[10]) delivrez 54. *s.*
[11]) l'a rongee O. 46.
[12]) revire O. 46.
[13]) le lieu 46.
[14]) sur le filz (le nouveau 46) que tu as fortifié pour toy O. 46.
[15]) ceux qui ont ce faict O. 46.
[16]) la reprehension de ton ire O. 46.
[17]) confermé pour O. 46.
[18]) departirons O. 46.
[19]) contregardez O.

[1]) menez ioye O. 46.
[2]) triomphez pour O. 46.
[3]) psalme O. pseaume 46. la musique 54. *s.*
[4]) frappez O. 46. sonnez 54. *s.*
[5]) ordonné O. 46.
[6]) ordonné du D. 54. ordonnance au D. 59.

pour convenance en Ioseph, quand il sortit sur le[7]) pays d'Egypte: i'ay ouy un langage que ie n'entendoye[8]) point. 7. I'ay soustrait ses espaules[9]) de la charge: ses mains se reculleront des pots.[10]). 8. Tu as crié en affliction,[11]) ie t'ay delivré: ie t'ay respondu au secret du tonnerre: ie t'ay esprouvé sur les eaux de Meriba. Selah. 9. Escoute mon peuple et ie te protesteray:[12]) Israel si tu m'escoutes. 10. Qu'il n'y ait[13]) point en toy de Dieu estrange, et que tu n'adores point de Dieu forain. 11. Ie suis l'Eternel ton Dieu, qui t'ay tiré hors de la terre d'Egypte: eslargi ta bouche, et ie l'empliray. 12. Et mon peuple n'a point ouy[14]) ma voix, et Israel n'a point voulu de moy. 13. Et ie les ay laissez aller en sa pensee[15]) de leur coeur, ils chemineront en leurs conseils. 14. O si[16]) mon peuple m'eust ouy, si Israel eust cheminé en mes voyes! 15. I'eusse en un rien[17]) humilié leurs ennemis, et eusse tourné ma main sur leurs adversaires. 16. Ceux qui hayent l'Eternel luy eussent menti,[18]) et leur temps eust este perpetuel. 17. Et ie les eusse repeus[19]) de la graisse[20]) de froment, et t'eusse rassasié du miel de la roche.[21])

Pseaume LXXXII.

1. Pseaume d'Asaph. Dieu est assis en l'assemblee de Dieu,[1]) il iugera au milieu des dieux.[2]) 2. Iusques à quand iugerez-vous iniquité, et leverez la face des meschans? Selah. 3. Faites droit au chetif[3]) et à l'orphelin, iustifiez le foullé et le povre[4]). 4. Preservez le chetif et l'indigent, et les delivrez de la main des meschans. 5. *Mais* ils ne cognoissent et n'entendent *rien:* ils cheminent en tenebres, *combien* que tous les fondemens de la terre soyent esmeus. 6. I'ay dit, Vous estes dieux, et

[7]) yssoit du O. 46. passa par le 54. *s.*
[8]) cognoissoye O. 46.
[9]) son dos O. 46.
[10]) les mains d'iceluy ont este retirees arriere des cophins O. 46. ses mains delaisserent les pots 54. *s.*
[11]) Quand . . . . tribulation O. 46.
[12]) ie te bailleray tesmoignage O. ie conviendray avec toy 46.
[13]) s'il n'y a O.
[14]) obey à 54. *s.*
[15]) *en marge*: ou, perversité ou dureté. — presomption O. *suiv.*
[16]) *en marge*: ou, à la miene volonté que.
[17]) en bien peu de temps O. 46.
[18]) eussent este en la servitude d'iceux O. 46. eussent este asservis 54. *s.*
[19]) leur eust donné à manger O. 46.
[20]) moelle 54. *s.*
[21]) de la pierre O. 46. issu de la roche 54. *s.*

[1]) assiste en la congregation des puissans O. . . . . en l'assemblee puissante 46. . . . . des princes 54.
[2]) *en marge*: ou, les dieux. — des iuges O.
[3]) iugement au povre O. iustice au povre 46.
[4]) à l'affligé et au miserable O. 46.

estes tous enfans du Souverain. 7. Mais vous mourrez comme hommes: et vous Princes cherrez comme *fait* chacun. 8. Leve-toy, o Dieu, iuge la terre: car tu heriteras en toutes les gens.

Pseaume LXXXIII.

1. Cantique Pseaume d'Asaph. 2. O Dieu, ne te tien point coy, ne te tay point, et ne te reposes.[1]) 3. Car voyci tes ennemis bruyent, et ceux qui te hayent ont levé la teste. 4. Ils ont finement brassé conseil sur[2]) ton peuple, et ont consulté à l'encontre de tes mussez.[3]) 5. Ils ont dit, Venez, et les retranchons de nation,[4]) et que le nom d'Israel ne soit plus en memoire. 6. Car ils ont consulté de coeur ensemble, ils ont fait alliance contre toy. 7. Les tabernacles[5]) d'Edom, et Ismaelites, Moab et les Hagareniens. 8. Gebal et Ammon, et Amalec, Philisthins avec les habitans de Tyr. 9. Aussi Assur s'est associé[6]) avec eux: ils ont este bras avec les[7]) fils de Loth. Selah. 10. Fay leur comme aux Madianites, comme à Sisara, comme à Iabin, au torrent[8]) de Cison. 11. Ils sont peris[9]) en Endor, ils ont este le fien de la terre. 12. Mets les, leurs Princes comme Oreb, et comme Zeb, et comme Zeba, et comme Zalmuna, tous leurs Princes. 13. Lesquels ont dit, Possedons en heritage les habitacles[10]) de Dieu. 14. O mon Dieu, mets les comme une boule, comme un festu[11]) devant le vent. 15. Comme le feu enflamme la forest, et comme la flamme embrase les montagnes, 16. Ainsi poursouy les en ta tempeste, et les estonne de ton tourbillon. 17. Rempli leurs faces d'ignominie,[12]) à celle fin qu'ils cherchent ton Nom, Seigneur. 18. Qu'ils soyent honteux et estonnez tant et plus, qu'ils soyent confus,[13]), et perissent. 19. Et qu'ils sçachent que tu es, ton nom[14]) l'Eternel, toy seul haut eslevé sur toute la terre.

---

[1]) ne t'arreste point O. 46.
[2]) ils ont traicté cauteleusement leur secret contre O. 46. consulté finement en secret 54. *suiv.*
[3]) de ceux qui sont cachez pour toy O. des tiens qui se tiennent cachez 46.
[4]) destruisons les d'entre la gent O. desfaisons les d'entre les nations 46 . . . . qu'ils ne soyent plus nation 54. *suiv.*
[5]) tentes *.
[6]) est accompaigné O. s'est acc. 46. s'est ioint 54. s'est adioint 59.
[7]) aux *.
[8]) fleuve O. 46.
[9]) ont este destruictz O. 46. furent desconfitz 54. *suiv.*
[10]) possedons pour nous les habitations O. 46. conquestons nous la possession des manoirs 54. *suiv.*
[11]) chaume poulsee O. 46. paille exposee au 54. *suiv.*
[12]) de honte O. 46. de mespris 54. *suiv.*
[13]) deshonnorez O. 46. infames 54. *suiv.*
[14]) avec ton nom seul seigneur tres souverain O. c'est toy qui as nom l'Eternel, vivre toy seul Tress. 46. . . . . es seul Souverain 54. *suiv.*

Pseaume LXXXIV.

1. Au maistre des chantres sur Githith des fils de Coré, Pseaume. 2. O combien sont amiables tes Tabernacles, Seigneur des armees. 3. Mon ame desire grandement[1]) et mesme defaut apres les parvis du Seigneur: mon coeur et ma chair tressaillent de ioye vers le Dieu vivant. 4. Le passereau mesme a trouvé maison pour soy, et l'arondelle un nid pour soy à mettre ses petis, o tes autels Seigneur des armees, mon Roy et mon Dieu. 5. Bien-heureux sont ceux qui habitent en ta maison, ils te loueront incessamment.[2]). Selah. 6. Bienheureux est l'homme[3]) duquel la force *est* en toy, les chemins[4]) au coeur d'iceux. 7. Iceux passans par la vallee de pleurs[5]) la rendent *semblable* à une fontaine: la pluye aussi couvrira les cisternes.[6]) 8. Ils viendront de force en force,[7]) le Dieu des dieux sera veu en Sion. 9. Seigneur Dieu des armees escoute mon oraison, Dieu de Iacob preste l'aureille. Selah. 10. O Dieu *qui es* nostre bouclier, voy et regarde la face de ton Christ. 11. Car mieux vaut un iour en tes parvis,[8]) que mille *ailleurs*, i'ay choisi de garder[9]) le sueil de la porte en la maison de mon Dieu, plustost que d'habiter és tabernacles d'impieté. 12. Car le Seigneur Dieu *nous est* soleil et bouclier,[10]) le Seigneur donnera grace et gloire, il n'empeschera[11]) *aucun* bien à ceux qui cheminent en droiture. 13. O Seigneur des armees, bien-heureux *est* l'homme[12]) qui se confie en toy.

Pseaumes LXXXV.

1. Pseaume au maistre Chantre des fils de Coré. 2. O Seigneur tu as bien-voulu[1]) à la terre, tu as ramené la captivité[2]) de Iacob. 3. Tu as osté[3]) l'iniquité de ton peuple, tu as couvert tous leurs pechez. Selah. 4. Tu as destourné toute ton

---

[1]) souhaitte O. 46.
[2]) à tousiours mais O. 46.
[3]) sont les personnages desquels O.
[4]) tes voyes O. les voyes 46.
[5]) *en marge*: ou, du meurier. — d'Habacha 54. *suiv.*
[6]) le docteur sera habillé de louanges O. la pluye remplira 46. *suiv.*
[7]) *en marge*: ou, de troupe en troupe. — iront (vont) de bende en bende O. *suiv.*
[8]) salles O.
[9]) de habiter sur O. 46. i'aime mieux estre portier en la maison 54. *suiv.*
[10]) escusson O. 46.
[11]) ne destournera point le bien O. ne privera point de biens 46. n'espargne aucun bien à 54. 59.
[12]) le personnage O. 46.

[1]) tu seras bien vueillant envers O. . . . . bien affectionné 46. tu t'es appaisé à ta terre 54. *suiv.*
[2]) tu feras retourner les captifz O. 46. tu as reduit la capt. 54. 59.
[3]) tu quicteras O. 46. tu as quitté 54. *suiv.*

ire,[4]) tu as retiré ta fureur d'embrasement.[5]). 5. O Dieu de nostre salut, converti[6]) nous, et relasche ton ire[7]) envers nous. 6. Seras-tu perpetuellement courroucé contre nous? prolongeras-tu ton ire d'aage en aage?[8]) 7. Ne nous vivifieras-tu pas estant tourné vers nous,[9]) et ton peuple s'esiouira en toy? 8. O Seigneur monstre nous ta misericorde, et donne nous ton salut. 9. I'escoutteray[10]) ce que le Seigneur Dieu dira: certainement il parlera paix à son peuple, et à ses debonnaires, et ils ne retourneront point à folie. 10. Certainement son salut est prochain de ceux qui le craignent, afin que la gloire habite[11]) en nostre terre. 11. Misericorde et verité s'entrerencontreront: iustice et paix s'entrebaiseront. 12. Verité germera de la terre, et la iustice regardera du ciel. 13. Aussi le Seigneur donnera le bien, et nostre terre donnera son revenu. 14. Iustice cheminera[12]) devant luy, et mettra ses pas en la voye.

Pseaume LXXXVI.

1. Oraison de David. Seigneur, encline ton aureille, respon moy: car ie suis povre et souffreteux.[1]) 2. Garde mon ame, car ie suis debonnaire:[2]) o mon Dieu, preserve[3]) ton serviteur esperant en toy. 3. O Seigneur aye pitié de moy, car ie crie ordinairement[4]) à toy. 4. Resiouy l'ame de ton Serviteur, car ie leve mon ame à toy, Seigneur. 5. Car tu es bon et propice,[5]) Seigneur, et de grande clemence[6]) envers tous ceux qui t'invoquent. 6. O Seigneur, escoute ma priere, sois attentif à la voix de mes supplications.[7]) 7. Ie crieray à toy[8]) au iour de ma tribulation: car tu me respondras. 8. O Seigneur, il n'y en a point de semblable à toy entre les dieux, et nul n'est selon tes oeuvres. 9. O Seigneur, toutes les nations que tu as faites, viendront, et adoreront devant ta face, et donneront gloire à ton Nom. 10. Car tu es grand, et toy Dieu seul faisant choses merveilleuses. 11. O Seigneur, monstre moy tes voyes, ie chemineray en ta verité, dresse[9]) mon coeur à craindre ton nom. 12. O Seigneur mon Dieu, ie te celebreray de tout mon coeur, et glorifieray[10]) ton nom à iamais. 13. Car ta clemence a este grande sur moy, et a delivré mon ame du sepulchre bas. 14. O Dieu, les orgueilleux[11]) se sont eslevez contre moy, et une compagnie de robustes[12]) ont cherché mon ame:[13]) et ils ne t'ont point proposé devant eux. 15. Et toy o Seigneur, Dieu misericordieux, et enclin à grace, eslongné de courroux, et abondant en benignité et verité, 16. Regarde à[14]) moy, et aye pitié de moy: donne ta force à ton serviteur,[15]) et preserve le fils de ta chambriere.[16]) 17. Fay avec moy signe en beneficence:[17]) et mes adversaires verront et seront confus: car toy, o Seigneur, m'as secouru, et m'as consolé.[18])

Pseaume LXXXVII.

1. Pseaume Cantique des fils de Coré. Ses fondemens[1]) és montagnes sainctes. 2. Le Seigneur aime les portes de Sion pardessus tous les tabernacles de Iacob. 3. Choses glorieuses sont dites de toy, o cité de Dieu. Selah. 4. Ie feray[2]) memoire de Rahab et de Babel entre ceux qui me cognoissent: voyci les Philisthins[3]) et Tyr avec Ethiopie,[4]) cestuy est là nay. Selah. 5. Et il sera dit de Sion, homme et homme est[5]) nay en icelle, et le Treshaut luy-mesme l'establira.[6]) 6. Le Seigneur en escrivant denombrera[7]) les peuples, cestuy est là nay. Selah. 7. Et les chantres comme les ioueurs de fleute,[8]) toutes mes sources[9]) sont en toy.

---

[4]) tu restreindras toute ton indignation O. 46. tu as retiré toute ta colere 54. *suiv.*
[5]) tu revocqueras la fureur de ton ire O. 46. tu t'es retourné de l'embrasement de ton ire 54. *s.*
[6]) reallie O. 46. fay nous retourner 54. *s.*
[7]) deslie ton marrissement O. 46. aneanti le marr. 54. *s.*
[8]) estendras . . . . de generation en g. O. 46.
[9]) ne te retourneras tu point et nous reserveras O. . . . et nous vivifieras 46. ne nous rendras tu pas derechef la vie 54. *suiv.*
[10]) i'orray O. 46.
[11]) d'autant que la gloire demeure 54. *suiv.*
[12]) chacun fera cheminer iustice 54. *suiv.*

[1]) affligé O. 46. chetif 54. *s.*
[2]) courtois O. 46.
[3]) garde O. 46. sauve 54. *suiv.*
[4]) *en marge* *: ou, tout le iour. — iournellement ie t'invoque O. *suiv.*
[5]) bienvueillant et clement O. 46. bon et cl. 54. *s.*
[6]) misericorde O. 46. bonté 54. *s.*
[7]) oraison . . . . priere O. 46.
[8]) ie t'invoque O. 46. quand ie suis en affliction ie t'invoque 54. *s.*

[9]) uni * 54. *suiv.* induis O. 46.
[10]) honnoreray O. 46.
[11]) gens outrecuidez 54. *s.*
[12]) assemblee de gens violens O. 46. bande de gens outrageux 54. *s.*
[13]) ma vie 54. *s.*
[14]) tourne ta vue vers 54. *s.*
[15]) serf 54. *s.*
[16]) ton ancelle O. sauve . . . . servante 54. *s.*
[17]) de bonté O. Donne . . . . bonté 46. monstre . . . . faveur 54. *s.*
[18]) *en marge:* ou, aidé. — aydé et consolé O. *suiv.*

[1]) sa fondaction 54. *s.*
[2]) ie reduiray à O. 46. i'annonceray ou feray 59.
[3]) la Philisthee O. 46. la Palestine 54. *s.*
[4]) il sera dit . . . . 54. *s.*
[5]) il est O. 46. plusieurs sont 54. *s.*
[6]) l'a bastie O. 46.
[7]) redigera par escrit O. 46. enregistrera 54. *s.*
[8]) d'instrumens O. 46.
[9]) tous mes sens s'adresseront vers O. 46.

Pseaume LXXXVIII.

1. Chant de Pseaume des fils de Coré, au maistre chantre, sur Mahalath, pour humilier, instructif[1]) d'Heman Esraite. 2. Seigneur Dieu de mon salut, ie crie de iour *et* de nuit devant toy. 3. Que mon oraison viene en ta presence, encline[2]) ton aureille à mon cri. 4. Car mon ame est remplie de maux, et ma vie est approchee du sepulchre. 5. I'ay este estimé du nombre de ceux qui descendent en la fosse: et ay este comme un homme qui n'ha nulle vertu.[3]) 6. Entre les morts franc, comme les occis[4]) gisans au sepulchre, desquels tu n'as plus de memoire, et qui sont retranchez[5]) de ta main. 7. Tu m'as mis en la fosse la plus basse, és lieux tenebreux, és abysmes.[6]) 8. Ton indignation s'est affaissee[7]) sur moy, et m'as affligé de tous tes flots. Selah. 9. Tu as eslongné de moy mes familiers,[8]) tu m'as rendu abominable à eux, ie suis enfermé[9]) sans pouvoir sortir. 10. Mon oeil se deult de l'affliction que i'ay: ie t'invoque Seigneur iournellement, et esten mes mains vers toy. 11. Feras-tu miracle[10]) entre les morts? ou si les trespassez[11]) ressusciteront pour te louer? Selah. 12. Racontera-on ta benignité au tombeau,[12]) et ta verité en la perdition? 13. Cognoistra-on tes merveilles és tenebres, et ta iustice en la terre d'oubliance? 14. Mais moy, Seigneur, i'ay crié à toy, et au matin mon oraison te previendra. 15. Pourquoy, Seigneur, reietteras-tu[13]) mon ame, et cacheras ta face de moy? 16. Ie suis miserable et tirant à la mort[14]) dés ma ieunesse, i'ay souffert tes effrois[15]) en doutant.[16]) 17. Tes fureurs sont passees sur moy: tes frayeurs m'ont desfait.[17]) 18. Elles m'ont iournellement environné comme les eaux, elles m'ont environné[18]) toutes ensemble. 19. Tu as eslongné de moy l'ami et le compagnon, et mes familiers *sont* tenebres.[19])

---

[1]) Maschil * 54 *s.* pour l'affliction, instruction O. 46. pour chanter 54. *s.*
[2]) tendz O. 46.
[3]) force O. 46. vigueur 54. *s.*
[4]) meurtris 54. *s.*
[5]) escartez O.
[6]) et profondz O. 46.
[7]) appuyee O. 46. arrestee . . . . accablé 54. *s.*
[8]) ceux de ma cognoissance O. 46.
[9]) encloz O. 46.
[10]) merveillez O.
[11]) les mortz O.
[12]) sepulchre O. 46.
[13]) deboutes tu O. 46.
[14]) affady O. 46. languissant 54. *s.*
[15]) espovantemens O. 46.
[16]) tellement que à peu n'a este fait de moy O. ne scachant où i'en estois 46. suis tousiours en doute de ma vie 54. *s.*
[17]) oppressé O. 46. accablé 54 *s.*
[18]) circuy O. 46. entouré 54. *s.*
[19]) à cause des t. O. 46. se sont cachez de moy. 54. *s.*

Pseaume LXXXIX.

1. Maschil[1]) d'Ethan Ezraite. 2. Ie chanteray les bontez du Seigneur eternellement: en generation et generation[2]) ie celebreray la verité de ma bouche. 3. Car i'ay dit, La[3]) benignité sera edifiee perpetuellement: tu establiras les cieux, ta verité en iceux. 4. I'ay fait alliance avec mon eleu, i'ay iuré[4]) à David mon serviteur, 5. A iamais i'establiray ta semence: et edifieray[5]) ton throne d'aage en aage.[6]) Selah. 6. Et les cieux celebreront[7]) ton miracle, Seigneur, ta verité aussi en la congregation des Saincts. 7. Car qui est és nues à comparer au Seigneur, et qui sera semblable au Seigneur entre les fils des dieux? 8. Dieu *est* mout terrible[8]) au conseil des Saincts, et redouté[9]) sur tous ceux qui sont à l'entour de luy. 9. O Seigneur Dieu des armees, qui est comme toy Dieu fort? et ta verité est à l'entour de toy. 10. Tu domines sur l'orgueil[10]) de la mer: quand ses vagues s'eslevent tu les fais rabaisser. 11. Tu as accablé[11]) Egypte comme l'homme meurtri, au bras de ta force tu as dissipé tes ennemis. 12. Les cieux sont tiens, la terre aussi est tiene: tu as fondé le monde, et le contenu d'iceluy. 13. Tu as creé la Bize[12]) et le Midi: Thabor et Hermon s'esgayeront en ton nom. 14. Ton bras est puissant, tu renforceras ta main, et esleveras ta dextre. 15. Iustice et iugement *sont* le lieu[13]) de ton throne: benignité et fidelité precederont ta face. 16. Bien-heureux est le peuple qui entend la iubilation,[14]) Seigneur, ils chemineront en la clarté de ta face. 17. Ils s'esgayeront[15]) iournellement en ton nom et s'esleveront en ta iustice. 18. Car tu es la gloire de leur force, et nostre corne s'eslevera en ton bon plaisir.[16]) 19. Car au Seigneur est nostre bouclier,[17]) et au Sainct d'Israel nostre Roy. 20. Alors tu as parlé en vision à tes debonnaires,[18]) et as dit, I'ay mis aide sur le puissant, i'ay exalté l'eleu d'entre le peuple. 21. I'ay trouvé David mon serviteur, ie l'ay oinct de l'huile de ma sainctеté. 22. Parquoy ma main sera esta-

---

[1]) Instruction O. 46.
[2]) par tous les siecles 54. *s.*
[3]) Ta *
[4]) fait serment 46. *suiv.*
[5]) feray durer 54. *s.*
[6]) de generation en g. O. 46.
[7]) collaudent O. 46.
[8]) espovantable O. 46.
[9]) terrible O. 46.
[10]) as puissance sur l'enflement 54. *s.*
[11]) humilié O. 46. abbatu 54. *s.*
[12]) aquilon O. 46.
[13]) l'appareil O. 46. l'establissement 54. *s.*
[14]) qui cognoist le triumphant cry O. qui a apprins la voix de louange 46.
[15]) se regallardiront O.
[16]) bon vouloir O. ta faveur 54. *s.*
[17]) escusson O. 46.
[18]) à tes saincts O. 46. ton debonnaire 54. *s.*

blie avec luy, aussi mon bras le renforcera. 23. L'ennemi n'aura puissance sur luy,[19]) et le fils d'iniquité[20]) ne l'affligera point. 24. Et ie froisseray[21]) devant sa face ses oppresseurs, et frapperay[22]) ceux qui le hayent. 25. Ma verité et ma benignité *seront* avec luy, et en mon nom sera exaltee sa corne. 26. Et establiray sa main en la mer, et sa dextre[23]) és fleuves. 27. Il criera à moy, Tu es mon Pere, mon Dieu, et la roche de mon salut. 28. Aussi ie l'ordonneray le premier nay, et souverain sur les rois de la terre. 29. *Et* luy garderay ma misericorde eternellement, et mon alliance luy sera ferme.[24]) 30. Et establiray à iamais sa semence,[25]) et son throne comme le iour des cieux. 31. Si ses fils delaissent ma Loy, et ne cheminent en mes iugemens:[26]) 32. S'ils profanent mes ordonnances, et ne gardent mes statuts: 33. Lors ie visiteray avec *ma* verge leur transgression,[27]) et par playes leur iniquité. 34. Mais ie ne retireray[28]) point de luy benignité, et ne mentiray point en ma verité. 35. Ie ne profaneray point mon alliance, et ne changeray ce qui est procedé de mes levres. 36. I'ay une fois iuré par ma saincteté, Si ie mens à David. 37. Sa semence demeurera eternellement, et son throne comme le soleil en ma presence. 38. Il sera establi à iamais comme la Lune, et bon tesmoin au ciel.[29]) Selah. 39. Mais tu l'as eu en abomination et l'as reietté, tu as este courroucé contre ton Messias: 40. Tu as fait cesser l'alliance de ton serviteur, tu as profané sa couronne[30]) par terre. 41. Tu as rompu tous ses murs,[31]) tu as mis ses forteresses en ruine. 42. Tous ceux qui passoyent par le chemin l'ont pillé:[32]) il a este en opprobre à ses voisins. 43. Tu as exalté la dextre de ses adversaires, tu as resiouy tous ses ennemis. 44. Tu as aussi rebouché la pointe[33]) de son espee, et ne l'as point fait tenir bon[34]) en la bataille. 45. Tu as effacé son lustre, et as ietté[35]) par terre son throne. 46. Tu as abbregé les iours de sa ieunesse, tu l'as couvert de vergongne.[36]) Selah. 47. Iusques à quand Seigneur seras-tu tousiours caché, et ardra ta fureur comme feu? 48. Souviene-toy de quel temps ie suis:[37]) pourquoy aurois-tu creé en vain tous les enfans des hommes? 49. Qui est l'homme qui vivra et ne verra point la mort, et rachetera son ame de la main[38]) du sepulchre? Selah. 50. Seigneur, où sont tes misericordes premieres? tu as iuré à David en ta verité. 51. Seigneur, aye memoire de l'opprobre de tes serviteurs, i'ay soustenu en mon sein tous ceux des grans peuples,[39]) 52. Lesquels tes ennemis ont reprochez, o Seigneur, lesquels ils ont reprochez aux plantes de ton Messias.[40]) 53. Le Seigneur soit benit eternellement. Amen et Amen.

[19]) ne le surprendra point O. 46.
[20]) le fils de malice O. 46. l'inique O. 54. *s.*
[21]) fouldroiray O. 46.
[22]) accableray O. 46. defferay 54. *s.*
[23]) domination . . . . puissance O. 46.
[24]) certaine O. 46.
[25]) feray que sa s. sera à tousiours O. 46. rendray sa posterité eternelle 54. *s.*
[26]) droicts O. 46. — ordonnances 54. *s.*
[27]) meschanceté O. 46.
[28]) osteray O.
[29]) laquelle est certain tesmoing és nues O. (tesmoin fidelle 46) au ciel en seroit c. t. 59. le ciel . . . . 54.
[30]) diadesme O. 46.
[31]) fermetures O. clostures 46. *suiv.*
[32]) foullé aux piedz O. 46.
[33]) destourné la roydeur O.
[34]) ne luy as pas donné victoire O. 46. ne l'as point asseuré 54. asseuree 59.
[35]) tiré O. rué 46.
[36]) confusion O. 46.
[37]) que c'est que de mon temps 54. *s.*
[38]) pourra delivrer . . . . de la puissance O. 46. garentira . . . . de la main 54. *s.*
[39]) de tous les peuples qui sont en grand nombre O. 46.
[40]) ont deshonnoré les voyes de ton oinct O. 46. blasonné les traces de ton Christ 54. *s.*

Pseaume XC.

1. Oraison de Moyse homme de Dieu. Seigneur, tu nous as este pour retraitte de generation en generation. 2. Devant que les montagnes fussent creées, et que tu formasses la terre et le monde: et de toute eternité, et iusqu'en eternité tu es Dieu.[1]) 3. Tu reduiras[2]) l'homme iusques là qu'il soit tout brisé, et diras fils d'Adam retournez. 4. Car mille ans devant tes yeux sont comme le iour d'hier apres qu'il est passé, et comme une veille en la nuit. 5. Tu les as ravis comme ravines d'eau,[3]) ils seront un somne, il croistra au matin comme l'herbe:[4]) 6. Elle florira au matin et croistra:[5]) au vespre elle sera couppee et sechera.[6]) 7. Car nous defaillons[7]) en ton ire, et sommes esvanouis en ta fureur. 8. Tu as mis nos iniquitez devant toy, et nos pechez cachez[8]) en la clarté[9]) de ta face. 9. Car tous nos iours sont passez en ton indignation:[10]) nous avons consumé

[1]) tu as tousiours esté et seras encore à tousiours mais O. 46.
[2]) fais tourner . . . . decheu O. 46.
[3]) fais decouler O. 46. decouler comme une guillee d'eau 54 *s.*
[4]) de matin sont comme l'herberge qui se change O. qui se passe 46. au matin il est en vigueur comme l'h. 54. comme un somme au matin: il est . . . . 59.
[5]) se change O. se passe 46. reverdist 54. *s.*
[6]) se deseiche O. 46. se fene 54. *s.*
[7]) sommes consumez 54. *s.*
[8]) choses secrettes O. fautes secrettes 46. f. cachees 54. *s.*
[9]) lumiere O. 46.
[10]) se sont declinez par ton ire O. 46. s'en sont allez pour ta colere 54. *s.*

nos annees comme une pensee.[11]) 10. Aux iours de nos ans il y a[12]) septante ans: et, si en puissance, octante ans: et la fierté d'iceux n'est que fascherie et travail:[13]) pource que nostre vie passe[14]) incontinent, et nous-nous envolons. 11. Qui cognoist la force de ton ire? et ton ire est selon ta crainte.[15]) 12. Enseigne nous ainsi de conter[16]) nos iours, et nous amenerons[17]) nostre coeur à sapience. 13. Retourne, o Eternel, iusques à quand? sois appaisé sur tes serviteurs. 14. Rassasie[18]) nous au matin de ta bonté, et nous-nous esgayerons,[19]) et serons ioyeux[20]) tous nos iours. 15. Resiouy nous selon les iours de nostre affliction, selon les ans esquels nous avons veu[21]) le mal. 16. Ton oeuvre apparoisse envers tes serviteurs, et ta gloire[22]) sur les fils d'iceux. 17. Et la beauté[23]) du Seigneur nostre Dieu soit sur nous, et addresse l'oeuvre de nos mains sur nous, et addresse[24]) l'oeuvre de nos mains.

Pseaume XCI.

1. Celuy qui habite en la cachette du Treshaut,[1]) demeurera[2]) en l'ombre du Tout-puissant. 2. Ie diray[3]) au Seigneur, Tu es mon esperance et ma forteresse:[4]) il est mon Dieu, i'espereray en luy. 3. Certes il te delivrera du laqs de l'oiseleur,[5]) *et* du danger[6]) nuisible. 4. Il te couvrira de ses ailes, et seras seurement sous ses plumes, sa verité *sera* ton escusson et ton bouclier. 5. Tu ne craindras point[7]) l'espovantement de la nuit, ne la sagette qui volera de iour: 6. *Ne* de la perdition qui chemine en tenebres, *ne* de la peste[8]) qui degaste en plein Midi. 7. Mille tomberont à ton costé, et dix mille à ta dextre: *mais* elle n'approchera point de toy. 8. Certes tu la regarderas de tes yeux, et verras la retribution[9]) des meschans. 9. Pource que toy Seigneur *es* ma protection, tu as mis le Tres-haut pour ton refuge.[10]) 10. Le mal ne te rencontrera point, *et* la playe n'approchera point de ton pavillon. 11. Car il a commandé de toy à ses Anges, afin qu'ils te gardent en toutes tes voyes. 12. Ils te porteront sur les mains, de peur que de ton pied tu ne choppes contre la pierre. 13. Tu marcheras sur le lion et l'aspic, et foulleras le lionceau et le dragon. 14. Pource qu'il s'est reposé sur moy, ie le delivreray: ie l'exalteray,[11]) car il a cognu mon nom. 15. Il m'invoquera,[12]) et ie l'exauceray: ie seray avec luy en tribulation,[13]) ie le delivreray[14]) et le glorifieray. 16. Ie le rassasieray[15]) de longueur de iours, et luy monstreray[16]) mon salut.

[11]) *en marge*: ou, une parolle. — une meditation O.
[12]) le temps de nostre vie est de 54. *s.*
[13]) la pompe . . . . peine et misere O. la vertu . . . . 46. *s.* affliction et m. 54. *s.*
[14]) elle est rasee O. 46. 54. elle se passe soudain 59.
[15]) aussi ton ire est comme la cr. de toy O. 46. veu que ta colere est selon ta cr. 54. *s.*
[16]) donne nous à cognoistre de nombrer O. 46.
[17]) afin que nous addonnions 54. *s.*
[18]) remplis O. 46.
[19]) afin que nous menions ioye O. 46.
[20]) en liesse O. 46.
[21]) souffert 54. *s.*
[22]) magnificence O. 46. maiesté 54. *s.*
[23]) plaisance O.
[24]) conferme O. dispose 46. *s.*

[1]) es lieux secrets du Tressouverain O. 46. au secret du T-h. 54. *s.*
[2]) et demeure O. et loge 54. s.
[3]) il dit O. 46.
[4]) dongeon O.
[5]) du veneur O. 46. du chasseur 54. *s.*
[6]) de la peste * O. *suiv.*
[7]) Tu n'auras paour de * 54. *s.*
[8]) maladie soubdaine O. 46. mortalité 54. *s.*
[9]) recompense 54. *s.*
[10]) ton haut manoir pour ta retraicte O. 46. le souverain pour ta retraite 54. *s.*
[11]) deffendray O. feray prosperer 46. mettray hors de danger 54. *s.*
[12]) m'appellera O. 46.
[13]) affliction 54. *s.*
[14]) secoureray O. 46. retireray 54. *s.*
[15]) rempliray O. 46.
[16]) feray voir 54. *s.*

Pseaume XCII.

1. Pseaume de Cantique pour le iour de Sabbath. 2. C'est bonne chose de louer le Seigneur, *et* chanter[1]) à ton nom, o Tres-haut, 3. Annoncer au matin ta bonté, et ta verité de nuit, 4. Sur le psalterion, et sur le manichordion, avec la chanson sur la harpe. 5. Car, Seigneur, tu m'as resiouy en tes oeuvres: ie m'esgayeray aux[2]) oeuvres de tes mains. 6. Seigneur, combien tes oeuvres sont magnifiees! tes pensees sont fort profondes. 7. L'homme fol ne les cognoistra point, et celuy qui n'a point d'entendement ne les entendra point: 8. Quand les meschans florissent[3]) comme l'herbe, et tous ouvriers d'iniquité germent, afin qu'ils perissent[4]) eternellement. 9. Mais toy Seigneur, tu es haut eslevé[5]) pour tout iamais. 10. Car voyci tes ennemis, Seigneur, car voyci tes ennemis periront: tous ceux qui font iniquité seront dissipez.[6]) 11. Et tu esleveras ma corne comme *celle* de la licorne: ie suis arrousé d'huile verde.[7]) 12. Et mon oeil verra en mes oppresseurs: mes aureilles orront en ceux qui s'eslevent à l'encontre de moy,

[1]) psalmodier 54. *s.*
[2]) meneray ioye pour O. 46. m'esgaye és faits 54. *s.*
[3]) auront germé O. 46. verdissent 54. *s.*
[4]) ils seront destruictz O. 46. pour estre exterminez 54. *s.*
[5]) le souverain O. 46.
[6]) dispersez O. 46. espars 54. *s.*
[7]) fresche O. nouvelle 46. *suiv.*

et en ceux qui me travaillent.[8]) 13. Le iuste florira[9]) comme la palme, il sera multiplié comme le cedre *qui est* au Liban. 14. Ils seront plantez en la maison du Seigneur, et floriront és parvis de nostre Dieu. 15. Ils germeront[10]) encore, ils seront gras et vigoureux[11]) en vieillesse. 16. Afin qu'ils annoncent que le Seigneur est droit, *qu'il est* mon rocher, et qu'il n'y a point d'iniquité[12]) en luy.

Pseaume XCIII.

1. Le Seigneur a regné, il s'est vestu de magnificence,[1]) le Seigneur s'est vestu de force, il s'en est ceint: aussi il a affermi le monde, il ne bougera point. 2. Ton throne est stable,[2]) dés lors tu es et de tout temps.[3]) 3. Les fleuves ont eslevé, Seigneur, les fleuves ont eslevé leur voix, les fleuves esleveront leurs flots. 4. Les flots de la mer sont terribles, à cause du bruit des grandes eaux, le Seigneur est terrible en haut.[4]) 5. Tes tesmoignages sont grandement verifiez: à ta maison *est donc* magnificence: la saincteté du Seigneur *est pour* un long temps.[5])

Pseaume XCIV.

1. Seigneur Dieu des vengences, Dieu des vengences reluy. 2. Esleve-toy, toy qui es iuge de la terre, ren le loyer[1]) aux orgueilleux. 3. Iusques à quand les meschans, Seigneur, iusques à quand les meschans s'esgayeront-ils? 4. Ils babillent,[2]) ils parlent durement, tous les ouvriers d'iniquité s'eslevent. 5. Ils foullent ton peuple, Seigneur, et affligent ton heritage. 6. Ils tuent[3]) la vefve et l'estranger, et meurtrissent les pupilles.[4]) 7. Et ils ont dit, Dieu ne verra point, le Dieu de Iacob n'y cognoistra rien. 8. Entendez, vous qui estes insensez[5]) entre le peuple: et vous fols quand serez

---

[8]) comme malveillans O. 46. sur les malings qui s'eslevent . . . . 54. *s.*
[9]) verdoyera 54. *s.*
[10]) feront fruictz O. 46. croistront 54. *s.*
[11]) fraictz O. 46. frais et en bon poinct 54. *s.*
[12]) malice O. 46. iniustice 54. *s.*

[1]) d'un estat magnificque O. 46.
[2]) *en marge*: ou, preparé. — O. 46. establi 54. *s.*
[3]) des le siecle O. de tousiours 46. de toute eternité 54. *s.*
[4]) le S. qui est en haut est plus admirable (puissant 46. *suiv.*) que le bruyt de plusieurs (grosses 46. *suiv.*) eaues, et que les admirables (fortes 46. *suiv.*) vagues de la mer.
[5]) la saincteté convient à ta maison à long temps O. il y a beauté en la maison, ton sainctuaire et de longue duree 46; la saincteté repare ta m. pour tousiours mais.

[1]) la pareille O. 46.
[2]) caquettent O. 46. iaseront 54. *s.*
[3]) occisent . . . . tuent O. mettent à mort . . . . tuent 46.
[4]) les orphelins * O. *suiv.*
[5]) hebetez O. 46. brutaux 54. *s.*

vous sages?[6]) 9. Celuy qui a planté l'aureille n'orra-il point? celuy qui a formé l'oeil ne regardera-il point? 10. Celuy qui argue les nations ne reprendra-il point? celuy qui enseigne aux hommes la science? 11. Le Seigneur cognoist tes pensees des hommes, pource qu'elles sont vaines. 12. O Dieu, bien-heureux est l'homme lequel tu auras instruit, et l'auras enseigné en ta Loy: 13. Afin que tu luy donnes repos aux iours mauvais, cependant que la fosse est fouye pour le meschant. 14. Certes le Seigneur ne reiettera point son peuple, et ne delaissera point son heritage. 15. Car le iugement sera reduit à iustice, et apres iceluy[7]) tous ceux qui sont droits de coeur. 16. Qui est-ce qui se levera pour moy contre les adversaires? qui est-ce qui se presentera pour moy contre les ouvriers d'iniquité? 17. Si le Seigneur ne m'eust este en aide, mon ame eust presque habité en silence. 18. Si i'ay dit, Mon pied est glissé: ta bonté Seigneur m'a soustenu. 19. En la multitude de mes pensees,[8]) les consolations ont resiouy mon ame au milieu de moy. 20. Le throne des iniquitez[9]) te sera-il conioint? l'ouvrier de moleste *sera-il* au lieu du droict?[10]) 21. Ils s'assembleront contre l'ame du iuste, et condamneront le sang de l'innocent. 22. Mais le Seigneur m'a este pour forteresse, et mon Dieu pour le rocher de ma fiance. 23. Il retribuera sur eux[11]) leur iniquité, et les destruira en leur malice, le Seigneur nostre Dieu les destruira.

Pseaume XCV.

1. Venez, esiouissons-nous au Seigneur, chantons[1]) au rocher de nostre salut: 2. Prevenons sa face avec louange, chantons[2]) luy en Cantiques. 3. Pource que le Seigneur est grand Dieu, et grand Roy sur tous les dieux. 4. Car les fins[3]) de la terre sont en sa main, et les hauteurs des montagnes sont siènes. 5. Car la mer est siene, et luy il l'a faite, et ses mains ont formé la terre.[4]) 6. Venez, adorons, et nous prosternons, flechissons le genouil devant la face du Seigneur nostre Createur. 7. Car iceluy est nostre Dieu, et nous le

---

[6]) prudentz O. 46. advisez 54. *s.*
[7]) iront apres luy O. 46. la suyvront 54. *s.*
[8]) Selon la multitude des pensemens que i'ay dedans moy O. 46. Quand i'avoye beaucoup de p. *etc.* 54. *s.*
[9]) de lascheté O. 46. le siege de l. a il rien commun avec toy? 54. *s.*
[10]) qui controuve la calumnie pour l'ordonnance? O . . . . l'iniquité pour le droict 46. lequel forge grief par decret 54. *s.*
[11]) leur rendra O. 46. retribuera leur outrage 54 *s.*

[1]) triumphons pour O. en celuy qui est 46.
[2]) ch. triumphamment de luy par psalmes O. 46. ch. en hymnes à pleine voix 54. *s.*
[3]) les lieux les plus profons * O. *suiv.*
[4]) t. ferme O. 46. seiche 54. *s.*

peuple de sa pasture, et le troupeau de sa main:[5]) si vous oyez auiourd'huy sa voix. 8. N'endurcissez point vostre coeur comme en Meriba, selon le iour de Massa au desert, 9. Quand vos peres m'ont tenté, ils m'ont esprouvé, ia soit qu'ils eussent veu mon oeuvre. 10. I'ay estrivé[6]) par quarante ans avec ceste generation, et ay dit, Ils sont un peuple errant[7]) de coeur, et iceux n'ont pas cognu mes voyes. 11. Parquoy i'ay iuré en mon ire, S'ils entrent en mon repos.

Pseaume XCVI.

1. Chantez au Seigneur nouveau cantique, que toute la terre chante au Seigneur. 2. Chantez au Seigneur, benissez[1]) son Nom: annoncez de iour en iour son salut. 3. Racontez sa gloire entre les nations, et ses merveilles entre tous les peuples. 4. Pource que le Seigneur est grand et fort louable, et terrible par dessus tous les dieux. 5. Car tous les dieux des Gentils sont vanité:[2]) mais le Seigneur a fait les cieux. 6. Vertu[3]) et magnificence *vont* devant luy, force et excellence[4]) *sont* en son Sanctuaire. 7. Vous congregations des peuples presentez[5]) au Seigneur, presentez au Seigneur magnificence[6]) et force. 8. Presentez au Seigneur la magnificence de son Nom, eslevez l'oblation et entrez en ses parvis. 9. Adorez devant le Seigneur en la magnificence du Sanctuaire, que toute la terre tremble devant sa face. 10. Dites entre les Gentils, Le Seigneur regne, et certes le monde sera establi,[7]) il ne sera point esbranlé: il iugera les peuples en droitures.[8]) 11. Que les cieux s'esiouissent, et que la terre s'esgaye, que la mer et ce qui est en icelle tonne. 12. Que le champ se resiouisse,[9]) et tout ce qui est en iceluy, que tous les arbres de la forest chantent ensemble,[10]) 13. Devant le[11]) Seigneur, car il vient, car il vient pour iuger la terre: il iugera le monde en iustice, et les peuples en sa verité.

Pseaume XCVII.

1. Le Seigneur regne, que la terre se resiouisse, que les grandes Isles[1]) demenent ioye. 2. Nuee et

5) de sa conduite 46. *suiv.* qu'il conduit O.
6) i'ay esté ennuyé O. 46. i'ay debatu 54. *s.*
7) sans iugement 54. *s.*

1) louez O. 46.
2) *en marge*: ou, idoles (54. *suiv.*) — images O.
3) louenge O. 46. triomphe 54. *s.*
4) gloire . . . . saint lieu O. 46.
5) baillez O. 46. donnez 54. *s.*
6) gloire * O. *suiv.*
7) il a disposé O. sera stable 54. *s.*
8) par equité O. 46.
9) regaillardisse O. s'esgaye 46. *suiv.*
10) menent liesse O. 46. s'escrient de ioye 54. *suiv.*
11) en la presence du *.

1) *en marge:* ou, que beaucoup d'Isles. — plusieurs O. 46. maintes 54 *s.*

obscurité espesse *sont* à l'entour de luy, iustice et iugement *sont* le lieu[2]) de son throne. 3. Le feu cheminera devant sa face, et bruslera ses ennemis à l'environ. 4. Ses esclairs ont relui par le monde, la terre le verra et tremblera. 5. Les montagnes ont descoulé comme cire devant la face[3]) du Seigneur, devant la face du Seigneur de toute la terre. 6. Les cieux ont annoncé sa iustice, et tous peuples ont veu sa gloire. 7. Que tous ceux qui servent aux images soyent confus, *et* qui se glorifient en leurs inventions:[4]) que tous les dieux adorent devant luy. 8. Sion l'a ouy, et s'en est resiouye, et les filles de Iuda se sont esgayees, à cause de tes iugemens Seigneur. 9. Car toy, Seigneur, tu es haut eslevé[5]) par dessus toute la terre, tu es fort exalté par dessus tous les dieux. 10. Vous qui aimez le Seigneur, ayez en haine le mal: il garde les ames de ses debonnaires, il les delivrera de la main des meschans. 11. La lumiere est semee[6]) au iuste, et la ioye à ceux qui sont droits de coeur. 12. Vous iustes resiouissez vous au Seigneur, et celebrez la memoire[7]) de sa sainteté.

Pseaume XCVIII.

1. Pseaume. Chantez au Seigneur nouveau Cantique, car il fait choses merveilleuses, sa dextre et le bras de sa saincteté luy ont acquis salut.[1]) 2. Le Seigneur a fait cognoistre[2]) son salut, il a revelé sa iustice aux yeux des Gentils. 3. Il a eu souvenance de sa bonté et de sa vertu[3]) envers la maison de Iacob: toutes les fins de la terre ont veu le salut de nostre Dieu. 4. Que toute la terre s'esgaye au Seigneur, qu'elle resonne, et se resiouisse, et chante Pseaumes. 5. Chantez Pseaumes[4]) au Seigneur sur la harpe, sur la harpe et en voix de cantique. 6. Avec trompetes et son de clairon[5]) psalmodiez en la presence du Roy l'Eternel. 7. Que la mer resonne, et tout ce qui est en icelle: le monde et tous ceux qui y habitent. 8. Que les fleuves frappent des mains, ensemble que les montagnes s'esiouissent. 9. En la presence du Seigneur, car il vient pour iuger la terre: il iugera le monde en iustice, et les peuples en droiture.

2) l'appareil O. 46. la base 54. *s.*
3) à cause O. par la presence 46. *s.*
4) *en marge:* ou, idoles. O. *s.*
5) souverain O. 46.
6) esparse O. espandu 46. s.
7) rendez graces en commemoration O. . . . . à la memoire 46. celebrez sa saincte memoire 54. *s.*

1) l'a sauvé O.
2) a manifesté 54. *s.*
3) verité *. benivolence et foy O. 46. il a accompli sa benignité et foy 54. *s.*
4) psalmodiez 54. *s.*
5) cornet O. 46.

Pseaume XCIX.

1. Le Seigneur regne, que la terre tremble:[1]) il habite *entre* les Cherubins, que la terre soit esmeue. 2. Le Seigneur est grand en Sion, et haut eslevé par dessus tous peuples. 3. Ils loueront[2]) ton Nom grand et terrible, *car* il est sainct. 4. Et la force[3]) du Roy aime iugement: tu as establi equité,[4]) tu as fait iugement et iustice en Iacob. 5. Exaltez le Seigneur nostre Dieu, et adorez devant l'escabelle de ses pieds:[5]) il est sainct. 6. Moyse et Aaron sont entre ses Sacrificateurs, et Samuel entre ceux qui invoquent son Nom: ils ont crié au Seigneur, et il leur a respondu. 7. Il a parlé à eux en la colomne de nuee, ils ont gardé ses tesmoignages, et le statut lequel il leur a donné. 8. Seigneur nostre Dieu tu leur as respondu, o Dieu tu leur as esté propice, et as fait la vengence de leurs oeuvres. 9. Exaltez le Seigneur nostre Dieu, et vous prosternez devant sa saincte montagne: car le Seigneur nostre Dieu est sainct.

Pseaume C.

1. Pseaume pour louer. Tous *habitans* de la terre, chantez à haute voix au Seigneur. 2. Servez au Seigneur en liesse, venez en sa presence en gayeté.[1]) 3. Cognoissez que le Seigneur est Dieu, *et qu'il* nous a faits, et non point nous: nous sommes son peuple, et le troupeau de sa pasture. 4. Entrez en ses portes avec louange,[2]) *et* en ses parvis avec liesse, donnez luy gloire,[3]) et benissez son nom. 5. Car le Seigneur est bon, sa misericorde *dure* à iamais, et sa verité de generation en generation.[4])

Pseaume CI.

1. Pseaume de David. Ie chanteray *de* benignité et droiture: Seigneur ie te chanteray Pseaumes. 2. I'entendray en la voye entiere,[1]) *attendant*, Quand viendras-tu à moy?[2]) Ie chemineray en l'integrité[3]) de mon coeur au milieu de ma maison. 3. Ie ne mettray point devant mes yeux meschante chose: i'ay en haine toute[4]) oeuvre de gens desbauchez: *et* point ne s'adioindra à moy. 4. Le coeur pervers se retirera arriere de moy: ie ne cognoistray point le mauvais.[5]) 5. Celuy qui detracte en secret de son prochain, ie le despescheray: celuy qui ha les yeux eslevez et le coeur gros, ie ne le pourray *souffrir*. 6. Mes yeux seront sur les fideles[6]) de la terre, pour demeurer[7]) avec moy: celuy qui chemine en la voye entiere[8]) me servira.[9]) 7. Celuy qui use de fallace[10]) ne demeurera point en ma maison: celuy qui parle mensonges ne sera point establi devant moy.[11]) 8. Ie destruiray de bon matin[12]) tous les meschans de la terre, pour exterminer de la cité du Seigneur tous ceux qui s'addonnent à mauvaistie.

Pseaume CII.

1. Priere pour l'affligé quand il sera enserré, et espandra[1]) sa plainte devant le Seigneur. 2. Seigneur oy[2]) ma pierre, et que mon cri[3]) parviene iusques à toy. 3. Ne cache point ta face de moi au iour de mon affliction,[4]) encline envers moy ton aureille, haste-toy au iour que ie crie, et m'exauce. 4. Car mes iours sont consumez comme fumee, et mes os sont sechez[5]) comme le foyer. 5. Mon coeur est frappé et seché comme l'herbe, pource que i'ay oublié de manger mon pain. 6. Mes os tienent à ma peau, à cause de la voix de mon gemissement: 7. Ie suis devenu semblable au pelican[6]) du desert, et suis comme le hiboux[7]) qui se tient en lieux sauvages. 8. I'ay veillé et suis semblable au passereau qui se tient[8]) sur le toict. 9. Mes ennemis me disent iournellement outrages:[9]) et ceux qui enragent contre moy, ont iuré par moy. 10. Pource que i'ay mangé la poudre ainsi que du pain, et ay meslé mon bruvage avec pleurs, 11. A cause de ton indignation et de ton ire: pource que tu m'as eslevé et ietté par terre. 12. Mes iours sont comme l'ombre qui s'en va,[10]) et moy ie suis

---

[1]) les peuples en sont troublez O. 46. les peuples tremblent 54 *s.*
[2]) qu'ils confessent O. 46. ils celebreront 54. *s.*
[3]) l'empire O. 46. la puissance 54. *s.*
[4]) droitures *. — tu as preparé O. 46.
[5]) devant son marchepied 54. *s.*

[1]) en Egypte 59.
[2]) collaudation O. 46. celebration de son Nom 54. *s.*
[3]) confessez-le O. 46.
[4]) par tous siecles 54. *s.*

[1]) parfaicte O. 46.
[2]) Ie me porteray prudemment en la voye entiere iusqu'à ce que tu viennes à moy *.
[3]) l'innocence O. 46.
[4]) gens dissoluz O. 46.
[5]) le mal *.
[6]) veritables *.
[7]) afin qu'ilz hantent O. 46.
[8]) d'innocence O. 46.
[9]) m'administrera O. sera mon ministre 54.
[10]) qui fait tromperie O. 46.
[11]) dressé devant mes yeux O. n'aura point d'adresse à moy 46. de fermeté devant moy 54. *s.*
[12]) Hebr. aux matins * *(en marge).*

[1]) proferoit O. 46. espandoit 54. *s.*
[2]) exauce O. 46.
[3]) ma clameur 54. *s.*
[4]) que i'auray (ie suis) en tribulation O. 46. quand ie suis en destresse 54. *s.*
[5]) embrasez O. bruslez 46. hauiz 54. *s.*
[6]) butoir O. 46.
[7]) chahuant O. 46.
[8]) qui est seulet * 54. solitaire O. 46.
[9]) me font . . . . opprobre O. 46.
[10]) qui decline *. — sont declinez O. 46.

seché comme l'herbe. 13. Et toy Seigneur tu habites eternellement, et la memoire de toy *dure* de generation en generation. 14. Tu te leveras, et auras pitié de Sion, car il est temps d'avoir pitié d'elle, car le temps ordonné est venu.[11]) 15. Pource que tes serviteurs aiment ses pierres,[12]) et auront compassion de la poudre d'icelle. 16. Et les nations craindront ton nom, Seigneur, et tous les Rois de la terre ta gloire. 17. Car le Seigneur a edifié[13]) Sion, il est apparu en sa gloire. 18. Il a regardé à la priere du solitaire, et n'a point mesprisé leurs oraisons. 19. Ceci sera enregistré pour la generation qui est à-venir,[14]) et le peuple qui a este creé[15]) louera le Seigneur. 20. Pource que le Seigneur a regardé du haut lieu de son Sanctuaire, le Seigneur a regardé des cieux en terre, 21. Afin qu'il oye[16]) le gemissement du prisonnier, et pour deslier les fils de la mort: 22. Afin que le nom du Seigneur soit loué[17]) en Sion, et sa louange en Ierusalem. 23. Quand les peuples seront recueillis ensemble, et les royaumes afin qu'ils servent au Seigneur. 24. Il a affligé ma force[18]) au chemin, et a abbregé mes iours. 25. I'ay dit, Mon Dieu ne me desfay point au milieu de mes iours, *car* tes ans *sont* de generation en generation. 26. Tu as premierement fondé la terre, et les cieux sont l'oeuvre de tes mains. 27. Ils periront et tu demeureras, et tous seront envieillis comme un vestement,[19]) tu les changeras comme une robbe,[20]) et ils seront changez. 28. Mais tu es *tousiours* le mesme, et tes ans ne defaudront point. 29. Les enfans de tes serviteurs habiteront, et leur semence sera establie devant toy.

Pseaume CIII.

1. *Pseaume* de David. Mon ame beni l'Eternel, et toutes les parties interieures[1]) *benissent* son sainct Nom. 2. Mon ame beni l'Eternel, et n'oublie point toutes ses retributions. 3. Lequel est propice à toutes tes iniquitez, et qui guarit toutes tes infirmitez:[2] 4. Qui rachete ta vie du sepulchre, qui te couronne[3]) de clemence et misericordes: 5. Qui rassasie tes machoires de bien, et renouvelle ta ieunesse comme *celle* de l'aigle. 6. Le Seigneur fait iustice et iugement à tous ceux qui sont oppressez. 7. Il a donné à cognoistre ses voyes à Moyse, *et* ses faits aux enfans d'Israel. 8. Le Seigneur est misericordieux et clement,[4]) tardif à ire, et abondant en bonté. 9. Il ne tansera point à tousiours, et ne gardera point *son coeur*[5]) perpetuellement. 10. Il ne nous a pas fait selon nos pechez, et ne nous a point rendu selon nos iniquitez: 11. Car autant que le ciel est plus haut que la terre, sa bonté a este grande[6]) sur ceux qui le craignent. 12. Autant que l'Orient est distant de l'Occident, il a eslongné de nous nos forfaits. 13. Comme le pere est misericordieux envers ses enfans, ainsi le Seigneur est misericordieux envers ceux qui le craignent. 14. Car il cognoist de quoy[7]) nous sommes faits, il a eu souvenance que nous ne sommes que poudre. 15. Les iours de l'homme sont comme l'herbe, il florit comme la fleur du champ. 16. Si tost que le vent aura passé sur icelle, elle n'est plus, et son lieu ne la recognoist plus. 17. Mais la benignité du Seigneur *est* de tous temps[8]) et iusques à iamais sur ceux qui le craignent, et sa iustice sur les enfans des enfans, 18. A ceux qui gardent son alliance, et ont en memoire[9]) ses statuts, afin qu'ils les facent. 19. Le Seigneur a establi son siege aux cieux, et son regne[10]) ha domination sur tous. 20. Benissez[11]) le Seigneur, *vous* ses Anges puissans en vertu, qui faites son commandement[12]) en obeissant à la voix de sa Parolle. 21. Benissez le Seigneur toutes les armees d'iceluy, *vous* ses ministres qui faites le bon plaisir d'iceluy. 22. Benissez le Seigneur, *vous* toutes ses oeuvres en tous lieux de sa seigneurie: mon ame beni le Seigneur.

Pseaume CIV.

1. Mon ame beni le Seigneur: o Seigneur mon Dieu tu es grandement[1]) magnifié, tu es vestu de

---

[11]) il est temps que tu luy favorises pourtant que la solennité est venue O. . . . . que le iour assigné est venu 46. que tu luy sois favorable, p. que l'assignation est escheue 54. *s.*

[12]) les pierres d'icelle plaisent à O. 46. sont affectionnez vers ses p. 54. *s.*

[13]) edifiera O. Quand le S. edifiera 46. aura reedifié 54. *s.*

[14]) escrit pour le temps advenir O. 46.

[15]) le peuple creé *. le p. apres creé O. 46. qui ci apres naistra 54. *s.*

[16]) pour ouir * 54. *s.*

[17]) raconté *

[18]) iasoit qu'il ayt humilié ma vertu O. Du temps qu'il avoit h. m. v. 46. il a abbatu ma force 54. *s.*

[19]) le drap O. 46. l'habillement 54. *s.*

[20]) mueras comme le vestement et seront muez O. 46.

[1]) toutes les choses qui sont leans en moy O. tout ce qui est dedans moy 46.

[2]) maladies O. 46.

[3]) *en marge:* ou, environne.

[4]) enclin à pitié et misericorde O. 46. à compassion et pitié 54. *s.*

[5]) et ne *le* gardera point *. son courage O. 46.

[6]) *en marge:* ou, il a magnifié sa bonté. — D'autant sa benignité a puissance sus ceulx qui ont en luy reverence O. . . . . est abondante sur ceux qui le craignent 46.

[7]) quelz O.

[8]) des le siecle O. 46.

[9]) recordation O. 46. souvenance 54. *s.*

[10]) royaume O. 46.

[11]) collaudez O. 46.

[12]) ce qu'il a dit O. 46.

[1]) fort O. 46. moult grand 54. *suiv.*

louange[2]) et d'honneur. 2. Ils se vest de lumiere comme d'un vestement, *et* tend les cieux comme une courtine. 3. Il lambrisse ses hautes chambres entre les eaux, il fait des grosses nuees son chariot, il chemine sur les ailes du vent. 4. Il fait les vens ses messagers, et du feu bruslant ses ministres. 5. Il a assis la terre sur ses fondemens,[3]) si qu'elle ne bougera point à iamais. 6. Il l'a couverte de l'abysme comme d'une robbe, les eaux s'arresteront sur les montagnes. 7. Elles s'enfuiront quand tu les tanseras,[4]) elles passeront[5]) subitement à cause de la voix de ton tonnerre. 8. Les montagnes s'esleveront,[6]) *et* les vallees s'abbaisseront[7]) au lieu que tu leur as establi. 9. Tu as mis une borne[8]) *laquelle* elles ne passeront point, elles ne retourneront point pour couvrir la terre. 10. Il fait couler les fontaines par les vallees,[9]) *lesquelles* cheminent entre les montagnes. 11. Toutes les bestes sauvages en bevront,[10]) les asnes sauvages estancheront leur soif. 12. Les oiseaux du ciel habiteront aupres d'icelles, *et* feront resonner[11]) leur voix d'entre la ramee. 13. Il abbreuve les montagnes de ses chambres hautes: la terre sera rassasiee du fruit de tes oeuvres. 14. Il fait germer l'herbe pour les bestes, et l'herbe pour le service[12]) de l'homme, afin qu'il produise le pain[13]) de la terre. 15. Et le vin qui resiouit le coeur de l'homme, et l'huile pour faire reluire[14]) sa face, et le pain *qui* soustient le coeur de l'homme. 16. Les arbres du Seigneur[15]) seront rassasiez, et les cedres du Liban qu'il a plantez. 17. Pource que là[16]) les oiseaux font leurs nids: la cigongne ha sa maison ès sapins. 18. Les hautes montagnes sont pour les dains,[17]) et les rochers *pour* refuge aux connils.[18]) 19. Il a fait la lune pour *distinguer* les saisons: le soleil cognoist son coucher.[19]) 20. Tu amenes[20]) les tenebres, et la nuit est faite,[21]) durant laquelle toutes les bestes de la forest rampent. 21. Les lions rugissent apres la proye, et pour demander à Dieu leur pasture.[22]) 22. Le soleil se leve, *et* elles s'assemblent[23]) et se couchent en leurs gistes. 23. L'homme sortira à son ouvrage,[24]) et à son labeur iusques au vespre. 24. O Seigneur, combien tes oeuvres sont-elles magnifiees![25]) tu as fait toutes choses sagement, la terre est remplie de tes richesses. 25. Ceste grande mer spacieuse, là il y a des reptiles sans nombre, des petites bestes et des grandes. 26. Là les navires cheminent,[26]) *et* Leviathan[27]) que tu as creé, afin qu'il se ioue en icelle. 27. Toutes[28]) regardent à toy, afin que tu leur donnes viande en leur temps.[29]) 28. Tu leur donneras *et* elles recueilleront: tu ouvriras ta main *et* elles seront espovantees: tu retireras ton esprit *et* elles defaudront, et retourneront en leur poudre. 30. Tu envoyeras ton Esprit *et* elles seront creées: et renouvelleras la face de la terre. 31. Gloire soit au Seigneur à tout iamais: que le Seigneur s'esiouisse en ses oeuvres. 32. Il regarde la terre et elle tremblera: s'il touche les montagnes elles fumeront. 33. Ie chanteray au Seigneur en ma vie: ie diray Pseaumes à mon Dieu cependant que ie suis.[30]) 34. Que ma parolle[31]) luy soit plaisante, ie m'esiouiray au Seigneur. 35. Que les meschans soyent exterminez de la terre, et les iniques tant qu'ils ne soyent[32]) plus: mon ame loue le Seigneur. Halelu-iah.

[2]) maiesté 54. *s.*
[3]) bases 54. *s.*
[4]) à cause de ta reprehension O. 46. . . . . à ta seule menace 54. *s.*
[5]) se sont avancees O. ont este poulsees 46. se mirent hastivement en fuite 54. *s.*
[6]) sont montees en hault O. 46. se dresserent 54. *suiv.*
[7]) ont descendu . . . . . les as fondees O. 46.
[8]) un terme O. 46.
[9]) sourdre les fontaines en rivieres O. 46.
[10]) sont abreuvees 54. *s.*
[11]) decliquent O. 46.
[12]) labeur 46. *s.*
[13]) face yssir viande O. 46. pour faire sortir du pain 54. *s.*
[14]) pour recreer O. 46.
[15]) les hauts arbres 54. *s.*
[16]) esquels O. 46.
[17]) *en marge:* ou, chevreaux.
[18]) herissons *.
[19]) absconsement O. reconsement 46.
[20]) metz O. 46.
[21]) il est nuit 46. la nuit vient 54. *s.*
[22]) manger O. 46.
[23]) se reduisent O. se retirent 54. *s.*
[24]) oeuvre O. 46. sa besogne 54. *s.*
[25]) en grand nombre O. 46. diverses 54. *s.*
[26]) vont O. 46. courent 54. *s.*
[27]) ceste grande baleine 54. *s.*
[28]) toutes choses * O. 46. Icelles toutes 54. *s.*
[29]) pasture au besoin 54. *s.*
[30]) tant que i'auray essence 54. *s.*
[31]) *en marge:* ou, meditation. — . . . doulce O. 46. Mon dire 54. *s.*
[32]) qu'il n'en soit *. — qu'ilz n'en soyent plus nulz O. 46. qu'il ne soit plus de meschans 54. *s.*

Pseaume CV.

1. Celebrez le Seigneur, invoquez le Seigneur, annoncez ses oeuvres entre les peuples. 2. Chantez luy, dites Pseaumes de luy, parlez de toutes ses merveilles. 3. Louez son sainct Nom, que le coeur de ceux qui cherchent le Seigneur s'esiouisse. 4. Querez[1]) le Seigneur et sa force, cherchez tousiours sa face. 5. Ayez souvenance des merveilles qu'il a faites, de ses signes,[2]) et des iugemens de sa bouche. 6. *Vous* la semence d'Abraham son serviteur, les fils de Iacob son eleu: 7. Iceluy est le Seigneur nostre Dieu, ses iugemens *sont* par toute la terre. 8. Il a eu souvenance pour tout iamais

[1]) cherchez * O. *suiv.*
[2]) miracles O. 46.

de son alliance: de la parolle qu'il avoit envoyee[3]) en mille generations, 9. Laquelle il avoit traittee avec Abraham, et de son serment[4]) *qu'il avoit fait* à Isaac. 10. Et l'a establi à Iacob en ordonnance,[5]) et à Israel en alliance perpetuelle: 11. En disant, Ie te donneray la terre de Chanaan, le chordeau[6]) de vostre heritage. 12. Lors qu'ils estoyent en fort petit nombre,[7]) et estrangers en icelle: 13. Et qu'ils tracassoyent de nation en nation,[8]) et d'un royaume en un autre peuple, 14. Il n'a point permis aux hommes de leur mal faire, et a chastié les Rois pour l'amour d'eux. 15. *En disant,* Ne touchez point à mes oints, et ne faites point de tort[9]) à mes Prophetes. 16. Et il a appelé la faim sur la terre, *et* a rompu tout baston de pain.[10]) 17. Il a envoyé un homme devant eux, Ioseph a este vendu pour serf. 18. Ils ont affligé[11]) ses pieds en des ceps, le fer est entré iusques à son ame:[12]) 19. Iusques au temps que sa Parolle[13]) est venue: la Parolle[14]) du Seigneur l'a examiné. 20. Le Roy envoya et le feit delivrer, *voire* le dominateur[15]) des peuples le feit deslier. 21. Il le constitua maistre[16]) sur la maison, et dominateur sur toutes ses richesses. 22. Pour garroter ses princes en son ame,[17]) et afin qu'il apprinst à ses anciens à estre sages.[18]) 23. Et Israel est venu en Egypte, et Iacob a esté estranger[19]) en la terre de Cham. 24. Et il augmenta grandement son peuple, et le multiplia[20]) plus que ceux qui le travailloyent, 25. Il changea leur coeur, tellement qu'ils eurent son peuple en haine, et machinerent cauteleusement contre ses serviteurs. 26. Il envoya Moyse son serviteur, Aaron qu'il a eleu. 27. Ils meirent en eux les parolles de ses signes,[21]) et ses miracles en la terre de Cham. 28. Il envoya les tenebres et feit obscur: et n'ont point este rebelles[22]) à ses parolles. 29. Il a converti leurs eaux en sang, et a tué[23]) leurs poissons. 30. La terre a produit des raines,[24]) voire iusques dedans les cabinets[25]) de leurs Rois. 31. Il dit,[26]) et veint une meslee de mousches, *et* des poux en toutes leurs contrees. 32. Il leur donna pour pluye[27]) de la graisle, *et* feu bruslant[28]) en leur terre. 33. Et frappa leurs vignes et leurs figuiers, et brisa[29]) tout arbre de leur quartier. 34. Il dit, et la sauterelle veint, et la chenille sans nombre. 35. Et devora toute herbe en leur terre, et consuma le fruit de leur terroir.[30]) 36. Et il frappa tout premier nay en leur pays, *et* le commencement de leur force.[31]) 37. Et les feit sortir avec or et argent, et n'y avoit en ses lignees aucun debile.[32]) 38. Egypte s'est resiouye[33]) en leur sortie, pource que leur crainte estoit tombee sur eux.[34]) 39. Il a estendu la nuee pour couverture, et le feu pour luire de nuit. 40. Il demanda, et il amena des cailles et les rassasia de pain du ciel. 41. Il a ouvert le rocher, et les eaux sont coulees, elles ont cheminé és *lieux* secs *comme* un fleuve. 42. Pource qu'il a eu memoire de sa saincte Parolle, *qu'il avoit dite* à[35]) Abraham son serviteur. 43. Et a fait sortir son peuple en ioye, et ses eleus en liesse.[36]) 44. Et il leur a donné les terres des nations, et possederent les labeurs des autres. 45. Afin qu'ils observent ses ordonnances, et qu'ils gardent sa Loy. Halelu-iah.

Pseaume CVI.

1. Halelu-iah. Celebrez le Seigneur, car il est bon, *et* sa benignité demeure à iamais. 2. Qui est-ce qui dira[1]) les puissances du Seigneur, et annoncera[2]) toute sa louange? 3. Bien-heureux sont ceux qui gardent droiture,[3]) *et* qui fait iustice en tout temps. 4. Seigneur aye souvenance de moy par le bon vouloir de ton peuple, et me visite par ton salut: 5. Afin que ie voye les biens de tes eleus, que ie me resiouisse en la liesse[4]) de ta gent, *et* que ie me glorifie avec ton heritage. 6. Nous

---

[3]) mandé O. ordonné 54. *s.*
[4]) iurement O. 46.
[5]) pour loy* 54. *s.*
[6]) la portion O. 46. le lot 54. *s.*
[7]) peu de personnes 54. *s.*
[8]) et ont passé de nation en nation O. 46. et cheminassent d'un pays en autre 54. *s.*
[9]) ne nuysez point O. (46.) ne faites mal 54. *s.*
[10]) rompit toute substance de pain O. toute la vertu du pain 46. fit faillir tous vivres qui sustentent 54. *s.*
[11]) on luy serra 54. *s.*
[12]) et fut son corps mis aux fers O. sa personne 46. *suiv.*
[13]) son cas O. 46.
[14]) le dire *.
[15]) le gouverneur O. 46.
[16]) seigneur O. 46.
[17]) renger . . . . selon sa volunté O. 46. emprisonner . . . . selon son plaisir 54. *s.*
[18]) pour enseigner sapience O. 46. pour instruire 54. *s.*
[19]) conversa O. 46.
[20]) *en marge:* ou, le fortifia.
[21]) sur iceux ses signes 46. accomplirent sur iceux la charge de s. signes 54. *s.*
[22]) ne resisterent O. 46.
[23]) feit mourir * 54. *s.*
[24]) grenouilles * O. *suiv.*
[25]) chambres * O. *suiv.*
[26]) il commanda O. 46. à sa parolle sortit 54. *s.*
[27]) il feit devenir leurs pluyes en O. 46.
[28]) flambant 54. *s.*
[29]) rompit O. 46.
[30]) territoire O. 46.
[31]) les premieres choses de tous leurs labeurs O. la fleur de toute leur vertu 46. les premices de t. l. v. 54. *s.*
[32]) malade O. 46.
[33]) fut esiouye * O. *suiv.*
[34]) les avoit saisis 54. *s.*
[35]) et d'Abr. O. 46.
[36]) avec chant de ioye 54. *s.*

[1]) recitera 54. *s.*
[2]) fera ouyr O. 46. publiera 54. *s.*
[3]) equité O. 46.
[4]) iustice O. 46.

avons peché avec nos peres, nous avons fait inique-
ment,[5]) nous avons fait meschamment. 7. Nos
peres n'ont point entendu[6]) tes merveilles en Egypte:
ils n'ont point este recors de la multitude de tes
bontez: et ont este rebelles aupres de la mer rouge.
8. Et il les a sauvez pour l'amour de son Nom,
afin qu'il donnast à cognoistre sa puissance. 9. Il
a tansé la mer, et elle fut sechee: et les feit che-
miner par les abysmes comme en un desert. 10. Et
il les sauva de la main de l'ennemi, et les racheta
de la main de l'adversaire. 11. Et les eaux ont
accablé ceux qui les oppressoyent, il n'en est pas
resté un tout seul. 12. Ils ont creu à ses parolles,
et ont chanté louange. 13. Ils se sont hastez, *et*
ont mis en oubli ses oeuvres, ils n'attendirent point
son conseil. 14. Ils ont este espris de concupiscence[7])
au desert, et ont tenté Dieu au lieu inhabité. 15. Et
il leur donna ce qu'ils demandoyent: et envoya
maigreur en leurs ames. 16. Ils eurent envie con-
tre[8]) Moyse dedans le camp, et contre Aaron le
sainct du Seigneur. 17. La terre s'ouvrit et en-
gloutit Dathan, et couvrit le pavillon[9]) d'Abiram.
18. Et le feu a este allumé en leur assemblee,[10]) *et*
la flamme brusla les meschans. 19. Ils ont fait un
veau en Horeb, et ont adoré devant l'image de fonte.
20. Et ont changé leur gloire en la semblance d'un
veau[11]) mangeant le foin.[12]) 21. Ils ont mis en
oubli Dieu leur Sauveur, qui avoit fait choses
magnifiques en Egypte, 22. *Et* des miracles en la
terre de Cham, choses terribles aupres de la mer
rouge. 23. Et avoit dit qu'il les destruiroit,[13])
n'eust este que Moyse son eleu eust assisté[14]) en la
bresche devant luy pour destourner sa fureur, afin
qu'il ne les desfeist point. 24. Ils eurent aussi en
mespris la terre desirable, et n'ont point creu à
ses parolles. 25. Ils se mutinerent en leurs tentes,
et n'ouirent point la parolle du Seigneur. 26. Et
il leva sa main contr'eux[15]) pour les destruire[16]) au
desert, 27. Et pour espardre leur semence entre
les nations, et pour les semer[17]) par les paye.
28. Et ils s'adioignirent à Baal-peor, et mangerent
les sacrifices des choses mortes. 29. Et provoquerent
Dieu à courroux par leurs oeuvres: et la playe
tomba sur eux.[18]) 30. Et Phinees se presenta,[19])
et en feit iugement: et la playe fut arrestee.
31. Et cela luy fait imputé à iustice de generation
en generation et à tout iamais. 32. Et ils le pro-
voquerent à courroux aupres des eaux de l'estrif,
et adveint mal à Moyse à cause d'eux. 33. Car
ils irriterent[20]) son esprit, et il parla[21]) de ses
levres. 34. Ils n'ont pas destruit les peuples, des-
quels le Seigneur leur avoit commandé: 35. Et
furent meslez parmi les Gentils, et ont apprins
leurs oeuvres:[22]) 36. Et ont servi à leurs idoles,
et leur ont este en ruine. 37. Et ils ont sacrifié
leurs fils et leurs filles aux diables. 38. Et ils ont
espandu le sang innocent, le sang de leurs fils et
de leurs filles, lesquels ils ont sacrifié aux idoles
de Chanaan: et la terre a este pollue des sangs.
39. Et ils se sont souillez en leurs oeuvres: et ont
paillardé par leurs inventions. 40. Et l'ire du
Seigneur s'est embrasee contre son peuple, et a eu
en abomination son heritage. 41. Et il les a livrez
entre les mains des Gentils, et leurs ennemis ont
eu domination sur eux. 42. Et leurs adversaires
les ont subiuguez, et ont este affligez sous leur
main. 43. Il les a delivrez par plusieurs fois: et
ils l'ont irrité[23]) en leurs conseils, et ont este op-
pressez[24]) en leur iniquité. 44. Et il a veu comme
ils estoyent en angoisse, et a ouy leur cri.[25]) 45. Et
a eu memoire de son alliance avec eux: et s'est
repenti selon la grandeur de ses misericordes. 46. Et
il leur a fait trouver[26]) misericorde[27]) devant tous
ceux qui les avoyent emmenez captifs. 47. Sauve
nous Seigneur nostre Dieu, et nous recueille d'entre
les Gentils, pour celebrer[28]) le nom de ta Sainc-
teté, afin que nous-nous glorifions en ta louange.
48. Benit soit le Seigneur, le Dieu d'Israel, de
siecle en siecle: et que tout le peuple die Amen.
Louez l'Eternel.

Pseaume CVII.

1. Celebrez[1]) le Seigneur, car il est bon: car
sa clemence *dure* à iamais. 2. *ce* Dient[2]) les ra-

---

[5]) iniustement O. 46.
[6]) consideré prudemment 54. *s.*
[7]) ilz affecterent par une c. O. ilz furent esmeuz d'une c. 46. ilz furent esprins de c. 54. *s.*
[8]) ils esmeurent à courroux O. 46. ils furent esmeus d'envie 54. *s.*
[9]) la congregation O. la compagnie 46. *suiv.*
[10]) congregation O. 46. troupe 54. *s.*
[11]) en espece d'un bouveau O. 46. en la figure d'un boeuf 54. s.
[12]) l'herbe 54. *s.*
[13]) il estoit deliberé de les destruire 54. *s.*
[14]) se fust presenté 54. *s.*
[15]) il leur iura la main levee 54. *s.*
[16]) pour les assommer O. 46. qu'il les abbattroit 54. *s.*
[17]) escarter O. 46. disperser 54. *s.*

[18]) et leur advint asprement une playe O. et une playe se leva sur eux 46. et leur courut sus une grieve pl. 54. *s.*
[19]) assista O. estant là 46. vint en avant 54. *s.*
[20]) *en marge:* ou, feirent rebeller. — inciterent O. 46. avoyent fasché 54. *s.*
[21]) trop hardiment O. 46. follement 54. *s.*
[22]) leurs manieres de faire 54. *s.*
[23]) resisterent O. 46.
[24]) humiliez O. 46. abbatuz 54. *s.*
[25]) lamentation O. 46. clameur 54. *s.*
[26]) obtenir O. 46.
[27]) grace 54. *s.*
[28]) collauder O. 46.

[1]) Louez O. 46. donnez gloire au S. 54. *s.*
[2]) dient louange O. parlent 46. *s.*

chetez du Seigneur, lesquels il a delivrez de la main de l'affligeur,[3]) 3. Qu'il a assemblez des contrees[4]) de l'Orient et de l'Occident, du Septentrion et du Midi. 4. Ils se sont destournez de la voye au desert en solitude,[5]) ils n'ont rencontré ville d'habitation:[6]) 5. *estans* Affamez et alterez,[7]) *si que* leur ame defailloit en eux.[8]) 6. Et ont crié au Seigneur en leur angoisse:[9]) il les a delivrez de leurs afflictions. 7. Et les a raddressez au droit chemin, afin qu'ils veinsent en ville d'habitation.[10]) 8. Qu'ils celebrent devant le Seigneur sa clemence, et ses merveilles devant les fils des hommes. 9. Car il a rassasié l'ame convoitante,[11]) et a rempli[12]) de bien l'ame affamee. 10. Habitans[13]) en tenebres et ombres de mort, enserrez en angoisses et en fers:[14]) 11. Car ils ont este rebelles aux parolles de Dieu, et ont mesprisé[15]) le conseil du Souverain: 12. Lequel a humilié leur coeur par fascherie,[16]) et nul *leur a este* aidant. 13. Ils ont crié au Seigneur en leur angoisse: il les a delivrez de leurs tribulations. 14. Il les a retirez de tenebres et ombres de mort, et a desrompu[17]) leurs liens. 15. Qu'ils celebrent devant le Seigneur sa clemence, et ses merveilles devant les fils des hommes. 16. Car il a miné[18]) les portes d'erein, et a brisé les barres de fer. 17. Les fols par la voye[19]) de leurs transgressions, et à cause de leurs iniquitez sont tormentez. 18. Leur ame reiette[20]) toute viande, et approchent[21]) des portes de mort. 19. Lors ils crient au Seigneur en leur tribulation, il les preserve de leurs angoisses. 20. Il envoye sa Parolle et les guarit, et les retire de toutes leurs corruptions.[22]) 21. Qu'ils celebrent devant le Seigneur sa misericorde, et ses merveilles devant les fils des hommes: 22. Et sacrifient sacrifice de louange,[23]) et annoncent ses oeuvres avec resiouissance. 23. Ceux qui vont sur[24]) mer avec navires trafiquans[25]) parmi les grandes eaux, 24. Iceux voyent les oeuvres du Seigneur, et ses merveilles en la profondeur.[26]) 25. Il parle et esmeut le vent de tempeste, et esleve ses vagues en haut. 26. Ils montent aux cieux, et descendent ès abysmes: de mal leur ame se depart. 27. Ils sont branslez et chancellent en yvrongne, et tout leur sens est englouti. 28. Et crient au Seigneur en leur angoisse, et il les retire de leurs tribulations. 29. Il fait arrester la tempeste en silence,[27]) afin que leurs vagues se reposent. 30. Et se resiouissent d'estre appaisees: et il les mene au pays de leur souhait. 31. Qu'ils celebrent devant le Seigneur sa clemence, et ses merveilles devant les fils des hommes: 32. Et le magnifient en l'assemblee du peuple, et le louent en la compagnie des anciens. 33. Il met[28]) les fleuves en desert, et les saillies d'eaux en secheresse: 34. La terre fructueuse en salure,[29]) à cause de la malice des habitans d'icelle. 35. Il met le desert en marez d'eaux, et la terre delaissee en saillies[30]) d'eaux. 36. Et fait là habiter les affamez, lesquels y dressent ville d'habitation: 37. Et ensemencent les champs, et plantent vignes qui rapportent le fruit[31]) du revenu. 38. Et Dieu les benit, et ils multiplient grandement, et ils n'appetissent[32]) point leurs bestes. 39. Apres ils sont diminuez,[33]) et abbatus de douleur,[34]) mal et ennuy. 40. Il espand mespris sur[35]) les princes, et les fait errer en contrees vagues, où n'y a point de chemin: 41. Et redresse l'affligé de sa misere,[36]) et fait estre[37]) les familles comme un troupeau.[38]) 42. Les droituriers verront cela, et se resiouiront, et toute iniquité

---

[3]) garantiz . . . . l'adversaire O. 46. recoux . . . . l'oppresseur 54. *s.*
[4]) regions O. 46. ramassez des pays 54. *s.*
[5]) *en marge:* ou, ils se sont fourvoyez au desert tous seulets. — ils ont este errans au d. par un chemin hydeux O. 46. ils estoyent esgarez du ch. par le d. et solitude sauvage 54. *s.*
[6]) cité pour habiter O. ville pour h. 46. ville habitee 54. *s.*
[7]) ils ont faim et soif O. 46.
[8]) estoit en esmoy O. 46. l'esprit leur defailloit 54. *s.*
[9]) tribulation O. 46. destresse 54. *s.*
[10]) cité habitable O. 46. la ville habitee 54. *s.*
[11]) qui avoit soif O. 46. pour avoir assouvy l'ame alteree 54. *s.*
[12]) rassasié 54. *s.*
[13]) quand ilz seoyent O. ceux qui ont este assiz 46. ceux qui demeurent 54. *s.*
[14]) liez et affligez és f. O. 46. garrotez estroitement et enferrez 54. *s.*
[15]) reietté par contemnement O. 46. par mespris 54. *s.*
[16]) peine O. 46. travail 54. *s.* si tresbuscherent O. 46. sont abbatuz 54. *s.*
[17]) destacha O. 46.
[18]) rompu * O. *suiv.*
[19]) pour raison 54. *s.*
[20]) s'est faschee de O. 46. abomine 54. *s.*
[21]) ont attainct iusque és O. sont venuz i. e. 46. *s.*

[22]) *en marge *:* ou, fosses, ou, pieges.
[23]) d'action de graces 54. *s.*
[24]) descendent en O. 46.
[25]) faisans leur besongne O.
[26]) en lieux profondz O. 46. en pleine mer 54. *s.*
[27]) il ordonne que la tempeste s'accoye O. 46. il change la tormente en calme 54. *s.*
[28]) redige O. 46. reduit 54. *s.*
[29]) salines O.
[30]) yssues O. sources 46. *s.*
[31]) et font fruictz O. 46. qui rendent fruictz tous les ans 54. *s.*
[32]) il n'appetisse * 54. *s.*
[33]) ilz appetissent O. 46.
[34]) d'angoisse *. — sont declinez par destresse, ennuy et tristesse O. 46. humiliez par subiection maux et e. 54. *s.*
[35]) rend contemptibles 54. *s.*
[36]) garentit le povre d'affliction O. 46. esleve le p. d'a. 54. *s.*
[37]) venir O. 46. luy donne famille 54. *s.*
[38]) ouailles O. 46.

estouppera[39]) sa bouche. 43. Qui est sage et il prendra garde à ces choses, et ils comprendront[40]) les bontez de Dieu?

Pseaume CVIII.

1. Cantique de Pseaume de David. 2. Mon coeur est disposé,[1]) Seigneur, mon coeur est disposé: ie chanteray et Psalmodieray, et aussi *fera*[2]) ma gloire. 3. Apprestez-vous psalterion et harpe, ie m'esveilleray dés l'aube du iour. 4. Ie te celebreray entre les peuples, Seigneur, et te diray Pseaumes parmi les nations. 5. Car ta bonté est grande par dessus les cieux, et ta verité[3]) *attaint* iusques aux nues. 6. Sois exalté sur les cieux, Seigneur, et ta gloire par dessus toute la terre: 7. Afin que tes bien-aimez soyent delivrez, garde les par ta dextre, et m'exauce. 8. Dieu a parlé en sa sainctеté, ie m'esiouiray, ie partiray[4]) Sechem, et mesureray la vallee de Suchoth. 9. Galaad est mien, Manassé est à moy, et Ephraim *est* la force de mon chef: Iuda mon legislateur.[5]) 10. Moab le pot de mon lavement, ie ietteray mon soulier[6]) sur Edom: ie triompheray sur Palesthine.[7]) 11. Qui me conduira en la ville munie? qui me menera iusques en Edom? 12. Sera-ce pas toy, o Dieu, qui nous avois repoussez, et ne sortois point avecques nos exercites?[8]) 13. Secoure nous[9]) en tribulation, car le salut[10]) de l'homme est vain. 14. En Dieu nous ferons prouesse,[11]) et il foullera aux pieds nos adversaires.

Pseaume CIX.

1. Au maistre chantre de David Pseaume. O Dieu de ma louange ne te tay[1]) point. 2. Car la bouche du meschant et la bouche de fraude[2]) sont ouvertes sur moy: ils ont parlé avecques moy de langue de deception.[3]) 3. Et m'ont environné de parolles de haine, et m'ont fait la guerre[4]) sans cause. 4. Pour mon amitié ils m'ont este contraires, et ie me mettoye en oraison. 5. Ils m'ont rendu mal au lieu du bien-fait, et haine pour mon amitié. 6. Constitue le meschant sur luy, et l'adversaire se tiene à sa dextre. 7. Quand on decide sa cause qu'il sorte meschant,[5]) et que sa priere tourne en peché.[6]) 8. Ses iours soyent en petit nombre,[7]) et qu'un autre prene sa charge. 9. Ses enfans soyent orphelins, et sa femme vefve. 10. Et ses enfans soyent vagabons, et mendient, et questent sortans de leurs demeures degastees.[8]) 11. Que le ranconneur attrape tout ce qu'il ha: et que les estrangers dissipent son labeur.[9]) 12. Qu'il n'y ait personne qui luy prolonge misericorde, et n'y ait nul qui ait pitié de ses orphelins. 13. Sa posterité soit exterminee,[10]) et leur nom soit effacé en la generation suyvante. 14. L'iniquité de ses peres reviene en memoire au Seigneur, et le peché de sa mere ne soit point effacé. 15. Qu'ils soyent continuellement devant le Seigneur, et qu'il abolisse leur memoire de la terre. 16. Car il ne s'est souvenu de faire grace:[11]) et a poursuyvi l'homme miserable et indigent, et l'affligé[12]) pour le tuer. 17. Et il a aimé malediction, qu'aussi elle luy viene:[13]) et n'a eu la benediction agreable, que doncques elle s'eslongne de luy. 18. Et qu'il soit vestu de malediction comme d'un vestement:[14]) et qu'elle entre comme les eaux au plus avant de son corps, et comme huyle en ses os: 19. Qu'elle luy soit comme un manteau pour le couvrir, et comme une ceinture de laquelle il se ceigne continuellement. 20. C'est l'oeuvre[15]) de par le Seigneur pour ceux qui me sont contraires, et qui parlent de mesfaire[16]) à mon ame. 21. Mais toy, Eternel mon Seigneur, fay avec moy pour l'amour de ton Nom: delivre moy, car ta clemence[17]) est bonne. 22. Car ie suis povre et indigent, et mon coeur est navré dedans moy. 23. Ie chemine comme l'ombre quand elle decline, et suis escoux comme la sauterelle. 24. Mes genoux sont affoiblis[18]) de

---

39) ferme 54. *s.*
40) entendra O. 46. considerera 54. *s.*

1) preparé O.
2) es tu O. fera ma langue 46. *s.*
3) fidelité O. 46.
4) diviseray O. 46. 54.
5) *en marge*: ou, duc O. *suiv.*
6) mon chaussement O. ma chaussure 46. *s.*
7) à cause de Philistee O. 46. des Philistins 54. *s.*
8) armees *.
9) Baille nous ayde O. 46. donne nous a. encontre l'oppresseur 54. *s.*
10) la rescousse O.
11) vaillamment O. 46.

1) dissimule 54. *s.*
2) du trompeur O. 46. remplie de fallace 54. *s.*
3) par faulse langue O. 46. faussement 54. *s.*
4) ont bataillé contre moy O. 46.
5) quand on l'aura iugé qu'il sorte condamné O. quand sa cause sera cognue *etc.* 46. quand on cognoistra *etc.* 54. *s.*
6) offense O. 46.
7) que sa vie soit brieve 54. *s.*
8) destruites 54. *s.* soyent cerchans apres estre sortis de leurs lieux amples O. cherchent sortans de leurs cavernes 46.
9) saccagent tout son travail O. butinent t. s. t. 46. butinent t. s. labeur 54. *s.*
10) destruicte O. 46. rasee 54. *s.*
11) pour autant qu'il n'a point eu memoire de faire benignité O. 46. . . . qu'il n'a tenu conte de f. g. 54. *s.*
12) affligé et l'indigent et dolent de coeur * O. *suiv.*
13) elle luy est venue 54. *s.*
14) de son manteau 54. *s.*
15) le loyer 54. *s.*
16) mal contre O. devisent mal contre 46.
17) pour l'amour de ta benignité qui est bonne 54. *s.*
18) debilitez O. 46.

ieune, et ma chair est dessechee[19]) de sa graisse. 25. Mais ie leur suis fait en opprobre, quand ils me voyent ils hochent la teste. 26. Aide-moy, Seigneur mon Dieu, preserve moy selon ta clemence. 27. Et ils cognoistront que ceste est ta main, que tu auras fait cela, o Seigneur. 28. Iceux maudiront, et tu beniras: quand ils s'esleveront ils seront confus, et ton serviteur s'esiouira. 29. Mes adversaires seront vestus de honte, et seront couverts de confusion comme d'un manteau. 30. Ie celebreray[20]) le Seigneur grandement de ma bouche, et le loueray en l'assemblee des grans, 31. De ce qu'il assiste à la dextre du povre, pour delivrer son ame des condamnations.

Pseaume CX.

1. Pseaume de David. Le Seigneur a dit à mon Seigneur, Sois assis à ma dextre, iusques à ce que i'aye mis tes ennemis le scabeau de tes pieds. 2. Le Seigneur envoyera hors de Sion le sceptre[1]) de ta puissance: aye seigneurie au milieu de tes ennemis. 3. Ton peuple *viendra* avec oblations volontaires[2]) au temps d'assembler ton exercite, en beauté saincte:[3]) la rousee de ta naissance t'a *este* dés la matrice *comme* de l'estoille du matin.[4]) 4. Le Seigneur a iuré et ne se repentira point, Tu es Sacrificateur à tout iamais à la façon de[5]) Melchisedec. 5. Le Seigneur a brisé les Rois à ta dextre au iour de son ire. 6. Il iugera entre les Gentils,[6]) il remplira *tout* de ruines, il cassera le chef sur la terre large.[7]) 7. Il bevra du torrent[8]) en la voye, *et* partant il eslevera la teste en haut.[9])

Pseaume CXI.

1. Louez l'Eternel. Aleph, Ie celebreray l'Eternel, Beth, en la congregation et assemblee des iustes.[1]) 2. Gimel, Les oeuvres de l'Eternel sont grandes, Daleth, *et* bien cognues[2]) à ceux qui les

---

[19]) amaigrie par faulte de gr. O. 46. a perdu toute sa gr. 54. *s.*
[20]) confesseray O. 46.

[1]) la verge O. 46.
[2]) viendra voluntiers O. te sera volontaire 46. *suiv.*
[3]) au iour que tu auras ton exercite en sainte pompe O. au temps d'assembler t. e. *etc.* 46. *suiv.*
[4]) ta nativité te sera depuis la matrice comme du matin vient la rosee O.
[5]) selon ce que i'ay dit à M. O. à la forme 46. *suiv.*
[6]) il fera iugement des nations O. 46. il exercera i. sur les n. 54. *s.*
[7]) sur un grand pays * 54. *s.* sur la grande terre O. sur la t. ample 46.
[8]) fleuve O. 46.
[9]) il exaltera son chef O.

[1]) des droicturiers O. des hommes droitz 46. *s.*
[2]) requises O. considerees 54. *s.*

desirent.[3]) 3. He, Son oeuvre est beauté[4]) et magnificence, Vau, et sa iustice demeure à tout iamais. 4. Zain, Il a fait memoire par ses merveilles, Heth, l'Eternel est clement et misericordieux. 5. Il a donné portion à ceux qui le craignent: il aura souvenance de son alliance à tout iamais. 6. Il a declaré à son peuple la vertu de ses oeuvres, pour leur donner l'heritage des Gentils. 7. Les oeuvres de ses mains sont verité et iugement: tous les statuts d'iceluy sont veritables, 8. *et* Establis à tout iamais, faits en verité et droiture. 9. Il a envoyé delivrance à son peuple, il a commandé son alliance eternellement: son Nom est Sainct et terrible. 10. Le commencement de sagesse c'est la crainte du Seigneur, tous ceux qui les font *ont* bonne intelligence:[5]) la louange d'iceluy demeure eternellement.

Pseaume CXII.

1. Louez l'Eternel. Bien-heureux est l'homme qui craind le Seigneur, il se delectera fort en ses commandemens. 2. Sa lignee sera puissante en la terre: la generation des droituriers sera benite.[1]) 3. Chevances et richesses *seront* en sa maison, et sa iustice demeure eternellement. 4. La lumiere reluit en tenebres à ceux qui sont droits: *il est*[2]) clement, pitoyable et iuste. 5. L'homme de bien fait[3]) aumosne[4]) et preste, il mesure[5]) ses affaires en droiture. 6. Certes il ne sera iamais esbranlé, le iuste sera en memoire perpetuelle. 7. Il n'aura peur de mauvaises nouvelles:[6]) son coeur est ferme, pource qu'il ha confiance au Seigneur. 8. Son coeur est appuyé, il ne craindra point, iusqu'à ce qu'il voye *ce qu'il desire* en ses adversaires.[7]) 9. Il a distribué, *et* donné aux povres, sa iustice persiste à tout iamais: sa corne sera exaltee avec gloire. 10. Le meschant le verra, et en aura despit,[8]) il grincera les dents et sechera:[9]) le desir des iniques perira.

Pseaume CXIII.

1. Louez l'Eternel. Vous serviteurs du Seigneur, louez, louez *di-ie* le nom du Seigneur.

---

[3]) aiment 54. *s.*
[4]) louenge O. 46. maiesté 54. *s.*
[5]) sont bien entenduz 46. bien sages 54. *s.* bon entendement est à tous ceux O.

[1]) bienheureuse O.
[2]) ascavoir au O. à l'homme 46.
[3]) *en marge:* ou, bien sera à l'h. qui fait.
[4]) misericorde O. 46.
[5]) gouverne O. 46. dispense 54. *s.*
[6]) quand il orra quelque mauvaise chose il ne craindra point O. 46.
[7]) ains à la fin il verra la ruine de s. a. 54. *s.*
[8]) en sera marry O. 46.
[9]) sera transsis O. 46.

2. Le nom du Seigneur soit benit dés ceste heure et à tout iamais. 3. Le nom du Seigneur est louable depuis soleil levant iusques à soleil couchant. 4. Le Seigneur est haut eslevé[1]) par dessus toutes gens, sa gloire est par dessus les cieux. 5. Qui est semblable au Seigneur nostre Dieu, qui s'esleve[2]) pour habiter, 6. Qui s'abbaisse pour veoir *ce qui se fait* au ciel et en la terre? 7. Redressant le povre de la poudre, il esleve l'affligé de la fiente: 8. Afin qu'il le face seoir avec les Princes, avec les Princes de son peuple: 9. Qui fait habiter la sterile avec famille,[3]) se resiouissant *de ce qu'elle est* mere d'enfans. Louez l'Eternel.

Pseaume CXIV.

1. Quand Israel est sorti[1]) hors d'Egypte, *et* la maison de Iacob d'entre le peuple barbare:[2]) 2. Iuda a este la sanctification d'iceluy, *et* Israel son empire. 3. La mer l'a veu et s'en est fuye, le Iordain est retourné[3]) en arriere. 4. Les montagnes ont sailli comme moutons,[4]) *et* les costaux comme les agneaux des brebis.[5]) 5. O mer, qu'as-tu eu que tu t'en es fuye? et toy Iordain que tu es retourné arriere? 6. *et* Vous montagnes que vous avez sailli comme moutons, *et* vous costaux comme les agneaux des brebis? 7. O terre[6]) tremble devant la face du Seigneur, devant la face du Dieu de Iacob: 8. Qui convertit le rocher en estangs d'eaux, *et* le caillou en source[7]) d'eaux.

Pseaume CXV.

1. Non point à nous Seigneur, non point à nous, mais à ton nom donne gloire, pour l'amour de ta bonté et de ta verité. 2. Pourquoy diront les gens, Où est maintenant leur Dieu? 3. Et certes nostre Dieu *est* au ciel, *où* il fait tout ce qu'il veut. 4. Leurs idoles *sont* or et argent, ouvrage[1]) des mains des hommes. 5. Elles ont bouches, et ne parleront point: elles ont yeux et ne verront point. 6. Elles ont aureilles, et n'orront point: elles ont narines, et ne sentiront rien. 7. Elles ont des mains et n'en toucheront point: elles ont pieds, et ne chemineront[2]) point: elles ne crieront[3]) point de leur gosier. 8. Ceux qui les font seront semblables à elles, et tous ceux qui s'y fient. 9. Toy Israel mets ta fiance[4]) au Seigneur, il est leur aide et leur bouclier. 10. Maison d'Aaron confiez-vous au Seigneur, il est leur aide et leur bouclier. 11. Vous qui craignez le Seigneur confiez-vous au Seigneur, il est leur aide et leur bouclier. 12. Le Seigneur a eu memoire de nous, il benira, il benira la maison d'Israel, il benira la maison d'Aaron. 13. Il benira ceux qui craignent le Seigneur, les petis avec les grans. 14. Le Seigneur adioustera sur vous,[5]) sur vous et sur vos enfans. 15. Vous estes benits du Seigneur qui a fait le ciel et la terre. 16. Les cieux, les cieux sont au Seigneur: mais il a donné la terre aux fils des hommes. 17. O Dieu, les morts ne te loueront point, ne tous ceux qui descendent en silence. 18. Mais nous, nous benirons Dieu dés maintenant et iusques à iamais. Louez l'Eternel.

Pseaume CXVI.

1. I'ay aimé, car le Seigneur exaucera la voix de ma priere.[1]) 2. Pource qu'il a incliné vers moy son aureille, et ie l'invoqueray en mes iours.[2]) 3. Les laqs[3]) de mort m'ont environné, et les angoisses du sepulchre m'ont trouvé:[4]) i'ay rencontré[5]) tribulation et douleur, 4. Et l'invoqueray au nom du Seigneur, ie te prie Seigneur delivre mon ame. 5. Le Seigneur est benin[6]) et iuste, et nostre Dieu est misericordieux. 6. Le Seigneur garde les simples: i'ay este abbaissé, et il m'a preservé.[7]) 7. Mon ame retourne en ton repos, car le Seigneur a retribué sur toy. 8. Pource que tu as delivré mon ame de mort, mes yeux de larmes, *et* mon pied de trebuschement. 9. Ie chemineray[8]) en la terre des vivans devant la face du Seigneur. 10. I'ay creu, car ie parleray:[9]) ie suis fort affligé. 11. I'ay dit en ma frayeur precipitee,[10]) Tout[11]) est mensonger. 12. Quelle chose rendray-ie au Seigneur? tous ses benefices sont sur moy. 13. Ie prendray la coupe

---

1) excellent O. 46. hautain 54. *s.*
2) s'exalte O. a eslevé sa demeure 54. *s.*
3) celle qui estoit sterile de f. O. 46. donne famille à celle *etc.* 54. *s.*

1) issoit. O. 46.
2) estranger O. 46.
3) s'en est reviré O.
4) béliers 54. *s.*
5) montaignettes comme a. du bercail O. 46.
6) la terre 54. *s.*
7) fontaine O. 46.

1) façon O. 46.
2) marchent 54. *s.*
3) grumellent O. 46. rendent nul son 54. *s.*
4) Qu'Israel ayt son espoir O. 46. Isr. asseure-toy 54. *s. et ainsi par la suite.*
5) veuille monstrer sa liberalité vers vous O. fera accroistre ses biens sur vous 46.

1) mes supplications 54. *s.*
2) toute ma vie 54. *s.*
3) cordeaux O. 46. douleurs 54. *s.*
4) surpris 54. *s.*
5) trouvé O. 46. i'estoye saisi de 54. *s.*
6) misericordieux O. 46. clement 54. *s.*
7) delivré 54. *s.*
8) converseray O. 46.
9) pourquoy ie p. O. 46. pq. i'ay parlé 54. *s.*
10) en mon subit departement O. en ma hastiveté 46. en ma h. de fuir 54. *s.*
11) tout homme * O. *suiv.*

de salut,[12]) et invoqueray le nom du Seigneur. 14. Ie rendray mes voeux au Seigneur maintenant devant tout son peuple. 15. La mort de ses debonnaires[13]) est precieuse devant les yeux du Seigneur. 16. Sus donc Seigneur, car ie suis ton serviteur, ie suis ton serviteur fils de ta servante, tu as rompu[14]) mes liens: 17. Ie te sacrifieray hostie de louange, et invoqueray[15]) le nom du Seigneur. 18. Ie rendray maintenant mes voeux au Seigneur devant tout son peuple, 19. Es parvis de la maison du Seigneur, au milieu de toy Ierusalem. Louez l'Eternel.

Pseaume CXVII.

1. Toutes nations louez le Seigneur, tous peuples celebrez-le. 2. Car sa misericorde est confermee[1]) sur nous, et la verité du Seigneur demeure eternellement. Louez le Seigneur.

Pseaume CXVIII.

1. Louez l'Eternel car il est bon, car sa misericorde *est* à tout iamais.[1]) 2. Qu'Israel die maintenant, que sa clemence[2]) *demeure* à tout iamais. 3. Que la maison d'Aaron die maintenant, que sa clemence *demeure* eternellement. 4. Que ceux qui craignent le Seigneur dient, que sa misericorde est à tout iamais. 5. I'ay invoqué l'Eternel en *ma* destresse,[3]) *et* l'Eternel m'a exaucé *en me mettant* au large.[4]) 6. Le Seigneur est avec moy, ie ne craindray point tout[5]) ce que l'homme fera. 7. Le Seigneur *est* avec moy entre ceux qui m'aident: et ie verray *ce que ie desire* en mes ennemis. 8. Il vaut mieux esperer au Seigneur, que se confier en l'homme. 9. Il vaut mieux esperer au Seigneur, que se confier aux Princes. 10. Tous les peuples m'ont environné,[6]) *mais* certes au nom du Seigneur ie les desconfiray.[7]) 11. Ils m'ont environné, voire ils m'ont environné,[8]) *mais* au nom du Seigneur ie les desconfiray. 12. Ils m'ont environné comme

[12]) des saluts * — le hanap de delivrance O. *suiv.*
[13]) saincts O. 46.
[14]) deslié 54. *s.*
[15]) reclameray 54. *s.*

[1]) *en marge:* ou, multipliee. — augmentee O. 46. grande 54. *s.*

[1]) dure eternellement * (*et ainsi de suite*) 54. *s.* est ét. O. 46.
[2]) misericorde * — benignité O. *suiv.*
[3]) en tribulation O. 46.
[4]) m'a octroyé de m'eslargir O. m'a respondu en m'eslargissant 46. *suiv.*
[5]) chose que l'homme me puisse faire * 54. *s.* me face O. que me feroit l'homme 46.
[6]) Quand toutes gens m'environneront O.
[7]) defferay O.
[8]) qu'ils m'environnent, et soyent à l'entour de moy O.

abeilles,[9]) ils ont este esteints comme feu d'espines, certes au nom du Seigneur ie les desconfiray, 13. En me poussant[10]) tu m'as poussé afin que ie tombasse,[11]) mais le Seigneur m'a aidé.[12]) 14. Dieu est ma force et *mon* cantique, et m'a este en salut. 15. Voix de ioye et de salut *est* és tabernacles des iustes: la dextre du Seigneur a fait vertu, 16. La dextre du Seigneur est exaltee,[13]) la dextre du Seigneur a fait vertu. 17. Ie ne mourray point, mais ie vivray, et raconteray les oeuvres de Dieu. 18. En me chastiant il m'a chastié, mais il ne m'a point livré à la mort. 19. Ouvrez-moy les portes de iustice, et estant entré en icelles ie loueray le Seigneur. 20. Ceste porte est du Seigneur, les iustes entreront en icelle. 21. Ie te celebreray pource que tu m'as exaucé, et m'as este en salut. 22. La pierre que les edifians ont reiettee,[14]) a este faite chef de l'anglet. 23. Ceci a este fait par le Seigneur, *et* est merveilleux en nos yeux. 24. Voyci la iournee que le Seigneur a faite, esgayons-nous, et nous resiouissons en icelle. 25. O Seigneur, ie te prie sauve, ie te prie, Seigneur fay prosperer ie te prie. 26. Benit soit celuy qui vient au nom du Seigneur: nous vous benissons de la maison du Seigneur. 27. Le Seigneur est Dieu, et il nous a esclairé:[15]) liez l'agneau avec des chordes iusques aux cornes de l'autel: 28. Tu es mon Dieu, aussi ie te celebreray: tu es mon Dieu, ie t'exalteray. 29. Celebrez le Seigneur car il est bon, et sa benignité *est* à tousiours-mais.

Pseaume CXIX.

Aleph.

1. Bien-heureux *sont* ceux qui sont entiers en *leur* voye, *et* qui cheminent en la Loy du Seigneur. 2. Bien-heureux *sont* ceux qui gardent ses tesmoignages, *et qui* de tout leur coeur le cherchent.[1]) 3. Certes ceux qui cheminent en ses voyes ne font point d'iniquité. 4. Tu as commandé que tes statuts soyent gardez diligemment. 5. A la miene volonté que mes voyes soyent addressees à garder tes edits. 6. Alors ie ne seray point confus quand i'auray este ententif à tous tes commandemens. 7. Ie te loueray en droiture de coeur, quand i'auray apprins les iugemens de ta iustice. 8. Ie garderay[2]) tes edits, ne me delaisse point de trop loin.

[9]) qu'ils m'environnent comme aes O.
[10]) rudement 54. *s.*
[11]) tu m'as fait cheoir O. 46. trebuscher 54. *s.*
[12]) secouru 54. *s.*
[13]) haulte O. 46. hautaine 54. *s.*
[14]) reprouvee O. 46. les bastisseurs 54. *s.*
[15]) il nous enluminera O. 46.

[1]) requierent O. 46.
[2]) i'observeray O. 46.

Beth.

9. En quoy amendera l'adolescent sa vie? en gardant ta Parolle. 10. Ie t'ay requis de tout mon coeur, ne permets point que ie fourvoye de tes commandemens. 11. I'ay caché[3]) ta parolle en mon coeur, afin que ie ne peche point contre toy. 12. Seigneur tu es benit, enseigne moy tes edits. 13. I'ay raconté[4]) par mes levres tous les iugemens de ta bouche. 14. I'ay prins plaisir en la voye de tes tesmoignages, autant qu'en toutes richesses. 15. Ie mediteray en tes statuts, et considereray tes voyes.[5]) 16. Ie me delecteray[6]) en tes edits, ie n'oublieray point tes paroles.

Gimel.

17. Fay bien à ton serviteur, *et* ie vivray, et garderay ta Parolle. 18. Ouvre mes yeux et ie verray les merveilles de ta Loy. 19. Ie suis estranger en terre, ne cache[7]) point de moy tes commandemens. 20. Mon ame est brisee[8]) du desir qu'elle ha en tous temps envers tes iugemens. 21. Tu as destruit[9]) les orgueilleux, maudits sont ceux qui declinent de tes commandemens. 22. Oste de moy l'opprobre et le mespris,[10]) car i'ay gardé tes tesmoignages. 23. Mesmes les Princes se sont assis, ils ont parlé contre moy, ton serviteur a medité tes edits. 24. Mesmes[11]) tes tesmoignages *sont* ma delectation,[12]) *et* les hommes de ton[13]) conseil.

Daleth.

25. Mon ame tient à la poudre, vivifie moy[14]) selon ta Parolle. 26. I'ay raconté[15]) mes voyes, et tu m'as respondu: enseigne moy tes edits. 27. Fay que i'entende la voye de tes commandemens, et ie mediteray en tes merveilles. 28. Mon ame s'escoule goutte à goutte de chagrin,[16]) redresse moy selon ta Parolle. 29. Oste de moy la voye de fausseté, et me gratifie par ta Loy.[17]) 30. I'ay eleu la voye de verité, *et me* suis proposé tes iugemens. 31. Seigneur i'ay adheré à tes tesmoignages, ne me ren point confus. 32. Ie courray en la voye de tes tesmoignages, quand tu auras eslargi mon coeur.

He.

33. Seigneur enseigne moy la vöye de tes edits, et ie la garderay iusques à la fin. 34. Fay moy entendre,[18]) et ie garderay ta Loy, et ie la garderay de tout mon coeur. 35. Addresse[19]) moy en la voye de tes statuts: car mon bon plaisir est en icelle. 36. Encline mon coeur à tes tesmoignages, et non à avarice. 37. Destourne mes yeux qu'ils ne voyent[20]) vanité: vivifie moy en ta voye. 38. Conferme ta Parolle[21]) à ton serviteur, lequel *est addonné* à ta crainte. 39. Oste de moy mon opprobre duquel i'ay eu crainte, car tes iugemens sont bons. 40. Voyci, i'ay desiré apres tes commandemens, vivifie moy en ta iustice.

Vav.

41. Que tes misericordes[22]) vienent sur moy Seigneur, *et* ton salut selon ta parolle: 42. Et ie respondray parolle à celuy qui me fait opprobre, pource que i'ay eu esperance en ta Parolle. 43. Et ne retire par trop la Parolle de verité de ma bouche: car i'atten[23]) tes iugemens. 44. Et ie garderay tousiours ta Loy à iamais et iusques à iamais. 45. Et ie chemineray au large: pource que i'ay cherché tes statuts: 46. Et ie parleray de tes tesmoignages devant les Rois, et ne seray point confus: 47. Et ie me delecteray en tes commandemens que i'ay aimez. 48. Et esleveray mes mains à tes statuts que i'ay aimez, et mediteray[24]) en tes edits.

Zain.

49. Aye souvenance de ta parolle à ton serviteur, en laquelle tu m'as donné esperance. 50. Ceste est ma consolation en mon affliction: car ta parolle me vivifie. 51. Les orgueilleux se sont tant et plus mocquez de moy:[25]) ie n'ay point decliné de ta Loy. 52. I'ay eu souvenance de tes iugemens de tout temps Seigneur, et me suis consolé. 53. Horreur m'a saisi à cause des meschans qui delaissent ta Loy. 54. Tes edits m'ont este au lieu de chansons en la maison de mon pelerinage.[26]) 55. Seigneur i'ay eu memoire de ton nom la nuit, et ie

---

3) absconse O.
4) annoncé O. 46.
5) sentiers * O. *suiv.*
6) ie pren mon plaisir 54. *s.*
7) cele 46. tiens secretz O.
8) mon courage est tout desrompu O. mon ame defaut 46. est transie 54. *s.*
9) deffait 54. *s.* asprement tensé O. 46.
10) contemnement O. 46.
11) aussi * O. *suiv.*
12) passe-temps 54. *s.*
13) mon * O. *suiv.*
14) ren-moy la vie 54. *s.*
15) referé O. 46.
16) s'est paumee (pasmee) d'angoisse O. 46. fondue de fascherie 54. *s.*
17) ton plaisir soit de me donner ta l. O. me fais grace de me donner 46. m'eslargy gracieusement ta l. 54. *s.*
18) donne-moy entendement O. 46. d. m. l'intelligence de ta l. 54. *s.*
19) conduis O. 46. achemine 54. *s.*
20) regardent 54. *s.* qu'ils ne voyent chose vaine O. 46.
21) promesse O. 46.
22) ta benignité O. 46. tes graces 54. *s.*
23) ie me suis arresté O. 46.
24) parleray de O.
25) m'ont mocqué O. se sont gaudis de moy 54. *s.*
26) de ma conversation O. où i'ay demeuré comme estranger 46. *suiv.*

garde ta Loy. 56. Ceci m'est fait,[27]) pource que i'ay gardé tes statuts.

Heth.

57. Seigneur *tu es* ma portion, i'ay dit que ie garderay tes Parolles. 58. I'ay requis ta face de tout mon coeur, aye merci de moy selon ta Parolle. 59. I'ay consideré[28]) mes voyes, et ay tourné mes pieds vers tes tesmoignages. 60. Ie me suis hasté, et n'ay point differé de garder tes commandemens. 61. Les chordeaux[29]) des meschans m'ont saisi,[30]) ie n'ay point oublié ta Loy. 62. Ie me leveray à la minuit pour te louer,[31]) à cause des iugemens de ta iustice. 63. Ie m'accompagne[32]) de tous ceux qui te craignent, et qui gardent tes statuts. 64. Seigneur la terre est plene de ta misericorde, enseigne moy tes edits.[33])

Teth.

65. Seigneur, tu as bien fait à ton serviteur selon ta Parolle. 66. Enseigne moy bonté de goust:[34]) car i'ay creu à tes commandemens. 67. Devant que ie fusse humilié ie me suis fourvoyé: mais maintenant ie garde ta Parolle. 68. Tu es bon et bien faisant, enseigne moy tes edits. 69. Les orgueilleux ont forgé des mensonges contre moy,[35]) *mais moy* ie garderay de tout mon coeur tes edits. 70. Leur coeur est engraissé comme sain, mais ie me delecte en ta Loy. 71. Il m'a este bon que i'aye este affligé, afin que i'apprene tes edits. 72. La Loy[36]) de ta bouche m'est meilleure que mille *pieces* d'or et d'argent.

Iod.

73. Tes mains m'ont fait et formé: fay moy entendre, afin que i'approuve tes commandemens. 74. Ceux qui te craignent me verront et se resiouiront, pource que i'ay esperé[37]) en ta Parolle. 75. Seigneur i'ay cognu que tes iugemens *sont* iustice: et m'as humilié en verité. 76. Ie te prie que ta bonté soit pour me consoler, selon ta Parolle à ton serviteur. 77. Que tes misericordes vienent sur moy,[38]) et ie vivray: car ta Loy est ma delectation. 78. Que les orgueilleux soyent confus, car ils m'ont perverti[39]) faussement: ie mediteray en tes edits. 79. Que ceux qui te craignent se retirent vers[40]) moy, et *ceux qui* ont cognu ton tesmoignage. 80. Que mon coeur soit entier en tes statuts, afin que ie ne soye honteux.

Caph.

81. Mon ame est defaillie apres ton salut, ie m'atten à ta Parolle. 82. Mes yeux sont defaillis apres ta Parolle, en disant, Quand me consoleras-tu? 83. Car i'ay esté comme une ouyre[41]) à la fumee, *et toutesfois* ie n'ay point oublié tes edits. 84. Combien sont les iours de ton serviteur? quand feras-tu iugement de ceux qui me persecutent? 85. Les orgueilleux m'ont fouy des fosses, ce qui n'est pas selon ta Loy. 86. Tous tes commandemens sont verité: ils me persecutent faussement, *parquoy* aide moy. 87. Ils m'ont presque consumé en la terre, toutesfois ie n'ay point delaissé tes statuts. 88. Vivifie[42]) moy selon ta bonté, et ie garderay le tesmoignage de ta bouche.

Lamed.

89. Seigneur, ta parolle demeure[43]) aux cieux à tout iamais. 90. Ta verité *est* de generation en generation: tu as establi[44]) la terre, et elle consiste. 91. Par tes iugemens[45]) ils persistent iusques auiourd'huy: pource que tous sont tes serviteurs. 92. N'eust este que ta Loy estoit ma delectation, alors ie fusse peri en mon affliction. 93. Ie ne mettray iamais en oubli tes statuts, car tu m'as vivifié en iceux. 94. Ie suis tien, sauve moy: car i'ay cherché[46]) tes statuts. 95. Les meschans m'ont espié pour me perdre,[47]) mais ie pren garde à tes tesmoignages. 96. En toute perfection i'ay veu la fin: ton commandement est fort large.[48])

Mem.

97. O combien i'ay aimé ta Loy! elle est ma meditation[49]) tout le iour. 98. Tu m'as rendu plus sage[50]) que mes ennemis par tes commandemens:

---

[27]) i'ay eu cela en moy, affin O. 46. cela m'est advenu d'autant que 54. *s.*
[28]) pensé à O. 46.
[29]) complotz O. bendes 46. *s.*
[30]) *en marge:* ou, les assemblees des m. m'ont despouillé ou pillé. (pillé O. *suiv.*)
[31]) regracier O. 46. rendre graces 54. *s.*
[32]) ie suis compaignon O. 46.
[33]) status O. 46. ordonnances 54. *s.*
[34]) goust et science* — bonté, cognoissance et science O. 46; de bien iuger et entendre 54. *s.*
[35]) m'ont attribué mensonge O. 46. ont forgé des faussetez c. m. 54. *s.*
[36]) doctrine 54. *s.*
[37]) ie me fie O. 46. ie m'atten 54. *s.*

[38]) m'advienne O.
[39]) faict O. 46.
[40]) soyent tournez avec O. 46. reviennent à 54. *s.*
[41]) le baril O. une vessie 46. une outre *pendue* 54 ouyre *pendue* 59.
[42]) repare O.
[43]) est establie 54. *s.*
[44]) fondé O. 46.
[45]) ordonnances 54. *s.*
[46]) ie suis studieux de 54. *s.*
[47]) attendu pour me destruire O. 46.
[48]) ample 54. *s.*
[49]) ma devise O. 46. mon devis 54. *s.*
[50]) faict plus prudent O. 46.

car ie les ay tousiours vers moy. 99. Tu m'as rendu[51]) plus prudent que ceux qui m'avoyent enseigné: car tes tesmoignages *sont* ma meditation. 100. I'ay passé les anciens en intelligence:[52]) car i'ay gardé tes statuts. 101. I'ay retiré mes pieds de tout mauvais sentier, afin que ie garde ta Parolle. 102. Ie n'ay point decliné de tes iugemens: car tu m'as enseigné. 103. O que tes parolles ont este douces à mon palais! plus que miel en ma bouche. 104. I'ay acquis intelligence par tes statuts, pour ceste cause i'ay eu en haine tout sentier de fausseté.[53])

Nun.

105. Ta Parolle *sert de* lampe à mon pied, et *de* lumiere à mon sentier. 106. I'ay iuré, et maintiendray, de garder les iugemens de ta iustice. 107. Seigneur, ie suis fort affligé, vivifie moy selon ta Parolle. 108. Seigneur, ie te prie que tu acceptes les *oblations* volontaires[54]) de ma bouche, et m'enseigne tes iugemens. 109. Mon ame est tousiours en ma main, et n'ay point oublié ta Loy. 110. Les meschans m'ont tendu un laqs, et ne me suis point fourvoyé[55]) de tes statuts. 111. I'ay herité eternellement tes tesmoignages: car ils *sont* la ioye[56]) de mon coeur. 112. I'ay encliné mon coeur à garder tes edits[57]) à tout iamais et iusques à la fin.

Samech.

113. I'ay eu en haine les pensees *obliques*,[58]) et ay aimé ta Loy. 114. Tu es ma cachette[59]) et mon bouclier, i'ay eu esperance en ta Parolle. 115. Vous meschans destournez-[60])vous de moy, et ie garderay les commandemens de mon Dieu. 116. Soustien[61]) moy par ta Parolle, et ie vivray: et ne me ren point[62]) confus de mon attente. 117. Conferme[63]) moy et ie seray sauvé, et ie considereray continuellement tes edits. 118. Tu as foullé aux pieds tous ceux qui se fourvoyent de tes edits: car leur cautelle est mensonge.[64]) 119. Tu as exterminé[65]) *comme* l'escume tous les meschans de la terre, et pourtant i'ay aimé tes tesmoignages.

[51]) i'ay esté faict O. 46. i'ay passé en prudence 54. *s.*
[52]) en scavoir 54. *s.* i'ay entendu plus que les a. O. 46.
[53]) voye mensongiere 54 *s.*
[54]) que les obl. . . . te soyent aggreables O. 46.
[55]) desvoyé O. 46. esgaré 54. *s.*
[56]) delectation O. 46.
[57]) faire tes statuts O. 46. accomplir tes ordonnances 54. *s.*
[58]) les iniques O. 46. les cauteles 54. les cauteleux 59.
[59]) mon lieu secret O. 46.
[60]) mauvais deportez O. 46. malins departez 54. *s.*
[61]) conferme O. 46.
[62]) et ne permetz point que ie sois O. 46.
[63]) soubstiens O. 46. soulage 54. *s.*
[64]) vaine 54. *s.* leur brassement est faulx O. leurs machinations sont mensonges 46.
[65]) fais aneantir O. 46.

120. Le poil de ma chair s'est dressé à cause de ta crainte,[66]) et ay esté effrayé[67]) pour tes iugemens.

Ain.

121. I'ay fait iugement et iustice: ne me livre[68]) point à ceux qui m'oppressent.[69]) 122. Plége[70]) ton serviteur en bien, afin que les orgueilleux ne me facent oppression. 123. Mes yeux ont defailli apres ton salut, et apres la Parolle de ta iustice. 124. Fay avec ton serviteur selon ta bonté, et m'enseigne tes edits. 125. Ie suis ton serviteur, donne moy intelligence,[71]) afin que i'apprene tes tesmoignages. 126. Il est temps de besongner Seigneur,[72]) *car* ils ont dissipé ta Loy. 127. Et pourtant i'ay aimé tes statuts plus que l'or et le fin or.[73]) 128. Pour ceste cause i'ay estimé que tous *tes* commandemens *sont* totalement droits, *et* ay eu en haine toute voye de mensonge.[74])

Phe.

129. Tes tesmoignages *sont* choses merveilleuses,[75]) et pourtant mon ame les a gardez. 130. L'entree[76]) de tes parolles *est* lumiere, laquelle donne intelligence aux petis.[77]) 131. I'ay ouvert ma bouche et ay respiré, pource que i'ay aimé tes commandemens. 132. Regarde à moy, et aye merci de moy selon *ton* iugement[78]) envers ceux qui aiment ton Nom. 133. Addresse mes pas selon ta Parolle, afin qu'aucune iniquité ne domine en moy.[79]) 134. Delivre moy de l'oppression des hommes, et ie garderay tes commandemens. 135. Fay reluire ta face envers ton serviteur, et m'enseigne tes edits. 136. Ruisseaux d'eaux sont descoulez[80]) de mes yeux, pource qu'ils n'ont pas gardé ta Loy.

Sade.

137. Seigneur tu es iuste, et tes iugemens sont droits. 138. Tu as commandé par tes tesmoignages *qu'on face* iustice et fidelité singulierement.[81])

[66]) ma chair a esté espouvantée pour la crainte de toy O. 46. a frissonné de ta frayeur 54. *s.*
[67]) a eu paour à cause de O. 46. ay redouté 54. *s.*
[68]) baille . . O. 46. abandonne 54. *s.*
[69]) à ceux qui me font iniure O. 46. me font oppression 54. *s.*
[70]) guarantis O. addresse 46. Que ton s. prenne plaisir au b. 54. *s.*
[71]) à entendre O. fay moy entendre 46.
[72]) au S. de le faire O. que le S. face 46.
[73]) *en marge:* ou, marguerites. — pierres precieuses O. 46. ioyaux 54. *s.*
[74]) faulse coustume O. fausse maniere de faire 46.
[75]) dignes d'admiration O. 46.
[76]) l'ouverture O. 46.
[77]) sotz O. 46. idiotz 54. *s.*
[78]) la coustume 54. *s.*
[79]) ne donne puissance sur moy à 54. *s.*
[80]) descendus O. 46.
[81]) principallement O.

139. Mon zele m'a retranché,[82]) pource que mes adversaires ont oublié tes parolles. 140. Ta Parolle est fort purgee,[83]) et ton serviteur l'a aimee. 141. Ie suis petit et contemptible, ie n'ay point mis en oubli tes preceptes. 142. Ta iustice est iustice à tout iamais, et ta Loy est verité. 143. Tribulation et angoisse m'ont trouvé,[84]) *mais* tes commandemens ont este ma delectation. 144. La iustice de tes tesmoignages *dure* à iamais: donne moy intelligence, et ie vivray.

Coph.

145. I'ay crié de tout mon coeur, Seigneur exauce moy, *et* ie garderay tes statuts. 146. Ie t'ay invoqué, sauve moy, et ie garderay tes tesmoignages. 147. I'ay prevenu le poinct[85]) du iour, et ay crié, i'ay regardé à ta Parolle.[86]) 148. Mes yeux ont prevenu les veilles de la nuit, pour mediter[87]) ta Parolle. 149. Seigneur, selon ta benignité escoute ma voix, vivifie moy selon ton iugement. 150. Ceux qui poursuyvent malice se sont approchez,[88]) *et* se sont retirez de ta Loy. 151. Seigneur tu es prochain,[89]) et tous tes commandemens sont verité. 152. I'ay cognu dés le commencement de tes tesmoignages, que tu les a fondez à perpetuité.

Res.

153. Regarde mon affliction, et me delivre: car ie n'ay point oublié ta Loy. 154. Deba ma cause, et me rachete, vivifie moy selon[90]) ta Parolle. 155. Le salut est loin des meschans: pource qu'ils n'ont point cherché tes statuts. 156. Seigneur tes misericordes sont grandes, vivifie moy selon tes iugemens. 157. Ceux qui me persecutent et oppressent sont en grand nombre:[91]) ie ne me suis point retiré de tes tesmoignages. 158. I'ay veu les desloyaux, et les ay tancez:[92]) car ils n'ont pas gardé ta Parolle. 159. Seigneur, regarde que i'ay aimé tes commandemens, vivifie moy selon ta benignité. 160. Le chef[93]) de ta Parolle c'est verité, et tout iugement de ta iustice est eternel.[94])

[82]) consumé * 54. *s.* estouffé O. 46.
[83]) essayée O. esprouvée 46. *s.*
[84]) saisi 54. *s.*
[85]) avant le iour 54. *s.*
[86]) ie me fie à ta promesse O. 46. ie m'atten à ta parolle 54. *s.*
[87]) deviser de 54. *s.*
[88]) mes persecuteurs se sont ap. pour faire quelque lascheté O. 46. ceux qui poursuyvent lascheté se sont appr. d'icelle 54. *s.*
[89]) approche toy O. 46.
[90]) à *
[91]) *en marge:* ou, forts, robustes. — plusieurs sont qui me p. O.
[92]) en ay eu ennuy O. 46. en ay esté fasché 54. *s.*
[93]) le commencement 54. *s.* ta p. est veritable dés le c. O. 46.
[94]) à perpetuité O. 46.

Schin.

161. Les princes m'ont persecuté à tort, toutesfois mon coeur a eu crainte de ta Parolle. 162. Ie me suis resiouy de ta Parolle, comme celuy qui a trouvé gros butin.[95]) 163. I'ay eu fausseté en haine et en detestation, *mais* i'ay aimé ta Loy. 164. Ie t'ay loué tous les iours par sept fois, à cause des iugemens de ta iustice. 165. Ceux qui aiment ta Loy auront grand' paix,[96]) et n'auront aucun choppement. 166. Seigneur, i'ay esperé[97]) en ton salut, et ay fait tes commandemens. 167. Mon ame a gardé tes tesmoignages, et les ay grandement aimez. 168. I'ay gardé tes commandemens et tes tesmoignages: pource que toutes mes voyes sont tousiours devant toy.[98])

Thav.

169. Seigneur, que mon cri approche de ta presence, *et* me donne intelligence[99]) selon ta Parolle. 170. Que ma priere viene en ta presence,[100]) *et* me delivre selon ta Parolle. 171. Mes levres parleront[101]) louange, quand tu m'auras enseigné tes statuts. 172. Ma langue parlera de ta Parolle: car tous tes preceptes[102]) sont iustice. 173. Que ta main soit pour me secourir, car i'ay eleu tes commandemens. 174. Seigneur, i'ay desiré[103]) ton salut, et ta Loy *a este* ma delectation.[104]) 135. Que mon ame vive, et qu'elle te loue, et que tes iugemens me subvienent. 176. Ie me suis fourvoyé[105]) comme une ouaille perdue: cherche ton serviteur, car ie n'ay point oublié tes statuts.

Pseaume CXX.

1. Cantique des degrez.[1]) I'ay crié[2]) au Seigneur en ma grande affliction,[3]) et il m'a respondu.[4]) 2. Seigneur, delivre mon ame des levres de fausseté et de la langue cauteleuse.[5]) 3. Quelle chose te donnera, et quelle chose t'avancera la langue pleine de fraude?[6]) 4. Les fleches aigues d'un *homme*

[95]) grosse despouille O. 46.
[96]) felicité O. 46. prosperité 54. *s.*
[97]) attendu O. 46.
[98]) en ta presence O. 46.
[99]) entendement O. 46.
[100]) ayt entrée devant toy O. entre d. t. 46. ma supplication vienne d. t. 54. *s.*
[101]) prononceront O. 46. te loueront à pleine bouche 54. *s.*
[102]) commandemens * O. *suiv.*
[103]) appeté 54. *s.*
[104]) mon passe-temps 54. *s.*
[105]) i'ay este esgaré* *et en marge*: ou, errant i'ay tracassé desvoyé O. 46. esgaré 54. *s.*

[1]) de Maaloth 54. *s.*
[2]) invoqué O. 46. reclamé 54. *s.*
[3]) tribulation O. 46.
[4]) exaucé 54 *s.*
[5]) pleine de fraude O. 46.
[6]) tromperie O. 46.

puissant avec charbons de genevre. 5. Helas, de ce que i'ay este estranger en Mesech, et ay demeuré és tabernacles de Kedar. 6. Mon ame a par trop demeuré[7]) avec celuy qui ha en haine paix. 7. Moy la paix: et quand ie parle, eux à la guerre.

Pseaume CXXI.

1. Cantique des degrez. I'esleveray mes yeux aux montagnes, dont il me viendra secours. 2. Mon secours[1]) *vient* du Seigneur qui a fait le ciel et la terre. 3. Il ne permettra point que ton pied choppe: celuy qui te garde ne sommeillera point. 4. Voyci, celuy qui garde Israel ne sommeillera point, et ne dormira. 5. Le Seigneur *est* ta garde: le Seigneur *est* ta defense à ta main dextre. 6. Le soleil ne te frappera point de iour, ne la lune de nuit. 7. Le Seigneur te gardera de tout mal, il gardera ton ame. 8. Le Seigneur gardera ton issue et ton entree dés maintenant et à tousiours-mais.

Pseaume CXXII.

1. Cantique des degrez, de David. Ie me suis esiouy quand ils m'ont dit, Nous irons en la maison du Seigneur. 2. Nos pieds seront[1]) arrestez en tes parvis, o Ierusalem. 3. Ierusalem edifiee comme une cité, compassee[2]) en soy ensemble. 4. Là sont montees les lignees, les lignees de l'Eternel, en tesmoignage[3]) à Israel, pour celebrer le nom du Seigneur. 5. Car illec sont posez[4]) les sieges pour iuger, les sieges de la maison de David. 6. Priez pour la paix[5]) de Ierusalem: ceux qui t'aiment ayent prosperité. 7. Paix[6]) soit à ta munition, prosperité[7]) en tes tours. 8. Pour l'amour de mes freres et de mes prochains,[8]) ie parleray maintenant paix en toy.[9]) 9. A cause de la maison du Seigneur nostre Dieu, ie procureray ton bien.

Pseaume CXXIII.

1. Cantique des degrez. I'esleveray mes yeux à toy qui habites és cieux. 2. Voyci, comme les yeux des serviteurs *regardent* à la main de leurs maistres:[1]) comme les yeux de la servante *regardent* à la main de leur maistresse, ainsi nos yeux au

[7]) que mon ame demeure tant 54. *s.*

[1]) aide O. 46.

[1]) *en marge:* ou, ont este (54. *s.*).
[2]) conioincte O. 46. qui s'entretient bien 54. *s.*
[3]) qui sont la congregation de O.
[4]) assis O. 46.
[5]) prosperité 54. *s.* demandez felicité pour O. 46.
[6]) felicité O. 46.
[7]) *en marge:* ou, abondance (O. 46.).
[8]) compagnons O. 46.
[9]) de felicité O. 46. ie prieray pour ta paix 54. *s.*

[1]) seigneurs . . . . dame O. 46.

Seigneur nostre Dieu, iusqu'à ce qu'il ait merci de nous. 3. Aye pitié de nous Seigneur, aye pitié de nous: car nous sommes par trop soulez d'opprobre.[2]) 4. Nostre ame est en soy par trop soulee[3]) de la mocquerie des riches, et du mespris des orgueilleux.

Pseaume CXXIV.

1. Cantique des degrez, de David. Sans le Seigneur qui a este pour nous, die maintenant Israel: 2. Sans le Seigneur qui a este pour nous, quand les hommes s'eslevoyent contre nous, 3. Alors[1]) ils nous eussent engloutis *tous* vifs, durant que leur fureur estoit enflammee contre nous. 4. Alors les eaux nous eussent noyez: le torrent[2]) eust passé sur nostre ame: 5. Alors les eaux enflees et impetueuses fussent passees sur nostre ame. 6. Benit soit le Seigneur, lequel ne nous a point donnez[3]) en proye à leurs dents. 7. Nostre ame est eschappee comme l'oiseau du laqs des pipeurs: le laqs est rompu, et nous avons esté delivrez. 8. Nostre aide est au nom du Seigneur, qui a fait le ciel et la terre.

Pseaume CXXV.

1. Cantique des degrez. Ceux qui se confient au Seigneur, *sont* comme le mont de Sion, *lequel* ne se mouvera point de son lieu, *mais* residera perpetuellement. 2. *Comme* montagnes *sont* à l'environ de Ierusalem, *ainsi* le Seigneur *est* à l'environ de son peuple, dés à present et à tousiours-mais. 3. Car le sceptre des meschans ne reposera point sur le sort des iustes, afin que les iustes n'avancent point leurs mains à iniquité. 4. Seigneur, fay bien aux bons, et à ceux qui sont droits en leurs coeurs. 5. Mais ceux qui se destournent par leurs *sentiers* obliques[1]) et tortus, le Seigneur les fera marcher avec les ouvriers d'iniquité: *mais* il y aura paix sur Israel.

Pseaume CXXVI.

1. Cantique des degrez. Quand le Seigneur ramena les captifs de Sion, nous estions comme ceux qui songent. 2. A ceste heure-là nostre bouche sera[1]) remplie de ris et nostre langue de resiouis-

[2]) moult remplis de mespris O. 46. nous avons par trop souffert de m. 54. *s.*
[3]) grandement remplie O. 46.

[1]) iadis 46. *s.*
[2]) le fleuve O. 46.
[3]) n'a pas permis que nous ayons esté O. 46. ne nous a point abandonnez 54. *s.*

[1]) *en marge:* ou, se fourvoyent en leurs chemins bossus [ou, font fourvoycr *]. ceux qui declinent apres leurs dissolutions O. 46.

[1]) *en marge:* ou, a este. — . . . on disoit (O. *suiv.*).

sance: à ceste heure on dira entre les Gens, le Seigneur s'est porté magnifiquement envers ceux-là. 3. Le Seigneur a fait grandes choses envers nous, dont nous avons esté ioyeux. 4. Seigneur, fay retourner la captivité comme ruisseaux[2]) au Midi. 5. Ceux qui sement en larmes, moissonneront[3]) en liesse. 6. Allant il s'en ira et pleurera, portant le pris de la semence:[4]) venant il reviendra en exultation,[5]) portant ses gerbes.

Pseaume CXXVII.

1. Cantique des degrez, de Salomon. Si le Seigneur n'edifie la maison, ceux qui l'edifient travaillent en vain: si le Seigneur ne garde la cité, celuy qui *la* garde veille pour neant.[1]) 2. C'est folie[2]) à vous de vous lever matin en vous hastant, d'aller tard au lict,[3]) de manger le pain de douleurs:[4]) *car* ainsi donnera-il repos[5]) à son bien-aimé. 3. Voyci, les enfans *sont* l'heritage du Seigneur: le fruit du ventre *est* le loyer *qu'il donne.* 4. Quelles *sont* les fleches en la main de l'homme puissant,[6]) tels sont les fils de ieunesse.[7]) 5. Bien-heureux est celuy qui aura rempli sa trousse[8]) d'icelles: *car* ils ne seront point confus quand ils parleront avec leurs ennemis à la porte.

Pseaume CXXVIII.

1. Cantique des degrez. Bien-heureux *est* l'homme qui craind le Seigneur, *et* chemine en ses voyes. 2. Car quand tu mangeras le labeur de tes mains, tu seras bien-heureux, et bien te sera. 3. Ta femme *sera* comme une vigne fructueuse és costez de ta maison, *et* tes enfans comme plantes d'olives autour de ta table. 4. Voyla, certainement ainsi sera benit l'homme qui craind le Seigneur. 5. Le Seigneur te benira de Sion, et verras le bien de Ierusalem tous les iours de ta vie. 6. Et verras les enfans de tes enfans, *et* paix sur Israel.

Pseaume CXXIX.

1. Cantique des degrez. Ils m'ont souvent affligé dés ma ieunesse, qu'Israel die maintenant: 2. Ils m'ont souventesfois affligé dés ma ieunesse: mais ils n'ont rien peu contre moy. 3. Les laboureurs ont labouré sur mon dos, et ont allongé leurs rayes. 4. *Mais* le Seigneur *qui est* iuste, a couppé les chordeaux des meschans. 5. Tous ceux qui ont Sion en haine seront confus, et reculleront en arriere. 6. Ils seront comme l'herbe des toits, laquelle est seche devant qu'elle iette hors: 7. De laquelle le moissonneur n'a point rempli sa main, ne le glaneur son aisselle. 8. Et dont les passans n'ont point dit, La benediction du Seigneur sur vous: nous vous benissons au nom du Seigneur.

Pseaume CXXX.

1. Cantique des degrez. O Eternel, i'ay crié à toy des lieux profons. 2. Seigneur escoute ma voix, que tes aureilles soyent ententives à la voix de mes prieres. 3. O Dieu, si tu prens garde aux iniquitez, Seigneur, qui est-ce qui subsistera?[1]) 4. Car il y a pardon vers toy, afin que tu sois craint. 5. I'ay attendu le Seigneur, mon ame l'a attendu, et ay eu esperance en sa Parolle. 6. Mon ame au Seigneur[2]), devant les gardes du matin, les gardes du matin. 7. Qu'Israel espere au Seigneur: car il y a benignité vers le Seigneur, et grande redemption est vers luy. 8. Luy-mesme rachetera[3]) Israel de toutes ses iniquitez.[4])

Pseaume CXXXI.

1. Cantique des degrez, de David. Seigneur, mon coeur ne s'est point eslevé, et mes yeux ne sont point hautains, et n'ay cheminé en *choses* grandes et cachees de moy. 2. Si ie n'ay mis et tenu mon ame quoye,[1]) comme celuy qui est sevré est envers sa mere: comme celuy qui est sevré mon ame est sur moy. 3. Qu'Israel espere en l'Eternel, dés à present et à tousiours mais.

Pseaume CXXXII.

1. Cantique des degrez. Seigneur, aye souvenance de David avec toute son affliction: 2. Lequel a iuré au Seigneur, a fait voeu au Fort de Iacob. 3. Si i'entre au tabernacle de ma maison, ie monte sur la coutre de mon lict: 4. Si ie donne somne à mes yeux, et laisse sommeiller mes paupieres, 5. Iusques à tant que i'auray trouvé place au Seigneur, habitacles au fort de Iacob. 6. Voyci, nous l'avons ouye en Ephrata, nous l'avons trouvee és

---

[2]) decours O. 46.
[3]) recueilliront O. 46.
[4]) ils alloient et plouroient portans leurs semoirs pour ietter la semence O. ils iront *etc.* 46. ils s'en alloyent pleurans *etc.* 54. *s.*
[5]) avec gayeté O. 46. chantans 54. *s.*

[1]) en vain O. 46.
[2]) chose vaine O. 46.
[3]) reposer 46. tarder à rep. O. reposer tard 54. *s.*
[4]) penible O. d'angoisse 46. de travaux 54. *s.*
[5]) somne O.
[6]) robustes 46.
[7]) ieunes filz O. 46.
[8]) son carquoys O. 46.

[1]) qui pourra demeurer O.
[2]) mon ame est attendante vers le Sgr. depuis la veille du matin iusqu'à l'autre veille O. 46. . . . . plus songneusement que les gardes n'attendent le point du iour, les gardes, dis-ie, le point du iour 54. *s.*
[3]) delivrera O. 46. garentira 54. *s.*
[4]) *en marge:* ou, punitions.

[1]) ains plustost me suis deporté et tenu quoy mon courage O. 46. 54. Si ie n'ay fait mes deportes *etc.* 59.

champs de la forest. 7. Nous entrerons en ses habitations, nous adorerons devant le scabeau[1]) de ses pieds. 8. O Seigneur, leve toy en ton repos, toy et l'Arche de ta force. 9. Que tes Sacrificateurs soyent vestus de iustice, et que tes debonnaires s'esiouissent.[2]) 10. Par l'amour de David ton serviteur, ne destourne point la face de ton Oinct. 11. Le Seigneur a iuré à David en verité, et ne s'en desdira point, Ie mettray sur ton throne du fruit de ton ventre. 12. Si tes fils gardent mon alliance, et mes convenances que ie leur enseigneray, aussi les fils d'iceux seront assis sur ton throne à iamais. 13. Car le Seigneur a eleu Sion, il l'a aimee pour son siege. 14. C'est-ci mon repos à iamais, i'y habiteray, pource que ie l'ay aimee. 15. Ie beniray de benedictions ses vivres,[3]) ie souleray ses povres de pain. 16. Et vestiray ses Sacrificateurs de salut, et ses debonnaires[4]) s'esiouiront de grande liesse. 17. Là ie feray germer la corne à David: i'ay preparé une lampe à mon Oinct. 18. Ie vestiray ses ennemis d'opprobre, et son diademe florira par luy.

Pseaume CXXXIII.

1. Cantique des degrez, de David. Voyci, o que c'est bonne chose et bien seante[1]) que freres habitent ensemble![2]) 2. Comme l'huile precieuse sur le chef, laquelle descend sur la barbe, la barbe d'Aaron, laquelle descend[3]) sur le bord de ses vestemens: 3. Comme la rosee de Hermon, laquelle descend sur les montagnes de Sion: car là le Seigneur a assigné benediction[4]), vie à perpetuité.

Pseaume CXXXIV.

1. Cantique des degrez. Voyci, benissez le Seigneur, vous tous serviteurs du Seigneur, qui demeurez[1]) les nuits en la maison du Seigneur. 2. Eslevez vos mains au Sanctuaire, et benissez le Seigneur. 3. Le Seigneur te benisse de Sion, qui a fait le ciel et la terre.

Pseaume CXXXV.

1. Louez l'Eternel. Louez[1]) le nom du Seigneur, louez serviteurs du Seigneur. 2. Qui demeurez en la maison du Seigneur, és parvis de la maison de nostre Dieu, 3. Louez Dieu, car le Seigneur est bon: chantez louange à son nom, car c'est chose plaisante:[2]) 4. Car Dieu a choisi Iacob pour soy, Israel pour son heritage.[3]) 5. Car ie cognoy que l'Eternel est grand, et que nostre Dieu est par dessus tous les dieux. 6. Le Seigneur fait tout ce qu'il veut és cieux et en la terre, en la mer, et en tous les abysmes: 7. Faisant monter les nues de l'extremité de la terre, il fait les esclairs avec la pluye, tirant hors le vent de ses lieux cachez. 8. Il a frappé les premier-nais d'Egypte depuis l'homme iusques à la beste. 9. Il a envoyé signes et prodiges au milieu de toy o Egypte, en Pharao et en tous ses serviteurs. 10. Il a frappé des nations grandes, et occi des rois puissans. 11. Sehon le roy des Amorrheens, et Og le roy de Basan, et tous les royaumes de Chanaan. 12. Et a donné leur terre en heritage, en heritage à Israel son peuple. 13. O Seigneur, ton nom est à perpetuité, o Seigneur, la memoire de toy est en generation et generation. 14. Car le Seigneur iugera son peuple, et se repentira[4]) sur ses serviteurs. 15. Les images des gens sont argent et or, ouvrages de mains d'homme. 16. Elles ont bouche, et ne parlent point: des yeux, et ne voyent point. 17. Elles ont des aureilles, et n'oyent point: aussi il n'y a point de souffle en leur bouche. 18. Ceux qui les font, soyent semblables à icelles, et quiconque s'y fie.[5]) 19. Maison d'Israel, benissez le Seigneur: maison d'Aaron, benissez le Seigneur. 20. Maison de Levi, benissez le Seigneur: vous qui craignez le Seigneur, benissez le Seigneur. 21. Le Seigneur soit benit de Sion, lequel habite en Ierusalem. Louez l'Eternel.

Pseaume CXXXVI.

1. Louez le Seigneur: car il est bon, et sa benignité dure à iamais.[1]) 2. Louez le Dieu des dieux: car sa benignité dure à iamais. 3. Louez le Seigneur des seigneurs: car sa benignité dure à iamais. 4. Lequel[2]) a fait seul grandes merveilles: car sa benignité dure à iamais. 5. Lequel a fait les cieux en intelligence:[3]) car sa benignité dure à iamais. 6. Lequel a estendu la terre sur les eaux: car sa benignité dure à iamais: 7. Lequel a fait les grans luminaires: car sa benignité dure à iamais. 8. Le soleil pour avoir domination de iour: car sa

---

[1]) la scabelle O. 46. son marchepied 54. *s.*
[2]) soyent dehait O. demenent ioye 46. chantent de ioye 54. *s.*
[3]) sa viande O. 46.
[4]) ses sainctz O. 46.

[1]) *en marge:* ou, plaisante (O. 46). souhaitable 54. *s.*
[2]) voire ensemble * (54. *s.*).
[3]) decoule 54. s.
[4]) liberalité O.

[1]) vous tenez O. 46.

[1]) Collaudez O. 46.
[2]) *en marge:* ou, bien seante. — il est plaisant O.
[3]) son proprietaire O. sa possession peculiere 46. *s.*
[4]) *en marge:* ou, prendra consolation. — se rappaisera à O. *s.*
[5]) espere en eux O. 46.

[1]) est eternellement O.
[2]) à celuy qui 54. *s.*
[3]) ingenieusement O. 46. artificiellement 54. *s.*

benignité dure à iamais. 9. La lune et les estoilles pour avoir domination de nuit: car sa benigité dure à iamais. 10. Lequel a frappé les Egyptiens en leurs premier-nais: car sa benignité dure à iamais. 11. Et a tiré Israel hors du milieu d'eux: car sa benignité dure à iamais. 12. En main forte et bras estendu: car sa benignité dure à iamais. 13. Lequel a divisé la mer rouge[4]) en divisions: car sa benignité dure à iamais. 14. Et a fait passer Israel par le milieu d'icelle: car sa benignité dure à iamais. 15. Et a precipité Pharao et son armee en la mer rouge: car sa benignité dure à iamais. 16. Et a conduit son peuple par le desert: car sa benignité dure à iamais. 17. Lequel a frappé les grans rois: car sa benignité dure à iamais. 18. Et a occi des rois trespuissans:[5]) car sa benignité dure à iamais. 19. Sehon roy des Amorrheens: car sa benignité dure à iamais. 20. Et Og roy de Basan: car sa benignité dure à iamais. 21. Et a baillé leur terre en heritage: car sa benignité dure à iamais. 22. En heritage à Israel son serviteur: car sa benignité dure à iamais. 23. En nostre abbaissement il a eu souvenance de nous: car sa benignité dure à iamais. 24. Et nous a recoux des oppresseurs: car sa benignité dure à iamais. 25. Lequel donne viande à toute chair: car sa benignité dure à iamais. 26. Rendez graces au Dieu des cieux: car sa benignité dure à iamais.

Pseaume CXXXVII.

1. Nous avons este assis sur les fleuves de Babylone: aussi nous avons ploré, et ayant souvenance de toy, o Sion. 2. Au milieu d'icelle nous avons pendu nos harpes sur les saules. 3. Lors ceux qui nous avoyent prins, nous demanderent des parolles de chantrerie et liesse,[1]) ainsi que nous estions en suspens, Chantez nous du cantique de Sion. 4. Comment chanterons-nous le Cantique du Seigneur en une terre estrange? 5. O Ierusalem, si ie te mets en oubli, que ma dextre mette en oubli.[2]) 6. Que ma langue soit attachee à mon palais, si ie n'ay memoire de toy, si ie n'esleve Ierusalem par dessus le chef[3]) de ma liesse. 7. O Seigneur, aye souvenance des enfans d'Edom, lesquels disoyent à la iournee de Ierusalem, Descouvrez, descouvrez[4]) iusques aux fondemens en icelle. 8. Fille de Babylone degastee,[5]) celuy sera bien-heureux qui te rendra

---

[4]) Suph O.
[5]) magnifiques O. 46.

[1]) et ceux qui se gaudissoyent de nous quelque ioyeuseté O. et du temps que nostre liesse estoit suspendue 46. et en nos harpes pendues paroles de liesse 54. *s.*
[2]) soit oubliee O. 46. oublie l'art de sonner 54. *s.*
[3]) au plus hault O. 46. au comble 54. *s.*
[4]) rasez la rasez la O. 46.
[5]) destruicte * — digne d'estre destruicte O. *suiv.*

la retribution que tu nous as retribuee. 9. Bien-heureux celuy qui empoingnera et froissera tes enfans à la pierre.

Pseaume CXXXVIII.

1. De David. Ie te celebreray[1]) de tout mon coeur, ie te chanteray en la presence des dieux. 2. Ie t'adoreray au Temple de ta saincteté, et chanteray à ton nom pour ta benignité et pour ta verité:[2]) car tu as magnifié par dessus toutes *choses* ton nom, par ta Parolle. 3. Au iour *que* i'ay crié *à toy* lors[3]) tu m'as exaucé, tu m'as multiplié en mon ame la force.[4]) 4. Que tous les Rois de la terre te celebrent, o Seigneur: car ils ont ouy les parolles de ta bouche: 5. Et qu'ils chantent és voyes du Seigneur: car[5]) la gloire du Seigneur est grande. 6. Car le Seigneur est haut, il regardera toutesfois le petit, et le haut cognoistra de loin. 7. Si ie chemine au milieu d'adversité, tu me vivifieras:[6]) tu avanceras ta main contre l'ire de tes ennemis, et ta dextre me sauvera. 8. Le Seigneur parfera en moy *son oeuvre.*[7]) Seigneur, ta benignité dure eternellement: tu ne laisseras point l'oeuvre de tes mains.

Pseaume CXXXIX.

1. Au maistre chantre, Pseaume de David. Seigneur, tu m'as sondé,[1]) et *me* cognois. 2. Tu as cognu mon assiete et mon lever: tu entens mon affection de loin. 3. Tu circuis[2]) mon alleure et ma retraitte, et cognois[3]) toutes mes voyes. 4. Car il n'y a point de parolle en ma bouche: voyci, Seigneur, tu cognois tout. 5. Tu m'enserres devant et derriere, et as mis ta main sur moy. 6. Ta science est par trop merveilleuse sur moy: elle est haut eslevee,[4]) ie ne pourray *atteindre*[5]) à icelle. 7. Où iray-ie *arriere* de ton Esprit? et où fuiray-ie arriere de ta face? 8. Si ie monte aux cieux, tu es là: si ie fay mon lict au sepulchre, te voyci. 9. Ie prendray les ailes de l'aube du iour, pour habiter és dernieres parties de la mer. 10. Là aussi ta main me conduira, et ta dextre m'empoingnera.[6]) 11. Si ie vien à dire, Au moins les tene-

---

[1]) rendray graces O. 46. confesseray 54. *s.*
[2]) fidelité O. 46.
[3]) quand ie t'ay reclamé, soudain 54. *s.*
[4]) tu m'as augmenté fortifiant mon ame O. 46. tu m'as renforcé de force en m. a. 54. *s.*
[5]) pource que O. 46. disans, que . . 54. *s.*
[6]) de la tribulation, tu me preserves la vie O. 46.
[7]) tout pour moy O.

[1]) examiné O. 46.
[2]) as environné O. 46.
[3]) as hanté O. 46. as acoustumé 54. *s.*
[4]) excellente O.
[5]) *comprendre* O. 46.
[6]) me tiendra O. 46.

bres me couvriront,[7]) et la nuit me sera pour lumiere. 12. Mesme les tenebres n'obscurciront rien qui ne soit apperceu tousiours de toy, et la nuit resplendira comme le iour, et les tenebres comme la lumiere. 13. Car tu as possedé mes reins, tu m'as couvert au ventre de ma mere. 14. Ie te celebreray, pource que terriblement i'ay este mirifié: tes oeuvres sont merveilleuses, et mon ame les cognoistra tres-bien. 15. Ma force[8]) ne t'a point este cachee, laquelle tu as faite en secret: i'ay este tissu aux plus bas lieux de la terre. 16. Tes yeux m'ont veu quand i'estoye encore sans forme, le tout sera escrit en ton livre, ils ont este formez *en plusieurs* iours, et n'y *en avoit pas* un d'iceux.[9]) 17. O Dieu, combien precieuses sont tes pensees envers moy, combien fortes sont les sommes d'icelles! 18. Si ie les veux calculer, elles seront multipliees plus que le sablon: ie me suis resveillé, et encore suis avec toy. 19. Si tu occis,[10]) o Dieu, le meschant, lors vous gens sanguinaires departez-vous de moy.[11]) 20. Qui ont parlé de toy meschamment,[12]) tes adversaires ont prins faussement. 21. O Seigneur, n'auray-ie pas en haine ceux qui te hayssent,[13]) et n'estriveray-ie pas avec ceux qui s'eslevent contre toy? 22. Ie les ay hays de parfaite haine, ie les ay tenus pour mes ennemis. 23. O Dieu, sonde[14]) moy, et cognoy mon coeur, examine moy et cognoy mes pensees. 24. Et regarde si la voye de perversité[15]) est en moy, et me conduy en la voye du siecle.[16])

Pseaume CXL.

1. Au maistre des chantres, Pseaume de David. 2. Seigneur delivre moy de l'homme mauvais, garde moy de l'homme d'outrages. 3. Lesquels machinent malice en *leur* coeur, ils assemblent tous les iours à la guerre.[1]). Selah. 4. Ils ont aiguisé leurs langues comme un serpent: venin d'aspic est sous leurs levres. 5. Seigneur, garde moy des mains du meschant, garde moy de l'homme d'outrage, lesquels machinent pour precipiter[2]) mes pas. 6. Les orgueilleux ont mis un laqs *contre* moy, et ont tendu *avec* chordes une rets, et m'ont mis des trebuschets le long du chemin.[3]) Selah. 7. I'ay dit au Seigneur, Tu es mon Dieu, Seigneur, preste l'aureille à la voix de ma priere. 8. O Eternel mon Seigneur, la force de mon salut, tu as mis une couverture[4]) sur ma teste en la iournee des armes. 9. Ne permets point, Seigneur, les desirs du meschant. Ils ont pensé, ne donne effet, ils seront exaltez. Selah. 10. Le chef de ceux qui m'environnent, que l'outrage de ses levres le couvre.[5]) 11. Que charbons tombent sur eux avec feu: tu les precipiteras en fosses profondes, ils n'en releveront point. 12. L'homme de langue ne sera point establi[6]) en la terre, le mal chassera à trebuschemens[7]) l'homme de l'outrage.[8]) 13. Ie scay que le Seigneur fera iugement du povre, iugement de l'affligé. 14. Certainement les iustes celebreront ton Nom, les droituriers habiteront devant ta face.

Pseaume CXLI.

1. Pseaume de David. Seigneur ie t'ay reclamé, haste toy *de venir* à moy: tend l'aureille à ma voix, quand ie crie à toy. 2. Que mon oraison soit dressee comme la perfumigation devant ta face: l'eslevation de mes mains comme le sacrifice du vespre. 3. Seigneur, mets *une* garde à ma bouche, garde sur l'huis de mes levres. 4. Ne fay point encliner mon coeur à chose mauvaise, pour commettre actes en meschanceté, avec les hommes faisans iniquité, et que ie ne mange de leurs delices. 5. Que le iuste me frappe, douceur: et qu'il me reprene, un onguent precieux,[1]) il ne blessera[2]) point ma teste: car encores, et mon oraison *sera* en leurs maux. 6. Leurs iuges sont precipitez en lieux pierreux, et ils orront mes parolles: car elles sont douces. 7. Nos os ont este espars pres la gueule du sepulchre, comme si on couppoit et fendoit la terre.[3]) 8. Pource, o Eternel, que mes yeux *sont* vers toy, i'ay esperé en toy: ne vuide point mon ame.[4]) 9. Garde moy des mains du laqs qu'ils m'ont tendu,[5]) des rets de ceux qui font ini-

---

[7]) 54. *s. ajoutent:* c'est abus.

[8]) *en marge:* ou, mon os. — ma corporance O. *suiv.*

[9]) *en marge:* ou, en luy d'yceux c'estoit un. et tous mes membres lesquelz ont este formez en plusieurs iours estoyent escrits en ton livre quand . . . O. 46. tu cognoissois mes membres comme si tous avoyent este escrits en ton livre, combien que pas plusieurs iours ayent este formez et que . . . . 54. *s.*

[10]) n'occiras tu point O. 46. à la mienne volonté que tu misses à mort 54. *s.*

[11]) afin que les hommes respandans le sang departent de moy O. 46. et les sanguinaires ausquels ie di . . . 54. *s.*

[12]) te provocquans malicieusement O. 46. parlans contre toy meschanceté 54. *s.*

[13]) tes haineux 54. *s.*

[14]) essaye O. 46.

[15]) aucune condition facheuse O. perverse 46. *s.*

[16]) eternelle O. 46. 54. du monde 59.

[1]) à la bataille O. 46. des guerres 54. *s.*

[2]) rebouter O. pousser 46. *s.*

[3]) iouxte la voye des tresbuschetz O. 46.

[4]) couvre (*impératif*) O.

[5]) accable 54. *s.*

[6]) addressé O. 46. ferme 54. *s.*

[7]) tant qu'il l'aura accablé O. 46. ruiné 54. *s.*

[8]) violent O. 46. outrageux 54. *s.*

[1]) oignement pour le chef O. 46. un baume excellent 54. *s.*

[2]) rompra O. 46.

[3]) comme celuy qui couppe et fend le boys fait aller les esclatz (morceaux) çà et là 54. *s.*

[4]) ma vie 54. *s.*

[5]) par lequel ils taschent de m'enlacer O. 46.

quité. 10. Que les meschans tombent ensemble en ses rets,[6]) iusques à ce que ie passe.

Pseaume CXLII.

1. Maschil de David, Priere quand il estoit en la caverne. 2. I'ay crié de ma voix vers le Seigneur: i'ay fait supplication de ma voix au Seigneur. 3. I'espan devant sa face ma meditation, ie declare devant sa face mon affliction. 4. Quand mon esprit s'enveloppoit sur moy,[1]) et tu as cognu mon chemin: en la voye par laquelle i'alloye ils m'ont mis un laqs. 5. Ie contemployе à dextre et regardoye,[2]) il n'y avoit aucun qui me cognust: tout refuge me defailloit,[3]) pas un qui requist mon ame. 6. I'ay crié à toy, Seigneur: i'ay dit, Tu es mon espoir, ma portion en la terre des vivans. 7. Enten à mon cri, car ie suis fort abbatu:[4]) delivre moy de ceux qui me poursuyvent, car ils sont renforcez sur moy. 8. Tire mon ame hors de prison, afin que ie celebre ton Nom: les iustes me couronneront, pourtant que tu m'auras fait ce bien.

Pseaume CXLIII.

1. Pseaume de David. Seigneur escoute ma priere, et preste l'aureille à ma supplication: respon moy en ta verité, en ta iustice. 2. Et n'entre point en iugement avec ton serviteur: car nul vivant ne sera iustifié[1]) en ta presence. 3. Car l'ennemi a poursuyvi mon ame, il a prosterné[2]) en terre ma vie: il m'a mis és lieux tenebreux, comme les morts du siecle. 4. Et mon esprit s'enveloppe sur moy,[3]) au milieu de moy mon coeur est estonné. 5. I'ay eu memoire des iours anciens, i'ay medité de tous tes faits: i'ay medité de l'oeuvre de tes mains. 6. I'ay estendu mes mains vers toy, mon ame *est* envers toy comme la terre sans eau. Selah. 7. Haste-toy, respon moy Seigneur, mon esprit est defailli: ne cache point ta face de moy: car ie seray semblable à ceux qui descendent en la fosse. 8. Fay moy ouir au matin ta benignité, car i'ay esperé[4]) en toy: fay moy cognoistre la voye en laquelle ie chemineray, car i'ay eslevé mon ame vers toy. 9. Seigneur delivre moy de mes ennemis, i'ay caché[5]) vers toy. 10. Enseigne moy à faire ta volonté, car tu es mon Dieu: que ton bon Esprit me conduise en la terre droite. 11. Pour l'amour de ton Nom, Seigneur, tu me vivifieras:[6]) en ta iustice retire mon ame d'angoisse. 12. Et en ta benignité tu destruiras mes ennemis, et perdras tous ceux qui affligent mon ame: car ie suis ton serviteur.

Pseaume CXLIV.

1. De David. Benit *soit* le Seigneur, ma force,[1]) lequel enseigne mes mains au combat, mes doigts à la bataille.[2]) 2. Ma benignité et ma forteresse, ma haute tour, et mon liberateur[3]) à moy, mon bouclier: et en luy i'ay esperé, lequel rend suiet mon peuple sous moy. 3. O Seigneur, qu'est-ce que de l'homme que tu le recognoisses? *ou* du fils de l'homme que tu penses de luy? 4. L'homme est semblable à un rien: ses iours comme l'ombre qui passe.[4]) 5. Seigneur, abbaisse[5]) tes cieux, et descen: touche les montagnes, et elles fumeront. 6. Lance[6]) les esclairs, et les dissipe: lasche[7]) tes fleches, et les mets en route. 7. Envoye ta main d'enhaut, rescoux moy, et me tire hors des grosses eaux,[8]) de la main des fils de l'estranger. 8. Car leur bouche a parlé mensonge, et leur dextre est dextre de fausseté. 9. O Dieu, ie te chanteray nouvelle chanson: ie te diray cantiques[9]) au Psalterion, et à l'instrument de dix chordes. 10. Qui donne secours[10]) aux Rois, et delivre David son serviteur du glaive pernicieux.[11]) 11. Rescoux moy, et me delivre de la main des enfans de l'estranger, desquels la bouche a parlé mensonge, et leur dextre est dextre de fausseté. 12. Car nos fils *sont* comme plantes, qui sont creues en leur ieunesse: nos filles comme les encoignures entailles à la semblance d'un palais.[12]) 13. Nos coings *sont* pleins, sortans[13]) d'espece en espece: nos brebis multiplient par milliers, par dix milliers en nos places.[14]) 14. Nos

---

[6]) en leurs propres retz O. 46. 54. és rets d'iceluy 59.

[1]) est en esmoy 46. estoit defaillant en moy 54. *s.* Mon esprit est en esmoy, or as tu bien . . . . O.
[2]) Contempl. . . . . et voys O. Contemplant . . . . et voyant 46.
[3]) est perdu pour moy O. 46.
[4]) grandement appaoury O. 46.

[1]) ne sera trouvé iuste O. 46. ne se pourra iustifier 54. *s.*
[2]) abbaissé O. ietté 46. *s.*
[3]) est en melencolie en m. O. 46. en angoisse 54. *s.*
[4]) ie m'asseure 54. *s.*
[5]) ie me confie en. O. i'ay mon refuge 46. *s.*

[6]) recreeras O.

[1]) *en marge:* ou, mon rocher (O. *s.*).
[2]) à guerroyer O. 46.
[3]) ma sauvegarde O. 46. ma delivrance 54. *s.*
[4]) s'esvanouit 54. *s.*
[5]) encline O. 46.
[6]) iette O. 46.
[7]) envoye O. 46.
[8]) me delivre de tant d'eaux O. des grandes eaux 46.
[9]) psalmes O. 46.
[10]) delivrance O. 46.
[11]) de l'espee nuysante O. 46.
[12]) du temple 54. *s.* — comme les coings d'entailleures à la similitude du temple O. 46.
[13]) *en marge*: ou, produisans, fournissans. — redondans de toute maniere de provision O. 46. fournissant toute m. 54. *s.*
[14]) nos ouailles augmentent par mille et sortent par millions en nos rues O. 46. — nos troupeaux multiplient par milliers et par dix milliers en nos rues 54. *s.*

boeufs sont duits[15]) *à porter* charges, il n'y a point de rompure, ne d'issue,[16]) ne cri en nos places. 15. Bien-heureux est le peuple auquel il est ainsi, bien-heureux est le peuple auquel le Seigneur est son Dieu.

Pseaume CXLV.

1. Louange de David. Ie t'exalteray mon Dieu mon Roy, et beniray ton Nom à tout iamais. 2. Ie te beniray tous les iours, et loueray ton Nom tousiours et à iamais. 3. Le Seigneur est grand et fort louable, et sa grandeur est incomprehensible. 4. Une generation te louera[1]) à l'autre generation, et raconteront ta puissance. 5. Ie mediteray la magnificence de la gloire de ton excellence, et les parolles de tes merveilles.[2]) 6. Et ils raconteront la force de tes oeuvres[3]) terribles, et raconteray[4]) ta grandeur. 7. Ils parleront[5]) de la memoire de la grandeur de ta bonté, et chanteront ta iustice. 8. Le Seigneur est propice et benin, tardif à ire, et grand en clemence. 9. Le Seigneur est bon à tous, et ses misericordes sont par dessus toutes ses oeuvres. 10. Seigneur, toutes tes oeuvres te loueront, et tes debonnaires te beniront. 11. Ils raconteront[6]) la gloire de ton regne, et parleront de ta puissance: 12. Afin qu'ils donnent à cognoistre aux hommes les forces d'iceluy,[7]) et la gloire de l'excellence de son regne. 13. Ton regne est un regne de tous siecles, et ta domination *est* de generation en generation.[8]) 14. Le Seigneur soustient tous ceux qui trebuschent, et redresse tous ceux qui sont courbez. 15. Les yeux de tous s'attendent à toy, et tu leur donnes leur nourriture en leur temps. 16. Tu ouvres ta main, et rassasies toute chose[9]) vivante par *ton* bon plaisir. 17. Le Seigneur est iuste en toutes ses voyes, et benin en toutes ses oeuvres. 18. Le Seigneur est prochain de tous ceux qui l'invoquent, de tous ceux qui l'invoquent en verité. 19. Il fera le desir de ceux qui le craignent, et orra leur cri, et les delivrera.[10]) 20. Le Seigneur garde tous ceux qui l'aiment, et destruira tous les meschans. 21. Ma bouche dira[11]) la louange du Seigneur, et toute chair benira son sainct Nom à tout iamais.

Pseaume CXLVI.

1. Louez l'Eternel. Mon ame loue le Seigneur. 2. Ie loueray le Seigneur en ma vie, ie chanteray Pseaumes à mon Dieu, cependant que ie subsisteray. 3. Ne vous confiez point aux Princes, ne au fils de l'homme auquel il n'y a point de secours. 4. Son esprit sortira, il retournera en sa terre, en ce iour-là toutes ses pensees periront. 5. Bien-heureux est celuy, auquel le Dieu de Iacob est en aide, duquel l'esperance est au Seigneur son Dieu. 6. Qui a fait le ciel et la terre, la mer, et toutes choses qui sont en icelle: qui garde fidelité[1]) à iamais. 7. Qui fait droict à ceux qui sont iniustement oppressez, qui donne du pain[2]) à ceux qui ont faim, *c'est* le Seigneur qui deslie les prisonniers. 8. Le Seigneur illumine les aveugles, le Seigneur redresse ceux qui sont courbez,[3]) le Seigneur aime les iustes. 9. Le Seigneur garde les estrangers, il soulage[4]) l'orphelin et la vefve, et dissipera[5]) la voye des meschans. 10. Le Seigneur regnera eternellement: o Sion, ton Dieu *est* d'aage en aage. Louez l'Eternel.

Pseaume CXLVII.

1. Louez l'Eternel, car c'est bonne chose que de chanter Pseaumes à nostre Dieu, car la louange magnifique[1]) est chose plaisante. 2. Le Seigneur edifie Ierusalem, il assemblera ceux qui sont espars[2]) d'Israel. 3. Il guarit ceux qui sont abbatus de coeur,[3]) et adoube[4]) leurs playes. 4. Il nombre la multitude des estoilles, et impose les noms à une chacune. 5. Nostre Seigneur est grand, et abondant en vertu,[5]) son intelligence est sans nombre.[6]) 6. Le Seigneur soulage les miserables, il abbat les meschans iusques à terre. 7. Chantez au Seigneur en louanges, dites Pseaumes à nostre Dieu sur la harpe. 8. *C'est luy* qui couvre les cieux de nuees, qui prepare la pluye pour la terre,

---

15) *en marge:* ou, gras. — duisans O. *s.*
16) qu'il n'y ait point de ruyne ne d'esgarement O. 46. de bresche ne d'esg. 54. de breche ne qui sorte 59.

1) annoncera tes oeuvres . . . . et declaireront O. 46. dira le los de tes o. . . . . . et decl. tes promesses 54. *s.*
2) ie parleray de l'honneur et de la gloire de ta magnificence et de tes gestes merveilleux O. 46. ie raconteray l'honneur glorieux de ta m. *etc.* 54. *s.*
3) deviseront de la force de tes choses O. 46. rac. la vertu de tes faits 54. *s.*
4) deschiffreray O. 46.
5) desgorgeront O. 46. reciteront à pleine gorge 54. *s.*
6) diront * dient O. 46. preschent 54. *s.*
7) ta puissance O. 46. tes prouesses 54. *s.*
8) ton empire est d'aage en aage 54. *s.*
9) creature * 46. *s.* tous animaux O.
10) sauvera * sauve O. *s.*

11) parlera O. prononcera 46. *s.*

1) foy O. 46. la verité 54 *s.*
2) viande O. 46.
3) qui tombent O. 46.
4) conforte 54. *s.*
5) advertit O. renverse 46. *s.*

1) la louenge en est agreable O. desirable 46. bien seante 54. *s.*
2) rassemble les bannis O. 46. ramassera les deschassez 54. *s.*
3) desrompuz de couraige O.
4) lie 54. *s.*
5) puissance 54. *s.*
6) inenarrable O. infinie 46. prudence . . . innombrable 54. *s.*

et fait germer l'herbe sur les montagnes. 9. Qui donne aux bestes leur viande,[7]) et aux enfans des corbeaux qui crient à luy.[8]) 10. Il ne prendra point plaisir en la force du cheval, et ne se delectera point[9]) és iambes de l'homme. 11. Le Seigneur prend son plaisir[10]) en ceux qui le craignent, et qui esperent en sa benignité. 12. Toy Ierusalem loue[11]) le Seigneur, Sion loue ton Dieu: 13. Car il renforce les verroux de tes portes, et benit tes enfans au milieu de toy. 14. Il met la paix en[12]) tes marches, il te rassasie de la graisse du froment. 15. Quand il envoye son mandement[13]) sur la terre, sa Parolle court fort hastivement. 16. C'est luy qui donne la neige *blanche* comme laine, il espard la bruine comme cendre. 17. Il iette sa glace comme morseaux: qui est-ce qui se tiendra devant sa froideur? 18. Il envoyera sa Parolle, et les fera fondre: son vent soufflera,[14]) et les eaux couleront. 19. Il annonce ses parolles à Iacob, ses edits et ses iugemens à Israel. 20. Il n'a point fait ainsi à chacune nation, et ne leur a point manifesté ses iugemens. Louez l'Eternel.

Pseaume CXLVIII.

1. Louez l'Eternel. Louez le Seigneur des cieux, louez-le és lieux hauts. 2. Vous tous ses Anges louez-le, louez-le tous ses exercites.[1]) 3. Vous le soleil et la lune louez-le, toutes les estoilles claires[2]) louez-le. 4. Vous les cieux des cieux louez-le, et *que* les eaux qui sont sur les cieux 5. Louent le nom du Seigneur: car il a ordonné, et ils ont este creez: 6. Et il les a establis à perpetuité et à tout iamais: il leur a mis un edit, et ne se passera point. 7. Vous *creatures* de la terre, dragons[3]) et tous abysmes, louez le Seigneur: 8. Feu et gresle, neige et glace, vent de tempeste faisant sa Parolle: 9. Les montagnes et tous costaux,[4]) arbre portant fruit, et tous les cedres: 10. Bestes sauvages[5]) et tout bestial, reptiles et oiseaux ayans plumes.[6]) 11. Que les Rois de la terre et tous les peuples, les Princes et tous Iuges de la terre: 12. Les ieunes gens[7]) et aussi les vierges,[8]) les anciens avec les petis enfans[9]) 13. Louent le nom du Seigneur: car son Nom seul est haut eslevé,[10]) sa louange[11]) est par dessus la terre et les cieux. 14. Et il a eslevé la corne de son peuple: louange *est* à tous ses debonnaires, aux enfans d'Israel, qui est peuple prochain de luy. Louez l'Eternel.

Pseaume CXLIX.

1. Louez l'Eternel. Chantez au Seigneur nouveau cantique, sa louange est en l'assemblee des debonnaires.[1]) 2. Qu'Israel se resiouisse en son facteur: que les enfans de Sion s'esgayent en leur Roy: 3. Qu'ils louent son Nom avec la fluste, qu'ils luy chantent Pseaumes avec le tabourin et la harpe. 4. Car le Seigneur a prins son bonplaisir en son peuple: il glorifiera les povres[2]) à salut. 5. Les debonnaires s'esgayeront en gloire, et chanteront de ioye sur leurs couches. 6. Les exaltations[3]) de Dieu seront en leur gorge, et en leurs mains glaives tranchans des deux costez: 7. Pour faire vengence des mutins, et chastiemens entre les peuples: 8. Pour garrotter[4]) les rois de chaines, et les plus grans d'iceux en des ceps de fer: 9. Afin qu'ils facent d'eux le iugement escrit: ceste magnificence est à tous ses debonnaires. Louez l'Eternel.

Pseaume CL.

1. Louez l'Eternel. Louez Dieu en son Sanctuaire, louez-le en l'estendue de sa puissance. 2. Louez-le en sa force, louez-le selon la multitude de sa grandeur. 2. Louez-le au son de la trompete, louez-le sur le psalterion et la harpe. 4. Louez-le avec le tabourin et la fluste: louez-le avec l'espinete et les orgues. 5. Louez-le avec les cymbales sonnantes, louez-le avec les cymbales de chant de ioye. 6. Que toute chose qui respire loue Dieu. Louez l'Eternel.

---

7) pasture 54. *s.*
8) l'invoquent O. 46.
9) n'a point sa volonté O. 46. son affection 54. *s.*
10) le Sgr. aime O.
11) annonce O. 46. celebre 54. *s.*
12) rend paisibles 54. *s.*
13) sa parolle O. 46.
14) il fait souffler s. v. 54. *s.* il reduit O. 46.

1) toutes ses armees * (54. *s.*).
2) lumineuses O. 46.
3) *en marge:** ou, balenes.
4) montagnettes O. 46.
5) animaux O. 46.
6) empennez O. 46. volatiles 54. qui ont ailes 59.

7) adolescens 54. *s.*
8) pucelles O. 46.
9) adolescens O. 46. ieunes 54. *s.*
10) excellent O. 46. hautain 54. *s.*
11) magnificence O. 46. maiesté 54. *s.*

1) bons 46. *s.*
2) les humbles 46. *s.* il rendra magnificques les affligez par la delivrance O.
3) excellens O. 46.
4) lier O. 46.

LE LIVRE DE IOB.

**TEXTE TIRÉ DU VOLUME DE SERMONS IMPRIMÉ EN 1563
AVEC LES VARIANTES DES BIBLES D'OLIVETAN ET DE GENÈVE, ANTÉRIEURES
À CETTE ÉPOQUE.**

Chapitre I.

1. Il y avoit en la region[1]) de Hus un homme ayant[2]) nom Iob,[3]) entier[4]) et droit, craignant Dieu, et se retirant du mal, 2. Or[5]) sept fils masles[6]) luy estoyent nais, et trois filles. 3. Et[7]) avoit grande chevance de bestail: à savoir sept mille moutons, et brebis,[8]) trois mille chameaux, cinq cens couples de boeufs, cinq cens asnesses, et grand' famille,[9]) tellement[10]) qu'il surmontoit tous ceux d'Orient. 4. Et ses fils alloyent et faisoyent convives par leurs maisons, un chacun en son iour: ils convioyent[11]) aussi leurs trois soeurs pour manger et boire avec eux. 5. Quand le[12]) tour des banquets estoit accomply, Iob envoyoit vers ses enfans,[13]) et les sanctifioit: et se levant de matin il offroit holocaustes selon le nombre d'eux: car il disoit,[14]) Possible mes enfans auront[15]) peché, ils n'auront[16]) pas benit le Seigneur en leurs coeurs. Ainsi donc Iob en faisoit tous les iours. 6. Advint[17]) un iour que les fils de Dieu vindrent[18]) pour comparoistre[19]) devant le Seigneur, aussi Satan vint[20]) entre eux. 7. Et le Seigneur dit à Satan, D'où viens-tu? Satan respondant dit au Seigneur, De circuir, et de chasser[21]) sur la terre. 8. Et le Seigneur dit à Satan: As-tu prins garde[22]) à mon serviteur Iob, lequel n'a point son pareil[23]) en terre, homme entier et droit, et craignant Dieu, et se retirant du mal? 9. Satan dit au Seigneur, Iob craint-il le Seigneur pour neant? 10. Ne luy as-tu pas esté[24]) rempar de tous costez? n'as-tu point muni sa maison, et tout ce qu'il a?[25]) Ne fais-tu point prosperer toutes ses affaires?[26]) sa possession n'est-elle pas de longue estendue?[27]) 11. Mais que tu estendes ta main sur luy, et que[28]) tu affliges ce qu'il a, voir s'il ne te maudira point en face. 12. Le Seigneur dit à Satan, Ie te permets toutes les choses qu'il possede, mais que[30]) tu n'atouches point à sa personne.[31]) Et Satan sortit[32]) de la presence du Seigneur. 13. Un iour que ses fils et ses filles mangeoyent, et beuvoyent du vin en la maison de leur frere aisné,[33]) 14. Un messager vint à Iob disant, Les boeufs labouroyent, et les asnesses paisoyent aupres:[34]) 15. Et voici les Sabéens qui se sont ruez[35]) dessus, et les ont prins, et ont tué[36]) les serviteurs au trenchant de l'espee, et ie suis eschappé seul pour t'annoncer ceci. 16. Et comme celuy-là parloit, en voici un autre qui dit, Le feu de Dieu est descendu[37]) du ciel, et a bruslé[38]) les moutons, et les serviteurs,[39]) et ie suis seul eschappé pour le t'annoncer. 17. Et comme celuy-là parloit encores, voici un autre disant, Les Chaldéens ont ordonné[40]) trois bandes, et se sont ruez sur les chameaux, et les ont prins, et ont frappé aussi les serviteurs au trenchant de l'espee, mais

---

1) terre.
2) duquel le nom estoit 54. *s.*
3) cest homme ci estoit 54. *s.*
4) simple.
5) il luy naquit 54. *s.*
6) masles *omis.*
7) et estoit sa possession de sept . . . . O. 46. sa chevance estoit de sept . . . . 54. *ss.*
8) mille ouailles.
9) sa f. estoit fort grande 54. *s.*
10) et estoit cest h. icy plus grand que tous les enfans d'Or O. 46. tellement que cest homme estoit . . . 55. *s.*
11) envoyoient appeller O.
12) les iours du convive estoient passez selon le tout.
13) vers eux 54. *s.*
14) ie feray ce que par aventure O. 46.
15) mes fils n'ayent 54. *s.*
16) et mauldict.
17) mais 54. *s.*
18) estoyent venus 54. *s.*
19) assister
20) se trouva.
21) tracasser.
22) consideré.

23) qu'il n'y a nul semblable à luy.
24) mis une haye à l'entour de luy et de sa maison.
25) tout ce qui est sien à l'environ 54. *s.*
26) tu as beneict l'oeuvre de ses mains.
27) est creute en la terre.
28) frappe tout ce qui luy appartient.
29) voicy tout ce qui est sien est en ta main.
30) nonobstant 54. *s.*
31) tu n'estendras point tes mains sus luy.
32) se partit.
33) le premier nay.
34) en leurs lieux.
35) iettez sus eux O. dessus 46. *ss.*
36) frappé.
37) tombé.
38) ars.
39) si les a consommez.
40) constitué O.

ie suis seul eschappé pour le te venir reveler.[41]) 18. Comme celuy parloit, voici un autre disant, Tes fils et tes filles mangeoyent et beuvoyent du vin en la maison de leur frere aisné, 19. Voici un vent impetueux[42]) du costé du desert, qui s'est rué contre[43]) la maison, et a frappé les quatre coings d'icelle, et est tombee[44]) sur les ieunes gens,[45]) et sont morts, et ie suis eschappé seul pour le t'annoncer. 20. Adonc Iob se leva, et descira sa robe,[46]) et tondit sa teste, et se ietta en terre, et adora, 21. Et dit, Ie suis sorti nud du ventre de ma mere, là ie retourneray nud: le Seigneur l'a donné, et le Seigneur l'a osté, le nom du Seigneur soit benit. 22. En tout ceci Iob ne pecha point, et n'attribua rien de desraisonnable[47]) à Dieu.

Chapitre II.

1. Il advint un iour, que les enfans[1]) de Dieu se presenterent[2]) devant le Seigneur, entre lesquels vint Satan pour se presenter[3]) au Seigneur. 2. Et le Seigneur dit à Satan, D'où viens-tu? Satan respondit au Seigneur disant, De circuir et rauder[4]) par la terre. 3. Et le Seigneur dit à Satan, As-tu prins garde[5]) à mon serviteur Iob? auquel il n'y a nul pareil[6]) en terre, homme entier,[7]) droit,[8]) craignant Dieu, et se retirant du mal, et qui retient[9]) encores son integrité?[10]) Ne m'as-tu point cerché[11]) afin que ie le destruisisse[12]) sans cause? 4. Et Satan respondit au Seigneur, L'homme[13]) donnera peau pour peau, et tout ce qu'il a pour garder[14]) sa vie. 5. Mais maintenant que[15]) tu estendes ta main, et que tu l'affliges[16]) en sa chair, et tu verras[17]) s'il ne te maudira point en face. 6. Et le Seigneur dit à Satan, Voici, il est en ta main: mais garde son ame.[18]) 7. Satan sortit[19]) de la presence du Seigneur, et frappa Iob d'une playe[20]) mauvaise depuis la plante de son pied iusques au sommet[21]) de sa teste. 8. Lors il print un tais pour s'en gratter, et il estoit[22]) assis aux cendres. 9. Et la femme luy dit, Retiens-[23])tu encores ta simplesse? Beni le Seigneur, et meurs.[24]) 10. Il luy respondit, Tu parles comme une des folles femmes. Nous recevons le bien du Seigneur, ne recevrons-nous point le mal? En tout ceci Iob ne pecha[25]) point en ses levres. 11. Or trois amis de Iob ayans ouy tous les maux qui luy estoient advenus, c'est assavoir, Eliphas Themanite, Baldad Suhite, et Zophar Naamathite, vindrent[26]) du lieu où ils habitoyent: car[27]) ils s'accorderent de venir pour avoir compassion de luy, et le consoler. 12. Or en levant leurs yeux de loin ne le cognurent pas, et puis[28]) ils esleverent leurs voix, et gemirent, et descirerent leurs robes,[29]) et ietterent[30]) la poussiere sur leurs chefs vers le ciel, 13. Et s'assirent avec luy à terre par l'espace de sept iours, et de sept nuicts, tellement[31]) que nul ne sonnoit mot, car ils voyoyent que sa douleur estoit grandement augmentee.[32])

Chapitre III.

1. Cela fait, Iob ouvrit sa bouche, et maudit son iour, 2. Si respondit[1]) Iob, et dit: 3. Que le iour auquel ie fu nay perisse, et la nuict en laquelle il fut annoncé,[2]) qu'un enfant masle[3]) estoit conceu. 4. Que ce iour-là soit obscurci[4]) de tenebres, que le Dieu d'enhaut[5]) ne le requiere point, qu'il n'y ait point de clarté pour illuminer.[6]) 5. Que les tenebres, et une ombre espesse[7]) l'obscurcisse, qu'il soit saisi de nuées,[8]) que les chaleurs du iour

---

[41]) annoncer.
[42]) grand.
[43]) s'est rué contre *omis.*
[44]) tresbuchee.
[45]) les enfans 54. *s.*
[46]) son vestement.
[47]) fol O.

[1]) filz.
[2]) pour assister.
[3]) comparoistre devant 54. *s.*
[4]) me pourmener en.
[5]) consideré.
[6]) semblable.
[7]) simple O. 46.
[8]) droicturier.
[9]) perseverant.
[10]) en innocence O. 46.
[11]) esmeu contre luy.
[12]) pour le deffaire.
[13]) chacun.
[14]) garder *omis.*
[15]) envoye.
[16]) touche ses os et sa chair.
[17]) et tu verras *omis* O. veoir 46. *ss.*
[18]) sa vie
[19]) quand donq S. fut yssu.
[20]) rongne.
[21]) couppet.
[22]) seoit dedans.
[23]) persevere.
[24]) si mourras O. 46. et puis tu m. 54. *s.*
[25]) n'a pas offense par O. n'offensa point 46. *ss.*
[26]) un chacun vint de son lieu.
[27]) et prindrent complot ensemble pour le venir recreer.
[28]) ceulx escrians plourerent O. s'escrians pl. 46. *ss.*
[29]) chacun son vestement.
[30]) espandirent la pouldre sur l. testes.
[31]) sans que nul luy dist un m.
[32]) tres grande.

[1]) cria.
[2]) dit.
[3]) l'homme O. un enfant 46.
[4]) soit tourné en.
[5]) de dessus.
[6]) qu'elle ne soit point esclarcie de lumiere.
[7]) l'ombre de la mort la rendent obscure.
[8]) que la nuee demoure obscure sus eleu.

le bruslent.[9]) 6. Que ceste nuict soit saisie[10]) d'obscurité, qu'elle ne soit point contee[11]) entre les iours de l'an, qu'elle ne vienne point au nombre des mois. 7. Que ceste nuict-là soit solitaire, qu'il n'y ait point de ioye[12]) en icelle. 8. Que ceux qui ont[13]) accoustumé de maudire les iours, la maudissent, et[14]) ceux qui eslevent lamentation. 9. Que les estoiles soyent obscurcies[15]) en icelle, qu'il[16]) n'y ait point d'attente de clarté, et que les paupieres[17]) de l'aube ne la voyent point: 10. D'autant qu'elle n'a point clos[18]) les portes du ventre qui m'a porté, afin[19]) de cacher les fascheries[20]) de mes yeux. 11. Pourquoy ne suis-ie mort dés[21]) le ventre de la mere? Pourquoy[22]) n'ay-ie rendu l'esprit si tost que ie fus issu du ventre? 12. Pourquoy les genoux m'ont-[23])ils receu? Pourquoy ay-ie allaicté les mammelles? 13. Car maintenant ie seroye gisant, et me reposeroye: ie seroye coy[24]) et y auroit repos pour moy. 14. Avec les rois, et les conseillers de la terre, qui edifient les lieux deserts.[25]) 15. Avec les princes qui ont l'or, et qui amassent[26]) l'argent en leur maison. 16. Ou ie seroye non plus qu'un abortif qui est caché:[27]) comme l'enfant qui n'a point veu de clarté.[28]) 17. Là les meschans se reposent[29]) de leur trouble, là ceux qui ont[30]) travaillé se tiennent cois. 18. Les prisonniers sont là ensemble en repos, et nul n'oit la voix de l'exacteur.[31]) 19. Le grand et le petit sont là pareils: et le serf[32]) est affranchi de son maistre. 20. Pourquoy donne-il clarté[28]) à ceux qui sont faschez,[33]) et la vie à ceux qui sont tristes[34]) en courage? 21. Qui attendent la mort, et ne leur vient point: qui la cerchent plus diligemment[35]) que les thresors? 22. Ils s'esgayeroyent[36]) et seroyent en liesse, ils auroyent grand' ioye, s'ils trouvoyent le sepulchre. 23. De[37]) l'homme, duquel la voye est cachee,[27]) et laquelle Dieu a enserree. 24. Devant[38]) que prendre ma refection i'ay gemi, et mon hurlement est comme des eaux desbordèes. 25. I'ay rencontré[39]) ce qui m'avoit tenu en crainte, et ce que i'avoye redouté[40]) m'est escheu.[41]) 26. Ie n'ay point esté en prosperité,[42]) ie n'ay point esté à requoy, ie ne me suis point reposé, et toutesfois[43]) ce mal m'est advenu.

9) l'espouvante.
10) l'o. possede.
11) contee *omis.*
12) ne vienne resiouyssance.
13) qui mauldient.
14) lesquelz sont appareillez [disposez 46. *ss.*] de susciter le dueil O. 46. *ss.*
15) obfusquees par l'obscurité.
16) qu'elle attende la lumiere et ne vienne point O. 46. . . . et n'y en ait point 54. *s.*
17) ne voye point l'aube du iour.
18) fermé les huys.
19) et n'a pas caché doleur O. 46.
20) la douleur arriere 54. *s.*
21) en la matrice.
22) ou que ne faillis O. 46. defailli 54. *s.*
23) m'a on tenu sus.
24) et me tairoye.
25) solitaires pour eulx O.
26) remplissent l. m. d'argent O. ont remply 46. *ss.*
27) mussé.
28) la lumiere.
29) ont là cessé.
30) sont assez de leur force ont . . illec repos O. ont travaillé vertueusement ont *etc.* 46. *ss.*
31) l'oppresseur.
32) serviteur . . . . Seigneur.
33) au miserable.
34) marris.
35) diligemment *omis.*
36) seroyent bien ayses se resiouyssans par liesse, s'ils.
37) Ce seroit ioye à l'h. O. 46.
38) mon souspir vient devant que ie mange.
39) la crainte que ie craignoye m'est advenue.
40) ce que ie doutois 54. *s.*
41) venu
42) ie n'ay point de paix 59.
43) et trouble . . O. 46. 54. car trouble 59.

Chapitre IV.

1. Eliphas Themanite respondit et dit, 2. Si on essaye propos,[1]) te sera-il fascheux? Et qui est-ce qui se pourra tenir de parler? 3. Voici tu en as enseigné beaucoup, tu as confermé[2]) les mains lasches:[3]) 4. Tu as redressé[4]) par tes paroles ceux qui tomboyent,[5]) tu as fortifié[6]) les genoux debiles,[7]) et tremblans. 5. Maintenant que le mal t'est advenu tu es troublé:[8]) quand il t'a touché,[9]) tu es estonné.[10]) 6. N'est-ce pas là ta crainte, ta fiance, ton esperance, et l'integrité[11]) de tes voyes? 7. Pense,[12]) ie te prie, qui est l'innocent qui iamais perit, ou si les droicturiers ont esté exterminez? 8. Comme i'ay veu ceux qui labourent iniustice,[13]) et sement travail,[14]) les recueillent, 9. Ils perissent par le souffle de Dieu, ils sont consumez par le vent de sa bouche.[15]) 10. Le rugissement du Lion, la voix du Leopard'[16]) et les dents des Lionceaux sont dissipees.[17]) 11. Le Lion perit[18]) par faute

1) à parler à toy, te fascheras tu?
2) renforcé.
3) lassees.
4) confermé.
5) vacilloyent.
6) conforté.
7) debiles *omis.*
8) fasché.
9) frappé O. 46. atteint 54. *s,*
10) troublé.
11) simplesse.
12) aye recordation.
13) iniquité
14) malice.
15) l'esprit de son ire.
16) de la leonesse.
17) rompuz.
18) est perdu O. est pery 46. *ss.*

de proye, et les faons des Lionnesses[19]) sont exterminez.[20]) 12. Mais une[21]) chose m'a esté apportee en cachette, de laquelle mon oreille a un peu ouy.[22]) 13. Entre les pensees[23]) des visions de nuict quand le dormir[24]) saisit les hommes: 14. Crainte et tremblement[25]) est venu sur moy, et a espouvanté mes os. 15. Le[26]) vent alloit çà et là, et a faict herissonner[27]) le poil de mon corps.[28]) 16. Il s'est arresté, et ie ne cognoissoye point sa face:[29]) une image s'est presentee à mes yeux, et i'ay entendu[30]) une voix en silence. 17. L'homme est-il plus iuste que Dieu? l'homme est-il plus pur que son Createur?[31]) 18. Voici il ne trouve[32]) point fermeté en ses serviteurs, et a[33]) mis vanité en ses Anges: 19. Combien plus ceux qui habitent[34]) és maisons d'argille, desquels le fondement est de poudre? lesquels sont consumez, et exterminez[35]) par la tigne? 20. Dés le matin iusqu'au vespre, ils sont abbatus,[36]) et d'autant[37]) que nul n'y met le coeur ils perissent à iamais.[38]) 21. Leur excellence[39]) ne s'en ira-elle point en eux? ils periront,[40]) non pas en sagesse.

Chapitre V.

1. Appelle maintenant[1]) s'il y a qui te responde, et regarde[2]) à quelque un des Saincts. 2. Il est certain que le despit[3]) tue le fol, et l'enuie met à mort l'insensé.[4]) 3. I'ay veu le fol iettant[5]) sa racine, et i'ay incontinent maudit sa maison.[6]) 4. Ses

19) du lyon.
20) se sont separez O. 46. escartez 54. *s.*
21) la parolle m'a este cachee O. une p. cachee m'a este cachee 46. une p. m'est venue en cachette 54. *s.*
22) receu.
23) cogitations O. 46.
24) le sommeil prent.
25) frayeur.
26) quand l. v. passoit en ma presence O. et le vent *etc.* 46. *ss.*
27) dresser.
28) chair.
29) son regard.
30) i'oyoie O. 46. i'ouy 54. *s.*
31) facteur.
32) ne se fie point O. ne iuge point verité estre en s. s. 46.
33) n'a point mis louenge O. iuge follie estre 46. *ss.*
34) demeurent.
35) et exterminez *omis* O. 46. *ss.*
36) frappez.
37) sans.
38) esternellement.
39) ceux qui demoureront seront ostez hors de eulx O. leur dignité est emportee 46. *ss.*
40) mourront O. meurent 46. *ss.*
41) sapience O.

1) pour veoir.
2) te tourne vers.
3) courroux occit.
4) le sot.
5) avoir belle r.
6) son habitacle.

enfans seront loin de salut, ils seront foulez en la porte sans[7]) que nul les delivre. 5. L'affamé mangera sa moisson, et la ravira du milieu des espines, et celuy qui a soif humera[8]) ses richesses. 6. L'affliction[9]) ne procede point de la poudre, ne la moleste[10]) ne germe point de la terre. 7. Mais l'homme est né au travail,[11]) et les flammettes[12]) volent en haut, 8. Mais[13]) ie m'arraisonneray[14]) avec Dieu, et tourneray[15]) mon propos à Dieu. 9. C'est luy qui fait oeuvres[16]) magnifiques, voire qui ne se peuvent sonder,[17]) qui fait des actes[18]) admirables sans fin. 10. Qui donne la pluye sur la terre, qui fait decouler[19]) les eaux par les rues. 11. C'est[20]) à luy d'eslever en haut les mesprisez, et ceux qui sont affligez[21]) de coeur, à salut. 12. Il rend[22]) vaines les pensees des malins,[23]) en sorte que leurs mains ne font[24]) point ce qu'ils entreprennent. 13. Il surprend les sages en leur finesse, et le conseil des rusez[25]) est dissipé.[26]) 14. Tellement qu'à midi ils cheminent[27]) en tenebres, et en plein iour[28]) ils tastonnent comme en la nuict. 15. Il retire l'affligé du glaive,[29]) de la bouche, et de la main de ceux qui sont plus forts. 16. Ainsi il y aura esperance de residu pour l'affligé,[30]) et l'iniquité aura la bouche close.[31]) 17. Voici, l'homme que Dieu corrige est bien-heureux: voici, tu ne refuseras[32]) point le chastiement du tout-puissant. 18. C'est luy qui fait la playe, et qui la lie:[33]) qui frappe,[34]) et qui apporte vie.[35]) 19. Il te delivrera de six afflictions,[36]) et en la septiesme le mal ne

7) et n'y aura personne qui.
8) engoullera son avoir.
9) l'iniquité ne sortira O. la peine 46. *ss.*
10) malice O. l'affliction 46. *ss.*
11) pour le labeur O. à l'affliction 46. *ss.*
12) les petis oyseaulx qui se levent pour voler O.
13) au reste 54. certes 59.
14) ie requerray.
15) mettray ma parolle vers.
16) grandes choses.
17) comprendre.
18) et merveilleuses tant qu'elles sont sans nombre.
19) envoye.
20) afin qu'il mette les humbles.
21) et que les contristez soient eslevez.
22) dissipe.
23) rusez.
24) puissent parfaire aucune chose O. n'executent rien 46. *ss.*
25) pervers.
26) abbatu.
27) ils rencontreront de iour les t.
28) au midy O. 46.
29) il sauvera le paovre de l'espee.
30) l'indigent aura esp.
31) fermera sa b
32) desprise pas la correction.
33) frappe et met l'emplastre.
34) frappe *omis* O. navrera 46. *ss.*
35) ses mains rendront la santé.
36) tribulations.

te touchera point. 20. En temps de famine il te conservera[37]) de mort, et du glaive en temps de guerre.[38]) 21. Tu seras caché du fleau[39]) de la langue, et ne craindras point quand la calamité adviendra. 22. Tu te riras en la calamité et famine, et ne craindras point les bestes champestres.[40]) 23. Tu auras alliance avec les pierres,[41]) et les bestes sauvages[42]) seront reduites pour avoir paix avec toy.[43]) 24. Tu sentiras[44]) ton tabernacle[45]) estre en seurté,[46]) et en visitant ta maison[47]) tu ne seras point fasché.[48]) 25. Tu sentiras[49]) ta lignee augmenter, et ta race[50]) comme l'herbe de la terre. 26. Tu viendras[51]) au sepulchre, estant plein[52]) comme un tas de bled est cueilli[53]) en son temps. 27. Voici, nous avons enquis[54]) de ces choses, il en est ainsi: escoute donc et note le[55]) pour toy.

Chapitre VI.

1. Iob respondant leur dit: 2. A la miene volonté que ma destresse[1]) fust bien pesee, et que on[2]) mist aussi en la balance mes douleurs. 3. Elle seroit pesante plus que le gravier de la mer, parquoy mes paroles sont englouties.[3]) 4. Car les fleches[4]) du tout-puissant sont en moy, desquelles le venin boit mon esprit, les frayeurs[5]) de Dieu sont dressees[6]) contre moy. 5. L'asne sauvage bruira-il[7]) aupres de l'herbe, et le boeuf mugira-il aupres du fourrage?[8]) 6. Ce qui n'a point de saveur, et sans sel, se mangera-il? le blanc d'un oeuf sera-il savoureux?[9]) 7. Or ce que mon ame avoit refusé de toucher, est comme la maladie[10]) de ma chair.[11]) 8. Qui fera que ma demande viene, et que Dieu m'envoye[12]) ce que i'attens? 9. C'est[13]) qu'il me brise, et qu'il estende sa main, et me retranche.[14]) 10. Car encore alors auroy-ie allegement:[15]) ie m'esgayeroye en ma douleur qu'il[16]) ne m'espargne point, et ie ne nieray[17]) point les paroles du Sainct. 11. Mais quelle est ma force, que ie puisse durer? Et quelle est ma fin, s'il[19]) faut que ie prolonge ma vie? 12. Ma vertu[20]) est-elle comme de pierres? et ma chair est-elle comme d'acier?[21]) 13. Ie[22]) n'en puis plus, et ma puissance me defaut. 14. Celuy qui est affligé,[23]) doit avoir benefice de son amy:[24]) mais on delaisse la crainte de Dieu tout-puissant. 15. Mes freres m'ont trompé[25]) comme un torrent, comme les eaux qui passent par les vallees:[26]) 16. Elles se troublent[27]) de glace, et abondent en neige.[28]) 17. Et puis defaillent par secheresse,[29]), et s'ostent[30]) de leurs lieux par la chaleur. 18. Elles se destournent[31]) par divers chemins, et s'esvanouissent[32]) et perissent. 19. Ceux[33]) qui les ont veu attendans aux quartiers de Thema, vienent en Seba: 20. Mais y estans, ils sont confus:[34]) y ayans esperé, estans venus au lieu, ils sont honteux.[35]) 21. Voila comme vous

---

[37]) delivrera.
[38]) en bataille de la puissance de l'espee.
[39]) de la flagellation O. 46.
[40]) de la terre.
[41]) des regions O. p. des champs 46. *ss.*
[42]) des champs O. champestres 46. *ss.*
[43]) te seront paisibles.
[44]) sauras.
[45]) pavillon.
[46]) paix.
[47]) ton tabernacle.
[48]) n'offenseras point.
[49]) scauras que ta semence sera en grand nombre.
[50]) lignee.
[51]) entreras.
[52]) en vieillesse.
[53]) se lieve.
[54]) enquesté O. 46.
[55]) la cognoys.

[1]) mon indignation.
[2]) fussent ensemble eslevees.
[3]) ravallees O.
[4]) sagettes.
[5]) estonnemens.
[6]) bataillent.
[7]) recanera.
[8]) devant la prouvande.
[9]) y a il goust au bl.

[10]) angoisses O. puanteur 46.
[11]) en ma viande O. de ma v. 46. *ss.*
[12]) donne.
[13]) que Dieu me vueille froysser.
[14]) et il me fera proffit O.
[15]) ce me seroit consolation.
[16]) s'il.
[17]) contrediray O. 46. d'autant que ie n'ay point supprimé 54. *s.*
[18]) soubstenir.
[19]) dont ie pr. O. que ie pr. 46. *ss.*
[20]) force.
[21]) aerain.
[22]) Est il pas ainsi qu'il n'y a en moy nulle ayde, et que ma substance est substraite de moy.
[23]) desolé.
[24]) prochain.
[25]) ont faict faulsement O. 46. m'ont abusé 59. se sont desbordez 54.
[26]) comme le flot des fleuves.
[27]) sont faictes obscures O.
[28]) que la neige couvre O. obscures de la n. 46. 54. esquels la n. se cache 59.
[29]) au temps qu'ilz sont eschauffez O. 46. en decoulant tairiront 54. quand ce vient qu'ils sentent la chaleur 59.
[30]) sont estouffez O. sont retirez 46. ils defaillent 54. *s.* en s'eschauffant 54. quand ils s'eschauffent 59.
[31]) Ilz declinent du train de leur voye O. 46. 54. du chemin du leur cours 59.
[32]) montent en vain O.
[33]) ilz regardent les sentiers de T. et les chemins de S. esquelz ont eu espoir O. on les regarde aux voyes de T. et à ch. de S. on espere en eux 46. 54. les voyagers qui vont en T. les avoyent considerez; les voyagers aussi qui vont en S. avoyent esperé en eux. 59.
[34]) honteux O.
[35]) confuz O.

m'estes torrents:[36]) car vous avez esté[37]) estonnez à mon regard. 22. Vous ay-ie dit, Apportez,[38]) eslargissez moy de vos biens, 23. Que vous me delivriez de l'ennemy, que vous me rescouez de la main des tyrans? 24. Enseignez moy, et ie me tairay: monstrez moy en quoy i'ay failli. 25. Combien les paroles droites sont elles fermes:[40]) qu'est-ce que le repreneur d'entre vous y reprendra?[41]) 26. Bastissez[42]) vos argumens pour renverser les propos, et que[43]) les paroles de l'affligé s'en aillent en vent. 27. Vous circonvenez[44]) l'orphelin, vous vous fouissez une fosse[45]) pour vostre amy. 28. Retournez-vous,[46]) et considerez, et regardez mes raisons si ie mens. 29. Retournez,[47]) et il n'y aura point d'iniquité: retournez encore, et ma· iustice apparoistra[48]) en cest endroit.[49]) 30. Il n'y a point d'iniquité en ma langue, et mon palais ne sent-il pas l'amertume?[50])

Chapitre VII.

1. N'y a-il point temps determiné à l'homme qui est sur la terre, et ses iours ne sont-ils pas comme les iours du mercenaire? 2. Comme le serf regarde[1]) à l'ombre, comme un mercenaire attend la fin[2]) de son labeur. 3. Ainsi ay-ie[3]) les mois vains, et les nuicts de travail[4]) me sont constituees.[5]) 4. En me couchant ie di, quand me leveray-ie? et estant[6]) en mon lict ie suis saoulé d'amertume[7]) iusques au vespre. 5. Ma chair est vestue de vers, et de la poussiere de la terre:[8]) ma peau est toute rompue et corrompue. 6. Mes iours s'enfuyent[9]) comme la navette d'un tisserant, et defaillent sans esperance. 7. Cognois[10]) que ma vie n'est que vent, et que mon oeil ne verra plus le bien. 8. L'oeil du voyant[11]) ne me verra[12]) plus: tes yeux sont sur moy, et ie ne seray plus.[13]) 9. Comme une nuée s'escarte[14]) et s'esvanouit, aussi celuy qui descend au sepulchre ne remontera point. 10. Il ne retournera plus en sa maison, son lieu ne le cognoistra plus. 11. Pourtant ie n'espargneray point ma bouche, que ie ne parle en mes angoisses,[15]) que ie ne devise en mon mal.[16]) 12. Suis-ie une mer, ou suis-ie une balaine, que tu m'estreignes de si pres?[17]) 13. Quand ie di, Mon lict m'allegera,[18]) et ma couche me consolera: quand ie parle en moy-mesme,[19]) 14. Lors tu m'espouvantes[20]) de pensees et de visions. 15. Voici mon ame a esleu le licol,[21]) et la mort, plus que mes os. 16. Ie suis fasché,[22]) ie ne vivray point à tousiours: deporte toy de moy, car mes iours ne sont rien. 17. Qu'est-ce que l'homme, que tu le magnifies tant, que tu as[23]) le soin de luy? 18. Tu le visites de matin, tu le regardes à chacune minute.[24]) 19. Iusques à quand ne me laisseras-tu?[25]) tu me donneras terme[26]) d'avaler ma salive. 20. I'ay peché: que t'en feray-ie, ô garde des hommes? Pourquoy m'as-tu mis à l'opposite de toy,[27]) pour estre en charge à moy-mesme? 21. Pourquoy n'ostes-tu mon peché,[28]) et pourquoy ne pardonnes-tu mon iniquité? Car ie seray couché en la poudre, et si tu me cerches au matin, ie ne seray plus.[29])

Chapitre VIII.

1. Baldad Suhite respondant, dit: 2. Iusques à quand tiendras-tu tels propos?[1]) les paroles de ta bouche sont comme un vent vehement. 3. Dieu

---

[36]) comme ce fleuve O. c. un fl. 46. maintenant tout ainsi 54. 59.
[37]) veu ma playe, dont vous avez crainct.
[38]) moy qch. et me donnez de vostre substance.
[39]) donnez le moy à entendre.
[40]) fortifiees O. 46.
[41]) qui de vous pourra O. 46. qui est-ce qui reprendra le repreneur 54. de quoy servira vostre dispute 59.
[42]) ne pensez vous pas aucunes parolles pour me reprendre O. ne me dites vous pas propos pour me redarguer 46. pensez vous sentences pour red. 54. devez vous en disputes estimer 59.
[43]) tenez comme vent O. 46. tellement que . . . . soyent c. v. 54. le devis de l'affl. n'estre que p. de v. 59.
[44]) vous vous ruez sus O. 46. 54. vous ietteriez vostre courroux sur 59.
[45]) pour subvertir O. 46. 54. puis que vous machinez à l'encontre de 59.
[46]) vueillez moy regarder si ie mentiray en vostre presence.
[47]) convertissez vous ie vous prie.
[48]) cognoistrez.
[49]) en icelle response O. 46.
[50]) n'entend il pas la corruption O.

[1]) serviteur desire.
[2]) le loyer de son oeuvre O. la fin de son oeuvre 46. *ss.*
[3]) eu en heritage O. 46. *ss.* comme de droit 59.
[4]) labourieuses.
[5]) assignees 54. *s.*
[6]) mon coeur mesure le vespre.
[7]) de me demener iusqu'au point du iour.
[8]) des ordures de la pouldre.

[9]) passent plus legerement que.
[10]) il te souviegne.
[11]) de celuy qui me voit.
[12]) regardera O. 46. 54. regarde 59.
[13]) en estre O.
[14]) default et sen va.
[15]) la destresse de mon esperit.
[16]) avec amertume de mon ame O. 46. en l'amert. . . . 54. *s.*
[17]) mette garde sus moy.
[18]) consolera.
[19]) soulagera en ma meditation.
[20]) m'effrayeras par songes et m'estonneras.
[21]) l'estranglement.
[22]) en fascherie.
[23]) metz ton coeur en.
[24]) l'esprouve de moment en moment.
[25]) comment ne te departz tu de moy.
[26]) tu ne me laisse point tant que i'aye.
[27]) pour te rencontrer.
[28]) ne pardonne tu pas mon forfaict.
[29]) en estre.

[1]) combien encore parleras tu telles choses O.

pervertira-il la iustice?[2]) Le tout-puissant abolira-il la droiture?[3]) 4.[4]) Tes fils ont peché, et il les a fait venir[5]) au lieu de leurs malefices.[6]) 5. Mais si tu retournes de matin à Dieu, et que tu supplies[7]) le tout-puissant: 6. Si tu es pur et droit, il se resveillera à toy, et rendra l'habitacle[8]) de ta iustice paisible.[9]) 7. Encores que ton commencement[10]) fust petit, ta condition derniere s'augmentera[12]) grandement. 8. Enquiers toy (ie te prie) de l'aage des anciens,[13]) et te dispose à t'informer[14]) des peres. 9. Car nous sommes d'hier, nous sommes ignorans, d'autant que nos iours sont comme l'ombre sur la terre: 10. Ceux-là ne t'enseigneront-ils pas clairement,[15]) et prononceront[16]) paroles de leur coeur? 11. Le ionc croistra-il[17]) sinon en terre humide, et l'herbe du marescage[18]) croistra-elle sans eau? 12. Encore qu'elle soit en sa verdure, et sans estre coupee, toutesfois devant tout l'herbage elle sechera. 13. Ainsi en est-il[19]) de tous ceux qui oublient Dieu, et l'esperance de l'hypocrite perira. 14. Leur fiance[20]) est retranchee, leur attente[21]) est une maison d'araigne. 15. Ils s'appuyera sur sa maison, et elle ne tiendra point:[22]) il s'y veut tenir, et elle ne consistera point.[23]) 16. Si un arbre est planté[24]) devant le soleil, ses iettons[25]) s'espandront[26]) parmi le iardin. 17. Il sera estendu aupres de la fontaine,[27]) et il se iettera[28]) vers[29]) la maison de pierre. 18.[30]) Il est arraché de son lieu, tellement qu'on luy dira,[31]) Ie ne te cognoy[32]) point. 19. La ioye[33]) sera d'estre replanté en autre lieu. 20. Ainsi Dieu ne reiettera[34]) point l'homme entier,[35]) et ne tiendra point la main aux meschans: 21. Iusqu'à ce qu'il ait rempli ta bouche de ioye,[36]) et tes levres de liesse: 22. Que[38]) tes ennemis soyent confus, et le tabernacle des meschans ne consistera point.[39])

Chapitre IX.

1. Iob respondant dit, 2. Pour vray ie say que[1]) l'homme ne sera point iustifié envers Dieu. 3. S'il veut debattre[2]) avec luy, il ne luy respondra point de mille articles,[3]) un seul. 4. Il est sage de coeur, robuste[4]) de force. Et qui est-ce qui s'opposera[5]) à luy et il aura paix? 5. Il transmue les montagnes, et n'en sentent rien,[6]) quand il les subvertist en son ire.[7]) 6. Il remue[8]) la terre de son lieu, et les pilliers[9]) d'icelle tremblent.[10]) 7. C'est luy qui commande au soleil qu'il ne luise point: et les estoilles sont enfermees de luy comme d'un cachet.[11]) 8. C'est luy seul qui estend les cieux, qui marche[12]) par dessus la mer. 9. Qui a fait Arcturus, et Orion, et les Ilyades, et les chambres[13]) du Midi, 10. Lequel fait des oeuvres merveilleuses, et qui ne se peuvent comprendre, choses admirables sans fin.[15]) 11. Voici il passe devant moy, sans que ie le voye: il ira çà et là[16]) sans que ie l'entende. 12. S'il arrache[17]) et s'il ravit, qui est-ce qui retirera de ses mains?[18]) qui est-ce qui luy dira, Que fais-tu? 13. Dieu ne retirera[19]) point son ire,

[2]) le iugement.
[3]) subvertit il la iustice.
[4]) si.
[5]) envoyez.
[6]) iniquité.
[7]) pries.
[8]) habitation.
[9]) pacifique.
[10]) tes premieres choses O.
[11]) tes dernieres croistront O.
[12]) croistra 54. *s.*
[13]) interrogue l'ancienne generation.
[14]) d'enquester O. 46.
[15]) clairement *omis* 54. *s.*
[16]) profereront.
[17]) peut il verdoier sans humeur.
[18]) la praerie O. 46.
[19]) sont les voyes.
[20]) espoir sera osté.
[21]) confiance.
[22]) ne se pourra soubstenir.
[23]) il la reparera mais pas ne sera dressee O. il s'y tiendra fort, mais elle ne sera point de duree 46. *ss.*
[24]) fraiz.
[25]) son rainceau.
[26]) sort O.
[27]) ses racines sentourteillent aupres du puitz.
[28]) se recourbent O. 46. 54. s'entrelacent 59.
[29]) conme une m. 46. *ss.*
[30]) si O. 46. *ss.*
[31]) il ne nye O. tellement qu'elle le nie 46. qu'il la nie 54. qu'elle nie 59.
[32]) t'ay pas veu.

[33]) voicy ceste est la lyesse de sa voye qu'elle croisse en autre territoire.
[34]) deboutera.
[35]) le simple.
[36]) ris.
[37]) triumphe.
[38]) ceux qui te hayent seront vestus de confusion.
[39]) ne sera plus en estre.

[1]) qu'il est ainsi, comment l'h. seroit il.
[2]) disputer contre.
[3]) choses l'une.
[4]) fort en puissance.
[5]) fait rudement contre O. s'est porté fierement contre 46. *ss.*
[6]) et n'en ont rien sceu ceux qu'il O.
[7]) fureur.
[8]) esmeut.
[9]) colonnes.
[10]) croslent.
[11]) soubz le seau.
[12]) chemine sus les haultz lieux de O. 46. . . . les haultes vagues 54. *s.*
[13]) climatz.
[14]) grandes choses.
[15]) nombre.
[16]) il tire oultre.
[17]) s'il arrache *omis.*
[18]) qui luy fera restituer.
[19]) revoque.

et les aides puissantes seront abbatues de luy.[20]) 14. Que puis-ie moy,[21]) si i'entre en propos, et si ie choisi[22]) paroles avec luy? 15. Encores que ie fusse iuste, ie ne luy respondray point, mais supplieray mon Iuge. 16. Si ie l'invoque,[23]) et qu'il me responde, toutesfois ie n'estimeray[24]) point qu'il m'ait exausé.[25]) 17. Il m'a affligé[26]) en tourbillon, et sans cause il m'a navré. 18. Il ne me donne[28]) point loisir de respirer, mais il me soule d'amertumes. 19. Si on y va par force,[29]) voici il est robuste: si c'est en iustice, et qui est-ce qui pourra entrer avec luy?[30]) 20. Si ie me monstre iuste,[31]) ma propre bouche me condamne: si i'allegue mon integrité,[32]) il m'estimera pervers. 21. Si ie di que ie suis entier,[33]) encores ie ne cognoy point mon ame,[34]) et ma vie me deteste.[35]) 22. Voici[36]) un poinct que i'ay resolu: c'est assavoir que Dieu destruit et le iuste, et l'inique pareillement. 23. Si le fleau tue incontinent,[38]) se rira-il de la tentation[39]) des innocens? 24. La terre est donnee en la main du meschant, il couvre la face[40]) des iuges: sinon où est-ce? et qui est-ce? 25. Mes iours sont passez plus viste[41]) qu'un courrier,[42]) tellement[43]) que ie n'y ay rien veu de bien. 26. Ils sont decoulez[44]) plus qu'une barque à poste,[45]) ou qu'une aigle volante.[46]) 27. Si ie di en moy,[47]) i'oublieray ma complainte,[48]) i'appaiseray[49]) mon courroux, ie me conforteray: 28. Ie crains[50]) mes miseres, car ie say, que tu ne me iugeras point innocent. 29. Si ie suis meschant, pourquoy travailleray-ie[51]) en vain? 30. Si ie me lave d'eaux pures,[52]) et que ie nettoye mes mains en pureté,[53]) 31. Tu me plongeras en la fange, et mes accoustremens me souilleront.[54]) 32. Car ce n'est point un homme comme moy, auquel i'ose respondre, et que nous allions ensemble en iustice. 33. Qui est l'arbitre qui mettra la main entre nous? 34. Qu'il oste sa verge arriere de moy, qu'il ne m'effraye plus. 35. Et alors ie parleray, et ne craindray point: or ie me tien ferme,[56]) pource qu'il n'est pas ainsi.[57])

Chapitre X.

1. Mon ame est restranchee[1]) en ma vie: ie laisseray ma complainte[2]) sur moy, ie parleray en mon amertume. 2. Ie diray à Dieu, Ne me condamne point: monstre moy pourquoy tu plaides contre moy. 3. T'est-il bon de me faire tort, ou de reietter l'ouvrage de tes mains,[3]) et d'esclaircir[4]) le conseil des meschans? 4. As-tu des yeux de chair?[5]) regardes-tu comme l'homme? 5. Tes iours sont-ils comme des hommes, tes ans sont-ils comme les temps de l'homme mortel?[6]) 6. Qu'il te faille enquerir de mon iniquité, et faire[7]) enqueste sur mon peché. 7. Tu cognois que ie ne feray[8]) point meschamment, et que nul ne me delivrera de ta main. 8. Tes mains m'ont formé, elles m'ont figuré tout à l'entour, et tu me defais? 9. Regarde[9]) que tu m'as formé comme d'argille,[10]) et que tu me reduiras en poudre. 10. Ne m'as tu point coulé comme du laict? ne m'as-tu point amassé comme un fromage? 11. Ne m'as-tu pas vestu de peau, et de chair, composé d'os et de nerfs? 12. Tu m'as donné[11]) vie et grace,[12]) et ta visitation a

---

[20]) soubz lequel sont courbez ceulx qui se confient en orgueil O. 46. ceux qui secourent orgueilleusement sont courbez sous luy 54. qui donnent secours aux orgueilleux 59.
[21]) combien moins donc luy respondray ie.
[22]) esliray ie O. disposeray ie 46. *ss.*
[23]) crie.
[24]) croiray ie.
[25]) ouy ma voix.
[26]) m'estouffe par le t.
[27]) me fait plusieurs playes.
[28]) permet nullement que ie reprenne mon alleine.
[29]) s'il est question de (*deux fois*).
[30]) qui tesmoignera.
[31]) veux iustifier.
[32]) me fais parfait, il me iugera.
[33]) me monstre innocent O. 46. encore que ie fusse entier 54. *s.*
[34]) n'en scaura rien.
[35]) reprouveray ma v.
[36]) c'est tout ung, parquoy i'ay dict.
[37]) il consommera le simple et le meschant.
[38]) s'il flagelle le meschant que ne l'occit il inc. O. 46. le meschant *omis* 54. 59.
[39]) peine.
[40]) le viaire.
[41]) ont este plus legers.
[42]) le poste O. 46. un p. 54. une p. 59.
[43]) ilz sen sont fuys et n'ont pas . . .
[44]) passez.
[45]) comme avec les navires de Ebehi (d'Ebeh. 59).
[46]) pour manger.
[47]) Quand je penseray.
[48]) mon propos.
[49]) delaisseray mon ire.

[50]) tremble de tous mes travaux.
[51]) labouray ie.
[52]) de la neige.
[53]) la fontaine O. 46. 54. fort nettes 59.
[54]) habillemens seront abominables O. m'auront en abomination 46. *ss.*
[55]) que sa crainte ne m'espouvante point.
[56]) quoy 56. *ss.*
[57]) car ie ne suis pas tel que vous m'estimez O.

[1]) ennuyee de O. retr. de 46. *ss.*
[2]) meditation contre O.
[3]) que tu reprouve le labeur.
[4]) que tu autorises.
[5]) charnelz.
[6]) mortel *omis.*
[7]) que tu cerche mon p.
[8]) n'ay point fait.
[9]) ie te prie que tu aye memoire.
[10]) la boue.
[11]) fait O.
[12]) benefice O.

gardé mon esprit. 13. Ces choses tu as celees en toy, et toutesfois ie cognois qu'il est ainsi vers toy. 14. Si i'ay peché, tu m'emprisonnes:[13]) tu ne souffriras[14]) point que ie sorte impuni. 15. Si i'ay fait iniquement,[15]) malheur sur moy: si i'ay esté iuste, neantmoins ie ne leveray point la teste, me voyant soulé[16]) d'opprobres, et cognoissant[17]) mon affliction. 16. Qu'elle croisse,[18]) tu viendras[19]) comme un lion, et te monstreras[20]) merveilleux sur moy. 17. Tu renouvelleras tes playes contre moy, ton indignation croistra[21]) à l'entour de moy: le glaive[22]) du changement et multitude seront sur moy. 18. Pourquoy m'as-tu tiré[23]) de la matrice? ie fusse expiré[24]) devant que nul oeil m'eust veu. 19. I'eusse esté comme si iamais n'eusse esté, on m'eust tiré[25]) du ventre au sepulchre.[26]) 20. La portion[27]) de mes iours ne finira-elle point bien tost? Qu'il se retire[28]) bien tost,[29]) à ce que ie reprene mon haleine,[30]) 21. Devant que d'aller[31]) en la region obscure, en obscurité de peste, dont on ne retourne point: 22. En la region[32]) obscure, où il n'y a que tenebres, et espesseur[33]) d'obscurité, où il n'y a que desordre,[34]) et quand il doit luire, il n'y a que tenebres.[35])

Chapitre XI.

1. Et Zophar Naamathite respondant, dit: 2. Ne respondroit-on point à l'homme langagier,[1])

[13]) me gardes O. 46.
[14]) me rendz pas exempt de mon iniquité.
[15]) meschamnent.
[16]) comme remply.
[17]) voyant.
[18]) à la mienne volunté.
[19]) que tu me prenne O. 46. que tu m'envahisses 54. 59.
[20]) retourne en me traictant merveilleusement O. 46. tu te retourneras en me tr. estrangement 54. 59.
[21]) multiplie ton ire O. 46. multiplieras *etc.* 54. 59.
[22]) si soient en moy recheutes et multitude de miseres O. 46. et rencheutes . . . . . seront . . 54. 59.
[23]) mis hors.
[24]) defailly.
[25]) transporté.
[26]) tombeau.
[27]) le petit nombre O. le nombre . . . . n'est il pas petit 46. *ss.*
[28]) cessera O. qu'il cesse 46 *ss.*
[29]) soit osté de moy O. 46. et s'oste . . . 54. *s.*
[30]) et que ie me reconforte un petit O. ie me reconforteray 46. *ss.*
[31]) et que plus ne retourne en la terre tenebreuse et umbre de mort O. 46. avant que ie m'en aille sans plus retourner *etc.* 54. *s.*
[32]) terre.
[33]) l'ombre de mort.
[34]) n'y a quelque ordre O. nul ordre 46. *ss.*
[35]) mais la lueur y est comme obscurité.

[1]) à bcp. de parolles.

et l'homme babillard gaignera-il la cause?[2]) 3. Voire tes propos[3]) feront taire les hommes: et quand tu te seras moqué, nul ne te fera honte. 4. Tu as dit, Ma façon est droite,[4]) et ie suis pur en ta presence. 5. Mais à la miene volonté que Dieu parle à toy, et qu'il ouvre contre toy ses levres: 6. Qu'il te reveie[5]) les secrets de sagesse:[6]) car son iugement est droit au double,[7]) et Dieu t'as mis en oubli pour ton iniquité. 7. Trouveras-tu Dieu en le cerchant? Trouveras-tu la[8]) perfection accomplie[9]) du Tout-puissant? 8. Elle[10]) surmonte la hauteur des cieux, que feras-tu? Elle est plus profonde[11]) que les abysmes, comment la comprendras-tu?[12]) 9. Son estendue[13]) est plus ample[14]) que la terre, sa largeur est plus grande que la mer. 10. Quand il remuera pour enfermer, et pour mettre hors, qui est-ce qui l'empeschera?[15]) 11. Et puis qu'il cognoist les hommes vains,[16]) qu'il voit ceux qui ne valent rien:[17]) n'entendroit-il pas, 12. Que l'homme vuide[18]) est doué de coeur, et l'homme est nay comme un asnon[19]) sauvage? 13. Si tu appareilles ton coeur, et que tu estendes tes mains vers luy, 14. Si tu ostes loin de toy l'iniquité qui est en ta main, et qu'iniustice ne demeure point en ton tabernacle: 15. Adonc pourras-tu lever ta face sans macule, et seras ferme, et ne craindras point. 16. Car tu mettras la misere en oubli, et n'en auras non plus de memoire, que des eaux qui sont passees outre: 17. Et le temps s'eslevera plus clair que du midi, si resplendiras, et seras comme la matinee. 18. Tu seras asseuré,[20]) pource qu'il y a esperance, tu caveras la fosse, et te coucheras seurement. 19. Tu reposeras, et n'y aura personne qui t'espouvante, et plusieurs te requerront.[21]) 20. Mais les yeux des meschans defaudront et perdront leur refuge, et leur esperance sera angoisse de l'ame.

[2]) sera il iustifié.
[3]) menteries.
[4]) doctrine est nette.
[5]) declairast.
[6]) sapience.
[7]) pourquoy tu as merité le double selon qu'il est requis, et que tu sache que D. O. comment tu as . . . . . selon sa determination *etc.* 46. . . . selon le droit 54. 59.
[8]) à la parfin O.
[9]) accomplie *omis.*
[10]) la sapience diceluy est es haultesses O. elle est 46. *ss.*
[11]) basse que les gouffres.
[12]) que cognoistras tu O. 46. qu'y c. tu? 54. *ss.*
[13]) la mesure dicelle.
[14]) longue.
[15]) s'il change et reserre et rassemble, qui le destournera?
[16]) mensongiers.
[17]) et a veu l'iniquité.
[18]) vain presumera de l'appercevoir O. 46. vain deviendra entendu 54. *s.*
[19]) poullain de l'asne.
[20]) auras confiance O. 46.
[21]) feront supplication vers toy O.

Chapitre XII.

1. Iob respondant dit: 2. Voire, vous estes un peuple,[1]) et la sagesse mourra avec vous. 3. I'ay esprit[2]) comme vous, et ne suis en rien inferieur:[3]) et qui est-ce qui n'a les choses que vous amenez en avant?[4]) 4. Ie suis en moquerie[5]) à mes amis, à celuy qui invoque[6]) Dieu, et lequel il exauce: le iuste et parfait[7]) sont en derision. 5. Comme une torche mesprisee[8]) à l'homme riche, celuy qui est prochain que le pied luy glisse.[9]) 6. Les tabernacles des pillars[10]) prosperent, et ceux[11]) qui tienent Dieu en leurs mains, le provoquent hardiment. 7. Interrogue le bestial, et il t'enseignera: interrogue les volailles du ciel, et elles le te declareront: 8. On parle à la terre, et icelle t'enseignera: et les poissons de la mer le te raconteront. 9. Qui est-ce qui ignore[12]) ces choses, que la main de Dieu n'ait fait ceci? 10. En la main duquel est toute ame vivante, et tout esprit.[13]) 11. L'aureille ne discerne-elle pas les propos,[14]) comme le palais la saveur des viandes[15])? 12. Il y a sagesse aux anciens, et l'aage apporte la prudence.[16]) 13. C'est en luy qu'il y a sagesse, et force: c'est en luy qu'il y a conseil et prudence.[17]) 14. Il destruira, et ne pourra-on redifier:[18]) il enfermera, et ne pourra-on point delivrer.[19]) 15. Il restraindra[20]) les eaux, et tout desseichera: il les envoyera, et elles feront ravine sur la terre,[21]) 16. Il y a en luy force, et puissance:[22]) c'est de luy que vient le deceu, et le decevant.[23]) 17. Il mene[24]) les conseillers en proye,[25]) et rend les iuges estourdis.[26]) 18. Il destache le lien[27]) des Rois, et serre[28]) leurs reins de ceintures. 19. Il mene[29]) les princes en proye, et renserre les puissans.[30]) 20. Il oste le propos aux veritables, il oste le coeur aux Princes.[31]) 21. Il espand mespris sur les nobles, il oste[32]) la force des puissans.[33]) 22. Il met[34]) en clarté les choses cachees, et en lumiere l'ombre de mort. 23. Il eslargit les peuples,[35]) et les destruit: il dilate les gens[36]) et les reduit. 24. Il oste le coeur aux gouverneurs[37]) du peuple de la terre, il les fait errer[38]) comme en un desert. 25. Il les fait tastonner comme en tenebres sans clarté,[39]) et les fait chanceler[40]) comme des yvrongnes.

Chapitre XIII.

1. Voici, mon oeil a veu toutes ces choses, mon aureille les a ouyes et les a entendues. 2. Ie cognoy autant que vous: ie ne suis point inferieur[1]) à vous. 3. Mais ie veux parler avec Dieu, et disputer avec luy. Vous estes forgeurs de mensonges, et medecins de nulle valeur. 5. A la miene volonté que vous-vous taisissiez, et ceci vous sera reputé à sagesse.[2]) 6. Escoutez ma dispute, et entendez ce[3]) que ie debas. 7. Faut-il que vous proferiez[4]) iniquité en faveur de Dieu, que vous parliez en mensonge[5]) pour luy? 8. Luy voulez vous gratifier?[6]) voulez vous plaider sa cause?[7]) 9. Est-il bon qu'il vous approuve?[8]) et que vous-vous soyez iouez[9]) à luy, comme à un homme? 10. Il vous reprendra, si vous luy favorisez en secret. 11. Sa maiesté[10])

---

[1]) veritablement il appert que vous estes comme le populaire O. voire pource que vous estes comme tout un peuple 46. *ss.*

[2]) un coeur.

[3]) pas moindre.

[4]) auquel ne soient semblables choses O. qui est celuy qui n'en sache autant 46. *ss.*

[5]) ie suis comme celuy qui est mocqué de O. 46. ie suis l'homme mocqué de son ami 54. *s.*

[6]) appelle O. reclame 46. *ss.*

[7]) simple sont mocquerie.

[8]) lampe contemnee en l'opinion du r. O. lampe mesprisee *etc.* 46. *ss.*

[9]) prest à chanceller des p. O. 46. 54. prest à choir 59.

[10]) rapineurs.

[11]) et provoquent Dieu es choses qu'il leur amene entre les mains O. les tabernacles de ceux qui pr. D. et de ceux qui font des dieux par leurs mains 59.

[12]) ne scait en toutes c. c.

[13]) l'esprit de toute chair humaine.

[14]) le parler.

[15]) gouste le manger.

[16]) la pr. est en la longitude de temps.

[17]) intelligence.

[18]) s'il vient à demolir, il n'y a personne qui r.

[19]) ouvrir.

[20]) s'il retient.

[21]) s'il les lasche elles subvertiront.

[22]) dexterité O.

[23]) celuy qui fault et qui fait faillir.

[24]) fait cheminer.

[25]) pour estre pillez O. 46. 54. despoulliez 59.

[26]) affolit les iuges 59.

[27]) deslie le bauldrier.

[28]) lia.

[29]) fait aller les sacrificateurs O. envoie les s. 46. met les pr. 54. *s.*

[30]) renverse les fortz.

[31]) sens des anciens.

[32]) debilite.

[33]) chevaliers.

[34]) descouvre les lieux profondz des tenebres et fait sortir.

[35]) multiplie les gentz.

[36]) eslargit les nations.

[37]) chefz.

[38]) fourvoyer es desertz sans voye.

[39]) lumiere.

[40]) errer.

[1]) moindre que.

[2]) sapience.

[3]) aux argumens de mes levres.

[4]) parlez vous iniquement pour.

[5]) par fraude O. 46. en fr. 54. *s.*

[6]) porterez vous faveur à D.

[7]) debattrez vous pour luy.

[8]) s'il s'enqueste de vous O. 46. n'est il pas bon qu'il s'enqueste . . . 54. *s.*

[9]) le tromperez vous comme on trompe l'h.

[10]) excellence.

ne vous estonne-[11])elle point? sa crainte ne tombe-elle point sur vous? 12. Vostre memoire est accomparee à la cendre,[12]) et vos corps[13]) aux corps d'argille.[14]) 13. Taisez-vous devant[15]) moy, et que ie parle: et m'adviene ce qui pourra.[16]) 14. Pourquoy tiendray-ie[17]) ma chair entre[18]) mes dents, et mettray mon ame[19]) entre mes mains? 15. Encore qu'il me tue,[20]) i'espereray en luy: toutesfois ie redargueray mes voyes devant sa face.[21]) 16. Il me sera encores en salut: et l'hypocrite ne viendra point devant sa face.[22]) 17. Escoutez mes propos, et recevez ce que ie vous annonceray.[23]) 18. Quand[24]) i'auray ordonné[25]) ma cause,[26]) ie say que ie seray iustifié. 19. Qui debatra contre moy? Car si ie me tay, ie defaudray. 20. Seulement fay moy[27]) ces deux choses, et alors ie ne me cacheray point de ta face. 21. Retire[28]) ta main loin de moy, et que ta fureur[29]) ne m'espouvante point. 22. Si tu parles[30]) ie respondray, ou ie parleray, et tu me respondras. 23. Combien ay-ie de pechez et d'iniquitez? Monstre moy mon forfaict[31]) et ma transgression. 24. Pourquoy caches-tu ta face, et me reputes-tu ton ennemi? 25. Ne poursuis-tu[32]) pas une feuille rompue?[33]) ne persecutes-tu pas un chaume sec? 26. Tu escris contre moy amertumes, et me fais posseder les iniquitez de ma ieunesse. 27. Tu enserres[34]) mes pieds aux ceps, qui n'eschappent point:[35]) tu les imprimes en la racine[36]) de mes pieds. 28. Ainsi[37]) il sera pourri comme un arbre de vieillesse, et comme une robbe, qui est mangee de la tigne.

Chapitre XIV.

1. L'homme né de la femme court en iours,[1]) est soulé[2]) de troublemens. 2. Il sort comme une fleur, il est couppé, et s'enfuit comme une ombre, et n'a point d'arrest.[3]) 3. Et tu viens mettre[4]) tes yeux sur un tel, pour m'appeler en cause.[5]) 4. Qui est-ce qui produira[6]) une chose nette d'immondicité? Il n'y en a pas un seul. 5. Les iours ne sont-ils point definis?[7]) le nombre de ses mois n'est-il point vers toy? N'en as-tu pas fait l'ordonnance, laquelle il ne passera point? 6. Destourne-[8])toy de luy, et qu'il demeure à requoy,[9]) iusques à ce que son iour desiré viene, comme le iour du mercenaire. 7. Car l'esperance est en l'arbre qui est coupé, qu'il reverdira,[10]) et que ses surgeons reprendront.[11]) 8. Encores que la racine vieillisse, que son tronc soit desseché et mort,[12]) 9. Par vigneur d'eau il germera, et alors il iettera[13]) ainsi comme une plante. 10. Mais si l'homme defaut,[14]) qu'il expire, il ne sera plus. 11. Comme si les eaux se retiroyent de la mer, et qu'une riviere passast:[15]) 12. Ainsi les hommes[16]) ne se relevent point: iusques à ce qu'il n'y ait plus de ciel, ils n'y pensent point,[17]) et ne se relevent point de leur somne. 13. A la miene volonté que tu me cachasses au sepulchre, que tu m'eusses serré[18]) iusques à tant que ton ire[19]) soit relaschee, et que tu me donnes terme,[20]) auquel il te souvienne[21]) de moy. 14. L'homme estant trespassé,[22]) revivra-il? tous les iours de mon combat[23]) i'attendray, iusques à ce que mon changement viene. 15. Que tu me respondes quand ie t'appelleray,[24]) que tu agrees[25]) l'oeuvre de tes mains. 16. Maintenant tu contes mes pas, et ne differes[26]) point sur mon peché. 17. Mon forfait

---

[11]) espouvantera.
[12]) vos memoires sont parolles de c. 59.
[13]) sont semblables 59.
[14]) de boue.
[15]) pour l'amour de O. 46.
[16]) ce qui me viendra O.
[17]) oste ie O. 59. osteray ie 46. 54.
[18]) à tout.
[19]) ma vie en dangier O. 46.
[20]) m'occiroit.
[21]) en sa presence.
[22]) luy.
[23]) ouyez de voz aureilles mon propos et mon compte.
[24]) voicy maintenant i'ay.
[25]) preparé O. 46.
[26]) le iugement.
[27]) tu ne feras pas O. tu ne faces point 46. *ss.*
[28]) Eslongne . . . arriere.
[29]) la paour que i'ay de toy.
[30]) appelle moy.
[31]) peché.
[32]) Briseras tu.
[33]) debattue.
[34]) metz.
[35]) et prens garde à tous mes sentiers.
[36]) sus le talon.
[37]) et suis comme le boys pourry qui se consomme.
[1]) est de brief temps O. 4 6. de en de iours 54. *s.*

[2]) remply.
[3]) ne demeure point O. 46. n'arreste point 54. 59.
[4]) tu ouvre.
[5]) et m'ameine en iugement avec toy.
[6]) donnera un net de ceux qui sont souillez O. qui rendra net ce qui est d'immundicité? 46. *ss.*
[7]) determinez.
[8]) retire.
[9]) et il cessera O. il sera à requoy 54. *s.*
[10]) reiettera.
[11]) rainceaux ne cesseront point.
[12]) meure en la pouldre.
[13]) fera des rameaux.
[14]) est mort, et desnué, et defailly, où est-il?
[15]) le fleuve so deseiche et se tarit.
[16]) apres qu'il est endormy.
[17]) il ne se resveillera point O. 46. 54. ne se resveillera-il point quand les cieux ne seront plus 59.
[18]) musse moy.
[19]) fureur soit passee.
[20]) ordonnance O. sentence 46. *ss.*
[21]) aye memoire.
[22]) si un h. meurt.
[23]) temps.
[24]) tu m'appelleras et ie te respondray.
[25]) desire O. tu as à gré 46. *ss.*
[26]) donnes delay à 46. *ss.*

est cacheté comme en un faisseau,[27]) et as adiousté à mon iniquité. 18. Une montagne en[28]) tombant perit, un rocher defaut.[29]) 19. Les eaux cavent des pierres, tu destruis la terre par innondations d'eaux,[30]) tu ostes[31]) l'esperance à l'homme miserable.[32]) 20. Tu[33]) desployes tes forces pour le surmonter, tu luy caches la face,[34]) et le renvoyes. 21. Il ignore si ses fils sont exaltez,[35]) ou bien s'ils sont opprimez d'angoisse.[36]) 22. Mais sa chair cependant qu'elle est sur luy se dueilt, et son ame est en lamentation.

Chapitre XV.

1. Eliphas Themanite respondant, dit, 2. L'homme sage proferera-il science de vent,[1]) et remplira-il les[2]) ventres de vent d'Orient? 3. Arguera-il[3]) de propos non convenables, et de paroles illicites?[4]) 4. Or tu distraits[5]) la crainte, et destourne[6]) la priere à Dieu: 5. Ta bouche te redarguera[7]) d'iniquité, et tu as prins[8]) la langue des rusez. 6. Ta bouche te condamnera, et non pas moy, et tes levres rendront tesmoignage[9]) contre toy. 7. Es-tu le premier homme né? As-tu esté creé[10]) devant les montagnes? 8. As-tu entendu les secrets[11]) de Dieu, et la sagesse[12]) est-elle restraincte[13]) à toy? 9. Que cognois-tu que nous ne sachions? qu'entens-tu qui ne soit en nous? 10. Car[14]) nous sommes chauves et anciens. Il y a homme aagé entre nous plus que ton pere. 11. Les consolations de Dieu te semblent-elles peu de chose? et cela

[27]) signé comme en un sachet O. 46. 54. cachet 59.
[28]) choit et descoule en bas O. 46. en cheant descoule . . . . 54 *s.*
[29]) est osté de son lieu.
[30]) ses inundations emportent par desbordement la pouldre de la t.
[31]) feras tu perdre.
[32]) miserable *omis.*
[33]) surmonte le à perpetuité O. à tousiours 46. *ss.*
[34]) il s'en ira changeant sa f.
[35]) si ses filz sont nobles, il ne le scaura point.
[36]) s'ilz sont chetifz il n'en entendra rien.

[1]) respondra il comme une sc. O. la resp. du sage sera elle sc. 46. ss.
[2]) son O.
[3]) reprendra il.
[4]) par ditz esquelz il n'y a point d'utilité.
[5]) as rompu.
[6]) as osté la meditation devant D. O. . . . la pierre 46. *ss.*
[7]) enseignera ton.
[8]) esleu.
[9]) respondront.
[10]) formé.
[11]) ouy le conseil.
[12]) sapience.
[13]) diminuee par O.
[14]) aussi l'h. [il y a h. 46.] chenu et vieil est entre nous beaucoup plus ancien que t. p. O. 46. de faict il y a entre nous h. chenu *etc.* 54. *s.*

est-il estrange en toy?[15]) 12. Comment ton coeur est-il ravi,[16]) et comment tes yeux font-ils signe,[17]) 13. Que tu te dresses[18]) contre Dieu, et mets en avant[19]) paroles de ta bouche? 14. Qu'est-ce que de l'homme qu'il soit pur,[20]) ou celuy qui est nay de femme, qu'il soit iuste? 15. Voici, il ne trouve point fermeté[21]) en ses saincts, et les cieux ne sont pas nets devant luy: 16. Et combien plus sera l'homme abominable et puant,[22]) lequel hume[23]) l'iniquité comme eau? 17. Ie te declareray,[24]) escoute moy: i'ay veu, et te raconteray,[25]) 18. Ce que les sages ont declaré,[26] et ne l'ont point caché l'ayans receu[27]) de leurs peres: 19. Ausquels seuls la terre a esté donnee, et l'estranger n'est point passé au milieu d'eux. 20. Le meschant est tous les iours comme en traveil d'enfant,[28]) et le nombre des ans est caché[29]) à l'outrageux: 21. Voix de frayeur[30]) est sur ses aureilles: quand il est en paix, voicy le pilleur surviendra. 22. Il ne croira point qu'il doive sortir[31]) des tenebres: il verra[32]) le glaive. 23. Il trottera[33]) apres le pain çà et là, sachant[34]) que le temps des tenebres est[35]) en sa main. 24.[36]) L'angoisse l'estonne et le surmonte,[37]) comme le Roy qui est equippé au combat.[38]) 25. D'autant qu'il a eslevé[39]) sa main contre Dieu, et s'est efforcé contre le Tout-puissant. 26. Il luy sautera[40]) sus le col, et l'estreindra au plus fort de son bouclier.[41]) 27. Il a couvert sa face de graisse, et a engraissé ses boyaux.[42]) 28. Il a habité les

[15]) mais en toy est parolle de mensonge O. y a il quelque secret en toy 46. *ss.*
[16]) t'a il prins 46. t'a il ravi 54. 59. quelle chose a comprins ton coeur O.
[17]) quelle chose signifient t. y. O. et que t. y. s'y accordent 46. quel signe t. y. t'ont ils fait 54. *s.*
[18]) respondez en ton esprit à D.
[19]) profere.
[20]) puist estre net . . . . . se puist monstrer.
[21]) ne se fie point O. il ne iuge point verité estre 46.
[22]) inutile.
[23]) boit.
[24]) monstreray.
[25]) reciteray ce que i'ay veu.
[26]) annoncé.
[27]) ce qu'ilz ont eu.
[28]) enfante tous les i. O.
[29]) incertain au tyran.
[30]) son de la terreur O. 46. son de frayeur 54. 59.
[31]) puist retourner.
[32]) voyant l'espee devant soy, il.
[33]) est vagabond pour O. il vague apres 46. *ss.*
[34]) cognoit que le iour.
[35]) est appareillé.
[36]) la tribulation et.
[37]) l'espouvanteront et se fortifieront contre luy.
[38]) prest à la bataille O. contre celuy qu'il environne 46. qui l'environne 54. *s.*
[39]) estendu.
[40]) courra.
[41]) encore ayant le corps garny de son escu O. 46. au plus espes de son escu 54. *s.*
[42]) faict des rayes sur sa hanche.

villes desertes,[43]) les maisons dissipees,[44]) qui estoyent en ruine.[45]) 29. Il ne s'advancera[46]) point, ses richesses[47]) ne seront point fermes, et n'y aura point de residu.[48]) 30. Il ne sortira[49]) point des tenebres, la flamme sechera ses branches, il sortira au souffle[50]) de sa bouche. 31. Estant deceu[51]) en vanité, il ne consistera point:[52]) car vanité est son changement.[53]) 32. Il sera consumé devant le temps,[54]) ses branches ne fleuriront point.[55]) 33. Il sera despouillé[56]) de son aigret, comme une vigne: et Dieu le iettera comme un olivier ses fleurs. 34. L'assemblee[57]) de l'hypocrite sera desolee, le feu devorera la maison des presens.[58]) 35. Il conçoit fascherie,[59]) il enfante vanité,[60]) son ventre appreste[61]) fraude.

Chapitre XVI.

1. Iob respondant, dit, 2. I'ay ouy souvent telles choses: vous estes tous des consolateurs fascheux. 3. Quand sera la fin des paroles de vent? et de qui te fortifieras-tu à respondre?[1]) 4. Ie pourroye[2]) parler comme vous: si vostre ame estoit au lieu de la miene, ie vous tiendroye compagnie en propos,[3]) ie hocheroye la teste sur vous. 5. Ie vous fortifieroye en paroles,[4]) et mes propos[5]) seroyent pour recevoir la douleur. 6. Mais si ie parle, ma douleur ne se diminuera[6]) point: et si ie me tay,[7])

[43]) citez desolees.
[44]) qu'on n'habite point.
[45]) à monceaux delaissees O. laissees en monceaux 46. *ss.*
[46]) sera pas enrichy.
[47]) sa substance ne perseverera pas O. ne sera point stable 46. *ss.*
[48]) sa perfection ne s'estendra point en terre O. ne sera point de duree en t. 46. *ss.*
[49]) se retirera.
[50]) sera osté par l'esprit O. 46. en l'esprit 54. 59.
[51]) il ne croit pas qu'il erre, estant O. . . . errant en vanité 46. *ss.*
[52]) il n'a point d'arrest 54. *s.*
[53]) mais vanité luy sera amertume O. son ch. sera vanité 46. *ss.*
[54]) son iour sera complet devant le terme O. 46. finira devant le t. 54. *s.*
[55]) son rameau ne verdoyera point.
[56]) Dieu l'ostera comme la v. son a. O. comme l'a. de la v. 46. *ss.*
[57]) la congregation.
[58]) les tabernacles de ceux qui prenent les dons O. 46. les t. de dons 54. *s.*
[59]) malice.
[60]) mensonge.
[61]) prepare.

[1]) qui te faict si hardy que tu r. O. 46. qui te fortifiera à respondre 54. *s.*
[2]) pourrois-ie ainsi 59.
[3]) à parler.
[4]) de ma bouche.
[5]) le mouvement de mes levres retireroit la d. O. 46. reprimeroit . . . . 54. 59.
[6]) laschera.
[7]) ie cesse.

quel allegement?[8]) 7. Il m'a chargé d'angoisses,[9]) il a desolé toute ma congregation. 8. Il m'a desseché[10]) de rides en tesmoignage, et maigreur est venue[11]) sur moy qui tesmoigne en ma face. 9. Il[12]) m'a desciré en son ire, il m'a traitté furieusement, il grince les dents sur moy: et mon ennemi m'aguette,[13]) et tire les yeux contre moy. 10. Ils ouvrent leur bouche contre moy, ils me donnent des soufflets[14]) par opprobre, ils s'assemblent[15]) contre moy. 11. Dieu m'a mené[16]) entre les mains des malins, il m'a espouvanté[17]) devant les meschans. 12. Ie prosperoye, et il m'a abbatu,[18]) et m'a saisi[19]) au col, il m'a mis pour sa bute.[20]) 13. Ses archiers m'environnent de tous costez, il divise mes reins, il n'espargne rien, il espard mon fiel par terre. 14. Il m'a desrompu de rompure sur rompure, il a couru sur moy comme un geant. 15. I'ay cousu le sac sur ma peau, et ay chargé[21]) ma gloire de poudre. 16. Ma face est ternie de larmes,[22]) et mes paupieres sont couvertes[23]) d'ombre de mort. 17. Toutesfois[24]) il n'y a point de fraude en mes mains, et mon oraison est pure. 18. Terre ne cache[25]) point mon sang, et qu'il n'y ait point de lieu pour mes cris. 19. Mesmes maintenant voici mon tesmoin au ciel, et celuy qui me garentit, aux lieux tres-hauts. 20. Mes amis[26]) sont rhetoriqueurs contre moy, et mes yeux distillent des larmes[27]) envers Dieu. 21. Que s'il estoit licite[28]) à l'homme de disputer avec Dieu, comme avec le fils d'un homme son prochain. 22. Voici les annees briefves[29]) s'escoulent, et i'entre au chemin par lequel ie ne retourneray point.

Chapitre XVII.

1. Mon esprit est affadi,[1]) mes iours sont com-

[8]) que se partiroit-il de moy O. quel all. en auray-ie 59.
[9]) D. me travaille maintenant.
[10]) tu m'as faict des r. pour estre.
[11]) s'est eslevé en
[12]) sa fureur me ravit et m'est contraire.
[13]) a aguisé ses yeulx.
[14]) m'ont frappé les ioues.
[15]) se sont congregez ensemble.
[16]) faict enclorre par l'inique O. 46. 54. par le menteur 59.
[17]) me faict avoir frayeur entre les mains des meschans.
[18]) diminué.
[19]) a apprehendé mon.
[20]) et m'a fouldroyé et m'a eslevé à soy pour O. . . . . et s'est fait une butte de moy 46. *ss.*
[21]) deshonnoré . . . . en p. O.
[22]) par pleurs O. 46. de pl. 54. *s.*
[23]) sur mes p. est l'o.
[24]) ia soit qu'il n'y ait.
[25]) couvre.
[26]) compaignons.
[27]) mon oeil decoule.
[28]) loisible.
[29]) qui sont nombrees viennent.
[30]) iray par le sentier O. 46. passeray au sentier 54. *s.*

[1]) haleine est corrompue.

passez,[2]) sepulchres sur moy.[3]) 2. Il y a gaudisseurs avec moy, et·mon oeil demeure en leurs amertumes. 3. Ie te prie mets gage, donne pleige[4]) pour toy: qui est celuy qui touchera en ma main? 4. D'autant que tu as caché leur coeur, pour n'avoir point d'intelligence,[5]) tu ne les exalteras point. 5. Assavoir ceux qui annoncent flaterie[6]) pour leurs amis, les yeux de leurs fils defaudront. 6. Il m'a mis en proverbe commun et m'a constitué en monstre publique.[7]) 7. Mon oeil est obscurci de despit,[8]) et tous mes membres sont comme l'ombre. 8. Les iustes seront estonnez pour ceci, et l'innocent s'eslevera contre l'hypocrite. 9. Le iuste retiendra sa voye, et celuy qui est net des mains se renforcera.[9]) 10. Vous vous retournez,[10]) convertissez-vous: car il[11]) n'y a nul sage d'entre vous. 11. Mes iours sont escoulez,[12]) mes emprinses sont passees,[13]) et les pensees de[14]) mon coeur. 12. Ils ont[15]) converti le iour en nuict, ils m'ont[16]) presenté les tenebres, pour la lumiere prochaine. 13. Si i'atten, le sepulchre est ma maison, i'accoustreray[17]) mon lict en tenebres. 14. I'appelleray la poudre[18]) Mon pere, la corruption[19]) Ma mere, et ma soeur. 15. Où est donc mon attente?[20]) et mon esperance, qui est-ce qui la doit attendre?[21]) 16. Elle descendra és costez du sepulchre: là nous serons[22]) couchez en terre.

Chapitre XVIII.

1. Alors Bildad Suhite respondit, disant, 2. Quand mettrez-vous fin à vos propos?[1]) entendez, et que nous parlions.[2]) 3. Pourquoy sommes-nous reputez comme bestes, et sommes (à vostre advis) stupides, et de nulle valeur?[3]) 4. Cestui-ci descire[4]) son ame en fureur: la terre sera-elle delaissee pour toy? Les rochers seront-ils transportez de leur lieu? 5. De fait, la clarté[5]) des meschans sera esteinte, et l'estincelle de leur feu ne reluira[6]) point. 6. Sa clarté sera obscurcie en son tabernacle, et sa lampe qui luit[7]) sur luy, sera esteinte. 7. Les pas[8]) seront restreints, et son conseil l'abbatra.[9]) 8. Car la rets[10]) est estendue sous ses pieds, et cheminera sur les filets.[11]) 9. Le laqs luy prendra le talon, et les brigans viendront au dessus de luy.[12]) 10. Son cordage est caché en la terre, et sa trappe sur le chemin. 11. Frayeurs l'espouvanteront à l'environ, et l'accableront à ses pieds, et[13]) quelque part qu'il aille, ils le feront cheoir. 12. La force[14]) sera en famine, et y[15]) aura rompure d'angoisse à sa coste. 13. Le premier nay de la mort mangera[16]) ses branches, voire il mangera ses membres. 14. Son esperance[17]) sera arrachee[18]) de son tabernacle, et le fera venir[19]) le roy de frayeur,[20]) 15. Celuy[21]) qui n'est pas sien habitera en son tabernacle, et le soulphre sera espandu sur son domicile.[22]) 16. Ses racines dessecheront au dessous,[23]) et ses branches[24]) seront couppees en haut. 17. Sa memoire perira de la terre, et n'aura plus de renommee par les places.[25]) 18. On le iettera[26]) de clarté en tenebres, et sera exterminé[27]) du monde. 19. Il n'aura ne fils, ne neveus au peuple, il n'aura point de survivant[28]) en ses habitations.[29]) 20. Les survivans[30]) seront estonnez pour son iour, et ceux

---

[2]) taillez.
[3]) me sont apprestez.
[4]) me guarentys avec O.
[5]) afin qu'ilz n'entendent.
[6]) leurs pensees pour flatter 46. qui tiennent propos pour fl. 54. 59.
[7]) et suis comme un tabourin devant eulx.
[8]) par indignation O. 46.
[9]) augmentera sa force.
[10]) venez maintenant.
[11]) ie n'ay point trouvé.
[12]) passez.
[13]) dissipees.
[14]) lesquelles possedent O.
[15]) m'ont mis la n. pour le i. O. 46. 54. m'ont tourné . . . . 59.
[16]) et est ostee la l. pr. arriere des t. O. 46. pr. aux tenebres la l. pr. 54. *s.*
[17]) ay ordonné.
[18]) pourriture, disant tu es.
[19]) les vers, vous estes.
[20]) esperance.
[21]) considerera mon attente.
[22]) reposeront ensemble en la poudre.

[1]) parolles.
[2]) puis apres parlons.

[3]) advis) salles.
[4]) tu es comme celuy qui ravit.
[5]) lumiere.
[6]) resplendira plus.
[7]) est.
[8]) les p. de sa force.
[9]) mettra bas.
[10]) filetz sont mis à.
[11]) la retz.
[12]) employra contre soy les br. O.
[13]) *le reste manque dans les bibles.*
[14]) substance.
[15]) la calamité sera preparee à son costé.
[16]) devorera la peau d'iceluy, il devorera les m. d'iceluy 59. — il mangera la force de sa peau, et le pr. n. d. la m. mangera ses m. O. 46. 54.
[17]) fiance.
[18]) ostee O. 46.
[19]) marcher vers.
[20]) espouvantable.
[21]) On h. . . . . tellement qu'il ne sera plus sien.
[22]) habitation.
[23]) par embas.
[24]) son rameau.
[25]) rues.
[26]) poulsera de lumiere.
[27]) on le deboutera.
[28]) ne de relief O.
[29]) demeures.
[30]) derniers O. suyvantz 46. *ss.*

qui iront devant seront saisis de frayeur.[31]) 21. Voila quels sont les tabernacles[32]) du meschant, et le lieu de celuy qui ne cognoit point Dieu.

Pseaume XIX.

1. Iob, respondant, dit, 2. Iusques à quand affligerez-[1])vous mon coeur, et me minerez de vos propos?[2]) 3. Desia vous m'avez rendu confus par dix fois, et n'avez point honte, et vous estes endurcis contre moy.[3]) 4. Si i'ay failli, ma faute demeurera avec moy. 5. Mais si vous-vous magnifiez,[4]) et vous eslevez en ma calamité.[5]) 6. Sachez que Dieu m'a assiegé de sa puissance,[6]) et m'a environné de sa rets. 7. Si ie crie pour l'outrage,[7]) il ne me respond point: si ie m'escrie, ie n'ay point de droit.[8]) 8. Il a enclos[9]) mon chemin, tellement qu'il n'y a point d'issue,[10]) et a mis les tenebres en ma voye. 9. Il m'a despouillé de ma gloire, il m'a osté la couronne de mon chef. 10. Il m'a destruit de toutes parts, et ie suis esvanoui:[11]) il m'a osté[12]) mon esperance comme d'un arbre.[13]) 11. Son ire[14]) s'est eslevee contre moy, et m'a tenu[15]) pour son ennemi. 12. Sa gendarmerie[16]) est venue, ils m'ont environné,[17]) et ont mis leur camp[18]) à l'entour de mon tabernacle. 13. Il a fait retirer[19]) arriere de moy mes freres, et ceux que ie cognoissoye se sont estrangez de moy. 14. Mes prochains m'ont abandonné,[20]) mes parens[21]) m'ont mis en oubli. 15. Mes domestiques,[22]) et mes chambrieres[23]) m'ont desdaigné,[24]) et ay esté devant leurs yeux comme estranger.[25]) 16. Si

[31]) horreur saisira les anciens.
[32]) habitations du maling.

[1]) tormenterez mon ame.
[2]) m'oppresserez de parolles O. minerez de parolles 54. 59.
[3]) de vous estranger de moy O. de vous mocquer de moy 46. *ss.*
[4]) parlez haultainement contre moy.
[5]) me reprenez de mes opprobres.
[6]) cognoissez que D. m'a fait tort.
[7]) de l'extorsion.
[8]) il n'y a point de iugement.
[9]) enserré.
[10]) dont ne puis passer oultre.
[11]) et m'en suis allé.
[12]) a fait departir de moy.
[13]) a. arraché.
[14]) fureur s'est enflammee.
[15]) reputé.
[16]) ses bendes.
[17]) ont prins leur chemin vers moy.
[18]) assiegé.
[19]) eslongner.
[20]) delaissé
[21]) ceux qui me cognoissoyent.
[22]) ceux qui demeurent en ma maison 46. *ss.* les gens forains de ma maison O.
[23]) servantes.
[24]) estimé comme estranger.
[25]) forain.

i'appelle mon serviteur, il ne me respond point, encore que ie le prie de ma propre bouche. 17. Mon haleine a esté fascheuse[26]) à ma femme, et si la supplie par les enfans[27]) de mon ventre. 18. Mesmes les petis[28]) me reiettent, et quand ie me leve, ils iettent des brocards[29]) contre moy. 19. Mes amis[30]) m'ont eu en abomination, et ceux que i'aimoye se sont retournez[31]) contre moy. 20. Mon os s'est attaché[32]) à ma peau, et à ma chair, et suis eschappé avec la peau de mes dents. 21. Ayez pitié[33]) de moy, ayez pitié de moy, vous mes amis: car la main de Dieu m'a frappé.[34]) 22. Pourquoy me persecutez-vous comme Dieu, et ne vous saoulez de ma chair? 23. Ie desire[35]) que mes propos soyent escrits, qu'ils soyent enregistrez[36]) en un livre, 24. Avec un greffe de fer en[37]) plomb, ou[38]) en pierre, à perpetuité. 25. Ie say que mon Redempteur est vivant, et finalement s'eslevera sur la terre.[39]) 26. Encores qu'apres ma peau, les vers ayent miné ceci,[40]) de ma chair ie verray Dieu. 27. Ie le contempleray en moy, mes yeux le verront,[41]) et non autre: mes reins sont deffaillis en mon sein. 28. Et vous avez dit,[42]) En quoy est-il persecuté?[43]) et la racine de propos[44]) se trouve en moy. 29. Craignez[45]) de la presence du glaive: car l'ire[46]) d'affliction est avec le glaive, afin que vous sachiez qu'il y a iugement.

Chapitre XX.

1. Sophar Naamathite respondant, dit, 2. Mes[1]) pensees me poussent à respondre, et la hastiveté est en moy. 3. I'ay ouy[2]) la correction de mon

[26]) estrange.
[27]) et prioye les filz O. 46. combien que ie la priasse par les f. 54. 59.
[28]) les ieunes m'ont eu en horreur.
[29]) ils parloient.
[30]) les hommes de mon secret.
[31]) revirez O. 46. 54.
[32]) ioint.
[33]) mercy.
[34]) touché.
[35]) à ma volunté que mes parolles.
[36]) escrites.
[37]) ou de.
[38]) fussent entaillees en p. eternellement.
[39]) il me resuscitera au dernier iour O. en la fin il s'esl. sur la poudre 46. il se tiendra debout le dernier sur la t. 54. 59.
[40]) rongé ceste chair O. ce corps sera rongé, et combien que les vers ayent rongé cette ch. apres ma peau 46. Ce corps sera rongé, toutesfois de ma chair . . . 54. 59.
[41]) regarderont.
[42]) si vous dites.
[43]) le poursuyvrons-nous?
[44]) Cause.
[45]) tremblez pour l'espee.
[46]) vengeance des iniquitez O. 46. l'ire cause les v. de l'espee 54. 59.

[1]) pour ce me font mes pensees respondre.
[2]) car i'escoute O.

ignominie,[3]) et l'esprit de mon intelligence me pousse à respondre. 4. N'as-tu pas seu[4]) dés le temps iadis, depuis que Dieu a mis l'homme sur terre, 5. Que l'exaltation[5]) des meschans est[6]) depuis n'agueres, et la ioye des hypocrites ne durera point?[7]) 6. S'ils sont eslevez[8]) iusques au ciel, et qu'ils ayent levé la teste[9]) aux nues, 7. Ils periront[10]) comme leur fiente: et ceux qui les auront veu, diront, Où sont-ils? 8. Il s'escoulera comme un songe, sans qu'on le trouve, il s'esvanouira[11]) comme une vision de nuict. 9. L'oeil qui l'a veu, ne le verra plus: son lieu ne le cognoistra[12]) plus. 10. Ses enfans flatteront[13]) les povres, et ses mains rendront[14]) les richesses. 11. Ses os seront pleins[15]) de sa ieunesse, et il couchera[16]) avec luy en la poudre. 12. Si le mal luy est doux en la bouche, il le cachera[17]) sous la langue: 13. Il l'espargnera,[18]) et ne le laschera[19]) point, mais le retiendra[20]) au milieu de son palais. 14. Son pain[21]) sera[22]) converti en ses entrailles en fiel d'aspic dedans luy. 15. Il[23]) a englouti les richesses, il les vomira, et Dieu les arrachera[24]) de son ventre. 16. Il sucera le venin[25]) d'aspic, et la langue de la vipere l'occira. 17. Il ne verra point les ruisseaux, et les rivieres coulantes[26]) de miel et de beurre. 18. Il rendra ce[27]) qu'il a acquesté, il[28]) ne luy en demeurera point selon la fermeté[29]) de son changement, et ne s'en resiouira point. 19. Il a amassé, et il sera appovri,[30]) il a pillé[31]) sa maison, et ne l'avoit point edifiee. 20. Il ne sentira point de contentement[32]) en son ventre, et ne pourra garder son desir.[33]) 21. Il n'y a point de residu[34]) à sa viande: pourtant son bien ne sera point multiplié:[35]) 22. Quand son abondance sera pleine,[36]) il sera en angoisse,[37]) toute main d'homme travaillant[38]) viendra à luy. 23. Quand il aura pour remplir son ventre, Dieu luy envoyera la frayeur[39]) de son ire, et fera pleuvoir sur sa viande. 24. Qand il fuira les armes de fer, l'arc d'acier le rencontrera.[40]) 25.[41]) Le glaive sera desgainé, et le tranchera: il le passera par[42]) son fiel, frayeur[43]) sera sur luy. 26. Toutes tenebres seront mussees en ses lieux cachez:[44]) le feu qui n'est point soufflé[45]) le consumera: mal-heur sera au residu de sa maison.[46]) 27. Les cieux reveleront son iniquité, et la terre se levera contre luy. 28. Le germe[47]) s'en ira de sa maison comme[48]) eau coulante, au iour de son ire. 29. C'est la portion du meschant de par Dieu, c'est l'heritage[49]) qu'il aura de Dieu à cause de ses propos.

Chapitre XXI.

1. Et Iob respondant, dit, 2. Oyez[1]) mes propos, et que cela soit pour vos consolations. 3. Supportez moy, et ie parleray: quand i'auray parlé, mocquez vous. 4. Mon propos est-il[2]) à l'homme? et s'il estoit ainsi, comment mon esprit ne defaudroit-il?[3]) 5. Regardez moy,[4]) et soyez estonnez,[5]) et mettez la main sur la bouche. 6. Mesmes quand i'en ay memoire, ie suis en horreur,[6]) et frayeur

[3]) opprobre.
[4]) ce cogneu O. 46. cogneu ceci 54. *s.*
[5]) la gloire.
[6]) est prochaine O.
[7]) est comme un moment O. 46. sera pour un m. 54. *s.*
[8]) quand sa haultesse monteroit.
[9]) que son chef toucheroit.
[10]) si sera il perdu en la fin O. . . . . . à iamais 46. *ss.*
[11]) passera.
[12]) verra O. regardera 46. *ss.*
[13]) appaiseront O. 46. complairont aux p. 54. *s.*
[14]) restitueront O. 46.
[15]) remplis (des os) de son adolescence O. 46. ont este rempliz en sa ieunesse 54. *s.*
[16]) dormiront O. dormira 46. *ss.*
[17]) mussera O. aura mussé 46. *ss.*
[18]) l'aura retenu 46. *ss.*
[19]) laissera O. aura lasché 46. *ss.*
[20]) celera dedans sa gorge O. l'aura caché *etc.* 46. *ss.*
[21]) viande.
[22]) leans.
[23]) la substance qu'il a devoree.
[24]) tirera hors.
[25]) la teste.
[26]) et les fleuves.
[27]) le labeur.
[28]) et n'en avallera point O. 46. ne l'av. point 54. *s.*
[29]) substance de permutation O. la mesure de sa perm. 46. la faculté de son ch. 54. 59.
[30]) il a foullé et abandonné les paovres O. 46. il a f. les hommes et les a laissez p. 54. 59.
[31]) ravy.

[32]) pourtant ne cognoit il point quand il est saoul O. . . . . point de rassasiement 46. *ss.*
[33]) et point n'eschappera par ses choses precieuses O. ne gardera point *etc.* 46. *ss.*
[34]) il ne demourera rien.
[35]) nul n'attendra.
[36]) il sera remply à sa suffisance.
[37]) ia soit que.
[38]) qui laboure.
[39]) l'ire de sa fureur.
[40]) d'aerain le transpercera.
[41]) l'archier a tiré sa fleiche et la fait sortir du corps O. 46. l'espee sera tiree et sortira de son fourreau 54. 59.
[42]) a reluit de O. 46.
[43]) les horreurs iront.
[44]) secretz.
[45]) qui ne s'esteint pas.
[46]) la reste qui est en son tabernacle sera affligé.
[47]) fruit se partira.
[48]) et ses choses decouleront O. 46. et decoulera 54. 59.
[49]) de son dire.

[1]) escoutez.
[2]) n'adresse ie pas O. addresse ie 46. *ss.*
[3]) pourquoy ne seroit m. e. en angoisse O. 46. comment ne seroit . . . 54. *s.*
[4]) entendez à moy.
[5]) et vous espouvantez.
[6]) troublé.

saisit mon corps.[7]) 7. Pourquoy les meschans vivent-ils, et vieillissent, et s'esgayent[8]) en richesses? 8. Leur semence se maintient[9]) devant leurs yeux avec eux, et leur generation est en leur presence. 9. Leur maison est paisible sans crainte, la verge de Dieu n'est point sur eux. 10. Leur taureau[10]) vient à saillir, et ne fausse point sa semence: leur vache veelle, et n'est point sterile.[11]) 11. Ils envoyent hors leurs petis comme brebis et leurs enfans sautent. 12. Ils font sonner[12]) le tabourin et la harpe: et se resiouissent au son des orgues. 13. Ils passent leurs iours en bien, et en un moment[13]) ils descendent au sepulchre. 14. Ils disent toutesfois à Dieu, Retire toy de nous: car nous ne voulons point cognoistre[14]) tes voyes. 15. Quel est le Tout-puissant, que nous le servions? ou quel profit y aura-il de le prier?[15]) 16. Leur bien n'est pas en leur main: le conseil des meschans est loin de moy. 17. Comment[16]) la lampe des meschans est-elle esteinte, et leur perdition[17]) vient sur eux, et Dieu partit[18]) les cordeaux en son ire? 18. Tellement qu'ils sont comme paille au vent, et comme chaume en tourbillon.[19]) 19. Le Seigneur[20]) cache la vertu de ses fils, et luy rend, et le verra.[21]) 20. Les yeux cognoistront son mal,[22]) il boit de la fureur du Tout-puissant. 21. Et qu'est-ce qu'il laisse[23]) en sa maison de plaisir? Il voit ses iours accourcis.[24]) 22. Qui est-ce qui enseignera la science à Dieu, lequel iuge les choses hautes? 23. Cestuy-cy meurt en pleine force, à son aise, et en repos.[25]) 24. Ses entrailles[26]) sont plaines de laict, et ses os sont arrousez de moelle. 25. L'autre meurt en angoisse,[27]) et ne mange point son bien. 26. Tous deux sont couchez[28]) en la poudre, et les vers les couvriront. 27. Ces choses ne me sont point incognues,[29]) et vos entreprinses pour me faire tort.

[7]) tremblement s. ma chair.
[8]) sont puissans O. 46. croissent encore 54. *s.*
[9]) est stable.
[10]) boeuf.
[11]) abortit point O. n'avorte point 46. *ss.*
[12]) eslievent la voix au t. O.
[13]) en repos O. incontinent 45. *ss.*
[14]) la science de.
[15]) si nous le supplions.
[16]) toutes les foys que . . . . s'esteindra O. combien de fois 46. *ss.*
[17]) ruine.
[18]) divisera . . . . par sa fureur.
[19]) que le t. soubstrait.
[20]) Dieu gardera aux filz d'iceluy la douleur du pere.
[21]) et quand il luy aura rendu, adonc le cognoistra il.
[22]) verront sa ruine.
[23]) que luy chault il de sa m. apres luy?
[24]) quand le nombre de ses moys sera diminué.
[25]) paisible.
[26]) boyaux.
[27]) amertume de son ame.
[28]) ensemble dormiront.
[29]) voicy ie cognoy voz pensees.

28. Car vous dites, Où est la maison du prince? et où est aussi bien le tabernacle[30]) des meschans? 29. Enquerez-vous[31]) des passans:[32]) car vous ne pourrez nier[33]) leurs signes. 30. Le meschant est reservé[34]) au iour de perdition: ils seront amenez au iour de l'ire.[35]) 31. Et qui est-ce qui luy monstrera[36]) sa voye en sa presence? et qui est-ce qui luy recitera[37]) ce qu'il a fait? 32. Il sera porté[38]) au sepulchre, il sera couché[39]) au tombeau. 33. La terre glaireuse luy sera douce, et les hommes suyvans viendront[40]) apres luy: et le nombre de ceux qui ont precedé est infini.[41]) 34. Et ainsi vous me consolez en vain: et en vos responses il[42]) n'y demeure que mensonge.

Chapitre XXII.

1. Eliphas Themanite respondant, dit, 2. L'homme profitera-il à Dieu? c'est à soy que l'homme sage[1]) profite. 3. Que chaut-il[2]) au Tout-puissant, si tu es iuste? ou quel gain[3]) aura-il, si tu chemines en integrité? 4. Dieu craint-il à cause de toy, de t'arguer,[4]) ou de descendre avec toy en iustice?[5]) 5. Ta malice[6]) n'est-elle pas grande? et tes iniquitez ne sont-elles pas sans fin? 6. Tu as prins gage de ton frere sans raison: tu as despouillé celuy qui estoit nud. 7. Tu n'as point donné de l'eau à boire à[7]) celuy qui avoit soif: tu as refusé[8]) le pain à celuy qui avoit faim. 8. Et l'homme robuste possedoit la terre:[9]) et celuy qui avoit autorité habitoit en icelle. 9. Tu as laissé aller[10]) les

[30]) t. de l'habitation.
[31]) n'avez vous pas interrogué.
[32]) ceux qui passent par la voye O. 46. les voyagers qui vont par pays 54. 59.
[33]) et ne cognoissez vous pas O. 46. sans que vous puissiez nier 54. 59.
[34]) le mauvais est retenu.
[35]) la fureur.
[36]) annoncera.
[37]) rendra.
[38]) mené.
[39]) residera.
[40]) et tirera tout h.
[41]) ceux de devant luy sont sans nombre.
[42]) est restee prevarication O. 46. tellement que mensonge demeure 54. *s.*

[1]) qui est entendu O. si estant entendu 46. l'h. entendu 54. *s.*
[2]) est ce le plaisir du tp. O. quel profit au tp. 46.
[3]) ou utilité que tu face parfaitement tes voyes O. 46. . . . tes voyes parfaites 54. *s.*
[4]) te respondra il pource qu'il te cr. O. . . . pour crainte de toy 46. *ss.*
[5]) viendra il avec toy en iugement.
[6]) mauvaistie.
[7]) au lassé.
[8]) empesché O. retiré 46. *ss.*
[9]) qui avoit puissance a eu O. la t. estoit à l'h. p. 46. *ss.* estoit personnage venerable O. 46.
[10]) envoyé.

vefves vuides, et le bras de l'orphelin a esté cassé. 10. Et pourtant les laqs t'environnent, et la frayeur[11]) soudaine t'espouvante.[12]) 11. Et les tenebres font[13]) que tu ne voyes, et les grosses eaux[14]) te couvrent. 12. Dieu n'est-il point là haut au ciel? Regarde le sommet des estoilles comme elles sont eslevees. 13. Cependant tu as dit, Qu'y fait[15]) Dieu? Iugera-il par la nuee? 14. La nuee ne luy seraelle point comme cachette[16]) pour ne rien voir? Il chemine par le cercle du ciel. 15. N'as-tu point observé[17]) la voye ancienne,[18]) par laquelle les meschans ont cheminé?[19]) 16. Lesquels ont esté abysmez[20]) devant leur temps, et leur fondement a esté comme une riviere escoulee.[21]) 17. Et ils disoyent à Dieu, Retire-toy de nous. Et qu'est-ce que le Tout-puissant nou s pourroit faire?[22]) 18. Toutesfois il a rempli leurs maisons de bien: que le conseil des meschans soit loin de moy. 19. Les iustes les verront, et s'en riront,[23]) et l'innocent se mocquera d'eux. 20. Nostre substance n'a point esté desconfite, et le feu a devoré leur residu.[24]) 21. Accointe toy de luy, et traitte[25]) paix, et cela te sera à prosperité.[26]) 22. Reçoy la loy de sa bouche, et mets ses paroles en ton coeur. 23. Si tu te convertis[27]) au Tout-puissant, tu seras edifié, et chasseras[28]) l'iniquité loin de ton tabernacle. 24. Tu mettras l'or sur la poudre, et comme cailloux de riviere l'or d'Ophir. 25. Le Tout-puissant chassera tes ennemis,[29]) et auras munition ferme.[30]) 26. Tu prendras plaisir[31]) sur le Tout-puissant, et esleveras tes mains[32]) à Dieu. 27. Tu le prieras, et il t'exaucera, et tu luy rendras tes voeus. 28. Tu decreteras la chose, et elle te sera establie, et sa lumiere resplendira sur tes voyes. 29. Si les meschans sont mis bas, ie suis eslevé: et Dieu sauvera l'humble des yeux 30. L'innocent delivrera la region:[33]) et sera gardee[34]) par la pureté de tes mains.

11) paour.
12) te trouble.
13) les t. t'adviennent.
14) l'abondance d'eau.
15) quelle chose cognoit O. 46. qu'est-ce que c. 54. 59.
16) les n. sont où il se cache O. 46. les n. luy sont pour c. 54. 59.
17) prins garde.
18) du siecle.
19) iniques ont marché.
20) ostez sans qu'il fust t. O. exterminez devant ... 46. *ss.*
21) fleuve enfondré.
22) leur fera il O. leur feroit 46. *ss.*
23) se resiouyront.
24) consommé le demourant d'iceux.
25) fais.
26) par ces choses auras tu bon revenu O. .... bonne prosp. 46. *ss.*
27) retournes.
28) eslongneras.
29) sera ta forteresse.
30) et auras l'argent par monceaux.
31) te delecteras.
32) ta face.

33) l'insule O.
34) delivré O.

Chapitre XXIII.

1. Iob respondant, dit: 2. Mesmes qu'auiourd'huy mon propos[1]) soit en amertume, ma playe surmonte[2]) mon gemissement. 3. Que ne say-ie[3]) où il se peut trouver, et que ie vienne à son siege?[4]) 4. Là ie plaideroye ma cause[5]) devant luy, et rempliroye ma bouche d'argumens. 5. Ie cognoistroye[6]) ce qu'il me respondroit, et entendroye ce qu'il me diroit. 6. Debattra-[7])il avec moy par force?[8]) Non: mais il mettroit vertu en moy. 7. Là le iuste[9]) debattra avec luy, et ie seroye absous[10]) à tousiours. 8. Si ie vay en avant, il ne m'apparoist point: si ie vay en arriere, ie ne l'atteindray[11]) point. 9. Si ie vay[12]) à gauche, où il fait son oeuvre, ie ne l'apperçoy[13]) point: si ie[14]) tourne à la main droite, il se cachera, et ne le veray point. 10. Selon qu'il cognoit ma voye, il m'esprouve, et sortiray comme l'or. 11. Mon pied a tenu son chemin:[15]) i'ay gardé sa voye, et ne me suis point destourné. 12. Ie n'ay point reietté[16]) le commandement de ses levres, ie l'ay serré,[17]) et ay caché le propos de sa bouche plus que mon vivre[18]). 13. Il est en un propos, qui est-ce qui l'en destournera? Ce que son ame[19]) desire, il le fait. 14. Il parfera de moy ce qu'il a decreté,[20]) et beaucoup de telles choses sont en luy.[21]) 15. Voila pourquoy ie suis effrayé[22]) de luy, quand i'y pense ie le redoute.[23]) 16. Dieu a amolli mon coeur, le

1) ma parolle.
2) aggravee sus.
3) à ma volunte que ie le sceusse tr.
4) i'entreroye iusqu'à son lieu.
5) i'ordonneroye le iugement O. 46. ie deduiroye le proces 54. 59.
6) scauroye les parolles.
7) disputeroit.
8) grand puissance.
9) l'homme droict raisonne.
10) delivré eternellement par ma raison O. 46. ..... de mon iuge 54. 59.
11) l'entendray O. 46.
12) tire à la senestre.
13) le verray.
14) s'il se cache à la dextre O. 46. il se cache .... 54. 57.
15) prins son train O. suyvi son tr. 46. *ss.*
16) bougé du.
17) ie l'ay serré *omis* O. et ay caché *omis* 46. ay serré les parolles 54. *s.*
18) estat O. la portion de mon vivre 46. *ss.*
19) sa volonté.
20) ce qui m'est besoing.
21) choses semblables envers moy O. 46. .... en luy 54. 59.
22) troublé de sa face.
23) en le considerant i'ay crainte de luy.

Tout-puissant m'a troublé. 17. Car ie ne suis pas retranché[24]) par les tenebres, et a caché[25]) l'obscurité de ma face.[26])

24) perdu.
25) fait couvrir.
26) arriere de moy O.

Chapitre XXIV.

1. Comment les temps ne sont-ils cachez du Tout-puissant, et que ceux qui le cognoissent n'apperçoivent ses iours? 2. On change[1]) les bornes,[2]) on ravit,[3]) et pille-on les troupeaux, et s'en paist-on. 3. Les autres prenent[4]) l'asne de l'orphelin, ils prenent pour gage le boeuf de la vefve. 4. Ils destournent[5]) les povres de la voye, tellement qu'ils se cachent,[6]) et les debonnaires sont[7]) serrez en la terre. 5. Ils sortent du matin comme asnes sauvages au desert[8]) pour la proye: le desert luy donne le pain, à luy et à ses enfans. 6. Ils cueillent[9]) par les champs leurs moissons,[10]) ils vendangent par les vignes, voire les meschans. 7. Ils despouillent[11]) l'homme nud, tellement qu'il chemine sans vestement[12]) par le froid. 8. Ils sont arrousez de la pluye de la nuict[13]) par les montagnes, et embrassent la pierre pour leur couche.[14]) 9. Ils pillent[15]) le pupille, et prenent gage sur le povre. 10. Ils contreignent[16]) l'homme nud d'aller sans vestement, et ostent[17]) la glane à l'affamé. 11. Ceux qui pressent[18]) l'huile en leurs murailles, et foullent le pressoir, ont soif. 12. Les hommes crient[19]) de la ville, l'ame des navrez[20]) crie, et Dieu n'y met point d'empeschement.[21]) 13. Ils sont entre ceux qui hayssent[22]) toute clarté, ne cognoissans point les voyes d'icelle, et ne se tiennent[23]) point au sentier. 14. L'homicide se leve de matin,[24]) il meurtrit[25]) le povre et l'indigent,[26]) et de nuict il est semblable au larron. 15. L'oeil de l'adultere desire le soir,[27]) disant, L'oeil ne me verra point: et cache[28]) sa face. 16. Il perce de nuict les maisons qu'il avoit marquees[29]) de iour, et ne s'accorde[30]) point avec la clarté. 17. La lumiere du matin luy est comme ombre de mort: si quelqu'un les cognoit, les voilà en frayeur[31]) de l'ombre de mort. 18. Ils sont legers par dessus[32]) les eaux, leur portion est maudite en terre, et ne voyent point le fruict[33]) des vignes. 19. Comme la terre seche, et la chaleur hument[34]) les eaux de la neige: ainsi ceux qui pechent, au[35]) sepulchre. 20. L'homme[36]) amiable le mettra en oubli, les vers en prendront[37]) douceur: il ne sera plus en memoire, l'inique sera brisé[38]) comme un arbre. 21. Il affige[39]) la femme sterile qui n'enfante point, et ne fait nul bien à la vefve. 22. Il tire à soy le robuste,[40]) tellement qu'il se desfie de sa vie. 23. On luy donne tout à seureté,[41]) et en repos,[42]) et ses yeux guettent[43]) les voyes d'iceux. 24. Quand ils sont eslevez pour un peu, ils sont ravis[44]) ils sont appovris, ils sont enserrez comme tours,[45]) ils sont coupez comme le sommet des espics. 25. Qui est-ce qui me rendra menteur s'il n'est pas ainsi, et qui est-ce qui redarguera mes propos?[46])

1) aucuns transmuent.
2) termes O. 46.
3) *omis* 54. 59.
4) chassent O. soustrayent 46. *ss.*
5) font retirer 54. 59.
6) tellement q. s. c. *omis.*
7) de la terre se sont ensemble cachez.
8) *add.* à leur ouvrage.
9) moissonnent.
10) leur provoyance . . . . O. provision 46. *ss.*
11) font loger sans vestement.
12) qu'il n'a point de couverture.
13) l'arrousement O. 46. mouillez de l'arr. 54. 59.
14) sans couverture.
15) ravissent l'orphelin de la mamelle.
16) font cheminer.
17) prennent la gleine des fameilleux O. . . . des affamez 46. *ss.* (la glanne 54. *s.*).
18) font.
19) gemissent de la cité.
20) occis.
21) son coeur à la supplication O. ne fait rien desraisonnable 46. *ss.*
22) ont en horreur la lumiere.
23) fient.
24) au point du iour.
25) occit.
26) souffreteux.
27) prent garde aux tenebres O. 46. espie les t. 54. 59.
28) couvre.
29) signees.
30) n'ont point cogneu la lumiere.
31) lors sont troublés O.
32) comme la chose nageante sur O. 46.
33) la voye.
34) ravissent.
35) le.
36) le pitoyable.
37) le v. sentira.
38) rompu comme le boys.
39) traicte mal.
40) attraict les fors par sa force et s'eslieve contre.
41) si aucuns luy donnent seureté 46. *ss.*
42) afin d'estre sauvez O. . . . en repos 46. *ss.*
43) estoyent sur leurs v. O. sont s. l. v. 46. *ss.*
44) n'ont plus apparu.
45) comme tours *omis* O. 46. comme tous autres 54. 59.
46) mettra mes parolles à neant.

Chapitre XXV.

1. Alors Bildad Suhite respondant dit, 2. La principauté et la frayeur[1]) est vers celuy qui fait paix en ses hauts lieux.[2]) 3. Y a-il nombre de toutes ses bandes? et sur qui est-ce que sa clarté

1) puissance et paour O. 46. pr. et espouvantement 54. 59.
2) entre ses choses haultaines O.

ne luit?[3]) 4. Et quelle[4]) iustice s'attribuera l'homme, estant comparé avec Dieu? luy[5]) qui n'est rien? et comment seroit net celuy qui est nay de femme? 5. Voicy il ne luira point iusques à la lune, les estoilles ne seront point pures à son regard:[6]) 6. Et combien moins l'homme de vent[7]) qui n'est que pourriture, le fils de l'homme qui n'est que vermine?

Chapitre XXVI.

1. Iob respondant dit, 2. A qui as-tu donné secours?[1]) à celuy qui n'a point de force?[2]) As-tu sauvé le bras où il n'y avoit nulle vertu?[3]) 3. As-tu donné conseil à celuy qui estoit[4]) destitué de sagesse? Tu en dis ce qui en est.[5]) 4. A qui est-ce que tu remonstres[6]) ces propos, et de qui l'esprit[7]) est-il sorti par toy? 5. Les choses mortes se forment sous les eaux, et en ses lieux voisins. 6. Le gouffre est nud devant luy, et la perdition n'a point de couverture. 7. Il estend le costé[8]) de la Bise sur lieu vague, et[9]) la terre est fondee sur rien. 8. Il lie les eaux sur la nuée, et la nuée ne s'enfondre point sous icelles. 9. Il tient la face[10]) de son throne, et estend la nuée au dessus. 10. Il a mis bornes[11]) sur les eaux, iusques à ce que la clarté et les tenebres soyent consumees.[12]) 11. Il fait trembler les colomnes du ciel, et l'espouvante en sa menace.[13]) 12. Il fend[14]) la mer en sa vertu, et appaise[15]) l'orgueil par son intelligence. 13. Il a orné les cieux par son Esprit, il a formé de sa main le serpent glissant.[16]) 14. Ce sont icy les bords[17]) de ses voyes: et combien peu en oyons-nous? Et qui est-ce qui cognoistra[18]) la frayeur de sa puissance?

---

[3]) ne s'eslevera sa lumiere.
[4]) comme se iustifieroit l'h. avec D.
[5]) *phrase omise.*
[6]) nettes devant ses yeux.
[7]) de vent *omis.*

[1]) tu ayde O. qu'est-ce que tu donne aide 46. *ss.*
[2]) vertu O. où il n'y a point de vertu 46. *ss.*
[3]) de celuy qui . . . . force O. 46. où il n'y a point de force 54. 59.
[4]) n'a point de sapience O. 46. où il n'y a point de s. 54. 59.
[5]) à qui as tu monstré ta grande providence O. 46. tu monstres fort bien ce qui en est 54. *s.*
[6]) declairé.
[7]) le soufflement d'iceluy qui sort de toy O. l'esprit de qui sort il de toy 46. *ss.*
[8]) l'aquilon.
[9]) pend la t.
[10]) le devant.
[11]) ordonné terme.
[12]) iusqu'à la cons. de la lumiere . . .
[13]) à son mouvement O.
[14]) appaise O. 46.
[15]) frappe les choses fortes O. 46. fr. la force 54. 59.
[16]) comme une barre O.
[17]) aucunes parties O. qqs. p. 46.
[18]) entendra son puissant tonnoirre O. . . . . la haultesse de s. p. 46. *ss.*

Chapitre XXVII.

1. Iob derechef print sa sentence, et dit, 2. Dieu est vivant, qui a osté mon droit,[1]) le Tout-puissant qui a mis mon ame en amertume. 3. Cependant que l'haleine me durera,[2]) et que l'esprit de Dieu sera en mes narrines: 4. Mes levres ne diront point iniquité, et ma langue ne professera[3]) point de fraude. 5. Ià n'adviene que ie vous iustifie:[4]) iusques à tant que ie defaille, ie ne quitteray[5]) point mon innocence. 6. Ie retiendray ma iustice, ie ne la laisseray point: et mon coeur ne me fera point reproche de mes iours. 7. Celuy qui me contrarie soit maudit:[6]) et celuy qui se leve contre moy, soit[7]) meschant. 8. Car quelle est l'esperance de l'hypocrite, quand il aura amassé,[8]) et que Dieu arrachera[9]) son ame? 9. Dieu orra-il son cri, quand l'affliction[10]) viendra sur luy? 10. Prendra-il son plaisir[11]) au Tout-puissant? Invoquera-il[12]) Dieu en tout temps? 11. Ie vous enseigneray ce qui est en la main de Dieu, et ne vous celeray point ce qui est vers le Tout-puissant. 12. Voicy, vous avez veu toutes ces choses,[13]) et pourquoy vous esvanouissez-vous en vanité?[14]) 13. Voicy quelle est la portion du meschant envers Dieu, et l'heritage que reçoivent les pillars[15]) du Tout-puissant. 14. Si ses enfans sont multipliez,[16]) ils seront au glaive:[17]) et sa posterité[18]) ne sera point saoulee[19]) de pain. 15. Leur residu[20]) sera enseveli en perdition:[21]) et leurs vefves n'en pleureront point. 16. S'ils amassent l'argent comme poudre,(*)

---

[1]) le D. v. a osté mon iugement.
[2]) sera en moy.
[3]) barbottera pas mensonge.
[4]) estime estre iustes.
[5]) n'osteray.
[6]) mon ennemy sera comme le meschant.
[7]) comme l'inique.
[8]) s'il est adonné à avarice.
[9]) ravira.
[10]) la tribulation.
[11]) sa plaisance O. 46.
[12]) reclamera il.
[13]) tous.
[14]) parlez-vous choses vaines O.
[15]) tyrans.
[16]) en grand nombre.
[17]) exposez à l'espee O. 46. destinez à l'esp. 54. 59.
[18]) generation.
[19]) rassasiee.
[20]) ceux qui seront restez de luy O. qui luy sont survivans 46.
[21]) la mort.
(*) ***Le reste du livre de Iob et les vingt six premiers psaumes manquent dans mon exemplaire de l'édition de 46.***

et l'or[22]) comme bouë: 17.[23]) Le iuste s'en vestira, et l'innocent partira son argent. 18. Il edifiera sa maison, comme la tigne, et comme le messier fait sa loge. 19. Quand le riche dormira, il n'amassera rien: il ouvrira ses yeux et rien n'apparoistra.[24]) 20. Troublemens l'apprehenderont comme l'eau: et en la nuict la tempeste le ravira.[25]) 21. Le vent d'Orient l'emportera, et s'en ira, et le poussera[26]) de son lieu comme un tourbillon. 22. Il se ruera[27]) sur luy, et ne l'espargnera point: il s'enfuira de sa main. 23. Il entrefrappera[28]) de ses mains contre luy, et siblera contre luy de son lieu.

Chapitre XXVIII.

1. L'argent a sa source,[1]) et l'or le lieu de sa fonte. 2. Le fer est prins de la terre: et de la pierre est fondu l'airain. 3. Dieu a mis fin aux tenebres, et à toute chose tendante à fin la borne d'obscurité[2]) et ombre de mort. 4. Il desborde[3]) le fleuve contre l'habitateur, les eaux sont mises en oubli[4]) du pié, et ayant esté eslevees plus haut que l'homme, se retirent.[5]) 5. D'une mesme terre sort le pain, et sous icelle y a changement[6]) comme le feu. 6. Il y a lieu[7]) duquel les pierres sont sapphir, et les mottes or. 7. L'oiseau n'y a point cognu de sentier, et l'oeil de l'autour ne l'a point regardé. 8. Les faons du lion n'y ont point marché, le lion n'a point passé aupres. 9. Il met sa main à la roche, et renverse les montagnes iusqu'aux racines. 10. Il tranche les ruisseaux dedans les pierres, et son oeil voit toute chose precieuse. 11. Il lie les fleuves qu'ils ne se desbordent point, et produit en lumiere les choses mussees. 12. Mais d'où est trouvee la sapience, et où est le lieu d'intelligence? 13. L'homme ne sait pas son prix, et n'est pas trouvee en la terre des vivans. 14. L'abysme dit, Elle n'est pas en moy, et la mer dit, Elle n'est pas avec moy. 15. Le fin or ne sera pas donné pour elle, et l'argent ne sera point pesé pour son eschange. 16. Elle ne sera pas estimee avec la masse d'or, avec l'onyx precieux, et le sapphir. 17. L'or ne le crystal ne seront

[22]) quand il appareilleroit les vestemens O. 54. 59.
[23]) il les appareillera. mais 54. *s.*
[24]) n'y aura rien 54. *s.*
[25]) desrobera O.
[26]) ravira O.
[27]) il iettera des maux O.
[28]) chacun claquera 54. *s.*

[1]) yssue O.
[2]) cherche toute ch. parfaicte en la pierre d'obsc. O. et sonde toute ch. parfaite avec borne *etc.* 54. *s.*
[3]) rompt O. le fleuve se desborde 54. *s.*
[4]) tellement qu'on ne passe point O.
[5]) se sont bougees O.
[6]) son lieu est changé O.
[7]) ses pierres sont le lieu O.

point egaux à elle, et point ne sera fait eschange avec les vaisseaux d'or fin. 18. Il ne sera point fait mention du coral, ne du gabis: la sapience est plus precieuse que les perles. 19. La topaze d'Ethiope ne sera pas faite egale à elle, et ne sera pas appreciee avec la masse de pur or. 20. D'où vient donc sapience? et où est le lieu d'intelligence? 21. Elle est absconsee des yeux de tous les vivans, et aussi est celee aux oiseaux du ciel. 22. La perdition et la mort disent, Nous avons ouy de nos aureilles la renommee d'icelle. 23. Dieu cognoist[8]) la voye de sagesse, il sait le lieu d'icelle. 24. Il contemple[9]) les bouts du monde, et voit tout ce qui est sous le ciel. 25. C'est luy qui a mis[10]) poids aux vents, et mesure aux eaux:[11]) 26. Qui a mis[12]) ordonnance sur les pluyes, et a ordonné le chemin aux tempestes resonnantes:[13]) 27. Lors il l'a veuë et l'a cognue,[14]) il l'a disposee et l'a ordonnee.[15]) 28. Et a dit à l'homme, La crainte du Seigneur est sagesse, et se retirer du mal, intelligence.

Chapitre XXIX.

1. Iob reprint derechef son propos,[1]) et dit, 2. A la mienne volonté que ie fusse comme[2]) i'estoye le temps passé, selon les iours que Dieu me gardoit. 3. Quand sa lampe luisoit[3]) sur mon chef, et qu'en sa clarté[4]) ie cheminoye en tenebres. 4. Comme i'estoye aux iours de ma ieunesse,[5]) que le conseil[6]) de Dieu estoit en mon tabernacle. 5. Que le Tout-puissant estoit avec moy, et mes serviteurs[7]) à l'entour de moy. 6. Ie lavoye mes pas[8]) en beurre, et le rocher me decouloit[9]) ruisseaux d'huile. 7. Quand ie sortoye à la porte de la ville,[10]) là ie me faisoye dresser[11]) une chaire. 8. Les ieunes gens[12]) me voyans se cachoyent,[13])

[8]) entend . . . . . cognoist.
[9]) il regarde iusque.
[10]) afin qu'il face O. pour faire le p. 54. *s.*
[11]) poise les e. par mesure O. et peser . . . . 54. *s.*
[12]) quand il a fait O. pour donner 54. *s.*
[13]) et voye aux esclairs des tonnoirres.
[14]) nombra icelle O. la nombra 54. *s.*
[15]) l'appareilla et la considera.

[1]) sa parabole.
[2]) comme au temps iadis 54. *s.*
[3]) resplendissoit 54. *s.*
[4]) lumiere.
[5]) mon adolescence.
[6]) D. secrettement O. D. residoit paisiblement sur 54. *s.*
[7]) enfans.
[8]) voyes.
[9]) la pierre me iettoit.
[10]) au tribunal.
[11]) appareiller en la rue O. apprester une ch. en la rue 54. *s.*
[12]) iuvenceaux.
[13]) mussoient.

les princes[14]) se levoyent, et se tenoyent debout. 9. Les gouverneurs[15]) s'abstenoyent de parler quand ie parloye,[16]) et mettoyent la main sur leur bouche. 10. La voix des principaux[17]) se tenoit coye,[18]) et leur langue estoit attachee à leur palais. 11. L'aureille qui m'oyoit,[19]) me disoit bien-heureux,[20]) et l'oeil qui me voyoit[21]) me rendoit tesmoignage. 12. Car ie delivroye le povre quand il crioit, i'aidoye à l'orphelin qui estoit destitué de secours.[22]) 13. La benediction de celuy qui devoit perir venoit sur moy, et consoloye le coeur de la vefve. 14. I'estoye vestu de iustice, i'accoustroye[23]) mon iugement comme un manteau ou diademe. 15. I'estoye oeil à l'aveugle, et pié aux boiteux. 16. I'estoye le pere des povres, et m'enqueroye diligemment de la cause qui ne m'estoit point cognue. 17. Ie cassoye[24]) les maschoires du meschant,[25]) et luy arrachoye[26]) des dents la proye. 18. Ie disoye, Ie mourray en mon nid, et multiplieray mes iours comme gravier,[27]) 19. Ma racine s'espand[28]) aux eaux, et la rosee demeurera[29]) sur ma moisson,[30]) 20. Ma dignité[31]) sera renouvelee, et mon arc sera renforcé[32]) en ma main. 21. On m'oyoit avec attente, et se taisoit-on à mon conseil. 22. On ne repliquoit rien apres mes paroles, et ma parole distilloit comme pluye sur les oyans.[33]) 23. On l'attendoit comme la rosee:[34]) on ouvroit la bouche comme apres la pluye desiree.[35]) 24. Si ie me rioye avec eux, ils ne le croyoyent point: et ne laissoyent tomber[36]) la clarté de mon visage. 25. Quand ie venoye en la voye,[37]) i'avoye le premier reng,[38]) i'estoye entr'eux[39]) comme un roy avec son armee, et comme le consolateur des affligez.[40])

14) anciens.
15) princes.
16) quand ie parloye *omis* 54. *s.*
17) princes 54. *s.*
18) estoit cachee.
19) m'escoutoit.
20) me beatifioit O.
21) regardoit 54. *s.*
22) qui n'avoit point d'ayde.
23) elle me vestoit O. mon iugement me couvroit 54. *s.*
24) froissoye.
25) maling.
26) ostoye hors.
27) le sable.
28) s'est ouverte aupres O. a son ouverture aupres 54. *s.*
29) se tiendra en.
30) mes branches 54. *s.*
31) gloire.
32) restauré.
33) distilloit sur eulx O. dist. sur les oyans 54. *s.*
34) pluye.
35) pl. du soir O. tardive 54. *s.*
36) faisoient point cheoir la lumiere de ma face.
37) i'eslisoye la v. d'iceux O. ie m'accompagnoye avec eux 54. *s.*
38) s'eoye au hault bout O. i'estoye assis au h. b. 54. *s.*
39) habitoye.
40) comme celuy qui console les desolez.

Chapitre XXX.

1. Maintenant se moquent de moy ceux qui sont plus ieunes d'aage[1]) que moy: desquels[2]) i'ay refusé mettre leurs peres avec les chiens de mon troupeau. 2. Aussi de quoy m'eust servi[3]) la vertu de leurs mains, veu que l'aage[4]) estoit peri en eux? 3. Iceux destituez[5]) par disette et famine fuyoyent en lieu solitaire, tenebreux, desolé, et desert. 4. Ils tailloyent[6]) des herbes aupres des arbres, et la racine des genevres[7]) estoit leur viande. 5. Ils estoyent dechassez du milieu des gens, et crioit-on apres eux comme apres le larron. 6. Ils habitoyent és pertuis[8]) des fleuves, és cavernes de la terre, et és rochers.[9]) 7. Ils bruyoyent entre les arbres, et s'assembloyent sous les buissons. 8. Les enfans du fol,[10]) voire les enfans sans renom estoyent humiliez plus que la terre. 9. Or maintenant ie suis leur chanson, et leur suis matiere de deviser. 10. Ils m'ont en abomination, et s'en fuyent loin de moy: et ne se tiennent pas[11]) de cracher en ma face. 11. Pourtant que Dieu a rompu[12]) mon cordeau et m'a affligé,[13]) iceux[14]) ont rompu leur frain à l'encontre de moy. 12. Les ieunes gens se levoyent[15]) à costé, ils enserroyent[16]) mes piez, et[17]) mesmes ils environnoyent mes sentiers de leurs achoppemens. 13. Ils dissipoyent ma voye,[18]) et s'efforçoyent[19]) à me nuire sans que nul m'aide. 14. Ils venoyent contre moy comme une riviere desbordee,[21]) et à cause de la[22]) calamité me persecutoyent iniustement.[23]) 15. Frayeurs[24]) se sont

1) de temps O. *omis* 54. *s.*
2) pource que O. et les iours ont esté que i'eusse refusé 54. *s.*
3) proffité O.
4) la vieillesse 54. *s.*
5) destituez *omis* 54. *s.*
6) coupoyent 54. *s.*
7) pour se chauffer O.
8) parvis 54.
9) pierres O.
10) folz enfans O.
11) ne cessoyent O.
12) deslié ma corde.
13) humilié.
14) ilz ont lasché la bride de ma bouche O. . . . . en ma presence 54. *s.*
15) debout à ma dextre.
16) poulsoient O. ont poussé 54. *s.*
17) marchoient sur moy comme sur les sentiers de leur ruine.
18) mon chemin.
19) pour me destruire O. ils se sont renforcé à me d. 54 *s.*
20) sont montez, mais non point pour m'ayder O. sans qu'on les aidast 54. *s.*
21) un large desbourdement d'eaue.
22) par une c. O. sous ombre de cal. 54. *s.*
23) se sont virez contre moy.
24) troublemens.

tournees sus moy, et ont poursuivi comme le vent mon excellence,[25]) et mon salut est passé comme la nuée. 16. Mon ame s'est reviree[26]) en moy: les temps d'adversité[27]) me saisissent. 17. Mes os sont percez[28]) de nuict, et n'y a point de repos en moy.[29]) 18. Mon vestement a changé de couleur,[30]) pour la grandeur[31]) du mal, et le bord de ma robbe[32]) s'est attaché à moy. 19. Il m'a ietté iusqu'en terre,[33]) et suis comme[34]) la poudre et la cendre. 20. Quand ie crie à toy, tu ne m'exauces[35]) point: quand i'atten[36]) il ne t'en chaut.[37]) 21. Tu t'es converti[38]) à moy en cruel, et me contraries[39]) de la force de ta main. 22. Tu m'as eslevé par dessus le vent, et le m'as fait chevaucher, et fait defaillir mon sens.[40]) 23. Ie say que tu me mettras[41]) au sepulchre, en la maison[42]) destinee à tous vivans. 23. Si est-ce qu'on n'estendra[43]) point là sa main, encores que plusieurs crient en son affliction.[44]) 25. N'ay-ie point pleuré avec[45]) ceux qui avoyent les iours durs? et mon ame n'estoit-elle point dolente[46]) pour le povre? 26. I'ay attendu le bien, et le mal m'est advenu: i'esperoye[47]) la clarté, et voici les tenebres.[48]) 27. Mes entrailles bouillent, et n'y a point de repos[49]) au temps d'adversité, lequel m'a saisi.[50]) 28. Ie chemine en dueil,[51]) et en l'assemblee ie m'escrie.[52]) 29. Ie suis comme frere des dragons, et compagnon des austruches. 30. Ma peau est devenue noire sur moy, et mes os sont dessechez.[53]) 31. Ma harpe s'est tournee en pleur,[54]) et mes orgues en voix de lamentation.[55])

Chapitre XXXI.

1. I'ay fait paction avec mes yeux: et qu'ay-ie regardé[1]) en la vierge? 2. Et quelle est la portion[2]) de Dieu d'en haut,[3]) et l'heritage du Tout-puissant des cieux?[4]) 3. N'y a-il point retranchement[5]) pour l'inique, et confusion pour ceux qui complottent[6]) iniquité? 4. Luy ne voit-il point mes voyes, ne conte-[7])il point tous mes pas? 5. Si i'ay cheminé en mensonge,[8]) et que mon pié se soit hasté à fraude,[9]) 6. Que Dieu pese mes oeuvres en la balance de iustice, qu'il cognoisse mon integrité.[10]) 7. Si mon pas s'est destourné du chemin, et que mon coeur ait cheminé[11]) apres mes yeux, et que macule ait adheré à mes mains: 8. Que ie seme, et qu'un autre mange le fruict, et que mes plantes[12]) soyent desracinees. 9. Si mon coeur a esté seduit[13]) en quelque femme, que i'aye fait le guet à l'huis de mon prochain: 10. Que ma femme moule à un autre, et que les estrangers[14]) se courbent sur elle. 11. Car cela est lascheté, et iniquité à condamner.[15]) 12. C'est un feu qui devore tout à perdition,[16]) qui mesmes arracheroit la racine de mon revenu. 13. Si i'ay refusé[17]) iugement à mon serviteur ou à ma chambriere,[18]) quand ils ont estrivé[19]) contre moy. 14. Que feray-ie quand Dieu se levera? et quand il me visitera que respondray-ie? 15. Celuy qui l'a fait,[20]) ne m'a-il point fait au ventre? et[21]) ne nous a-il pas formé en la matrice? 16. Si i'ay debouté[22]) le povre de son desir,

[25]) vouloir O.
[26]) s'espand O. s'escoule 54. *s.*
[27]) iours de mon affliction.
[28]) outrepercez 54. *s.*
[29]) mes talons ne reposent point O. mes nerfs ne r. point 54. *s.*
[30]) de couleur *omis.*
[31]) grand force de ma douleur.
[32]) m'a environné comme la bordure de mon vestement O. comme la gueule de ma robbe 54. comme le trou d'en haut de m. r. à passer la teste 59.
[33]) à la boue.
[34]) ay este comparé à.
[35]) responds.
[36]) ie m'arreste.
[37]) tu ne me considere point.
[38]) tourné vers.
[39]) m'es contraire en 54. *s.*
[40]) la providence O. l'estre 54. *s.*
[41]) reduiras à la mort.
[42]) au domicile.
[43]) il ne mettra point la main au sepulcre O. il n'estendra *etc.* 54. *s.*
[44]) et en la ruine de par luy auront ilz cry? O. et n'y aura point de priere pour eux en son affl. 54. *s.*
[45]) pour le dur iour O. pour le iour d'affliction 54. *s.*
[46]) contristee.
[47]) i'attendoye O. i'ay att. la lumiere 54. *s.*
[48]) me sont venues 54. *s.*
[49]) sans requoy.
[50]) les iours d'affliction m'ont prevenu.
[51]) triste sans chaleur.
[52]) ie me lavoye et crioye O. me suis levé . . . . . criant 54. *s.*
[53]) de chaleur.
[54]) lamentation.
[55]) de ceux qui pleurent O. de pleurans 54. *s.*

[1]) pensé de O.
[2]) part me seroit 54. *s.*
[3]) de lassus.
[4]) des haultz lieux.
[5]) perdition au maling.
[6]) retranchement aux ouvriers d'iniquité.
[7]) nombre.
[8]) vanité.
[9]) d'aller à la tromperie.
[10]) simplesse.
[11]) ensuyvi mon oeil.
[12]) ma generation O.
[13]) deceu de la f.
[14]) autres.
[15]) qui requiert la sentence des iuges O.
[16]) iusqu'a destruction 54. *s.*
[17]) mesprisé le i. de.
[18]) servante.
[19]) debattoient.
[20]) le facteur d'iceluy O. 54. celuy qui l'a fait au ventre *etc.* 59.
[21]) et ung O. 54. luy seul 59.
[22]) desnié au.

si i'ay fait consumer les yeux de la vefve: 17. Si i'ay mangé seul mes morceaux, et que l'orphelin n'en ait point eu sa part:[23]) 18. Car dés ma ieunesse il a esté eslevé[24]) avec moy, comme si ie luy estoye pour pere: elle a esté avec moy[25]) dés le ventre de la mere. 19. Si i'ay veu un homme perir par faute de robbe,[26]) et le povre par faute de vestement:[27]) 20. Si ses reins ne m'ont benit, et qu'il n'ait esté eschauffé de la toison de mes agneaux:[28]) 21. Si i'ay levé la main contre l'orphelin, voyant[29]) mon aide à la porte: 22. Que mon palleron tombe de mon espaule, et que mon bras soit cassé de ses ossemens. 23. Car i'ay en crainte de la punition de Dieu,[30]) et ne pourroye porter sa charge. 24. Si i'ay mis mon coeur[31]) en l'or, ou si i'ay dit à la masse d'or, Tu es mon esperance.[32]) 25. Si ie me suis esioui d'estre riche,[33]) et que ma main a trouvé abondance.[34]) 26. Si i'ay regardé le soleil[35]) luisant, et la lune cheminant en sa clarté.[36]) 27. Que mon coeur ait esté seduit en secret, et que ma main soit venue[37]) à ma bouche: 28. Cela seroit iniquité damnable,[38]) et i'auroye renié le Dieu d'enhaut. 29. Si i'ay prins ioye du mal de mon ennemi:[39]) si i'ay esté esmeu quand l'adversité[40]) luy est advenue. 30. Si i'ay permis à mon gosier de mal dire,[41]) pour faire contre luy maudissons.[42]) 31. Si mes domestiques[43]) n'ont dit, Qui est-ce qui donnera à manger de sa chair? nous ne sommes point soulez. 32. Si l'estranger[44]) a logé dehors, et que ma porte n'ait esté ouverte aux passans.[45]) 33. Si i'ay caché[46]) mon peché comme chacun,[47]) et que i'aye mis mon iniquité en mon secret:[48]) 34.[49]) Combien que ie fusse pour rompre une grande bande: le mespris des maisons m'a estonné, ie me suis teu, et ne suis point sorti de ma porte. 35. A la mienne volonté que i'eusse qui m'ouist: mon but[50]) est que le Tout-puissant me responde.[51]) Que mon adversaire[52]) escrive un livre, 36. Si ie ne le porte sur mes espaules: ie l'attacheray[53]) comme une couronne. 37. Ie conteray[54]) tous mes pas, ie me presenteray[55]) à luy comme un prince. 38. Si ma terre crie contre moy, si ses rayons pleurent ensemble: 39. Si i'ay mangé sa substance[56]) sans argent, si i'ay opprimé de douleurs[57]) ceux qui l'ont possedee: 40. Qu'elle me produise[58]) des chardons au lieu du froment, et de l'yvroye au lieu du blé.[59]) C'est la fin des propos de Iob.[60])

Chapitre XXXII.

1. Ces trois hommes se deporterent[1]) de parler à Iob, pource qu'il s'estimoit estre iuste en soy. 2. Et Eliu fils de Barachel Buzite, de la famille de Ram, fut courroucé, et fort indigné contre Iob, d'autant qu'il se disoit iuste par dessus Dieu.[2]) 3. Il fut aussi courroucé contre les trois amis d'iceluy, d'autant qu'ils n'ont point eu de response, et toutesfois ont condamné Iob. 4. Eliu attendit que[3]) Iob eust mis fin à ses propos, d'autant que tous estoyent plus anciens[4]) que luy. 5. Et Eliu voyant ces[5]) trois hommes n'avoir nulle raison, fut esmeu[6]) de courroux. 6. Eliu donc fils de Barachel Buzite respondant dit, Ie suis moindre que vous en aage,[7]) vous estes anciens: pourtant i'ay craint et redouté[8]) de mettre en avant mon advis.[9]) 7. Car i'ay pensé, Les ans[10]) parleront,

---

23) pas mangé d'iceux O. n'en a point m. 54. *s.*
24) est creu O.
25) i'ay gouverné icelle vefve O. . . . . la vefve 54. *s.*
26) sans vestement.
27) sans couverture.
28) ouailles.
29) iasoit que ie veisse O. d'autant que ie voyoye 54. *s.*
30) la ruine de D. me seroit espovantable.
31) espoir.
32) ma fiance.
33) pourtant que i'avoye bcp. de biens.
34) plusieurs choses O. abondance de ch. 54. 59.
35) la lumiere.
36) noblement.
37) ayt baisé.
38) laquelle doibt estre senteneiee des iuges O.
39) si ie me suis resiouy de la ruine de cestuy qui me hayoit.
40) mal.
41) car ie n'ay pas addonné ma gorge à peché.
42) afin de demander malediction de son ame O. sur s. ame 54. *s.*
43) les hommes de mon tabernacle.
44) l'estr. ne logeoit pas . . . . i'ay ouvert . . . 54. *s.*
45) voyagiers.
46) mussé mon forfaict.
47) Adam.
48) pour celer . . . . . en mon sein.
49) si i'ay eu paour de la gr. multitude, et si l'h. mesprisé de la famille m'a espovanté, et me suis teu sans sortir de mon huys.
50) signe O.
51) pour moy 54. *s.*
52) aucun . . . . . de ma cause O.
53) m'en lie c. d'une c.
54) luy annonceray le nombre de.
55) i'approcheray.
56) son fruict.
57) tourmenté l'ame de.
58) que le ch. sorte.
59) l'orge.
60) les parolles de Iob sont achevees O.

1) cesserent.
2) avoit iustifié son ame plus que D.
3) Iob qui parloit O. que Iob eust parlé 54. *s.*
4) de temps 54. *s.*
5) qu'il n'y avoit nulle response en la bouche de ces trois personnages.
6) enflammé.
7) le plus ieune de temps.
8) ay-ie eu peur et crainte 54. *s.*
9) de vous declairer mon opinion.
10) iours.

et la longueur du temps produira[11]) sagesse: 8. Mais c'est l'Esprit de Dieu qui est aux hommes, et l'inspiration du Tout-puissant donne intelligence.[12]) 9. Les grans[13]) ne seront point sages pourtant, et les anciens n'auront[14]) point iugement. 10. Et pourtant ie di, Escoute moy, et ie monstreray aussi ma doctrine.[15]) 11. Voicy i'ay attendu[16]) vos paroles, prestant l'aureille cependant que vous-vous prepariez,[17]) et que vous cerchiez propos. 12. Alors ie vous consideroye: mais il n'y a eu nul d'entre vous qui ait reprins Iob, et qui ait respondu à ses propos. 13. Or afin que vous ne disiez, Nous avons trouvé la sagesse: Dieu l'a ietté,[18]) et non point l'homme. 14. Il n'a point adressé paroles à moy: et si ne luy respondray pas selon vos propos. 15. Ils ont craint, et n'ont rien respondu, ils ont cessé de parler. 16. Or i'ay attendu, ils ne parloyent point: ils s'arrestoyent, et ne respondoyent plus, 17. Ie respondray aussi à mon tour, et monstreray aussi mon advis.[19]) 18. Car ie suis plein de paroles, et l'esprit de mon ventre me contraint. 19. Voicy mon ventre comme le vin qui n'a point d'essort,[20]) et est comme les nouveaux barils qui se rompent.[21]) 20. Ie parleray donc, et auray respiration: i'ouvriray mes levres, et si respondray. 21. Ie n'accepteray pas maintenant la personne de l'homme: et ne donneray point de titres[22]) à l'homme. 22. Car ie ne say si ie flattoye,[23]) si mon Facteur ne perdroit[24]) point incontinent.

Chapitre XXXIII.

1. Pourtant Iob oy mes propos, et enten[1]) toutes mes paroles. 2. Voici i'ay ouvert ma bouche, ma langue parlera en mon palais. 3. Mes paroles sont la droiture[2]) de mon coeur, et mes levres prononceront doctrine pure.[3]) 4. L'Esprit de Dieu m'a creé,[4]) et le souffle du Tout-puissant m'a vivifié.[5]) 5. Si tu peux, respon moy, et t'adresses[6]) ici contre moy, et que tu debates vaillamment ta cause. 6. Voici, ie suis envers Dieu comme toy:[7]) ie suis formé aussi bien de boue. 7. Il n'y a point crainte de moy pour te troubler,[8]) et encores que ie te presse, ce ne te sera point un fardeau pesant.[9]) 8. Si est-ce que tu as dit à mes aureilles, et i'ay ouy ceste voix de tes propos, 9. Ie suis pur[10]) et sans peché: ie suis net,[11]) et n'y a point d'iniquité en moy. 10. Il a trouvé occasion contre moy, et m'a tenu[12]) pour ennemi. 11. Il a mis mes pieds aux ceps, il a prins garde à toutes mes voyes.[13]) 12. En cela tu ne seras point iustifié:[14]) ie te respondray que Dieu est plus grand que toy.[15]) 13. Pourquoy debas-[16])tu contre luy? car il ne respondra point[17]) à toutes paroles. 14. Dieu parle un coup et deux[18]) sans qu'on s'en avise.[19]) 15. En songe, en vision de nuict, quand le sommeil saisist[20]) les hommes, et qu'ils reposent[21]) au lict: 16. Alors il ouvre l'aureille aux hommes, et seelle son chastiment sur eux:[22]) 17. Afin qu'il retire[23]) l'homme de son ouvrage,[24]) et cache l'orgueil des hommes. 18. Il retire son ame du sepulchre,[25]) et sa vie afin qu'elle ne viene[26]) point au glaive. 19. Il chastie[27]) l'homme par tormens[28]) sur son lict, et brise ses os avec chastimens:[29]) 20. Tellement que son ame[30]) reiette[31]) le pain, et sa vie la viande desirable.[32]) 21. Sa chair est consumee[33]) qu'on ne la voit plus:[34]) et ses os aussi qu'on ne voit point, esclissent.[35]) 22. Son ame approche du sepulchre,

[11]) la multitude des ans enseignera.
[12]) fera entendre ces choses O. les fera entendre 54. *s.*
[13]) maistres.
[14]) n'entendent point tousiours.
[15]) manifesteray mon opinion.
[16]) entendu 59.
[17]) pendant voz appareilz.
[18]) le deiettera 54. *s.*
[19]) ma science O.
[20]) qui n'est point ouvert O. (d'effort 54).
[21]) ne se rompent point O.
[22]) ne flatteray point O.
[23]) quand ie donneray titres 54. *s.*
[24]) prendroit.

[1]) preste l'aureille à.
[2]) de mon coeur droict O.
[3]) parleront pure sentence O. profereront p. s. 54. *s.*
[4]) faict.
[5]) donné vie.
[6]) dispose toy et te arreste en ma presence.
[7]) pour Dieu selon ta bouche 59.
[8]) voicy mon horreur ne te espovantera point.
[9]) mon effort ne te sera point grief.
[10]) net et sans transgression.
[11]) innocent.
[12]) reputé son e.
[13]) tous m. sentiers.
[14]) faict iustement.
[15]) l'homme.
[16]) estrive.
[17]) de ce qu'il n'a pas respondu.
[18]) d'une sorte et d'autre O. pour une fois et pour deux 54. *s.*
[19]) à celuy qui ne voit point la chose.
[20]) le somne chiet sur.
[21]) dorment.
[22]) les espovante par instructions.
[23]) face destourner.
[24]) des choses qu'il a faict O.
[25]) de la fosse.
[26]) passe point par l'espee.
[27]) reprent.
[28]) douleur.
[29]) et par la multitude de ses os fortement O. voire en la m . . . . . . asprement 54. *s.*
[30]) sa vie . . . . . son ame 54. *s.*
[31]) a en abomination.
[32]) appetissante.
[33]) deffault.
[34]) elle ne voit rien.
[35]) sont cassez O.

et sa vie de[36]) ceux qui suivent à la mort. 23. S'il y a messagier eloquent (un d'entre mille) qui declare[37]) à l'homme sa droiture: 24. Que Dieu ait pitié de luy, et dise, Delivre-le, afin qu'il ne descende en la fosse: i'ay trouvé reconciliation: 25. Sa chair deviendra fresche[38]) plus que celle de l'enfant: et retournera aux iours de sa ieunesse. 26. Il priera[39]) Dieu, et l'appaisera, et regardera sa face en triomphe, et sa iustice sera rendue à l'homme. 27. Il regardera[40]) les hommes, et dira, I'ay peché, ie me suis destourné du bien,[41]) et ne m'a point profité. 28. Il a racheté[42]) mon ame, afin qu'elle ne descendist au sepulchre,[43]) et ma vie afin qu'elle vist clarté.[44]) 29. Voicy, Dieu fait par trois fois[45]) toutes ces choses à l'homme. 30. Pour retirer[46]) son ame du sepulchre, pour estre illuminé en la clarté de vie.[47]) 31. Enten Iob, escoute moy: tay-toy, et ie parleray. 32. Et si tu as propos, respons moy, parle: car ie desire de te iustifier.[48]) 33. Sinon, escoute moy, tay-toy, et ie t'enseigneray sagesse.[49])

Chapitre XXXIV.

1. Et Eliu parlant derechef, dit, 2. Vous sages oyez mes propos, et vous gens[1]) entendus escoutez moy. 3. Car l'aureille esprouve les paroles, et le palais iugera[2]) des viandes. 4. Elisons un iugement, et regardons[3]) entre nous ce qui est le[4]) meilleur. 5. Car Iob a dit, Ie suis iuste, et Dieu a renversé mon droit.[5]) 6. Ie suis aussi menteur en mon equité:[6]) ma flesche est grieve sans aucun[7]) peché. 7. Qui est l'homme semblable à Iob? il boit la mocquerie comme eau. 8. Il chemine avec ceux qui font iniquité, il chemine avec les meschans. 9. Car il dit, L'homme ne plaira[8]) point à Dieu en cheminant avec luy. 10. Et pourtant gens de coeur[9]) oyez moy, Ià n'advienne qu'il y ait iniquité en Dieu et quelque malice au Tout-puissant. 11. Car il rendra à l'homme selon son oeuvre, il fait trouver à[10]) chacun selon ses voyes. 12. Dieu ne condamnera point en vain,[11]) et le Tout-puissant ne renversera point le droit.[12]) 13. Qui est-ce qui a visité[13]) la terre outre luy? ou qui est-ce qui l'a mis sur le monde?[14]) ou qui l'a bastie?[15]) 14. S'il tourne vers luy[16]) son coeur, et retire son esprit et son souffle: 15. Alors toute chair defaudra ensemble, et l'homme retournera en poudre. 16. Si tu as entendement, escoute ce que ie di, preste l'aureille à mon propos. 17. Celui qui hait iugement gouvernera-[17])il, et le meschant condamnera-il[18]) celui qui est iuste? 18. Dira-on au Roy, Tu es desloyal:[19]) et aux princes, Vous estes meschans? 19. Il n'accepte point la personne des grans,[20]) et ne regarde[21]) point au haut, n'au petit: car tous sont l'ouvrage de ses mains. 20. Tous mourront soudain, et à minuict les peuples seront ravis,[22]) ils periront,[23]) et ostera-on le fort, voire sans main. 21. L'oeil de Dieu est sur les voyes de chacun, il regarde tous les pas de l'homme. 22. Il n'y a ne tenebres, n'obscurité si espesse,[24]) là où se puissent cacher[25]) ceux qui font iniquité. 23. Dieu ne met point d'avantage sur l'homme, tellement qu'il chemine avec[26]) Dieu en iugement. 24. Il brise les forts sans inquisition, et en met[27]) d'autres en leur lieu: 25. Car il amene en clarté[28]) leurs oeuvres, il tourne[29]) la nuict pour les briser. 26. Il les frappe comme[30]) meschans au lieu des voyans. 27. D'autant qu'ils se sont destournez de luy, et n'ont point consideré[31]) toutes ses voyes: 28. Pour faire venir le cri du povre[32]) iusqu'à luy: et faire

---

[36]) des enterreurs.
[37]) pour denoncer.
[38]) tendre O.
[39]) suppliera.
[40]) qu'il regarde sur l. h. et chacun dira 54. il regarde . . et si quelqu'un dit 59.
[41]) ay reviré la chose droicte O. 54. (renversé 59).
[42]) delivré O. 54. delivrera 59.
[43]) ne passast par la fosse O. 54. (ne passe 59).
[44]) la lumiere. — (la vie d'iceluy verra 59).
[45]) manieres O.
[46]) afin qu'il rappelle . . . . de la fosse.
[47]) lumiere des vivans.
[48]) ie te veux declairer iuste O.
[49]) sapience.

[1]) qui estes scavans.
[2]) gouste la.
[3]) scachons.
[4]) bon.
[5]) a osté mon iugement.
[6]) iugement O. comme menteur en mon droit 54. mentiray-ie quant à m. droit 59.
[7]) avoir forfaict.
[8]) proffitera de rien quand il vouldra complaire à D.
[9]) hommes courageux O. hommes de coeur 54. *s.*
[10]) et trouvera un ch.
[11]) meschamment.
[12]) subvertira point le iugement.
[13]) qui a il constitué sus O.
[14]) qui a mis le monde universel.
[15]) *phrase omise.*
[16]) s'il luy plaist il rassemblera O. s'il met son coeur sur l'homme pour retirer à soy 54. 59.
[17]) dominera.
[18]) estimeras tu meschant.
[19]) pervers.
[20]) princes.
[21]) recognoist le riche devant le povre.
[22]) troublez.
[23]) passeront 54. *s.*
[24]) ne umbre de mort.
[25]) pour illec musser.
[26]) pour aller vers O.
[27]) fera tenir O. establira 54. s.
[28]) fera cognoistre.
[29]) convertira O.
[30]) au lieu des O.
[31]) voulu entendre.
[32]) de l'indigent.

ouir la clameur de l'affligé:[33]) 29. Et quand il mettra[34]) repos, qui est-ce qui troublera?[35]) quand il aura mussé sa face, qui est celuy qui le pourra veoir? il est sus les gens, et ensemble dessus les hommes. 30. De ce que l'homme hypocrite regne,[36]) et qu'il y a scandale au peuple. 31.[37]) C'est à Dieu de dire, I'ay pardonné, ie ne destruiray point. 32. Mais ce que ie n'ay apperceu, toy enseigne-le moy: si i'ay meschamment fait, ie ne le feray plus. 33. Dieu perfera-il la chose de par[38]) toy? Car tu l'as reprouvé.[39]) Or choisiras-tu[40]) et non pas moy? Que sais-tu? Di.[41]) 34. Hommes de coeur parlez, et que les sages m'escoutent: 35. Iob n'a point parlé en sagesse,[42]) et ses paroles ne sont point en intelligence.[43]) 36. Ie desire que Iob soit esprouvé[44]) iusques en la fin, afin[45]) qu'on voye les responses aux hommes d'iniquité. 37. Il multipliera ses pechez par iniquité,[46]) il s'esgayera[47]) entre nous, et multipliera ses paroles envers Dieu.

Chapitre XXXV.

1. Eliu poursuivit,[1]) disant, 2. As-tu pensé cecy droitement,[2]) quand tu as dit, Ma iustice est par dessus Dieu?[3]) 3. Car tu as dit, Que te profitera-il, et quel fruict[4]) auray-ie de[5]) n'avoir point peché? 4. Ie respondray à toy et à tes amis[6]) semblablement. 5. Regarde les cieux et les contemple,[7]) regarde haut en l'air qui est par dessus toy. 6. Si tu peches, que feras-tu contre luy? et quand tes offenses[8]) se multiplieront, que luy nuiras-[9])tu? 7. Si tu es iuste que luy donneras-tu? et que recevra-il de ta main? 8. C'est à l'homme tel que toy que ton forfait s'adresse,[10]) et ta iustice[11]) au fils de l'homme. 9. Pour la multitude des oppresseurs on crie[12]) à cause de la puissance des maistres.[13]) 10. Et nul ne dit, Où est le Dieu qui m'a formé, qui donne les chansons de nuict? 11. Et qui nous enseigne par dessus les bestes, et nous instruit[14]) par dessus les oiseaux du ciel? 12. Là ils crieront, et Dieu ne les exaucera point à cause de l'orgueil des meschans.[15]) 13. Toutesfois c'est vanité,[16]) Dieu n'oit[17]) point, et le Tout-puissant n'y prend point garde. 14. Tu as dit, Il ne te voit point,[18]) il y a iugement devant luy, atten-le.[19]) 15. Or maintenant ce qu'il visite,[20]) n'est pas en fureur et ne chastie point en ire grandement.[21]) 16. Mais Iob a ouvert en vain sa bouche, et a multiplié paroles sans intelligence.[22])

Chapitre XXXVI.

1. Eliu derechef parla, et dit, 2. Enten moy, et ie deviseray avec toy: car il y a encores propos de Dieu. 3. I'estendray[1]) ma science au long, et prouveray[2]) celuy qui m'a fait, estre iuste. 4. Mes propos sont sans mensonge,[3]) et envers toy sera le parfait de science. 5. Dieu estant puissant ne reiette point, voire puissant[4]) de force de coeur. 6. Il ne vivifie point le meschant, et donne[5]) iugement aux affligez. 7. Il ne destournera[6]) point ses yeux du iuste: il asserra les rois au siege,[7]) et seront exaltez à iamais. 8. S'ils estoyent[8]) és ceps, et liez[9]) avec

---

33) des paovres.
34) donnera.
35) condemnera O.
36) afin que . . . . ne regne, et qu'il n'y ayt . . . O. pour estre sc. 54. à cause que l'h. hyp. regne et pr. le sc. 59.
37) Ce qui peut estre dit de D. ie l'ay soustenu, partant ie n'adiousteray plus rien O.
38) à l'occasion de O.
39) mesprisé O. reietté 54. *s.*
40) et as eu ton chois.
41) or profere ce que tu sais 54. *s.*
42) science.
43) prudence.
44) que mon pere esprouve O.
45) sur les resp.
46) il adiouste sus son p. la prevarication.
47) se brague.

1) respondit.
2) selon raison.
3) ie suis plus iuste que D.
4) quelle utilité.
5) de mon peché.
6) compaignons qui sont avec toy.
7) que les nuees sont pl. h. que toy.
8) forfaicts.
9) feras.

10) ton forfaict nuyra à chascun comme à toy.
11) proffitera O.
12) ilz cryent à cause de la m. de ceux qui les assaillent O. pr. la multitude de ceux qui les oppriment ils crient et s'escrient 54. *s.*
13) du bras des forts 59.
14) introduict (en science 54. *s.*).
15) mauvais O. de la violence des maux 54. *s.*
16) mensonge O. de vray c'est en vain 54. *s.*
17) n'escoutera.
18) combien plus quand tu as dit, que tu ne le regarde point O. au reste quand tu dis . . . 54. combien que tu dies . . . 59.
19) espere en luy.
20) qu'il ne visite point en son ire O. pource que son ire ne v. point 54. *s.*
21) et ne prent point cognoissance de l'amas du peché O. et ne cognoit point fort le mal 54. *s.*
22) propos sans science.

1) ie profereray.
2) donneray iustice.
3) m. parolles ne sont point faulses.
4) fort en vertu de couraige.
5) baille O. rend 54. *s.*
6) n'oste.
7) ilz sont au throne avec les roys lesquelz il fait seoir eternellement O. mais les f. seoir ét. au throsne *etc.* 54. *s.*
8) liez.
9) detenuz.

cordes en affliction: 9. Il leur monstrera[10]) leurs fautes, et leur fait sentir leurs pechez, ils en seront touchez. 10. Il leur descouvrira[11]) l'aureille afin de les amender:[12]) il parlera à eux, et les fera sortir[13]) de l'iniquité. 11. S'ils oyent, et qu'ils obeissent,[14]) ils passeront[15]) leurs iours en bien, et leurs ans en gloire.[16]) 12. S'ils n'oyent point, ils passeront par le glaive, et seront consumez[17]) sans science. 13. Les hypocrites de coeur adioustent[18]) l'ire, ils ne crient, voire estans liez. 14. Leur ame donc mourra en vigueur,[19]) et leur vie entre les paillards. 15. Il separe le povre[20]) en son affliction, et leur ouvre l'aureille en l'oppresse.[21]) 16. Mesmes il te retireroit de la bouche d'angoisse,[22]) mettant en lieu large, où[23]) il n'y avoit nulle destresse: et le repos de ta table seroit[24]) plein de graisse. 17. Tu as rempli[25]) le iugement du meschant: mais le iugement et iustice[26]) tiendront. 18. Car voici l'ire, afin qu'il ne te perde[27]) avec ta suffisance,[28]) et que multitude de presens[29]) ne te delivre point. 19. Il n'estimera point ta grandeur,[30]) ne toute ta provision,[31]) ne toutes tes forces.[32]) 20. Ne consume[33]) point la nuict pour exterminer[34]) les peuples sous eux. 21. Garde toy de te tourner[35]) à l'iniquité, car tu l'as esleuë plutost que[36]) l'affliction. 22. Voici Dieu exalte en sa vertu:[37]) qui est semblable à luy pour enseigner? 23. Qui a visité sur

[10]) annoncera comme leurs faictz et transgressions ont prins vigueur O. ann. l. f., et comment leurs transgressions se sont eslevees 54. *s.*
[11]) ouvre 54. *s.*
[12]) pour la correction O. pour recevoir corr. 54. *s.*
[13]) et dit qu'ilz se retournent.
[14]) servent à iceluy O. le servent 54. *s.*
[15]) finiront par vieillesse leurs iours.
[16]) delectation.
[17]) deffauldront.
[18]) mettent en eux O.
[19]) ieunesse.
[20]) delivre les affligez.
[21]) durant l'oppression.
[22]) te ostera du lieu estroict (il t'eust osté 59.).
[23]) non enserré dessoubz.
[24]) ta table reposera O. 54. ce qui repose sur ta t. eust esté 59.
[25]) accompli O. 54. mais du iugement des m. tu as rempli 59.
[26]) le droit 54. lesquelz soubstiendront ta cause et raison O. la iustice et le iugement lesquels soustiennent 59.
[27]) t'oste.
[28]) chevance.
[29]) dons.
[30]) ton avoir.
[31]) l'or O. non pas mesme l'or 54. *s.*
[32]) tous puissans de vertu O. ne tous ceux qui sont p. en vertu 54. *s.*
[33]) ne te fasche point consommant.
[34]) raser de leur lieu 54. *s.* comme sont les p. perduz en leur lieu O.
[35]) advise toy que tu ne regarde.
[36]) à cause de.
[37]) guarantit par sa puissance.

luy en sa voye?[38]) qui est-ce qui luy dira, Tu as fait iniquité? 24. Souvienne[39]) toy de magnifier son oeuvre, laquelle les hommes contemplent.[40]) 25. Les hommes le contemplent,[41]) chacun le voit[42]) de loin. 26. Voici, Dieu est grand,[43]) on ne cognoist[44]) point le nombre de ses ans, il n'y a point de conte.[45]) 27. Car il retient[46]) les gouttes d'eau, puis il fait couler[47]) la pluye de sa vapeur. 28. Il la fait venir du ciel,[48]) et elle decoule sur la multitude[49]) des hommes. 29.[50]) Qui est-ce qui pourra cognoistre la diversité de ses nuées, et quel est l'amas de son tabernacle? 30. Il estend sa clarté,[51]) et couvre les racines de la mer. 31. Par icelles il exerce iugement sur les peuples, et donne vivre en abondance. 32. Il revest aux nuées ses exhalations seches,[52]) et commande d'aller[53]) à la rencontre. 33.[54]) Son compagnon luy annonce debat[55]) et y a ire[56]) en montant.

Chapitre XXXVII.

1. Aussi mon coeur en[1]) tremble de peur, il tressaillist de son lieu. 2. Escoutez le bruit de sa voix, et le son[2]) de sa bouche. 3. Il l'adresse sous tous les cieux, sa clarté[3]) est sur les ailes[4]) de la terre. 4. Apres il bruit avec grand son,[5]) il tonne de sa voix magnifique, et ne tarde point si tost que sa voix est ouye. 5. Dieu tonne terriblement[6]) par sa voix, il fait choses merveilleuses,[7]) et qu'on ne peut comprendre.[8]) 6. Car il commande à

[38]) aupres de luy ses voyes O. outre luy s. v. 54. *s.*
[39]) aye memoire.
[40]) chantent O. voyent 54. *s.*
[41]) voyent.
[42]) la personne le regarde.
[43]) excellent.
[44]) nous ne le cognoissons point 54. *s.*
[45]) sans qu'on le puisse enquerir O. et ne se peut on enquerir du n. . . . 54. *s.*
[46]) soubstraict.
[47]) les pluyes degouttent par.
[48]) lesquelles les nuees distillent.
[49]) abondamment sus les h.
[50]) n'a il pas estendu les extensions de la nuee et les elevations de s. t. O. qui cognoistra les divisions de la nuée et les bruits de son t. 54. *s.*
[51]) lumiere.
[52]) il couvre la lumiere par ses mains O. . . . . sur les nuees 54. *s.*
[53]) de venir ius. O.
[54]) sa compaigne annonce d'icelle que c'est sa possession et qu'elle peult monter O.
[55]) d'icelle 54. *s.*
[56]) courroux 54. *s.*

[1]) pour ceste cause s'espovante.
[2]) l'esclair qui sort.
[3]) lumiere.
[4]) quartiers.
[5]) en resonnant 54. *s.*
[6]) merveilleusement O. *omis* 54. *s.*
[7]) grandes O. grandes merveilles 54. s.
[8]) ne cognoist point.

la neige de descendre sur[9]) terre: et aux pluyes douces,[10]) et aux pluyes de grande force. 7. Il seelle les mains[11]) de tout homme, afin de cognoistre les hommes de son oeuvre.[12]) 8. Les bestes se retirent en leurs tanieres,[13]) et demeurent en leur repaire. 9. Il fait sortir le tourbillon d'un amas,[14]) et le froid vient du vent escartant.[15]) 10. Par le souffle de Dieu est donnee la gelee, et derechef du lieu estroit eaux abondantes.[16]) 11. Il fait travailler la nuée pour arrouser,[17]) et envoye la pluye,[18]) et fait espandre[19]) la nuée par sa clarté.[20]) 12. Il fait tourner les cercles[21]) par son gouvernement,[22]) afin de faire[23]) ce qu'il a commandé sur tout le monde.[24]) 13. Soit pour verge,[25]) soit pour sa terre, soit pour grace qu'il ottroye.[26]) 14. Escoute ces choses Iob, arreste toy, considere[27]) les merveilles de Dieu. 15. Sais-tu comme Dieu leur a imposé loy,[28]) et comme il fait luire la clarté de sa nuée? 16. Entens-tu les escartemens[29]) des nuees, et les miracles du parfait en science?[30]) 17. Comment tes vestemens sont chauds quand il fait souffler le vent[31]) de Midi? 18. Estois-tu avec luy pour estendre le ciel,[32]) lequel est ferme comme un miroir de fonte? 19. Monstre nous que nous luy dirons: car on ne peut ordonner propos à cause des tenebres. 20. Si tu parles,[33]) qui est-ce qui luy racontera? et si quelqu'un luy dit, ne sera-il pas englouti?[34]) 21. On ne voit point sa clarté quand le[35]) soleil est caché: et puis le vent souffle, et ramene le serein.[36]) 22. Le beau temps revient du costé de la Bise:[37]) et ainsi Dieu doit estre exalté en louange.[38]) 23. Il est puissant en sa bonté:[39]) il est fort[40]) en vertu, en iugement, en iustice, et n'afflige point. 24. Pourtant les hommes le craindront, et il ne regardera[41]) point tous les sages de coeur.

Chapitre XXXVIII.

1. Le Seigneur respondant d'un tourbillon à Iob, dit, 2. Qui est cestui-ci qui obscurcit le conseil en paroles sans science? 3. Trousse[1]) tes reins comme un vaillant[2]) homme, et me monstre ce que ie t'interrogueray.[3]) 4. Où estois-tu quand ie fondoye la terre? declare-le,[4]) si tu as entendement. 5. Qui a mis les mesures d'icelle, si tu le cognois? ou qui a mis le compas[5]) sur icelle? 6. Sur quoy sont appuyez[6]) ses fondemens, ou qui est-ce qui a ietté la pierre de l'anglet d'icelle, 7. Quand les estoilles du matin s'esiouissoyent[7]) ensemble, et que tous les enfans de Dieu chantoyent[8]) en triomphe? 8. Qui est-ce qui a serré[9]) la mer entre des huis, laquelle en vuidant sort comme de la matrice? 9. Quand ie mettoye la nuée comme son vestement, et l'obscurité comme ses bandelettes? 10. I'ay decreté sur icelle mon ordonnance, ie l'ay enclos[10]) en des barreaux et des huis. 11. Puis ie di, Tu viendras iusques icy, et ne passeras[11]) point plus outre, et mettras icy l'eslevation de tes ondes. 12. As-tu depuis tes iours commandé à l'aube[12]) du iour? Et as-tu assigné à la clarté[13]) son lieu: 13. Afin d'occuper les extremitez[14]) de la terre, et que les meschans soyent escoux d'icelle? 14. Elle est transformee[15]) comme l'argile à[16]) laquelle le

[9]) qu'elle soit en.
[10]) arrosements de pl., et l'arr. des pl. sont sa force.
[11]) il enserre par sa m. O. 54. de la grande vehemence d'icelle il enserre t. h. 59.
[12]) qu'un chascun cognoisse s. o. O. tous h. de sa facture 54. tellement qu'ils ne puissent recogn. tous les h. de labeur 59.
[13]) entre aux embusches O. entre en la t. 54. *s.*
[14]) le t. vient de la partie du midy O. . . . . . des amas de nuees 54. *s.*
[15]) de Aquilon O.
[16]) eslargement d'eaue O. largesse d'eau 54. *s.*
[17]) pour le froment O.
[18]) *phrase omise* 54. *s.*
[19]) espardre 54. *s.*
[20]) sur l'herbage O.
[21]) en cercles à l'environ 54. *s.* icelle tourne à l'environ O.
[22]) conseil O.
[23]) pour exploicter toutes les choses.
[24]) la terre universelle.
[25]) fleau.
[26]) il la fera trouver O. il la fait venir 54. *s.*
[27]) entendz.
[28]) as tu cogneu quand D. a mis commandement sus icelles.
[29]) differences.
[30]) merveilles de celuy qui est fait.
[31]) reposer la terre O. quand il rend la terre coye du costé d. m. 54. *s.*
[32]) les nuees.
[33]) quand ie parleray.
[34]) sera il absorbé.
[35]) elle luict és nuees.

[36]) l'esperit passe et nettoye icelles O. le vent passe et les nettoye 54. 59.
[37]) d'Aquilon vient le serain.
[38]) la louenge est vers le D. terrible.
[39]) c'est le Tp. lequel nous n'avons point trouvé.
[40]) excellent.
[41]) ia soit que . . . . . ne le voyent O. il ne voit point 54. il n'a point d'esgard 59.

[1]) Ceings.
[2]) vaillant *omis* 54. *s.*
[3]) ie t'int. et tu me donneras à cognoistre O. tu me feras entendre 54. *s.*
[4]) monstre le moy.
[5]) estendu la ligne.
[6]) fondez.
[7]) louoyent.
[8]) crioyent.
[9]) enfermé O. enserré 54. *s.*
[10]) ay mis.
[11]) precederas . . . . avant O.
[12]) au matin.
[13]) faict ascavoir à l'aube du iour.
[14]) prendre les quartiers O. apprehender les q. 54. *s.*
[15]) tu les convertiras O. elle est tournee 54. *s.*
[16]) à la forme 54. *s.*

signe est imprimé[17]) et se tienent comme un vestement. 15. Et la clarté sera cachee[18]) aux meschans, et le bras eslevé sera rompu. 16. Es-tu venu[19]) iusques aux eaux profondes de la mer, as-tu fondé le fond[20]) des abysmes? 17. Les portes de la mort te sont-elles cognues?[21]) as-tu veu les portes[22]) d'ombre de mort? 18. As-tu consideré les lieux spacieux de la terre? declare si tu cognois tout cela. 19. Quelle est la voye, où habite la lumiere, et où est le lieu des tenebres, 20. Afin que tu la reçoives en ses bornes,[23]) et que tu entendes les sentiers de son domicile? 21. As-tu cognu devant que tu fusses nay,[24]) combien tes iours seroyent en grand nombre?[25]) 22. Es-tu entré és thresors de la neige? As-tu veu aussi les thresors de la gresle, 23. Que ie retien pour le temps de l'adversité, et pour le iour du choc et de la bataille? 24. Par quelle voye est divisee la lumiere, et est le vent d'Orient espars sur la terre? 25. Qui est celuy qui a divisé le cours[26]) de la pluye, et la voye pour l'esclair des tonnerres, 26. Pour faire pleuvoir sur la terre en laquelle n'y a personne, et sur le desert auquel n'y a nul homme, 27. Pour remplir le lieu sauvage et hideux, et pour faire produire le ietton de herbe? 28. Qui est le pere de la pluye? ou qui a engendré les gouttes de la rosée? 29. Du ventre duquel est sortie la glace? et qui est celuy qui a engendré la bruine du ciel? 30. Les eaux se cachent comme la pierre, et la face de l'abysme se retient. 31. Pourrois-tu restraindre les delices[27]) des Pleiades, et deslier les empeschemens[28]) d'Orion? 32. Pourrois-tu faire sortir les Mazaroth en leur temps? conduirois-tu aussi Arcturus avec ses fils? 33. Cognois-tu la voye[29]) du ciel, et mettras-tu seigneurie[30]) sur la terre? 34. Crieras-tu à la nuée à haute voix,[31]) à ce que l'abondance d'eau te couvre? 35. Envoyeras-tu les foudres?[32]) les feras-tu marcher, et te diront elles, Nous voici? 36. Qui est-ce qui a mis la sagesse au coeur,[33]) et qui luy[34]) a donné

[17]) à imprimer O.
[18]) empeschee.
[19]) entré.
[20]) te es pourmené pour considerer.
[21]) ont elles este ouvertes.
[22]) huys tenebreux.
[23]) son terme O.
[24]) scavois tu adonc que tu naistrois O. pource que tu fusses nay adonc 54. *s.*
[25]) et le nombre de tant de t. i. O. et que tes iours soyent 54. *s.*
[26]) decours pour.
[27]) conioindre les liens O.
[28]) le lien O.
[29]) l'ordre 54. *s.*
[30]) la domination d'iceluy.
[31]) esleverois tu ta voix vers.
[32]) les esclairs afin qu'ilz voisent.
[33]) és reins de l'homme.
[34]) au coeur.

l'intelligence? 37. Qui est-ce qui ordonnera en sa sagesse ce que le ciel doit faire[35])? et qui est-ce qui arrestera[36]) les barrils du ciel? 38. Quand la poudre s'amasse, et que la terre s'endurcist?[37])

Chapitre XXXIX.

1. Chasseras-tu au lion la proye, et donneras-tu[1]) au lionceau pour se rassasier: 2. Quand ils sont[2]) en leurs repaires, et qu'ils sont couchez en leurs cavernes,[3]) pour aguetter?[4]) 3. Qui est-ce qui appareille la viande[5]) aux corbeaux, quand les petis crient à Dieu, et errent sans manger?[6]) 4. Sais-tu le temps que les chamois enfantent,[7]) as-tu cognu l'enfantement[8]) des biches? 5. Pourras-tu savoir le temps de leur portee,[9]) et quand elles doivent enfanter?[10]) 6. Elles se courbent, et font departir leurs petis, et iettent hors leurs douleurs. 7. Leurs faons s'engraissent, ils croissent[11] par le froment: ils sortent hors, et ne retournent) point vers elles. 8. Qui a lasché l'asne sauvage en liberté, et qui a deslié les liens de l'asne farouche? 9. Ce suis ie qui ay mis sa maison au desert, et ses domiciles és salines. 10. Il se rit de la multitude de la cité, il n'oit point le cri de l'exacteur. 11. Il a consideration és montagnes pour sa pasture, et cerche apres toute verdure. 12. La licorne te voudra-elle servir, ou demeurera-elle aupres de ta creche? 13. Pourras-tu lier la dite licorne de son lien pour labourer és rayes? ou rompra-elle les mottes de la terre des vallées apres toy? 14. Te fieras-tu en elle, pourtant que sa force est grande, et luy abandonneras-tu son travail? 15. Croiras-tu à elle qu'elle rende ta semence, et qu'elle assemble en ta grange? 16. As-tu donné les plaisantes ailes aux paons? ou les[13]) plumages à la cicongne et à l'austruche?[14]) 17. Qui delaisse ses oeufs sur la terre, et les fait eschauffer

[35]) pourroit nombrer les nuees par sapience.
[36]) feroit reposer.
[37]) se vient à endurcir l. p. comme la fonte, et que les lieux glaireux s'entretiennent.

[1]) rempliras tu l'assemblee.
[2]) couchent.
[3]) demeurent en cachette.
[4]) pr. faire le guet O.
[5]) proye.
[6]) par faulte de mangeaille.
[7]) font leurs petis.
[8]) prins garde à celuy qui fait faonner O. pris g. à voir f. 54. *s.*
[9]) nombrer les moys qd. elles sont pleines O. les moys qu'elles portent 54. 59.
[10]) cognois tu le tps. de leur production O. 54. le tps. qu'elles font leurs petis 59.
[11]) multiplient O.
[12]) il regarde 54. *s.*
[13]) pennes et pl.
[14]) *ces derniers mots manquent* O. 54. 59.

sur la poudre: 18. Et oublie que le pié marchera dessus, ou que la beste du champ les foulera.[15]) 19. Elle se monstre cruelle envers ses petis, comme s'ils n'estoyent pas siens, et comme si son travail estoit vain, sans en avoir crainte: 20. Car Dieu l'a privee de sapience, et ne luy a pas departi intelligence. 21. Quand il est temps, elle se leve en haut, et se mocque du cheval et de son chevaucheur. 22. As-tu donné[16]) force au cheval? et as-tu environné son col de bruit?[17]) 23. Espouvanteras-tu le cheval, comme la sauterelle? ou locuste? le hennissement[18]) de ses narines est effrayant.[19]) 24. Il fouit la terre du pié,[20]) il s'esiouist,[21]) il va avec[22]) audace au devant de l'homme armé. 25. Il ne luy chaut de frayeur,[23]) et ne craint point, il ne fuit[24]) point le glaive. 26. Que le carquois[25]) sonne,[26]) le fer de lance et du bouclier:[27]) 27. Il engloutist[28]) la terre comme en fureur[29]) et fremissement, il ne luy chaut du[30]) son de la trompette. 28. Quand[31]) il ouit la trompette, il dit, Ha ha: il flaire[32]) de loin la guerre, les cris des capitaines, et les bruits de l'armee. 29. L'esprevier prendra-il des plumes[33]) par ta sagesse, ou[34]) estendra-il les ailes vers le Midi? 30. L'aigle s'eslevera-elle à ton commandement, et mettra-elle son nid és hauts lieux? 31. Elle habite sur les rochers, et demeure sur les hautes montagnes comme en des forteresses.[35]) 32. Et de là elle contemple[36]) la proye, ses yeux regardent loin. 33. Les petis engloutissent le sang, et se trouve là où sont les corps morts.[37]) 34.* Et le Seigneur respondit et dit à Iob, 35. Est-ce doctrine de combatre[38]) avec

[15]) pressera O.
[16]) donneras tu *etc.*
[17]) hennissement.
[18]) son.
[19]) un espouvantement.
[20]) en la vallee.
[21]) de la force O.
[22]) et sort au d. des armures.
[23]) il se gaudit de la paour.
[24]) ne se retourne point arriere de l'espee.
[25]) la trousse O.
[26]) encore que contre luy sonne.
[27]) de la hache.
[28]) devore.
[29]) par ferveur O. 54. par fureur 59.
[30]) et ne se fie qu'au O. et ne craint point 54. *s.*
[31]) entre les tr.
[32]) sent . . . la bataille, le tumulte des princes et le cry.
[33]) volera il.
[34]) en estendant.
[35]) demeure entre les pierres, et faict son logis sur la bresche du rocher et sur les tours.
[36]) espie la viande.
[37]) les occis.
*) *Chapitre LX dans O.*
[38]) Celuy qui estrive . . . . . . se destournera il? O. est-ce instruction d'estriver 54. *s.*

le Tout-puissant? celuy qui argue[39]) Dieu qu'il responde à ceci. 36. Iob respondant au Seigneur, dit, 37. Ie suis de basse[40]) condition: et que te respondray-ie? Ie mettray ma main sur ma bouche: 38. I'ay parlé une fois, et ne respondray plus: voire deux et n'y retourneray plus.[41])

Chapitre XL.

1. Et le Seigneur parlant du tourbillon[1]) dit à Iob, 2. Ceins tes reins comme vaillant[2]) homme: interrogue moy, et ie le te feray entendre.[3]) 3. Abbatras-[4])tu mon iugement? me condamneras-tu pour te iustifier? 4. As-tu un bras comme Dieu, ou si tu tonnes[5]) d'une telle voix? 5. Vests[6]) toy de gloire[7]) et de magnificence, sois excellent, pren tes robbes precieuses.[8]) 6. Espan[9]) la fureur de ton ire: regarde à tous les orgueilleux, pour[10]) les abbatre. 7. Iette la veue sur les hautains pour les accabler,[11]) abyeme[12]) tous les meschans, et les racle de leur lieu. 8. Cache[13]) les en la poudre, lie leur face en tenebres,[14]) 9. Et alors ie diray[15]) que ta dextre te peut sauver. 10. Voici Behemoth que i'ay fait avec toy, il mangera le foin[16]) comme le boeuf. 11. La force est en ses reins, sa vertu est au nombril de son ventre. 12. Il dresse[17]) sa queue comme un cedre, les nerfs de ses genitoires sont entrelassez. 13. Les os sont comme d'airain, et ses petis[18]) os sont comme barres de fer. 14. C'est le commencement des voyes de Dieu, celuy qui l'a fait iette[19]) son glaive contre luy. 15. Les montagnes luy portent herbes,[20]) et toutes les bestes des champs se iouent. 16. Il[21]) demeure

[39]) reprend.
[40]) vile.
[41]) ne procederay point plus avant.

[1]) respondit de l'obscurité O. de la nuee 54. *s.*
[2]) vaillant *omis.*
[3]) ie t'interrogueray et me le feras scavoir O. me donneras à entendre 54. *s.*
[4]) rompras.
[5]) bruys.
[6]) Orne.
[7]) excellence.
[8]) Vetz toy de louenge et de gloire.
[9]) espars.
[10]) et l'abaisse.
[11]) regarde tout arrogant et le fais humilier.
[12]) confondz les m. en leur l.
[13]) absconse.
[14]) lieu caché.
[15]) confesseray.
[16]) l'herbage.
[17]) il fait feste de.
[18]) menus.
[19]) luy applique O. en approchera 54. *s.*
[20]) fruict O.
[21]) il gist sous l'umbrage au secret du rouseau et des lieux moites (en la cachette du roseau 54. *s.*).

entre les roseaux et aux lieux humides. 17. Les[22]) ombres le couvriront, et les saules des torrens le cachent.[23]) 18. Voici il humera[24]) les fleuves, et ne s'en estonnera point: il se fie que le Iordain passera par son gosier.[25]) 19. On le prendra à un hameçon[26]) par ses narines,[27]) et le percera-on. 20. Tireras-tu Leviathan à l'haim, et lieras-tu aussi sa langue d'une corde? 21. Mettras-tu l'haim en ses narines? ou perceras-tu ses baioues d'une espine? 22. Multipliera-il vers toy ses prieres? ou parlera-il à toy doucement? 23. Fera-il alliance avec toy, et le prendras-tu pour serviteur à tousioursmais? 24. T'esbatras-tu avec luy comme avec l'oiselet? ou le lieras-tu pour tes iuvencelles? 25. Les compagnons banqueteront-ils de luy? les marchans le diviseront-ils entr'eux? 26. Rempliras-tu de sa peau les engins, et de sa teste la nasse des poissonniers? 27. Mets ta main sur luy, qu'il te souvienne de la bataille, et plus ne procederas.[28]) 28. Voicy, l'esperance d'iceluy est frustree: et ne tombera-il pas à son regard?

Chapitre XLI.

1. Il n'y a nul si cruel qui l'ose resveiller: qui est donc celuy qui subsistera[1]) en ma presence? 2. Qui est celuy qui me previendra,[2]) et ie luy satisferay? tout ce qui est sous le ciel est mien. 3. Ie ne me tairay de ses membres, ne de sa puissance, ne de la grace de sa disposition. 4. Qui descouvrira le devant de son vestement, et qui viendra à luy avec sa double bride? 5. Qui ouvrira les portes de sa face, et le tour de ses dens tant terribles? 6. Les escailles sont comme forts escussons fermez de seau empreint. 7. L'une est appliquee à l'autre, tellement que le vent n'entre point parmi. 8. Elles sont coniointes l'une à l'autre, elles s'entretiennent, et ne se separent point, 9. Son esternuement est comme splendeur de lumiere, et ses yeux sont comme la lueur du matin. 10. De sa bouche procedent lampes, et tressaillent estincelles de feu. 11. Et fumee sort de ses narines comme d'un pot bouillant, ou chaudiere. 12. Son haleine fait ardoir les charbons, et flamme sort de sa bouche. 13. Force demeure en son col, et devant sa face est reietté[3]) le labeur. 14. Les parties de sa chair sont coniointes, une chacune est massive en luy sans qu'il se bouge. 15. Son coeur est massif comme la pierre, et dur comme la meule de dessous. 16. Les forts tremblent quand il s'esleve, et se troublent des ondes.[4]) 17. Quand le glaive le touchera, il n'arrestera point, ne la lance, ne le trait, ne le haubergeon. 18. Car il repute le fer comme paille, et l'airain[5]) comme le bois pourri. 19. L'archier ne le pourra chasser, les pierres de la fonde luy sont tournees en chaume. 20. Les dards luy sont autant estimez comme le chaume: et se mocque du branle de la picque. 21. Sous luy sont tests aigus, et s'estend ce qui est pointu[6]) sur la boue. 22. Il fait bouillir le profond, comme une chaudiere, et met la mer comme un mortier. 23. Il fait reluire le sentier apres soy, et repute l'abysme comme chose vieille.[7]) 24. Sa seigneurie n'est point[8]) sur la terre, et est fait pour ne rien craindre, 25. Il voit toute haute chose: c'est le roy sur tous les fils d'orgueil.

Chapitre XLII.

1. Iob respondant au Seigneur, dit, 2. Ie say que tu peux tout, et que nulle pensee ne sera empeschee[1]) de toy. 3. Qui est celuy qui obscurcist[2]) le conseil sans science? i'ay parlé[3]) et n'entendoye point: ces choses sont merveilleuses sur moy: ie ne les ay point cognues. 4. Escoute donc, ie parleray: ie t'interrogueray, afin que tu m'enseignes.[4]) 5. I'avoye ouy de toy de mon aureille: maintenant mon oeil t'a veu. 6. Pourtant i'en ay horreur, et me repen sur la poudre et la cendre. 7. Apres que le Seigneur eut dit ces paroles à Iob, il dit à Eliphas Themanite, Ma fureur s'est enflammee[5]) contre toy, et sur tes deux compagnons:[6]) pource que vous n'avez point parlé droitement devant moy comme mon serviteur Iob. 8. Prenez donc sept boeufs,[7]) et sept moutons, et allez à mon serviteur Iob, et offrez sacrifice[8]) pour vous: et Iob mon serviteur priera pour vous: et i'accepteray[9]) sa face, afin que la folie ne vous soit point imputée: car vous n'avez point parlé droitement envers moy,

---

[22]) les arbres ombrageux le couvrent de leur ombre 54. *s.*
[23]) du fleuve l'environnent.
[24]) faict effort au fl.
[25]) coulera par sa gueule.
[26]) prendra par ses yeulx O. de ses y. 54. *s.*
[27]) et percera ses n. le tirant par lacz O. . . . . . aux rencontres 54. *s.*
[28]) et n'y retourne plus 59.

[1]) assistera O. consistera 54. *s.*
[2]) viendra devant moy O. m'a prevenu 59.
[3]) repoussé 54. *s.*

[4]) se purgeront pour les emotions 54. 59.
[5]) l'acier 54. 59.
[6]) la peau pointue 54. chose pointue 59.
[7]) comme un homme chenu 54. *s.*
[8]) il n'y a rien semblable à luy 54. *s.*

[1]) n'est celee.
[2]) cele O. enveloppe 54. *s.*
[3]) pourtant ay ie ce declairé.
[4]) tu me le notifieras.
[5]) est courroucee.
[6]) amis.
[7]) bouveaux.
[8]) holocauste.
[9]) ie recevray.

comme mon serviteur Iob. 9. Eliphas donc Themanite, et Baldad Suhite, et Sophar Naamathite vindrent,[10] et firent selon que Dieu avoit commandé:[11] et le Seigneur recent la face de Iob. 10. Et le Seigneur convertit la captivité[12] de Iob quand il prioit pour ses amis, et benit l'estat dernier de Iob plus que le premier.[13] 11. Et tous ses freres, et toutes ses soeurs vindrent vers luy, et tous ceux qui l'avoyent cognu auparavant: et mangerent avec luy en sa maison, et eurent compassion de luy, et le consolerent de tout le mal que le Seigneur avoit fait venir sur luy: et recent de un chacun d'eux une piece d'argent, et d'un chacun un ornement[14] d'or. 12. Et le Seigneur benit l'estat[15] dernier de Iob plus que le premier, tellement qu'il eut quatorze mille bestes blanches,[16] et six mille chameaux, et mille couples de boeufs, et mille asnesses. 13. Il eut aussi sept fils, et trois filles. 14. Et appella le nom de l'une Iemima: et le nom de l'autre Kezia,[17] et le nom de la troisieme Keren-hapuc. 15. Et ne s'est point trouvé de plus belles femmes en tout le pays, que les filles de Iob: et leur pere leur donna heritage entre leurs freres. 16. Et Iob apres ces choses vesquit cent et quarante ans, et vit ses fils, et les fils de ses enfans iusques en la quarte generation. 17. Et mourut aagé,[18] et rassasié[19] de iours.

[10]) s'en allerent.
[11]) dit.
[12]) s'est converty à la repentance.
[13]) adiousta le double à toutes les choses qui avoyent esté à Iob.
[14]) aureillete.

[15]) les derniers iours.
[16]) blanches *omis*.
[17]) Kariah O. 54.
[18]) ancien.
[19]) plein O.

LE LIVRE DU PROPHÈTE ISAIE.

TEXTE TIRÉ DU COMMENTAIRE IMPRIMÉ EN 1552
AVEC LES VARIANTES DE CELUI D'OLIVETAN, DES BIBLES GENEVOISES DE 1546,
1554 ET 1559 ET DE L'ÉDITION DU COMMENTAIRE DE 1572.

L'astérisque des notes désigne le Commentaire de 1572.

Chapitre I.

1. La vision d'Isaie fils d'Amos, laquelle il veit touchant Iuda et Ierusalem, és iours d'Ozias, Ioatham, Achaz, et Ezechias, Rois de Iuda. 2. Escoutez Cieux, et toy Terre, preste l'oreille: car l'Eternel parle. I'ai nourri des enfans, et les ay eslevez: mais ils m'ont esté rebelles.[1] 3. Le boeuf a cognu[2] son possesseur, et l'asne la cresche de ses maistres: Israel n'a point cognu: mon peuple n'a point entendu. 4. Ha gent meschante,[3] peuple aggravé d'iniquité, semence maligne, enfans corrompus. Ils ont delaissé le Seigneur, ils ont mesprisé[4] le Sainct d'Israel, ils se sont retirez en arriere. 5. A quel propos serez vous battus? vous adiousterez encore prevarication.[5] Tout le chef languit, et tout le coeur est amati. 6. Depuis la plante du pied iusques à la teste il n'y a rien en luy d'entier, mais blessure, meurtrissure, et playe pourrie: lesquelles n'ont point esté enveloppees et n'ont eu emplastres, et ne sont adoucies d'huile. 7. Vostre terre est desolee: vos villes sont bruslees par feu. Les estrangers devorent vostre pays en vostre presence, et sera mis en desert, comme en destruction des estrangers.[6] 8. Et la fille de Sion restera comme une cabane és vignes: comme une loge au lieu des concombres, et comme une ville desconfite.[7] 9. Si le Seigneur des armees ne nous eust reservé quelque peu de reste, nous eussions esté comme Sodome, et serions semblables à Gomorrhe. 10. Vous princes de Sodome, escoutez la parole du Seigneur: vous peuple de Gomorrhe, prestez l'oreille à la doctrine[8] de nostre Dieu. 11. Qu'ay-ie affaire, dit le Seigneur, de la multitude de vos sacrifices? Ie suis saoul des holocaustes des moutons, et de la graisse des bestes grasses. Ie ne desire point le sang des boeufs, ne d'agneaux, ne de boucs. 12. Quand vous venez comparoir en ma presence, et marchez en mes parvis, qui a requis cela de vos mains?[9] 13. N'offrez plus doresnavant oblation, c'est[10] vanité. L'encensement m'est en abomination. Ie ne puis souffrir vostre nouvelle lune, ne le Sabbath, ne les festes annoncees (car ce n'est que chose vaine), ne la congregation. 14. Mon ame hait vos nouvelles lunes, et vos solennitez: elles m'ont esté en charge, et suis las de les porter. 15. Quand vous estendrez vos mains, ie cacheray mes yeux de vous: et quand vous multiplierez l'oraison, ie ne l'orray point, car vos mains sont pleines de sang. 16. Lavez vous donc, soyez nets, ostez le mal de vos oeuvres de devant mes yeux. Cessez de mal faire. 17. Apprenez à bien faire, cerchez iugement, relevez[11] celluy qui est foulé, revengez l'orphelin, defendez la vefve. 18. Or sus, venez, dit le Seigneur, et entrons en cause.[12] Quand vos pechez seroyent rouges comme la graine, si seront ils blanchis comme neige: et quand ils seroyent rouges comme vermillon, si seront ils blancs comme laine. 19. Si vous consentez,[13] et si vous obeissez, vous mangerez le bien de la terre. 20. Mais si vous refusez et que soyez desobeissans, vous serez consommez à l'espée: car la bouche du Seigneur l'a dit.[14]. 21. Comment est faicte paillarde la cité fidele? Elle estoit pleine de iugement, et iustice logeoit en icelle: mais maintenant il y a des meurtriers. 22. Ton argent est tourné en escume, et ton vin est meslé d'eau. 23. Tes princes sont desloyaux, et compagnons de larrons: ils ayment tous les presens, ils suyvent les recompenses. Ils ne font point de iugement pour[15] l'orphelin, et la cause de la vefve ne parvient point à eux. 24. Pour ce, dit le Seigneur,[16]

---

1) *en marge* *: ou, ont fait meschamment alencontre de moy.

2) cognoit 54. 59.

3) *en marge* *: ou, pecheresse (*edd. antér.*)

4) *en marge* *: ou, provoqué (*edd. antér*) à courroux.

5) Pourquoy seriez vouz battuz, veu que vous vous destournez encore? O.

6) des ennemis O. 46. — d'ennemis lointains (*en marge et* 52. 54. 59).

7) assiegee O.

8) admonition O.

9) qui a requis . . . . assavoir de fouler aux pieds mes parvis (*dernière éd.*)

10) de *.

11) dressez O. — *en marge:* ou, redressez l'oppressé.

12) et nous corrigeons O.

13) voulez *.

14) a parlé *.

15) droit à 54. 59.

16) *en marge* *: ou, le Dominateur.

le Dieu des armees, le fort d'Israel, Ha, ie me consoleray de mes adversaires, et me vengeray de mes ennemis. 25. Puis[17]) retourneray ma main sur toy, et refondray au net ton escume, et osteray tout ton plomb. 26. Et restitueray tes Iuges, comme ils ont esté auparavant: et tes Conseillers, comme ils ont esté premierement. Alors on dira de toy, cité de iustice, ville fidelle. 27. Sion sera rachetee en iugement, et ceux qui seront ramenez à elle, en iustice. 28. Ses pervers et les pecheurs seront ensemble brisez: et ceux qui ont abandonné le Seigneur, seront ensemble consommez. 29. Assavoir ils seront confondus pour les arbres[18]) que vous avez convoitez: et serez deshonnorez pour les vergers que vous avez esleus. 30. Certes vous serez comme le chesne[19]) duquel les fueilles dechéent, et comme le iardin qui n'a point d'eau. 31. Et sera vostre fort[20]) comme l'estouppe, et celuy qui l'a fait comme l'estincelle: et tous deux seront ensemble bruslez au feu,[21]) et n'y aura nul qui l'esteigne.

Chapitre II.

1. La parole qu'Isaie fils d'Amos veit sur Iuda et Ierusalem. 2. Il adviendra aux derniers iours que la montagne de la maison du Seigneur sera establi[1]) au coupeau des montagnes et sera eslevee par dessus[2]) les montagnes: et toutes gens y accourront. 3. Beaucoup de peuples viendront, et diront: Venez, montons en la montagne du Seigneur, en la maison du Dieu de Iacob. Et il nous enseignera ses voyes, et cheminerons par ses sentiers. Car la Loy sortira de Sion, et la parole du Seigneur de Ierusalem. 4. Il iugera entre les gens, et arguera plusieurs peuples. Ils forgeront leurs espees en coultres, et leurs lances en faulx, une gent n'eslevera plus l'espee contre l'autre gent, et ne s'addonneront[3]) plus à la guerre. 5. Vous, maison de Iacob, venez, et que nous cheminions[4]) en la lumiere du Seigneur. 6. Certes tu as delaissé ton peuple, la maison[5]) de Iacob: pource qu'ils sont remplis [*des superstitions*[6])] d'Orient, et de devins comme les Philistins: et ont pris leur contentement en[7]) enfans estranges. 7. Sa terre a esté pleine d'or et d'argent, et n'y a point eu de fin en ses thresors. Sa terre a esté remplie de chevaux, et leurs chariots sans fin.[8]) 8. Sa terre a esté remplie d'idoles:[9]) ils ont adoré[10]) l'ouvrage de leurs mains, ce que leurs doigts ont fait. 9. La personne s'est enclinee, l'homme s'est humilié, parquoy ne leur pardonne[11]) point. 10. Entre en la pierre, cache toy en la poudre, pour la frayeur du Seigneur, et pour la gloire de sa maiesté. 11. Les yeux eslevez de l'homme s'humilieront, et leur hautesse s'abaissera:[12]) et le Seigneur seul en ce iour là sera exalté. 12. Car le iour du Seigneur des exercites est sur tout orgueilleux et hautain, et sur l'eslevé, et sera abaissé. 13. Sur tous cedres, dy-ie, du Liban hauts et eslevez, sur tous les chesnes de Basan. 14. Et sur toutes les hautes montagnes, et sur toutes les costes eslevees. 15. Et sur toute haute tour, et sur toute muraille garnie. 16. Et sur toutes les navires de Tharsis, et sur les paintures exquises. 17. Et sera la hautesse des hommes abaissee et leur grandeur humiliee: et le Seigneur sera seul exalté en ce iour là. 18. Et abolira du tout les idoles. 19. Ils entreront és cavernes des pierres et és fosses sous la terre, pour la fayeur[13]) du Seigneur et pour la crainte de sa maiesté, quand il se levera pour frapper[14]) la terre. 20. En ce iour là· l'homme iettera ses dieux[15]) d'argent, et ses dieux[15]) d'or, qu'il avoit faits[16]) pour adorer, és fosses des taupes et chauvesouris. 21. Et entreront és fentes des pierres, et au sommet des rochers, pour la frayeur du Seigneur et pour la gloire de sa maiesté, quand il se sera levé pour frapper la terre. 22. Deportez vous de l'homme duquel le souffle est en ses narines, car en quoy[17]) est-il estimé?

Chapitre III.

1. Car voici le Dominateur, le Seigneur des armees, ostera de Ierusalem et de Iuda le soustenant et la soustenante:[1]) le[2]) soustenement[3]) du pain: le[2]) soustenement de l'eau. 2. Le fort et

---

[17]) Ie *.
[18]) *en marge* 52: ou, dieux.
[19]) l'arbre * 54. 59. — duquel la fueille se flestrist *.
[20]) *en marge* * *et* 52: ou, dieu.
[21]) allumez O.

[1]) preparee O. 46. disposee 54. 59.
[2]) *add.* toutes *.
[3]) se exerciteront O. 46. *et en marge* 52.
[4]) nous cheminerons *.
[5]) o maison 52. (*en marge.*)
[6]) de superstition O. 46. — *omis* 54. 59. *et Calvin* * — plus que ceulx d'Orient O. 46. *et* 52. *en marge.* — d'ancienneté *en marge Calvin* *.
[7]) se sont accointez aux O.

[8]) et n'y a point eu de fin en ses chariots *.
[9]) d'ymages O.
[10]) ils se sont courbez devant *.
[11]) *en marge*: ou, tu ne leur pardonneras point. — (46. *suiv*).
[12]) Il humiliera . . . . . et abaissera O. 46. (*O de même au v.* 17).
[13]) la presence de la frayeur *
[14]) casser *
[15]) idoles * — images . . . . . marmosetz O. images . . . . . idoles 46. *suiv.*
[16]) qu'on luy avoit faits * 46. *suiv.*
[17]) *en marge* *: ou, à quoy, ou. combien.

[1]) la vigueur et la force * le puissant et la puissante O. 46. le confort et la force 54. 59.
[2]) tout * (*et toutes les edd.*).
[3]) substance O. 46. force 54. 59.

l'homme de guerre, le Iuge et le Prophete, le devin et l'ancien. 3. Le Cinquantenier, l'homme honorable, le Conseiller et le sage[4]) entre les artisans, et l'Orateur.[5]) 4. Et ie leur donneray des enfans pour Princes, et les petits domineront sur eux. 5. Et le peuple fera effort l'un contre l'autre, et un chacun contre son prochain. Le iuvenceau[6]) outragera l'ancien, et le vilain[7]) le noble. 6. Quand[8]) un chacun prendra son frere, de la famille de son pere, disant: Tu as vestement, sois nostre Prince, et que ceste dissipation[9]) soit sous ta main. 7. Adonc il iurera, disant: Ie ne prendray point ceste cure.[10]) Car ie n'ay en ma maison ne pain ne vestement, parquoy ne me constituez point prince du peuple. 8. Certes Ierusalem est ruinee, Iuda est mis bas: car leurs langues et leurs entreprises sont contre le Seigneur, pour provoquer à ire les yeux de sa maiesté. 9. La recognoissance de leur face respondra pour eux.[11]) Ils ont aussi publié leur peché comme Sodome, et ne l'ont pas dissimulé. Malheur sur leurs ames,[12]) car ils ont fait venir le mal sur eux.[13]) 10. Dites, il sera bien au iuste. Car il luy sera rendu selon l'ouevre de ses mains.[14]). 11. Malediction au meschant: mal luy viendra:[15]) car la retribution de ses mains luy sera faite. 12. Les exacteurs de mon peuple sont des enfans:[16]) et les femmes dominent sur luy. Mon peuple, ceux qui te conduisent[17]) te font errer, et depravent le chemin de ton allure. 13. Le Seigneur est debout en iugement,[18]) et est prest à iuger les peuples. 14. Le Seigneur entrera en iugement avec les anciens de son peuple, et avec ses princes. Et vous avez consommé la vigne. Et la rapine du povre est en vos maisons. 15. Que vous faut-il, de fouler mon peuple, et froisser la face des povres? dit le Seigneur des armees. 16. Or le Seigneur dit: Pource que les filles de Sion s'enorgueillissent, et vont le col estendu, les yeux esgarez, et marchent se guindant et branlant, et font resonner leurs pas,[19]) 17. Pourtant le Seigneur deschevelera la teste des filles de Sion, et le Seigneur descouvrira leurs parties honteuses. 18. En ce iour là le Seigneur ostera l'ornement des escarpins, et les coiffes, et les lunelettes,[20]) 19. Les flasconnets, les bracelets et les atours, 20. Les templettes,[21]) les iarretieres, les rubens,[22]) les colliers[23]) et les oreillettes, 21. Les aneaux et les nareillettes,[24]) 22. Les roquets, les mantelets, les guimples[25]) et les bourses, 23. Les mirouers, les toillettes, les diademes, et les vestemens d'esté.[26]) 24. Et au lieu de souefve odeur, sera puanteur: et au lieu de la ceincture, deschirure: au lieu des tresses, pellure: au lieu du corset, le sac: au lieu du beau tainct, bruslure.[27]) 25. Aussi tes hommes cherront par l'espee, et ta puissance par la guerre. 26. Et les portes d'icelle se plaindront et lamenteront, et sera assise comme desolee en la terre.

4) l'expert 54. 59.
5) *en marge*: celuy qui preveoit les choses advenir (ou, celuy qui entend les choses secrettes *).
6) le ieune homme *.
7) *en marge*: ou, de nulle estime.
8) Car O. 46.
9) ce péril O.
10) charge *.
11) *en marge* *: ou, à l'encontre d'eux. — contr'eux O. *suiv.*
12) personnes O. 46. eux 54. *suiv.*
13) mal leur sera rendu O. 46. ils se sont acquis le mal. 54. 59.
14) il mangera le fruict de ses mains *. — Dites au iuste que quand il sera bon il mangera le fruict de ses inventions O. (de ses oeuvres 46. *suiv*).
15) ou meschant nuysable O.
16) l'ont vendangé O.
17) gouvernent *.
18) pour plaider *.
19) se sont agensees par les pieds O.
20) lunettes * 54. *suiv.*
21) chappeletz O.
22) demiceinctz O. carcans 46. *suiv.*
23) bagues O. 46. *suiv.*
24) tourets de nez * 46. *suiv.* ornements de nez O.
25) *en marge*: aucuns, carcans.
26) *en marge*: aucuns, couvrechefz (O. *suiv*).
27) ce que sera au lieu de la beauté O.

Chapitre IV.

1. En ce iour là sept femmes prendront un seul homme, disant: Nous mangerons nostre pain, et nous vestirons de nos habillemens; seulement que ton nom soit reclamé[1]) sur nous, oste nostre opprobre. 2. En ce iour là sera le germe du Seigneur en magnificence et en gloire: et le fruit de la terre sera en excellence et noblesse à ceux qui seront eschappez d'Israel. 3. Et adviendra à celuy qui sera resté en Sion et qui sera demeuré en Ierusalem, on l'appellera Sainct, et tous ceux de Ierusalem seront escrits entre les vivans.[2]) 4. Assavoir quand le Seigneur aura lavé les ordures des filles de Sion, et aura nettoyé le sang de Ierusalem du milieu d'icelle, en esprit de iugement et en esprit d'ardeur.[3]) 5. Aussi le Seigneur creera sur toute habitation de la montagne de Sion, et sur toute l'assemblee d'icelle,[4]) une nuee et obscurité par iour, et une splendeur de feu flamboyant par nuit: car il y aura protection sur[5]) toute gloire. 6. Et l'abril sera pour l'ombre du iour à cause de la chaleur, en refuge et cachette à cause du tourbillon et de la pluye.

1) renommé O. — *en marge* *: ou, que nous soyons nommees de ton nom.
2) *en marge*: ou, à vie.
3) *en marge*: ou, d'embrasement.
4) et là où il est appellé O. 46.
5) une couverture en O. . . . sur 46.

Chapitre V.

1. Or sus, ie chanteray pour mon bien aymé, le chant[1]) de mon bien aymé à sa vigne. Mon bien aymé a eu une vigne en un costau, en lieu gras. 2. Il l'avoit environnee de hayes, osté les pierres, et plantee comme une vigne d'eslite: edifié une tour au milieu d'icelle, et basty un pressoir. Et esperoit qu'elle luy produiroit des raisins: et elle luy a produit des lambruces. 3. Maintenant donc vous habitans de Ierusalem, et vous hommes de Iuda, iugez entre moy et ma vigne. 4. Qu'ay-ie deu faire à ma vigne que ie ne luy aye fait? Comment[2]) ay-ie attendu qu'elle produise[3]) des raisins, et toutesfois elle a produit des aigretz[4]) lambruces? 5. Or maintenant ie vous monstreray que ie feray à ma vigne. I'osteray sa haye afin qu'elle soit broutee. Ie demoliray sa cloison afin qu'elle soit foulee. 6. Ie la mettray en friche: elle ne sera plus taillee ne fossoyee: les ronces et espines monteront sur elle et croistront en icelle. Mesmes ie commanderay aux nuees qu'elles ne distilent plus[5]) la pluye dessus. 7. Or[6]) la vigne du Seigneur des armees, c'est la maison d'Israel, et l'homme de Iuda est sa plante delectable. Il en a attendu iugement, et voici oppression: iustice, et voici clameur. 8. Malheur à ceux qui ioignent maison à maison, et adioustent un champ à l'autre, iusques à ce qu'il n'y ait plus de lieu.[7]) Demourerez vous tous seuls au milieu de la terre? 9. Cela est aux oreilles du Seigneur des armees. S'il n'y a[8]) plusieurs belles et grandes maisons desertes et sans habitans. 10. Mesmes dix arpens de vigne ne feront qu'un bath: et la semence d'un homer ne rendra qu'un epha. 11. Malheur sur ceux qui se levent matin pour suyvre l'yvrongnerie: et qui demeurent[9]) iusques à la nuit, tant que le vin les eschauffe. 12. La harpe, la viole,[10]) le tabourin, la fleuste et le vin sont en leurs convives, et ne regardent point l'oeuvre du Seigneur, et ne considerent point l'oeuvre de ses mains. 13. Pour ceste cause mon peuple est mené prisonnier: pource qu'il n'a point eu de science: sa gloire, ce sont gens affamez et sa multitude est deseichee de soif. 14. Pour ceste cause l'enfer a eslargy son ame et a estendu sa gueulle sans mesure. Et sa gloire y est descendue:[11]) sa multitude,[12]) son opulence, et celuy qui s'est resiouy en icelle.[13]) 15. La personne sera abaissee et l'homme sera humilié, les yeux, dy-ie, des hautains seront humiliez. 16. Et le Seigneur des armees sera exalté en iugement: et Dieu qui est sainct sera sanctifié en iustice. 17. Les agneaux paistront selon leur coustume, les estrangers[14]) mangeront les lieux deserts des gras.[15]) 18. Malheur à ceux qui tirent l'iniquité comme par les cordeaux de vanité, et le peché comme par les liens d'un chariot. 19. Qui disent qu'il se haste, et que son oeuvre vienne bien tost à fin que nous le voyons, qu'il s'approche, et que le conseil du Saint d'Israel vienne, à fin que nous le cognoissions. 20. Malheur à ceux qui disent au mal le bien, et au bien le mal: qui font lumiere de tenebres, et tenebres de lumiere: qui tournent l'amer en doux, et le doux en amer. 21. Malheur à ceux qui sont sages en leurs yeux, et prudens envers[16]) eux mesmes. 22. Malheur à ceux qui sont puissans à boire le vin, et aux hommes vaillans[17]) à entonner la cervoise. 23. Qui iustifient le meschant pour presens, et tolissent[18]) au iuste sa iustice. 24. Pourtant comme le flambeau de feu consomme le chaume, et la flamme frille la paille, ainsi leur racine sera comme pourriture, et leur germe s'esvanouyra comme pouciere. Pource qu'ils[19]) ont reietté la Loy du Seigneur des armees, et ont reietté la Parole du Sainct d'Israel. 25. Pourtant la fureur du Seigneur s'est embrasee sur son peuple, et a estendu sa main sur luy, et l'a frappé. Les montagnes en ont tremblé: leurs charongnes ont esté comme la fiente[20]) au milieu des rues. Et en toutes ces choses icy son ire n'est point destournee: mais sa main est encores estendue. 26. Il eslevera un signe ės nations loingtaines il sifflera à un peuple des fins de la terre, et voicy il viendra viste et leger. 27. Il n'y aura nul entre eux qui soit las, ne qui choppe, ne qui sommeille, ne qui dorme: la ceinture de ses reins ne sera point desliee, et la courroye de son soullier ne sera point rompue. 28. Ses fleches seront agues, et tous ses arcs estenduz. Les ongles de ses chevaux seront reputés comme

---

[1]) mon ami, le cantique * O. *suiv.*
[2]) car i'ay O. Pourquoy ay-ie 46. *suiv.*
[3]) donnast * 46. *suiv.* feist . . . . a faict O.
[4]) *omis* *.
[5]) ne facent plus cheöir O.
[6]) Combien que O.
[7]) iusque en la fin du lieu O.
[8]) Certes . . . . seront O. 46. tellement que . . . . seront 54. 59.
[9]) allongent les temps *.
[10]) le leuc (luc) O. *suiv.*

[11]) ses magnifiques y descendront O. 46. la noblesse d'icelle y descendra 54. 59.
[12]) le commun peuple O. 46.
[13]) et la ioye O. 46.
[14]) *en marge:* aucuns, en droit, ou addresse.
[15]) changez en fertilité O.
[16]) devant *.
[17]) robustes * 46. *suiv.* fortz O.
[18]) ostent * O. (la iustice du iuste arriere de luy). fraudent les iustes de leur iustice 46. *suiv.*
[19]) Car ils *.
[20]) ont esté desmembrees et iettees *. desmembrées au milieu 54. 59. *En marge*: aucuns dechirees.

cailloux, et ses roues comme estourbillons.[21]) 29. Son buglement[22]) comme du lyon, il bruyra comme les leonceaux, il fremira et empoignera[23]) la proye, il emportera les despouilles,[24]) et n'y aura nul qui les retire. 30. Il fremira sur luy en ce iour là comme au fremissement de la mer. Alors il regardera en terre, et voicy tenebres de tribulation, et la lumiere sera obscurcie en ses cieux.

Chapitre VI.

1. En l'an auquel mourut le Roy Ozia, ie vy le Seigneur seant sur un siege haut et eslevé et ses extremités[1]) remplissoyent le temple. 2. Les Seraphins se tenoyent au dessus de luy: et un chacun d'eux avoit six aisles. De deux couvroyent leurs faces, de deux couvroyent leurs pieds, et de deux ils volloyent. 3. Et crioyent l'un à l'autre, disans: Sainct, Sainct, Sainct, est le Seigneur des armees: toute la terre est pleine de sa gloire. 4. Et les posteaux avec le sursueil furent esmeuz, pour la voix de celuy qui crioit: et la maison fut remplie de fumee. 5. Alors ie dy, malheur sur moy,[2]) car c'est fait de moy:[3]) pource que ie suis un homme souillé de levres, et que i'habite au milieu d'un peuple ayant les levres pollues: et toutesfois mes yeux ont veu[4]) le Seigneur des armees. 6. Et l'un des Seraphins volla vers moy, ayant en sa main un charbon ardant, qu'il avoit pris de l'autel avec les tenailles. 7. Et l'appliquant sur ma bouche il dit: voicy il a touché tes levres: ton iniquité sera ostee, et ton peché sera nettoyé. 8. Apres i'ouy la voix du Seigneur, disant: lequel envoyeray-ie? et lequel ira pour nous? Alors ie dy, me voicy, envoye moy. 9. Et il dit: Va, et dy à ce peuple cy, Oyez en oyant, et n'entendez point: voyez en voyant, et ne sachez[5]) point. 10. Engraisse[6]) le coeur de ce peuple cy, estouppe[7]) ses oreilles et ferme ses yeux, à fin qu'il ne voye de ses yeux, et qu'il n'oye de ses oreilles, et que son coeur n'entende, et qu'il ne se convertisse pour estre guery. 11. Et ie dy: iusques à quand Seigneur? Et il dit, Iusques à ce que les citez soyent desolees, sans habitant, et les maisons sans homme, et que la terre soit laissee deserte.[8]) 12. Et que

[21]) le tourbillon * O. *etc.*
[22]) rugissement * O. *etc.*
[23]) tiendra O. grippera 46. *suiv.*
[24]) la rescourra O. l'emportera 46. *suiv.*

[1]) *en marge*: il entend rayons. — son ders O. ses pans 46. *suiv.*
[2]) il me prend mal O.
[3]) *en marge:* ou, il me faut taire.
[4]) le Roy * O. *etc.*
[5]) cognoissez * O. *etc.*
[6]) Ren obstiné *.
[7]) bouche * *etc.*
[8]) reduite en desert *.

le Seigneur fera esloigner les hommes, et y aura moult grande desolation au milieu de[9]) la terre. 13. Et que encores la decime sera en icelle,[10]) et retournera et sera consommee[11]) comme le til[12]) et le chesne, qui ont leur substance au dedans, lors qu'ils iettent leurs fueilles: ainsi sera la substance d'icelle,[13]) saincte semence.

Chapitre VII.

1. Il advint és iours d'Achaz fils de Iotham, fils d'Usias Roy de Iuda, que Rezin Roy de Syrie, et Phace fils de Romelia Roy d'Israel monterent à l'encontre de Ierusalem, pour la battre,[1]) mais ils ne la peurent abbattre.[2]) 2. Or on apporta les nouvelles à la maison de David, disant: Syrie est coniointe[3]) avec Ephraim. Et son coeur fut esmeu, et le coeur de son peuple, comme les boys de la forest, quand ils sont esmeuz du vent. 3. Alors le Seigneur dit à Isaie: Sors au devant d'Achaz toy et Sear-iasub ton fils, vers la fin du conduit de l'eau de la haute mare,[4]) au chemin du champ des foullons. 4. Et luy dy, garde,[5]) et te tien quoy.[6]) Ne crain point, que ton coeur ne soit point amolly pour ces deux bouts[7]) de tisons fumans, pour la fureur de l'ire de Rezin, et de Syrie,[8]) et du fils de Romelia. 5. De ce que le Syrien a pris un conseil maling contre toy, avec Ephraim, et avec le fils de Romelia, disans: 6. Montons à l'encontre de Iuda, et le resveillons: faisons nous ouverture en icelle,[9]) et constituons le fils de Tabeal Roy au milieu d'icelle. 7. Ainsi dit le Seigneur Dieu, il ne viendra point au dessus,[10]) et ne sera point. 8. Car le chef de Syrie, c'est Damas, et le chef de Damas c'est Rezin. Encores soixante cinq ans, et Ephraim sera brisé, tellement que ce ne sera plus peuple. 9. Cependant le chef d'Ephraim c'est Samarie, et le chef de Samarie le fils de Romelia. Si vous ne le croyez, pour vray vous ne consisterez point.[11]) 10. Et le Seigneur

[9]) moult grand lieu sera delaissé parmy O.
[10]) mais encore y en aura il une dixieme partie * O. *etc.* (*l'ancienne leçon en marge*) *.
[11]) desnuee * O. *etc.*
[12]) tillot O.
[13]) y aura-il substance en icelle assavoir * — toutesfois le tronc demeure en eux, ainsi sera le tronc d'icelle O. toutesfois la substance demeure dedans, ainsi sera la substance d'icelle 46. *suiv.*

[1]) l'assieger * batailler contre elle O. *etc.*
[2]) prendre * vaincre O. *etc.*
[3]) alliee * s'est reposee sur O. *etc.*
[4]) piscine O.
[5]) sois asseuré * regarde O. 46.
[6]) et que tu te taise O.
[7]) queues * O. *etc.*
[8]) du Syrien *.
[9]) l'usurpons a nous O. 46.
[10]) ce n'aura pas de stabilité O.
[11]) c'est pourtant que n'estes point fidelles O. 46.

poursuyvant[12]) de parler à Achaz, dit: 11. Demande pour toy un signe du Seigneur ton Dieu, soit que tu le demandes en bas, ou là sus en haut. 12. Et Achaz dit: Ie n'en demanderay point, et ne tenteray point le Seigneur. 13. Et il dit: Escoutez maintenant maison de David: Vous est-ce peu de chose de fascher les hommes, si vous ne faschez aussi mon Dieu? 14. Pourtant le Seigneur vous donnera un signe. Voicy la Vierge concevra et enfantera un fils, et appellera son nom Immanuel. 15. Il mangera beurre et miel, iusques à ce qu'il sache reprouver le mal, et eslire le bien. 16. Certes devant que l'enfant sache reprouver le mal et eslire le bien, la terre que tu as haïe sera delaissee de ces deux roys. 17. Le Seigneur fera venir sur toy et sur ton peuple, et sur la maison de ton pere, des iours qui ne sont pas venuz depuis les iours qu'Ephraim se separa de Iuda, à savoir le Roy d'Assur. 18. Et adviendra en ce iour là, que le Seigneur sifflera apres la mouche qui est en la fin des fleuves d'Egypte, et apres l'abeille[13]) qui est au pais d'Assur. 19. Elles viendront toutes, et se reposeront és vallees desertes, et és cavernes des pierres, et en toutes espines, et en tous buissons. 20. En ce iour là le Seigneur rasera d'un rasoir à louage (par ceux qui sont outre le fleuve, par le Roy d'Assur) la teste et les poils des pieds, et achevera aussi la barbe. 21. Et adviendra en ce temps là, qu'un chacun nourrira une vache et deux brebis. 22. Et pour l'abondance du laict qu'elles rendront,[14]) il mangera du beurre. Car tout homme qui sera delaissé au milieu de la terre, mangera beurre et miel. 23. Et adviendra aussi en ce iour là que tout lieu où il y aura eu mille vignes, se vendra[15]) mille pieces d'argent, pour[16]) les espines et ronces. 24. On y entrera avec les flesches et l'arc, car les espines et ronces seront par toute la terre. 25. Et quant aux montagnes qu'on esserte avec la serpe, là ne viendra nulle[17]) peur des espines et des ronces: mais seront exposees à la pasture des boeufs, et seront foullees des brebis.[18])

Chapitre VIII.

1. Et le Seigneur dit, prens pour toy un grand rolle, et escry en iceluy d'un stile d'homme,[1]) haste toy à la despouille, va viste[2]) au butin. 2. Lors ie pris avec moy des tesmoings fidelles, Urie le Sacrificateur, et Zacharie fils de Iebarachie. 3. Et m'approchay de la prophetesse, laquelle conceut et enfanta un fils. Et le Seigneur me dit: Appelle son nom, haste toy à la despouille, va viste au butin. 4. Car avant que l'enfant sache crier mon pere ou ma mere, la force de Damas sera ostee, et les despouilles de Samarie devant le[3]) Roy d'Assur. 5. Le Seigneur a continué de parler à moy, disant derechef: 6. D'autant que ce peuple a reietté les eaues de Siloé, qui coulent quoyement,[4]) et a pris plaisir à Rezin et au fils de Romelia: 7. Pour ceste cause voicy le Seigneur qui amene des eaues d'un fleuve, grosses et violentes, à savoir le Roy d'Assur, et toute sa puissance: et montera au dessus des ruisseaux, et par dessus[5]) ses rivages. 8. Il traversera iusques en Iudee, se desbordera, et passera tellement qu'il attaindra iusques au col. Et la largeur[6]) de ses aisles remplira la largeur de ta terre, o Immanuel. 9. Assemblez vous peuples, et vous serez deffaits.[7]) Entendez, vous tous qui estes de pais loingtain: Equippez vous, dy-ie, et vous serez deffaits. 10. Conseillez conseil, et il sera dissipé. Ordonnez ordonnance, et elle ne tiendra point, d'autant que le Seigneur est avecques nous. 11. Car le Seigneur m'a dit ainsi, comme s'il m'eust empoigné par la main,[8]) et m'a instruit de n'aller point en la voye de ce peuple, disant, 12. Ne dites point conspiration, toutes et quantesfois[9]) ce peuple dit conspiration: et ne craignez point de sa crainte, et ne vous espovantez point. 13. Sanctifiez le Seigneur des armees, qu'iceluy soit vostre crainte, et vostre espovantement. 14. Et il vous sera en sanctification: mais il sera comme pierre d'empeschement, et comme de ruyne aux deux maisons d'Israel: en laqs et en rets[10]) aux habitans de Ierusalem. 15. Et plusieurs d'iceux y chopperont, et cherront, et seront froissés, et seront enlacés, et pris. 16. Lie le tesmoignage, cachette[11]) la Loy entre mes disciples. 17. Ainsi i'attendray le Seigneur lequel cache sa face de la maison de Iacob, et l'attendray. 18. Me voicy, moy et mes enfans, que le Seigneur m'a donnés en signe, et pour miracle[12])

---

[12]) continua *.
[13]) le es O.
[14]) qui sera fait O.
[15]) on les donnera pour *. Vaillant O. 46.
[16]) à cause des *. — deviendra O. 46. pour estre 54. 59.
[17]) on n'y aura point *. là ne viendras de paour O.
[18]) pour marcher la brebis O.

[1]) commun *. d'une graffe (touche 46. *suiv*). à la maniere des hommes O *suiv.*

[2]) pour faire haster . . . . et despecher . . . . O. 46. 54. Qu'on se haste . . . . et qu'on diligente 59.
[3]) en la presence du * O. *etc.*
[4]) doucement * O. *etc.*
[5]) et traversera tous *.
[6]) l'extension O. l'estendue 46. *suiv.*
[7]) rompus *.
[8]) *en marge:* ou de forte main. —
[9]) en toutes choses esquelles *. Ne pensez point coniuration comme ce peuple icy pense totallement O.
[10]) piege *.
[11]) signe . . . . à m. d. O.
[12]) prodiges (*en marge:* monstres) *.

en Israel, de par le Seigneur des batailles, lequel habite en Zion. 19. Et quand ils vous diront, Demandez aux sorciers, et aux devins qui iasent et barbouillent:[13]) Le peuple ne s'enquestera-il point de son Dieu? Pourquoy[14]) aux morts pour les vivants? 20. A[15]) la Loy et au tesmoignage. Que s'ils ne parlent selon ceste parole, c'est pource qu'il n'y a point de lumiere [*en eux*]. 21. Et les oppressés et affamés passeront par ce pais.[16]) Et adviendra que quand ils auront faim, ils se despiteront, et maudiront leur Roy et leur Dieu, eslevant leur face en haut. 22. Puis regarderont en bas. Et voicy tribulation et tenebres: obscurité et angoisse: obscurité et poussement.[17])

Chapitre IX.

1.[1]) Et toutesfois celuy auquel ceste angoisse adviendra, ne sera point obscurcy comme[2]) au premier temps, auquel on allegea[3]) la terre de Zabulon et la terre de Nephtali: ne depuis[4]) quand elle fut aggravee[5]) par la voye de la mer outre le Iourdain, en Galilee[6]) des Gentils. 2. Le peuple qui cheminoit en tenebres, a veu une grand' lumiere: et la lumiere a reluy sur ceux qui habitoyent en la terre de l'ombre de mort. 3. Tu as multiplié[7]) la gent, et n'as point augmenté la ioye. Ils se sont resiouyz devant toy, comme ceux qui se resiouyssent en la moisson, et ainsi que se resiouyssent ceux qui departissent les despouilles. 4. Car tu as despecé son pesant ioug, et la verge de son espaule, le baston de son exacteur, comme au iour de Madian. 5. Combien[8]) que toute bataille se donne[9]) par celuy qui fait guerre avec tumulte: et que le vestement soit meslé en sang, cecy sera en bruslement en viande au feu. 6. Car le petit enfant nous est nay, et le fils nous est donné: et sa principauté est mise sur son espaule: Son nom sera appellé Admirable, Conseiller, le Dieu fort, Pere eternel,[10]) Prince de paix. 7. Sa principauté sera multipliee, et aura paix sans fin,[11]) sur le siege de David, et sur le royaume d'iceluy, pour le confermer et entretenir en iugement et iustice, dés maintenant à tousiours mais. Le zele du Seigneur des batailles[12]) fera cela. 8. Le Seigneur a envoyé la parole en Iacob et est cheute en Israel. 9. Et tout le peuple, tous ceux d'Ephraim, et les habitans de Samarie le sauront: lesquelz disent en orgueil et grandeur de coeur, 10. Les briques sont tombees, et nous bastirons de pierres de taille: les figuiers sauvaiges sont couppés, nous mettrons en leur lieu des cedres. 11. Le Seigneur fortifiera les ennemis de Rezin contre luy: et amassera ses adversaires, 12. Syrie de front, et les Philistins derriere. Ils devoreront Israel à pleine bouche. Et en toutes ces choses icy sa fureur n'est point retiree:[13]) mais sa main est encores estendue. 13. Aussi[14]) le peuple n'est point retourné vers celuy qui le frapoit, et n'ont pas requis[15]) le Seigneur des exercites.[16]) 14. Le Seigneur donc retrenchera la teste et queue d'Israel, le rameau et le ionc tout en un iour. 15. Celuy qui est ancien et honnorable, c'est la teste. Et le Prophete qui enseigne mensonge, c'est la queue. 16. Car les gouverneurs[17]) de ce peuple sont seducteurs: et ceux qui sont par eux gouvernés,[18]) sont perduz.[19]) 17. Et pourtant le Seigneur ne s'esiouyra point sur sa ieunesse, et n'aura point pitié de ses vefves ne de ses orphelins. Car ce sont tous hypocrites et meschans, et toute bouche dit[20]) meschanceté. En toutes ces choses sa fureur ne sera point destournee, mais sa main est encores estendue. 18. Car l'infidelité est embrasee comme le feu, elle devorera les ronces et les espines. Et puis s'allumera en l'espaisseur de la forest, et s'eslevera comme la fumee qui monte. 19. La terre sera obscurcie par l'ire du Seigneur des armees: et le peuple sera comme la viande[21]) du feu. Nul n'espargnera son frere. 20. Chacun ravira à dextre, et si aura faim, il mangera ce qui est à la senestre, et ne sera point rassasié. Chacun devorera la chair de son bras. 21. Manassé, Ephraïm: et

---

[13]) respondez * O. *etc.*
[14]) depuis les vivans iusques aux morts * 54. 59.
[15]) Plustost à O.
[16]) Il [*l'homme* 46. *ss.*] passera par icelle ayant difficulté [en angoisse 54. 59.] et faim O. *suiv.*
[17]) confusion, angoisse et poussement en obscurité *. — angoisse volante O. 46. et obscurité poussée O. *suiv.*

[1]) *ce v.* tient au chapitre précedent dans O. 46. 54.
[2]) Toutes fois l'obscurcissement ne sera point selon l'angoisse qu'elle a eue *. tellement que point ne se retirera de celuy qui en est affligé. Au premier temps O. combien que celuy qui y sera affligé ne sera point obscurcy, quand premierement 46. *suiv* (comme quand premierement 54. toutes fois celuy 59).
[3]) quand il allegea * fut allegee O. *suiv.*
[4]) et au dernier * O. *etc.*
[5]) *en marge:* ou griefvement affligee *.
[6]) finage O. aux (és) confins 46. *suiv.*
[7]) En multipliant . . . . tu n'as * 54. 59. Multiplieras tu . . .? O.
[8]) Tout pillart pille avec tumulte O.
[9]) se demene avec tumulte 46. *suiv.*

[10]) *en marge:* ou, du siecle *.
[11]) à la multiplication de son empire et à sa paix n'y aura nulle fin *.
[12]) armees *
[13]) destournee *.
[14]) Mais toutes fois *.
[15]) cerché *.
[16]) armees *.
[17]) recteurs O. ceux qui disent ce peuple bienheureux 46.
[18]) ceux qu'on dit bienheureux 46.
[19]) seront deffaitz O. periront 46. *suiv.*
[20]) parle * O. *etc.* follement O. 46. laschement 54. 59.
[21]) consommation O. 46.

Ephraïm, Manassé: et iceux ensemble contre Iuda. En toutes ces choses sa fureur n'est point destournee: mais sa main est encores estendue.

Chapitre X.

1. Malediction sur ceux qui constituent ordonnances iniques, et sur les greffiers[1]) qui escrivent oppression. 2. Pour subvertir le droit des povres et pour renverser la cause des[2]) affligez de mon peuple, et pour mettre les vefves en proye, et piller les orphelins. 3. Que ferez vous au iour de la visitation? et quand la desolation sera venue de loin, à qui aurez vous vostre recours pour avoir aide? et où laisserez vous[3]) vostre gloire? S'ils ne trebuschent entre les liez,[4]) encore cherront-[5])ils souz les occiz. En tout cela sa fureur ne sera pas retiree: mais sa main est encore estendue. 5. Helas Assur, verge de ma fureur: et mon indignation est mon baston en leurs mains.[6]) 6. Ie l'envoieray à la gent feinte, et luy manderay contre le peuple de ma fureur, qu'il pille et ravisse les despouilles, et qu'il le mette pour estre foullé, comme la boue des rues. 7. Mais il ne l'estimera pas ainsi, et son coeur ne le pensera pas ainsi: ains pourpensera en son courage de destruire et exterminer beaucoup de gens. 8. Car il dira: mes princes ne sont ils pas roys aussi? 9. Calno n'est il pas comme Carchemis? et Armad comme Arphad? Samarie n'est elle pas comme Damas? 10. Tout[7]) ainsi que ma main a trouvé les royaumes des idoles, comme ainsi soit que leurs images soyent plus que celles de Ierusalem et de Samarie. 11. Ne feray-ie pas à Ierusalem et à ses idoles, comme i'ay fait à Samarie et à ses images? 12. Or il adviendra, que quand le Seigneur aura accomply toute son oeuvre, en la montagne de Zion et Ierusalem: ie visiteray sur le fruit de la hautesse[8]) du courage du Roy d'Assur, et sur la gloire de la braveté[9]) de ses yeux. 13. Pource qu'il a dit: Ie l'ay fait par la vertu[10]) de ma main, et par ma sagesse. Car i'ay esté bien entendu: et pourtant i'ay osté les bornes[11]) des peuples, et ay pillé leurs cachettes, et comme robuste, ay fait descendre bas ceux qui presidoyent. 14. Aussi ma main a trouvé comme un nid la chevance des peuples: et ainsi qu'on recueille les oeufs delaissés, aussi ay-ie assemblé toute la terre: et n'y a eu nul qui ait remué l'aisle pour le faire fuyr,[12]) ne qui ayt ouvert le bec,[13]) ou qui ayt grondé. 15. A savoir mon,[14]) si la coignee se glorifiera contre celuy qui en couppe? et la scie se magnifiera elle contre celuy qui la tire? comme si la verge s'elevoit contre celuy qui l'eleve: et si le baston se dressoit, comme s'il n'estoit point boys. 16. Pour ceste cause le Seigneur le Dieu des armees envoyera la maigreur en ses gras et dessouz sa gloire fera ardoyr un feu,[15]) comme un bruslement embrasé. 17. Et la lumiere d'Israel sera en feu, et son Sainct sera comme flamme, laquelle ardra, et consommera les espines et ronces d'iceluy, tout en un iour. 18. Et mettra à fin la gloire de sa forest, et de son territoire fertile, depuis l'ame iusques à la chair: et sera deffait comme en route[16]) d'un port-enseigne. 19. Et le residu des arbres[17]) de la forest sera facile à nombrer, en sorte qu'un enfant les contera. 20. Or il adviendra en ce iour là que le reste d'Israel, et ceux qui seront reschappés de la maison de Iacob, ne s'appuyeront plus sur celuy qui les aura frappés: car ils s'appuyeront sur le Seigneur, le Sainct d'Israel, en verité. 21. Le residu sera converty:*) le reste de Iacob au Seigneur fort. 22. Car, o Israel, quand ton peuple auroit esté comme le sablon de la mer, le reste d'iceluy sera converty. La consomption[18]) abregee[19]) fera abonder la iustice.*) 23. Le Seigneur le Dieu des batailles[20]) fera consomption, et mettra les bornes[21]) au milieu de toute la terre. 24. Pourtant dit le Seigneur le Dieu des armees: Mon peuple qui habites en Zion, ne crains point Assur. Il te frappera de la verge, et en la voye[22]) d'Egypte levera son baston sur toy. 25. Mais encore un bien peu de temps, et mon indignation sera consommee:[23]) et ma fureur sera embrasee

1) ceux qui dictent * (*en marge*: ou font escrire). — les escriveurs qui escrivent chose difficile O. ceux qui escrivent oppression 46. *suiv.*

2) pour debouter les povres de iugement et ravir le droit aux *. — ravir par iugement O. frauder de (en) iugement 46. *suiv.*

3) *en marge*: asseurerez vous *.

4) que vous ne soyez reprimez soulz le lien O. Sans moy ils seront courbez sous le lien 46. *suiv.*

5) et que vous ne cheez O.

6) aussi ce baston qui est en leurs mains est mon indignation * 54. *s.* Iceluy aussi est mon baston. Mon indignation est en sa main O. 46.

7) comme par ma puissance ay conquesté ces royaumes *addonnez* à leurs idoles et images, excepté Ierusalem O.

8) grandeur * O. *suiv.*

9) hautesse * O. *suiv.*

10) force *.

11) termes O. 46. limites 54. 59.

12) pour le faire fuyr *om.* * O. *suiv.*

13) la bouche O.

14) *om.* O. *suiv.*

15) au lieu de sa gloire sera arsure bruslante O.

16) rompure * 46. *suiv.*

17) les autres arbres O. les arbres 46. *ss.*

*) *en marge:* ou, retournera *.

18) consommation O.

19) determinee * 54. 59.

*) *en marge*: ou, sera abondante en iustice.

20) armees *.

21) consommation et la diffinition O. consomption voire determinee 46. *ss.*

22) à l'exemple *.

23) *en marge*: ou, consumee — (ou, executee *).

pour les destruire?[24]) 26. Le Seigneur des armees suscitera sur luy un fleau comme la playe de Madian au rocher d'Oreb, et son baston sur la mer: et le levera au chemin d'Egypte. 27. Et adviendra en ce iour là que son fardeau sera osté de dessus ton espaule, et son ioug de ton col: et le ioug se brisera à cause de la graisse.[25]) 28. Il est venu en Aiath, il a passé en Migron, et mettra ses munitions[26]) en Michmas. 29. Ils ont passé le gué, ils ont pris logis de nuict en Geba: Rama a esté estonnee: Gibea de Saul s'en est fuye. 30. Fille de Gallim, hennys de ta voix: Laisa, fay toy ouyr,[27]) povre Anathoth. 31. Madmena s'est escarté:[28]) les habitans de Gebim se sont assemblés. 32. Il sera encore iour quand il viendra en Nob pour s'y arrester: il eslevera sa main sur la montagne de Zion, et sur la coste de Ierusalem. 33. Voicy, le Seigneur dominateur des batailles brisera le rameau avec estonnement:[29]) et ceux qui sont de haute stature seront retrenchés, et les choses hautes seront abaissees. 34. Et taillera les espesseurs de la forest avec le fer: et le Liban cherra par violence.[30])

Chapitre XI.

1. Mais yssira un reietton[1]) du tronc de Iessé, et un surgeon[2]) fructifiera de ses racines. 2. Et l'Esprit du Seigneur reposera sur luy, l'Esprit de sapience et entendement,[3]) l'Esprit de conseil et de force, l'Esprit de science et de crainte du Seigneur. 3. Et le rendra bien advisé en la crainte du Seigneur: il ne iugera pas selon le regard de ses yeux: et ne reprendra pas selon l'ouye de ses oreilles. 4. Car il iugera les povres en iustice: et reprendra en equité, pour maintenir[4]) les debonnaires de la terre: et frappera la terre de la verge de sa bouche: et occira le meschant, par l'esprit de ses levres. 5. Et Iustice sera la ceinture[5]) de sa hanche, et Foy la ceinture de ses reins. 6. Le loup habitera avec l'agneau, et le leopard couchera avec le chevreau: le veau et le lyon, et le bestial gras seront ensemble: et un petit enfant les conduira. 7. La vache et l'ours paistront: leurs petits feront leur giste ensemble: et le lyon mangera le foin comme le boeuf. 8. Et l'enfant alaictant prendra son esbatement[6]) sur le pertuiz de l'aspic: et celuy qui est sevré mettra sa main au trou du basilic. 9. On ne nuira point, et ne fera on dommage à nul[7]) en toute la montagne de ma saincteté: pource que la terre sera remplie de la science du Seigneur, comme d'eaues couvrans la mer. 10. Et adviendra en ce iour là, que les Gentils requerront la racine d'Isai, laquelle sera dressee pour le signe des peuples, et son repos sera glorieux. 11. Et adviendra en ce iour là que le Seigneur adioustera derechef sa main, pour posseder le residu de son peuple, lequel sera laissé de reste par Assur, Egypte, Parthe,[8]) Arabie, Ethiopie, Chaldee, Hemath, et par les isles de la mer. 12. Et il eslevera le signe és nations, et rassemblera les dispersés[9]) d'Israel: et recueillera ceux qui sont espars de Iuda: des quatre coings de la terre. 13. Et l'envie d'Ephraim sera ostee, et les ennemys de Iuda seront retrenchés.[10]) Ephraim n'aura plus de rancune contre Iuda, et Iuda ne molestera[11]) plus Ephraim. 14. Mais ils volleront sur les espaules des Philistins, tirant[12]) vers Occident: ils pilleront ensemble les fils d'Orient. Idumee et Moab seront souz leurs mains: et les fils d'Amon leur seront obeyssans.[13]) 15. Et le Seigneur reduira à neant la langue de la mer d'Egypte: et levera sa main sur le fleuve en la force de son vent: et le frappera en sept ruisseaux, et fera marcher dessus, avec des souliers. 16. Et fera la[14]) voye au residu de son peuple, qui sera laissé par Assur: ainsi qu'il fut à Israel, au iour qu'il monta de la terre d'Egypte.

Chapitre XII.

1. Et diras en ce iour là: Ie chanteray au Seigneur.[1]) Combien que tu sois courroucé contre moy, toutesfois ton ire sera destournee: et me consoleras.[2]) 2. Voicy, Dieu est mon salut: i'auray confiance, et ne seray point estonné. Car le Seigneur est ma force et mon cantique: et m'a esté[3]) en salut. 3. Vous puyserez des eaues en ioye, des fontaines du Sauveur.[4]) 4. Et direz en ce iour là: Chantez au Seigneur: invoquez son Nom: faites

---

[24]) sera sur leurs meschancetez O. sur (en) leur destruction 46. *suiv.*
[25]) *en marge:* ou, l'onction. — l'huile 59.
[26]) assignera ses armures O.
[27]) escoute O.
[28]) esmeue *.
[29]) *en marge:* ou, en puissance.
[30]) impetueusement * 54. 59. par force O. 46.

[1]) sortira un ietton *.
[2]) rameau O.
[3]) intelligence *
[4]) *om.* O.
[5]) le bandrier *

[6]) s'esbattra * O. *suiv.*
[7]) ne gasteront personnes O.
[8]) Phetros . . . . Elam, Senaas O. *süiv.*
[9]) fugitifs * O. *suiv.*
[10]) les escarmouches . . . . seront exterminées O. prendront fin 46. *suiv.*
[11]) escarmouchera O.
[12]) *om.* * O. *suiv.*
[13]) rendront obeissance * O. *suiv.*
[14]) et y aura * 54. 59. sera O. 46.

[1]) Seigneur ie te rendray graces * O. *suiv.*
[2]) 72. *met tous les verbes au prétérit, le futur en marge.*
[3]) *en marge:* ou sera.
[4]) *en marge:* ou, de salut (O. *suiv*).

cognoistre és peuples ses oeuvres: reduisez en memoire, que son Nom est exalté. 5. Louez le Seigneur: car il a fait choses magnifiques: et cecy à esté divulgué[8]) par toute la terre. 6. Habitante de Zion, resiouy toy, et chante: car le grand Sainct d'Israel est au milieu de toy.

Chapitre XIII.

1. La charge[1]) de Babylon, qu'Isaie fils d'Amoz a veuë. 2. Levez l'estendart sur la haute montagne: eslevez la voix vers eux: esbranlez la main, à fin qu'ils entrent és portes des bienfacteurs.[2]) 3. I'ay mandé à mes sanctifiés: et mesme i'ay appellé mes forts pour mon ire, lesquelz s'esgayeront[3]) en ma gloire. 4. La voix d'une multitude és montagnes, comme d'un peuple en grand nombre. La voix du son des royaumes, comme de gens assemblés: le Seigneur des armees dispose l'ordre[4]) de la guerre. 5. Ils viennent de terre loingtaine, de l'extremité des cieux, tant le Seigneur que les instrumens de son ire, pour destruire toute la terre. 6. Brayez:[5]) car le iour du Seigneur est prochain, et viendra comme desolation du robuste.[6]) 7. Pource toutes mains seront debilitees: et le coeur d'un chacun sera escoulé.[7]) 8. Et ils seront espovantés: ils seront saisiz de destresses et douleurs: et se pleindront comme celle qui est en travail d'enfant: un chacun s'esbahira vers son prochain: leurs faces seront comme faces enflammees.[8]) 9. Voicy le iour du Seigneur viendra, cruel et terrible: et[9]) l'indignation et l'embrasement d'ire, pour reduire la terre en desert, et pour extirper ses meschans hors d'icelle. 10. Parquoy les estoilles du ciel, et ses planettes ne rendront point leur clairté:[10]) le Soleil deviendra obscur quand il se levera: et la Lune ne fera point luire sa lumiere. 11. Et ie visiteray la malice sur le monde, et sur les meschans leur iniquité: et feray cesser l'arrogance des orgueilleux, et abbatray la hautesse des tyrans.[11]) 12. Ie feray l'homme plus precieux que l'or fin, et la personne plus qu'un lingot[12]) d'or d'Ophir. 13. Pourtant i'esbranleray les cieux, et la terre se remuera de sa place, en l'indignation du Seigneur des batailles, et au iour de l'embrasement de son ire. 14. Et sera comme un petit daim, qui est chassé, et comme la brebiz qui n'a personne pour la rassembler: un chacun regardera à son peuple, et un chacun fuira à sa terre. 15. Quiconque sera apprehendé,[13]) sera transpercé: et quiconque y surviendra, cherra par glaive. 16. Leurs petits enfans seront froissés en leur presence: leurs maisons seront pillees, et leurs femmes violees. 17. Voicy, ie suscite contre vous les Medes, lesquelz ne tiendront grand conte d'argent, et n'appeteront[14]) point l'or. 18. Et feriront les enfans avec l'arc, et n'auront point pitié du fruit du ventre: et leur oeil n'espargnera point les enfans. 19. Et Babel, qui a esté l'ornement[15]) des Chaldeens, sera comme le renversement de Dieu en Sodome et Gomorrhe.[16]) 20. Elle ne sera plus debout[17]) à iamais, et ne sera habitee à perpetuité: et ne sera plus hantee de generation en generation: et l'Arabien ne fichera plus là ses tentes: et ne feront plus là coucher les bergers.[18]) 21. Mais là reposeront[19]) les Ziim, et leurs maisons seront remplies d'Ohim: et les petits d'Austruces habiteront illec, et les Satyres[20]) y sauteront. 22. Les Iim[21]) crieront en leurs edifices somptueux, et les dragons és palaiz voluptueux: et[22]) certes son temps est prochain, et ses iours ne seront point prolongés.[23])

Chapitre XIV.

1. Car le Seigneur aura pitié de Iacob, et elira encore Israel: et les fera reposer sur leur terre: et l'estranger sera adioint avec eux, et s'accompagneront, dy-ie, à la maison de Iacob. 2. Et les peuples les prendront: et les ameneront en leur lieu, et seront mis en possession de la maison d'Israel,[1]) en la terre du Seigneur, pour y estre serviteurs et servantes: et ils prendront ceux qui

[8]) il a fait ceste cognoissance magnifique O. 46. il a ouvré magnifiquement et ceci est cognu 54. 59.

[1]) calamité O. 46.
[2]) princes puissans * on entrera és portes des princes 46. *suiv.* les princes entreront és portes O.
[3]) eulx resiouissans O.
[4]) l'armee * met en point l'ordonnance de guerre O. 46. ordonne l'armee de guerre 54. 59.
[5]) hurlez * criez O. *suiv.*
[6]) *en marge:* ou, degast du destructeur * viendra du tout puissant comme le fouldroyeur O. comme desolation 46. *suiv.*
[7]) esperdu O.
[8]) de flammes *.
[9]) et plein de *.
[10]) ne feront point luire leur lumiere O. leur clarté 46. *suiv.*
[11]) humilieray l'oultrecuydance des redoubtables O. de ceux qui se feront redoubter 46. *suiv.*
[12]) la masse * O. *suiv.*
[13]) trouvé * O. *suiv.*
[14]) n'ayment O.
[15]) qui est la gloire des royaumes et l'ornement * et la noble magnificence O. la magn. orgueilleuse 46. *ss.*
[16]) que Dieu a subverty O. en telle subversion de D. comme S. 46. *suiv.*
[17]) assise * habitee O. *suiv.*
[18]) les pasteurs . . . . . leurs troupeaux * ne se poseront (reposeront) plus là O. *suiv.*
[19]) y coucheront *.
[20]) luittons O. *suiv.*
[21]) chatzhuans chanteront en leurs palays, et les dragons és pourpris de plaisance O. *suiv.*
[22]) Chap. XIV. Il est pres que son temps vienne O. 46. Son temps est prest à venir 54. *suiv.*
[23]) eslongnez O.

[1]) et la maison d'Israel les possedera * O. 54. 59.

les avoyent pris, et domineront sur ceux qui les opprimoyent. 3. Et sera en ce iour là, quand Dieu t'aura donné repos de ton travail, et de ton tremblement, et de la servitude dure qui t'avoit esté imposée, 4. Lors tu prendras ce proverbe contre le Roy de Babylon, et diras: Comment est cessé l'exacteur? comment est cessee[2]) celle qui convoitoit l'or?[3]) 5. Le Seigneur a cassé[4]) le baston des meschans, et le sceptre des dominateurs. 6. Ce qui frappoit les peuples en indignation par playe incurable: qui dominoit sur les gens en ire: et persecutoit sans misericorde.[5]) 7. Toute la terre s'est reposee, et appaisee: ils ont chanté louange. 8. Les sapins aussi se sont resiouis sur toy, et les cedres du Liban: depuis que tu t'es reposé, nul n'est monté pour nous deffaire. 9. L'enfer a esté esmeu dessouz à cause de toy: pour la rencontre de ta venue il t'a ressuscité des morts,[6]) et tous les gouverneurs de la terre: il a suscité tous les roys des peuples de leurs thrones.[7]) 10. Ils respondront[8]) tous et te diront: Tu es donc devenu malade comme nous? et tu es fait semblable à nous? 11.[9]) Ta magnificence est mise au sepulchre, et le bruit de tes instrumens de musique: le ver est estendu dessouz toy, et les vermisseaux te couvrent. 12. Comment es tu tombé du ciel Lucifer fils de l'aube du iour? comment as tu esté abbatu iusques en terre, estant rendu plus debile que les peuples?[10]) 13. Et quoy? Tu disois en ton coeur: Ie monteray au ciel: ie colloqueray mon throne és lieux hauts, aupres des estoilles de Dieu, et seray assiz en la montagne de convenance, és costés d'Aquilon. 14. Ie monteray par dessus la hauteur des nueés, et seray semblable au Treshaut. 15. Mais tu es tiré au sepulchre, és costés de la fosse.[11]) 16. Ceux qui te verront s'enclineront, et te regarderont attentivement. N'est-ce pas cest homme cy, qui faisoit trembler la terre, et troubloit les royaumes? 17. Qui a mis le monde comme un hermitage,[12]) a destruit les cités d'iceluy, et n'a pas ouvert la maison à ses prisonniers. 18. Tous les roys des nations, eux dy-ie, sont couchés avec gloire, un chacun en sa maison. 19. Mais toy, tu es ietté arriere de ton sepulchre, comme un reietton detestable, comme les vestemens des occiz, qui ont esté tués de glaive, et sont descenduz en la fosse: comme une charongne foullee aux pieds. 20. Tu ne te conioindras point avec eux en sepulture: car tu as gasté la terre, tu as occy ton peuple: la semence des meschans ne sera point en memoire perpetuelle.[13]) 21. Preparez l'occision à ses fils, en l'iniquité de leurs peres: à fin qu'ils ne s'eslevent point, et ne possedent point la terre, et ne remplissent point le monde de villes.[14]) 22. Car ie m'esleveray sur eux, dit le Seigneur des batailles: et i'extermineray de Babylon le nom et le residu: le fils et le nepveu, dit le Seigneur. 23. Et la mettray pour la possession du bievre, et en maretz d'eaues: et la ballieray d'un ballay, la vuydant, dit le Seigneur des armees. 24. Le Seigneur des exercites a iuré, en disant: Certainement il sera ainsi fait[15]) comme ie l'ay pensé: et il demourera ainsi comme ie l'ay determiné.[16]) 25. Que ie briseray Assur en ma terre, et le foulleray aux pieds en mes montagnes: et son ioug sera osté d'iceux, et son fardeau sera deschargé de dessus leurs espaules. 26. C'est le conseil que i'ay pris[17]) sur toute la terre: et cest est la main estendue sur toutes nations. 27. Car le Seigneur des armees l'a decretté: et qui le pourra dissiper? Sa main est estendue, et qui la destournera? 28. Ceste prophetie fut accomplie,[18]) l'an que le Roy Achaz mourut. 29. Toy, toute la Philistee, ne te resiouy point de ce que la verge de celuy qui te frappoit est cassee. Car de la racine de la coleuvre naistra un basilic: et son fruit un serpent volant.[19]) 30. Et les premiers naiz des povres seront repeux, et les souffreteux reposeront en seurté: et feray mourir de faim ta racine, et occira ce qui sera resté de toy.[20]) 31. Toy porte, brame:[21]) toy cité, crie: la Palestine est fondue,[22]) voire toy toute entiere.[23]) Car la fumee est venue d'Aquilon: et n'y en aura pas un,[24]) au iour prefix d'icelle. 32. Mais que respondra on aux messagers du peuple? C'est que le Seigneur a fondé Zion, et les povres de son peuple auront fiance en elle.

---

2) n'est elle plus *.
3) l'or tributaire O. 46.
4) rompu * O. *suiv.*
5) si quelqu'un estoit persecuté il ne s'y est point opposé * poursuyvant sans cesse O. persecutant sans empeschement 46. sans relasche 54. 59.
6) esveillé les morts * suscité les geantz O. *suiv.*
7) et fait lever tous les princes de leurs sieges et tous les rois des nations pour aller au devant de toy * O. *suiv.*
8) parleront *.
9) *Les éditions antérieures sont tellement différentes dans ce qui suit qu'il faudrait les copier en entier.*
10) toy qui iettais le sort sur les peuples * *en marge:* toy qui débilitois les gens *
11) du lac O. 46.
12) desert * O. *suiv.*
13) nommee éternellement O. 46. . . . . pour tousiours 54. 59.
14) d'ennemis O. 46.
15) S'il n'est ainsi *.
16) consulté * O. *suiv.*
17) consulté *.
18) ceste charge fut *. cest encombrement fut fait O. ceste calamité advint 46. il y eut ceste prophetie 54. 59.
19) bruslant *.
20) iceluy occira ceux qui te seront demeurez * O. *suiv.*
21) hurle * 59. ule O. heulle 46. hulle 54.
22) sois esperdue toute la Philistee * O. 46. *suiv.*
23) *quatre mots omis * et partout ailleurs.*
24) un solitaire *.

Chapitre XV.

1. La charge[1]) de Moab: Pource que de nuict Armoab a esté saccagee,[2]) il n'en a plus esté memoire:[3]) Kir-Moab a esté gastee de nuict, elle a esté reduite en silence.[4]) 2. Il montera en la maison, et és hauts lieux de Dibon, pour plourer sur Nebo, et Moab hullera sur Medba. Sur tout chef sera pellure, et toute barbe sera rasee. 3. Ils seront ceints de sacz par ses carrefours: elle bramera[5]) sur ses toicts et en ses rues: elle descendra pour plourer. 4. Hesbon et Elealé crieront à haute voix: leur cry sera ouy iusques à Iaaz: pour ceste cause les gendarmes equippés de Moab brayront:[6]) l'ame d'un chacun se lamentera[7]) en soy mesme. 5. Mon coeur criera à cause de Moab: et les fugitifs d'icelle fuyront iusques à Zoar, genisse[8]) de troys ans: ils monteront avec pleurs par la pente de Luith: et exciteront un cry de degastement[9]) par le chemin de Horonaim. 6. Les eaues de Nimrim sont taries: l'herbe est seichee, le foin est failly, et n'y est demeuré aucune verdure. 7. Pourtant ils porteront au torrent des saules[10]) ce qu'un chacun aura reservé pour soy, et ses richesses. 8. Le cry a environné les limites de Moab: et son hullement iusques à Eglaim, et sa clameur iusques à Berelim. 9. Les eaues de Dimon seront remplies de sang: pource que ie mettray des accroissemens sur Dimon: et les lions au devant de ceux qui seront reschappés de Moab, et au residu de la terre.

Chapitre XVI.

1. Envoyez l'aigneau au Dominateur de la terre, de la pierre du desert, à la montagne de la fille de Zion. 2. Or ce sera[1]) comme un oyseau ietté hors, s'enfuyant[2]) de son nid: ainsi seront les filles de Moab, aux passages d'Arnon. 3. Assemblez le conseil, faites iugement: metz ton ombre au millieu du midy comme la nuict: musse[3]) les dechassés, ne decele point les fugitifz. 4. Mes dechassés voyageront vers toy. Moab, sers leur de cachette de devant le destructeur: d'autant que l'oppresseur a cessé: le degasteur n'est plus: et celuy qui foulle, est consumé de la terre. 5. Et le throne sera preparé en misericorde, et sur iceluy sera assiz en ferme estat,[4]) un qui iugera au tabernacle de David, et cerchera iugement, et fera promptement[5]) iustice. 6. Nous avons ouy l'orgueil de Moab (il est fort orgueilleux), son orgueil, et son arrogance, et son indignation.[6]) Mais ses mensonges ne seront point approuvés.[7]) 7. Pourtant hullera Moab à Moab, il n'y en aura pas un qui ne ploure, à cause[8]) des fondemens de Kir Hareseth: vous blessés, ne ferez que gemir. 8. Pource que les vignes de Hesbon sont coupees, la vigne de Sibma. Les Seigneurs des nations ont foullé aux pieds[9]) les beaux provins[10]) d'icelle, lesquelz s'estoyent estenduz iusques à Iazer: ils avoyent trassé iusques au desert: les nobles plants d'icelle ont esté abbatuz par terre, lesquelz passoyent la mer. 9. Pour ceste cause ie ploureray en pleur Iazer vignoble de Sibma. Hesbon et Elealé, ie t'enyvreray de mes larmes: d'autant que sur ta cueillette et sur ta moisson, se iettera[11]) un cri de guerre. 10. La liesse et la ioye, est ostee du champ fertile: on ne s'esiouyra, et on ne chantera plus[12]) és vignes. Le foulleur de vin ne foullera plus le vin és pressoirs: i'ay fait cesser les chansons. 11. Pourtant mes entrailles resonneront sur Moab, comme une harpe, et le dedans de moy sur Kir Hareseth. 12. Et adviendra, que quand il apparoistra, que Moab sera[13]) lassé sur les haus lieux, lors il viendra en son oratoire[14]) pour prier: et ne profitera de rien. 13. C'est cy la parole, que le Seigneur a prononcee sur Moab dés ce temps là. 14. Maintenant, dy-ie, le Seigneur a parlé, disant: Trois ans comme les ans d'un mercenaire: et lors la gloire de Moab sera tournee en ignominie, en toute la multitude d'icelle: quelque grande qu'elle soit, et le residu d'icelle sera bien petit, et sans force.

Chapitre XVII.

1. La charge[1]) de Damas: Voicy Damas est

---

[1]) L'infortune O. 46.
[2]) mise à sac. * O. *suiv.*
[3]) elle a esté reduite en silence *.
[4]) exterminee *.
[5]) chacun bruira *.
[6]) hurleront *.
[7]) guermentera O.
[8]) qui est comme la g. O. — fugitifz de la g. fuyront 46. *suiv.*
[9]) esleveront un cri de ruine * O. *suiv.*
[10]) *en marge:* ou aux Arabiens au fleuve des Arabiens O. *suiv.*

[1]) Et adviendra que les filles *etc.* *
[2]) diverty O. chassé 46. *suiv.*
[3]) cache *.
[4]) en fermeté * *en marge*: ou, verité (O. *suiv*).
[5]) abbregera * rendant legierement (promptement) ce qui est iuste O. 46.
[6]) insolence *.
[7]) lesquelles ne sont point comme sa force O. 46. ses mensonges n'auront point d'effect 54. 59.
[8]) vous deviserez des O. 46. vous ferez plaintes pour 54. 59.
[9]) taillé O. coupé 46. *suiv.*
[10]) *en marge:* ou, seps.
[11]) *en marge:* ou, cherra.
[12]) fera plus iubilation O. ne demenera plus ioye solennelle 46. *suiv.*
[13]) quand on aura veu M. s'estre * aura travaillé és O *suiv.*
[14]) Sanctuaire * sainct lieu O. *suiv.*

[1]) calamité O. 46.

ostee, à fin qu'elle ne soit plus cité: car elle sera comme un monceau de ruyne. 2. Les villes d'Aroer ont esté delaissees, elles seront converties en toicts de bestes: elles y coucheront, et n'y aura nul qui les espovante. 3. Et le secours venant d'Ephraim cessera, et le royaume venant de Damas. Et le residu de Syrie sera comme la gloire des enfans d'Israel: dit le Seigneur des batailles: 4. Et il adviendra, qu'en ce iour là la gloire de Iacob sera amoindrie,[2]) et la graisse de sa chair sera amaigrie. 5. Et il adviendra, que[3]) comme celuy qui cueille la moisson du bled, qui amasse de son bras[4]) les espicz: semblablement comme celuy qui glanne[5]) les espicz en la vallee de Rephaim. 6. Les grappes seront laissees en luy: comme le secouëment d'un olivier, il y a deux ou troys olives, qui demeurent de reste au sommet de la plus haute branche, et quatre ou cinq aux branches les plus chargees:[6]) dit le Seigneur Dieu d'Israel. 7. En ce iour là l'homme regardera à celuy qui l'a fait: et ses yeux seront attentifz au[7]) Sainct d'Israel. 8. Et ne regardera plus aux autelz, lesquelz ses mains ont faits: il ne iettera plus sa veuë sur ce que ses doigtz ont fait, ne sur les lieux cachés aux boys, ne sur les images.[8]) 9. En ce iour là ses villes fortes seront delaissees, comme les rameaux et arbrisseaux,[9]) ainsi qu'ils ont delaissé devant les enfans d'Israel: et y aura desolation.[10]) 10. Pource que tu as oublié le Dieu de ton salut,[11]) et n'as point eu souvenance du Dieu de ta force: à ceste cause tu planteras des plantes plaisantes, et planteras un plant estranger.[12]) 11. Tu la feras croistre de iour: tu feras germer ta semence du matin: mais quand le iour de iouyssance sera venu, la moisson se reculera,[13]), et y aura une douleur desesperee.[14]) 12. Helas la multitude de plusieurs peuples: ils bruyront comme le bruyt de la mer: et le tumulte des nations fera un bruyt comme le bruyt[15]) de grandes eauës. 13. Les peuples feront un tumulte,[16]) comme l'impetuosité de grandes ravines. Il le redarguera,[17]) et s'enfuyra bien loing: il sera chassé comme le festu des montagnes devant le vent, et comme le tourbillon devant l'orage. 14. Au temps du vespre, voicy troublement: et avant le matin il ne sera nulle part. Ceste est la portion de ceux qui nous foullent, et la part de ceux qui nous pillent.

Chapitre XVIII.

1. Ha terre faisant ombre[1]) des aesles, qui est outre les fleuves[2]) d'Ethiopie. 2. Envoyant des ambassadeurs par la mer, en vaisseaux de ionc[3]) sur les eauës. Allez postes legers à la gent tiree en diverses parties[4]) et pillee: au peuple redoutable, dés lors et par cy apres:[5]) la gent foullee de tous costés, la terre de laquelle les fleuves ont ruinee. 3. Vous tous qui habitez au monde, et qui faites vostre residence[6]) en la terre: quand il aura desployé l'enseigne aux montagnes, vous le verrez: et quand il aura sonné la trompette, vous l'orrez. 4. Au reste, le Seigneur m'a dit ainsi: Ie me reposeray, et verray en mon tabernacle: comme la chaleur deseichant la pluye,[7]) et comme la nuee pleine de rosee en la chaleur de la moisson. 5. Car avant que[8]) la moisson soit venuë, le germe sera parfait, et le fruit devenant meur, sortira de la fleur:[9]) lors il couppera les sarmens avec des faux, et essertera et ostera les provins. 6. Ils seront ensemble abandonnés aux oyseaux des montagnes, et aux bestes de la terre. Les oyseaux ont passé leur esté sur luy, et toutes les bestes de la terre y passeront leur hyver. 7. En ce temps là on apportera dons au Seigneur des armees, à savoir le peuple deschiré et pillé, et du peuple terrible, depuis qu'il a commencé, et doresnavant:[10]) de la gent foullee de tous costés, la terre de laquelle les fleuves ont ruinée, au lieu du Nom du Seigneur des batailles, à la montagne de Zion.

Chapitre XIX.

1. La charge[1]) d'Egypte. Voicy le Seigneur

---

[2]) diminuee * O. *suiv.*
[3]) Et sera * O. *suiv.*
[4]) et son bras recueillera O.
[5]) recueille O.
[6]) branches esparses 54. 59. de son fruict en ses rameaux O.
[7]) verront le O.
[8]) O *ajoute:* du soleil.
[9]) les buches et rameaux O. les bois et les rameaux 46. *suiv.*
[10]) et sera deserte O.
[11]) ton sauveur O.
[12]) semeras un germe estrange O. semences estrangeres 54. 59. à une estrangiere 46.
[13]) au temps qu'on levera la moisson, tu seras malade O. 46. la moisson sera ostee au iour de la iouyssance 54. 59.
[14]) tu seras douloureusement affligee O. 46.
[15]) bruira comme une tempeste *.
[16]) s'esmouveront * bruyront O. *suiv.*
[17]) tancera * menacera O. *suiv.*

[1]) Malediction sus la terre usant de voiles O.
[2]) environ le fleuve O.
[3]) batteaux (nacelles 46. *suiv.*) de roseaux O. *suiv.*
[4]) dissipee * 46. *suiv.* tiree O.
[5]) dés son commencement 46. depuis là et doresnavant 54. *suiv.* apres lequel n'y en a pas d'autre O.
[6]) demeurez * O. *suiv.*
[7]) comme la chaleur du midy au serain O. apres la pluye 46.
[8]) quand . . . . sera * avant la moisson quand la fleur sera parfaite O. sera passee 46. *suiv.*
[9]) avant que l'aigret soit iecté et soit la fueille O. 46. et que le fruict meurira 54. *suiv.*
[10]) *voire la note* 5.

[1]) L'encombrier O. la calamité 46.

est porté sur une nuee legere: et viendra en Egypte, et les idoles d'Egypte se mouveront[2]) de devant sa face, et le coeur d'Egypte sera rompu au milieu d'icelle. 2. Et feray combatre les Egyptiens contre Egyptiens: un chacun bataillera lors contre son frere: un chacun, dy-ie, contre son prochain: cité contre cité, et royaume contre royaume. 3. Et l'esprit d'Egypte sera aneanty au milieu d'icelle: et ie rompray son entreprise:[3]) voire quand ils cercheront leur conseil vers leurs idoles, et interrogueront[4]) leurs devins, sorciers et magiciens. 4. Et livreray les Egyptiens en la main d'un seigneur cruel, et un Roy puissant dominera sur eux, dit le Seigneur des batailles. 5. Lors les eauës deffaudront à la mer, et le fleuve sechera et tarira, 6. Les fleuves s'esquarteront: les ruisseaux d'Egypte[5]) seront espuysés et sechés: le roseau et le ionc seront couppés. 7. Les herbes au rivage et dessus la margelle[6]) du rivage: et toute semence du ruisseau sechera, et sera repoussee,[7]) en sorte qu'elle n'apparoistra plus. 8. Et les pecheurs se lamenteront, et tous gemiront, voire ceux qui iettent l'hamesson sur le rivage, qui espandent le rets[8]) sur la face des eauës, seront debilités. 9. Ceux qui besongnent de lin, auront honte, et ceux qui tissent les mailles.[9]) 10. Car ses rets seront desrompuz,[10]) et tous les ouvriers du[11]) vivier auront tristesse en leur coeur. 11. Les princes de Zoan sont maintenant devenuz[12]) folz: le conseil des prudenz[13]) conseillers de Pharao est affoly. Comment dites vous à Pharao: Ie suis fils des sages, et fils des roys anciens? 12. Où sont maintenant tes sages? pour t'annoncer, ou bien pour savoir ce que le Seigneur des armees a ordonné contre Egypte. 13. Les princes de Zoan sont devenuz folz, les princes de Noth ont esté deceuz, l'anglet des lignees d'icelle, elles ont seduit Egypte. 14. Le Seigneur a meslé au milieu d'icelle l'esprit de perversité: et ont seduit Egypte en toute son oeuvre: comme un yvrongne tournoye ça et là en son vomissement. 15. Et n'y aura oeuvre en Egypte qu'il face, soit la teste ou la queuë, soit un rameau ou un ionc. 16. En ce iour là Egypte sera comme les femmes. Car elle aura horreur, et sera

---

[2]) seront esmeuës *.
[3]) dissiperay son conseil * (defferay O. *suiv.*).
[4]) *mots omis* * interrogueront leurs idoles *etc.* O. *suiv.*
[5]) *en marge:* ou demunition * des levres O. 46.
[6]) bouche * — La verdure aupres du lac, et sur le rivage du lac et toute semence du lac O. (du fleuve 46. *suiv.*).
[7]) deiettee O. exterminee 46. *suiv.*
[8]) filé *.
[9]) *en marge*: ou, rets luysantes *.
[10]) Et seront dolentz pour leurs nasses O. 46. Et nasses seront dissipees 54. *suiv.*
[11]) ceux qui font des * O. *suiv.*
[12]) *deux mots omis* * O. *suiv.*
[13]) sages * O. *suiv.*

estonnee, voyant le mouvement de la main du Seigneur des armees, laquelle il esbranlera[14]) sur icelle. 17. Et la terre de Iuda sera en estonnement[15]) aux Egyptiens. Quiconque aura memoire d'icelle, craindra pour icelle, à cause du conseil du Seigneur des exercites, qu'il a decreté contre elle. 18. En ce iour là, il y aura cinq villes en la terre d'Egypte, qui parleront le langage de Canaan, et iureront par le Seigneur des armees. L'une sera appellee cité de desolation.[16]) 19. En ce iour là, il y aura autel au Seigneur au milieu de la terre d'Egypte: Item une statue au Seigneur aupres de son limite. 20. Et sera en signe, et en tesmoing au Seigneur des batailles, en la terre d'Egypte. Car ils crieront au Seigneur à cause des oppresseurs: et leur envoyera un Sauveur et Prince pour les delivrer. 21. Et le Seigneur sera cogneu des Egyptiens: les Egyptiens, dy-ie, cognoistront le Seigneur en ce iour là: et feront sacrifice et oblation, et vouëront voeuz au Seigneur, et les accompliront.[17]) 22. Parquoy le Seigneur frappera Egypte, frappant et guerissant. Car ils se convertiront au Seigneur, et sera prié par eux, et les guerira. 23. En ce iour là, il y aura chemin d'Egypte en Assyrie: les Assyriens iront en Egypte, et les Egyptiens en Assyrie, et les Egyptiens aimeront[18]) les Assyriens. 24. En ce iour là Israel sera troysiesme avec Egypte, et Assyrie sera benediction au milieu de la terre. 25. Car le Seigneur des armees la beneira, disant: Beneit soit mon peuple Egyptien, et l'Assyrien ouvrage de ma main, et Israel mon heritage.

Chapitre XX.

1. L'an que Thartan vint en Asdod, apres que Sargon Roy d'Assyrie l'eut envoyé, et eut assailly Asdod, et l'eut prise d'assaut. 2. En ce temps là, dy-ie, le Seigneur parla par la[1]) commission d'Isaie fils d'Amoz, disant: Va, et deslie le sac de tes reins, et tire[2]) tes soulliers de tes pieds: et le feit ainsi, cheminant tout nud.[3]) 3. Et le Seigneur dit: Ainsi a cheminé mon serviteur Isaie nud et deschaux trois ans, signe et malencontre[4]) sur Egypte et sur Ethiopie. 4. Ainsi emmenera le Roy d'Assur la captivité d'Egypte, et le transportement d'Ethiopie des ieunes et des vieux, la nue et la deschaussee,[5]) et ceux qui ont les fesses descouvertes, à la honte d'Egypte. 5. Et craindront, et auront honte d'E-

---

[14]) mouvera O. 46. remuera 54. 59.
[15]) frayeur * 54. 59. fera craindre Egypte O. 46.
[16]) du soleil O. 46. desolee 54. 59.
[17]) *en marge:* ou, rendront * payeront O. 46. 54.
[18]) *en marge:* ou, serviront avec les A. O. *suiv.*

[1]) en donnant . . . . à * 54. 59.
[2]) deschausse * O. *suiv.*
[3]) nud et deschaut * O. *suiv.*
[4]) prodige * miracle O. *suiv.*
[5]) nuds et deschaussez * 54. 59. le nud *etc.* O. 46.

thiope qui est leur regard,[6]) et d'Egypte qui est leur gloire.[7]) 6. Et l'habitant de ceste isle là dira en ce iour là: Voicy comment se porte nostre regard,[6]) où nous nous sommes retirés[8]) pour trouver ayde, pour estre delivrés de devant la face du Roy d'Assur: et nous, comment pourrons nous eschapper?

Chapitre XXI.

1. La charge[1]) de la mer deserte: Comme les tempestes en la region meridionale, qui doyvent passer, Venans du desert, il viendra de la terre horrible. 2. Une vision dure m'a esté monstree: le transgresseur au transgresseur, et le degasteur au degasteur. Monte, o Perse,[2]) assiege Mede: i'ay fait cesser tout son gemissement. 3. Pour ceste cause mes reins sont rempliz de douleur: angoisses m'ont saisy, comme les angoisses de celle qui enfante: i'ay esté courbé en l'escoutant, et troublé quand ie l'ay veu. 4. Mon coeur s'est esbranlé,[3]) i'ay esté esperdu d'horreur: il a mis la nuit de mes plaisirs[4]) en frayeur. 5. Dresse la table, fay le guet, mange, boy: princes levez vous, oignez le bouclier. 6. Pource que le Seigneur m'a dit ainsi: Va, et ordonne une guette, qui rapporte ce qu'il aura veu. 7. Et il veit un chariot à deux chevaucheurs, un chariot d'asne, et un chariot de chameau:[5]) apres cela, il a fait le guet plus attentivement, voire il a diligemment guetté. 8. Alors il cria: ho[6]) lyon. Ie suis tout le iour en ma guette, o mon Seigneur, ie y suis assiduellement, et toutes les nuits, ie me tien sur ma garde. 9. Et voicy venir le chariot de cest homme, deux[7]) chevaucheurs. Et parla, et dit: Babel est tombee,[8]) voire elle est cheute, et a brisé en terre toutes les images de ses dieux. 10. Ma bature, et le fils de mon aire: Ie vous ay annoncé ce que i'ay ouy du Seigneur des batailles. 11. La charge de Duma.[9]) Il crie à moy de Seir. Guette,[10]) qu'est il advenu de nuit?[11]) guette, qu'est il advenu de nuit? 12. La guette respond: le matin est venu, et puis la nuit. Si vous demandez, demandez le. Retournez, venez. 13. La charge[12]) en Arabie. Vous passerez la nuit en la forest, en Arabie, és voyes de Dedanim. 14. Vous habitans de la terre de Thema, apportez de l'eau, au devant de celuy qui a soif: secourez celuy qui s'enfuyt, de son pain. 15. Car ils s'enfuyent devant les glaives, devant les espees desgainees, devant l'arc tendu, devant la pesanteur de la bataille. 16. Car le Seigneur m'a dit ainsi: Encore un an selon les ans du mercenaire, lors defaudra toute la gloire de Cedar. 17. Et le residu du nombre des forts archers des fils de Cedar sera diminué: pource que le Seigneur le Dieu d'Israel a ainsi parlé.

[6]) respect O. 46.
[7]) *en marge:* ou, beauté *.
[8]) nous avons eu refuge * O. *suiv.*

[1]) L'infortune O. la calamité 46.
[2]) *en marge*: ou, Elam, * O. *suiv.*
[3]) se demenoit O. s'est esperdu 46. *suiv.*
[4]) delices * — a transposé mon desir O. *suiv.* (par obscurité O.).
[5]) celuy qui est monté sur l'asne *etc.* O.
[6]) c'est un * 59. comme un O.
[7]) de deux * 46. *suiv.* qui est monté sur la charette avec deux *etc.* O.
[8]) cheute * O. *suiv.*
[9]) la calamité d'Idumee O. 46.
[10]) gardeur O.
[11]) quelle chose est-il de la nuict O.
[12]) Le meschet contre O.

Chapitre XXII.

1. La charge[1]) de la vallee de vision. Qu'as-tu à faire icy,[2]) que tu es toute montee sur les toicts? 2. Pleine de bruitz,[3]) ville troublee, cité s'esgayant. Tes occiz n'ont point esté occiz[4]) par le glaive, et ne sont point morts en guerre. 3. Tous tes princes se sont en fuyz ensemble devant l'arc: ils ont esté liés.[5]) Tous, dy-ie, trouvés en toy, ont esté liés ensemble, qui s'estoyent fuys de loing. 4. Pourtant i'ay dit: Deportez vous de moy: ie ploureray amerement: ne vous efforcez[6]) point de me consoler sur le degastement de la fille de mon peuple. 5. Car il est le iour de trouble, de foulement, et d'anxieté[7]) au Seigneur des exercites, en la vallee de vision, demolissant la ville, et criant à la montagne. 6. Elam portant la trousse au chariot de l'homme, des chevaucheurs, dy-ie, et Kir descouvrant le bouclier.[8]) 7. Et il adviendra,[9]) que l'eslite de tes vallees sera remplie de chariots, et les chevaucheurs s'equipperont pres la porte. 8. Et transportera la couverture de Iuda, quelque chose[10]) qu'il ait regardé ce iour-là, à l'armure[11]) de la maison de la forest. 9. Et vous avez veu les bresches de la cité de David, qui estoyent en grand nombre, et avez amassé les eauës de la basse mare.[11]) 10. Vous avez nombré les maisons de Ierusalem, et avez demoly les maisons pour fortifier le mur. 11. Vous avez aussi fait un fossé entre les murailles pour les eauës de la vieille mare, et n'avez point regardé à celuy qui l'a faite, et n'avez

[1]) Le meschef O.
[2]) *en marge:* que te faut-il maintenant? * O. *suiv.*
[3]) clameur O. 46.
[4]) tuez * O. *suiv.*
[5]) et sont liez par les archiers O. 56.
[6]) hastez O.
[7]) d'angoisse *.
[8]) la paroit a este descouverte des boucliers O. Cir a mis hors les boucliers 46. *suiv.*
[9]) il est advenu * (*et ainsi de suite*).
[10]) et tu as regardé *. Et verras en ce iour là l'armoirie O. 46. encore qu'en ce iour là tu regardes l'armoirie 54. 59.
[11]) piscine O.

point veu dés long temps[12]) l'ouvrier d'icelle.[13]) 12. Au reste le Seigneur le Dieu des armees, a appellé en ce iour-là, à pleur et lamentation, pour arracher les cheveux, et pour ceindre le sac. 13. Et voicy ioye et liesse, tuer un boeuf, esgorger un mouton, manger chairs, boire vin, manger et boire, dy-ie: car nous mourrons demain. 14. Cecy a esté revelé[14]) aux aureilles du Seigneur des batailles. Si ceste iniquité vous est pardonnee, iusques à ce que mouriez, dit le Seigneur des batailles. 15. Ainsi dit le Seigneur, le Dieu des armees. Va, entre à cest entretenement,[15]) vers Sobna prevost de l'hostel.[16]) 16. Qu'as-tu à faire icy? ou qui est icy pour toy? que tu as fait icy tailler un sepulchre pour toy, comme celuy qui fait tailler son sepulchre en lieu haut, ou qui grave son habitation[17]) en un roch. 17. Voicy le Seigneur te transportera d'un transportement[18]) notable, et te couvrira en couvrant.[19]) 18. Et t'entortillera d'entortillement[20]) de ses mains, comme une boulle en terre loingtaine: tu mourras là: et illec sera le chariot de ta gloire, l'ignominie de la maison de ton Seigneur. 19. Ie te ietteray[21]) hors de ton estat, et il te deboutera de ton siege. 20. Et adviendra en ce iour là: i'appelleray mon serviteur Eliacim, fils de Helchie. 21. Et le vestiray de tes habillemens,[22]) et le fortifieray de ton baudrier: et livreray ta puissance entre ses mains, et sera pere aux habitans de Ierusalem, et à la maison de Iuda. 22. Et mettray la clef de la maison de David sur son espaule: il ouvrira, et nul ne fermera: il fermera, et nul n'ouvrira. 23. Et le ficheray comme un clou en lieu asseuré,[23]) et sera en throne de gloire, à la maison de son pere. 24. Et ils prendront[24]) en luy toute la gloire de la maison de son pere, les enfans, et enfans des enfans, toutes les plus petites utensiles, depuis l'utensile des hanaps, iusques à tous les instrumens de melodie.[25]) 25. En ce iour là, dit le Seigneur des batailles, sera osté le clou fiché en lieu asseuré, il sera rompu, et cherra, et la charge qui estoit sur luy sera dissipee: car le Seigneur l'a dit.

---

[12]) *en marge:* ou, de loing.
[13]) celuy qui l'a formee * (O. *suiv.*).
[14]) rapporté *. — Quand il sera revelé O. . . . . ceste iniquité ne vous sera *etc.* O. *suiv.*
[15]) à ce thrésorier O. 46. à cest entreteneur 54.
[16]) qui est maistre d'hostel 54. 59.
[17]) un habitacle . . . . rocher *.
[18]) poussera avec branlement * iettera . . . . branle O. *suiv.*
[19]) du tout * 46. *suiv.* comme l'on couvre O.
[20]) te roulera en roulant * te enveloppera d'un enveloppement O. te tournera en tournant 46. *suiv.*
[21]) bouteray O.
[22]) vestemens * robbes O. *suiv.*
[23]) certain O.
[24]) on pendra O. *suiv.*
[25]) musique * O. *suiv.*

Chapitre XXIII.

1. La charge de Tyr. Hullez, ô navires de Tharses: car degastement a esté fait, en sorte qu'il n'y a plus de maison, il n'y a plus munition de vivres[1]) de la terre de Cithim. Cecy leur a esté revelé. 2. Habitans des isles, taisez vous: marchans de Zidon, ceux qui traversent la mer, qui te remplissoyent. 3. La semence du Nil en grandes eauës, la moisson du fleuve son bled:[2]) et estoit la foire des nations. 4. Aye vergongne Zidon: car la mer a dit, voire la force de la mer, disant,[3]) Ie n'ay ne conceu ny enfanté, et n'ay point nourry des ieunes gens: et n'ay point elevé des pucelles. 5. Aussi tost que le bruit sera parvenu aux Egyptiens, ils auront deuil, selon le bruit de Tyr. 6. Passez en Tharsis: Hullez, ô habitans des isles. 7. N'est ce pas cy celle qui s'esgayoit sur vous? son antiquité est de grande antiquité.[4]) Ses pieds la meneront, à fin qu'elle face voyage en terre loingtaine. 8. Qui a consulté cecy sur Thyr couronnant? les marchans de laquelle sont princes, et dont les facteurs sont les nobles de la terre? 9. Le Seigneur des armees l'a ainsi decreté, pour prophaner l'orgueil de tous les braves,[5]) à fin qu'ils vilipendent[6]) tous les glorieux de la terre. 10. Passe de ta terre comme un fleuve à la fille de Tharsis, car il n'y a plus de ceinture.[7]) 11. Il a estendu sa main sur la mer, il a esbranlé les royaumes. Le Seigneur a mandé sur Canaan,[8]) pour debiliter sa force. 12. Et a dit, vierge fille de Zidon, il ne t'adviendra plus de t'esgayer,[9]) apres que tu auras esté opprimee.[10]) Leve toy, à fin que tu passes en Cithim. Mais encore ne trouveras point là de repos. 13. Voicy la terre des Chaldeens, ce n'a point esté cy le peuple d'Assur, il l'a fondee[11]) aux habitans du desert: ils ont elevé les forteresses d'icelle: ils ont refait ses palais: il l'a reduite[12]) en desolation. 14. Hullez navires de Tharses: car

---

[1]) et ne viendra on plus * 54. 59. — ne de lieu pour entrer, il leur a esté revelé de la terre de C. O. 46.
[2]) revenu * O. *suiv.*
[3]) la mer qui a la puissance maritime a dit en affirmant O.
[4]) son ancienneté est des iours anciens * de laquelle l'antiquité est ancienne O. l'ancienneté est de long temps 46. *suiv.*
[5]) afin qu'il amatist (pour renverser 46. *suiv.*) l'orgueil de toute gloire O. *suiv.*
[6]) afin de deshonnorer * et pour desanoblir O. *suiv.*
[7]) force O. 46.
[8]) a decreté un mandement contre les marchans * a commandé à l'encontre de la foire (de ces marchans 54. 59.) pour desconfir les fortz O. 46. *suiv.*
[9]) tu ne recommenceras (reviendras) plus à t'esiouir O. *suiv.*
[10]) qui souffre iniure O. 46.
[11]) un peuple, Assur là fondee * tel peuple ne fut onc. Assur là fondé par ceux *etc.* O. ce n'estoit point autrefois ce peuple 46. un peuple 54. *suiv.*
[12]) iceux ont reduit Assur * ils ruineront (ruinent) leurs palais O. 46. et l'ont mise en ruine O. 46. *suiv.*

vostre force est gastee. 15. Il adviendra en ce iour là, que Tyr sera mise en oubly septante ans, selon les iours d'un Roy: depuis la fin de septante ans, Tyr aura comme une chanson de paillarde. 16. Pren la harpe, circuy la cité, paillarde mise en oubly, chante doucement, redy souvent[13]) la chanson, à fin qu'il soit memoire[14]) de toy. 17. Ainsi donc apres les septante ans il adviendra que le Seigneur visitera Tyr: et lors retournera à faire sa marchandise, et paillardera avec tous les royaumes de la terre, qui sont parmi le monde. 18. Mais à la fin, sa[15]) marchandise sera saincte au Seigneur: elle ne sera serree ne cachee: mais sa marchandise sera livree, à ceux qui habitent devant le Seigneur, à fin qu'ils mangent leur saoul, et ayent un vestement espés.[16])

Chapitre XXIV.

1. Voicy le Seigneur qui vuyde la terre, denue et renverse[1]) la face d'icelle, et dissipe[2]) ses habitans. 2. Le sacrificateur sera comme le peuple: et le Seigneur comme son serviteur: et la dame comme sa servante: le vendeur comme l'acheteur: celuy qui preste comme celuy qui emprunte: le crediteur comme le detteur.[3]) 3. La terre sera vuydee de vuidange, et pillee de pillage: car le Seigneur a dit ceste parole. 4. La terre a lamenté et est decheute: le monde est desolé et ruyné: ceux qui estoyent le peuple haut de la terre, sont alanguiz.[4]) 5. La terre a failly souz[5]) ses habitans: pource qu'ils ont transgressé les loix, ils ont changé l'ordonnance, ils ont enfraint l'alliance eternelle. 6. Pour ceste cause la malediction a devoré[6]) la terre, ses habitans seront desolés: pour ceste cause, dy-ie, sont embrasés[7]) les habitans de la terre, et peu de gens y sont restés.[8]) 7. Le vin est defailly,[9]) la vigne est affoiblie, tous ceux qui estoyent ioyeux de coeur ont gemy. 8. La ioye des tabourins est cessee, le son de ceux qui s'esiouyssoyent est finy: la douceur de la harpe se taist. 9. Ils ne beuront plus de vin à la chanterie:[10]) la boisson[11]) sera amere à ceux qui la beuront. 10. La cité de vanité est brisee,[12]) toute maison est fermee, que nul n'y entre. 11. Il y aura clameur és rues pour le vin, toute liesse est laissee, la ioye de la terre s'en est allee. 12. Il ne reste que degast en la cité: la porte est frappee de desolation. 13. Car il sera fait au milieu de la terre, et au milieu des peuples, comme si on avoit escoux l'olivier, et comme si on grappoit le raisin[13]) apres que la vendange est achevee. 14. Ils esleveront leur voix, ils s'esiouyront en la magnificence du Seigneur, et crieront de la mer. 15. Pourtant glorifiez le Seigneur és vallees, le Nom du Seigneur le Dieu d'Israel, és isles de la mer. 16. Nous avons ouy les louanges, depuis le bout de la terre, liesse[14]) au iuste, et i'ay dit: Mes entrailles, mes entrailles.[15]) Malheur sur moy. Les desloyaux ont desloyaument fait: les desloyaux ont desloyaument fait par desloyauté. 17. La crainte, la fosse, et le laqz sont sur toy, o habitant de la terre. 18. Et adviendra que celuy qui fuyra arriere de la crainte tombera dans la fosse, et celuy qui sera sailly hors de la fosse, sera attrappé du laqz. Car les ventailles d'enhaut sont ouvertes: et les fondements de la terre sont esmeuz. 19. La terre est brisee de brisure:[16]) la terre est rompue de rompure, la terre est esmeuë d'esmotion. 20. La terre est esbranlee d'esbranlement comme un yvrongne, et sera transportee comme une loge: son iniquité la grevera, elle tresbuschera, et ne se pourra plus relever. 21. En ce iour là, le Seigneur visitera sur[17]) la haute gendarmerie, qui est colloquee en haut,[18]) et sur les roys de la terre qui sont sur la terre. 22. Et seront assemblés en trouppe,[19]) comme prisonniers en la fosse, et seront encloz comme en prison: et apres plusieurs iours seront visités. 23. La Lune aura honte, et le Soleil sera confuz: quand le Seigneur des batailles regnera en la montagne de Zion, et en Ierusalem, et sera glorifié[20]) en la presence de ses anciens.

Chapitre XXV.

1. Tu es le Seigneur mon Dieu, ie t'exalteray: ie celebreray ton Nom: pource que tu as fait chose

---

13) multiplie * chante souvent O. *suiv.*
14) qu'on se souvienne *.
15) sa trafique et * 46. *suiv.* marchandise et practique O.
16) sa marchandise sera pour manger à sassieté et pour la vesture de la vieillesse O. 46. de duree 54. 59.

1) dissipera O. desolera 46. *suiv.*
2) destruira O.
3) l'usurier comme celuy qui prend à usure * (*l'autre leçon en marge*).
4) aneantis * O. *suiv.* (les haultesses du peuple O. 46.).
5) trompé * est infectee par O. 46. a este desloyale à 54. 59.
6) consumé *.
7) bruslez *.
8) seront delaissez O. y resteront 46. *suiv.*
9) a lamenté O.

10) avec la chanson *.
11) cervoise *.
12) degastee * O. *suiv.*
13) l'olivier et le raisin * comme la grappaison quand *etc.* O.
14) *en marge*: ou congratulation, ou gloire. — gloire *.
15) i'ay defaulte, i'ay defaulte O.
16) rompu par fraction, . . . froissee (se fendra) par brisure, . . . esmeute (tremblera) par commotion . . . demenee (esmeue) par ebranlement — O. *suiv.*
17) levera O.
18) qui est là sus O.
19) en la congregation O.
20) et sa gloire sera mesmes *.

merveilleuse: les conseilz ordonnés dés long temps,[1]) la verité ferme.[2]) 2. Car tu as fait de la cité une mont-ioye: et de la forte ville une ruyne: que le palais des estrangers ne soit plus cité, et que iamais ne soit edifiee. 3. Parquoy le peuple fort te glorifiera, la cité des gens redoutables te craindra. 4. Car tu as esté la force du chetif: la force du povre en sa tribulation: le refuge de l'inondation, l'ombrage contre la chaleur. Car l'esprit des violents[3]) est comme l'inondation de[4]) la paroy. 5. Tu rabaisseras le tumulte[5]) des estrangers, comme la chaleur en lieu sec:[6]) et humilieras le getton[7]) des redoubtés. 6. Et le Seigneur des armees fera à tous peuples en ceste montagne un convive[8]) des choses grasses: le convive des choses[9]) de garde, des graisses de mouëlles, et de liqueurs espurgees. 7. Et ostera en ceste montagne le voyle qui cache la face de tous les peuples, et la couverture qui couvre toutes les nations. 8. Il a destruict la Mort eternellement. Et le Seigneur Dieu essuyera les larmes de toutes les faces, et ostera l'opprobre de son peuple de toute la terre: car le Seigneur a dit. 9. Et on dira en ce iour là: Voicy nostre Dieu, cestuy cy. Nous l'avons attendu, et il nous sauvera. C'est icy le Seigneur, nous nous sommes attenduz à luy, aussi nous serons en liesse, et nous esiouyrons en son salut. 10. Car la main du Seigneur se reposera en ceste montagne, et Moab sera froissé dessouz luy, ainsi que la paille est froissee au fumier.[10]) 11. Et estendra ses mains au milieu d'iceluy, comme celuy qui nage les estend pour nager: et rabaissera son orgueil avec l'appuy de ses mains. 12. Et abaissera la haute forteresse de tes murailles, et les mettra bas, et les iettera en terre, à la poudre.

Chapitre XXVI.

1. En ce iour là sera chanté ce cantique en la terre de Iuda. Ville forte pour nous:[1]) il a mis le salut pour murailles et bastillon.[2]) 2. Ouvrez les portes, et la gent iuste gardant droiture y entrera. 3. Pensee arrestee: tu garderas la paix: la paix![3]) car on a eu fiance en toy. 4. Esperez au Seigneur eternellement: car au Seigneur est la force perdurable. 5. Car il a abaissé[4]) ceux qui habitent és hautes places, il a humilié la cité eslevee: il l'a humiliee, dy-ie, iusques à la terre: il l'a reduicte en[5]) poudre. 6. Le pied petillera dessus:[6]) les pieds du povre, les pas des indigens. 7. Le sentier du iuste est droiture, tu egalleras la voye du iuste.[7]) 8. Mesmes en la voye de tes iugemens, Seigneur, nous avons esperé en toy, à ton Nom et à ta recordation[8]) est le desir de l'ame. 9. Mon ame te desire de nuit, mesmes de mon esprit qui est dedans moy, ie te cercheray de matin.[9]) Car puis[10]) que tes iugemens sont en la terre, les habitans du monde apprendront iustice. 10. Le meschant obtiendra bien grace: et toutesfois il n'apprendra point iustice. Ains en la terre de droiture il fera iniquement, et ne verra point la magnificence du Seigneur. 11. Seigneur, quand[11]) ta main sera exaltee ils ne la verront point: ils la verront et seront confonduz du zele du peuple: mesmes le feu des ennemys les devorera. 12. Seigneur, tu nous establiras[12]) la paix: car tu nous as aussi fait toutes noz oeuvres. 13. Seigneur nostre Dieu, d'autres Seigneurs outre toy nous ont maistrisé: mais nous serons records[13]) seulement en toy, de ton Nom. 14. Estans mors ils ne vivront plus: estans tués, ils ne se releveront[14]) point: pour ceste cause tu les as visités et exterminés, et as destruit[15]) toute la memoire d'iceux. 15. Seigneur, tu as adiousté au peuple,[16]) tu as adiousté au peuple, tu as esté glorifié: tu as eslargy[17]) toutes les fins de la terre. 16. Seigneur, ils t'ont visité en tribulation, ils ont espandu la pierre, ce pendant que ton chastiment a esté sur eux.[18]) 17. Comme celle qui est enceinte approchant de l'enfantement se deult,[19]) et crie en ses douleurs, ainsi avons nous esté devant ta face,

---

[1]) prevois de loing les conseilz O. un conseil preveu de loin 46. *suiv.*
[2]) choses (verité) certaines O. *suiv.*
[3]) *en marge:* ou forts. — forts *.
[4]) le tourbillon contre * *en marge:* le desbordement *.
[5]) *en marge*: ou, le chant.
[6]) *en marge* *: en l'ombre de la nuee.
[7]) cri * *en marge* *: ou, le chant, ou, degast.
[8]) banquet *.
[9]) des vins *.
[10]) au fien O. 46.

[1]) nostre ville est de forteresse * 54. 59. Nous avons forte cité O. — 46. *omet la phrase.*
[2]) La muraille et les bastillons donneront sauvegarde O. le salut y sera mis pour *etc.* 46. *suiv.*

[3]) O createur et appuy tu gardes toute paix O. quand la cogitation s'appuie sur toy tu garde paix, paix 46. c'est pensee *etc.* 54. *suiv.*
[4]) *partout le futur* * O. *suiv.*
[5]) il l'attirera iusqu'à la * O. *suiv.*
[6]) l'affoulera *.
[7]) *en marge*: ou, toy qui es droit egalleras la voye. — au droit tu poise la voye du iuste O. 46.
[8]) souvenance *.
[9]) *en marge:* * ou, soigneusement.
[10]) si tost *.
[11]) en quelque sorte que . . . . eslevee *.
[12]) disposeras O. 46.
[13]) aurons souvenance *.
[14]) les trespassez (O.) estans trespassez 46. *suiv.* resusciteront O.
[15]) effacé * perdu O. *suiv.*
[16]) accreu la gent O.
[17]) quand tu les as esloingnez par O. 46.
[18]) le cry et la querimonie leurs ont este ta discipline O. ta discipline les a fait crier en plainte 46. *suiv.*
[19]) plaint * travaille O. *suiv.*

Seigneur. 18. Nous avons travaillé, et senty les douleurs, comme si nous eussions enfanté du vent. Il n'y a point eu de salut en la terre, et les habitans du monde ne sont point cheuz. 19. Tes mors vivront, mon corps, et[20]) resusciteront. Resveillez vous, et chantez, habitants de la poudre. Car ta rosee est comme la rosee des prez. Et la terre iettera hors les mors.[21]) 20. Vien mon peuple, entre en tes chambres: ferme tes huys apres toy, muce[22]) toy un peu, pour un moment: iusques à ce que l'indignation passe. 21. Car voicy, le Seigneur sort de son lieu, pour visiter l'iniquité des habitans de la terre contre luy. Et la terre revelera son sang, et ne couvrira plus sur ses occis.

Chapitre XXVII.

1. En ce iour, le Seigneur visitera de son glaive dur, grand et fort, Leviathan le serpent fuyant,[1]) et Leviathan le serpent tortu, et occira le dragon[2]) qui est en la mer. 2. En ce iour là, chantez à la vigne rouge.[3]) 3. Ie suis le Seigneur qui la garde, ie l'arrouseray à chaque moment:[4]) à fin que l'ennemy ne la visite, ie la garderay de iour et de nuit. 4. Il n'y a point de fureur en moy. Qui me mettra[5]) en bataille avec la ronce et l'espine?[6]) Ie marcheray en guerre par icelle, et la brusleray du tout. 5. Apprehendera elle[7]) ma force, pour faire la paix avec moy, pour faire, dy-ie, la paix avec moy? 6. Iacob iettera racines à l'advenir: Israel pullulera, et florira, et la face de la terre sera remplie de fruit. 7. L'a il frappé, selon la playe[8]) de celuy qui l'a frappé? a il esté tué, selon l'occision de ceux qui l'ont occis? 8. Tu as debattu avec elle par mesure,[9]) en ses gettons mesmes quand il soufflera de son vent violent, au iour du vent d'orient. 9. Ainsi l'iniquité de Iacob sera purgee: et voicy tout le fruit, l'abolissement de son peché,[10]) quand il aura mis toutes les pierres de l'autel, comme pierres de chaux brisees, tellement que les bois et les images ne se releveront point. 10. Toutesfois, la cité munie sera desolee: le lieu habité sera delaissé et abbandonné, comme le desert. Là paistra le veau, et y couchera, et broustera les bouts. 11. Quand sa moisson sera sechee, ils la rompront[11]) les femmes viendront qui la brusleront: car ce n'est point un peuple entendu: pourtant celuy qui l'a fait, n'aura point de compassion de luy: celuy qui l'a formé ne luy fera point de grace. 12. Toutesfois il adviendra en ce iour là, que le Seigneur escourra depuis le conduit du fleuve, iusques au fleuve d'Egypte: et vous serez assemblés un à un, enfans d'Israel. 13. Il adviendra en ce iour là qu'on sonnera de la grande trompette, et viendront ceux qui estoyent perduz en la terre d'Assur: et qui estoyent deiettés en la terre d'Egypte, et lors adoreront le Seigneur en la saincte montagne en Ierusalem.

Chapitre XXVIII.

1. Malheur à[1]) la courronne d'orgueil des yvrongnes d'Ephraim, car l'excellence de sa gloire sera une fleur descheante,[2]) qui est sur le sommet de la vallee grasse, des oppressés de vin. 2. Le voicy dur et fort au Seigneur, comme une inondation[3]) de gresle, un tourbillon desbrisant, comme la violence des eauës impetueuses ruant tout par terre avec la main.[4]) 3. La couronne d'orgueil des yvrongnes d'Ephraim sera foullee aux pieds. 4. L'excellence de sa gloire qui est sur le sommet de la vallee tres grasse, sera une fleur descheante, comme le fruit hastif[5]) devant l'esté: celuy[6]) qui l'appercoit le regarde, et comme il l'a[7]) en sa main, il le devore. 5. En ce iour le Seigneur sera la couronne de gloire, et le diademe de magnificence au residu de son peuple. 6. En esprit[8]) de iugement à celuy qui sera assis sur le throne, en force à ceux qui destourneront[9]) la bataille à la porte. 7. Mais iceux ont failly pour le vin: ils ont erré par l'yvron-

---

[20]) et les corps O. et resusciteront comme mon corps 46. avec mon corps 54. 59.

[21]) *en marge:* ou, abattra les geants. — ou, tu abaisseras la terre des geants,* ou, la terre fera tomber les geants.* tu feras tomber la region des puissans O.

[22]) cache *

[1]) fort * grand O. *suiv.*

[2]) baleine O. *suiv.*

[3]) on dira par chant vigne fertile O. 46. chantez d'elle v. f. 54. *suiv.*

[4]) diligemment O. continuellement 46. *suiv.*

[5]) qu'on me laisse aller O.

[6]) *en marge*: ou, qui me fera estre la ronce de l'espine.

[7]) mais qui prendra de O. 46.

[8]) bature *.

[9]) selon la mesure qu'elle aura mise, tu la iugeras: il l'avoit osté par son vent aspre O. tu la iugeras par mesure aux fruitz de sa plante . . il les a ostez *etc.* 46. . . . . si quelle iectera encore quand il rachera 54. *suiv.*

[10]) cestuy ostera tout le fruict de son peché O. 46. le fruit total sera l'abolition 54. *suiv.*

[11]) *en marge:* ou, coupperont. — quand ses branches seront seches elles se rompront O. Quand ses seps *etc.* 46.

[1]) Malediction sur * O. *suiv.*

[2]) et sus la fleur, descheant du desir de sa gloire O. (de l'excellence de sa gloire) 46. Car la fleur de l'exc. de sa gl. decherra 54. *suiv.*

[3]) la tempeste *. — Voicy la force et puissance du Seigneur comme la tempeste *etc.* O. Voicy le S. a un fort et puissant *etc.* 46. Voici le iour au S. fort et puissant 54. Voici le S. a un fort et puissant exercite 59.

[4]) se posera par tout sus la terre O.

[5]) le premier fruit O.

[6]) le passant 46. *suiv.*

[7]) avant qu'il parvienne O. 46. si tost qu'il est 54. *suiv.*

[8]) et sera l'esprit O. pour esprit 46. *suiv.*

[9]) repousseront * retourneront de O.

gnerie:[10]) le Sacrificateur et le Prophete ont erré par l'yvrongnerie, et ont esté engloutiz[11]) du vin: ils ont erré en vision, ils ont failly[12]) en iugement. 8. Car toutes les tables sont pleines de vomissement et de fiente, tellement qu'il n'y a plus de place. 9. A qui enseignera il la science, à qui fera il entendre la doctrine? à ceux qui sont sevrés de laict, et retirés des mammelles. 10. Car il faut mandement sur mandement, mandement sur mandement: instruction sur instruction, instruction sur instruction, un petit icy, un petit illec. 11. Car il parlera en levres begues, et en langage estrange en ce peuple cy. 12. Pource qu'il leur a dit: Voicy le repos: faictes reposer celuy qui est lassé, c'est le refraichissement, et ils n'ont point voulu escouter. 13. Donques la Parole du Seigneur leur sera mandement sur mandement, mandement sur mandement: instruction sur instruction, instruction sur instruction: un peu icy, un peu là, pourtant ils iront, et tomberont à la renverse: ils seront desbrisés,[13]) enlacés et pris. 14. Pourtant escoutez la Parole du Seigneur, hommes moqueurs, qui dominez sur le peuple en Ierusalem. 15. Car vous avez dit: Nous avons traité alliance avec la mort, nous avons intelligence[14]) avec l'enfer. Quand le fleau[15]) courant passera, elle ne viendra plus sur nous: car nous avons mis le mensonge pour nostre refuge, et sommes mucés souz fausseté.[16]) 16. Pourtant le Seigneur Dieu dit ainsi: Voicy i'asserray une pierre en Zion, la pierre d'espreuve, l'anglet precieux, le fondement solide. Celuy qui croit ne se hastera[17]) point. 17. Et ie mettray le iugement à la reigle, et la iustice à la balance.[18]) La gresle renversera la fiance de mensonge, et les eaues noyeront la cachette.[19]) 18. Et vostre alliance avec la mort sera abolie, vostre intelligence avec l'enfer ne consistera point: quand le fleau[20]) courant passera, vous en serez foullés. 19. Quand il passera il vous ravira de matin. Il passera tous les iours de iour et de nuict: et adviendra qu'on aura frayeur en oyant seulement le bruit:[21]) 20. Car le lict sera estroit, tellement qu'il ne suffira point: et la couverture sera estroite pour s'envelopper. 21. Car le Seigneur s'eslevera comme en la montagne de Perazim, et se courroucera[22]) comme en la vallee de Gibeon, pour faire son oeuvre, son oeuvre estrange, pour exploicter[23]) sa besongne, sa besongne estrange. 22. Maintenant donc, ne soyez plus moqueurs, de peur que vos liens ne soyent restraints.[24]) Car i'ay ouy du Seigneur le Dieu des armees la consomption, et le deffinement, sur toute la terre. 23. Prestez l'oreille, et oyez ma voix, entendez et obeyssez à ma Parole. 24. Le laboureur laboure il tous les iours pour semer? il trenche et brise[25]) les mottes de son champ. 25. Apres qu'il aura applany la face d'iceluy, alors il y espandra la vece, il y semera du commin, il y mettra du forment en mesure, et de l'orge en son lieu,[26]) et la peaute[27]) en son ordre. 26. Son Dieu l'enseigne et l'instruit de ce qui est droit. 27. Certainement la vece ne sera point battue avec instrument dentu, ne la rouë du chariot ne sera point tournee sur le commin: car la vece sera escousse avec un baston, et le commin à la verge. 28. Combien que le forment soit battu, il ne le battra pas tousiours, il ne fera pas continuellement petiller la rouë de son chariot sur iceluy, de peur de le froisser des dents.[28]) 29. Cecy mesmes est yssu du Seigneur le Dieu des armees, qui est merveilleux en conseil,[29]) et magnifique en oeuvre.

Chapitre XXIX.

1. Heu[1]) Ariel, Ariel, Ville où David residoit.[2]) Adioustez annee sur annee, esquelles on tue[3]) les agneaux.[4]) 2. Ie mettray Ariel bien à l'estroit, il y aura dueil et lamentation, et me sera comme Ariel. 3. Ie mettray le siege contre toy tout à l'environ, et t'assailliray en bastillon, et dresseray des rempars contre toy. 4. Alors tu seras humiliee, tu parleras comme de la terre, ta parole sortira de la poudre. La voix viendra de la terre comme celle de l'enchanteur, et ta parole marmonnera de la poudre. 5. Et la multitude[5]) des estrangers sera comme poudre menuë:[6]) et la multitude des redoutés comme paille traversant, et sera en un

---

[10]) *en marge:* * ou, cervoise.
[11]) absorbez de O.
[12]) choppé * O. *suiv.*
[13]) froissez *.
[14]) paction O.
[15]) la flagellation O.
[16]) cachez sous vanité *.
[17]) choppera O. 46.
[18]) mesure * O. *suiv.*
[19]) le lieu caché O. 46. 54.
[20]) la calamité O.
[21]) la frayeur (ou, esmotion) seulement en fera entendre le bruit * (l'ouye O. la voix 54. 59.).

[22]) *en marge:* * ou, fera bruit.
[23]) besongner.
[24]) serrez de plus en plus * renforcez O. *suiv.*
[25]) trenche il et brise il * *et ainsi de suite.*
[26]) assigne O.
[27]) pelte * O. *suiv.* — en son endroit O.
[28]) et ne le diminuera pas avec ses ongles O. . . . ses dentz 46. et ne le brisera pas . . . . 54. 59.
[29]) affin qu'il feit le conseil admirable et qu'il magnifiast l'equité O. 46. lequel est admirable *etc.* 54. 59.

[1]) Helas (ou, malediction) *. — Malediction O. *suiv.*
[2]) que D. a assiegee O.
[3]) pour tuer * 54. *suiv.* et qu'on tue O. 46.
[4]) les agneaux de la solennité O. 46.
[5]) *en marge:* * ou, le bruit.
[6]) delie O.

moment, subitement. 6. Tu seras visitee par le Seigneur des armees: en tonnerre, esmotion et grand bruit,[7]) en tourbillon et tempeste, et flamme de feu devorant. 7. Et sera la multitude de toutes les gens qui batailleront contre Ariel, de tous ceux, dy-ie, qui combatront à l'encontre d'elle, et dresseront bastillons[8]) contre elle, et la presseront, comme un songe de vision de nuict. 8. Il adviendra donc tout ainsi comme à celuy qui a faim et songe: et quand il se resveille son ame est vuide: et comme celuy qui a soif songe qu'il boit: et quand il sera esveillé il est las, et son ame appette. Ainsi sera la multitude de toutes les gens qui batailleront contre la montagne de Zion. 9. Arrestez vous,[9]) et soyez estonnez. Ils sont aveuglés, et s'aveuglent: ils sont yvres, et non pas de vin, ils sont esbranlés, et non pas de cervoise. 10. Car le Seigneur vous a couvers[10]) d'esprit de somne, il a fermé voz yeux, il a esblouy voz Prophetes, et voz principaux voyans.[11]) 11. Ainsi la vision vous a esté faicte, comme les paroles d'un livre cachetté: Si on le baille à un homme qui sait les lettres, et qu'on luy die: Lisez ie vous prie en iceluy: Il dira, ie ne puis, car il est cacheté: 12. Et si on baille le livre à un homme qui n'a point appris les lettres, et qu'on luy die: Lisez ie vous prie en iceluy: il dira, ie ne cognoy point les lettres. 13. Pourtant dit le Seigneur: A cause que ce peuple approche de moy de sa bouche, et m'honore de ses levres, mais il a retiré son coeur arriere de moy, et leur crainte envers moy, a esté enseignee par le commandement des hommes: 14. Pour ceste cause, voicy ie feray encores choses merveilleuses à ce peuple: choses, dy-ie, merveilleuses et terribles: car la sagesse des sages perira, et la prudence des prudens s'esvanouyra. 15. Malheur à ceux qui songent creux,[12]) pour cacher le conseil, car leurs oeuvres sont en tenebres, et disent: qui est-ce qui nous veoit, et qui nous cognoist? 16. Vostre discours, ne sera il pas reputé comme l'argile du potier: comme si l'oeuvre disoit de celuy qui l'a fait, il ne m'a point fait:[13]) et la chose formee de celuy qui l'a formee, il n'y entend rien. 17. Ne sera ce point encores un petit, un petit,[14]) et le Liban sera reduit en Carmel,[15]) et Carmel sera reputé comme une forest? 18. Et les sourds orront en ce iour là, les paroles du livre, et les yeux des aveugles verront de[16]) l'obscurité et des tenebres. 19. Et les humbles prendront derechef liesse au Seigneur, et les hommes povres s'esiouyront au sainct d'Israel. 20. Car le violent est reduict à neant, le moqueur est consumé: ceux qui se levoyent de matin pour mal faire[17]) sont periz. 21. Ceux qui font pecher l'homme en la parole, et qui ont tendu les fillets à celuy qui les reprenoit en la porte: et renversent le iuste de neant.[18]) 22. Pourtant le Seigneur dit ainsi à la maison de Iacob, qui a racheté Abraham: maintenant Iacob ne sera point confondu, maintenant ses faces ne palliront plus. 23. Car quand il verra ses enfans, l'oeuvre de ses mains au milieu de soy, sanctifians mon Nom, sanctifians[19]) le Sainct de Iacob, craignans le Dieu d'Israel. 24. Et ceux qui erroyent d'esprit auront intelligence, et les murmurateurs apprendront doctrine.

Chapitre XXX.

1. Malheur[1]) aux enfans rebelles,[2]) dit le Seigneur: qui prennent[3]) conseil, et non pas de moy:[4]) qui couvrent le secret,[5]) et non point par mon esprit, à fin d'assembler peché sur peché. 2. Ils s'en vont pour descendre en Egypte, et n'ont point interrogué ma bouche, pour se fortifier en la force de Pharao, et avoir fiance en l'ombre d'Egypte. 3. Or la force de Pharao vous sera en confusion, et la fiance de l'ombre d'Egypte en ignominie. 4. Car ses princes ont esté en Zoan, et ses ambassadeurs sont pervenus iusques en Hanes. 5. Tous seront confuz, pour le peuple qui ne leur proffitera point, ne donnera ayde, ne apportera commodité quelconques: mais sera en confusion et opprobre. 6. La calamité[6]) des bestes du midy. En la terre d'affliction et d'angoisse: où est le lion et le grand lion, la vipere et le serpent volant: quand ils porteront sur les espaules de leurs asnes leurs richesses, et leurs thresors sur le doz des chameaux, au peuple qui ne leur pourra proffiter. 7. Car les Egyptiens ne sont que vanité, pour neant[7]) donneront ils secours, pourtant i'ay crié vers elle, leur force est de se tenir quoy.[8]) 8. Va maintenant, et escry ceste

[7]) grande voix O.
[8]) munition O. forteresse 46. *suiv.*
[9]) soyez esbaubis O. . . . soyez esblouys et aveuglez O. 46. soyez enyvrez . . . . esmeuz O. 46. ils sont esmeuz 54. *suiv.*
[10]) accablez * versera O. accablera 46. *suiv.*
[11]) voz princes qui ont les visions O. 46.
[12]) qui se cachent du Seigneur *.
[13]) ne me fais pas O.
[14]) et de brief * O. *suiv.*
[15]) en lieu fertile, et le lieu fertile O. 46.

[16]) estans hors de * 54. 59. delivrez de O. 46.
[17]) qui perseverent en iniquité O.
[18]) sans raison * 46. *suiv.* qui ont fait decliner (cheoir 46. *suiv.*) le iuste a chose vaine O.
[19]) ils sanctifieront . . . . et craindront * O. *suiv.*

[1]) Malediction * O. *suiv.*
[2]) *en marge*: ou pervers. — desbauchez O.
[3]) font le O. 46.
[4]) *huit mots omis* *.
[5]) *en marge:* * ou, qui espandent l'effusion qui ourdissent la toille O. 46. 54. se couvrant d'une couverture 59.
[6]) l'encombrier O. la charge 54. 59.
[7]) en vain * 54. 59. en vain et pour neant O. 46.
[8]) leur audace cessera O.

vision en une table devant eux, et la grave en un
livre, à fin qu'elle soit iusqu'au dernier iour à tous-
iours may. 9. Car ce peuple icy est rebelle, enfans
mensongers, enfans qui refusent d'ouyr la Loy du
Seigneur. 10. Qui disent aux voyans, ne voyez
point: et à ceux qui advisent, n'advisez point[9]) les
choses droites: parlez vous de flatteries,[10]) voyez
des erreurs. 11. Ostez vous de la voye, declinez
du sentier: faites que le Sainct d'Israel se retire
de nostre presence. 12. Pourtant dit ainsi le Sainct
d'Israel: Pource que vous avez reietté ceste Parole,
et vous estes fiez en violence et iniquité, et vous
estes appuyez sur cela: 13. Pour ce vous sera
ceste iniquité comme une ruyne qui tombe,[11]) et
comme le ventre qui se iette[12]) hors d'une haute
muraille, dont la ruyne vient soudainement tout à
coup. 14. Et sa froissure sera comme la froissure
du pot d'un potier de terre, lequel on brise sans
l'espargner: et ne trouve l'on point en la brisure
un test pour porter du feu, ou pour puiser de l'eau
d'une fontaine.[13]) 15. Car le Seigneur Dieu, le
Sainct d'Israel a dit ainsi: En reposant, et vous
tenant quoy, vous serez sauvez: vostre force sera
en tranquilité[14]) et fiance, mais vous ne l'avez
point voulu. 16. Et avez dit, Non: mais nous fuy-
rons sur des chevaux. Pourtant fuyrez vous. Nous
monterons sur les plus legers. Et ceux qui seront
plus legers vous poursuyvront. 17. Mille, comme
un seul, s'enfuyront à la menace d'un: vous fuyrez
à la menace de cinq, iusques à ce que vous soyez
delaissez, comme le maz d'une navire au couppeau
d'une montagne, et l'enseigne[15]) sur une monta-
gnette. 18. Pourtant le Seigneur differera,[16]) à fin
d'avoir pitié de vous, pourtant il sera exalté, à fin
qu'il vous soit propice: car le Seigneur est Dieu
de iugement. Bien heureux sont tous ceux qui
l'attendent. 19. Certainement le peuple qui est en
Zion habitera en Ierusalem: tu ne ploureras plus:
il aura compassion de toy, à la voix de ta clameur:
incontinent qu'il aura ouy il te respondra. 20. Apres
que le Seigneur vous aura donné le pain d'angoisse,
et l'eau d'affliction, ta pluye ne differera plus: et
tes yeux verront ta pluye. 21. Et tes oreilles or-
ront la parole de celuy qui est derriere toy, disant:
Voicy la voye, cheminez en icelle, soit que tu
ailles à dextre ou à senestre. 22. Alors vous pro-
phanerez la couverture des images de ton argent,
et la couverture forgee[17]) de ton or, et les separeras

[9]) aux Prophetes, ne prophetisez point * O. *suiv.*
[10]) dites nous choses flatteuses O. plaisantes 46. *suiv.*
[11]) chiet O. va bas 46. *suiv.*
[12]) le lieu soy boutant hors O.
[13]) de la fosse O. de la cisterne 46. *suiv.*
[14]) silence * O. *suiv.*
[15]) le signe O. 46. une banniere 54. 59.
[16]) attend O.
[17]) le vestement couvert O. l'ornement couvert 46. *suiv.*

comme le drappeau souillé de la femme qui a ses
moys:[18]) et luy diras, Vuyde dehors. 23. Et Dieu
donnera la pluye à ta semence, quand tu auras
semé la terre: et le pain du revenu de la terre:
et il sera fertile et gras, et ton bestial pasturera
en ce iour là, en spacieux pasturages.[19]) 24. Aussi
tes boeufs et les asnons qui labeurent la terre,
mangeront le pur fourage, ce qui aura esté vanné
à la paile[20]) et au van. 25. Et adviendra que tes
ruisseaux seront sur toute haute montagne: les
ruisseaux des eauës au iour de la grand' deffaite,
quand les tours seront cheutes. 26. Et la lumiere
de la Lune sera comme la lumiere du Soleil, et la
lumiere du Soleil sera sept fois plus grande,[21])
comme la lumiere de sept iours, au iour auquel le
Seigneur aura lié la brisure de son peuple, et
guairy le coup de sa playe. 27. Voicy le nom du
Seigneur qui vient de loing, sa face est ardente,
et sa charge grefve:[22]) ses levres sont pleines d'in-
dignation, et sa langue comme un feu devorant.
28. Et son esprit comme un torrent inondant,[23])
qui atteint iusques au col, pour vanner les nations
au van de vanité,[24]) et le frein[25]) d'erreur aux
machoires des peuples. 29. Vous aurez le cantique,
comme en la nuict de la saincte solennité, et la
liesse de coeur, comme de celuy qui marche au
son de la fleute, à fin qu'il vienne à la montagne
du Seigneur, au fort d'Israel. 30. Et le Seigneur
fera ouyr la magnificence de sa voix,[26]) et fera
voeir la descente de son bras[27]) en la fureur de
son ire, et flamme de feu devorant, dissipation,
inondation, et pierre de gresle. 31. Car Assur qui
a frappé de la verge,[28]) sera brisé de la voix du
Seigneur. 32. Et sera partout où il passera, la
verge, laquelle le Seigneur mettra sur luy, enfoncee,
avec tabourins et harpes, et bataillera contre, par
batailles d'eslevation contre elle.[29]) 33. Car la ge-
henne est dés hier preparee, mesmes elle est ap-
prestee au Roy: laquelle il a fait profonde et large.
Son amaz de[30]) feu, et force bois: le souffle du
Seigneur comme un torrent de souffre l'allume.

Chapitre XXXI.

1. Malheur sur ceux qui descendent en Egypte,

[18]) menstrueuse O.
[19]) champ O. compagne 46. *suiv.*
[20]) en l'aire * O. *suiv.*
[21]) au septieme double O. 46. sept fois au double 54. *suiv.*
[22]) pesante à porter * O. *suiv.*
[23]) ravineux * fleuve abondant O. fl. profond 46. *suiv.*
[24]) *en marge:* ou, inutile qui ne profitera de rien.
[25]) une bride * O. *suiv.*
[26]) sa voix magnifique O.
[27]) monstrera son bras avancé O. l'avancement de son bras 46. *suiv.*
[28]) lequel (*Seigneur*) le frappera O. qui (*Assur*) frappoit avec baston 46. *suiv.*
[29]) et le combatra par batailles eslevees * O. *suiv.*
[30]) est * son manoir est O. son bastiment est 46. *suiv.*

au secours, et mettent leur appuy és chevaux, et ont leur fiance aux chariots, pource qu'ils sont en grand nombre, et aux gens de cheval, pource qu'ils sont puissans: et n'ont point regardé au Sainct d'Israel, et n'ont point cherché le Seigneur. 2. Et toutesfois, il est aussi sage. Pourtant il amene le mal, et ne met point à neant sa Parole: il s'eslevera, dy-ie, contre la maison des malings, et contre le secours des ouvriers de vanité. 3. Certainement l'Egyptien est homme, et non pas Dieu: et leurs chevaux sont chair, et non pas esprit. Parquoy incontinent que le Seigneur aura estendu sa main, le secoureur tresbuchera, et celuy qui est secouru[1]) tombera, et tous seront consumés[2]) ensemble. 4. Car le Seigneur m'a dit ainsi. Comme le lion bruyt et le lionceau, apres la proye. Si la multitude des pasteurs crie à l'encontre de luy, il ne sera point esmeu de leurs voix, et ne s'humiliera point pour leur tumulte.[3]) Ainsi descendra le Seigneur des armees pour[4]) la montagne de Zion, et pour la coste d'icelle. 5. Le Seigneur des armees deffendra Ierusalem, comme les oyseaux qui vollent: la deffendant et delivrant, passant outre et la sauvant.[5]) 6. Enfans d'Israel retournez vous, d'autant que vous estes enfondrés, en defaillant.[6]) 7. Car en ce iour là chacun reiettera ses images d'argent, et ses idoles d'or, que voz mains ont fait en peché. 8. Alors Assur tombera par le glaive,[7]) le glaive non pas d'un homme le devorera, il s'enfuyra de la presence du glaive, et ses iuvenceaux seront tributaires.[8]) 9. Il se retirera[9]) pour la crainte en sa forteresse, et les princes seront espovantés de la baniere,[10]) dit le Seigneur: duquel le feu est en Zion, et son fourneau en Ierusalem.

Chapitre XXXII.

1. Voicy le[1]) Roy regnera en iustice, et les princes presideront en iugement. 2. Et sera comme une cachette pour le vent, une retraitte[3]) pour la tempeste, comme les ruisseaux d'eauës en lieu sec:

[1]) à qui ayde est donnee O.
[2]) defaudront *
[3]) bruit * O. *suiv.*
[4]) afin de batailler pour * pour batailler sus O. *suiv.*
[5]) il la delivrera . . . . sauvera *.
[6]) comme vous estes tombez profond en vous revoltant *.
[7]) *add.* * non point de l'homme O. *suiv.*
[8]) ses ieunes gens fondront *.
[9]) Il passera O.
[10]) fuiront comme de la baniere [des ennemis]. — O. 46. devant la b. 54. *suiv.*

[1]) un * 46. *suiv.*
[2]) Et ung chascun [iceluy 46. *suiv.*] sera comme le lieu où on se cache O. *suiv.*
[3]) la muce O.

l'ombre d'un grand rocher en terre penible.[4]) 3. Alors les yeux des voyans ne s'esblouyront plus, et les oreilles de ceux qui oyent escouteront. 4. Et le coeur des hastifs entendra[5]) la science, et la langue des begues sera delivree[6]) pour parler disertement. 5. Le villain ne sera plus appellé liberal, ne le chiche large. 6. Car le vilain parlera de vilennie[7]) et son coeur machinera iniquité, pour faire malice, pour proferer moquerie contre nostre Dieu,[8]) et vuyder l'ame affamee, et oster le boire à celuy qui a soif. 7. Les armes[9]) de l'avaricieux sont mauvaises, pour circonvenir les simples en paroles mensongeres, et parler en iugement contre le povre.[10]) 8. Mais le liberal traitera choses liberales, et s'avancera à faire liberalement.[11]) 9. Femmes de repoz levez vous: oyez ma voix filles asseurees,[12]) escoutez ma parole. 10. Vous qui estes si asseurees serez espovantees par certains iours outre l'annee:[13]) pource que la vendange defaudra, la cueillette ne viendra point. 11. Tremblez reposees,[14]) craignez asseurees, despouillez, desnuez, troussez voz reins. 12. Pleurant sur les mammelles, sur les champs desirés, sur la vigne fructifiante. 13. L'espine et la ronce est montee sur la terre de mon peuple, mesmes sur les maisons de liesse en la ville d'esiouyssance. 14. Car les palais seront deserts, le bruit de la ville delaissé, la tour et la forteresse reduites en cavernes perpetuelles, où les asnes sauvages s'esgayeront, et les troppeaux repaistront. 15. Iusques à ce que l'esprit soit espandu sur nous d'enhaut, et que le desert soit mis en terre labourable,[15]) et le champ labourable soit reputé comme la forest. 16. Et le iugement habitera au desert, la iustice sera assise au champ labouré. 17. Et l'oeuvre de iustice sera paix: l'effect,[16]) dy-ie, de iustice sera repos, et seureté à iamais. 18. Et mon peuple sera assis en un tabernacle de paix, en demourances asseurees, et en re-

[4]) deserte * O. *suiv.* — de la grosse pierre O. 46. d'un gros rocher 54. 59.
[5]) des estourdis sera ententif à * (estourdis O. *suiv.*).
[6]) delice *.
[7]) L'eschars devisera de chicheté O. le fol parlera de folie 46. *suiv.*
[8]) pour parler erreur contre le Sgr. O. pour proferer erreur . . . 46. chose fausse 54. *suiv.*
[9]) *en marge:* ou instrumens, ou les mesures.
[10]) est par son parler le iugement du povre O. 46. et le povre de son parler en iugement 54. 59.
[11]) et iceluy est eslevé par liberalité O. 46. — et s'avancera en liberalité 54. 59.
[12]) qui vous confiez O. 46. qui estes en seureté 54. 59.
[13]) par certain temps vous qui avez asseurance serez troublees O. an sur an . . . . 46. *suiv.*
[14]) vous qui estes riches soyez estonnez O. 46. . . . à l'aise . . . . 54. *suiv.*
[15]) *en marge:* * ou, comme Carmel.
[16]) l'office O. le fruit 46. *suiv.*

fraichissemens paisibles.[17]) 19. Et la gresle se destournera descendant sur la forest, et la cité sera assise[18]) en lieu bas. 20. Bien heureux estes vous qui semez sur toutes eauës, qui y envoyez[19]) le pied du boeuf et de l'asne.

Chapitre XXXIII.

1. Malheur sur toy qui pilles, et n'es point pillé: qui fais iniquement, et n'es point iniquement traité. Quand tu auras cessé de fourrager, tu seras fourragé,[1]) quand tu auras achevé de faire iniquement, on te fera[2]) iniquement. 2. Seigneur, ayes pitié de nous: nous avons esperé en toy. Sois nous le bras que leur as esté és matins,[3]) aussi nostre salut au temps de tribulation. 3. Les peuples s'en sont fuyz de la voix du tumulte, à cause de ton exaltation,[4]) les gens ont esté dissippees. 4. Et vostre proye sera recueillie, comme on cueille les hanetons: allant là selon le cours des sautereles.[5]) 5. Le Seigneur qui habite és lieux treshauts est exalté. Il a remply Zion de iustice et iugement. 6. La fermeté de tes temps[6]) sera force, salut, sagesse, et science: la crainte du Seigneur sera son thresor. 7. Voicy les messagers crieront dehors, les ambassadeurs de paix ploreront amerement. 8. Les voyes sont desolees, le voyager a cessé, il a rompu l'alliance, mesprisé les cités, et n'a reputé les hommes pour rien.[7]) 9. La terre a lamenté et est flaitrie, le Liban a honte, et est couppé. Saron est comme un desert. Basan et Carmel sont ruez ius. 10. Maintenant ie me leveray, dit le Seigneur, maintenant ie seray exalté, maintenant ie seray eslevé. 11. Vous concevrez de la paille, et engendrerez de l'esteulle: Le feu de vostre esprit[8]) vous devorera. 12. Et les peuples seront comme bruslement de chaux,[9]) ils seront bruslez au feu comme espines couppees. 13. Escoutez vous qui estes loing ce que i'ay fait: cognoissez ma puissance, peuples voisins. 14. Les infidelles se sont pasmez[10]) en Zion. La frayeur a surpris les hypocrites.[11]) Qui sera-ce de nous, qui habitera avec le feu devorant? Qui sera de nous qui habitera[12]) avec les ardeurs eternelles? 15. Cheminant[13]) en iustice, parlant droitement,[14]) mesprisant le gaing qui procede de violence et calomnie,[15]) qui secouë ses mains pour ne prendre nulz presens: celuy qui estouppe ses oreilles, pour n'ouyr point le sang, fermant les yeux, pour ne veoir point le mal. 16. Cestuy là habitera és hautz lieux, il aura sa franchise és forteresses des rochers:[16]) le pain luy sera donné, et ses eauës seront asseurees. 17. Tes yeux verront le Roy en sa beauté: ils verront la terre loingtaine. 18. Ton coeur meditera frayeur:[17]) où est le scribe, où est le pecheur,[18]) où est celuy qui marque les principales maisons? 19. Tu ne verras point le peuple fier, le peuple de parole confuse,[19]) que tu n'entens point, de langue estrange, que tu ne comprens point. 20. Regarde Zion la cité de noz solennités:[20]) tes yeux verront Ierusalem, habitation paisible, un pavillon qui ne se transportera point, duquel la paix[21]) ne luy sera ostee, et ses cordeaux ne rompront point.[22]) 21. Tant est fort pour nous le Seigneur:[23]) un lieu de fleuves, de rivieres spatieuses et larges, par lesquelles une navire à avirons ne passera point, n'une grosse nef n'y passera point. 22. Car le Seigneur est nostre iuge, le Seigneur est nostre legislateur, le Seigneur est nostre Roy, il nous gardera[24]) luy mesmes. 23. Tes cordes sont laschees, tellement qu'elles n'ont pas affermy[25]) leur maz, et n'ont point espandu[26]) le voyle. La proye de grande despouille a esté divisee, les boiteux mesmes ont divisé la proye. 24. L'habitant ne dira point, ie suis malade, le peuple qui habite en icelle sera delivré d'iniquité.

Chapitre XXXIV.

1. Approchez vous gens, pour escouter: peuples soyez attentifz. Que la terre escoute, et le contenu, d'icelle, le monde, et tout ce qu'il produit. 2. Car l'indignation du Seigneur est sur toutes nations, et

---

[17]) en tresriche repos O. en repos tres asseuré 46. *suiv.*
[18]) humiliee O. 46.
[19]) laissez marcher * mettez O. laissant aller 46. *suiv.*

[1]) piller . . . . pillé *.
[2]) traitera *.
[3]) Toy qui as esté le bras de ceux-ci dés le matin, sois * 54. *s.* Sois le bras d'iceux de bonne heure O. 46.
[4]) souveraineté O. 46. haultesse 54. 59.
[5]) iront entre icelle comme ceux qui vont apres les locustes O. . . . . selon le trot des sauterelles 46. *suiv.*
[6]) la foy sera en ses temps O.
[7]) n'a tenu compte de personne *.
[8]) *en marge:* * ou, souffle.
[9]) *en marge:* la chaux bruslee. — bruslure de chaux * O. *suiv.*
[10]) ont tremblé de peur *.
[11]) *en marge:* * ou, meschans.

[12]) demeurera * O. *suiv.*
[13]) celuy qui chemine *etc.* *
[14]) parle choses droites O. 46. profere ch. dr. 54. *suiv.*
[15]) qui reprouve avarice oppressante O. 46. qui reprouve le gain de violence et extorsion 54. 59.
[16]) sa haultesse seront munitions de pierres O. sa retraite seront munitions de rochers 46. *suiv.*
[17]) la crainte * O. *suiv.*
[18]) celuy qui poise * O. *suiv.*
[19]) obscure O.
[20]) *en marge:* * ou assemblees.
[21]) les cloux * O. *suiv.*
[22]) ne seront envieillis O. corrompuz 46. *s.*
[23]) car vrayement le Sgr. fort nous sera là comme * O. *suiv.*
[24]) sauvera * O. *suiv.*
[25]) mais ilz ne seront pas fortz O. renforcez 46. *suiv.*
[26]) estendu *. On ne pourra estendre le voille à leurs mas O. *suiv.*

sa fureur sur toutes leurs armees, il les a degastees, et livrees à la boucherie. 3. Et leurs occis seront iettés au loing, et la puanteur montera de leurs charongnes, les montagnes decouleront de leur sang. 4. Toutes les armees des cieux defaudront, et s'envelopperont comme un rolle[1]). Les cieux et toutes leurs armees decouleront,[2]) comme la fueille coulle[3]) de la vigne, et comme elle tombe[4]) du figuier. 5. Pource que mon glaive est enyvré au ciel. Voicy il descendra sur Edom: sur le peuple, dy-ie, de ma desconfiture[5]) en iugement. 6. Le glaive du Seigneur est remply de sang, il est engraissé de gresse: du sang, dy-ie, des agneaux et des boucs, de la graisse des rongnons de moutons. Car le sacrifice du Seigneur est en Bosra, et grande occision en la terre d'Edom. 7. Et les licornes descendront avec eux, et les veaux avec les taureaux, et leur terre sera remplie de sang, et leur poudre engraissee de graisse. 8. Car le iour de la vengeance du Seigneur, et l'an de la retribution pour la cause de Zion. 9. Ses rivieres seront converties en poix, et sa poudre en souffre, et sera la terre en poix ardente. 10. Elle ne s'estaindra ne iour ne nuict: sa fumee montera eternellement: Elle sera desolee de generation en generation, il n'y aura nul qui passe par icelle à iamais. 11. Ainsi le pellican et la cheveche[6]) la prendront en possession: le hibou et le corbeau habiteront en icelle: et estendra sur icelle la ligne de neant, et les pierres du niveau de vanité[7]). 12. On appellera ses nobles sans royaume: et tous ses princes seront un neant. 13. Et produira des espines[8]) en ses palais, et l'ortye et le chardon en ses chasteaux: et sera le repaire des dragons, et la demourance aux petiz des austruches. 14. Les bestes sauvages s'y rencontreront Ziim avec Iim, et le luitton criera apres son compagnon. Illec couchera la phee[9]), et trouvera habitation commode[10]) pour elle. 15. La cheveche[11]) y fera son nid, elle y couvera, et esclorra [ses petiz] et les assemblera en l'ombre d'icelle. Illec aussi seront assemblés les autours[12]) l'un avec l'autre, chacune avec sa compagne. 16. Enquerez au livre du Seigneur, et lisez, si un

[1]) developpez (pliez 54. *s.*) comme un livre O. *suiv.*
[2]) decherra O.
[3]) tombe * O. *suiv.*
[4]) chet * O. *suiv.*
[5]) qui est sous ma mortalité O. destiné à ma desconfiture 46. *ss.*
[6]) le butor et la cigogne O. *suiv.*
[7]) la ligne de desolation reduicte à neant et le niveau pour reduire à rien O. la ligne de confusion et le niveau de desolation 46. *suiv.*
[8]) les espines croistront * O. *suiv.*
[9]) Faee O. 46. fee * 54. *suiv.*
[10]) demeure paisible * repos pour elle O. *suiv.*
[11]) Kipos O. Cipos 46. le hibou 54. 59.
[12]) vautours * 54. 59.

seul [poinct] en est osté. Nul[13]) ne defaudra à sa compagne[14]): car la bouche du Seigneur l'a commandé, et l'Esprit du Seigneur[15]) les a assemblees. 17. Il leur a ietté le sort, et sa main leur a divisé à iamais, comme par la ligne. Pour ceste cause ils l'heriteront, ils habiteront là de generation en generation.

Chapitre XXXV.

1. Le desert et lieu solitaire s'esiouiront, le lieu hideux s'esgayera et florira comme le lis. 2. Florissant il florira[1]), s'esgayant il s'esgayera, et chantera: La gloire du Liban luy sera donnee, la beauté de Carmel et de Saron. Ils verront la gloire du Seigneur, la maiesté[2]) de nostre Dieu. 3. Confortez les mains faillies: renforcez les genoux affaibliz[3]). 4. Dictes à ceux qui tremblent[4]) de coeur: soyez confortés, ne craignez point. Voicy vostre Dieu viendra avec vengeance, avec retribution, Dieu viendra et vous sauvera. 5. Alors seront ouvers les yeux des aveugles, et les oreilles seront ouvertes[5]) aux sourds. 6. Alors le boiteux sautera comme un cerf, la langue du muet resonnera clairement: car les eauës seront fouyes au desert, et les fleuves au lieu solitaire. 7. Le lieu sec sera converty en estang, et la region pressee de sec,[6]) en sources d'eauës: en l'habitation des dragons, où ils souloyent gesir, sera le lieu de roseau et de ionc. 8. Et là y aura sentier et voye, et sera appellee la voye saincte. Le souillé ne passera point par icelle, et il leur cheminera en la voye,[7]) à fin que les folz ne se forvoyent. 9. Il n'y aura point là de lion, nulle beste nuysante ne passera par icelle, et[8]) ne sera là trouvee, à fin que les rachetés y cheminent. 10. Ainsi les rachetés du Seigneur retourneront, et viendront en Zion avec liesse: et ioye perpetuelle sera sur leur chef,[9]) ils apprehenderont[10]) ioye et liesse, et douleur et gemissement s'enfuyront.

Chapitre XXXVI.

1. Il advint en l'an quatorziesme du Roy

[13]) Nul de ces animaux * l'un d'iceux O. nul d'iceux 46. *suiv.*
[14]) son pareil * la femelle ne defauldra point avec son pareil O. *suiv.*
[15]) son souffle *.

[1]) Icelle germera grandement O. en abondance 46. *suiv.*
[2]) noblesse O. 46. excellence 54. 59.
[3]) debilitez O.
[4]) aux troublez * O. *suiv.*
[5]) destoupees * O. *suiv.*
[6]) le pays asseché *.
[7]) il ira devant eux * et auront icelle pour aller leur voye O. et ceux qui cheminent en la voye iront par icelle 46. il leur sera cheminant en la voye 54. 59.
[8]) mais on y cheminera sauf O. seurement 46. *suiv.*
[9]) teste *.
[10]) obtiendront * O. *suiv.*

Ezechias, que Sennacherib Roy d'Assur monta contre toutes les villes fortes de Iudee, pour les prendre.[1]) 2. Et le Roy d'Assur envoya Rapsaces de Lachis en Ierusalem au Roy Ezechias, avec une grosse armee: lequel s'arresta au conduit de la mare haute, au chemin du champ du foullon. 3. Et Eliacim le fils d'Helchia, Prevost de l'hostel, sortit vers luy, et Sobna le Chancellier,[2]) et Ioach fils d'Asaph secretaire.[3]) 4. Et Rapsaces leur dit: Or sus dites à Ezechias: Ainsi dit le grand Roy, le Roy d'Assur, Quelle est ceste fiance de[4]) laquelle tu te fies? 5. I'ai dit: ce n'est que paroles de levres: Il faut conseil et force à la guerre.[5]) Dequoy t'es tu confié maintenant, que tu t'es revolté contre moy? 6. Voicy tu t'es fié sur ce baston de roseau brisé: sur Egypte, lequel entrera en la main de celuy qui s'y appuye, et la persera. Tel est Pharao Roy d'Egypte, envers tous ceux qui se fient en luy. 7. Et si tu me dis, Nous avons fiance au Seigneur nostre Dieu: N'est-ce pas celuy duquel Ezechias a osté les hauts lieux et les autelz, et a dit à Iuda et à Ierusalem, vous adorerez devant cest autel. 8. Maintenant, baille ostage à mon maistre[6]) le Roy d'Assur. Ie te donneray deux mille chevaux: as tu chevaliers pour mettre[7]) dessus? 9. Et comment mesprises tu la face d'un capitaine, des plus petiz serviteurs de mon maistre,[8]) et metz ta fiance en Egypte à cause des chariots et chevaux? 10. Et maintenant suis-ie monté en ce pais pour le destruire[9]) sans le Seigneur? Le Seigneur m'a dit: Monte en ce pais, que ie le destruise[10]). 11. Et Eliachim, et Sobna, et Ioah, dirent à Rapsaces, Parle ie te prie à tes serviteurs, en Syriaque: Car nous l'entendons, et ne parles point à nous en Iudaicq,[11]) à l'ouye de ce peuple qui est sur les murailles. 12. Et Rapsaces dit, Mon maistre m'a il envoyé au tien ne à toy, pour dire ces paroles? n'est-ce pas à ce peuple qui est[12]) assiz sur la muraille, à fin qu'il mange sa fiante, et boyve son urine avec vous? 13. Rapsaces donc se tint debout, et cria à haute voix en Iudaicq, et dit, Escoutez les paroles du grand Roy, le Roy d'Assur. 14. Ainsi dit le Roy, Qu'Ezechias ne vous abuse point: car il ne vous pourra point delivrer. 15. Et qu'Ezechias ne vous face point confier au Seigneur, disant, le Seigneur delivrant[13]) nous delivrera: ceste ville ne sera point livree entre les mains du Roy d'Assur. 16. N'escoutez point Ezechias: car ainsi dit le Roy d'Assur, Faictes benediction[14]) avec moy, et sortez: et que chacun mange [du fruict] de sa vigne, et chacun de son figuier, et que chacun boyve les eauës de son puits. 17. Iusques à ce que ie vienne, et vous transporte en une terre semblable à la vostre, une terre de froment et de vin, une terre de pain et de vignes. 18. Que paraventure Ezechias ne vous deçoyve point, disant, Le Seigneur nous delivrera. A savoir, si les dieux des Gentils ont delivré, un chacun d'eux sa terre, de la main du Roy d'Assur? 19. Où est le Dieu d'Amath et d'Arpad? où est le Dieu de Sepharvaim? Ont ils delivré Samarie de ma main? 20. Qui est ce de tous les dieux de ces pais, qui a delivré son pais de ma main? que le Seigneur retire Ierusalem de ma main? 21. Ils se teurent, et ne respondirent pas un mot. Car il estoit defendu de par le Roy, qui avoit dit, Ne luy respondez point. 22. Or vint Eliacim le maistre[15]) d'hostel, et Sobna le chancelier, et Ioah fils d'Asaph secretaire, vindrent à Ezechias les vestemens deschirés, et luy annoncerent les paroles de Rapsaces.

Chapitre XXXVII.

1. Or advint qu'Ezechias ayant ouy ces nouvelles, deschira ses vestemens, se couvrit d'un sac, et vint en la maison du Seigneur. 2. Aussi il envoya Eliacim Prevost de l'hostel, et Sobna Chancelier, et les plus anciens sacrificateurs couverts de sacs, à Isaie le prophete fils d'Amoz. 3. Qui luy dirent: Ainsi dit Ezechias: Ceste iournee est la iournee d'angoisse, de tenserie,[1]) et de blaspheme. Car les enfans sont venuz iusques à l'enfantement, et n'y a point de force pour enfanter. 4. Par aventure[2]) que le Seigneur ton Dieu orra les paroles de Rapsaces que le Roy d'Assur son maistre a envoyé, pour maudire le Dieu vivant, et pour outrager[3]) de paroles, lesquelles le Seigneur ton Dieu a ouyes, Esleve donc oraison pour le reste qui demeure encores. 5. Les serviteurs du Roy Ezechias vindrent à Isaie. 6. Et Isaie leur dit: Vous direz

---

[1]) et les print * O. *suiv.*
[2]) scribe O.
[3]) iudiciaire O. commis sur les registres 46. *suiv.*
[4]) en * par O.
[5]) I'ay pensé que ton conseil et force pour la bataille ne gist seulement qu'en paroles O. 46. i'ay pensé que tu as seulement paroles aux levres: mais conseil et force sont requis en la guerre 54. 59.
[6]) nostre sire O.
[7]) monter * O. *suiv.*
[8]) mettrais tu en fuyte ung des princes serviteurs de mon Seigneur voire des plus petis? O. 46. (destournerais-tu 54. *suiv.*)
[9]) perdre O. Gaster 46. *suiv.*
[10]) et le destrui * O. *suiv.*
[11]) en langage de Syrie .... en langue Iudaique * O. *suiv.*
[12]) aux hommes * O. *suiv.*
[13]) qui delivre O. pour certain 46. *suiv.*
[14]) *en marge:* * ou, appoinctement (O. *suiv.*).
[15]) prevost de l'h. * O.

[1]) d'outrage * correction O. *suiv.*
[2]) *en marge:* * ou, possible. — Si possible 54. *suiv.* A la mienne volonté O. 46.
[3]) reprocher O.

ainsi à vostre maistre.[4]) Ne craignez[5]) point pour les paroles que vous avez ouyes, par lesquelles les serviteurs du Roy d'Assur m'ont blasphemé.[6]) 7. Voicy ie mettray[7]) un vent, car il orra le bruit, et s'en retournera en sa terre:[8]) et feray qu'il tombera de glaive[9]) en sa terre. 8. Or Rapsaces estant retourné, trouva le Roy d'Assur combattant contre[10]) Lobna. Car il avoit entendu qu'il estoit party de Lachis. 9. Il avoit ouy les nouvelles[11]) de Thiraka Roy d'Ethiopie, disant: Il est yssu[12]) pour batailler contre toy. Et depuis les avoir ouyes[13]) il envoya messagers[14]) à Ezechias, disant: 10. Tu diras[15]) ainsi à Ezechias, Roy de Iuda: Que ton Dieu auquel tu te fies ne te deçoyve point, disant: Ierusalem ne sera point livree[16]) és mains du Roy d'Assur. 11. Voicy, tu as entendu ce que les Roys d'Assur ont fait à tous les pais, comment ils les ont gastés,[17]) et tu les delivreras?[18]) 12. Les dieux des Gents[19]) ont ils delivré ceux que mes peres ont destruitz? Gozan et Haram, Reseph, et les fils d'Edem qui ont esté en Bithlassar. 13. Où est le Roy d'Amath, le Roy d'Arpad, le Roy de la cité de Sepharvaiim, Hena et Iva? 14. Ezechias print les lettres de la main des messagers, et les leut, et monta en la maison du Seigneur, et les ouvrit devant le Seigneur. 15. Alors Ezechias pria le Seigneur, disant: 16. Seigneur des armees, Dieu d'Israel, qui habites entre les Cherubins, tu es seul Dieu sur tous les royaumes de la terre. Tu as fait les cieux et le terre. 17. Seigneur encline ton oreille, et escoute: ouvre tes yeux, et voy: oy[20]) toutes les paroles de Sennacherib, lesquelles il a envoyees pour outrager le Dieu vivant. 18. Vray est, Seigneur, que les roys d'Assur ont destruit tous les pais, et ta terre d'iceux. 19. Et ont mis leurs dieux au feu, pource qu'ils ne sont pas dieux, mais ouvrage des mains des hommes, bois et pierre: et pourtant ils les ont destruits. 20. Et maintenant, Seigneur nostre Dieu, garde nous de sa main, à fin que tous les royaumes de la

[4]) seigneur O.
[5]) Le Seigneur dit ainsi: Ne crain point *etc.* * O. *suiv.*
[6]) qui m'ont esté reprochees par *.
[7]) ie luy susciteray *.
[8]) son pays * O. *suiv.*
[9]) par l'espee * O. *suiv.*
[10]) qui assailloit *.
[11]) mais on luy dit * il ouyt parler O.
[12]) sorti *.
[13]) ce qu'ayant entendu *.
[14]) des ambassadeurs * ambassades O. *suiv.*
[15]) vous parlerez * O. *suiv.*
[16]) donnee O.
[17]) ruinez * mis à sac O. *suiv.*
[18]) et toy, eschapperas tu? * pourras tu estre delivré O. *suiv.*
[19]) Gentilz *.
[20]) escoute * O. *suiv.*

terre cognoissent que tu es le seul Dieu. 21. Alors Isaie fils d'Amoz envoya à Ezechias, disant: Ainsi dit le Seigneur: pource que tu m'as prié de[21]) Sennacherib Roy d'Assur. 22. Voicy la parole que le Seigneur a prononcee[22]) contre luy. Il t'a mesprisee, il s'est moqué de toy, vierge fille de Zion:[23]) il a hoché[24]) la teste sur toy, fille de Ierusalem. 23. A qui as tu dit opprobre,[25]) et lequel as tu blasphemé? Sur qui as tu eslevé ta voix, et as eslevé[26]) en haut tes yeux? à savoir, sur le Sainct d'Israel. 24. Tu as outragé le Seigneur par la main de tes serviteurs, et as dit: En la multitude de mes chariots ie monteray[27]) au haut des montagnes,[28]) ie coupperay ses hauts cedres, et ses sapins exquis: et puis ie viendray au sommet de son extremité,[29]) et en sa forest champestre.[30]) 25. Ie fouyray et beuvray les eauës: ie deseicheray de la plante de mes pieds tous les lacs du siege.[31]) 26. N'as tu point ouy que ie l'ay faite long temps ya? et que ie l'ay formee dés les iours anciens? Et maintenant l'ameneroy-ie là qu'elle fust[32]) en desolation, en monceaux de ruyne, comme les villes munies? 27. Car les habitans d'icelles ont eu les mains couppees,[33]) ont esté effrayez et confuz. Ils ont esté faits comme l'herbe du champ, comme poiree verde, comme l'herbe des toicts qui deseiche devant qu'elle soit meure.[34]) 28. I'ay cogneu ton assiete, ton yssue et ton entree, et ta forcenerie contre moy. 29. Pource que tu es courroucé[35]) contre moy, ton bruit[36]) est monté à mes oreilles. Ainsi ie mettray un hamesson en ton oreille,[37]) et un frein[38]) en tes levres, et te rameneray par la voye par[39]) laquelle tu es venu. 30. Mais toy [Ezechias][40]) tu auras ce signe. Tu mangeras ceste annee les choses qui croissent d'elles mesmes, et en la seconde aussi ce

[21]) touchant * O. *suiv.*
[22]) parlé O.
[23]) La vierge . . . . t'a mesprisé *etc.* O.
[24]) meut O.
[25]) iniure *.
[26]) dressé *.
[27]) ie suis monté *etc.* O. 46.
[28]) *add.* és costez du Liban * O. *suiv.*
[29]) du plus haut lieu d'iceluy * O. *suiv.*
[30]) *en marge:* ou de sa plaine * tant és forestz qu'en ses lieux fertiles O. *suiv.*
[31]) toutes rivieres ayans levees O. 46. des lieux assiegez 54. 59.
[32]) à ce poinct qu'elle fust reduite *.
[33]) ont esté manchots * O. *suiv.*
[34]) avant que venir à maturité *.
[35]) fais du furieux * tu enrages 54. *suiv.* ta frenaisie et bruit est monté O. 46.
[36]) tes braveries *.
[37]) un cercle en tes narines * O. *suiv.*
[38]) ma bride * une bride O. *suiv.*
[39]) par où *.
[40]) *Le nom omis* * O.

qui croist de soy mesme:[41]) en la troisiesme annee tu semeras et moissonneras, tu planteras des vignes, et mangeras le fruit d'icelles. 31. Et ce qui sera gardé[42]) de la maison de Iuda, et qui sera residu[43]) poursuyvra de ietter[44]) racine en bas, et de produire fruit à mont. 32. Car de Ierusalem sortira le reste,[45]) et ce qui sera reservé[46]) de la montagne de Zion: le zele du Seigneur des armees fera cecy. 33. Et pourtant ainsi dit le Seigneur du Roy d'Assur: Il n'entrera point en ceste ville, et n'y iettera point sa flesche: celuy qui est armé[47]) du bouclier ne l'occupera point, et ne tirera l'arbaleste[48]) contre icelle. 34. Il s'en retournera par la voye, par laquelle il est venu,[49]) dit le Seigneur. 35. Et ie seray protecteur sur ceste ville, pour la garder, pour l'amour de[50]) mon serviteur David. 36. Et l'Ange de Dieu sortit, et frappa au siege des Assyriens cent octante[51]) cinq mille hommes: et quand on fut levé au matin, voicy tous les corps qui estoyent morts.[52]) 37. Alors Senacherib Roy d'Assur partit, et s'en retourna et habita en Ninive. 38. Et advient que comme il adoroit au temple Nisroch son Dieu,[53]) Adramelech et Sarrezer ses fils le frapperent de glaive, et s'enfuyrent en la terre d'Armenie, et Essarradon son fils regna en son lieu.

Chapitre XXXVIII.

1. En ces iours Ezechias fut malade iusqu'à la mort, Et Isaie le Prophete fils d'Amoz, vint à luy et luy dit,[1]) Dispose de ta maison: car tu mourras, et ne vivras point. 2. Alors Ezechias tourna sa face vers la paroy, et pria le Seigneur. 3. Et dit: Ie te prie Seigneur, ayes souvenance[2]) que i'ay cheminé devant toy, en verité, en coeur parfait, et que i'ay fait droitement[3]) devant tes yeux. Et Ezechias ploura grandement.[4]) 4. Alors la parole du Seigneur fut donnee à Isaie, disant, 5. Va, et dy à Ezechias: Ainsi dit le Seigneur, le Dieu de ton pere David, I'ay ouy ta priere, et ay veu tes larmes. Voicy i'adiouste quinze ans aux tiens. 6. Et ie te delivreray de la main du Roy d'Assur, et ceste ville aussi, et seray protecteur de ceste ville. 7. Or tu auras ce signe de Seigneur, de ce que le Seigneur fera la chose qu'il a dite. 8. Voicy, ie ramene[5]) l'ombre des degrés où elle est descendue[6]) au Soleil, au quadran[7]) d'Achaz: et le Soleil retourna[8]) de dix degrés, autant qu'il estoit descendu. 9. L'escrit d'Ezechias Roy de Iuda, apres qu'il eut esté malade et revint à convalescence[9]) de sa maladie. 10. I'ay dit au retrenchement[10]) de mes iours, ie m'en vay aux portes du sepulchre: ie suis privé du residu de mes ans. 11. I'ay dit, Ie ne verray plus le Seigneur, le Seigneur en la terre des vivans: ie ne verray plus l'homme avec les habitans de ce siecle. 12. Mon habitation est passee,[11]) et s'est revolue[12]) de moy, comme la tente[13]) d'un pasteur, i'ay couppé ma vie comme un tisseran,[14]) dés le commencement[15]) il me couppera: depuis le iour iusques à la nuit tu me consumeras. 13. Ie contoye au poinct du iour,[16]) il a brisé mes oz comme le lion, depuis l'aube du iour iusqu'à la nuit tu me consumeras. 14. Ie gasouilloye comme une grue:[17]) ie gemissoye comme une colombe. Mes yeux estoyent eslevés en haut. Seigneur il m'a fait violence, recrée moy.[18]) 15. Que diray ie? celuy qui me l'a dit, l'a fait. Ie chemineray[19]) tous les iours de ma vie en l'amertume de mon ame. 16. Seigneur, mesmes à tous ceux qui vivront outre iceux[20]) la vie de mon esprit sera cogneuë en iceux, pource que tu m'as fait dormir, et que m'as vivifié. 17. Voicy en paix l'amertume m'a esté amere, et il t'a pleu [retirer] mon ame de la fosse[21]) car tu as ietté

[41]) *six mots omis* *.
[42]) aura esté recous * O. *suiv.*
[43]) resté *.
[44]) reprendra * O. *suiv.*
[45]) residu * 54. 59. ce qui est de reste O. 46.
[46]) aura esté recous * ce qui est rescou O. 46. quelque recousse 54. *suiv.*
[47]) muni * le bouclier O. *suiv.*
[48]) *en marge:* * ou ne ruera ses machines 54. 59. n'arrengera point aucun bastillon O. 46.
[49]) par où il est venu et n'entrera point en ceste villee *.
[50]) de moy et de * O. *suiv.*
[51]) quatre vingts * O. *suiv.*
[52]) voicy c'estoyent tous corps morts * 54. 59.
[53]) son Dieu au temple de Nisroch *.

[1]) *add.* Le Seigneur dit ainsi * O. *suiv.*
[2]) souvien-toy * ce qui te plaist O. *suiv.*
[3]) ce qui estoit droit *.
[4]) amerement * avec grand gemissement O. *suiv.*

[5]) ie fais remonter * ie feray retourner O. *suiv.*
[6]) devalee * avallee 46. *suiv.*
[7]) en l'horloge * O. *suiv.*
[8]) retournera O. *suiv.*
[9]) fut gueri * O. *suiv.*
[10]) en la coupure * au deffaut O. *suiv.*
[11]) s'est esloignee 59. mon eage est departy O. 46. 54.
[12]) tournee arriere * O. *suiv.*
[13]) loge * le tabernacle O. *suiv.*
[14]) comme la toile O. 46. 54.
[15]) en m'eslevant *. *En marge:* ou, il me coupera par maigreur ou maladie. — il m'a affollé par maladie O. 46.
[16]) ie proposoye d'estre iusqu'au matin O. 46. ie contoye iusqu'au matin 54. 59.
[17]) grue ou harondelle * et l'harondelle O. *suiv.*
[18]) le mal m'oppresse, soulage moy * ie souffre violentement O. 46. garantis moy O. *suiv.*
[19]) ie seray esmeu * *et en marge:* ie chemineray en tremblant. ie resumeray tous mes ans O. 46.
[20]) apres moy, cognoistront * ils vivront sur iceulx et en tout (temps) en iceulx la vie de mon esprit (perseverea) O. 46. — à tous ceux qui survivront par dessus ces ans . . . . . sera notoire 54. 59.
[21]) *en marge*: tu as aymé mon ame de (en) la fosse de perdition.

derriere le doz tous mes pechés. 18. Car l'enfer ne te rendra point confession,[22]) ne la mort ne te louera point: ne ceux qui descendront en la fosse n'attendront point ta verité. 19. Le vivant, le vivant c'est celuy qui te confessera: comme moy auiourd'huy. Le pere fera cognoistre aux enfans ta verité. 20. Le Seigneur pour me garder:[23]) et nous chanteront noz cantiques tous les iours de nostre vie en la maison du Seigneur. 21. Alors Isaie dit: On prendra une masse de figues, et on la mettra sur la playe, et il vivra. 22. Or Ezechias avoit dit: Quel signe que ie monteray en la maison du Seigneur?

Chapritre XXXIX.

1. En ce temps là Merodach Baladan, fils de Baladan, Roy de Babel, envoya à Ezechias lettres et present, apres avoir entendu qu'il avoit esté malade, et qu'il estoit guairy. 2. Et Ezechias s'en resiouyt,[1]) et leur monstra la maison de son thresor, l'or et l'argent, les choses aromatiques,[2]) l'onguent precieux, la maison où estoyent tous ses harnois[3]) et tout ce qu'on trouvait en ses thresors. Ezechias n'avoit rien en sa maison, n'en tout son royaume, qu'il ne monstrast. 3. Alors Isaie le Prophete vint au Roy Ezechias, et luy dit, Qu'est-ce que ces gens cy ont dit? et d'où sont ils venuz à toy? Ezechias respondit, Ils sont venuz à moy de pais loingtain, de Babylone. 4. De rechef il dit, Qu'ont ils veu en ta maison? Et Ezechias dit, Ils ont veu tout ce qui estoit en ma maison: et n'y a chose en mes thresors que ie ne leur aye monstree. 5. Alors Isaie dit à Ezechias, Escoutes la parole du Seigneur des armees. 6. Voicy les iours viendront, et tout ce qui est en ta maison, et tout ce que tes peres ont serré iusques auiourd'huy, sera emporté en Babylone: et n'y restera rien, dit le Seigneur. 7. Ils emmeneront[4]) tes filz qui seront sortiz de toy, que tu auras engendrés, et seront Eunuques au palais du Roy de Babylone. 8. Ezechias dit à Isaie, La parole du Seigneur que tu as prononcee est bonne. Et dit, au moins qu'il y ait[5]) paix et seureté en mes iours.

Chapitre XL.

1. Consolez, consolez, mon peuple, dira vostre Dieu. 2. Parlez selon le coeur de Ierusalem, et luy criez: que guerre est accomplye[1]) pource que son iniquité luy est pardonnee.[2]) Car elle a receu de la main de Dieu au double pour ses pechés. 3. La voix criante au desert. Preparez la voye du Seigneur. Dressez au desert le sentier à nostre Dieu. 4. Toute vallee sera eslevée, et toute montagne et montagnette sera abaissee, et ce qui est tortu sera redressé, et les lieux rudes[3]) applaniz. 5. Et la gloire du Seigneur sera revelee: et toute chair verra ensemble que la bouche du Seigneur a parlé. 6. La voix a dit, Crie. Et i'ay dit, Que crieray-ie? Toute chair est foin:[4]) et toute sa grace est comme la fleur du champ. 7. L'herbe est sechee, la fleur est flaitrie pource que l'Esprit du Seigneur a soufflé sur elle. Vrayement le peuple est foin. 8. L'herbe est sechee, la fleur est flaitrie. Mais la parole du Seigneur demeure eternellement. 9. Montez en la haute montagne, Zion prescheresse.[5]) Esleve fort ta voix prescheresse Ierusalem. Esleve ne crains point. Dy aux cités de Iuda: Voicy vostre Dieu. 10. Voicy le Seigneur Dieu viendra en puissance, et son bras luy sera en domination. Voicy son loyer est avec luy, et son oeuvre devant sa face. 11. Il repaistra son trouppeau comme le pasteur, il recueillera les agneaux en son bras, il les portera en son sein, et menera doucement celles qui ont agnelé.[6]) 12. Qui est-ce qui a mesuré les eauës en son poing, et mesuré les cieux de sa paulme, et comprins de trois doigts la pouldre de la terre, pesé les monts en la balance, et les costaux au trebuchet? 13. Qui est-ce qui a addressé l'Esprit du Seigneur, ou qui l'a insruit de conseil, et l'a enseigné? 14. A qui est-ce qu'il a demandé conseil, qui l'admonnestast? qui est-ce qui luy a monstré le sentier de iugement, qui l'instruict de[7]) science, ou luy a monstré la voye de prudence? 15. Voicy, les gens sont comme une goutte du seau, et sont reputees comme la poudrette[8]) de la balance, voicy il iette les isles comme une petite chose. 16. Le Liban ne luy suffira point pour brusler,[9]) ne le bestial d'iceluy pour faire[10]) holocauste 17. Toutes les gens sont comme un neant devant luy, et sont reputees moins que rien, et ce qui n'est point au pris de luy. 18. A

---

[22]) ne te confessera point * O. *suiv.*
[23]) m'a delivré * — sauve moy O. — m'a esté en salut 46. *ss.*

[1]) fut ioyeux de cela * O. *suiv*
[2]) les senteurs * les odorements O. *suiv.*
[3]) toute son armeurerie * les cabinetz des utensiles O. 46. les lieux de ses munitions 54. 59.
[4]) ils prendront de * O. *suiv.*
[5]) il y aura *.

[1]) sa guerre est parachevee * son temps est accompli O. *suiv.*
[2]) *en marge:* * ou, sa misere est cessee.
[3]) raboteux * les choses rudes en voyes applanies O. 46. les abbatus seront mis en v. appl. 54. 59.
[4]) herbe *.
[5]) qui annonces les nouvelles * 46. *suiv.* qui porte nouvelle O.
[6]) *en marge:* * ou, qui sont preignes O. *suiv.*
[7]) luy a apprins la *s.* * O. *suiv*
[8]) le moment O. un grain en 46. *suiv.*
[9]) pour faire le feu * 54. 59. pour allumer O. 46.
[10]) ne luy seroyent point suffisantes pour * O. *suiv.*

qui donc est-ce que vous avez fait[11]) Dieu semblable, ou quelle semblance[12]) luy disposerez vous? 19. L'ouvrier fond[13]) l'image, l'orfevre luy approprie[14]) l'or, l'orfevre fond des chaisnettes d'argent. 20. Le povre eslist[15]) pour offrande un bois qui ne pourrisse point: il cerche un ouvrier expert pour luy acoustrer son image, à fin qu'elle ne bouge. 21. Ne savez vous point? n'avez vous point ouy? ne vous a il pas esté annoncé dés le commencement? n'avez vous pas esté enseignés dés les fondemens de la terre? 22. Il est assiz sur le rond de la terre: dont les habitans sont comme sauterelles: il estend le ciel, comme une courtine: il estend, dy-ie, comme un pavillon pour y habiter. 23. Il met à neant[16]) les puissans, les gouverneurs,[17]) comme s'ils n'estoyent point. 24. Comme s'ils n'avoyent point esté plantés, comme s'ils n'estoyent point semés, comme si leur tronc n'avoit point de racine en terre. Aussi il a soufflé[18]) dessus, et sont desseichés: et le tourbillon les a emportés comme l'esteulle. 25. Et à qui me comparerez vous pour estre[19]) semblable, dit le Saint. 26. Eslevez voz yeux en haut, et regardez qui les a creés, produisant en nombre leur gendarmerie,[20]) il les appellera tous par leurs noms. Par la grandeur de sa force, et par sa puissance et vertu, il n'y en a nul qui defaille. 27. Pourquoy dis tu Iacob, et pourquoy parles tu Israel? Ma voye est cachee du Seigneur, et mon iugement passe[21]) de mon Dieu. 28. N'as tu pas seu, n'as tu pas ouy que Dieu est le Seigneur du siecle,[22]) qui a creé les fins de la terre? Il n'ahanne[23]) point, et ne se lasse point: on ne peut sonder son intelligence. 29. Il donne vertu au las, et multiplie la force à celuy à qui elle defaut. 30. Les iuvenceaux ahannent, et se lassent: les ieunes cheent de cheute.[24]) 31. Mais ceux qui attendent le Seigneur cueilleront nouvelles forces:[25]) ils leveront[26]) les aisles, comme aigles, ils courront, et ne seront point lassés, ils chemineront et ne defaudront point.

[11]) *en marge:* ferez-vous * O. *suiv.*
[12]) remembrance * 54 *suiv.*
[13]) taille *.
[14]) estend dessus *.
[15]) le thresorier des offrandes choisit O. Celuy qui amasse les offrandes 46. *suiv.*
[16]) reduit à rien * O. *suiv.*
[17]) de la terre * les iuges O.
[18]) quand il souffle * il les soufflera O. 46. 54. il souffle sur eux 59.
[19]) à qui me ferez vous * O. *suiv.*
[20]) armee * exercite O. *suiv.*
[21]) passe arriere * est passé outre O. *suiv.*
[22]) que le Dieu du siecle est l'Eternel * le Dieu eternel le Seigneur O. 46. le Seigneur est le D. eternel 54. 59.
[23]) ne travaille * il ne se lasse point et ne prend point de peine O. *suiv.*
[24]) se foulent * O. *suiv.*
[25]) changeront la force O. seront renouvellez 46. *suiv.*
[26]) ils monteront avec O. 46.

Chapitre XLI.

1. Isles, taisez vous pour moy: que les peuples reprennent force:[1]) qu'ils approchent, alors ils parleront: venons ensemble au iugement. 2. Qui a suscité la iustice d'Orient? il l'a[2]) appellé pour venir apres soy: il luy a mis en subiection[3]) les gents, et a subiugué les roys: il les a livrés à son glaive comme poussiere, et à son arc comme une esteule[4]) poussee. 3. Il les a poursuiviz: il est eschappé en paix par la voye par laquelle son pied n'estoit point entré.[5]) 4. Qui a ordonné et fait cela, appellant les generations dés le commencement? Moy le Seigneur ie suis le premier, et suis celuy mesme avec les derniers. 5. Les isles m'ont veu, et ont eu crainte: les derniers bouts de la terre ont esté estonnés: ils se sont approchés,[6]) et sont venuz. 6. Un chacun a donné[7]) ayde à son prochain, et a dit à son frere, porte toy vaillamment. 7. L'orfevre[8]) a conforté le fondeur, et celuy qui frappe du marteau le batteur,[9]) et le batteur le frappeur de marteau,[10]) et a dit, Cecy est bon pour souder le plomb, et l'a attaché de cloux.[11]) 8. Mais toy Israel, tu es mon serviteur: Iacob que i'ay esleu, semence d'Abraham, vous estes mes amys.[12]) 9. Car ie t'ay pris[13]) des extremités de la terre: ie t'ay appellé des outrepassemens[14]) d'icelle, et t'ay dit: Tu es mon serviteur, ie t'ay esleu, et ne t'ay point repudié. 10. Ne crain point: car ie suis avec toy: ne soys point estonné, car ie suis ton Dieu, qui te fortifie: encore te donneray-ie secours: encore te soutiendray-ie de la dextre de ma iustice. 11. Voicy, tous ceux qui t'irritent, seront[15]) confuz: ceux qui debattent contre toy, seront reduits[16]) à neant, et periront. 12. Tu les cercheras, et ne les trouveras point: ceux qui plaident contre toy, deviendront comme un rien:

[1]) se fortifient * se renforcent 54. 59. changent la force O. 46.
[2]) l'a il pas * (*etc.*): il l'appellera O.
[3]) assuietti * il luy a donné à command O. 46. à commandement 54. *suiv.*
[4]) la paille *.
[5]) n'est pas allé à pied O.
[6]) rencontrez ensemble 46. *suiv.*
[7]) donnera O. donne 46. *suiv.*
[8]) le forgeron * le menuisier O. *suiv.*
[9]) l'autre frappant à son tour *.
[10]) *omis* *. *Tout le verset est autrement traduit dans les édd.*
[11]) afin qu'il ne bougeast *add.* *
[12]) posterité d'A. mon amy * que i'ayme O. mon bien aymé 46. *suiv.*
[13]) fortifié O. 46. — retenu 54. *suiv.*
[14]) *en marge:* * ou, excellences. — lieux loingtains O. *suiv.*
[15]) honteux et * O. *suiv.*
[16]) redigez O.

et ceux qui bataillent contre toy, seront consumés. 13. Car ie suis le Seigneur ton Dieu, te prenant par la main, et te disant: Ne crain point, ie te donneray secours. 14. Ne crain point, ver de Iacob, vous les morts[17]) d'Israel: ie t'aideray, dit le Seigneur et ton redempteur,[18]) le Sainct d'Israel. 15. Voicy, ie t'ay mis comme un trainoir,[19]) comme une nouvelle herce ayant des pointes, tu froisseras[20]) les montagnes: et tu briseras les costaux,[21]) et les reduiras en poudre. 16. Tu les vanneras, et le vent les emportera, et le tourbillon les espardra. Mais tu t'esgayeras au Seigneur: et te glorifieras au Sainct d'Israel. 17. Les povres et necessiteux cercheront des eauës, qui n'apparoissent point: leur langue dessechera de soif. Moy le Seigneur les exauceray: moy le Dieu d'Israel, ie ne les delairray point. 18. I'ouvriray des rivieres és hauts sommets, et des fontaines au milieu des plaines: ie convertiray le desert en estange d'eauës, et la terre non habitee,[22]) en sources d'eauës. 19. Ie mettray[23]) au desert le cedre, le prunellier,[24]) le meurte et le pin:[25]) ie mettray en l'hermitage le sapin, l'orme et le tremble[26]) ensemble. 20. Qu'ils advisent[27]) donc, et cognoissent, qu'ils pensent et entendent, que la main du Seigneur a fait cecy, et le Sainct d'Israel a creé cecy. 21. Plaidez[28]) vostre cause, dit le Seigneur: et amenez vos fortes raisons, dit le Roy de Iacob. 22. Qu'ils les amenent, à fin qu'ils nous annoncent les choses à venir, et les choses qui sont ia passees qu'ils les annoncent,[29]) et nous y mettrons nostre coeur, et nous cognoistrons leur fin: et enseignez nous les choses qui doyvent advenir. 23.[30]) A fin que nous sachions que vous estes dieux: mais encore faites bien ou faites mal, à fin que nous racontions et voyons[31]) ensemble. 24. Voicy vous estes de rien: et vostre facture est d'un neant: (l'homme) y a esleu abomination.[32]) 25. Ie l'ay suscité d'Aquilon, et est venu: il appellera en mon nom du Soleil levant: et viendra aux princes comme à la bouë, et foullera l'argile comme le potier. 26. Qui a annoncé du commencement, à fin que nous le cognoissions? desia auparavant, et nous le dirons estre iuste. Mais à la verité il n'y a nul annonçant, il n'y a nul faisant ouyr, il n'y a nul oyant voz paroles. 27. Le premier à Zion, voicy, les voicy: et envoiray des nouvelles à Ierusalem. 28. I'ay regardé, et n'y avoit personne: ie me suis enquis d'eux, et n'y en avoit pas un qui donnast conseil: ie les ay interrogués, et n'y a eu nul qui ayt respondu un seul mot. 29. Voicy, tous sont vanité, et leurs oeuvres sont un defaut,[33]) et leurs images sont vent et confusion.

Chapritre XLII.

1. Voicy mon serviteur, ie m'appuyeray sur luy,[1]) mon esleu en qui mon ame a pris son plaisir. I'ay mis mon Esprit sur luy: il proferera[2]) iugement aux peuples. 2. Il ne criera point, il n'eslevera point sa voix, et ne la fera point ouyr és rues.[3]) 3. Il n'achevera point de rompre le roseau cassé, et n'esteindra point le lin fumant: il produira iugement en verité. 4. Il ne perdra point force ne courage,[4]) iusques à ce qu'il ayt mis iugement en terre: et les isles attendront sa Loy. 5. Ainsi Dieu éternel,[5]) createur des cieux, et les estendant, eslargissant la terre, et les fruits d'icelle, donnant respiration au peuple habitant en icelle, et Esprit à ceux qui y conversent. 6. Moy le Seigneur, ie t'ay appellé en iustice, et te tiendray la main: ie te garderay, et te mettray en alliance du peuple et en lumiere des Gentils. 7. A fin que tu ouvres les yeux des aveugles, et que tu retires les prisonniers hors de prison,[6]) et de la maison de chartre[7]) ceux qui sont assiz en tenebres. 8. Ie suis le Seigneur: tel est mon nom: et ne donneray ma gloire à un autre, ne ma louange aux images de fonte.[8]) 9. Les choses passees, voicy elles sont venues: ce suis-ie qui annonce les choses nouvelles: ie les vous feray cognoistre avant qu'elles soyent advenues. 10. Chantez au Seigneur nouveau cantique, sa louange soit depuis les bouts de la terre: voire toy qui descends en la mer, et ce qui est en icelle, vous isles, et les habitans d'icelles.[9]) 11. Que le desert et les villes d'iceluy s'escrient,

17) hommes mortelz O. 46. hommes morts 54. *suiv.*
18) *en marge:* ou, defenseur garant O. *suiv.*
19) le ploutroir O. *suiv.*
20) et briseras menu *.
21) montagnettes * O. *suiv.*
22) la terre hallee O. *suiv.*
23) donneray *.
24) le pin O. *suiv.*
25) l'arbre resinant O. *suiv.*
26) le peuplier * le bouix O. *suiv.* bois 59.
27) voyent * O. *suiv.*
28) presentez O. 46. produisez 54. 59.
29) qu'ils nous disent ce qui est avenu au paravant *.
30) Annoncez les choses qui doivent avenir * O. *suiv.*
31) *en marge:* ou, nous nous esbahissions. — nous nous esmerveillerons et verrons O. *suiv.*
32) abominable sera qui vous eslira O. abomination sur celuy *etc.* 46. on eslit abomination en vous 54. *suiv.*

33) de neant * O. *suiv.*

1) *en marge:* ou, ie l'appuyeray.
2) mettra en avant * 54. *suiv.*
3) dehors O.
4) il ne sera trouble ne estourdy O. 46. 54. il ne se lassera point ni ne faschera 59.
5) *en marge:* ou puissant.
6) ceux qui sont detenus aux ceps *.
7) prison * O. *suiv.*
8) taillees * — images O. idoles 46. *suiv.*
9) [chantez] *. — que ceux . . . . . chantent O. *suiv.*

les bourgades où habite Kedar: que ceux qui habitent és roches, chantent, qu'ils menent ioye du sommet des montagnes. 12. Qu'ils donnent gloire au Seigneur, et qu'ils annoncent sa louange és isles. 13. Le Seigneur sortira comme un geant:[10]) il suscitera[11]) son zele comme un combattant: il criera, il s'esiouyra, et sera fortifié sur ses ennemys. 14. Il y a long temps que ie n'ay sonné mot, que ie me suis teu, et tenu quoy: ie crieray comme la femme en travail: ie gasteray, et engloutiray tout ensemble. 15. Ie reduiray les montagnes et montagnettes en desert: ie desseccheray toute leur herbe: ie mettray les rivieres à sec, et feray tarir les estangs. 16. Et conduiray les aveugles par le chemin qu'ils ont ignoré, ie les feray entrer par les sentiers qu'ils n'ont point cogneuz: ie convertiray devant eux les tenebres en lumiere, et feray que les choses tortues deviendront droites. Telles choses leur feray-ie et ne les abandonneray point. 17. Ceux qui se fient aux images gravees,[12]) et qui disent à celles de fonte, vous estes nos dieux, tomberont en arriere, et seront confuz. 18. O vous qui estes sourds, oyez: et vous aveugles soyez attentifs à regarder. 19. Qui est aveugle sinon mon serviteur? et y en a il un sourd comme mon messager que i' envoye? qui est si aveugle que le parfait? et qui est aveugle, si ce n'est le serviteur du Seigneur? 20. En voyant plusieurs choses, que[13]) tu ne consideres point: en ouvrant les oreilles, pour n'ouyr point.[14]) 21. Le Seigneur l'a fait volontairement[15]) à cause de sa iustice, pour magnifier et ennoblir sa Loy. 22. Mais ce peuple est pillé et foullé: tous seront liés és prisons, et seront cachés és cavernes. Ils seront mis en pillage, et n'y aura nul qui les delivre: ils seront exposés en proye, et n'y aura nul qui die: rends. 23. Qui est d'entre vous, qui prestera l'oreille à cecy? qui prendra esgard? qui sera attentif à l'advenir? 24. Qui a donné Iacob en proye? et qui a exposé Iacob en fourrage?[16]) N'est-ce pas le Seigneur? d'autant que nous avons peché contre luy, et n'ont point voulu cheminer en ses voyes, et n'ont point ouy sa Loy. 25. Parquoy il a espandu sur luy[17]) la fureur de son ire, et la force de la guerre. Il l'a enflammé de tous costés, et n'y a pas eu esgard: il l'a bruslé, et n'a point mis cela sur son coeur.

[10]) le fort O.
[11]) eslevera 46. *suiv.*
[12]) à l'image taillee * 46. *suiv.* entaillee O.
[13]) Tu vois beaucoup de choses, mais O. 46. voyant . . . . . . pour ne considerer rien 54. 59.
[14]) il a les oreilles ouvertes, mais il n'escoute point O. 46. oyant . . . . . pour *etc.* 54. 59.
[15]) est de bonne volonté * de bon vouloir pour l'amour 54. 59. il a pleu au S. pour l'amour O. 46.
[16]) Israel aux pillards * O. *suiv.*
[17]) sur ce peuple *.

Chapitre XLIII.

1. Et maintenant ainsi dit le Seigneur, ton createur, ô Iacob, ton formateur, ô Israel: ne crain point, car ie t'ay racheté, et t'ay appellé par ton nom: tu es mien. 2. Quand tu auras passé[1]) par les eauës, ie seray avec toy és fleuves: ils ne te noyeront point. Quand tu auras passé par le feu mesme, tu ne seras point bruslé: et la flamme ne t'ardra point. 3. Car ie suis le Seigneur ton Dieu, le Sainct d'Israel, ton Sauveur: i'ay donné Egypte pour le pris de ta rançon:[2]) Ethiopie et Saba en ton lieu. 4. Pource que tu as esté precieux devant mes yeux, et as esté honnoré,[3]) et que ie t'ay aymé: ie donneray les hommes[4]) en ton lieu, et les peuples en la place de ton ame. 5. Ne crain point, car ie suis avec toy. I'ameneray ta semence d'Orient: et t'assembleray d'Occident. 6. Ie diray à l'Aquilon, donne: et au Midy, n'empesches point. Ameine mes fils de loing, et mes filles des bouts du monde. 7. Tous appellés en mon nom:[5]) et les ay creés à ma gloire: ie les ay formés, voire ie les ay faits. 8. A fin que i'amene hors le peuple aveugle, qui a des yeux: et les sourds, qui ont des oreilles. 9. Que toutes nations soyent assemblees ensemble, et que les peuples soyent uniz.[6]) Qui sera d'entre eux qui annoncera cecy, et qui nous fera ouyr les choses passees?[7]) Qu'ils ameinent[8]) leurs tesmoings, qu'ils soyent prononcés iustes:[9]) mais qu'ils oyent, et ils diront: il est vray. 10. Vous estes mes tesmoings, dit le Seigneur: et mon serviteur que i'ay esleu. Parquoy vous cognoistrez, et me croirez, et entendrez que ce suis-ie: il n'y a point eu de Dieu formé devant moy, et n'y en aura point apres moy. 11. Ce suis-ie, ce suis-ie le Seigneur:[10]) et n'y a nul Sauveur que moy. 12. I'ay annoncé, et ay sauvé, comme i'avoye fait ouyr: et n'y en avoit point d'autre entre vous. Vous m'estes donc tesmoings, que ie suis Dieu.[11]) 13. Et mesme avant que le iour fust, i'estoye: il n'y a nul qui puisse arracher de ma main: ie feray, et qui le destournera?

[1]) tu passeras * O. *suiv.*
[2]) pour ta redemption O. 46. pour ta rançon 54. *suiv.*
[3]) fait honorable et glorieux devant mes yeux O. 46. precieux et honorable 54. *suiv.*
[4]) l'homme * des hommes . . . des peuples O.
[5]) ascavoir tous ceux qui invocquent mon nom O. 46. . . . . . qui sont appellés sous mon nom 54. *suiv.*
[6]) recueillis O. congrégés 46. *suiv.*
[7]) qui sont premieres O. 46. precedentes 54. 59.
[8]) produisent * donnent O. *suiv.*
[9]) iustifiez * O. *suiv.*
[10]) l'Eternel * O. *suiv.*
[11]) *add.* * dit le Seigneur.

14. Ainsi dit le Seigneur vostre Redempteur, le Sainct d'Israel: Pour l'amour de vous i'ay envoyé[12]) en Babylon et ay fait descendre. Ils sont tous fugitifs:[13]) et y aura cry des Chaldeens és navires. 15. Ie suis le Seigneur, vostre Sainct: le createur d'Israel, vostre Roy. 16. Ainsi dit le Seigneur, qui fait voye en la mer, et sentier és eauës impetueuses.[14]) 17. Quand il met[15]) hors, le chariot, les chevaux, l'armee et la force gisent par terre ensemble, en sorte qu'ils ne se relevent point. Ils sont esteints, ils sont esteints comme estouppes. 18. Oubliez les choses passees: et ne faites nulle mention des choses anciennes. 19. Voicy, ie fay une chose nouvelle: elle se monstrera maintenant: ne la cognoistrez vous pas? A ceste fois[16]) ie feray chemin au desert, et mettray les fleuves au desert.[17]) 20. La beste du champ m'honnorera: les dragons et les austruces: pource que i'auray mis des eauës au desert, des rivieres en l'hermitage,[18]) pour donner à boire à mon peuple, mon esleu. 21. I'ay formé[19]) ce peuple pour moy: il racontera ma louange. 22. Et tu ne m'as pas invoqué, Iacob: ains plustost tu t'es fasché moy, Israel. 23. Tu ne m'as point offert la beste de tes holocaustes, et ne m'as point honnoré par tes sacrifices: ie ne t'ay point fait servir en oblation: et ne t'ay point donné peine en l'encensement.[20]) 24. Tu n'as point employé ton argent pour m'acheter de la canne odoriferante, et ne m'as point enyvré de la graisse de tes bestes sacrifiees:[21]) mais tu m'as fait servir en[22]) tes pechés, et m'as fait travailler en tes iniquités. 25. Ce suis-ie, ce suis-ie,[23]) qui efface tes iniquités à cause de moy: pourtant ie n'auray point souvenance de tes pechés. 26. Fay moy souvenir, soyons iugés ensemble: raconte toy, à fin que tu sois absouz.[24]) 27. Ton premier pere a peché: et tes docteurs ont esté prevaricateurs envers moy. 28. Pour ceste cause ie pollueray les principaux[25]) du sanctuaire, et mettray Iacob en execration, et Israel en opprobre.

Chapitre XLIV.

1. Et toutesfois maintenant, escoute mon serviteur Iacob, et toy Israel, que i'ay esleu. 2. Ainsi dit le Seigneur ton facteur, celuy qui t'a formé dés le ventre t'aydera. Ne crain point, mon serviteur Iacob, mon bien aymé[1]) que i'ay esleu. 3. Car i'espandray des eauës sur icelle qui a soif, et des rivieres sur celle qui est seche. I'espandray mon Esprit sur ta semence, et ma benediction sur tes germes. 4. Et germeront comme entre l'herbe, comme les saules ioignant[2]) les ruisseaux courans. 5. L'un dira, Ie suis au Seigneur: l'autre sera reclamé[3]) du nom de Iacob: l'autre escrira de sa main propre, Ie suis au Seigneur, et se renommera du nom d'Israel. 6. Ainsi dit le Seigneur, le Roy d'Israel, et son Redempteur, le Seigneur des armees: Ie suis le premier, ie suis le dernier aussi, et n'y a point d'autre Dieu que moy. 7. Et qui est celuy qui appellera comme moy, qui annoncera cecy, et qui m'ordonne cecy depuis que ie l'ay ordonné le peuple ancien?[4]) Qu'ils leur annoncent les choses qui sont en suspens, et celles qui sont à venir. 8. Ne craignez point, et ne soyez estonnez. Ne te l'ay-ie pas fait ouyr dés lors? et ne l'ay-ie pas annoncé? Parquoy vous m'estes tesmoings, qu'il n'y a point d'autre Dieu que moy, et n'y a nul fort que ie ne cognoisse. 9. Tous pourtrayeurs[5]) d'images ne sont que vanité: et leurs choses desirables ne profitent de rien, ils sont eux mesmes leurs tesmoings,[6]) qu'elles ne voyent point, et ne cognoissent point: et pourtant ils seront confuz. 10. Qui est celuy qui a formé Dieu? et qui a fait l'image de fonte, laquelle n'est utile à rien? 11. Voicy tous ses compagnons seront honteux: et les ouvriers mesmes sont d'entre les hommes. A fin[7]) qu'ils s'assemblent tous, et qu'ils s'arrestent: ils seront estonnés, et confuz ensemble. 12. Le forgeron prendra la lime,[8]) il besongnera en brasier, et le formera avec marteaux: il besongnera en iceluy par le bras de sa force: voire affamé,[9]) en sorte que les forces luy defaudront: il ne beura point d'eauë, en sorte[10]) qu'il ne pourra fournir à la peine. 13. Le charpentier estend sa reigle, et le pourtrait avec le fillet teint: il l'aplanit avec des escarres,[11]) et le forme au compas: il le figure à la semblance d'un homme, et selon la representation[12]) d'une personne, pour habiter en la maison.

[12]) i'envoyeray *etc.* 46. *suiv.*
[13]) descendre tous les fugitifz et les Chaldeens desquelz la pompe est és navires O.
[14]) vehementes O.
[15]) Lequel a tiré O. 46. comme il a tiré 54. *suiv.*
[16]) *en marge:* * ou certainement.
[17]) au lieu solitaire * O. *suiv.*
[18]) au lieu sauvage * O. *suiv.*
[19]) creé *.
[20]) baillé labeur en l'encens O. donné de peine en l'encens 46. *suiv.*
[21]) tes sacrifices * O. *suiv.*
[22]) donné labeur par O. molesté par 46. *suiv.*
[23]) c'est moy-mesme, c'est moy mesme O.
[24]) iustifié *.
[25]) Princes * O. *suiv.*

[1]) droicturier O. 46. l'aymé 54. *suiv.*
[2]) aupres * O. *suiv.*
[3]) s'appellera * se renommera O. *suiv.*
[4]) du siecle *.
[5]) faiseurs *.
[6]) *six mots omis* O.
[7]) encore . . . . . si seront-ils * ils s'assembleront *etc.* O. *suiv.*
[8]) *en marge:* * ou, les tenailles. — le ferrement O. *suiv.*
[9]) ayant faim * O. *suiv.*
[10]) et est lassé O. 46. tellement qu'il defaut 54. *suiv.*
[11]) esquierres *.
[12]) l'effigie *.

14. Il couppera pour soy des cedres, il prendra un pin et un chesne: il mettra son entendement aux[13]) plus beaux arbres de la forest: il plantera un pin, lequel la pluye fera devenir grand. 15. Lors l'homme en usera pour brusler, car il prendra une partie d'iceux, et s'en chaufera: d'avantage il en chaufera le four, et y cuyra des pains: il en fera aussi un dieu, et l'adorera: il en formera une idole, et se prosternera devant elle. 16. Il consumera au feu une partie d'iceluy, et l'autre partie en fera cuyre sa chair, et la mangera: il en fera[14]) rosty et en sera rassasié.[15]) Outreplus il se chaufera, et dira ainsi, Ha ha, ie me suis chaufé, et ay veu le feu. 17. Du residu il en fait un dieu, qui est son idole:[16]) il se prosterne devant luy, il l'adore, et le prie, disant, Delivre moy, car tu es mon Dieu. 18. Ils n'ont ne sceu ny entendu: car il leur a barbouillé les yeux,[17]) à fin qu'ils ne voyent point, et leur[18]) coeur, à fin qu'ils n'entendent point. 19. Il ne reduyt[19]) point en son coeur: il n'a ne sens ny intelligence pour dire: I'ay buslé une partie d'iceluy au feu: i'ay cuyt aussi du pain sur les charbons d'iceluy: i'ay rosty ma chair, et l'ay mangee: ie convertiray le residu d'iceluy en abomination:[20]) ie me prosterneray devant un tronc de bois. 20. Il se paist de cendre, et le coeur abusé le fait encliner, à fin qu'il ne delivre point son ame, et ne die point: Le mensonge n'est il pas en ma main? 21. Aye memoire de telles choses, Iacob et Israel: car tu es mon serviteur: ie t'ay formé, et pourtant tu es mon serviteur: ne me metz point en oubly. 22. I'ay effacé tes iniquités comme une nuee, et tes pechés comme le brouillard. Retourne toy à moy, car ie t'ay racheté.[21]) 23. O cieux racontez louange de ce que le Seigneur a fait:[22]) vous les parties basses de la terre,[23]) menez ioye: montagnes retentissez en cantiques: la forest, et tous les arbres qui sont en icelle: pource que le Seigneur a racheté Iacob, et sera glorifié en Israel. 24. Ainsi dit le Seigneur, ton redempteur, et celuy qui t'a formé dés le ventre: Ie suis le Seigneur, faisant toutes choses, seul estendant les cieux, espandant[24]) la terre, par ma vertu.[25]) 25. Rompant les coniectures[26]) des devins, affollissant les prognosticateurs,[27]) destournant les sages au rebours, et faisant tourner leur sagesse[28]) en follie. 26. Suscitant la parole de son serviteur, et accomplissant le conseil de ses messagers: disant à Ierusalem, tu seras habitee, et aux villes de Iuda, vous serez basties: et ie redresseray les ruynes d'icelle.[29]) 27. Disant à l'abysme, devien sec:[30]) et seicheray tes rivieres. 28. Disant à Cyrus, tu es mon berger: et il parfera toute ma volonté: en disant aussi à Ierusalem: tu seras bastie: et au Temple, tu seras fondé.

[13]) il marquera les * il s'efforce après les arbres O. *suiv.*
[14]) cuira le * cuit O. *suiv.*
[15]) soulé * O. *suiv.*
[16]) à scavoir son image O.
[17]) les a esblouis * cartel est l'estourdissement O. 46. leurs yeux sont esblouis 54. *suiv.*
[18]) a osté * et qu'ils n'entendent de leur coeur O. *suiv.*
[19]) retourne . . . à *.
[20]) de residu ie feray une image abominable O. 46. en feray-ie abomination? 54. *suiv.*
[21]) guaranty O.
[22]) O cieux que le Seigneur a fait donnez louange O.
[23]) vous qui estes en bas en la terre O. 46. vous les bas lieux 54. *suiv.*
[24]) dilate * O. *suiv.*
[25]) *en marge:* * ou, de moy mesme. — sans qu'aucun fust avec moy O. *suiv.*
[26]) ie dissipe les signes * i'enfreins les signes O. *suiv.*
[27]) mets hors du sens les magiciens * tourne les m. en fureur O. *suiv.*
[28]) science * faisant leur science estre folle O. *suiv.*
[29]) ses lieux deserts O. *suiv.* restaureray 46. *suiv.*
[30]) sois desolee O. sois seiche 46. *suiv.*

Chapitre XLV.

1. Ainsi dit le Seigneur à Cyrus son Oinct: duquel i'ay pris la main,[1]) pour rendre les peuples subiets devant luy: parquoy ie dissoudray[2]) les reins des roys, pour ouvrir les huys devant luy: pource, les portes ne seront point fermees: 2. Ie iray devant toy, et dresseray[3]) les voyes tortues, ie rompray les portes d'erain, et briseray les verroulz de fer. 3. Et te donneray les thresors cachés,[4]) et les choses mussees[5]) és lieux secrets: à fin que tu saches que ie suis le Seigneur, t'appellant par ton nom, à savoir le Dieu d'Israel. 4. Pour l'amour[6]) de mon serviteur Iacob, et Israel mon esleu, ie t'appelleray, dy-ie, par ton nom: ie te surnommeray, combien que tu ne m'ayes point cogneu. 5. Ie suis le Seigneur, et n'y en a point d'autre: il n'y a point d'autre Dieu que moy: ie t'ay equippé,[7]) combien que tu ne m'ayes point cogneu. 6. Pour ceste cause on saura depuis Orient iusques en Occident, qu'il n'y en a point d'autre que moy. Ie suis le Seigneur, et il n'y en a point un autre que moy. 7. Formant la lumiere, et creant les tenebres, faisant la paix, et creant le mal: Ie suis le Seigneur faisant toutes ces choses. 8. O cieux envoyez la rosee d'en haut, et que les nuees distillent la iustice: que la terre s'ouvre, et que le salut et

[1]) dextre * O. *suiv.*
[2]) *en marge:* * ou, desceindray. — ie destitue de vertu les roys O. ie debilite les reins 46. *suiv.*
[3]) feray droictes O. 46.
[4]) des tenebres * mucez (mussez) O. *suiv.*
[5]) cachees O. *suiv.*
[6]) la cause O.
[7]) *en marge:* * ou, ceint. — mis en point O. *suiv.*

iustice sortent hors, qu'elle les face germer ensemble: Moy le Seigneur, ie l'ay creé. 9. Que veut dire[8]) celuy qui estrive contre son facteur? Que le pot debatte contre le potier?[9]) L'argile dira elle au pottier qui la met en oeuvre, pourquoy m'as tu faite? et son ouvrage n'a point de mains. 10. Que veut dire[10]) celuy qui conteste contre son pere, pourquoy m'as tu engendré? et à sa mere, pourquoy enfantes tu? 11. Voicy que dit le Seigneur, le Sainct d'Israel, et son formateur: Interroguez moy des choses à venir: demandez moy touchant mes fils, et touchant les oeuvres de mes mains. 12. I'ay fait la terre, et ay creé l'homme sur la terre: ie suis celuy, les mains duquel ont estendu les cieux, et ay fait commandement à toute leur gendarmerie. 13. Ie l'ay suscité en iustice, et addresseray toutes ses voyes. Il bastira ma cité, et lairra aller mes captifs, non point pour argent,[11]) ne pour dons, dit le Seigneur des armees. 14. Ainsi dit le Seigneur: Le labeur d'Egypte, la marchandise d'Ethiopie, et les Sabbeens de grande stature passeront vers toy, et seront tiens: ils chemineront apres toy: ils passeront avec des ceps, et te feront reverence, et te supplieront. Certainement[12]) le Seigneur est en toy, et n'y a point un autre Dieu que luy.[13]) 15. Vrayement tu es le Dieu te cachant, le Dieu sauveur d'Israel. 16. Eux tous seront confuz et honteux: tous les forgeurs d'idoles s'en iront ensemble avec vergongne. 17. Israel a esté sauvé au Seigneur de salut eternel: vous ne serez honteux ne confuz à iamais. 18. Car voicy que dit le Seigneur, creant les cieux, le Dieu formateur de la terre, qui l'a faite, l'a apprestee,[14]) ne l'a point creee en vain, l'a formee pour estre habitee: ie suis le Seigneur, et n'y en a point d'autre. 19. Ie n'ay point parlé en cachette, ny en lieu tenebreux de la terre: ie n'ay point dit en vain à la semence de Iacob, cerchez moy: ie suis le Seigneur prononçant[15]) iustice, et annonçant choses droites. 20. Assemblez vous, venez, approchez vous ensemble les reiettés[16]) des Gentils. Ceux qui portent le bois de leur idole, et qui prient le Dieu qui ne peut sauver, n'entendent rien. 21. Annoncez et amenez, consultez ensemble: qui est celuy qui a fait ouyr cecy dés le commencement? et qui l'a annoncé desia dés longtemps?[17]) N'est ce pas moy, qui suis le Seigneur? et n'y a point d'autre Dieu que moy: il n'y a point de Dieu iuste et sauveur que moy. 22. Tous les bouts de la terre, regardez à moy, et vous serez sauvez: car ie suis Dieu, et n'y en a point un autre. 23. I'ay iuré par moy mesme: la parole est sortie en iustice hors de ma bouche, laquelle ne retournera point: c'est que tout genouil se ployera devant moy, toute langue iurera. 24. Certainement il me dira, au Seigneur m'est iustice et force: il viendra iusques à luy: mais tous ceux qui le despitent seront confuz.[18]) 25. Ils seront iustifiés au Seigneur, et se glorifieront, toute la semence d'Israel.

[8]) malheur sur * malediction O. 46.
[9]) les pots *.
[10]) malediction sur O. *suiv.* malheur *.
[11]) prix * O. *suiv.*
[12]) *en marge:* * ou, seulement. — O. 46. Pour vray 54. 59.
[13]) d'autre que Dieu *.
[14]) preparee O. 46. disposée 54. 59.
[15]) parlant O.
[16]) *en marge:* ou, les eslongnés — les reschappés O. 46. — les contemptibles d'entre 54. *suiv.*
[17]) dés le temps passé * O. *suiv.*
[18]) provoquent seront confonduz 54. *suiv.*

Chapitre XLVI.

1. Bel a esté couché par terre.[1]) Nebo est cheut.[2]) Leurs simulacres[3]) seront sur les bestes et sommiers[4]) grevees de voz charges, le fardeau iusques à lasseté.[5]) 2. Elles sont cheutes, elles ont esté abbatues,[6]) elles n'ont pas eu le povoir de se retirer de dessouz la charge, et leur ame est allee en captivité. 3. Escoutez moy, maison de Iacob, tout le residu de la maison d'Israel, qui estes portés par moy au[7]) ventre, et soustenuz par moy en la matrice. 4. Et moy mesme porteray iusques à la vieillesse, et[8]) soustiendray aux derniers iours, Ie l'ay fait, et ie le porteray:[9]) ie le porteray et sauveray. 5. A qui me faites vous semblable et egal? à qui me comparez vous pour luy estre semblable? 6. Tirans l'or des sachets, pesans l'argent en la balance, ils marchanderont à l'orfevre, à fin que de cela ils facent un dieu, pour s'encliner devant luy et l'adorer. 7. Ils le porteront sur leurs espaules, ils le transporteront,[10]) ils le mettront en son lieu: il demeurera là, il ne bougera de sa place. Davantage, si quelqu'un crie à luy, il ne respondra point, et ne le delivrera point de ses tribulations. 8. Ayez souvenance de cecy, et soyez honteux:[11]) retournez en vostre bon sens,[12]) prevaricateurs. 9. Reduisez en memoire les choses passees de tous temps: que moy mesme suis Dieu: et n'y a point d'autre Dieu, et nul n'est semblable

[1]) *en marge:* ou, a esté rué. — (rué ius *) rué ius O. *suiv.*
[2]) *en marge:* * ou, mis bas 54. *suiv.* esclaté O. 46.
[3]) idoles *.
[4]) iumens * O. *suiv.*
[5]) celles qui vous portoyent ont esté foulees de la charge tant qu'elles ont esté lassees * O. *suiv.*
[6]) ruez bas O. 46. abbatues 54. *suiv.*
[7]) dés le . . . . . dés la * O. *suiv.*
[8]) et iusqu'au temps que vous soyez chenus * 54. *suiv.* iusqu'aux anciens iours O. 46.
[9]) esleveray * endureray O. ay eslevé 46. *suiv.*
[10]) rapporteront * portent O. *suiv.*
[11]) esvertuez vous O. 46.
[12]) a vostre coeur * O. *suiv.* (*en marge:* prenez courage).

à moy. 10. Annonçant dés le commencement les choses dernieres, et dés le premier temps les choses qui n'estoyent pas encore faites, disant: Mon conseil tiendra, et feray tout ce que ie voudray. 11. Appellant d'Orient l'oyseau,[13]) et l'homme de mon conseil de terre loingtaine. I'ay parlé et pourtant i'ameneray cecy: ie l'ay pensé, ie le feray. 12. Oyez[14]) moy, vous qui avez le coeur endurcy, qui estes bien loing de la iustice. 13. Ie feray approcher ma iustice, et ne s'eslongnera plus: et mon salut ne tardera point. Et mettray le salut en Zion, et ma gloire en Ierusalem.

Chapitre XLVII.

1. O Vierge fille de Babylon descends, et te sieds en la poudre. Sois assise sur la terre: il n'y a plus de throne pour la fille des Chaldeens. Car il ne se fera plus, qu'on t'appelle tendre[1]) et delicate. 2. Pren les meules, et fay moudre la farine: desnouë tes tressoirs, dechausse tes souliers,[2]) descouvre la iambe, à fin que tu passes les fleuves. 3. Ta turpitude[3]) sera descouverte, et ton opprobre sera veuë: ie prendray vengeance, et ne viendray point au devant de l'homme.[4]) 4. Nostre redempteur, le Seigneur des armees est son nom, le Sainct d'Israel. 5. Sieds toy te tenant quoye, entre en tenebres, fille des Chaldeens: car il n'adviendra plus qu'on t'appelle[5]) la dame des royaumes. 6. I'ay esté courroucé contre mon peuple: i'ay prophané mon heritage, et les ay livrés en ta main: ie ne leur ay point fait misericorde: tu as grefvement appesanty ton ioug sur l'ancien. 7. Et as dit: Ie seray dame à tousiours. Iusques à present tu n'as pas appliqué ton entendement à cecy,[6]) et n'as point eu souvenance de la fin d'icelle. 8. Or maintenant escoute moy, ô delicate, estant assise comme bien asseuree: laquelle dit en son coeur, Ce suis-ie, et n'y a point d'autre que moy: ie ne seray point assise comme vefve, et ne sauray que ce sera de sterilité. 9. Mais quoy?[7]) ces deux choses t'adviendront en un iour, sterilité et viduité:[8]) elles viendront entierement sur toy, à cause de[9]) la multitude de tes devinations, et le grand nombre[10]) de tes magiciens. 10. Car tu as eu confiance en ta malice: tu as dit, Nul ne me veoit. Ta sapience et ta science, c'est ce qui t'a destournee.[11]) Et as dit en ton coeur: Ce suis-ie, et n'y en a point d'autre que moy. 11. Parquoy le mal viendra sur toy, et tu ne sauras d'où il viendra: le brisement tombera sur toy, lequel tu ne pourras destourner.[12]) Le degastement viendra soudainement sur toy, lequel tu ne says point. 12. Demeure maintenant entre tes devinations, et en la multitude[13]) de tes augures, esquelz tu t'es travaillee dés ton enfance: si d'aventure tu en puis faire ton profit, si d'aventure tu te fortifies. 13. Tu t'es lassee en la multitude de tes conseilz: maintenant que les cercheurs[14]) du ciel viennent en avant, et qu'ils te sauvent, les contemplateurs des astres, predisans par les croissans de[15]) la Lune, les choses qui doyvent advenir sur toy. 14. Voicy, ils seront comme l'esteule: le feu les bruslera: ils ne delivreront point leurs ames de la force de la flamme: il n'y a point de brasier pour chauffer: ne lumiere[16]) pour s'asseoir aupres. 15. Ceux avec lesquelz tu t'es lassee, te seront telz:[17]) et avec lesquelz tu as traffiqué dés ta ieunesse. Chacun se fourvoyera en sa region:[18]) il n'y aura nul qui te sauve.

Chapitre XLVIII.

1. Oyez cecy, maison de Iacob, qui estes reclamés[1]) du nom d'Israel, qui sont yssuz des eauës de Iuda, qui iurent au nom du Seigneur, et ont souvenance du Dieu d'Israel, non point en verité, ny en iustice. 2. Car ils ont pris[2]) nom de la saincte cité, et s'appuyent sur le Dieu d'Israel, le nom duquel est le Seigneur des batailles.[3]) 3. Long temps y a, que i'ay annoncé les choses precedentes, elles sont sorties de ma bouche: ie les ay publiees, ie les ay faites soudainement, elles sont venues. 4. Car i'ay cogneu que tu es dur, et que ton col est comme un nerf de fer, et que tu as un front d'erain. 5. Ie t'ay predit long temps au paravant: et te les ay monstrees[4]) avant qu'elles advinsent, à

[13]) *en marge:* ou, le conseil. — la pensee * (*en marge:* l'oiseau).
[14]) escoutez * O. *suiv.*

[1]) la mignotte O. 46. 54. la mignarde 59.
[2]) toy nuds pieds * desnue le pied O. *suiv.*
[3]) vilenie * O. *suiv.*
[4]) *en marge:* ou, l'homme ne viendra point au devant. — *en marge:* * ie ne viendray point au devant comme homme. — nul homme ne viendra au devant O. *suiv.*
[5]) tu ne seras plus appellee * O. *suiv.*
[6]) tellement que tu n'as pas eu talent de ces choses icy O. . . . . mis ton coeur à 46. *suiv.*
[7]) Si est-ce toutesfois que * *omis* O. *suiv.*
[8]) vefvage * O. *suiv.*
[9]) *en marge:* * non obstant. — pour O. *suiv.*

[10]) la grande puissance O. force 46. *suiv.*
[11]) t'ont seduite *.
[12]) debouter O. 46.
[13]) parmi la troupe *.
[14]) espieurs * (O. *suiv*); *en marge:* * ou, ceux qui lient le ciel ou les enchanteurs.
[15]) par la Lune *. selon les lunes 54. 59. par les moys. O. 46.
[16]) lueur * O. *suiv.*
[17]) Tels deviendront ceux *etc.* * 54. *suiv.* Tels seront faitz O. 46.
[18]) à son costé O. 46. s'est retiré à son costé 54. *suiv.*

[1]) appellez * O. *suiv.*
[2]) ils portent le * ils sont appellez de la s. c. O. *suiv.*
[3]) armees *.
[4]) fait ouyr 59.

fin que paraventure tu ne dyes, Mon idole a fait ces choses: mon image de taille et de fonte a commandé ces choses. 6. Tu as ouy: veoy tout.[5]) Et vous ne l'annoncerés vous pas? Ie t'ay fait ouyr dés maintenant choses nouvelles et cachees,[6]) lesquelles t'estoyent incongneuës. 7. Or primes[7]) elles sont creees, et n'y a pas long temps, et non point par succession d'heures:[8]) tu ne les avois pas ouyes: à fin que tu ne dyes: Voicy, ie les avoye cogneuës. 8. Certainement tu ne les avois pas ouyes: il est certain que tu ne les avois pas cogneuës: il est certain qu'il n'y a pas long temps, que ton oreille a esté ouverte: car ie savoye bien que tu transgresserois demesurement: dont t'ay appellé rebelle dés le ventre. 9. Pour l'amour de mon Nom ie differeray mon ire: et pour ma louange ie m'adouciray[9]) envers toy: à fin que ie ne te retrenche. 10. Voicy, ie t'ay esprouvé, et non point comme l'argent: ie t'ay esleu en la fornaise d'affliction. 11. Ce sera pour l'amour de moy, pour l'auiour de moy, que ie le feray. Car comment sera prophané mon Nom?[10]) Et ie ne donneray point ma gloire à un autre. 12. Escoute moy, Iacob, et Israel mon appellé.[11]) Ce suis-ie moy mesme ie suis le premier, et encore suis-ie le dernier. 13. Certes c'est ma main qui a fondé la terre, et ma dextre a mesuré[12]) les cieux de la paulme. Comme ie les appelle, ils comparoissent ensemble. 14. Vous tous soyez assemblés, et oyez. Qui est d'entre eux annonçant ces choses? Le Seigneur l'a aymé. Et executera la volonté d'iceluy en Babylon, et son bras[13]) és Chaldeens. 15. Ce suis-ie, ce suis-ie qui ay parlé: ie l'ay appellé voirement, ie l'ay amené: et pourtant son voyage sera heureux. 16. Approchez vous de moy, escoutez cecy. Ie n'ay point parlé en secret dés le commencement. Depuis que la chose fut faite, i'estoye là: et maintenant le Seigneur Dieu m'a envoyé, et son Esprit. 17. Ainsi dit le Seigneur ton redempteur, le Sainct d'Israel. Ie suis le Seigneur ton Dieu, t'enseignant choses utiles: te dressant par la voye, par laquelle tu chemines. 18. O si tu eusses esté attentif à mes commandemens: Lors ta paix eust esté comme un fleuve: et ta iustice comme le flot de la mer. 19. Ta semence eust esté comme le sablon, et les enfans de ton ventre comme le gravier de la mer. Son nom ne seroit pas exterminé ny aboly de devant ma face. 20. Sortez[14]) hors de Babel, fuyez arriere des Chaldeens. Annoncez cecy avec voix de liesse, divulguez le, et le publiez[15]) iusques aux bouts du monde. Dites, Le Seigneur a racheté son serviteur Iacob. 21. Parquoy ils n'ont point eu de soif, quand il les a menés par les deserts. Il leur a fait saillir l'eau de la pierre: il a fendu la pierre, et les eauës en sont descoulees.[16]) 22. Il n'y a point de paix, dit le Seigneur, aux meschans.

Chapitre XLIX.

1. Isles, escoutez moy, et vous peuples qui estes loing soyez attentifs. Le Seigneur m'a appelé dés le ventre: il a eu souvenance de mon nom dés les entrailles de ma mere. 2. Et a mis ma bouche comme un glaive aigu: il m'a caché en l'ombre de sa main, et m'a mis comme une flesche polie, il m'a mussé en son carquois.[1]) 3. Et m'a dit, Israel, tu es mon serviteur, auquel ie me glorifieray. 4. Et ie dy, I'ay travaillé en vain: i'ay consumé ma force sans propos, et inutilement. Mais mon iugement est devant le Seigneur: et mon oeuvre est devant mon Dieu. 5. Et maintenant, dit le Seigneur, qui m'a formé dés le ventre pour estre son serviteur, à fin que ie ramene Iacob à luy. Et combien qu'Israel ne soit point recueilly, toutesfois ie seray[2]) glorifié és yeux du Seigneur: et mon Dieu sera ma force. 6. Et a dit: C'est peu de chose que tu me sois serviteur pour susciter les lignees de Iacob, et pour remettre sus les desolations[3]) d'Israel. Parquoy ie t'ay constitué pour lumiere des Gentils, à fin que tu sois mon salut iusques aux bouts de la terre. 7. Ainsi dit le Seigneur, le redempteur d'Israel, le Sainct d'iceluy, à la personne contemptible[4]) à la gent abominable,[5]) au serviteur des seigneurs. Les roys verront, et les princes s'esleveront, et s'enclineront à cause du Seigneur: car le Sainct d'Israel est fidele, et qui t'a esleu. 8. Ainsi dit le Seigneur: Ie t'ay exaucé en temps de bon plaisir, et t'ay aydé au iour de salut: et te garderay, et te donneray pour alliance du peuple, à fin que tu suscites la terre, et que tu obtiennes en possession[6]) les heritages desolés. 9. A fin que tu dyes aux prisonniers,[7]) sortez: et à ceux qui sont en tenebres, monstrez vous. Ils seront repeuz[8]) sur les voyes,

[5]) regarde toutes les choses que tu as ouy O. Tu l'as ouy et voicy tout 46. *suiv.*
[6]) conservees O.
[7]) Tout maintenant* maintenant O. *suiv.*
[8]) de iours*.
[9]) ie me suis deporté O. ie t'ay supporté 46. *suiv.*
[10]) comme quoy me contamineroit on O. comment mon nom seroit il pollué 46. *suiv.*
[11]) qui me invoque O. 46. lequel i'ay appellé 54. 59.
[12]) *en marge:* ou, a soustenu.
[13]) *en marge:* ou, son oeuvre.
[14]) issez O.
[15]) transferez O. portez 46. *suiv.*
[16]) coururent O. en decoulerent 46. *suiv.*

[1]) sa custode O.
[2]) i'ay esté O. 46.
[3]) restituer les choses desolees O. restourner 54. *suiv.*
[4]) *add.** en soy mesme. — mesprisee O. *suiv.*
[5]) aux gentilz O. 46.
[6]) que tu possedes* O. *suiv.*
[7]) à ceux qui sont liez* O. *suiv.*
[8]) ils prendront leur pasture O. ils paistront 46. *suiv.*

et leurs pasturages seront en tous les hauts lieux. 10. Ils n'auront ne faim ne soif: la chaleur ne les frappera plus, ne le Soleil: car celuy qui a compassion d'eux, les dressera, et les conduira sur les sources des eaues. 11. Et reduiray toutes mes montagnes en chemin: et mes sentiers seront relevés. 12. Voicy, ceux cy viendront de loing: et voicy, ceux cy d'Aquilon et de la mer: et ceux cy de la terre de Sinis.[9]) 13. Vous cieux, regaillardissez[10]) vous, et toy terre, esiouy toy,[11]) et vous montagnes, retentissez en louange: car le Seigneur a consolé son peuple, et aura pitié de ses povres. 14. Mais Zion a dit: Dieu m'a delaissee, et le Seigneur m'a oubliee. 15. La femme oubliera elle son enfant, en sorte qu'elle n'ayt pitié du fils de son ventre? Et encore, quand elles les auroyent oubliés, toutesfois ie ne t'oubliray point. 16. Voicy, ie t'ay gravé sur les paulmes:[12]) tes murs sont tousiours devant moy. 17. Tes bastisseurs se hastent: tes destructeurs et degasteurs se reculeront bien loing de toy. 18. Leve tes yeux tout à l'entour, et veoy. Tous sont assemblés, et sont venuz pour toy. Ie suis vivant, dit le Seigneur, que de tous ceux cy tu seras vestue comme d'un ornement: et seras paree d'iceux pour atours, comme une espouse. 19. Car tes desolations, tes deserts,[13]) et ta terre solitaire[14]) toutesfois sera maintenant estroite à cause de la multitude des habitans: et tes destructeurs se reculeront bien loing de toy.[15]) 20. Encore diront les enfans de ta sterilité en tes oreilles: La place est trop estroicte pour moy: va t'en ailleurs,[16]) à fin que i'habite. 21. Et diras en ton coeur: qui m'a engendré ceux cy? Car ie suis sterile et solitaire, transportee et bannie: qui a donc nourry ceux-cy? Voicy, i'estoye delaissee seule: ceux cy d'où sont ils? 22. Ainsi dit le Seigneur Dieu: Voicy ie leveray ma main aux Gentils, et dresseray mon estendart aux peuples: et ameneront tes fils en leur sein, et tes filles seront portees sur les espaules. 23. Et les roys seront tes nourriciers, et leurs roynes tes nourrices: ils s'enclineront devant toy, baissans la face en terre: et lescheront la poudre de tes pieds. Et sauras que ie suis le Seigneur: car tous ceux qui s'attendent à moy ne seront point confuz. 24. La proye sera elle ostee au puissant?[17]) la captivité du iuste[18]) sera elle delivree? 25. Mais le Seigneur dit ainsi: Mesme la captivité forte sera ostee,[19]) et la proye du tyran sera delivree: car ie debattray contre celuy qui debat contre toy, et ie maintiendray moymesme[20]) tes enfans. 26. Et ie repaistray tes despouilleurs de[21]) leurs chairs: et seront enyvrés de leur sang, comme de moust: et toute chair saura, que ie suis le Seigneur ton sauveur, et ton redempteur, le fort de Iacob.

Chapitre L.

1. Voicy que dit le Seigneur: Où est ce brevet de refuz[1]) de vostre mere, laquelle i'ay repudiee?[2]) Ou qui est le crediteur, à qui ie vous ay venduz? Voicy vous estes venduz à cause de vos iniquités: et vostre mere a este repudiee à cause de voz transgressions. 2. Pourquoy suis-ie[3]) venu, et nul n'est venu au devant? i'ay appellé, et nul n'a respondu? Ma main s'abbregera elle,[4]) en sorte qu'elle puisse racheter? n'y a il plus de vertu en moy pour delivrer? Voicy ie tance la mer, et la fay secher:[5]) ie reduy les rivieres en desert: tellement que leurs poissons pourrisent par faute d'eau, et meurent de soif. 3. Ie vests les cieux d'obscurité, et mets leur couverture comme un sac. 4. Le Seigneur Dieu m'a donné une langue comme de ceux qui sont bien enseignés, à fin que ie sache porter parole en temps oportun, à celuy qui est las. Il esveillera du matin, du matin il me tirera l'oreille à fin que i'oye comme les savans.[6]). 5. Le Seigneur Dieu m'a ouvert l'oreille, et ie n'ay point esté rebelle: et ne me suis point retiré en arriere. 6. I'ay exposé mon corps à ceux qui frappoyent, et mes iouës à ceux qui me buffetoyent. Ie n'ay point caché ma face de l'ignominie[7]) et des crachats. 7. Car le Seigneur Dieu m'aydera: et pourtant ie ne suis point confuz: pour ceste cause ay-ie mis ma face comme un caillou,[8]) et ie say que ne seray point confuz. 8. Celuy qui me iustifie, est pres: qui debattra contre moy? Trouvons[9]) nous ensemble: qui est mon adverse partie? qu'il approche de moy.

---

[9]) *en marge:* ou Sinim O. *suiv.*
[10]) esgayez * soyez dehait O. *suiv.*
[11]) regaillardis toy O. 46. 54. esgaye toy 59.
[12]) *add.* * de mes mains. ie t'ay pourtraict par mes mains O. 46. sur mes mains 54. *suiv.*
[13]) lieux solitaires * O. *suiv.*
[14]) destruite * O. *suiv.*
[15]) s'eslongneront * O. *suiv.*
[16]) fay moy place * O. *suiv.*
[17]) fort * O. *suiv.*
[18]) *en marge:* ou, detenant iustement. *en marge:* * ou, la captivité iuste. — les captifs de ceux qui les detiennent iustement O. *suiv.*

[19]) sera ostee au fort * les captifs seront repris du fort O. 46. retirez mesme du fort 54. *suiv.*
[20]) ie sauveray * preserveray O. *suiv.*
[21]) et feray manger à ceux qui t'ont despouillee * à tes ennemis O. *suiv.*

[1]) la lettre du divorce * le livre de refus O. 46. la scedule du divorce 54. 59.
[2]) delaissee O. 46.
[3]) car ie suis *etc.* O. 46.
[4]) est elle acourcie * abbregee O. *suiv.*
[5]) à ma menace ie fay secher la mer * O. *suiv.*
[6]) comme ont fait les maistres O. comme les maistres 46. comme les bien apprins 54. 59.
[7]) des infametz O. villenies 46. *suiv.*
[8]) la pierre bise O. 46.
[9]) tenons O.

9. Voicy, le Seigneur Dieu me sera adiuteur:[10]) qui est celuy qui me condamnera? Voicy, tous s'envieilliront comme le vestement: la tigne les consumera. 10. Qui est d'entre vous craignant le Seigneur? qu'il oye[11]) la voix de son serviteur. Celuy qui a cheminé en tenebres, et qui a esté sans lumière, qu'il se fie au nom du Seigneur, et qu'il s'appuye sur son Dieu. 11. Voicy, vous tous allumés le feu, et estes environnés[12]) d'estincelles, Cheminez en la lumiere de vostre feu, et és estincelles que vous avez allumees.[13]) Cecy vous a esté fait de ma main: vous gerrez en douleur.

Chapitre LI.

1. Oyez[1]) moy, vous qui suyvez iustice, qui cerchez le Seigneur, regardez à la pierre de vostre incision,[2]) et à la caverne de la fosse, de laquelle vous avez esté tirez.[3]) 2. Regardez à Abraham vostre pere, et à Sara, laquelle vous a enfantés. Car ie l'ay appelé seul,[4]) ie l'ay beneit, et multiplié. 3. Certainement le Seigneur consolera Zion, il consolera toutes ses ruynes, et fera qne[5]) son desert sera comme un lieu de plaisir,[6]) et son hermitage[7]) comme un jardin du Seigneur. Ioye et liesse sera trouvee en icelle, confession et voix de chanterie. 4. Entens à moy, mon peuple, et escoute moy, ma nation: car la Loy sortira de moy, et manifesteray[8]) mon iugement en lumiere des peuples. 5. Ma iustice est pres: mon salut est sorty, et mes bras iugeront les peuples. Les isles s'attendront à moy, et espereront en mon bras. 6. Levez voz yeux au ciel, et regardez contre la terre en bas: car les cieux periront comme fumee: et la terre vieillira comme nn vestement: et les habitans d'icelle periront d'une mesme façon. Mais mon salut demeurera eternellement, et ma iustice ne perira point. 7. Oyez moy, vous qui cognoissez iustice, toy peuple, qui as ma Loy en ton coeur. Ne craignez point l'opprobre d'un homme,[9]) et que ses outrages ne vous facent point perdre courage. 8. Car la tigne les consumera comme le vestement: le ver les rongera comme la laine. Mais ma iustice demeurera eternellement, et mon salut és siecles des siecles. 9. Resveille toy, o bras du Seigneur, resveille toy, sois vestu de force. Resveille toy, comme és iours anciens, és siecles passez dés long temps. N'es tu pas ce bras là, qui a brisé[10]) l'orgueilleuse, et occy le dragon? 10. N'es tu pas celuy mesme, qui a mis la mer à sec, et l'eau du grand gouffre? qui a converty le fond de la mer en chemin, pour le passage des rachetés?[11]) 11. Parquoy ceux qui sont rachetés par le Seigneur, retourneront, et viendront en Zion avec cantique, et y aura ioye perpetuelle sur leur teste. Ils obtiendront[12]) ioye et liesse, et douleur et gemissement s'enfuyront. 12. Ce suis-ie, ce suis-ie,[13]) qui vous console. Qui es-tu que tu ayes crainte d'un homme qui mourra? du fils d'un homme qui sera reputé[14]) comme foin? 13. Et as oublié le Seigneur ton facteur, lequel a estendu les cieux, et a fondé la terre: et as eu peur incessamment et tout le iour, pour la fureur de l'affligeant, lors qu'il se prepare pour gaster.[15]). Et où est la fureur de l'affligeant? 14. Le banny se haste pour estre deslié, à fin qu'il ne meure[16]) en la fosse, et que son pain ne luy defaille. 15. Et ie suis le Seigneur ton Dieu, qui divise la mer, et ses flots bruyeront. Le Seigneur des armees est son nom. 16. Et ay mis mes paroles en ta bouche: et ie t'ay gardé en l'ombre de ma main: à fin que ie plante les cieux, et que ie fonde la terre. Ie diray a Zion, tu es mon peuple. 17. Resveille toy, Ierusalem, resveille toy, leve toy, qui as beu de la main du Seigneur la couppe de sa fureur: tu as beu les lies du calice d'angoisse,[17]) en pressurant. 18. Il n'y en a pas un de tous les enfans qu'elle a engendrés, qui la conduise: il n'y en a pas un de tous les enfans qu'elle a nourriz, qui luy tienne la main. 19. Ces deux choses te sont advenues: qui aura compassion de toy? Degastement, et brisement, et la famine, et le glaive: qui te consolera? 20. Tes enfans ont esté esperduz, ils ont esté estenduz[18]) aux coings de toutes les places, comme le boeuf sauvage és pieges, pleins de la fureur du Seigneur, et de la menace de ton Dieu. 21. Parquoy escoute ces choses, o miserable, et yvre, non pas de vin. 22. Ainsi dit ton Dominateur, le Seigneur et ton Dieu, le protecteur de son peuple. Voicy, i'ay osté de ta main la couppe d'angoisse, la lie du calice de

---

[10]) m'aidera * m'est en aide O. *suiv.*
[11]) escoutant O. 46. qu'il escoute 54. *suiv.*
[12]) estes en point O. avez esprins des 46. 54. avez embrasé 59.
[13]) empreintes O. 46. esprinses 54. embrassees 59.

[1]) escoutez * O. *suiv.*
[2]) dont vous avez esté coupez * O. *suiv.*
[3]) ostez O.
[4]) appelée seule 54. 59.
[5]) mettra * a mis O. *suiv.*
[6]) plaisance * O. *suiv.*
[7]) lieu solitaire * les lieux solitaires O. *suiv.*
[8]) feray reposer O. 46. produiray 54. 59.
[9]) *en marge:* * ou, des hommes O. *suiv.*

[10]) chaplé 46. *suiv.* N'as tu pas deschapplé Rahab O.
[11]) afin qu'ils passassent librement O. afin que les affranchiz passassent 46. *suiv.*
[12]) tiendront O.
[13]) moy mesme, moy mesme suis celuy O. 46.
[14]) est mis O. 46. 54. sera mis 59.
[15]) lequel estoit prest pour perdre O. . . . . à mal faire 46. *suiv.*
[16]) et ne mourra point [pour estre mis] O. 46. 54.
[17]) *en marge:* * ou, de tremblement (v. 22). de forcenerie O. *suiv.*
[18]) geu O. gesi 46. *suiv.*

ma fureur. Tu n'en beuras plus. 23. Et le mettray en la main de tes oppresseurs, lesquelz ont dit à ton ame, Courbe toy, et nous passerons. Et as mis ton corps comme la terre, et comme une rue aux passans.

Chapitre LII.

1. Resveille toy, Zion, resveille toy, vestz ta force. Ierusalem cité saincte, habille toy de tes beaux acoustremens:[1]) car il n'adviendra plus, que l'incirconcy et le souillé vienne à toy. 2. Ierusalem escouz toy de la poudre, leve toy, et te sieds: fille de Zion captive, despestre toy des liens de ton col. 3. Car le Seigneur dit ainsi: Vous avez esté venduz pour neant: et pourtant vous serez rachetez sans argent. 4. Car le Seigneur Dieu dit ainsi: Mon peuple estoit iadiz descendu en Egypte, pour y habiter comme estranger: mais Assur l'a opprimé sans cause. 5. Et maintenant que m'en est il?[2]) dit le Seigneur, que mon peuple soit osté[3]) pour neant? que ceux qui dominent sur luy, le facent braire,[4]) dit le Seigneur? et que mon Nom soit exposé à outrage tout le long du iour? 6. Et pourtant mon peuple cognoistra mon Nom: pource qu'en ce iour là moy mesme qui parle, voicy ie seray present. 7. O combien sont beaux[5]) sur les montagnes les pieds de celuy qui annonce, de celuy qui publie la paix, qui annonce le bien, qui publie le salut, disans à Zion, Ton Dieu regne! 8. La voix de tes guettes, ils ont levé la voix, ils s'escrieront de ioye ensemble: car ils verront oeil à oeil, quand le Seigneur ramenera Zion. 9. O deserts de Ierusalem, chantez, et resiouyssez vous ensemble: car le Seigneur a consolé son peuple, il a racheté Ierusalem. 10. Le Seigneur a rebrassé le bras de sa saincteté, devant tous les peuples:[6]) et tous les bouts de la terre verront le salut de nostre Dieu. 11. Retirez vous, retirez vous, sortez de là, ne touchez point la souillure, yssez du milieu d'icelle, soyez netz, vous qui portez les vaisseaux du Seigneur. 12. Car vous ne sortirez point à la haste, et vostre chemin ne sera point en fuyte: d'autant que le Seigneur vous precedera,[7]) et le Dieu d'Israel vous assemblera. 13. Voicy, mon serviteur aura heureuse yssue,[8]) il sera exalté, il sera elevé, et mis en fort haut lieu. 14. Comme plusieurs ont esté esbahiz sur toy,[9]) tant a esté sa face deffiguree par dessus[10]) les hommes, et sa beauté effacee par dessus[10]) les

[1]) vestemens magnifiques * O. *suiv.*
[2]) qu'ay-ie icy afaire * 54. *suiv.* que m'en chaut il O.
[3]) ravi * O. *suiv.*
[4]) crier * O. *suiv.*
[5]) iolys O.
[6]) devant les yeux de tous les Gentils * O. *suiv.*
[7]) marchera devant vous *.
[8]) se portera heureusement. * *Et en marge:* ou, prospera, ou se portera prudemment (O. 46.).
[9]) t'ont eu en horreur *.
[10]) par *. *en marge:* ou, entreplus que O. *suiv.*

fils des hommes. 15. Ainsi arrousera il plusieurs gentz: les roys fermeront leur bouche sur luy. Car ils verront ce qui ne leur avoit point esté raconté: et entendront ce qu'ils n'avoyent pas ouy.

Chapitre LIII.

1. Qui est celuy qui croira à nostre ouye: et le bras du Seigneur à qui est il revelé? 2. Toutesfois, il montera comme un reietton[1]) devant luy, et comme la racine de la terre deserte. Il n'y a en luy ne forme ne beauté. Nous le verrons, et n'y a point de regard pour le desirer. 3. Il est mesprisé et deboutté entre les hommes, homme de douleurs, exercé en infirmité: nous avons presque caché la face de luy, et ne l'avons rien estimé. 4. Vrayement il a porté noz langueurs, et s'est chargé de noz douleurs: et nous l'avons estimé estre frappé, blessé de Dieu,[2]) et humilié. 5. Or est il navré pour noz iniquités, il a esté blessé pour noz pechés. Le chastiement de nostre paix[3]) est sur luy et en sa playe est nostre guerison.[4]) 6. Nous avons tous erré comme brebis, un chacun a decliné en sa voye: et le Seigneur a transporté[5]) sur luy les offenses[6]) de nous tous. 7. Il a esté puny[7]) et affligé,[8]) et n'a point ouvert sa bouche. Il sera mené a l'occision comme l'agneau, et sera muet comme est la brebis devant ceux qui la tondent, et n'ouvrira point sa bouche. 8. De la prison et iugement il a esté eslevé.[9]) Et qui racontera sa generation?[10]) Car il a esté arraché hors de la terre des vivans: et la playe est sur luy pour la transgression de mon peuple. 9. Et a exposé[11]) son sepulchre aux meschans, et sa mort au riche: combien qu'il n'ayt point fait d'iniquité, et que fraude n'ayt point esté en sa bouche. 10. Neantmoins le Seigneur l'a voulu briser, l'assubiettir à infirmité. Quand il aura exposé son ame en sacrifice, il verra la semence,[12]) il prolongera les iours, et la volonté du Seigneur prosperera[13]) en sa main. 11. Du labeur de son ame il verra, et sera rassasié: et mon iuste serviteur iustifiera plusieurs par sa doctrine,[14]) car il portera leurs iniquités. 12. Pour-

[1]) le vergeon O. surgeon (sourgeon) 46. *suiv.*
[2]) divinement estre frappé O. 46. navré de Dieu 54. *suiv.*
[3]) payement O. 46.
[4]) *en marge:* ou medicine.
[5]) rué O. 46. ietté 54. 59.
[6]) iniquitez * O. *suiv.*
[7]) condamné * harcelé O. outragé 46. *suiv.*
[8]) *en marge:* ou opprimé.
[9]) il est osté hors de destresse et de condemnation O. il est elevé *etc.* 46. 54. elevé de prison et de condamnation 59.
[10]) sa lignee 46. son aage 54. *s.*
[11]) permet . . . . . avec les O. a permis 46. *suiv.*
[12]) posterité *.
[13]) sera adressee O.
[14]) *en marge:* ou, par la cognoissance de soy. — sa science O. *suiv.*

tant ie luy distribueray portion avec les grans,[15]) et partira les despouilles avec les robustes. Car il a abandonné son ame à la mort, et a esté reputé avec les[16]) iniques: il a porté le péché de plusieurs, et a prié pour les iniques.

Chapitre LIV.

1. Esiouy toy ô sterile, qui n'enfantois point: esgaye toy et chante, toy qui ne concevois point: car les enfans de la vefve seront en plus grand nombre, que de la mariee, dit le Seigneur. 2. Eslargy le lieu de tes tabernacles, et estens les courtines de tes pavillons: ne t'espargnes point. Eslongne[1]) tes cordeaux, et affermy[2]) tes cloux. 3. Car tu seras multipliee et à dextre et à senestre: et ta semence possedera les Gentils, et habiteront és villes desertes. 4. Ne crains point, car tu ne seras point confuse: n'ayes point de honte, car tu ne seras point rendue ignominieuse:[3]) mais qui plus est, tu oublieras la vergongne de ton adolescence, et n'auras plus memoire de l'opprobre de ta viduité.[4]) 5. Car celuy qui t'a faite, est ton mary, lequel se nomme le Seigneur des armees: et le Sainct d'Israel est[5]) ton redempteur, lequel sera appellé le Dieu de toute la terre. 6. Car le Seigneur t'a appellee comme une femme delaissee et despourvue d'esprit, et comme une ieune mariee,[6]) toy qui estois repudiee, dit ton Dieu. 7. Ie t'ay abandonnee pour un bien peu de temps, et te rassembleray en grandes misericordes. 8. En un moment d'indignation, i'ay caché ma face un peu de toy: mais i'ay eu pitié de toy, d'une clemence eternelle, dit le Seigneur ton redempteur. 9. Car cecy m'est comme les eauës[7]) de Noé: car certes i'ay iuré que les eauës de Noé ne passeroyent plus sur la terre: aussi ay ie iuré que ie me courrouceray plus contre toy, et ne te redargueray[8]) plus. 10. Car les montagnes pourront bien estre esbranlees, et les petites montagnes[9]) trembler: mais ma misericorde ne se retirera point de toy: et l'alliance de ma paix ne chancelera point, dit le Seigneur, qui a compassion de toy. 11. Povrette agitee de tempeste, destituee de consolation, i'entasseray tes pierres sur l'escarboucle, et te fonderay sur saphirs. 12. Et composeray tes fenestres de perles,[10]) et tes portes de pierres resplendissantes, et tous tes limites de pierre precieuse. 13. Car tous tes enfans seront enseignés du Seigneur, et sera abondance de paix à tes fils. 14. Tu seras preparee en iustice, tu seras bien loing de l'oppression: car[11]) tu ne la craindras point: et de la frayeur, car elle n'approchera point de toy. 15. Voicy, celuy qui s'assemble, s'assemblera contre toy sans moy:[12]) celuy qui se sera assemblé en toy, cherra contre toy.[13]) 16. Voicy, i'ay creé le forgeron[14]) soufflant les charbons au feu, et mettant hors l'instrument pour faire son ouvrage:[15]) moy-mesme, dy-ie, ay creé le degasteur pour ruyner. 17. Tout harnois qui aura esté forgé contre toy, n'aura point bonne yssue:[16]) et condamneras toute langue, qui se sera levee contre toy en iugement. C'est cy l'heritage des serviteurs du Seigneur, et leur iustice est de moy, dit le Seigneur.

Chapitre LV.

1. Ho vous tous qui avez soif, venez aux eauës, et vous qui n'avez point d'argent, venez, achetez et mangez. Venez, vous dy-ie, achetez sans argent, et sans quelque eschange du vin et du laict. 2. Pourquoy employez[1]) vous l'argent, non point en pains? et vostre labeur, non point pour estre saoulez? Oyez, oyez moy,[2]) et mangez ce qui est bon, et que vostre ame prenne son plaisir[3]) en graisse. 3. Enclinez vostre oreille, et venez à moy: oyez, et vostre ame vivra. Et feray alliance[4]) avec vous, les misericordes fidelles de David. 4. Voicy, ie l'ay ordonné pour tesmoing aux peuples, pour conducteur et precepteur aux nations. 5. Voicy, tu appelleras la nation que tu ne cognois point: et les gens qui ne t'ont point cogneu, courront à toy: à cause du Seigneur ton Dieu, le Sainct d'Israel: car il t'a glorifié. 6. Cerchez le Seigneur, ce pendant qu'il se trouve: in-

---

[15]) luy en partiray plusieurs O. donneray portion 46. *suiv.*
[16]) mis au rang des * 46. *suiv.* compte O.

[1]) allonge * 54. *suiv.*
[2]) fay tenir * O. *suiv.*
[3]) exposee à ignominie * diffamee O. 46. en opprobre 54. *suiv.*
[4]) ton vefvage * O. *suiv.*
[5]) qui est . . . . . sera *.
[6]) *en marge:* ou, comme la femme de ieunesse. — comme la femme pourmenee en ieunesse O. comme une ieune femme 46. *suiv.*
[7]) *en marge:* ou, les iours. — Ce appartient à moy comme les eaues *etc.* O.
[8]) tanceray * reprendray O. *suiv.*
[9]) les costaux * les montagnettes O. *suiv.*

[10]) Et mettray des perles à tes fenestres * le jaspe à tes creneaux O. *suiv.*
[11]) pourtant *.
[12]) si l'estranger converse, c'est sans moy O. celuy qui se congregera le fera sans moy 46. *suiv.*
[13]) qui habite avec toy tombera aupres de toy O. qui s'assemblera en tes fins contre moy (toy 54. *s.*) perira 46. *suiv.*
[14]) mareschal O. l'armurier 46. *suiv.*
[15]) faisant sortir les armures par son oeuvre O. 46. produisant l'instrument pour son ouvrage 54. *s.*
[16]) ne seront point adressees O. ne viendront point à prouffit 46. *suiv.*

[1]) allouez * O. *suiv.*
[2]) escoutez moy attentivement *.
[3]) se delecte * O. *suiv.*
[4]) alliance eternelle * O. *suiv.*

voquez-le ce pendant qu'il est pres. 7. Que l'infidelle[5]) delaisse sa voye, et l'homme inique ses pensees, et se retourne au Seigneur, et il aura pitié de luy: à nostre Dieu, car il est abondant en pardon. 8. Car mes pensees ne sont pas voz pensees: et voz voyes ne sont pas mes voyes, dit le Seigneur. 9. Car autant que les cieux sont hauts par dessus la terre, d'autant mes voyes, surmontent les vostres, et mes pensees voz pensees. 10. Certainement comme la pluye et la neige descend des cieux, et ne retourne point là, ains arrouse la terre, et la fait produire et germer: à fin qu'elle donne semence au semeur, et du pain au mangeur, 11. Ainsi sera ma Parole, qui sortira[6]) de ma bouche: elle ne retournera pas vuyde à moy, iusques à ce qu'elle face ce que ie veux, et prospere[7]) au lieu où ie l'ay envoyee. 12. Parquoy vous sortirez avec liesse, et serez menez en paix: les montagnes et les montagnettes d'iceux s'esgayeront[8]) devant vous: et tous les bois des champs frapperont des mains. 13. Au lieu du buysson croistra le sappin: et au lieu de l'ortie[9]) croistra le meurte:[10]) et sera au Seigneur en nom, en signe perpetuel, lequel ne sera point osté.

Chapitre LVI.

1. Voicy que dit le Seigneur: Gardez iugement, et faites iustice: car mon salut approche pour venir: et ma iustice pour estre revelee. 2. Bienheureux est l'homme qui fera telle chose, et le fils de l'homme qui l'apprehendera: gardant le iour du repos,[1]) en sorte qu'il ne le viole point: et gardant sa main, à fin qu'il se deporte de tout mal. 3. Et que le fils estranger assemblé au Seigneur ne dye pas, en disant: En separant le Seigneur m'a separé de son peuple: et que l'eunuque ne dye point: Ie suis un bois[2]) sec. 4. Car le Seigneur dit ainsi aux eunuques, lesquelz gardent mes Sabbatz, et eslisent les choses qui m'agreent, et tiennent mon alliance. 5. Ie leur donneray en ma maison et dedans mes murailles un lieu, et un meilleur nom que de fils et de filles: ie leur donneray un nom perpetuel, lequel ne sera point effacé. 6. Les fils (dy-ie) de l'estranger, qui seront adioints[3]) au Seigneur, pour le servir, et pour aymer le nom du Seigneur, à fin qu'ils luy soyent serviteurs: quiconque gardera le iour du repos, en sorte qu'il ne le prophane, et aura receu[4]) mon alliance. 7. Ie les ameneray en la montagne de ma saincteté: et les resiouyray en ma maison d'oraison. Leurs sacrifices et holocaustes seront agreables en mon autel. Car ma maison sera appellee maison d'oraison à tous peuples. 8. Le Seigneur Dieu dit, lequel rassemble les banniz d'Israel, Encore rassembleray ie sur luy les assemblés d'iceluy. 9. Toutes bestes des champs, et toutes bestes sauvages,[5]) venez pour devorer. 10. Toutes ses guettes aveugles n'ont rien entendu, ils sont tous chiens muets, ils ne savent abbayer, ils dorment gisans, ils ayment le dormir.[6]) 11. Et ces chiens felons de courage, ne savent estre saoulez: les pasteurs mesmes ne savent et n'entendent rien: tous regardent à leurs voyes: un chacun à son profit en son endroit.[7]) 12. Venez, ie prendray du vin, nous beurons de la cervoise, et ce sera demain comme auiourd'huy, ou plus grand et beaucoup d'avantage.[8])

Chapitre LVII.

1. Le iuste est pery,[1]) et n'y a nul qui y mette son coeur. Les hommes misericordieux prennent fin et nul n'y prend esgard: que le iuste soit recueilly avant le[2]) mal. 2. La paix viendra,[3]) ils se reposeront en leurs couches, quiconque chemine devant luy. 3. Et vous enfans de la sorciere, semence de l'adultere et de la paillarde, approchez vous d'icy. 4. Sur qui avez vous pris vostre plaisir?[4]) sur qui avez vous ouvert la bouche? et tiré la langue? N'estes vous pas enfans prevaricateurs, et semence mensongere? 5. Vous vous eschauffans avec les dieux[5]) souz tout arbre ramu, sacrifians les enfans és vallees, souz les hautes eminences des rochers. 6. Ta portion est és pierres polies de la vallee,[6]) icelles, icelles sont ta part. Tu leur as aussi presenté tes offrandes,[7]) tu leur as offert sacrifice: à savoir si ie prendray plaisir en[8]) ces choses? 7. Tu as mis ta couche sur la montagne

---

[5]) le meschant *.
[6]) vuydera hors O.
[7]) propose *.
[8]) les coustaux chanteront de ioye *. — les m. et les m. chanteront devant vous la louenge O. *suiv.*
[9]) *en marge:* ou, espine. — O. *suiv.*
[10]) *en marge:* ou, olme (orme *).

[1]) le Sabbath * O. *suiv.*
[2]) arbre * O. *suiv.*
[3]) assemblez * adherants O. *suiv.*

[4]) embrassé * qui tiennent O. *suiv.*
[5]) de la forest * O. *suiv.*
[6]) le somne * O. *suiv.*
[7]) disant * O. *suiv.*
[8]) plus excellent *.

[1]) perdu O.
[2]) arriere du * O. 46. 54. a pris fin de peur de l'affliction 59.
[3]) à fin qu'ils viennent en paix *etc.* O. 46. 54. ils entrent en paix 59.
[4]) de qui vous estes vous iouez * O. *suiv.*
[5]) pres des chesnes * *(l'autre version en marge)* O. *suiv.*
[6]) *en marge:* ou, parties du torrent. — Es parties du fleuve est ta part O. — ta portion est és belles parties du fleuve 46. *suiv.*
[7]) espandu aspersion * O. *suiv.*
[8]) *en marge:* ou, me repentiray de.

eslevee et haute: tu y as voirement monté pour immoler sacrifice. 8. Tu as mis ton memorial derriere l'huys et le posteau: tu as esté descouverte sans moy, et és montee: tu as eslargy ton lict, tu as fait alliance avec eux, tu as aymé leur couche, au lieu que tu as veu. 9. Tu es allee vers le Roy avec de l'huyle, et as multiplié ton fard: tu as envoyé tes ambassadeurs bien loing: et es humiliee iusques aux enfers. 10. Tu t'es lassee en la diversité[9]) de tes chemins: et n'as point dit, c'est fait.[10]) Tu as trouvé la vie de ta main, parquoy tu n'as pas esté marrie. 11. Et de qui as tu eu peur et crainte, veu que tu m'as menty et n'as point eu souvenance de moy, et si ne t'en es pas souciee? N'est-ce point pource que i'ay dissimulé, voire de tout temps, que tu ne me crains point? 12. I'annonceray ta iustice et tes oeuvres, et ne te profiteront point. 13. Quand tu auras crié, que tes ramassez te delivrent. Mais le vent les emportera tous, la vanité les ravira. Mais celuy qui espere en moy, aura la terre en heritage, et possedera la montagne de ma saincteté. 14. Et dira: Dressez, dressez le chemin, applanissez la voye, ostez l'empeschement de la voye de mon peuple. 15. Car ainsi dit le Souverain, haut eslevé, habitant en l'eternité, et le nom duquel est le Sainct: I'habite au lieu haut et sainct, et avec celuy qui est affligé et humble d'esprit: à fin que ie vivifie l'esprit abbatu,[11]) et vivifie le coeur des affligés. 16. Car ie ne tenceray pas tousiours, et ne me courrouceray pas tousiours: car l'esprit sera vestu[12]) de devant ma face: et ce suis-ie qui ay fait les soufflemens.[13]) 17. I'ay esté courroucé pour l'iniquité de sa convoytise, et l'ay frappé: ie me suis caché, et me courrouceray: mais luy s'en est allé, se destournant, en la voye de son coeur. 18. I'ay veu ses voyes, et le gueriray, et le conduiray, luy rendant consolations, et à ceux qui le plorent. 19. Ie cree le fruit des levres: paix, paix à ceux qui sont loing, et à ceux qui sont pres, dit le Seigneur: et ie le guery. 20. Mais les meschans sont comme la mer agitee, qui ne pourra estre appaisee: et ses eauës ietteront[14]) des ordures et la fange. 21. Il n'y a point de paix, dit mon Dieu, aux meschans.

Chapitre LVIII.

1. Crie à [plein] gosier, ne t'espargne point: esleve ta voix comme la trompette, et signifie à

9) longueur * tu as labouré en ta grande voye O. tu as travaillé en la longueur de ton chemin 46. *suiv.*

10) peine perdue * c'en est fait O. *suiv.*

11) l'esprit des humbles * O. *suiv.*

12) *en marge:* ou, sera caché, ou deffaudra. — sort de moy O. 46.

13) le souffle * O. *suiv.*

14) s'esgarent de ses eauës O. iettent de ses eauës 46.

mon peuple leur forfaict, et à la maison de Iacob son iniquité. 2. Toutesfois ils me cerchent tous les iours, et veulent savoir mes voyes, comme la gent qui a fait iustice, et n'a point omis[1]) le iugement de son Dieu: Ils me demandent les iugemens de iustice, et veulent approcher de Dieu. 3. Pourquoy avons nous ieusné, et tu n'y as point regardé,[2]) nous avons humilié noz ames, et ne l'as pas sceu? Voicy au iour, que vous ieusnés, vous trouvez vostre volonté, et exigés toutes voz debtes. 4. Voicy vous ieusnés à proces et contentions: et pour frapper du poing meschamment. Ne ieusnez point comme auiourd'huy, pour faire ouyr vostre voix en haut. 5. Est-ce tel ieusne que i'ay esleu? que l'homme afflige sa personne un iour, et abaisse son chef comme un ionc, estende le sac et la cendre? Appellerez vous cela ieusne, et iour agreable au Seigneur? 6. N'est-ce pas icy plustost le ieusne que i'ay esleu? Desnouer les noeuds de meschanceté, deslier les fardeaux encordelés, laisser aller francs ceux qu'on opprime,[3]) et desrompre tout ioug. 7. N'est-ce point que tu brises ton pain à celuy qui a faim, et faire venir les povres vagants[4]) en ta maison? Si tu en vois un nud, que tu le couvres, et ne te cache point de ta chair. 8. Alors ta lumiere se produira[5]) comme l'aulbe: et ta santé germera incontinent, la iustice ira devant ta face, et la gloire du Seigneur te recueillera. 9. Alors tu invoqueras, et le Seigneur t'exaucera, tu crieras, et il dira, me voicy: si tu ostes la charge[6]) du milieu de toy, et cesses de hausser[7]) le doigt et la parole de vanité.[8]) 10. Si tu espans ton ame[9]) à celuy qui a faim, et rassasies l'ame affligee: ta lumiere sourdra[10]) en tenebres, et ton obscurité sera comme le midy. 11. Et Dieu te conduira tousiours, et rassasiera ton ame és secheresses, et engraisseras tes os. Et seras comme un iardin arrousé: et une source d'eauës, de laquelle les eauës ne tairissent point. 12. Et y en aura de toy[11]) qui restaureront les deserts du siecle: tu susciteras les fondemens de generation en generation. Et seras appellé reparateur[12]) de la ruyne, addresseur des sentiers

1) delaissé * qui desire faire . . . . et ne point delaisser O. *suiv.*

2) visé O. eu d'esgard 46. *suiv.*

3) qui sont foulez * O. *suiv.*

4) vagabons *.

5) monstrera * boutera O. *suiv.*

6) le ioug * le cordage O. *suiv.*

7) demettes O.

8) *en marge:* * ou, inutile. — la meschante parole O. *suiv.*

9) si tu offres de courage O. 46.

10) naistra * O. *suiv.*

11) de toy sortiront gens * 54. 59. (pour edifier). et en toy seront edifiez O. en toy sera edifié ce qui a esté longtemps desert 46.

12) redresseur *.

pour habiter.[13]) 13. Si tu destournes ton pied du Sabbath, et ne fays point ta volonté en mon sainct iour, et appelles le Sabbath delices,[14]) pour consacrer[15]) au Seigneur, d'autant qu'il est honorable, et luy auras fait honneur, pour n'executer point tes voyes, et que ta volonté ne soit point trouvee, et n'uses point de tes paroles.[16]) 14. Alors tu te delecteras[17]) au Seigneur, et ie te feray marcher sur les hauts lieux de la terre, et te repaistray de l'hoirie[18]) de Iacob ton pere: car la bouche du Seigneur a parlé.

Chapitre LIX.

1. Voicy la main de Dieu n'est point accourcie, qu'elle ne garde:[1]) ne son oreille appesantie, qu'elle n'oye.[2]) 2. Mais voz iniquités ont fait division entre vous et vostre Dieu, et voz pechés ont couvert sa face de vous, à ce qu'il n'oye point. 3. Car voz mains sont pollues[3]) de sang, et voz doigts d'iniquité: voz levres ont proferé mensonge, et vostre langue a parlé iniquité, marmonné chose inique.[4]) 4. Il n'y a nul qui crie pour[5]) iustice, nul ne plaide pour la verité, ils se fient en choses vaines, ils tiennent propoz inutiles, ils conçoyvent fascherie,[6]) et engendrent[7]) iniquité. 5. Ils esclouent des oeufs d'aspics, et tissent des toilles d'araignes: celuy qui aura mangé de leurs oeufs, mourra: si on les presse,[8]) il en sortira une vipere. 6. Leurs toiles ne sont[9]) pas en vestement: et ne se couvriront point de leurs oeuvres.[10]) Car leurs oeuvres sont oeuvres vaines[11]) et l'oeuvre d'iniquité[12]) est en leurs mains. 7. Leurs pieds courent au mal, et se hastent pour espandre le sang innocent: leurs pensees sont pensees vaines,[13]) degast et desbrisement en leurs voyes. 8. Ils n'ont point cogneu la voye de paix: et n'y a point de iugement en leurs pas: ils ont corrumpu leurs sentiers, quiconque cheminera par

[13]) sentiers du Sabbath O.
[14]) delicat O. 46.
[15]) sanctifier 54. *suiv.* et sainct du Seigneur O. 46.
[16]) ne parler la parole que soloys O.
[17]) seras en delectation avec O. 46. tu auras resiouissance sur 54. *suiv.*
[18]) te donneray à manger l'heritage * O. *suiv.*

[1]) sauve * ne puisse sauver O. *suiv.*
[2]) ne puisse ouir * O. *suiv.*
[3]) souillees * O. *suiv*
[4]) *trois mots omis* * mormonné iniquité O. *suiv.*
[5]) invoque O. reclame 46. *suiv.*
[6]) nuisance * felonie O. *suiv.*
[7]) enfantent * O. *suiv.*
[8]) casse * O. *suiv.*
[9]) serviront pas pour * (seront O. *suiv*).
[10]) et ne sera on point couvert de leurs ouvrages * O. *suiv.*
[11]) d'iniquité * *et en marge:* ou, de vanité. — iniques O. *suiv.*
[12]) violente * O. *suiv.*
[13]) *en marge:* * ou, d'iniquité. iniques O. *suiv.*

iceux ne saura point la paix. 9. Pour ceste cause, le iugement s'est retiré loing de nous: la iustice ne nous a point apprehendé.[14]) Nous avons attendu la lumiere, et voicy tenebres: la splendeur, et voicy nous sommes en obscurité. 10. Nous tatonnons la paroy comme aveugles: nous tatonnons comme ceux qui ont perdu les yeux.[15]) Nous choppons en plein midy comme de nuict, et sommes és lieux solitaires comme morts. 11. Nous bruyons tous comme ours, nous gromellons[16]) comme coulombes. Nous avons attendu iugement, et il n'apparoist point: salut, et il s'est tenu loing de nous. 12. Car nos iniquités sont multipliees devant toy, et noz pechés rendent tesmoignage[17]) contre nous. Car noz iniquités sont avec nous, et nous cognoissons noz pechés. 13. Nous avons forfait, nous avons menty au Seigneur, nous nous sommes retirés arriere de nostre Dieu, proferant[18]) calomnie et rebellion:[19]) concevans et proferans du coeur parole de mensonge. 14. Et le iugement est allé[20]) en arriere, la iustice s'est tenu loing. Car la verité est tombee en la place, et equité n'a peu venir en avant. 15. La verité, dy-ie, a defailly: et celuy qui s'est retiré du mal a esté mis en proye. Et le Seigneur l'a veu, et a despleu à ses yeux, qu'il n'y avoit point de iugement. 16. Il a veu, dy-ie, qu'il n'y avoit point d'homme: et a esté esmerveillé que nul ne se presentoit.[21]) Ainsi il s'est fait salut de son bras,[22]) et s'est estably par sa iustice.[23]) 17. Il s'est vestu de iustice, comme d'un haubergeon: et a mis le heaume de salut sur sa teste. Il s'est, dy-ie, vestu de vengeance, comme d'une robbe, et s'est habillé d'indignation, comme d'un manteau. 18. Comme pour rendre la pareille, comme pour rendre la vengeance, indignation à ses ennemys, le retour[24]) à ses adversaires, il rendra la pareille aux isles. 19. Parquoy ils craindront devers Occident le nom du Seigneur, et devers Soleil levant sa gloire: car l'ennemy viendra comme un fleuve, et l'Esprit du Seigneur le poussera.[25]) 20. Et le Redempteur viendra à Zion, et à ceux qui retourneront d'iniquité en Iacob, dit le Sei-

[14]) ne nous attaind point * O. *suiv.*
[15]) la veuë * qui sont sans yeux O. *suiv.*
[16]) gemissons * O. *suiv.*
[17]) ont tesmoigné * (O. *suiv.*) *et en marge:* ou, nous redarguent.
[18]) parlant *.
[19]) desloyauté 54. 59.
[20]) retourné * O. *suiv.*
[21]) *en marge:* * ou, venoit au devant.
[22]) son bras luy a apporté salut * *et en marge:* ou, a esté son salut. — son bras est sa rescousse O. *suiv.*
[23]) sa iustice a esté son appuy * O. *suiv.*
[24]) recompense * O. *suiv.*
[25]) *en marge:* * ou, chassera. — un fleuve violent que le Sgr. pousse par son esprit O. *suiv.*

gneur. 21. Et ie feray[26]) ceste mienne alliance avec eux, dit le Seigneur. Mon esprit qui est sur toy, et mes paroles que i'ay mises en ta bouche, ne partiront point de ta bouche, ne de la bouche de ta semence, ne de la bouche de la semence de ta semence, dit le Seigneur, depuis ce temps cy à iamais.

Chapitre LX.

1. Leve toy, soys resplendissante: car ta splendeur est venue, et la gloire du Seigneur s'est levee sur toy. 2. Car voicy les tenebres couvriront la terre, et l'obscurité les peuples: or le Seigneur se levera sur toy, et sa gloire sera veuë sur toy. 3. Et les gentils chemineront à ta spendeur, et les roys à la lueur de ton levant.[1]) 4. Leve tout à l'entour[2]) les yeux, et voy. Tous ceux cy sont assemblés, pour venir à toy. Tes fils viendront de loing, tes filles seront nourries à ton costé. 5. Alors tu verras, et resplendiras:[3]) tu seras estonnee, ton coeur sera eslargy: de ce que la multitude[4]) de la mer sera convertie à toy, les richesses[5]) des Gentils seront venues à toy. 6. Abondance de chameaux te couvrira, les poulains[6]) de Midian et d'Epha. Tous viendront saufs,[7]) ils apporteront or et encens et annonceront les louanges du Seigneur. 7. Toutes les ouailles[8]) de Cedar s'assembleront à toy: les moutons de Nabaioth te serviront: ils monteront au bon plaisir de mon autel,[9]) et ie glorifieray la maison de ma gloire. Qui sont ceux, cy qui volent comme une nuee: et sont comme coulombes à leurs fenestres? 9. Certainement les isles m'attendront, et les navires de Tharsis, pour amener de loing mes enfans: leur argent et leur or est avec eux, au nom du Seigneur ton Dieu, et au Sainct d'Israel: car il t'a glorifié. 10. Et les enfans estranges[10]) edifieront tes murailles, et leurs roys te serviront: car ie t'ay frappee en mon ire, et i'ay eu pitié de toy en ma clemence.[11]) Aussi tes portes seront continuellement ouvertes: elles ne fermeront ne iour ne nuict, à fin qu'on t'apporte les richesses des Gentils, et que leurs roys te soyent amenés. 12. Car la gent et le royaume qui ne te serviront point, periront, les gens, dy-ie, seront du tout aboliz.[12]) 13. La gloire du Liban viendra à toy, le sapin, le pin, et le bouix ensemble pour orner le lieu de mon sanctuire. Car ie glorifieray le lieu de mes pieds. 14. Et les enfans de ceux qui t'affligent viendront à toy humbles, et tous ceux qui te mesprisoyent se courberont à la plante de tes pieds: et t'appelleront la cité du Seigneur, Zion du Sainct d'Israel. 15. Pource que tu as esté delaissee et haye, tellement que nul ne passoit par toy, ie te mettray en magnificence perpetuelle, en ioye de generation en generatien. 16. Tu succeras le laict des Gentils, tu succeras la mammelle des roys: et cognoistras que ie suis le Seigneur, ton sauveur[13]) et ton redempteur, le fort de Iacob. 17. Ie t'ameneray au lieu de l'erain de l'or, et au lieu de fer ie t'ameneray de l'argent: au lieu de bois de l'erain, et au lieu de pierres du fer: et ie mettray au lieu de tes visiteurs,[14]) paix: et au lieu de tes exacteurs, iustice. 18. Nulle oppression inique ne sera plus ouye en ta terre: degast ne desbrisement[15]) en tes fins,[16]) et appelleras tes murailles salut, et tes portes louange. 19. Tu n'auras le Soleil pour la lumiere du iour: ne la splendeur de la Lune ne te luyra[17]) plus: car le Seigneur te sera en lumiere perpetuelle, et ton Dieu en ta gloire.[18]) 20. Ton Soleil ne se couchera plus, et ta Lune ne se cachera[19]) plus, car le Seigneur te sera en lumiere perpetuelle, et les iours de ton dueil seront finiz. 21. Tous tes peuples iustes[20]) heriteront la terre perpetuellement, le germe de sa plante,[21]) l'oeuvre des mes mains, à fin que ie soye glorifié. 22. Le petit [viendra] à mille,[22]) et le moindre en gent robuste. Ie suis le Seigneur, ie me hasteray de faire cecy au temps d'icelle.[23])

Chapitre LXI.

1. L'Esprit du Seigneur Dieu sur moy. Car le Seigneur m'a oinct: il m'a envoyé pour prescher aux affligés,[1]) pour remedier[2]) à ceux qui ont le coeur brisé, pour publier aux captifs liberté, et aux

[26]) voicy mon alliance * 54. 59.

[1]) se levant a toy O.
[2]) à l'environ . . . . et regarde * O. *suiv.*
[3]) *en marge:* * ou, t'esgayeras. — reluiras 54. 59. *(le mot manque dans* O. et 46*).*
[4]) l'abondance *.
[5]) *en marge:* * la puissance O. *suiv.*
[6]) dromadaires * O. *suiv.*
[7]) tous ceux de Saba viendront * O. *suiv.*
[8]) brebis * O. *suiv.*
[9]) ilz seront offers sur mon autel de propitiation O. *suiv.* sur mon autel et me plairont 59.
[10]) fils des estrangers * O. *suiv.*
[11]) bien-veillance * volunté O. benevolence 46. *suiv.*
[12]) gastez par le glaive O. 46. du tout rasees 54. 59.
[13]) qui te garde O. 46. 54. qui te sauve 59.
[14]) pour ta superintendence *. pour ton gouvernement 54. 59.
[15]) fourragement * O. *suiv.*
[16]) finages O.
[17]) esclairera * O. *suiv.*
[18]) pour ta magnificence * O. *suiv.*
[19]) reduira O. 46. 54. retirera 59.
[20]) seront iustes, ils * O. *suiv.*
[21]) sera * 54. 59.
[22]) croistra a milliers * la petite famille sera de mille O. *suiv.*
[23]) ie feray ce subitement en son temps O.

[1]) *en marge:* ou, debonnaires.
[2]) medeciner *.

captifs[3]) ouverture de la prison. 2. Pour publier l'an du bon plaisir du Seigneur, et le iour de vengeance à nostre Dieu, pour consoler tous ceux qui lamentent. 3. Pour establir à ceux qui lamentent en Zion, pour leur bailler magnificence au lieu de cendre, huyle de ioye au lieu de pleur, manteau de liesse pour esprit d'angoisse, pour les appeller arbres de iustice, plante du Seigneur, pour le glorifier. 4. Et ils edifieront les deserts eternels,[4]) ils redresseront les lieux par cydevant desolés: ils restaureront les villes gastees, les lieux qui ont esté solitaires d'aage en aage. 5. Et les estrangers s'y arresteront, et paistront vos ouailles:[5]) et les fils estranges[6]) seront vos laboureurs et vos vignerons. 6. Et vous serez appellés les sacrificateurs du Seigneur: on vous dira, ministres de nostre Dieu, vous mangerez la substance des Gentils, et vous esleverez en leur gloire. 7. Au lieu de vostre honte, il y aura double honneur, et au lieu de l'ignominie, ils s'esiouyront en leur portion:[7]) Car ils possederont le double en leur terre: et auront ioye perpetuelle. 8. Car ie suis le Seigneur aymant iugement, hayssant rapine en l'holocauste: et i'establiray[8]) leur oeuvre en verité, et feray alliance perpetuelle avec eux. 9. Et leur semence sera cogneuē entre les Gentils, et leur germe au milieu des peuples. Tous ceux qui les verront les cognoistront semence beneiste du Seigneur.[9]) 10. Ie me resiouyray au Seigneur, et mon ame se recreera en mon Dieu. Car il m'a vestu des vestemens de salut: il m'a environné[10]) de iustice: il m'a orné comme un espoux, et comme une espouse paree de ses ioyaux. 11. Car tout ainsi que la terre produit son germe, et comme le iardin fait germer sa semence: ainsi le Seigneur Dieu fera germer iustice, et louange devant toutes nations.[11])

Chapitre LXII.

1. Pour l'amour de Zion, ie ne me tairay point: pour l'amour de Ierusalem ie ne cesseray point,[1]) iusques à ce sa iustice saille,[2]) comme splendeur: et son salut soit allumé comme une lampe. 2. Et les Gentils verront ta iustice, et tous les roys de la terre ta gloire: et on t'appellera d'un nouveau nom, que la bouche du Seigneur nommera. 3. Et seras couronné de gloire en la main du Seigneur: et un diademe royal en la main de ton Dieu. 4. On ne t'appellera plus delaissee: et on ne dira plus à ta terre, desolee: car on t'appellera, mon plaisir en icelle: et ta terre, la mariee. Car le plaisir du Seigneur est en toy, et ta terre sera mariee[3]) 5. Car tout ainsi que l'adolescent espouse une vierge, ainsi tes fils te seront comme maris: et ton Dieu, se resiouyra sur toy, de la ioye d'un espoux avec l'espouse. 6. I'ay ordonné des gardes sur les murs de Ierusalem, lesquels tout le iour et toute la nuict continuellement ne se tairont point. Vous qui avez souvenance[4]) du Seigneur, ne vous tairez point. 7. Et ne luy donnez point de silence, iusques à ce qu'il repare, et iusques à ce qu'il mette Ierusalem comme la louange en la terre. 8. Le Seigneur a iuré par sa dextre, et par le bras de sa force: si ie donne plus ton forment pour viande à tes ennemys, et si les fils estranges boyvent plus ton vin, pour lequel tu as travaillé. 9. Car ceux qui l'auront amassé[5]) le mangeront, et loueront le Seigneur, et ceux qui l'auront recueilly beuvront en mes saincts parvis. 10. Passez, passez par les portes: nettoyez[6]) la voye au peuple: applanissez, applanissez le chemin, pavez le de pierres, levez la baniere aux peuples. 11. Voicy, le Seigneur a publié[7]) iusques aux fins[8]) de la terre: dites à la fille de Zion: Voicy ton sauveur[9]) vient. Voicy son loyer avec luy, et l'effet de son oeuvre est devant luy. 12. Et ils vous appelleront peuple sainct, rachetés du Seigneur. Et ils t'appelleront ville requise, et non pas delaissee.[10])

Chapitre LXIII.

1. Qui est celuy qui vient d'Edom, ayant ses habillemens[1]) teints en rouge de Bosra? Il est beau en ses vestemens,[2]) marchant en la multitude[3]) de sa vertu. Ce suis-ie qui parle en iustice, suffisant[4]) pour sauver. 2. Pourquoy est ton vestement rouge? et tes acoustremens comme de celuy qui presse au pressoir? 3. I'ay pressé le pressoir tout seul: et

---

3) à ceux qui sont liez * prisonniers O. suiv.
4) du siecle * les ruines du temps passé O. les lieux ruinez de longtemps 46. 54. 59.
5) brebis *.
6) des estrangers *.
7) partie O.
8) l'ordonneray O.
9) à laquelle le S. a donné benediction O.
10) de l'habillement * habillé du vestement O. suiv.
11) tous les Gentils * O. suiv.

1) et n'auray point de cesse quant à Ierusalem * 46. suiv. ne me tiendray pas quoy O.
2) yssue O.

3) sera mari * O. suiv.
4) en marge: ou, qui celebrez la memoire. — avez recordation O. suiv.
5) qui assembleront iceluy O.
6) baillez O. faites 46. suiv.
7) a fait ouyr O.
8) au bout * O. suiv.
9) salut O.
10) abandonnee * O. suiv.

1) vestemens * O. suiv.
2) excellent en sa vesture * O. suiv.
3) grandeur * 46. suiv. en sa grand vertu O.
4) ayant beaucoup de moyens * et suis maistre O. 46. 54. ay tout pouvoir 59.

des peuples n'y avoit pas un homme seul[5]) avec moy. Car ie les foulleray[6]) en ma fureur, et marcheray sur eux en mon ire, et leur sang sera respandu sur mes vestemens, et souilleray tous mes habillemens. 4. Car le iour de vengeance est en mon coeur, et l'an de mes rachetés est venu. 5. Parquoy i'ay regardé, et n'y avoit point d'adiuteur: et me suis esmerveillé, et n'y avoit nul qui donnast appuy:[7]) ainsi donc mon bras m'a sauvé, et mon ire m'a soustenu. 6. Et ie foulleray aux pieds les peuples en mon ire, et les enyvreray de ma fureur, et prosterneray[8]) leur force en terre. 7. Ie reduiray en memoire les misericordes du Seigneur, les louanges du Seigneur comme pour toutes les choses que le Seigneur nous a conferees, et pour la grandeur de la benificence[9]) envers la maison d'Israel, laquelle il leur a faite selon ses misericordes, et selon la multitude de ses benignités.[10]) 8. Car il a dit: Certainement ils sont mon peuple, sont fils[11]) qui ne mentent point: parquoy il a esté fait leur Sauveur. 9. En toute leur angoisse il a esté angoisse:[12]) et l'Ange de sa face les a sauvés: il les a rachetés en sa dilection et benignité: il les a portés et eslevés de tous temps.[13]) 10. Mais iceux ont esté rebelles, et ont irrité le sainct Esprit d'iceluy.[14]) Et pourtant leur a esté tourné en ennemy, luy mesme a bataillé contre eux. 11. Et a eu souvenance des iours anciens, ausquelz Moise a esté avec son peuple: Où est celuy qui les a fait monter de la mer avec le pasteur de son trouppeau? Où est celuy qui a mis au milieu de luy son sainct Esprit? 12. Qui a mené à la dextre de Moyse par le bras de sa magnificence? qui a devisé les eauës devant eux, pour s'aquerir un nom perpetuel.[15]) 13. Qui les a fait entrer par les abysmes, comme un cheval au desert, en sorte qu'ils n'ont point choppé? 14. L'Esprit du Seigneur est descendu comme la beste en la plaine: il luy a donné repos:[16]) ainsi as tu conduit ton peuple, à fin que tu te feisses un nom glorieux. 15. Regarde[17]) du ciel: voy de l'habitacle de ta saincteté et de ta gloire. Où est ton zele et ta force, la multitude[18]) de tes entrailles et de ta misericorde? elles se sont retirees[19]) envers moy. 16. Vrayement[20]) tu es nostre Pere, encore qu'Abraham ne nous recognoisse point, et qu'Israel ne nous advoue point: non obstant, tu es nostre Pere, nostre Redempteur: ton nom est de tout temps. 17. Pourquoy nous as tu fait decliner[21]) de tes voyes? Seigneur, fay[22]) destourner nostre coeur de la crainte de toy. Retourne toy à cause de tes serviteurs, aux lignees de ton heritage. 18. Le peuple de ta sainctеté a possedé pour un bien peu de temps: noz adversaires ont foullé ton sainctuaire. 19. Nous avons esté comme ceux sur lesquels tu n'as point dominé dés long temps, sur lesquelz ton Nom n'est point invoqué. O[23]) si tu desrompois les cieux, et que tu descendisses, et que les montagnes decoulassent devant ta face.

Chapitre LXIV.

1. [O que tu descendisses][1]) comme par feu ardent qui fait fondre, comme le feu qui fait bouillir les eauës pour manifester ton Nom à tes ennemys: les gents trembloyent devant ta presence. 2. Quand tu faisois choses terribles, que nous n'attendions pas: tu es descendu: les montagnes ont decoulé[2]) devant ta face. 3. Ils n'ont point ouy dés long temps, ny entendu[3]) des oreilles: l'oeil n'a point veu autre[4]) Dieu que toy, qui face cecy à celuy qui s'attend à luy. 4. Tu es venu au devant de celuy qui se resiouyssoit et faisoit iustice. Ils avoyent souvenance de toy en tes voyes: voicy tu es courroucé, et nous avons peché, et long temps offensé:[5]) et nous serons[6]) sauvés. 5. Et nous tous avons esté comme un ordure, et toutes noz iustices comme un vestement souillé. Et nous sommes tous decheuz comme une feuille: et noz iniquités nous ont transportés comme le vent. 6. Il n'y a personne qui invoque ton Nom, et qui se resveille pour te saisir: car tu as caché ta face de nous, et nous as fait assecher[7]) en la main de nostre iniquité. 7. Or maintenant Seigneur, tu es nostre pere, et

---

[5]) personne * 54. 59.
[6]) ie marcheray sur eux en mon ire, et les foulleray aux pieds en ma fureur * i'ay marché *etc.* O. *suiv.*
[7]) soulageast * 59. substantast O. 46. 54.
[8]) abbatray * ay abbatu O. *suiv.*
[9]) les grans biens * O. *suiv.*
[10]) compassions * sa grande benignité O. *suiv.*
[11]) enfans * 59.
[12]) *en marge:* * il n'y a point eu d'angoisse.
[13]) tous les iours du monde O. tout le temps iadis 46.
[14]) l'esperit de son Sainct O. 46. de sa sainctеté 54. *suiv (de même au v. suivant).*
[15]) eternel * O. *suiv.*
[16]) Il est descendu . . . . . l'Esprit . . . luy a donné repos *. — L'Esprit du Sgr. les a mené comme la beste descendant au champ O. *suiv.*
[17]) contemple . . . . . regarde * O. *suiv.*
[18]) l'esmeute O. 46. 54. l'esmotion 59.
[19]) se sont monstrees rebourses O. rebouchees 46. *suiv.*
[20]) Certainement * attendu que O. toutesfois 46. *suiv.*
[21]) errer * O. *suiv.*
[22]) pourquoy as tu fait * et as endurcy . . . . que nous ne te craignissions O. 46.
[23]) *Dans les autres éditions ceci est joint au ch. suivant.*

[1]) *omis* *.
[2]) s'escoulerent * O. *suiv.*
[3]) aperceu O.
[4]) un tel * *et en marge:* o Dieu sinon — O. *suiv.*
[5]) celles sont perpetuelles * 46. *ss.* esquelz nous sommes perpetuellement O.
[6]) *en marge:* * ou, avons esté. or soyons O.
[7]) languir * esvanouir O. *suiv.*

nous sommes bouë et fange:[8]) tu es nostre formateur, nous tous sommes l'oeuvre de tes mains. 8. O Seigneur, ne te courrouces point outre mesure, qu'il ne te souvienne point tousiours de nostre iniquité. Voicy, regarde ie te prie: nous sommes tous ton peuple. 9. Les villes de ta sainctetė ont esté un desert: et Zion a esté un lieu solitaire, et Ierusalem un hermitage.[9]) 10. La maison de nostre Sanctuaire, et de nostre gloire, en laquelle noz peres t'ont loué, a esté bruslee par feu: et toutes noz choses desirables ont esté gastees. 11. O Seigneur, te deporteras-tu de ces choses? te tairas-tu? et nous affligeras-tu outre mesure?[10])

Chapitre LXV.

1. Ie me suis manifesté à ceux qui ne s'enqueroyent point: i'ay esté trouvé de ceux qui ne me cerchoyent point: i'ay dit: Me voicy, me voicy, à la gent qui n'invoquoit point mon Nom. 2. I'ay estendu tous les iours mes mains au peuple rebelle,[1]) cheminant en une voye qui n'est pas bonne apres ses cogitations.[2]) 3. Le peuple qui me despite tousiours en face, qui sacrifie és iardins, et fait encensemens sur les briques. 4. Lesquelz resident[3]) és sepulchres, passent la nuict és deserts,[4]) qui mangent la chair de porceau, et y a du broet[5]) de choses pollues en leurs pots.[6]) 5. Qui disent, retire toy, n'approche point de moy, car ie te sanctifieroye:[7]) ceux cy sont comme fumee en ma fureur, un feu ardent tout le long du iour. 6. Voicy, il escrit devant moy: ie ne me tairay point, que ie ne rende et retribue en leur sein. 7. Voz iniquités et les iniquités de voz peres sont ensemble, dit le Seigneur. Car ils ont encensé és montagnes, et m'ont fait opprobre sur les montagnettes:[8]) parquoy ie remesureray leur oeuvre ancienne en leur sein. 8. Ainsi dit le Seigneur: comme si quelqu'un trouvoit du moust[9]) en une grappe, et qu'il dist, ne le gastes point, pource qu'il y a benediction en iceluy:[10]) ainsi feray-ie à cause de mes serviteurs que tout ne soit point destruit. 9. Et feray venir[11]) hors de Iacob la semence, et de Iuda l'heritier de mes montagnes: et mes esleuz la possederont en heritage, et mes serviteurs habiteront là. 10. Et Saron servira d'habitacle aux brebis,[12]) et la vallee de Nachor sera le lieu où coucheront les bestes,[13]) pour mon peuple qui m'a cerché. 11. Mais vous qui avez delaissé le Seigneur, qui avez oublié la montagne de ma sainctetė, qui apprestez la table à l'armee,[14]) et accomplissez le nombre des offrandes.[15]) 12. Parquoy ie vous nombreray à l'espee, et serez tous ruės[16]) par occision: d'autant que i'ay appellé, et n'avez pas respondu: i'ay parlé, et n'avez pas ouy, et avez fait mal devant mes yeux, et avez choisy les choses, esquelles ie ne prenoye pas plaisir. 13. Pourtant, voicy que dit le Seigneur Dieu: Voicy, mes serviteurs, mangeront, et vous mourrez de faim.[17]) Voicy, mes serviteurs beuront, et vous mourrez de soif. Voicy, mes serviteurs s'esiouyront, et vous serez confuz. 14. Voicy, mes serviteurs chanteront pour la gayetė de leur coeur, et vous hullerez pour l'angoisse de vostre esprit, et crierez pour la douleur de vostre coeur. 15. Et lairrez vostre nom en execration,[18]) à mes esleuz: le Seigneur Dieu t'occira, et a appellé ses serviteurs d'un autre nom. 16. Qui se sera beneit[19]) en la terre, il se beneira au Dieu veritable, et qui iurera en la terre, il iurera au Dieu veritable: car les afflictions passees ont esté mises en oubly, et cachees de devant mes yeux. 17. Car voicy ie creeray des cieux nouveaux, et une nouvelle terre: les choses passees[20]) ne seront plus en memoire, et ne monteront plus au coeur. 18. Mais esiouyssez vous, et ayez liesse à iamais és choses que ie cree. Car voicy ie cree Ierusalem comme esgayement,[21]) et le peuple d'icelle comme resiouyssance. 19. Et ie m'esgayeray en Ierusalem, et m'esiouyray[22]) en mon peuple, et on n'oyra plus en icelle voix de pleurs, ne voix de clameur. 20. Il n'y aura plus là nul ieune d'aage, ny homme ancien qui n'accomplisse ses iours. Car celuy qui sera aagé de cent ans, mourra adolescent: et qui peche estant aagé de cent ans, sera maudit. 21. Ils edifieront des maisons, et y habiteront: ils planteront des vignes, et mangeront les fruits d'icelles. 22. Ils n'edifieront point à ce qu'un autre mange le fruit: car les iours de mon peuple seront

[8]) nous sommes l'argile * O. *suiv.*
[9]) desolee * O. *suiv.*
[10]) si vehementement O. si fort 46. *suiv.*

[1]) defaillant O. se revoltant 46. *suiv.*
[2]) pensees * entreprises O. *suiv.*
[3]) demeurent *.
[4]) dorment és lieux superstitieux O.
[5]) ius * O. *suiv.*
[6]) vaisseaux * O. *suiv.*
[7]) *en marge:* * ou, ie suis plus sainct que toy. — que ie ne te consacre O. *suiv (avec la même note en marge).*
[8]) costaux *.
[9]) un grain * O. *suiv.*
[10]) il y a foison O.
[11]) sortir 54 *s.*

[12]) des bercails * O. *suiv.*
[13]) le giste de l'omail * l'hebergement de l'omail O. *suiv.*
[14]) à fortune O. 46. à la multitude 54. 59.
[15]) fournissez l'aspersion au nombre * 54. 59. accomplissans le nombre de l'aspersion O. 46.
[16]) ruez ius * O. *suiv.*
[17]) vous aurez faim . . . . soif * O. *suiv.*
[18]) pour ung maugreement O.
[19]) qui sera loué O. 46.
[20]) precedentes * O. *suiv.*
[21]) liesse * ioye 46. *suiv.* soy esiouyssant O.
[22]) m'esiouyray . . . . . . prendray plaisir * et seray ioyeux O. *suiv.*

selon les iours de l'arbre: et mes esleuz perpetueront[23]) l'oeuvre de leurs mains. 23. Ils ne travailleront point en vain, et n'engendreront[24]) point en estonnement, car ils seront la semence des beneitz du Seigneur, et leur lignee[25]) avec eux. 24. Et adviendra, qu'avant qu'ils crient, ie les exauceray: et ils auront la bouche ouverte[26]) et les escouteray. 25. Le loup et l'agneau repaistront ensemble: le lyon mangera la paille comme le boeuf, et la poudre sera en viande au serpent. Ils n'affligeront et ne nuyront point en toute ma saincte montagne, dit le Seigneur.

Chapitre LXVI.

1. Ainsi dit le Seigneur: Le ciel est mon siege, et la terre le scabeau de mes pieds. Où sera ceste maison, que vous bastirez pour moy? et où sera ce lieu de mon repoz? 2. Et certes ma main a fait toutes ces choses, et toutes ces choses ont eu commencement, dit le Seigneur. Et ie regarde à celuy qui est humble et abbatu d'esprit, et tremble à ma parole.[1]) 3. Celuy qui immole le boeuf, est comme s'il avoit tué un homme: et celuy qui sacrifie la brebiz, est comme s'il avoit occy[2]) un chien. Celuy qui offre oblation: est comme s'il offroit du sang de porceau: celuy qui fait commemoration par encens, est comme s'il beneissoit l'idole.[3]) Et certes ils ont esleu leurs voyes, et leur ame a desiré[4]) les abominations. 4. Aussi choisiray-ie leurs illusions: et induiray leurs erreurs sur eux:[5]) car i'ay appellé, et nul n'a respondu: i'ay parlé, et ils n'ont point ouy. Ils ont choisy et fait le mal devant mes yeux, et és[6]) choises où ie ne pren point plaisir. 5. Oyez la parole du Seigneur, vous qui tremblez à sa parole. Voz freres qui vous ont en hayne, et qui vous ont reiettés à cause de mon Nom, ont dit: Le Seigneur soit glorifié.[7]) Mais il sera veu avec vostre liesse:[8]) et eux seront confuz. 6. La voix du bruit de la ville, la voix du Temple, la voix du Seigneur, rendant retribution[9]) à ses ennemys. 7. Avant qu'elle travaillast pour enfanter, elle a enfanté: avant qu'elle fust en destresse, elle a fait un enfant masle. 8. Qui ouyt iamais telle chose? qui a veu chose semblable? La terre sera elle enfantee en un iour? Une nation sera elle nee toute à la fois? Car[10]) Zion a ensemble travaillé pour enfanter, et a ensemble enfanté ses enfans. 9. Moy qui envoye les enfans, n'enfanteray-ie pas? dit le Seigneur. Moy qui donne generation, seray-ie empeché? dit ton Dieu. 10. Esiouissez vous avec Ierusalem, et ayez liesse en icelle vous tous qui l'aymez: esgayez vous en grand ioye, vous tous qui lamentez sur icelle. 11. A fin que vous succiez, et soyez rassasiés de la mammelle de ses consolations: à fin que vous alaictiez, et vous vous delectiez de la splendeur de sa gloire. 12. Car le Seigneur dit ainsi: Voicy ie fay decouler sur elle la paix comme une riviere, et la gloire des Gentils, comme un torrent impetueux.[11]) Ainsi vous succerez,[12]) vous serez portés sur le costé, et vous vous esbatrez sur les genoux. 13. Ie vous consoleray comme celuy que sa mere console, et aurez consolation sur Ierusalem. 14. Et vous le verrez, et vostre coeur sera esiouy, et voz os floriront comme l'herbe: et la main du Seigneur sera cogneuë envers ses serviteurs: et sera courroucee contre ses ennemys. 15. Car voicy le Seigneur viendra en feu, et ses chariots seront comme un tourbillon, à fin qu'il face vengeance en la fureur de son ire, et qu'il rende sa correction[13]) en flamme de feu. 16. Car le Seigneur iugera en feu, et toute chair en son glaive: et plusieurs seront occiz par le Seigneur.[14]) 17. Ceux qui se sanctifient, et se purifient és iardins apres un lavoir[15]) au milieu, qui mangent la chair de porc, et le rat, et telles abominations, seront ensemble consumés, dit le Seigneur. 18. Car ie veoy leurs oeuvres et leurs pensees. Pource que le temps est venu, que i'assembleray toutes nations et langues, et viendront, et verront ma gloire. 19. Et mettray un signe en eux, et envoyray aucuns d'entre eux reservés, aux peuples de Tharsis, de Pul, de Sud, qui tirent de l'arc, de Thubal et Iavan, aux Isles loingtaines, qui n'ont ouy ma renommee, et n'ont point veu ma gloire, et annonceront ma gloire entre les Gentils. 29. Et ameneront tous voz freres de toutes les nations pour faire oblation au Seigneur, en chevaux, en chariots, en litieres, en mulets et bestes legeres, à ma saincte montagne de Ierusalem, dit le Seigneur: comme si les enfans d'Israel portoyent une

[23]) *en marge:* * ou, iouyront en vieil aage de l'oeuvre O. *suiv.*
[24]) enfanteront *.
[25]) sera * leurs enfants seront O. *suiv.*
[26]) et encores parlans * O. *suiv.*

[1]) qui craint mes parolles O. 46.
[2]) esgorgé * descollé O. *suiv.*
[3]) *en marge:* * ou, l'iniquité. — la malice O. *suiv.*
[4]) s'est delectee en leurs * O. *suiv.*
[5]) et feray venir les choses qu'ils craignoyent * O. *suiv.*
[6]) et ont esleu les * O. *suiv.*
[7]) *en marge:* * ou, est rude ou pesant. — Que le S. monstre sa gloire O. *suiv.*
[8]) et nous regarderons vostre liesse O. 46.
[9]) le loyer * la pareille O. *suiv.*

[10]) Car si tost que * 54. *suiv.*
[11]) desbordé * abondant O. *suiv.*
[12]) allaiterez * O. *suiv.*
[13]) increpation O.
[14]) les occis du Sgr. seront en grand nombre * le nombre de ceux qui seront occiz du S. sera grand 46. *suiv.*
[15]) pres d'un arbre * ceux qui se sont consacrez et ont faict des netz és iardins en apres ont les ungs entre les autres mangez O.

oblation en un vaisseau pur[16]) en la maison du Seigneur. 21. Et mesme i'en prendray aucuns d'entre eux pour sacrificateurs et levites, dit le Seigneur. 22. Car comme les cieux nouveaux, et la terre nouvelle que ie fay sont fermes[17]) devant moy, dit le Seigneur: aussi vostre semence [18]) et vostre nom seront fermes. 23. Et adviendra que depuis un moys iusques à un autre moys,[19]) et depuis un Sabbat iusques à son autre Sabbat, toute chair viendra pour se prosterner devant moy, dit le Seigneur. 24. Et sortiront hors, et verront les corps morts des hommes qui ont transgressé contre moy: car leur ver ne mourra point, et leur feu ne s'esteindra point, et seront en desdain à toute chair.

[16]) net * O. *suiv.*
[17]) se tiendront O. seront establiz 46. *suiv.*
[18]) posterité *.
[19]) depuis une nouvelle lune iusqu'à son autre nouvelle l'une 46. *suiv.* la nouvelle lune sera de l'autre n. l. et ung sabbath de l'autre sabbath. Toute chair . . . O.

LE LIVRE DU PROPHÈTE OSÉE.

TEXTE TIRÉ DU COMMENTAIRE IMPRIMÉ EN 1557
AVEC LES VARIANTES DE CELUI D'OLIVETAN ET DES BIBLES GENEVOISES DE 1546,
1554 ET 1559.

Chapitre I.

1. La Parolle de l'Eternel qui fut donnee[1]) a Hosee fils de Beeri au temps[2]) d'Uzia, Iotham, Achaz et Ezechias rois de Iuda, et au temps de Iarobeam fils de Ioas roy d'Israel. 2. Le commencement de la parolle de l'Eternel par Hosee. L'Eternel dit a Hosee, Va et te pren une femme putain et des fils de putain, d'autant que la terre en paillardant paillardera se destournant de l'Eternel. 3. Il s'en alla donc, et print Gomer fille de Diblaim, laquelle conceut, et luy enfanta un fils. 4. Et le Seigneur luy dit, Nommes-le Iizreel: car encores un bien peu, et ie visiteray le sang de Iizreel sur la maison de Iehu: et feray cesser le royaume de la maison d'Israel. 5. Et adviendra qu'en ce iour-là ie rompray l'arc d'Israel en la vallee de Iizreel. 6. Derechef elle conceut et enfanta une fille: et *le Seigneur* luy dit, Nommez-la Lo-ruchama, car ie ne poursuivray plus a faire misericorde a la maison d'Israel, mais ie les esleveray du tout.[3]) 7. Et ie feray misericorde[4]) et les sauveray, en leur Seigneur Dieu: et ne les sauveray point par arc, ne par espee, ne par bataille, ne par chevaux, ne par gens de cheval. 8. Et elle sevra Lo-ruchama, et conceut et enfanta un fils. 9. Et *le Seigneur* dit, Nommez-le Lo-ammi, car vous n'estes point mon peuple, et ie ne seray point a vous.[5]) 10. Et le nombre des enfans d'Israel sera comme le sablon de la mer, lequel ne se peut mesurer ne conter: et adviendra qu'au lieu qu'on leur aura dit, Vous n'estes point mon peuple, il leur sera dit, Vous estes les enfans du Dieu vivant. 11. Et les enfans de Iudah et les enfans d'Israel seront rassemblez, et se constitueront[6]) un Chef, et monteront de la terre: car le iour de Iizreel est grand.

[1]) faicte O.
[2]) es iours O.
[3]) les mettray en oubly O. leur apporteray leur guerdon 46. les enleveray du tout 59.
[4]) *tous les autres textes ajoutent:* à la maison de Iuda.
[5]) vostre O. 46. vostre Dieu 54. *s.*
[6]) mettront pour eulx O.

Chapitre II.

1. Dites a vos freres, Mon peuple: et a vos soeurs,[1]) Ruchamah. 2. Debatez,[2]) debatez avec vostre mere: car elle n'est point ma femme, et ie ne suis point son mari, et qu'elle oste ses paillardises de sa face, et ses adulteres du milieu de ses tetins. 3. De peur que ie ne la despouille toute nue, et que ie ne l'accoustre[3]) comme au iour de sa nativite,[4]) et que ie ne la reduise comme une terre assechee,[5]) et que ie ne la face mourir de soif. 4. Et ie n'auray point pitie de ses enfans, pource que ce sont enfans bastars. 5. Car leur mere a paillardé, celle qui les a conceus a este souillee d'opprobres et vilenies: d'autant qu'elle a dit, Ie m'en iray apres mes amoureux, qui me donnent mon pain, et mes eaux, et ma laine, et mon lin, et mon huile, et mon boire. 6. Et pourtant voyci, Ie boucheray ta voye d'espines, et ie feray une closture a l'environ, et elle ne trouvera point son sentier. 7. Elle poursuyvra ses amoureux, et elle ne les atteindra[6]) point: et les cherchera, et ne les trouvera point: lors elle dira, Ie m'en iray, et retourneray a mon premier mari, d'autant qu'alors il m'estoit beaucoup mieux, qu'il n'est pas pour ceste heure. 8. Or elle n'a point cognu que ie luy avoye donné le froment, et le vin, et l'huile, et que il luy avoye multiplié l'argent et l'or qu'ils ont approprié a Baal.[7]) 9. Pourtant ie retourneray, et prendray mon froment en son temps, et mon vin en sa saison, et recouvreray ma laine et mon lin, pour couvrir sa turpitude. 10. Et maintenant ie descouriray sa meschancete[8]) devant les yeux de ses amoureux, et nul ne la delivrera de ma main.

[1]) vostre soeur O.
[2]) contredisez à O.
[3]) la colloque O. 46.
[4]) qu'elle fut nee (naye) 54. *s. les autres textes ajoutent:* et ne la mette comme un desert O. 46. 59. en tel poinct que le desert 54.
[5]) sauvage O. 46. seche 54. *s.*
[6]) comprendra O. acconsuyvra 46.
[7]) duquel ils ont fait B. O. qu'ils ont applicqué à B. 46.
[8]) reveleray sa follie O. 46. descouvriray sa lascheté 54. *s.*

11. Et feray cesser toute sa ioye, sa feste, sa nouvelle lune, son Sabbath, et tous ses iours solennels. 12. Et destruiray sa vigne, et son figuier, desquels elle a dit, Ces choses sont mon salaire, que mes amoureux m'ont donné, et les mettray en forest, et les bestes des champs les mangeront. 13. Et visiteray sur elle les iours[9]) de Baalim, ausquels elle leur faisoit encensemens, et se paroit de ses orillettes, et de ses carquans, et s'en alloit apres ses amoureux, et m'a oublié, dit le Seigneur. 14. Parquoy voyci, ie l'induy et la feray aller au desert, et parleray sur son coeur.[10]) 15. Et ie luy donneray ses vignes depuis là, et la vallee d'Achor pour l'ouverture d'esperance: et chantera là comme aux iours de sa ieunesse, et comme le iour qu'elle monta[11]) du pays d'Egypte. 16. Et adviendra en ce iour-là, dit le Seigneur, que tu m'appelleras mon mari, et ne m'appelleras plus mon Baal.[12]) 17. I'osteray hors de sa bouche les noms de Baalim, et ne luy souviendra plus de leur nom. 18. Et en ce iour-là ie leur feray[13]) alliance avec la beste des champs, et avec les oiseaux du ciel, et avec les bestes rampantes sur la terre: et ie briseray hors de la terre l'arc, et l'espee, et la guerre, et les feray reposer a fiance. 19. Et ie t'espouseray pour moy a iamais: voire ie t'espouseray en iustice, et en iugement, et en clemence, et en misericordes. 20. Et ie t'espouseray pour moy en foy, et cognoistras l'Eternel. 21. Et adviendra qu'en ce iour-là i'exauceray, dit le Seigneur, i'exauceray les cieux, et ils exauceront la terre: 22. Et la terre exaucera le froment, et le vin, et l'huile, et iceux exauceront Iizreel. 23. Et ie me la semeray en terre, et ie feray misericorde a Lo-ruchama: et diray a Lo-ammi, Tu es mon peuple: et il dira tu es mon Dieu.

Chapitre III.

Et le Seigneur me dit, Va encore, et aime une femme qui est aimee de son mari,[1]) et laquelle est adultere, selon l'amour du Seigneur envers les enfans d'Israel: et iceux regardent aux dieux estranges, et aiment les bouteilles de grappes. 2. Et ie me la suis acquise[2]) pour quinze pieces d'argent, et d'un homer d'orge et un demi homer d'orge. 3. Et ie luy ay dit, tu me seras assise plusieurs iours, et ne paillarderas point, et ne seras a nul homme, et moy aussi a toy. 4. Car les enfans d'Israel demeureront plusieurs iours sans Roy et sans Prince, et

9) le temps 54. *s.*
10) amyablement O. cordiallement 46. à elle selon son coeur 54. *s.*
11) sortit 54. *s.*
12) Baali O. 46.
13) traitteray 54. *s.*

1) amy O. 1546. d'un ami 54. *s.*
2) l'acquesteray O.

sans sacrifice, et sans statue, et sans Ephod, et sans Theraphim. 5. Et apres cela les enfans d'Israel seront convertis, et chercheront le Seigneur leur Dieu, et leur Roy David, et auront crainte du Seigneur, et de sa bonte aux derniers iours.

Chapitre IV.

Vous enfans d'Israel escoutez la parolle du Seigneur: d'autant que le Seigneur ha debat[1]) avec les habitans de la terre, pource qu'il n'y a nulle foy, nulle benignite, nulle cognoissance[2]) de Dieu en la terre. 2. Maudire, et mentir, et tuer, et desrobber, et paillarder ont eu la vogue:[3]) et le sang a este conioint et attaché au sang. 3. Et pourtant la terre lamentera, et tout habitant en icelle languira en la beste des champs, en l'oiseau du ciel, et mesme aux poissons de la mer, ils seront cueillis.[4]) 4. Au reste, que l'homme ne redargue point,[5]) et ne reprene l'homme: d'autant que ton peuple est comme ceux qui tansent[6]) le Sacrificateur. 5. Et tu trebucheras de iour, et le Prophete aussi trebuschera de nuit avec toy, et i'extermineray[7]) ta mere. 6. Mon peuple est peri sans science:[8]) d'autant que tu as reietté science, ie te reietteray aussi, afin que tu n'exerces plus en mon nom l'estat de sacrificature: et d'autant que tu as oublié la Loy de ton Dieu, i'oublieray aussi tes enfans. 7. Selon qu'ils ont este multipliez,[9]) ils ont peché contre moy: ie convertiray leur gloire en ignominie. 8. Ils mangeront le peche de mon peuple, et hausseront[10]) leur ame a l'iniquite d'iceux. 9. Et comme le peuple, ainsi sera le Sacrificateur: et ie visiteray ses voyes sur luy, et luy rendray ses oeuvres. 10. Car ils mangeront et ne seront point soulez: ils paillarderont, et ne croistront point: d'autant qu'ils ont delaissé le Seigneur a garder. 11. Paillardise, et le vin, et le moust, osteront le coeur. 12. Mon peuple interrogue son bois, et son baston luy respond:[11]) d'autant que l'esprit de paillardises les a trompez: et ont paillardé de leur Dieu.[12]) 13. Ils sacrifieront sur les coupeaux des montagnes,

1) question O. 46.
2) science O.
3) abondent O. 46. sont desbordez 54. *s.*
4) les poissons .... deffineront O. 46. seront rasez 54. *s.*
5) nul n'ose point noiser O. nul ne redargue 46. *s.*
6) contredisent au S. O. 46. estrivent contre le S. 54. *s.*
7) feray taire O. 46.
8) s'est tenu quoy pource qu'il est s. s. O. est abbatu *etc.* 46. est destruit *etc.* 54. *s.*
9) en grand nombre O. 46. selon leur grandeur 54. *s.*
10) soubstiennent l. a. par O. deschargent l. a. de 46. chargent l. a. de 54. *s.*
11) denonce O.
12) ont fait fornication arriere de l. D. O. . . . . . se destournans de l. D. 46. *s.*

et font encensement[13]) sur les coustaux,[14]) sous le chesne et sous la plane,[15]) et sous le teil,[16]) a cause que son ombre est bonne: et pourtant vos filles paillarderont[17]) et vos brus commettront adultere. 14. Ie ne visiteray point sur vos filles pource qu'elles auront paillardé, ne sur vos brus pource qu'elles auront commis adultere: car iceux se devisent avec les paillardes[18]) et sacrifient avec les putains:[19]) et le peuple non entendu sera ruiné.[20]) 15. Israel, si tu paillardes, que Iudah n'offense point: n'allez point en Gilgal, et ne montez point en Beth-aven: et ne iurez point, Le Seigneur est vivant. 16. Car Israel a este revesche,[21]) comme la genisse farouche, et maintenant le Seigneur le paistra comme un ieune agneau en lieu spacieux. 17. Ephraim s'est adioint[22]) aux idoles: laisse-le là. 18. Leur bruvage est pourri, ils ont paillardé: ses gouverneurs ont aimé,[23]) Apportez, ouy vilainement. 19. Le vent l'a liee[24]) en ses ailes, et seront confus par leurs sacrifices.

Chapitre V.

Vous sacrificateurs oyez ceci: et vous maison d'Israel entendez: et vous maison du Roy escoutez, d'autant que le iugement est a vous: car vous avez este un laqs en Mizpah, et un rets estendu sur Thabor. 2. Et en coupant la gorge ils ont decliné iusques au profond: mais ie leur suis correction a tous. 3. I'ay cognu Ephraim, et Israel ne m'a point este caché: car tu as paillardé Ephraim, Israel a este pollu. 4. Ils n'appliqueront[1]) point leurs estudes pour estre convertis a leur Dieu, pource que l'esprit de paillardise est au milieu d'eux, et ne cognoissent point le Seigneur. 5. Et l'orgueil d'Israel respondra[2]) contre sa face. Israel doncques et Ephraim tresbucheront en leur iniquite: Iuda aussi tresbuchera avec eux. 6. Ils iront avec leur bestail et troupeaux pour chercher le Seigneur, et ne le trouveront point: il s'est retiré arriere d'eux. 7. Ils se sont portez desloyaument contre le Seigneur, d'autant qu'ils ont engendré des enfans[3]) estrangers, maintenant[4]) le mois les devorera avec leurs parts et portions. 8. Sonnez la trompette en Gabaa, et le clairon en Ramah: criez l'effroy en Beth-aven, apres toy Beniamin. 9. Ephraim sera en desolation au iour de la correction. I'ay enseigné[5]) la verite[6]) és lignees d'Israel. 10. Les Princes de Iudah ont este comme ceux qui transposent la borne: ie respandray sur eux mon courroux comme eau. 11. Ephraim est exposé en proye: il est cassé en iugement, pource que de son bon gré il est allé apres les mandemens. 12. Et moy *ie seray* comme une tigne a Ephraim, et comme pourriture, ou vermouleure[7]) a la maison de Iudah. 13. Et Ephraim a veu sa douleur, et Iudah sa blesseure: Ephraim s'en est allé a Assur, et a envoyé vers le Roy Iareb: mais il ne vous pourra guarir,[8]) et si ne guarira la blesseure de vous. 14. Car ie suis comme un lion a Ephraim, et comme un lionceau a la maison de Iudah: c'est moy, c'est moy qui raviray et m'en iray: i'emporteray et nul ne delivrera. 15. Ie m'en iray et retourneray a mon lieu iusques a ce qu'ils cognoissent avoir peché, et qu'ils quierent ma face: quand ils seront affligez ils accourront a moy.[9])

Chapitre VI.

Venez, si retournons au Seigneur: car il a ravi, mais il nous guarira: il a frappé, mais il nous medecinera. 2. Il nous vivifiera apres deux iours, et au troisieme iour il nous ressuscitera, et vivrons en sa presence. 3. Et nous cognoistrons, et poursuyvrons a[1]) cognoistre le Seigneur. Son issue est appareillee comme le point du iour: et viendra a nous comme la pluye, comme la pluye tardive,[2]) la pluye de la terre. 4. Que te feray-ie Ephraim? que te feray-ie Iudah? puis que vostre benignite est comme la nuee du matin, et comme la rosee du matin qui s'en va.[3]) 5. Pourtant i'ay charpenté par mes Prophetes,[4]) ie les ay occis par les parolles de ma bouche: et tes iugemens *sont* une lumiere qui sort. 6. Car ie desire misericorde et non pas sacrifice: et la cognoissance[5])

---

13) perfumigation O. 46. perfum 54. *s.*
14) costes O. 46.
15) pouplier O. 46. 54. peuplier 59.
16) tillot O. 46. orme 54. *s.*
17) paillardoyent *etc.* O. 46.
18) estans avec les paillardes se separent de leurs femmes O. se departent pour se ioindre avec les p. 46. *s.*
19) ruffiens O. 46.
20) battu O. 46.
21) rebours O. 46. 54. retif 59.
22) s'est fait participant O. a participé 46. est adherent 54. *s.*
23) ont aimé de dire en deshonneur (vilainement), apportez O. *s.*
24) il a lyé le vent O. 46. Elle a lié 54. *s.*

1) n'adonnent O. n'appliquent 46.
2) tesmoignera 54. *s.*
3) filz O. 46.
4) est le mois qu'on l. d. avec leurs champs O. 46. s'approche le mois . . . . . . leurs terres 54. *s.*
5) monstré O. fait cognoistre 46. *ss.*
6) foy O.
7) comme punaisie O. comme vermine 46. comme artison 54. *s.*
8) curer O. guarantir 46. guairir 54.
9) *la dernière ligne est jointe an Ch. VI en* 59.

1) ensuyvrons afin de O. 46.
2) du soir O. 46.
3) allant de matin O. 46.
4) dechapple les Pr. O. les ay decoppé par les Pr. 46.
5) science O. 46. 54

de Dieu plus que les holocaustes. 7. Mais ils ont transgressé l'alliance comme des hommes, *et* là ils ont fait desloyaument contre moy. 8. Galaad cité de ceux qui font iniquite, decevante au sang. 9. Et comme les brigans attendent quelque homme, ainsi est la compagnie des Sacrificateurs, ils meurtrissent[6]) en la voye d'un accord, pource qu'ils font pensee. 10. I'ay veu chose vilaine en la maison d'Israel: *car* là est la paillardise d'Ephraim, Israel est contaminé. 11. Aussi Iudah t'a mis la moisson,[7]) tandis que ie fay[8]) retourner la captivite de mon peuple.

Chapitre VII.

1. Quand ie guarissoye Israel, alors l'iniquite d'Ephraim a este descouverte,[1]) et les meschancetez[2], de Samarie: car ils se sont portez mensongerement,[3]) et le larron est entré, le brigand a destroussé dehors. 2. Et n'ont point dit[4]) en leur coeur, I'ay eu souvenance de toute leur malice: maintenant leurs forfaits[5]) les ont environnez, ils sont en ma presence. 3. Ils resiouissent le Roy en leur malice, et les Princes en leurs mensonges. 4. Ce sont tous adulteres, comme le four chauffé par le fournier,[6]) il cessera d'esveiller apres qu'il aura pestri sa farine,[7]) iusqu'a ce que la paste soit levee. 5. Le iour de nostre Roy, les Princes l'ont fait malade par la peau de bouc, il a estendu sa main aux gaudisseurs. 6. Car ils ont fait approcher leur coeur comme un four en leurs deceptions, leur boulenger dormira toute nuit, et le matin le four est embrasé comme le feu de flamme. 7. Ils sont tous eschauffez comme le four, ils ont mangé leurs iuges: tous leurs Rois sont tombez, et n'y a nul entr'eux qui crie a moy. 8. Cest Ephraim mesme s'est meslé entre les peuples: Ephraim a este un pain cuit aux cendres, qui n'est point retourné. 9. Les estrangers ont mangé sa force et il n'en scait rien: aussi sa vieillesse s'est esparse en luy, et il n'en scait rien. 10. Et l'orgueil d'Israel rendra tesmoignage[8]) en sa face, et ne sont point retournez au Seigneur leur Dieu, et ne l'ont point cherché[9]) en toutes ces choses-ci. 11. Et Ephraim a este comme la colombe credule sans coeur.[10]) Ils reclament[11]) Egypte et se retirent aux Assyriens. 12. Mais quand ils y seront allez, i'estendray ma rets sur eux, et les rabbatray comme les oiseaux du ciel, ie les chastiray, selon qu'ils ont ouy en leur assemblee.[12]) 13. Malheur sur eux, pource qu'ils se sont retirez de moy: destruction a eux, car ils ont fait laschement contre moy: et ie les racheteray[13]) et ils ont proferé mensonges contre moy. 14. Et n'ont pas crié a moy en leur coeur: car ils ont hurlé[14]) sur leurs couches: ils s'assembleront au froment et au vin et ont este rebelles contre moy. 15. I'ay lié et fortifié leurs bras, et ils ont pensé contre moy meschancete.[15]) 16. Ils se retourneront mais non pas a Dieu: ils ont este comme l'arc decevable. Leurs Princes sont cheus par l'espee, pour l'orgueil de leurs langues: c'est leur irrision en la terre d'Egypte.

Chapitre VIII.

1. La trompette soit a ton palais, comme l'aigle sur la maison du Seigneur, pource qu'ils ont transgressé mon alliance, et ont meschamment fait contre la Loy. 2. Les Israelites crieront a moy, Mon Dieu nous te cognoissons. 3. Israel a abandonné le bien, l'ennemi le poursuyvra. 4. Ils ont fait regner,[1]) mais non pas de moy: ils ont constitué principaute, et ie n'en ay rien sceu: ils se sont faits des idoles[2]) de leur or et de leur argent, pourtant *Israel* sera exterminé. 5. O Samarie, ton veau t'a eslongné,[3]) mon ire s'est embrasee contre eux. Iusques a quand ne pourront-ils *avoir* purete?[4]) 6. Car mesme cestuy-ci est d'Israel: Le forgeron l'a fait, et n'est point Dieu: pourtant le veau de Samarie sera mis en pieces. 7. Car ils semeront le vent et recueilleront le tourbillon: Il n'y a point de chaume,[5]) le germe ne produira point de farine: que s'il en produit, les estrangers le devoreront. 8. Israel est devoré, maintenant il sera entre les nations comme un vaisseau où il n'y a nul plaisir.

---

[6]) occisent O.
[7]) tu y mets pour toy la m. O. tu t'y metz la m. 46. t'a mis une plante 54. *s.*
[8]) faisoye 59.

[1]) revelee O. 46.
[2]) la malice O. 46.
[3]) ont fait mensonge O. commis faulseté 46. *ss.*
[4]) pensé 54. *s.* daigné penser O. 46.
[5]) inventions O. 46. actes 54. *s.*
[6]) celuy qui cuict O.
[7]) lors qu'il cesse pour la paste qui lieve apres estre pestrie O. quand il laisse la paste . . . . 46. quand il cesse d'eveiller depuis que la paste est pestrie 54. *s.*
[8]) sera humilié O.

[9]) quierent O. requierent 46. 54. cerchent 59.
[10]) entendement 54. *s.*
[11]) ils ont appellé E. et sont allez aux A. pour ayde O.
[12]) selon qu'il a esté dit à leur ass. 46. *s.* comme leur congregation a ouy O.
[13]) or les ay-ie rachetez, mais iceulx ont parlé m. O. encores qui ie les rachete ilz profereront m. 46. *ss.*
[14]) uloyent O. 46.
[15]) mal O. *omis* 46.

[1]) ont regné O. ont ordonné royaume 46. *ss.*
[2]) images O.
[3]) on a debouté ton veau O. ton veau est debouté 46. 54. ton v. t'a fait eslongner 59.
[4]) innocence 54. *s.* endurer l'innocence O. 46.
[5]) l'estre n'a point de germe et ne fera O. 46. il n'y a point de blé debout, le germe ne fera point 54. *s.*

9. Car ils sont montez en Assyrie *comme* l'asne sauvage qui est seul a part soy: Ephraim a pris des amours a gage.[6]) 10. Combien[7]) qu'ils soudoyent entre les Gentils, ie les rassembleray maintenant et seront un peu faschez[8]) pour la charge du Roy, des Princes. 11. Pource qu'Ephraim a fait plusieurs autels pour pecher: les autels luy seront pour pecher.[9]) 12. Ie luy ay escrit les choses pretieuses[10]) de ma Loy: mais elles ont este estimees comme chose estrange. 13. Ils sacrifient de la chair pour les sacrifices de mes holocaustes, et la mangent. Le Seigneur ne les acceptera point: il reduira maintenant en memoire leur iniquite et visitera leur forfait: ils retourneront en Egypte. 14. Et Israel a mis en oubli celuy qui l'a fait, et a edifié des autels: et Iudah a fait plusieurs citez garnies: mais i'envoyeray le feu en ses citez et il mangera ses palais.

Chapitre IX.

1. Ne t'esiouy point, Israel, en liesse, comme les peuples, car tu as paillardé arriere de ton Dieu: tu as aimé le salaire[1]) en toutes les aires[2]) de froment. 2. L'aire et le pressoir ne les repaistra point, et le moust leur sera defaillant. 3. Ils n'habiteront point en la terre du Seigneur, et Ephraim retournera en Egypte, et mangeront la viande[3]) souillee en Assyrie. 4. Ils n'offriront[4]) point du vin au Seigneur, et leurs offrandes ne luy seront point plaisantes: leurs sacrifices leur seront comme le pain des plourans, tous ceux qui en mangeront seront seront souillez: car leur pain pour leurs ames n'entrera point en la maison du Seigneur. 5. Que ferez-vous au iour solennel, au iour de feste du Seigneur. 6. Car voyci, ils s'en sont allez *hors*[5]) de la destruction. Egypte les assemblera, Memphis les ensevelira: l'ortie possedera les *choses*[6]) desirables de leur argent: l'espine *sera* en leurs tabernacles. 7. Les iours de visitation sont venus, les iours de tribulation[7]) sont venus: Israel cognoistra, le Prophete est fol, l'homme d'esprit forcené[8]) pour la multitude de ton iniquite et grand' haine.[9]) 8. Le guetteur d'Ephraim est[10]) avec mon Dieu, le Prophete le laqs[11]) de l'oiseleur sur toutes ses voyes: inimitie en la maison de son Dieu. 9. Ils sont au plus profond.[12]) Ils sont corrompus comme aux iours de Gabaa: il aura souvenance[13]) de leur iniquite, et visitera leurs pechez. 10. I'ay trouve Israel comme les grappes au desert: i'ay veu leurs peres comme les premiers fruits au figuier en son commencement: iceux sont entrez vers Baal-peor, et se sont sequestrez en confusion, et ont este abominations selon leurs amours. 11. Ephraim, leur gloire s'est envolee comme l'oiseau,[14]) dés la naissance, dés le ventre, et dés la conception. 12. Que s'ils eslevent leurs enfans, alors les extermineray-ie de l'homme:[15]) certes aussi malediction sur eux quand ie me seray retiré d'eux. 13. Ephraim est en la maisonnette, comme i'ay veu l'arbre planté en Tyr: toutesfois Ephraim pour tirer hors ses enfans a la destruction.[16]) 14. O Seigneur donne leur. Que leur donneras-tu? Donne leur la matrice faisant avorter et les mammelles taries. 15. Tout leur mal est en Galgal: car i'ay là conceu haine contr'eux: sur la malice de leurs oeuvres ie les ietteray hors de ma maison: ie ne continueray plus a les aimer. Tous leurs Princes sont defaillans. 16. Ephraim a este frappé, leur racine a este dessechee, ils ne feront point de fruit: et encore qu'ils engendrent, alors ie mettray a mort les choses desirables de leur ventre. 17. Mon Dieu les reiettera pource qu'ils ne l'ont point escouté, et seront vagabons entre les nations.

Chapitre X.

1. Israel est une vigne despouillee: elle se mettra fruit.[1]) Elle a multiplié les autels, selon la multitude de son fruit: selon la bonte de sa terre ils ont bien fait en leurs idoles. 2. Leur coeur est divisé, maintenant ils seront convaincus: il renversera leurs autels et destruira[2]) leurs idoles.

---

[6]) a donné gages à ses amateurs O. 46. . . . . à ses amoureux 54. *s.*
[7]) iasoit O. d'autant 46.
[8]) se dueilleront un petit O. 46.
[9]) sont faictz en peché O. 46. combien qu'il eust des autels p. p. 59.
[10]) grosses O. grandes 46. *ss.*

[1]) s. de paillarde 54. 6.
[2]) tous les greniers O. 46.
[3]) chose O.
[4]) respandront O. 46. 54.
[5]) arriere O. 46. à cause 54. *s.*
[6]) maisons 54. *s.*
[7]) retribution O. 46.
[8]) le fol prophete forcené et homme de vent O. 46. Israel le cognoistra. Le pr. est fol, l'homme se disant avoir l'esprit est forcené 54. 59.

[9]) et pour la multitude de l'inimitié O. il t'a multiplié l'inimitié 46. l'in. est multipliee 54. *s.*
[10]) E. a mis un guetteur O. 46.
[11]) comme le las (laqs) de l'oyselier O. 46.
[12]) ils ont profondement peché O. ils ont p. en cachette 46. ils ont venuz au fons d'iniquité 54. *s.*
[13]) recordation O. il y a qui se souvient 46. *ss.*
[14]) E. volera comme l'oyseau touchant leur gloire O. . . . . combien que leur gl. soit 46. la gl. d'E. vollera 54. *s.*
[15]) quand ils nourriront leurs filz, si les destitueray-ie d'enfans, tellement qu'ils ne seront point hommes O. Encores qu'ils nourrissent leurs enfans si les destitueray-ie d'hommes 46. *ss.*
[16]) est pour mener ses filz au meurtrier O. 46. fera sortir . . . . . 54. *s.*

[1]) le fruit luy est fait égal O. 46. le fr. sera egal à elle 54. *s.*
[2]) guastera O. 46.

3. Car ils diront en brief, Nous n'avons point de Roy pource que nous n'avons point craint le Seigneur: et le Roy que nous fera-il? 4. Ils ont proferé parolles, iurans en mentant, traittant alliance. Le iugement germera sur les sillons[3]) du champ comme absynthe. 5. Les habitans de Samarie craindront pour les genices de Beth-aven: car son peuple lamentera sur luy: et ses camars, qui s'esiouissent sur luy, pour sa gloire: car elle est passee arriere de luy. 6. Mesmes il sera porté en Assyrie pour *en faire* un present[4]) au roy Iareb: Ephraim recevera confusion, et Israel sera confus par son conseil. 7. En Samarie le Roy d'icelle a este coupé[5]) comme l'escume sur le dessus des eaux. 8. Et les hauts lieux d'Aven sont peris, le peche d'Israel: l'espine et le chardon monteront sur leurs autels, et ils diront aux montagnes, Couvrez-nous, et aux montagnettes, Cheez sur nous. 9. O Israel, tu as peché dés les iours de Gabaa. Ils se sont là arrestez, et la bataille ne les a point empoingnez en Gabaa, *qui estoit* contre les enfans d'iniquite. 10. I'ay desir, et ie les chastieray, et les peuples s'assembleront contr'eux, apres qu'ils seront accouplez en deux de leurs sillons.[6]) 11. Ephraim est une genice apprise d'aimer a batre le ble:[7]) i'ay passé sur la beaute de son col: ie feray chevaucher Ephraim, Iudah labourera, Iacob rompra ses mottes. 12. Semez-vous a iustice, recueillez en mesure clemence, labourez-vous des champs:[8]) et il est temps de chercher le Seigneur iusques a ce qu'il viene et face plouvoir sur vous la iustice. 13. Vous avez labouré meschancete, vous avez moissonné iniquite, vous avez mangé le fruit de mensonge: car tu t'es confié en ta voye, en la multitude de tes forces.[9]) 14. Parquoy il s'eslevera tumulte en tes peuples, et toutes tes forteresses seront gastees, comme le saccagement fait par Salman *contre* Beth-Arbel: au iour de la bataille la mere sera froissee[10]) sur les enfans. 15. Selon cela vous fera Beth-el a cause de vostre malice, vostre malice *di-ie*. A l'aube du iour le Roy d'Israel perissant perira.[11])

Chapitre XI.

1. Quand Israel estoit enfant[1]) ie l'ay aimé: et ay appelé mon fils hors d'Egypte. 2. Ils les ont appelez, et ils s'en sont allez ainsi de leur presence: ils ont offert des sacrifices[2]) a Baalim et ont fait encensemens aux idoles. 3. Et i'ay este conducteur aux pieds d'Ephraim, et ce pour le porter sur ses bras, et n'ont point cognu que ie les ay guaris. 4. Ie les tireray avec cordeaux d'homme et liens d'amitie: et ie leur ay este comme ceux qui eslevent le ioug sur les maschoires: et i'ay apporté la viande sur eux en repos. 5. Il ne retournera point en Egypte, Assur dominera sur eux, pource qu'ils ne se sont pas voulu convertir. 6. Le glaive cherra[3]) en ses villes, et consumera ses verrouls:[4]) et devorera a cause de leurs conseils. 7. Et mon peuple est suspendu a sa rebellion,[5]) et ils appelleront au Souverain, ensemble il n'eslevera point. 8. Comment te mettray-ie[6]) Ephraim? comment te livreray-ie[7]) Israel? comment te mettray-ie comme Sodome? et te mettray comme Zeboim? Mon coeur est renversé[8]) en moy, ensemble mes repentances[9]) sont retournees. 9. Ie ne feray point la fureur de mon ire: ie ne retourneray pas pour destruire Ephraim: car ie suis Dieu et non pas homme, Sainct au milieu de toy, et n'entreray pas en la cite. 10. Ils chemineront apres le Seigneur, et il bruira comme le lion: quand il bruira, les fils s'en espovanteront de la mer. 11. Ils s'espovanteront comme le passereau de la part d'Egypte, et comme la colombe de la part d'Assur, et les feray habiter en leurs maisons, dit le Seigneur. 12. Ephraim m'a environné de mensonge, et la maison d'Israel de tromperie: mais Iudah domine encor avec Dieu, et est fidele avec les Saincts.

Chapitre XII.

1. Ephraim se repaist de vent, et suit le vent d'Orient: il multiplie iournellement mensonge et destruction: il fait alliance avec les Assyriens, et l'huile se porte en Egypte. 2. Le Seigneur ha different avec Iudah, et fera visitation sur Iacob: il luy rendra selon ses voyes, selon ses actes.[1]) 3. Au ventre il print son frere par le talon,[2]) et en sa force il domina avec Dieu,[3]) 4. Et domina avec l'Ange et le surmonta: il pleura et le pria·

---

[3]) rayes O. 46.
[4]) don O. 46.
[5]) Samarie a fait tenir quoy son roy O. 46.
[6]) pourtant qu'ils se sont liez par leurs deux iniquitez O. . . . . . liez en leurs coupples deux iniquitez 46. pourtant qu'ils se sont accouplez en deux iniquitez 54. *s.*
[7]) d'aymer la froissure O. 46. aimant battre le b. 54. *s.*
[8]) disposez vos friches O. 46. . . . . . des champars 54. *s.*
[9]) forts 46. *ss.* fortz hommes O.
[10]) fut meurtrie O. meurtrie 46. 54. meurtriere 59.
[11]) *Cette dernière phrase est jointe au chap. suivant en* 59.

[1]) ieune O. Israel est fol, toutesfois ie l'ay aimé 46.

[2]) ils immoloyent O. ils ont immolé 46. ils ont sacrifié 54. *s.*
[3]) lorgnera O. tendra 46. ruera 54. *s.*
[4]) ses fortz O. 46. ses rameaux 54. *s.*
[5]) à se convertir O. 46. pour sa rebellion 54. *s.*
[6]) livreray-ie 54. *s.*
[7]) bailleray-ie O. *ss.*
[8]) retourné O. 46.
[9]) desplaisirs O.

[1]) inventions O. 46.
[2]) il deceut son frere au ventre O. 46.
[3]) l'Ange 54. *ss.*

il le trouva en Beth-el et là parla a luy. 5. Or l'Eternel *est* le Dieu des armees, l'Eternel *est* son memorial. 6. Toy donc sois converti a ton Dieu: garde bonte et iugement, et espere tousiours en ton Dieu. 7. Chanaan,[4]) en sa main la balance de fraude, il aime a piller. 8. Et Ephraim a dit, Toutesfois si suis ie fait riche, ie me suis trouvé des richesses: en tous mes labeurs ils ne trouveront point en moy d'iniquite, car c'est forfait.[5]) 9. Neant-moins ie suis le Seigneur ton Dieu, dés le pays d'Egypte: ie te feray habiter és tabernacles comme és iours de convention. 10. Et i'ay parlé sur mes Prophetes, et ay multiplié la vision, et ay mis des similitudes en la main des Prophetes. 11. Y a-il[6]) iniquite en Galaad: certes ils ont este vanite en Galgal: ils ont sacrifié des boeufs: mesmes leurs autels sont comme monceaux sur les sillons[7]) du champ. 12. Et Iacob s'enfuit en la region de Syrie, et Israel seroit pour une femme, et pour une femme il garda *le bestail.* 13. Et le Seigneur feit sortir Israel hors d'Egypte par le Prophete, et fut gardé par le Prophete. 14. Ephraim a provoqué Dieu en ses hauts lieux, et son sang demeurera[8]) sur luy, et son Seigneur luy rendra son opprobre.

Chapitre XIII.

1. Quand Ephraim parloit on avoit frayeur:[1]) il s'est eslevé en Israel, et a offensé en Baal, et est mort. 2. Et maintenant ils continuent a pecher, et se sont fait une image fondue de leur argent selon leur intelligence: toute[2]) oeuvre des ouvriers, idoles: ils disent les uns aux autres, quand ils sacrifient des hommes: Qu'on baise les veaux. 3. Pourtant ils seront comme la nuee du matin, comme la rosee se levant au matin, comme la paille qui est ravie de l'aire par le tourbillon, et comme la fumee hors de la cheminee. 4. Toutesfois ie suis le Seigneur ton Dieu dés le pays d'Egypte, et ne cognoistras autre Dieu fors que moy: aussi n'y a-il sauveur que moy. 5. Ie t'ay cognu au desert, en la terre des secheresses.[3]) 6. Ils ont este rassasiez comme en leurs pastis,[4]) et ont este soulez, et leur coeur s'est eslevé: pourtant ils m'ont mis en oubli. 7. Ie leur seray aussi comme le lion, et comme le leopard au chemin d'Assur.[5]) 8. Ie viendray au devant d'eux comme l'ourse privee *de ses petits*, et deschireray la closture[6]) de leur coeur, et les devoreray[7]) comme un lion, la beste des champs les fendra. 9. Il t'a[8]) perdu, Israel: mais en moy est ton aide. 10. Ie seray: mais ton Roy où est-il? afin qu'il te garde en toutes tes citez: et tes iuges, desquels tu as dit, Donne moy un Roy et des princes. 11. Ie te donneray un Roy en mon ire, et l'ay osté en ma fureur. 12. L'iniquite d'Ephraim est cachetee: son peche est caché.[9]) 13. Les douleurs *comme* de celle qui enfante luy viendront: c'est un enfant qui n'est pas sage, car il ne se retiendroit pas en la rupture des enfans. 14. Ie les racheteray de la main du sepulchre, et les garentiray de la mort. Ie seray ta perdition, o mort:[10]) ie seray ta destruction, o sepulchre: consolation[11]) est cachee arriere de mes yeux. 15. Car il fructifiera entre ses freres: le vent Oriental viendra, le vent du Seigneur montant du desert, et sechera sa veine, et sa fontaine tarira: il pillera le thresor de tous utensiles[12]) desirables.

Chapitre XIV.

1. Samarie sera gastee, car elle a irrité son Dieu. Ils tomberont par l'espee, leurs petits seront froissez,[1]) et ses femmes enceintes seront fendues.[2]) 2. O Israel, converti-toy au Seigneur ton Dieu: car tu es trebusché en ton iniquite. 3. Prenez des parolles avec vous: et vous retournez au Seigneur, et luy dites, Oste toute iniquite, et pren[3]) le bien, et nous rendrons les veaux de nos levres. 4. Assur ne nous sauvera pas. Nous ne monterons point sur cheval, et ne dirons plus desormais a l'oeuvre de nos mains, *Vous estes* nos dieux: car l'orphelin recevera misericorde en toy. 5. Ie guariray leurs revoltemens, ie les aimeray volontairement: car ma fureur est destournee arriere d'eux. 6. Ie seray comme rosee a Israel, il fleurira comme le lis: il mettra ses racines comme le Liban. 7. Ses ram-

[4]) c'est un marchand, il a . . . 54. *s.*

[5]) Tous mes labeurs ne me trouveront pas l'iniquité en quoy est peché O. . . . point de fascherie où il y ait p. 46. point d'iniquité où il y ait p. 54. en tous mes l. ils ne me tr. point d'in. et de peché 59.

[6]) Si G. a fait O. Pour vray G. a fait 46. *ss.*

[7]) rayes O.

[8]) sera lasché O. sera espandu 46. *ss.*

[1]) horreur fut eslevee O. l'h. en a este eslevee 46.

[2]) idoles et oeuvre totalement des o. O. (46. 54.). les idoles ne sont qu'oeuvre d'o. 59.

[3]) sauvage O. 46. seche 54. *s.*

[4]) comme en pastures 46. selon ses pastures O.

[5]) sur la voye des Assyriens O. 46. qui est appareillé au chemin 54. *s.*

[6]) l'esthomac O. 46.

[7]) consommeray O. consumeray 46.

[8]) Tu t'es p. O. 46. ton iniquité t'a p. 54. *s.*

[9]) mucé O. 46.

[10]) ie seray ta peste a la mort O. i'eusse este ta peste o mort 46. *ss.*

[11]) la desplaisance O. 46. la repentance 54. *s.*

[12]) tout mesnage O. 46.

[1]) espoutis O. 46.

[2]) dissipees O. 46.

[3]) leve 54. *s.*

eaux iront[4]) et sa beauté sera comme de l'olive, et son odeur comme du Liban. 8. Les habitans de son ombre retourneront, et se vivifieront de froment et germeront comme la vigne: et son odeur[5]) comme du vin du Liban. 9. Ephraim, qu'ay-ie

[4]) sortiront O. 46. 54. s'avanceront 59.
[5]) sa memoire O. 46,

plus a faire aux idoles? Ie luy ay respondu, et l'ay regardé, ie seray comme le sapin verdoyant: ton fruit est trouvé de moy. 10. Qui est sage, et il entendra ces choses? prudent, et il les cognoistra? Car les voyes du Seigneur sont droites: aussi les iustes chemineront en icelles, mais les meschans y trebuscheront.

Stanford University Libraries
3 6105 005 595 553

